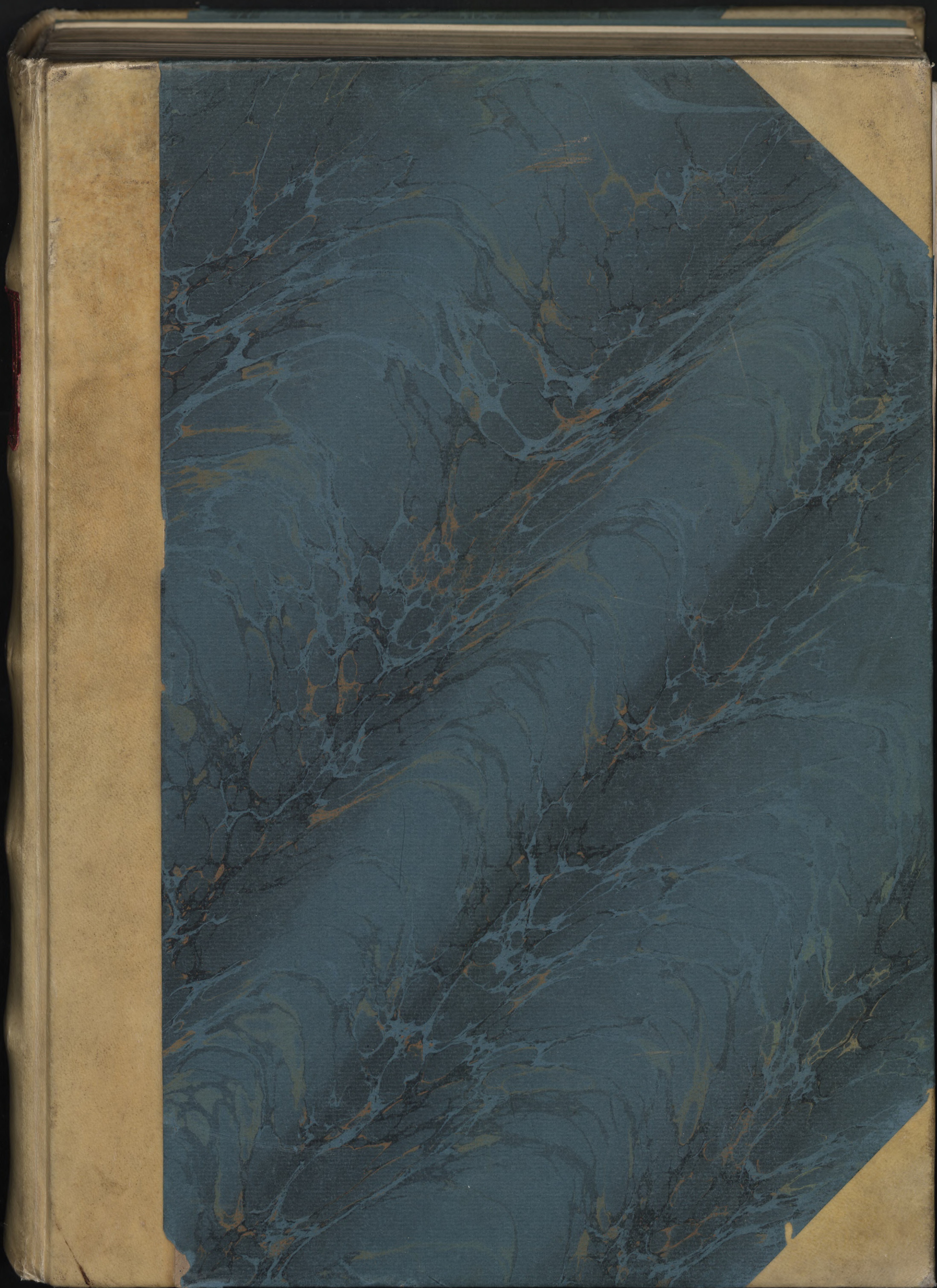
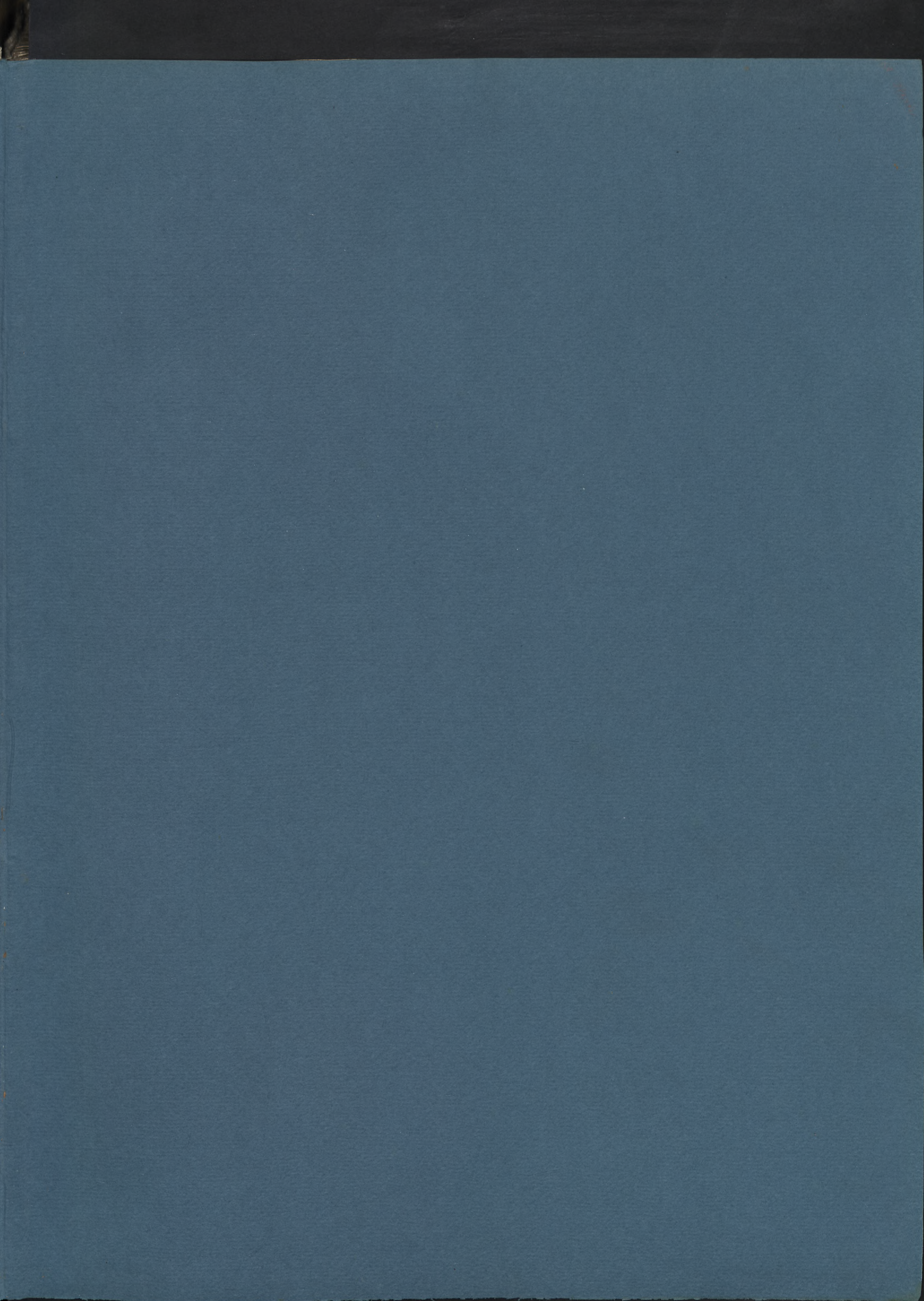
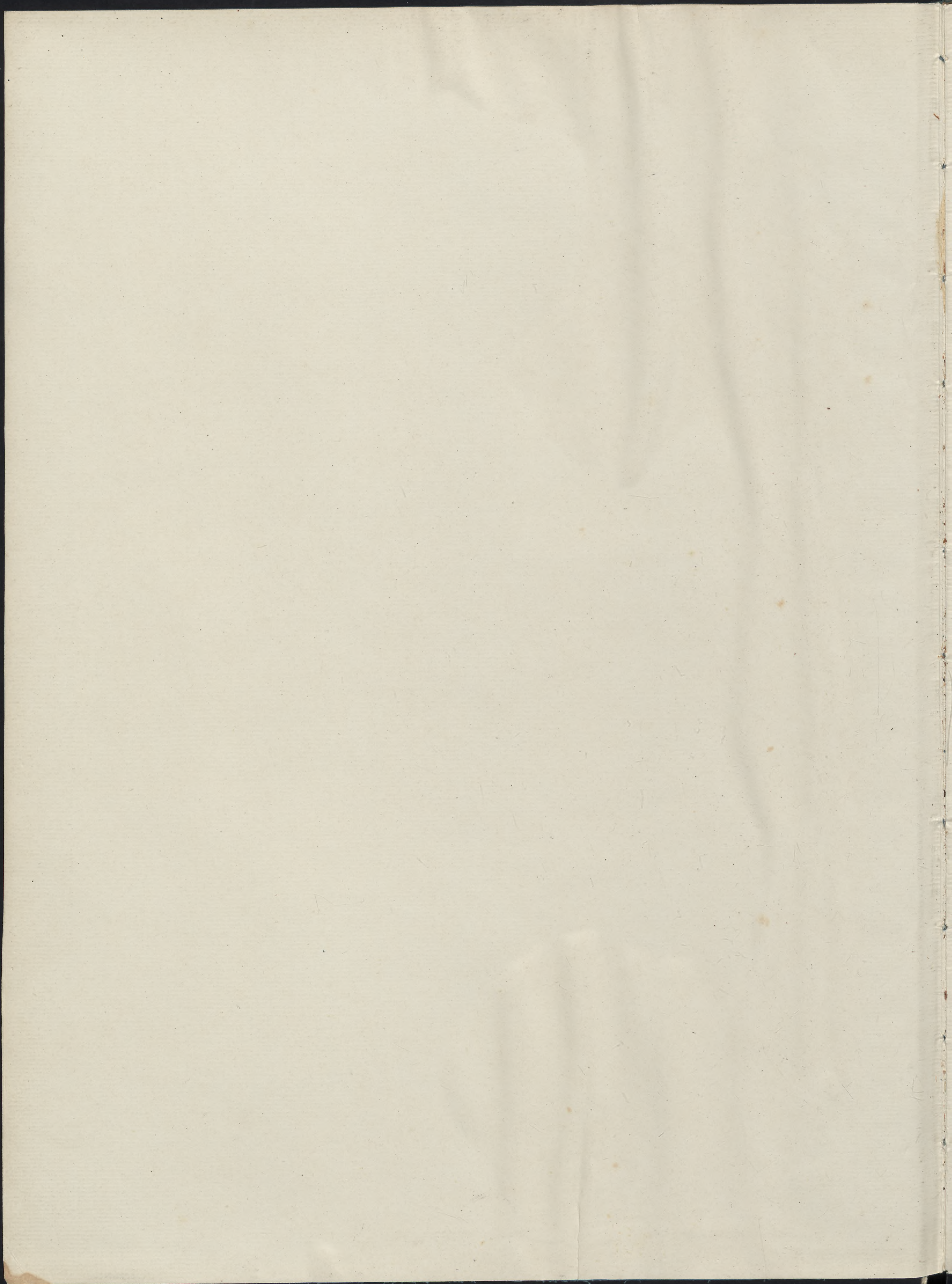
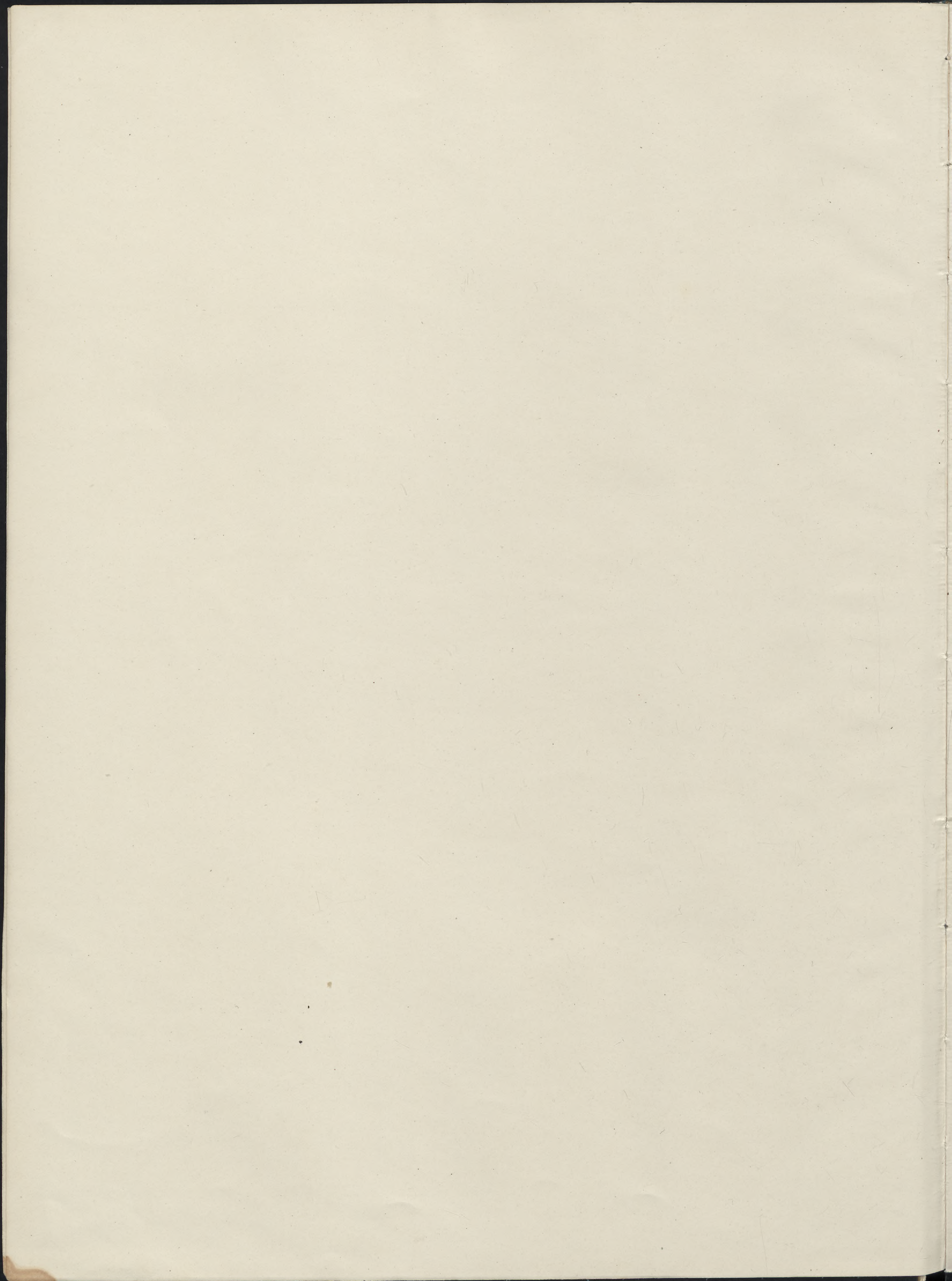


E. LEHN
SCHIØLER
DANMARKS
FUGLE
III









DANMARKS FUGLE

MED HENBLIK PAA
DE I GRØNLAND, PAA FÆRØERNE OG I KONGERIGET ISLAND
FOREKOMMENDE ARTER

Udgivet med
Understøttelse af Carlsbergfondet

DANMARKS FUGLE

MED HENBLIK PAA DE I GRØNLAND, PAA FÆRØERNE OG I KONGERIGET ISLAND FOREKOMMENDE ARTER

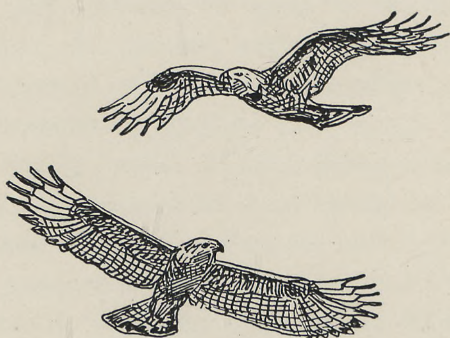
Af

E. Lehn Schiøler †

Bindet fuldført

af

R. Hørring, H. Scheel og Å. Vedel Tåning



BIND III

ROVFUGLE (Falconiformes)

Gyldendalske Boghandel · Nordisk Forlag · København

Egmont H. Petersens Kgl. Hof-Bogtrykkeri

MCMXXXI



Printed in Denmark



FORTALE

DET blev ikke givet E. Lehn Schiøler at fuldføre sit Pragtværk om Danmarks, Færøernes, Islands og Grønlands Fugle. I September 1926 bandt en haabløs Sygdom ham til Sygesengen; 13. August 1929 sov han stille hen. I de mellemliggende Aar var den Tanke, at han nu atter snart kunde optage sit kære Arbejde med „Danmarks Fugle“ stadig levende hos ham, og Haabet om igen at kunne tage fat skabte ham en af de faa Glæder, som disse Aar gav ham. Danmark har kun haft faa videnskabeligt arbejdende Ornithologer, hvis Navne har kunnet sikre sig en international Plads, og som de første blandt dem staar Frederik Faber, H. Chr. C. Mortensen og E. Lehn Schiøler, Forskere hver paa sit specielle Omraade: de højnordiske Fugles Biologi, Studiet af Fuglenes Træk ved Hjælp af Ringmærkninger og Raceundersøgelser over palæarktiske Fugle, specielt Andefuglene. Ved E. Lehn Schiølers Død mistede den sidstnævnte Gren af den ornithologiske Videnskab en af sine grundigste og mest indsigtsfulde Dyrkere.

Da E. Lehn Schiøler blev syg, forelaa der en Del Forarbejder til Bindet om Rovfuglene; blandt andet var Tavlerne til dette Bind for en stor Parts Vedkommende færdige til Trykning, desuden laa Indledningen samt de første Artsbeskrivelser delvist færdige. Forholdene gjorde det derfor ønskeligt, at Arbejdet paa „Danmarks Fugle“ ikke standsedes helt under hans Sygdom. Det lykkedes da ogsaa at faa Bindet om Rovfuglene videreført, idet Viceinspektor R. Hørring, Zoologisk Museum, elskværdigst paatog sig at lede Arbejdet med den systematiske og beskrivende Del; en Del af Dragtbeskrivelserne og Maalingerne er udført af Kunstmaler H. Scheel, der gennem flere Aar havde bistaaet Lehn Schiøler. Forekomst af Fuglene samt øvrige biologiske Bemærkninger udarbejdedes af Dr. phil. Å. Vedel Tåning. Jeg havde stadig haabet, at Lehn Schiøler selv vilde have kunnet lægge sidste Haand paa dette Bind, men da dette Haab brast, maatte hans store Indsigt og Viden undværes ved den sidste Gennemgang af Teksten, som uundgaaeligt bærer Præg af, at flere har udarbejdet den. Grundlaget for Arbejdet er som i de foregaaende Bind Lehn Schiølers gennem en Menneskealder med yderste Omhu tilvejebragte store Samling; det er at haabe, at denne Samling ogsaa for de øvrige palæarktiske Fugle maa opnaa fuld Udnyttelse, idet den er en Guldgrube for Studiet af disse Fugles Racer. Zoologisk Museums Samling, København, har under Udarbejdelsen stadig ved Professor Ad. S. Jensens og Viceinspektor R. Hørrings Velvilje kunnet benyttes sammen med Lehn Schiølers Samling. Tavlerne til dette Bind er for største Delens Vedkommende udført af Kunstmaler Gerhard Heilmann. Fra Kunstmaler Johannes Larsens Haand foreligger en Række Tavler samt ligesom i de foregaaende Bind alle Vignetter, der stedse med største Elskværdighed er blevet udført, naar Ønske derom er fremsat. Kunstmaler H. Scheel har ligeledes udført en Række Tavler samt alle Sorttegninger. Ved imødekommende Velvilje fra afdøde Forstkandidat H. Weis' Familie, Proprietær H. Weis og Frue samt Malerinde Frk. Gudrun Knud Larsen, har det endvidere været muligt at gengive en Del af Weis' bedste Fotografier af danske Rovfugle.

Det vilde have været umuligt at gennemføre Arbejdet med dette Bind uden redebon Medhjælp fra mange Sider. Saaledes har Professor E. Lönnberg, Riksmuseet, Stockholm, Professor L. A. Jägerskiöld, Göteborg, Konservator Sigurd Johnsen, Bergen, og Museumsbestyrer H. Tho. L. Schaanning, Stavanger, paa forskellig Maade ydet Oplysninger m. m. Provinsmuseer og private her i Landet har stadig velvilligt stillet deres Materiale til Raadighed; nævnes maa særlig Aarhus Museum, hvortil H. Weis' righoldige Samling er overgaaet, Odense Museum, Viborg Museum, Hr. H. P. Hansen, Herning, og Professor C. M. Steenberg, København. Forskellige danske Oologer har ligeledes stillet deres Materiale til Afbenyttelse for dette Bind, hvorved der for første Gang har kunnet publiceres righoldige Maalinger af danske Rovfugleæg; særligt takkes d'Herrer Pastor Kr. Barfod, fhv. kgl. Portner N. Christiansen, Læge Th. Grill, Kontorchef A. Koefoed og cand. med. B. Løppenthin. Lektor Johs. Ferdinand har venligst stillet sine Undersøgelser over Rovfuglenes Føde til Disposition. Endvidere har adskillige Personer tilveje-

bragt et stort Antal faunistiske Oplysninger m. m.; til Dels er disse opnaaet gennem en Henvendelse til Medlemmerne af Dansk ornithologisk Forening; alle takkes meget for den udviste, overordentlig værdifulde Interesse for denne Sag. Originalen til Frontispicen er velvilligst overladt til Brug af Dr. phil. Knud Rasmussen.

Carlsbergfondet har som til foregaaende ogsaa ydet Understøttelse til dette Bind og derved muliggjort dets Udgivelse; Carlsen-Langes Legatstiftelse har endvidere bidraget til specielle Undersøgelsers Gennemførelse.

Under hele Arbejdets Udførelse har Fru H. Lehn Schiøler paa mangfoldige Maader været en utrættelig Hjælper, og Læge Th. N. Krabbe har sammen med Fru Lehn Schiøler og cand. phil. E. van Deurs overvaaget Korrekturlæsningen; megen Tak skyldes dem herfor, og ligeledes maa jeg bringe min Hustru min Tak for Hjælp under hele Arbejdet.

Dette Bind havde imidlertid trods al Hjælp og Interesse fra mange Sider ikke kunnet gennemføres uden den offervillige Interesse, som Firmaet Egmont H. Petersen stadig har udvist, og for hvilken Ornithologer Verden over vil være meget taknemmelige.

Man vil muligvis ved løseligt at gennemblade dette Bind faa det Indtryk, at vi her i Danmark endnu har en rig Bestand af Rovfugle. I Virkeligheden er denne Gruppe Fugle dog for næsten alle Arters Vedkommende Udryddelsen nær her i Landet, hvorfor det bl. a. i de færreste Tilfælde har været muligt at lægge originale Iagttagelser til Grund for den biologiske Behandling.

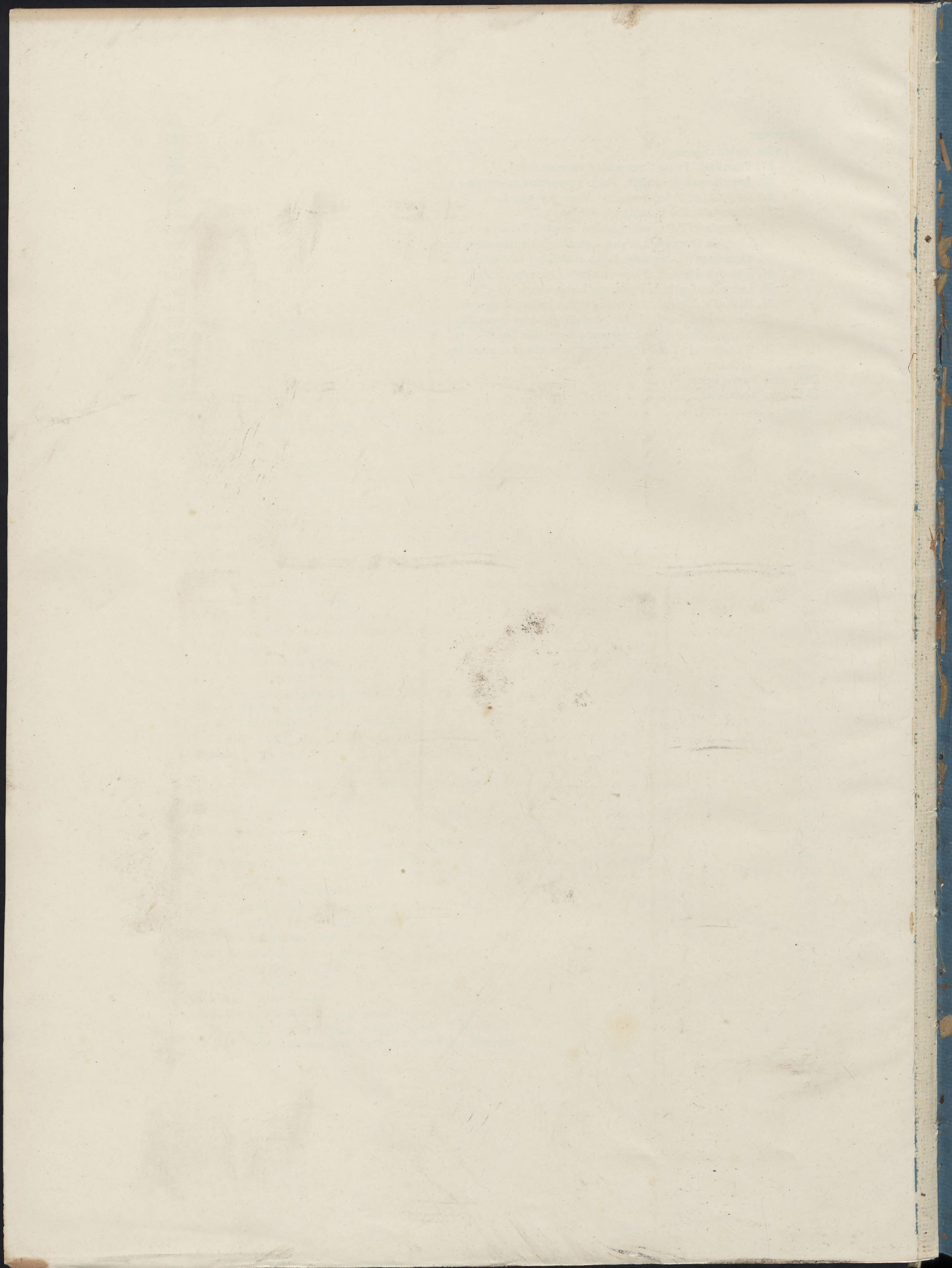
Gennem en Række Aar er der nu herhjemme som andetsteds paa forskellig Maade blevet arbejdet paa at skaffe ogsaa Rovfuglene en passende Fred, og i de senere Aar har det Arbejde, som Brødrene O. og H. Winge, E. Lehn Schiøler, Professor C. Wesenberg-Lund, Viceinspektor R. Hørring, kgl. Skovrider O. Fabricius m. fl. har udført, begyndt at bære Frugt. Maatte dette Bind af „Danmarks Fugle“ bidrage til, at de, der her i Danmark har Evne dertil, faar en Tilskyndelse til at give denne stærkt aftagende Gruppe af vor Fuglefuna mere virksom Beskyttelse end hidtil, vil meget være vundet.

Å. Vedel Tåning.



INDHOLDSFORTEGNELSE OVER BIND III

Side

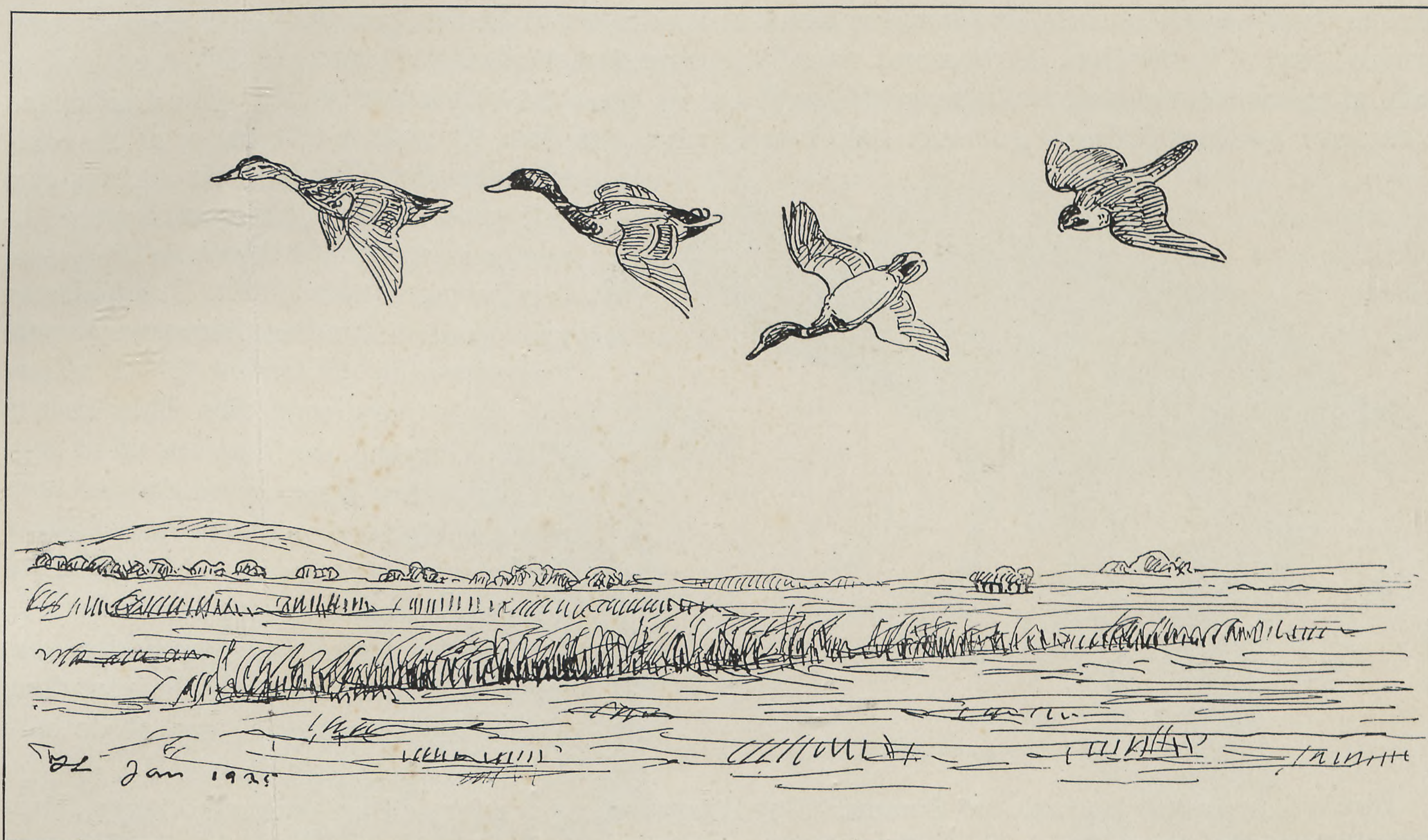




Unge af grønlandsk Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.

Kasigiánguit, Ameralik Fjorden 6. Juli 1925.





ROVFUGLE, FALCONIFORMES.

INDLEDNING.

ROVFUGLENES Næb og Fødder er overordentlig karakteristisk dannede og findes kun formede paa tilsvarende Maade hos Uglerne indenfor hele Fuglenes Klasse. De har et mere eller mindre stærkt krummet Overnæb med en Vokshud, der dækker dets inderste Del og omslutter Næseborene. De har oftest stærke Fødder med krumme, spidse og skarpe Kløer, vel egnede til at gribe og fastholde Bytte. Foden er i de fleste Tilfælde udformet som en Gribefod og adskiller sig fra alle andre Fugles Fødder (undtagen Uglernes) derved, at fjerde Taaled i fjerde Taa (Ydertaaen) er stærkt forlænget, medens 1.—3. (særlig 2.—3.) Led er forkortede (se Tavle V Fig. j). Endvidere er første Taa (Bagtaaen) placeret lavt hos næsten alle Rovfugle og virker oftest sammen med anden Taa som et glimrende Gribe- og Dræberedskab. Kløerne paa disse to Tæer er særdeles godt udviklede, oftest bedre end paa de øvrige Tæer, hvis Opgave særlig ligger i at støtte de to første Tæer ved Fastholden af Byttet.

Rovfuglene er som Regel *desmognathe*, og kun et Par Underafdelinger, Cathartae og Serpentarius, har tydelige basipterygoide Fremspring, der mangler hos de øvrige eller er rudimentære. Brystbenet er hos Rovfuglene ret bredt med en veludviklet Brystbenskam; der findes ingen *dybe* Indsnit i Bagkanten, der enten er lige afskaaret, eventuelt med en Fontanelle indenfor Randen, eller har en eller to mere eller mindre svage Indbugtninger (se Tavlerne I—II). Skelettet er stærkt pneumatisk, og Rovfuglene er gode, tildels storartede Flyvere. De har et vekslende Antal Armsvingfjer og 11 Haandsvingfjer, er acquintocubitale og har, med Undtagelse af nogle Gribbe, 12 Halefjer. Tarmstillingen er nærmest telogyrisk, omtrent som hos visse Ciconiiformes, men noget forskellig i de enkelte Grupper; Blindtarmene mangler saa godt som ganske eller er kun at se som smaa rundagtige Vorter paa Tarmen. *Dundragten* er hos Rovfuglene ejendommelig i sin Anlæggelse. Ungen er først dækket af en Dundragt, bestaaende af to Slags Dun, hvoraf den ene Slags (prae-plumulae, Dun B) erstattes af ægte Dun (Dun C), medens den anden Slags (prae-pennae, Dun A) erstattes fra samme Fjerpapil af de egentlige juvenile Fjer, som til at begynde med bærer Dun A paa deres Spidser, ligesom Dun B bæres

af Dun C; disse sidstnævnte Dun kan dog ogsaa vokse frem paa Steder, hvor Dun B ikke findes. Den senere Dragt af Under-Dun, der kommer, naar Fjerene næsten er udvoksede, synes, f. Eks. hos Vandrefalk, at vokse frem ganske uafhængig af Dun C, der da for største Delen er fældet. „Die Carthartae („den nye Verdens Gribbe“) scheinen bei Ausschlüpfen aus dem Ei ganz nackt zu sein; sie entwickeln aber sehr bald ein dichtes aus sehr grossen flaumigen, complicirten Dunen bestehendes Nestkleid, welches dem der Tubinares ähnlich ist. Das bedeutet aus gleicher Grundlage hervorgegangene Convergenzen“ (H. Gadow i Bronn's Klassen und Ordnungen des Thier-Reichs 1893). Ungerne, der kommer ud af Ægget med aabne Øjne, er ved Fødslen temmelig hjælpeløse og altsaa *Rededvælere* (Nidicolae); der hengaar ret lang Tid, inden de er flyvefærdige, og i denne Periode bringer de gamle Fugle dem Føden, som først sønderdeles eller ophulkes for dem, senere blot henlægges, saa at de selv kan gøre sig tilgode dermed.

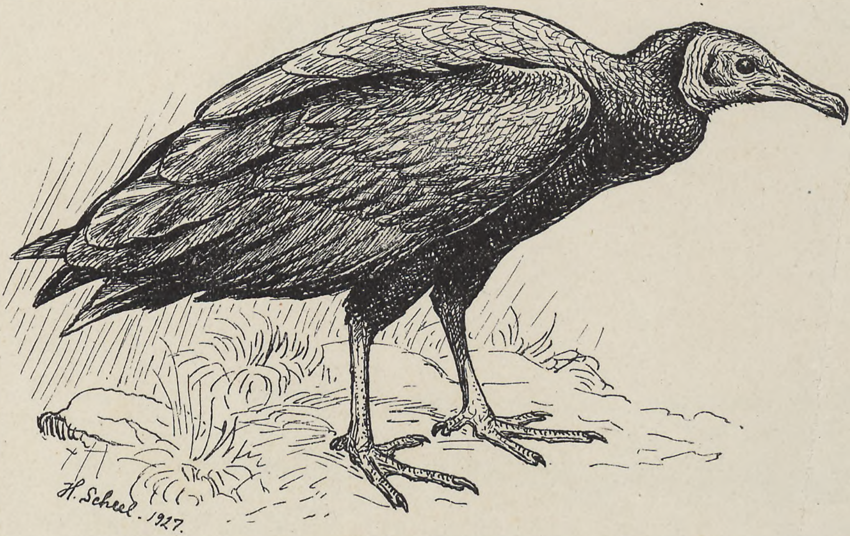


Fig. 1.
Ravnegrib, Cathartes atratus (Bartr.).

Rovfuglene fælder normalt om Sommeren og Efteraaret, og den første Ungdomsdragt bæres delvis et helt Aar eller mere; Fældningen kan strække sig over en meget lang Periode, idet den foregaar langsomt, saa man kan praktisk talt hos flere Arter træffe fældende Fugle hele Aaret rundt; iøvrigt omtales Fældningen indgaaende for hver enkelt Art.

Rovfuglenes nærmeste Slægtninge er at finde blandt Ciconiiformes, og navnlig staar den nye Verdens Gribbe disse nær. De er udbredt over saa godt som hele Jorden, og man kender ca. 400 Arter; disse deles af H. Gadow l. c. i to Hovedafdelinger: *Cathartae*, amerikanske Gribbe, og *Accipitres*, hvortil henregnes de 4 Familier: 1) *Gypogeranidae* med een Slægt og een Art, den afrikanske Sekretær, Serpentarius serpentarius (Miller), 2) *Vulturidae*, den gamle Verdens Gribbe, 3) *Falconidae,* med Underfam. Gypaëtinae, Aquilinae, Buteoninae, Accipitrinae, Polyborinae, Falconinae, og 4) *Pandionidae* med een Slægt og een Art, Pandion haliaëtus. Om den 3die Familie, Falconidae og dens 6 Grupper skriver Gadow: „diese 6 Unterfamilien können nur als Mittelpunkte aufgefasst werden, um welche die in mehr als 70 Gattungen und 350 Arten zersplitterten Falconidae gruppirt werden können. Stichhaltige Definitionen dieser Unterfamilien zu geben ist noch Niemand gelungen“.

I en Række Arbejder om dette Emne[1] peger P. Suschkin paa, at der findes en lige saa stor Forskel mellem Gypogeranus og de øvrige Rovfugle som mellem Cathartae og disse og foreslaar *Falconiformes* delt i tre Grupper: *Cathartae, Serpentarius (Gypogeranus)* og *Accipitres.*

Førstnævnte, *Cathartae*, kendetegnes ved at have „nares perviae“, fuldstændige basipterygoid-Fremspring (se Fig. 2), Brystbenets Bagrand med to Par Indskæringer, (se Tavle II), Ravnenæbsbenene berører kun lige hinanden, og Gumpekirtlerne er ubefjedrede. Fjerene mangler Bifaner, og Fodformen er en anden end hos de øvrige Rovfugle, idet Bagtaaen sidder højere oppe end Fortæerne og er temmeligt svagt udviklet; Tæernes Kløer er stumpe og kun lidet krummede; Tæernes inderste Led er de længste, og Leddene aftager i Længde udefter, medens hos Accipitres de inderste Taaled er betydeligt forkortede. Hannerne er i

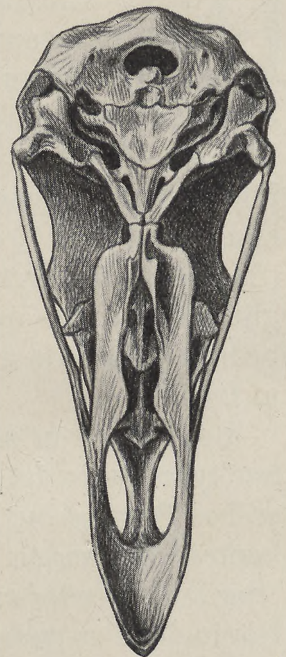


Fig. 2.
Cathartes aura (L.)
Nord-Amerika. 1843.
Zoologisk Museum.

[1]) Beiträge zur Classification der Tagraubvögel mit Zugrundelegung der osteologischen Merkmale. Zool. Anzeiger 1899. Systematische Ergebnisse osteolog. Untersuch. einiger Tagraubvögel. Ibid. 1900. Weitere system. Ergebn. vergleichend-osteolog. Untersuch. der Tagraubvögel. Ibid. 1900. Zur Morphologie des Vogelskelets. I. Schädel von Tinnunculus. Nouveaux Mémoires de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou. Tome XVI. 1899. Zur Morphologie des Vogelskelets. Vergleichende Osteologie der normalen Tagraubvögel (Accipitres) und die Fragen der Classification. Ibid. 1905.

Reglen større end Hunnerne. Ungerne kommer, jfr. foran, nøgne til Verden, men faar snart en fuldstændig Dundragt. Cathartae tilhører Amerika.

Serpentarius (Gypogeranus), Sekretæren, se Fig. 3, udmærker sig ved sine lange, storkeagtige Ben, der dog er fjerklædte til Hælen; Mellemfoden er 3—4 Gange saa lang som Mellemtaaen; basipterygoide Fremspring findes, Brystbenets Bagende er tilspidset uden Indskæringer eller Vinduer (se Tavle I). Bækkenets bageste Del er ikke nedad- og indadbøjet og adskiller sig derved fra alle andre Rovfugle, se Fig. 4. Den lange Mellemfod, Brystbenets og Bækkenets Form adskiller Serpentarius fra Cathartae, Bækkenets Form og de basipterygoide Fremspring skiller den fra de øvrige Rovfugle. Kun een Art findes; *Serpentarius serpentarius serpentarius* (Miller) lever i Afrika, hovedsagelig i den sydlige Del,



Fig. 3.
Sekretær, Serpentarius serpentarius (Miller).

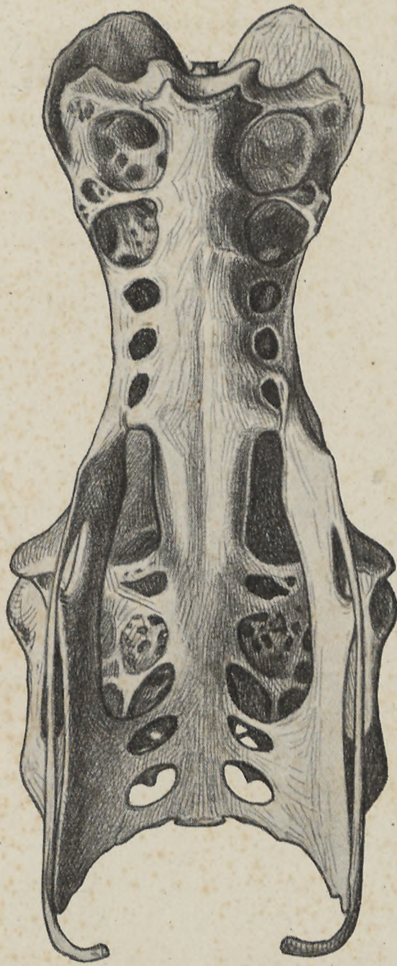


Fig. 4.
Serpentarius serpentarius (Miller).
Bækkenparti af Han, 21/1 1886. Zool. Have.
Zoologisk Museum.

saa langt mod Nord som til Benguela paa Vestkysten og Zambese paa Østkysten; lidt nordligere, i Senegambien og Sudan, skal findes en blegere Race, *S. serpentarius gambiensis* Ogilby. Sekretæren er en temmelig stor Fugl, ca. 2 Alen høj fra Fod til Isse, og dens lange Ben giver den en vis Lighed med en Stork eller Hejre; Halen, særlig de midterste Fjer, er temmelig lang; i Nakken har den en Dusk lange Fjer, der kan rejses og derved giver den Udseende af at have Fjerpenne bag Øret som en Kontormand eller Sekretær — deraf Navnet (Newton).

De øvrige Rovfugle, *Accipitres*, herunder den gamle Verdens Gribbe, deler Suschkin i to Familier: *Falconidae* og *Aquilidae*, som skal kunne skelnes fra hinanden ved følgende ydre Kendemærker:

Falconidae: Overnæbbets Underside har en skarp Længdekam, der aftager jævnt henimod Næbbets Spids (se Fig. 5a). Fjergrænsen paa Undernæbbets Side danner *enten* en lige eller svagt nedad og fremadrettet buet Linie, *eller*, hvis Fjerene ikke gaar ind paa Undernæbbets Side, da er dog stedse Hovedets Overside fjerklædt, se Tavle VI, Fig. 8.

Aquilidae: Overnæbbets Underside har ingen Længdekam, men undertiden ses en fortil skarpt begrænset Forhøjning (se Fig. 5b).
Fjergrænsen gaar paa Undernæbbets Side *enten* frem i en spids Vinkel, *eller*, hvis Fjer ikke findes paa Undernæbbets Side, da er Hovedets Overside nøgen eller kun dunklædt, se Tavle VI, Fig. 7.

Til *Falconidae* hører ifølge Suschkin Underfamilierne *Herpetotherinae,* Latterhøge, (Herpetotheres Vieill., Micrastur Gray), *Polyborinae,* Karakarra'er (Polyborus Vieill. — Senex Gray — Phalcobaenus Lafr. — Milvago Spix — Ibycter Vieill.), *Poliohieracinae,* (Microhierax Sharpe — Poliohierax Kaup — Spiziapteryx Kaup) og *Falconinae* (Falco Linn., Jagtfalke — Hypotriorchis, Boie, Lærkefalke — Erythropus Brehm, Rødfodfalke — Aesalon Kaup, Dværgfalke — Rhynchofalco Ridgway — Dissodectes Sclater — Tinnunculus Vieill., Taarnfalke — Hieracidea Gould — Harpe Bp.).



Fig. 5.
a. Næb af Taarnfalk, Falco tinnunculus tinnunculus L. Hun, $^{4}/_{4}$ 1917. Saltbæk Vig.
b. Næb af Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.). Hun, $^{13}/_{5}$ 1915. Frijsenborg.

Til *Aquilidae* hører da Resten af Rovfuglene, af hvilke her nævnes de Slægter, der har Repræsentanter i den i dette Arbejde behandlede Fauna: *Neophron* Savigny — *Aegypius* Savigny — *Gyps* Savigny, Gribbe — *Pandion* Savigny, Fiskeørn — *Pernis* Cuv., Hvepsevaager — *Milvus* Lacep., Glenter — *Haliaëtus* Savigny, Havørne — *Circaëtus* Vieill., Slangeørne — *Circus* Lacep., Kærhøge — *Buteo* Lacep., Musevaager — *Aquila* Briss., Ørne — *Astur* Lacep., Duehøge — *Accipiter* Briss., Spurvehøge.

Dog ikke blot ved de foran nævnte Skelnemærker begrunder Suschkin sin Inddeling af Accipitres i de to Grupper, Falconidae og Aquilidae, han fremhæver ogsaa en lang Række af osteologiske og andre Skelnemærker mellem de to Grupper, af hvilke de vigtigste er gengivet nedenfor.

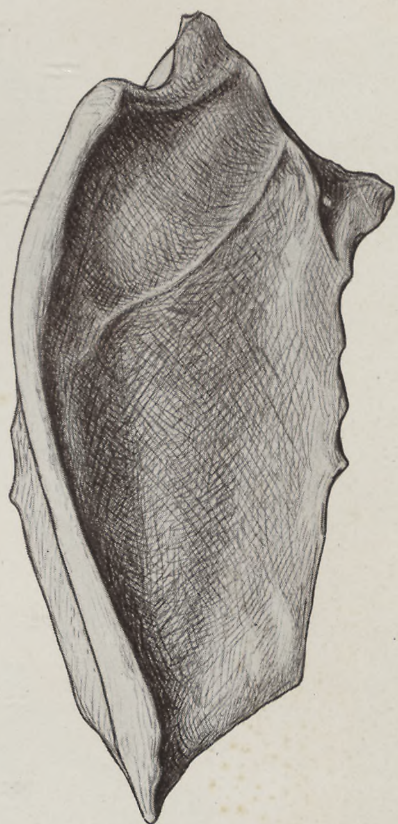
Kraniet af Falconidae og Aquilidae, se Tavle III.

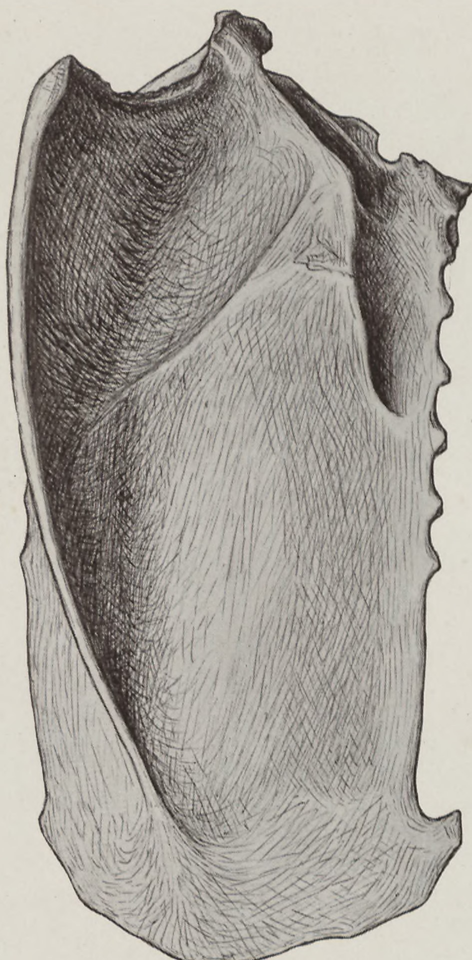
Falconidae.

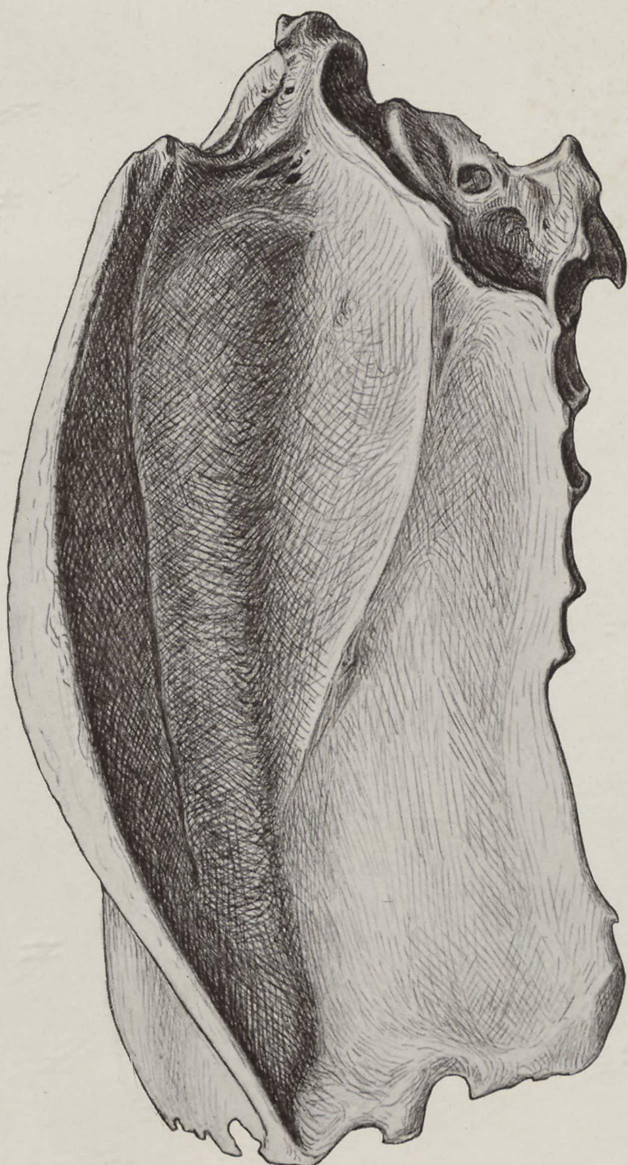
1. Længden af process. zygomaticus squamosi er ikke under $^{2}/_{5}$ af quadratums Længdeakse, se Fig. 1.
2. Den Benvæg, der bagtil begrænser den ydre Øregang, er bred og veludviklet, se Fig. 2.
3. Basipterygoide Fremspring mangler hos Voksne og forsvinder tidligt i Fostertilstanden, se Fig. 5.
4. Underkanten af Skillevæggen mellem Øjehulerne danner enten en lige eller en svagt S-formet buet Linie, se Fig. 1 og 4.
5. Den bageste nedre Ende af mellemste Næsemusling fæster sig ikke til praefrontales fremadvendende Flade. Den Del af Næsemuslingen, der danner Undergrænsen for regio olfactoria, har intet udadrettet kamformet Fremspring.
6. Forreste Næsemusling er altid saa stærkt udviklet, at den i Næseboret kan ses ude fra, se Fig. 1 og 4.
7. Gulvet i forreste Næserum ligger dybere end Næseborets ydre Underkant, se Fig. 1.
8. Ala nasi forbener altid, i hvert Fald tildels.
9. Den mellem praefrontale og øverste Del af lacrymales nedadrettede Gren liggende Aabning mellem Næse- og Øjehule er altid temmelig lille, se Fig. 4.
10. Praefrontales Yderrand er altid vel markeret i Forhold til Overkanten og altid længere end $^{2}/_{5}$ af Inderkanten, d. v. s. den med ethmoideum sammenvoksede, se Fig. 4.
11. Lacrymales nedadvendende Del lægger sig tæt ind til praefrontales Udside, i hvert Fald til dens øverste Del, se Fig. 4.
12. Superciliare mangler og ses ejheller i Fostertilstanden, se Fig. 3.

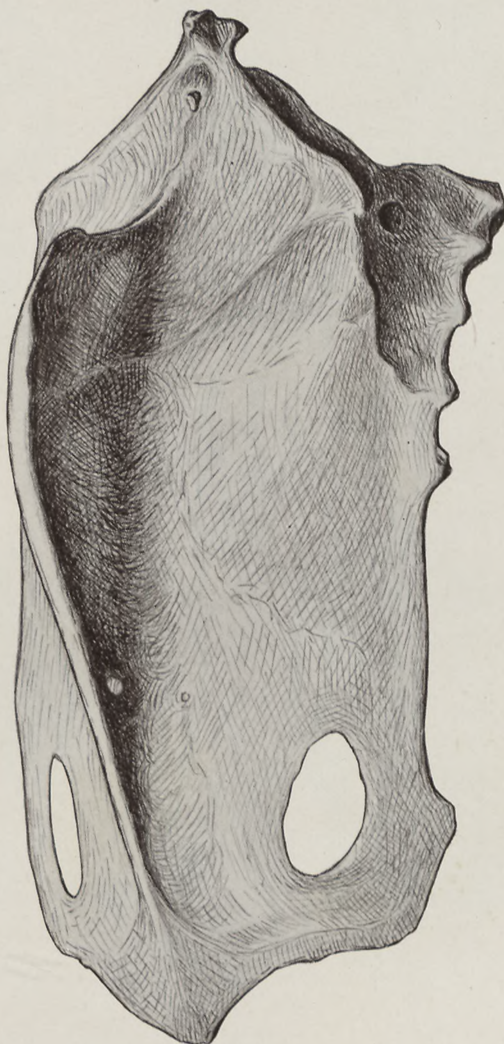
Aquilidae.

1. Længden af process. zyg. squamosi er højst $^{1}/_{4}$ af quadratums Længdeakse.
2. Den Benvæg, der bagtil begrænser den ydre Øregang, varierer i Bredde, men er oftest lille, stundom = 0, se Fig. 7.
3. Rudimentære basipterygoide Fremspring kan i de fleste Tilfælde ses og er fundet udviklede hos unge Fugle, se Fig. 10.
4. Underkanten af Skillevæggen mellem Øjehulerne er bøjet i en Vinkel ved Ganebenenes Bagende, se Fig. 6 og 8.
5. Den bageste nedre Ende af mellemste Næsemusling er forbundet med praefrontale. Denne anden Tilhæftning istandbringes af en listeformet Kam, der udspringer fra den Del af Næsemuslingen, der danner Undergrænsen for regio olfactoria.
6. Forreste Næsemusling er varierende; undertiden ses den kun som en svag Fortykkelse paa forreste Næsehulrums indre hindeagtige Beklædning, se Fig. 6 og 8.
7. Gulvet i forreste Næserum ligger i Højde med Næseborets ydre Underkant eller skraaner fra dette jævnt opad med Næserummets Midtskillevæg, se Fig. 6.
8. Ala nasi forbener i Reglen ikke.
9. Den mellem praefrontale og øverste Del af lacrymales nedadrettede Gren liggende Aabning mellem Næse- og Øjehule er altid større end hos Falconidae, se Fig. 8.
10. Praefrontales Form er varierende, ikke sjældent er den trekantet, idet en tydelig Grænse mellem Over- og Sidekant ikke findes, se Fig. 8.
11. Lacrymales nedadvendende Gren berører i Reglen ikke praefrontale, se Fig. 8.
12. Superciliare findes i de fleste Tilfælde, se Fig. 9.









H. Scheel. 1927.

Brystben af Rovfugle.

Sekretær, Serpentarius serpentarius (Miller). Gammel Han, ♂ ad. Kaplandet Zool. Museum.

Kondor, Sarcorhamphus gryphus (L.). Han, ♂. Zool. Have 11/2 1915. Zool. Museum.

Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.). Han, ♂. Oxholm, Vendsyssel 11/2 1899.

Gul Grib, Gyps fulvus fulvus (Habl.). Han, ♂. Zool. Have 5/7 1883. Zool. Museum.





Brystben af Rovfugle.

Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.). Han, ♂. 3/6 1917. Kjerteminde.

Vintermusevaage, Buteo lagopus lagopus (Brünn). Hun, ♀. 26/10 1906. Bøtø, Falster.

Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). Hun, ♀. 26/9 1918. Herlufsholm.

Glente, Milvus milvus milvus (L.). Hun, ♀. 4/4 1916. Snogeholm, Sverige.

Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). Han, ♂. 15/9 1913. Basnæs.

Kongeørn, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.). Han, ♂. 16/11 1921. Torup pr. Bara, Sverige.

Cathartes atratus (Bartr.). Hun, ♀. 1/5 1920. Zool. Have. Zool. Museum.

Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm. Gammel Hun, ♀ ad. April 1926. Sukkertoppen, Grønland.

Duehøg, Astur gentilis dubius Sparrman. Han, ♂. 25/8 1916. Boller.

Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.). Hun, ♀. 19/5 1916. Frijsenborg.

Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.). Han ♂. 6/5 1907. Wedellsborg.



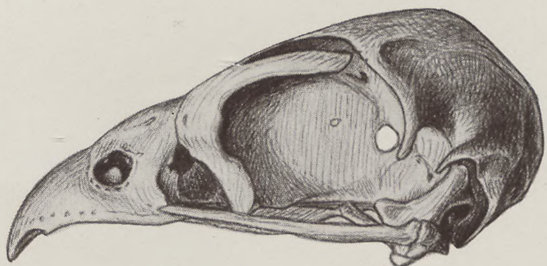


Fig. 1



Fig. 6

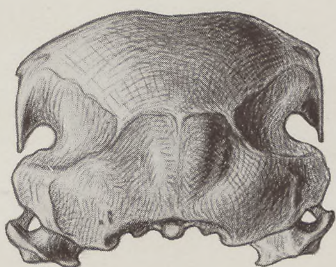


Fig. 2



Fig. 3



Fig. 7

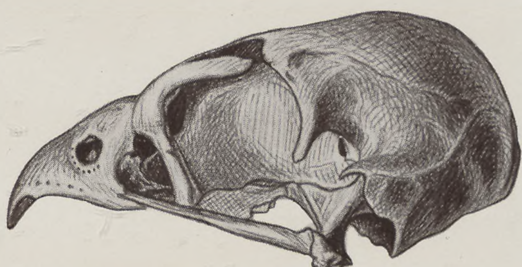


Fig. 4

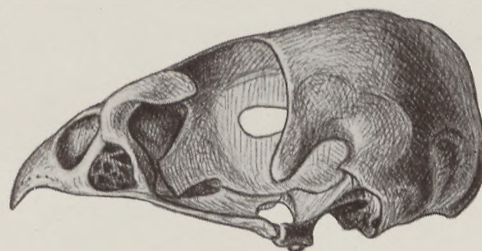


Fig. 8



Fig. 9

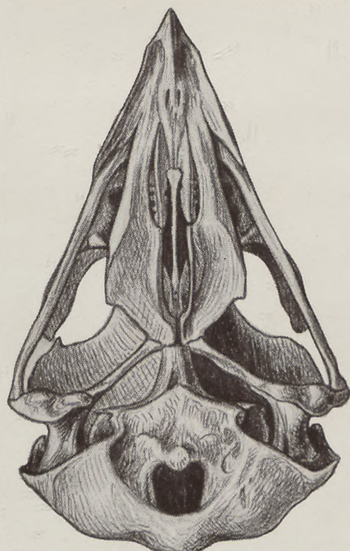


Fig. 5



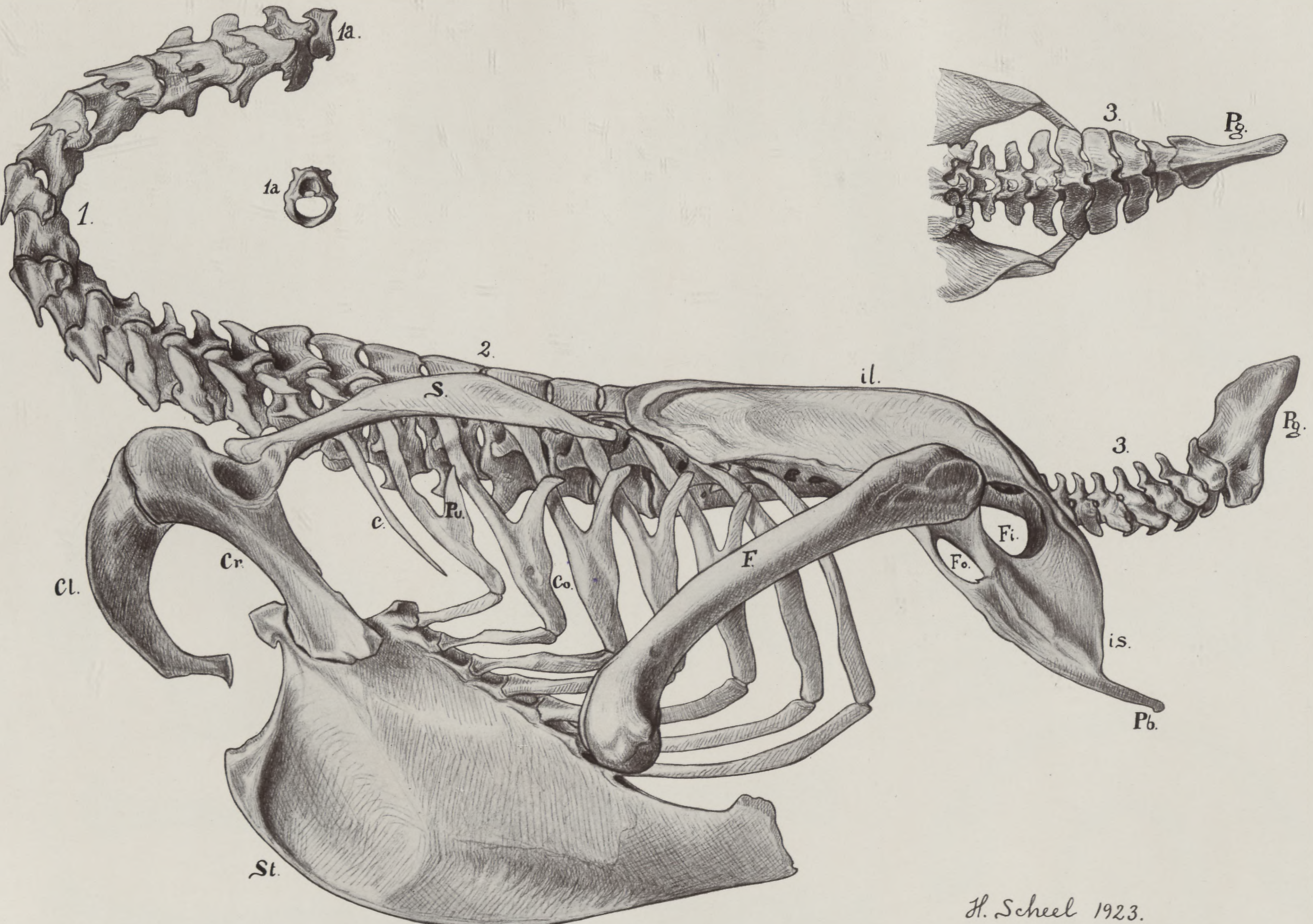
Fig. 10

H. Scheel. 1926.

Kranier af Falconidae og Aquilidae.

Fig. 1, 2, 3, 4, 5, Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm. Gammel Hun, ♀ ad. Sukkertoppen. April 1926.
Fig. 6, 7, Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). Hun, ♀. 26/9 1918. Herlufsholm. (Taareben fjernet i Fig. 6).
Fig. 8, 9, Vintermusevaage, Buteo lagopus lagopus (Brünn). Han, ♂. 26/10 1906. Bøtø, Falster.
Fig. 10, Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.). Han, ♂. 6/5 1907. Wedellsborg.



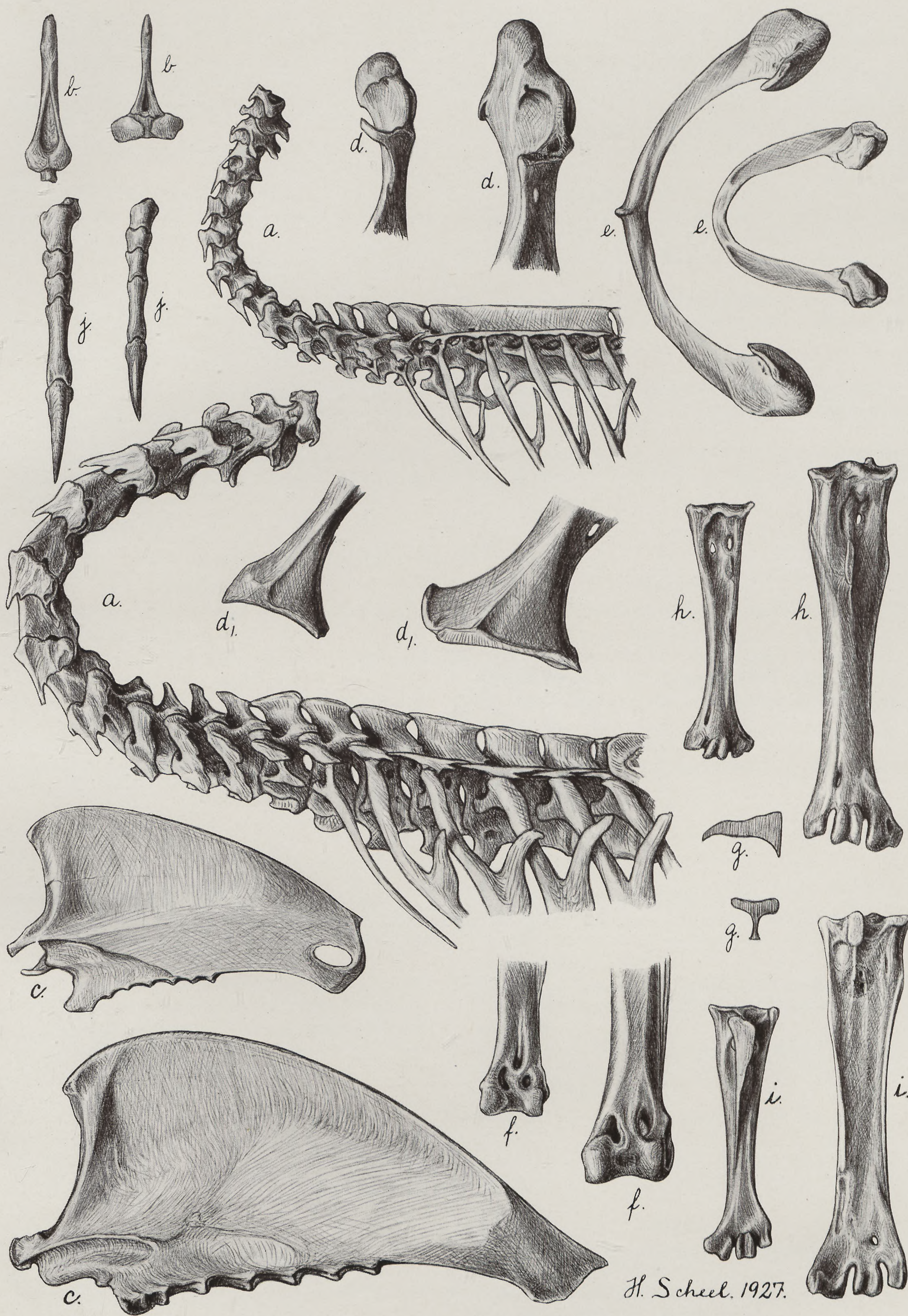


Kropskelet af Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.

♂. 2/10 1917. Grønland; set fra Siden; Arme og Ben, med Undtagelse af Laarknogle, fjernede.

1. Hals-, 2. Bryst-, 3. Halehvirvler. 1.a. Første Halshvirvel. Cl. Nøgleben, clavicula. Cr. Ravnenæbsben, coracoideum. C. Halsribben. Co. Ægte Ribben, costae. Pu. Tværtap, Process. uncinatus. S. Skulderblad, scapula. St. Brystben, sternum. F. Laarben, femur. il. Hofteben, ilium. is. Sædeben, ischium. Pb. Skamben, pubis. Pg. Haleben, pygostylus. Fi. foramen ischiadicum. Fo. foramen obturatum.





Sammenligning af Skeletdele af Jagtfalk og Havørn.

(Den mindste Figur er stedse af Jagtfalk, den største af Havørn; se iøvrigt Teksten).

a. Forreste Del af Hvirvelsøjlen. b. Pygostylen, set fra Undersiden. c. Brystben. d. Distale Del af Ravnenæbsben. d_1. Proximale Del af venstre Ravnenæbsben. e. Nøgleben. f. Distale Del af Tibio-tarsus. g. Tværsnit af Tarso-metatarsus. h. Højre Tarso-metatarsus, set forfra. i. Højre Tarso-metatarsus, set bagfra. j. Skelet af fjerde Taa.

Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm. a—b. Hun, ♀. Fiskenæsset, Grønland. 26/5 1917. c—j. Hun, ♀. Sukkertoppen, Grønland. April 1926.
Grønlandsk Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br. a—b. Han, ♂. Fiskenæsset, Grønland. 2/10 1917. c—j. Han, ♂. Agto, Grønland. 1/7 1913.



13. Næsebenenes frontale Grene er brede, og deres indad mod Midtlinien vendende Grænselinie danner en næsten ret Vinkel med denne, se Fig. 3.
14. I Ganen findes en Længdekam.
15. Falconidae er direkte desmognathe, se Fig. 5.
16. Ved Roden af process. palatinus maxillae findes intet Hul, se Fig. 5.
17. Hemipterygoideum mangler, se Fig. 5.
18. Vomer findes stedse; det har i Enden en lille flad Udbredning, se Fig. 5.
19. En Fontanelle findes i Underkæbens Grene; lukkes den i høj Alder, kan dog dens Sted erkendes.
20. Paa Grund af complementares ringe Udvikling er den Meckel'ske Brusk i mindst $^2/_5$ af sin Længde (regnet fra Ledenden) utildækket paa Indsiden af Underkæbens Grene.
21. Yderranden af Underkæbens Ledhoved er stærkt indskaaren, fortil begrænset af et veludviklet Fremspring, der bøjer lidt bagud.
22. Set ovenfra er Profilen af Underkæbens Bagende stump eller viser to butte Fremspring af omtrent lige Størrelse.

13. Næsebenenes frontale Grene er smallere, og deres Grænselinie mod Pandebenene løber i en jævn Bue ind mod Midtlinien, se Fig. 9.
14. I Ganen findes ingen Længdekam, snarere en Fure.
15. Aquilidae er indirekte desmognathe; undertiden er de ogsaa som voksne schizognathe, se Fig. 10.
16. Ved Roden af process. palat. max. ses i Reglen et Hul, se Fig. 10.
17. Hemipterygoideum findes stedse, Fig. 10.
18. Vomer er aldrig i Enden flad og udbredt, stundom forsvinder det med Aarene helt, se Fig. 10.
19. En Fontanelle i Underkæbens Grene findes ikke.
20. Paa Grund af complementares stærke Udvikling er den Meckel'ske Brusk tildækket i største Delen af sin Udstrækning.
21. Indskæringen i Yderranden af Underkæbens Ledhoved er stedse svag, og det foranliggende Fremspring er kun svagt udviklet.
22. Set ovenfra viser Profilen af Underkæbens Bagende et vel markeret bagudrettet Fremspring.

Kropskelettet, se Tavle V.

Falconidae.

23. Halshvirvlernes Antal er altid 15; mindst 3 af dem har frie Ribben, se Fig. a.
24. Mellemrummene mellem Tværtappene er mindre end $1^1/_2$ Gang disses mindste Bredde, se Fig. a.
25. Hos Flertallet af Falconidae sammenvokser 1ste til 4de Ryghvirvel fast med hverandre og oftest sammenvokser 15de Halshvirvel med dem, se Fig. a.
26. Nogle Arter har Seneforbeninger paa Undersiden af Pygostylen til Hæfte for Halemuskler, se Fig. b.

Aquilidae.

23. Halshvirvlernes Antal svinger mellem 14 og 17; i Reglen har kun to af dem frie Ribben, se Fig. a.
24. Mellemrummene mellem Tværtappene er mere end dobbelt saa brede som disses Minimalbredde, se Fig. a.
25. Alle foran Bækkenet liggende Hvirvler er stedse frie, se Fig. a.
26. Seneforbeninger paa Pygostylens Underside findes ikke, se Fig. b.

Brystben og Skulderparti, se Tavle V.

27. Spina interna er altid kraftigt udviklet, se Fig. c.
28. Den Del af Brystbenet, der ikke bedækkes af Muskler, er aldrig mere end $^1/_{15}$ af dets hele Længde, se Fig. c.
29. Process. procoracoideus er stærkt udviklet og træder i Forbindelse med Nøglebenet; dette træder saaledes i dobbelt Forbindelse med Ravnenæbsbenet, se Fig. d.
30. Ravnenæbsbenets udadvendende Basaldel er rundagtig og kun lidt fremspringende, se Fig. d.
31. Hypocleidium er ganske rudimentær, se Fig. e.

27. Spina interna findes aldrig, se Fig. c.
28. Den Del af Brystbenet, der ikke bedækkes af Muskler, varierer betydeligt og kan naa $^2/_7$ af hele Brystbenslængden, se Fig. c.
29. Process. procoracoideus mangler helt, og Nøglebenets Forbindelse med Ravnenæbsbenet er saaledes enkelt, se Fig. d.
30. Ravnenæbsbenets udadvendende Basaldel er stærkt fremspringende og har Form som en Trekant med afstumpet Spids, se Fig. d.
31. Hypocleidium er stedse veludviklet, se Fig. e.

Baglemmerne, se Tavle V.

Falconidae.

32. Tibio-tarsus' nedre Forflade er gennemboret af tre Huller, se Fig. f.
33. Tarso-metatarsus er i Tværsnit firkantet med en tydelig afsondret median Flade, se Fig. g.

Aquilidae.

32. Tibio-tarsus' nedre Forflade er gennemboret af to Huller, se Fig. f.
33. Tarso-metatarsus er i Tværsnit trekantet med en smal eller skarp Inderrand, se Fig. g.

34. Forfladen af Tarso-metatarsus er mest hul i sin udadvendende Del, udenfor det lille Fremspring, hvortil M. tibialis anticus hæfter sig, se Fig. h.
35. Da et Tværbaand for M. extensor digitorum communis's Sene ikke findes, træffes heller ikke Fremspring for Tilhæftning af dette Baand, se Fig. h.
36. Den indre Hypotarsalkam strækker sig ned langs Tarsens Længdeakse midt imellem de to Kar-Aabninger (ydre og indre) se Fig. i.
37. Udsiden af den ydre Hypotarsalkam gaar umiddelbart over i Udsiden af tarso-metatarsus, se Fig. i.
38. Basis af den ydre Hypotarsalkam viser et dybt Muskelindtryk af M. adductor dig. II, se Fig. i.
39. Tilhæftningsfremspring for M. tibialis anticus ligger nærmere Indsiden af tarso-metatarsus, se Fig. h.
40. De tre første Led i fjerde Taa er af omtrent samme Længde, se Fig j.

34. Forfladen af Tarso-metatarsus er mest hul i sin indadvendende Del, indenfor det lille Fremspring, hvortil M. tibialis anticus hæfter sig, se Fig. h.
35. Fremspring for Tilhæftning for den til M. extens. digit. comm. hørende Sene er altid tilstede, se Fig. h.
36. Den indre Hypotarsalkam ligger meget nærmere tarso-metatarsus' Inder- end Yderkant, se Fig. i.
37. Udsiden af den ydre Hypotarsalkam er skilt fra tarsometatarsus's Udside af en dyb Fure, i hvilken en Del af M. abductor dig. IV ligger, se Fig. i.
38. Basis af den ydre Hypotarsalkam viser intet Muskelindtryk svarende til M. add. dig. II, se Fig. i.
39. Beliggenheden af Tilhæftningsfremspringet for M. tib. ant. er vekslende; i Reglen ligger det nærmest tarsometatarsus' Udside, se Fig. h.
40. I fjerde Taa er andet og tredje Led mest forkortede, saaledes at deres Længde tilsammen bliver lig første Led, se Fig. j.

Det ses heraf, at selv om de to Grupper staar hinanden nær, lader gode Skelnemærker sig dog paapege; Falconidae synes at være de højeste, de mest specialiserede, men har dog i flere Henseender bevaret ret primitive Egenskaber. Som de laveste Former betragter Suschkin Micrastur og Herpetotheres og fremsætter den Anskuelse, at de øvrige Former af Falconidae, til den ene Side Polyborinae, til den anden Falconinae, har udviklet sig fra uddøde Former af Herpetotherinae.

Slægtskabsforholdene indenfor Rovfuglenes store velafgrænsede Gruppe er det imidlertid overordentlig vanskeligt, ja vel nok nu umuligt at udrede. Sikkert er det, som nævnt, at Falkene danner en ret skarpt afgrænset Gruppe, men hvorledes denne Gruppe rettelig er beslægtet med Grupperne indenfor Aquilidae, og hvorledes denne store heterogene Gruppes Slægter bør sammenstilles fylogenetisk, er stadig et aabent Spørgsmaal.

Blandt Fund af *fossile* Fugle er Landfugle jo langt sparsommere repræsenteret end Sump- og Vadefugle, og af Rovfuglene er Fundene derfor meget sparsomme. Fra *nedre Eocen* er kendt en lille gribbeagtig Form (*Lithornis vulturinus* Owen). De typiske Dagrovfugle er først fundet repræsenteret i *øvre Eocen*, hvorfra man bl. a. har *Palaeocircus cuvieri*, Mil. Ed. I *oligocene* Lag er fundet en hel Række Slægter af Aquilidae, som staar nulevende Slægter nær, men de fleste Fund er fra de *miocene* og *pliocene* Aflejringer samt fra de *pleistocene* (diluviale) Aflejringer. Det kan bemærkes, at Fund af Falke eller dog falkeagtige Rovfugle endnu ikke synes at være gjort i ældre Lag end de pliocene. I Miocen og Pliocen er nulevende Slægter paavist i noget Antal, og efter Istiden træffes en Række af de nulevende Former. Jordfundne Rovfugle fra mindre fjærn Fortid er her i Danmark fundet ret talrigt og giver os nogen Oplysning om, paa hvilken Tid visse Arter var at træffe her i Landet (se Bind I, Herluf Winge, Side 244 flg.).

Rovfuglenes Udbredelse i Nutiden tyder afgjort paa, at deres Hjemstavn har ligget i Klodens varmere Egne. Begge de to Hovedgrupper Aquilidae og Falconidae er kun i ringe Grad repræsenterede i de i nærværende Arbejde behandlede Egne. For *Aquilidae* findes i *Grønland,* paa *Island* og *Færøerne* kun een Repræsentant, *Havørnen,* og den er nu udryddet paa Færøerne og Udryddelsen nær paa Island; i Grønland er den endnu nogenlunde almindelig som Ynglefugl. Som tilfældig, sjælden Gæst er Flodørnens amerikanske Race truffet i Grønland, den europæiske Form paa Færøerne, hvor ogsaa Hvepsevaage, Blaa Kærhøg og Rørhøg tilfældig er set.

I *Danmark* findes som ynglende Arter: *Musevaagen, Hvepsevaagen,* to Kærhøge, nemlig *Rørhøgen* og *Hedehøgen*, *Duehøgen* og *Spurvehøgen;* af disse er Hvepsevaagen en ret faatallig Art, Rørhøgen tidligere en almindelig Fugl, men er nu paa Vej til at blive udryddet. Hedehøgen er forholdsvis nylig indvandret og trives godt i Jylland, Duehøgen taales nu i et begrænset Antal, men Spurvehøgen og Musevaagen er endnu i hvert Fald sine Steder nogenlunde almindelige som Ynglefugle.

Af tidligere ynglende, nu saa vidt vides helt udryddede Arter af Gruppen Aquilidae, fandtes *Fiskeørn, Glente, Havørn* og *Kongeørn.*

Slangeørn, Sort Glente, Lille og Stor Skrigørn, Ørnevaage og Steppehøg er tilfældige, mere eller mindre sjældne Gæster; de tre Gribbe: Aadselgrib, Graa Grib og Gul Grib hører til de allerstørste Sjældenheder.

Fiskeørnen er regelmæssig, faatallig at se paa Gennemrejse, Musevaage og Hvepsevaage regelmæssige, ret talrige, Kongeørn og Vintermusevaage er Vintergæster, førstnævnte i aftagende Tal, sidstnævnte i svingende Antal; mere eller mindre talrige som Vintergæster og paa Gennemrejse ses ogsaa Duehøg og Spurvehøg samt Blaa Kærhøg. Som sjælden Vintergæst ses nu og da en Havørn. Meget sjældent ses Glenten paa Træk. Med Hensyn til hvilke Racer af de forskellige Arter, der gæster Danmark, maa vi henvise til Omtalen af disse i det følgende.

Af Familien *Falconidae* findes i *Grønland* to regelmæssigt rugende Arter: Vandrefalkens amerikanske Race, *Falco peregrinus anatum,* og *Jagtfalken,* der forekommer i flere Racer. Som tilfældig Gæst er Dværgfalken truffet. Paa *Island* findes Jagtfalkens islandske Race, *Falco rusticolus islandus,* og Dværgfalken, *Falco columbarius subaesalon* Br., rugende; ret jævnlig Gæst er Jagtfalkens lyseste Race, *Falco rusticolus candicans,* og Taarnfalken er truffet en enkelt Gang. Paa *Færøerne* yngler kun *Dværgfalken;* som meget sjældne Gæster kendes Taarnfalk og Vandrefalk, og af og til gæster Jagtfalke Øerne.

Her i Landet ruger endnu *Taarn-* og *Lærkefalk,* sidstnævnte dog faatallig; af *Vandrefalk* findes højst nogle faa Par ynglende. *Rødfodfalken* er truffet her og træffes endnu af og til om Sommeren og har muligvis en enkelt Gang ynglet her. Regelmæssig paa Gennemrejse og som Vintergæst er Vandrefalken; kun truffet een Gang er den amerikanske Taarnfalk, *Falco sparverius sparverius.* Fra Nordøst og Øst kommer Jagtfalke, Vandrefalke, Lærkefalke, Dværgfalke og Taarnfalke paa Trækket til og over Danmark.

Fra *Grønland, Island* og *Færøerne* kendes saaledes kun 1 Art af Gruppen Aquilidae og 3 af Falconidae ynglende, idet Grønland har en Vandrefalk og Jagtfalken, Island Jagt- og Dværgfalk, Færøerne kun sidstnævnte. Det er de højest udviklede Falconidae, der findes saa langt mod Nord, og Havørnen, den eneste Repræsentant for Aquilidae, hører til de største og stærkeste blandt disse og er endda i denne sin nordlige Udbredelse den største indenfor sin Art. Fra *Danmark* kendes i vore Dage kun 6 (8?) Arter af Gruppen Aquilidae og 3 (4?) af Falconidae ynglende.

Undersøgelser over Indvandringsvejene til Danmark efter Istiden op til den nyeste Tid er endnu kun foretaget i ringe Udstrækning; det bør dog bemærkes, at den Indvandring, som i nyeste Tid har fundet Sted af Hedehøgen, afgjort tyder paa, at Vejen fra Mellemeuropa til Danmark over Sønderjylland for sikkert de fleste Arter er og har været af overordentlig Vigtighed.

De fleste palæarktiske Rovfugle foretager Trækvandringer, nogle endogsaa særdeles vidtstrakte Vandringer, medens paa den anden Side flere Arter praktisk talt er stationære. *Danmarks Rovfugle* bevæger sig under *Efteraarstrækket* ifølge de foreliggende Iagttagelser og eksperimentelle Forsøg, som først paabegyndtes af Overlærer H. Chr. C. Mortensen, i den Trækretning, som saa mange nordiske Fugle benytter, nemlig over Vest-Europa. Selvom det kun er vore faa nogenlunde almindelige Arter, der har kunnet ringmærkes i større Stil, har de alle i Hovedsagen givet dette Resultat; de faa Mærkninger af sjældne Arter, som f. Eks. Glenten, viser imidlertid det samme, og de heldige omfattende svenske Rovfuglemærkninger, ledede bl. a. af Professor E. Lönnberg, støtter endvidere i Hovedsagen dette Resultat. Vi maa saaledes opfatte Trækket af *Rød Glente, Hvepsevaage, Musevaage, Spurvehøg, Rørhøg, Hedehøg* og *Taarnfalk* som hovedsagelig rettet mod Sydvest.

Det har imidlertid vist sig, at Spurvehøg og Taarnfalk kun i meget ringe Grad er Trækfugle her i Danmark (ifølge de Ringmærkningsforsøg, der hidtil foreligger), og *Duehøgen* har slet ikke vist Trækt-ilbøjeligheder her i Landet. Disse sidste Arter skiller sig herved ret tydeligt ud fra f. Eks. Sveriges Populationer af de samme Arter, idet de i Sverige for Størstedelen er trækkende, i hvert Fald hvad de unge Fugle angaar, hvilket bl. a. deres Invasion til Danmark om Efteraaret viser. De nævnte Arter synes her i Landet med Hensyn til Trækket mere at ligne det engelske Øriges Populationer end de østligere og nord-østligere levende Populationer. I Danmark viser det største Antal Rovfugle sig jo som bekendt nu kun i Trækltiden og bærer Vidne om, at der endnu Nord og Nordøst for os er en kraf-

tig, selvom øjensynlig aftagende Bestand af en Del Arter. Med Hensyn til de andre her i Landet ynglende eller muligvis ynglende Rovfugle *(Fiskeørn, Lærkefalk, Rødfodfalk* og *Vandrefalk)*, har vi kun meget lidt Viden om Trækretningen og Trækkets Maal for de danske Individer; dette gælder særlig de langt trækkende Lærkefalke, hvoraf nogle endnu forekommer her i Landet og kunde ringmærkes.

Det maa fremhæves, at den danske Bestand af Rovfugle udviser alle *Gradationer af Vandredrift;* dette vil fremgaa af følgende Række: *Duehøgen* er stationær; *Spurvehøgen* er næsten stationær; *Taarnfalken* viser hovedsagelig kun en svag sydgaaende Tendens af de unge Fugle; *Musevaagen* kan blive her i Landet i milde Vintre, men for Størstepartens Vedkommende vandrer Arten dog til Vest-Europa med Frankrig som det sydligste Vinteropholdssted, endvidere vandrer *Kærhøgene* antagelig for en stor Dels Vedkommende betydeligt længere (Afrika); og endelig forlægger *Hvepsevaagen* og *Lærkefalken* sammen med de nu vist helt udryddede Arter *Glenten* og *Fiskeørnen,* Vinterresidensen til sub- eller helt tropiske Egne. Man maa imidlertid erindre, at ikke alene Arterne og Racerne, men tillige Populationerne og Enkeltindividerne *indenfor visse Grænser* viser en Mangfoldighed af Gradationer i Træktilbøjeligheder, og dette endogsaa fra Aar til Aar.

Medens de fleste nordiske Arter som nævnt har Sydvest som Trækkets Hovedretning, maa det ikke glemmes, at i hvert Fald en Art som *Vintermusevaagen* fra Skandinavien vandrer mere ret Syd i, selvom en sydøstlig Bevægelse ogsaa er kendt; en Del af dette Træk er jo velkendt over Danmark, kommende nordfra og tildels nordøstfra; af de mere østligt levende Vintermusevaager kommer sikkert meget faa til Danmark, skønt Trækretningen for disse for en stor Del synes at være sydvestlig; disse Fugle lægger aabenbart Ruten Syd om Østersøen. Med Hensyn til det nøjagtige Udgangspunkt for de her til Danmark vandrende Rovfugle af østlig Oprindelse kendes endnu praktisk talt intet (østlige Duehøge etc.).

Foraarstrækket af Rovfugle over Danmark gaar, saa vidt vides, udelukkende mod Nord og Nordøst, mod Skandinavien og Finland. De forskellige Arters Træktider i Danmark vil fremgaa af Teksten for de enkelte Arter, hvor man ligeledes vil finde omtalt den sandsynlige Hjemstavn for de tilfældige Gæster blandt den her omhandlede Gruppe af Fugle.

Med Hensyn til Rovfuglenes Træk paa *Færøerne og Island* kan det bemærkes, at Dværgfalken hovedsagelig vandrer bort fra Island om Vinteren, og Trækretningen er mod Sydøst; hvorvidt de færøiske Dværgfalke foretager Vandringer er ikke kendt, idet de Falke, som træffes paa Færøerne om Vinteren, kan være tilvandrende islandske Eksemplarer. Islands Jagtfalke og Havørne vandrer ikke eller meget lidt (mod Sydøst). *Grønlands* Jagtfalke og Havørne bevæger sig om Efteraaret fra de nordligere Dele af Landet mod de mildere Egne af Landet selv (den sydligere Del af Vestkysten) for der at opholde sig Vinteren over; fra Østgrønland kommer grønlandske Falke under Efteraarstrækket til Island, nu og da betydeligt længere mod Sydøst; muligvis kommer ligeledes til Tider nogle af Vest-Grønlands Falke og Havørne til Nord-Amerika. Vandrefalken i Vest-Grønland forlader helt Landet for at gaa til Nord-Amerika. Paa Island er Vandrefalken mærkværdig nok aldrig bemærket.

Rovfuglenes Træk foregaar som bekendt næsten udelukkende *om Dagen;* det kan saaledes nævnes her, at meget faa Rovfugle er faldet ved de danske Fyr, praktisk talt kun enkelte Taarnfalke (H. Winge, R. Hørring). Derved, at Trækket foregaar om Dagen, lærer Rovfuglene sandsynligvis de orografiske Forhold paa Trækruten at kende, og muligvis vil da ældre Fugle oftest vælge den engang valgte Trækvej, og denne Vej vil da læres af de yngre Fugle, som følges med de ældre. Det er saaledes iagttaget, at den samme ringmærkede Musevaage kunde træffes i samme Egn paa Vinteropholdsstedet to Vintre i Træk, og at to ringmærkede Vintermusevaager trak ad samme Vej i to paa hinanden følgende Aar.

Trækket foregaar oftest enkeltvis eller familievis, maaske noget spredt, men kan dog foregaa i Flok for visse Arters Vedkommende. F. Eks. kan man se Musevaager, Vintermusevaager og Hvepsevaager trække i store Skarer (se under disse Arter), selv Falke kan trække i meget stor Mængde; saaledes iagttog vi i December 1929 et imponerende Træk af Taarnfalke i Øst-Afrika, i ca. 4000 Fods Højde op mod Mt. Kenya; i den tidlige Morgen saas sikkert tæt ved tusinde Taarnfalke vandrende mod Syd lavt henover Savannen. Rovfugle, der vandrer familievis, synes ofte at udstrække Sammenholdet over lang Tid.

Under selve Trækket er *Hastigheden* af den trækkende Rovfugl ikke stor. J. Thienemann (Journ. für Ornith. 1910) har saaledes ved Rositten fundet, at Trækhastigheden for Spurvehøgen var 41,4 km pr. Time og for Vandrefalken 59,2 km; dette er Hastigheder, som for Spurvehøgen ligger blandt de

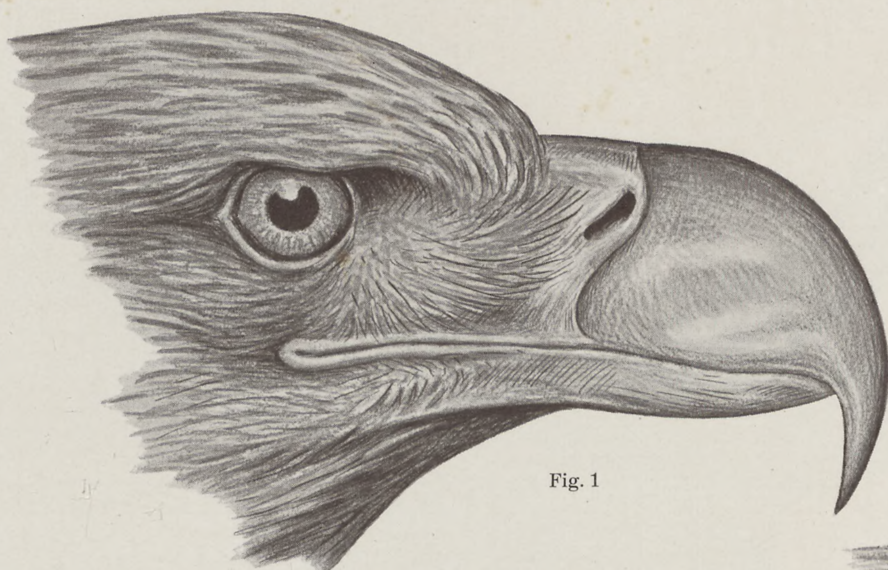


Fig. 1

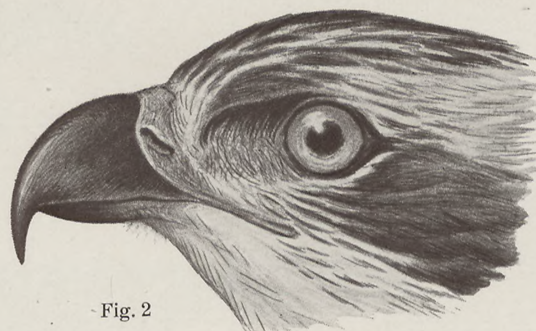


Fig. 2



Fig. 3

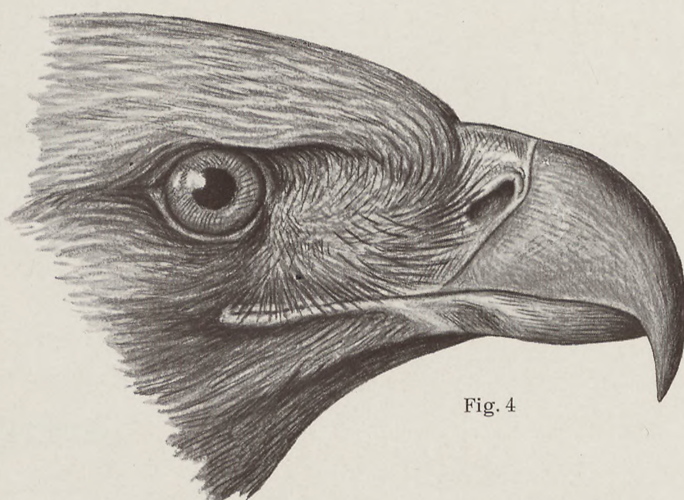


Fig. 4



Fig. 5



Fig. 6



Fig. 7



Fig. 8



Fig. 9

H. Scheel. 1928.



Fig. 10

Hoveder af Rovfugle. × $^{9}/_{10}$.

Fig. 1. Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br. ♀ ad. $^{7}/_{3}$ 1896. Godthaab, Grønland.

Fig. 2. Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). ♂ juv. $^{8}/_{9}$ 1918. Solrød Strand.

Fig. 3. Stor Skrigørn, Aquila clanga Pall. November 1857. Møen.

Fig. 4. Kongeørn, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.). ♀ ad. April 1912. Lapland.

Fig. 5. Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.). ♂ $^{10}/_{6}$ 1916. Visborggaard.

Fig. 6. Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). ♂ $^{28}/_{9}$ 1915. Frijsenborg.

Fig. 7. Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.). ♀ $^{19}/_{4}$ 1927. Hellerup.

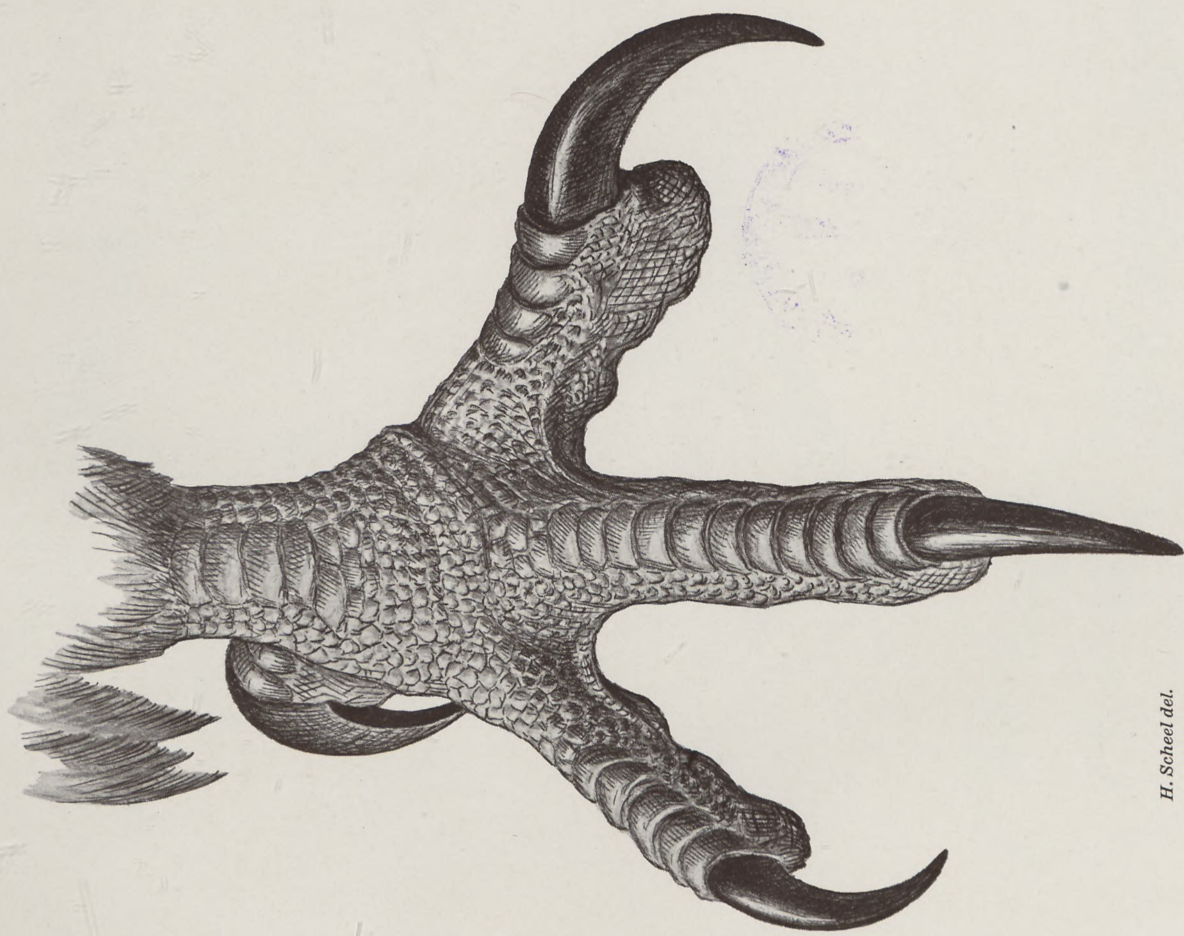
Fig. 8. Lærkefalk, Falco subbuteo subbuteo L. ♂ juv. $^{4}/_{9}$ 1926. Christiansø.

Fig. 9. Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. ♂ juv. $^{26}/_{8}$ 1928. Sjælland.

Fig. 10. Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.). ♀ juv. $^{1}/_{8}$ 1928. Rødby.



Fod af Kongeørn × $^{9}/_{10}$.
Aquila chrysaëtos chrysaëtos L.
♀ ad. April 1912. Lapland.



Fod af Havørn × $^{9}/_{10}$.
Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.
♀ ad. $^{7}/_{3}$ 1896. Godthaab, Grønland.

H. Scheel del.



Fig. 1.



Fig. 2.



Fig. 3.



Fig. 5.



Fig. 4.



Fig. 6.

H. Scheel del.

Fødder af Rovfugle. × $^{9}/_{10}$.

Fig. 1. Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.). ♀ ad. $^{29}/_{1}$ 1928. Vejle.

Fig. 2. Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). ♀ $^{7}/_{1}$ 1928. Storehedinge.

Fig. 3. Vintermusevaage, Buteo lagopus lagopus (Brünn.). ♀ $^{18}/_{11}$ 1915. Svenstrup.

Fig. 4. Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.). ♀ $^{31}/_{5}$ 1916. Benzon.

Fig. 5. Hønsehøg, Astur gentilis dubius Sparrman. ♂ $^{26}/_{2}$ 1928. Sjælland.

Fig. 6. Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.). ♀ juv. $^{1}/_{8}$ 1928. Rødby.


BIBLIOTHEK


Fig. 1.

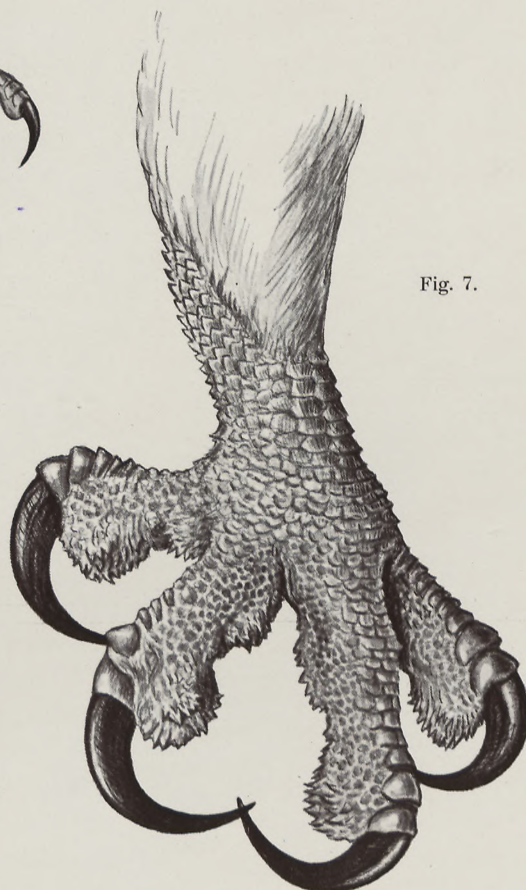

Fig. 2.


Fig. 3.


Fig. 4.


Fig. 5.


Fig. 6.


Fig. 7.

H. Scheel del.

Fødder af Rovfugle. × 9/10.

Fig. 1. Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. ♂ juv. 26/8 1928. Sjælland.

Fig. 2. Dværgfalk, Falco columbarius aesalon Tunst. ♀ ad. 16/9 1928. Taastrup.

Fig. 3. Glente, Milvus milvus milvus (L.). ♀ 10/5 1889. Jægersborg Hegn.

Fig. 4. Lærkefalk, Falco subbuteo subbuteo L. ♂ 19/8 1921. Faxe Omegn.

Fig. 5. Jagtfalk, Falco rusticolus islandus Brünn. ♂ 8/2 1919. Reykjavik.

Fig. 6. Taarnfalk, Falco tinnunculus tinnunculus L. ♀ 5/1 1928. Randers.

Fig. 7. Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). ♂ 20/5 1918. Torbenfeldt.





Havørn, Haliaëtus albicilla. Glente, Milvus milvus. Kongeørn, Aquila chrysaëtos. Fiskeørn, Pandion haliaëtus.





Hedehøg, Circus pygargus ♂.
Hvepsevaage, Pernis apivorus ♂.
Spurvehøg, Accipiter nisus ♂.
Vandrefalk, Falco peregrinus ♀.

Blaa Kærhøg, Circus cyaneus ♂.
Rørhøg, Circus aeruginosus ♂.
Duehøg, Astur gentilis ♀.
Taarnfalk, Falco tinnunculus ♂.

Musevaage, Buteo buteo.
Vintermusevaage, Buteo lagopus.
Lærkefalk, Falco subbuteo ♂.



laveste for trækkende Fugle, for Vandrefalken noget over Middelhastigheden; mange Smaafugle som f. Eks. Stær trækker hurtigere. R. Meinertzhagen (Ibis 1921) angiver ca. 65 km pr. Time for Taarnfalken under Trækket. Dette maa selvfølgelig ikke forveksles med den Hastighed, som Rovfuglene under specielle Forhold kan præstere; saaledes er Vandrefalkens Hastighed, idet den slaar et Bytte, sikkert flere Gange saa stor som dens støtte Vandrehastighed. Det er iagttaget, at Lammegribben under specielle Forhold kan komme op paa en Hastighed af ca. 128—177 km pr. Time, og Vandrefalkens Hastighed i Slaget synes endogsaa at kunne naa langt over de 200 km pr. Time (F. Engelmann 1928, Side 451).

Under Trækket flyver Rovfuglene som andre Fugle hovedsagelig i de nedre Luftlag, under 400 Meters Højde; Trækket kan for visse Arters Vedkommende foregaa ganske lavt over Jorden. Gennem mangfoldige Flyverobservationer er der samlet et stort Materiale, som viser, at Fugle meget sjældent stiger til store Højder; af Rovfugle, observeret i større Højder, er der i det hele taget meget faa, men ganske enkelte Musevaager, Ørne og Falke er iagttaget indtil Højder mellem 2000 og 3200 Meter (Fr. v. Lucanus 1929).

I det følgende vil vi kort dels nævne forskellige Karakterer og biologiske Forhold, som vi nærmere kommer til at omtale under de enkelte Arters Behandling, dels fremhæve en Række forskellige morfologiske Karakterer, biologiske Særegenheder etc. hos Rovfuglene, der sammen med de allerede foran nævnte Karakterer bidrager til at fremhæve den ret gennemgribende Forskel, der findes mellem de to store Grupper Aquilidae og Falconidae. I F. Engelmann: „Die Raubvögel Europas“ (1928) vil man kunne finde flere af de nævnte Punkter yderligere belyst.

Blandt de forskellige Karakterer, som særlig udmærker de ægte Falke, er *Falkenæbbets „Tand“* meget ejendommelig. Denne Dannelse findes overhovedet ikke antydet hos Familien Aquilidae, som paa det Sted, hvor Tanden sidder hos Falkene, har en skærende Rand; desuden er deres Næb oftest længere, slankere og mindre krummet end Falkenes. Betydningen af Tanden og den tilsvarende Indkærvning i Undernæbbet er særdeles tydelig hos Falkene, disse højtudviklede Jægere blandt Fuglene; Tanden virker meget effektivt med til at holde det med Næbbet grebne Bytte fast, og tillige virker Overnæbbets kraftige fine Spids som en Stilet, der er øjeblikkelig dræbende, naar den f. Eks. trykkes ned i Rygmarven mellem to Halshvirvler; denne sidstnævnte Fremgangsmaade ved Aflivningen af Byttet er sikkert en almindelig Dræbemaade anvendt af Falkene, selvom andre Metoder som Sønderriven af Halsens eller Hovedets ædlere Bløddele og Dolkning af Byttet med Fangernes Kløer gennem Rygsiden ind i Lungerne ogsaa er effektive og almindeligt anvendt af Falkene. *Kløernes* Virkemaade er ejendommelig hos Rovfuglene; har de nemlig slaaet Kløerne i et Bytte for at fastholde det, vil Byttet have meget vanskeligt ved at frigøre sig, idet Kloleddet fikseres paa en saadan Maade i Forhold til det følgende Led, at Kloen nærmest kommer til at virke som Modhagen paa en Fiskekrog, saa Byttets Bevægelser for at komme fri snarere bidrager til at fæstne det i Rovfuglens Kløer. Det kan her bemærkes, at Rovfuglene i Almindelighed dræber deres Bytte hastigt, momentant, og en „Legen med Byttet“, som det kendes fra visse Rovdyr, forekommer ikke; Beretningerne om, at Rovfugle bringer Fugle med knækkede Vinger til deres Unger for at deponere dem i Reden som Reservenæring til Ungerne, kan ifølge nyere Undersøgelser aabenbart henvises til Fablernes Verden.

Hos intet Medlem af Familien Aquilidae finder vi *Fjerene* og specielt Svingfjerene og Styrefjerene saa *specielt udformede* til hastig Flugt som hos Slægterne indenfor Falconidae. Man vil f. Eks. af Fig. 6 se den store Forskel i Svingfjerenes Form og Struktur, som findes mellem en Musevaage og en Vandrefalk; den sidstnævntes Svingfjer bærer tydeligt Præg af at tilhøre en Fugl, hvis Vinger med imponerende Hastighed skal bære den mod Maalet, medens den førstnævntes Svingfjer ved sin blødt afrundede Form og sin langt svagere Bygning, bl. a. fremhævet ved udbredt Mangel paa mørkt Pigment, der i Fuglenes Fjer er et forstærkende Element, viser, at den tilhører en Fugl, hvis Flugthastighed ikke kan naa op mod Vandrefalkens, men som dog paa sin Maade og til sit specielle Formaal er overmaade hensigtsmæssig (Svæveflyvning etc.). En Gennemgang af Fjerdragten hos andre af de to Familier vil vise lignende Forskelligheder i mangfoldige af Fjerdragtens Detailler. Vi maa tillige fremhæve, at ikke alene mellem de to Familier, men ogsaa mellem Slægter tilhørende disse Familier, og selv mellem Arter og Racer indenfor Slægterne, finder vi en Differentiering i Fjerenes Struktur og Fjerdragtens

hele Bygning, overensstemmende med Fuglenes Levevis; vi behøver blot at henvise til Overensstemmelsen mellem Levevis og Fjerdragt hos en Række Former som f. Eks. Taarnfalk, Rødfodfalk, Jagtfalk, Dværgfalk, Lærkefalk og Vandrefalk, altsaa en Række, der gaar fra den finest specialiserede Musefanger til de hurtigste Luft-Jægere, som Fugleverdenen paa vor Klode overhovedet kan opvise.

I nøje Overensstemmelse med Levevis og Fjerdragtens Udformning er *Forskellen i Flugt* mellem Formerne tilhørende de nævnte to store Grupper indenfor Rovfuglene. Flertallet af Former tilhørende Aquilidae hører, saafremt de ikke som f. Eks. Duehøg og Spurvehøg er specialiserede til pludselige, hastige Overfald over kort Afstand paa et intetanende Bytte, til vor Fugleverdens pragtfuldeste Svæve-Flyvere (Ørnens og Musevaagens Kredsen); deres brede og afrundede Vinger er fremfor alle andre Vingeformer egnede til Svæveflugt. Derimod er Arterne tilhørende Falconidae ikke eller oftest kun over korte Strækninger Svæve-Flyvere, men de har *deres* Force i Flugtens uhyre Hastighed, idet de slaar deres Bytte (Vandrefalken, Lærkefalken f. Eks.); denne Families Vingeform er da ogsaa fremfor alt den smalle, flade, fastbyggede Vinge. Her kan tillige fremhæves, overensstemmende med det nævnte, at Flertallet af Arter indenfor Familien Aquilidae tager sit Bytte paa Jorden og normalt holder det fast, saasnart Kløerne med dræbende Kraft har grebet fat i det; saafremt Byttet tages i Luften, sker det ved, at den jagende Fugl griber Byttet fra Siden eller tildels nedenfra. Flertallet af Falkene er derimod først og fremmest Lufthavets Jægere, der ofte højt over Jorden slaar Byttet, eventuelt lader det falde, idet de selv glider videre hen over det og derpaa vender for at gribe det i Luften eller tage det op fra Jorden, hvis de ikke fortærer det, hvor det faldt.

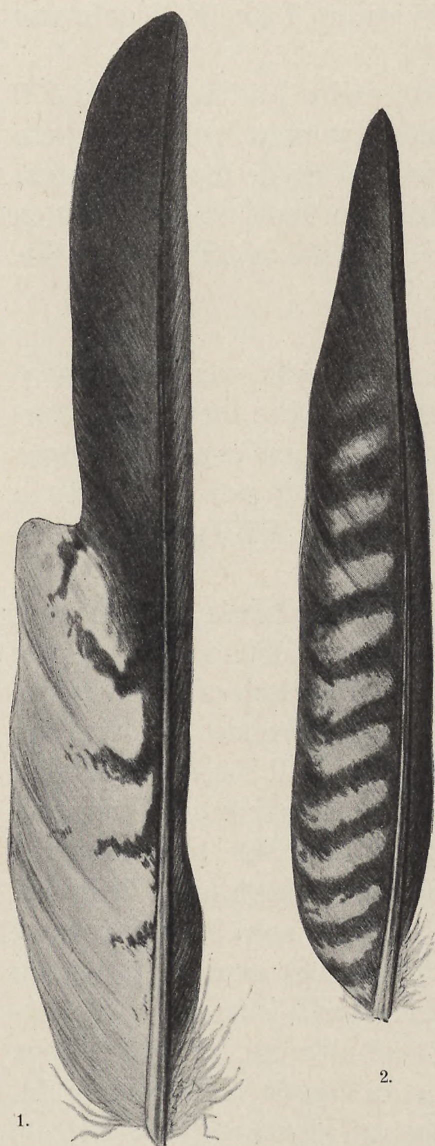


Fig. 6.
Anden Haandsvingfjer af
1. Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). Han, ♂ 22/9 1916. Boller ved Horsens.
2. Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. Han, ♂ 13/1 1905. Wedellsborg.

Vi kan yderligere med Hensyn til Fjerdragtens Udformning fremhæve følgende. Anden Haandsvingfjer er oftest længst hos Falkene, hvorimod det hos Familien Aquilidae er den fjerde, der er længst. Formen for Haandsvingfjerene er som nævnt ligeledes forskellig, idet Aquilidae har dem pludseligt og stærkt afsmalnet, se Fig. 6, medens Falkenes Svingfjer vel bliver smallere mod Spidsen, men ganske jævnt og lidet iøjnefaldende. Svingfjerene kan overensstemmende med hele Vingens Bygning og de enkelte Fjers Form spredes langt mere hos Aquilidae end hos Falconidae, hvilket blandt andre Karakterer giver ganske forskellige Flugtsilhuetter, se Tavlerne X og XI. *Fældningen af Haandsvingfjerene* sker hos Aquilidae oftest fra den inderste Fjer af og udefter mod Vingespidsen, hos Falkene derimod som Regel fra den tredie og da efterhaanden til begge Sider for denne. Paa lignende Maade fældes Armsvingfjerene, og af Styrefjerene fældes hos Falkene først de to midterste, hvorefter Fældningen skrider frem til begge Sider, dog kan de yderste ogsaa undertiden være mellem de først fældede; de øvrige Rovfugle har en mere *uregelmæssig* Fældning af Styrefjerene. *„Bukserne“*, de forlængede Fjer paa Benene, som antagelig tjener til Beskyttelse mod Byttets Biden og Riven, har alle Rovfuglene, undtagen Fiskeørnen; derimod har Falkene aldrig som visse andre Rovfugle en Befjedring ned til Tæerne. De lange, fine haarformige Dun, som hos Unger af Arter af Aquilidae findes mellem Ulddunene, er kraftigst udviklede hos de mindst ædle Former af dem, hos Aadselæderne.

Blandt Rovfuglene er det langt det almindeligste, at *Hunnen er større,* ofte endogsaa betydeligt større, *end Hannen;* størst er Forskellen mellem de to Køn hos Arter som Duehøg, Spurvehøg og Vandrefalk, hos hvilken sidste Hannen kan være ca. en Trediedel mindre end Hunnen (hvoraf det tyske Navn „Terzel“ og det engelske Navn „Tiercel“ for Hannen). Iøvrigt forekommer der blandt Rovfuglene alle Gradationer i denne Forskel i Størrelse mellem de to Køn, lige fra den store Forskel hos de nævnte Rovfugle til det Forhold, at Hunnen er mindre end Hannen (Kondoren, Sarcorhamphus gryphus (L.)).

Nogen tilfredsstillende Forklaring paa dette Fænomen har man ikke; det er imidlertid en Kendsgerning, at hos de Former, der er mest udpræget Jægere af hurtige, varmblodige Dyr, er Forskellen størst mellem de to Køn, og muligvis er Forklaringen da den, at Hannen, der oftest paa Grund af sin mindre Størrelse jager mindre Dyr end Hunnen, medens Ungerne endnu er spæde, er alene om at tage Byttet, og dette skal aabenbart netop paa denne Tid helst være sartere, lettere fordøjelige Smaadyr for at passe for Ungerne. Forskellen kan dog ogsaa tænkes opstaaet derved, at de to Køn ved deres forskellige Størrelse og deraf bestemte forskelligt store Jagtobjekter ikke bliver direkte Næringskonkurrenter indenfor samme Omraade (F. Engelmann). Der er en Mulighed for, at den nævnte Kønsforskel hos visse Arter allerede viser sig ved en Forskel i Æggenes Størrelse, men dette Punkt er endnu saa lidet undersøgt, at vi ikke skal komme nærmere ind derpaa. Udover den nævnte, er *sekundære Kønskarakterer* iøvrigt ikke meget stærkt udformede hos Rovfuglene; Hannerne er dog i Sammenligning med Hunnerne hos en Del Arter livligere og kraftigere i Farvetegning (f. Eks. Kærhøge, Taarnfalke, Rødfodfalke o. l.), Hannen er tillige oftest hurtigere og mere krigerisk end Hunnen, tildels vel netop paa Grund af Størrelsesforskellen, og dens Stemme er stærkere og mere gennemtrængende. Den Alder, ved hvilken Rovfuglene bliver kønsmodne og skrider til Forplantning, staar i Forbindelse med Artens Størrelse i det hele taget og den Tid, som medgaar til Udviklingen af den voksnes Dragt; dog er det nu en kendt Sag og bliver flere Gange omtalt under forskellige af Arterne i det følgende, at visse, vel særlig stærke Individer, kan forplante sig endnu inden den voksnes Dragt er anlagt fuldt og helt (f. Eks. Kærhøge, Duehøge o. fl.).



Fig. 7.
Bughule aabnet hos den Blaa Kærhøg, Circus cyaneus cyaneus (L.); viser Tilstedeværelsen af begge Ovarier. Ung Hun, ♀ juv. 24/1 1929. Saltholm.

Vi maa her kort omtale et for Rovfuglene ret specielt Forhold, nemlig den iøvrigt hos Fuglene sjældne *Tilstedeværelse af begge Ovarier.* Højre Ægstok og Ægleder er som bekendt alleroftest uudviklede hos Fuglene; selvom de anlægges hos Fosteret, viger de snart i Udvikling tilbage for venstre Sides, og hos de fleste Fugle findes ikke Spor af dem. Hos nogle Fugle kan højre Ægstok spores endnu hos lige udfløjne Unger; saaledes gælder dette f. Eks. for ca. 5 % af de unge Alliker (H. Stieve: Archiv f. mikroskop. Anatomie. Bd. 92, 1919), men hos de færreste Fugle bevares højre Ægstok, og blandt disse Undtagelser maa særlig fremhæves Rovfuglene, hos hvilke højre Ægstok ofte bevares, hvilket allerede har været kendt i over hundrede Aar. Af andre Fugle, hos hvilke højre Ægstok er fundet bevaret mere eller mindre hyppigt, kan nævnes Ugler, Svømmefugle, Tam-Due, -Høne, -And, Papegøjer, hvid og sort Stork, Blishøne samt forskellige andre. Dette interessante anatomiske Forhold trænger til langt nærmere Undersøgelse end hidtil er sket, og sikkert er der ogsaa for den Gruppe Fugle, hvormed vi her beskæftiger os, meget af Interesse at faa undersøgt paa dette Omraade. Blandt Rovfuglene er begge Ovarier fundet hos Individer af bl. a. følgende Former: Lammegrib, Glente, Spurvehøg, Duehøg, Kærhøge, Musevaage og hos bl. a. alle vore Falkearter; hos Serpentarius er begge Ovarier normalt udviklede. G. Schiebel har (Orn. Monatsber. 30, 1922) omtalt, at han fandt højre Ægstok lige saa godt udviklet som venstre hos ikke mindre end 40 % Spurvehøge, og H. Stieve (Morph. Jahrbuch Bd. 54, 1925, Side 137) fandt højre Ægstok hos alle de 27 Spurvehøge, som han undersøgte; hvis Ægstokken er lidet udviklet, kan den ligge mindre synligt, hvorfor Stieve mener, at Schiebel kan have overset den i en Række Tilfælde; Æglederen var ikke udviklet. Af andre undersøgte Rovfugle fandtes af Stieve højre Ovarium hos Hønsehøg, Vandrefalk, Musevaage, Hedehøg, Rørhøg og sort Glente; kun sjældent findes Eksemplarer, hos hvilke højre Ovarium ikke var at paavise (af Musevaage og sort Glente). Højre Oviduct fandtes derimod ikke udviklet. Det er imidlertid ogsaa lykkedes Stieve at paavise det interessante Forhold, at et Æg modnedes i *højre Ovarium* hos en Hønsehøg, medens det blev aflagt gennem *venstre*

Oviduct, idet højre Oviduct ikke var udviklet. Det synes gjort sandsynligt, at højre Ovarium kun normalt udvikles hos Fugle, hos hvilke Leveren giver Plads for en Udvikling af det; Rovfuglene har netop gennemgaaende en lille Lever, hvilket saaledes *muligvis* forklarer den hyppige Tilstedeværelse af det højre Ovarium. Figur 7 viser den dobbeltsidige Udvikling af Ovarierne hos den Blaa Kærhøg, Circus cyaneus cyaneus (L.).

Rovfuglene lever i *Monogami*, og Sammenholdet mellem to Individer kan aabenbart for flere Arters Vedkommende praktisk talt strække sig over den individuelle Levetid. Imidlertid kendes Tilfælde, hvor *Polygami* har været iagttaget; og selvom dette er ganske abnormt, har det dog sin store biologiske Interesse, og blandt andet for Studier i Marken har det sin Interesse at være opmærksom paa, at Polygami *kan* forekomme. Hos *Taarnfalk* og *Spurvehøg* er den Form for Polygami iagttaget, hvor een Han havde to Hunner med *fælles Rede*, og hos Kærhøge (Circus pygargus, Circus cyaneus cyaneus og Circus cyaneus hudsonicus) er endvidere den Form for Polygami iagttaget, hvor een Han havde to Hunner med *hver sin Rede* („British Birds" XVII, 1924, Side 288, XIX 1925, Side 180).

Blandt Rovfuglene er det almindeligt, at Hannen bringer Bytte som Indledning til Parringsakten. Det er Hunnen, som i Almindelighed særlig udfører Redebygningen og Rugningen. De fleste Rovfuglearter bygger deres Rede i Træer, paa Klipper og lignende Steder, men under særlige, oftest abnorme Forhold kan disse Arters Rede findes paa Jorden; visse Populationer af Rovfugle kan dog normalt enten være Træ- og Klippebyggere eller have deres Rede paa Jorden; andre Rovfugle (f. Eks. Kærhøgene) anbringer udelukkende deres Rede i Rørskove, i Lyng eller i anden ikke for høj Bevoksning; angaaende den forskellige Maade, hvorpaa Reden anbringes, maa vi iøvrigt henvise til Behandlingen under de respektive Arter. Rovfuglenes Rede er selv i Tilfælde, hvor der samles et stort Redemateriale, af en simpel Konstruktion som hos Storke og Hejrer.

Mellem de to store Grupper af Rovfugle findes en ejendommelig *biologisk Forskel*, idet Arterne tilhørende Aquilidae i Almindelighed er *Redebyggere*, der selv forfærdiger deres Rede eller dog forbedrer og udformer den benyttede gamle Rede med nyt Byggemateriale, medens Arterne tilhørende Familien Falconidae sjældent, maaske for de allerflestes Vedkommende aldrig, selv bygger nogen egentlig Rede, men lægger deres Æg paa Klippeafsatser, Murværk o. l. eller i gamle Reder af andre Rovfugle eller andre større Fugle, oftest uden at hidbringe nyt Byggemateriale; der synes dog at være nogen Forskel mellem Arternes Evne til selvstændig Redebygning indenfor Falkenes Familie, ligesom der indenfor den førstnævnte Gruppe forekommer mangfoldige Gradationer i den Omhyggelighed, hvormed Reden dannes, baade fra Art til Art og fra Individ til Individ. Med Hensyn til Redebygningens Forskellighed indenfor de to Grupper kan her ogsaa nævnes, at en hel Del Arter tilhørende Aquilidae smykker deres Rede med friske bladbærende Grene og Kviste, hvilket ikke kendes hos de ægte Falke. Som bekendt kan samme Rede gennem en Aarrække i mange Tilfælde benyttes af meget forskellige Arter; G. Schiermann har saaledes (Ornith. Monatsber. 34, 1926, Side 9 flg.) foretaget en Undersøgelse i Tyskland, som viste, at Musevaage, Glente, Duehøg og Vandrefalk regelløst kunde skifte fra Aar til Aar som Beboere af samme Rede; Kragefugle o. a. Fugle kan ogsaa indtræde i Rækken af Logerende i saadanne Reder.

Antallet af *Æg* er hos Rovfuglene lavt, fra et enkelt til omkring syv, og dette sidste kun hos de mindre Former. Æggene er oftest ovale og som Regel plettede med brunlige eller rødbrune Farver, men bl. a. Ørne, Kærhøge og Duehøge har dog normalt uplettede eller næsten uplettede Æg. Hos Falkene, hvis Æg i Almindelighed er langt livligere farvet end de øvrige Rovfugles, er Æggets Skal i gennemfaldende Lys ufarvet eller gullig, medens den hos Aquilidae-Gruppens Arter oftest er grønlig (dog meget svagt farvet hos f. Eks. Fiskeørn og ikke farvet hos Hvepsevaage). Med Hensyn til hvor lang Tid der forløber mellem, at de enkelte Æg lægges i nogle af de europæiske Rovfuglearters Rede, giver F. C. R. Jourdain den Oplysning (Ornith. Monatsber. 34, 1926, Side 81), at alle Falke (F. peregrinus, F. subbuteo, F. tinnunculus etc.) normalt aflægger Æggene med 48 Timers Afstand eller mere, at det samme gælder Spurvehøgen, hos hvilken man dog ikke sjældent finder, at tre Døgn forløber mellem hvert Æg, og at man hos Duehøgen kan iagttage f. Eks. følgende Hvileperioder mellem hinanden følgende Æg: 1. Æg — 48 Timer, 2. Æg — 48 Timer, 3. Æg — 72 Timer, 4. Æg — 48 Timer, 5. Æg. Der lægges kun *eet Kuld Æg* i hver Ynglesæson, men Omlægning af ødelagte Kuld finder dog Sted hos en Del Arter; Arter, der lægger et meget lavt Antal Æg eller først yngler sent i

Sæsonen, som f. Eks. Hvepsevaage, synes meget sjældent at lægge Kuldet om, hvis de førstlagte Æg ødelægges; dette Forhold har sikkert bidraget meget til, at visse Rovfugle har aftaget saa stærkt i Europa. Ligeledes synes mange Rovfugle ikke at begynde Rugningen igen samme Aar, hvis første Kuld ødelægges, efter at Rugningen er vidt fremskreden.

Rugepletternes Udstrækning etc. hos Rovfuglene er endnu ikke undersøgt hos alle Former, men deres *Antal* synes dog at være forskellig hos de nævnte to store Grupper, idet Falkene vist alle har to Bryst- samt een Bug-Rugeplet, medens de øvrige Rovfugle kun har een stor Rugeplet.

Incubationstiden er vidt forskellig hos Rovfuglene og kan variere fra ca. tre Uger til mere end det dobbelte; for mange Arters Vedkommende er vor Viden dog endnu meget mangelfuld med Hensyn til dette Punkt. Det samme gælder for den Tid, som Ungerne tilbringer i Reden, inden de bliver flyvefærdige; vi maa med Hensyn til disse Forhold henvise til Omtalen under de enkelte Arter.

Rovfuglenes Intelligens og aandelige Evner er, som blandt Fuglene overhovedet, ensidigt, men højt udviklet. Det kan her nævnes, at Storhjernen hos Falkene er relativt betydelig større end den lille Hjerne sammenlignet med de øvrige Rovfugle. Rovfuglenes *Syn* er bedre udviklet end de fleste andre Fugles. Øjet er stort og levende; hos de fleste Rovfugle bidrager den udstaaende Kam over Øjet paa særlig Maade til at give Rovfugleøjet dets karakterfaste Udseende. Relativt størst er Øjet hos Falkene og er hos disse omgivet af en nøgen Hud, som yderligere bidrager til at fremhæve det. Iris er hos *alle* Falke, baade unge og gamle, mørkebrun; hos de øvrige Rovfuglearter er den af vidt forskellig Farve og kan i Farvenuance veksle med Alderen. Det kan bemærkes, at Pupillens Udvidelsesevne for hvert Øje er selvstændig, saaledes at f. Eks. det ene Øje kan være indstillet paa Skygge, det andet paa stærkere Lys. Rovfuglene er, som mange andre Dagfugle, blinde for blaa Farver. *Høresansen* er ligesom Synet vidunderligt udviklet hos Rovfuglene; derimod er *Lugtesansen* lidet udviklet; den gamle Antagelse, at Aadselgribbene fandt frem til styrtede Dyr paa uhyre Afstande ved Hjælp af Lugtesansen, er allerede for længe siden blevet modbevist; dækkes et Aadsel i Gribbens Bur med en Sæk, kan den ikke finde det ved Lugtesansen. Det er Rovfuglenes skarpe Øje og Høresans, der leder dem til deres Bytte.

Som andre Fugle besidder Rovfuglene ogsaa Evne til at skelne *de fire Smagskvaliteter:* salt, surt, bittert og sødt; trods det lave Antal Smagslegemer, der findes udviklet paa den bageste Del af Tungen og paa Ganen, ligger Pirringsgrænsen for Smagsfornemmelser omtrent som hos Mennesket. Rovfuglenes Levevis er væsentlig bestemmende for deres Reaktion overfor visse Smagsstoffer; saaledes kan Duehøgen, der væsentlig lever af Kød, ikke lide bitre Stoffer, medens Taarnfalken, der for en stor Del æder Insekter indeholdende skarpe og bitre Stoffer, ikke viser Modvilje mod disse Stoffer (B. Rensch und R. Neunzig: Journal für Ornith. LXXIII, 1925). De fleste Rovfugle drikker normalt ikke Vand, idet Føden indeholder den for dem tilstrækkelige Vædskemængde; nogle Undtagelser forekommer dog baade mellem Arterne og rent individuelt.

Stemmen er hos Rovfuglene kraftig og vidtlydende; hos Falkene er den langt skarpere, mere klart gennemtrængende og hurtigere i Tonefaldet end hos Flertallet af de øvrige Rovfugle (se iøvrigt Omtalen ved de enkelte Arter); enkelte Rovfuglearter kan frembringe en Slags Sang.

Med Hensyn til Fødeoptagelse, Fordøjelsesorganerne etc. skal her kun omtales enkelte Punkter af Interesse. Kroen er udviklet hos Rovfuglene, hos enkelte dog kun i ringe Grad. Selve Maven, se Fig. 8, er oftest en simpel sækformig, slap og blød Dannelse, uden Indsnøring mellem Kirtel- og Muskelmave; Mavehulrummet kan, som f. Eks. hos Musevaagen, være omgivet af et næsten lige tykt Muskellag, idet de to musculi laterales ikke er specielt udformet, ligesom Seneplader kun er svagt uddannet; Udbugtninger kan mangle helt, og en speciel Pylorus-Udvidelse paa Overgangen fra Mave til pylorus er ikke altid udviklet. Hos andre Former, f. Eks. Taarnfalk, kan de to Hovedmuskler være lidt mere udviklet, og Senepladerne betydeligt mere udviklet; den Muskel, som ligger overfor pylorus, er stærkest udviklet. Sekretionslaget er histologisk set, saa vidt Forholdene er kendt, hos Rovfuglene af ret uregelmæssig Struktur og ikke af den regelmæssige Struktur, udvisende søjleformige Dannelser med tydelig Mellemsubstans forløbende vinkelret paa Maveoverfladens Indside, som vi finder hos Former, der fortrinsvis lever af fast Føde; et hærdnet Lag findes ikke eller kun svagere uddannet hos Rovfuglene. Det kan i det hele taget siges, at for Rovfuglene som for Fuglene taget under eet, er Muskulaturens Udvikling og Udviklingsgraden af Sekretionslagene ret parallelt løbende med den Art Føde, som Fuglen lever af (se bl. a. C. Cornselius, Morphologisches Jahrbuch 54, 1925).

Rovfuglenes Føde er næsten udelukkende animalsk: Pattedyr, andre Fugle, Slanger, Krybdyr, Padder, Fisk, Insekter, o. s. v.; mange lever af Aadsler (Gribbene f. Eks.). De fleste Rovfugle skiller sig af med ufordøjelige Dele af Føden, som Haar, Fjer, Knogler, Kitin etc., i Gylp, der ophulkes, før ny Føde indtages. Mange Rovfugle kan fylde sig ganske utroligt, men de kan da ogsaa paa den anden Side taale at sulte længe, større Arter endog indtil flere Uger. Deres Ekskrementer er kalkhvide og meget tyndflydende; naar Rovfuglene tømmer sig, sker dette ikke blot derved, at Halefjerene hæves, men Bugfjerene sænkes ogsaa samtidig; Udtømmelserne slynges hos nogle Arter indtil meterlangt bort, og for Renligheden i Reden spiller det en stor Rolle, at allerede den ganske lille Unge udtømmer sig paa denne Maade over Redekanten. I Yngletiden er det Bytte, som Rovfuglene jager, hos nogle Arter en Del forskelligt fra det til andre Tider jagede Bytte.

Det skal her i Forbigaaende nævnes, at de *gule Farvestoffer* (Lipochromer), som findes i Rovfuglenes Vokshud og i Huden paa deres Fødder, ved nyere Undersøgelser (E. Lönnberg, Arkiv für Zoologi, 1930) har vist sig at staa meget nær ved eller at være lig med Xanthophyl og Carotin, hvorfor det er gjort sandsynligt, at disse Farveemner slet ikke dannes i Fuglenes egen Organisme, men gennem Fødeemnerne overføres til Rovfuglene fra Planteriget. Ikke alle Rovfugle har som bekendt gul Vokshud og gule Fødder, f. Eks. gælder dette ikke Fiskeørn og Slangeørn samt heller ikke for gamle Hvepsevaagers Næb; hvorvidt dette Forhold hos disse Former, der har en speciel Levevis, kan belyses ved de nævnte Undersøgelser, staar endnu hen at undersøge.

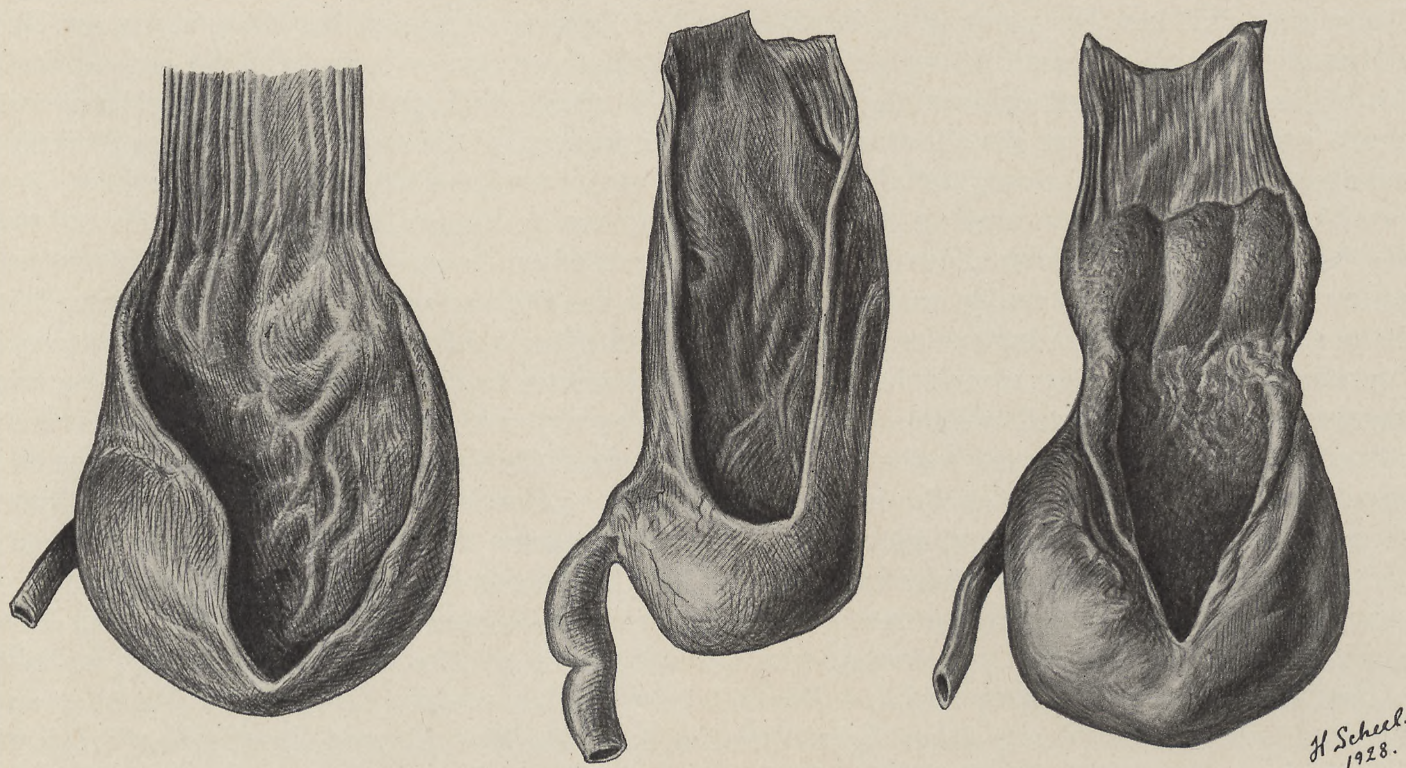


Fig. 8. Mave (opskaaret) af tre forskellige Rovfugle.

Musevaage, Buteo buteo buteo (L.). 7/1 1928. Arnøje pr. Storehedinge.

Duehøg, Astur gentilis dubius Sparrman. Ung Hun, ♀ juv. 27/2. Hornbæk Plantage.

Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. Ung Han, ♂ juv. 26/8 1928. Sjælland.

Af Fjender har Rovfuglene faa udover Mennesket (se nedenfor); de mindre Arter falder dog undertiden som Bytte for de større Arter. Som andre Fugle plages Rovfuglene ogsaa af en hel Række forskellige indre og ydre Snyltere.

Ingen Fugleorden har som Rovfuglene, og blandt disse særlig Ørnen og Falken, spillet en Rolle i Menneskeslægtens Historie fra de ældste Tider, oftest kun som allegoriske Tegn, symbolsk betegnende Kraften, Magten, Solen, Sjælen, Tanken, Udødeligheden, Lynet og Tordenen, men ogsaa som Jægerens Fælle og Hjælper i Skov og paa Steppe (Falke- og Høgejagten). Under Ørne-, Gribbe- og Falketegnet er Verdens mægtigste Riger opstaaet og forsvundet, og Adelsslægter har under disse Tegn udviklet lysende Intelligens til Bedste for kulturelle Fremskridt og er atter sygnet hen. Kunsten,

særlig Dekorationskunsten, har anvendt Ørn og Falk, Grib og Glente mere end vel nogen andre Dyr. Allerede overordentlig tidligt har Kunstnere haft Øje for Rovfuglene som et taknemmeligt og interessant Objekt; og den Kunstner, som for over 3000 Aar siden i Ægypten havde Øjet aabent for Fuglenes Værdi i den dekorative Kunst, har øjensynlig forstaaet at *se* og indleve sig i deres Liv i Naturen i en Grad, som maa imponere vor fuglestuderende Tid. Guden Thoth havde Høgens Hoved, og hans skarpe Profil lægger enhver Mærke til, der har staaet overfor de bevarede Relieffer og Malerier fra det gamle Ægypten; og ikke mindre end fire af det Dusin hieroglyfiske Tegn, der er taget fra Fugleverdenen, er hentet fra Rovfuglenes Familie (Aadselgrib, gul Grib, Ørn og Falk). Men hele denne Side af Rovfuglenes Betydning, som vi kan følge den i Kunst, Kultur og Folklore, fra disse ældgamle Tegn til vore Dages Malerkunst, falder udenfor dette Værks Rammer, og vi maa nøjes med at henvise til Fremstillinger herom i andre Værker (f. Eks. Fritz Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, hvor Henvisning til mange andre Værker vil være at finde). I de fleste Tilfælde er de Oplysninger, som ad disse Veje kan skaffes om tidligere Tiders Fugleliv, Udbredelse af Arterne etc. ikke af særlig høj Værdi; vi skal dog nævne, at bl. a. de ægyptiske Fund af Fuglemumier har kunnet give os et lille Indblik i det Fugleliv, som rørte sig her for Tusinder af Aar siden. Først fra det 20. Dynasti træffes balsamerede Fugle i Ægypten, men de findes da ogsaa talrigt, og særlig mange Rovfugle forekommer, vel af rituelle Grunde. Man finder her ikke mindre end 30 Arter Rovfugle af alle Grupper: Glenter, Ørne, Musevaager, Kærhøge, Falke — særlig mange Kærhøge og Ørne, hvilket næppe kan betyde andet end, at de dengang har været talrigere paa disse Steder end nu om Dage; kun een Fugl (en Duehøg), som ikke mere findes i Ægypten, er fundet som Mumie; Artslisten synes saaledes ikke at være aftaget med Hensyn til Antal i Løbet af de sidste mere end 3000 Aar, men Individantallet derimod sikkert i høj Grad.

Særlig gennem de sidste hundrede Aar har Rovfuglene ikke mindst her i Danmark været udsat for intens Forfølgelse. I Midten af det 19. Aarhundrede skrev Professor Schiødte i sit lille Arbejde „Til Forsvar for nyttige Dyr“ (Tidsskrift for Landoekonomie 1859) følgende Linier, som man først nu halvfjerds Aar senere begynder at forstaa og handle efter — Rovfuglene har nu engang faaet et Navn, som trods alle Oplysningsanstrengelser synes at være nok til, at menneskelig Uvidenhed vil bringe Familien til den totale Udslettelse. „Rovfugle, som i noget Omfang kunne blive farlige for nyttige vilde og tamme Fugle, ere ingenlunde meget almindelige hos os, navnlig ikke Ørne og Falke, og naar man undtager Spurvehøgen og især Duehøgen, som vist nok paa ingen Maade bør taales, ikke blot fordi de tage Høns og Duer, men tillige fordi de forstyrre, forjage og dræbe mange insektædende Fugle, har man kun lidet at klage over i denne Henseende. Derimod blive de fleste andre Rovfugle yderst velgjørende ved den Krig, de føre med Musene, saasom *Glenten, Kjærhøgene, Taarnfalken* og fremfor dem alle *Musevaagen,* ligesom alle de *Ugler*, der hos os forekommer nogenlunde hyppigt, saasom Natuglen, Kirkeuglen, Sløruglen og Hornuglen. Der kan derfor ikke noksom advares mod den altfor udbredte feilagtige Mening, at alle Rovfugle ere skadelige og bør skydes hvor man træffer dem, og det maa ubetinget kaldes et beklageligt Misgreb, naar der udsættes en Priis for disse nyttige Dyrs Udryddelse . . . . . . En Musevaage fortærer . . . . aarlig flere Tusinder af de saa besværlige Skov- og Markmuus, og den kraftigste Forholdsregel, der kan træffes til Musenes Formerelse, er uden Tvivl at forfølge Musevaagerne. Taarnfalken bliver især af Betydning derved, at den jager Musene paa Steder, hvor Musevaagen i Regelen ikke søger hen. Men vil man frede disse nyttige Fugle, saa er det ikke nok, at man lader være at skyde dem, det er tillige nødvendigt, at sætte Grændse for den bestandig mere og mere om sig gribende Skik, at bortrydde de enkeltstaaende høie gamle Træer i det ellers aabne Land, hvorved disse Fugle blive berøvede et Tilhold, de ikke kunne undvære til Lure- og Hvilepladser og til deres Redebygning“.

Det har varet længe, inden de Betragtninger, som er udtrykt bl. a. i ovenstaaende Citat fra Professor Schiødte, har vundet mere almen Forstaaelse og Anerkendelse. I alle Lande ser man dog i Nutiden, at der vaagner en Forstaaelse af det ukloge i at udrydde eller blot for stærkt at decimere Rovfuglene, idet deres Plads i Naturens Husholdning og som Naturmindesmærker ikke lader sig udfylde af andre Arter. I Mellemeuropa ser man derfor, desværre maaske nu for sent for visse Arters Vedkommende, at Fredningen af Rovfugle udvides mere og mere, endogsaa til Præmiering for Beskyt-

telse af Rovfuglenes Reder; Vandrefalk, Lærkefalk, Kongeørn, Hvepsevaage o. s. v. faar muligvis herved en Fredning, som forhaabentlig vil bevirke, at de ikke helt udryddes. Det kan ikke benægtes, at visse af disse Fugle for Enkeltmand kan betyde tyngende Tab, hvorfor den f. Eks. i Schweiz paabegyndte Udbetaling af Erstatning for Skade, forvoldt f. Eks. af Ørne, sikkert er en retfærdig Vej at gaa og værd at efterfølge. Man har endnu ikke noget Eksempel paa, at en Rovfugleart har udryddet nogen anden Fugleart — dette vilde være uforeneligt med den naturlige Ligevægt mellem Arterne; derimod har Mennesket udryddet forskellige Arter uden til Fulde at kunne overse Konsekvenserne af denne Handlemaade. Man kan derfor i vor Tid ikke appellere stærkt nok til alle Landes Befolkning og Lovgivere om i Tide at beskytte de Fuglearter, som nærmer sig Udryddelse — og blandt disse er først og fremmest mange Rovfugle.

Forfølgelsen af Rovfuglene er særlig ødelæggende for netop disse Fugle, da de forplanter sig efter en lav Skala, idet de som nævnt kun frembringer et Kuld Unger aarlig, og dette bestaar for de fleste Arters Vedkommende kun af faa Unger. Den lave Forplantningsratio kompenseres noget ved den høje Alder, som Rovfuglene aabenbart kan naa, hvis de undgaar Menneskets Forfølgelse, Sygdom etc. E. Korschelt nævner i „Lebensdauer, Altern und Tod“ (1917, Side 20) følgende Alder for Rovfugle, der har været holdt i Fangenskab i zoologiske Haver o. l.: Gyps fulvus 118 Aar, Neophron percnopterus 101 Aar, Aquila chrysaëtos 104 Aar, visse Falke (Arter angives ikke) skal kunne blive over 100 Aar gamle; højere Levealdre angives, men disse Angivelser er dog usikre.

Efter de Erfaringer, man efterhaanden har gjort, kan det siges med meget stor Sikkerhed, at de Faktorer, som i første Række virker udryddende overfor Rovfuglebestanden, er Skydevaaben, Sakse og Ægindsamling. Det har ofte været fremhævet, at det moderne Forstbrug i lige saa høj Grad bærer Skylden; men naar undtages enkelte ømfindtlige Arter, som dog aabenbart i nyere Tid netop paa Grund af Menneskets Efterstræbelser har udviklet denne Ømfindtlighed (Glenten f. Eks.), saa synes det berettiget at fremhæve, at den nævnte Aarsag er af underordnet Betydning, saafremt Rovfuglene blot har Fred; Eksemplerne paa, hvor beskedne Rovfuglenes Fordringer til Redepladser er, saafremt Freden er der, er talrige og modsiger absolut, at den nuværende forstmæssige Drift af vore Skove skulde betyde noget afgørende over længere Perioder og for Landet som Helhed.

Ringmærkningsforsøgene, der de sidste ca. 25 Aar er udført over store Dele af Europa og andetsteds, har foruden de specielle Oplysninger om Trækretning etc. ogsaa givet værdifulde Oplysninger om den Intensitet, hvormed visse Fugleformer forfølges; særlig er det iøjnefaldende at se, hvor overmaade stor Afgangen af visse Rovfugle er; for Nordens Vedkommende viser danske Forsøg en Afgangsprocent, hovedsagelig ved Skydevaaben, paa 15 til 77 % for Taarnfalk, Spurvehøg, Musevaage, Duehøg og Glente, og svenske Forsøg (ved E. Lönnberg) viser en Afgangsprocent paa 18 til 28 % for Musevaage, Rørhøg, Hvepsevaage, Fiskeørn, Vandrefalk og Blaa Kærhøg (Fuglearterne er nævnt i den Orden, hvorefter Afgangsprocenten stiger).

Kun meget faa, maaske ingen, af vore Rovfugle bør fra et økonomisk Synspunkt set sættes paa den sorte Liste; de fleste af dem er enten hele deres Liv igennem eller i hvert Fald til visse Aarstider udelukkende nyttige set fra Agerbrugerens, Skovbrugerens og Jægerens Standpunkt; nogle faa gør, det maa indrømmes, nogen Skade, enten fordi de rent individuelt slaar sig paa et bestemt Speciale, eller fordi de en Tid af Aaret (i Yngletiden) maa vende sig ogsaa til anden Føde end deres Favoritføde; men den Skade, de da gør, opvejes dog i det Store og Hele langt af den Nytte, som de i Almindelighed gør, enten det nu er ved Forfølgelse af skadelige Smaapattedyr og Fugle eller ved Udryddelse af svage, syge og smittebærende Individer af ellers nyttige Dyr, hvis Bevarelse ikke er til Gavn for den ellers nyttige Art. Det er ofte vanskeligt, for ikke at sige umuligt, med vor nuværende Viden at bedømme, om visse Rovfugle i det Store og Hele er skadelige eller ej. Betragter man f. Eks. Spurvehøgen, som overalt har været erklæret fredløs, som skadelig, har den ogsaa sin Nyttevirkning at opvise for Mennesket f. Eks. som Forfølger af frøædende Smaafugle (Spurvefugle) og som Jæger af Smaafugle, der kan blive skadelige ved at fortære nyttige Insekter i stor Mængde. Og betragter man dens nære Frænde, Duehøgen, som overalt er paa den sorte Liste, maa det betones, at det er en Kendsgerning, at den er en grum Forfølger af f. Eks. Skovskaden, som ikke alene direkte kan skade Forstvæsenet, men ogsaa indirekte gør stor Skade ved det uhyre Antal Reder af nyttige Fugle, som den aarlig lægger øde. De Forskere, der har foretaget omfattende Undersøgelser af Rovfuglenes Føde

i Europa eller Nord-Amerika (A. K. Fisher, G. Roerig og mange andre) er stadig kommet til det Resultat, at det alt i alt er et yderst ringe Antal Rovfugle, hvorom man kan hævde, at den Skade, de gør, overstiger deres Nyttevirkning.

Foruden de Forskydninger i Rovfuglebestanden, som er foregaaet fortrinsvis i Løbet af det sidste halve Aarhundrede paa Grund af Forfølgelse fra Menneskets Side, er der, til Dels samtidig, foregaaet en Forskydning i Rovfuglenes Udbredelse, betinget ved de Forandringer af Milieuet, hvori de lever — Udtørring af Søer o. s. v. har berøvet Rørhøgene store Dele af deres Terrain, Borthugst af Skovstrækninger eller Forandringer i Kulturerne har berøvet andre Arter deres Ynglesteder, medens paa den anden Side Indtagelsen af Hedestrækninger til Plantager her i Landet har skabt nye Muligheder for en Række Arter. Afdøde Henning Weis, der var særlig fortrolig med Rovfuglenes Kaar i Danmark, har omkring 1920 nedskrevet nogle Betragtninger, som vi paa Grund af deres Værdi for Bedømmelsen af denne Fuglegruppes nuværende Kaar og Muligheder her i Landet, vil gengive efter hans Manuskript.

„De Dele af Landet, hvor „rationel“ Jagtpleje ikke forekommer, hvor Fuglene kan færdes over store Arealer uden at støde paa Skydevaaben, Sakse o. s. v., maa have de bedste Betingelser for at bevare Resterne af den Bestand af store og skønne Fugle, der i vore Forfædres Tid livede op i ethvert dansk Sommerlandskab; men af saadanne Landsdele har vi næppe væsentlig andet end de jydske Hedeegne med nogle Udløbere mod Øst samt det nordøstlige Sjælland, hvilket imidlertid er saa kendt og hjemsøgt af Æggesamlere, at disse er i Stand til at holde den tilstedeværende Rovfuglebestand nede og hindre enhver ny Art i at vinde Fodfæste. Nu hører jo de *jydske Hedeegne* ikke til de egentlig skovrige, men dette Forhold vil blive ændret efterhaanden som de paabegyndte Plantageanlæg fuldføres, og de naar en tilstrækkelig Alder til at antage Karakteren af Skov; det vil tage Tid for de fleste Plantagers Vedkommende, for de bliver først rigtig tiltalende for de større Rovfugle, naar gamle Bevoksninger veksler med unge Kulturer, ryddede Pladser med Birkeforkultur o. s. v., først da vil Skoven nemlig kunne frembyde en nem Adgang til Føde for saa at sige alle Rovfuglearter. Der findes imidlertid allerede langs Hedens østlige Rand ret betydelige Plantager, som for længst har naaet den nødvendige Alder, og et Studium af deres Fuglefauna kan da have en ikke ringe Interesse for Bedømmelsen af Hedeplantningens fremtidige Betydning for vore Rovfugle; jeg skal derfor give en kortfattet Fremstilling af, hvad Hedeplantagerne for Øjeblikket rummer, saavidt mit Kendskab rækker, under hvilke Forhold Fuglene her er henvist til at leve, og hvorledes de forskellige Arter synes at kunne lempe deres Fordringer og finde sig tilrette under disse særlige Vilkaar.

Allerede i en Plantages tidligste Ungdom, medens Træerne endnu ikke har sluttet sig og kvalt Lyngen, indfinder *Hedehøgen* sig og bygger sin simple Rede paa Jorden i de unge Kulturer, helst paa Steder, hvor Lyngen staar højt, og Træerne staar i Stampe. Det er kun 25 Aar siden, at denne Fugl første Gang blev skudt her i Landet. Siden har Hedehøgen bredt sig stærkt og forekommer nu i ret betydeligt Antal paa mange Steder Vest for den midtjydske Højderyg og Syd for Limfjorden; hvorvidt den findes i Østjylland og Nord for Limfjorden er jeg ikke i Stand til at sige, men i alt Fald kan der her næppe være Tale om andre Steder end Vildmosen. Det er ikke let gennem Litteraturen at skaffe sig et klart Begreb om, hvad Slags Terrain den egentlig foretrækker i sin oprindelige Hjemstavn; man faar det Indtryk, at det nærmest er fugtige Arealer med høj urteagtig Vegetation; Goebel angiver dog i „Die Vögel des Kreises Uman“ at have fundet Reden „im hohen Unkraut einer Eichenkultur“. Her i Landet har den faaet sin største Udbredelse i Plantager og synes i det hele taget at befinde sig godt paa det tørre; først og fremmest hører den hjemme paa de store ubeboede Arealer og henter ofte Føden langt borte fra Ynglepladsen; man kan saaledes midt inde i et vidtstrakt, gammelt Plantagekompleks træffe en lille Kærhøgekoloni i en sygnende Grankultur, medens de gamle Fugle kan ses jagende udenfor over Marker og Hede og maaske en hel Mil borte.

Naar Fuglen har faaet saa stor Udbredelse her i Jylland i Løbet af en saa forholdsvis kort Tid, maa det ubetinget skyldes den Omstændighed, at det er i Hedeegnene, den er indvandret; det har ikke manglet paa Forsøg fra dens Side paa at vinde Fodfæste paa de fugtige Arealer ved Vestjyllands Strandsøer, men her har den stedse maattet lide Rørhøgens Skæbne, da dens Unger som Regel netop kommer paa Vingerne omkring 15.—25. Juli og er langt lettere at skyde end Rørhøgens. Dog forekommer den som Ynglefugl ved Søer og Moser paa flere Steder i Vestjylland, men langt de fleste findes

paa Heden, og det er i Plantagerne, at den vil blive bevaret; her har den som oftest sin Yngleplads paa forholdsvis øde og vildtfattige Steder fjernt fra maaske baade dens eget og Menneskenes Jagtrevir, og de nyudfløjne Unger møder ingen Fare, før Urfuglejagten i Midten af August bryder Idyllen; da har de allerede den voksne Kærhøgs Mistroiskhed og vaagne Blik for enhver Fare, og det er ikke hver Mands Sag at komme dem paa Skud.

Naar en Plantning har naaet en Højde af 2 $1/2$—3 m, vil den almindeligvis ikke længere tiltale Kærhøgen, og der kommer nu en Tid, hvor ingen Rovfugle kan bebo den; hvor længe det varer, kommer dog ganske til at afhænge af, om der er noget at vælge imellem, og om der overhovedet er noget videre at leve af; der er saaledes intet til Hinder for, at man kan finde *Spurvehøgen* rugende i saa lave Bjærgfyr, at man kan naa Reden fra Jorden; jævnlig benyttes samme Rede Aar efter Aar, hvilket Spurvehøgen ellers sjældent gør. En enkelt Gang har jeg i ganske ung Hedeplantage fundet en Spurvehøgerede i ung Hvidæl; det var en meget beskeden lille Rede, med knap Plads til de 3 Unger, den indeholdt, men Træet tillod heller ikke Anlæg af større Bygningsværker; Reden havde været benyttet tidligere.

Sit Jagtterrain har Spurvehøgen i de unge Kulturer og Bevoksninger, hvor Sangere, Irisker, Drosler o. s. v. forekommer i tilstrækkelig Mængde; dog søger den jævnlig ud til Gaarde og Haver; den er i langt højere Grad end Kærhøgen bundet til Steder, hvor den har Føden i Nærheden, men stiller paa den anden Side ikke nær de Fordringer til Fred paa Ynglepladsen, som betinger Kærhøgens Forekomst.

Noget større Fordringer stiller *Taarnfalken* til Ynglepladsens Bekvemmelighed, skønt kræsen kan den langt fra kaldes; den foretrækker mere Udkantstræer eller mere fritstaaende Fyrre eller Graner, men Højden har ikke meget at sige. Ofte bygger den selv, men gamle Kragereder benyttes jævnlig; i Egne, hvor der er smaat med Redepladser, vil man som Regel finde det foregaaende Aars Kragereder beboede enten af Taarnfalk eller Skovhornugle. Ligesom Kærhøgen jager den Mus og Fugleunger i de unge Kulturer og paa Markerne uden for Plantagen, og har tit betydelige Strækninger at tilbagelægge; dog søger den, hvor Forholdene tillader det, jævnlig saa nær ud til Madfadet som muligt, selv om der her er knap saa fredeligt; maaske er det den af vore Rovfuglearter, der rummer de største individuelle Variationer m. H. t. de principale Livskrav; man kan træffe den ynglende tæt sammen i usle Bevoksninger nær gode Madsteder, men hvor Rederne aarlig plyndres af Drenge, medens andre Individer søger Ensomheden, de store Arealer, tyndt befolket, men hvor ogsaa Mus og Fugle er faa i Tal. At de dog ingenlunde lider Nød fremgaar af den Omstændighed, at de jævnlig træffes med store Kuld og faar samtlige Unger paa Vingerne til omtrent samme Tid. Medens de 3 nævnte Arter, som det ses, kan slaa sig til Taals med meget beskedne Forhold, hvad angaar selve Ynglepladsen, saa maa Plantagen have antaget noget mere Karakter af Skov, før *Lærkefalken* indfinder sig. Kender man denne Fugls Optræden i gamle Løvskove, hvor den yngler højt i svære Bøgeoverstandere over unge Kulturer, i Lystræbevoksninger eller ved Randen af et større Kulturareal, hvor den har Bordet dækket for sine Fødder, kan det maaske falde en vanskeligt at tænke sig den omplantet i en ensformig Hedeplantage med lave tætstillede Træer og faa eller ingen rigtige Skovsletter med Træpibere o. s. v., men dog har Heden slet ikke saa lidt, der kan virke tiltrækkende paa den; i de fleste Plantager yngler Hedelærken paa aabne Pladser og Tjenestejorder, og udenfor paa Mark og Hede er der Sanglærker nok; man ser da ogsaa de fleste Steder, at Lærkefalken kommer saa snart, der forefindes ryddede Pladser, i hvis Nærhed den søger sig en gammel Kragerede, ja det kan — om end sjældent — ske, at et Lærkefalkepar slaar sig ned i en yngre Plantage, hvor de bebor en Kragerede ved Kanten af en Brandlinie; og Arten er langtfra sjælden i de gamle Plantager langs Hedens Østrand.

Saa vidt, hvad angaar de mindre Rovfugle, men det er jo ikke dem, vi i Øjeblikket er særlig udsatte for at miste; naar jeg har omtalt dem, er det nærmest for at paavise, i hvor høj Grad Fuglene kan lempe sig efter Forholdene, naar blot deres vigtigste Krav, Fred og Føde, er tilfredsstillede. Af langt større Betydning er det derimod, at vi allerede har ynglende *Hønsehøg* og *Hvepsevaage* paa Heden, begge naturligvis i ældre Granskov; det er selvfølgelig andre Forhold, de her lever under, end i Øernes Løvskov, men man maa vel erindre, at disse Fugle ikke hører til Sjældenhederne i de skandinaviske Naaletræsskove selv saa langt mod Nord, at Træerne i Størrelse ingenlunde overgaar, hvad vore Heder kan præstere. Og Føde har de gamle Plantager i rigelig Mængde til begge de nævnte Arter; i de græsklædte Kulturarealer findes talrige Gedehamsereder, som man paa varme Sommerdage kan se Hvepsevaagen travlt beskæftiget med at kradse op, og i de fugtige Mosepartier finder

den Frøer til sine Unger. Hønsehøgen lever højt paa de i Plantagerne saa almindelige Ringduer, ligesom Hedens Agerhøns, Urfugle og Harekillinger sikkert ogsaa maa bidrage til dens Families Underhold. Selvom disse Fugle endnu kun i meget ringe Antal optræder som Ynglefugle paa Heden, saa er det dog en Begyndelse, der kan blive til mere, da de her har langt større Chancer for at blive skaanede end noget andet Sted, blandt andet fordi deres Reder er vanskelige at finde i Granskov; og faar de Fred og Tid til at formere sig, vil der sikkert med Tiden danne sig en Stamme med fast Tilhold i Hedeskovene, ligesom det er gaaet med Hedehøgen, der i Løbet af de sidste 25—30 Aar ganske gradvis og ubemærket har skaffet sig en saa sikker Position i den danske Fuglefauna, at den vanskeligt igen vil kunne udslettes deraf.

Hvorledes *Musevaagen* forholder sig overfor Hedeplantagerne, véd jeg ikke, eller rettere, jeg har til Dato hverken set eller hørt noget om dens Forekomst som Ynglefugl i nogensomhelst af de Plantager, hvorom der kan være Tale; det forekommer mig saa meget mere mærkværdigt, som jeg andet Steds har fundet den ynglende i Granskov, endog hvor der var Bøg i Nærheden, og dens Føde næsten ganske falder sammen med, hvad Kærhøgen og Taarnfalken finder fuldt ud tilstrækkeligt af paa Heden; man træffer da ogsaa nu og da saavel om Sommeren som i Træktiden enlige Eksemplarer — i Sommertiden vel oftest 1-aarige ikke ynglende Individer — der har slaaet sig ned i en Hedeplantage for en kortere Tid og fører en behagelig uforstyrret Tilværelse paa de store fredelige Arealer. Det er muligvis ikke usandsynligt, at Fremtiden vil berige vore Hedeskove med denne herlige Fugl, eller at den allerede findes paa mig ubekendte Steder, og højst ønskeligt vilde det være, da den paa mange andre Steder er saa stærkt reduceret, at den vel snart vil forsvinde som Ynglefugl.

Maaske gaar det Musevaagen som mange af de andre Rovfugle, der, hvor de optræder i Hedeplantagerne, fører en langt mere skjult og stilfærdig Tilværelse, end man er vant til, hvor man træffer dem i mere aabne Løvskove; ofte træffer man i lang Tid kun de mere eller mindre blodige Spor af deres Nærværelse, en plukket Skovdue, Spætte eller Hedelærke eller et opkradset Hvepsebo; saa kommer en Dag de første Taarnfalkeunger paa Vingerne, og man ser dem sidde i Toppen af fritstaaende Træer forventningsfuldt spejdende efter Forældrenes Hjemkomst; senere begynder man at høre de unge Spurvehøges utaalmodige Skrigen, og en solvarm Augustmorgen faar man maaske et Glimt at se af en nylig udfløjen Hvepsevaageunge, der omkredset af sine Forældre for første Gang betræder det forjættede Land, som den fra sin trange Rede saa længe har skuet ind i. Staar man saa en Aftenstund henimod Solnedgang og spejder fra Skovgærdet ud over Heden, kan man se Lærkefalken komme langt ude i Horizonten, og i det samme letter dens tre Unger fra Granerne bag en for med Skrig at flyve den i Møde i Haab om at redde en sidste Bid, før Skumringen kalder dem til Hvile. Selvom man gennem Forsommeren daglig har færdedes i Skoven, kan det meget godt ske, at man ikke ser eller hører det mindste til Størsteparten af de ynglende Rovfugle, den rummer, før efter at de har faaet deres Unger af Reden; vil man før den Tid have nogen Udsigt til med Udbytte at studere Plantagens Fuglefauna, maa man i alt Fald tage de tidlige Morgentimer og Aftenen til Hjælp.

Fælles for Størsteparten af de Rovfugle, der bebor vore Hedeplantager, er, at de har deres Jagtrevir liggende forholdsvis langt fra selve Ynglepladsen, og at det for det meste er store Arealer, de færdes over; hvor Skoven er ung, og der derfor kun faa Steder findes Træer, der er egnede til at bygge i, kan man træffe adskillige Rovfuglereder samlede paa et ganske lille Stykke; men de gamle Fugle møder man langt ude over Heden, og man ser dem søge hjemad med Føde fra saa lange Afstande, at man ikke øjner Maalet for deres Færd. . . . . . .“

BESTEMMELSESNØGLE
TIL
DE DANSKE ROVFUGLESLÆGTER

A. Store Dele af Hovedet og Halsen nøgne eller dundækkede, Issen aldrig helt og regelmæssigt dækket af almindelige Dækfjer. (Gribbe, Tavle XII—XIV).

1. Næseborene omtrent runde, lige saa brede som høje; Hoved og Forhals dunklædt, Halsens Sider og Bagside nøgne; en langfjeret Halskrave naar midt op paa Halsen og er lukket fortil. Halen afrundet; 12 Styrefjer......... Graa Gribbe, *Aegypius* Savigny
Side 34
2. Næseborene aflange, *lodret* stillede; Hovedet og hele Halsen klædt med korte Dun, uden egentlige Fjer; ved Halsens Grund en fortil aaben Halskrave. Halen afrundet; 14 Styrefjer.. Gaasegribbe, *Gyps* Savigny
Side 38
3. Næseborene aflange, *horizontalt* stillede; Forhovedet saa godt som nøgent, Baghoved, Nakke og Baghals med lange, smalle, spidse Fjer. Halen kileformet; 14 Styrefjer.. Aadselgribbe, *Neophron* Savigny
Side 42

B. Hoved og Hals helt dækkede af almindelige Dækfjer, Issen aldrig nøgen eller dunklædt.

I. Overnæbbets Rand har bag Spidsen ingen eller højst en svag Udbugtning, derimod aldrig en tydelig og skarpt afsat Tak, svarende til en tydelig Indskæring i Undernæbbets Rand (Fig. 1—7 og 10, Tavle VI).

1. Mellemfodens ubefjerede Del baade paa For- og Bagsiden dækket af smaa rundagtige eller sekskantede Skæl. (Fig. 4, Tavle VIII, og Fig. 7, Tavle IX).

a. Skinnebenets Yderside klædt med korte Fjer, der ikke danner „Bukser". Ydertaaen kan drejes stærkt udad og bagud (Fig. 7, Tavle IX). Kløerne i Tværsnit helt runde. Fjerene uden Bifaner................................. Fiskeørne, *Pandion* Savigny
Side 46

b. Skinnebenets Yderside klædt med lange Fjer, der danner „Bukser". Ydertaaen kan ikke drejes stærkt udad og bagud. Kløerne i Tværsnit indhulede paa Undersiden. Fjerene med Bifaner.

○ Partiet mellem Næb og Øje tyndt og spredt dækket med børsteagtige Fjer .... Slangeørne, *Circaëtus* Vieillot
Side 107

○○ Partiet mellem Næb og Øje tæt dækket af almindelige, skælformede Fjer, uden indblandede Børster (Fig. 5, Tavle VI).................... Hvepsevaager, *Pernis* Cuvier
Side 91

2. Mellemfodens Forside mere eller mindre klædt med Tværskinner eller helt befjeret (Tavle VII samt Fig. 2 og 3, Tavle VIII).

a. Mellemfoden fjerklædt helt ned til Tæerne, baade forpaa og bagpaa........ Ørne, *Aquila* Brisson
Side 170

b. Mellemfodens nedre Del helt nøgen eller i alt Fald (ved nøjere Eftersyn) bagpaa nøgen, klædt med Tværskinner (delvis skjult under Forsidens bagudrettede Fjer).

○ Mellemfoden forpaa med Tværskinner, bagpaa med smaa sekssidede Skæl.

* Halen lang, dybt kløftet (øverste Figur, Tavle X). Uden Slør om Ansigtet; Mellemfoden kort (Fig. 3, Tavle IX) .... Glenter, *Milvus* Lacépède
Side 113

** Halen lang, lige afskaaret i Spidsen eller afrundet; som Regel med Slør om Ansigtet. Mellemfoden lang (Fig. 6, Tavle VIII) .... Kærhøge, *Circus* Lacépède
Side 195

○○ Mellemfoden med Tværskinner baade paa For- og Bagsiden.

* Meget store Fugle, Vingelængden langt over 50 cm .... Havørne, *Haliaëtus* Savigny
Side 63

** Mellemstore eller mindre Fugle, Vingelængden langt under 50 cm.

† Halen ret kort, kortere end Trefjerdedel af Vingens Længde (Tavle XI); de sammenlagte Vinger naar langt ud over Midten af Halen eller til dennes Spids. Skinnebenet betydeligt længere end Mellemfoden. I den sammenlagte Vinge er 1ste Haandsvingfjer over 2.5 cm længere end de korteste Armsvingfjer .... Vaager, *Buteo* Lacépède
Side 128

†† Halen lang, af samme Længde eller længere end Trefjerdedel af Vingen (Tavle XI); de sammenlagte Vinger naar ikke ud til Halens Midte. Skinnebenet og Mellemfoden omtrent af samme Længde. I den sammenlagte Vinge er 1ste Haandsvingfjer under 2.5 cm længere end de korteste Armsvingfjer.

□ Mellemfod og Mellemtaa lange og spinkle (Fig. 1, Tavle VIII); Mellemtaaen (uden Klo) meget længere end det dobbelte af Afstanden mellem Næbspidsen og Vokshudens forreste Rand. Vingen langt under 275 mm lang .... Spurvehøge, *Accipiter* Brisson
Side 244

□□ Mellemfod og Mellemtaa ret korte og kraftige (Fig. 5, Tavle VIII). Mellemtaaen (uden Klo) kortere end det dobbelte af Afstanden mellem Næbspidsen og Vokshudens forreste Rand. Vingen langt over 275 mm lang .... Duehøge, *Astur* Lacépède
Side 261

II. Overnæbbets Rand bag Spidsen med en tydelig, skarpt afsat Tak, svarende til en Indskæring i Undernæbbets Rand (Fig. 8—9, Tavle VI) .... Falke, *Falco* Linné
Side 286





AQUILIDAE

GRAA GRIBBE, Aegypius Savigny.

Næbbet er højt, temmelig langt, meget kraftigt, højere end bredt med en stor Vokshud ved Roden. Næbryggen lige, men i den yderste Trediedel krummer den stærkt og har helt nedadrettet Spids. De temmelig store Næsebor er rundagtige og ligger nær ved Vokshudens Forkant. Hovedet dels nøgent, dels dækket med korte, uldagtige Fjer og Dun. Armsvingfjerene af omtrent samme Længde som Haandsvingfjerene. Mellemfoden ret lang og kraftig, lidt længere end Mellemtaaen; den øverste Halvdel er fjerklædt. Halen med 12 Styrefjer. Fjerdragten overvejende mørk, sortebrun.

Vomer er kun svagt udviklet, lacrymales nedadvendende Gren naar Forbindelse med Kindbuen, men dens Indside ikke med process. ethmoidalis' (praefrontale) udadvendende Side; selve process. ethmoidalis er forholdsvis lille og har omtrent samme Form som hos Neophron, derimod er lacrymales vandrette, bagudrettede Del temmelig lang. Overkæbens Ganefremspring naar ikke Forbindelse med hinanden, men begge med Gulvet i forreste Næserum; process. postorbitalis er meget bred og stor. Brystbenets Forende viser intet Spor af en Krydsning af Ravnenæbsbenenes Basaldele. Grænsen mod Brystbensfladens ikke muskeldækkede Del er skarp; to store ovale „Vinduer“ findes; Brystbenets Bagende er indskaaret paa lignende Vis som hos Neophron; 6 Par ægte Ribben; paa tarso-metatarsus' Ende er Mellemtaaens Ledhoved størst.

Aegypius Savigny omfatter kun een Art, den Graa Grib, *Aegypius monachus* (L), en vældig Fugl, der lever i Syd-Europa, Nord-Afrika og i Asien saa langt mod Øst som til Kina.

Som sjælden Gæst skal den have besøgt Danmark for henved hundrede Aar siden, men Beretningerne derom er vist ikke helt at lide paa; at den er truffet i den sydlige Del af Slesvig staar dog fast.

GRAA GRIB, Aegypius monachus (L.).

Vultur Monachus Linné. Syst. Nat. Ed. XII, 1, 1766, Side 122. — Aegypius niger Savigny. Description de l'Égypte I, 1809, Side 74. — Vultur cinereus Linn. F. Boie: Ornithologische Beyträge, Isis, 1822, II, Side 769. — Vultur cinereus. Charles Teilmann: Beskriv. Danmarks og Islands Fugle, 1823, Side 2. — Vultur cinereus, Bennicken: Beyträge zur nordischen Ornithologie, Isis 1824, II, Side 878. — Vultur cinereus L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 4 og 416. — Vultur monachus L. Kjærbølling: Skandinaviens Fugle, 2den Udgave ved Collin, 1875—77, Side 5. — Vultur monachus Linnæus. Ireby: Ornith. Straits of Gibraltar, 2nd Ed., 1895, Side 145. — Vultur monachus L. A. Koenig: Die Geier Aegyptens. Journal f. Ornith., 1907, Side 68. — Aegypius monachus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, 1914, Side 1208. — Aegypius monachus (Linn.) Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres I, Sept. 1921, Side 6. — Aegypius monachus (L.) Engelmann: Die Raubvögel Europas 1928, Side 152.

Danske Navne: Graa Grib, Kuttegrib, Munkegrib.
Svenske „ : Grågam.
Tyske „ : Mönchsgeier, Kuttengeier, Grauer Geier.
Engelske „ : Black Vulture, Cinereus Vultur.
Franske „ : Vautour noir, Vautour arrian.

Artskendetegn: En meget stor Grib. Vingelængden opgiver Hartert l. c. til 760 mm — 840 mm. Næbbet temmelig langt, højt og kraftigt, det er højere end bredt. Næbryggen først lige, henimod Spidsen stærkt nedadbøjet. De runde Næsebor ligger lige ved Vokshudens Forkant. Hovedet dels nøgent, dels dækket med korte, uldagtige Fjer og Dun. Mellemfoden ret lang og kraftig, lidt længere end Mellemtaaen. Halen med 12 Fjer. Fjerdragten overvejende mørk. Armsvingfjerene er paa den sammenfoldede Vinge af omtrent samme Længde som Haandsvingfjerene.

Forekomst i Danmark: Tilfældig, meget sjælden Gæst.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* har efter Harterts Beskrivelse — Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, Side 1210 — en røggraa Farve med gulligt Anstrøg. Paa Halsens bageste Del og paa Siden af Halsen har den en nøgen Plet. Iris blygraa.

Paa den unge Fugl i første Fjerdragt er Hoveddunene haaragtige og rent sorte; paa Baghovedet mørkebrune. Oversiden dyb brun, næsten sort. Forbrystet sort. Undersiden sort med næppe synlige Skaftstriber. *De gamle Fugle* har derimod Dunene paa Oversiden af Hovedet smudsigbrune; ved Roden hvidlige, over Øjnene, omkring Ørerne og paa Baghovedet næsten hvide. Den nøgne Halshud blaalig. Oversiden mørkebrun. Haandsvingfjerene sorte. Forbrystet brunt; den øvrige Underside mørkebrun med lysere, blegbrune Længdepletter paa Fjerenes spidse Del. Bukserne mørkere brune, ofte næsten sorte. Undertiden findes der under Vingerne, paa Brystet og blandt Overvingedækfjerene enkelte eller flere delvis eller helt hvide Fjer.

En ung Hun fra Rumænien, se Tavle XII, svarer ganske til den af Hartert givne Beskrivelse af den unge Fugl. Hoveddunene er sorte og haaragtige, i Nakken dunagtige og lysere brune. Baghalsen nøgen, omgivet af en Krans af løse, mørkebrune Fjer. Forhalsen og Kroen sort. Oversiden dyb brun. Undersiden næsten sort. Haandsvingfjerene sorte. Armsvingfjerene nærmere sortebrune, og Halens 12 Styrefjer dybt sortebrune, næsten sorte.

Den paa samme Tavle afbildede *gamle Han* fra Turkestan har Hoveddunene smudsigbrune, mere dunagtige; kun paa Hovedets Sider er de noget mørkere, mere haaragtige. Over Øjnene og omkring Ørerne samt i Nakken er Dunene lysest, nærmest hvidlig brune. Halsen er nøgen, omgivet af en Krans af løse, brune Fjer. Fjerene og Dunene paa Kroen er mørkebrune. Oversiden mørkebrun. Undersiden ligeledes mørkebrun, men de fleste af Fjerene med lysere, graabrune Spidser. Bukserne og Mellem-

fodens Fjer mørkere brune end den øvrige Underside. Haandsvingfjerene sorte. Armsvingfjerene mørkebrune. Halens Styrefjer mørkebrune, lysest i Kanten, mørkest, næsten sorte, paa Midten. Paa den højre Vinge har Fuglen to af de hos Hartert omtalte hvide Fjer.

De to afbildede Fugle er de eneste, som har foreligget til Undersøgelse. Deres Maal er følgende:

	Vinge	Næb[1])	Mellemfod
Ung Hun. Rumænien	750 mm	62 mm	132 mm
Gammel Han. Turkestan	763 „	63 „	131 „

E. Hartert angiver følgende Maal: Vinge 76—84 cm, Næb 61—67 mm og Mellemfod ca. 13 cm.

Iris er nøddebrun, Næbbet mørkt hornbrunt, Undernæbbet lysere. Vokshuden blaalig. Fødderne hos gamle Fugle blaalig-hvide, hos unge Fugle mere gullige. Mellemfodens øverste Halvdel er fjerklædt, den nederste Halvdel er beklædt med ret smaa, mangekantede Skæl. Tæernes yderste Led har Tværskæl, og paa Mellemtaaen gaar disse lidt højere op.

Den Graa Grib er den eneste Art af Slægten *Aegypius* Savigny og har ikke kunnet udskilles i forskellige Racer, trods den ret vide Udbredelse fra Spanien i Vest til Kina i Øst.

Den findes ifølge E. Hartert i Portugal og Spanien, i Nord-Marokko, hvor den er sjælden, tidligere fandtes den ogsaa i Algier; den træffes endvidere paa Sardinien og Sicilien, paa Cypern, enkeltvis i Italien, i Sydøst-Europa til Ungarn (Nedre Donau, ved Herkulesbad, Siebenbürgen, Szerem, Radnaer Alperne), paa Krim, i Kaukasus og Ural, meget sjældent i Ægypten, endelig i Arabien, Lilleasien, Central-Asien, Himalaya, enkelte Steder i Højlandet Syd herfor og ind i Kina. Om Vinteren viser den sig i det nordvestlige Indien.

I Syd-Europa, hvor den intetsteds er meget talrig, er den Standfugl, som paa Strejftogter nu og da viser sig i Mellem-Europa og endogsaa, men meget sjældent — sjældnere end den Gule Grib — i Nord-Europa. I Holland, Stor-Britannien, Skandinavien og Finland er den Graa Grib aldrig iagttaget. M. Menzbier angiver (1884), at den i det vestlige Rusland er en sjælden Gæst og kun yngler i den sydøstlige og sydlige Del af Landet; den er truffet op til Østersøprovinserne. Endvidere er den truffet i Østpreusen og Pommern; i Tyskland er Arten ialt iagttaget en god Snes Gange i Løbet af det sidste og dette Aarhundrede; enkelte Gange har hele Smaaflokke vist sig, f. Eks. i Maj 1849 ved Görlitz, hvor 11 Stykker blev iagttaget. I vor umiddelbare Nærhed mod Syd er der ogsaa enkelte sikre Iagttagelser. I Begyndelsen af det nittende Aarhundrede blev et Eksemplar anskudt ved Tönning ved Ejderens Udløb. Dette Eksemplar var iflg. Stadsekretær Bennickens Oplysninger erhvervet af en Flok paa 4—5 Stykker i 1811; da det kun var blevet vingeskudt, holdtes det i Fangenskab omtrent et Aar (Eksemplaret er ogsaa med lidt fejlagtige Opgivelser omtalt af Boje i „Isis“ 1822) og omtales endvidere tillige i 1824 af Fr. Faber, som selv saa Eksemplaret hos Bennicken. I 1814 blev et Eksemplar skudt i Holsten, i Slutningen af Aarhundredet et i Mecklenburg, og endelig blev i Juni 1917 to Eksemplarer, hvoraf det ene blev skudt, set i Nærheden af Hagenbecks Dyrepark ved Hamburg (Fr. Dietrich: Hamburgs Vogelwelt. 1928).

Indenfor det nuværende danske Omraade er den Graa Grib en uhyre *sjælden Gæst,* og de nedennævnte Angivelser af dens Forekomst her i Landet er ikke fuldt paalidelige, hvorfor Herluf Winge ikke tog Arten med i sin Liste over Danmarks Fugle i 1906; da imidlertid Arten meget vel kan have forekommet her og muligvis vil vise sig her igen, naar man ser hen til dens Forekomst umiddelbart Syd for os, er den medtaget her. De nævnte Angivelser om Artens Forekomst her i Landet er følgende: N. Kjærbølling nævner i 1852, at Hr. Hofjægermester Teilmann havde angivet, at denne Grib i et af Aarene umiddelbart efter Aar 1800 skulde være skudt „imellem Fanøe og Sønderhoe“. Og Jonas Collin skriver (1875—77), at ifølge hans Optegnelser „er et ungt Individ for en Del Aar siden skudt ved Fredericia af Artillerikaptajn Schmidt, og i Dec. 1834 skulle, ifølge samme Kilde, 3 Individer i længere Tid have opholdt sig ved Leck og Lindeved“. Denne Forekomst er ogsaa opnoteret af Apoteker Mecklenburg og angivet til 24. December 1834; desuden skal et Eksemplar være skudt i Fiskebækskov (vist i Sundeved) i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede (D.O.F.T., IX, Side 235).

Den Graa Grib holder særlig til i trærige Egne i Modsætning til den Gule Grib, men den forekom-

[1]) Overalt Kordemaal (se A. Reichenow: Die Vögel I. 1913. Side 65).

mer dog ogsaa i øde Klippeegne, og sin Føde søger den især paa Sletter, paa nøgne Bjergskraaninger og lignende Steder. Reden anbringes meget sjældent paa Klipper, men findes, i Modsætning til Lokaliteterne for den Gule Gribs Rede, i Løvtræer, f. Eks. i lidet løvrige Egetræer. Reden er stor og anbringes oftest højt oppe i Træer, men kan dog ogsaa ligge faa Meter fra Jorden. Den Graa Grib er i Modsætning til den Gule Grib ikke saa selskabelig anlagt i Yngletiden som denne.

Der lægges i Almindelighed kun eet Æg i Reden i Marts Maaned, og det ruges af begge Køn (Kronprins Rudolf); Ægget er rundagtigt, snart mere langagtigt, snart mere ovalt. Det er hvidt og alleroftest forsynet med mange rødbrune Pletter og Punkter, undertiden med blege, graaviolette Skalpletter; Ægget kan i sjældne Tilfælde være lyst rødgulligt over det hele; i gennemfaldende Lys er Skallen gullig. Gennemsnitsstørrelsen er 91,6×68,7 mm; det største 107×68,6 mm og 99×76 mm, mindste 83,4×68 mm og 88×56 mm. Vægten er gennemsnitlig 24,8 Gram (E. Hartert).

Den Graa Grib er, som enhver véd fra zoologiske Haver, en langsom Fugl ligesom den Gule Grib; som denne kredser den i store Spirallinier over de Egne, den afsøger for Bytte. Den skal dog være mere forsigtig og vagtsom end den Gule Grib. Dens Føde bestaar hovedsagelig af Aadsler af Pattedyr, og da den er meget graadig og nødig levner noget, selv ikke større Pattedyrs Hud, maa den frigøre sig for de ufordøjelige Rester ved Gylp. Forøvrigt kan den som den Gule Grib i Mangel af Pattedyr-Aadsler ogsaa slaa sig paa andre Fødeemner.

GAASEGRIBBE, Gyps Savigny.

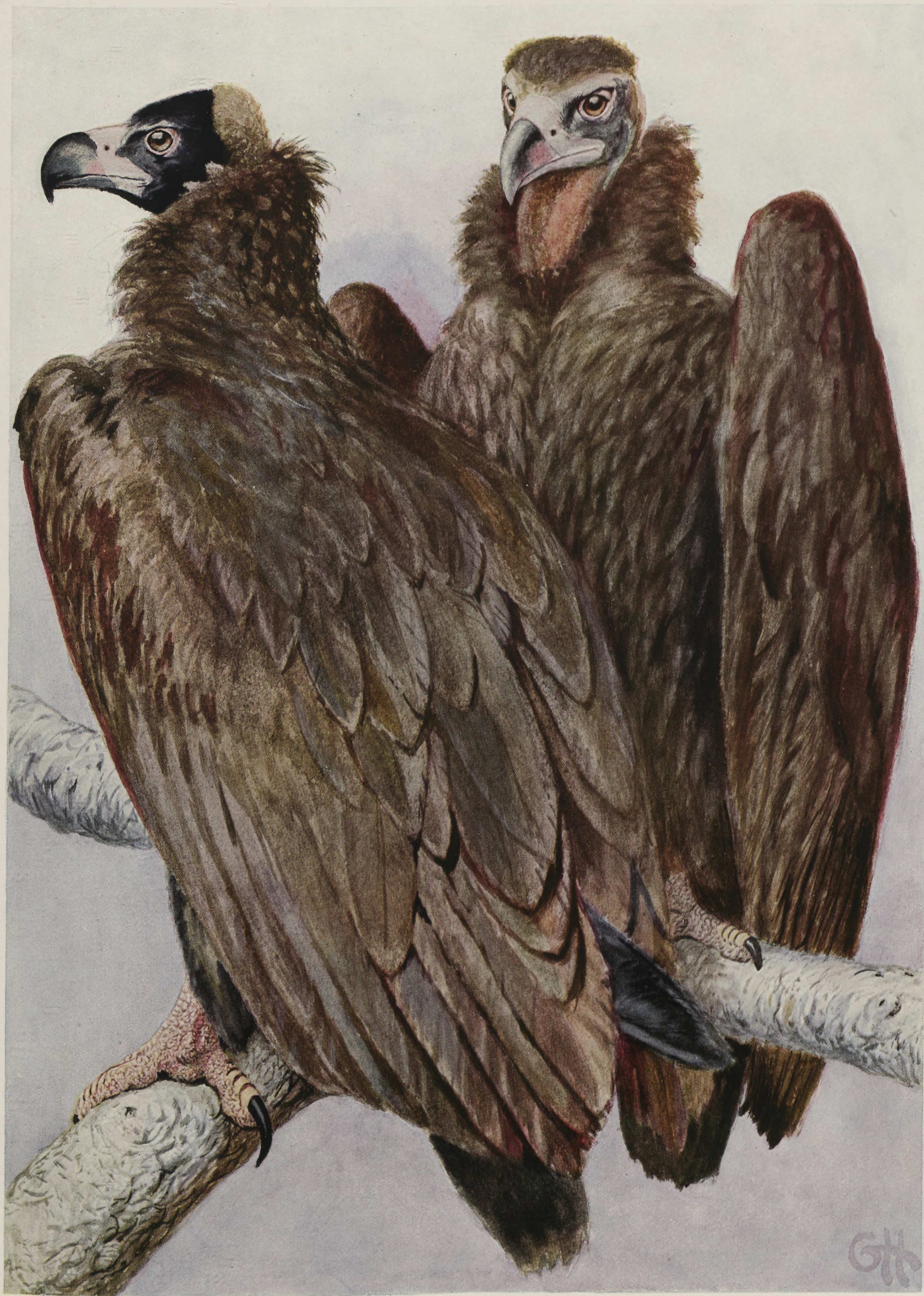
Næbbet er temmelig langt og kraftigt, højere end bredt, men langtfra af saa vældig Størrelse som hos Aegypius og jævnere nedadbøjet henimod Spidsen. Næseborene er langagtige og smalle; deres Længdeakse skraat fremadhældende. Hovedet og Halsen dækkede af smaa, tætsiddende hvide Dun, mellem Næbroden og Øjet med længere haaragtige Fjer. Vingens Armsvingfjer af omtrent samme Længde som Haandsvingfjerene, af hvilke anden og tredie er længst, men fjerde er ikke meget kortere. Fjerdragten er overvejende lyst graabrun eller rustbrun. Mellemfoden lidt kortere end Mellemtaaen med Klo; den er helt beklædt med smaa, mangekantede Skæl; Tæernes yderste Led har Tværskæl, og paa Mellemtaaen gaar disse lidt højere op. Halen har 14 Styrefjer.

Vomer er ganske lille; lacrymales nedadvendende Gren naar ikke Forbindelse med Kindbuen; den bøjer sig noget indad, men naar dog heller ikke Forbindelse med process. ethmoidalis, der er temmelig lille; lacrymales vandrette Del er lang og naar næsten hen til orbita. Imellem Overkæbens Ganefremspring ses et lille Mellemrum; process. postorbitalis er temmelig smal og ikke ret stor. Brystbenets Forende viser, at Ravnenæbsbenenes Basaldele er svagt krydsede; der findes 5 Par ægte Ribben; den ikke muskeldækkede Rand af Brystbenets Ende er smal; Bagenden løber ud i en Spids; der findes to ovale, i Reglen temmelig store „Vinduer". Ledhovedet for Mellemtaaen i tarso-metatarsus' Ende er meget større end for de andre Tæer.

Til Gyps hører fire Arter: *Gyps fulvus* (Hablizl), *Gyps himalayensis* Hume (Turkestan, Himalaya, Thibet), *Gyps rueppelli rueppelli* (A. Brehm) (Nordøst-Afrika, Senegambien) med Racen *erlangeri* Salvadori (Abyssinien, Erythraea, Somaliland) og *Gyps indicus indicus* (Scopoli) (Indien, Ceylon) med Racen *tenuirostris* Hume (Assam, Burma).

Gyps fulvus (den Gule Grib) opfattes i Almindelighed som udspaltet i tre Racer: *Gyps fulvus fulvus* (Hablizl), der forekommer i Syd-Europa, Nord-Afrika, Arabien, Palæstina, Persien, Afghanistan, Himalaya og Turkestan; Afrika og Vestasien er dens Hovedomraade; *Gyps fulvus fulvescens* Hume i Forindiens nordlige Lavland; og *Gyps fulvus coprotheres* (Forst.), Kolbes Grib (Syn. *Gyps fulvus kolbii* (Daud.)) — i Syd-Afrika, nordpaa til en Grænselinie trukket mellem Zambesi i Øst og Damaraland i Vest (H. Kirke Swann: A Synopsis of the Accipitres. 1921; E. Hartert: Die Vögel der paläarktischen Fauna. 1912—21). Med Hensyn til den europæisk-asiatiske Form er det endnu ikke afgjort, hvorvidt de østligst levende danner en Race for sig. Den vesteuropæiske Gule Grib har været udskilt som en særlig Race *(G. f. occidentalis* Schleg.), men denne Form kan ikke opretholdes. Den Gule Grib kan danne Artsbastard med den Graa Grib (Halle zoologiske Have).

Kun een Gang har en Gul Grib i Midten af forrige Aarhundrede vist sig her i Landet.



Graa Grib, Aegypius monachus (L.).

Hun, ♀. Rumænien. Han, ♂. Turkestan.





Gul Grib, Gyps fulvus fulvus (Habl.).

Hun, ♀. Kaukasus. Han, ♂. Bosnien.





Aadselgrib, Neophron percnopterus percnopterus (L.).

Gammel Fugl. Yngre Han, ♂ med. 30/8 1918. Ebbeskov pr. Faxe. Vist ca. 15—16 Mdr. gl. Skænket Zool. Museum af Hr. Hans Pedersen.



GUL GRIB, Gyps fulvus fulvus (Habl.).

Vultur fulvus Hablizl: Neue Nordische Beytr. IV, 1783, Side 58. — Vultur Trencalos Bechstein: Gem. Naturg. Deutschl., II, 1805, Side 491. — Gyps vulgaris Savigny: Descr. de l'Égypte I, 1809, Side 71. — Gyps fulvus (I. F. Gmelin). Yarrel: Hist. Brit. Birds, 4th Ed., 1871, Vol. 1, Side 1. — Gyps fulvus (Gm.). Kjærbølling: Skandinaviens Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 7. — Gyps fulvus (I. F. Gmelin). Ireby: Ornith. Straits of Gibraltar, 2nd. Ed. 1895, Side 147. — Gyps fulvus (Gm.). Naumann: Naturg. d. Vögel Mitteleuropas, 1905 Bd. V, Side 309. — Gyps fulvus (Gm.). A. Koenig: Die Geier Aegyptens. Journal f. Ornith., 1907, Side 70. — Gyps fulvus fulvus (Habl.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, 1914, Side 1204. — Gyps fulvus fulvus (Hablizl.) Pract. Handb. Brit. Birds, Vol. II, 1921, Side 182. — Gyps fulvus fulvus Hablizl. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres I, 1921, Side 6. — Gyps fulvus Habl. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas II, 1926, Side 66. — Gyps fulvus. f. Gm. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 148.

Danske Navne: Gul Grib, Gaasegrib.
Svenske „ : Gåsgam.
Finske „ : Hanhikorppikotka.
Engelske „ : Griffon-Vulture.
Franske „ : Vautour Griffon, Griffon.
Tyske „ : Gänsegeier, Weisköpfiger Geier, Fahler Geier.

Artskendetegn: En stor Grib. Vingelængden opgiver Hartert l. c. til 690 mm—750 mm. Næbbet er temmelig langt og kraftigt, dog ikke saa stort som den Graa Gribs og jævnere nedadbøjet i Spidsen. Vokshuden er stor, nær dens forreste Rand ligger Næseboret, der er langagtigt og smalt; dets Længdeakse er skraat fremadhældende. Mellemfod og Mellemtaa af omtrent samme Længde. Halen med 14 Fjer. Armsvingfjerene er paa den sammenfoldede Vinge af samme Længde som Haandsvingfjerene. Fjerdragten overvejende lys, gullig brun.

Forekomst i Danmark: Kun truffet een Gang.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* har efter Harterts Beskrivelse — Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, Side 1205 — en hvid Dundragt med en graalig Farve ved Vingens Runding. Iris graa.

Den unge Fugl i første Fjerdragt har paa Hoved og Hals smaa hvide og brune, uldagtige Dun; Nakkekransen bestaar af lange, lancetformede, lyse, rødligbrune Fjer med hvidlig Midtlinie. Fjerene paa Undersiden meget lange og smalle. Farven paa Undersiden rødlig kanelbrun. *De gamle Fugle* har smaa haaragtige Fjer paa Hovedet og bløde korte, hvide Dun paa Halsen. Nakkekransen bestaar af straaleformede, silkebløde, hvide Fjer. Oversiden lys gulligbrun med sølvgraat Anstrøg paa Fjerenes Midte, snart blegere, lysere, snart mere brunlig, undertiden næsten hvidlig; paa Forryggen for det meste noget mørkere. Skulderfjerene sortebrune, kun Spidserne som Ryggen eller noget lysere. Kroens korte Fjer er mørkere eller lysere rødligbrune; den øvrige Underside bleg gulligbrun, snart lysere, snart noget mørkere. Skafterne hvidlige.

Den paa Tavle XIII *afbildede Han* fra Bosnien har Hoved og Hals dækket af smaa, tætsiddende, smudsighvide Dun. Nakkekransen bestaar af smukke, bløde, lyst gulligbrune Fjer med hvidlige Skaftstriber. Oversidens Fjer er gulligbrune med lysere, hvidlige Skafter. De lange Skulderfjer mørkere brune, næsten sorte, kun i Spidsen lig Ryggens øvrige Farve. Undersidens Fjer er mere rødlig kanelbrune med hvide Skafter. Fjerene paa den indvendige Side af Skinnebenene samt Mellemfodens Fjer er flødehvide. Haandsvingfjerene er sorte. Armsvingfjerene graasorte med gulligt Anstrøg, særlig i Kanterne og Spidserne. Halens Styrefjer nærmest sorte.

Den paa samme Tavle *afbildede Hun* fra Kaukasus er mørkere brun baade paa Over- og Undersiden. De to afbildede Fugle er de eneste, som har foreligget til Undersøgelse. Deres Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
En Han. Bosnien 5/4 1908	684 mm	51,5 mm	107 mm
En Hun. Kaukasus 5/1 1909	721 „	63 „	— „

E. Hartert angiver følgende Maal: Vinge ca. 69—75 cm, Næb 50—55 mm, Mellemfod 100—110 mm, Mellemtaa uden Klo 105—112 mm.

Iris er kaffebrun, gyldenbrun eller gulbrun. Næbbet er gullig hornfarvet eller lysebrunt; Spidsen og Kanterne blaalig horngraa. Vokshuden mørk skiferfarvet. Fødderne er graa eller grønliggraa. Mellemfodens øverste Halvdel fjerklædt, den nederste Halvdel er beklædt med smaa, mangekantede Skæl. Tæernes yderste Led har Tværskæl, og paa Mellemtaaen gaar disse lidt højere op.

Den Gule Grib er i *Europa* udbredt over Syd-Europa (særlig Spanien) og Middelhavets Øer (særlig Sardinien, Sicilien), nordpaa til Pyrenæerne, Slavonien, Ungarn, Rumænien, Bessarabien, Krim og det sydlige Ural; kun undtagelsesvis kommer den længere nordpaa, selvom den i enkelte Aar kan vise sig noget talrigere i Mellem-Europa end gennem lange Perioder af Aar. Til Norge og Sverige er denne Art ikke naaet, derimod er en ung Fugl engang skudt i *Irland* (Foraar 1843, Cork Harbour), og den skal være set ved Southampton. Arten er skudt een Gang i *Finland*, nemlig en gammel Fugl den 1. Juni 1919 ved Heraminvaara, Pielisjärvi (R. Palmgreen, Fauna och Flora, 16, 1921, Side 273). Endvidere er den østpaa skudt en enkelt Gang i *Estland* samt ikke saa helt faa Gange i Nord-Tyskland; den er i Nord- og Mellem-Europa iagttaget hyppigere end den Graa Grib. I 1917 saas den Gule Grib ligesom forøvrigt ogsaa den Graa Grib i *Nord-Tyskland,* ved Hamburg endogsaa 7 af disse Gribbe i Flok sidst i Juni Maaned (Fr. Dietrich: Hamburgs Vogelwelt. 1928). I *Holland* er den truffet tre Gange i de sidste hundrede Aar (G. J. van Oordt en Jan Verwey. 1925).

Forekomster langt fra deres egentlige Hjemsted af disse som andre Fugle, der almindeligt holdes i zoologiske Haver og Dyreparker, maa selvfølgelig behandles med al Reservation, selvom Afstanden fra Syd-Europa hertil naturligvis meget let og hurtigt kan tilbagelægges af saa kraftige Flyvere.

Dens Adkomst til at nævnes blandt Danmarks Fugle hidrører fra et ganske isoleret Tilfælde, som er omtalt i Jonas Collins Udgave af Skandinaviens Fugle (1875—77, Side 7). Det paagældende Individ blev anskudt i Storskoven ved Katholm (Djursland) i Foraaret 1858 og blev Dagen efter fundet død paa en Mark i Nærheden af Hovedgaarden; Professor J. Reinhardt havde Lejlighed til at se Hoved og Fødder, som var opbevaret af Kammerherre Dinesen, og disse viste iflg. Professor Reinhardt, at det var den Gule Grib, der var blevet nedlagt. Et Vinge-Skelet af dette Eksemplar opbevares i Københavns zoologiske Museum.

Den Gule Grib findes lokalt udbredt i sit Udbredningsomraade, idet den er henvist til Egne, hvor der er rigelig Adgang til Aadsler, og hvor den kan finde passende Bjergegne som Ynglepladser; den forekommer fra Lavlandet til højt op i Bjærgene, men undgaar store Skovdistrikter; f. Eks. er den hyppig i Ægypten, hvor den har god Lejlighed til at finde Aadsler langs Nilen, men den er her som overalt mistroisk overfor Mennesker. I Flugten er denne mægtige Rovfugl let kendelig paa sine store rektangulært formede Vinger med stærkt spredte opadbøjede Svingfjerspidser; Hovedet trækkes i Flugten helt ind mellem Skuldrene, og den lige afskaarne Hale rager kun lidt udenfor Linien dannet af Vingernes Bagkant; dens Vingeslag er langsomt, og i timevis sejler den i store Kredse over Landskabet, og ofte skruer den sig i Spirallinier op til meget store Højder; den høres aldrig udstøde nogen Lyd under Flugten. Gribbene finder deres Føde alene ved Synets Hjælp, og da de kender deres Revir i mindste Detaille, opdager de straks et styrtet Dyr, til hvilket Kursen da straks sættes, idet Fuglen i store Kredse skruer sig ned mod sit Maal; andre kredsende Gribbe bemærker øjeblikkelig den maalbevidste Kurs, som en af Fællerne er slaaet ind paa, og heraf kommer det, at et styrtet Dyr snart er omgivet af en hel Flok Gribbe. Dyr, der styrter i Krat og lignende Steder, og som Gribbene ikke direkte kan se, opdages sikkert af disse skarptseende Fugle derved, at disse bemærker mindre Fugles ændrede Opførsel i Nærheden af det styrtede Dyr. Lugtesansen leder ikke Gribbene til deres Bytte. Den Gule Grib er forøvrigt en træg og fejg Fugl, langsom i sine Bevægelser paa Klipper og paa Jorden, hvor

den som andre Gribbe bevæger sig i Gang. Paa Ynglepladserne høres den Gule Gribs Stemme hyppigt, hæse, gryntende Skrig eller hvislende, snerrende Lyde, som man forøvrigt ofte hører ogsaa fra Fugle af denne Art i zoologiske Haver, særlig under Parringen, som tit kan ses foregaa mellem Fugle i Fangenskab.

Ynglepladserne findes oftest paa Klippehylder, f. Eks. i Kalkbjærgene i Ægypten, og her anbringes Rederne paa utilgængelige Afsatser eller i Nicher af den selskabeligt levende Fugl, og paa disse Steder overnatter den ogsaa; den flade Rede kan bestaa af en Del Grene, Kvas og lignende, af Græs, f. Eks. Halfagræs, og andre saadanne Emner; snart er Reden en større, udbygget Konstruktion, snart bestaar den kun af det nødvendigste Materiale, undertiden tages gamle Reder i Træer i Brug, mest gamle Ørnereder.

Antallet af Æg i Reden er kun eet; dette angives af alle Forfattere, der nøjere har haft Lejlighed til at undersøge Forholdet (f. Eks. A. Koenig), men det har dog været angivet, at to Æg skal kunne findes; i saa Tilfælde mener man, at de stammer fra to Hunner.

Æggene er smudsighvide uden Glans og groft kornede, men de kan undertiden have svagt gulbrune eller endogsaa stærkere rødbrune Pletter og Snirkler (Tunis, Algier, Spanien). Formen af Æggene kan variere en Del, fra langagtige til runde. I gennemfaldende Lys er Skallen blaalig. Størrelsen af Æggene er i Gennemsnit (fra Spanien og Algier) 92,0 × 70,1 mm, største 101,2 × 73,8 mm og 94 × 75 mm, mindste 81,5 × 65 mm og 85 × 64,5 mm (Jourdain (E. Hartert) og Practical Handbook of British Birds). Vægten er ifølge Rey 21—27 gr. Ægget lægges fra Slutningen af Januar til Marts, men friske Æg kan ogsaa træffes først i April, muligvis er dette visse Steder omlagte Kuld. Incubationstiden angives at være ca. 50 Dage, og Æggene menes at blive ruget alene af Hunnen i vild Tilstand, men i zoologiske Haver skiftes Magerne til at ruge 1—2 Dage i Træk (O. & M. Heinroth). Ungen, hvis Dundragt er hvidlig, fodres med det opgylpede Indhold fra de gamle Fugles Kro.

Den Gule Gribs Føde er praktisk talt udelukkende Aadsler, hvorfor der altid hænger stærk Aadselstank ved den; disse Fugle flokkes hurtigt om et Kadaver, der strander f. Eks. paa en Flodbred, og de angriber straks Bughulen, som de med deres stærke, spidse og krogede Næb hurtigt aabner for i Løbet af forbavsende kort Tid at sluge Indvoldene; derpaa hugger de løs i Ligets kødede Dele, medens Huden af større Dyr ikke er skattet. Gribbene kan sulte længe, men naar Lejlighed gives, kan de paa den anden Side fylde sig utroligt; efter et rigt Maaltid sidder de timevis døsigt stille med hængende Vinger og indtrukket Hals og Hoved. Naar Lejlighed byder sig, tages Insekter, Padder, Snegle og lignende, som findes paa Flodbredden eller i Klipper. Gribben skal ikke skaffe sig af med ufordøjede Rester ved at opgylpe disse. I Modsætning til de fleste Rovfugle drikker Gribbene gerne Vand.

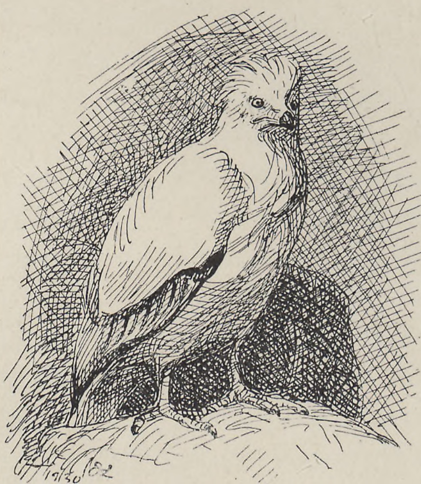
AADSELGRIBBE, Neophron Savigny.

Næbbet ret langt, lige, slankt og noget sammentrykt, jævnt nedadkrummet i Spidsen; Vokshuden dækker Halvdelen af Næbbet; Næseborene, der er langagtige og smalle, ligger midt paa Næbbet, parallelt med dettes Længderetning. Ansigt og Strube er nøgne, Baghovedet og Baghalsen med lange, spidse, lidt spredtstaaende Fjer; foran paa Brystet er Huden nøgen og spiles ud, naar Fuglen har holdt et godt Maaltid. Tredje Haandsvingfjer er længst, men for Resten er anden og fjerde af omtrent samme Længde; i Halen, der har 14 Styrefjer, er de midterste de længste, de følgende aftager efterhaanden i Længde; Haandsvingfjerene er betydeligt længere end Armsvingfjerene. Mellemfoden er af omtrent samme Længde som Mellemtaaen.

Vomer er meget svagt udviklet; lacrymales nedadvendende Gren naar Kindbuen, og dens indadvendende Side lægger sig ret tæt op til process. ethmoidalis (praefrontale); denne er ret veludviklet og har Form som et Parallelogram, men en stor Aabning findes dog mellem dens Overkant, lacrymales nedadrettede Dels Indside og nasales opadstigende Gren, der lægger sig henover frontales fremadrettede Del. Lacrymales vandrette Del er ganske kort. Overkæbens Ganefremspring naar ikke Forbindelse med hinanden, men begge med Gulvet i forreste Næserum; process. postorbitalis er veludviklet. Brystbenets Forende viser en svag Krydsning af Ravnenæbsbenenes Basaldele; paa Bagenden af Brystbensfladen ses tydeligt Grænsen mod den muskelfrie Del; to runde „Vinduer“ findes; selve Bagenden ofte lidt indskaaret; seks Par ægte Ribben. Tarso-metatarsus' mellemste Ledhoved er størst.

Aadselgribbene er forholdsvis smaa, i Reglen hvide med sorte Svingfjer som voksne, graabrunlige som Unger. En Art, *Neophron percnopterus percnopterus* (L.), forekommer i Syd-Europa, i Middelhavslandene, Nord-Afrika og paa de canariske Øer; en Race af den, *N. percnopterus ginginianus* (Lath.), findes i Indien, en anden, *N. percnopterus rubripersonatus* Zarudny et Harms, skal forekomme i Persien-Belutshistan, men er ikke nøjere beskrevet. *Neophron monachus monachus* (Temm.), i Vest-Afrika og *Neophron monachus pileatus* (Burch.) i Syd-Afrika, udskilles af nogle under Navnet *Necrosyrtes* Gloger, fordi den nøgne Hud paa Brystet er dækket af Dun, og desuden er deres Fjerdragt overvejende brunlig.

Kun een Gang er en Aadselgrib truffet her i Landet.



AADSELGRIB, Neophron percnopterus percnopterus (L.).

Vultur Percnopterus. Linné: Syst. Nat. Ed. X, 1, 1758, Side 87. — Neophron Percnopterus. Savigny: Descr. de l'Égypte, I, 1809, Side 76. — Neophron percnopterus (Linnæus). Yarrell: Hist. Brit. Birds, 4th Ed., 1871, Vol. I, Side 6. — Neophron percnopterus (Linnæus). Ireby: Ornith. Straits of Gibraltar, 2nd Ed., 1895, Side 152. — Neophron percnopterus (L.) Naumann: Naturg. der Vögel Mitteleuropas, 1905, Bd. V, Side 303. — Neophron percnopterus (L.). A. Koenig: Die Geier Aegyptens, Journal f. Ornithologie, 1907, Side 59. — Neophron percnopterus percnopterus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, 1914, Side 1200. — Neophron percnopterus percnopterus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds, Vol. II, 1921, Side 185. — Neophron percnopterus percnopterus (Linn.) Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres I, 1921, Side 10. — Neophron percnopterus (L.). E. Lehn Schiøler: Nogle Tilføjelser og Bemærkninger til Listen over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. 16, 1922, Side 36. — Neophron percnopterus p. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 145.

Danske Navne: Aadselgrib, Aadselfugl.
Engelske „ Egyptian Vulture.
Franske „ Néophron percnoptère.
Tyske „ Schmutzgeier, Aasgeier.

Artskendetegn: En lille Grib. Vingen opgiver Hartert l. c. til mellem 475 mm og 520 mm. Næbbet er sort og temmelig langt, lige, slankt, noget sammentrykt; i Spidsen nedadkrummet. Vokshuden dækker Halvdelen af Næbbet. Næseborene er langagtige og ligger midt paa Næbbet; deres Længdeakse er parallel med Næbbets. Ansigtet og Struben er nøgne, Baghovedet og Baghalsen med løse, lidt spredtsiddende Fjer; foran paa Brystet er Huden nøgen og spiles ud, naar Kroen er fyldt. Tredie Haandsvingfjer længst, anden og fjerde af omtrent samme Længde. Armsvingfjerene er paa den sammenfoldede Vinge betydelig kortere end Haandsvingfjerene. Halen med 14 Fjer. Mellemfoden af samme Længde som Mellemtaaen. Fjerdragten hos gamle Fugle overvejende hvidlig, hos unge mørkebrun.

Forekomst i Danmark: Kun truffet een Gang.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungens Dragt* er iflg. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, Side 1201, hvid. Ryggens Farve mere eller mindre svagt rødlig. I Reglen er Hovedets Dun længst.

Unge Fugle i første Fjerdragt er mørkebrune med gulbrune Fjerspidser, som paa Hals og Underside er ret smaa, paa de større Overvingedækfjer, de inderste af Armsvingfjerene og Skulderfjerene er de mere fremtrædende. Undergump, Over- og Underhaledækfjer helt gulbrune. *Udfarvede Fugle* er helt hvide med Undtagelse af Halskraven, som er flødefarvet, samt Vingerne, der har mørke Svingfjer. Haandsvingfjerene er sorte ved Roden med brunligt sølvgraa Yderfane. Armsvingfjerene har samme Farve paa store Dele af Yderfanerne. Halen hvid.

En yngre Han, skudt $^{30}/_{8}$ 1918 ved Faxe, se Tavle XIV, har næsten nøgen Hovedhud; paa Baghovedet har den mørkebrune samt nogle næsten helt hvide, dunagtige Fjer. I Nakken og paa Baghalsen har den ret lange, løse, mørkebrune Fjer med lyse, gulbrune Spidser. Ryggen er smudsig hvidgul, isprængt mange, mørkebrune Fjer med hvidgule Spidser. Overvingedækfjerene er dels mørkebrune med hvidgule Rande og Spidser, dels lyst gulbrune eller hvidgule. Forhalsen er mørkebrun; Brystet ligeledes, men isprængt Fjer med lysere gulbrune Spidser. Fjerene paa den indvendige Side af Skinnebenene, Mellemfodens Fjer, Undergumpens Fjer samt Over- og Underhaledækfjerene er hvidlig gulbrune. Haandsvingfjerene er sortebrune med graalige Yderfaner. Armsvingfjerene mørkebrune, lysere gullige paa den yderste Del. Halen er lyst skifergraa med brunlig Undertone.

En gammel Han fra Indien har foreligget til Undersøgelse. Den tilhører imidlertid Racen ginginianus (Lath.); men da denne Race kun skal adskille sig fra percnopterus ved sin ringere Størrelse og

ved, at Næbbet er gult, kan en Beskrivelse af dens Fjerdragt maaske have Interesse her: Fuglen har saa at sige helt nøgent Hoved og Forhals. Nakken, Baghalsen og den nederste Del af Forhalsen er dækket af lange, løse, gullighvide Fjer, som danner en Halskrave. Hele Oversiden er gullig flødefarvet, ligeledes hele Undersiden og Undervingedækfjerene. Kroen er helt nøgen. Haandsvingfjerene er kraftigt sortebrune, paa de yderste smalle Dele næsten helt sorte; Yderfanerne er paa de inderste brede Dele brunligt sølvgraa. Tommelens Fjer helt sorte. Armsvingfjerene er mørkebrune, men den største Del af Yderfanerne er sølvgraa, saaledes at Fjerene paa den sammenfoldede Vinge gør et fortrinsvis lyst Indtryk. Halens Styrefjer er gullighvide.

Den afbildede yngre Han er den eneste, der har foreligget til Undersøgelse af Racen. Dens Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Han, med. 30/8 1918. Ebbeskov ved Fakse	475 mm	30 mm	83 mm

E. Hartert angiver følgende Maal: Vinge 475—520 mm, Næb 31—35 mm og Mellemfod 75—85 mm. Iris er mørkebrun til rødbrun. Næbbet mørkt, rødlig horngraat til hornsort. Vokshuden, Ansigtet og den inderste Del af Undernæbbet orangefarvet; hos unge Fugle er Vokshuden bleggul. Fødderne er rødligt eller lyslilla kødfarvede. Mellemfodens øverste Trediedel er fjerklædt paa Forsiden, den øvrige Del beklædt med smaa, mangekantede Skæl. Kun Tæernes yderste Led har Tværskinner.

Aadselgribbens her omhandlede vestlige Race er udbredt som Ynglefugl i Middelhavslandene, hvorfra den nordpaa gaar op til de bjærgrige Egne af Syd-Frankrig og endogsaa er truffet, i hvert Fald i Slutningen af forrige Aarhundrede, ved Mt. Salève i Vest-Schweiz; endvidere findes den ved Donau og i Bukovina; den yngler paa Krim og længere mod Øst til det kaspiske Hav og i Kirgisersteppen, hvor Arten er sjælden; østpaa i Asien findes den ind i Persien, Turkestan, Afghanistan og i det nordvestlige Forindien. Endelig er den udbredt over store Dele af Afrika, nemlig fra Sahara til Middelhavet, paa de canariske og de capverdiske Øer, i Nordøst-Afrika, Øst- og Syd-Afrika; sidstnævnte Sted er den en sjælden Ynglefugl i enkelte Egne, saa det er her ikke som Trækfugl, at den er paavist. Ganske spredt er den truffet Nord for disse Omraader, idet enkelte strejfende Individer er naaet langt nordpaa; saaledes er den rent tilfældig forekommende i det Indre af Frankrig; i England er ifølge Practical Handbook of British Birds, 1921, Side 187, kun to unge Fugle skudt (i Somerset, Oktober 1825, og Essex, September 1868), og i Rusland er den enkeltvis truffet nordpaa til Orenburg. I Norge og Sverige er den ikke truffet, og heller ikke i Tyskland er den med Sikkerhed paavist, derfor er det saa meget mærkeligere, at et enkelt Stykke er truffet i Danmark. Dette interessante Eksemplar, en ung Han, blev skudt den 30. August 1918 ved *Ebbeskov ved Fakse* af Tømmerhandler Frederiksen, der solgte Fuglen til Rentier Hans Pedersen i København, som har skænket den til zoologisk Museum i København.

Hans Pedersen meddeler følgende om Erhvervelsen af Gribben (D. O. F. T., 1922, XVI Aargang, Side 36): „Fuglen blev skudt Kl. ca. 3 1/2 om Eftm. paa en Afstand af 50 Alen med Harehagl; den var alene, var sky, kom flyvende lavt og blev skudt umiddelbart efter, at den var gaaet ned, da den hoppede i Græsset ved Siden af en Eng; den havde ikke begyndt at søge Næring. Luften var diset og Vinden Nordøst. Stedet, hvor den blev skudt, ligger ca. 6 km fra Stranden."

Aadselgribben er Standfugl eller Strejffugl, men skal dog f. Eks. paa den nordligste Yngleplads i Europa, Mt. Salève i Schweiz, have været Trækfugl. Aadselgribben holder mest til i aabent Land, ved lave Bjærge, ved Floder og lignende Steder, men da dens Udbredelse er mere afhængig af, hvor den kan finde passende Føde end af Landskabets Karakter, kan den dog træffes næsten overalt; den holder saaledes i høj Grad til i Nærheden af beboede Steder, hvor der kan ventes at være Chancer for Føde, hvorfor man f. Eks. ser den kredse over Byer som Kairo sammen med den anden her saa almindelige Karakterfugl, Glenten.

Arten er let kendelig i Flugten, idet Flugtbilledet viser Gribbenes ejendommelige rektangulære Silhuet, med Hovedet stærkt indtrukket mellem Skuldrene; men i Modsætning til f. Eks. den Gule Grib rager Halen godt udenfor Bagkanten af Vingernes Linie, og dens Form, med de midterste Halefjer længst, adskiller straks baade de gamle og unge Fugle fra andre Rovfugle. De gamle Fugle og til Dels ogsaa de unge ser meget lyse ud, naar de svæver rundt i store Kredse oppe i det klare Lufthav, hvor Sollyset reflekteres stærkt fra den lyse, glinsende Fugl og bryder gennem de ret gennem-

sigtige store Svingfjer. De gamle, hvide Fugle kan, naar de ses paa Afstand fra neden med de sorte Vingespidser minde om den Hvide Stork i Flugten, men ved nøjere Eftersyn ses hurtigt Forskellen i Halsens Holdning hos de to Fugle. I Flugten er den en tavs Fugl, men dens Stemme siges iøvrigt at minde om Musevaagens. Mest færdes denne Grib alene eller i smaa Selskaber paa de Steder, hvor den søger Føde paa Jorden, men ofte kan Luften være fuld af kredsende Fugle. Paa Capverderne har vi set dem i Flokke paa en Snes Stykker eller flere under Fourageringen i Klipperne umiddelbart ved Havet, og det var et pragtfuldt Syn at se disse store, hvidglinsende Fugle færdes i de rødbrune Klipper lige ud til det dybblaa Hav, og man maatte give A. Koenig i Modsætning til de fleste andre Forfattere Ret i, at det er et usædvanligt tiltalende Syn at træffe disse Fugle i ellers øde Egne; man havde slet ikke Indtryk af en uren, besudlet Aadselæder, og A. Koenig fremhæver da ogsaa i sine Skildringer af Ægyptens Gribbe i Journal für Ornithologie 1907 meget stærkt, at Fuglen i sig selv er særdeles renlig og holder sin Fjerdragt glinsende smuk; den bader ofte og gerne i Flodbreddernes Vand og drikker heraf i Modsætning til de fleste andre Rovfugle; men faar man Fuglen i Haanden, kan man ikke undgaa at væmmes ved den stramme, modbydelige Lugt, der hænger ved den, og som hidrører fra Aadslerne og Ekskrementerne, som den særlig lever af; det er sikkert for en stor Del denne dens Levevis, som afføder Menneskets Væmmelse for den. I Syden, hvor den færdes uden Frygt tæt omkring Mennesker, forstaar man at værdsætte dens store Betydning, idet den renser Gader og Flodbredder for alt muligt Affald — døde, raadnende Dyr og Køkkenaffald, Fæces af Dyr og Mennesker og deslige.

Sammen med de store Gribbe kommer almindeligvis ogsaa nogle Aadselgribbe, gerne som de første, til de styrtede Dyr, men de holder sig i ærbødig Afstand, saa længe deres store Fætre smauser i Aadslet; hvis Aadselgribben selv skal partere et større Dyr, maa den oftest bryde sig Vej til det Indre gennem de lettere angribelige Steder som Mund og Anus, og de skal være særlig ivrige efter at faa fat i det varme Blod. Den lille Grib viser sig ved Festmaaltiderne at være hurtig og adræt, men efter et rigt Aadselfund sidder den i den Tid, den fordøjer, dvask og stille som andre Gribbe. Paa Jorden bevæger den sig som andre Gribbe i Gang som f. Eks. Kragen, ikke hoppende. Dens Rede anbringes i Klipper, sjældnere paa Pyramider og andre Bygninger eller paa Træer; Reden er en større eller mindre, uordentlig Konstruktion af Grene, Pjalter, Knogler, Haar, Græs, tørret Kreaturgødning etc., og heri lægger Fuglen i Slutningen af Marts og i April oftest 2 Æg (sjældnere 1 eller 3). Æggene er meget vekslende i Form og er livligt plettede med rødbrune eller kastaniebrune Pletter; de fremhæves gerne som blandt de smukkeste Rovfugleæg og sammenlignes med Flodørnens, Islandsfalkens og Vandrefalkens Æg. Ægskallen er gul i gennemfaldende Lys. Størrelsen af Æggene (100 Stkr.) er i Gennemsnit 66,2×50 mm; største 76,4×51,7 mm og 68,1×56,1 mm; mindste 58,2×50 mm og 64×43 mm; Dværgæg kan forekomme som ogsaa hos de andre Gribbe. Incubationstiden er ikke nøjagtig kendt; Hunnen skal hovedsagelig foretage Udrugningen. Ungerne, der som smaa er beklædt med hvidgraa Dun ogsaa paa de senere nøgne Partier af Hoved og Hals, fodres med opgylpede Dele af Aadsler og lignende. Foruden de allerede nævnte Fødeemner tager Aadselgribben tillige Firben, Slanger, Frøer, Fisk, Krebsdyr, Insekter, Æg, raadne Frugter og andet. Af Fjender har Aadselgribben næppe nogen, men den er meget plaget af Fjerlus o. l. Snyltere. I det gamle Ægypten træffes Aadselgribbens Billede i Pyramider og lignende Steder, og paa enhver Tavle med Hieroglyffer ser man dens karakteristiske Silhuet.



FISKEØRNE, Pandion Savigny.

Mellemfoden er kort, kortere end Mellemtaaen med Klo; Ydertaaen er en Vendetaa. Der er ingen Forbindelseshud mellem Tæerne. Disses yderste Led har tværgaaende Skæl, iøvrigt er Mellemfod og Tæer beklædte med rundagtige Skæl, der paa Tæernes Underside er næsten tornagtige og hjælper til at holde Byttet, den glatte Fisk. Kløerne er lange, runde, spidse og krumme, alle fire af omtrent samme Størrelse (se Fig. 9—10).

Næbbet er kraftigt med en lang, nedadbøjet Spids, Vokshuden temmelig smal, Næseboret lang-



Fig. 9.
Skelet af højre Fod af Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.).
Zoologisk Museum.
Man ser Vendetaaens særlige Struktur og den ejendommelige Benbro øverst paa Tarsometatarsus, hvorigennem Senerne for M. extensor digitorum communis løber.



Fig. 10.
Højre Fod af Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.).
♂ 20/5 1918. Torbenfeldt.

agtigt, smalt, skraat fremadrettet (se Fig. 2, Tavle VI), Nakkefjerene forlængede, tilspidsede, Fjerdragten iøvrigt knap, tætliggende. Fjerene mangler Bifaner. De saakaldte „Bukser“ mangler. Vingerne meget lange, kraftige, Armsvingfjerene betydelig kortere end Haandsvingfjerene, af hvilke tredie er den længste, anden er kun lidt kortere, fjerde ca. en Centimeter kortere. Halen kortere end Vingen, hvis Spidser, naar Fuglen er i Hvile, rager langt ud over dens Ende. 12 Styrefjer.

Vomer temmeligt langt, men spinkelt; lacrymales nedadvendende Gren naar nedadtil Forbindelse med Kindbuen og har indadtil et Fremspring, der sammenvokser med ethmoideums ikke meget brede

Sidefremspring; en temmelig stor Aabning findes mellem Øje- og Næsehule; lacrymales øvre — i Almindelighed vandrette — Del er skraat stillet, har langs sin indre Siderand næsten udelukkende Forbindelse med nasales udadvendende Side og berører kun Spidsen af frontales Udside. Lacrymales udad- og bagudrettede Del er ganske kort og lille; superciliare mangler. Maxillares Ganefremspring naar kun delvis indbyrdes Forbindelse; Bagvæg i forreste Næserum findes ikke; rudimentære basipterygoide Fremspring kan erkendes.

Brystbenets Kam er meget høj og stærk, minder i Form ikke lidt om Brystbenskammen hos visse Ciconiiformes; dets Forende viser tydeligt, at Ravnenæbsbenenes Basalender er noget krydsede; Siderandene viser Tilhæftninger for 7 Par Ribben, Bagenden er smallere end Forenden og har to brede Indskæringer (se Fig. til venstre i midterste Række, Tavle II).

Bækkenet er meget bredt og afviger i Form fra andre Rovfugles. Tibia er lang og slank, fibula har kun ved sin distale Ende Tilhæftning til tibia omtrent nede ved Hælleddet. En lille Benbro ses over M. extensor digitorum communis paa Tarso-metatarsus' Forside (se Fig. 9), og bagtil er Hypotarsus-fremspringene sammenvoksede.

Fiskeørnen er udbredt i alle Verdensdele, i Afrika som Ynglefugl dog kun i de nordlige Dele; Slægten omfatter kun een Art, hvis tre Hovedracer findes i Eurasien med Nord-Afrika, i Amerika og i Australien: *Pandion haliaëtus haliaëtus* (L.) er udbredt i Europa, Nordvest- og Nordøst-Afrika fra Capverderne ind langs Middelhavets afrikanske Kyster, Kysterne langs Rødehavet og Syd-Arabien samt ind gennem Nord-Asien til Himalaya og Øst paa til Japan og Kamtschatka; *P. h. carolinensis* (Gmel.) er udbredt i Nord-Amerika nordpaa til New Foundland og Alaska samt endvidere i Syd-Amerika; endelig er *P. h. cristatus* (Vieill.) udbredt over Australien, Tasmanien, Sundaøerne, Molukkerne, Ny-Guinea, Philippinerne og Salomons Øerne. Den paa Bahama-Øerne ynglende Fiskeørn er udskilt som en særlig Race, *P. h. ridgwayi* Maynard, og endvidere er den Form, der yngler paa Celebes og Ny-Kaledonien, beskrevet under Navnet *P. h. microhaliaëtus* Brasil.

FISKEØRN, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.).

Falco Haliaëtus Linné. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 91. — Falco Haliaëtus et arundinaceus Gmelin. Syst. Nat., I, 1788, Side 263. — Pandion alticeps Brehm: Handb. Naturg. Vög. Deutschl., 1831, Side 33. — Pandion haliaëtus (L.). Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 11 og 416. — Pandion haliaëtus Linn. S. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 62. — Pandion haliaëtus (L.). Kjærbølling: Skand. Fugle. 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 16. — Pandion haliaëtus (L.). Naumann: Naturg. Vög. Mitteleuropas, 1905, V, Side 157. — Pandion haliaëtus (L.). Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D.O.F.T., Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1191. — Pandion haliaëtus Linn. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Foglarna, 1915, Side 152. — Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 178. — Pandion haliaëtus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 286. — Pandion haliaëtus haliaëtus (Linn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 232. — Pandion haliaëtus haliaëtus (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 312.

Danske Navne: Fiskeørn, Flodørn, Fiskehøg.
Færøiske „ Örn.
Svenske „ Fiskgjus, Fiskgös, Fiskörn, Fiskhök, Sjöhök, Fiskjude, Blåfot.
Norske „ Fiskørn, Gjodr, Fiskejo, Fiskefalk, Blaafot.
Finske „ Kalasääski.
Tyske „ Fischadler, Flussadler.
Hollandske „ Vischarend.
Engelske „ Osprey.
Franske „ Balbuzard.

Artskendetegn: En stor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 461 mm og 490 mm, hos Hunnen mellem 492 mm og 514 mm. Næbbet er kraftigt med lang, nedadbøjet Spids. Næseborene ovale, de ligger skraat paa hver Side af Næbbet. Hovedet har korte, hvide og brune Fjer, der danner Striber. Nakkefjerene er af samme Farve, men længere. Paa hver Side af Hovedet, fra Øjet og ned langs Halsen, løber en mørk Fjerstribe. Fjerdragten er iøvrigt tætliggende. Fjerene mangler Bifaner. Saakaldte „Bukser“ mangler. Vingerne er meget lange og kraftige. Armsvingfjerene er betydelig kortere end Haandsvingfjerene, af hvilke tredje er længst, anden er kun lidt kortere, fjerde ca. en Centimeter kortere. Vingespidserne naar langt ud over Halespidsen, naar Fuglen er i Hvile. Halen har 12 Styrefjer. Fjerene paa Oversiden er ensfarvet mørkebrune hos gamle Fugle, hos unge Fugle med hvide Fjerrande. Ydertaaen er en Vendetaa. Kløerne er lange, krumme og spidse.

Forekomst i Danmark: Tidligere ret almindelig Ynglefugl, nu næppe mere; faatallig Gæst paa Gennemrejse.
„ paa Færøerne: Tilfældig Gæst.
„ paa Island: Ingen.
„ i Grønland: Ingen; den amerikanske Race af Fiskeørnen har vist sig som tilfældig Gæst i Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Den dunklædte Unge* har ikke foreligget. Hartert skriver: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, Side 1192, at den har korte, graabrunlige Dun. Paa Hoved, Hals og Kropsider er de noget længere og rustbrunligt flødefarvede. Den sorte Stribe paa Hovedets Sider ses allerede tydeligt. Langs Ryggens Midte løber en lyst hvidgul Stribe. Over Brystet og Bugen findes et lysegraat Baand. Nogle Unger er lysere, andre mørkere.

De unge Fugle i første Fjerdragt har paa *Oversiden af Hovedet* hvide Fjer med bredere og smallere, sortebrune Skaftstriber eller Spidser; ned imod den mørke Kindstribe er mange af Fjerene helt hvide. *Nakkens* og *Baghalsens Fjer* er farvet paa samme Maade, men er længere og smalle. Paa Hovedets Sider er Fjerene helt sortebrune, saaledes at de danner en bred mørk Kindstribe, som strækker sig fra Øjet henimod Baghalsen og ned ad dennes Sider; lige under og bag Øjet er Fjerene hvide,

ligesaa Fjerene paa *Struben,* øverste Del af Forhalsen og Fjerene op til den mørke Kindstribe. Fjerene paa den nederste Del af *Baghalsen, Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen samt Overhaledækfjerene* er glinsende mørkebrune med flødehvide, næsten rent hvide Rande, som er særlig brede i Spidsen af Fjerene. Hele *Undersiden* er hvid, ofte med et svagere eller stærkere rustgulligt Anstrøg paa Underhaledækfjerene, samt af og til paa nogle af Kropsidefjerene. Over Forbrystet strækker sig et bredt, rustbrunt Baand, idet Fjerene her er rustbrunlige med mørkere brune Skafter og flødehvide Rande og Spidser. Skinnebenenes hvide Fjer er korte, saaledes at der ikke dannes „Bukser". *Undervingedækfjerene* er flødehvide eller rustbrunlige, særlig ud imod Vingeranden, de længste Dækfjer har brede, rustbrune eller mørkebrune Tværbaand; mange af Fjerene paa selve Vingeranden er nærmest mørkebrune med flødehvide Rande og Spidser. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune, mørkest, næsten, sorte paa deres yderste smalle Del, lysere ind imod deres Udspring. Størstedelen af Inderfanens brede Del er hvid, ofte med Tilløb til mørkebrune Tværbaand. Alle Fjerene har lyse, flødehvide Spidser. *Armsvingfjerene* er ikke saa mørke som Haandsvingfjerene, men har samme mørkebrune Farve som Ryggen, med lysere, gullighvide Rande omkring Spidsen og hvide og mørkebrune Tværbaand paa Inderfanerne. *Halens Styrefjer* er graalig mørkebrune, lysest, nærmest flødehvide, paa Inderfanerne med 4—5 smalle, mørkebrune Tværbaand og lyse, flødehvide Rande, særlig brede omkring Spidsen af Fjerene.

Nogen væsentlig Forskel i Fjerdragten hos unge Hanner og unge Hunner kan ikke med Bestemthed paavises ved Hjælp af det foreliggende Materiale. — Størrelsesforskellen, som sikkert er til Stede, hvilket fremgaar af de efter Dragtbeskrivelserne givne Brystbensmaal, viser sig ikke tilstrækkelig tydeligt af vedføjede Maalelister paa Grund af det utilstrækkelige Antal af unge Hunner.

Unge Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Nexø, Bornholm $^{21}/_{9}$ 1917	492 mm	34 mm	59 mm
Fredholm, Lolland $^{14}/_{7}$ 1876	—	32 „	59 „
2 unge Hunner i Gennemsnit:	492 mm	33 mm	59 mm
Største Maal:	492 „	34 „	59 „
Mindste Maal:	492 „	32 „	59 „

Unge Hanner fra Danmark og Sverige	Vinge	Næb	Mellemfod
Gisselfeld $^{20}/_{9}$ 1914	490 mm	33 mm	59 mm
Solrød Strand $^{8}/_{9}$ 1918	475 „	30,5 „	56 „
Randers $^{31}/_{8}$ 1914	473 „	34,5 „	55 „
Bøtø pr. Gjedser $^{8}/_{10}$ 1901	467 „	30 „	55 „
Bohuslän $^{15}/_{9}$ 1921	461 „	31 „	54 „
5 unge Hanner i Gennemsnit:	473,2 mm	31,8 mm	55,8 mm
Største Maal:	490 „	34,5 „	59 „
Mindste Maal:	461 „	30 „	54 „

En ung Hun, skudt $^{14}/_{7}$ 1876 paa Lolland, er i stærk Fældning til første voksne Dragt, men da der ikke har foreligget andre Eksemplarer til Undersøgelse fra de Maaneder, hvor Fældningen foregaar, kan Tiden for Dragtskiftet ikke fastslaas nærmere, ligesom nærmere Besked om en eventuel Forskel mellem første og efterfølgende voksne Dragter heller ikke kan gives. Efter de to undersøgte voksne Fugles Udseende at dømme, synes det, som om de lyse Fjerbræmmer paa Fuglens Overside ikke er forsvundet helt i første voksen Dragt.

De udfarvede gamle Fugle har *Oversiden af Hovedet* noget lysere end de unge, idet Fjerene lige over den mørke Kindstribe oftest er helt hvide, saaledes at kun Fjerene paa Panden og Issen samt midt paa Nakken har sortebrune Skaftstriber, eller, særlig i Nakken, er helt mørkebrune i Spidsen. Fjerene under den mørke Kindstribe, paa *Struben* og paa den øverste Del af Forhalsen er hvide; kun Fjerene henimod Næbbet har meget smalle, mørke Skaftstriber, nærmest kun mørke Skafter. *Baghalsens* ret lange, lancetformede Fjer er flødehvide, de fleste af dem med mørke Skaftstriber. Fjerene paa *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen samt Overhaledækfjerene* er ensfarvet mørkebrune, oftest lidt lysere brune i Randen; dette gælder særlig for Vingens Dækfjer. Hele *Undersiden* er hvid, ligesom for de unge Fugles Vedkommende med et svagt rustgulligt Anstrøg paa enkelte af Kropsidens Fjer samt paa

Underhaledækfjerene, hvor der desuden af og til kan findes en enkelt mørk Plet. Paa Forbrystet findes et bredt Baand, bestaaende af rustbrunlige eller mørkere brunlige Fjer med mørke Skafter og lysere Rande. *Skinnebenenes Fjer* er ligesom hos unge Fugle hvide og meget korte, ligesaa Fjerene paa *Mellemfoden*. *Undervingedækfjerene* er flødehvide eller, særlig ud mod Vingeranden, mørkebrune, paa de længste Dækfjer med brede, rustbrune eller mørkebrune Tværbaand eller Pletter. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune, mørkest, næsten sorte paa deres yderste, smalle Del, lysere ind imod deres Udspring; Størsteparten af Inderfanernes brede Del er hvid, ofte med Tilløb til mørkebrune Tværbaand. Tidt har kun de inderste af Haandsvingfjerene lysere Rande omkring Spidsen. *Armsvingfjerene* har samme Farve som Ryggens Fjer med ganske smalle, lidt lysere brune Rande, kun paa den inderste Del af Inderfanen med Rester af et hvidt Parti. *Halens Styrefjer* er mørkebrune, af samme Farve som Ryggen, lysest, nærmest flødehvide, paa Inderfanerne og med 4—5 smalle, mørkebrune Tværbaand; de yderste Spidser flødehvide.

Om der er nogen Forskel i Fjerdragten hos gamle Hanner og Hunner kan ikke af det foreliggende Materiale siges med Bestemthed; nogen væsentlig Forskel er der sikkert ikke. Derimod synes Størrelsesforskellen at være mere udtalt end hos unge Fugle, i ethvert Tilfælde efter de to undersøgte Eksemplarer at dømme. Deres Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gammel Hun fra Danmark Bøtø, Falster	514 mm	35,5 mm	65 mm
Gammel Han fra Danmark Torbenfeldt 20/5 1918	475 „	33 „	56 „

En gammel udfarvet Hun og en ung ca. 3—4 Maaneder gammel Han er afbildet paa Tavle XV.

Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge Fugle bleggul eller brunlig. Næbbet er hornsort. Vokshuden og Fødderne smukt hvidligt eller svagt grønligt lyseblaa. Mellemfoden er kort og kraftig, kortere end Mellemtaaen. Ydertaaen er en Vendetaa. Der er ingen Forbindelseshud mellem Tæerne; disses yderste Led har tværgaaende Skæl; iøvrigt er Mellemfod og Tæer, med Undtagelse af Mellemfodens øverste og forreste, fjerklædte Del, beklædt med rundagtige ru Skæl, der paa Tæernes Underside er næsten tornagtige og hjælper til at holde paa Byttet. De sorte Kløer er runde, spidse og krumme, alle fire af omtrent samme Størrelse. Vingerne er meget lange og kraftige. Armsvingfjerene paa den sammenfoldede Vinge er betydelig kortere end Haandsvingfjerene, af hvilke 3die er længst, 2den er kun lidt kortere, 4de ca. 1 cm kortere.

Følgende Brystben- og Bækkenmaal viser tydeligt Størrelsesforskellen mellem Hanner og Hunner.

	Brystben			Bækken
Hunner.	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
	90 mm	53 mm	40 mm	66 mm
	85 „	51 „	35 „	63 „
	86 „	51 „	41 „	64 „
	86 „	49 „	37 „	62 „
	86 „	49 „	40 „	65 „
	87 „	49 „	38 „	64 „
6 Hunner i Gennemsnit:	86,6 mm	50,3 mm	38,5 mm	64 mm
Hanner.	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
	84 mm	44 mm	32 mm	64 mm
	81 „	43 „	36 „	62 „
	81 „	43 „	33 „	— „
	80 „	42 „	32 „	62 „
4 Hanner i Gennemsnit:	81,5 mm	43 mm	32,2 mm	62,6 mm

I *Europa* er Fiskeørnen udbredt fra Lapland til Middelhavet og dettes Øer; i *Rusland* fra det arktiske Hav til Sortehavet, Kaukasus og det kaspiske Hav, men mangler her i de tættere befolkede Egne ligesom i alle vandfattige Egne og er derfor kun almindelig i begrænsede Omraader, f. Eks. mod Vest mellem den finske Bugt og øvre Dnjepr og ved Søerne paa den syd-østlige Del af Uralbjergene; paa Krim yngler den ikke (M. Menzbier).



Fiskeørn, Pandion haliaëtus haliaëtus (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 4/9 1917. Snogeholm, Skaane. Udfarvet; nedsunken Ægleder.
Tilhører Godsejer Chr. Treschow.

Ung Han, ♂ juv. 8/9 1918. Solrød Strand.
Ungfuglens Dragt. Ca. 3—4 Mdr. gl.



I *Norge* har den været jævnt udbredt, men er i stærk Aftagen, fra Øst-Finmarken til det sydligste af Landet, baade i Lavlandet og i Fjældene, i og ovenfor Naaletræsgrænsen (Collett ved Ø. Olsen, 1921 og Schaanning, 1916); den er dog vistnok nu totalt udryddet i hele Landet op til Nordland; i Finmarken er der endnu en lille, rugende Stamme i Behold (Schaanning in litt.). I *Sverige,* hvor den ligeledes er stærkt aftaget, har den været ret almindelig Ynglefugl ved snart hver større Sø fra Skaane til Lapland; i Småland, ved Vänern, Mälaren og særlig i Jämtland og Lapland findes dog endnu en Del ynglende Par. I *Finland,* med de mange ypperlige Lokaliteter for denne Art, findes den over hele Landet, men er ogsaa her aftaget stærkt i Antal, særlig er den blevet sjælden i den sydlige Del af Landet. I Lapland kan den lokalt forekomme talrigt (Hortling, 1929).

Paa *Island* har den ikke vist sig, derimod er den et Par Gange skudt paa *Færøerne,* nemlig en ung Fugl paa Suderø i 1848 og en Hun 27. Maj 1889 ved Kalbak paa Strømø (H. C. Müller 1863 og 1901 (ved K. Andersen)).

Paa de *britiske Øer* har den tidligere ynglet i Højlandet paa adskillige Steder, men er nu udryddet, idet de sidste ynglende Par forsvandt fra Loch an Eilein 1903 og fra Loch Arkaig 1911; nu viser den sig kun som Gæst paa Trækket i September-Oktober og i Marts-April (Practical Handbook of British Birds, 1921). Paa *Irland* har den for 100-200 Aar siden ynglet (British Birds, XV, 1922, Side 192), men vides ikke gennem mange Aar at have ynglet og er her kun en mere tilfældig Gæst, særlig om Efteraaret (Ussher and Warren). I *Holland* er den en sjælden Gæst.

I *Tyskland,* hvor den tidligere overalt har været en hyppig Ynglefugl, er dens Antal meget stærkt formindsket. Særlig har Ejere af Fiskedamme o. l. her forfulgt den intensivt; den er meget sjælden i de vestlige Egne, hvor den f. Eks. i Hannover har ynglet til den nyeste Tid, men i visse Egne, særlig mod Øst, findes der endnu en Del ynglende Par, ja endogsaa nogle ret store „Kolonier“ af denne prægtige og ejendommelige lille Ørn er endnu bevaret; Engelmann (1928) nævner Mecklenburg, Pommern, Vest- og Øst-Preussen som de Dele af Tyskland, hvor Fiskeørnen ikke er helt sjælden.

I *Danmark* har Fiskeørnen sine Steder været ret talrig Ynglefugl, men er nu formodentlig udryddet. Den er paavist saa langt tilbage som i den ældste Stenalder (Maglemose-Sværdborg-Fundene) og i den ældre Stenalder samt fra en uvis Fortid (H. Winge).

Fra *Jylland* kendes overordentlig faa Ynglepladser for Fiskeørnen. Da Havørnen i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede endnu var at træffe ikke helt faa Steder i Jylland som Ynglefugl, maatte man ogsaa vente, at i hvert Fald nogle udover de nedennævnte seks-syv mer eller mindre sikre Ynglepladser for Fiskeørnen var blevet opnoteret, saafremt den lille Ørn blot havde været noget udbredt i denne Del af Landet. Lokalfaunaerne fra Jylland nævner den imidlertid meget sjældent som Ynglefugl. Vi kan derfor sikkert gaa ud fra, at Fiskeørnen i de sidste hundrede Aar har været en sjælden Ynglefugl i Jylland og ogsaa paa Fyen, hvorfra der saavidt vides nu slet ikke kendes nogen tidligere Ynglepladser.

Følgende Ynglepladser er kendt fra Jylland:

I „Ornithologiske Smaanotitser til Landets Fauna“ i Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn 1863 skriver *J. Reinhardt* følgende om *Pandion haliætus (Lin.),* Side 59—60: „Om jeg endog ligesaa lidt som Hr. Fischer kjender noget bestemt Exempel paa, at Flodörnen har ynglet i Vendsyssel, kan jeg ialfald anföre et saadant fra en nærliggende Deel af Jylland nemlig fra Thyland. I et Brev fra nuværende Professor Steenstrup til min afdöde Fader fra Aaret 1834 dat. Hillerslev Præstegaard d. 20. Juni, finder jeg nemlig bemærket, at han den 12te Juni der i Nærheden havde faaet en Flodörn, skudt paa Reden, som var bygget inde mellem Rörene ved Bredden af en lille Sö. At Örnen i dette Tilfælde havde anlagt sin Rede paa et sligt Sted kan maaske have været en Fölge af Egnens Mangel paa Skov; men det synes dog, at den undertiden vælger lignende Redepladser, selv hvor der er Skov nok lige i Nærheden; idetmindste finder jeg blandt min Faders efterladte Papirer den Notits, at endnu levende Archivarius Winther havde meddeelt ham at have fundet denne Fugls Rede ved vore Ferskvandssöer, og navnlig paa to Steder ved Fuursöen, dybt inde mellem Sivene og Rörene langs Bredden, opbygget som en Tue, paa hvis Top den egentlige Rede befandt sig“. *J. Collin* (1875—77, Side 18—19) paapeger, at man muligvis her har med en Forveksling med Rørhøgen at gøre. Sagen lader sig nu ikke mere verificere, men man bør dog betænke, at andetsteds, og ogsaa hvor der er god Adgang til at bygge i Træer, er Fiskeørnens Rede at finde paa lignende

Lokaliteter, som de af Reinhardt omtalte. Navnet „Fiskehøg“ er lokalt anvendt for baade Fiskeørnen og Rørhøgen, den sidste kaldes øjensynligt i Thy „Gleje“, hvilket aabenbart fejlagtigt senere har været anvendt for Fiskeørnen. I Thy har Fiskeørnen sikkert ikke ynglet i Aarene 1868—79 (P. Heiberg 1886). H. I. Elwes meddeler i „The Ibis“ 1880, at Fiskeørnen tidligere havde ynglet i *Rold Skov* som andre Steder i Jylland, men at den nu ifølge A. Benzon, som var sammen med Elwes paa en Ekskursion til Jylland i Maj 1880, kun ynglede i et eller to Par ved Sundet mellem Falster og Lolland, hvilket dog i 1880 var et vel pessimistisk Syn paa Fiskeørnens Udbredelse her i Landet. Den skal have ynglet ved *Rindsholm* ved Viborgegnen i Begyndelsen af 1870erne (Danske Fugle I, Side 194). Den angives i 1923 at have ynglet ved *Hald,* hvor A. Koefoed i 1924 saa den ubeboede Rede i en ældre, høj Bøg (D. O. F. T., XIX, Side 101). I A. Koefoeds Samling findes et Kuld Æg paa 3 Stykker fra *Johannesbjerg Hede* ved *Langaa*, taget 13. Maj 1884. „Denne Rede var efter cand. pharm. A. H. Fabers Beskrivelse fundet i et Bøgetræ i en lille Skov ved Gudenaa.“ N. Hedin meddeler (Flora og Fauna, 1905), at Arten muligvis har ynglet i *Floes Skov* paa Randersegnen „for forholdsvis faa Aar tilbage“. Fr. Chr. Fencker (1873) kendte den derimod ikke fra Randersegnen som ynglende. Kjærbølling (1852) skriver: „Hr. cand. jur. Bonnez forefandt den som ynglende i Jylland *(Mols),* hvorfra jeg har modtaget dens Æg.“ Fiskeørnen har endvidere i Firserne ynglet ved *Skaføgaard* paa *Djursland*, men forsvandt snart (A. Estrup, D. O. F. T., VIII, Side 160).

Vender vi os nu fra disse vestlige Egne af Danmark til Øerne mod Øst — *Sjælland, Lolland og Falster* — da møder vi et helt andet Forhold; i disse Egne har Fiskeørnen sikkert været en almindelig Fugl fra Arilds Tid i Skovene nær ved Søer, Fjorde, Vige og Sunde, og dens Forekomst her dannede Forbindelsen mellem Sveriges og Mellem-Europas Bestand af Fiskeørne; desværre er den nu helt udryddet, men aarlig gaar Trækket til Sverige bl. a. herover, og Egnen kan desuden endnu opnaa at faa Tilvandring fra Nord-Tysklands Bestand, blot man vilde lade denne uskadelige, lille Ørn have Fred.

Paa *Sjælland,* hvor den aabenbart har været at træffe som Ynglefugl ved snart sagt hver passende lille Sø, kendes et stort Antal Ynglepladser: Kjærbølling (1852) anfører, at Fiskeørnen „havde for længere Tid siden hvert Aar sin Rede i en gammel Eeg paa en lille Holm i Kobberdammen ved *Kronborg Geværfabrik*“ (Side 416). J. Collin tilføjer, at der muligvis i denne Angivelse er sket en Forveksling med Bondedammen, idet der ikke i den nævnte Dam findes nogen Holm. *Grib Skov:* Allerede C. Teilmann (1823, Side 6) kendte Grib Skov som Yngleplads. Lærer C. Michaelsen besøgte en Rede her 30. April 1868 (se nedenfor), og en Rede med 2 Æg, fundet af Forstassistent Falkenberg, omtales af J. Collin 1888 (ifølge C. F. Lütken). Muligvis har Fiskeørnen ogsaa ynglet ved *Furesøen* (Arkivar Winther, se ovenfor). I Egnen ved *Skarritsø* (Jyderup) har Fiskeørnen muligvis ynglet endnu omkring 1860—1880, men Angivelserne herom er usikre, idet der er Mulighed for en Forveksling med Havørn; A. H. Fabers Angivelse, at den ynglede paa en Ø i *Skarritsø* (J. Collin 1888), beror dog næppe paa en Forveksling med Havørnen. H. Weis antog, at et Par ynglede i en Skov ved *Sorø* 1907 (D.O.F.T., IV, Side 135). *Skjoldnæsholm* Nordøst for Ringsted havde endnu ynglende Fiskeørne omkring 1852 (Candidat Dahl, Roskilde, ifølge Kjærbølling 1852). *Holsteinsborg Skove* skal ifølge Kjærbølling ca. 1815 have haft mange ynglende Par, men ingen fandtes ynglende her mere i 1893 (Næstvedegnens Fugle 1893). Derimod ynglede den ifølge samme Kilde „indtil for faa Aar siden“ i *Næsbyholms Skove* og i *Store Vænge ved Førslev* (Kaas, Baagøe). I en Skov i Nærheden af *Køge* saas Fuglen paa Rede i Maj 1894 (R. Jul. Olsen og J. Baagøe, ifølge J. Collin 1895), og Æg forefindes fra *Gunderup Kohave ved Kjøge* endnu fra 8. Maj 1897 (K. Barfod). *Fakse Ladeplads* har ogsaa haft sine ynglende Fiskeørne (F. V. Galschiøt, ifølge J. Collin, 1888). „I *Præstevangen* sammesteds havde to Flodørne tidligt om Foraaret 1881 bemægtiget sig en Storkerede, før Storkene kom tilbage. Ved deres Ankomst opstod der en heftig Kamp om Reden, og den endtes først efter otte Dages Forløb, da Skovrider Schou paa Rosendal skjød begge Flodørnene“. Fra *Vallø Skov,* hvor Reden ogsaa har været at finde (Skovrider Rosenstand, Collin 1888), foreligger et Kuld Æg endnu fra 7. Maj 1891, og G. Scholten angiver, at Arten ynglede her i Storskoven indtil 1898 i samme Egetræ som en Hvid Stork (D. O. F. T., IV, Side 135). I *Kongeskoven ved Stevns* blev Fuglen skudt paa Reden den 11. Maj 1886 (Valentiners Samling, J. Collin 1895), hvorefter den ikke ynglede her mere (H. Arctander). I *Knudshoved Skov* ved Vordingborg fandtes mange Reder ifølge H. B. Melchiors Notitser (ca. 1824—1831). *Petersværft Skov* havde

i 1895 et Par; en af de gamle og 4 Unger blev i 1899 skudt for Skydepengenes Skyld (G. Scholten 1916). Endnu 1915 ynglede et Par paa Vordingborgegnen ifølge samme Kilde. *Vintersbølle Skov:* 1895 et Par, der forsvandt før 1900 (G. Scholten 1916). K. Barfod kendte ikke denne Rede i 1891.

Lolland-Falster har fremfor nogen anden Del af Landet haft denne lille, interessante Ørn som en talrig Ynglefugl, idet man endogsaa herfra har Angivelser om ikke mindre end 12 ynglende Par i en enkelt Skov. Følgende Ynglepladser kendes:

Guldborgland (J. Collin 1875—77), 3 Par ynglede endnu her i 1889 (C. Weismann, D. O. F. T., VIII, Side 219). *Løjnoret ved Hamborgskov:* Rede fandtes her i Begyndelsen af 90erne i et højt, slankt Træ, som imidlertid blev ødelagt (Carl Chr. Olsen). Æg foreligger herfra fra Maj 1867 og fra 21. April 1878. *Nysted* (J. Collin 1875—77). Fra *Roden Skov* ved Nysted foreligger Æg fra 12. Maj 1876 og fra 10. Maj 1897 (Læge Th. Grill). *Nordre Skov ved Nysted:* 7. Maj 1852 fandtes 12 Par ynglende „i forladte Storkereder, hvis oprindelige Beboere vare blevne fordrevne efter morderiske Kampe“ (Kjærbølling, ifølge J. Collin 1875—77). *Christianssæde Skov,* Lolland (F. V. Galschiøt, ifølge J. Collin 1888). *Horeby* paa Lolland (J. Collin 1875—77). „Pastor Barfod fandt Flodørnens Rede med 3 friske Æg d. 5. Maj 1888 i *Rudbjerggaard Skov ved Nakskov;* den var anbragt i Toppen af en gammel udgaaet Eg, ca. 30 Alen over Jorden og havde været benyttet i mange Aar. Ved den aarlige Udbedring og Tilførsel af ny Redemateriale var den bleven omtrent 3 Alen høi. I umiddelbar Nærhed af Træet fandtes en Heirekoloni, hvis Beboere flere Gange saaes at nærme sig det høit oppe i Luften kredsende Pandion-Par og der karambolere med det. Ved hvert Sammenstød udstødte Heirerne et høit, trompetagtigt Skrig og flygtede ud over Havet; men kort efter vendte de tilbage, og hver Gang gjentog den samme Manøvre sig“ (J. Collin 1895).

I *Resle Skov* ynglede et Par i hvert Fald indtil 1913, vist ogsaa i 1914, men i 1915 flyttede det til en anden Skov. „Dens mangeaarige Rede (den har forresten haft flere) i Resle maalte 3 Alen i Gennemsnit“ (G. Scholten 1916). I 1916 synes denne Rede beboet for sidste Gang, og muligvis har dette Par været det sidste ynglende Fiskeørnepar i denne Del af Landet (cand. jur. O. Wilhjelm). Fiskeørnen saas jævnligt flyve til Resle Skov i 1910 af Typograf Carl Chr. Olsen, Nykjøbing, som fra Begyndelsen af 90erne til omkring 1910 ofte saa Fiskeørnen ved Guldborgsund om Sommeren. I H. B. Melchiors haandskrevne Notitser angives, at han personlig *17. April 1824* havde set fem beboede Reder nær Stranden ved *Korselitze;* der var 2—3 Æg i Rederne, og Æggene var nylig lagte. Ved *Korselitze* ynglede Fiskeørnen endnu omkring 1852 (Kjærbølling ifølge Candidat Dahl i Roskilde), et Kuld Æg foreligger herfra fra 14. Maj 1861, og den ynglede stadig paa dette Sted til omkring 1890 (K. Barfod 1892); den sidste Rede var anbragt i en mægtig Bøg, der brugtes som Sømærke mellem Møen og Falster. Fra *Bornholm* kendes Fiskeørnen ikke ynglende (se bl. a. J. C. H. Fischer 1863), og fra andre Øer i det danske Øhav kendes saa vidt vides ingen af de Redepladser, som dog sikkert engang har været at finde her.

Fiskeørnen holder sig saavel paa Ynglepladserne som under Trækket til Egne med Søer, Floder, hvis Vande glider langsomt mod Havet, eller til Egne med stille Vige, Bugter og Fjorde; den foretrækker Vande med nærliggende Skove, selvom disse ikke er en absolut Betingelse for den, særlig under Trækket; i klipperige Egne findes den endogsaa ynglende, uden at Træer forekommer til Anbringelse af Reden, hvilket f. Eks. er kendt fra tidligere Tider i Skotland, hvor de fleste Reder var anbragt paa Smaaøer eller Klipper i Søerne. Den ses ofte kredsende i Svæveflugt ud over det Landskab, hvis Søer og andre Vande den afsøger for Føde. Den hører til de lettest kendelige Rovfugle; de meget lange Vinger, som i ret tung Flugt, med langsomme Vingeslag bærer den i Kredse over Søernes Flader, dens hyppige Nedslag efter Fisk, dens lyse Underside og Hoved og, let synlig paa kortere Afstand, dens blaalig-grønlighvide Fødder og Ben gør en Forveksling med andre store Rovfugle af vor Fauna umulig. Fiskeørnen hører til de største Rovfugle, som træffes her i Landet, idet dens Vingefang er ca. 160 cm (155—170 cm). Ser man den siddende, vil man foruden i Størrelsen og Farvetegningen af Fjerdragt og Fødder ogsaa have et godt Kendetegn deri, at dens Nakkefjer er topagtigt strittende. Naar den ikke søger Føde, sidder den ofte i timevis stille paa en Klippe, Sten eller i et toptørt Træ nær Vandet. Lignende Steder udsøger den til Nattekvarter, ikke sjældent langt fra de Pladser, hvor den søger sin Føde. Det maa fremhæves, at den som saa mange andre Fugle i og for sig ikke er kræsen

med Hensyn til Naturforholdene paa de Steder, hvor den slaar sig ned, f. Eks. under Trækket; er der blot Adgang til den ønskede Føde, og har den Fred for Efterstræbelser, kan den i længere Tid dvæle i Egne, som man ikke umiddelbart synes passer for den, f. Eks. ved de vestjydske Kystsøer, omgivet af flade, vide Strandenge. Hvor Fiskeørnen er forfulgt, er den derimod meget sky og forsigtig og opsøger Egne, hvor den let kan finde Dækning af en eller anden Art.

Fiskeørnen er en *typisk Trækfugl,* hvis Efteraarstræk fører den endogsaa meget langt bort fra dens Sommeropholdssted, nemlig for de nordiske Fugles Vedkommende til Afrika. Dens vidtstrakte Vandring maa sikkert først og fremmest ses i Relation til, at den hovedsagelig søger sin Føde blandt Ferskvandssøernes Fisk, som overalt i koldere Egne trækker sig tilbage til Søernes dybere Dele i Vintertiden; men Vandringerne, som Fiskeørnen foretager, er dog saa langtrækkende, at ogsaa andre Faktorer oprindelig maa have været bestemmende for Trækkets Udformning. Sandsynligvis som Følge af de vide Vandringer, den foretager, er den bleven stærkt kosmopolitisk og lidet spaltet op i Racer.

Her i Landet er Fiskeørne ligesaa lidt som Havørne nogensinde blevet ringmærket, saa vi faar aldrig at vide, hvor vor oprindelige Bestand af Fiskeørne tilbragte Vinteren. Sandsynligvis har de fulgt deres svenske Fæller Sydvest paa, men sikkert er det ikke, at Trækket har haft samme Udstrækning som disse nordligere Fugles. I Sverige er 15 Fiskeørne blevet ringmærket. Af disse er fem blevet meldt igen. To af disse Fugle tilhørte et Kuld af Fiskeørneunger, som blev mærket ved Nedre Ullerud i Värmland midt i Juli 1917. Den ene af dem endte desværre sine Dage indenfor Danmarks Grænser, idet den allerede den 31. Oktober samme Aar blev skudt under Sydtrækket ved Glorup, Sydvest for Nyborg, hvor den en Tid havde slaaet sig ned, stolende paa dansk Gæstevenskab. Den anden, der blev skudt af dette Kuld, gav en meget værdifuld Oplysning om Trækket, idet den omkring den 27. April 1921 blev skudt i Sydfrankrig ved Aubrac i Departementet Lozère, og altsaa paa denne Tid var paa Tilbagetrækket mod Nord. Den tredie, der var mærket som Unge i Södermanland, var allerede den 15. September naaet til Barcelona, hvor den blev skudt. Disse tre udviser saaledes en sydvestlig Kurs fra Sverige over de danske Øer, gennem Vest-Europa og Øst om Pyrenæerne. Imidlertid kan Trækket aabenbart fra Sverige ogsaa have en Kurs ret Syd, idet en fjerde Fiskeørn, mærket i Jämtland i 1928, blev skudt 21. Oktober det samme Aar paa en af de lipariske Øer Nord for Sicilien. Et femte Eksemplar mærkedes i Närke og blev skudt i sit andet Aar i Uppland. Af de 15 mærkede svenske Fiskeørne er saaledes ialt ca. 30 % blevet skudt (E. Lönnberg bl. a. i „Till Kännedomen om de svenska Dagrovfåglarnas Flyttning“ 1928). En Fiskeørn, mærket i Finland, drog ogsaa mod Sydvest, men faldt i selve Finland (Hortling 1929); endvidere kan det tilføjes, at en, mærket paa Helgoland, ligeledes fløj mod Sydvest, idet den blev skudt i Frankrig.

Man véd, at Fiskeørnen overvintrer i Afrika, endogsaa helt nede i det sydlige af denne Verdensdel, men hvor disse Fugle kommer fra, er endnu ukendt i Detaillerne, og vi ved altsaa heller ikke, *hvor* de skandinaviske har deres Standkvarter om Vinteren, kun Retningen af Trækket er endnu antydet.

Af det foregaaende angaaende Fiskeørnens Træk, baseret paa Mærkninger, vil man som nævnt se, at Sveriges Fiskeørne for største Parten maa vandre over de danske Øer mod Sydvest. Hermed stemmer ogsaa Iagttagelser her fra Landet, idet Fiskeørnen oftest iagttages paa Øerne. Træk foregaar dog ogsaa hvert Aar over Jylland, hvor det særlig finder Sted langs Østkysten med dens mange Fjorde og Vige og over Bæltet af Smaasøer og lukkede Fjorde langs Vestkysten; hvorfra i Skandinavien disse Fugle stammer, vides ikke. Tiden for Trækket her i Landet fremgaar ret klart af det Materiale af skudte Fugle, som omtales i Litteraturen eller findes i Samlinger (ca. 100 Fugle).

Dens Træk foregaar i Sverige særlig midt i April og i September—Oktober; i Norge (iflg. Schaanning 1916) mellem 25. April og 8. Maj samt i første Halvdel af Oktober. Ifølge Collett (ved Ø. Olsen 1921) angives Ankomsten i det sydlige Norge til Midten af Maj, naar Søerne er blevet isfri; langs Vestkysten til sidste Halvdel af April og for Sydvarangers Vedkommende til sidste Uge af Maj.

Foraarstrækket finder Sted her over Landet fra ca. 15. April og et Stykke ind i Maj, maaske til ca. 20. Maj, og *Efteraarstrækket* begynder omkring 18. August, er stærkest i September og slutter ca. 10. Oktober; ganske enkelte er dog skudt senere i Oktober, f. Eks. en gammel Han 15. Oktober (A. Koefoed, Arresø 1912). Senere paa Aaret er det rent exceptionelt at træffe Fiskeørnen her i Landet; et Eksemplar er f. Eks. skudt 14. November 1887 ved Silkeborg (Collin 1895) og et 5. Januar 1918 ved Aalborg (Hørring, Fyrberetning 36, 1918). Et Par skudt i Marts (19. Marts 1923 ved Hundstrup i Thisted

Amt (Fyrberetning 40, 1922) og 29. Marts 1888 ved Vallø (Collin 1895) samt enkelte, skudt i første Halvdel af April (f. Eks. 6. April 1888 ved Slagelse (Collin 1895) og 10. April 1925 ved Korsør (H. Scheel)) viser, at Foraarstrækket visse Aar kan begynde før Midten af April.

Trækket foregaar som for andre Rovfugles Vedkommende om Dagen, og man træffer nu og da Fuglene familievis paa Efteraarstrækket; paa Foraarstrækket synes den her i Landet oftest at være set enkeltvis, selvom ogsaa parvis Optræden kan iagttages.

Heldigvis kan man nu notere, at denne smukke lille Ørn i nyeste Tid bliver modtaget med mere Forstaaelse her i Landet, selvom stadig enkelte paa Trods af den midlertidige Fredning falder for Skydevaaben. Saaledes meddeler Hofjægermester O. Vind til Sanderumgaard ved Marslev paa Fyen (in litt.), at i Dagene fra den 8.—18. September 1927 havde man den Fornøjelse daglig at se Fiskeørne fiske i Kanalerne i Haven paa Sanderumgaard; oftest saas kun eet Eksemplar, undertiden to, og et Par Gange saas en gammel Fugl med tre Unger samt endogsaa en enkelt Gang begge de gamle samt de tre Unger. Desværre blev en gammel Fiskeørn mod Loven næsten samtidig skudt kun 3 Mil fra Sanderumgaard, vel sagtens har det drejet sig om en af den Familie, der besøgte Havens Kanaler.

Som andre Rovfugle er Fiskeørnen monogam; sikre Iagttagelser over den Alder, Fuglen har, naar den første Gang parrer sig, synes ikke at foreligge. Selve Parringsakten finder næppe Sted, før Parret har naaet deres gamle Redeplads eller udsøgt sig en ny Redeplads, og den foregaar øjensynligt efter, at Parret en Tid kredsende har fulgt hinanden; Hunnen slaar da ned paa Reden, en nøgen Gren i Toppen af et Træ eller lignende Sted, hvorhen Hannen følger hende, og Parringen sker da under heftig Vingebasken.

Reden er, hvor den er benyttet gennem Aaringer, af mægtige Dimensioner. Den anbringes paa vidt forskellig Maade, idet Fiskeørnen mere end vist nogen anden Rovfugl forstaar at udnytte de givne Naturforhold i de Egne, hvor den finder, at Adgangen til Føde er passende for den. I gamle Kulturlande, hvor Fiskeørnen gennem Generationer har lært, at det hævner sig at anbringe Reden saaledes, at dens værste Fjende, Mennesket, let kan komme til den, har der været ringe Lejlighed til at bemærke dens sjældne Tilpasningsevne, men man har dog haft Lejlighed til at iagttage Eksempler herpaa. I Skotland fandtes dens Rede særlig paa Klipper og Skær i Søer, i visse Tilfælde paa gamle Borgruiner og lignende Steder; ogsaa i Rørskove ved Søer synes den at have forsøgt at yngle (se foran), men de allerfleste Reder findes dog i Europa i Træer. I Nord-Amerika er den der levende Race aldrig blevet forfulgt saa skaanselsløst som i Europa, sandsynligvis til Dels paa Grund af, at den, næsten som Storken her i Landet, er blevet anset for en Lykkebringer. Hvor den her slog sig ned, har dens Tilpasningsevne paa de Steder, hvor den havde absolut Fred, vist sig at være overordentlig stor. *C. G. Abbott* har i sin bedaarende Skildring af Fiskeørnenes Liv paa Gardiner's Island (The Home-life of the Osprey, 1911) fortalt om dette i Ord og Billeder; Abbott har blandt de mindst ca. 200 Reder, der fandtes paa Gardiner's Island, fundet Reden anbragt i Træer, paa Smaaklipper i Havet omkring Øen, paa Strandbredden som store Hobe af Flodvrag og lignende, paa store Sten, der laa spredt over Øen, ja endogsaa paa Toppen af Telegrafpæle og paa Hjørnepælen i en Kreaturindhegning. Reder er i Norge-Sverige fundet i høje Fyrretræer eller paa Klippesider (Lapland), her i Landet i Bøg eller Eg. Redetræet er ofte toptørt, men hvorvidt dette er primært, idet Fiskeørnen muligvis vælger et saadant for at have fri Udsigt og bladløse Grene til Siddeplads, eller om Træet gaar ud i Toppen paa Grund af den skadelige Indvirkning af Fuglenes Ekskrementer, af Olien fra tilslæbte Fisk el. l. er aabenbart ikke fastslaaet, saavidt der kan dømmes efter de modstridende Beretninger, der foreligger. Det er iagttaget, at Fiskeørnen kan anvende gamle Musevaagereder, Storkereder i Træer og andre lignende store Reder til Underlag for sin egen Nybygning.

Reden er hovedsagelig bygget af Grene, Flodvrag, Tang, Bark, Græstørv, Plantestængler og meget, meget andet, idet Fiskeørnen aabenbart kan bruge alt, som den blot kan slæbe af med, til at bygge Reden større af; foruden de nævnte Emner er nemlig Tøjstumper, Avispapir, Korkpropper, tørret Fisk og meget andet fundet som Redemateriale. En stor Del af Redematerialet fisker Ørnen op af Vandet. Oversiden af Reden er næsten plan, idet selve Skaalen kun er en ringe Fordybning af liden Udstrækning; Skaalen er dog udforet med mindre og blødere Materialer. Reden benyttes gennem mange Aar, og da Fiskeørnen ikke alene hvert Aar bringer nyt Redemateriale til, men ogsaa under hele Rugeperioden og under Ungernes Ophold i Reden stadig bringer mere Materiale hjem i Fangerne, kan Di-

mensionerne af Reden blive imponerende. Abbott anslaar f. Eks. en middelstor Rede til at veje ca. en halv Ton. Reder i Træer skal ikke sjældent være indtil 1 Meter høje og næsten lige saa brede. Her fra Landet har vi meget faa Oplysninger om de fundne Reders Dimensioner, men det kan dog bemærkes, at en ca. 20-aarig (?) Rede, som C. Michaelsen $^{30}/_{4}$ 1868 fandt med to nylagte Æg i Grib-Skov (Munkevangsafdeling) ca. 25 Meter oppe i en høj Bøg, og som styrtede til Jorden ved en Skovløbers Anstrengelser for at komme op i den, mentes at indeholde en halv til en hel Tønde formuldede Dele foruden den Bunke Grene m. m., som udgjorde selve den kolossale Rede. Man ser aldrig Fiskeørnens Rede belagt med friske, bladbærende Grene, hvilket jo ellers er velkendt fra mange Rovfuglereder.

Hvornaar *første Æg* i Almindelighed blev lagt af de i Danmark ynglende Fiskeørne, vides ikke; imidlertid foreligger der nogle faa Data om *fuldlagte Kuld,* fundet her i Landet, og den Oplysning, som disse giver, kan til en vis Grad oplyse os lidt om Tidspunktet for Æglægningen. Følgende Data for Fund kendes: $^{17}/_{4}$ (1824); $^{21}/_{4}$ (1878); $^{7}/_{5}$ (1888); $^{7}/_{5}$ (1891); $^{8}/_{5}$ (1897); $^{10}/_{5}$ (1897); $^{12}/_{5}$ (1876); $^{13}/_{5}$ (1884); $^{14}/_{5}$ (1861). Heraf ser man, at *de fleste Kuld er fundet fuldlagt i ca. den anden Uge af Maj Maaned;* i Sverige og Norge angives Æglægningstiden til Slutningen af Maj indtil Midten af Juni, medens denne i Syd-Europa falder betydeligt tidligere, nemlig i den sidste halve Del af April. Meget tidligt for Danmark er Melchiors Iagttagelse fra 17. April (se foran) og Kuldet fra den 21. April, naar man betænker den almindeligst iagttagne Træktid for denne Art; imidlertid anfører Melchior ikke mindre end 5 Reder med 2—3 Æg i hver, og Kuldet fra 21. April bestod endogsaa af det største Antal Æg, fundet her i Landet, nemlig 4, og endvidere har vi i det foregaaende set, at Fiskeørnen nu og da har vist sig tidligt her i Landet om Foraaret; Æglægningen *kan* altsaa være færdig endogsaa sidst i April. Naar Fiskeørnen midt i April naar her til Landet — altsaa nu kun nordligere Fugle — er deres Kønskirtler allerede i livlig Udvikling; en Hun, skudt 15. April 1917 paa Sophienholm ved Tølløse, viste, at Æglederen var ved at træde i Funktion, og at det største Æg var paa Størrelse med en Hasselnød (E. Lehn Schiøler). Af de øvrige nævnte Kuld bestod de syv af tre Æg samt et af 2 Æg. 2—4 Æg er altsaa fundet i Rederne, men 3 Æg er det absolut almindeligste Antal. I Litteraturen angives overensstemmende hermed Antallet til at være 2 eller oftest 3, sjældent 4 Æg. Æggene hører til de smukkeste blandt Rovfuglenes Æg; Skallen er graalig eller gullighvid, til Tider med svagt gulgrønt Skær. Skalpletterne er graalige, men de ses oftest lidet for de meget fremherskende Dækpletter, der dækker det meste af Ægget som større og mindre chokoladebrune, rødbrune eller helt sortebrune Pletter, der særlig omkring den butte Ende kan flyde stærkt sammen. Indvendigt er det gulligt. Ægget, der er ovalt, kan ligne Hvepsevaagens meget og varierer en Del i Farvetegningens Styrke. Saaledes besidder Pastor Kr. Barfod et Kuld paa tre fra Hamborgskoven, Lolland, hvis Pletter er samlet om den butte Ende, medens de spidse Poler af Æggene er rent graahvide. Practical Handbook of British Birds 1921 angiver som *Gennemsnitsstørrelse* af 100 Æg 61,59×46,3 mm, største 69×46 mm og 68×50,3 mm, mindste 50,4×41,3 mm og 55,2×40,2 mm.

27 danske Æg har følgende Størrelse:

Gennemsnit:	61,9×45,8 mm.
Største:	65,5×46,5 og 64,0×48,0 mm.
Mindste:	59,0×45,0 og 63,0×43,0 mm.

Æggets Vægt angives at være 6,45 gr (Rey); 63 gr med Indhold. Som foran nærmere omtalt, synes de fleste Kuld at have været fuldlagt i den anden Uge af Maj. Hvor lang Incubationstiden er, kendes ikke med Sikkerhed, men angives til fire Uger (Naumann, Bd. V, Side 159 angiver tre Uger, hvilket dog sikkert for denne store Rovfugl er for lav en Angivelse). Abbott angiver 24—28 Dage for den amerikanske Race af Arten. Muligvis er det oftest Hunnen, der udfører Rugningen, men Hannen er dog ogsaa iagttaget at deltage i Rugepligterne (St. John: Tour in Sutherland).

Ungen angives af Heinroth (Engelmann 1928) at veje 42 gr, naar den slipper ud af Ægget, og den kommer i de følgende Maaneder op paa en Vægt af ca. 1 $^{1}/_{2}$ kg, hvilket er den gamle Fugls Vægt. Den er til at begynde med klædt med korte Dun, men den ejendommelige Tegning paa Fjerene, der snart begynder at skyde frem, giver Ungen et højst egenartet, plettet Udseende, som gør, at den er vanskelig at skelne fra Redens Byggemateriale, naar den ligger stille.

Ungerne fodres til at begynde med af Forældrene, der ligesom andre Rovfugle river Smaastykker

ud af Fisken og rækker disse til dem; senere henlægges Byttet kun i Reden, og Ungerne maa da selv sønderdele det.

Naar Ungerne er flyvefærdige, følger de Forældrene til Fiskepladserne, men modtager endnu nogen Tid Fisk fra disse. Under Tiggen kredser de om de gamle, som da ofte under Flugten lader Ungerne gribe det nyfangne Bytte, hvilket sker med Fangerne. Store Fiskeørneunger fortærer op mod 1 Kilo Fisk om Dagen (Engelmann).

Ungerne bliver længe i Reden; f. Eks. kan det nævnes, at Collett (1921) omtaler en Rede, hvori Ungerne saa Dagens Lys den 12. Juni, men endnu den 2. August opholdt sig i Reden og endnu ikke var helt flyvedygtige; andre Angivelser anfører en lignende Tid.

Fiskeørnens *Føde* bestaar udelukkende af Fisk, idet det hører til de sjældne Undtagelser at finde andre Emner paa dens Spiseseddel. Det er oftest Ferskvandsfisk, som udgør dens Næring, men Arten af Fisk retter sig ganske efter, hvad den har Adgang til. Dog er det næsten altid nogenlunde store Arter, den tager, sjældent Arter, som kun opnaar en ringe Størrelse. Følgende Fiskearter kan nævnes: Laks, Ørred, Helt, Karpe, Brasen, Skalle, Aborre og Gedde; endogsaa Fladfisk er fundet som dens Bytte. Ørred og Karpefisk er overalt i Europa dens kæreste Spise. Den synes at foretrække Fisk af en Størrelse, som svarer til et halvt eller et Kilo eller noget mere, men baade større og meget mindre Fisk tages. Her fra Landet er der meget faa Undersøgelser over, hvilke Fiskearter den særlig ynder. *Johs. Ferdinand* har undersøgt fire Eksemplarer (skudt fra 15. til 30. September), og disse indeholdt kun Fiskerester, nemlig af forskellige Karpefisk. Disse udgør sikkert dens væsentlige Fangst, hvor den jager over Smaasøer, Damme o. l., medens det ikke vides her fra Landet, hvilke Fiskearter den fortrinsvis tager i Bugter, Vige og Smaafjorde.

Der findes enkelte Angivelser, som viser, at den, hvis Nøden tvinger den, *kan* forsøge andet Bytte, imidlertid er dette sikkert overordentlig sjældent, idet Angivelser om Fiskeørne i Fangenskab næsten samstemmende fremhæver, at den ikke viser nogensomhelst Interesse for Frøer, Insekter eller Smaafugle. Det er iagttaget, at den har angrebet Blishøns og mindre Fugle; Vandrotte samt Frøer og Biller skal, men sjældent, være fundet i dens Maveindhold.

At den meget sjældent forgriber sig paa andre Fugle fremgaar deraf, at disse ikke tager nogen Notits af den, hvor den daglig paa Ynglepladserne kommer dem for Øje. Der foreligger en stor Mængde Angivelser om, at dens mægtige Rede ofte huser et Flertal af Fugle, der i det tætte Virvar af Grene, som danner Fiskeørnens Rede, vælger passende Pladser for deres egne Reder, og som i Affald fra Fiskeørneungernes Maaltid finder kærkommen Føde, hvilken de nyder uden at lade sig afficere af Nærværelsen af Værtens store Unger. Krager, Glenter og lignende store Fugle viser kun Interesse for Fiskeørnen, naar denne heldigt har bragt et Bytte ind fra Søen og skal til at nyde dette — og Interessen kan være saa nærgaaende, at den fredelige Fisker prisgiver sin Fangst og atter stryger ud til sin Fiskeplads.

Undertiden hænder det, at Fiskeørnen faar slaaet Kløerne i saa stor en Fisk, at den ikke kan magte denne og ikke faa sig frigjort, men maa lide en ynkelig Druknedød; store Fisk (Gedde f. Eks.) er saaledes fanget med forraadnende Rester af en Fiskeørns Fødder siddende i Ryggen. Selvom muligvis visse af de i Litteraturen cirkulerende Angivelser, hvis Hjemmelsmænd ofte betegnes som „gamle tilforladelige Fiskere“, maa henvises til Fablernes Verden, saa foreligger der dog selv fra nyeste Tid Iagttagelser herover, som ikke kan vises derhen (Engelmann, 1928, „The Auk“, Januar 1930).

Undertiden kan man se Fiskeørnen blive forfulgt og drillet af andre Fugle, f. Eks. af Spurvehøgen — den forsvarer sig da sjældent, men flygter helst, maaske under nogen lydelig Protest. Fiskeørnen begynder i Almindelighed sin Fiskefangst lidt hen paa Morgenen; Dagen indledes med et omhyggeligt Toilette, hvorunder den smører sine Fjer med Olie fra de veludviklede Oliekirtler; først naar hele Fjerdragten er renset, pudset og passende indsmurt, stryger den af fra den høje Trætop, hvor den tilbragte Natten. Meget ofte ligger dens Fiskevande adskillige Kilometer fra dens Hvileplads, og den kan Dagen igennem naa at afsøge store Strækninger. Her i Landet har vi ikke mere Lejlighed til at gøre Iagttagelser over den i Yngletiden; kun i Træktiden kan vi træffe den paa dens Fiskefangst, og for at vise, hvorledes man her i Landet nu oftest vil faa Fiskeørnen at se, skal vi her citere en lille Iagttagelse fra Lyngby Sø (A. Ditlevsen, D. O. F. T., 1913—14, VIII, Side 219). Fiskeørnen blev set en Eftermiddag sidst i August. „Den fløj frem i en Højde af vel ca. 20 m over Søen. Snart fløj den

lige frem over den aabne Vandflade, snart op over Aakandebæltet. Flere Gange var den Baaden meget nær, vel i en Afstand af ca. 80—100 m. Den var ikke sky; foruden min Baad laa flere andre Baade rundt omkring, og Dampbaaden sejlede over Søen. Ørnens Vingeslag var rolige; kun over ganske korte Strækninger sejlede den paa Vingerne. Ofte bøjede den, ligesom Ternerne, Hovedet ned for at spejde i Vandet. Et Par Gange løftede den sig et lille Stykke højere op og stod stille i Luften med bøjet Hoved og lidt hurtigere Vingeslag som Ternerne, naar de spejder efter Bytte. Dog var dens Vingeslag i denne Situation ikke nær saa hurtige som Ternernes; den stod heller ikke stille i Luften saa længe, som Ternerne ofte staar, vel kun et Par Sekunder. Fra denne Stilling slog den nu ned. Først „kæntrede" den sig ned, idet den kastede sig paa Siden med næsten helt spilede Vinger, saaledes at den ene udspilede Vinge vendte Spidsen nedad mod Vandet, den anden Vinge Spidsen opad i Luften. Paa denne Maade styrtede den flere Meter gennem Luften, kom saa igen paa „ret Køl" og dalede videre et lille Stykke med Bugsiden nedad. Saa stod den igen stille et Øjeblik i Luften, vel for yderligere at iagttage. Til sidst skød den, med Hovedet rettet skraat fremad og nedad, ca. 4 m nedad mod Vandet; Vingerne var nu næsten bøjede helt ind i Hvilestilling. Bevægelsesretningen dette sidste Stykke Vej dannede en Vinkel med Vandet paa ca. 70°. Altid slog den dette sidste Stykke Vej saaledes skraat frem og ned, aldrig lodret som Ternerne. Jeg tror ikke, at Hovedet ramte Vandfladen først; snarest naaede den ned samtidigt omtrent med Hoved og Bug. Den naaede Vandet med et mægtigt Pladsk, saa Vandsprøjtet slog over 1 m i Vejret. Om den kom helt under Vandet, kunde jeg ikke se. En Gang, da den slog ned bag de meterhøje Kogleaks, som vokser i Søen, stod Vandsprøjtet over dem. Pladsket fra Nedslaget kunde høres langt omkring. Efter Nedslaget hævede den sig i hurtig, lidt flagrende, Flugt for snart efter at jage videre i lange Stræk over Søen. En Gang efter Nedslaget saa jeg, den rejste sig i Luften. Bytte fik den, saa vidt jeg kunde se, ikke. Jeg saa den dykke 5 Gange i Løbet af 15 Minutter. Den gennemfløj store Strækninger af Søen paa sin Jagt . . .".

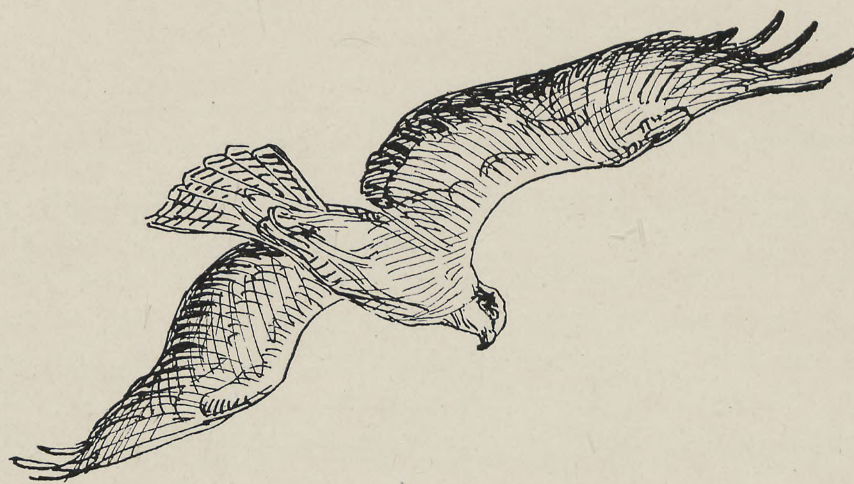
I Flugten lader Fiskeørnen tidt Fangerne hænge frit ned, en Stilling af disse, som iøvrigt ikke er almindelig hos Rovfuglene under Flugten. Fiskeørnen slaar som oftest ned paa Bytte, der gaar ret nær Vandets Overflade, men undertiden kan den dog ses slaa ned paa Bytte, som gaar saa dybt, at Fuglen næsten forsvinder helt under Overfladen, og dens Kraftudfoldelse maa da være enorm. Man har Iagttagelser over, at den paa Fladvand tager Fisk, f. Eks. Pleuronectider, som hviler paa selve Sandbunden, halvt skjult af Sand, og saa lig Sandbunden, at Fiskeørnen maa have et overordentlig skarpt Øje for at kunne skelne dem fra Omgivelserne. Karpefisk og lignende Rundfisk gribes øjensynligt stedse paa en ganske bestemt Maade, nemlig saaledes at Bagtaaens Klo sammen med Vendetaaens Klo virker imod de to forreste Kløer, og idet denne vidunderligt udformede Tang slaas ind i Byttets Ryg- og Sidemuskulatur, virker ikke alene de lange, spidse og krumme Kløer til at holde Byttet fast, men Hudtornene paa Tæernes Underside bidrager meget til at gøre Grebet fastere, idet de presses ind under Fiskeskællenes Bagrand. Naar Fiskeørnen har hævet sig et Stykke over Vandet med nogle kraftige Vingeslag, kan man se den ryste Vandet af sig ved nogle sitrende Bevægelser af Vingerne, hvorpaa den styrer mod Land for at gøre sig til gode med Byttet. Fisken bæres i den ene eller begge Fangerne — alt efter dens Tyngde — og Hovedet paa Fisken vender altid fremad; denne Stilling maa hidrøre fra, at Fiskeørnen griber Fisken i dennes Svømmeretning. Hvis Byttet er tungt, ser man Fiskeørnen gaa i Bølgeflugt mod Land, idet den med nogle kraftige Vingeslag hæver sig og derpaa i Glideflugt gaar fremad og nedad, derpaa igen stige ved Vingeslag og atter i Glideflugt gaa fremad og nedad og saaledes videre. Engelmann angiver, at Fiskeørnen altid begynder at æde sin Fisk fra Hovedet af. Den levner kun lidt af Finner, Indvolde, Gællelaagsben o. l., og dens Fordøjelse maa være overordentlig kraftig, idet den vist ikke i Almindelighed gylper ufordøjede Dele op i de hos andre Rovfugle saa velkendte Gylp (Engelmann). Udenfor Yngletiden, i For- og Efteraar, anvender den tidt Reden som Ædeplads.

Naumann angiver, at Fiskeørnen driver Fiskeri paa bestemte Tider af Døgnet og angiver endogsaa Klokkeslet herfor; nyere Iagttagelser har langtfra bekræftet dette, idet Fiskeørnen kan træffes fouragerende til snart sagt alle Dagens Timer, selv naar det er halvmørkt. Har den Held med Fiskeriet, og har den ikke en sulten Mage eller Unger i Reden, gaar Dagens øvrige Timer hen i Døs paa en Klippetop eller i Toppen af et højt Træ, hvor den da kan sidde urørlig Time efter Time.

Fiskeørnen lader ikke sin Stemme høre ret meget; paa de ensomme Fisketure hører man sjældent

nogen Lyd fra den, medens den ved Ynglepladsen er mere meddelsom. Ernst Hartert angiver, at dens Lokkeskrig er et højtliggende kai-kai-kai, og at den ved og paa Reden lader et gennemtrængende ki-ki-ki-ki-ki-ich-ich-ich-ich høre. W. Rüdiger, der i Tyskland i nyeste Tid har iagttaget Fiskeørnene paa Ynglepladsen, gengiver dens oftest hørte Skrig som jip, jip, jip, ji-ap-ji-ap. Naar Fiskeørnen bliver bange, eller hvis den anskydes, lader den et sitrende, høgelignende Skrig eller et hæst, groft Skrig lyde.

Fiskeørnen har været overordentlig forfulgt i Nord-Europa, og Metoderne, der er anvendt for at komme den til Livs, har været mangfoldige og ofte modbydelige. F. Eks. har Arten i Tusindvis endt sin Bane i Sakse, anbragt paa Pæle o. l. eller i fladt Vand med en levende, fastbundet Fisk som Lokkemiddel. Kragehytter med Shuhu har derimod ikke været farlig for denne Art, da Fiskeørnen ikke som de fleste andre Rovfugle slaar ned efter Uglen, der er den lige saa interesseløs som enhver anden Fugl. For Dambrug og lignende Fiskevande kan Fiskeørnen være en ubehagelig Nabo, men Skaden overdrives oftest, og den er i hvert Fald ikke tilstrækkelig Aarsag til at retfærdiggøre en Udryddelse af denne smukke, i saa høj Grad interessante Ørn. Den holdes let borte fra Fiskedamme ved, at der affyres løse Skud efter den, naar den viser sig. Dens Aftagen i Skandinavien er uhyre og fremhæves af alle (E. Lönnberg, Sigurd Johnsen 1929 m. fl.) — det turde være paa Tide at gøre alt for at redde denne Art for Nord-Europas Fauna. Efter Loven er den fredet i Danmark.



AMERIKANSK FISKEØRN, Pandion haliaëtus carolinensis (Gm.).

Falco carolinensis Gmelin. Syst. Nat. 1788, I, 1, Side 263. — Pandion haliaëtus (L.). Reinhardt: Et Tillæg til Grønlands Fuglefauna, Vid. Medd. Naturh. For. 1872, Side 132. — Pandion haliaëtus (L.). Winge: Grønlands Fugle, 1898, Side 262. — Pandion haliaëtus carolinensis (Gmelin). A. O. U. Checklist of North Am. Birds 3rd Ed. 1910, Side 168. — Pandion haliaëtus carolinensis (Gm.). Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, 1912—21, II, Side 1193. — Pandion haliaëtus carolinensis (Gmel.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 232.

Danske Navne: Amerikansk Fiskeørn, Amerikansk Flodørn.
Engelske og amerikanske Navne: American Osprey, Fish-Hawk, Osprey.

Racekendetegn: Oversiden noget mørkere sortebrun, næsten sort. Brystets brede, brune Baand mangler hos nogle helt, hos andre ses det kun som nogle faa mørke Pletter. — Den Amerikanske Fiskeørn afviger i øvrigt ikke meget fra Racens typiske Form.

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: „
„ paa Island: „
„ i Grønland: Tilfældig, meget sjælden Gæst.

Beskrivelse af Fjerdragten. De to unge Fugle, som er skudt paa Grønland, og som findes paa Zoologisk Museum i København, adskiller sig fra P. haliaëtus haliaëtus (L.) ved at være mørkere sortebrune, næsten sorte paa Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen samt paa Overhaledækfjerene, men hver Fjer har dog ligeledes flødehvide Fjerrande og Spidser. Paa Hovedet er Farven paa det nærmeste den samme som hos P. haliaëtus haliaëtus, dog maaske lidt mere sort. Fjerene i Nakken og paa Baghalsen har desuden et meget kraftigt rustbrunt Anstrøg, som ikke findes hos den typiske haliaëtus. Paa Undersiden mangler det brede, rustbrune Baand næsten helt, der er kun nogle ganske faa Pletter tilbage.

En ung Han fra Paramo, skudt 10. December 1913, ligner meget Artens typiske Form, men det brune Baand over Brystet mangler fuldstændig. De lyse Fjerrande paa Oversiden er meget afslidte. Det angives, at de lyse Fjerrande afslides, saa Fuglene om Foraaret omtrent har de gamle Fugles ensfarvede Overside.

Disse tre unge Fugles Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Ung Han, Sardlok, Godthaab, Grønland 2/10 1918	473 mm	31 mm	52 mm
Køn? Disko Øen, Grønland 25/9 1872	468 „	34 „	55 „
Ung Han, Paramo 10/12 1913	470 „	—	—

En gammel Hun fra Ann Arbor, skudt 9. April 1904, er i Fjerdragten ganske som den gamle Hun af P. haliaëtus haliaëtus, maaske en lille Smule sortere paa Oversiden. Brystets brune Baand har derimod ikke slet saa mange og ikke saa udflydende Pletter, disse staar meget skarpt og afgrænsede.

En gammel Han fra Rain Island, skudt 1. August 1883, mangler fuldstændig det brune Baand over Brystet, ellers ligner den den gamle Han af Artens typiske Form.

To gamle Hunner har følgende Maal:	Vinge	Næb	Mellemfod
Gammel Hun, Gadsden Kla 26/2 1884	500 mm	35 mm	64 mm
„ „ Ann Arbor 9/4 1904	504 „	35,5 „	67 „
Den gamle Han har følgende Maal:			
Gammel Han, Rain Island 1/8 1883	471 „	33 „	61 „

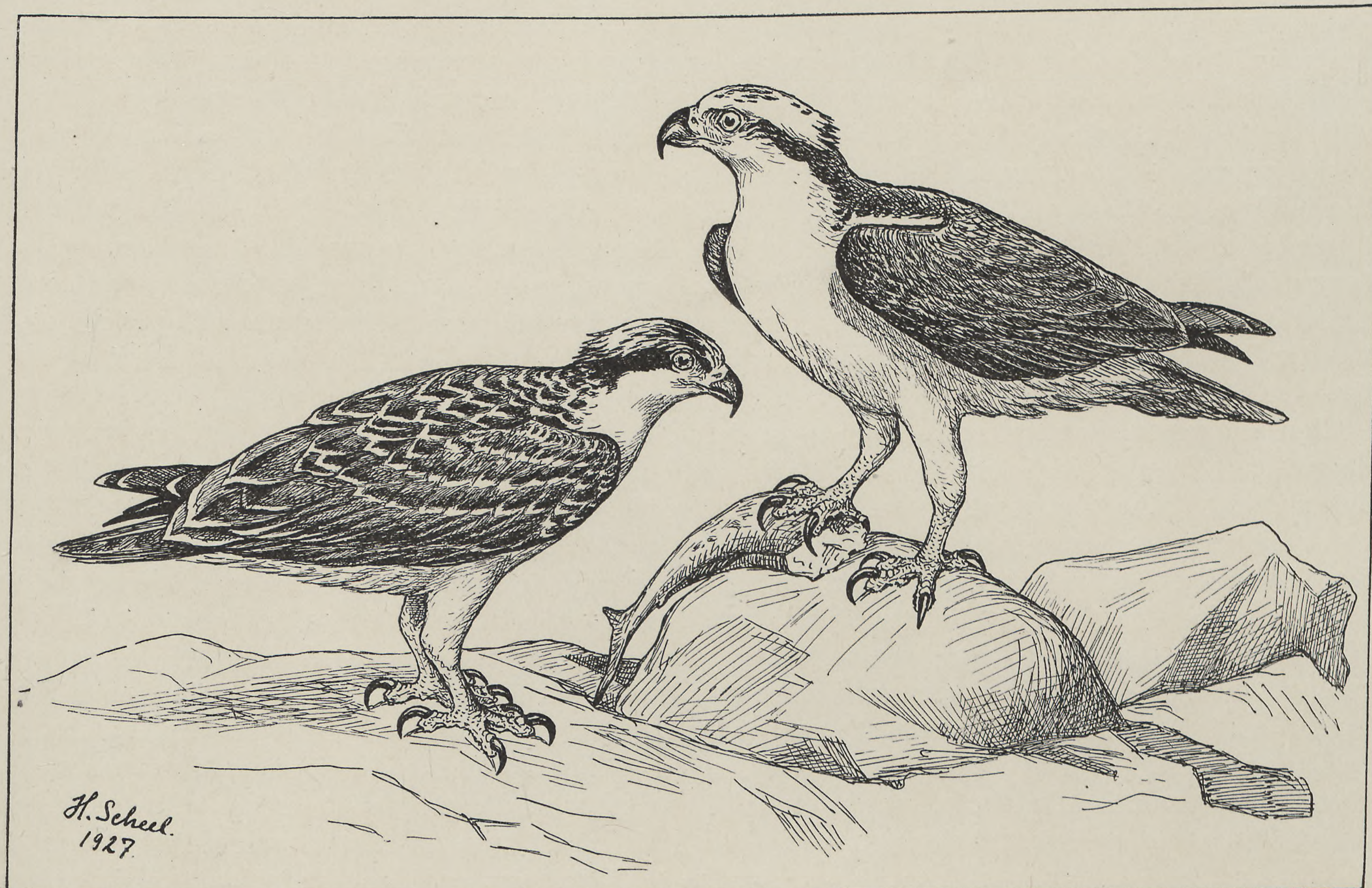


Fig. 11. Amerikansk Fiskeørn, Pandion haliaëtus carolinensis (Gm.). Ung og gammel Fugl.

C. G. Abbott (1911, Side 40) har iagttaget, at Brystets brune Baand kan være yderst forskelligt udviklet, hos en Hun f. Eks. „heavily streaked with brown“, medens dens Han var næsten ganske hvid paa Brystet.

Den Amerikanske Fiskeørn er udbredt over Nord-Amerika og Syd-Amerika, fra Alaska til Brasilien; de paa Bahama-Øerne levende Fiskeørne er udskilt som en egen Race, *P. h. ridgwayi* Maynard, men iøvrigt har denne Verdensdels Fiskeørne ikke kunnet spaltes op i Racer.

I den nordøstlige Del af Nord-Amerika yngler Fiskeørnen helt ud til Hudson Bay og op i de Dele af Labrador, hvor Skovvækst findes. Denne Del af Racens Omraade har særlig Interesse for nærværende Behandling af dens Forekomst i Grønland, idet vi maa antage, at de ganske faa Eksemplarer, som tilfældigt har vist sig i Grønland, er forfløjet fra Labrador dertil, og de har antagelig krydset Davisstrædet efter at have fulgt Labradorkysten og Baffinsland mod Nord til omkring Cape Walsingham. I de Dele af Labrador, som i Naturforhold minder om Grønland, er den overhovedet en meget sjælden Gæst; C. W. Townsend and G. M. Allen omtaler, at en Fiskeørn i 1900 blev iagttaget saa nordlig som ved Nachvak paa ca. 59° N. B. (Birds of Labrador. Proc. Boston Soc. Nat. History, Vol. 33, 1907); Bernhard Hantzsch har derimod ikke fra sin Rejse i Labrador kunnet give nogen Oplysning om den (Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt des nordöstlichsten Labradors, Journ. für Ornithologie, 1908).

Kun to Gange har den Amerikanske Fiskeørn vist sig i *Grønland.* Første Gang var i 1872, da et ungt Eksemplar blev skudt ved Godhavn paa Disko den 25. September og af Mr. E. Whymper skænket til Zoologisk Museum i København; Eksemplaret er omtalt af Reinhardt jun. i Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i København 1872, Side 132 og hos H. Winge: Grønlands Fugle 1898, Side 262. Det andet Eksemplar er skudt ved Sardlok, Godthaab, ligeledes om Efteraaret, nemlig den 2. Oktober 1918; dette Eksemplar er en ung Han og findes som det foregaaende paa Zoologisk Museum i København. Begge Fuglene er altsaa unge Individer, som paa deres første Trækvandring ikke har fundet den rigtige Retning, men har forvildet sig til Egne, hvor de næppe vilde have kunnet overvintre.

Fiskeørnen har i Amerika været overordentlig talrig; man har endogsaa kunnet se Kolonier i Træer paa trehundrede Stykker tæt sammen; flere Steder er den nu aftaget meget, men paa andre, fredede, Pladser er den endnu en talrig Ynglefugl. En af disse Kolonier, som er fredet fra Ejernes og Fiskernes Side, ligger paa Gardiner's Island ikke meget mere end ca. 150 km fra New York. Fra denne Koloni foreligger meget udtømmende Beskrivelser af Fiskeørnens Liv i Yngletiden af C. G. Abbott: The Home-life of the Osprey, 1911 og tillige af P. H. Bahr i „British Birds" Vol. I, 1907—1908. I de vigtigere biologiske Foreteelser synes der ikke at være større Forskelligheder mellem denne Race og den europæiske Race, hvorfor vi ikke her, hvor vi kun behandler Racen rent periferisk paa Grund af de meget faa Forekomster af den i Grønland, skal gaa nærmere ind paa en Beskrivelse af dens Biologi. Enkelte Punkter skal vi dog berøre, da de kan have nogen Interesse i Forbindelse med det foran anførte om den europæiske Race.

Den er ligesom sin europæiske Frænde en typisk Trækfugl, som dog tildels allerede overvintrer i de sydligere Dele af Nord-Amerika. Dens Ankomst om Foraaret angives at falde i den sidste Del af Marts i Staten New Yorks sydlige Del, men ikke førend i den første Uge af Maj i Labrador. Om Efteraaret forlader den Staten New York i Begyndelsen af Oktober. Den har været meget lidt forfulgt i Nord-Amerika, dels fordi man gerne ser den maleriske Fugl og betragter den med en vis Veneration, ligesom vi betragter den Hvide Stork, dels fordi den anses for at holde andre Rovfugle som f. Eks. Høge borte fra de Steder, hvor den har Rede; man kan derfor finde dens Rede anbragt tæt ved beboede Steder, og selv Fiskere ser ikke i den nogen Næringskonkurrent. Abbott og andre har paa en overordentlig illustrerende Maade vist, paa hvor mangfoldige Maader dens Reder kan findes anbragt saadanne Steder, hvor der er absolut Fred for den — paa Jorden, ved Strandbredden, paa store Sten i Søen, paa beboede eller oftest ubeboede Bygninger osv., altsaa praktisk talt paa ethvert anvendeligt Sted er Rederne fundet anbragt, men selvfølgelig mest i Træer; dette er overordentlig lærerigt for vor Part af Verden, hvor Arten er paa Randen af Udryddelse paa Grund af smaalig Forfølgelse. Reden kan være af ringe Dimensioner, men ogsaa af mægtigt Omfang og Højde og bygget af alt muligt anvendeligt Materiale.

I Amerika foregaar Æglægningen i Florida i Januar, i New Jersey i Maj og i Labrador i den sidste Del af Juni; vi finder altsaa heri en lignende Gradation fra Syd mod Nord som i Europa. Antallet af Æg i Kuldet angives som for den europæiske Race til at være 2—4, oftest 3; Størrelsen af dem er meget lig de europæiske Æg. A. Newton har gjort opmærksom paa, at den amerikanske (ikke den europæiske) Races Æg har en ejendommelig stram Lugt, som kan minde om Lugten, der er ved Mallemukken (Fulmarus). Incubationstiden angives at være 24—28 Dage. Ungerne bliver meget længe i Reden, sikkert en tilsvarende Tid, som den europæiske Races Unger. Vokshud og Fødder er hos de spæde Unger lyserøde, Gabets Inderside og Tungen er rød hos den nyfødte Unge. Ungerne synes ikke i Almindelighed at bruge deres Stemme udover en svag Hvæsen, før Fjerdragten er godt udvokset; besøges Reden af Mennesker, ligger de til at begynde med ganske livløse og falder da fuldstændig sammen med Redens Farver etc., bliver den Besøgende mere nærgaaende, rejser de Fjerene og indtager frygtindgydende Stillinger for dog efterhaanden at synke sammen i den oprindelige dødlignende Stilling. Ungerne er dog altid ganske ufarlige ligesom de gamle Fugle, ifølge Abbots Erfaringer ved mange Reder. Beskrivelserne af denne Races Skrig og andre Lyde synes ikke at være helt overensstemmende med de for den europæiske Race angivne, men da Fugleskrig jo overhovedet er vanskelige at bogstavere, er det dog meget usikkert, om nogen Forskel bestaar heri mellem de to Racer. Abbott iagttog, at Ungerne sandsynligvis næppe fodredes mere end 2—3 Gange om Dagen, muligvis særlig om Morgenen og om Aftenen. Føden er normalt udelukkende Fisk, især Aborre (Perca flavescens), Ørred og andre Laksefisk; Sildefisk (Clupea sapidissima), Lepomus, Catostomus catostomus, Microgadus tomcod m. fl. er paavist som Føde for Fiskeørnen (A. H. Fisher 1893). Der findes Angivelser om, at Fisk paa 3—4 kg er taget af Fiskeørnen; i Almindelighed er Byttet dog af ringere Vægt. I Amerika skal det ikke have været sjældent at se Havørnen jage en Fiskeørn, der lige har været heldig med sin Fiskefangst, til den slipper Byttet, som den store Frænde da gør sig til gode med. Abbott anfører, at Iagttagelser af unge Fugle af denne Race viste, at ufordøjelige Dele som Ben etc. bliver afgivet i Gylp; med Hensyn hertil iagttog Engelmann ikke dette hos en ung, europæisk Fugl; muligvis er Forholdet individuelt forskelligt.

HAVØRNE, Haliaëtus Savigny.

Meget store og kraftige Rovfugle. Næbbet meget stort og kraftigt, stærkt og pludseligt ned- og indadbøjet i Spidsen. Næseborene langagtige, sidder nær Vokshudens Forkant, hældende skraat fremad (Fig. 1, Tavle VI). Vingerne meget brede, idet Armsvingfjerene paa den sammenlagte Vinge ikke er meget kortere end Haandsvingfjerene, af hvilke 3dje til 5te stedse er længst. Halen er ret kort, højst af Vingernes halve Længde, i Spidsen afrundet. 12 Styrefjer.

Fødderne meget kraftige. Mellemfodens øverste Halvdel befjeret, medens den nederste Del er nøgen. Mellemfoden omtrent af samme Længde som Mellemtaaen; den nøgne Del af dens Forside samt Tæernes Overside er klædt med rektangulære Tværskinner, iøvrigt er de nøgne Dele af Foden klædt med smaa, sekssidede Skæl. Ingen Forbindelseshud mellem Tæerne. 1ste og 2den Taa omtrent lige lange, 4de lidt længere, 3die derimod længst. Kløerne af vældig Størrelse, 1ste Taas størst, 2dens omtrent af samme Størrelse (Tavle VII).

Vomer er forholdsvis lille; maxillares Ganefremspring naar paa et Stykke helt sammen. Skillevæggen mellem Øjehulerne er saa godt som helt lukket, i hvert Fald hos gamle Fugle; lacrymales nedadvendende Gren er ret kraftig; den er let indadbuet og naar nedadtil Forbindelse med Kindbuen, med hvilken den dog ikke sammenvokser; den vandrette, temmelig stærkt udadrettede Gren er forholdsvis kort og bred; superciliare findes. Praefrontale (Process. ethmoidalis) er veludviklet med en lang lige eller svagt bugtet Udside, der ikke naar Forbindelse med Indsiden af lacrymales nedadvendende Gren; den ligner den tilsvarende Dannelse hos Milvus. Muskelindtrykkene paa Hovedets Sider er tydelige og bagudløbende i en jævn Bue. Process. postorbitalis er ret stor; dens Ende nedadrettet. Ogsaa Brystbenets Kam minder i Form om Milvus', men Brystbensfladen er smallere, og Brystbenet i det Hele langt mere aflangt; dets Forende viser tydeligt Lejet for Ravnenæbsbenenes krydsede Basaldele; dets Siderand har Tilhæftningspunkter for 7—8 Par Ribben. Et bredt Stykke af Brystbenets Bagende dækkes ikke af Muskler. „Vinduer“ findes i Reglen ikke (se Tavle I).

Bækkenets Form er slankere end hos Milvus, det er længere og mere indsnævret; til Gengæld er de udadvendende Sider af ischium bredere. Os pubis sammenvokser med os ischii. Der findes 7 frie Halehvirvler foruden Pygostylus. Fibula er fri omtrent til Hælleddet.

Slægten *Haliaëtus* er vidt udbredt i Europa, Asien og Nord-Amerika. Kun 2 Arter kendes, nemlig *Haliaëtus albicilla* (L.) — delt i 2 Racer: *H. a. albicilla* (L.), udbredt i Europa og Asien, og *H. a. groenlandicus* Brehm i Grønland — og *Haliaëtus leucocephalus* (L.), af hvis 2 Racer (iflg. Kirke Swann 1922) *H. l. leucocephalus* lever i Canada og de Forenede Stater ned til Nedre Californien og Nord-Meksiko, medens *H. l. alascanus* H. C. Townsend lever i Nord-Amerikas nordvestligste Del ned til Brit. Columbia og ind til de store Søer.

I Asien og Afrika findes to nærstaaende Grupper af Havørne, *Thalassoaëtus* Kaup og *Cuncuma* Hodg.; derimod findes ingen Havørne i Syd-Amerika. Vedrørende disse sidstnævnte Grupper af Havørne kan her bemærkes følgende. Af *Thalassoaëtus* kendes een Art med to Racer. *T. pelagicus pelagicus* (Pall.) findes i Nordøst-Sibirien, paa Kamtschatka, Bering-Øerne samt Sachalin og er truffet i Alaska; paa Korea findes Racen *T. p. niger* Heude. Af Slægten *Cuncuma* kendes fire Arter. I det malayiske Arkipel, Australien m. v. findes *C. leucogaster* (Gmel.). *C. leucorypha* (Pall.) findes i Sydøst-Rusland, Centralasien til Mongoliet og Daurien samt i Nord-Indien og Birma, Malakka og Borneo, den skal være truffet i Taurus i Lilleasien; ogsaa i Persien findes Arten. *C. vocifer* (Daud.) lever i Afrika. Den nærstaaende *C. vociferoides* (Des Murs) findes paa Madagaskar.

HAVØRN, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).

Falco Albicilla Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, 1, 1758, Side 89. — Haliaëtus orientalis Br. Handb. Naturg. Vög. Deutschl., 1831, Side 15. — Haliaëtus albicilla (L.). Naumann: Naturg. d. Vögel Mitteleuropas, V, Side 162. — Falco albicilla L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 9. — Aquila Albicilla Lin. Nilsson: Skand. Fauna, 1858, Side 56. — Haliaëtus albicilla (L.). Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 13. — Haliaëtus albicilla (L.). Hantzsch: Vogelwelt Islands, 1905, Side 276. — Haliaëtus albicilla. Winge: Fort. over Danmarks Fugle. D. O. F. T., 1. Aarg. 1906—07, Side 15. — Haliaëtus albicilla (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, 1914, Bd. II, Side 1176. — Haliaëtus albicilla (L.). Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen, 1921, Bd. II, Side 279. — Haliaëtus albicilla (L.). Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, 1921, Side 172. — Haliaëtus albicilla albicilla. (Linn.) Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 140. — Haliaëtus albicilla (L.). O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 72. — Haliaëtus albicilla (L.). F. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 174. — Haliaëtus albicilla (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 465.

Danske Navne: Havørn, Hvidhalet Havørn, Gaaseørn, Fiskeørn.
Færøiske „ : Örn.
Islandske „ : Örn, Sjóörn, Ari, Assa, Loðbrók, (Lobba).
Norske „ : Sjø-ørn, Are, Ørn, Havørn, Fluksa, Kleks, Skjom.
Svenske „ : Hafsörn, Havsörn.
Finske „ : Merikotka.
Engelske „ : White-tailed Eagle, Sea-Eagle, Erne.
Franske „ : Aigle-pécheur pygargue, Pygargue ordinaire.
Tyske „ : Seeadler, Weissschwänziger Adler.
Hollandske „ : Zeearend.

Artskendetegn: En meget stor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 575 mm og 662 mm, hos Hunnen mellem 637 mm og 695 mm. Næbbet stærkt og krumt, højere end bredt. Hos unge Fugle er det mørkt hornfarvet, hos gamle gult. Overnæbbet gaar i en Bue et stort Stykke ned over Undernæbbet. Mellemtaaen og Mellemfoden af omtrent samme Længde. Mellemfoden fjerklædt paa den øverste Halvdel. Kløerne meget store og kraftige. Der er ingen Forbindelseshud mellem Tæerne. Vingerne meget store, de længste Armsvingfjer naar paa den sammenfoldede Vinge næsten til Haandsvingfjerenes Spids. Halen, som har 12 Styrefjer, er kort og afrundet. Fjerdragten er hos unge Fugle overvejende kaffebrun med indblandede lysere, gulbrune Fjer med mørke Spidser, særlig paa Brystet, og med mørk Hale; hos gamle Fugle er Fjerdragten lysere brun og med hvid Hale.

Forekomst i Danmark: Faatallig Vintergæst. Udryddet som Ynglefugl.
„ paa Færøerne: Tilfældig, sjælden Gæst. „
„ paa Island: Faatallig Ynglefugl.
„ i Grønland: I Grønland forekommer en særlig Race som ret almindelig Ynglefugl.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* har ifølge Hartert l. c. en første Dundragt bestaaende af lyse, graaligbrune Dun, mere hvidlige paa For- og Baghals. Senere, naar de første Fjer begynder at vise sig, faar Fuglen en lys chocoladebrun Dundragt. Ryg og Vinger har en lysere brunlig Farve.

De unge Fugle i første Fjerdragt ser som Regel saaledes ud (Tavle XVI th.): *Hovedets* Overside og Nakken har lange, smalle, mørkebrune Fjer, som dog paa deres inderste Del er hvide; særlig Nakkens Fjer har de yderste Spidser lidt lysere. *Baghalsens og Ryggens Fjer* er okkergulligbrune med store, mørkebrune Spidser; Fjerene er lysere paa deres inderste Del. *Skulderfjerene* er mere mørkebrune, de længste graabrune og lyst spættede. Dækfjerene paa *Vingernes Overside* er okkergulligbrune med store, mørkere brune Spidser og mørkt Skaft. Flere af Overhaledækfjerene er gulbrune med mørke Spidser, de yderste og de forlængede midterste er mere smudsighvide, spættede med mørkere brunt.

Paa *Struben* er Fjerene hvide paa deres inderste Del, gulbrune til mørkebrune paa deres yderste Del, og med mørkt Skaft. Paa *Forhalsen* er Fjerene længere og mørkere sortebrune. Paa *Bryst og Bug* er Fjerene okkergulligbrune med store, mørkebrune Spidser. *Underhaledækfjerene* er mere hvidlige, ligeledes med store, mørkebrune Spidser. „Bukserne“ er mørkere gulbrune med mørkere Fjerspidser. *Undervingedækfjerene* er nærmest mørkebrune, de fleste lyse, næsten hvide paa deres inderste Del. *Haandsvingfjerene* er sorte, graaligbrune paa deres inderste Dele, af baade Yder- og Inderfanerne. *Armsvingfjerene* er graalig sortebrune med lysere smudsighvide Rande, de inderste mere eller mindre spættede med hvidt eller gulbrunt. *Halens Styrefjer* er sortebrune med stort, smudsighvidt, spættet Midterparti.

Den unge Hun er maaske en Smule varmere farvet end den unge Han, men Kønnene er ellers ganske ens i Fjerdragten. Lysere Fugle kan forekomme saavel blandt Hanner som blandt Hunner. — En saadan meget lys ung Han, skudt 17. November 1907 paa Wedellsborg, Fyen, findes i Lehn Schiølers Samling; den er afbildet til venstre paa Tavle XVI og ser saaledes ud: *Hovedets Fjer* er mørkebrune, lidt lysere i Spidsen; *Nakkens Fjer* mere gulbrune, men dog mørkebrune ud mod deres lyse, yderste Spidser. *Baghalsen og Ryggen* er ganske lyst okker- eller gulbrun, hver Fjer med mørkebrun Spids og mørkt Skaft; *Skulderfjerene* af samme Farve, de længste mørkere brune, blandet med gullighvidt. *Overhaledækfjerene* lyst okkerbrune med kun lidt mørkt i Spidserne, de længste mere hvidlige, spættet med brunt. *Vingens smaa Dækfjer* er lyst okkerbrune med mørke Spidser og mørke Skafter, de mellemste Vingedækfjer er lysere hvidgullige, de største næsten mørkebrune, men spættede med lysere brunt og hvidt. *Strubens Fjer* er smudsig gulbrune, lysest, næsten hvide paa den inderste Del, mørkest brune omkring deres sorte Skafter og særlig ud imod Spidsen. *Forhalsens Fjer* lidt varmere farvede og næsten sorte ud imod Spidsen. Fjerene paa *Bryst, Bug* og *Undergump* er lyst okkerbrune med mørkebrune Spidser og mørkt Skaft. *„Buksernes“* Fjer nærmest ensfarvet graabrune, kun lidt mørkere i Spidsen. *Underhaledækfjerene* smudsighvide med brede, mørkebrune Spidser. *Undervingedækfjerene* er graalig eller okkergullig mørkebrune, mørkest, nærmest sortebrune i Spidsen, lysest — mange af dem næsten hvide — paa deres inderste Del. *Haandsvingfjerene* er sorte, paa den inderste Del af baade Yder- og Inderfane nærmest graa. *Armsvingfjerene* er graalig sortebrune, særlig paa de inderste Dele af Inderfanerne er de spættede med hvidt; de inderste Armsvingfjer er lysere og mere spættede, ogsaa paa Yderfanerne. *Halens Styrefjer* er graalig sortebrune med smudsighvide Inderfaner, svagt spættede med brunt; paa Yderfanerne spættede med hvidt, særlig i Randen af Fjerene.

Fra denne Dragt gaar de unge Fugle det følgende Aar over i en anden ungdommelig Dragt, som er noget lysere brun paa de mørke Partier og mere hvid paa de i første Fjerdragt okkergulligbrune Partier. Halen er noget lysere, men syner paa Grund af de mørkebrune Yderfaner endnu mørk.

Kun eet Eksemplar i denne Dragt har foreligget til Undersøgelse, nemlig en Han, som findes paa Zool. Museum i København. Fuglen er skudt ved Hagested $^{15}/_{12}$ 1864 og ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet, Nakken* og *Baghalsen* er mørkebrune, lysere end i første ungdommelige Dragt og med lysere gulbrune Spidser; mange af Fjerene er helt gulbrune med hvidgule Spidser. Paa *Hovedets Sider og Struben* er Fjerene lysere, næsten ensfarvet gulbrune. *Ryggens, Skuldrenes og Overgumpens Fjer* er gulligbrune eller hvide paa deres inderste Del, mørkebrune i Spidserne eller paa deres yderste Trediedel. Mange af Ryggens og Skuldrenes Fjer har tillige lyse, gullige eller flødehvide Rande; de *længste Skulderfjer* er mørkere, nærmest helt graalig mørkebrune med flødehvide Rande og flere eller færre lysere Stænk. *Vingedækfjerene* er gullig mørkebrune, lysere gullige eller hvidlige i Kanterne, varmere, mørkest brune paa Midten. *Overhaledækfjerene* er kraftigt mørkebrune særlig i Spidserne, med lyse gullige eller hvidlige Partier eller Stænk paa de to inderste Trediedele af Fjerene, de forlængede midterste mest hvide. *Brystets Fjer* er mørkebrune, gulbrune i Randene og flødehvide paa deres inderste Del. *Bugens og Undergumpens Fjer* er farvede paa samme Maade, men det flødehvide Parti, særlig paa Bugens Fjer, er mere dominerende. *„Bukserne“, Fjerene paa Skinnebenenes indvendige Side* og paa *Mellemfoden* er mørkebrune til gulbrune, lysest i Spidserne. *Underhaledækfjerene* er kraftigt mørkebrune eller sortebrune paa den yderste Del, flødehvide eller kun lidt spættede med flødehvidt paa den inderste Del. *Undervingedækfjerene* er mørkebrune til gulligbrune med flødehvide Partier paa den inderste Del, de længste nærmest ensfarvet mørkegraa. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, lyst graa eller brunligt graa paa den inderste Del af Inderfanerne og den inderste brede Del af Yderfanerne. Fjerskafterne er lyse, næsten hvide. *Armsvingfjerene* er graalig mørkebrune, de

fleste, særlig de inderste, med flere eller færre lyse, gulbrune eller hvidlige Stænk. *Halens Styrefjer* er en Del lysere end i første ungdommelige Dragt, de maa nærmest kaldes smudsighvide paa Inderfanerne med mørkebrune Stænk især paa Randene og Spidserne; Yderfanerne er næsten helt mørkebrune med kun faa lyse Stænk.

Som nævnt er der saa godt som ingen Forskel i Fjerdragten hos unge Hunner og Hanner, derimod er Størrelsesforskellen som Regel et ret godt Skelnemærke, men helt paalideligt er det ikke, hvilket fremgaar af vedføjede Maalelister, hvoraf det ses, at en enkelt Han naar over de laveste Vingemaal for Hunner, og en Hun er endog meget mindre end den største Han. Ialt har 12 unge Fugle i første Dragt og 1 i anden Dragt foreligget til Undersøgelse, deraf var 7 Hanner og 6 Hunner. Gennemsnitsmaalene, som giver et ganske godt Billede af den normale Størrelsesforskel, er for Hunners Vedkommende følgende: Vingelængde: 670 mm, Næblængde: 54 mm og Mellemfodens Længde 96,2 mm, for Hanners Vedkommende kun: 637 mm, 51 mm og 95,2 mm. — Den beskrevne Han i *anden* ungdommelige Dragt har følgende Maal (den ringe Vingelængde skyldes dog sikkert Fældningen, som endnu ikke er helt overstaaet; første Haandsvingfjer er saaledes ikke skiftet): Vingelængden er kun 582 mm, Næblængden 49 mm og Mellemfodens Længde 95 mm.

Unge Hunner i første ungdommelige Dragt:	Vinge	Næb	Mellemfod
Frederiksværk 10/11 1917	695 mm	52 mm	98 mm
Wedellsborg, Fyen 5/2 1906	687 „	53,5 „	95 „
Häckeberg, Skaane 28/11 1915	680 „	56 „	—
Oxholm 10/1 1897	661 „	56 „	—
Torup pr. Bara, Skaane 31/10 1920	660 „	55 „	99 „
Wedellsborg, Fyen 24/11 1910	637 „	52 „	93 „
6 unge Hunner i Gennemsnit:	670 „	54 „	96,2 „
Største Maal:	695 „	56 „	99 „
Mindste Maal:	637 „	52 „	93 „
Unge Hanner i første ungdommelige Dragt:			
Trondhjem 20/3 1916	662 mm	53 mm	—
Vemmetofte 26/3 1899	646 „	50 „	94 mm
Skaane Okt. 1916	640 „	51 „	95 „
Amager 30/10 1912	633 „	49 „	—
Vallø 20/3 1900	624 „	51 „	96 „
Wedellsborg, Fyen 17/11 1907	617 „	52 „	96 „
6 unge Hanner i Gennemsnit:	637 „	51 „	95,2 „
Største Maal:	662 „	53 „	96 „
Mindste Maal:	617 „	49 „	94 „

Paa Grund af det utilstrækkelige Materiale, som har foreligget til Undersøgelse, kan der ikke siges noget bestemt om Tidspunkterne for Fældningen fra og til de her beskrevne ungdommelige Dragter og til den voksne Fugls udfarvede Dragt. Hartert skriver l. c.: „Das Alterskleid soll im fünften bis sechsten Lebensjahre angelegt werden", hvilket stemmer med Forholdene hos den Grønlandske Havørn, af hvilken et langt større Materiale (65 Ekspl.) har foreligget til Undersøgelse. Som det fremgaar af den her givne Beskrivelse af Ungfugle findes der en første og en anden ungdommelig Dragt med mørk Hale, og af den efterfølgende Beskrivelse af den grønlandske Race fremgaar det, at Fuglen derefter gaar over i en første voksen Dragt med en plettet, næsten hvid Hale. Paa den derpaa følgende, anden voksen Dragt er Halen som Regel helt hvid, men dog endnu med ganske faa mørke Stænk i Spidsen af enkelte af Fjerene. Da der hos meget gamle Fugle træffes helt renhvid Hale, maa det siges, at der kan være Tale om en saa langsom Udfarvning som 5 til 6 Aar; men den individuelle Variation kan dog ikke helt lades ude af Betragtning. Man kan saaledes med fuldkommen Sikkerhed kun paavise ialt 4 absolut forskellige Dragter, hvorfor Fuglen nærmest maa siges at være udfarvet, naar den er fire Aar gammel.

En saaledes mindst 4 Aar gammel Han fra Kalmar i Sverige, skudt 20/12 1919, findes afbildet paa Tavle XVII. Fuglen har *Hoved, Strube, For- og Baghals* graagulligbrune, isprængt mange lysere, afblegede Fjer. *Ryggen, Overgumpen og Vingernes Overside* er mørkebrune, hver Fjer med lysere Rand. Paa den forreste Del af Ryggen, Forvingerne og blandt Skulderfjerene findes mange lysere graagul-



Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).

Ung Han, ♂ juv. 17/11 1907. Wedellsborg, Fyen.

Ung Hun, ♀ juv. 10/11 1917. Frederiksværk Omegn. Vel ca. 6 Mdr. gl.





Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).

Gammel Han, ♂ ad. 20/12 1919. Kalmar, Sverige.





Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).

Gammel Han, ♂ ad. Riis Skov ved Aarhus 1840.
Tilhører Aarhus Museum.





Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).

Gammel Han, ♂ ad. Riis Skov ved Aarhus 1840.
Tilhører Aarhus Museum.







Havørn, Haliaëtus albicilla albicilla (L.).
Hoved og Fod (malet efter friskskudt Eksemplar).
Vinskoven, 9. December 1924.



lige, tildels slidte Fjer. *Overhaledækfjerene* er mørkere brune, nærmest ensfarvede, de to længste med et stort, hvidt Parti hen over Fjerenes Midter, saaledes at deres inderste Del og Spidserne er mørkebrune, kun spættet med lidt hvidt. *Forbrystet* er graalig gulbrunt, isprængt lysere og lidt mørkere Fjer; den *øvrige Underside og Underhaledækfjerene* er graalig mørkebrune, hver Fjer med lidt lysere gullig Spids, enkelte lysere Fjer findes kun paa Brystet. *Undervingedækfjerene* er graalig gulbrune, næsten mørkebrune med lysere Rande, særlig om Spidserne. *Haandsvingfjerene* er næsten sorte med lyse Skafter, de inderste er lysere graalige, og alle Yderfanerne er graa undtagen paa de smalle Dele af de første Haandsvingfjer, hvor de er sorte. *Armsvingfjerene* er graalig sortebrune, nærmest ensfarvede. *Halens Styrefjer* er hvide, paa deres inderste skjulte Del, som aldrig bliver rent hvid, med et spættet sortebrunt Parti; kun nogle af de yderste Fjer har mørke Stænk i Spidsen.

Nogen Forskel i Fjerdragten hos den gamle Han og Hun har ikke kunnet paavises; de foreliggende Eksemplarer synes at være ganske ens. En gammel Hun, skudt 10. Februar 1917 ved Trondhjem, ligner saaledes ganske den foran beskrevne Han. Den er paa *Hoved og Nakke* lyst gulbrun, isprængt slidte, lyse, hvidgule Fjer. *Ryggen* mørkebrun. *Skulderfjerene* brune, de længste graabrune med Purpurglans. Paa Partiet mellem og paa Skuldrene ses en Del slidte, lyse Fjer. *Vingedækfjerene* brune, iblandet mange, slidte, lyse, hvidlige og gulbrune Fjer. *Overhaledækfjerene* mørkebrune, de forlængede midterste er hvide med mørkebrune Spidser. *Struben og Halsen* er lyst smudsig gulbrune. Paa *Brystets øverste Part* ses en Del slidte, lyse, hvidlige Fjer mellem de mere ensfarvede gulbrune. *Bugen og Undergumpen* gulbrune til mørkebrune; *Underhaledækfjerene* mørkest brune. *Haandsvingfjerene* graasorte, lysere graa paa den brede Del af Yderfanerne. *Armsvingfjerene* er graalig mørkebrune. *Halens Styrefjer* hvide med ganske faa brune Stænk paa Fjerspidserne. Denne Fugls Ægleder var ved at gaa i Brug, og Æggene var ret store; den vilde saaledes formodentlig være kommet til at yngle for første Gang det paagældende Aar.

I Foraars- og Sommertiden er de gamle Fugles Dragt meget slidt og afbleget; mange af Fjerene paa *Hoved, Hals, Forbryst, Ryg og Forvinger* er saa lyse, at de næsten kan kaldes flødehvide.

En saaledes aabenbart meget gammel Han i denne slidte Dragt er afbildet paa Tavlerne XVIII—XIX, hvor Eksemplaret ses forfra og fra Ryggen; den er skudt i Riis Skov ved Aarhus 1840 og er en af de gamle danske Ynglefugle, som nu desværre er helt udryddede. Fuglen har tilhørt H. Weis og findes nu paa Aarhus Museum. — Dens Maal kunde tyde paa, at disse Fugle maaske var en mindre Form end den nu eksisterende skandinaviske Havørn. Dens Vinge maaler saaledes kun 575 mm; imod de to undersøgte skandinaviske Hanners Vingemaal, som er 612 mm og 618 mm, er der jo en ikke ringe Forskel. — Dens Fjerdragt ser saaledes ud: Paa *Hoved, Strube, For- og Baghals* er Fjerene smukt flødefarvede, omtrent hvide, med enkelte lyst gulbrune Fjer imellem. *Ryggen* er gulbrun med rødligt Skær, *Skulderfjerene* er lysebrune med flødehvide Rande og Spidser, de længste mere graabrune. *Vingedækfjerene* er lysebrune med flødefarvede Rande og Spidser, flere af Fjerene næsten hvide. *Overhaledækfjerene* er brune, de midterste forlængede, hvide med brune Spidser. *Brystet* er lyst gulbrunt, isprængt mange flødefarvede Fjer. *Bugen* er lysebrun; „Bukserne" har samme Farve. *Kropsidernes Fjer og Underhaledækfjerene* brune. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune med Purpurskær. *Armsvingfjerene* graabrune. *Halen* er hvid, paa den skjulte Del af Fjerene er den spættet med brunt.

Som nævnt er der ingen Forskel i Fjerdragten hos gamle Hanner og Hunner. Størrelsesforskellen er derimod ret betydelig og vil i de fleste Tilfælde kunne bruges som Skelnemærke. Ialt har 6 gamle Fugle foreligget til Undersøgelse, deraf var 3 Hanner og 3 Hunner. Den ene af Hannerne, den beskrevne gamle danske Ynglefugl, har følgende Maal: Vingen 575 mm og Næbbet 54 mm, og den ene af Hunnerne, som er fra Island (Maanedalen, Husavik, $^5/_8$ 1913) har følgende Maal: Vingen 618 mm, Næbbet 62 mm og Mellemfoden 103 mm; disse Maal viser en ret stor Afvigelse fra de nedennævnte Fugles Maal, men da der ikke har foreligget flere Eksemplarer fra Island, kan der ikke siges noget nærmere om dette Spørgsmaal.

Gennemsnitsmaalene for de to skandinaviske gamle Hunner er følgende: Vingen 652 mm, Næbbet 56,7 mm og for de to gamle Hanner: 615 mm og Næbbet 55 mm, en ret betydelig Forskel særlig for Vingelængdens Vedkommende. — Sammenlignes Maalene med de samme for unge Fugle, vil det ses, at Vingelængden aftager lidt med Alderen, medens Næbbet aabenbart bliver større og kraftigere.

Vingelængden for baade gamle og unge Fugle svinger saaledes for Hunners Vedkommende mellem 637 og 695 mm, for Hanners Vedkommende mellem 575 og 662 mm.

Gamle Hunner fra Skandinavien	Vinge	Næb	Mellemfod
Bregentved 16/3 1909	659 mm	55,5 mm	—
Trondhjem 10/2 1917	645 „	58 „	—
2 gamle Hunner i Gennemsnit:	652 „	56,7 „	—
Gamle Hanner fra Skandinavien			
Trondhjem 10/2 1916	618 „	57 „	—
Kalmar 20/12 1919	612 „	53 „	93 mm
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	615 „	55 „	93 „

Iris gul hos gamle Fugle, hos unge mørkebrun. Næbbet gult hos gamle Fugle, sort hornfarvet hos unge. Vokshuden og Fødderne er gule (sml. Tavle XX). Kløerne hornsorte.

Brystben og Bækken af 16 Hunner har følgende Maal:

		Brystben		Største Bredde af Bækken	
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	bagtil	fortil
Møen 31/10 1913	155 mm	72 mm	67 mm	60 mm	55 mm
Oxholm 11/2 1899	166 „	77 „	62 „	60 „	63 „
Frederiksværk 10/11 1917	144 „	73 „	63 „	59 „	55 „
Torup 31/10 1920	140 „	74 „	74 „	60 „	56 „
Wedellsborg 31/1 1908	148 „	75 „	68 „	—	—
„ 5/12 1906	148 „	76 „	65 „	60 „	55 „
Bregentved 16/3 1909	146 „	79 „	72 „	63 „	59 „
Wedellsborg 24/11 1910	137 „	69 „	66 „	56 „	57 „
Skaane 28/11 1915	154 „	75 „	70 „	62 „	60 „
Hittern, Norge 10/2 1917	155 „	75 „	80 „	63 „	63 „
Vallø 17/3 1888	150 „	69 „	69 „	53 „	55 „
Hagestedgaard 19/1 1859	146 „	72 „	67 „	56 „	59 „
Ringkøbing December 1864	135 „	66 „	65 „	57 „	53 „
Oxholm 4/9 1898	149 „	76 „	72 „	60 „	59 „
„ 8/1 1897	156 „	79 „	77 „	60 „	63 „
„ 10/1 1897	148 „	68 „	64 „	56 „	58 „
16 Hunner i Gennemsnit:	148,5 „	73 „	68,8 „	59 „	58 „
Største Maal:	166 „	79 „	80 „	63 „	63 „
Mindste „ :	135 „	66 „	62 „	53 „	53 „

Brystben og Bækken af 19 Hanner har følgende Maal:

		Brystben		Største Bredde af Bækken	
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	bagtil	fortil
Stockholm 11/7 1922	140 mm	67 mm	62 mm	56 mm	56 mm
Kalmar 20/12 1919	136 „	65 „	68 „	56 „	51 „
Oxholm 11/2 1899	148 „	73 „	75 „	58 „	56 „
Amager 30/10 1912	138 „	67 „	58 „	55 „	56 „
Basnæs 15/11 1915	140 „	69 „	62 „	58 „	57 „
Wedellsborg 17/11 1907	148 „	72 „	69 „	54 „	58 „
Bornholm 25/1 1915	137 „	69 „	62 „	55 „	56 „
Vemmetofte 26/3 1899	141 „	70 „	71 „	—	—
Lerchenborg 15/1 1899	138 „	71 „	72 „	56 „	52 „
Øresund Oktober 1904	135 „	74 „	62 „	55 „	57 „
Hjelm 20/8 1898	138 „	68 „	64 „	53 „	54 „
Smaaland 3/12 1914	142 „	69 „	67 „	58 „	52 „
Stege November 1860	132 „	68 „	62 „	51 „	48 „
Danmark 28/5 1902	141 „	70 „	65 „	54 „	57 „
Højris 9/2 1897	137 „	69 „	71 „	55 „	53 „
Danmark 1867	142 „	68 „	69 „	—	52 „

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde af Bækken bagtil	fortil
Vallø 12/3 1889	138 mm	68 mm	64 mm	53 mm	50 mm
Randers 11/5 1879	140 „	66 „	67 „	—	—
Oxholm November 1895	144 „	72 „	71 „	—	—
19 gamle Hanner i Gennemsnit:	139,7 „	69 „	66 „	55 „	54 „
Største Maal:	148 „	74 „	72 „	58 „	58 „
Mindste „ :	132 „	66 „	62 „	51 „	48 „

Havørnens europæisk-asiatiske Race er udbredt fra Øst-Sibirien gennem hele Nord-Asien, det østlige og nordlige Europa, men er nu, først og fremmest i de vestlige Dele af Udbredningsomraadet, blevet særdeles begrænset i sin Forekomst. I Sibirien skal den visse Steder forekomme saa langt mod Nord som til 72 ° n. Br. og sydpaa kunne træffes til Mongoliet, Kina, Persien, Mesopotamien og Lilleasien. I Europa findes den fra det nordligste Norge til Kysterne ved Sorte Havet og Donaulandene, men er nu praktisk talt helt udryddet over store Dele af Europa. Den har antagelig endnu for 100 Aar siden ynglet i Ægypten (A. Koenig: Jour. für Ornith. 1907, Side 406) og ved det Røde Hav. Som strejfende, særlig i Ungdomstiden, kan den finde til Egne fjernt fra dens nuværende Ynglepladser, baade til Vest- og Syd-Europa, som til Nord-Afrika, det nordlige Indien og Dele af Kina.

I Europa er dens Udbredelse følgende: Den forekommer endnu, som det vil fremgaa af nedenstaaende, i nogle faa Par paa Island, men den yngler ikke mere paa Færøerne. Den grønlandske Form er omtalt i det følgende som en selvstændig Race. Paa de *Britiske Øer* er den i den nyeste Tid blevet udryddet ligesom i Danmark. Ussher & Warren (The Birds of Ireland, 1900, Side 129) kunde endnu angive, at den ynglede paa een eller to Lokaliteter paa ensomme Steder i Kerry og Mayo, men at den var blevet sjældnere end Kongeørnen og var nær ved sin Udryddelse, særlig paa Grund af Giftudlægning; indtil Midten af 1800'erne eller endnu senere havde den ynglet i Kystomraadet af Munster, Connaught og Ulster og noget tidligere i Wicklow-Bjergene. Den findes nu *ikke mere i Irland.* Heller ikke synes den mere at yngle i Skotland, paa Hebriderne eller Shetlandsøerne. Paa det sidstnævnte Sted ynglede den til 1908, da Hannen forsvandt, medens Hunnen blev ved Reden indtil 1918 (Practical Handbook of Brit. Birds, 1921, Side 174).

I *Norge,* hvor Arten er talrigere end Kongeørnen, var den endnu omkring 1860 talrig som Ynglefugl langs hele Kysten fra Hvaløerne til Varangerfjorden; nu er den yderst faatallig som Ynglefugl Syd for Polarcirklen, medens der endnu yngler en Del Nord for denne, selvom den er aftaget meget stærkt ogsaa her; inde i Landet ses den sjældent og er kun meget sjældent truffet ynglende her (H. Tho. L. Schaanning 1916, R. Collett ved Ørjan Olsen 1921, Sigurd Johnsen: Rovdyr- og rovfuglestatistikken i Norge, 1929).

I *Sverige,* hvor Havørnen tidligere ynglede fra Skaane til Landets nordligste Del, er den paa Randen af Udryddelse, saaledes at der næppe nu findes mere end højst 20 ynglende Par; Bengt Berg nævner følgende Steder: Öland, Smålands Kyst, Sörmlands Skærgaard, Stockholms Skærgaard, ved Dalelv, i Mälaren, ved Vänern og ved Norrlands Kyst (Jägerskiöld och Kolthoff 1926, Bengt Berg 1923). I *Finland* er Arten ligeledes aftaget stærkt og sin Udryddelse nær, men den yngler dog endnu paa Ålandsøerne samt ganske enkelte Steder i Skærgaarden (Ivar Hortling: Ornit. Handbok, 1929). I *Østersøprovinserne* findes den nu kun yderst sjældent som Ynglefugl, og det samme er Tilfældet i *Nord-Tyskland,* hvor der nu kun er nogle ganske enkelte Par tilbage. Langs hele Østersøens Kyster har den saaledes i fordums Dage været en almindelig Fugl, men er nu praktisk talt udryddet her. I den vestlige Del af Tyskland er den kun en sjælden Gæst, og i *Holland* er den en meget sjælden Gæst (G. J. van Oordt en Jan Verwey 1925); det samme gælder andre Dele af Vest- og Sydvest-Europa.

Paa *Island* har Havørnen været ret almindelig i tidligere Tid. *Niels Horrebow* angiver allerede 1752 i „Tilforladelige Efterretninger om Island", idet han vender sig mod Angivelser af en tidligere fantasifuld Forfatter (Borgmester Anderson fra Hamburg), at der ikke findes mange ægte Rovfugle-Arter paa *Island,* idet der kun findes Ørn, Falk og en lille Høg (Dværgfalken) og ingen stor Mængde af dem. Om Ørnen siger han, at der kun findes een Slags, som næppe gør videre Skade, da Indbyggerne passer godt paa deres spæde Lam. Horrebow saa ofte Ørnen paa Fiskeri ved Stranden eller paa Tyveri af Bytte, som først Falkene havde slaaet, og at Ørnen skulde tage Smaabørn afviser han som en

Fabel, da „ingen i Landet veed deraf at sige“. *Eggert Olafsen* er i sin „Reise igiennem Island“ 1772 Side 60 og 194 ikke helt enig med Horrebow med Hensyn til Ørnens Skade paa Lammene, men han udtaler sig ikke nærmere om dens Hyppighed paa hans Tid, men fremhæver dog, at „her findes ellers ikke uden een eneste Art“. Havørnens Saga paa Island er iøvrigt sørgelig som andetsteds, f. Eks. i Sverige, og den nuværende Fredning vil ikke virke efter sin Mening, saa længe Giftudlægning for Ræve m. m. finder Sted. Havørnen blev paa *Island* totalt fredet i 1913 (ved Lov af 10. Nov.), dengang kun for 5 Aar, men senere (1919) blev Fredningen forlænget til 1940, og Bøden for at dræbe Fuglen eller tage dens Æg er fastsat til 500 Kr. Paa Island er Havørnens Historie fulgt gennem en Række Aar af den islandske Ornitholog *P. Nielsen,* Eyrarbakki (Dansk ornith. For. Tidsskrift 1921, Side 69; 1923, Side 130; 1926, Side 149 og 1927, Side 82). P. Nielsen har søgt at faa en Oversigt over Mængden af ynglende Par gennem en længere Aarrække og giver i de nævnte Afhandlinger samt i Breve meget detaillerede Oplysninger, og ved Uddrag heraf fremkommer følgende omtrentlige Antal for hele Island: Antallet af ynglende Par var i 1890: 41; 1900: 24; 1910: 11; 1920: 5; 1927: ca. 6.

Antallet af Ørne synes overhovedet de sidste Aar at være ca. dobbelt saa stort som det Antal, der er fundet ynglende, idet de unge, uparrede Fugle jo ikke indgaar i Oversigten. Medens Havørnen tidligere fandtes ynglende praktisk talt hele Landet rundt, selvom i størst Mængde i den vestlige Del af Landet, saa fandtes der i 1926—27 kun ca. 6 Par ynglende Ørne og kun i den vestlige Del af Landet, nemlig i Kjósar-Syssel, Dala-Syssel, Barðastrandar-Syssel og Ísafjarðar-Syssel samt antagelig i Árnes-Syssel. Til andre Dele af Landet kan strejfende Fugle komme paa visse Tider af Aaret, men synes ikke at findes ynglende i andre end de nævnte Sysler. Det fremgaar tydeligt af alle Beretninger, at det er Skydevaaben og senest Giften, udlagt for Ræve, der næsten har udryddet Islands Havørne; men P. Nielsen ser dog nu mere forhaabningsfuldt paa Fremtiden for den lille Bestand af islandske Havørne, da man er begyndt at udlægge Aadsler med Rævegift saaledes, at de flyvende Fugle ikke saa let faar Øje paa dem.

Saa tidligt som 1781 nævner *J. C. Svabo* fra *Færøerne* (i M. S.), at „Ørn sees her nu meget sjelden, og vides ikke at yngle. I gamle Dage har den rimelig været almindeligere, siden dens Næb befales at ydes i Næbbetold. Resol. 21. Nov. 1741“. *H. C. Müller* bemærker hundrede Aar senere (i „Færøernes Fuglefauna“, Vidensk. Medd. fra naturh. For. i Kjøbenhavn 1862, Side 2—3), at „Örne sees kun sjelden paa Færøerne og höre ikke til de Fugle, som stadig opholde sig her; men jeg antager, at paa en enkelt Undtagelse nær, er det Falco albicilla, som man af og til har bemærket her“. Müller saavel som Svabo anser det dog for sandsynligt, at Havørnen tidligere har ynglet paa Øerne, herpaa tyder visse Stednavne som Árnatindur, Árnafjall o. s. v. og endvidere Sagn om, at den har ynglet paa Tindholmen ved Vaagø og bortførte et Barn til Reden paa Árnatindur. Nu ses en enkelt Havørn kun med nogle Aars Mellemrum om Vinteren og ud paa Foraaret (Knud Andersen 1898—1905. Mikkjál D. á Ryggi in litt. 1927).

Aarsagen til, at Havørnen ikke findes ynglende paa Færøerne, men nu kun ses der som en meget sjælden Gæst, ligger lige for, da den i flere Aarhundreder har været stærkt forfulgt som farlig for Smaalam o. l. Iflg. Müller har det været en saare paaskønnelsesværdig Handling at nedlægge en Ørn, idet den, som dræbte en Ørn og indleverede Næbbet til Landfogeden, herved kunde befri sig paa Livstid fra at svare den ovennævnte Næbbetold ɔ: en Afgift, som med nogle faa Undtagelser paahvilede enhver Mandsperson fra 15 til 50 Aar og bestod i, at han aarlig mod Bødestraf skulde aflevere et Ravnenæb eller Næb af andre „Rovfugle“, som da alle opbrændtes St. Olaidag (29. Juli). Næbbetolden har paa Færøerne bevirket Udryddelse af Rovfugle langt tilbage, idet *L. Debes* allerede i 1673 omtaler den som „en Vedtægt i forrige Tider“. Dette minder om den Forfølgelse, som Havørnen var Genstand for paa f. Eks. St. Kilda, hvor Beboerne ligeledes frygtede dens Overgreb overfor deres Lam og derfor trak Lod om, hvem der skulde stige ned ad Klippesiderne og antænde Havørnens Rede, hvis en saadan var blevet bygget paa deres lille Ø Vest for Skotland (Ch. Dixon i „The Ibis“ 1885).

Allerede i den ældste Stenalder er Havørnen paavist her i *Danmark* ved Boplads-Fund (Maglemose-Sværdborg-Fundene), og i den ældste Stenalders Køkkenmøddinger er Fundene af denne store Fugl endogsaa talrige, men sikkert har Havørnen længe før Mennesket hørt til Landets Beboere (H. Winge).

Her i Landet har Havørnen i fordums Dage ynglet almindeligt overalt paa passende Lokaliteter, og endnu fra omkring Midten af forrige Aarhundrede til dette Aarhundredes Begyndelse kendes ca. et halvthundrede Ynglepladser, men efter 1912 har næppe noget Havørnepar haft saa megen Fred, at de

har faaet Ungerne paa Vingerne. Næsten alle vore ynglende Havørne er faldet for Skydevaaben eller Gift, og Rederne er ofte plyndret af Samlere, og sørgeligt er det at maatte sige, at af hele Skaren af faldne Fugle er der næppe i nogen Samling bevaret flere end det afbildede Eksemplar fra Riis Skov af vore bevisligt ynglende, oprindelige Havørne — kun en fragmentarisk Liste over, *hvor* Havørnen har boet og bygget, nogle Æg, et enkelt udstoppet Eksemplar og maaske en ensom, uparret Ørn et eller andet Sted i Landet er altsaa efterladt os af den een Gang smukke Bestand af disse kongelige Fugle.

Vi skal nedenfor give en Oversigt over de Steder, hvor man engang kunde glæde sig ved at se Havørnen paa brede Vinger sejle hen over Skovens Trætoppe; Listen er hovedsagelig gengivet efter P. Skovgaard i „Danske Fugle“ 1927, Side 101 flg.; nogle af de angivne Steder er dog ikke helt sikre som Ynglepladser, fordi det enkelte af Stederne *kan* have været Kongeørnen og ikke Havørnen, der har haft Rede, men meget sandsynligt er dette dog ikke.

Jylland: Oxholm Skov, Dronninglund Storskov, Hals Mose, Hals Nørreskov, Store Vildmose, Lundby Krat, Lille Vildmose (senere i Thoft Skov), Thorstedlund Skov og Mosskov (Rold Skov), Visborggaard Skove (især Havnø Skove), Sødringholm Skov, Støvringgaards Skov, Fussingø Skov, Bigum Skov, Lindum Skov, Hald Bøgeskov, Silkeborg Sønderskov (ved Slaunsø), Ry Sønderskov, Addit Skov, Mejlgaard Skove, Kalø Skov, Løvenholm Skov (Gjessing Mose), Skove ved Aarhus („Ørnereden“, Moesgaard Skov og Skaade Skov), Fløjstrup Skov, Rathlausdal Skov, Brakør Skov ved Stensballegaard, Boller Skov, Palsgaard Skov, Rosenvold Skov, Gyllingnæs Skov, paa en Klit Syd for Ringkøbing Fjord, Nørholm Skov, Stenderup Skov ved Kolding.

Øerne: paa Fyen i Lundsgaarde Skove, i Simonskov under Wedellsborg, paa Einsiedelsborg Gods og paa Æbelø; paa Sjælland ved Herlufsholm og Helsingør, Næsbyholm Skove, Bakkebølle Fredskov, Sommerspiret[1], Adlersborg Baroni, Skov ved Skarritsø, Selchausdals Skove, Petersværft Skov, Bogenæs Skov; paa Falster paa Pomle Nakke (Vaalse Vesterskov?), Orenæs; paa Lolland ved Maribo Sø, i Aaleholt Skov, Thoreby Storskov, Roden Skov, Vesterroder (Knuthenborg). Paa Bornholm synes Havørnen ikke at have ynglet ifølge den foreliggende Litteraturs Oplysninger.

Om en stor Del af de Havørnepar, som har haft deres Bo i de nævnte Skove, ved vi nu kun meget lidt udover, at de engang har fostret deres Yngel der, men til sidst er forsvundet, vel skudt ned af en eller anden Skytte; for nogles Vedkommende kender vi Aarstallet for Drabet, om andre ved vi, at Ufred fik dem til at skifte Redeplads — for alle ved vi nu, at de ikke er mere. Et Par af Beretningerne om den Skæbne, der ramte Havørnen, kan nævnes som Eksempler. Det Sted, hvor Havørnene længst bevaredes, fordi de havde Fred i selve Skovene, er Visborggaard Skove og særlig Havnø Skove ved Mariager Fjord, hvor indtil 5 Par skal have ynglet endnu i dette Aarhundrede; men Ufred lurede paa Ørnene, saasnart de var udenfor det fredede Omraade, og den ene efter den anden faldt for Snigskytters Skud og udlagt Gift, saa det sidste Aar, et Par forsøgte at yngle, var i 1912 — uden Held, da den ene af de gamle Ørne maatte lade Livet for Gift. De følgende Aar levede den anden gamle Ørn i Ensomhed, til den i 1918 fik en ung Fugl som Mage — men Vanheld vilde, at den gamle faldt for et Skud paa Godset Overgaard paa den anden Side Fjorden; endnu i 1927 saas den tilbageblevne enlige Ørn dog nu og da ved Reden (cand. pharm. S. Rasmussen in litt.). I Roden Skov paa Lolland ynglede ikke alene Havørnen, men muligvis ogsaa Kongeørnen; for at fremme Jagten blev Ørnene skudt i 1886, og mange trækkende Ørne faldt tillige her — i Løbet af et Par Aar saaledes ialt efter Opgivelse 26 Ørne, hvoraf 18 Havørne. Overalt er det den samme Historie — kun Aarstallene for den sidste Ørns Skæbne er lidt forskellig.

Særlig stærk har Tilbagegangen af ynglende Havørne været her i Landet efter Midten af 1880'erne, altsaa paa den Tid, da man, særlig for Fasanens Skyld, har vist den mest hensynsløse Forfølgelse af Rovfuglene, ved Skydevaaben, Gift og Saks; man maa dog ikke være blind for, at bl. a. ogsaa Hugsten af Redetræer forbigaaende kan have haft sin Andel i Tilbagegangen, og Ægsamlernes Virksomhed maa med dybeste Beklagelse nævnes i Forbindelse med Havørnens Aftagen. Ægsamleriet uden noget videnskabeligt Maal, saaledes som det oftest er drevet her i Landet, har afgjort sin meget store Del i Udryddelsen af netop Havørnen; nogle af de sidste ynglende Par blev saaledes berøvet deres Æg,

[1] Naar Fr. Dietrich i Hamburgs Vogelwelt (1928, Side 240) skriver om denne Art: „Ich selbst sah im Sommer 1885 auf Möen mehrere noch besetzte Horste an den Kreidewänden“, turde her dog foreligge en Erindringsforskydning med Hensyn til Antallet.

f. Eks. i Havnø Skov, hvor et Par Drenge tog Æggene i 1906 (Oppermann), og endnu i 1909 blev et Havørnepar et Sted her i Landet berøvet sit Kuld paa 3 Æg (V. Weibüll, D. O. F. T., V, Side 122).

Før 1880 var der altsaa en Del ynglende Havørne i vore store Skove; i Tidsrummet mellem 1880 og 1890 var der endnu nogle ynglende Par; mellem 1890 og 1900 maaske knapt en halv Snes Par, og i den første halve Snes Aar af dette Aarhundrede fandt saa den totale Udryddelse af Arten som Ynglefugl Sted. Endnu 1908 ynglede dog 3 Havørnepar i Nordjylland, iflg. Skovrider Weismann. Vi skal nærmere angive, hvor de forskellige Par har været at træffe som *ynglende efter 1880,* idet det dog maa bemærkes, at de enkelte Reders Historie ikke er omtalt saa nøjagtigt i Litteraturen, at Fejl ikke kan være indløbet.

Endnu omkring Aarhundredskiftet skal der, som lige nævnt, have været fem Par ynglende i Skovene ved *Visborggaard;* i den nærliggende *Sødringholm Skov* ynglede der et Par til 1905; i *Bigum Skov* og i *Lindum Skov* var der et Par i hvert Fald til 1887; ved *Slaunsø* i *Silkeborg Sønderskov* et Par endnu omkring 1880, men det forsvandt snart efter, muligvis paa Grund af forstlige Arbejder; i *Ry Sønderskov* ynglede den ikke efter 1885; i *Addit Skov* ynglede den til 1882; i *Kalø Skov* havde den endnu Rede i 1886. I *Skaade Skov* og *Fløjstrup Skov* blev Rederne forladt af Havørnene omkring 1882; ved *Stensballegaard* ynglede den til 1895, og i *Palsgaard Skov* i hvert Fald til 1890; i Simonskov under *Wedellsborg* sidst i 1890'erne; i *Einsiedelsborg Skove* ynglede den til 1887; i *Næsbyholm Skove* fandtes den ynglende til 1883 og i *Petersværft Skov* maaske til 1889; paa *Pomle Nakke* har den sandsynligvis endnu ynglet omkring 1880 og paa *Orenæs* til i Begyndelsen af 90'erne; i *Roden Skov* ynglede den til 1886. De sidste Par Havørne paa Nord-Falster (loc.?) skal have ynglet her til ca. 1906 (V. Weibüll, D. O. F. T., V, Side 122).

De fleste Reder har været anbragt i Skovenes højeste og ældste Ege- eller Bøgetræer; men hvor Ørnen har fundet Fred, har den undertiden været lige saa nøjsom med Redestedet her i Landet, som den endnu i vore Dage er det i Grønland; den har f. Eks. (som angivet af Kjærbølling) haft Rede paa en Sandklit Syd for Ringkøbing Fjord, i en Vidiebusk i Mandshøjde i Hals Mose og midt ude i Vildmosen, som omtalt af J. C. H. Fischer, hvis Beretning herom vi gengiver nedenfor sammen med enkelte andre, der viser, hvorledes Havørnen boede i vore Skove.

Afdøde Kultusminister *J. C. H. Fischer* havde for ca. 70 Aar siden Lejlighed til at iagttage Havørnen i Vendsyssel, hvor han siger, at den „forekommer hyppigt saavel paa Trækket som ynglende". Og videre fortæller han i „Nogle Iagttagelser over Danmarks Fugle, med særlig Hensyn til Vendsyssel" i Naturhistorisk Tidsskrift 1862, Side 329 flg.: „Naar Aaerne oversvømme de tilgrænsende lave Strækninger, seer man den stundom i Flokke ved disse. Den yngler i Oxholm Skov, hvor dens Rede til 1858 fandtes i et lavt Træ, kun omtrent en halv Snees Fod fra Jorden; Træet havde derhos Grene næsten lige ned til denne. Men, da der udhuggedes en Vei tæt forbi Reden, flyttede Fuglen og valgte nu som Modsætning Toppen af et af Skovens høieste og slankeste Bøgetræer. Der fandt jeg den 7de Mai 1859 to omtrent 14 Dage gamle Unger i Reden. Den maa altsaa have lagt Æg sidst i Marts. Tidligere har Havørnen ogsaa ynglet i Dronninglund Storskov ovenpaa et Træ, hvis Top Vinden havde afbrudt; men da dette for nogle Aar siden omhuggedes, forlod den Skoven. Den yngler dernæst i Hals Skov, hvor jeg dog ikke har seet Reden, og i den store Vildmose. Som bekjendt, udgør denne en meget stor, aldeles jevn Flade, hvor intet Træ findes, der kunde bære den svære Rede, endmindre nogen Klippe, der kunde findes indbydende for den. Rimeligvis er det den uforstyrrede Ensomhed paa dette vanskeligt tilgængelige Sted, der har tiltalt den. Den har bødet paa Stedets Mangler som Redeplads ved omtrent midt i Mosen at sammenslæbe en Mængde Tørv og Riis og af disse danne en Høi, der er synlig over hele Mosen. Efter hvad man har sagt mig, har den ynglet her i mange Aar. Jeg har, afskrækket ved de Besværligheder, en Vandring saa dybt ind i Mosen medfører, endnu ikke besøgt dens Rede; men jeg har ofte betragtet den i nogen Frastand og seet Ørnen flyve til og fra den. Man har forsikkret mig, at en lignende Rede findes i den lille Vildmose, sønden for Liimfjorden." I sine „Fortsatte Iagttagelser etc." i samme Tidsskrift for 1869, Side 103 tilføjer Fischer angaaende Reden i Vildmosen: „Den tidligere af mig omtalte Rede i den store Vildmose er nu nedbrændt ved en af de store Hedebrande, der af og til gaae over Mosen, og Fuglene have derpaa ganske forladt denne." Endnu 1920 kunde gamle Folk paa Egnen huske, at Ørnen havde ynglet her (Dr. phil. K. Jessen).

Fr. Faber nævner i sin „Skildring af en ornithologisk Udflugt i Kattegat i Juli 1824", at Havørnen

ynglede hyppigt i Skovene langs Kysten af Horsens Fjord. Om blandt andet disse Ynglesteder i Horsensegnen fortæller A. H. Faber i „Vejle-Horsensegnens Fuglefauna“ 1898 følgende: „Havørnen og dens Rede hører til Minderne fra min tidligste Ungdom, da jeg som Dreng færdedes i Stensballegaards Skove ved Horsens Fjord. Ofte har jeg da beundret den stolte Ørn, naar den sad i Toppen af en gammel udgaaet Eg, hvorfra den havde en vidtstrakt og fri Udsigt over Landskabet og i Tide kunde opdage enhver sig nærmende Fjende, eller naar den i rolig sejlende Flugt uden Vingeslag kredsede højt over Trætoppene og gjorde store Svingninger ud over Fjorden. Dens vældige Rede, der sad højt oppe i en rank og mægtig Bøg, stod da for mig som noget fjernt og utilgængeligt, der pirrede min Nysgjerrighed, netop fordi jeg ikke kunde tænke mig den Mulighed at vinde derop nogensinde. Dette har jeg dog senere opnaaet baade der og andre Steder mange Gange, og min Respekt for Redens vældige Dimensioner og ophøjede Stade er ikke bleven mindre af det. Jeg har selv ligesom Ørnen siddet deroppe og beundret den vidtstrakte Udsigt henover Trætoppene og det hele omgivende Landskab. Reden er 6 Fod i Diameter og c. 4 Fod høj, bygget af svære Grene og mindre Kviste og indvendig belagt med Halm; den er saa stor, at jeg har kunnet skjule mig helt for en Tilskuer, der stod nede i Skoven. I en lang Aarrække har Ørnen haft sin Yngleplads i Brakør Skov ved Stensballegaard[1]; flere Gange har den skiftet Plads, naar man har forstyrret den. Den Rede, jeg har klatret op i, sidder i en Højde af c. 80 Fod over Jorden. Jeg besteg den sidst den 17. Marts 1892, og en af Ørnene laa i den, da jeg nærmede mig Træet, men der var desuagtet ikke Æg i Reden, og efter hvad jeg har erfaret, skal der nok ikke senere have været Æg. Paa Jorden under Reden har jeg ofte fundet Levninger efter Ørnens Maaltider, Duevinger, Rester af Vildænder (bl. a. af Anas ferina) og skeletterede Torskehoveder. I en anden af Skovene i Horsens-Egnen har Havørnen ligeledes ynglet i mange Aar nemlig i den 600 Td. Land store Palsgaard Skov, der ligger paa en Landtunge ud i Havet, og hvor Ørnen har et mere fredlyst Opholdssted end i Stensballe Skov. Her fandt jeg første Gang Reden i 1877, bygget forholdsvis lavt i en svær Eg, men den Gang manglede jeg Evne og Redskaber til at stige derop. Den 3. April 1881 foretog jeg Opstigningen ved Hjælp af Jernskruer og fandt da 2 stærkt gullige Æg. Næste Aar besøgte jeg Reden allerede den 12. Marts; da var der et Æg, og den 16. Marts var der 2 Æg, som nok er det almindelige Tal. Disse Æg vare renhvide; muligt er det under den lange Rugning, at Æggene antage en mere og mere lergul Farve. Der hengik nu 8 Aar, i hvilke jeg ikke kom i denne Skov, men da jeg imidlertid igjen var kommen til Egnen, havde taget Ophold i Vejle 1888, fik jeg Lyst til endnu en Gang at se Ørnen og dens Bo og tog den 16. Marts 1890 derud. Det varede længe, førend jeg fandt Reden, da den gamle, jeg kjendte, var forsvunden tilligemed Træet. Endelig traf jeg paa den nye Rede, denne Gang bygget en Del højere oppe i en svær Bøg, og jeg forefandt 2 smudsighvide Æg i den. Foruden disse 2 Ynglesteder har jeg ikke fundet den i Horsens-Vejle-Egnen, kun af og til set den strejfende f. Ex. den 29. Januar 1882 over Rosenvold Skov, hvor den siges at have ynglet for mange Aar siden. Det samme fortælles om Gyllingnæs Skov, hvor den dog ikke yngler mere. (I Lindum Skov under Tjele Gods ved Viborg besøgte jeg Ørnens Rede den 4. April 1886 og den 7. April 1887 og fandt begge Gange 2 Æg i den).“

Der er ingen Tvivl om, hvorledes vor Bestand af Havørne er forsvundet — det fremgaar tydeligt af de foregaaende Sider; Skydevaaben har gjort Størsteparten, Giften gjorde sit, og Ægsamlere hjalp trolig med. Den Jæger, der i Slutningen af 1860'erne i Ulvshale paa Møen kunde rose sig af i Løbet af en kortere Aarrække at have skudt ca. 100 Havørne vil lige saa lidt som Ægsamleren, der alleroftest samlede uden noget videnskabeligt Maal, kunne paaregne at blive nævnt med Veneration af den Fremtid, som vil beklage Artens totale Udryddelse her i Landet.

Havørnen har, som det vil være fremgaaet af det foregaaende, holdt til i mange af vore større Skove, selvom fredelige Forhold ogsaa har faaet den til at søge Redeplads f. Eks. i Vildmosen og i vestjydske Klitter; de fleste Bopladser har dog været i Skove nær den aabne Kyst, ved Fjorde eller i Nærheden af vore større Søer, men paa andre Tider af Aaret strejfede Ørnene, og vel særlig de yngre, ud over hele Landet, saa man dengang kunde træffe dem f. Eks. i Vestjyllands ensomme Egne, f. Eks. omkring Fiil Sø, hvor Havørne — men rigtignok ikke længere danske Fugle — endnu til Tider kan regnes at høre med i Vinterbilledet. Naar man ser bort fra de enkelte, ensomme Ørne, som i de sidste Decennier stadig Aaret igennem har levet i de Egne, hvor Resterne af den Rede, hvori de vel saa

[1]) Reden er kendt tilbage til i hvert Fald 1845. Udg.

Dagens Lys første Gang, endnu hænger som en formløs sort Klump i en stor Eg eller Bøg, saa besøges Danmark nu næsten kun af Havørne fra *sidst i Oktober til Slutningen af Marts;* de allerfleste Havørne er i de senere Aar skudt her i Landet i November til Februar, og det er oftest unge Ørne, som fra Skandinavien kommer hertil paa Vintertrækket. I sidste Halvdel af Marts synes der oftere at være iagttaget Havørne end i den øvrige Del af Marts og i Februar; sandsynligvis er dette højnordiske Fugle, som paa denne Tid vandrer fra Nord-Tyskland mod deres nordlige Hjem; enkelte gamle Hunner, skudt her i Landet paa denne Tid, har haft ret stærkt udviklede Æg i Ovariet. Vi ved ikke, hvorvidt vore egne Havørne i gamle Dage blev stationært her i Landet hele Vinteren, eller om de alle eller maaske kun de unge gik lidt mod Syd paa denne Tid.

Havørnen er aldrig blevet ringmærket i Danmark, og fra Udlandet foreligger kun faa Forsøg med denne Fugl. Paa Ålandsöerne blev to ringmærket i 1917 (27. Juni), og af disse blev den ene skudt paa Öland (31. December) og den anden lige efter (4. Januar 1918) ved det nærliggende Skägganäs i Syd-Sverige; disse to Fugle udviser altsaa den sydgaaende Bevægelse, som unge Havørne fra Skandinavien foretager, og som ofte fører dem til Danmark, hvor de desværre hidtil er blevet meget ugæstfrit modtaget. Et Par unge Havørne, der blev mærket i Ungarn, kom paa deres Vandring eller Omstrejfen kun ca. 150 km Sydøst for Hjemstedet. Under Efteraarstrækket og Foraarstrækket gaar Havørne regelmæssigt over Kurische Nehrung; her blev en Havørn mærket 8. Marts 1910 (ved Rositten) og blev senere skudt i Guvernementet Pleskau (Pskov) i Rusland; den angiver saaledes en nordøstlig Trækretning for i hvert Fald en Del af de russiske Havørne (Fr. v. Lucanus: Die Rätsel des Vogelzuges. 1929).

Havørnen er stationær paa *Island;* men muligvis stammer dog de ganske enkelte Havørne, som med lange Mellemrum viser sig paa Færøerne om Vinteren, f. Eks. i 1902 (K. Andersen), fra Island.

Havørnen er overordentlig let kendelig, dels paa Grund af dens Størrelse, som overgaar Størrelsen af alle de Rovfugle, der træffes paa vore Breddegrader (undtaget er de to uhyre sjældne Gribbearter), dels paa Grund af særlige Karakterer, som let lader sig konstatere. Dens Vingefang er ca. 200—250 cm, og de mægtige Vinger er brede og afrundede med vidt spredte Svingfjerspidser under Flugten; i stille Luft er dens Flugt tung og besværlig, men faar den Vind under Vingerne, kan den rigtig udfolde sin Flyvekunst, og den hører til de pragtfuldeste Svæveflyvere; Fødderne er under Flugten strakt bagud, som normalt hos alle Rovfugle. En overordentlig god Karakter i Flugten er Halens Form, der i Modsætning til Kongeørnens er svagt kileformig; hos den gamle Fugl er den helt hvide Hale meget synlig paa lang Afstand, ligesom det lyse Hoved hos den gamle Fugl er meget iøjnefaldende og aabenbart ofte tidligere har faaet Iagttagere til at tro, at de havde den amerikanske Hvidhovede Havørn for sig. Det kan endvidere bemærkes, at Havørnen i Flugten sænker Hoved og Hale under Kroppens vandrette Linie.

Havørnens Stemme er vel ikke meget kraftig for saa stor en Fugl, men dens gjaldende Skrig kan dog lyde vidt over en stille Skov eller Dal; dens mest karakteristiske Skrig er et kraftigt halsende Skrig, som udstødes, idet Fuglen strækker Næb og Hals noget fremad: gja — gja — gja — for ofte efterhaanden at gaa over i et hivende, hurtigere gentaget Skrig: gji — gji — gji —, hvorunder Hovedet føres opad, omtrent som Sølvmaagen og andre store Maager gør det. Ved Reden og under forskellige Sindsstemninger høres andre Skrig og Lyde, som findes bogstaveret af forskellige Forfattere paa meget forskellig Maade (vi kan henvise til Ivar Hortling l. c. Side 467).

Havørnen lever som alle Rovfugle *monogamt,* og Iagttagelser her i Landet, som ogsaa andre Steder, viser, at saafremt den ene Mage bortskydes, kan der gaa mange Aar, inden den tilbageblevne finder sig en ny Ægtefælle. Parringen foregaar vel ofte paa selve Reden som hos andre Rovfugle, men kan dog ogsaa finde Sted langt fra selve Redetræet; f. Eks. har afdøde Godsejer V. v. Buchwald iagttaget Parringen et Par Gange i et stort Egetræ i Udkanten af Sødringholm Skov, og den foregik „under en frygtelig Skrigen og Spektakel“.

Havørnen bliver ikke yngledygtig før tidligst i dens fjerde Aar, men direkte Iagttagelser herover i Naturen foreligger ikke, og der er endogsaa fremsat Formodning om, at det ikke sker førend betydeligt senere, i 8—10 Aars Alderen. De Steder her i Landet, hvor man har haft Lejlighed til at iagttage Havørnen, har den oftest hele Aaret rundt holdt sig i Omegnen af den engang valgte Redeplads; men dens Strejftog ud langs Kysterne strakte sig daglig ofte over flere Mil, f. Eks. gjaldt dette den enlige

Havørn, der i flere Aar efter, at dens Mage var skudt, holdt til i Sødringholm Skov ved Randersfjordens Munding.

Som nævnt foran, har *Reden,* som benyttes gennem umindelige Tider og derfor ofte opnaar mægtige Dimensioner, her i Landet i de fleste Tilfælde været anbragt i høje Træer, indtil over 20 Meter oppe; men i Norge-Sverige, Island og andre Steder er den hyppigt anbragt paa Klippehylder i mere eller mindre utilgængelige Fjælde, men den kan ogsaa være anbragt paa jævnt skraanende Fjældsider, paa lave Klippeøer, imellem Rør paa Holme, i Klitter (Vestjylland og fl. andre Steder), eller ligefrem paa Sandbanker i Flodmundinger, hvilket viser, at Havørnen med Hensyn til Redestedet ikke er specielt indstillet — blot den finder Fred og passende Jagtterrain, kan snart sagt enhver Plads benyttes. Medens Reden i Træer undertiden opnaar en Størrelse paa op mod to Meter i Diameter og tilsvarende Højde, saa er den i Bjergene almindeligst af en sparsom Konstruktion, hvilket bl. a. vil fremgaa af Beskrivelsen af Havørnens Rede i Grønland (se Side 88).

Reden bygges i Træer af Grene og Kviste, der varierer meget i Tykkelse, ofte fra 5—10 cm tykke og nedefter til tynde Kviste; indvendig udfores den med blødere Materiale, Græs, Lyng, Tang, Mos, enkelte Fjer, Uld o. l.; Overfladen af Reden er nogenlunde plan med en ikke stærkt afgrænset „Skaal" i Midten. Som mange andre Fugle holder Havørnen med stor Kærlighed fast ved et engang valgt Redested, men kan ogsaa fra Aar til Aar skifte mellem 2—3 Reder; vi har allerede foran nævnt, at en Rede her i Landet har været kendt tilbage til mindst ca. 1845, og fra Island omtaler Fr. Faber fra 1820 en Rede, som allerede Eggert Ólafsson kendte fra 1750 (Lóndrángar). Man har hos visse Rovfugle (f. Eks. for Dværgfalkens Vedkommende) bemærket, at selvom Parret paa et saadant foretrukket Sted bortskydes, vil der dog næste Aar paa samme Sted findes et ynglende Par; antagelig er Forholdet det, at i mange Tilfælde er det selve Stedet, der er specielt egnet for Fuglene, og at det derfor ikke nødvendigvis er de samme Individer, som i Aaringer bebor det.

Her i Landet begyndte Havørnen *Æglægningen* omkring 10. Marts, og den var øjensynlig oftest tilendebragt paa de forskellige Ynglepladser allerede i Slutningen af Maaneden, idet de Kuld Æg, der er taget i Begyndelsen af April, og hvorom der haves Oplysninger i saa Henseende, for det meste angives at have været mere eller mindre stærkt ruget. I de følgende Linier skal vi, ordnet efter Fundenes Tidsfølge, give en Liste over en Del Kuld, idet Ægantallet angives i Parentes: $^{15}/_{3}$ 1880 (2 Æg) Skaade Skov — $^{16}/_{3}$ 1882 (2, $^{12}/_{3}$: 1 Æg) Palsgaard Skov — $^{16}/_{3}$ 1890 (2) Palsgaard Skov — $^{26}/_{3}$ 1884 (2) Thoreby Storskov — $^{26}/_{3}$ 1906 (2) Havnø Skov — $^{30}/_{3}$ 1871 (2) Thorstedlund Skov — $^{30}/_{3}$ 1879 (2) Thorstedlund Skov — $^{31}/_{3}$ 1869 (2) Æbelø — $^{1}/_{4}$ 1887 (1, $^{7}/_{4}$: 2 Æg) Lindum Skov — $^{2}/_{4}$ 1880 (2) Kalø Skov — $^{3}/_{4}$ 1881 (2) Palsgaard Skov — $^{4}/_{4}$ 1885 (2) Einsiedelsborg Skov — $^{4}/_{4}$ 1886 (2) Lindum Skov — $^{18}/_{4}$ 1881 (1 Æg) Bigum Skov. Antallet af Æg har saaledes praktisk talt uden Undtagelse været 2. Eet Æg skal kunne findes hos gamle Fugle, og 3 Æg i Reden kan findes, men sjældent. I *Sverige* lægges Æggene i Almindelighed i April (Jägerskiöld och Kolthoff 1926); for *Norge* angives, at Æggene lægges tidligt, allerede i Marts, og at de fleste Unger udklækkes i sidste Halvdel af April (Collett ved Ø. Olsen 1921), men jo længere nordpaa man kommer, desto senere bliver Æglægningen; saaledes har H. Tho. L. Schaanning fundet, at første Æg blev lagt de første Dage af Maj i *Øst-Finmarken* og *Finland.* I Skotland, hvor Klimaet endnu sent paa Foraaret kan være meget barsk, angives Æglægningstiden at falde omkring 10. til 22. April (Pract. Handbook of British Birds 1921). Det er interessant i denne Forbindelse at bemærke, at Æglægningen i Syd-Europa kan tage sin Begyndelse i Slutningen af Januar, men dog oftest i Februar. B. Hantzsch (1905) angiver, at Æglægningen paa *Island* finder Sted i April eller senest i Begyndelsen af Maj, og denne Angivelse gentages af P. Nielsen (D. O. F. T., XIII. 1918—19, Side 35).

Æggene er i Almindelighed uplettede, og Farven er mat hvid eller graagul med grønligt til gulligt Skær; undertiden kan der være svage, brunlige eller graagullige matte Pletter, som dog yderst sjældent er stærkt fremtrædende som rødbrune Pletter. Skallen kan være stærkt smaaporet og ru, men ogsaa ret glat; indvendig er Ægget lyst grønt i gennemfaldende Lys. Practical Handbook of British Birds 1921 angiver som Gennemsnitsstørrelse af 100 Æg følgende Maal: 73,9 × 57,8 mm, største 84,4 × 60,7 mm og 82,2 × 63,5 mm, mindste 66 × 54 mm og 68 × 53 mm. Æggets Vægt skal ligge omkring 13—15 gr. Det fyldte Æg vejer ca. 140 gr (Heinroth).

21 danske Æg har følgende Størrelse, og ingen af de undersøgte Æg havde fremtrædende eller blot nogenlunde tydelig Tegning paa Skallen:

Gennemsnit:	74,5 × 56,9 mm.
Største:	81,0 × 58,0 og 78,3 × 58.9 mm.
Mindste:	71,0 × 58,0 og 76,0 × 52,5 mm.

Den Grønlandske Havørns Æg synes at være lidt større (se Side 89), medens Æg fra sydligere Egne er lidt mindre, et Forhold, som iagttages hos en Del Rovfugle, ligesom hos visse andre Fugle. 21 Æg fra Syd-Rusland (Rey) havde følgende Gennemsnitsstørrelse: 73,3 × 57,9 mm, og 12 Æg fra Lilleasien (Jourdain) havde følgende Maal: 71,8 × 56,3 mm.

Der foreligger ingen Æg fra Island til Undersøgelse; B. Hantzsch (1905) mener, at de nærmer sig de grønlandske i Størrelse, men angiver dog kun Maal af et enkelt (efter *Preyer*), nemlig 81×60 mm; P. Nielsen (D. O. F. T., XIII, 1918—19, Side 35) giver, idet han tilføjer, at Havørnen paa Island i Almindelighed lægger to Æg, hvoraf i Reglen kun det ene er befrugtet, følgende Maal fra en Rede ved Thingvallavatn med 3 Æg (8. Maj 1911): 76,5 × 60 mm og 80 × 62 mm. Disse Maal synes altsaa overensstemmende med Hantzsch' Angivelse at tyde paa, at de islandske Havørne har Æg af gennemgaaende lidt større Dimensioner end i hvert Fald de danske.

Incubationstidens Varighed er endnu ikke fastslaaet med fuld Sikkerhed; den angives af Fr. Faber til at være 35 Dage, men sandsynligvis er denne hundredaarige Angivelse, som ofte findes gengivet i Litteraturen, ikke rigtig, og det vilde i hvert Fald være rimeligt, inden det bliver for sent, at faa Fabers Iagttagelse verificeret ogsaa i andre Egne af Artens Udbredningsomraade. G. Krause angiver længere Tid, nemlig 40—42 Dage, og Ivar Hortling formoder, at Rugetiden er omkring 45 Dage. Begge Køn deltager i Rugningen, mest er det dog Hunnen, i visse Reder maaske alene denne, der tilbringer Tiden paa Reden.

Ungen vejer kun ca. 90 gr eller deromkring, naar den kommer ud af Ægget, klædt i flødefarvede til gulliggraa, bløde Dun, men dens Tilvækst er voldsom i dens første Levemaaned. Heinroth giver i „Die Vögel Mitteleuropas" Bd. II, Side 74, en interessant Oversigt over Vægtforøgelsen hos en Unge i Fangenskab, hvoraf vi vil give følgende Uddrag: ca. $1/2$ Dag gammel vejede Ungen 86 gr, 7 Dage 300 gr, 14 Dage 800 gr, 21 Dage 1835 gr, 28 Dage 2760 gr, 35 Dage 3570 gr og 42 Dage 4090 gr (den gamle Hans Vægt kan regnes til ca. 4 kg og den gamle Huns til ca. 5 kg, men Vægten kan variere ikke saa lidt. En gammel Hun, skudt 16. Marts 1909, Bregentved, vejede 6350 gr og Heinroth nævner endogsaa en 7 kg vægtig Havørn). Det er indlysende, at mangen Søfugl skal bæres hjem til Reden, for at Ungerne kan naa op til nævnte Vægte. Omkring tre Uger gammel fortærede den af Heinroth nævnte Unge ca. $1/2$ kg Kød og Fisk, hvoraf ca. $1/3$ omsattes til Vægtforøgelsen. Som alle andre Rovfugleunger udtømmer Havørnens Unger sig, idet Bagkroppen løftes op over Redekanten, saa Ungen næsten staar paa Hovedet, og Ekskrementerne slynges da i en Straale indtil 2 Meter bort fra Reden; i den Tid, Ungen vokser stærkest, sker dette godt en halv Snes Gange i Dagens Løb, naar de bliver ældre endnu hyppigere, og det er derfor meget forstaaeligt, at Omgivelserne bliver ganske hvidkalkede.

Godt tre Uger gammel, paa den Tid da dens anden Dundragt er udformet, begynder Ungen at kunne staa, og derefter stiger Lysten til at vandre ud paa Kanten af Reden, eller, hvor Omgivelserne tillader det, bort fra denne. Naar Ungen er tre Uger gammel, begynder den første Fjerdragts Fjerspidser (bærende Dun A paa Spidserne) svagt at skyde frem mellem Pelsdunene (Dun C), der nu er fuldt anlagt; den anden Dundragt fældes, fra Ungen er i omtrent 11te Leveuge, og disse Dun falder altsaa af mellem første Fjerdragts Fjer. I en Alder af 5—6 Uger vokser Fjerdragten stærkt, men Rester af Dundragten er dog meget iøjnefaldende; i 6—7 Ugers Alderen vokser de længste Svingfjer henimod 1 cm daglig, og Ungen bliver nu mere og mere rigtig Ørn, men endnu 10 Uger gammel har den Rester af Dun synlige paa Hovedet; dog forsvinder disse ogsaa snart, og den unge Havørn er da rede til paa brede Vinger at erobre sin luftige Verden.

Som hos andre Rovfugle kan Størrelsen af Ungerne i samme Rede være meget forskellig; her kan saaledes nævnes, at H. og Ch. Pearson under deres Besøg ved Fiskivatn paa Island i 1894 (Ibis 1895) fandt en Rede paa en Klippe ude i Søen, ca. en halv Snes Meter oppe, hvori den ene af Ungerne var dobbelt saa stor som den anden.

Ingen har som Bengt Berg i „De sista Örnarna“ (1923) talt Havørnens Sag mod Menneskets Udryddelseslyst og samtidig givet os et Indblik i denne Fugls Liv; et Par Udtog af „De sista Örnarna“ (Side 122 flg. Udg. 1927) vil være illustrerende for Havørnens Tilværelse ved dens Rede:

„Det hända tätt för mina ögon mer med örnar den dagen än hela livet förud. Jag orkade inte skriva ned det paa kvällen sen, men synerna sitta som etsade i minnet. Medan honan ännu stod matande i boet kom hannen farande. Hon såg honom före mig. Hon vred huvudet däråt. Då slog han just upp på toppen av en hög fura ovanför boträdet i bergsluttningen. Det var en liten byting till tornfalk efter honom, den pep så försmädligt, och örnhannen blev arg, där han slog till på den gungande toppen och såg den lille gynnaren fara som ett skott över sin rygg. Han sträckte fram halsen och skrek — gri, gri, grick! Det var så egendomligt att se honan just då. Vreden är snar i deras huvuden. Hon ställde sig upprätt med höjd hals, som om hon också varit förolämpad. De spetsiga fjädrarna i nacken restes vredgat, och hon öppnade näbbet som för att skrika. Men inte ett ljud kom där, och aldrig hörde jag varkan henne eller hannen skrika så länge de sutto i boet. Många fåglar bruka orubbligt hålla tyst i boet, som ville de inte förråda var ungarna finnas. Blott en gång vid Björksundsörnarnas bo såg jag örnhannen förföljd av fiskgjusen komma hem till boet, som ville han skydda ungarna, och då ljödo skriken från båda sidor i högsta upphetsning.

Men tornfalken flög sin kos — örnen hade väl blott på sin väg råkat komma för nära hans bo och fått getingen efter sig — och örnungarnas hungriga gnisslande tvang honan att ge dem mera. Jag kunde inte se vad det var för en fisk. Den såg ut som en id eller en sik på ett kilos vikt. Hon höll den under båda fötterna och slet med det tunga, vassa näbbet ut stycke efter stycke som hon räckte ungarna med en mjuk stillsam omsorg. Det måste ha varit underbart att se den stora fågeln, medan ungarna ännu varit små och hjälplösa. Vilken sällsam modersömhet måste då inte ha skimrat omkring hennes annars så skoningslöst hårda väsen. Nu voro telningarna halvvuxna med mörkbruna fjädrar överallt under de vita dunspetsarna, och nätterna voro redan ljumma nog för dem att reda sig gott förutan värmen under de moderliga vingarna.

Fisken var förtärd på några få minuter, det tycktes inte fylla mycket i de morgontomma krävorna, ty det gnisslande lätet upphörde ej. Örnhonan såg sig omkring, som ville hon tro att där fanns mera. Hon tittade ned till sina egna klor, där fisken funnits, och såg sig omkring igen. Så tog hon plötsligt ett klumpigt hopp ut på bokanten och svingade sig med en förvånande lätthet upp mellan trädkronorna till hannen på furutoppen.

Där hade de sitt givna viloställe och sin utkik, från vilken de bevakade nejden. De översta grenarna i toppen voro avbrutna och skalade av deras skarpa klor, och vid foten av trädet lågo strödda dun och enstaka starka fjäderpennor, vilka fallit ned under deras ständiga vistande däruppe. Natten tillbringade de i andra träd omkring, men strax efter daggryningen kom i regel först honan och strax därefter maken flygande upp, varvid hela toppen gungade under den tunga lasten, och den som sist anlände fick balansera rätt så länge med utsträckt hals och flaxande vingar, innan han äntligen kom i jämvikt. Sen vidtog omedelbart ett ivrigt putsande av fjäderpansaret och jakt på ovälkomna men ständiga gäster, varefter plötsligt en eller båda begåvo sig utåt havet. En timme efter dagningen brukade där vara tomt. Då gick jakten därute över skären.... Var det tyst, så voro de antingen utom hörhåll utåt havet eller också helt nära. I sin egen begränsade botrakt på ön och på sitt säkra utsiktsträd fingo de i regel vara i fred. Blott någon gång följde dem ett par kråkor dit och sutto kraxande under dem i grenarna. Närmast omkring dem bodde helt naturligt inga fåglar, som fruktade örnarnas närhet, och därför var där ingen som gav hals. Men varhelst en örn annars strök ned i skogen på ön, strax kom den kråka, den tornfalk eller den trast, som bodde närmast, och besvärade sig högljutt över besöket. Andra nyfikna och förargade kommo till, och så fördes där ett oljud, som på långt håll berättade att — här sitter han. Särskilt kråkorna ville aldrig tiga. Detta kråkornas ständiga förföljande skrän måste sommartid göra det mycket svårt för havsörnarna att komma över något rov uppe i skogen. Och mycket bättre var det nog inte med deras fågeljakt bland skären, där trutarnas skrän och måsarnas ilskna visslingar alltid förrådde, var de stora rövarna ströko fram . . . .

Nu var det fridfullt stilla om morgonen så länge örnarna sutto kvar däruppe på sin topp. I mitt risbo hade jag god tid att räkna på, hur det skulle vara möjligt att få dem båda i kameran, när de kommo och foro däruppe. Det förgick någon timme. I boet började ungarna vissla att de ville ha mera

mat. De visste så väl var de hade de gamla, fastän dessa sutto högt däruppe. Den ena ungen stultade fram så att han kunde se genom en glugg bland de överhängande grenarna, lade huvedet på sned och kikade, och när då ingen av örnarna syntes röra sig, kom den visslande otåliga påminnelsen om att här nere satt han som ville ha mat. Var gång lyssnade honan och tittade alltmer orolig dit ned. Slutigen bredde hon ut vingarna och for. Hannen tittade efter henne och flög strax efter. Och nu hördes det snart av trutarnas larm norrut i vikarna att där försiggick något.

Det dröjde då inte en halvtimme, förrän ett ilsket måsskrik förkunnade, att en av de gamla var i närheten, och där kom örnhonan insvängande i boet från bortre sidan. I hennes ena fot hängde en skrakunge död. Hon släppte den bara i boet, tittade på hur en av ungarna girigt slök den hel, och så for hin igen. Nu hann jag inte byta film i kameran, det tog då inte fem minuter, förrän hon kom susande igen, och den gången var det skrakmor själv, som fått följa med, redan äten till hälften, hur det kunnat gå på så kort tid, kanske hon tagit henne ifrån hannen därborta.

Med ett tungt hopp ställde hon sig mellan ungarna och gav till höger och vänster, oregelbundet, två bitar till den, fyra bitar i följd till den andre, så en bit till höger igen, tills det bara var knotorna kvar och ungarna äntligen tego. Så flög hon, som om det varit brådska ännu och blev länge borta. . . . Först vid middagstinen kommo båda örnarna, tätt efter varandra, inflygande under mitt gömställe till boet. Hannen hade en svärta i klorna. Han ställde sig på bokanten med den. Men i samma minut som honan kom in i boet släppte han fågeln, som honan tog återigen styckade åt ungarna. Det var ingen brist på mat, och lusten att äta var uppenbart livets högsta mening däruppe. . . . .

De sista dunen lossnade i deras nackar och midsommar var förbi.

Av deras vingars bredd och kraft att se, kunde de ha flugit för länge sen. De gamla visste det. Tiden var kommen. Många stora fåglar göra så. Och nu började de ge ungarna allt mindre och mindre för att kropparna skulle lättna och för att till sist helt enkelt svälta dem ut ur boet. . . .

En dag när jag bidade däruppe brast tålamodet hos en av de unga. Han hade övat sina vingar på bokanten i ett par veckor väl. De gamla sutto båda i middagssolen på sin topp och låtsade inte om att ungarna skreko av hunger. Den unga örnen sprang fram och åter i boet med lyftade vingar. Helt plötsligt störtade han ut och flög — vacklade i början, men flög ändå bort emellan träden så långt mina ögon kunde följa“.

Havørnens Føde bestaar først og fremmest af Søfugle, særlig dykkende Ænder, og Fisk fra salt saavel som fra fersk Vand; desuden alle andre Dyr, den kan bemægtige sig, undertiden endogsaa ret store Dyr, som den kan overmande paa Grund af Sygdom, eller fordi de er skadeskudte; den forsmaar ikke Aadsler af hvad Slags, det kan være. Et udlagt Aadsel af et eller andet større Dyr kan derfor ofte forhindre, at Havørnen tager Vildt, som Mennesket gerne ser skaanet; dens Interesse for Aadsler har desværre her i Landet som andetsteds medført, at utallige er blevet dræbt ved forgiftede Aadsler, som den lettere gaar paa end Kongeørnen. Som Fødeemner er angivet følgende, hvoraf nogle sandsynligvis er taget som Aadsler: smaa Sæler, Kanin, Hare, Lam, Raakalv, Pindsvin, forskellige Arter Ænder, Lomvie, Lunde, forskellige Arter Maager, Blishøne, mindre Vadefugle, Fjerkræ og som nævnt Saltvands- og Ferskvandsfisk. Havørne, undersøgt her i Landet i Efteraar og Vinter, havde fortæret Ederfugle, Stokand, Krikand, Hættemaage, Fasan, Vandrotte og Torskefisk (Gadus sp.); dette iflg. Johs. Ferdinands og E. Lehn Schiølers Undersøgelser. Ørnene forsøger yderst sjældent at tage flyvende Fugle, og at mange Fugle er uden mindste Interesse for dem vises blandt andet deraf, at deres mægtige Rede undertiden kan huse andre ynglende Fuglearter; her i Landet er det iagttaget, at et Allikepar boede i Redens Grenbunke (Sødringholm), og Bengt Berg har fundet Hvid Vipstjert ynglende i Siden af en Ørnerede. Den Maade, hvorpaa Havørnen jager Søfugle, særlig Ederfugle, er oftere beskrevet og vil her findes omtalt nærmere under den grønlandske Race af Havørnen.

Her i Landet er Havørnen nu fredet — men sikkert er Fredningen kommet for sent til, at vi atter kan opnaa at regne den blandt vore Ynglefugle. Skulde det trods alt ske, at et Par Havørne fra Sverige eller Norge fandt en Skov ved en stille, smilende dansk Fjord tillokkende som Yngleplads, vil det forhaabentlig finde Fred for Snigskytter og Ægsamlere og undgaa udlagt Rævegift. I Europa vil Havørnens Saga dog før eller siden blive afsluttet, hvorfor man i Tide paa længere Sigt burde søge at bevare Arten i Grønland — det eneste Sted, hvor dette kan gøres effektivt; og Initiativet dertil bør tages fra Danmark.

GRØNLANDSK HAVØRN, Haliaëtus albicilla groenlandicus Brehm.

Haliaëtos Groenlandicus Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 16. — Vultur albicilla L. Fabricius: Fauna Groenlandica, 1780, Side 53. — Aquila albicilla & A. ossifraga. Holbøll: Ornith. Bidrag grønl. Fauna, Naturhist. Tidsskr. Bd. 4, 1843, Side 384—85 og Orn. Beitrag Fauna Groenlands, 1846, Side 17—18. — Haliæetus albicilla. L. Hagerup: Birds of Greenland, 1891, Side 23 og 56. — Haliaëtus albicilla (L.). Winge: Grønlands Fugle, 1898, Side 259. — Haliaëtus albicilla (L.). Bertelsen: Fuglene i Umánaq Distrikt, 1921, Side 193. — Haliaëtus albicilla L. O. Helms: The Birds of Angmagsalik, 1926, Side 259.

Danske Navne: Grønlandsk Havørn.
Grønlandske „ : Nagtoralik, Nektoralik (ogsaa Tertersoak, Esaruktorsoak og Tingmiarlurksoak iflg. O. Fabricius).

Racekendetegn: Fuglen er større og kraftigere end den typiske Havørn. Næbbet ligeledes større og stærkere. Vingelængden er hos gamle Hanner mellem 624 og 652 mm, hos gamle Hunner mellem 660 og 717 mm, tilsvarende Maal hos unge Hanner 645—665 mm og hos unge Hunner 678—725 mm. Fjerdragten er paa det nærmeste som hos Haliaëtus albicilla albicilla, maaske en Smule varmere og kraftigere i Farverne, specielt i den første ungdommelige Dragt.

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: „
„ paa Island: „
„ i Grønland: Ret almindelig Ynglefugl langs Vestkysten indtil op mod ca. 70° n. Br.

Beskrivelse af Fjerdragten. Selve *Dundragten* findes ikke beskrevet for denne Race af Havørnen. En Redeunge, Sukkertoppen 8. Juli 1920, har paa *Oversiden af Hovedet* smalle, sortebrune Fjer med Dunspidser; paa *Halsen* har den graabrune Dun, men særlig paa Baghalsen ses frembrydende spidse, sortebrune Fjer, mange af dem med Dunender. Paa den største Del af Kroppen, med Undtagelse af Skulderpartiet og Vingerne, paa hvilke mørkebrune Fjer er brudt frem, er den helt beklædt med graabrune Dun, kun isprængt enkelte frembrydende Fjer midt paa Ryggen, paa Overgumpen samt mere spredt paa Bugen og Kropsiderne. Styrefjerene er ved at bryde frem, men er ganske korte og forsynede med Dunspidser. En Unge af lignende Alder ses paa Tavlen foran i Bogen (Frontispicen), malet af Kunstmaler Johannes Larsen i Ameralik Fjorden 6. Juli 1925.

Den unge Fugls første Fjerdragt varierer kun lidt fra lysere til mørkere; af de undersøgte 20 Eksemplarer var kun eet særlig lyst, men dog ikke slet saa lyst, som den under Haliaëtus albicilla albicilla (Side 65) beskrevne lyse unge Han. — Den normale Ungfugledragt ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet og Baghalsen* er dækket af ret lange, smalle, sortebrune Fjer, som paa deres inderste skjulte Del er hvide; paa Baghalsens Fjer er dette Parti større og okkerbrunligt ud imod de sortebrune Spidser. Fjerene paa *Ryggen, Skuldrene, Vingernes Overside samt Overgumpen* er nærmest okkergulligbrune, lysest paa deres inderste, skjulte Del og med store, brede, sortebrune Spidser og mørke Skafter. Den okkerbrune Farve er varmest og renest paa Vingens Dækfjer, de mørke Spidser kraftigst paa Ryggen. *De længste Skulderfjer* er mørkebrune med et lysere gulbrunt eller graabrunt Anstrøg. *Overhaledækfjerene* er ligeledes okkergulligbrune, men de mørke Spidser er svagere og mere udflydende; de midterste, forlængede Fjer er lysere smudsig gulbrune, lyst og mørkt spættede. *Strubens Fjer* er smudsig gulbrune, lysest gulbrune til hvide paa deres inderste Del og med mørke Skafter. *Forhalsens og Forbrystets Fjer* mørkere, mere okkergulligbrune, men ligeledes nærmest hvide paa deres skjulte Del, og Spidserne er sortebrune, mere markerede; Fjerenes Skafter er mørke. Fjerene paa *den inderste Del af Brystet og Bugen* er farvede og tegnede paa samme Maade, men er maaske en Smule varmere i den okkerbrune

Tone. *„Buksernes“ og Undergumpens Fjer* er mere ensfarvet graalig okkerbrune, de mørke Spidser svagere og mindre dominerende. Fjerene paa *den indvendige Side af Skinnebenene* og paa *Mellemfoden* er nærmest mørkebrune. *Underhaledækfjerene* er lysere, hvidlig gulbrune, men med kraftige, store, sortebrune Spidser. *Vingens indvendige Dækfjer* er mørkebrune, mørkest i Spidserne, lysest til flødehvide paa deres inderste Del. *Haandsvingfjerene* sorte, paa deres inderste Del dog nærmest graabrune, Skafterne er hvide paa deres inderste Del, men bliver gradvis mørkere udefter; i Spidsen af Fjerene er de helt sorte. *Armsvingfjerene* er graalig sortebrune, noget lysspættede paa den inderste Del af Inderfanerne, særlig paa de bageste af Fjerene; Fjerskaftet er farvet som paa Haandsvingfjerene. *Halens Styrefjer* er sortebrune, hver med et stort, lyst, gulligt spættet Midterparti; paa de yderste er Yderfanerne omtrent ensfarvet mørkebrune. En ung Hun, som bærer denne Dragt, er afbildet paa Tavle XXII.

I denne Dragt træffes de unge Fugle om Efteraaret og Vinteren, men paa samme Tid træffer man nogle unge Fugle i en, særlig paa Undersiden, væsentlig lysere Dragt; disse Fugle er Ungfugle fra det foregaaende Aar, altsaa eet Aar ældre end Fugle i den foran beskrevne Dragt. At det ikke drejer sig om en lysere Variation af Ungfuglens første Dragt, hvilken som nævnt ogsaa kan forekomme i Lighed med, hvad der var Tilfældet hos Haliaëtus albicilla albicilla, beviser en Række af Eksemplarer, som findes i Lehn Schiølers Samling. Disse Fugle har nemlig baade slidte og afblegede Fjer af første Ungfugledragt og nye, friske Fjer af en ungdommelig Dragt (med mørk Hale) blandede mellem hverandre, og er saaledes, sammen med nogle Fugle, der gaar fra denne Dragt over i den voksne Fugls første Dragt med den næsten hvide Hale, et Bevis for, at den Grønlandske Havørn har to ungdommelige Dragter med ret mørk Hale, førend den i det tredie Aar faar en første voksen Dragt med omtrent hvid Hale.

Denne anden Ungfugledragt er afbildet paa Tavle XXI og ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* og paa *Baghalsen* er mørkebrune, dog ikke nær saa mørke som i første Dragt, desuden har hver Fjer en lille, lys, flødefarvet Spids. Fjerene paa *Ryggen og Overgumpen* er hvidlig gulbrune med et lyst okkerrødligt Anstrøg; Spidserne er ligesom i den foregaaende Dragt mørke, dog ikke slet saa sortebrune, Fjerskafterne mørke. *Overhaledækfjerene* er farvede og tegnede paa samme Maade, men er noget smudsigere i det lyse, mere spættet med brunt; de yderste forlængede er smudsighvide, men har kraftige mørkebrune Spidser og enkelte mørke Stænk. *De øverste Skulderfjer* er nærmest mørkebrune, lysest paa deres inderste Del og med ganske smalle, lyse Rande; *de mellemste* er farvede som Ryggens Fjer og *de længste* er mørkebrune med lyst spættet Midterparti. Vingens smaa Dækfjer er mørkebrune, lysere gulbrune paa deres inderste Del, mørkest omkring de sorte Skafter og ud mod Spidserne; de fleste af Fjerene, særlig op mod Vingens Overkant, har smalle, lyse Rande. De større Dækfjer er nærmest hvidlig gulbrune, dog er deres yderste Del mørkebrun, og deres lyse Parti ret smudsigt i Farven eller stærkt spættet med brunt. *Strubens Fjer* er ligesom i første ungdommelige Dragt smudsig gulbrune, lysest til hvide paa deres inderste Del og med mørke Skafter. *Forhalsens Fjer* er noget mørkere paa Grund af deres store, mørkebrune Parti i Spidsen. Fjerene paa *Brystet* er hvidlig eller svagt rødlig gulbrune med store, kraftige, mørkebrune Spidser og mørke Skafter. Paa *Bugen og Undergumpen* har Fjerene samme Farve, men syner lysere, da de mørkebrune Spidser, som strækker sig op langs de mørke Fjerskafter, er noget mindre og ikke slet saa kraftige i Farven. *Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer* er helt mørkebrune, kun lidt lysere paa deres inderste Del og med lysere, gulbrune Spidser. *Underhaledækfjerene* er gullighvide med store, mørkebrune Spidser og mørke Skafter. *Undervingedækfjerene* er nærmest mørkebrune med lysere Rande omkring Spidserne, den inderste Del eller de to inderste Trediedele af Fjerene er dog lyst gulligbrune til hvide. *Haandsvingfjerene* er ganske som i første ungdommelige Dragt, saaledes nærmest sorte, dog graabrune paa deres inderste Del. *Armsvingfjerene* er derimod noget lysere, nærmest graalig mørkebrune med svag, lysere graa eller gulligbrun Marmorering, særlig paa Inderfanerne; de inderste Armsvingfjer er en hel Del lysere marmorerede baade paa Inder- og Yderfanerne. *Halens Styrefjer* er en Del mere hvide end i første ungdommelige Dragt, idet de nærmest er smudsighvide med mørkebrune Stænk, særlig paa Randene og Spidserne af Fjerene.

Nogen Forskel i Fjerdragten hos Han og Hun i disse to ungdommelige Dragter har ikke kunnet paavises. Derimod viser de efterfølgende Maalelister, at der er en ret væsentlig Størrelsesforskel.

Ialt har 65 Eksemplarer af den Grønlandske Havørn foreligget til Undersøgelse; heraf var 6 Eksemplarer i for stærk Fældning til, at deres Maal kunde medregnes, 2 Eksemplarer var ikke sikkert kønsbestemte. Af Resten, 57 Eksemplarer, var 5 unge Hanner i første Aar, 10 unge Hanner i andet Aar,

11 unge Hunner i første Aar, 5 unge Hunner i andet Aar, 11 gamle Hunner i mindst tredie Aar og derover og 15 gamle Hanner ligeledes i mindst tredie Aar og derover.

De maalte unge Fugle i første og andet Aar har følgende Gennemsnitsmaal: Unge Hunner i første Aar: Vingelængden 696,9 mm, Næblængden 57 mm og Mellemfodens Længde 101,8 mm, hvorimod unge Hanner i samme Dragt viser følgende Maal: 660,2 mm, 55,5 mm og 103,2 mm. Unge Hunner i andet Aar har følgende Maal: 698,8 mm, 60,6 mm og 105 mm, og unge Hanner i samme Alder: 653,8 mm, 54,8 mm og 101,3 mm. — Heraf fremgaar det, at Hunnerne, baade blandt eetaarige og toaarige Fugle, altid er større end Hannerne, idet Vingen gennemsnitlig er 36—45 mm længere, altsaa en ikke ringe Forskel. — Det vil ligeledes ses, at Næbbet som Regel er kraftigere hos Hunnen, men derimod synes der ikke at være nogen videre Størrelsesforskel mellem eetaarige og toaarige Fugle af samme Køn.

Unge Hunner i første ungdommelige Dragt:	Vinge	Næb	Mellemfod
Kangamiut 1/2 1919	725 mm	58 mm	101 mm
Holsteinsborg 10/2 1906	715 „	60 „	—
Sukkertoppen 1/12 1920	713 „	59 „	105 „
Fiskenæsset 4/10 1917	713 „	58,5 „	106 „
Sukkertoppen 7/12 1919	708 „	60 „	—
Kangamiut 4/1 1916	687 „	56 „	—
Sukkertoppen 23/11 1906	685 „	60 „	—
„ 10/12 1918	682 „	54 „	102 „
Holsteinsborg 7/12 1900	680 „	53 „	99 „
Sukkertoppen 17/1 1907	680 „	55 „	99 „
„ 20/11 1905	678 „	54 „	101 „
11 eetaarige Hunner i Gennemsnit:	696,9 mm	57 mm	101,8 mm
Største Maal:	725 „	60 „	106 „
Mindste Maal:	678 „	53 „	99 „
Unge Hanner i første ungdommelige Dragt:			
Sukkertoppen 29/11 1916	665 mm	55 mm	103 mm
Godthaab 13/1 1894	662 „	53,5 „	105 „
Julianehaab Sommer 1916	660 „	58,5 „	—
Sukkertoppen Dec. 1920	659 „	—	104 „
Kangamiut 3/3 1920	655 „	55 „	101 „
5 eetaarige Hanner i Gennemsnit:	660,2 mm	55,5 mm	103,2 mm
Største Maal:	665 „	58,5 „	105 „
Mindste Maal:	655 „	53,5 „	101 „
Unge Hunner i anden ungdommelige Dragt:			
Igaliko September 1910	710 mm	63 mm	—
Julianehaab Foraar 1911	705 „	60 „	106 mm
Narssak Marts 1892	704 „	61 „	—
Godthaab Efteraar 1917	690 „	60 „	103 „
„ 10/2 1900	685 „	59 „	106 „
5 toaarige Hunner i Gennemsnit:	698,8 mm	60,6 mm	105 mm
Største Maal:	710 „	63 „	106 „
Mindste Maal:	685 „	59 „	103 „
Unge Hanner i anden ungdommelige Dragt:			
Sukkertoppen 18/10 1917	664 mm	54 mm	102 mm
Julianehaab Foraar 1911	662 „	53 „	100 „
Godthaab 5/1 1902	662 „	55 „	—
„ 4/2 1894	659 „	54 „	—
Fiskenæsset 2/10 1917	655 „	56 „	100 „
Sukkertoppen 21/1 1908	652 „	55 „	102 „
Godthaab 6/5 1920	647 „	55 „	100 „
„ 8/5 1899	647 „	55 „	102 „
Fiskenæsset 10/1 1919	645 „	56 „	103 „
Godthaab 5/11 1899	645 „	55 „	102 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
10 toaarige Hanner i Gennemsnit:	653,8 mm	54,8 mm	101,3 mm
Største Maal:	664 „	56 „	103 „
Mindste Maal:	645 „	53 „	100 „

Fra denne anden Ungfugledragt gaar Fuglen over i sin *første voksen Dragt,* som da til Dels er opnaaet, naar Fuglen er ca. 30—33 Maaneder gammel, eller i hvert Fald, naar den er fyldt 3 Aar. — I denne Dragt svarer den saa at sige ganske til den fuldt udfarvede, endnu ældre Fugl, kun med Undtagelse af, at de fleste eller alle Halens Styrefjer endnu har en lille Smule sortebrune Stænk i Spidserne; særlig de to yderste Styrefjer har kraftige, mørkebrune Stænk, ligesom de midterste, forlængede Overhaledækfjer har store, mørkebrune, spættede Spidser; men Styrefjerene maa ellers nu nærmest kaldes hvide, undtagen paa deres inderste Del, som vel aldrig bliver rent hvid. — Først i det 4de, 5te eller maaske endnu senere Dragtskifte bliver alle Halens Styrefjer hvide helt ud til den yderste Spids, men paa dette Punkt kan muligvis individuelle Forhold spille en Rolle.

Denne den voksne Fugls fuldt udfarvede Dragt ser saaledes ud: *Hele Hovedet* samt Fjerene i *Nakken* er graalig gulbrune, lysest, fortrinsvis graa, i Panden; alle Fjerene har mørke Skafter og lysere Rande. *Baghalsens Fjer* er noget varmere gullig okkerbrune. Fjerene paa *Ryggen, Overgumpen og Skuldrene* er varmt mørkebrune med lysere gulligbrune, smalle Rande, de længste Skulderfjer er glinsende sortebrune. *Vingens Overside* er lidt lysere mørkebrun, hver Fjer mere gulligbrun ud mod den smalle, lyse Rand. *Overhaledækfjerene* er ensfarvet mørkebrune, nogle af de længste med smudsighvide Stænk, de fire forlængede midterste er rent hvide, kun med brune Stænk paa deres inderste, skjulte Del og yderste Spids. *Forhalsens Fjer* svarer ganske til Baghalsens, og er saaledes graalig eller gullig okkerbrune med lyse Rande, mørkere, næsten sortebrune paa Midten omkring de sorte Skafter. Forbrystets Fjer er graalig eller gullig okkerbrune, ligeledes mørkest omkring de sorte Skafter. *Bugen, Undergumpen, Kropsiderne og „Bukserne“* er saa at sige ensfarvet sortebrune; ligeledes er *Underhaledækfjerene* sortebrune, dog med større eller mindre brunspættede, hvide Partier. *Undervingedækfjerene* er graalig okkerbrune med smalle, lysere Rande, de længste nærmest sortebrune. *Haandsvingfjerene* er nærmest sorte, den bredeste Del af Yderfanerne lyst brungraa; Fjerskafterne er næsten hvide undtagen paa deres alleryderste Del, hvor de gaar over i sort. *Armsvingfjerene* er graasorte med brunligt Anstrøg og ganske smalle, lidt lysere Rande. *Halens Styrefjer* er rent hvide, kun med mørke Stænk paa deres inderste, skjulte Del og ofte med enkelte smaa, mørke Stænk i Spidsen af nogle af Fjerene, men disse Stænk forsvinder, som tidligere nævnt, som Regel med Alderen. En gammel Han og Hun i denne Dragt er afbildet paa Tavle XXIII.

Denne Dragt afbleges meget stærkt, særlig i Løbet af Foraarstiden, saaledes at de gamle Fugle, som man træffer ved Reden i Juni og Juli Maaned, har saa afblegede og afslidte Fjer, at Fuglens Hoved, Hals og Forbryst næsten syner hvide; ligeledes er Fjerene paa Ryggen og Forvingerne ogsaa meget lyse. Den foran beskrevne mørkebrune, nyerhvervede Dragt er saaledes næppe til at kende igen paa denne Aarstid.

En gammel Hun til Dels i en saadan afbleget Dragt, skudt $^{21}/_{4}$ 1917 ved Sukkertoppen, er afbildet paa Tavle XXII og ser saaledes ud: Fjerene paa hele *Hovedet, Forhalsen og Baghalsen* er afblegede saa stærkt, at Spidserne nærmest er smudsighvide, hvorimod de til Dels skjulte Partier af Fjerene samt de sorte Skafter har bevaret den mørke Farve. Ligeledes er Fjerene paa *Ryggen og Forvingerne* nærmest lyst graabrune i Spidserne og Kanterne; flere mørkere, friske Fjer er overalt indblandet imellem de slidte. — I det Hele taget træffes sjældent en gammel Havørn i helt frisk eller helt slidt Dragt, idet Fældningen foregaar saa langsomt, at der næsten altid ses friske eller afslidte Fjer iblandet i henholdsvis den slidte eller friske Dragt. — Den øvrige Del af Fjerdragten er ogsaa blevet lysere og mattere mørkebrun, men Afblegningen er dog særlig paafaldende paa de her nævnte Partier.

Nogen Forskel i Fjerdragten hos gamle Hanner og Hunner har ikke kunnet paavises paa det foreliggende Materiale og er sikkert heller ikke til Stede; derimod ses visse Variationer, som er uafhængige af Kønnet, saaledes lysere eller lidt mørkere Fjerdragt og mere eller mindre mørkt spættede Overhaledækfjer og Styrefjer, men disse Forhold skyldes, som tidligere berørt, dels forskellige Alderstrin og mere eller mindre Afblegning og Slid, dels muligvis individuelle Anlæg.

De maalte 11 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingen 682,2 mm, Næbbet 61,4 mm



Grønlandsk Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.

Yngre Hun, ♀ med. 16/2 1900. Godthaab.
Vist ca. 21 Mdr. gl.

Yngre Hun, ♀ med. Foraar 1911. Julianehaab.
Vist ca. 21—22 Mdr. gl.





Grønlandsk Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.

Ung Hun, ♀ juv. 7/12 1919. Sukkertoppen, Grønland. Ca. 7 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 21/4 1917. Sukkertoppen, Grønland.





Grønlandsk Havørn, Haliaëtus albicilla groenlandicus Br.

Gammel Han, ♂ ad. 10/1 1919. Godthaab, Grønland. Gammel Hun, ♀ ad. 23/11 1916. Julianehaab, Grønland.



og Mellemfoden 105,5 mm, de 15 gamle Hanner har følgende Maal: 637,1 mm, 55,2 mm og 101,8 mm, hvilket viser, at den samme Størrelsesforskel, som findes hos unge Hanner og Hunner, ogsaa findes hos de gamle Fugle, endog i samme Forhold, idet Hunnens Vinge er ca. 45 mm længere end Hannens. Sammenlignes Maalene med de tilsvarende for unge Fugle, vil det ses, at Vingerne bliver noget kortere med Alderen, hvilket ogsaa er Tilfældet for de skandinaviske Havørnes Vedkommende.

Vingelængden hos baade unge og gamle Hunner af den Grønlandske Havørn svinger, som Maalelisterne viser, mellem 660 og 725 mm, hos Hanner mellem 624 og 665 mm.

Gamle Hunner fra Grønland:	Vinge	Næb	Mellemfod
Julianehaab 6/3 1909	717 mm	65 mm	106 mm
Godthaab 28/1 1894	691 „	60 „	106 „
Julianehaab 23/11 1906	690 „	62 „	106 „
Godthaab 7/3 1896	689 „	61,5 „	—
Julianehaab 4/4 1910	685 „	63 „	107 „
Godthaab 14/2 1894	680 „	60 „	104 „
Kornok 5/1 1899	680 „	61 „	—
Godthaab 27/1 1900	675 „	60 „	—
Kangamiut 15/6 1909	671 „	63 „	106 „
Evighedsfjorden 10/5 1919	667 „	58 „	104 „
Sukkertoppen 21/4 1917	660 „	62 „	105 „
11 gamle Hunner i Gennemsnit:	682,2 mm	61,4 mm	105,5 mm
Største Maal:	717 „	65 „	107 „
Mindste „ :	660 „	58 „	104 „

Gamle Hanner fra Grønland:	Vinge	Næb	Mellemfod
Kangamiut 18/6 1919	652 mm	60 mm	102 mm
Nanortalik 6/4 1909	651 „	53 „	—
Evighedsfjorden 19/5 1919	650 „	54 „	102 „
Sukkertoppen 6/2 1920	641 „	56 „	100 „
Godthaab 15/3 1909	640 „	51 „	102 „
„ Efteraar 1917	640 „	53 „	101 „
„ 23/4 1915	640 „	56 „	—
Sukkertoppen 1/2 1916	638 „	55 „	101 „
„ 13/7 1918	637 „	55 „	104 „
„ 5/8 1907	632 „	54 „	101 „
Narssak 5/2 1920	630 „	56,5 „	104 „
Julianehaab 22/12 1909	630 „	57 „	101 „
Godthaab 10/1 1919	626 „	56,5 „	—
Sukkertoppen 4/6 1919	626 „	56 „	—
Fiskenæsset 4/6 1916	624 „	55 „	—
15 gamle Hanner i Gennemsnit:	637,1 mm	55,2 mm	101,8 mm
Største Maal:	652 „	60 „	104 „
Mindste „ :	624 „	51 „	100 „

Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge mørkebrun; Næbbet er hos gamle Fugle gult, hos unge mørkt hornfarvet. Vokshuden og Fødderne er gule; Kløerne hornsorte.

Brystben og Bækken af 5 Hunner har følgende Maal:

		Brystben		Største Bredde af Bækken	
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	bagtil	fortil
Fiskenæsset 4/10 1917	162 mm	75 mm	70 mm	65 mm	62 mm
Nanortalik, Juli 1913	164 „	78 „	72 „	63 „	65 „
„ 5/8 1913	168 „	82 „	77 „	65 „	62 „
„ 1912	164 „	76 „	66 „	63 „	66 „
Umanak 12/5 1920	164 „	80 „	71 „	66 „	65 „
5 Hunner i Gennemsnit:	164,4 mm	78,2 mm	71,2 mm	64,4 mm	64 mm
Største Maal:	168 „	82 „	77 „	66 „	66 „
Mindste „ :	162 „	75 „	66 „	63 „	62 „

Brystben og Bækken af 6 Hanner har følgende Maal:

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde af Bækken bagtil	Største Bredde af Bækken fortil
Fiskenæsset $^{2}/_{10}$ 1925	150 mm	68 mm	67 mm	63 mm	59 mm
„ $^{4}/_{6}$ 1916	151 „	70 „	67 „	60 „	61 „
Holsteinsborg, Foraar 1917	153 „	72 „	69 „	59 „	57 „
Nanortalik, Juli 1913	152 „	72 „	68 „	61,5 „	58 „
Godthaab $^{23}/_{4}$ 1915	149 „	74 „	73 „	59 „	60 „
Umanak $^{21}/_{1}$ 1917	153 „	70 „	65 „	60 „	63 „
6 Hanner i Gennemsnit:	151 mm	71 mm	68 mm	60,4 mm	59,6 mm
Største Maal:	153 „	74 „	73 „	63 „	63 „
Mindste „ :	149 „	68 „	65 „	59 „	57 „

Størrelsesforskellen mellem den skandinaviske og den Grønlandske Havørn er meget betydelig, hvilket fremgaar af de til Beskrivelsen vedføjede Maalelister. En Sammenstilling af Gennemsnitsmaalene for Vinge, Næb og Mellemfod, Brystben og Bækken er givet i nedenstaaende Liste og viser klart den nævnte Størrelsesforskel:

Gennemsnitsmaal af

	Haliaëtus albicilla albicilla			og	*Haliaëtus albicilla groenlandicus*		
Vinge af unge Hunner:	670 mm				696,9 mm		
„ „ Hanner:	637 „				660,2 „		
Næb af unge Hunner:	54 „				57 „		
„ „ Hanner:	51 „				55,5 „		
Mellemfod af unge Hunner:	96,2 „				101,8 „		
„ „ Hanner:	95,2 „				103,2 „		
Vinge af gamle Hunner:	652 „				682,2 „		
„ „ Hanner:	615 „				637,1 „		
Næb af gamle Hunner:	56,7 „				61,4 „		
„ „ Hanner:	55 „				55,2 „		
Mellemfod af gamle Hunner:	—				105,5 „		
„ „ Hanner:	93 „				101,8 „		
Brystben af Hunner:	148,5 mm	73 mm	68,8 mm		164,4 mm	78,2 mm	71,2 mm
„ Hanner:	139,7 „	69 „	66 „		151 „	71 „	68 „
Bækken af Hunner:	59 „	58 „			64,4 „	64 „	
„ Hanner:	55 „	54 „			60,4 „	59,6 „	

Den Grønlandske Havørn har et lille Udbredningsomraade, idet dette er indskrænket til at omfatte Grønland og af denne udstrakte Ø praktisk talt kun en Del af Vestkysten.

Havørnen synes nu og da at krydse Davisstrædet, idet L. Kumlien (Contributions to the Natural History of Arctic America, 1879, Side 82) angiver at have set to enlige Fugle i Oktober 1877 og et ynglende Par i Foraaret 1878 i Egnen ved Cumberland Sound, altsaa i det Omraade af arktisk Canada, hvor man først og fremmest vilde vente at træffe denne Fugl, idet Cape Walsingham kun er ca. 300 Kvartmil fjernet fra Holsteinsborg-Omraadet paa Grønlands Vestkyst.

Ved Vestkysten af Grønland forekommer den som ikke sjælden Ynglefugl fra omkring Diskobugten i Nord til Kap Farvel i Syd. Naar Holbøll (l. c. Side 17) angiver, at den er lige hyppig baade i Nord- og Syd-Grønland, har han sikkert ved Nord-Grønland forstaaet specielt Egnene Syd for Diskobugten indtil Syd-Grønlands nordlige Grænse (Nordre Strømfjord). Allerede Otto Fabricius (1780) omtaler den som en almindelig Fugl, og ogsaa Herluf Winge (1899) kunde kalde den „almindelig udbredt som ynglende langs det meste af Vestkysten". Selvom nogle mener, at den i de sidste ca. 25 Aar er aftaget noget, saa har Grønland dog stadig en smuk Bestand af Havørne, og det er at haabe, at den vil blive fredet her, som nedenfor fremsat og nærmere omtalt af Læge Th. N. Krabbe.

Herluf Winge giver (1899, Side 260—262) en Oversigt over de indtil da kendte Ynglesteder langs

Vestkysten; den nævnes som almindelig, eller i hvert Fald ynglende, i Egnen ved Julianehaab, ved Ivigtut, ved Fiskenæsset, i Ameralik-Fjorden, ved Godthaab, ved Sukkertoppen, ved Agpamiut, ved Holsteinsborg, i Nagsugtok Fjord (Nordre Strømfjord), ved Agto, paa Simiutalik og Disko; den har dog haft og har Ynglepladser mange Steder mellem de nævnte Pladser. Nord for disse nævner Winge den som skudt eller iagttaget ved Akunak (Ritenbenk) $^{14}/_{2}$ 1892 og Upernivik. Langt nordligere i disse arktiske Egne kan den træffes omstrejfende, idet den kendes fra Littleton-Ø, fra Lockwood nær Repulse-Harbour paa 82° ($^{18}/_{4}$ 1882) og ved Grinnell-Land (April 1882). Det maa fremhæves, at A. Bertelsen (1921, Side 193) nævner, at den kun ses enkeltvis og tilfældig i Umanak Distrikt (paa 70—72° n. Br.), og muligvis kommer den her ikke engang hvert Aar og yngler her ikke. Den blev set i Juli 1907 mellem Umanak og Qaersut og skudt $^{21}/_{1}$ 1917 ved Ikerasak (en gammel Han) og $^{12}/_{5}$ 1920 ved Igdlorssuit (en ung Fugl). Bertelsen angiver den nordligste, nuværende Yngleplads at være Christianshaab Laksebugt paa 68° 55' n. Br.

Paa *Østkysten af Grønland* træffes den meget sjældent, naar lige undtages den allersydligste Del nær Kap Farvel, hvorfra W. A. Graah iflg. Winge angiver den som hjemmehørende. Winge nævner endvidere en isoleret Forekomst to Dagsrejser fra Aluk, paa 60° 8' n. Br., og angiver, at den vel er kendt af Grønlænderne i Angmagssalik, men er sjælden her; samme Kilde som Winge (fhv. Kolonibestyrer J. Petersen) angiver O. Helms (1926) og tilføjer, at J. Petersen aldrig selv har set Havørnen ved Angmagssalik, men at et Eksemplar antages set her af Grønlændere $^{22}/_{6}$ 1913. Nord for Angmagssalik er Havørn aldrig truffet.

For den, der har set Havørnen i timevis kredse i herlig Svæveflugt over et af de pragtfulde, snedækte Fjælde i Grønland eller inde over en stille, solbeskinnet Fjords lyngbrune Fjældskraaninger, staar disse Egne som Havørnens egentlige Rige, hvor den forhaabentlig vil kunne finde Fred nok til fortsat Eksistens. Den er her kun lidet efterstræbt, men falder dog nu og da for Grønlændernes Skydevaaben, eller Reden plyndres for Unger, som saa en Tid opfostres i Kolonien, indtil de bliver for store og aggressive overfor Børn o. l., eller, som det er sket, slog Kløerne i Sælskindsbuksebagen paa en fredelig, lille Eskimokone, der stod og vaskede Tøj ved Elven. Med Hensyn til biologiske Forhold vides den Grønlandske Havørn ikke at afvige særlig fra dens europæiske Frænde, hvorfor vi her kun skal nævne enkelte Punkter af Interesse og blandt andet lade mangeaarige Iagttagere fortælle deres Erfaringer fra Grønland.

Læge Th. N. Krabbe fortæller fra sine Iagttagelser i Vest-Grønland følgende: „Den er som bekendt Trækfugl i Nordgrønland, hvor den kun yngler sparsomt og kun i den sydligste Del, og som den forlader om Efteraaret for at begive sig til Sydgrønland, hvor den er udpræget Standfugl, og langs hele Vestkysten træffes ynglende paa mangfoldige Steder om Sommeren og omstrejfende nærmest overalt om Vinteren. Dog skal den, saa vidt jeg erfarede, i Sydgrønlands nordligste Kolonidistrikt, Holsteinsborg, yngle langt sparsommere end i de andre fire Distrikter, ligesom den ogsaa i nævnte Distrikt sés langt sjældnere om Vinteren, rimeligvis paa Grund af at Islægget dér foruden Fjorde og Bugter dækker Havet milevidt ud fra Land, hvorved Bjærgningen af Føden i højeste Grad vanskeliggøres den, da den Føde, som Fjeldet byder den (Ryper, Harer), sikkert er af ret underordnet Betydning i Forhold til den, som Havet og Fjordene med deres Ederfugle og Lomvier byder den.

I Kolonien Godthaabs Nærhed findes flere Steder, hvor Havørnen Aar ud og Aar ind anlægger sin Rede, og dens Æg falbydes hver Sommer ved Kolonien af de indfødte, dog kun i meget ringe Antal. Ved det Vest for Kolonien liggende Nipisatsunds østlige Munding, lige over for selve Kolonistedet, ynglede den indtil i 1880erne aarligt paa en lav, let tilgængelig Klippe, men forjoges herfra af Grønlænderne, som — maaske ikke helt med Urette — mente, at dens Nærværelse her øvede en skadelig Indflydelse paa det for dem saa vigtige Ederfugletræk gennem Sundet. Ved Agpanguit Syd for Godthaab, mellem Ameralikfjorden og Skinderhvalen, saa jeg i Sommeren 1893 dens Rede med Unge. Reden var heller ikke her anbragt synderlig højt til Vejrs, men dog paa et ret vanskeligt, maaske utilgængeligt Sted paa en Bratning.

Om Sommeren sés den sjældent i Kolonien Godthaabs nærmeste Omegn, hvorimod den i den kolde Aarstid, særlig fra November til April incl., næsten daglig sés langs Kysten. Fra sit Nattekvartér inde i det inderste af Fjorden kommer den daglig ved Solopgang trækkende ud ad Fjorden, foretager sin Afsøgning af det store Godthaablands Kyster og drager derpaa henad Solnedgang tilbage igen ind

ad Fjorden. Afgjort hyppigst sés den ved Godthaab enkeltvis, undertiden parvis, meget sjældent 3 eller 4 ad Gangen.

Paa Sommerrejserne langs Grønlands Kyster hører den paa ingen Maade til de daglige Tilsyneladelser og sés udenfor de stærkt spredte Redesteder kun i Ny og Næ enkelt- eller parvis, hyppigst det første.

Den synes at have meget regelmæssige Vaner, holder sine temmelig bestemte Træklinier, idet den afsøger de Kyststrækninger, hvor Vinden bærer paa Land, trækker fortrinsvis gennem visse Dale, langs visse Bratninger, forbi visse bestemte Fjeldpynter, endog til ret regelmæssige Tider. Til Trods for denne Regelmæssighed og Fjeldenes mange Skjulesteder er den dog — naturligvis især den gamle Fugl — meget vanskelig at komme nær paa Grund af sit vidunderlige Syn og sin lige saa vidunderlige Aarvaagenhed, der i Regelen lader den opdage Faren paa utrolig Afstand, hvorefter den i en Bue flyver udenom det faretruende Sted. En enkelt Gang har jeg set en Havørn — det var en ung Fugl — i selve Kolonien Godthaab kredse efter mine tamme Duer, som imidlertid aldeles ikke syntes at ænse den mægtige Forfølger, der unægtelig ogsaa gjorde Indtryk af at være afgjort underlegen med Hensyn til Flugthastighed. Dog har jeg hørt Grønlændere paastaa, at den undertiden ved Forfølgelse af en Rype i Fjældet sætter Farten op i en saadan Grad, at Flugthastigheden ikke skal staa synderlig tilbage for Falkens. Forøvrigt er dens Muskelstyrke sikkert saa mægtig, at Fuglen uagtet sine langsomme Vingeslag skyder en Fart, som vistnok ret stærkt undervurderes.

Nogle Gange har jeg set Grønlændere for Fornøjelse holde en fangen Ørn, som var taget af Reden som Dununge. Det ender dog altid med enten, at Fuglen, inden den er bleven ret gammel, maa dræbes paa Grund af Uregerlighed, eller, som jeg saa det i Efteraaret 1889 ved Udstedet Tigssaluk, ca. 30 Kilom. Nordvest for Arsuk, at Fuglen efter tilsidst at have haft Lov til en Tid at flyve omkring paa Pladsen som halvtam falder for en eller anden Jægers Skud.

Dens Skrig høres i Grønland meget sjældent udenfor Redestedet. Af og til sés en eller to Ravne forfølgende en flyvende Ørn et kortere eller længere Stykke, tilsyneladende ret nærgaaende.

For ethvert Menneske, der har blot mindste Interesse for Dyr i Naturen, er det en Nydelse af Rang at se denne imponerende og skønne Fugl med sit mægtige Vingefang og sin ejendommelige Flugt. Og endnu er der mange Ørne i Grønland, men hvem véd? — — — Kun med Smerte kan man tænke paa deres Udryddelse. I Grønland kan der næppe findes Berettigelse til at dræbe Ørnen som Skadedyr; dér er Føde nok til baade Mennesker og Ørne. Og nogen Anvendelse af den døde Fugl har Grønlænderne ikke; som Fødeemne kan den selvfølgelig ikke spille nogen Rolle. At dens store Vinger er egnede til Gulvfejning turde være en saa intetsigende Grund til at forfølge den, at den vel kun med dybeste Afsky kan nævnes.

Maatte det kunne lykkes at faa Grønlænderne til at indsé, at Ørnen burde skaanes og at faa dem til at enes om en Totalfredning støttet ved Lov! I det uhyre Grønland kunde den da paa Grund af Landets Naturforhold bevares som Ynglefugl i en uoverskuelig Fremtid. Dér forjages den ikke ved Bebyggelse; dér er Plads nok. Og da man dog nu i Grønland er begyndt med Fredningstider for flere Dyrearter (Ederfugl, Rype, Ren o. fl.), ganske vist hidtil kun af økonomiske Grunde, kunde det dog maaske tænkes, at man ogsaa en Gang kunde komme til Enighed om Fredning af en Dyreart af kulturelle Grunde, især da en saadan Fredning kun ganske undtagelsesvis vilde komme i Konflikt med det økonomiske.

Herligt om en saadan Tanke maatte føre til Handling, inden det er for silde!“

Fhv. Kolonibestyrer *R. Müller,* der i 25 Aar havde drevet Jagt i *Syd-Grønland,* giver i sin Bog „Vildtet og Jagten i Sydgrønland“ 1906 en hel Del interessante Oplysninger om Havørnens Liv, af hvilke vi skal give et lille Uddrag: „Den yngler i Almindelighed inde i Fjordene og som Regel lige i Nærheden af, eller i ikke ret lang Afstand fra en Lakseelv, hvorfra den henter sin daglige Føde. Herfra foretager den saa Strejftog ud til Yderkysten og Øerne, naar den trænger til Kødmad. Ude ved Kysten har jeg aldrig fundet den ynglende, uden hvor der har været en Lakseelv i Nærheden, og heller ikke længere inde i Landet, uden hvor en Række af Søer tillade Laksen at gaa langt ind, og det endda kun en enkelt Gang paa et saadant Sted. Reden er som oftest anlagt paa en Afsats i en Fjældvæg, men det er sjældent, at den ikke er mere eller mindre tilgængelig. Dog dette er ikke nogen Regel; thi den træffes ofte paa næsten fladt Land. Saaledes har jeg engang fundet den ovenpaa en enkeltstaaende, ca. 8 Al. høj

og i Omkreds ca. 30 Al. stor Sten, midt paa en Slette, engang ovenpaa en lille, ca. 15 Al. høj og aldeles flad Ø, og to Gange ovenpaa Fjældknolde, næppe 30 Al. over Vandfladen, der vare saa lette at komme op paa, at et 4 Aars Barn med Lethed kunde have gaaet derop ...... Naar den yngler i Fjældvægge laver den altid en temmelig stor Rede af Kviste og Grene, indvendig foret med Græs og Mos, men i de fire nævnte Tilfælde vare Æggene lagte paa den blotte Jord, kun med enkelte løse Kviste omkring, saa at Reden nærmest lignede de større Maagearters Rede, kun en Del større. I det hele taget synes Ørnen ved sin Redebygning at vise, at den er sig sin Kraft og Overlegenhed bevidst, og at forsmaa al Forsigtighed, og den har jo i Virkeligheden ogsaa kun Mennesket at frygte for. Inde i de fleste af de større Fjorde, i Almindelighed temmelig langt inde, er der Fuglefjælde, hvor der yngler Maager og Lomvier *(Uria Brünnichii)* i Mængde. Undertiden har Ørnen sin Rede ved et saadant Fuglefjæld og her anretter den da stor Ødelæggelse ved at tage Ungerne ud af Rederne .... Ved alle de Ørnereder, jeg har været ved, vistnok en 30 Stkr., har jeg kun set Rester af Fisk og Søfugle, særlig af Laks og i mindre Grad af Edderfugle. Dog synes den, naar den har Unger, ogsaa at tage til Takke med Sager, som man ikke skulde tro, at Luftens Behersker vilde nedlade sig til at jage. Saaledes ved jeg f. Eks. fra Grønlænderne flere Eksempler paa, at de ved dens Rede, foruden Laks i Mængde, hvoraf mange aldeles urørte, samt Edderfugle, Alker, Tejster, enkelte Maage- og Tatterat-Unger, have fundet ikke alene Torsk og Ulke, men ogsaa Krabber, Søpindsvin, Søstjerner og Søpølser. Den synes saaledes i denne Tid ikke at være nogen Kostforagter, men rimeligvis er det kun, saa længe den har Unger, at den efterstræber disse lavere Dyr ...... Om Efteraaret, naar Laksen er gaaet op i Søerne for at overvintre, og disse begynder at fryse til, trække Ørnene ud til Kysten, hvor de saa tilbringe Tiden til næste Foraar, naar Laksen begynder at gaa ned ad Elvene igen, levende af Søfugle. De opholde sig dog i denne Tid lige saa meget inde i saadanne Fjorde, hvor Edderfuglene trække ind for at søge Næring eller overnatte, som ude ved Kysten, saa længe de ere isfri. Naar Fjordene blive tillagte, ser man dem sjældent derinde. Dog har jeg saa sent som d. 21. Oktbr. truffet et Par fiskende i en Lakseelv, hvoraf et Stykke var aabent, medens den øvre og nedre Del samt alle Søerne vare tilfrosne. Den synes saaledes at have en særlig Forkærlighed for denne Fisk og at holde sig til den, saa længe der er nogen Mulighed for at faa fat i den.

I den Tid, den opholder sig ved Kysten, anretter den stor Ødelæggelse blandt Edderfuglene og er disses farligste Fjende. Disse kende den da ogsaa saa godt, at saa snart de i lang Afstand kunne se en Ørn komme flyvende, tage de øjeblikkelig til Vingerne, og de, som af en eller anden Grund ikke kunne flyve op, søge snarest muligt ind til Land, hvor de skjule sig i Kløfter eller Revner, eller hen til et Isfjæld eller Isstykke, hvis det findes i Nærheden, hvor de kunne komme ind under det af Vandet udhulede Stykke og være i forholdsvis Sikkerhed .... Naar Ørnen vil jage, sætter den sig ganske rolig paa et lidt ophøjet Punkt, paa et Sted, hvor den af Erfaring ved, at Edderfuglene eller andre Søfugle pleje at søge Næring. I Reglen sørger den for at sætte sig saaledes, at den har en mørk Baggrund f. Eks. ikke paa Toppen af en Høj eller Knold, men hellere lidt nede paa Skraaningen eller paa en snefri Klippe, og er da temmelig vanskelig at se i Afstand, da Farven falder sammen med det Sted, hvor den sidder. Her sidder den nu ganske rolig og venter, til der kommer en enkelt eller en Flok Søfugle, f. Eks. Edderfugle, der kaste sig ned i Nærheden. Efter en Stunds Forløb begynde enkelte af Flokken at dukke; men Ørnen sidder ganske rolig og ser paa det, som om det ikke vedkom den. Efterhaanden dukke flere og flere Fugle, saa at der kun bliver een eller to tilbage oven Vande som Skildvagter, hvilke Edderfuglene aldrig undlader at udsætte de første Gange, de dukke. Ørnen sidder endnu ubevægelig, men endelig kommer det Øjeblik, den har ventet paa, da hele Flokken er under Vandet, og nu farer den som en Pil hen til Stedet, hvor den er gaaet under og vedbliver at kredse ganske lavt derover. Med sit skarpe Syn kan den se, naar Fuglene nærme sig Vandskorpen igen for at trække Luft, og slaar øjeblikkelig ned paa dem; men den første Gang lykkes det den sjældent at faa nogen, thi Fuglen, der ser sin Fjende over sig, dukker straks igen, efter blot at have haft Næbbet over Vandet, og ofte ikke engang det. Efter saaledes 2 à 3 Gange at være tvungen til at dukke straks, uden at have kunnet faa tilstrækkelig Luft, maa Fuglen imidlertid op, for ikke at kvæles og er saa et let Bytte for Ørnen. Mere end een Fugl tager den imidlertid ikke af saadan en Flok, thi de andre flyve op, saa snart de kunne se deres Snit. Er det en enkelt Fugl, Ørnen jager paa denne Maade, er den redningsløst fortabt, hvis den ikke kan slippe ind under en Isskodse eller ind til Land i en Kløft eller et

Hul, hvor Ørnen ikke kan komme til den.“ Særlig er det de lyse Ederfuglehanner, der er saa overmaade lette at se nede i Vandet, som Havørnen forfølger paa ovennævnte Maade.

For *Nord-Grønlands* Vedkommende foreligger der fra *E. C. Fencker,* der i Aarene 1878—80 var ansat ved Kolonierne Godhavn og Christianshaab, en Del efterladte Notitser, som paa forskellig Maade supplerer det ovennævnte; vi vil derfor gengive disse Fenckers Noter (efter D. O. F. T., Aarg. 23, 1929, Side 42).

„Havørnen synes ingenlunde at være hyppig i Nordgrønland, og det er egentlig kun i Egedesmindes og Christianshaabs Districter, at den forekommer nogenlunde hyppigt, navnlig i det førstnævnte. Autentiske Ynglepladser har jeg kun Underretning om for disse to Districters Vedkommende, ihvorvel Ørnen ogsaa er seet i de andre Districter. I Gennemsnit skydes der vel neppe 2 om Aaret i hele Nordgrønland.

Jeg har selv seet Fuglen ved Ritenbenk og veed den skudt ved Umanak og Godhavn, men der saavel som ved Upernivik synes den at være temmelig sjælden. Hvorvidt den yngler der, har jeg endnu ikke kunnet bringe i Erfaring. Som det synes rimeligt, kan som Grændse for dens Ynglepladser imod Nord sættes Jacobshavns Isfjord, da den bestemt yngler i Tasiussak under Christianshaab. Dersom nogle yngler Nord for denne Grændse, da er det vist kun enkelte Par. I Egedesmindes District er den hyppigst og yngler paa Rifkal ved Agto, hvorfra jeg har haft ialt 2 Æg i 1875, 3 Æg i 1878; paa en Ø mellem Kangâtsiak og Agto, hvorfra jeg i 1875 fik 2 Æg, i 1878 2 Æg og i 1879 2 Æg samt 2 fuldvoksne Unger, der kom til Zoologisk Have i Kjøbenhavn. Som tidligere Ynglesteder har jeg hørt angivet Øen Manetsok, ca. 1 Mil fra Egedesminde, (dog næppe mere nu 1879) samt ved Udstedet Nivak under samme District, hvor den ventelig endnu findes ynglende; dog har jeg ingen Æg derfra. I Vinteren 1874—75 var den meget talrig ved Nivak, hvor i Isen var indefrossen en Stime Torsk, hvoraf den provianterede og ofte saas i Flokke paa 6 à 7 Stk. Den var der efter Beretningen ingenlunde frygtsom og kunde let have været skudt navnlig fra Hundeslæde, da den fløj temmelig lavt nær Slæden uden dog at støde efter Hundene. Den skal efter paalidelige Folks Udsagn være langt hyppigere i det søndre Inspektorat end her i Nordgrønland.

Her i Grønland lever Ørnen fornemlig af Vandfugle og deres Æg og Unger samt Fisk og undertiden af Aadsel. Af og til søger den at tage smaa Sælhunde, og den ses undertiden om Foraaret siddende paa Isfoden og lurer rimeligvis da paa Napisat (Steenbidere). Holbøll omtaler, at den undertiden tager Sælhunde ud af Garnene, men dette er i ethvert Fald sjældent, da jeg nu i Løbet af 12 Aar intet har bragt i Erfaring derom.

Den angriber ikke ved Redestedet, men kredser omkring den, der tager Æggene. Der er 2 à 3 Æg i Reden.

Naar Grønlænderne om Foraaret skyder Sæler paa Isen (Utok) og lader dem ligge, hænder det undertiden, at Ørnen æder deraf, ligesom den ogsaa en enkelt Gang ved denne Lejlighed er bleven skudt. Den er i Almindelighed sky og vanskelig at komme paa Haglskuds Distance. Der fortælles, at naar Ørnen har slaaet sine Kløer i en Sælhund, hvilket kun gøres ved smaa Netsider [Phoca foetida O. Fabr.] og Spraglede Sæler [Phoca vitulina L.], mest unge Dyr, thi de større Arter kan den ikke overkomme, saa udspreder den sine Vinger som Sejl og lader sig drive ind til Fjæren, stadig holdende fast paa Sælen, og først her er den i Stand til at faa Bugt med den og fortære den. Da jeg har hørt dette fortælle af paalidelige Grønlændere, som selv har set dette og ved denne Lejlighed endog engang skudt Ørnen, betvivler jeg det ingenlunde“.

Havørnen anbringer sin Rede, som det vil være fremgaaet af foranstaaende, paa vidt forskellige Steder i Grønland, baade ude paa Øerne og inde i Fjordene; den kan findes paa bratte Fjeldsider, paa Toppen af Klippespidser, paa smaa Klippeøer eller paa jævne Fjældskraaninger, som er let tilgængelige, men hvor Ørnen finder fuldstændig Fred; se f. Eks. Billedet fra Reden i Ameralik Fjorden (Frontispice) og det lille Fotografi Fig. 12. Om denne Rede, der blev fundet under Eftersøgningen af den islandske Hvinand, skriver E. Lehn Schiøler i Bd. II, Side 168 af dette Værk følgende:

„Reden er en Bunke vissent Græs med enkelte Ellekviste iblandt; den ligger paa Toppen af en stor Fjældknold, der skraaner jævnt ned mod Dalen til den ene Side, men paa den anden staar lodret ned mod Elven, og lige under den skummer Vandfaldet; paa den anden Side af Elven hæver Fjældet sig himmelhøjt, og midt i det brusende Vandfald, brydende dets Magt, delende Strømmen i to, ligger en

lille Klippeø bestrøet med vældige Blokke og overgroet med Pil og lave Ellebuske. Ud mod Klippekanten over Vandfaldet staa to store Stenblokke i Vinkel mod hinanden som for at forhindre Ungen i at falde ned. Her sidder Ørneungen midt i Solskinnet og gaber hvæsende imod os. Rundt om den ligge to halve Laks og Maaltidsrester af Rype, Stokand, Mallemuk, Brünnichs Tejste, Ride og andre Fugle, der senere viste sig at være af islandske Hviinænder! Store Boller af Gylp, indeholdende bl. a. Rype-Negle og en stor Luftrørstromme af Skallesluger, ligge strøet omkring. Over vort Hoved kredse de gamle Ørne glammende. Deres hvide Haler lyse mod den blaa Himmel, og deres lysegraa Hoveder og Halse se mod de mørke Vinger og Kropfjer ogsaa næsten hvide ud. Engang imellem sætte de sig paa den modstaaende Fjældvægs Klippekanter og stirre over paa Fredsforstyrrerne, men Uroen lader dem ikke Fred, de maa paa Vingerne igen og svæve hen over os for ret at betragte det mærkelige Syn, at deres Afkom med Begærlighed æder Laks, af Haanden paa Johs. Larsen, der omhyggelig serverer det lækre Morgenmaaltid for den, og den lader sig det smage hvæsende og skrigende under Nydelsen. Den er vel omtrent en Maaned gammel, beklædt med graa Dun, kun paa Skuldrene med brune Fjer, det gulgraa Øje har et vildt Udtryk, og de vældige gule Fødder med mægtige Kløer ligge paa Siden under den, ogsaa naar den bevæger sig lidt frem eller tilbage eller hæver sig op for med stor Udskydningskraft at befri sin Tarm for overflødige Rester af tidligere Maaltider. Et uforglemmeligt Syn. Men det var Tornaviarssuk, vi skulde finde; medens Johs. Larsen sætter sig til at male Ørneungen, vade to af os ud paa Øen under Reden og undersøge hver Busk og Klipperevne, thi herfra kom den gamle Hun iaftes — men alt forgæves. Efter timelang Søgen maa vi give tabt og vende tilbage til Angut. Ørnene synes at være blevne roligere, og Grønlænderne mere forundrede; de forstaa ikke, at Ørnene ikke skulle skydes, og Ungen medbringes. Men det skal de ikke; vi ville se dem svæve over deres Klippetoppe, deres Vandfald og deres Unge, naar vi tøffe ud af Vigen længere ind i Ameralikfjorden; de ere dog meget dygtigere end vi, thi paa Klippen ved Siden af Reden laa 3—4 Brystben af islandske Hviinænder, som vi havde søgt forgæves i Dagevis, men som de havde hentet paa deres brede Vinger inde i Søer, hvorhen vore kluntede Fødder ikke kunde bære os“.



Fig. 12. H. Scheel fot.
Havørnerede i Ameralik Fjorden. 6. Juli 1925.

Den Grønlandske Havørns Æg ligner den europæiske Races Æg, men gennemgaaende synes de at være lidt større. Æggene er oftest næsten hvide eller svagt gullige (hvidgul til graagul) undertiden med spredte, svagt graagule Pletter — oftest er Skallen ret ru, med fine, korte Furer, hvis Rande er blødt rundede i Modsætning til de talrige mere skarprandede Porer.

Gennemsnitsstørrelsen af 31 Æg indsamlet paa Vest-Grønland er: 74.9×58.1 mm, og saafremt man ser bort fra de nedennævnte to usædvanlig smaa Æg, er Gennemsnitsstørrelsen af 29 Æg 75.3×58.3 (mod 74.5×56.9 mm som Gennemsnit for 21 danske Æg, der altsaa kun er lidt mindre, se Side 76).

Det største grønlandske Æg er 82.3×63.8 mm, og de mindste Æg: 67.4×55.3 mm samt 70.0×55.0 mm. Som man vil se, kan der forekomme meget smaa Æg ogsaa af den grønlandske Race; de mindste Æg, som er ret glatte uden dybere Porer, findes i et Kuld fra Frederikshaab 1901 og er 68.3×56.5 mm samt 67.4×55.3 mm; Størrelsen af det Æg, som kommer efter disse to usædvanlig smaa Æg, er 70.0×55.0 mm; det største Æg, paa 82.3×63.8 mm, er fra Narssak $^{20}/_{5}$ 1924.

E. Hartert angiver følgende Maal for 23 Æg fra Grønland: Gennemsnit: 78.02×59.27 mm; største: 84.4×60.7 og 73.8×61.2 mm, mindste: 73×57.2 mm.

Antallet af Æg er oftest to, men baade 1 og 3 er fundet; det sidste Antal (3) i Kuld fra Kornok, Godthaabsfjorden $^{26}/_{5}$ 1894 og fra samme Fjord $^{29}/_{4}$ 1900 samt fra den omtalte Rede fundet af Fencker (se Side 88). Med Hensyn til Tiden for Æglægningen angives denne af Winge at finde Sted fra Begyndelsen af April til midt i Maj. Hermed stemmer ret godt Tidspunkterne for de Kuld, som vi har kunnet undersøge, idet det tidligste Æg (1) er fundet $^{31}/_{3}$ 1888 ved Julianehaab, medens næsten alle de øvrige Kuld er fra Maj Maaned; et enkelt Æg er fundet endnu $^{28}/_{6}$ 1924 (Angissunguak, Godthaab), men desværre vides intet om Rugningsgraden af dette. Et Kuld Æg paa 2 fra Avigait 1903 var endnu $^{7}/_{5}$ urugede.

Dununger eller smaa Unger er fundet $^{13}/_{6}$ 1808 og $^{20}/_{6}$ 1841 (H. Winge 1899, Side 260); Incubationstiden er imidlertid ligesom ogsaa den Tid, Ungen tilbringer i Reden, ikke kendt fra Grønland; men det var ønskeligt at faa anstillet Undersøgelser herover til Sammenligning med den europæiske Race, hvorom dog ogsaa som nævnt under denne Race kun usikre Oplysninger foreligger. Antagelig er Incubationstiden omkring 6 Uger, og Redetiden for Ungen er sikkert omkring 10—11 Uger.

Vi har foran forskellige Steder berørt, hvad den Grønlandske Havørn lever af, og vi skal nu til Slut lade en kendt Grønlænder, der langt over et Menneskeliv har levet et Jægerliv i Havørnens Rige, resumere sine Iagttagelser herover. John Møller i Godthaab fortæller (in litt.), at i blikstille Vejr kan det være vanskeligt for Havørnen at hæve sig fra Søen med en tung Ederfugl; han har da set den baske sig baglænds hen over Vandets Overflade med Byttet i Fangerne og paa denne Maade naa en Isskodse eller ind til Land. Fugle tages mest om Vinteren; om Sommeren er det derimod mest Fisk, der er dens Bytte, og ved Reden træffes særlig Rester af Laks og Stenbider; iøvrigt er dens Føde døde Dyr af alle Slags, og af levende Dyr især Andefugle, Alkefugle og Maager samt Unger af Fugle i Fuglefjældene. Sjældent bliver Sæler dens Bytte, og det er kun smaa Sæler, den kan klare som Bytte; større Sæler maa den slippe igen efter en Dukkert under Vandet. Undertiden tager den ogsaa Harer og Rensdyrkalve, medens Ræven næppe normalt bliver Bytte for den. „Jeg har oplevet en Kamp mellem Ræv og Havørn engang under en Jagttur paa Spor efter en Ræv; Sporet gik paa et brat Sted ned til Strandkanten, og da jeg ikke havde fri Udsigt over Stranden, og der var Drivis langs denne, satte jeg mig paa Vagt efter Ræven. Den viste sig ikke, og jeg var ved at opgive at faa den, hvorfor jeg skød en Graamaage, som kom forbi; denne faldt med knækket Vinge paa Drivisen og søgte ud mod aabent Vand. Pludselig hørte jeg den skrige op, og saa da Ræven springe efter den, gribe den og slæbe ind mod Land med den. I dette Øjeblik slog en Havørn ned over Stedet, men Ræven sprang skrigende op mod den, saa den hævede sig igen, dog kun for atter at slaa ned Gang paa Gang, stedse modtaget af den arrige Ræv; imidlertid fik Ørnen til sidst fat i Maagens Vinge, og da Ræven havde Hold i Hovedet af Maagen, løftedes baade Ræv og Maage i Vejret; kun et Stykke kunde Ræven holde sig fast og faldt da fra flere Meters Højde ned paa Isen, hvor den, rimeligvis med Ærgrelse, sad og saa efter Ørnen, der fløj langt ud paa en Isskodse, hvor den fik sig sit Maaltid“. John Møller fortæller, at Ørnen dog nu og da faar sig en Rævesteg, idet Ræve, der er taget i Fælder, saa kun Hovedet eller en Del af Kroppen er klemt fast, kan findes fortæret af Ørnen. Kun en eneste Gang har John Møller set Havørnen angribe Fugle i Flugten; den angreb en lille Flok Ederfugle, som fløj langs Vandet, idet den slog ind mellem dem bagfra, hvorved en af Ederfuglene styrtede død ned paa Vandet, hvorfra Ørnen efter en hurtig Drejning tog den op. Dens Jagtmaade paa sit Bytte er iøvrigt her som andetsteds, at den enten kredser rundt nogle Hundrede Meter oppe i Luften for at udspejde Byttet, eller, og dette oftest, at den sidder paa Vagt paa en Isskodse eller en Klippe, for herfra med hurtige Vingeslag at være over den udsete Fugl, og, saafremt den ikke straks faar den, da paa spilede Vinger at kredse over den dykkende Fugl, for efterhaanden ved Nedslag paa Nedslag at udtrætte den, hver Gang den kommer til Overfladen. Undertiden er det iagttaget, at et Par Havørne kommer i Kamp, og denne kan da rase i timevis i Luften for til sidst at ende paa Jorden. Fiskemester L. N. Nielsen iagttog en saadan Kamp ved Kangamiut midt i Juni 1919, hvor den ene Fugl, en gammel Hun, til sidst efter over tre Timers Kamp blev taget døende paa Jorden. Samme Iagttager observerede i Februar 1919 en Kamp mellem Sneugle og Havørn, hvor den sidste, som dog antoges at have været syg, maatte bukke under for sin hvide Modstander. Iøvrigt har Havørnen næppe nogen Fjende i Grønland — udover Mennesket; og man maa haabe, at Mennesket her vil lade de sidste Rester af den uddøende Slægt have den Fred, som alene kan redde den for Efterverdenen.

HVEPSEVAAGER, Pernis Cuv.

Partiet mellem Øje og Næbrod, der hos Rovfugle almindeligvis er beklædt med haaragtige Fjer eller fine Børster, er hos Pernis beklædt med smaa, skælagtige Fjer. Næbbet er temmelig jævnt krummet med en ret lang, nedadrettet Spids. Vokshuden dækker omtrent Halvdelen af Næbbet; Næseborene er smalle, skraatstillede, den øvre Ende fremadhældende. Næsten Halvdelen af Mellemfoden er fjerklædt; den er af omtrent samme Længde som Mellemtaaen uden Klo, og er ligesom Tæerne beklædt med mangekantede Skæl. Tæernes yderste Led har dog 3—4 ret brede Tværskæl. Kløerne er spidse, men ikke meget krumme. Mellem Inder- og Mellemtaa findes ingen Forbindelseshud; mellem Yder- og Mellemtaa er den ganske rudimentær, hos nogle Individer mangler den helt. Inder- og Ydertaa er af omtrent samme Længde, Mellemtaaen lidt længere. Vingerne er lange, 3die og 4de Haandsvingfjer længst, den tredie oftest den længste. De 5 første Haandsvingfjer har Indskæring paa Inderfanen; 2den til 5te har Indskæring paa Yderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er temmelig lang og omtrent lige afskaaret, da kun de yderste Styrefjer i hver Sidehalvdel er lidt kortere, ca. 1 cm, end de øvrige. Vokshuden hos unge Fugle gul, hos gamle blaasort. Iris brun hos unge, gul hos gamle Fugle.

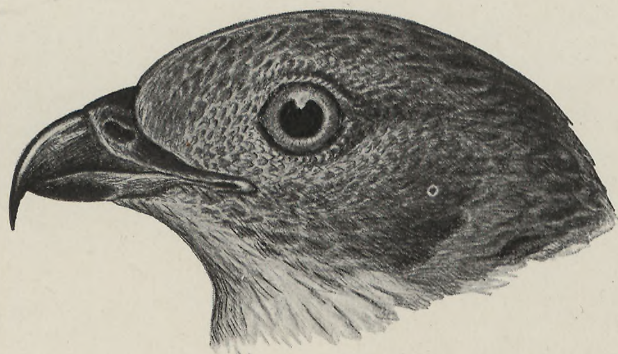


Fig. 13.
Hoved af Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.). Han, ♂. 10/6 1916. Visborggaard.

Vomer er lille og spinkelt; Bagvæg i forreste Næserum findes ikke. Process. palatini maxillae naar et Stykke sammen, men er bagud i Ganen skilt ved et lille Mellemrum. Processus ethmoidalis (praefrontale) strækker sig langt ud til Siden, men er ikke bred ved Basis og næsten spids i sin Ende; lacrymales nedadrettede Gren er ganske slank; den berører lige med sin yderste Del Kindbuen, men naar ikke Forbindelse med processus ethmoidalis. Rudimentære, basipterygoide Fremspring ses; lacrymales vandrette Del er temmelig bred og kort; superciliare findes ikke.



Fig. 14.
Fod af Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.). Hun, ♀. 31/5 1916. Benzon.

Brystbenets Kam er ikke nær saa høj som hos Pandion, og crista sterni strækker sig ikke et Stykke tilbage fra Brystbenets Forende, saaledes som Tilfældet er hos Pandion; dets Forende viser, at Ravnenæbsbenenes Basaldele krydses lidt, dets Sider har Tilhæftningspunkter for 6 Par ægte Ribben. Muskelmærket løber ind mod Kølen. Brystbenets Bagende er jævnt indbuet og oftest med to smaa, ovale „Vinduer", men disse lukkes ogsaa undertiden helt, stundom er de aabne bagtil, saaledes at Brystbenets Bagrand faktisk viser to Indskæringer — dette naturligvis gældende gamle, kønsmodne Fugle (se Tavle II). Bækkenet er ikke nær saa bredt som hos Pandion; der findes syv frie Halehvirvler foruden pygostylus, der er stor. Paa lignende Vis som hos Pandion er fibula kun i sin nederste Ende, omtrent ved Hælleddet, sammenvokset med tibia. Hypotarsalfremspringene vokser omtrent sammen; den lille Benbro er næsten lukket. Inder- og Mellemtaaens Ledhoveder er af omtrent samme Størrelse.

Den lille Slægt *Pernis* tilhører kun den gamle Verden og har her en ejendommelig Udbredelse, idet den findes som Ynglefugl i Europa og Lilleasien, men næppe meget Øst for Uralbjergene *(Pernis*

apivorus apivorus (L.)), og endvidere i det østlige Asien og Japan (*Pernis apivorus orientalis* Tacz., som af H. Kirke Swann m. fl. opfattes som en særlig Art), og endelig findes der to eller tre tropiske Arter i Forindien, i Assam, maaske i Birma, i Siam og det indiske Arkipelag; disse to eller tre Arter, med maaske ialt 5 Racer, er dog endnu ikke tilstrækkelig kendt, hverken med Hensyn til Afgrænsningen af visse af Racerne indbyrdes, ligesom heller ikke med Hensyn til Udbredelsen; trækkende Fugle af den nordligere, asiatiske Form er muligvis ifølge E. Hartert sammenblandet med den Form, der findes i Forindien. Det vil af disse forskellige Grunde her være uden Interesse nærmere at omtale disse tropiske Former. Det kan tilføjes, at Afrika kun besøges af Hvepsevaager om Vinteren under Trækket.

HVEPSEVAAGE, Pernis apivorus apivorus (L.).

Falco apivorus Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, 1, 1758, Side 91. — Pernis apium Brehm: Handb. Naturg. Vög. Deutschlands, 1831, Side 46. — Falco apivorus, L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 19, 417. — Pernis apivorus L. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 78. — Pernis apivorus (L.). Kjærbølling: Skandinaviens Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 29. — Pernis apivorus (L.). Naumann: Naturg. Vög. Mitteleuropas (Ny Udg.), V, 1905, Side 149. — Pernis apivorus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Pernis apivorus apivorus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1181. — Pernis apivorus Lin. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 153. — Pernis apivorus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 249. — Pernis apivorus (Linn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres. I, 1921—22, Side 175. — Pernis apivorus apivorus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 175. — Pernis apivorus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar. 1926, Side 174. — Pernis apivorus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas. II. 1926, Side 98. — Pernis apivorus a. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas. 1928, Side 232. — Pernis a. apivorus (L.). Ivar Hortling: Ornitologisk Handbok. 1929, Side 470.

Danske Navne: Hvepsevaage, Hvepsefalk, Hvepsebussard.
Svenske „ : Bivråk, Slaghök, Vesphök.
Norske „ : Hvepsehøg, Hvepsevaak, Kvefsehauk.
Finske „ : Mehiläishaukka.
Tyske „ : Wespenbussard, Wespenweih, Honigbussard.
Hollandske „ : Wespendief.
Engelske „ : Honey-Buzzard.
Franske „ : Bondrée, Buse bondrée.

Artskendetegn: Middelstor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 365—415 mm, hos Hunnen mellem 386—430 mm. Den adskiller sig fra andre Rovfugle ved at have smaa, skællignende Fjer paa Partiet mellem Næbrod og Øje i Stedet for Børster eller stive, haarlignende Fjer. Næbbet er ikke særlig kraftigt, omtrent Halvdelen af det er dækket af Vokshuden, der hos unge Fugle er gul, hos gamle blaasort. Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge brun. Næsten Halvdelen af Mellemfoden er fjerklædt. Denne er omtrent af samme Længde som Mellemtaaen uden Klo. — Kløerne er spidse, men ikke meget krumme. Vingerne er lange. 3die og 4de Haandsvingfjer længst og af omtrent samme Længde. Halen, der har 12 Styrefjer, er ret lang og omtrent lige afskaaret. Fjerdragten er fortrinsvis brun paa Oversiden, lysere til hvid paa Undersiden, men mange Variationer forekommer. Gamle Fugle har en svagere eller kraftigere graablaa Tone paa Hovedets Fjer; hos gamle Hunner ses den kun svagt, derimod træffes undertiden gamle Hanner med helt graablaat Hoved.

Forekomst i Danmark: Faatallig Ynglefugl. Trækfugl. Ret talrig paa Gennemrejse.
„ paa Færøerne: Skudt een Gang.
Kendes ikke fra Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. En *Dunnunge*, fra Meilgaard, Djursland 8/7 1914, er med Undtagelse af Bug og Undergump, som er næsten nøgne, dækket med fine, silkebløde, flødefarvede Dun. Disse har særlig paa Hovedet meget lange Straaler.

Hvepsevaagens Fjerdragt varierer meget i Farve hos baade unge og gamle Fugle; en Variation, som er ganske uafhængig af Kønnet. — *De unge Fugle* er som oftest mørkebrune eller rustgulligbrune paa *Hovedets Overside* og *Baghalsen,* mange af Fjerene med en større eller mindre draabeformet, hvid Plet i Spidsen. Disse Pletter kan dog ogsaa mangle helt. Fjerenes mere eller mindre skjulte Dele er, selv paa de mørkeste Eksemplarer, hvide. *Ryggen, Overgumpen, Skuldrene og Vingernes Overside* har som Regel mørkebrune til mørkt gulbrune Fjer, som er mørkest paa Midten, lysest i Randene. Paa enkelte Eksemplarer har nogle, sjældnere næsten alle Fjerene, brede, flødehvide Spidser. De

længste Skulderfjer er mørkest med Purpurglans. *Overhaledækfjerene* er som Regel lysere, fra gulligbrune til mere hvidlige, oftest flødehvide i Spidserne. *Undersiden* varierer meget mere end Oversiden; saaledes er *Strubens, Forhalsens, Brystets, Bugens og Undergumpens Fjer samt Underhaledækfjerene* kraftigt brune, fra sortebrune til lyst rustbrune; dog er den skjulte Del af Fjerene, selv paa de mørkeste Fugle, hvid, men kun paa Strubens Fjer bliver dette lyse Parti af Fjerene mere eller mindre synligt. Fjerskafterne paa hele Undersiden er meget mørke og bliver saaledes paa de lyse Eksemplarer ret dominerende, ligeledes bliver Struben hos de Eksemplarer, der har den lyse, rustbrune til rustgule Underside, meget lys næsten hvidlig. Hos nogle unge Fugle afviger *Undersiden* fuldstændig fra denne Beskrivelse; den er saaledes nærmest flødehvid, hver Fjer med forholdsvis smal Skaftstribe eller bredt, mørkebrunt Parti i Spidsen. Paa saadanne unge Fugle kan *Kropsidernes, Undergumpens og „Buksernes“ Fjer samt Underhaledækfjerene* i Stedet for Længdestriber have 2—3 mørkebrune Tværbaand; *Struben* er da ofte helt flødehvid. *Haandsvingfjerene* er som Regel sortebrune eller mørkebrune med flødehvide Spidser, og den inderste, brede Del af Inderfanerne hvide med mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mørkebrune eller graalig-mørkebrune med mørkere Tværbaand, og Inderfanerne spættede med hvidt. *Halens Styrefjer* er mørkebrune med smalle, mørkere Tværbaand og flødehvide Spidser.

En meget mørk, ung Hun er afbildet paa Tavle XXIV; den er skudt den 8. September 1917 paa Amager. — Paa Partiet mellem Øjet og Næbroden er de smaa, skællignende Fjer meget mørkebrune, næsten sorte. Paa *Hoved, Strube, For- og Baghals* er den inderste Del af hver Fjer hvid, den yderste mørkebrun; de fleste af Fjerene paa Hovedets Overside og Nakken har ganske smaa, hvide Spidser. *Skulderfjerene, Vingens Dækfjer, Ryggens og Overgumpens Fjer* er mørkebrune med Purpurskær. *Overhaledækfjerene* er lysere brune med hvide eller næsten hvide Tværbaand, kun brune i Spidsen. *Brystets, Bugens og „Bukserne“s Fjer samt Underhaledækfjerene* er mørkebrune; den inderste, skjulte Del af Fjerene hvid. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, den bredeste Del af Inderfanerne nærmest hvid med mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mørkebrune med mørkere Tværbaand, Inderfanerne spættede med hvidt. Halen er graalig mørkebrun med smalle, mørkebrune Tværbaand; Fjerenes yderste Spidser er smudsighvide.

En anden ung Hun er afbildet paa samme Tavle nederst til venstre; den er skudt 8. September 1917 paa Amager. Den er lysere i Fjerdragten end den foregaaende. *Hovedets og Baghalsens Fjer* er ved Roden hvide, derefter mørkebrune, nogle lysere, omtrent gullige, alle med flødefarvede Spidser. *Ryggen* er mørkebrun. *Overhaledækfjerene* er lysere brune med flødefarvede Spidser; *Skulderfjerene* er mørkebrune. *Vingens Dækfjer* af samme Farve, en Del af dem har lyse Spidser. *Struben* er gulligvid. *Brystets, Bugens og „Bukserne“s Fjer samt Underhaledækfjerene* er ligeledes gullighvide, men med brede, mørkebrune Længdestriber paa Brystet og med mørkebrune Tværbaand paa Bugen, „Bukserne“ og Underhaledækfjerene. *De første Haandsvingfjer* er sortebrune, de øvrige mørkebrune, alle med hvide Spidser; den inderste Del af Inderfanerne er hvid, spættet med brunt og med mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* er graalig mørkebrune med Purpurskær, de bageste lysere brune, alle med brede, flødehvide Spidser og mørkere brune, smalle Tværbaand. *Halens Styrefjer* er graabrune, spættede med hvidt paa Inderfanerne og med mørke Tværbaand og hvide Spidser.

En mere ensfarvet brun Fugl, en ung Han, ses til højre paa samme Tavle; den er skudt 10. September 1905 paa Amager: Fjerene lige ved Vokshudens Rand er hvide, de smaa, skællignende Fjer er lyst graabrune med mørke Fjerskafter. *Hovedets Overside og Baghalsen* har lyse, gulbrune Fjer med smalle, mørke Skaftstriber. *Ryg- og Skulderfjer* er mørkebrune med gulbrune Kanter. *Overhaledækfjerene* er af samme Farve, de forlængede midterste lysest, nærmest gulbrune. *Vingens Dækfjer* er mørkebrune med gulbrune Rande. *Strubens Fjer* er lyst flødefarvede med mørke Fjerskafter. *Brystets og Bugens Fjer* er gulbrune med mørkebrune Fjerskafter; *Underhaledækfjerene* er lidt lysere. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, Inderfanerne hvide, spættede med brunt og med mørke Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mørkt graabrune, nogle af dem med utydelige, mørkere Tværbaand, alle med smalle, hvide Spidser og hvidt paa den inderste Del af Inderfanerne. *Halens Styrefjer* er graabrune med smalle, mørke Tværbaand og flødehvide Spidser samt lidt hvidt paa den inderste Del af Inderfanerne.

En ganske lys, meget usædvanligt farvet, ung Han er afbildet paa Tavle XXV; den er skudt den 18. September 1924 ved København (Frederiksholm); Fjerene paa *Hoved og Hals* er hvide; en sort,

langagtig Plet strækker sig fra Næbbet hen omkring og et Stykke bag Øjet. Fjerene paa *Brystet, Bugen, Undergumpen, „Bukserne“ samt Underhaledækfjerene* er hvide med et lyst brungult Anstrøg samt nogle sorte Længdepletter paa Bryst og Bug og enkelte ganske smalle paa „Bukserne“. *Ryggen, Skuldrene og Vingernes Overside* er sortebrune med svag Metalglans, hver Fjer med en stor, hvid Plet i Spidsen og et stort, hvidt Parti paa den skjulte Del. *Overhaledækfjerene* er nærmest hvide med brede, graabrune Tværbaand og hvide Spidser. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, mørkest paa deres yderste Del med store, hvide Partier paa Inderfanerne, mørke Tværbaand og hvide Spidser. *Armsvingfjerene* lidt mere graalig sortebrune, ligeledes med hvide Spidser og mørkere Tværbaand. *Halens Styrefjer* er graalig sortebrune med mørkere og lysere Tværbaand og en Del hvidt paa Inderfanerne.

Unge Hanner og Hunner kan ikke skelnes fra hinanden paa Fjerdragten. Størrelsesforskellen er, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, ret ringe, men Hunnen er dog altid noget større end Hannen. Gennemsnitsmaalene for de maalte 4 unge Hunner er følgende: Vingen 392,5 mm, Næbbet 19,8 mm og Mellemfoden 51,2 mm, og for de 6 unge Hanner: Vingen 375,9 mm, Næbbet 18,8 mm og Mellemfoden 49,6 mm.

Unge Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Kongelunden 17/9 1911	395 mm	22 mm	51 mm
Kongelunden 8/9 1917	395 „	20 „	52 „
Kongelunden 8/9 1917	394 „	19 „	50 „
Kværkeby 25/9 1918	386 „	18,5 „	52 „
4 unge Hunner i Gennemsnit:	392,5 mm	19,8 mm	51,2 mm
Største Maal:	395 „	22 „	52 „
Mindste „ :	386 „	18,5 „	50 „
Unge Hanner fra Danmark			
Ringkøbing 24/9 1901	382 mm	18 mm	50 mm
Kalvebod Strand 14/10 1915	381 „	18 „	50 „
Bøtø 27/9 1899	380 „	20 „	49 „
Kongelunden 7/9 1904	374 „	19 „	49 „
Frederiksholm, Kbhvn. 18/9 1924	373 „	20 „	—
Kongelunden 10/9 1905	365 „	18 „	50 „
6 unge Hanner i Gennemsnit:	375,9 mm	18,8 mm	49,6 mm
Største Maal:	382 „	20 „	50 „
Mindste „ :	365 „	18 „	49 „

Det synes, som om de unge Fugle allerede, naar de er godt et Aar gamle, begynder at gaa over i den voksne Fugls Dragt, men paa Grund af det ret utilstrækkelige Materiale, som har foreligget til Undersøgelse, kan der ikke siges noget nærmere om, hvorvidt denne nye Dragt undergaar nogen Forandring i de efterfølgende Dragtskifter; men det ser ikke ud til, at de fleste af de Variationer, som træffes i de gamle Fugles Fjerdragt, skyldes Alder.

Fældningen til den voksne Dragt synes at foregaa i Juli, August og September Maaned, altsaa naar Fuglen er omkring 14 Maaneder gammel.

Denne den voksne Fugls Fjerdragt ser for Hunnens Vedkommende saaledes ud: Hele *Oversiden* er mørkebrun, kun i enkelte Tilfælde noget lysere gulligbrun, hver Fjer med lysere, i Spidsen flødehvid Rand. *Hovedets Overside, Baghalsen, den forreste Del af Ryggen og de længste Skulderfjer* er mørkest, ofte glinsende sortebrun; paa de lysere Individer er Hovedet og Baghalsen derimod nærmest lysest. Fjerenes inderste, hvide Del, der som oftest er skjult, ses ogsaa tidt at træde mere eller mindre frem i Lyset paa Hoved og Baghals af baade mørke og lyse Eksemplarer. *Undersiden* varierer ligesom hos de unge Fugle meget, saaledes træffes baade Fugle med næsten helt sortebrun Underside og andre med næsten ensfarvet lys, rustgullig brun Underside, og hver Fjer, særlig paa Forhalsen og Forbrystet, med mørkt Skaft. Men det mest almindelige er dog, at *Struben* er lys gulbrun til hvid, *Forbrystet* mørkere brunt og *Bugens, Kropsidernes og Undergumpens Fjer samt Underhaledækfjerene* nærmest hvide med 2—3 brede, mørkebrune til gulbrune Tværbaand. I en Variation af denne almindelige Dragt er hele *Undersiden* saa at sige hvid, men dog med mørkebrune Skaftstriber paa de fleste af Strubens Fjer og med store, mørkebrune Spidser paa Forbrystets Fjer. Paa den øvrige Underside har

Fjerene Tværstriber som i den foregaaende Dragt, men oftest med bredere hvide Partier imellem Baandene. *Halens Styrefjer* varierer saa at sige ikke, men er altid graabrune med smalle, mørkere og lysere Bølgelinier mellem de kraftige, mørke Tværbaand, hver Fjer med bred, flødehvid Spids, og Inderfanen spættet med hvidt. Paa Partiet foran og omkring Øjet har Fjerene ofte et blaagraat Anstrøg, som sandsynligvis bliver kraftigere med Alderen.

En gammel Hun, skudt 30. Juni 1919 ved Mariager, er afbildet paa Tavle XXVI. Paa *Hovedet og Baghalsen* er Fjerene mørkebrune, de fleste med gulbrune Rande. Partiet mellem Øje og Næbrod har graalige Fjer. *Skulderfjerene* er mørkebrune med Purpurskær og smalle, hvidgule eller lysere brune Rande. *Ryggen* mørkebrun. *Overhaledækfjerene* lysere brune, de forlængede midterste er spættede med hvidt og har flødefarvede Spidser. Fjerene paa *Struben, Forhalsen og Brystets øverste Del* er gulbrune med smalle, mørkebrune Skaftstriber. Den øvrige Del af *Brystet, Bugen og Undergumpen* har gullighvide Fjer med to eller tre brede, gulbrune Tværbaand; *Underhaledækfjerene* og *„Buksernes“ Fjer* er tegnede og farvede paa samme Maade. *Haandsvingfjerene* er mørkt graabrune med mørke Tværbaand; Fjerenes Inderfaner er hvide eller hvidspættede, med mørke Tværbaand, hver Fjer med flødehvid Spids. *Armsvingfjerene* er graabrune med mørke Tværbaand og flødehvide Rande omkring Spidserne, paa Inderfanerne er de spættede med hvidt. *Halens Styrefjer* er lyst graabrune med mørke Tværbaand, Inderfanerne spættede med hvidt; Fjerenes Spidser flødefarvede.

Den gamle Han ligner meget den gamle Hun, har saaledes ogsaa mørkebrun til gulligbrun Overside, men en, kraftigere eller svagere, graablaa Tone ligger som et Slør hen over Fjerene; paa Hovedet er dette i særlig stærk Grad Tilfældet; Fjerene er her ofte helt graalig lyseblaa. Dette graablaa Skær findes desuden ret stærkt paa Forvingerne. Nogle gamle Hanner har saa at sige hele Oversiden, ja endog Forbrystet, sløret med graablaat. Halen svarer næsten ganske til Hunnens; den er saaledes nærmest graabrun med lysere og mørkere Bølgelinier mellem de mørke Tværbaand, har flødehvide Spidser og er ligeledes spættet med hvidt paa Fjerenes Inderfaner. Mellemrummet mellem det mørke Tværbaand i Spidsen af Fjeren og det følgende er som Regel bredere end det tilsvarende Mellemrum paa Hunnens Styrefjer. Hos Hannen er Mellemrummet ca. 70—80 mm bredt, hos Hunnen kun 50—60 mm. Hannens Underside varierer paa samme Maade som Hunnens, man kan saaledes træffe Hanner med helt sortebrun Underside og andre med lysere gulbrun eller rødligbrun Underside, men det mest almindelige er dog, at Undersiden er svagt gullighvid med flere eller færre mørkebrune til gulbrune Skaftstriber paa Strubens Fjer og store, ligeledes mørkebrune til gulbrune Pletter paa Spidserne af Forbrystets Fjer. Fjerene paa den øvrige Underside har ligesom hos Hunnen mørkebrune Tværbaand.

En gammel Han, skudt 1. Juni ved Frijsenborg, er afbildet paa Tavle XXVI: Fjerene mellem Næbrod og Øje, paa *Issen* og *Hovedets Sider* er graablaa, paa *Hovedets bageste Del og Baghalsen* er de gulbrune med mørke Skafter. *Ryg og Skulderfjer* er mørkebrune med lysere Rande. *Overhaledækfjerene* er mere gulligbrune, spættede med hvidt og har hvide Spidser. *Vingens Dækfjer* er mørkebrune med lyse Rande. *Strubens Fjer* er hvide med mørke Fjerskafter. *Brystets, Bugens og „Buksernes“ Fjer samt Underhaledækfjerene* er gullighvide med brede, brune, pletformede Tværstriber og hvide Spidser. *Haandsvingfjerene* er graabrune med brede, mørkebrune Spidser og et til to ligeledes mørkebrune Tværbaand paa deres inderste Del; Inderfanerne er stærkt spættede med hvidt. *Armsvingfjerene* er graabrune med et meget bredt, mørkebrunt Tværbaand i Spidsen af hver Fjer og et paa den inderste Del; de har smalle, hvide Spidser. *Halens Styrefjer* er graabrune med mørkere brune Tværbaand og lysere og mørkere Bølgelinier; Fjerspidserne er flødehvide.

En meget smuk, gammel Han er afbildet paa Tavle XXV, den er skudt ved Tjele 23. Maj 1916: Partiet mellem Næbrod og Øje, *Hovedets Sider, Pande og Isse* har smukke, graablaa Fjer med mørke Skafter. *Halsens bageste Del, Vingens Dækfjer og Skulderfjerene* er graabrune med mørke Skafter og lyst graablaat Slør. *Ryggen og Overhaledækfjerene* mørkebrune. *Strubens Fjer* lyst gulbrune med mørke Fjerskafter. *Bryst og Bug* rødlig gulbrune med graaligt Skær og mørke Skafter. *„Buksernes“ Fjer og Underhaledækfjerene* gulligbrune med lysere Fjerrande. *Haandsvingfjerene* er graabrune med brede, mørkebrune Tværbaand og en Antydning af hvidt i Spidserne; Fjerenes Inderfaner er spættede med hvidt. *Armsvingfjerene* er graabrune med smalle, flødefarvede Spidser. *Halens Styrefjer* er graabrune med tre mørkebrune Tværbaand og smalle, flødefarvede Spidser.

Ialt har 33 Eksemplarer foreligget til Undersøgelse, deraf var 4 unge Hunner, 6 unge Hanner, 10

gamle Hunner og 9 gamle Hanner. 4 Eksemplarer var enten slet ikke eller usikkert kønsbestemt. Gamle Fugle kan i mange Tilfælde skelnes fra unge Fugle paa den tværstribede Underside, som er særlig karakteristisk for den udfarvede Dragt, men, som nævnt, kan enkelte unge Fugle ogsaa have en delvis tværstribet Underside; ligeledes har unge Fugle ikke den graablaa Tone paa Hovedet, kun i nogle Tilfælde kan der findes en Smule graaligt Anstrøg paa Fjerene mellem Næbrod og Øje. Man vil derimod altid med Sikkerhed kunne skelne mellem unge og gamle Fugle paa Vokshuden, som stedse er ren gul hos unge og blaasort hos gamle Fugle, en Farve, som vil kunne erkendes selv paa skindlagte Fugle.

De gamle Hanner skelnes fra de gamle Hunner ved den kraftigere graablaa Farve paa Hoved og til Dels Forvinger og Ryg samt ved det omtalte større Mellemrum mellem Halens to yderste mørke Tværbaand. Desuden er Hunnen som oftest større end Hannen, men denne Forskel er, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, ikke altid paalidelig, idet Maalene griber over hinanden. Gennemsnitsmaalene for de 10 gamle Hunner er følgende: Vingelængden 415,1 mm, Næblængden 21,1 mm og Mellemfodens Længde 51,6 mm, og for de 9 gamle Hanner er de tilsvarende Maal: 397,5 mm, 20,7 mm og 51 mm. Sammenlignes Maalene med de samme for unge Fugle, vil det ses, at baade gamle Hanner og Hunner er noget større og kraftigere end de unge Fugle, særlig bliver Vingen med Alderen ikke saa lidt længere, nemlig ca. 22—23 mm. Vingelængden for baade gamle og unge Hunner svinger saaledes mellem 386 og 430 mm, for Hanner mellem 365 og 415 mm.

Gamle Hunner fra Danmark.	Vinge	Næb	Mellemfod
Roskilde 4/9 1911	430 mm	21 mm	52 mm
Frijsenborg 1/6 1916	425 „	21 „	51 „
Frijsenborg 1/6 1916	425 „	22 „	51 „
Frijsenborg 1/6 1916	420 „	22 „	52 „
Benzon 31/5 1916	416 „	22 „	50 „
Horsens 31/5 1916	410 „	21 „	51 „
Frijsenborg 1/6 1916	408 „	21 „	52 „
Mariager 30/6 1919	407 „	21 „	53 „
Randers 24/8 1921	405 „	20 „	52 „
Jyderup 13/6 1903	405 „	20 „	52 „
10 gamle Hunner i Gennemsnit:	415,1 mm	21,1 mm	51,6 mm
Største Maal:	430 „	22 „	53 „
Mindste „ :	405 „	20 „	50 „
Gamle Hanner fra Danmark.			
Frijsenborg 1/6 1916	415 mm	21 mm	51 mm
Kerteminde 3/6 1917	415 „	22 „	52 „
Frijsenborg 8/8 1915	402 „	21 „	52 „
Kongelunden 2/9 1906	400 „	20 „	52 „
Frijsenborg 8/8 1915	395 „	21 „	50 „
Roskilde 4/9 1911	394 „	21 „	52 „
Benzon 1/6 1917	389 „	19 „	49 „
Tjele 23/5 1916	385 „	21 „	51 „
Visborggaard 10/6 1916	383 „	21 „	50 „
9 gamle Hanner i Gennemsnit:	397,5 mm	20,7 mm	51 mm
Største Maal:	415 „	22 „	52 „
Mindste „ :	383 „	19 „	49 „

Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge brun. Næbbet er hos baade gamle og unge hornsort, blaaligt eller gulligt ved Undernæbbets Rod. Vokshuden er hos gamle Fugle blaasort, ofte kødfarvet i Randen, hos unge Fugle er den kraftigt gul. Fødderne er gule.

Det forhaandenværende Materiale af 10 Skeletter af Hunner og 8 Skeletter af Hanner viser følgende Maal af Brystben og Bækken.

Brystben- og Bækkenmaal af Hunner.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Frijsenborg 1/6 1916	71 mm	37 mm	42,5 mm	37 mm
" " "	71 "	35 "	41 "	36 "
" " "	67 "	36 "	40 "	38 "
" " "	71 "	40 "	44 "	37 "
Benzon 31/5 1916	70 "	38 "	40 "	38 "
Boller 31/5 1916	70 "	38 "	42 "	38 "
Kjellerup 30/6 1919	69 "	35 "	44 "	39 "
Horsens 27/6 1899	72 "	36 "	42 "	38 "
Roskilde 4/9 1911	71 "	38 "	41 "	37,5 "
Skjensved 1/6 1918	65 "	33 "	44 "	35 "
10 Hunner i Gennemsnit:	69,7 mm	36,6 mm	42 mm	37,3 mm

Brystben- og Bækkenmaal af Hanner.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Kerteminde 3/6 1917	67 mm	38 mm	40 mm	35 mm
Hesselø 17/7 1924	67 "	38 "	40 "	36 "
Benzon 1/6 1917	61 "	36 "	39 "	32 "
Visborggaard 10/6 1916	67 "	38 "	39,5 "	34 "
Frijsenborg 8/8 1915	65 "	35 "	39 "	34 "
" 8/8 1915	65 "	35 "	37 "	36 "
" 1/6 1916	65 "	37 "	37 "	36 "
Roskilde 4/9 1911	71 "	40 "	45 "	36 "
8 Hanner i Gennemsnit:	66 mm	37,1 mm	39,5 mm	34,8 mm

Den europæiske Hvepsevaage findes fra omkring Polarkredsen sydpaa til den cantabriske Bjærgkæde i Nord-Spanien, til Nord-Italien og til Grækenland samt i Lilleasien; den har været angivet som Standfugl for Palæstina, men noget sikkert Bevis herfor foreligger ikke.

I *Grønland* og paa *Island* har Arten aldrig vist sig, derimod er den skudt een Gang paa *Færøerne,* Nolsø, Juni 1884 (P. F. Petersen ved Knud Andersen).

I *Irland* er den en sjælden, tilfældig Gæst, som nu og da har vist sig i det østlige af Landet, men aldrig i den vestlige Del (R. J. Ussher and R. Warren: The Birds of Ireland, 1900); derimod viser den sig næsten hvert Aar i *Stor-Britannien* paa Gennemtræk; tidligere har den været en sjælden Ynglefugl i England, forekommende særlig i New Forest, men de sidste faa, ynglende Par havde Reder i Aarene 1895—1899 og ikke senere (Practical Handbook of British Birds, 1921).

I *Holland* er Hvepsevaagen en sjælden Ynglefugl, idet der fra de sidste halvhundrede Aar kun kendes godt en halv Snes Tilfælde paa, at Fuglen har ynglet eller forsøgt at yngle (G. J. van Oordt en Jan Verwey, 1925).

I *Tyskland* er Hvepsevaagen vel udbredt overalt, men spredt og ikke talrig, færrest synes der at være af den i det nordlige Tyskland.

I *Norge* findes den ynglende spredt i den sydøstlige Del af Landet, men tidligere ikke Nord for Dovre; den er dog nu (efter 1918) paavist ynglende saa langt mod Nord som i Nord-Trøndelag (Schaanning *in litt.*). Som andre Steder er der stærke Fluktuationer i de ynglende Antal af Fugle, og den kan i visse Perioder endog yngle ret talrigt, særlig i Smaalenene og omkring Oslo Fjord; den er ogsaa truffet ynglende i Valders, Gudbrandsdalen og Østerdalen; mod Vest er den fundet i Nedenes og ned til Vennesla (Nord for Kristianssand), men findes ikke i Vest-Norge, hvor en trækkende Fugl kun sjældent er blevet nedlagt (R. Collett ved Ø. Olsen, H. Tho. L. Schaanning). I *Sverige* er Hvepsevaagen derimod udbredt over hele Landet og findes særlig i *Midt-Sverige* ret almindelig som Ynglefugl (Jägerskiöld och Kolthoff); af nordlige Ynglepladser kan fra Sverige nævnes, at Hvepsevaagen er fundet ynglende paa et Par Steder Sydøst for Gällivare ved Lule Elv, Nord for Piteå m. fl. Steder. I *Finland* er den fundet ynglende mod Nord til 68° nordlig Bredde (f. Eks. Kyrö og Nilivaara i Kittilä) i den vestlige Del af Landet, medens den i den østlige Del næppe gaar saa langt mod Nord (66° n. Br.),



Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.).

Mørk ung Hun, ♀ juv. 8/9 1917. Amager.

Lys ung Hun, ♀ juv. 8/9 1917. Amager.

Ung Han, ♂ juv. 10/9 1905. Amager.





Hvepsevaage, *Pernis apivorus apivorus* (L.).

Gammel Han, ♂ ad. $^{23}/_{5}$ 1916. Tjele.
Tilhører Hr. Konservator H. P. Hansen, Herning.

Ung Han, ♂ juv. $^{18}/_{9}$ 1924. Københavns Omegn.
Zool. Museum.


BIBLIOTHEK



Hvepsevaage, Pernis apivorus apivorus (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 30/6 1919. Mariager.
Bred, nedsunken Ægleder.

Gammel Han, ♂ ad. 1/6 1916. Frijsenborg.



iøvrigt skal den være sparsomt udbredt over Finland (L. A. Jägerskiöld och Gustav Kolthoff). Ivar Hortling angiver (1929) Nordgrænsen i Finland til 66° 30' nordlig Bredde og anfører, at den er talrigst inde i Landet og mod Øst.

Den nævnte Udbredelse paa den skandinaviske Halvø er særdeles interessant, idet Hvepsevaagen herved viser sig at høre til den Gruppe Dyr, der under deres Udbredelse fra Øst mod Vest ikke er vandret over Fjældkæden, der løber ned gennem Skandinavien (blandt Fugle findes denne Udbredelse hos Smaabekkasin, Svaleklire, Hvepsevaage, Slagugle, Huldue, Silkehale og Skovspurv). *Sven Ekman* fremhæver (Djurvärldens Utbredningshistoria på Skandinaviska Halvön, 1922, Side 362), at denne Udbredelse kun lader sig forklare ud fra spredningsøkologiske Aarsager og ikke kan forklares derved, at Eksistensbetingelser mangler for Hvepsevaagen eller andre Dyrearter med en lignende Udbredelse i de paa den anden Side af Fjældkæden liggende Egne.

Ind gennem *Rusland* findes Hvepsevaagen ynglende gennem det skovrige, nordlige og centrale Rusland, men i den sydlige Del er den meget lokal, og allersydligst optræder den kun paa Trækket. Mod Øst fra Finland gennem Rusland falder Nordgrænsen for dens Udbredelse dog efterhaanden mere og mere mod Syd; medens Arten saaledes i Finland gaar op til 66—68°, angiver M. Menzbier den som meget sjælden ved Arkangelsk (ca. 64° n. Br.), og i Guvernementet Perm gaar den kun til 58° n. Br.

I *Danmark,* hvor Hvepsevaagen er paavist tilbage til den ældre Stenalder (H. Winge), er den en faatallig Ynglefugl; hvor talrig den findes ynglende, er det dog meget vanskelig at faa et Overblik over paa Grund af dens stilfærdige Levevis og paa Grund af, at den kommer sent om Foraaret og trækker tidligt bort; Forvekslinger med Musevaagen bidrager ogsaa til, at man let overser den. Desuden er Hvepsevaagens Forekomst ikke saa lidt periodisk, idet den, som nævnt foran, visse Aar optræder talrigere end andre Aar.

Kjærbølling (1852) skriver, at den er hyppigere i andre Dele af Europa „end hos os, hvor der kun hist og her findes enkelte Par ynglende i aabne Skove". Der nævnes et Par Eksemplarer, vistnok alle skudt paa Trækket, og derpaa tilføjes „i Skovene ved Helsingør er den mindre sjelden (Steenberg). Man har sagt mig, at den yngler ved Sorø". J. C. H. Fischer (1862, 1863 og 1869) mener, at den yngler baade i Vendsyssel og paa Bornholm, men har intet sikkert Bevis herfor; desuden havde Fischer set Hvepsevaagen i Juli Maaned i Dyrehavens Indelukke og formodede, at den ynglede her, samt meddeler, at det første sikre, danske Kuld Æg er erhvervet af Apoteker A. Benzon fra Falster i Juni 1868, hvilket vel sagtens er det samme Kuld som nedennævnte. Jonas Collin (1875—1877) giver nogle enkelte, sparsomme Oplysninger om dens Ynglen her i Landet, idet det nævnes, at Apoteker Benzon havde faaet dens Æg fra Lolland (Thoreby Skov, 13. Juni 1868), og at H. B. Melchior havde iagttaget den ynglende 1823 ved Gjedsergaard, men iøvrigt angives den som sjældent ynglende; Collin fik endvidere en ung Fugl fra Københavns Omegn den 6. August 1858, hvilket jo sikkert har været en Unge, der var udruget her i Landet. H. F. Hage nedskrev i Tredserne, at enkelte Par antagelig ynglede paa Møen (D.O.F.T. IX, 1914—15, Side 236). Disse sparsomme Oplysninger, som maaske kunde suppleres med enkelte andre, kan dog slet ikke tages som et Maal for dens Hyppighed i tidligere Tid, idet det har vist sig ved de faunistiske Undersøgelser, som blev foretaget sidst i forrige og i den forløbne Del af dette Aarhundrede, at den var at finde ynglende en Del Steder i Landet, hvor der blev søgt efter den af Ornithologer, som var klar over dens Væremaade; men dens Forekomst synes dog trods alt at være mærkelig sporadisk. De allerfleste Redefund stammer fra Midtjylland og fra det østlige Sjælland. Fra de sidste ca. halvhundrede Aars faunistiske Litteratur samt fra andre Kilder kan vi angive følgende Ynglepladser med Dato og Aar for Fundet; men det maa betones, at dette kun kan være en meget ringe Del af dens Ynglepladser her i Landet, idet f. Eks. V. Weibüll angiver, at den i Nordsjælland for en Snes Aar siden fandtes i næsten enhver større Skov, og i Jylland traf afdøde Henning Weis i Aarene 1914—1917 en Del ynglende Par.

I Jylland er Hvepsevaagen særlig kendt fra Viborgegnen, hvor Reder er fundet i Aunsbjerg Skov (Læge Rossen $^{10}/_{6}$ 1866), Hald Inderø (P. Skovgaard $^{1}/_{7}$ 1917), Skovene ved Frijsenborg (Skovrider Lund $^{18}/_{6}$ 1883; H. Weis 1916, flere Par ynglende), Viskum Skov (Stiftsfysikus P. Heiberg, Juni 1882; endnu ynglende her i 1921, P. Skovgaard), Stendal Plantage (H. Weis saa her i 1917 og 1918 i Juli Maaned gamle Fugle med udfløjne Unger), Bjerring Skov (H. Chr. C. Mortensen fandt Reder her i 1905, 1906 og 1909), Ulstrup Skov (Læge Rossen $^{3}/_{7}$ 1883, Fuglene blev set her 1884, 1887 og 1889).

Paa Djursland har H. Weis fundet Rede med Dununger i Meilgaard Skov $^{8}/_{7}$ 1914. Ved Flensborg er den fundet ynglende $^{17}/_{6}$ 1895 (Zoologisk Museum).

Fra Fyen kendes saa vidt vides ingen Redefund, hvorimod der kendes en Del fra Sjælland, særlig fra den østlige Del: Grib Skov (Zoologisk Museum $^{16}/_{6}$ 1900, E. Lehn Schiølers Samling $^{2}/_{7}$ 1910), Store Dyrehave ved Hillerød (R. Jul. Olsen $^{11}/_{7}$ 1909), Lille Hareskov ved Ballerup (N. Christiansen $^{7}/_{6}$ 1908, R. Cridland), Rudeskov (N. Christiansen, V. Weibüll, A. Koefoed: iagttaget ynglende gennem en Aarrække), Geel Skov (Læge Wegge 1879), Jægersborg Dyrehave (N. Christiansen), Gunnerup Kohave ved Vallø (Møhl-Hansen $^{5}/_{6}$ 1892), Stevns (H. Arctander, Juni 1898), Stokket i Sydsjælland (G. Scholten 1914); endvidere er den fundet i Kongsøre Skov ved Lammefjord (R. Cridland 1920), og fra Stokkebjerg Skov ved Jyderup haves dens Æg fra $^{13}/_{6}$ 1903 (E. Lehn Schiøler). Fra Lolland-Falster kendes saa vidt vides kun ovennævnte Fund fra Thoreby Skov (Apoteker Benzon). Det maa endvidere tilføjes, at Hvepsevaagen ikke faa Gange angives som skudt her i Landet i Juni og Juli Maaned, og i disse Tilfælde har det da sikkert oftest drejet sig om Ynglefugle (dette gælder f. Eks. Fugle skudt ved Tjele, i Visborggaard Skov, i Boller Skov ved Horsens, i Sydsjælland m. fl. Steder).

Hvepsevaagen er en *typisk Trækfugl,* som drager fra den nordlige Halvkugle til æquatoriale Egne eller endogsaa sydligere paa sit aarlige Træk, idet den overvintrer i tropisk Central- og Vest-Afrika og Syd herfor til Madagaskar og Syd-Afrika, hvor den er kendt fra Natal, Transvaal, Rhodesia og det tidligere tyske S. W.-Afrika (W. L. Sclater: Check List of the Birds of South Africa 1905); nogle synes at overvintre i Palæstina og maaske i Arabien, derimod er den sjælden i det østlige Afrika som overvintrende. Den angives at komme til *Norge* i den første Halvdel af Maj, undtagelsesvis allerede i Midten af April (H. Tho. L. Schaanning og R. Collett ved Ø. Olsen) og til *Sverige* (Västergötland og Uppland) i første Halvdel af Maj (Jägerskiöld och Kolthoff); disse Angivelser om Ankomsten ligger, som man vil se af det efterfølgende, tidligere end Trækiagttagelserne her fra Landet, og de trænger med Hensyn til Ankomsttiden for *Hovedmængden* af ynglende Fugle til en nøjere Undersøgelse.

Hvepsevaagen ankommer hos os sent om *Foraaret,* længe efter at man har kunnet se Musevaagen samle til Rede og har kunnet finde denne Rovfugls Rede med fuldlagte Kuld eller med Unger. Her over Landet sker Trækket nemlig *særlig i sidste Halvdel af Maj,* og alle store Træk af Hvepsevaager er set mellem den 18. og 30. Maj; tidligere i Maj er der dog enkelte Observationer, medens der kun foreligger et Par enkelte, nogenlunde sikre Iagttagelser fra April Maaned; Kjærbølling nævner saaledes, at han fangede den i et Høgegarn ved Thyrsbæk i April 1848; og den skal være skudt den 29. April 1887 ved Nymindegab (Jonas Collin). Endnu de første Dage af Juni kan der ses trækkende Fugle.

Efteraarstrækket finder hovedsagelig Sted de sidste Dage af August og i første Halvdel af September, og de store Træk er paa denne Tid af Aaret set her i Landet *mellem ca. 25. August og 13. September;* men trækkende Fugle kan dog træffes tidligere i August (f. Eks. $^{16}/_{8}$ 1882 Vestervig, P. Heiberg) og i sidste Halvdel af September, ligesom ganske enkelte Fugle kan træffes i Oktober (f. Eks. er der 14. Oktober 1915 fundet en nylig død, ung Han i Kalvebod Strand; 20. Oktober 1891 er den skudt ved Nørre Snede etc.). Endogsaa saa sent som 9. November (1897) er en Hvepsevaage skudt her i Landet, nemlig paa Amager (Zoologisk Museum). Ved danske Fyr er Hvepsevaagen kun faldet en enkelt Gang, 22. September 1892 ved Dueodde Fyr, Bornholm.

Jonas Collin angiver i den nye Udgave af Kjærbølling, Side 30, at H. B. Melchior iagttog Hvepsevaagen overvintrende ved Gjedsergaard i Vinteren 1823—24; i Melchiors egne haandskrevne Notitser findes denne Note om Musevaagen og *ikke* om Hvepsevaagen; i andre Tilfælde er Melchiors Iagttagelser ogsaa angivet fejlagtigt hos Jonas Collin.

Gennem Sverige gaar over Skaane en vigtig Trækrute for Hvepsevaager, særlig paa Efteraarstrækket (omkring 31. August), og det er tydeligt nok denne Rute, som kan følges videre over Sydsjælland og Lolland-Falster. Over Stevns er den saaledes almindelig særlig paa Efteraarstrækket (H. Arctander). Længere sydpaa iagttog H. B. Melchior dette Træk gennem en Aarrække ved Herlufsholm for hundrede Aar siden; saaledes har han noteret, at han den 5. September 1824 saa henved et Par Hundrede paa Træk her; Trækket gik fra Nord til Syd, og Fuglene „fløi temmelig lavt og temmelig adspredte“; den 10. September saas en mindre Flok paa Vej imod Syd, og den 12. „kom atter et betydeligt stort Træk af den, den fløi saa adspredt (atter mod Syd), at deres Tog over Herlufsholm varede over en halv Time; nogle nedlode sig i Haven for at hvile....“; den 13. September og nogle faa

Dage senere kom igen nogle enkelte trækkende som de sidste dette Aar. I 1826 begyndte Trækket den 28. August, men forløb ellers paa lignende Maade. Om Foraaret iagttog Melchior ligeledes Træk paa dette Sted i flere Aar mellem 20. Maj og de første Dage i Juni. Af særlig Interesse bliver disse Iagttagelser ved Sammenligning med nogle fra samme Egn næsten hundrede Aar senere; disse stammer fra afdøde Anders Pedersen, Ejeren af Risegaard ved Lou, en halv Snes km Sydøst for Herlufsholm. Han skriver om Hvepsevaagen i D. O. F. T., XI, 1916—1917, Side 153: „Er den interessanteste af alle trækkende Fugle og mindst ligesaa almindelig som for 30 Aar siden. Dens Træk strækker sig her om Foraaret almindeligvis lige fra 20. Maj til 5. Juni; dens Efteraarstræk har i over 25 Aar begyndt nøjagtigt 27. August stigende og faldende, indtil det kulminerer 2.-4.-7. September, oftest mellem 2. og 4. Adskillige Beskrivelser om, at den hvert Aar ses skarevis, passer langt fra, dette beror paa Vejret. Gennem Sydsjælland følger Hvepsevaagen 3 Træklinier, hvoraf den vestlige gaar over Herlufsholm-Gaunø. Den midterste gaar over Lou Øster- og Lou Sønderskov, den tredie over Snesere-Lundbygaard. Mellemegnen mellem disse Linier benyttes kun sparsomt af Hvepsevaager undtagen paa store Trækdage. Har Vinden fra 20. til 27. August været stærk østlig, kommer Hvepsevaagen kun sparsomt. Har det fra 20. til 27. August været roligt, forholdsvis stille Vejr, kommer Hvepsevaagerne ret almindelige; vel ca. 200 Fugle følger hver Træklinie. Har det, som saa almindeligt, været Vestenvind med Kulde, Storm og Regn fra ca. 20. til 27. August, da bliver Hvepsevaagernes Flokke til endeløse Skarer, og da tager den ikke meget Hensyn til gamle Trækveje; hvor talrig Hvepsevaagen i saadanne Aar kan være, ses deraf, at vi 3 Iagttagere, en paa hver Træklinie, 28. August 1896 tilsammen talte 1.400 Hvepsevaager. Det største Træk, jeg har set, var 10. September 1895; Kl. 8 Form. begyndte Trækket, og i Tiden fra 9—11 Form. dannede det en lang Kæde næsten uden Afbrydelse. Det mest interessante Træk foregik i Efteraaret 1912, fordi Trækket i Regn og Kulde lige fra 27. August til 8. September maatte foregaa langs med Jorden. Det ligger vel nær at antage, at disse enkelte Aars Kæmpetræk ikke kan være skandinaviske Fugle alene, men Fugle, der kommer fra østlige Lande. Tages de sidste 30 Aar under et, kan Hvepsevaagernes Kæmpetræk siges at foregaa hvert tredie Aar. Ofte kommer de skarevis 2 Aar i Træk og udebliver næsten i flere Aar, alt efter Vejrligets Beskaffenhed.“

Ruten fortsætter som nævnt over Lolland-Falster, hvor Carl Chr. Olsen har iagttaget Træk i Nykøbingegnen, selvom af mindre Dimensioner end det ovennævnte, og det angives at være meget vekslende med Hensyn til Antallet af Fugle. Trækket er iagttaget særlig over Hamborgskoven og Grænge Skov; flest er iagttaget 25. Maj 1898 paa Foraarstrækket og 2. September 1910 paa Efteraarstrækket. Man behøver ikke at komme meget udenfor denne Trækrute for ikke at træffe Hvepsevaagen særlig talrig paa Trækket, men over det meste af Landet kan Trækket dog iagttages, f. Eks. synes der over Viborgegnen visse Aar at være en Del trækkende Hvepsevaager, ligeledes undertiden over Fyen. H. Gätkes Iagttagelser med Hensyn til Hvepsevaagens Træk over Helgoland falder i Tid ganske i Traad med det Træk, vi kender over Danmark, idet Foraarstrækket fandt Sted i sidste Halvdel af Maj og i Begyndelsen af Juni, Efteraarstrækket fra Midten af August til Midten af September; Foraarstrækket iagttoges at være mere spredt end Efteraarstrækket, der kunde omfatte uhyre Mængder af trækkende Fugle, som f. Eks. i 1858.

H. Chr. C. Mortensen fik af denne Fugl kun mærket 3, og ingen af dem bragte Bud om de danske Hvepsevaagers Trækveje mod Syd; derimod blev en (mærket ved Bjerring) skudt 7 Aar senere nær Selchausdal, Ruds Vedby. *Svenske Fugle* har derimod givet overordentlig smukke Resultater, som i de store Træk klarlægger en Del af denne Arts Vandringer. Af nogle, der blev mærket i Juli Maaned i Värmland, blev en skudt paa Malta den 29. September samme Aar, medens en anden Aarsunge faldt sidst i September paa Trækket mod Afrikas tropiske eller sydligere Dele, men endnu var den kun naaet ned i Mellem-Europa (Graubünden, Schweiz). Fra selve Vest-Afrika er der imidlertid ogsaa kommet Meddelelse om en svensk Hvepsevaage; denne var mærket i Örebro Len sidst i Juli 1925 og blev skudt 31. Januar 1926 i Kamerun i Vest-Afrika, i en Afstand af noget over 6000 Kilometer fra Hjemstedet. Endvidere er yderligere to til mærket sammesteds — en gammel Hun og en toaarig Fugl — indmeldt fra Udlandet, nemlig begge fra Egnen ved Jerez de la Frontera i Spanien, skudt i September, og Professor *E. Lönnberg* slutter heraf, at svenske Hvepsevaager stundom tager Vejen over Gibraltarstrædet til Vest-Afrika. Paa Tilbagetrækket er en toaarig Fugl skudt 5. Juni paa Malta og viser altsaa,

at endnu saa sent paa Aaret er Trækket nordpaa ikke sluttet ad denne Rute. Professor *L. A. Jägerskiöld* har (*in litt.*) meddelt, at en Hvepsevaage, der var mærket ved Ringsjöen i Skaane, blev truffet paa Tilbagetrækket ca. 24. April i Jesi paa Italiens Østkyst. Lönnberg paapeger, i hvor høj Grad disse Fugle er forfulgt under Trækket, idet der ialt af 27 mærkede svenske Hvepsevaager er blevet skudt 26 % (Till Kännedomen om de svenska Dagrovfåglarnas Flyttning, 1928). Det er interessant ogsaa her at nævne, at Professor *Hj. Stolpe* (i „Ymer" 1895) har paavist, at en Hvepsevaage paa en ejendommelig Maade har bragt Bud om sin Overvintring eller sit Træk i de tropiske Egne af Afrika, idet en Fugl, skudt nær ved Helsingfors, havde en Pil siddende fastskudt i Vingen, og denne Pil kunde paavises kun at kunne hidrøre fra Fanfolket, som bebor Gabun, Nord for Kongofloden.

Fra andre Egne af Europa foreligger saa vidt bekendt næsten intet om Mærkninger af denne Art, men de nævnte værdifulde Kendsgerninger slutter jo ganske Kredsløbet indenfor denne Fugls Træk fra Sverige til Afrika; det gaar dels ret Syd (over Malta), dels mere Sydvest over Gibraltar til Vest-Afrikas tropiske Egne og længere Syd. De danske Hvepsevaager følger sikkert ogsaa disse Veje.

Under Trækket, der foregaar om Dagen, helst paa stille, klare Dage, kan Hvepsevaagen undertiden flyve meget højt til Vejrs, endogsaa til Højder, hvor den forholdsvis store Fugl forsvinder for det menneskelige Øje, men i uroligt Vejr foregaar Trækket dog som nævnt altid lavt; som Musevaagen glider Hvepsevaagen ofte rundt i store Kredse paa ikke mærkbart bevægede Vinger og skruer sig da i stille Vejr højere og højere til Vejrs.

Den flyvende Hvepsevaage er ofte vanskelig at skelne fra Musevaagen[1], og de bedste Kendere af Rovfugle angiver, at det mest sikre Kendetegn i nogen Afstand er, at Hvepsevaagen har en længere Hale end Musevaagen, hvorved den ser slankere ud; nærmere ved vil man for at kunne identificere Arten ogsaa kunne bemærke, at Vingerne hos Hvepsevaagen er smallere end hos Musevaagen, hvorfor de ser længere ud, og at den holder det forholdsvis lille Hoved fremstrakt med Næbbet mere fremadrettet end Musevaagen, medens Musevaagen har Hovedet mere indtrukket og Næbbet rettet ned mod Jorden, som om den stadig holdt Øje med, om noget skulde vise sig dernede af Interesse; desuden hæver Vingernes Linie sig hos Hvepsevaagen i den jævne Flugt ubetydeligt over Ryggen, medens denne Linie hos Musevaagen ud mod Vingespidsen hæver sig betydeligt over Ryglinien. Ser man Hvepsevaagen ved Ynglepladsen kredse over Reden, vil man ogsaa faa Indtryk af, at den er lettere i sine Bevægelser end Musevaagen, og Undersiden af Vingerne synes ganske lyse med mørk Bagrand og svage baandformige Tegninger inde over Fladen; Halens tre mørke Tværbaand hjælper ogsaa til at skelne Hvepsevaagen fra Musevaagen paa nært Hold. (Se Vignet Side 106 og Tavle XI.)

Hvepsevaagen er en Skovfugl fremfor nogen anden Rovfugl; den ynder vel nok her i Landet mest Skove, hvor der er aabne Partier, Enge og Marker isprængt Skovstrækningerne, men ogsaa i store, sammenhængende Skove findes den dybt inde i Skoven paa skjulte, ensomme, men lyse Steder med Ungskov under høje, kronrige Træer. Her i Landet findes Reden næsten altid i Eg eller Bøg, men den er dog ogsaa fundet i Gran og Lærk, hyppigst i en blandet Bestand af Træer; den synes dog efterhaanden at finde sig Ynglepladser ogsaa i Jyllands Plantager; i Norge-Sverige findes dens Rede vel nok i de fleste Tilfælde i Naaletræer, men ogsaa i Eg og Birk. Redetræer af store Dimensioner vælges med Forkærlighed, men selv i unge Træer er dens Rede fundet, og selv om den i de fleste Tilfælde findes højt oppe og inde i selve Kronen af Træet, er den dog ogsaa at finde lavt over Jorden og i Grenene under den tætløvede Krone; Højden, hvori den angives fundet her i Landet, ligger mellem ca. 6 og 15 Meter over Jorden. Meget ofte bruges en gammel Rede af Krage, Musevaage eller anden Fugl til Underlag for dens egen Nybygning, men den bygger ogsaa hyppigt selv Rede fra ny af, og denne er da for største Parten eller helt bygget af bladbærende Kviste.

I Foraarstiden ser man Hannen udføre Flyvepræstationer af lignende Art som flere andre Rovfugle. Den ses da stige et Stykke til Vejrs og hænger en kort Tid paa flaksende Vinger, idet disse bevæges saa kraftigt, at de slaar sammen over Ryggen og endogsaa synes at berøre hinanden paa lignende Maade som hos den flyvende Ringdue, men dog uden de kraftige Klask, der følger med denne Bevægelse hos Duen; derpaa lader Hvepsevaagen sig falde nedad i en Bølgelinie, for igen at stige, hænge paa flaksende Vinger, derpaa atter gaa nedad i Bølgelinie og igen foretage Flugtmanøvren. Denne Beskrivelse af Hvepsevaagens Flyveøvelser supplerer Dr. E. Hesse endvidere med den Oplys-

[1]) Hvepsevaagens Vingefang (ca. 120—130 cm) er meget nær det samme som Musevaagens.

ning, at ogsaa til andre Tider paa Sommeren har han set Hvepsevaagen foretage Flyveøvelser af lignende Art, der da minder om de Flyvninger, man kan se Musevaagen vise om Foraaret; Hvepsevaagen lader sig nemlig under disse Præstationer falde nedad, og ved den derved opnaaede Fart stiger den opad i en stejl Kurve for i Kurvens Højdepunkt at indtage en stejlende Stilling, hvorfra den vipper fremover, igen lader sig falde, stiger og stejler i Slutstillingen osv.

I Modsætning til Musevaagen er Hvepsevaagen gennem det meste af Aaret en tavs Fugl, der sjældent gør sig bemærket ved sine *Skrig.* I Foraarstiden og ved Reden kan imidlertid dens Stemme høres, og visse af de Lyde, som da høres, er saa ejendommelige, at man ikke kan forveksle dem med nogen anden Rovfugls; iøvrigt maa det fremhæves, at Hvepsevaagens Stemmeytringer kan være meget individuelt præget, snart kan man have en meget stille Fugl for sig, snart en mere meddelsom Fugl. Kredser Hvepsevaageparret om over Ynglepladsen, kan et een-, to- eller tre-Stavelses Skrig lyde ret kraftigt ned over Skoven fra Fuglene; Skriget er noget vekslende, baade med Hensyn til Højde og Udtryk, hvoraf det muligvis kommer, at de forskellige Forfattere, som har søgt at bogstavere det, gør det paa ret forskellig Maade, hvilket jo forøvrigt altid er Tilfældet, hvor Fugleskrig skal gengives ved Bogstaver. E. Hesse anfører som det mest udformede Skrig et ku-i-hë, hvori den første Stavelse er stigende, medens den midterste er langtrukken og den sidste hurtigt faldende; dette Skrig med forskellig Variation synes kun at lyde fra Hannen, som undertiden har det liggende saa højt, at Stemmen springer over i en ren Fistelstemme; et andet Skrig, hvori kun de sidste to Stavelser indgaar, kan lyde som pi-hä eller Variationer deraf, og endelig kan der af Skriget kun være de lange Lyde quih (eller kihh) tilbage; de sidste Lyde høres fra alle Fugle, baade gamle og unge, fra de sidste dog svagere. Ofte kan Skriget gentages mangfoldige Gange efter hinanden og anses for at være mere pibende og hæst end Musevaagens.

Ved selve Reden høres en helt anden og meget ejendommelig Lyd, der af O. Heinroth sammenlignes med Husrødstjertens tek-tek eller, som han siger, snarere lyder, som hørte man Udblæsningen af en Motorcykle langt borte, ude ad en fjern Vej; E. Hesse angiver, at denne Lyd, der gentages og gentages meget hurtigt, gives som Svar paa Magens Kalden, naar den nærmer sig Reden, ogsaa andre særegne Lyde har Hesse hørt ved Reden.

Den friskbyggede *Rede* af Hvepsevaagen er den smukkeste Redebygning, man ser blandt Rovfugle, idet den for en stor Del anvender friske, grønne Kviste; disse kan være af Bøg eller Eg, men ogsaa Birk, Lind og Røn er fundet, og de friske Skud af Gran er meget anvendt i Reder i Naaletræer; men i Reder i Naaletræer træffes dog ogsaa hyppigt grønne Kviste af Løvtræer (Birk f. Eks.); i Redeskaalen kan der ogsaa findes Græstotter o. l. De grønne Kviste danner i de fleste Tilfælde en Krans om selve Redeskaalen. Under Rugningen pyntes Skaalen stadig op med friske Kviste, hjembragt i Fangerne, og det skal være et overmaade tiltalende Syn at kigge ned i Hvepsevaagens Rede med de pragtfulde, rødbrune Æg i de mørkegrønne Omgivelser. Reden er godt skjult i den grønne Trækrone, men naar Løvet om Efteraaret drysser af Kronen, blottes Reden og viser ved sine mange, gule Blade i Vævet af Kviste, at her har Hvepsevaagen haft Bo i den svundne Sommer; da Reden ofte er af mindre stabil Konstruktion, falder den meget tidt ned under Efteraarets og Vinterens Storme. Man har fremsat den Anskuelse, at denne Pynten op med Grønt ikke alene skulde have Betydning med Hensyn til at gøre Reden mindre iøjnefaldende, men ogsaa have den Betydning, at de visnende, duftende Blade tiltrak Hvepse og andre Insekter, som da var en kærkommen Lækkerbidsken for den rugende Fugl. Insekterne hidlokkes forøvrigt ogsaa af de Rester af Hvepse og Humleboer, som almindeligt findes i Hvepsevaagens Rede, særlig naar der er kommet Unger.

H. Chr. C. Mortensen beskriver en Rede, som fandtes i Bjerring Skov 10. Juni 1905 saaledes: Redetræet, som man ikke kunde favne om forneden, var en Bøg, der stod paa en Skrænt i Udkanten af en Bøgebestand med store Bøge, ud mod unge Graner; tæt ved gik en Sti, og Reden var anbragt 21 Fod oppe; den var synlig fra neden, idet den laa under den bladbærende Del af Kronen; der var benyttet en fjorgammel Kragerede, i hvilken der var Unger Aaret forud. Træet havde mange Smaagrene og Knuder og var derfor ikke vanskeligt at komme op i. Fuglen forlod Reden, da der blev banket paa Træet, og kredsede om sammen med Magen og senere en tredie Fugl, vel fra en nærliggende Rede; deres Skrig lød nu og da. Reden, hvori der var 2 Æg, laa, hvor fire Grene stødte sammen paa Siden af Stammen. Den var ikke saa stor som en Musevaagerede og var bygget af Kviste af Tykkelse som

dem, Kragerne almindeligt anvender. Redeskaalen var nydelig, dannet af et tommetykt Lag af grønne, visne Bøgeblade paa deres Kviste, afplukkede friske og nu tørre og varme; uden om selve Fordybningen, der ikke var meget kendelig, var der ligeledes visne Grene af Bøg og ogsaa en enkelt af Gran. Samme Rede besøgtes 1. August 1906 og maaltes nu; den var temmelig flad og 2 Fod i Diameter samt 1 Fod tyk; der var kun 1 levende Unge, som en Ugestid senere forlod Reden; den anden Unge laa raadden i Reden og maatte være død som halvvoksen. Den overlevende Unge var en gal lille Fyr, som hævede Vingerne, holdt Hovedet lavt frem og hvæsede, saa den lignede en lille Djævel med de sorte Øjne i det hvide Dunhoved; den vilde hele Tiden nappe og gribe fat med Kløerne. Iris var mørkegraa udadtil, indadtil blev den mørkebrun. Tungen var sort, Vokshuden gul og Næbbet sort; Fødderne gule med mørkegraa Kløer. Fjerene paa Ryggen var sorte og Styrefjerene med hvide Spidser udenfor deres yderste brede, sorte Baand. Reden i Bjerring Skov blev ogsaa besøgt i 1909, nemlig den 19. Juli; der var da to Unger, men ganske smaa, og den ene lidt større end den anden. De havde hvide Dun over hele Kroppen; Vokshuden var paa den yngste hvidlig gul, medens den paa den ældste var omtrent gul; Næbbet var sort; Iris var mørk brun, Pupillen blaa; Fødderne kødfarvede og Kløerne hvidlige. Disse Unger vilde ikke have forladt Reden før meget langt hen i August, altsaa først lige til Trækket sydover begynder.

V. Weibüll fortæller endvidere følgende om en Rede af Hvepsevaagen i et Lærketræ her i Landet (D. O. F. T., VI, 1911—12, Side 138): „Den 11. Juni 1911 fandt jeg Hvepsevaagens Rede med 3 Æg. Bortset fra det usædvanlige Ægantal, var Fundet ogsaa derigennem af nogen Interesse, at Reden var anbragt i en Lærk, hvad vistnok her i Landet er ganske ualmindeligt; i det mindste har jeg aldrig hørt om eller set Reden her i andet end Løvtræer (Eg og Bøg) og i de paagjældende og tilstødende Skove, hvor der hvert Aar findes flere Par af Hvepsevaagen, findes Rederne ellers altid i Bøg og Eg. — Lærketræet stod i en tæt Bestand af Lærk og Bøg, ca. 350 M. fra Skovens Udkant. Reden, der sad i ca. 13 M. Højde var bygget paa Grundlag af en gammel Spurvehøgerede, hovedsagelig af tørre Lærkegrene; den var paa Kanten belagt med Grene (friske og visne) af Lærk og Birk (nærmeste Birketræ ca. 130 M. fra Redetræet); Underlaget for Æggene var som sædvanlig Bøgeblade. Fuglen var meget sky, fløj straks af Reden ved Berøring af Træet og kredsede ikke over Træet under Bestigningen som ellers sædvanligt“. Fuglen ligger ellers meget fast paa Reden, særlig naar Rugningen er vidt fremskreden; den kan saaledes, endnu før Æggene er noget videre rugede, holde saa fast, at man kan klatre næsten helt op til Reden, før den gaar af Æggene; dette iagttog f. Eks. N. Christiansen ved en Rede i Hareskoven 7. Juni 1908.

Naar Fuglene kommer her til Landet, er Æggene i Hunnens Ægstok allerede vidt udviklede, og kort Tid efter, at Fuglene har fundet deres gamle Rede eller har valgt en ny Redeplads, er Reden færdig til Æglægning, og Rugningen begynder; det er iagttaget, at Rugning paa Reden kan finde Sted 5—6 Dage, før det første Æg er lagt, og der gaar gerne et Par Dage eller mere mellem Tidspunktet for første og andet lagte Æg. Allerede den 1. Juni er der her i Landet skudt en Hun, som ifølge Dissektion havde lagt alle sine Æg (Frijsenborg 1916, H. Weis), og flere Eksemplarer, undersøgt af E. Lehn Schiøler og H. Weis, viste, at enten var et enkelt Æg lagt eller første Æg ved at træde ind i Æglederen i Dagene omkring 1. Juni; men de fleste Kuld er næppe i Almindelighed færdiglagt før nogle Dage hen i Juni; i hvert Fald har vi ingen Oplysninger om færdiglagte Kuld før den 5.—7. Juni; Æglægningsperioden er for denne Art kort og indskrænker sig til næppe meget over 14 Dage her i Landet; dette hænger selvfølgelig sammen med dens meget sene Ankomst.

Man kender ikke nøjagtig *Incubationstidens* Længde, men denne formodes at være omkring 30 Dage, i hvert Fald træffes de første Dununger i Begyndelsen af Juli, og efter 20. Juli synes Udrugningen her i Landet ifølge de foreliggende Data at være afsluttet. Da H. Weis i Juli Maaned har truffet udfløjne Unger (desværre kendes Datoen ikke), maa disse antagelig stamme fra Kuld allerede aflagt sidst i Maj.

Antallet af Æg i Hvepsevaagens Rede er oftest 2, undertiden 1 eller 3. Æggene er ret butte; Skallens hvidlige eller gulligt hvidlige Bundfarve er næsten helt dækket af mørke, rødbrune, purpurrøde, oftest meget mørke Pletter, der endogsaa kan være helt sortbrune; Pletterne er i Almindelighed meget store, ganske sammenflydende, og Farvestoffet saa rigt, at Pletterne ofte kan føles med Fingrene

og tværes ud ved at komme i Vand. Pletterne kan være samlet særlig om den ene Ende af Ægget, men der er næsten altid, ogsaa paa den mindst plettede Del af Ægget, spredte Pletter og Prikker, som giver Æggets Skal en rødlig eller gullig Tone. Skallen er kun lidet glinsende og har faa synlige Porer. Undertiden kan abnormt lidt farvede Æg forekomme, men sjældent; Æggene i samme Kuld kan findes at være meget forskellige. I gennemfaldende Lys er Ægget ufarvet eller svagt gulligt.

Størrelsen af 100 Æg (her efter Practical Handbook of British Birds, 1921) er i Gennemsnit 50,8 × 41,1 mm; største 60 × 41 mm og 53,6 × 44 mm; mindste 46,5 × 40,1 mm og 47,3 × 37,7 mm. De tilsvarende Maal for 18 danske Æg er:

Gennemsnit: 51,0 × 41,8 mm.
Største: 54,6 × 43,5 og 53,4 × 44,4 mm.
Mindste: 47,2 × 40,6 og 49,2 × 39,3 mm.

De af os undersøgte Kuld her fra Landet bestod alle af 2 Æg. Skallens Vægt, er 3,65 gr (Rey); det fyldte Æg vejer ca. 53 gr (O. & M. Heinroth). Vægten af den lige udrugede Unge er kun ca. 28 gr, medens Musevaagens Unge vejer ca. 36 gr (O. & M. Heinroth). Ungerne fodres af Forældrene ved, at disse opgylper Indholdet fra deres Kro i Reden; saaledes sker i hvert Fald Fodringen ogsaa til Dels af de store Unger, og vist udelukkende saaledes, medens Ungerne er smaa; imidlertid bringes tillige Dele af Hvepse- eller Humleboernes Vokskager med Indhold til Reden i Næb eller Fangere, og Indholdet af Larver rækkes Ungerne af de gamle, eller de piller selv ud, hvad de kan faa fat i; paa lignende Maade bringes andre af de Fødeemner, som udgør Hvepsevaagens Kost, til Reden, f. Eks. Orme, Firben, Fugleunger etc. E. Hesse har iagttaget, at Føde bringes Ungerne tiest, medens de er smaa, men Tidspunktet for Fodringen faldt forøvrigt ved den af Hesse iagttagne Rede ganske uregelmæssigt, og der kunde gaa mellem 7 Minutter og 2 ½ Time mellem hver Fodring. Man har iagttaget, at en Hvepsevaage har taget en død Unge, som var faldet ud af dens egen Rede og bragt den til sin Rede som et andet Bytte (Fauna och Flora, 20, 1925). Hvor længe Ungerne opholder sig i Reden, er ikke nøjagtigt kendt. Ofte er de imidlertid endnu ikke særlig habile Flyvere, naar Rejsen sydpaa begynder, og de er, naar de bliver flyvefærdige, tydeligt mindre end de gamle Fugle, et Forhold, der ellers ikke gælder som Norm blandt Rovfuglene. Vægten af to unge Hanner her fra Landet var 643 og 838 gr.

Trods det lave Antal Unger i Hvepsevaagens Rede, er det dog flere Gange iagttaget her i Landet, at den ene maa bukke under, inden den bliver ret gammel; Chancerne som Brodermorder for den største Unge er meget betydelige, da den som oftest har flere Dages Forspring i Udvikling. V. Weibüll har iagttaget, at den ældste Unge i et Kuld bestaaende af to Unger bearbejdede den yngre meget energisk, og H. Chr. C. Mortensens Fund af en død Unge i Reden hos en meget bidsk, næsten udvoksen Unge tyder paa, at et Drama her er udspillet mellem de to Søskende. Forholdet er, naar man betænker det lave Antal Æg hos denne Fugl, meget ejendommeligt, men maa sikkert bero derpaa, at de gamle Fugle i vort Klima i visse Aar har vanskeligt ved at skaffe den Føde, som Ungerne kræver.

Hvepsevaagen maa betegnes som vel nok den blideste indenfor sin Familie; vel kan den tage en meget krigerisk Mine paa og se frygtindgydende ud med hævede Vinger, rejste Nakkefjer og aabent Gab, men viger dog næsten altid tilbage for Haandgribeligheder. Den beskrives derfor undertiden som en fejg og dorsk Fugl; den sidste Betegnelse vil enhver Fugl, der sidder stille, lurende paa en Gren, en Sten eller Jordvold, let blive behæftet med; mange Iagttagelser viser imidlertid, at Hvepsevaagens Sanser er fuldt vaagne, naar den saaledes sidder og lurer, og ingen Bevægelse af en Humlebi eller Hveps undgaar dens Opmærksomhed. Ser den en Humlebi kravle ned i et Hul i Jorden, nærmer den sig straks for nøjere at undersøge, om et Bo findes paa dette Sted, og er det Tilfældet, gaar den med rejste Nakkefjer og yderste Iver op i Udgravningen af Boet, hvilket hovedsagelig foregaar med de lange, ikke meget krumme Kløer. Under dette Arbejde er den saa optaget, at den undertiden har kunnet tages uden først at have bemærket nogen Fare nærme sig. Paa Jorden bevæger Hvepsevaagen sig overhovedet meget under sin Jagt paa Insekter, og dens Gang er som Kragernes, let og hurtig.

Under sit Ophold her i Landet er Hvepsevaagens *Føde* hovedsagelig Hvepse, Humlebier, vilde Bier og deres Larver, Pupper og Honning, desuden forskellige andre Insekter og Insektlarver, af Biller f. Eks. Oldenborrer, endvidere Sommerfuglelarver, Fluelarver (f. Eks. pillet op af raadne Dyr), Pupper af Myrer og meget andet. I Maven af Hvepsevaagen danner Føderesterne ofte en spinatgrøn eller gullig, ubestemmelig Grød; denne Farve hidrører sikkert fra de fortærede Insekter. Naar Hvepse-

vaagen spadserer rundt for at finde Humleboer og Hvepsereder, vrager den dog ikke en hoppende Frø, et forbismuttende Firben, Orme, Smaagnavere, Fugleæg o. l., som den støder paa. Meget sjældent er det iagttaget, at den har forsøgt at gøre andre Fugle til Bytte, og i Fangenskab, hvor den trives udmærket paa rent vegetabilsk Kost — den æder f. Eks. gerne Bær o. l. — kan man holde den sammen med Fjerkræ og andre Fugle, uden at den forsøger at angribe dem.

E. Hesse iagttog ved en Rede af en Hvepsevaage, at en hel Familie Musvitter, gamle og Unger, en Dag besøgte Reden og undersøgte den paa det nøjeste baade udvendig og indvendig for at gøre sig til gode med Rester fra Hvepsevaageungernes Maaltider, og hverken gamle eller unge Hvepsevaager tog nogen Notits af de besøgende, som heller ikke paa deres Side viste nogen Ængstelse.

Johs. Ferdinand har her fra Landet samlet Undersøgelser af Maveindholdet af 26 Hvepsevaager, praktisk talt alle skudt i Fuglens Træktid, nemlig fra 23. August til 20. September. *I ingen af dem blev der paavist Rester af Hvirveldyr,* men derimod store Mængder af Insekter, disses Larver og Pupper, og paa enkelte Undtagelser nær var alt af de aarevingede Insekter *(Hymenoptera).* Næsten alle Insekter var Hvepse, hvoraf der endogsaa blev fundet ca. 400—500 Stykker Imagines og Larver i en enkelt Fugl; i enkelte Tilfælde fandtes Bi, Humlebi, Bladhveps o. l.

Ogsaa Professor *G. Roerig* fandt den nævnte Sammensætning af Hvepsevaagens Føde, men i de af ham undersøgte 107 Hvepsevaager paavistes der dog enkelte Rester af Hvirveldyr, nemlig 2 Mus, 1 Muldvarp, 3 Smaafugle og en ung Agerhøne, altsaa ganske minimale Mængder af Hvirveldyr, som kun undtagelsesvis interesserer Hvepsevaagen. Disse Oplysninger kunde suppleres med adskillige andre lignende her fra Landet, og de viser, at Hvepsevaagen er den uskadeligste af alle vore Rovfugle, og at den derfor bør nyde fuld Beskyttelse.

Hvepsevaagen er nu fredet her i Landet, men desværre er der tidligere faldet altfor mange her i Danmark, ogsaa i Yngletiden; i første Række sikkert paa Grund af Ukendskab til Fuglens sande Natur og desuden paa Grund af Forvekslinger med Musevaagen, hvorfor dennes Fredningstid i hvert Fald burde strække sig til sidst i September eller i Oktober. Sydpaa under Trækket skydes, som de svenske Mærkninger har vist, en meget stor Procentdel af Nordens Hvepsevaager, den kaldes Høg, Ørn o. l., og det opfattes som meget fortjenstfuldt at udrydde et saadant Skadedyr; Jægeren aner ikke, at Fuglen nærmest er blid som en Due.



SLANGEØRNE, Circaëtus Vieillot.

Slangeørnene er store Rovfugle med brede Hoveder og store Øjne. Ansigtets forreste Del har lange, stive, børsteagtige Fjer. Mellemfoden er længere end Mellemtaaen og kun fjerklædt paa den alleröverste og forreste Del, den øvrige Del samt Tæerne er beklædt med rundagtige eller sekskantede Skæl; kun paa Tæernes yderste Del findes to, højst tre Tværskæl. Vingerne er meget lange og naar næsten til Halespidsen; 3die, 4de og 5te Haandsvingfjer er af omtrent samme Længde (3die eller 4de længst); 1ste til 5te med indskaarne Inderfaner, 2den til 6te med indsnævrede Yderfaner. Halen har 12 Styrefjer og er omtrent lige afskaaret.

Vomer er forholdsvis lille; Overkæbens Ganefremspring naar ikke Forbindelse. Superciliare er altid stor. Desmognathi er ufuldstændig. Processus postorbitalis meget bred; den ikke muskeldækkede Del af Brystbenet er skarpt afgrænset. Bækkenet er meget smalt. Femur er gribbeagtig. Hypotarsusfremspringene ligger hinanden nær; det indre Hypotarsusfremspring ligger overfor Aabningen, hvorigennem Tarsens store Blodaare passerer; det samme er Tilfældet hos Gribbene, men Furen mellem Fremspringene er hos Circaëtus dybere.

E. Stresemann (Ornith. Monatsber., 32, 1924, Side 165) skelner mellem *fire Arter af denne Slægt,* hvoraf *Circaëtus gallicus* (Gm.) findes i Eurasien og Afrika, de tre øvrige kun i Afrika. Foruden *C. gallicus gallicus* (Gmelin), der ikke gaar Syd for Sahara, findes endvidere de to Racer *C. g. beaudouini* (Verreaux & des Murs) og *C. g. pectoralis* A. Smith, den første i Vest-Afrika, den sidste i Øst-Afrika til Kap samt i Sydvest-Afrika. De tre øvrige Arter i Afrika er *C. cinereus* Vieill., *C. fasciolatus* Gray og *C. cinerascens* v. Müller.

Kun som en meget sjælden Gæst kan Slangeørnen nu ventes at blive truffet her i Landet; den har tidligere forsøgt at yngle indenfor Landets Grænser.

SLANGEØRN, Circaëtus gallicus gallicus (Gm.).

Falco gallicus. Gmelin, Syst. Nat. I, 1, 1788, Side 259. — Circaëtus anguium Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 87. — Falco brachydactylus Temm. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 12. — Circaëtus gallicus (Gm.). Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 19. — Circaëtus Gallicus (Gm.). Skand. Fugle, 3die Suppl., 1895, Side 5. — Circaëtus gallicus Gm. Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, (Ny Udg.), V, 1905, Side 162. — Circaëtus gallicus. Winge: Fort. over Danmarks Fugle, D.O.F.T., 1. Aarg., 1906—07, Side 15. — Circaëtus gallicus (Gm.) Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, 1912—21, Bd. II, Side 1189. — Circaëtus gallicus (Gml.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, I, 1921—22, Side 126. — Circaëtus gallicus (Gml.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 186. — Circaëtus gallicus (Gm.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 227. — Circaëtus gallicus Gmelin. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 475.

Danske Navne: Slangeørn.
Svenske „ : Ormörn.
Finske „ : Käärmekotka.
Tyske „ : Natternadler, Schlangenadler.
Hollandske „ : Slangenarend.
Engelske „ : Short-toed Eagle, Snake-Eagle.
Franske „ : Circaëte, Jean-de-Blanc.

Artskendetegn: En stor Rovfugl med et bredt Hoved og store Øjne. Vingelængden opgiver Hartert l. c. til 510—560 mm. Partiet omkring Øjet og ud til Næbroden har smaa, korte Fjer og lange, stive, haaragtige Børster. Fjerdragten paa Oversiden lysere eller mørkere brun, Undersiden hvid med brune Pletter. Mellemfoden er lang i Forhold til de korte Tæer og dækket af rundagtige eller sekskantede Skæl. Vingerne store: 3die, 4de og 5te Haandsvingfjer omtrent lige lange (3die eller 4de længst). Halen har 12 Styrefjer med brede, mørke Tværbaand.

Forekomst i Danmark: Meget sjælden Gæst fra Syd; har tidligere forsøgt at yngle indenfor Landets Grænser. Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: Dunungen er ifølge Hartert l. c. Side 1190 dækket af temmelig korte, snehvide Dun.

Den unge Fugl har *Oversiden af Hovedet samt Baghalsen* graalig mørkebrun, hver Fjer med mørk, sortebrun Skaftstribe og et lysere, hvidt Parti paa den skjulte Del af Fjeren. *Hovedets Sider, Struben og Forhalsen* er noget lysere graabrun, hver Fjer med meget mørkt Skaft. Mellem Øjet og Næbbet er Fjerene hvide med forlængede, sorte, stive og børsteagtige Fjerskafter; de sorte Børster danner en smal, sort Linie hen over Øjenbrynene. *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* har samme graabrune Farve som Hovedets Overside, hver Fjer mørkest paa Midten, lysere ud imod Randen. Vingernes Overside er lidt lysere end Ryggen, og de længste Skulderfjer er glinsende sortebrune. *Den nederste Del af Forhalsen og Brystets forreste Del* er dækket af graalig mørkebrune Fjer med mørkere Skafter og et hvidt Parti paa Fjerenes skjulte Del. *Den øvrige Underside* er hvid, de fleste af Fjerene med en bred, graabrun, baandagtig Plet ud imod Spidsen. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, hver med et stort, hvidt Parti paa den inderste, brede Del af Inderfanen, nogle af dem med mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* er noget lysere, ligeledes med et stort, hvidt Parti paa hver Inderfane og med 3—4 mørkebrune Tværbaand. Fjerenes Spidser er omgivet af en bred, flødehvid Rand. *Halens Styrefjer* er graalig mørkebrune med 3 eller 4 mørkere Tværbaand, hver Fjer med bred, lys, flødehvid Rand omkring Spidsen; alle, undtagen de to midterste Fjer, har hvide Inderfaner, kun brudt af de mørkere Tværbaand.

Den paa Tavle XXXVIII afbildede gamle Fugl findes paa Odense Museum og er den i Kjærbølling: Skand. Fugle ved Jonas Collin samt i 3die Supplement til samme Værk nævnte Han fra Hanneved Skov, $^{10}/_{7}$ 1859. — Den ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* samt paa *Baghalsen* er graabrune med lysere Kanter og mørkere Skaftstriber. Paa *Hovedets Sider, Struben, Forhalsen* og *Forbrystet* er Fjerene nærmest hvide med smallere, graabrune Skaftstriber. Omkring Øjet og ud mod Næbbet har den smaa, hvide Fjer med forlængede, sorte, børsteagtige Fjerskafter, som over og under Øjet danner to kraftige, mørke Linier. *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen samt Overhaledækfjerene* er graabrune, af samme Farve som Hovedets Overside, hver Fjer ligeledes med lysere Kanter og sort Skaft. De lange Skulderfjer er mørkere brune. *Den bageste Del af Brystet* samt *Bugen* er hvide, flere af Fjerene har et graaligbrunt Tværbaand. *Underhaledækfjerene* og „*Bukserne*" er hvide. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, Inderfanerne overvejende hvide, nogle af dem med mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mørkebrune med smalle, hvidlige Rande, særlig omkring Spidserne. Inderfanerne er overvejende hvide med 3—4 mørkebrune Tværbaand. *Halen* er graabrun, hver Fjer med smalle, flødehvide Rande omkring Spidsen og mørkebrune Tværbaand; alle, undtagen de to midterste Fjer, med fortrinsvis hvide Inderfaner.

En Hun, skudt i Pinstrup Mose ved Skaføgaard $^{25}/_{6}$ 1904, ses Fig. 15. Figuren er tegnet efter det opstillede Eksemplar. Fuglens *Overside* er nærmest ensfarvet mørkebrun, meget slidt, men enkelte friske Fjer ses ind imellem de slidte. *Strubens* Fjer er hvide med brune Fjerskafter. *Brystets øverste Del* gulbrunt, dets *nederste Del og Bugen* hvide med brede, brune Tværpletter. *Underhaledækfjerene* er hvide, enkelte af dem med en brun Plet. „Bukserne" er hvide.

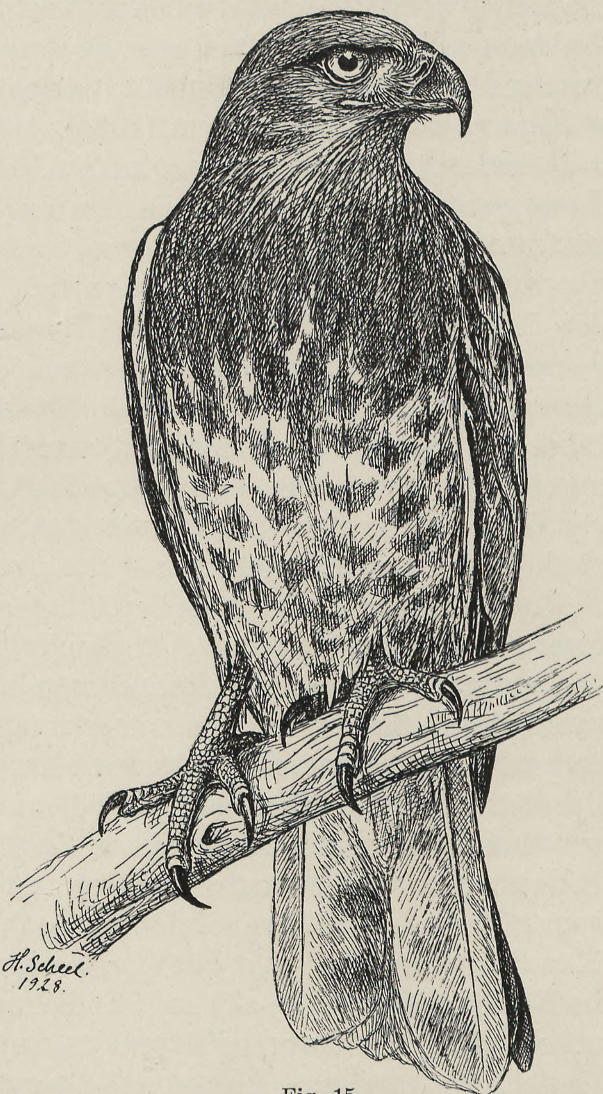


Fig. 15.
Slangeørn, Circaëtus gallicus gallicus (Gm.).
Hun, ♀. $^{25}/_{6}$ 1904. Pinstrup Mose ved Skaføgaard.

De gamle Fugle træffes ifølge Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, i tre Hovedfarver, som ikke er Alderstadier:

En Type med graabrun Isse og lys, jordbrun Strube og Kro; en anden har kun brune Længdestriber i forskellig Bredde paa Struben og Kroen; en tredie med næsten hvid Isse, kun med brune Skaftstriber. Undersiden er næsten helt hvid, kun paa Strube og Kro med brune Striber, eller kun her og der med lyse, graaligt rustfarvede Pletter.

Maalene for de to undersøgte danske Slangeørne er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
En Hun:			
Pinstrup Mose $^{25}/_{6}$ 1904	548 mm	34 mm	92 mm
En Han:			
Hanneved Skov ved Flensborg $^{10}/_{7}$ 1859	540 mm	36 mm	90 mm

Hunnen er som Regel kun ubetydeligt større end Hannen. I Fjerdragten er der sikkert ingen Forskel paa Kønnene.

Iris er gul til orangegul, hos unge Fugle svovlgul. Næbbet er sortagtig horngraat eller brunligt. Vokshuden blaalighvid eller gullighvid. Fødderne er smudsig- eller blaalighvide.

En Ejendommelighed ved Slangeørnen er det, at den voksne Fugl, og ligeledes Ungerne, kan have en neglelignende Klo paa Tommelen (L. v. Szemere „Aquila", XIX, 1912).

Slangeørnens europæiske Race er udbredt, men ingen Steder talrigt, over Mellem- og Syd-Europa, i Marokko, Omraadet omkring Atlasbjergene og i Ægypten; endvidere findes den i Rusland, særlig

Syd for 55 °, samt Syd og Øst herfor ind i Syrien, Persien og Turkestan; i meget ringe Antal findes den mod Øst ind i Mongoliet og Nord-Kina; desuden findes den i det vestlige Indien (E. Hartert).

I de nordlige Dele af Udbredningsomraadet er denne Rovfugl som Følge af, at den hovedsagelig lever af lavere Dyr med Hvileperiode i Vintertiden, Trækfugl; den overvintrer i Nord-Afrika sydpaa til Abessinien, ved den Blaa og Hvide Nil, i Arabien, vist ogsaa i Senegal og indenfor Togo paa Slavekysten; endvidere overvintrer den i Indien og undertiden i Syd-Rusland (Hartert). I Europa er den i *Frankrig* at træffe i skovrigt og kuperet Terrain, i den sydlige Del som Standfugl, men nu meget sjælden (P. Paris: Oiseaux, Fauna de France 1921); i *Belgien* er den kun truffet 4/8 1921 og muligvis engang i uvis Fortid (Ch. Dupont, Gerfaut, XIII, 1923); i *Holland* er den kun truffet i 5 Eksemplarer i Efteraarsmaanederne mellem 1838 og 1907 (G. J. van Oordt en Jan Verwey: Voorkomen en Trek der in Nederland in het wild woorgenomen Vogelsoorten, 1925); i England er den ikke truffet; i *Mellem-Europa* er den udbredt som en sjælden Ynglefugl nordpaa indtil Slesvig-Holsten og Øst-Preussen. Endvidere er den i Østersøprovinserne truffet ynglende i Litauen og Letland, enkelte oversomrende Eksemplarer er truffet nordligere, nemlig i Estland og ved Petrograd, men er ikke paavist ynglende der. Et enkelt Eksemplar er skudt i Begyndelsen af 1890erne i Nærheden af Perkjärvi i *Finland.* Paa den skandinaviske Halvø er den skudt een Gang, Skaane 16. Oktober 1918 (Hortling), og har fra *Slesvig-Holsten* gjort ganske enkelte Fremstød for at bosætte sig længere nordpaa i den jydske Halvø. Disse har dog altid i det lange Løb været resultatløse, og det er meget beklageligt, at denne ganske uskadelige, eller rettere sagt nyttige Fugl, ikke har kunnet finde et Fristed her i Landet, selvom den paa Grund af sin Levevis ikke kan ventes at ville optræde som andet end rent sporadisk. Paa Grund af sin lave Forplantningsratio har den overalt paa sin Nordgrænse været meget let at udrydde.

Fra Jylland haves følgende Beretninger om Slangeørnen; vi har heri ogsaa medtaget det, der vedrører den tidligere danske Del af Sønderjylland.

Den første, der omtaler Slangeørnen her fra Landet, er den ikke altid lige tilforladelige Ch. Teilmann, der i „Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle“ 1823, Side 5 skriver følgende: „Denne Ørn, som i det Hele er temmelig siælden i Europa, sees undertiden her i Landet i September; jeg har seet den dette Efteraar. Den heldige Fuglemaler Hr. Stavn har ved *Emdrupholm* (Nord for Bramminge) skudt et Expl.“ Imidlertid er denne Angivelse meget sandsynlig, da Arten samtidig af Stadsekretær Bennicken angives at yngle i en Skov ved Slesvig; Bennickens Fuglesamling blev solgt til Emil Hage, som i Okens Isis 1824 meddeler, at 1—2 Par aarlig yngler ved Slesvig, og at flere gamle Fugle aarlig blev skudt, hvoraf i hvert Fald nogle angives at være indgaaet i denne Samling. Overfor N. Kjærbølling bekræftes dette af baade Emil Hage og Apoteker Mecklenburg, hvis store Samling desværre senere gik til Hamburg, og hvoraf nu næppe noget eksisterer. Ifølge Apoteker Mecklenburg har den ynglet i Kobbermølle-, Aarup- og Kliplev Skove; fra det sidstnævnte Sted fik Mecklenburg den 12. Juli 1832 en gammel Hun med de næsten flyvefærdige Unger; at der var flere Unger beror dog maaske paa en Fejltagelse, da Slangeørnen kun meget sjældent lægger mere end 1 Æg; den 22. August skød Mecklenburg den i Kobbermølleskoven.

N. Kjærbølling skriver i Brev den 26. Januar 1855 til E. F. v. Homeyer, at Fuglen Aaret forud ynglede i en Skov Nord for Tønder (Dravit); Pastor Dahl i Tønder fik Fuglens Fødder og et Æg (Ornitholog. Briefe, Berlin 1881, Side 225). I 2den Udgave af Kjærbølling meddeler endvidere Jonas Collin, at en Slangeørn (gammel Han) blev skudt i Hanneved Skov Sydvest for Flensborg 10. August 1859, hvor den havde sin Rede; „den næsten fuldvoksne Unge blev opklækket af Telegrafist Petersen i Flensborg og kort efter indlemmet i den herværende zool. Haves Samling, hvor den døde efter et halvt Aars Forløb. I Kroen paa det dræbte Individ fandtes en levende og tre døde Hugorme. Det følgende Aar indfandt der sig atter et Par i samme Skov, men det forsvandt snart, og efter den Tid er Slangeørnen, saavidt vides ikke bemærket der“. Collin angiver senere (1893), at Telegrafbestyrer Petersen i Brev af 20. 6. 1894 meddeler, at Hunnen blev anskudt, og at den erhvervede Fugl blev skudt 10. Juli, hvilken Dato sikkert er rigtig, da den er skrevet paa Eksemplaret, der nu findes i Odense Museum.

I sidste Halvdel af forrige Aarhundrede nævnes den endnu nogle Gange af slesvig-holstenske Ornithologer; disse Oplysninger er samlet af Dr. Walter Emeis („Die Heimat“ XXXVI, 1926, Side 89). J. Rohweder i Husum nævner den som skudt i 1869 nær Rendsburg og i 1876 som aarligt optrædende ved

Husum; i 1877 meddeler han, at den blev skudt ved Itzehoe i 1876 (Museet i Kiel); 25. Maj 1877 blev en gammel Hun skudt nær *Haderslev* (Linnetschauer Gehege) ved Rede med et Æg, og Hannen forsvandt derpaa fra Egnen; dette er den nordligst kendte Yngleplads. Ornithologen P. Paulsen fra Flensborg fandt dens Rede i en Bøg 26. April 1882 og igen i *Hanneved* Skov ved Flensborg; Fuglene fik dog ikke Fred, men blev skudt; Ægget findes endnu i Flensborg. Omkring 1876 var et Par blevet skudt ved Ahrensburg i Holsten, hvor den oftere blev iagttaget, og hvor en Hun blev skudt i Juli 1876. Naar hertil føjes, at et trækkende Eksemplar blev nedlagt paa Helgoland i 1835 (H. Gätke) er vist alt, hvad der vides om denne Fugl fra dette nordvestlige Hjørne af dens Udbredningsomraade nævnt. Ogsaa i Pommern forsvandt denne Fugl ganske i Løbet af sidste Halvdel af forrige Aarhundrede (F. Koske), og der ligesom andetsteds udelukkende paa Grund af Ufred fra Jægeres og Samleres Side; i Tyskland synes den forøvrigt nu kun at findes i ganske enkelte Par i de sydlige Dele af Øst-Preussen (Fritz Engelmann l. c. Side 232), hvilket er et sørgeligt Resultat, da den dog i første Halvdel af forrige Aarhundrede iflg. Naumann var at træffe i næsten alle tyske Provinser og nordligst ynglede paa Rügen.

Nordpaa i Jylland er den kun saa vidt vides truffet en enkelt Gang i nyeste Tid, idet afdøde Stiftsfysikus P. Heiberg i Viborg fik en gammel Hun til sin Samling, skudt den 25. Juni 1904 i *Pinstrup Mose ved Skaføgaard* (se Figur 15); paa Fodstykket af det udstoppede Eksemplar (i Viborg) staar Tjerrild pr. Ryomgaard, hvilket er en halv Snes km fra det førstnævnte Sted; det synes ikke nu muligt at faa bekræftet, hvilket af Stederne det egentlig var, Fuglen blev skudt. Der er ifølge denne Forekomst af nyere Dato endnu et svagt Haab tilbage om, at den atter kunde vise sig her i Landet; og skulde dette ske, vil den forhaabentlig finde Fred.

Slangeørnens Udseende og Optræden skal være en mærkelig Blanding af Ørnens og Musevaagens. De tilspidsede Fjer paa Nakke og Hals minder om Ørnens Fjerdragt, og den langsomme, vedvarende Flugt med lang Tids Svæven uden synlige Vingebevægelser skal ligeledes minde om Ørnens, men skal dog være noget lettere. Selve det Flugtbillede, Slangeørnen frembyder, skal være halvt ørne-, halvt musevaageagtigt; de lange Vinger er mod Spidsen bredere end hos Musevaagen, ofte bliver Svingfjerene spredt stærkt fingerformigt ud; den fjerde Svingfjer er oftest den længste, men tredie, fjerde og femte er dog ikke meget forskellige i Længde. Staar Slangeørnen paa en Gren eller paa Jorden, skal dens Rejsning være ejendommelig opret. De store, noget fremadrettede Øjne er omgivet af en Fjerkrans, som bidrager meget til at give den et „uglelignende“ Udseende. Dens Hoved er stort og rundt, „uglelignende“, og dette gælder for Hovedet selv uden Fjerbeklædning. Dens Fjerdragt med lyse Fjer paa Hoved, Bryst og Bug kan paa Afstand minde om en lys Musevaages Fjerdragt. Det fremhæves ogsaa, at Slangeørnen, ligesom Musevaagen undertiden gør det, flakser med hastige Vingeslag over et Sted, naar den paa sine Fourageringstogter mistænker en Græstot eller lignende for at skjule et Bytte; denne Flaksen minder saaledes ogsaa om de mindre Falke; den slaar dog ikke hurtigt ned paa Byttet, som disse, men sænker sig langsomt, hvorpaa den stryger hen over Jorden med Fangerne fremstrakt mod Byttet. Sidder Slangeørnen i et ensomt Træ paa Udkig, eller staar den i lavvandede Smaadamme, ofte i Vand næsten op til Bugen, skal den gøre et trægt Indtryk, men det fremhæves, at i det givne Øjeblik er den endogsaa usædvanlig hurtig i Bevægelsen, f. Eks. naar det gælder om med et hurtigt Hug at uskadeliggøre en Hugorm. Slangeørnen er ikke „giftfast“ mod f. Eks. Hugormens Bid, idet Forsøg, udført af E. v. Czynk („Aquila“ IV, 1897) viste, at en Slangeørn, der blev bidt af en Hugorm, døde et Par Dage efter af Forgiftningen. Slangeørnen skal være en tavs Fugl; men i Parringstiden og ved Reden høres dens Stemme ofte, især naar Fuglene kredser over deres Hjemsted. Dens Stemme sammenlignes af E. Hartert med en langtrukken, kraftig Miauen som af en stor Kat, og af Fritz Engelmann (Die Raubvögel Europas 1928, Side 231) sammenlignes Stemmen dels med Musevaagens, dels med Hvepsevaagens og Glentens lignende Skrig. Desuden frembringer den kortere Skrig, som kan minde om en lille Hunds meget høje Bjæffen, en Stemmeytring, som findes hos forskellige Ørne.

Slangeørnen træffes fortrinsvis i Egne, hvor aabne Bøge-, Ege- og Naaletræsskove er afbrudt af Enge og Moser, Dalstrækninger med Floder, Søer o. l., altsaa Steder, hvor denne Ørn kan finde sin Yndlingsføde; den jager Dagen igennem i det aabne Land, nær Skove, medens Natten tilbringes i et højt Træ.

I Mellem-Europa ankommer denne *Trækfugl* i Begyndelsen eller i Midten af April, og Reden findes først i Maj, men ogsaa saa sent som i Juni kan Reden af denne Art findes ligesom hos den ligeledes typiske Trækfugl Hvepsevaagen. Naar Slangeørnen har udvalgt sig sit Territorium, taaler den ikke Artsfæller indenfor dette. Slangeørnens *Rede* anlægges i Almindelighed i høje Træer, Naaletræer, Bøge- og Egetræer o. l., nær ved de Jagtgrunde, hvorfra den henter sin Føde; men undertiden finder man Reden paa Klipper, i Krat eller endog paa Jorden. E. Hartert fandt f. Eks. Reden i Udkanten af Ørkenen ved Biskra paa en Sisyfusbusk oppe paa en Klippeside; gamle Reder f. Eks. af Musevaage kan benyttes som Underlag (E. v. Czynk l. c.). Som de fleste andre Rovfugle tilpasser den saaledes sine Krav til Redepladser efter forskellige Forhold som Jagtgrunde, Fred o. l. I Træer anbringes Reden gerne højt oppe, ofte paa Sidegrene; L. v. Szemere (l. c., Side 449) omtaler saaledes en Rede i et Grantræ, ca. 15 Meter oppe; denne Rede var spinkel, lidt langagtig og 84 cm paa den længste Led, men næppe 10 cm tyk; den var bygget af forskellige Slags smaa Grene og foret med friske Granskud. J. P. Pražak angiver, at Reden ligner Musevaagens, og dens Højde anføres at være 40—58 cm, Bredden 50—60 cm (Journ. f. Ornith., 1897). Reden er undertiden uden nogen særlig Udforing, men ifølge Hartert dog for det meste udforet med f. Eks. Halfagræs eller andre Græsarter og belagt med Blade og grønne Grene af forskellige Løv- eller Naaletræer.

Slangeørnen lægger, som nævnt, meget sjældent mere end *et enkelt Æg,* men 2 Æg skal dog være truffet. Ægget er til Gengæld stort, af Størrelse som Havørnens, hvilket Æg det ogsaa ligner meget i Struktur; den mathvide Ægskal er stærkt ru med tydelige Porer og med lys grønlig Farve set i gennemfaldende Lys, meget sjældent er der svagt brunlige Pletter paa den; Havørnens Æg er mere mørkegrønne ved gennemfaldende Lys. E. Hartert angiver Gennemsnitsstørrelsen af 68 Æg til 72,80 × 57,53 mm, største 79 × 58,5 mm og 73 × 62,3 mm, mindste 62 × 55 mm og 71 × 50 mm; Vægten angives at være f. Eks. 11,50 gr (Rey) eller 10,85 gr. (Szielasko). Rugetiden er ikke sikkert kendt (Mecklenburg angiver den til at være 28 Dage, hvilket dog er usikkert). Begge Fugle skal deltage i Rugningen. Ungen fodres med Krybdyr, senere ogsaa med Frøer, som parteres af Forældrene. Ungen er beklædt med tætte, men korte, hvide Dun; Fritz Engelmann gør opmærksom paa, at *kort* Dunklædning hos Rovfuglene findes hos de Arter, som ikke for en stor Del lever af Aadsler. Iagttagelser over denne Fugls Liv, bl. a. i Yngletiden, er meget sparsomme. L. v. Szemere bemærker følgende om Redeungens Stemme: „Die Stimme des im Horste sitzenden Jungen kann man mit reinen, glashellen blüi, plüi, tjii, üi, ii, ijii, ji(e), ij(a), hij-Tönen charakterisiren. In etwas grösserer Entfernung ist dieselbe dem Locken des Gimpels ähnlich, doch gedehnter und reiner".

Som allerede nævnt, er Slangeørnens kæreste Føde Hugorme og Snoge, endvidere Firben, Staalorme og Frøer, men ogsaa Orme, Snegle og Insekter samt Krebsdyr kan udgøre en stor Del af dens Føde, hvis ikke de førstnævnte Emner tilbyder sig rigeligt; derimod findes Smaapattedyr meget sjældent, Fugle vist aldrig og Fisk næppe paa dens Spiseseddel. Paa dens Jagt efter Frøer og lignende finder man den ofte vadende rundt i lavt Vand, eller man ser den staa og lure i Vand i meget lang Tid; den bader og drikker gerne, det sidste er som bekendt sjældent blandt Rovfugle i Frihed. Man ser den meget ofte ligesom Hvepsevaagen søge Bytte, idet den spadserer rundt paa Jorden. Som andre Rovfugle befrier den sig for ufordøjede Knogler, Slangeskæl etc. i Gylp.

Slangeørnen er fredet i Danmark, hvis den atter skulde vise sig indenfor Rigets Grænser.

GLENTER, Milvus Lacépède.

Glenterne er ret store Rovfugle med en mere eller mindre dybt kløftet Hale. Næseboret er langagtigt og skraatstillet. Mellemfoden er af omtrent samme Længde som Mellemtaaen, næsten Halvdelen af den er fjerklædt; dens Forside er beklædt med brede, tværgaaende Skæl; Bagsiden med mangekantede Skæl. Ogsaa paa Tæernes Overside findes brede Tværskæl, kun Ydertaaens inderste Led har smaa, mangekantede Skæl (se Fig. 16). Indsiden af Mellemtaaens Klo har en lidt fremstaaende skarp Kant langs hele Kloens Rand. — Vingerne er lange, men naar dog ikke Halens Spidser; 3die og 4de Haandsvingfjer er længst og danner Vingespidsen sammen med den kun lidt kortere 5te Haandsvingfjer. Halen, der som nævnt er mere eller mindre dybt kløftet, bestaar af 12 Styrefjer og er meget lang.

Vomer er lille og temmelig spinkelt; Overkæbens Ganefremspring er ved Roden ret smalle og naar ikke i hele deres Udstrækning Forbindelse med hinanden; processus ethmoidalis (praefrontale) er langt kraftigere end hos Pernis, skraat nedadrettet og med lige afskaaret Udside; den naar ikke Forbindelse med lacrymales nedadrettede Gren, denne derimod med Kindbuen; en bred Aabning findes mellem Øje og Næserum; lacrymales vandrette og ret stærkt udadrettede Gren er middelstor; superciliare findes. Rudimentære basipterygoide Fremspring kan ses. I det Hele er Kraniet baade bagtil og over Panden bredere end hos Pernis; processus postorbitalis er langt kraftigere.



Fig. 16.
Fod af Glente, Milvus milvus milvus (L.).
Hun, ♀. 10/5 1889. Jægersborg Hegn.

Brystbenet er forholdsvis kort og bredt, temmelig stærkt hvælvet, men med ret lav Kam; kun ganske ringe Krydsning af Ravnenæbsbenenes Basaldele ses, men dette Forhold synes dog at være noget skiftende; nogle Stykker viser Krydsningen mere udpræget. Tilhæftningspunkter for 7—8 Par Ribben findes. Muskelsporet af m. supracoracoid. gaar mere brat ind mod Midtlinien end hos Pernis. Sternum's Bagende er oftest jævnt indbuet og har to smaa, ovale eller runde „Vinduer“, der dog undertiden begge lukkes, stundom kun det ene (se Tavle II). Bækkenet minder i Form fjernt om Pandions, men er ikke nær saa bredt; det er forholdsvis meget kortere end hos Pernis. Fibula er fri omtrent til Hælleddet. Mellemfodens Ledhoveder er af omtrent samme Størrelse.

Glenterne tilhører kun den gamle Verden. *Milvus milvus milvus* (L.) findes i Europa, Racen *fasciicauda* Hart. paa Capverderne; *Milvus migrans migrans* (Bodd.) findes ogsaa i Europa, men gaar længere mod Øst og er noget sydligere; til Arten *migrans* hører tillige følgende Racer: *aegypius* (Gm.) i Ægypten, *arabicus* Kirke Swann i Syd-Arabien, *parasiticus* (Daud.) i Afrika Syd for Sahara, paa Madagaskar og Comorerne, *govinda* Sykes i Indien indtil Belutshistan og *affinis* Gould. i Australien, Ny Guinea, Celebes, Timor, Smaa Sunda-Øer. *Milvus lineatus* (Gray) findes i Japan og Indien.

I Danmark fandtes tidligere *Milvus milvus milvus* som almindelig Ynglefugl; nu er den maaske helt udryddet og ses kun saare sjældent paa Trækket. *Milvus migrans migrans* har forsøgt at yngle her i Landet, men kan kun betragtes som en sjælden Gæst.

De to Arter kan skelnes fra hinanden paa Størrelsen:

Større: Vingelængden mellem 476 og 530 mm............. Glente, *Milvus milvus milvus* (L.), Side 114.
Mindre: Vingelængden mellem 425 og 460 mm. ... Sort Glente, *Milvus migrans migrans* (Bodd.), Side 124.

GLENTE, Milvus milvus milvus (L.).

Falco Milvus. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 89. — Milvus regalis. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl. 1831, Side 49. — Falco milvus, L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 14. — Milvus regalis, Briss. Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 21. — Milvus milvus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Deutschl. (Ny Udg.) V, 1905, Side 134. — Milvus ictinus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., 1. Aarg. 1906—07, Side 16. — Milvus milvus milvus (L.). Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, Bd. II, 1914, Side 1167. — Milvus milvus Lin. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, 1915, Side 154. — Milvus milvus milvus (L.). Pract. Handb. of Brit. Birds, X, 1921, Side 167. — Milvus milvus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 176. — Milvus milvus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 80. — Milvus milvus m. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 162. — Milvus m. milvus (L.). Ivar Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 460.

Danske Navne: Glente, Rød Glente.
Norske „ : Glente.
Svenske „ : Glada, Kungsglada, Vanlig Glada, Glänta.
Finske „ : Kuningashaarahaukka.
Tyske „ : Gabelweihe, Roter Milan, Königsweihe, Hühnerdieb.
Hollandske „ : Wouw.
Engelske „ : Kite, Red Kite.
Franske „ : Milan royal.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl med dybt kløftet Hale, idet de midterste Styrefjer er meget kortere end de yderste. Vingen maaler hos Hannen mellem 476 mm og 500 mm, hos Hunnen mellem 496 mm og 530 mm. Næseborene ovale. Næbbet hos unge Fugle mørkt hornfarvet, hos gamle lyst brunligt hornfarvet. Mellemfoden og Mellemtaaen af omtrent samme Længde, førstnævnte er fjerklædt paa den øverste Halvdel. Fjerdragten er overvejende brun til rødligrustbrun. Fjerene paa Undersiden med ret brede, mørke Skaftstriber. Fjerene hos unge Fugle lysere rødlig rustbrun, paa Undersiden med meget smalle Skaftstriber. Vingerne er lange, men naar dog ikke Halespidserne; 3die og 4de Haandsvingfjer er længst, 5te kun lidt kortere. Halen har 12 Styrefjer.

Forekomst i Danmark: Vel nu helt udryddet som Ynglefugl. Var Trækfugl; ses nu kun sjældent paa Gennemrejse. Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen.* Paa Hovedets Overside, Nakken og til Dels Baghalsen er Dunene flødehvide, meget lange og straaleagtige; over og bag Øjet findes en lille, sort Plet. Paa Kroppens Overside er Dunene brune eller rødbrune; paa Forhals og Underside mere hvidlige. Næbbet sort.

De unge Fugle i første Fjerdragt ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* er mørkebrune med rustbrunligt Anstrøg eller oftere nærmere rustbrune, altid med en stor, gullighvid, draabeformet Plet, som dækker hele Spidsen. Fjerene ved Næbroden, paa Hovedets Sider og *Struben* er nærmest flødehvide med mørke Skafter. *Baghalsens Fjer* er farvede og tegnede paa samme Maade som Fjerene paa Hovedets Overside, men bliver, særlig ned mod Ryggen, lysere rustrøde. *Ryggens Fjer* er mørkt rustbrune med brede, sortebrune Skaftstriber og lysere rustgule eller flødehvide Spidser. *Skulderfjerene* har samme Farve; de længste mørkere og med sortebrune Tværbaand. Alle Fjerene med større eller mindre hvidt Parti paa deres skjulte Dele. Paa Bagryggen og Overgumpen er Skaftstriberne ganske smalle og Fjerspidserne kun ganske lidt lysere. *Vingens Dækfjer* er nærmest lyst rustrøde med bredere eller smallere, mørkebrune Skaftstriber og lysere Spidser. *Overhaledækfjerene* er smudsigere eller renere rustrødlige eller rustgullige. *Forbrystets Fjer* er rustrødlige, lysest omkring de smalle, spidse, sortebrune Skaftstriber; Fjerspidserne er lysere rustgullige. Paa den *nederste Del af Brystet* mangler mange af Fjerene deres mørke Skaftstriber. *Bugens* og *„Buksernes“ Fjer* er lysere, nærmest smudsig rustrøde eller rustgule



Glente, Milvus milvus milvus (L.).

Ung Han, ♂ juv.
8/4 1916. Snogeholm, Skaane.
Ca. 12 Mdr. gl.

Ung Han, ♂ juv.
20/9 1905. Wedellsborg, Fyen.

Gammel Han, ♂ ad.
21/4 1915. Häckeberg, Skaane.



med brede, mørkere rustbrune Kanter. *Undergumpens Fjer* er endnu lysere og *Underhaledækfjerene* ensfarvet lyst rustgullige med rødt Anstrøg. *Undervingedækfjerene* er rustrøde med mørkebrune Skaftstriber; mange af dem er nærmest sortebrune med rustbrune Spidser. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, de inderste lysere rustrødligbrune med mørke, ufuldstændige Tværbaand, alle med et stort, hvidt Parti paa Inderfanen og ganske smalle, lyse Rande omkring Spidserne. *Armsvingfjerene* er mørkebrune, de inderste lidt lysere, rødligrustbrune, alle med lysere rustbrunlige til flødehvide Spidser og utydelige, mørkere Tværbaand. *Halens Styrefjer* er mere eller mindre smudsig rustrøde, lysere, ofte hvidlige paa Inderfanerne og med Tilløb til mørke Tværbaand; alle Fjerene har lysere rustgullige til hvidlige Spidser.

Nogen sikker Forskel i Fjerdragten hos unge Hanner og Hunner har ikke kunnet paavises paa det foreliggende Materiale, derimod synes det, som om unge Fugle, uafhængigt af Kønnet, varierer noget i denne Dragt, fra lysere til mørkere, mere eller mindre rødlige. Et Eksemplar er endog meget lyst, nærmest hvidgult, paa Undersiden. I Løbet af Vinteren undergaar denne Dragt visse Forandringer paa Grund af Slid og Afblegning.

En ung Han i denne slidte Dragt findes i Lehn Schiølers Samling, den er skudt 8. April 1916 i Skaane og er saaledes omkring et Aar gammel. Fuglen er afbildet paa Tavle XXVII og ser saaledes ud: *Issens Fjer* er rustbrune med hvidlige, slidte Spidser og mørke Skaftstriber. Fjerene nærmest Næbroden smudsighvide med smalle, mørkebrune Skaftstriber. Omkring og over Øjet har den en Streg af sorte, stive, børsteagtige Fjer. *Strubens Fjer* er hvide med sortebrune Skaftstriber. *Nakkens Fjer* har sortebrune Skaftstriber og rødlighvide Kanter. *Ryggens og Overgumpens Fjer* er mørkebrune med sorte Fjerskafter og lyse, hvidlige Kanter, mange af dem med rustbrunt Anstrøg. *Skulderfjerene* er brune med smalle, lyse Kanter, de længste med svagere mørkere Tværbaand. *Vingedækfjerene* er rustrødlige med brune Midtpartier eller Skaftstriber og lysere, hvidlige Rande og Spidser. *Overhaledækfjerene* er svagt smudsigrustbrune. Paa *Brystets forreste Del* er Fjerene rustrødligbrune med smalle, sortebrune Skaftstriber og store, lyse, hvidlige Spidser. *Brystets bageste Del,* Bugen og „Bukserne“ har svagere rustrødligbrune Fjer med store, lyse Spidser og næsten sorte Fjerskafter. *Underhaledækfjerene* er meget lyst rødlige, nærmere gullige. *Undervingedækfjerene* er kraftigt rustrøde, hver Fjer med et større eller mindre, kraftigt sortebrunt Parti eller Skaftstribe. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, Inderfanerne overvejende hvide; de bageste Haandsvingfjer lysere brune med hvidlige Rande. *Armsvingfjerene* er mørkebrune med utydelige Tværbaand. *Halens Styrefjer* er rustrødligbrune med afbrudte, smalle Tværbaand.

Efter det foreliggende Materiale ser det ud til, at Fuglen fra denne slidte Dragt gaar ind i den voksne Fugls udfarvede Dragt, men da der mangler Eksemplarer fra de Maaneder, hvor Fældningen skulde foregaa, kan der ikke siges noget nærmere om Tidspunkterne for dette Dragtskifte. Alle de foreliggende Eksemplarer er enten i Ungfuglens Dragt eller udfarvede.

Ialt har 4 Dununger og 6 unge Fugle foreligget til Undersøgelse; af de sidste var een abnormt lys i Fjerdragten, og 2 ikke kønsbestemt, hvorfor deres Maal ikke er medregnet. De øvrige havde følgende Maal, som viser, at de unge Hunner sandsynligvis er noget større end de unge Hanner; hvor meget kan ikke med Bestemthed afgøres af et saa lille Materiale.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Ung Hun fra Danmark:			
Vesterfælled, København 22/7 1887	496 mm	27,5 mm	57 mm
Unge Hanner fra Danmark og Skaane:			
Wedellsborg, Fyen 20/9 1905	478 „	26 „	54 „
Snogeholm, Skaane 8/4 1916	476 „	26 „	51 „

En ca. 22 Maaneder gammel Han, skudt 21. April 1915, som findes i Lehn Schiølers Samling, er afbildet paa Tavle XXVII. Den ser saaledes ud: *Hoved, Hals og Strube* har smudsighvide Fjer med sortebrune Skaftstriber. *Ryggen* er mørkebrun, hver Fjer med sort Skaft og lyse, hvidlige eller rustgullige Kanter. *Skulderfjerene* er brune med lyse Rande, de længste med mørkere, smalle Tværbaand. *Vingedækfjerene* rødligrustbrune med mørkebrune Skaftstriber og lyse, i Spidsen meget brede, hvidlige Rande. *Overhaledækfjerene* er lyst rustrøde med mørkebrune Skafter. Fjerene paa *Brystets øverste Del* har brede, brune Skaftstriber og smallere, lyse Rande end hos den unge Fugl. *Brystets nederste Del,* Bugen og „Bukserne“ er kraftigt rustrøde med brune Skaftstriber. *Underhaledækfjerene* er smud-

sigt rustgullige, nogle med mørke, andre med lyse Skafter. *Undervingedækfjerene* er kraftigt rustrøde med smallere eller bredere, kraftige, sortebrune Skaftstriber, de længste nærmest sortebrune med rustrøde Kanter. *Haandsvingfjerene* er sortebrune med et stort, hvidt Parti paa hver Inderfane; de inderste er lysere graalige med lyse Rande; der er fortrinsvis kun mørkere Tværbaand paa Inderfanernes brune Del. *Armsvingfjerene* er mørkebrune, de bageste lysere rustgulligbrune med smalle, mørke Tværbaand. Næbbet er lysere hornfarvet end den unge Fugls.

En sikkert mindst 3 Aar gammel Hun, hvilket fremgaar af de slidte Fjer, som endnu ses enkelte Steder, findes i Lehn Schiølers Samling. Fuglen er skudt 10. Maj 1880 i Jægersborg Hegn; den ser saaledes ud: *Hoved, Hals og Strube* har hvide Fjer med brune Skaftstriber. *Ryggens Fjer* er mørkebrune med sorte Fjerskafter og lyse, rustbrune eller hvidlige Rande. *Overhaledækfjerene* er rustrøde eller rustgule med sort Skaft. *Skulderfjerene* graalig mørkebrune med lyse Rande og sorte Skafter, de længste med smalle, mørke Tværbaand; en Del slidte Fjer ses herimellem. *De smaa Vingedækfjer* har mørkebrune Skaftstriber og rustrøde Kanter; *de større Vingedækfjer* har lysere, mere hvidlige Kanter. Fjerene paa *Brystets øverste Del* har brede, brune Skaftstriber med lyse, brede, rustbrune, eller særlig mod Spidsen hvidlige Kanter. Paa *Brystets nederste Del* og paa *Bugen* er Fjerene mørkere rustrøde med brune Skaftstriber. *Underhaledækfjerene* er meget lysere, smudsigt rustrøde med sorte Fjerskafter. *Haandsvingfjerene* er sortebrune med overvejende hvide Inderfaner; de bageste Haandsvingfjer meget lysere graaligbrune med smalle, mørke Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mørkebrune, de inderste lysere rustbrune, Inderfanerne med smalle, mørke Tværbaand. *Halen* er smukt rustrød; nogle af Styrefjerene har ufuldstændige, smalle, mørke Tværbaand, de yderste i hver Side har sortebrune Yderfaner og er mørkere ud mod Spidsen; alle Styrefjerenes yderste Spidser er flødefarvede, men meget afslidte.

De 9 gamle Fugle, som har foreligget til Undersøgelse, varierer umaadelig lidt og svarer saa at sige ganske til de her beskrevne, idet de alle er Fugle fra Foraarstiden og derfor fremtræder i afslidte Dragter; formodentlig er de gamle Fugle i friskfældet Dragt noget varmere og klarere i Farverne. — Et Eksemplar var ikke kønsbestemt; af de øvrige 8 var 6 Hunner og 2 Hanner. Ved en Sammenligning af disse kan det med ret stor Sikkerhed siges, at der ingen Forskel er paa Fjerdragten hos Han og Hun, hvorimod deres Maal tyder paa, at Hunnen som oftest er noget større og kraftigere, men meget er det ikke og i ethvert Tilfælde ikke nok til altid med Bestemthed at kunne skelne Han fra Hun.

De 6 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængden: 511,3 mm, Næblængden: 27,7 mm og Mellemfodens Længde: 55,8 mm; de to gamle Hanner har de følgende Maal: 497 mm, 27 mm og 55 mm. Vingelængden svinger saaledes hos baade gamle og unge Hanner mellem 476 mm og 500 mm, hos gamle og unge Hunner mellem 496 mm og 530 mm.

Gamle Hunner fra Danmark:	Vinge	Næb	Mellemfod
Aunsbjerg, Jylland $^{12}/_{5}$ 1877	530 mm	27 mm	55 mm
Jægersborg Hegn $^{10}/_{5}$ 1880	526 „	28 „	55 „
Møen $^{23}/_{4}$ 1870	510 „	28,5„	—
Bregentved $^{2}/_{5}$ 1896	505 „	28 „	54 „
Gjorslev $^{23}/_{3}$ 1897	499 „	27,5„	57 „
Amager $^{19}/_{3}$ 1894	498 „	27,5„	58 „
6 gamle Hunner i Gennemsnit:	511,3„	27,7„	55,8„
Største Maal:	530 „	28,5„	58 „
Mindste „ :	498 „	27 „	54 „
Gamle Hanner fra Danmark og Skaane:			
Skaane $^{21}/_{4}$ 1915	500 mm	27 mm	—
Københavns Omegn $^{25}/_{4}$ 1865	494 „	27 „	55 mm
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	497 „	27 „	55 „
Største Maal:	500 „	27 „	55 „
Mindste „ :	494 „	27 „	55 „

Iris er hvid eller gullighvid. Næbbet er hos gamle Fugle gulligbrunt, hos unge Fugle sort hornfarvet. Vokshuden og Fødderne gule. Det kan bemærkes, at en ung Han fra Wedellsborg ($^{20}/_{9}$ 1905) vejede 860 gr.

Brystben- og Bækkenmaal af 2 Hunner og 5 Hanner viser ingen udpræget Forskel mellem Kønnene.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Hunner.				
Snogeholm, Sverige 4/4 1916	75 mm	43 mm	50 mm	44 mm
Nysted 25/9 1920	70 „	42 „	43 „	40 „
Gennemsnit:	72,5 mm	42,5 mm	46,5 mm	42 mm
Hanner.				
Københavns Omegn, Maj 1887	70 mm	44 mm	50 mm	42 mm
Wedellsborg 20/9 1905	69 „	44 „	43 „	39 „
Rudbjerggaard 8/10 1918	78 „	44 „	45 „	42 „
Skaane 21/4 1915	69 „	43 „	43 „	41 „
Snogeholm, Sverige 8/4 1916	72 „	40 „	42 „	40 „
Gennemsnit:	71,6 mm	43 mm	44,6 mm	40,8 mm

Glentens Yngleomraade omfatter hovedsagelig kun Europa exclusive det meste af Rusland; mod Nord findes den i Skandinavien indtil omkring 61° n. Br.; i Finland har den ikke tidligere været Ynglefugl; ind i Rusland gaar den ikke længere mod Øst end til Dnjepr-Sænkningen og Guvernementerne Tula og Orel; i Kurland og i Polen skal den ikke være nogen sjælden Ynglefugl, medens den i Livland er sjælden; i Rumænien og paa Balkanhalvøen yngler den sjældent, men i dette Omraade findes den hyppigere paa Gennemvandring. Sydpaa findes den paa de canariske Øer, i Nordvest-Afrika, i Lilleasien og i Palæstina. Hartert giver endvidere følgende Oplysninger om dens Udbredelse i Nordvest-Afrika (l. c., Side 1168). Glenten yngler ikke sjældent paa de vestlige canariske Øer, hvor Reden anbringes i Træer, og Eksemplarer herfra skal gennemgaaende være mindre end europæiske. I Tunis, Algier og ogsaa i Marokko er Glenten en sjælden, men regelmæssig Ynglefugl, der i Algier anbringer Reden paa Klippesiderne (Salvin), men dog ogsaa i Træer (Meade-Waldo); Loche angiver, at Eksemplarer fra Algier er mindre end europæiske. Den anden Race af Glenten, *Milvus milvus fasciicauda* Hartert, er mindre end den europæiske og findes kun paa Capverderne.

Glentens Forekomst i Landene omkring Danmark viser følgende Udbredelse og Hyppighed. I *Norge* synes Glenten at forekomme som Ynglefugl, men yderst faatallig og spredt, i Smaalenenes Amt, særlig omkring Frederiksstad og Frederikshald; der foreligger dog kun faa og tilmed ikke meget sikre Fund af Reder herfra. I andre Dele af Landet er Glenten kun iagttaget som en yderst sjælden Gæst (i Gudbrandsdalen og Land, ved Lillehammer, Stavanger og Nedenes; disse Steder ynglede den senest 1884 (Schaanning 1916, Collett ved Ø. Olsen 1921)). En dansk, ringmærket Glente har, som nedenfor nævnt, fundet Vej til Norge (Mandal).

I *Sverige* var den tidligere en temmelig almindelig Ynglefugl i de sydlige Dele af Landet, særlig Syd for 60° n. Br., men er i de senere Aar aftaget stærkere end nogen anden af Rovfuglene. Fra Skaane, hvor den ynglede almindeligt, forekom den regelmæssigt op til Mälaren og Midt-Uppland, og selvom det var sjældent, endog op til Gävle og Storsjön i Jämtland; men nu er den sjælden selv i Syd-Sverige (Jägerskiöld och Kolthoff 1926). I *Finland* er den kun truffet tilfældigt en ganske enkelt Gang, nemlig paa Åland 28. April 1914 (Ivar Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929).

I *Storbritannien* har den tidligere været vidt udbredt, men findes nu kun i Wales, hvor den er tiltaget i Antal, idet der i 1905 kun fandtes 5 Fugle, medens der siden 1910 har været ca. 20 eller flere; i Devon ynglede den i 1913, og den ses nu og da andre Steder udenfor det lille Yngleomraade. I Irland er den ikke paavist med Sikkerhed (Pract. Handbook of British Birds, 1921, Side 168). Hvor voldsomt Mennesket har faret frem mod visse Rovfugle, ses især af vort Kendskab til Glentens Hyppighed i tidligere Dage i England. Böhmeren Schaschek, der besøgte England i 1461, angiver, at han intetsteds har set saa mange Glenter som omkring London Bridge, og denne Udtalelse er senere bekræftet af Pierre Belon, der levede midt i det sekstende Aarhundrede; denne Forfatter angiver, at Glenten næppe var mindre talrig i London end i Kairo, og den saas saaledes almindeligt i London tage Køkkenaffald i Gaderne eller fiske Affald op af Themsen. Udryddelsen af Glenten i England, hvor Arten var Standfugl, kan direkte henføres til „gamekeepers", og allerede omkring 1800 var den meget stærkt decimeret her; i Skotland fandt Udryddelsen Sted noget senere (A. Newton 1896).

I *Holland* har den tidligere ynglet, men er for længe siden udryddet, idet ingen Iagttagelser, som kunde tyde paa, at den har forsøgt at yngle her, foreligger fra de sidste halvhundrede Aar (G. J. van Oordt en Jan Verwey 1925).

I *Tyskland* er den i stadig Aftagen, skønt den her tidligere har været almindelig. I *Frankrig* synes den ikke at blive saa skaanselsløst forfulgt, og den er ikke her helt sjælden endnu.

Paa *Færøerne, Island* og i *Grønland* er den ikke truffet.

I Danmark har Glenten været en almindelig Ynglefugl. Den er allerede paavist i den ældre Stenalder (Maglemose-Sværdborg-Fundene; H. Winge). N. Kjærbølling angiver (1852), at den „findes overalt i vore Skove“, men allerede i den anden Udgave af Skandinaviens Fugle (1875—77) har Jonas Collin dog ment at maatte foretage en Redaktion af denne Udtalelse, idet han skriver, at den „findes næsten overalt i vore Skove. I Vendsyssel træffes den langtfra saa hyppigt ynglende som paa Øerne, og paa Bornholm vides den end ikke med Sikkerhed at være bemærket. Den ankommer sidst i Marts eller først i April og er en af Foraarets sikkreste Bebudere“. 25 Aar senere var den allerede meget sjælden som Ynglefugl, og nu, halvtreds Aar efter Udtalelsen om, at den var en af Foraarets mest sikre Bebudere, er der meget faa, som overhovedet har set Glenten her i Landet.

J. C. H. Fischer omtaler Glenten (1862) som „ynglende hist og her i Vendsyssel, men langtfra saa hyppigt som paa Øerne“; som Ynglesteder nævnes Dronninglund Storskov, Stagsted Skov og Oxholm. I Dronninglund Storskov fandt H. I. Elwes dens Rede 1880 (The Ibis 1880), og endnu senere har den ynglet her. Paa Bornholm traf Fischer den ikke i 1862. *Fr. Chr. Fencker* omtaler den som hyppigt ynglende omkring Randers (1873); derimod nævner *P. Herschend* ikke Glenten fra Egnen mellem Horsens og Aarhus (1884), hvilket dog aabenbart beror paa en Forglemmelse, idet man andetsteds (hos H. Winge) har en Angivelse om dens Ankomst hertil i 1885 (21. Marts) af Herschend selv. *J. D. Christiansen* kunde i 1890 angive om Viborgegnen, at den ynglede i næsten alle store Skove og nævner saaledes Hald, Bigum, Lindum, Viskum, Vindum, Løvskal og Ulstrup Skov, „men kun et Par hvert Sted og ikke saa talrig som tidligere“. Et Udtryk for, hvor ofte Glenten har været at se i denne Egn, har vi i A. Feddersens Udtalelse (1865), at Musevaagen er „endnu almindeligere end Glenten heromkring“, og at Glenten selv angives som temmelig almindelig. I disse Egne fandtes den endnu nogle faa Steder i Begyndelsen af Aarhundredet. Talrig har den ogsaa været i Sønderjylland, hvor f. Eks. Jagtregnskabet for det Augustenborgske Jagtdistrikt (Als og Graasten) for Aarene 1842—43 angiver, at der er ødelagt 105 Glenteæg; og selvom Artsbestemmelsen næppe har været helt rigtig, har der sikkert været en god Portion ægte Glenteæg iblandt.

I Vejle-Horsensegnen havde A. H. Faber (1898) fulgt den gennem ca. 25 Aar og havde iagttaget, at den sandsynligvis paa Grund af Uro havde forladt flere af sine tidligere Ynglepladser. Som Ynglepladser nævnes over en halv Snes fra denne Egn: Handsted Fredskov ved Horsens (1877), Stensballe Skove (1877 og 1881), Palsgaards Skov (1877), Skablund Skove ved Horsens (1878), Klokkedal Skov (1879), Store Grundet Skov ved Vejle (2 Reder 1881, en i 1882, ingen i 1898), Starup Skov Syd for Vejle (1882), Tyrrestrup Skov ved Horsens (1882), Ørnstrup Skov ved Horsens (1882), Vinding Skov ved Vejle (1891 og 1892). Fra Jylland kan foruden de nævnte Steder tilføjes, at Rold Skove og Skovene ved Silkeborgsøerne ogsaa er nævnt i den faunistiske Litteratur; endvidere kan nævnes en Skov ved Hornborg Ballegaard, Vest for Horsens (1873), Velling Skov, Thorstedlund Skov, en Skov ved Thorsager, Mejlgaard Skov, en Skov ved Hobro (1873), Fusingø Skov ved Randers (1877). I 1905 og 1906 kunde H. Chr. C. Mortensen endnu ringmærke Glenter i Hald Bøgeskov ved Viborg, og omkring 1910 ynglede der stadig et enkelt Par ved Silkeborg og ved Vejle (V. Weibüll). Men da Glenten mange andre Steder for et halvt Hundrede Aar siden eller mere var en almindelig Ynglefugl, er det tilfældigt, hvilke Ynglesteder man nu finder opnoteret i Litteraturen fra den Tid, og dette gælder baade for Jylland og for Øerne. Da Arten tillige paafaldende hurtigt blev udryddet, har dette medført, at mange af de sidste Ynglesteder ikke er kommet til fugleinteresserede Skribenters Kendskab.

Paa Øerne angives Glenten, som nævnt foran, at have været talrigere end i Jylland, og man tager næppe fejl, naar man antager, at den engang her fandtes i alle større og mindre Skove, men det er kun faa Lokaliteter, vi finder nævnt i den sparsomme, faunistiske Litteratur fra Øerne fra forrige Aarhundrede.

Mærkværdig lidt kendes saaledes fra *Fyen.* Dyrlæge C. Grill fandt den kun een Gang ynglende

paa Nord-Fyen (1882 i Einsidelsborg Skov), men endnu paa hans Tid gik der hvert Foraar et Træk af Glenter gennem den til Einsiedelsborg hørende Skov, Bederslev Dale; det var ofte Flokke paa 20 Stykker og derover, som noget spredt svævede i overordentlig højtliggende Kredse rundt over Skoven (Læge Th. Grill).

Hvor almindelig den maa have været paa *Sjælland*, faar man et Indtryk af ved at notere de Steder, den er nævnt ynglende fra Sydsjælland omkring 1890 (K. Barfod: Sydsiællands Fugle, 1892, og Næstvedegnens Fugle, 1893); den ynglede 1889 i Lilliendal Dyrehave, 1888 i Oreby Skov (men blev fordrevet fra Reden), ynglede aarlig i Melte Skov ved Præstø; ynglede ved Bregentved og i Sorte Hul Skov ved Holløse samt i Skovene ved Gunderslevholm 1888, og det angives udtrykkelig, at den „er i de senere Aar aftaget betydeligt i Antal". Ifølge G. Scholten (1916) har den i disse Egne ogsaa ynglet i Dyrlev Skov. I 1860erne fandtes den endvidere ynglende overalt i Møens Skove (E. F. Hage). Omkring 1875 og tidligere var Glenten en meget almindelig Fugl paa Egnen omkring Gisselfeld og Bregentved; i Bogenæs Skov ynglede den endnu 1897 og i Store Hareskov ved København saa sent som 1904 (fhv. kgl. Portner N. Christiansen). I Frederiksdal Skov ynglede Glenten 1880 (A. H. Faber) og i Nærheden af Farum 1885. I Tidsvilde Sogn ophørte den at være Ynglefugl omkring 1885 (Apoteker J. Baagøe). I Grib Skov fandtes dens Rede den 2. Maj 1868 (C. Michaelsen). I Svendstrup Skov ved Borup, i Kohaven ved Køge, i Vallø Storskov og i Gjorslev Skov har den ogsaa været iagttaget ynglende. Midt i 90erne ynglede 2 Par Glenter i Skovene omkring Sorø og et Par i Bromme Granskov (Overlæge Vald. Poulsen). 1893 ynglede den ved Frydendal, Mørkøv (Zoologisk Museum). Omkring 1900 var der ca. 3 Par, der ynglede i Sydsjælland, og endnu 1907 ynglede et Par Glenter i Sydsjælland mellem Præstø og Vordingborg (V. Weibüll, D. O. F. T., V, 1910—11). I Nordsjælland fandtes den i Maj 1912 ynglende af A. Koefoed, og her mentes nogle faa Aar tidligere (1908) at have været 4 ynglende Par (V. Weibüll).

Paa *Lolland-Falster* var den ligeledes almindelig tidligere. Saaledes var den daglig at se ved Nykøbing i 80erne og i Begyndelsen af 90erne, og flere Par Glenter ynglede i Skovene i Omegnen af Nykøbing, bl. a. i Ravnstrup og Hamborgskoven, men efter 1900 er den kun iagttaget og skudt faa Gange i denne Del af Landet (Carl Chr. Olsen).

Man vil af det foregaaende se, at den voldsomme Tilbagegang af Glenten som ynglende i Danmark særlig fandt Sted fra Slutningen af 80erne til en halv Snes Aar ind i dette Aarhundrede, altsaa paa den Tid, da der især blev faret frem med Ild og Sværd mod Landets Rovfugle. Glenten har endnu ikke helt tabt sit Fodfæste her i Landet, idet den endnu i 1927 og foregaaende Aar maaske har haft Held til at faa sine Unger paa Vingerne et enkelt Sted i Landet, som dog strengt hemmeligholdes; men de uhyre faa, som nu aarlig ses, viser, at Arten er paa sit allersidste i Danmark. Umiddelbart Syd for os, i Holsten, Hannover, ved Hamburg o. s. v., har Glenten vist samme Aftagen som her i Landet.

I den nordlige Del af Udbredningsomraadet er Glenten *Trækfugl*, men vandrer dog næppe i Almindelighed meget sydligere end til Middelhavslandene; i England, ligesom i forskellige Omraader Syd for os, er den Standfugl eller Strejffugl i milde Vintre. Under Trækket vandrer den ofte i større eller mindre Selskaber, og dette var selvfølgelig meget mere Tilfældet tidligere, da Arten var saa meget talrigere end nu, da den overalt i Nord- og Mellem-Europa er aftaget meget stærkt; man skal dog endnu sydpaa kunne se Flokke paa 30 Stykker eller mere under Vandringen.

Det er længe siden, at Glenten her i Landet blev anset for det rette Foraarstegn: „Ret længe skal vi nu, min Tro — Paa Sneppen ikke vente: — Der er hans Rejsefælle jo, — Den Tyveknægt, den Glente." (St. St. Blicher). Mest almindeligt viste Glentens karakteristiske Silhuet sig over vore Skove allerede i Marts; af en stor Del Trækdata her fra Landet findes langt Størstedelen fra denne Maaned, ret ligeligt fordelt paa alle Maanedens tre Decader; derimod er den kun rent undtagelsesvis iagttaget de sidste Dage i Februar, nemlig kun den 28. og 29. i denne Maaned; i Begyndelsen af April er der dog ogsaa en Del Iagttagelser af trækkende Glenter, men efter den 10. April er der kun set meget faa tilsyneladende trækkende Fugle af denne Art.

Særlig over Syd- og Øst-Sjælland gik der tidligere et stort Træk af Glenter, og vi har herfra nogle Rækker af Trækiagttagelser over første Ankomst af Glenter, som giver et ganske godt Indtryk af Tiden for Trækket; H. B. Melchior, der døde paa Herlufsholm i 1831, har i et Eksemplar af Sv. Nilssons

Ornithologia Svecica noteret følgende Data: $^{11}/_{3}$ 1821, $^{28}/_{2}$ 1822, $^{1}/_{3}$ 1823, $^{2}/_{3}$ 1824, $^{28}/_{2}$ 1825, $^{3}/_{3}$ 1827, $^{9}/_{3}$ 1829, $^{9}/_{3}$ 1831. H. Arctander giver en lignende Række Data fra Stevns (D. O. F. T., IV, 1908—09): $^{26}/_{3}$ 1883, $^{14}/_{3}$ 1884, $^{5}/_{3}$ 1885, $^{14}/_{3}$ 1886, $^{23}/_{3}$ 1887, $^{14}/_{3}$ 1888, $^{25}/_{3}$ 1889, $^{24}/_{3}$ 1890, $^{16}/_{3}$ 1891, $^{20}/_{3}$ 1892, $^{20}/_{3}$ 1895, $^{8}/_{3}$ 1896. Paa Falster var Ankomsten: $^{1}/_{3}$ 1888, $^{24}/_{3}$ 1889 (flere), $^{5}/_{3}$ 1896 og $^{7}/_{3}$ 1897 (Carl Chr. Olsen). Endvidere findes der ogsaa en Serie Data fra Jylland, nemlig fra Silkeborgegnen (R. P. Randløv, D. O. F. T., X, 1915—16): $^{17}/_{3}$ 1881, $^{16}/_{3}$ 1882, $^{27}/_{3}$ 1883, $^{24}/_{3}$ 1885, $^{18}/_{3}$ 1886, $^{10}/_{4}$ 1887, $^{19}/_{3}$ 1888, $^{11}/_{4}$ 1890, $^{10}/_{4}$ 1891, $^{19}/_{4}$ 1903, $^{8}/_{4}$ 1904. I Skaane har Skovrider O. Rygaard fulgt Trækket fra 1880—1911 og som Middelankomstdato for den første Glente fundet 17. Marts, med 1. Marts og 4. April som Yderpunkter („Danske Fugle“ VI, 1925).

Man vil se, at Melchiors Angivelser gennemgaaende falder tidligere om Foraaret end de senere Angivelser; Aarsagen hertil kan være klimatiske Forhold, men kan maaske ogsaa dels ligge deri, at Udryddelsen efterhaanden gjorde det mindre nødvendigt for de færre overlevende Fugle at sikre sig deres gamle Redepladser i god Tid, end det var tidligere under den større Konkurrence, hvorfor Glenten blev i mildere Egne i Stedet for at trodse Kulden længere mod Nord, dels deri, at de trækkende Fugle i senere Tider for en større Parts Vedkommende tilhørte nordligere Egne.

Glenten forlod Danmark om Efteraaret i Løbet af September til Midten af Oktober.

Ringmærkningsforsøg med denne Fugl er overensstemmende med dens tiltagende store Sjældenhed her i Landet selvfølgelig kun udført med faa Individer; men det var saa heldigt, at Ringmærkningens Opfinder selv ved Begyndelsen af sit Arbejde fik Lejlighed til at mærke nogle Glenter i Jylland; i 1905 og 1906 mærkede nemlig *H. Chr. C. Mortensen* ialt 6 Redeunger af Glente i Hald Bøgeskov, og af disse bragte over Halvdelen Gevinst, idet 2 blev genmeldt her fra Landet og 2 fra Udlandet. Af de to Fugle, der omkom her i Landet, blev den enes Bane sluttet i en Saks et Par Maaneder efter Mærkningen (15. August 1906) og ikke mere end godt 30 km fra dens Fødested; den anden levede indtil 1910, da den omkom ved Silkeborg i en lignende Afstand fra dens Fødested som den foregaaende, men rigtignok efter at den flere Gange havde foretaget Rejsen langt mod Syd og tilbage igen. Af de to, der blev skudt i Udlandet, viser den ene, at de unge Glenter strejfer om over et større Omraade omkring Hjemstedet, inden Trækket gaar sydpaa; den blev nemlig skudt ved Mandal i Norge halvanden Maaned efter Mærkningen (2. August 1906). Den sidste af de genmeldte mærkede Glenter fra Hald Bøgeskov gav et Resultat, som er særdeles oplysende. Fuglen blev mærket den 12. Juni 1905 i Hald Bøgeskov ved Viborg og blev den 6. November samme Aar vingeskudt i Syd-Spanien paa en Eng i *Andalusien* tæt ved Floden Cabra, ca. 10 km NNV. for Puente Genil, ikke mindre end 2300 km Sydvest for dens Fødested. Da der maaske ikke mere bliver Lejlighed til at mærke danske Glenter, er dette Resultat blandt de smukkeste, som H. Chr. C. Mortensen har givet os (de nævnte mærkede Glenter er omtalt af ham i Dansk ornithologisk Forenings Tidsskrift I, Side 149, III, Side 86, IV, Side 42 og VI, Side 120). Mærkninger i Skaane ved P. Skovgaard (Danske Fugle III, 1930, Side 28) har givet det interessante Resultat, at en Glente mærket 1923 i Skaane er blevet fundet død den 3. Marts 1928 i Steinfort i Luxemborg, altsaa paa Hjemvejen efter fem Aars Forløb; en anden mærket i Skaane 1923 var atter her 15. April 1924. Trækket af danske og svenske Glenter gaar mod Sydvest, maaske ikke længere end til Middelhavslandene; men allerede noget Syd for os i Europa er den aabenbart ikke overalt udpræget Trækfugl, idet Ringmærkninger af Ynglefugle i Mark Brandenburg har vist, at disse var Standfugle. Det kan endvidere tilføjes, at en Glente, mærket paa Foraarstrækket ved Rossitten, blev skudt tre Aar senere i Kurland, og at en fra Ungarn og en fra Schweiz er blevet skudt i Italien. Glentens Træk gaar altsaa, som det vil fremgaa af det ovennævnte, hovedsagelig mod Sydvest (Fr. von Lucanus: Die Rätsel des Vogelzuges, 1929).

Glenten hører til i Skovlandskaber, over hvis Skove den i Timevis kan ses glidende i store Kredse og Sving paa næsten ubevægede Vinger; man ser den under Svingene dreje den lange Hale under Styringen, men ellers ser det ud, som glider den gennem Lufthavet; særlig i Parringstiden finder Flyveøvelserne Sted, men desværre maa man nu sydpaa for at kunne opnaa at faa Glentens ofte besungne, smukke Flugt at se; her i Landet er det kun faa, som faar den at se mere. Glenten er udenfor Foraarstiden en ret tavs Fugl, særlig f. Eks. i Sammenligning med den Sorte Glente; dens Skrig er et højt hiæ, hi-hiæ, som er højere og blødere end Musevaagens kendte Miauen; ved Reden høres en trilrende Fløjtelyd (E. Hartert). Denne sidste Lyd kan høres allerede fra lidt større Unger i Reden og fra Fugle,

der i Foraaret svæver over Skovene i Selskab med Artsfæller. Glenten er i Flugten en af de Fugle, der er lettest at identificere, idet dens lange, spidse Vinger og kløftede Hale er let at bemærke paa lang Afstand, naar den glider i store Cirkler over Skove eller tilstødende Enge og Marker. Dens Flugt er ret langsom, selvom den ved Lejlighed kan naa en stor Hastighed, hvilket f. Eks. kan ses deraf, at den, som senere nævnt, i Falkejagtens Tid blev anset som det Bytte, der krævede de bedste Falke for at kunne jages. Paa dens Omstrejfen efter Føde svæver den derimod hid og did i langsomme, bløde Sving. Tæt ved vil man under Flugten kunne se den store, lyse Plet paa mørk Grund paa Vingernes Underside udenfor Haandleddet. Sætter Glenten sig til Hvile, er det paafaldende, at den sidder meget ret, og Halen bøjes i Siddestilling noget fremefter. Den ynder Revirer i Nærheden af en Sø eller et større Vandløb med Enge omkring.

Reden anbringes i Europa paa Træer, medens den i Nord-Afrika ogsaa kan findes paa Klipper. Den bygges i Løv- eller Naaletræer, men disse Træer findes altid i stille Dele af Skoven, og det fremhæves, at Glenten er meget ømfindtlig overfor Uro i dens Nærhed, hvilket jo staar i en mærkelig Modsætning til, hvad vi kender om dens Opførsel i tidligere Tider (England f. Eks.); den maa imidlertid nu anses for en sky Fugl, og i Forbindelse hermed kan det nævnes, at den, naar den pludselig ser sig fanget, kan anstille sig som død, ligge „todt", indtil den befinder sig alene og tror sig udenfor Fare; det er oftere iagttaget, at en fangen Glente i lang Tid, saasnart et Menneske viste sig, anstillede sig som død og først efterhaanden vænnede sig til at blive betragtet.

Glenten har tidligere undertiden været truffet ynglende i Nærheden af andre af dens Artsfæller — altsaa med noget af den samme sociable Tendens, der hos de Sorte Glenter er mere udpræget. I den Tid, da Fuglene parres, ses de stadig kredsende over Skoven, hvor Reden findes. Denne er i Almindelighed anbragt godt til Vejrs, snart er det en nybygget Rede, snart tager Glenten en gammel Rede i Brug. Reden er karakteristisk fremfor andre danske Rovfugles Reder ved at være „smykket" med Papirstykker, Klædestykker etc., som Glenten har fundet. Vi skal her gengive H. Chr. C. Mortensens Beskrivelse, som velvilligst er os overladt af Fru I. Lemming Mortensen, af et Par af de sidste Reder, der er kendt her fra Landet (Hald Bøgeskov): „Reden var anbragt ca. 20 Alen til Vejrs, under den egentlige Krone. Der hang 3 Alen Dragehale, lavet af hvide Klude, uden paa Reden. I Reden laa Uld og en Fingervante. Reden var endvidere belagt med et Kvarter af Klude, Strømper, en Sæk osv. — Reden, anbragt i en Kløft, var ca. 5 Kvarter høj, maalt fra Bunden af Kløften. I Diameter 1 Alen. Den var lavet af Bøgegrene ca. 1 Alen lange, ved Grunden tykke som et Blyant eller endog næsten som Spidsen af en Lillefinger. Der var en Del Fiskeskæl og Fjer i Reden; Redeunderlaget var fuldt af smaa Rovbiller, Fluer og Larver". Der var 3, til Dels fjerklædte, Unger i Reden ($^{12}/_{6}$ 1905). En anden Rede med 3 fjerklædte, men ikke flyvefærdige Unger ($^{17}/_{6}$ 1906) beskrives saaledes: „Reden en god Snes Alen til Vejrs; godt 10 Alen til nederste Gren. Jeg kan ikke favne om Træet i Mandshøjde, der mangler 1 Kvarter. Der er noget mere end en Tredjedel af Træets Højde over Reden, som sidder paa en Sidegren fra Hovedstammen. Redens Højde 30 Tommer, Bredde 28 Tommer (Redeskaalen 14 Tommer). I den fandtes: Sæk, Klude, Viborg Avis, Sejlgarn, Papir, Reb, Fiskeskæl, Uld, Skosaal, ubeskrevet Papir, Vante". Reden kan dog ogsaa indeholde mere appetitlige Sager som Græs og Mos. H. I. Elwes (l. c.) angiver, at en Rede ved Dronninglund var udforet med Uld. I Bogenæs Skov, hvor fhv. kgl. Portner N. Christiansen tidligere fandt den i nogle Aar, var Reden i Bøgetræer oftest 20 Meter eller mere over Jorden. Den findes ogsaa i Eg, Gran o. l. Overfladen af Reden er ret plan.

Æglægningen fandt her i Landet i Almindelighed Sted fra lidt ind i April Maaned og afsluttedes sikkert altid i denne Maaned; H. B. Melchior har noteret, at han den 29. April 1831 har fundet en Rede med tre Æg, hvori der var store Unger, hvorfor Kuldet maa være færdiglagt ret tidligt. Af de tilgængelige Data for Fund af Reder med fuldlagte Kuld ses, at de alle falder mellem 11. April og 14. Maj, flest mellem 15. April og 9. Maj.

Antallet af Æg i Reder her fra Landet har været 2 til 4; af 33 Kuld, hvorom Oplysninger er skaffet til Veje, indeholdt de 21 tre Æg, medens 2 og 4 var repræsenteret i 6 Kuld for begge Antals Vedkommende. Practical Handbook of British Birds, 1921, angiver, at 2 og 3 er Reglen, 1 kun hos gamle Fugle, og at 4 meget sjældent er fundet. Selvom man sikkert tør gaa ud fra, at Kuld med 4 Æg særlig er bevaret af Samlere, saa kan dette Antal dog ikke have været helt sjældent her i Landet.

Æggene, der minder meget om Musevaagens Æg (se under denne Art), men ofte er mere fintkornede

og mindre blanke, er ovale af Form og er med Hensyn til Farvetegning meget varierende; Bundfarven er hvid eller svagt grønlighvid; i Almindelighed har Ægget større eller mindre Pletter og Prikker af rødgul eller brunlig Farve, og blegviolette Skalpletter findes ofte. Meget karakteristisk for Glente-ægget og næsten altid til Stede paa de undersøgte danske Æg er fine, brune, snirklede Haarlinier, men Æggene kan forøvrigt være næsten helt uden Pletter eller forsynede med mange, ganske smaa Prikker og herfra vise alle Overgange til Æg med store, brunsorte Pletter. Pletterne kan være samlet særlig om den ene Ende af Ægget; indenfor hvert enkelt Kuld kan Æggene variere meget i Farvetegning; gennemgaaende er de ikke saa stærkt tegnede som Musevaagens Æg. Indvendig er Ægget grønligt af Farve. Størrelsen af 56 Æg her fra Landet er følgende:

Gennemsnit:	57,0×45,1 mm
Største:	63,0×44,0 og 60,0×48,5 mm
Mindste:	51,0×42,2 mm

Iblandt disse er ikke medtaget et Æg, hvis Længdemaal var 60,4 mm, men hvis Breddemaal paa Grund af, at det var noget fladtrykt, var 41,0 eller 43,2 mm; det andet Æg af dette Kuld var 60,0×48,5 mm.

De tilsvarende Størrelser for 27 Æg fra Stor-Britannien er (Practical Handbook of British Birds, 1921): Gennemsnit 57,3×44,9 mm; største 61,3×46,3 og 60,3×49 mm; mindste 54×43,1 mm og 59,7×42,4 mm. Rey angiver Gennemsnitsvægten til 53,7 gr (E. Hartert). Æggene angives at ruges særlig af Hunnen og Incubationstiden at være ca. 30 Dage. Den gamle Fugl sidder fast paa Reden og lader sig ofte vanskeligt jage af, ved at man banker paa Redetræet. Dunungerne er til at begynde med bedækkede med lange, fine Dun, som senere skiftes med anden Dundragts tættere og grovere Dun. Glentens Rede er, efterhaanden som Ungerne bliver større, ikke videre appetitlig — mellem de mange Pjalter og lignende, som danner Underlaget, ophobes Smaarester af Maaltiderne, og da heri bl. a. Fisk kan udgøre en Del, kan der ved Reden være en stærk Stank, som ogsaa hænger ved de gamle Fugle. Glenten forsvarer meget sjældent sine Unger mod Fredsforstyrrere, men forlader Reden stille og kredser da om i Nærheden. Kommer man op til en Glenterede, ligger Ungerne næsten altid som døde med Hovedet fremstrakt langs Redens Bund, ofte med aabent Gab, stive Øjne, rejste Fjer og slapt hængende Vinger, og man kan da vende og dreje dem, uden at de giver noget Livstegn fra sig; i det højeste søger de at gemme sig, og de sætter sig næppe nogensinde i Forsvarsstilling. Fødderne er lyst gule ligesom Vokshuden, Øjnene blaagraa. I en Alder af ca. tre Uger er Sving- og Halefjer brudt frem, ligesom en Del Fjer paa Ryg og Hoved, men forøvrigt er Dundragten endnu overvejende. Halen er endnu ikke kløftet hos Unger, der er fjerklædte med kun faa spredte Dun tilbage, og som næsten er flyvefærdige (H. Chr. C. Mortensen), tværtimod er de midterste Fjer de længste, og først under den hastige Vækst, der finder Sted, naar Ungerne begynder at flyve, udvikles den karakteristiske, kløftede Hale. Antagelig opnaas Flyvedygtighed først i Løbet af 6 (6—7) Uger, men Tiden er ikke nøjagtig kendt.

Glentens Føde bestaar af praktisk talt alt spiseligt, som den kan finde paa Jorden, ved Bredden af Søer o. l. samt alle Dyr, som den kan magte at tage. Glenten er trods sin Størrelse ikke meget kraftig, og dens Fangere med de korte Tæer viser, at den ikke er nogen specielt uddannet Jæger blandt Rovfuglene; desuden hører den langt fra til de hurtige blandt de jagende Rovfugle. Ligesom den Sorte Glente ynder den at komme let til sin Føde, og selvom den næppe er en saa stor Aadselæder som den Sorte Glente, saa udgør døde Dyr dog en stor Del af dens Føde. Da Glenten var talrigere, var det en almindelig kendt Sag, at den altid havde et Øje med Falkenes og Høgenes Jagt, idet den straks, naar disse havde gjort Bytte, indfandt sig paa Stedet, hvor den dygtigere Jæger havde sat sig til Ro for at fortære sit Bytte, og da ved Skinangreb med hævede Vinger og aabent Gab gjorde Livet surt for den retmæssige Ejer, som oftest til sidst fortrak for at undgaa den pinlige Opsigt i Terrainet, som Striden med Glenten foraarsagede, og som Krager og lignende Fredsforstyrrere benyttede sig af. Dens Lyst til at komme nemt til Byttet har sikkert bidraget meget til det Had, som den desværre altid har været udsat for fra Hønseejernes Side, der i den saa en afgjort Fjende for Kyllingeflokkens smaa Medlemmer, som Glenten let kunde nappe, hvis „Skrukken“ ikke opdagede den i Tide, thi for denne havde Glenten, som paa ingen Maade er nogen særlig modig eller krigerisk Rovfugl, stor Respekt; helt uforskyldt er Glenten selvfølgelig ikke gaaet ind i Børnerimene: Flyv, flyv Glente! Skam skal du vente etc. eller: Glente, Glente, Glive etc., som skulde raabes, naar Glenten saas om Foraaret;

den kunde da ingen Skade gøre paa Fjerkræet. Under sin Jagt er den lidet paapasselig over for Farer, hvilket ofte har ført den for nær til et Skydevaaben.

Synonymet „*Milvus regalis*“ hidrører derfra, at Glenten engang var et yndet Objekt for Kongers og Fyrsters Falkejagt — men kun meget veloplærte, dygtige og kraftige og derfor meget kostbare Falke kunde anvendes til denne Jagt, som af den Grund alene Konger og Fyrster kunde udøve (A. Newton).

Glenten tager sit Bytte paa Jorden, og naar den jager, foregaar det halvt hoppende, halvt flyvende. Ofte sidder den lurende stille, til et Bytte kommer den nær. Følgende Dyr er fundet som Føde for den: Harekilling, Kanin, Markmus, Skovmus, Rotte, Egern, Muldvarp, Spidsmus, Ællinger, Agerhønekyllinger, Vibe, Hjejle, Duer, ung Regnspove, forskellige Arter af Ænder, Stær, Lærke og andre Smaafugle samt deres Unger; Frøer, Snoge, Firben, Orme og Biller m. m. er ligeledes at træffe paa dens Spiseseddel. Mange af disse Dyr er sikkert tilfældigt fundet døde af Glenten, der, som nævnt, gerne gaar paa Aadsel, og dette gælder vel ogsaa i de fleste Tilfælde, hvor Fisk er fundet som en Del af dens Føde; nu og da tager den dog levende Fisk paa lavt Vand f. Eks. i Søer. Til Tider skal den slaa sig til Taals med vegetabilske Emner.

Da Glenten gerne gaar paa Aadsel, kan man vist altid holde den fra at tage værdifuldt Vildt eller Fjerkræ ved at udlægge passende døde Dyr, hvor den driver sin Jagt, og man kunde da paa billig Maade opnaa at se denne smukke Flyver over Skovene i det halve Aarstid, da den kunde være et Led i vor Fauna. Den Forfølgelse, som Rovfuglene her i Landet særlig var Genstand for sidst i forrige Aarhundrede, har især ramt Glenten haardt, idet den var lettere at komme til Livs end mange andre af vore Rovfugle. Især har Glentens Lyst til Aadsler været dens Fordærv paa den Tid, da forgiftede Aadsler tankeløst spredtes ud over Landet for at udrydde Jægernes skadelige Dyr. Skydevaaben, Sakse, Gift o. s. v. gjorde — sammen med Skydepræmier — Udryddelsesarbejdet hurtigt og sikkert, trods Protester fra forskellige Sider lige siden Midten af forrige Aarhundrede — f. Eks. fra Professor J. C. Schiødtes Side — og trods Paavisning af det meningsløse i Forfølgelsen baade set fra et Nyttestandpunkt og fra et æstetisk Standpunkt.

Glenten er nu, og har været det gennem en Aarrække, fredet her i Landet ligesom i flere andre Lande, dog desværre uden at man har set nogen Tiltagen i dens Antal; det *var* for sent. Af Fjender har den praktisk talt kun Mennesket, idet det hører til Sjældenhederne, at Høg eller Falk slaar en ung Glente. Derimod skal Krager og Smaafalke altid forfølge og drille den ivrigt.

Blot Mennesket vilde lade denne smukke Flyver have Fred! Dens Nytte er næppe meget betydelig, dens Skade ubetydelig, men dens Værdi i Landskabet er æstetisk set af høj Rang.



SORT GLENTE, Milvus migrans migrans (Bodd.).

Falco Migrans. Boddaert. Tables Planches Enl. Nr. 472, 1783, Side 28 (Hartert l. c.) — Milvus fuscus Br. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 53. — Falco ater L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 15. — Milvus niger Briss. Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 23. — Milvus korschun (S. G. Gmelin). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) V, 1905, Side 139. — Milvus migrans. Winge: Fort. over Danmarks Fugle, D. O. F. T., 1. Aarg. 1906—07, Side 16. — Milvus migrans migrans (Bodd.) Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, Bd. II, 1914, Side 1169. — Milvus migrans Bodd. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, 1915, Side 155. — Milvus migrans migrans (Bodd.). Pract. Handb. Brit. Birds, X, 1921, Side 169. — Milvus korschun (Gmel.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 177. — Milvus migrans Bodd. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 78. — Milvus migrans m. (Bodd.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 170. — Milvus m. migrans (Bodd.). Ivar Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 462.

Danske Navne: Sort Glente, Sortebrun Glente.
Svenske „ : Brun Glada.
Finske „ : Ruskohaarahaukka.
Tyske „ : Brauner Milan, Schwarzer Milan, Schwarzbraune Milan.
Hollandske „ : Zwartbruine Milaan.
Engelske „ : Black Kite.
Franske „ : Milan noir.

Artskendetegn: Mindre end Milvus milvus milvus. Vingen maaler iflg. Hartert l. c. fra 425 mm til 460 mm, men kan ogsaa, dog sjældnere, være lidt kortere. Halen er ikke saa dybt kløftet, og har 12 Styrefjer. Næbbet er sort hos baade unge og gamle Fugle. Fjerdragtens Farve er overvejende brun. Bug og Underhaledækfjer mere rødligbrune. Første Haandsvingfjer er af samme Længde som syvende, undertiden lidt længere, undertiden lidt kortere; fjerde er længst, tredie kun en Ubetydelighed kortere end fjerde.

Forekomst i Danmark: Tilfældig, sjælden Gæst fra Syd. Har forsøgt at yngle.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. Ifølge Hartert l. c. Side 1171 er Dundragten, især paa Hovedet, lang og straaleagtig, paa samme Maade som hos Milvus milvus milvus. Farven er hvidlig med brunt Anstrøg; paa Ryggen røgbrun.

De unge Fugle har Over- og Underside mørkebrune. Fjerene paa Oversiden af Hovedet og Baghalsen rustfarvede til hvidlige med brune Rande og sortebrune Skaftstriber. Ryggens Fjer med rustfarvede Spidser. Undersidens brune Fjer med brede, rustfarvede Skaftstriber. Bugen mørkere. Haandsvingfjerenes inderste Dele hvide eller hvide med brune Baand. Som Redeunger mørkere, senere hen noget lysere. Pletterne varierer i Farve fra rustrødlige til næsten hvide.

Den paa Tavle XXVIII afbildede ældre Fugl, skudt ved Bøtø paa Falster $^{25}/_{4}$ 1901, findes paa Zool. Museum i København og ser saaledes ud: Fjerene paa hele *Hovedet* med Struben er smudsighvide med mørkebrune Skaftstriber; paa Hovedets Overside har Fjerene et rustgult Anstrøg. Fjerene paa *Baghalsen* og *Halssiderne* er svagt gulligt eller vinrødligt brune, lysest, næsten flødehvide, omkring de mørkebrune Skaftstriber. *Ryg og Skulderfjer* samt Fjerene paa *Overgumpen* og *Overhaledækfjerene* er mørkebrune med lysere Rande; de længste Skulderfjer med Metalglans, hver Fjer med sort Skaft. *Vingens smaa Dækfjer* er lysere graabrune, ligeledes med sorte Skafter og lysere Rande; *de store Dækfjer* mørkere brune. *Hele Undersiden* er smudsig rustfarvet, klarere, mere ren rødlig paa Bug og Underhaledækfjer, alle Fjerene har sortebrune Skaftstriber; paa Forbrystet er disse bredere og fremhæves af det lysere Parti, som omgiver dem. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune, de længste nærmest sorte-

brune. Inderfanerne er lysere brune eller brune isprængt hvidt. *Armsvingfjerene* er ligeledes mørkebrune, de inderste lysest, alle med meget svage, lidt mørkere Tværbaand og ganske smalle, lidt lysere Rande. *Halen* er graabrun, hver Fjer med mørke Tværbaand og smal, lys Spids.

En gammel Hun, skudt ved Katholm, Grenaa $^{20}/_{5}$ 1906, findes ligeledes paa Zool. Museum, den svarer paa det nærmeste til det foran beskrevne Eksemplar, blot er Hovedets Overside lidt mørkere, mere smudsig rustbrun og dens Underside maaske noget varmere rødbrun.

De to Eksemplarers Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Bøtø, Falster $^{25}/_{4}$ 1901. Ikke kønsbestemt.	422 mm	24 mm	54 mm
Katholm, Grenaa $^{20}/_{5}$ 1906. Gammel Hun, ♀ ad.	447 „	— „	58 „

Iris er lys gul hos gamle Fugle, graabrun hos unge. Næbbet er sort hornfarvet. Vokshuden og Fødderne gule.

Den Sorte Glente findes i Europa, Asien, Afrika og Australien, men er udspaltet i seks Racer, hvis Udbredelse i store Træk er følgende: *Milvus migrans migrans* (Bodd.) findes i Europa, Nordvest-Afrika samt mod Øst ind i Central-Asien; *M. m. ægyptius* (Gmel.) findes i Nord- og Øst-Afrika samt i Arabien og Palæstina; *M. m. arabicus* Kirke Swann findes i Syd-Arabien; *M. m. parasitus* (Daud.) findes i Afrika fra Sahara til Kap og paa Madagaskar; *M. m. govinda* Sykes tilhører Indien, Ceylon, Siam, det malayiske Arkipelag, Cochin China, Formosa; endelig findes *M. m. affinis* Gould. i Australien, Ny Guinea, Celebes, Timor og de smaa Sundaøer (H. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922).

Den europæisk-vestasiatiske Sorte Glente findes fra Finland og Arkangelsk sydpaa i hele Rusland, mest almindelig i det centrale og sydlige Rusland, ind i Kirgisersteppeme, omkring det kaspiske Hav og Aralsøen, i Turkestan (indtil Semiretschje), i Afganistan (indtil Quetta), i Persien, Lilleasien og Syrien; i det øvrige Europa forekommer den fra Polen ind i Tyskland, men er mod Vest sjælden eller optræder kun her paa Trækket; i Nordøst-Tyskland skal den derimod slet ikke være helt sjælden, og her iagttog Fritz Engelmann den oftere under Slaget i de masuriske Sumpe; i Mellem-Tyskland bliver den sjældnere, i Syd-Tyskland igen hyppigere visse Steder; gennem Schweiz og Syd-Frankrig findes den; er i Spanien almindelig og i Italien visse Steder ikke sjælden; ogsaa i Sydøst-Europa findes den, men er sjælden i Grækenland; endelig forekommer den tillige i Nordvest-Afrika (E. Hartert m. fl.).

I Nord- og Nordvest-Europa er den sjælden. I *Norge* er den aldrig iagttaget, medens den i *Sverige* er truffet et Par Gange f. Eks. i Södermanland (Julita Sogn, 19. Maj 1867, Jägerskiöld och Kolthoff), og i Maj 1915 blev paa Snogeholm i Skaane skudt et Par, hvoraf Hunnen havde Rugepletter, muligvis har Arten i de følgende Aar ogsaa ynglet her (E. Lönnberg, Fauna och Flora, 1924, Side 200). I *Finland* er den truffet en Del Gange, særlig i Juni, men ogsaa i August, og er blevet paavist ynglende ved Säräisniemi Juni 1925 (Ivar Hortling, 1929). H. Gätke nævner den en enkelt Gang fra Helgoland, og paa *de britiske Øer* er den skudt to Gange (Northumberland 11. Maj 1866 og Aberdeen medio April 1901; Practical Handbook of British Birds, 1921). I *Holland* er den ialt paavist 5 Gange.

Paa Trækket gaar den til det tropiske Afrika og enkelte ogsaa til Syd-Afrika og Madagaskar; man har imidlertid ikke noget Overblik over dens Hyppighed i disse Egne, idet den ofte forveksles med unge Fugle af *M. m. parasitus*. Fr. v. Lucanus (Die Rätsel des Vogelzuges, 1929) nævner, at en Sort Glente, der var mærket som Unge, efter 6 Aars Forløb blev nedlagt kun 32 km fra Hjemstedet; den var altsaa antagelig hvert Aar vendt tilbage til Hjemegnen fra Trækket sydpaa. Ringmærkning har endvidere vist, at Fugle mærket i Schweiz gaar ned over Italien.

I Danmark er den Sorte Glente i Overensstemmelse med dens Forekomster i de omliggende Lande kun en tilfældig Gæst fra Syd, men den har dog forsøgt at yngle her.

Naar Charles Teilmann i sin Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle 1823 skriver, at han aldrig har truffet den, men „troer dog at have seet den", saa kan man dog vist, uden at gaa denne fantasifulde Jæger for nær, ganske se bort herfra. Fr. Faber angiver, at der ikke foreligger noget om dens Forekomst her i Danmark (1824). N. Kjærbølling nævner den som forekommende „vistnok kun i Landets sydligere Provindser, og yderst sjelden"; og han anfører den herfra paa en Angivelse af Naumann, for hvilken der saa vidt vides ikke findes noget Bevis, hvad Jonas Collin i anden Udgave af Kjærbøllings Værk gør opmærksom paa.

Den første sikre Angivelse om dens Forekomst her i Landet stammer fra Dyrlæge C. Grill, der i Jonas Collins 2det Supplement til „Skandinaviens Fugle“ 1888 meddeler, at et Par Sorte Glenter i Maj 1878 opholdt sig i *Margaards* øverste Fredskov (ved Odense) og havde begyndt at bygge Rede her, men de forsvandt den 28. Maj for ikke mere at vise sig. Læge Th. Grill har meddelt (in litt.), at hans Fader gentagne Gange var saa tæt ved Parret, at de let kunde have været skudt, men da han gerne vilde have haft Æggene, skaanede han dem. Der kan derfor næppe være Tvivl om Iagttagelsens Rigtighed, da den Røde Glente paa C. Grills Tid endnu hørte til Landets ret almindelige Rovfugle, og derfor var ham velbekendt. Fra senere Tider er der ingen Angivelse om, at Arten skulde have forsøgt at yngle her i Landet. Den Sorte Glente er imidlertid nu og da iagttaget og skudt, nemlig ca. otte Gange efter at C. Grill iagttog den. En ung Fugl blev skudt ved *Thurebyholm* i Juni 1891 (Sorø Akademis Samling). I 1895 iagttog Herluf Winge den 12. Maj en Fugl af denne Art ved *Søborg Mose* ved København; da Winge kendte Arten fra dens sydligere Hjem, kan en Forveksling næppe foreligge her. 1. Juni 1898 blev en Han taget i Høgesaks ved *Ravnholt* i Nærheden af Nyborg (Zoologisk Museum, København). 25. April 1901 blev et andet Eksemplar skudt ved *Bøtø* paa Falster (Zoologisk Museum, København). 20. Marts 1904 iagttog R. Jul. Olsen en Sort Glente flyvende hen over *Nørreskov* ved Furesø. I Skoven ved *Katholm* nær ved Grenaa blev en Hun, der en Tid forud var blevet anskudt, fundet død den 20. Maj 1906 (Zoologisk Museum, København). Endvidere blev en Hun af den Sorte Glente skudt i *Marselisborg Skov* den 28. Maj 1922 (Aarhus Museum). Og endelig blev Arten set paa Træk 5. September 1929 paa *Vrøj* ved Saltbækvig (Konservator H. Madsen).

Den Sorte Glente er saaledes kun iagttaget her i Landet henved en halv Snes Gange i Løbet af et halvt Hundrede Aar, og det er tvivlsomt, om der er nogen Chance for at faa den som stadig Ynglefugl, selvom den havde Fred; dens egentlige Yngleomraade er for vidt fjernet fra Danmark.

Har man de to Glentearter Side om Side, er Forskellighederne mellem dem meget iøjnefaldende; den Sorte Glente er mindre, den er meget mørkere, skønt der heri er nogen Variation, og endelig er dens Hale betydeligt mindre indskaaret end hos den Røde Glente, idet Indskæringen kun er ca. 3—3,5 cm, medens den mindst er dobbelt saa dyb hos den Røde Glente. Paa kortere Afstand kan man, naar man ser den i Flugten, fra neden se, at Vingernes Underside mangler det store, hvidlige Parti, som findes hos den Røde Glente. Naar man nogle Gange har set dens Maade at flyve og være paa ude i Naturen, er det ikke vanskeligt at genkende denne Art paa nogen Afstand. Den Sorte Glente ynder Skove, afbrudt af Søer, Sumpe og Vandløb, men den kan, som omtalt af E. Hartert, i Nordvest-Afrika ogsaa findes i tørre Bjærgegne indtil dybt inde i Ørkenen. Overhovedet har disse Fugle aabenbart en overordentlig Tilpasningsevne; M. migrans migrans slutter sig i de biologiske Hovedtræk nær til den Røde Glente, men den kan dog optræde paa lignende Maade som den ægyptiske Sorte Glente i Byer, ved Havne og lignende Steder, altsaa rent parasitært, hvilket vi forøvrigt ogsaa har set den capverdiske Race af den Røde Glente (M. milvus fasciicauda) gøre, og hvilket vor Røde Glente aabenbart i Middelalderen heller ikke var fremmed for. Alex. Koenig kalder de ægyptiske Sorte Glenter for „Luftens Tiggere“ og sammenligner dem med Orientalernes Hunde; denne Forfatter giver (i Journal für Ornithologie, LV, 1907, Side 564 flg.) en livfuld Skildring af denne Arts Leben i Kairo og andre Steder i Ægypten, hvor den er en af Byernes Karakterfugle, der endogsaa er nærgaaende mod de Handlendes Varer paa Markeder og Gader og kan bebo Klipper, Pyramider, gamle Murværker, Templer, Fæstningsværker o. l., men dog hyppigst har Reden anbragt i en Daddelpalme eller i andre Træer. Oftest ser man flere sammen i let, glidende Flugt f. Eks. over Kanaler, Pladser eller lignende, og man hører stadig deres piftende Skrig, efterfulgt af en melodisk klingende Trilren. Den har Fred her — og gør sin paaviselige Nytte ved al fjerne døde Fisk og andet Affald fra Havne og Kanaler samt Aadsler af mindre og større Dyr fra Landjorden.

Den Sorte Glente lader langt oftere sin Stemme høre end den Røde Glente. Skriget er efter Hartert et langtrukkent hi—hi, der løber ud i en vibrerende Trilren. Den er ligeledes noget lettere og hurtigere i Bevægelsen end den Røde Glente. Den Sorte Glente er af en selskabelig Karakter, og hvor den er hyppig, findes den ofte ynglende næsten kolonivis, idet Rederne ikke er meget fjernede fra hverandre; dens Rede er endogsaa fundet i samme Træer, hvori Skarv og Hejre havde Rede. I Maj ses den Sorte Glente paa Ynglepladserne foretage pragtfulde Flyveøvelser, hvorunder Hannen fra stor Højde med halvt sammenfoldede Vinger slaar ned mod Hunnen, der, idet Hannen er hende nær, næsten kipper



Sort Glente, Milvus migrans migrans (Bodd.).

25/4 1901. Bøtø, Falster.



helt om i Luften; Hannen stiger da igen og gentager sine Flyvekunster. Reden er anbragt i Træer, paa Klipper eller lignende Steder og er meget almindeligt en gammel Rede, der udbedres lidt; oftest er Reden lille og flad, mindre end den Røde Glentes Rede, og den er som den Røde Glentes belagt med Straa og alskens Pjalter, Papirstykker og andre, mindre appetitlige Sager. Medens den ægyptiske Sorte Glente allerede udbedrer sin Rede i Januar og lægger Æggene i Februar, saa yngler M. migrans migrans noget senere, idet Æggene i Syd-Europa findes sidst i April og først i Maj, og i Central-Europa gennemgaaende noget senere. Antallet af Æg er oftest 2, sjældent 1 eller 3, højere Antal som 4 er meget sjældne, og 5 synes kun iagttaget 2 Gange (Brit. Birds, XX, 1926, Side 77); i Øst- og Central-Europa er Antallet af Æg aabenbart højere end i Syden, f. Eks. i Spanien.

Æggene er hvide eller gulgrønligt hvide med oftest kun faa Pletter, Streger eller haarfine, snirklede Linier af mørk, rødbrun Farve; sjældnere er Æggene kraftfuldere tegnede; Skallen er finkornet og næsten uden Glans. Gennemsnitsmaal af 100 Æg (efter E. Hartert) er 52,92×43,33 mm; største 61×42,3 mm og 55,7×46,1 mm; mindste 47×39.8 mm og 53,5×39,5 mm. Vægten er (iflg. Rey) 4,625 gr. Æggene er altsaa gennemgaaende mindre end den Røde Glentes Æg og skal tillige oftest være noget mere rundagtige end dennes Æg. Særlig Hunnen skal varetage Rugningen, hvis Længde ikke er nøjagtig kendt.

O. & M. Heinroth giver i „Die Vögel Mitteleuropas" en Oversigt over Væksten hos en Unge af denne Art (Hun); det fyldte Æg vejer omkring 60 gr, og Ungen vejer den første Dag 45 gr, 7. Dag 145 gr, 14. Dag 415 gr, 21. 750 gr, 29. 890 og den 41. Dag 950 gr, og heromkring ligger den voksne Fugls Vægt. Den første, graahvide Dundragt er smukt tegnet med lysebrune Farver, og de fine Dun paa Hoved og Ryg er særlig lange; naar Ungen er ca. 5 Dage gammel, begynder den anden Dundragt at vise sig, og den er mørkere og skal minde om mørkt Kameluld; 16 Dage gammel er den dækket af tætte, graabrune Dun, Halefjerene begynder at vise sig, og Ungen øver sig nu i at staa op. Omkring tre Uger gammel, da Fjerene bryder frem overalt, tager Ungen fat paa at øve Vingerne. 43 Dage gammel har Ungen naaet Flyvefærdighed. Ungerne fodres for en stor Del med Fisk af de gamle Fugle; de raadnende Dele af Fisken udbreder en hæslig Stank ved Reden.

Den Sorte Glentes Føde bestaar iøvrigt af Firben, Snoge, Frøer, Tudser og alle Slags Fisk, som den kan faa fat paa; endvidere af Insekter, Krebsdyr, Orme, Smaapattedyr, unge Fugle, og gerne alle disse Dyr, hvis de er døde og let tilgængelige for den, f. Eks. drivende i Vandoverfladen. Ganske vist er det slet ikke usædvanligt at se den Sorte Glente fiske selv, den er endogsaa en meget habil Fisker, men helst vil den komme lettere til sin Fangst end ved det anstrengende Fiskeri; visse Steder skal man da ogsaa ved Donaus nedre Løb se den med særlig Forkærlighed holde til nær ved Skarve- og Hejrekolonier, hvor Fiskerester let falder af til denne paagaaende Tigger. Man ser ofte den Sorte Glente fortære sit Bytte under Flugten.

Den Sorte Glente er fredet i Danmark.

VAAGER, Buteo Lacépède.

I mange Retninger nær beslægtet med Slægten Aquila, men Vaage-Slægten omfatter gennemgaaende mindre og svagere Former. Næbbet ret kort, ikke særlig stærkt krummet, med fremad- og nedadrettet Næbspids (sml. Fig. 17). Vokshuden delvis dækket af de fremadrettede Fjerbørster, der sidder paa Partiet mellem Næb og Øje. Næseborene skraatstillede, elliptiske, uden Tuberkel og sidder ret nær Vokshudens Forkant. Overnæbbets Rand skarp og næsten ganske jævn, uden Tak eller Indskæring. Mundvigen naar tilbage til midt under Øjet. Fjerdragten lang, blød og fyldig, en Del individuelt varierende i Farve og Tegning. Vingerne lange og brede; 1ste Haandsvingfjer ret kort, 3die, 4de og 5te længst, 4de som Regel en Smule længere end de andre. Kun 1ste til 4de Haandsvingfjer er, efter en dyb og skarp Indskæring i Inderfanens Rand, smallere i deres yderste Del. 2den til 5te Haandsvingfjer hver med en pludselig Indsmalning i Yderfanen. Mellemfoden ret kort, med Tværplader paa For- og Bagkant, paa Siderne med 4—6-kantede Skæl (sml. Fig. 18); som Regel er kun den øverste Del af Mellemfodens Forkant fjerklædt; enkelte Arter har Mellemfodens Forkant og Sider fjerklædt helt ned til Tæerne (sml. Fig. 19), medens Bagkanten er nøgen, omend dækket af Sidernes bagudrettede Fjer *(Archibuteo)*. Tæerne ligeledes ret korte og kraftige; en tydelig Forbindelseshud findes mellem Yder- og Mellemtaa. Mellemtaaen længst; Indertaaen som Regel kortere end Ydertaaen, men har en langt kraftigere og længere Klo end denne, omtrent af Størrelse som Bagtaaens Klo; Mellemtaaens Klo mindre end Indertaaens, men udkærvet langs Indsiden. Kløerne er ikke særlig store eller



Fig. 17.
Hoved af Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).
♂ 28/9 1915. Frijsenborg.



Fig. 18.
Fod af Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).
♀ 7/1 1928. Storehedinge.



Fig. 19.
Fod af Vintermusevaage, Buteo lagopus lagopus (Brünn.).
♀ 18/11 1915. Svenstrup.

stærkt krummede; deres Undersider flade med skarpe Sidekanter. Halen noget afrundet i Spidsen, med brede Styrefjer, og naar kun lidt længere bagud end den sammenlagte Vinge.

Vomer veludviklet, men stærkt sammentrykt; ufuldstændig Bagvæg i forreste Næserum findes. Processus palatini maxillae naar fortil sammen, bagud i Ganen adskilte ved et lille Mellemrum. Processus ethmoidalis strækker sig halvvejs ud til Kindbuen; den er bred og lige afskaaret i Spidsen. Lacrymales nedadrettede Gren er ret bred og kraftig og naar med sin nederste Spids til Kindbuen, men naar langt fra Forbindelse med processus ethmoidalis. Lacrymales vandrette Del er ret bred og kraftig; et stort superciliare findes.

Brystbenet ret kraftigt, men med temmelig lav crista sterni, der fortil er ret afrundet, omtrent uden fremadrettet Spids, og naar langt frem mod sternums Forende. Ledfladerne i Brystbenets Forkant viser, at Ravnenæbsbenenes Basaldele krydses lidt. Sternums Siderande omtrent parallelle, deres forreste Halvdel viser Tilhæftningsledflader for 6—7 Par ægte Ribben. Brystbenets Bagkant lidt indbuet paa Midten med et lille „Vindue“ paa hver Side; jævnlig er et af dem eller begge lukkede (se Tavle II). Bækkenet med kraftige Muskelkamme; pubis forreste og bageste sværere Del ikke sammenvoksede; der findes 7 veludviklede Halehvirvler, foruden en stor, veludviklet pygostylus. Fibula sammenvokset med tibia allerede et godt Stykke over Hælleddet. Tarso-metatarsus' Hypotarsalfremspring sidder langt fra hverandre, og den indre er betydelig større end den ydre. Indertaaens Ledhoved er næsten dobbelt saa bredt som Mellemtaaens.

Slægten *Buteo* omfatter mange Arter, vidt udbredte i alle Verdensdele undtagen Australien og det indiske Archipelag. Ialt henføres omkring 25 Arter til denne Slægt, og hertil kommer ca. 30 Underarter; jævnlig udskilles de laaddenbenede Musevaager i en særlig Slægt *Archibuteo* (Brehm 1828), men da denne Slægts 2 Arter ikke adskiller sig fra de andre Musevaager ved andet end de mere befjerede Mellemfødder, er der sikkert ingen berettiget Grund til denne Udspaltning.

Bestemmelsesnøgle til Vaager.

A. Mellemfoden langt overvejende nøgen og skælklædt, kun fjerklædt paa den øverste Trediedel.

1. *Mindre.* Vingelængden mellem ca. 340 og 420 mm. Næbbet fra Vokshud til Spids indtil 25 mm langt. Halen som Regel med mange, mørke, regelmæssige Tværbaand .... Musevaage, *Buteo buteo* (L.)
Side 130 og 148

2. *Større.* Vingelængden mellem 420 og 490 mm. Næbbet fra Vokshud til Spids over 25 mm. Halen med ingen eller kun lidet tydelige, mørke Tværbaand .... Ørnevaage, *Buteo ferox* (Gm.)
Side 157

B. Mellemfoden paa hele Forsiden tæt fjerklædt helt ned til Tæerne ... Vintermusevaage, *Buteo lagopus* (Brünn.)
Side 160

MUSEVAAGE, Buteo buteo buteo (L.).

Falco Buteo. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 90. — Buteo septentrionalis Br. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 42. — Falco buteo, L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 16. — Buteo vulgaris Bechst. Kjærbølling: Skand. Fugle ved Collin, 1875—77, Side 25. — Buteo buteo (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, Bd. V, 1905, Side 180. — Buteo vulgaris typicus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D.O.F.T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Buteo buteo buteo (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1120. — Buteo buteo Lin. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 149. — Buteo buteo buteo (L.). Pract. Handb. of Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 141. —Buteo buteo buteo (Linn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 71. — Buteo buteo (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 178. — Buteo buteo L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 96. — Buteo buteo b. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas,1928, Side 182.

Danske Navne: Musevaage, Almindelig Musevaage, Musvaage.
Svenske „ : Vråk, Ormvråk, Vanlig Ormvråk, Musvråk, Musvåg, Slaghök, Kvidfågel.
Norske „ : Musvaak, Musvaag, Vasspip, Skjorvenge, Ormhøk.
Finske „ : Hiirihaukka.
Tyske „ : Mäusebussard, Buszaar, Mauser.
Hollandske „ ; Buizerd.
Engelske „ : Common Buzzard.
Franske „ : Buse.

Arts- og Racekendetegn: Vingelængden er hos Hannen mellem 370 mm og 408 mm; hos Hunnen mellem 380 mm og 420 mm. Næbbet kraftigt og krumt; Mellemfoden længere end Mellemtaaen, fjerklædt paa de to øverste Femtedele. Tæerne forholdsvis korte med ret kraftige, krumme Kløer. Forbinseshud findes mellem Ydertaa og Mellemtaa. Vingerne store og brede; paa den sammenfoldede Vinge er Haandsvingfjerene ca. 95 mm længere end Armsvingfjerene. 2den til 5te Haandsvingfjer har tydelig Indskæring paa Yderfanen, 1ste til 4de med meget kraftig Indskæring paa Inderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er temmelig kort og omtrent lige afskaaren. Fjerdragten er, baade hos unge og gamle Fugle, overvejende mørkebrun med lysere spættet Underside, men varierer umaadeligt fra helt mørkebrun til hvid med mørkebrune Pletter. Fuglens Bygning er ret plump, og den er temmelig langsom og tung i sine Bevægelser.

Forekomst i Danmark: Ret almindelig Ynglefugl; har været meget almindelig, men er aftaget i Antal; i de seneste Aar maaske tiltaget lidt igen. Trækfugl. Undertiden overvintrende.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: *Den spæde Dununge* er helt beklædt med hvide eller graa Dun, hvis Spidser er lange og tynde, som Silkehaar. Dunklædningen er ikke saa tæt paa Undersiden, særlig ikke paa Bugen. *En Dununge,* fra Bogenæs $^{10}/_{5}$ 1903, er askegraa paa Oversiden og omtrent hvid paa Undersiden. Ben og Vokshud var bleggule. Kløerne sorte, og Næbbet mørkt berlinerblaat, næsten sort, dog lysere ved Roden. *En noget ældre Unge,* fra Rude Skov, Holte $^{5}/_{6}$ 1905, er helt dækket af bløde, mørkegraa Dun, der paa Hovedet ender i haarlignende Spidser. Iris var graabrun; Ben, Vokshud og Mundvige bleggule. I Reden fandtes to Unger, hvoraf den anden var hvid.

De unge Fugle i første Fjerdragt varierer overordentlig meget fra lysere med næsten hvid eller crêmefarvet Underside til mørkere med næsten helt mørkebrun Overside og meget mørkt spættet Underside. — I den almindeligst forekommende *ret mørke Dragt* er *Oversiden af Hovedet samt Hovedets Sider* helt mørkebrune, kun med ganske smalle, gulbrune Fjerrande. Paa *Baghalsen* er den yderste Del af Fjerene mørkebrun, den inderste flødehvid. Fjerene paa hele *Ryggen, Vingernes Over-*

side og Overgumpen er mørkebrune; de fleste, særlig af Vingedækfjerene, med bredere eller smallere, gulbrune til flødehvide Rande og Randpletter. *De længste Skulderfjer* samt *Forryggens Fjer* er mørkest brune med Purpurskær. *Overhaledækfjerene* er ligeledes mørkebrune, men har oftest bredere, gulbrune til rødbrune Rande, særlig i Spidserne, ligesom Randpletterne ogsaa ofte er mere synlige. *Strubens Fjer* er nærmest flødehvide med bredere eller smallere, mørkebrune Skaftstriber. Fjerene paa den *forreste Del af Brystet* er mørkebrune, men med brede, hvidgule til brungule Rande, oftest tillige med Randpletter af samme lyse Farve. Paa *den øvrige Del af Brystet* samt paa *Bugen* er Fjerene nærmest flødehvide til gulbrune med mørkebrune Pletter af varierende Form; disse kan saaledes enten være lancet-, draabe- eller hjerteformede, eller endog saaledes formede, at der dannes Tilløb til ufuldstændige Tværbaand, hvilket da som Regel kun er Tilfældet paa Bugens Fjer. Paa *Kroppens Sider* er Fjerene nærmest helt mørkebrune, kun med flødehvide til gulbrune Rande og Randpletter. *Undergumpens Fjer* er flødehvide, til gulbrune med flere eller færre spidse, brune Pletter af varierende Form. *Skinnebenenes Fjer* er mørkebrune med gulbrune til flødehvide eller rødlige Rande og Randpletter; Fjerene paa Indersiden er som Regel lysere end „Bukserne". *Undervingedækfjerene* er mørkebrune med flødehvide eller gulbrune Rande og Randpletter; disse kan ogsaa være saa dominerende, at Fjerene nærmest maa kaldes lyse med mørke Pletter eller ufuldstændige Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er glinsende sortebrune paa deres yderste Del, lysere graabrune indefter og paa Yderfanerne; Størsteparten af den inderste, brede Del af Inderfanerne er nærmest flødehvid med mere eller mindre fuldstændige, mørke Tværbaand og af og til lidt spættet med brunt. Mørkere Tværbaand kan ogsaa skimtes paa Yderfanerne. Fjerskafterne er lyse, undtagen i Spidserne af Fjerene. *Armsvingfjerene* er af samme Farve som Haandsvingfjerene, dog ikke slet saa mørke i Spidserne, men Tværbaandene er som Regel mere regelmæssige; alle Svingfjerene har lysere, nærmest flødehvide Rande omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er graalig mørkebrune med brede, lyse, flødehvide Spidser og mørke og lyse Tværbaand. Paa Inderfanerne gaar de lysere Tværbaand paa den inderste Del af Fjerene over i flødehvidt.

I *den lyse Variation* af Ungfugledragten er Fjerene paa *hele Hovedet* lyst gulbrunligt crêmefarvede til hvidlige; dog har flere eller færre af Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* bredere eller smallere, mørkebrune Midterpartier. Det samme gælder Fjerene fra Mundvigen og nedefter, saaledes at der oftest dannes ligesom en smal Skægstribe. Flere eller færre af *Strubens Fjer* har ligeledes mørke Midterpartier eller Skaftstriber. *Baghalsens Fjer* er som Regel mørkebrune med lyse, gulbrune Rande. Fjerene paa *Ryggen, Vingernes Overside* og *Skulderpartiet* er ligeledes mørkebrune med bredere eller smallere, lyse, rødlig- eller gulligbrune til flødehvide Rande og ofte Randpletter. *Overgumpens Fjer* er som Regel af samme Farve, men kan dog ogsaa være helt hvidligt gulbrune med mørke Pletter. *Overhaledækfjerene* er som oftest farvede og tegnede paa samme Maade; de længste kan af og til helt mangle mørke Pletter. *Hele Undersiden* er meget lys, fra gulbrun til flødehvid, kun har Fjerene paa Forbrystet og Kroppens Sider som Regel mørkebrune Midterpartier, hvorimod *Bugens, Undergumpens og Skinnebenenes Fjer samt Underhaledækfjerene* ofte er helt uden mørke Pletter. *Undervingedækfjerene* har samme lyse, gulbrune til flødehvide Farve; flere eller færre af Fjerene, særlig ud mod Vingeranden, har mørkebrune Tegninger. Baade *Haandsvingfjer og Armsvingfjer* er farvede og tegnede paa samme Maade som hos de tidligere beskrevne mørke Fugle, hvorimod *Halens Styrefjer* som Regel er en hel Del lysere; de lyse Tværbaand er saaledes bredere og ofte rustrøde; af og til smelter de lyse Tværbaand sammen, saaledes at store Dele af Fjerene bliver flødehvide; dette er i særlig Grad Tilfældet paa Inderfanerne og paa de to midterste Styrefjer, men kan ogsaa i enkelte Tilfælde ses paa Yderfanerne.

Alle mulige Overgange mellem de to her beskrevne Dragter forekommer, ligesom de samme Variationer fra lysere til mørkere Eksemplarer træffes hos begge Køn, paa hvis Fjerdragt der iøvrigt ikke synes at være nogen Forskel.

Paa Tavle XXIX øverst til venstre er afbildet en ca. 4 Maaneder gammel Hun, skudt $^2/_9$ 1916 ved Frijsenborg. *Hovedets Fjer* er brune med lyse Kanter. *Ryggen og Skulderfjerene* er af samme Farve med lyse, rødligt gulbrune til flødehvide Rande og Randpletter; ligeledes *Overhaledækfjerene,* men de længste dog med hvidgule Tværpletter. *Vingedækfjerene* er mørkebrune med lyse, rødligt gulbrune til flødehvide Rande. Fjerene paa *Bryst og Bug* er gulbrunligt hvide med brune Pletter. *Underhaledæk-*

fjerene er gullighvide; „*Bukserne*" gulbrunligt hvide med brune Tværbaand. *Haand- og Armsvingfjerene* er mørkebrune med mørke Tværbaand og hvidspættede Inderfaner. De lyse Tværbaand paa *Halens Styrefjer* er graalige, blandet med hvidt og rustrødt.

En Hun, ca. 1 Aar gammel, med helt ret Ægleder, ses paa samme Tavle øverst til højre. Den er skudt ved Kjellerup $^{12}/_{5}$ 1917. — *Hovedets Fjer* er graalig mørkebrune med slidte, lyse Kanter; samme Farve har *Ryggens Fjer og Overhaledækfjerene;* enkelte friskfældede Fjer ses paa Ryggen. *Vingedækfjerene* er lysere brune med meget slidte, lyse Rande. *Strubens Fjer* er hvide med mørke Skaftstriber. *Brystets forreste Del* er graabrunt, hver Fjer med lyse, slidte Rande og Randpletter. *Brystets øvrige Del og Bugen* har hvidlige Fjer med brune Pletter og, særlig paa Bugen, brune Tværbaand; paa *Kroppens Sider* er Fjerene helt brune. *Underhaledækfjerene* er smudsighvide, enkelte med smaa, brune Pletter. „*Bukserne*" er graabrune med lyse Fjerkanter; nogle af Fjerene har desuden hvide Tværpletter. *Haandsvingfjerene* er mørkt graabrune med spættede Inderfaner og slidte, smudsighvide Rande. *Armsvingfjerene* er lysere graabrune med mørke Tværbaand og smudsighvide Rande. *Halens Styrefjer* er ligeledes graabrune med smudsighvide Spidser og mørke Tværbaand.

En anden Hun, ligeledes ca. 1 Aar gammel og med ret Ægleder, skudt $^{5}/_{5}$ 1916 ved Benzon, er afbildet paa Tavle XXIX nederst og viser den helt lyse Dragt, som ofte forekommer. Fjerene paa *Hovedet* er hvide med mørke Skaftstriber. Fjerene paa den forreste Del af *Ryggen,* paa Vingernes Overside og Skulderfjerene er brune med hvide Rande. Fjerene paa den nederste Del af *Ryggen* samt *Overhaledækfjerene* er lyst brungule til hvide, nogle, særlig paa Ryggen, med brune Pletter. Fjerene paa *Struben, Brystet* og *Bugen* samt *Underhaledækfjerene* er hvide; enkelte brune Pletter ses paa Forbryst, Bug og Kropsider. „*Bukserne*" er hvide med gulligbrunt Anstrøg og svage, lidt mørkere Skaftstriber. De yderste *Haandsvingfjer* har lidt hvidt paa Yderfanernes inderste Del. *Halens Styrefjer* er nærmest hvide, spættede med brunt; paa den yderste Del af Fjerene dog nærmest brune med afbrudte, mørke Tværbaand. Hele Dragten er meget slidt; kun paa Ryggen ses enkelte nye Fjer.

Som tidligere bemærket kan man ikke skelne de unge Hanner og Hunner fra hinanden paa Fjerdragten. Derimod er der en ringe Størrelsesforskel, naar man ser paa Gennemsnitsmaalene: 23 unge Hunner har saaledes følgende Maal: Vingelængde: 392,6 mm, Næblængde: 23 mm og Mellemfodens Længde: 74,5 mm, hvorimod 25 unge Hanner har følgende Maal: 377,9 mm, 21,1 mm og 75,4 mm. Da de enkelte Maal imidlertid, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, kun i de færreste Tilfælde kan virke afgørende for Bestemmelsen af Kønnet, er heller ikke denne Forskel et sikkert Skelnemærke.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Svenstrup $^{24}/_{11}$ 1915 * [1]	409 mm	22,5 mm	72 mm
Benzon $^{26}/_{9}$ 1914 (*)	405 „	24 „	75 „
Visborggaard $^{18}/_{4}$ 1916 (*)	400 „	23 „	76 „
Kjellerup $^{14}/_{5}$ 1917	400 „	24 „	78 „
„ $^{12}/_{5}$ 1917	399 „	24 „	75,5 „
Frijsenborg $^{11}/_{10}$ 1915	399 „	24 „	75 „
Benzon $^{17}/_{5}$ 1916	396 „	22 „	74 „
Frijsenborg $^{30}/_{4}$ 1916 (*)	395 „	23 „	75 „
Møen $^{13}/_{5}$ 1917 *	395 „	22 „	—
Grenaa $^{5}/_{5}$ 1916 *	393 „	24 „	72 „
Holstebro $^{12}/_{5}$ 1916	392 „	23,5 „	72 „
Frijsenborg $^{29}/_{5}$ 1916	391 „	25 „	77 „
„ $^{2}/_{9}$ 1916 (*)	390 „	23 „	75 „
Benzon $^{1}/_{5}$ 1916	390 „	22 „	75 „
„ $^{22}/_{4}$ 1915	390 „	22 „	72 „
Søborg Mose $^{3}/_{9}$ 1914	386 „	23 „	—
Herlufsholm $^{26}/_{9}$ 1918	386 „	23 „	72 „
Frijsenborg $^{22}/_{11}$ 1915	385 „	22 „	75 „
Benzon $^{25}/_{3}$ 1915	383 „	22 „	76 „
Svenstrup $^{3}/_{10}$ 1913	382 „	22 „	70 „
Benzon $^{5}/_{5}$ 1915	380 „	23 „	75 „
Skanderborg $^{19}/_{7}$ 1919 *	—	23 „	78 „
Sindal $^{19}/_{5}$ 1920 *	—	23,5 „	76 „

[1] * betegner helt lyse Individer, (*) betegner Individer med lys Bug.

	Vinge	Næb	Mellemfod
23 unge Hunner i Gennemsnit:	392,6 mm	23 mm	74,5 mm
Største Maal:	409 [1] „	25 „	78 „
Mindste „ :	380 „	22 „	70 „
Unge Hanner			
Nykøbing F. 6/9 1904 (*)	408 mm	22 mm	74 mm
Frijsenborg 2/10 1914 (*)	390 „	21 „	75 „
Benzon 17/5 1916	386 „	21 „	76 „
Frijsenborg 8/9 1916	381 „	21 „	78 „
Herlufsholm 26/9 1918	381 „	21 „	78 „
Visborggaard 22/7 1916	380 „	21 „	76 „
Mariager 24/10 1918	380 „	20 „	77 „
Frijsenborg 30/4 1916	380 „	22 „	78 „
Stendal 14/5 1917	380 „	21 „	78 „
„ 19/5 1917 (*)	380 „	—	74 „
Boller 22/9 1916 (*)	380 „	22 „	76 „
Roskilde 31/1 1915	379 „	22,5 „	72 „
Benzon 1/6 1917	375 „	22 „	75 „
Gundsømagle 29/8 1913 (*)	375 „	21,5 „	72 „
Frijsenborg 30/4 1916	374 „	20 „	75 „
„ 11/10 1915 (*)	374 „	20 „	73 „
„ 2/9 1916	373 „	21 „	77 „
„ 22/8 1916	372 „	20 „	75 „
Boller 12/9 1916 (*)	372 „	22 „	76 „
Frijsenborg 5/10 1915 (*)	372 „	20 „	75 „
Skaane, Sverige 30/9 1917	372 „	21,5 „	73 „
Glorup 17/9 1899	372 „	22 „	75 „
Visborggaard 11/9 1916 *	371 „	22 „	78 „
Boller 29/8 1916	371 „	20 „	77 „
Nykøbing F. 11/9 1898 *	370 „	20 „	72 „
25 unge Hanner i Gennemsnit:	377,9 mm	21,1 mm	75,4 mm
Største Maal:	408 „	22,5 „	78 „
Mindste „ :	370 „	20 „	72 „

Fra disse ungdommelige Dragter, som altsaa alle bæres af Fugle i deres første Leveaar, gaar Fuglen, naar den er ca. 1 Aar gammel, over i den voksne Fugls Dragt. Flere Eksemplarer, der findes i Schiølers Samling, og som er skudt i Maj og Juni Maaned, viser, at Fældningen begynder paa denne Tid og synes at være tilendebragt i Slutningen af September eller Oktober Maaned.

Denne den voksne Fugls Dragt, der saaledes i ethvert Tilfælde er opnaaet, naar Fuglen er ca. 17—18 Maaneder gammel, varierer paa samme Maade som den unge Fugls Dragt, maaske endnu stærkere, idet man træffer meget mørke Eksemplarer, hvor endog hele Undersiden er glinsende mørkebrun, kun med ganske faa, flødehvide Randpletter paa enkelte af Fjerene.

En Hun, ca. 23 Maaneder gammel, ses paa Tavle XXX øverst til venstre; den er skudt ved Benzon 10/4 1917 og vilde have ynglet for første Gang, idet dens Ægleder var i Funktion. Fuglen er i den ret almindeligt forekommende mørke, udfarvede Dragt og ser saaledes ud: Fjerene paa *Hovedets Overside* er glinsende mørkebrune, kun med lidt rustbrunt i Randene, særlig paa Fjerene over Øjet. *Ørefjerene* er ligeledes mørkebrune med rustbrune Rande. *Baghalsens Fjer* er af samme Farve; den inderste Halvdel af Fjerene er dog hvid. *Ryggens Fjer* er ligeledes glinsende mørkebrune. *Skulderfjerene* og *Fjerene paa Vingernes Overside* er lidt lysere graaligbrune, men har dog ligesom Ryggens Fjer en hel Del Purpurglans. *Overhaledækfjerene* er af samme Farve som Ryggens Fjer, de længste dog med rustbrune Rande omkring Spidserne. *Strubens Fjer* er mørkebrune med lyse, brungule til flødehvide Rande. *Forbrystets Fjer* er kraftigt mørkebrune med ret smaa, gulbrune Randpletter paa den skjulte Del af Fjerene og en lille Smule gullig hvidt i Spidserne af enkelte af Fjerene. Samme Farve har Kropsidernes Fjer; paa den øvrige Del af *Brystet* og *Bugen* har Fjerene mørkebrune og lyse, gulbrune til gullighvide Tværbaand. Midt over Brystet er disse lyse Tværbaand lysest, saaledes at der dannes et lyst Baand.

[1]) Zoologisk Museum, København, har dog et Eksemplar med Vingelængden 420 mm.

Undergumpens Fjer samt *Underhaledækfjerene* har ligeledes mørkebrune og hvidgule til brungule Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune, mørkest, nærmest sortebrune, paa deres yderste, smalle Del; deres inderste, bredere Del med mørke Tværbaand. Inderfanerne er stærkt hvidspættede, ja næsten hvide. *Armsvingfjerene* er ligeledes mørkebrune med mørkere Tværbaand, men kun med lidt lysspættede Inderfaner og med graalige, lysere Rande omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er graaligt mørkebrune med mørkere og lysere, nærmest graa Tværbaand og graalige Rande omkring Spidserne.

En endnu mørkere gammel Hun fra Kathrinebjerg ved Taastrup er afbildet paa samme Tavle øverst til højre; den er skudt $^{1}/_{4}$ 1904. Fuglen er saa at sige ensfarvet mørkebrun, kun er Fjerene paa *Skuldrene* og *Vingernes Overside* en Smule lysere i Randene. Fjerene midt over *Brystet* har smaa, flødehvide, til Dels skjulte Randpletter og ganske smalle, lyse Rande; det samme er Tilfældet med *Bugens* og *Undergumpens Fjer*. *Underhaledækfjerene* gør et lysere Indtryk, da Randpletterne er større og de lyse Rande omkring Spidserne af Fjerene bredere. *Svingfjerene* og *Halens Styrefjer* er ganske som hos den foran beskrevne, mørke Fugl.

Den lyse Variation, som ogsaa forekommer ret almindeligt, er afbildet paa Tavle XXXI og ser saaledes ud: Fjerene paa *Hovedets Overside* er mørkebrune med brede, gulbrune til flødehvide Rande. *Ørefjerene* er helt lyse. En ret bred, mørkebrun til mere rustbrunlig *Skægstribe* strækker sig fra Mundvigen nedefter. *Baghalsens Fjer* er af samme Farve som Fjerene paa Hovedets Overside. Fjerene paa *den forreste Del af Ryggen* er mørkebrune med meget brede, hvidgule til lyst rustbrune Rande og i disse udflydende Randpletter. *Skulderfjerene* er noget lysere mørkebrune med bredere, lyse Rande og større Randpletter, som næsten danner Tværbaand; de længste *Skulderfjer* er mørkest med mørke Tværstriber og Purpurglans. Fjerene paa *Vingernes Overside* har samme Farve og Tegning som Skulderfjerene, idet de mindste Vingedækfjer dog nærmest maa kaldes lyst rustrøde med mørke Pletter og de længste Vingedækfjer graaligbrune med mørkere og lysere til flødehvide Tværbaand, særlig paa Inderfanerne. Fjerene paa den nederste Del af *Ryggen, Overgumpen* samt *Overhaledækfjerene* er hvidligt rustgule til rustrøde, enkelte, særlig af Overhaledækfjerene, med mørkebrune Tværbaand. *Hele Undersiden* er ganske lys, rødligt gulbrun; *Strubens Fjer* med smalle, mørke Skaftstriber. Enkelte brune, spidse Pletter findes paa Forbrystet, Kropsiderne og Bugen, ligesom flere af *Undervingedækfjerene* har mørkebrune Pletter eller Partier. *Haandsvingfjerene* er graabrune med mørkere Tværbaand og er nærmest sortebrune paa deres yderste, smalle Del; Inderfanerne er nærmest hvide paa deres inderste, brede Del; omkring Spidsen af hver Fjer findes en ganske smal, flødehvid Rand. *Armsvingfjerene* har samme Farve, hver Fjer ligeledes med mørke Tværbaand og et stort, hvidt Parti paa den inderste Del af Inderfanen samt flødehvide Rande omkring Spidsen. *Halens Styrefjer* er graaligt til rustrødligt brune med ufuldstændige, sortebrune Tværbaand; Størsteparten af Inderfanerne er nærmest ren hvid, kun paa den yderste Del af Fjerene eller i Kanterne findes de mørke Tværbaand endnu. Fjerenes Spidser er flødehvide.

Denne Dragt bæres, som nævnt, af den nederst til venstre paa Tavle XXXI afbildede gamle Hun, som er skudt paa Svenstrup ved Borup $^{4}/_{10}$ 1914. Fuglen havde en bred, nedsunken Ægleder og maa saaledes antages at være ca. 29 Maaneder gammel. Eksemplaret, som findes afbildet paa samme Tavle nederst til højre, hører til samme lyse Type, men er i slidt og falmet Dragt. Hele den smukke, varme, lyse, rødligt gulbrune Farve paa Undersiden er næsten forsvundet; den findes kun endnu paa Skinnebenenes Fjer, men er ellers falmet saa stærkt, at Undersiden maa kaldes flødehvid. Fuglen, der er en Hun, er skudt $^{30}/_{4}$ 1916 paa Frijsenborg; den havde Æg i Æglederen og maa antages at være mindst et Aar gammel.

Hos en gammel Han i samme, blot endnu lysere, falmede Dragt som denne Hun, maa hele Oversiden ogsaa nærmest kaldes flødehvid, dog har de fleste af Fjerene en større eller mindre Rest af den mørkebrune Farve, særlig mod Spidserne, ligesom ufuldstændige Tværbaand fra Fjerskaftet og udefter; det samme gælder Halens Styrefjer. Hovedets Sider, Struben samt hele Undersiden er flødehvide, kun paa Forbrystet findes nogle ret store, graalig gulbrune Pletter; ligeledes findes den nederste Rest af Skægstriben. Fuglen er skudt $^{23}/_{5}$ 1917 paa Torbenfeldt ved Mørkøv; den er afbildet nederst paa Tavle XXX. Ligesom hos de unge Fugle findes alle mulige Overgange imellem de her beskrevne mørke og lyse Dragter.

Et Eksemplar med mørk Overside og ret lys Underside er afbildet øverst paa Tavle XXXI. Det er en gammel Han, skudt paa Bornholm $^{22}/_{9}$ 1904. „Buksernes“ Fjer med den mørke og lyse Tværstribning samt Halens rødlige Tone og smalle, mørke og lyse Tværstribning minder meget om den almindeligste Farvetegning hos Racen B. b. intermedius, men Fuglens Størrelse svarer dog ganske til Maalene for Buteo buteo buteo.

Nogen Forskel i Fjerdragten hos gamle Hanner og Hunner kan ikke med Bestemthed paavises, ligesom det vanskeligt lader sig gøre at skelne mellem toaarige og ældre Fugle; dog synes det, som om de mørke Tværstriber paa Fuglens Bryst og Bug bliver smallere med Alderen, men denne Forskel kan maaske ogsaa tilskrives individuelle Anlæg. For de lysbugede Eksemplarers Vedkommende lader det sig i hvert Tilfælde næppe gøre at skelne den toaarige Fugl fra ældre Fugle.

Den væsentligste Forskel mellem Fuglens ungdommelige Dragt og den voksne Fugls udfarvede Dragt er, som det vil ses af den her givne Beskrivelse, Tegningen paa Bryst og Bug, idet den unge Fugl har mørke Pletter eller i enkelte Tilfælde ufuldstændige Tværbaand, som er dannet af de lyse Randpletter. Kun paa den nederste Del af Bugen eller Undergumpen findes af og til fuldstændige, mørke og lyse Tværbaand, hvorimod den udfarvede Fugl har mere fuldstændig lys og mørk Tværstribning helt op til det mørkere Forbryst; men det kan ofte falde vanskeligt at afgøre, om man har en gammel eller ung Fugl for sig, naar Eksemplaret hører til den mørkeste eller den lyseste Type.

Gennemsnitsmaalene for de gamle Fugle viser den samme, lille Størrelsesforskel mellem Hanner og Hunner som hos de unge Fugle, men de enkelte Maal griber, som det vil ses af de vedføjede Maalelister, over i hverandre, saaledes at man ikke paa Størrelsen med Bestemthed kan skelne mellem Kønnene. 15 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde: 399,8 mm, Næblængde: 23,9 mm og Mellemfodens Længde 76,2 mm, hvorimod 12 gamle Hanner har følgende Maal: 385,1 mm, 22 mm og 74,6 mm. Sammenlignes Maalene med de tilsvarende for unge Fugle, vil det ses, at de gamle Fugle som Regel er lidt større og har kraftigere Næb end Flertallet af de unge Fugle; men ogsaa disse Maal gaar over i hverandre. Vingelængden hos baade unge og gamle Fugle svinger saaledes for Hanners Vedkommende mellem 370 og 408 mm, for Hunners Vedkommende mellem 380 og 420 mm.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Skanderborg $^{13}/_{5}$ 1903 *	410 mm	23 mm	78 mm
Sorø, Oktober 1914	410 „	25 „	72 „
Visborggaard $^{1}/_{7}$ 1916	410 „	26 „	77 „
Frijsenborg $^{27}/_{2}$ 1916	405 „	25 „	77 „
Taastrup $^{1}/_{4}$ 1904	405 „	24 „	74 „
Benzon $^{10}/_{4}$ 1917	405 „	24 „	77 „
Svenstrup $^{4}/_{10}$ 1914 *	400 „	24 „	—
Frijsenborg $^{27}/_{2}$ 1916	400 „	23,5 „	75 „
Södermanland, Sverige $^{12}/_{4}$ 1919	398 „	23 „	—
Horsens $^{22}/_{10}$ 1914	397 „	23 „	74 „
„ $^{25}/_{9}$ 1914	395 „	25 „	—
Frijsenborg $^{30}/_{4}$ 1916 *	391 „	23 „	78 „
Boller $^{1}/_{3}$ 1916	391 „	23 „	77 „
Visborggaard $^{18}/_{4}$ 1916 (*)	390 „	23,5 „	78 „
Kongelunden $^{8}/_{10}$ 1905	390 „	24 „	78 „
15 gamle Hunner i Gennemsnit:	399,8 mm	23,9 mm	76,2 mm
Største Maal:	410 „	26 „	78 „
Mindste „ :	390 „	23 „	72 „
Gamle Hanner			
Sødringholm $^{11}/_{4}$ 1912	400 mm	23 mm	74 mm
Mariager $^{2}/_{11}$ 1920	394 „	22,5 „	78 „
Frijsenborg $^{28}/_{9}$ 1915	392 „	21,5 „	—
Trustrup $^{11}/_{6}$ 1900	390 „	22 „	70 „
Boller $^{25}/_{8}$ 1916	388 „	21 „	74 „
Frijsenborg $^{17}/_{3}$ 1916	387 „	23 „	76 „
Svenstrup $^{2}/_{7}$ 1915	386 „	22 „	70 „
Vedbæk $^{31}/_{1}$ 1912	385 „	22,5 „	77 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Aakirkeby 22/9 1904 (*)	380 mm	22,5 mm	78 mm
Sorø 12/11 1916 *	379 „	22 „	74 „
Torbenfeldt 23/5 1917 *	370 „	21 „	—
Frijsenborg 13/4 1915 *	370 „	21 „	—
12 gamle Hanner i Gennemsnit:	385,1 mm	22 mm	74,6 mm
Største Maal:	400 „	23 „	78 „
Mindste „ :	370 „	21 „	70 „

Med Hensyn til, hvorvidt de lyseste Eksemplarer er de mindste, har en Undersøgelse vist, at det foreliggende Materiale ikke kan siges at bevise dette; i Tabellerne er de lyse Fugle mærket *, saafremt Fuglen er helt lys, (*) saafremt kun Bugen er lys. Maalene udviser følgende:

	Gennemsnitsmaal af Vinge	
	Mørke	Lyse
Unge Hunner, ♀ juv.	390,6 mm	397,8 mm
„ Hanner, ♂ juv.	377,0 „	379,2 „
Gamle Hunner, ♀ ad.	400,5 „	397,7 „
„ Hanner, ♂ ad.	390,2 „	374,7 „

Iris er mørkebrun til gulligbrun eller graalig; hos Redeunger kan den være graablaa. Næbbet er mørkt hornfarvet, lysere ved Roden. Vokshuden og Fødderne er varmt gule. Kløerne er blaaligt til brunligt hornfarvede, ofte ret lyse hos de lyseste Individer. Mellemfoden er ret lang, længere end Mellemtaaen; den er fjerklædt paa de to øverste Femtedele; baade For- og Bagside er beklædt med en Række rektangulære Skæl, paa Siderne findes derimod smaa, mangekantede Skæl. Tæernes Overside er ligeledes beklædt med rektangulære Skæl, kun paa det inderste Led med smaa, mangekantede Skæl. Mellem Yder- og Mellemtaa findes Forbindelseshud; 1ste, 2den og 4de Taa er omtrent lige lange, 3die er længst. Kløerne er ret store og krumme, 1ste og 2den Taas størst, 4de Taas mindst; Næbbet er kraftigt. Næseborene er ovale. Vingerne er ret store og brede; paa den sammenfoldede Vinge er Haandsvingfjerene omkring 95 mm længere end de længste Armsvingfjer. 4de Haandsvingfjer er længst, 5te omtrent lige saa lang, 3die ganske lidt kortere, 2den en hel Del kortere, kun lidt længere end 6te, 1ste meget kortere; 2den til 5te med tydelig Indskæring paa Yderfanen; 1ste til 4de med kraftig Indskæring paa Inderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er temmelig kort og omtrent lige afskaaret.

Vedføjede Brystben- og Bækkenmaal viser i Gennemsnit den samme lille Størrelsesforskel mellem Hanner og Hunner som de foran nævnte Maal.

Unge Hunner		Brystben		Bækken
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Frijsenborg 29/5 1916	70 mm	36,5 mm	45 mm	41,5 mm
Herlufsholm 26/9 1918	—	35 „	42 „	38 „
Kjellerup 12/5 1917	69 „	38 „	48 „	40 „
Nordfeld 13/5 1917	66,5 „	35 „	44 „	37,5 „
Benzon 25/3 1915	—	35 „	—	—
Svenstrup 24/11 1915	65,5 „	35 „	43 „	38 „
Kjellerup 14/5 1917	75 „	39 „	48 „	40 „
Søborg Mose 3/9 1914	68 „	34 „	—	38 „
Benzon 5/5 1915	64 „	36 „	43,5 „	39 „
Sindal 19/5 1920	69 „	39 „	43 „	42 „
Benzon 17/5 1916	68 „	37 „	48 „	39 „
Visborggaard 18/4 1916	67 „	35 „	45 „	40 „
Benzon 26/9 1914	68 „	34 „	40 „	36 „
„ 5/5 1916	67 „	35 „	42 „	36 „
Frijsenborg 22/11 1915	67,5 „	37 „	44 „	39 „
Benzon 22/4 1915	64 „	35 „	43 „	37 „
Gennemsnitlig:	67,7 mm	36,0 mm	44,2 mm	38,7 mm
Største Maal:	75 „	39 „	48 „	42 „
Mindste „ :	64 „	34 „	40 „	36 „

Unge Hanner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Stenløse 29/8 1913	68 mm	33,5 mm	41 mm	37 mm
Frijsenborg 2/9 1916	66 „	33 „	40 „	35 „
Herlufsholm 26/9 1918	64 „	35 „	40 „	—
Visborggaard 22/7 1916	—	33,5 „	—	—
Boller 12/9 1916	66 „	34 „	42 „	37 „
Kjellerup 19/5 1917	69 „	35 „	46 „	—
„ 14/5 1917	63 „	35 „	48 „	38 „
Boller 29/8 1916	64 „	34 „	43 „	38 „
Frijsenborg 30/4 1916	62 „	34,5 „	45 „	36 „
Benzon 1/6 1917	66 „	36 „	47 „	39 „
Frijsenborg 30/4 1916	65 „	34 „	41 „	38 „
Mariager 23/10 1918	62 „	34 „	43 „	37 „
Frijsenborg 22/8 1916	63 „	35 „	43 „	38 „
Gennemsnitlig:	64,8 mm	34,3 mm	43,3 mm	37,3 mm
Største Maal:	69 „	36 „	48 „	39 „
Mindste „ :	62 „	33 „	40 „	35 „

Gamle Hunner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Visborggaard 18/4 1916	68 mm	35 mm	46 mm	40 mm
Taastrup 1/4 1904	—	35 „	47 „	—
Boller 1/3 1916	68 „	33 „	44 „	38,5 „
Benzon 10/4 1917	68 „	37 „	47 „	38 „
Frijsenborg 30/4 1916	71,5 „	39 „	46 „	41 „
Svenstrup 4/10 1914	70 „	36 „	48 „	38 „
Horsens 22/10 1914	68 „	37 „	44 „	40 „
Lystrup 3/10 1911	71 „	37,5 „	44 „	37,5 „
Kongelunden 8/10 1905	70 „	35 „	43 „	—
Visborggaard 1/7 1916	69 „	36 „	48 „	39 „
Gennemsnitlig:	69,3 mm	36,1 mm	45,7 mm	39 mm
Største Maal:	71,5 „	39 „	48 „	41 „
Mindste „ :	68 „	33 „	43 „	37,5 „

Gamle Hanner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Frijsenborg 13/4 1915	62 mm	35 mm	45 mm	41 mm
Svenstrup 2/7 1915	65 „	33,5 „	45 „	38 „
Frijsenborg 17/3 1916	65 „	35 „	43 „	36 „
Torbenfeld 23/5 1917	64 „	35 „	43 „	37 „
Mariager 2/11 1920	65 „	36 „	48 „	38 „
Frijsenborg 28/9 1915	65 „	35 „	41 „	—
Gennemsnitlig:	64,3 mm	34,9 mm	44,2 mm	38 mm
Største Maal:	65 „	36 „	48 „	41 „
Mindste „ :	62 „	33,5 „	41 „	36 „

Ialt har 136 Musevaager foreligget til Undersøgelse; deraf var 9 usikkert kønsbestemt, hvorfor de ikke er medregnede i denne Oversigt, 10 var Dununger af Buteo buteo buteo, alle stammende fra Danmark. Af Resten, ialt 117 Stykker, maatte 75 Eksemplarer henregnes til Racen Buteo buteo buteo; deraf var 23 unge Hunner, 25 unge Hanner, 15 gamle Hunner og 12 gamle Hanner. 41 Eksemplarer svarede baade efter Beskrivelserne i Litteraturen og de i denne opgivne Maal nærmest til Racen Buteo buteo intermedius; af disse var 12 unge Hunner, 14 unge Hanner, 8 gamle Hunner og 7 gamle Hanner.

Eet Eksemplar, som er skudt ved Helsinge paa Sjælland 10/9 1912, minder paa Grund af den stærkt fremherskende røde Farve saavel paa Overside som paa Underside samt paa den meget røde Hale i nogen Grad om *Steppevaagen, Buteo buteo vulpinus* Gloger. Fuglen er i Fældning, men har dog næsten opnaaet den voksne Fugls Dragt og er saaledes mindst 16 Maaneder gammel. Den ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* er mørkebrune med lyse Rande. *Ørefjerene* er nærmest rustrødligbrune med lyse, gullige Rande. Fjerene paa *Baghalsen, Ryggen* og *Vingernes Overside* er mørkebrune med brede, rødligt rustfarvede Rande; de længste Skulderfjer og de længste Vingedækfjer har intet eller kun meget lidt rustrødt Anstrøg. Inderfanerne har lyse og mørke Tværbaand paa den inderste Del af Fjerene. De længste *Overhaledækfjer* er kraftigt rustrøde med mørkere, brune Tværbaand, mere hvidlige paa deres inderste Del. *Fjerene ved Næbroden, omkring Øjet* og paa *Struben* er flødehvide, de fleste med mørkebrun Skaftstribe. Paa *Forhalsen, Halssiderne* og *den forreste Del af Brystet* er Fjerene rødbrune til rustrøde med brede, lysere, gulligbrune til hvidgule Rande. Fjerene paa *den øvrige Del af Brystet, Bugen, Undergumpen* samt *Underhaledækfjerene* er meget lyst brungule til hvidlige; paa Kropsiderne med brede, ufuldstændige Tværbaand og et rustrødligt Anstrøg. Paa den nederste Del af Brystet og Bugen har flere af Fjerene ganske smalle, mørke Skaftstriber, nærmest kun mørke Skafter, endende i spidse Pletter. Fjerene paa *Skinnebenenes Inderside* samt paa *Mellemfoden* er lyst rødlig gulbrune, de øverste af *„Buksernes“ Fjer* er nærmest ensfarvet rustrøde, de nederste, længste lysere, mere gullige, men dog med rustrødligt Anstrøg samt mørkere Tværbaand. *Svingfjerene* er normalt farvede, hvorimod *Halens Styrefjer* er usædvanlig kraftigt rustrøde med smalle, mørkebrune Tværbaand; Spidserne af Fjerene er ogsaa rustrøde, kun omgivne af en smal, flødehvid Rand. Fuglen er afbildet paa Tavle XXXV sammen med en ung Han- og en Hun-Steppevaage, stammende henholdsvis fra Syd-Rusland og fra Palæstina.

Den unge Han, som er skudt 6/2 1910 i Rusland, har omtrent samme Farve paa Hoved, Ryg og Overhaledækfjer som den foran beskrevne, danske Fugl, men Fjerrandene paa Hoved og Baghals er en hel Del bredere, mere gulligbrune. Paa Nakken og den øverste Del af Baghalsen er Fjerene nærmest flødehvide med ret smalle, mørkebrune Skaftstriber. Strubens Fjer er lyst gulbrune med mørke Skaftstriber. Brystet, Bugen og Underhaledækfjerene er kraftigere gulbrune med varmt rødligt Anstrøg og med mørke, lidt rødligbrune Skaftstriber eller spidse Pletter. „Bukserne“ er nærmest rustrødligbrune med lysere Randpletter og Spidser. Halen er smudsig rustrød med 3—4 fuldstændige, mørkebrune Tværbaand og flere afbrudte, utydelige Tværbaand; Inderfanerne er spættede med hvidt. *Hunnen* fra Palæstina er skudt 7/5 1911. Den ser saaledes ud: Fjerene paa Oversiden af Hovedet er mørkebrune med brede, rustrøde til rustgule Kanter. Fjerene paa Forryggen, Skulderfjerene og til Dels Vingedækfjerene er mørkebrune med brede, rustrøde til rustgule Rande; flere af Skulderfjerene har lysere Randpletter. Fjerene paa den nederste Del af Ryggen og paa Overgumpen samt Overhaledækfjerene er ensfarvet mørkebrune; de længste Overhaledækfjer er dog mere rødligbrune med lysere rustrøde til rustgule Rande. Hele Undersiden er nærmest rustrød, lysere gullig paa Struben, hver Fjer med mørkt Skaft; paa den nederste Del af Brystet, paa Bugen og Kropsiderne har Fjerene desuden store, lysere gullige til flødehvide Randpletter. „Bukserne“ er mørkere, nærmest rødbrune. Halens Styrefjer er smudsigt rustrøde med brune Pletter, som danner svage Rester af Tværbaand.

De tre Fugles Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Køn? Helsinge, Sjælland 10/9 1912	383 mm	22,5 mm	75 mm
Hun, Palæstina 7/5 1911	381 „	23 „	71 „
Han, juv., Rusland 6/2 1910	339 „	19,5 „	68 „

Den danske Fugls Maal svarer saaledes nærmest til Maalene for Buteo buteo vulpinus-Hun. Den lysere Underside og Halens kraftige, ikke udflydende Tværbaand gør, at man maaske ogsaa kan kalde den en intermedius-præget B. buteo buteo. Hvor Fuglen rettelig bør henregnes, kan ikke fastslaas af det foreliggende Materiale. E. Lehn Schiøler henførte Eksemplaret til B. b. vulpinus og anførte paa Grundlag heraf denne Race som en sjælden Gæst her i Landet fra Sydøst (Bd. I, Side 231).

Paa Sardinien-Korsika findes Racen *Buteo b. arrigonii* Picchi, paa de canariske Øer *B. b. insularum* Floericke, paa de capverdiske Øer *B. b. bannermani* Swann, paa Madeira *B. b. harterti* Swann og paa



Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).

Ung Hun, ♀ juv. $^{2}/_{9}$ 1916. Frijsenborg. Ca. 4 Mdr. gl.

Hun, ♀ $^{12}/_{5}$ 1917. Stendalgaard ved Kjellerup. Ægleder ganske tynd og ret. Dragten slidt og falmet. Ca. 12 Mdr. gl.

Hun, ♀ $^{5}/_{5}$ 1916. Benzon ved Grenaa. Ægstok jævnt fint-grynet. Ægleder ganske ret og tynd; Dragten slidt. Ca. 12 Mdr. gl.





Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 10/4 1917. Benzon ved Grenaa.
Normal mørk Fugl. I Æglægning. Ca. 23 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 1/4 1904. Kathrinebjerg ved Taastrup.
Meget mørk Fugl.

Gammel Han, ♂ ad. 23/5 1917. Torbenfeldt ved Mørkøv.
Meget lys Fugl.





Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).

Gammel Han, ♂ ad. 22/9 1904. Bornholm. Buksernes Tværstribning og Halens rødlige Tone viser Tilnærmelse til B. b. intermedius.

Gammel Hun, ♀ ad. 4/10 1914. Svenstrup ved Borup. Ægleder bred, nedsunken. Mindst ca. 29 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 30/4 1916. Frijsenborg. Æg i Æglederen.







H. Weis fot.

Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).
Rede i Løvskov (Jylland).







H. Weis fot.

Musevaage, Buteo buteo buteo (L.).

Rede i Løvskov (Jylland); paa nederste Billede ses begge de gamle Fugle ved Reden.





Østlig Musevaage, Buteo buteo intermedius Menzbier.
Han, ♂ 8/5 1916. Frijsenborg. Sandsynligvis 1 Aar gl.

Ørnevaage, Buteo ferox ferox (Gm.).
Køn? 8/12 1892. Lønnede Skov.
Tilhører Zoologisk Museum.





Buteo buteo vulpinus Gloger?
Skudt i Danmark. 10/9 1912. Helsinge, Sjælland.

Steppevaage, Buteo buteo vulpinus Gloger.
Ung Han, ♂ juv. 6/2 1910. Syd-Rusland.

Steppevaage, Buteo buteo vulpinus Gloger.
Hun, ♀ 7/5 1911. Palæstina.



Azorerne *B. b. rothschildi* Swann. Mod Øst træffes Racerne *B. b. intermedius* Menzbier, *B. b. vulpinus* Gloger og *B. b. japonicus* (Temm. & Schleg.).

Udbredelsen for selve Racen *B. buteo buteo* falder i store Træk over Europas vestlige Del, fra det allervestligste Rusland og Lilleasien ud til Atlanterhavet i Vest.

Saaledes som Racen er afgrænset i dette Arbejde, har den følgende mere detailleret beskrevne Udbredelse. Paa *Island* og *Færøerne* har den aldrig vist sig. I *Sverige* findes den almindelig i det sydlige og mellemste af Landet, men bliver herfra mod Nord sparsommere og erstattes her af den Østlige Musevaage (Falkevaagen), selv om den endnu skal forekomme et Stykke op i Norrland (til omkring 64° n. Br.). O. Gylling angiver, at endnu ved Sundsvall er det særlig denne Race, som forekommer (Jägerskiöld och Kolthoff). Imidlertid maa det her bemærkes, at et nøjere Kendskab til Udbredelsesforholdene af denne Race og den Østlige Musevaage endnu ikke foreligger i Detailler fra dette interessante Mødested for de to Racer paa den skandinaviske Halvø, idet først de seneste Aar har vist, at den Østlige Musevaage gaar ret langt mod Syd i Sverige. For *Finlands* Vedkommende er Hortling (1929) meget forsigtig i sine Angivelser, idet han skriver: „Hos oss bosatt på Åland (några ex. skjutna, av vilka ett förvaras i Kotka finska samskola) och sannolikt i SW och möjligen SFinland". Stresemann (Journal f. Ornith. 1925) har ligesom Lönnberg kun fundet den østlige Form i undersøgt Materiale fra Finland. I *Norge* findes den „almindelig i de lavere liggende skovlandskaber paa Østlandet, i Trøndelagen og de indre dele af søndre Helgeland idetmindste til Hatfjelddalen. Mod vest er den endnu temmelig almindelig i kysttrakterne i Kristiansands stift. Langs vestkysten er den paatruffet her og der, saasom ved Stavanger, i Hardanger og Søndfjord. I omegnen af Bergen vides den aldrig iagttaget. Nordligst er den fundet paa Tromsøen, hvor et omstreifende individ blev skudt i 1904. Paa fjeldsiderne forsvinder den allerede i den subalpinske region" (Collett ved Ø. Olsen, 1921, Side 260). I *Stor-Britannien* yngler den almindeligst i Wales, paa den devonske Halvø og i Lake-Distrikterne, meget sparsomt i Penninerne og New Forest, endvidere almindelig i det centrale, vestlige og nordlige Skotland med de indre Hebrider; andre Steder kun rent tilfældig (Pract. Handbook Brit. Birds, 1921). I *Irland*, hvor den tidligere har været almindelig, blev den totalt udryddet allerede omkring 1883—85 og kommer nu kun her som Gæst (Ussher and Warren 1900). Syd for os er den udbredt næsten overalt og er ligesom i Danmark sammen med Taarnfalken og Spurvehøgen den almindeligste Rovfugl. I *Holland* er den dog en sjælden Ynglefugl (van Oordt en Jan Verwey 1925), og i Syd-Europa er den ikke hyppig. *Mod Øst i Europa* gaar en Linie fra Norrland i Sverige til Konstantinopel gennem det Omraade, hvor den almindelige Musevaage og den Østlige Musevaage har deres henholdsvis østlige og vestlige Grænse i Europa. Vedrørende de to Formers Udbredelse i dette Blandingsomraade har E. Stresemann (i Journal f. Ornith. 1925, Side 303) samlet de Oplysninger, som foreligger i Litteraturen; da det heraf fremgaar, at vor Viden herom endnu er overordentlig mangelfuld, skal vi ikke komme nærmere ind derpaa, men maa henvise til Stresemanns Afhandling.

I *Danmark* har Musevaagen været en meget almindelig Ynglefugl overalt i større og mindre Skove, selv i Kratskove af liden Størrelse; men hensynsløs Forfølgelse, særlig i Aarene 1880—1910, har formindsket Antallet af ynglende Fugle meget betydeligt, dog synes den i de seneste Aar atter at være tiltaget lidt. Det har været angivet, at den ikke kendtes ynglende fra Bornholm, men ogsaa her er der fundet enkelte Par (se f. Eks. L. Jensen-Tusch, D. O. F. T., I, 1906—07, Side 157).

Musevaagen nævnes af Kjærbølling og andre Forfattere i det 19. Aarhundrede som vor almindeligste Rovfugl; dette er den vel nok endnu, men ikke i samme Mængde som tidligere. I vor Tid vinder den dog i Jylland noget Terrain ved Indvandring i Plantagerne, hvor den imidlertid ikke endnu er tiltaget meget; man maa tillige have Opmærksomheden henvendt paa, om muligvis den Østlige Musevaage skulde forekomme her.

Musevaagen er paavist allerede i den ældre Stenalder (Mejlgaard, Havelse), ligesom Fund af den forekommer fra Jernalderen (Vejleby), H. Winge.

Ingen andre danske Rovfugle hører som Musevaagerne til i Billedet af de danske Skove i det tidlige Foraar — deres Kredsen i pragtfulde, vide Cirkler under glade, vidtlydende Skrig over Skoven, der begynder at faa et brunligt Skær af de svulmende Bladknopper, er det sikre Foraarstegn, ligesom den tiltagende Mængde af dem om Efteraaret fortæller Iagttageren, at Sommeren er svundet.

Danmarks Musevaager er fortrinsvis *Trækfugle*, som forlader Landet med Oktober Maaned, idet

kun enkelte bliver tilbage; Tilbagevandringen finder Sted i Februar—Marts. Udpræget Trækfugl som den Østlige Musevaage er den almindelige Musevaage dog langtfra. Fra omkring Midten af September paa Efteraarstrækket og paa Foraarstrækket langt hen i April har vi tillige gennemvandrende nordiske Fugle. I England er Arten derimod stationær. I Sverige og Norge er Arten hovedsagelig Trækfugl; til Västergötland ankommer Musevaagen i Marts eller Begyndelsen af April, til Uppland og det sydøstlige Norge i første Halvdel af April, enkelte Aar dog undtagelsesvist allerede de sidste Dage af Marts. Efteraarstrækket finder Sted fra Norge-Sverige i September og Oktober, og kun sjældent overvintrer Musevaagen i disse Egne, oftest i det sydligste Sverige; overvintrende Fugle er truffet i Norge $^{2}/_{3}$ 1887 ved Stavanger (Hun), $^{11}/_{11}$ 1911 i Telemarken, $^{22}/_{1}$ 1912 paa Lister (Han) og $^{1}/_{12}$ 1914 paa Kraakenes i Fane (Hun) — (Collett; Jägerskiöld och Kolthoff). I Skaane er Trækket fulgt i Aarene 1880—1911 af Skovrider O. Rygaard paa Häckeberg (SØ for Malmø); Foraarstrækkets første Fugl iagttoges her mellem $^{14}/_{2}$ og $^{26}/_{3}$ (Middelværdi $^{8}/_{3}$) og Efteraarstrækkets første Fugle mellem $^{12}/_{10}$ og $^{14}/_{11}$ (Middel $^{26}/_{10}$); Trækket her staar selvfølgelig i nøjeste Forbindelse med det over Danmarks østlige Øer iagttagne Træk (Danske Fugle VI, 1925). De seneste Aars Undersøgelser har vist en langt videre Udbredelse i Sverige af den Østlige Musevaage end tidligere antaget; det maa derfor fremhæves, at Trækstudierne over Musevaager i Fremtiden maa tage mere Hensyn hertil og søge at udrede den Forskel mellem de to Formers Træktider, som tydeligt nok findes, idet Eksemplarer af B. b. intermedius næsten kun er skudt her i Landet fra lidt hen i April om Foraaret samt mellem 10. September og 15. Oktober om Efteraaret — altsaa tydende paa en senere Ankomst om Foraaret og en tidligere Bortrejse om Efteraaret end den almindelige Musevaage.

Musevaagen var blandt de Fugle, som *H. Chr. C. Mortensen* anvendte til *Ringmærkningsforsøg* allerede omkring Aarhundredskiftet. Ialt mærkede han fra 1902 til 1913 59 Musevaager, hvoraf han igen fik Meddelelser om 33, hvilket udgør 56 %; af disse blev dog to sluppet i Frihed igen og er ikke senere truffet. De fleste Meddelelser er kommet her fra selve Danmark og oftest samme eller paafølgende Aar; nogle har dog levet i flere Aar, inden de er forulykket, og har da i flere Tilfælde fundet deres Død ikke langt fra Mærkningsstedet, og de udviser saaledes den ofte iagttagne Vedhængen til Hjemegnen. En enkelt, der var mærket i Viskum Skov Vest for Randers 1910, blev dog fire Aar senere i Juni skudt i Halland i Sverige. En Musevaage, mærket i 1913 ved Randrup, Nord for Randers, endte først sine Dage i 1920 tæt herved og havde levet i fri Tilstand i over syv Aar; denne overgaas imidlertid af en anden af Mortensens Musevaager, der blev mærket i 1910 (Bjerring, Sydvest for Randers) og ikke mindre end godt 14 Aar senere blev skudt ved Sophiendal, Skanderborg, i Efteraaret 1924 (se Aquila 1925—26, Side 271—73). Thienemann nævner en Musevaage, som levede ca. 15 ½ Aar efter Mærkningen (Journ. f. Ornith. 1926), og vi kan i denne Forbindelse nævne, at Musevaagen kan blive betydeligt ældre, idet Eksemplarer i Fangenskab har levet 25 Aar (Proc. Zool. Soc. 1925, Side 1365). Ringmærkningerne viser forøvrigt, at Musevaagerne først strejfer en Del om her i Landet, før de begynder Efteraarstrækket, og at enkelte af vore egne Musevaager overvintrer her. Fra Udlandet er der kommet Meddelelse om 6, hvoriblandt den ovennævnte fra Halland i Sverige og en fra Flensborgegnen; af de øvrige er een fanget i Saks 1. April i Ny-Pommern ved Damgarten (Vest for Stralsund), medens to er blevet skudt nær Crefeld (i September og December) og een i Nærheden af Haag (i Februar). Overvintringen har altsaa iflg. dette fundet Sted i det vestligste Tyskland og Holland (se D. O. F. T., I, Side 148, III, Side 86, IV, Side 33, V, Side 119 og VI, Side 120; desuden har Fru I. Lemming Mortensen i Brev elskværdigst meddelt senere indvundne Resultater).

Senere er der med *P. Skovgaards* Ringe foretaget vellykkede Ringmærkningsforsøg med denne Fugl (Danske Fugle 1926, Side 78 flg. og 1930, Side 27—28). Af 110 Fugle mærkede i Jylland, paa Sjælland og i Skaane er 48 blevet meldt igen, hvoraf 9 fra Lande Sydvest for Danmark; de 48 genmeldte Fugle udgør ikke mindre end 43,6 % og viser saaledes, hvor overordentlig haardt Musevaagen forfølges. Skovgaard uddrager følgende Trækbillede af Mærkningerne: i August, September og Oktober strejfer unge og gamle om i Hjemlandet i større eller mindre Afstand fra Hjemstedet. I November er der pludselig meget faa tilbage, men samtidig er nogle ogsaa naaet til deres Vinterkvarters sydligste Grænse i Frankrig. Trækket gaar tydeligt mod Sydvest, men Vinterkvarteret indbefatter Danmark, strækker sig mod Syd til lidt Syd for Paris (nemlig Dampierre, Prov. Loiret; Fuglen mærket ved Häckeberg i Skaane), og er et Bælte af Bredde som Belgien langs det vestlige Europa; Over-

vintringen sker fortrinsvis i den sydligste Del af dette Omraade. I December og Januar er der genmeldt nogle enkelte fra Danmark som stationære; men allerede i Februar og svagt lidt tidligere begynder de ældre Fugle at vende hjem; en enkelt ca. toaarig Fugl er dog fanget ved Cateau i Nord-Frankrig endnu 1. Marts (1927); unge Fugle træffes i Udlandet indtil Midten af Marts, paa hvilken Tid tillige enkelte af dem viser sig i Danmark, hvor de dog særlig talrigt indfinder sig i Løbet af April. Naar en *ung* Fugl træffes her i Landet om Vinteren i December—Februar, er det antagelig oftest en nordisk Fugl, der er standset her paa Trækket; imidlertid er det kun i ganske enkelte Tilfælde sket, at unge Fugle overhovedet er blevet skudt her i Landet i det nævnte Tidsrum. Mange unge, eetaarige Fugle er blevet skudt om Foraaret i de sidste Par Uger af April og de første tre Uger af Maj; hvorvidt disse har været Fugle, der var født her i Landet, eller hvorvidt det har været Fugle nordfra, vides ikke; i alle Tilfælde har de sikkert ført en vegeterende Tilværelse, endnu ikke besværet af Redepligter.

Svenske Fugles Træk falder i det store og Hele sammen med de danskes; det er dog i Sverige som i Norge en Sjældenhed at træffe overvintrende Musevaager. I Sverige har Ringmærkningsforsøgene med Musevaage givet ca. 18 % genmeldte (E. Lönnberg: „Till kännedomen om de svenska dagrovfåglarnas flyttning“ 1928). Desværre gør den mulige Indblanding af den Østlige Musevaage Resultaterne herfra lidt usikre. Enkelte Musevaager kan blive i Skaane til ret langt ud paa Vinteren, men allerede i Oktober er trækkende Fugle naaet til Wismar og Belgien. De unge, svenske Musevaager overvintrer som de danske i den nordvestlige Del af det mellemeuropæiske Kontinent fra Wismar i Øst, gennem Westfalen og Belgien til den nordlige Del af Frankrig. En enkelt 4½ Aar gammel Fugl blev skudt 25. Januar paa Helgoland efter en Storm. Den sydligste Forekomst af en svensk Fugl er i Departementet Deux Sèvres (10. Marts). En enkelt ung, svensk Musevaage, mærket som Unge i 1926 i Stora Sundby i Södermanland, blev taget i Saks 13. September ved øvre Rendalen, Hedemarken i Norge; denne Vandringsretning afviger jo meget fra de øvriges, men blandt unge Fugle af forskellige Arter kendes efterhaanden mange Eksempler paa, at de kan tabe Sansen for Retningen og vandre „vildt“ udenfor Artens Trækvej. *Fr. v. Lucanus* angiver endvidere om Trækket af denne Art (Die Rätsel des Vogelzuges, 1929), at mellemeuropæiske Musevaager i meget høj Grad har vist sig at være Standfugle, men at en Del af dem gaar paa Vandring mod Vest, Sydvest og i sydlig Retning, dog er Vandringen ikke af meget stor Udstrækning. F. Eks. er en Fugl, mærket Nord for Berlin, truffet i Spanien; Fugle fra Kurland og Øst-Preusen er vandret til Pommern, Harzen, Belgien, Schlesien, Böhmen, Østrig og Syd-Frankrig, Fugle fra Schweiz til Gironde og Bordeaux i Frankrig. Som for saa mange andre Fugles Vedkommende har Mærkningerne som nævnt godtgjort, at Musevaagerne hænger ved deres Hjemsted, idet de overvintrer der eller vender tilbage dertil efter Trækket. Overvintringsstedet for samme Individ synes i visse Tilfælde at være det samme i forskellige Aar.

En enkelt Fugl skal have vandret fra Mecklenburg til Abessinien (ca. 5200 km), men herimod maa fremhæves, at E. Stresemann paapeger (Orn. Monatsber. 34, 1926, Side 86), at den alm. Musevaage ikke gaar til Afrika og ikke er truffet i den æthiopiske Region; man maa derfor antage, at Ringen har været anbragt paa en anden Fugl (Hvepsevaage?), der af Mærkeren er blevet registreret som en Musevaage — desværre drives Ringmærkning jo ikke altid under tilstrækkelig videnskabelig Kontrol.

Musevaagens Træk finder Sted om Dagen, oftest i stille Vejr, og mest om Formiddagen til noget hen paa Eftermiddagen; man kan da undertiden se hele Skarer spredt vandre mod Syd, maaske i en Højde af hundrede til to Hundrede Meter; ofte har de Tid til under den magelige Trækfart at glide i Kredse over en Skov, inden Rejsen fortsættes; tiltrækkes de da af Shuhu'en ved en Kragehytte, kan Rejsen mod Syd stoppe for dem for evigt. Paa Efteraarstrækket opholder endvidere mange sig her i Landet i længere Tid.

Musevaagens oftest hørte *Skrig* er et klart miauende hi-æ, hi-æ; det høres særlig om Foraaret fra de kredsende Fugle, men Fuglen udstøder det ogsaa, naar den sidder i et Træ, paa en Jordvold, en Hegnspæl eller lignende Sted. Som bekendt kan Skovskaden udstøde et Skrig, som tidt er forbavsende nær Musevaagens i Tone og Klangfarve, i hvert Fald for det menneskelige Øre; muligvis er dette Skovskadens Skrig en Efterabning, men kan dog selvfølgelig ogsaa være oprindeligt for den. Ogsaa med Duehøgens Skrig er Forveksling mulig. Den unge Musevaage kan meget tidligt udstøde det karakteristiske hi-æ; endogsaa Unger, der endnu ikke har meget af Fjerdragten til at skjule Dun-

dragten med, kan udstøde dette Skrig meget lignende de gamle Fugles. Overrasker man en Musevaage, som f. Eks. sidder og soler sig en Middagsstund i en Skovudkant, kan den, idet den flyver op, udstøde et arrigt Skrig, der nærmest kan gengives som ki-uv, ki-uv; forbavsende er det for øvrigt at se, hvor vidt Næbbet aabnes, naar Musevaagen udstøder et kraftigt Skrig. De Lyde, som man kan høre fra Musevaagen, kan dog variere en Del; lidt mere herom vil vi nævne nedenfor.

Musevaagen, hvis Vingefang er omkring 117—137 cm[1], er den Rovfugl af hele Gruppen Aquilidae, som man ser mest til her i Landet, og den er overordentlig let kendelig, naar den paa sine brede afrundede, næsten horisontalt stillede Vinger og med vidt spilet Hale, hvis yderste Fjer ofte under Flugten naar næsten ud til Vingernes Bagkant, i Timevis glider i store Kredse over Landskabet; og høres samtidig dens miauende hi-æ, hi-æ, er Identificeringen yderligere lettet. Naar den sidder stille for at hvile eller lure paa Bytte, ser den tæt og undersætsig ud; fra Vintermusevaagen kendes den let, da den mangler denne Arts karakteristiske hvide Parti paa Halen. Under Flugten fra et Sted til et andet er den ret tung i Bevægelserne, selv om man maa indrømme, at den, naar en Flok Krager er i Hælene paa den, med ikke ringe Hurtighed og Elegance forstaar at undgaa sine Forfølgere under Flugten hen over lave Bevoksninger eller mellem Træernes Stammer. Kjærbølling giver iøvrigt (efter Naumann) følgende pudsige Karakteristik af Musevaagens sjælelige Egenskaber: „I dens Charakter ligger mere dum Trodsighed og Stivsind end Ondskab“.

Efter E. Lehn Schiølers Undersøgelser bliver Musevaagen øjensynlig først *yngledygtig,* naar den er tæt ved to Aar gammel; i det forhaandenværende Materiale findes ingen eetaarige Fugle, hvorom det med Sikkerhed kunde siges, at de havde ynglet. Da imidlertid visse andre Rovfugle af lignende Størrelse som Musevaagen i sjældne Tilfælde er paavist som ynglende et Aar gamle, er det muligt, at ogsaa denne Art i eksceptionelle Tilfælde kan yngle i denne unge Alder; de to Køns talmæssige Repræsentation synes ens og tvinger altsaa ikke dertil. I Marts og i Begyndelsen af April kan man se Musevaagerne parre sig; Parringen kan foregaa paa Reden eller paa en Gren i et aabent Træ. De Gange, vi har set Parringen, har Fuglene først i nogen Tid kredset i store Ringe over den Skovstrækning, hvor de ogsaa kunde ses bære Kviste i Fangerne til Reden; undertiden kan den ene da ses udføre Flyvekunster, idet den stiger og falder i Bølgelinie, saaledes at Fuglen saa at sige stejler i Bølgebjergets Top, vipper over, glider nedad, stiger o. s. v. Naar Fuglene en Tid i Kredse har skruet sig højere og højere op, kan man atter se dem sænke sig, og Hunnen slaar da maaske ned paa en vandret Gren i en gammel høj Eg; umiddelbart efter den kommer Hannen glidende og slaar med udbredte Vinger direkte ned paa Ryggen af Magen; denne synker med Bugen ned mod Grenen, med Kroppen i vandret Stilling og noget nedadbøjet Hoved, hvorpaa Parringen foregaar i Løbet af vel et halvt Minut; Hannen holder stadig Vingerne vibrerende udbredt, slaar dem maaske nogle Gange op og ned, men ikke med vild Basken; han bøjer Hovedet ned over Hunnens Hoved, men hvorvidt Hannen eller Hunnen udstøder svage Lyde, ved vi ikke; dens almindelige hi-æ er ikke hørt under Parringen. Saasnart Parringen er forbi, flyver Hannen bort, direkte fra Hunnens Ryg. Undertiden ser man den ene af Fuglene i Flugten gaa tæt ned over den anden, og den strækker da undertiden Fangerne, der ellers holdes strakt bagud under Halen, ned imod den, idet den udstøder nogle indsmigrende Lyde, der kun kan høres paa kort Afstand og lyder som et svagt, knirkende ge-ge-ge.

I Februar til Marts indfinder vore ynglende Musevaager sig paa *Ynglepladserne:* men det er dog særlig sidst i Marts og først i April, at man ser Parrene optaget af Redebygningen. Man ser dem da komme sejlende hen over Trætoppene bærende Kviste etc. i en af Fangerne, ofte skrigende deres hi-æ, hi-æ til Magen, der følger. Lokaliteterne er i Reglen aabne Løvskove, maaske med isprængte Grankulturer; tidt kan Reden findes i ganske smaa Skove eller Lunde, blot der er Fred. I nyere Tid træffes den ogsaa i nogle af Jyllands Plantager. Reden anbringes her i Landet stedse i Træer, hvilket ikke altid er Tilfældet i hele dens Udbredningsomraade, idet den f. Eks. i England oftest nu yngler i Klipper o. l. Steder, endogsaa paa den jævne Jord (se efterfølgende, meddelt af A. Brook). Reden findes vel almindeligst i Løvtræer her i Danmark, men kan dog ogsaa findes i Gran, Fyr og Lærketræ. Af Løvtræer er det særlig Bøg og Eg, der bærer Musevaagens Rede, men ogsaa f. Eks. i et slankt Elletræ er den fundet. Reden anbringes i Træets Krone, sjældent helt oppe i Toppen; de fleste Reder synes at ligge omkring 10—15 Meter oppe; men i høje Træer kan den ligge endnu højere, ligesom den ogsaa kan

[1]) muligvis ogsaa omfattende den Østlige Musevaage.

ligge endnu lavere. Nu og da kan den ogsaa findes anbragt særdeles lavt; saaledes fandt fhv. kgl. Portner N. Christiansen i Fortunens Indelukke en Rede, der var anbragt saa lavt, at Undersiden af Reden kunde naas, uden at Træet entredes.

Reden, der ikke altid er anlagt af Musevaagen, benyttes ofte fra Aar til Aar af vekslende logerende; saaledes iagttog N. Christiansen, at en Rede paa Bogenæs i 1907, 1909 og 1910 var beboet af Musevaager, i 1913 derimod af Duehøg. Andetsteds er Ravn, Musevaage og Vandrefalk iagttaget som vekslende i samme Rede i tre paa hinanden følgende Aar (Brit. Birds, XVII, 1923, Side 59). Adskillige andre Eksempler herpaa kunde nævnes, men vi skal kun yderligere bemærke, at her i Landet er gamle Kragereder yndet som Underlag for Musevaagens Redebygning. Reden, der f. Eks. kan være anbragt i en Grenkløft inde ved Stammen, eller hvor en Gren deler sig i flere, er en ret uordentlig Konstruktion af Grene og Kviste med mindre Emner i selve Skaalen, hvor f. Eks. vissent Græs, Barkstykker og lignende ogsaa kan findes; Reden er pyntet med friske grønne Kviste, f. Eks. af Løvtræer, af Gran, af Lærk, af Enebær etc.; Redeskaalen er oftest ganske udforet af Musehaar og lignende fra Fuglenes Gylp, og særlig efterhaanden som Ungerne bliver større, tiltager Mængden heraf, ligesom Madrester ofte findes heri. Grannaale og Stykker af Blade kan ogsaa findes deri i Mængde. En nybygget Rede kan have en Diameter paa ca. 65—80 cm, en Højde paa ca. 30 cm, og Skaalens Dybde kan være ca. 10 cm. Saafremt en ældre Rede er benyttet til Underlag for den nye, kan Reden blive af større Dimensioner. Af Tavlerne XXXII—XXXIII faar man iøvrigt et godt Indtryk af Redens Udseende.

Her i Landet findes Musevaagens færdiglagte Kuld oftest fra godt en halv Snes Dage hen i April til de første Dage af Maj. Af ca. 50 Kuld, hvorom vi har Oplysninger, er det tidligste fra 7. April (3 Æg), Resten fra den 13. April o. flg.; Kuld, der foreligger fra de sidste Dage i April samt fra Begyndelsen af Maj og senere, har oftest været mere eller mindre rugede. Rent undtagelsesvis kan Æglægningen falde noget tidligere end her angivet; saaledes i 1910, da Sylv. M. Saxtorph i Nordsjælland fandt en Rede med 2 Æg den 30. Marts; i denne Rede var der den 2. April 3 Æg, og altsaa var dette et Kuld, der maa have været færdiglagt omtrent 14 Dage tidligere end normalt (se Johs. P. Nørgaard: Om store Rovfuglekuld i 1910. D. O. F. T., V, 1910—11, Side 131). Saafremt Fuglene har mistet første Kuld, og Omlægning finder Sted, kan friske Kuld selvfølgelig findes betydeligt senere. Fra Grib Skov haves saaledes et Kuld paa to Æg fra 21. April 1900, og det omlagte Kuld af samme Par fra 20. Maj; de førstlagte Æg af dette Kuld er, som det sædvanlig er Tilfældet, størst (59,5×45,4 mm og 55,6×45,3 mm), de sidstlagte mindst (54,9×44,0 mm og 54,5×43,9 mm). De senest fundne, antagelig omlagte Kuld, her fra Landet er fundet omkring 31. Maj—8. Juni.

Yngletiden her i Landet falder i Tid næsten sammen med Tiden herfor paa de britiske Øer („last fortnight of April and early May." Pract. Handb. Brit. Birds, 1921). Fra Tyskland er Kuld kendt fra 28. Marts, men de fleste fra ca. 10.—30. April; fra Spanien kendes endogsaa fuldlagte Kuld fra Midten af Marts. For Norge angives Yngletiden at være først i Maj i Omegnen af Oslo, i de indre Skovdale omkring Midten af Maj og „i søndre Helgeland noget senere" (Collett 1921, Side 263); i Norrland lægges Æggene i Slutningen af Maj eller i Begyndelsen af Juni (Jägerskiöld och Kolthoff, 1926, Side 180). Vi ser saaledes for denne Art den sædvanlige Forskydning af Yngletiden fra Syd mod Nord.

Æggets Udseende er hos Musevaagen meget variabelt. Æggene, der er kort ovale, er hvide, undertiden med et svagt blaaligt eller grønligt Skær; oftest er de tegnede med rødbrune eller brunviolette Pletter, men kan ogsaa være helt eller næsten helt uplettede. Pletterne kan f. Eks. være ganske smaa brunviolette med enkelte mere brunlige Pletter, eller med faa store, lysebrune Pletter og tillige ganske smaa af samme Farve, eller med matte, brunviolette Pletter etc. De kan være mere eller mindre samlede mod Polerne; i et Kuld paa 2 havde det ene Pletterne samlede om den spidse Pol, det andet om den butte Pol. Æggene i samme Kuld kan endvidere variere meget, f. Eks. et Æg stærkt plettet med store Pletter, et andet smaaplettet og det tredie næsten uden Pletter, graahvidt. Men de fleste af os undersøgte havde dog ret ensartede Æg indenfor samme Kuld. Man mener, at de sidstlagte Æg oftest er de mindst plettede. Et Kuld paa 2 fra Jonstrup Vang ($^{22}/_{4}$ 1911) havde begge Æggene helt hvide (Læge Th. Grill). Af andre danske Rovfuglearters Æg er der stor Mulighed for Forveksling med Glentens og, men sjældnere, med Duehøgens Æg, saafremt Musevaagens Æg er næsten uden Tegning.

Antallet af Æg angives oftest at være 2—3, undertiden ogsaa kun eet eneste Æg (gamle Fugle), sjældent 4, og uhyre sjældent 5 (2 Kuld paa 5 er kendt fra England; Pract. Handb. Brit. Birds, 1921).

De Kuld danske Æg, vi har haft Oplysning om, afveg ikke herfra, idet 44 Kuld bestod af følgende Antal: 12 Kuld paa 2 Æg, 26 paa 3 Æg og 6 paa 4 Æg. I visse Aar kan Musevaagens Antal af Æg i Kuldet være over det normale, nemlig med 4 Æg som ret hyppigt (se Johs. P. Nørgaard: Om store Rovfuglekuld i 1910. D. O. F. T., V, 1910—11, Side 131). Muligvis er det i de færreste Tilfælde saaledes, at Musevaagen faar alle sine Unger paa Vingerne. V. Weibüll angav saaledes (D. O. F. T., III, 1908—09, Side 161), at en Undersøgelse af mange Reder (paa Sjælland) i 1907—09 havde givet det Resultat, at i alle Tilfælde paa eet nær var der kun blevet een flyvefærdig Unge. H. Chr. C. Mortensen kunde fra Jylland (ibid. IV, 1909—10, Side 33 flg.) paa Grundlag af sine Undersøgelser 1905—1909 meddele, at af 19 Kuld havde 4 kun 1, 9 havde 2, og 6 havde 3 flyvefærdige Unger; i et Par af Rederne, hvor der kun blev 2 flyvefærdige Unger, var der oprindelig 4 Æg. Til Dels er det sikkert lokalt og i visse Aar Fødeemnernes Rigelighed eller Mangel, der bestemmer, hvor mange flyvefærdige Unger, der bliver i en Rede. For flere Rovfugles Vedkommende har de senere Aars Undersøgelser vist, at der indenfor samme Kuld er stærk Konkurrence mellem de stærkere og de svagere Søskende, af hvilke de sidste ofte maa bukke under, uden at det derfor altid behøver at være Tilfældet, at de bliver opædt af de kraftigere Unger, der direkte eller indirekte ved at beslaglægge al Føden har været Skyld i deres Død.

Størrelsen af 100 britiske Æg er ifølge Pract. Handb. Brit. Birds 56,8×45,4 mm, største 61×45,6 mm og 59×49 mm, mindste 52,1×43 mm og 53,1×42,5 mm. E. Hartert angiver 1913, Side 1122 iflg. Jourdain følgende Størrelser for 35 britiske Æg: 57,4×44,7 mm, største 62,5×47,1 mm og 60×48 mm. Tillige angives her følgende Størrelse af 100 Æg efter Rey (formodentlig udelukkende *tyske* Æg): 54,8×43,9 mm, største 59×45,7 mm og 56,7×47,1 mm, mindste 49,8×40,2 mm og 51×39,1 mm, endvidere ifølge Rüdiger følgende Maal af 155 tyske Æg: 53,1×42,8 mm, største 60,2×47,45 mm og 58×46,85 mm. Hartert fremhæver dog, at man ikke heraf maa slutte, at den engelske Musevaage er større end den mellemeuropæiske, idet der i den nævnte Serie findes nogle usædvanlig store Æg; den engelske Musevaage angives snarere at være tilbøjelig til at falde mindre ud end den mellemeuropæiske.

139 *danske* Æg, der er undersøgt, viser følgende Maal:

Gennemsnit: 56,4×45,3 mm.
Største : 60,3×47,2 og 57,7×48,6 mm.
Mindste : 50,0×40,0 mm.

62 Æg fra Sjælland og Fyen viser følgende Gennemsnitsmaal: 56,1×44,8 mm, medens 22 fra Jylland viser 57,4×45,9 mm. Som man vil bemærke, svarer Maalene for de danske Æg nøje til de britiske Maal, men er derimod tydeligt større end de mellemeuropæiske Maal, et Forhold som øjensynligt gælder for flere Rovfuglearters Æg. Vægten angives gennemsnitlig at ligge omkring 4,7 gr for mellemeuropæiske Æg. Som anført kan der være stor Lighed mellem svagt tegnede Æg af Musevaage og af Duehøg, og særlig mellem Æg af Glente og Musevaage. Glentens Æg skal dog med samme Størrelse være vægtigere, og Duehøgens endnu vægtigere (Zeitschr. für Oologie 1893 angiver for Musevaage: 4,2—5,4 gr, for Glente 4,6—5,8 gr og for Duehøg 5,0—7,9 gr). Vægten af det fyldte Æg af Musevaagen er omkring 60 gr, og Vægten af den lige udklækkede Unge kan være 36 gr (Heinroth).

Incubationstiden strækker sig over 28—31 Dage, og Rugningen begynder ofte allerede med første Æg; dette er muligvis foraarsaget ved, at f. Eks. Krager og Skovskader altid er ude om at røve andre Fugles Æg i Skovene. Det er fortrinsvis Hunnen, hvem Rugepligten paahviler. Ungerne er omkring 42 Dage eller lidt mere i Reden, før deres Vinger kan bære dem ud til Trækronernes Grene; de fleste Unger er flyvefærdige her i Landet i sidste Halvdel af Juni Maaned. I samme Kuld kan der være mørke og lyse Unger, hvilket er omtalt af forskellige Iagttagere (f. Eks. for nylig af E. Lönnberg i Fauna och Flora, 1923, Side 174); man har endnu ringe Oversigt over, om de forskellige Varieteter er talrigere i visse Dele af Udbredningsomraadet end i andre.

Jager man Musevaagen af Reden, holder de gamle Fugle sig ofte kredsende i Nærheden eller sidder i Trætoppene mere eller mindre nær derved, og deres Skrig kan da høres nu og da. Undertiden forsvinder de gamle Fugle, uden at man ser noget til dem. Ungerne bruger ofte Kløer og Næb mod Fredsforstyrreren, naar de er blevet lidt ældre; de udstøder undertiden det næsten rigtige Musevaageskrig, men kan ogsaa pippe omtrent som en Kylling eller udstøde andre Lyde, f. Eks. ty, ty; tidt lig-

ger de med aabent Næb og gør ikke Mine til at forsvare sig. Saafremt Forveksling med Hvepsevaagens Unger er mulig, kan man altid kende selv de smaa Unger af disse to Arter fra hinanden paa Næseborets Form, der hos Hvepsevaagen er smalt og langstrakt, hos Musevaagen bredere, øreformigt. Allerede Dunungerne kan variere en Del i Farve, i Modsætning til Unger af vore andre Rovfugle, fra hvide til askegraa. Naar de er ca. 1 Uge gamle, kommer den anden, mørkere Dundragt til Udvikling. Efter at en Alder af ca. 3 Uger er naaet, og indtil Musevaagens Unger er tæt ved 6 Uger gamle, vokser Svingfjerene gennemsnitlig ca. 6 mm om Dagen (Heinroth).

A. Brook har i sit Arbejde „The Buzzard at Home“ (1920) givet forskellige interessante Oplysninger om Musevaagens Yngleforhold (Wales). Han fremhæver, at Musevaagen som de fleste andre Rovfugle ikke er meget kræsen m. H. t. Redeplads — naar den blot har Fred. Han har fundet Reden i Træer og i Klipper, og i nogle faa Tilfælde paa Jorden, og nævner et Tilfælde, hvor Reden var anbragt ganske saaledes, som det er typisk for Dværgfalken, og et andet Tilfælde, hvor Reden var anbragt paa et Sted, hvor man snarest vilde vente at finde Reden af Regnspoven — ikke af Musevaagen; denne sidste Rede var af meget simpel Struktur, idet den bestod af Siv, tre Lyngkviste, en lille Gren af Bjærgask med Bladene paa og sparsomt randet af tørt Græs. Iagttagelserne blev foretaget ved en Rede i Klipper, og Reden, der var pyntet med ganske friske Blade af Bjærgask, indeholdt de første Dage af Juni to Unger, som var omkring en Uge gamle. Da Musevaagen er meget mistænksom, maa Iagttageren være særdeles godt skjult. Hunnen tilbragte Størstedelen af Dagen paa en Udkigspost et Stykke fra Reden; hertil bragte Hannen Byttet, idet den udstødte Hvin næsten som en Hund, naar den kom nær til Hunnen, hvorpaa denne svarede med lignende Skrig; Byttet blev da taget af Hunnen enten i Næb eller Fanger og bragt til Reden, hvor man kunde finde f. Eks. nogle Mus, en Frø o. l. Hun fløj derpaa atter til sin Siddeplads, hvor hun nogle Gange i Dagens Løb fortærede det Bytte, som Hannen bragte. En af de første Dage kom Hunnen til Reden fem Gange med Bytte i Løbet af otte Timer, men sønderdelte ikke Byttet for Ungerne, der maatte udføre dette Arbejde alene; de var, som bemærket, nu en Ugestid gamle. Brook anfører Eksempler paa, at de stærkere Unger dræber de svagere i Reder, hvortil Forældrene bringer for lidt Føde — altsaa ogsaa blandt Musevaageunger forekommer denne haardhændede Form for Konkurrence.

Det kendte Forhold, at friske Grene stadig daglig tilføjes Redestoffet, iagttoges ligeledes af Brook; Græstotter blev ogsaa bragt til Reden. Det blev iagttaget, at kun Hunnen bragte disse Ting til Reden, aldrig Hannen, som i det Hele taget sjældent paa den Tid kom til Reden og kun kom til den med Bytte. Foruden Mus, Frøer, Muldvarpe og Spidsmus bragtes ogsaa Ællinger til Reden, baade af Han og Hun, ikke mindre end fire Ællinger bragtes en Dag i Løbet af en Timestid; Musevaageungerne var saa kraftige, at de henved 3 Uger gamle kunde sluge en to Dage gammel Ælling helt og holdent, selv om med adskilligt Besvær; i denne Alder iagttoges det, at Ungerne skilte sig af med ufordøjelige Dele i Form af Gylp. Deres Dag gik nu mellem Maaltiderne med at snappe efter Fluer, som kom til Madresterne, og med indbyrdes Smaakampe. Da den eneste overlevende Unge var godt fem Uger gammel, gjorde den stadig Flyveforsøg i Reden og paa Kanten af denne, og Dunene dryssede herunder stadig fra den. En død Muldvarp laa en Dag i Reden, og Gang paa Gang angreb Ungen den, saa Vinden bevægede Haarene paa det døde Dyr; den bar sig da ad, ganske som naar de gamle Fugle tager et Bytte paa Jorden: slog hurtigt Fangerne frem i Byttet, klaskede dette mod Jorden, slap det og gentog Fremgangsmaaden. Paa denne Tid, da Ungen var ca. 5 Uger gammel, bragte Hannen i Løbet af 7 $^1/_2$ Time 2 Muldvarpe, 1 Spidsmus og en halvvoksen Rotte — altsaa en helt pæn Portion.

Almindeligvis er Musevaagen sky ved Reden og angriber ikke; Hannen af dette Par angreb imidlertid med Miau'en Brook, idet den med rasende Fart slog ned mod ham, naar han kravlede ned fra sit Skjul i Klipperne ved Reden, og først bøjede af en Fod eller saa fra hans Hoved. Ca. 6 Uger gammel forlod Ungen Reden, efter at Forældrene i omkring 4 Timer ikke havde bragt den Føde, men kun en enkelt Gang havde kaldt paa den med en Miau'en, som Ungen besvarede med en ganske lignende Lyd, der dog var lidt mere skrigende og usikker. Endnu sidst i August holdt Parret med Unge til i Omegnen af Redestedet.

Musevaagen driver i høj Grad sin Jagt som Anstandsjæger; i Timevis kan den sidde roligt, lurende om en Mus eller lignende skulde vise sig nær ved den. For at skaffe den passende Lurepladser ved Marken, hvor man gerne vil have Musene decimeret, kan man slaa Pæle med en Tværpind paa Top-

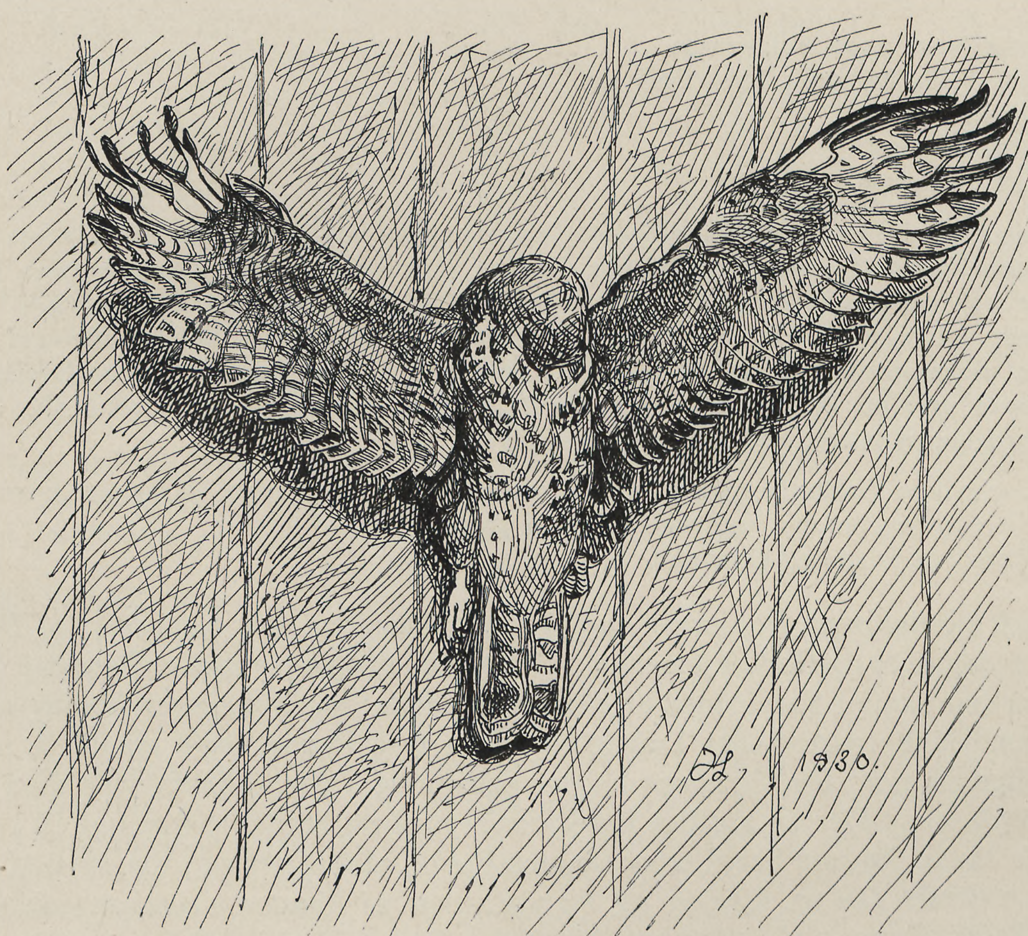
pen i Jorden, hvilket skal bruges en Del i Tyskland. Over Marker og Enge kan man imidlertid ogsaa se Musevaagen drive sin Jagt flyvende lavt over Jorden, idet den paa flaksende Vinger nu og da hænger en kort Tid over gode Musesteder.

Musevaagens Føde er ret varieret, men Hovedmængden udgøres af Mus og andre Smaapattedyr, Padder og Insekter. *Johs. Ferdinand* har undersøgt Maveindholdet af 141 Musevaager her fra Landet; næsten alle disse er skudt i Aarets sidste fire Maaneder, særlig i September og Oktober, altsaa paa Efteraarstrækket (D. O. F. T., XVII, 1923, Side 98 samt *in litt.*). I efterfølgende Oversigt er der angivet, i hvor mange Procent af det samlede Antal Fugle de angivne Dyregrupper fandtes, og i Parentes er angivet de tilsvarende Tal, som Professor *G. Roerig* har fundet paa et Materiale af 1237 Musevaager fra alle Aarets Maaneder. Insektædere hos 21 % (18), Gnavere (Mus) hos 40 % (72), Vildt og Fjerkræ hos 4 % (7), Smaafugle hos 7 % (3,6), Krybdyr hos 5 % (6), Frøer og Tudser hos 35 % (15), Insekter m. m. hos 61 % (20), Regnorme hos 12 % (0) samt Snegle hos 1 % (0). *Walter Collinge* har i sit omfattende Arbejde (The Food of some British Wild Birds, 1926, Side 378—379) meddelt om en Undersøgelse af ca. 400 Gylp af Musevaager, i hvilke der praktisk talt kun fandtes Mus og Insekter; desuden fandtes enkelte Grouse, nogle faa Skovduer, op mod en Snes Smaafugle og Rester af et lignende Antal Kaniner, altsaa altsammen Emner, som ingen kan begræde, at Musevaagen har gjort sig til gode med.

Følgende Dyr er paavist som Rester i Maveindholdet af Musevaagen; men Forekomsten af flere af dem lader formode, at de er fundet som Aadsler, hvilke Musevaagen gerne tager i Mangel af bedre: Brud, Spidsmus, Muldvarp, Husmus, Skovmus, Markmus, Taarnfalk, Natugle, Graaand, Taffeland, Ringdue, Fasan, Krage, Skovskade, Stær, Grønsisken, Bogfinke, Graaspurv, Rødstjert; Firben, Snog, Hugorm, Frøer, Tudser, Salamandre; af Insekter mange forskellige (Skarnbasser, Løbebiller, Rovbiller, Snudebiller, Billelarver, Sommerfuglelarver, Bladhvepse, Stankelben, Fluer, Myrer, Græshopper, Ørentviste, Vaarfluer m. m.), desuden Edderkopper, Skolopendre, Bænkebidere, Regnorme, Snegle; ofte findes ogsaa Rester af Plantedele, Grus etc., som sikkert er optaget sammen med forskellige af ovennævnte Fødeemner. G. Roerig har desuden fundet Hamster, Rotte, Hermelin, Egern og Fisk m. m. i de af ham undersøgte Musevaager. E. Lönnberg nævner foruden de allerede nævnte Arter tillige Urfugl og Tjur samt disses Kyllinger, Krageunge, Natravn, Storspove, Skovsneppe og Sangdrossel etc.; særlig tages disse i Musevaagens Yngletid. Tilføjes maa det ogsaa, at man, men meget sjældent, har set Musevaagen snappe Fisk op fra Overfladen af en Sø. Fangsten af Mus viste sig ved Prof. Roerigs Undersøgelser at være omtrent ens Sommer og Vinter; for flere af de Dyr, som har Betydning for Mennesket, vides det, at Musevaagen ikke har taget dem levende (Tamdue, Raadyr f. Eks.); dette maa ogsaa gælde f. Eks. Fund af Tjur som Musevaagens Føde (E. Lönnberg). Man ser af det foregaaende, at Mus og Insektædere absolut udgør Hovedmængden af Musevaagens Føde sammen med Insekter og Padder. Selv om der saaledes ikke er Tvivl om hvilke Dyr, der udgør Hovedmængden af Musevaagens Føde, saa lader det sig dog heller ikke nægte, at den særlig i Yngletiden, hvor Kravene til den Fødemængde, der skal skaffes til Veje, er store, *kan* lure sig til at tage Fuglevildt, som Mennesket nødig ser, at der toldes for stærkt af. Imidlertid maa man her lægge Mærke til, at det er en kort Tid af Aaret, at Musevaagen med Hensyn hertil kan gøre nævneværdig Skade, og at det er rent individuelt, om et Musevaagepar slaar sig paa at tage mere værdifuldt Fuglevildt, samt at et saadant Pars Røverier varierer fra Aar til Aar i Forhold til, om der findes rigeligt eller sparsomt af dens kæreste Føde, Smaagnaverne, ved hvis Fangst den gør Mennesket uvurderlig Nytte. Endelig opvejer — foruden den uomtvistelige Nytte, som Musevaagen gør — Fuglens meget store æstetiske Værdi i høj Grad den ringe Skade, som den til Tider og paa visse Steder *kan* gøre; ingen anden af vore endnu bevarede Rovfugle har saa stor landskabelig Skønhedsværdi som Musevaagen, der frit og aabenlyst kredser i bedaarende Buer og Cirkler højt over Skovene, synlig og hørlig for enhver; derfor er det da ogsaa mere og mere blevet den almindelige Mening, at Musevaagen uden Forfølgelse skal have Lov til en sjælden Gang at gaa Menneskets Interesser for nær; det er Smaalighed at regne „Overtrædelserne“ i dens Disfavør.

Under Udryddelseskrigen mod Rovfuglene i 80'erne og 90'erne kunde mange Godser møde op med indtil 200 skudte „Høge og Falke“ om Aaret; — en stor Del af disse var Musevaager. Allerede E. Sehested, Broholm, vendte sig klart, ligesom allerede tidligere Professor Schiødte havde gjort, mod

Skyderiet af Musevaager paa Godser m. v., idet han i Dansk Jagttidende, III, 1886—87 (Side 51) bl. a. fremhæver, at det forekommer ham uheldigt, at Musevaagen ikke fredes fuldstændigt; men han afvistes ganske af Redaktøren i dette paa den Tid toneangivende Blad i alle Jægerkredse. I Jagtloven af $^{3}/_{3}$ 1894 opnaaedes det dog, at Musevaagen blev fredet fra $^{1}/_{2}$ til $^{15}/_{9}$, medens alle andre Dagrovfugle var fredløse. Desværre betød dette vist saare lidt i Realiteten, da Musevaagerne, naar de i Fredningstiden havde faaet Hagl i Kroppen, samtidig blev døbt om til at være helt andre Rovfugle (f. Eks. Hvepsevaager, der ikke var fredet!). Selv om senere Love og Bestemmelser skulde have gjort det umuligt at skyde Musevaager under Foregivende af, at det er andre Arter, er Fredningstiden for dem ikke tilstrækkelig (iflg. Lov af $^{30}/_{6}$ 1922 endnu $^{1}/_{2}$— $^{15}/_{9}$), idet der maa tages Hensyn til vore Nabolandes Bestand, der vandrer herover om Efteraaret, og til, at Hvepsevaager nu kan skydes som Musevaager en Tid om Efteraaret. Kun en almindelig udbredt Forstaaelse af Værdien af Musevaagen i det danske Landskab og Vilje til at beskytte og værne om den saavel i som udenfor Yngletiden vil dog i det lange Løb kunne bevare den kredsende Musevaage over vore Skove.



ØSTLIG MUSEVAAGE, Buteo buteo intermedius Menzbier.

Buteo vulpinus intermedius. Menzbier: Orn. Turkestan, 1888, Side 195—197. — Buteo Zimmermannae Ehmcke. Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, V, 1905, Side 189. — Buteo vulgaris var. desertorum (med zimmermannæ). Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., I, 1906—07, Side 15. — Buteo buteo zimmermannae Ehmcke. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1124. — Buteo zimmermannæ Ehmcke. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 150. — Buteo intermedius Menzb. E. Lönnberg: Sv. Jägareförb. Tidskr., LXI, 1923, Side 65. — Buteo vulpinus intermedius Menzbier. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 74. — Buteo buteo zimmermannæ Ehmcke. S. Ekman: Djurvärldens Utbredningshistoria på Skandinaviska Halvön, 1922, Side 181. — Buteo intermedius Menzbier. E. Stresemann: Raubvögelstudien, Journal für Ornithologie, LXXIII, 1925, 2, Side 295. — Buteo vulpinus intermedius Menzbier. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 427.

Danske Navne: Østlig Musevaage, Falkevaage.
Svenske „ : Rysk Vråk, Falkvråk, Rysk Ormvråk.
Finske „ : Idän-hiirihaukka.
Tyske „ : Falkenbussard.
Franske „ : Buse de Russie.

Racekendetegn: Noget mindre end Buteo buteo buteo. Vingelængden hos Hannen mellem 339 mm og 371 mm, hos Hunnen mellem 363 mm og 380 mm. Næbbet noget svagere, ca. 1—2 mm kortere. Fjerdragten ikke slet saa varierende; lyse Eksemplarer træffes forholdsvis sjældent. Den rustrøde Farve som Regel mere dominerende paa Oversidens og Forbrystets Fjerkanter og Randpletter samt paa „Bukserne“ og særlig paa Halen; denne er dog ofte, særlig hos unge Fugle, graabrun med smalle, mørke og lysere, graalige Tværbaand. — Fuglens Bygning er slankere og mere falkeagtig; dens Bevægelser hurtigere og lettere end Buteo buteo buteo's.

Forekomst i Danmark: Ikke sjælden paa Gennemrejse; mere eller mindre typiske Eksemplarer ses. Det bør undersøges, om den muligvis nu og da yngler i Danmark.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: *Den unge Fugl* i første Fjerdragt har *Oversiden af Hovedet* mørkebrun med lyse, rustgule til rustrøde Fjerrande, ved Næbroden og over Øjet er Randene nærmest flødehvide; *Ørefjerene* har samme Farve, men bredere, lyse Rande; paa Fjerene fra Mundvigen og nedefter er det mørkebrune Midterparti noget kraftigere og de lyse Rande noget smallere, saaledes at der dannes ret tydelige Skægstriber. *Strubens Fjer* er gulbrunlig hvide til flødehvide med smalle, mørke Skaftstriber. *Baghalsens Fjer* er kraftigt mørkebrune med ret brede, rustgullige til rustrøde Rande. Paa *den forreste Del af Ryggen* har Fjerene samme Farve, men de lysere Rande er som oftest smallere; paa *den nederste Del af Ryggen og Overgumpen* er Fjerene nærmest ensfarvede, graalig mørkebrune. *Skulderfjerene* og Fjerene paa *Vingernes Overside* er lidt lysere, mere graalig mørkebrune end Forryggens Fjer, med bredere, rustgule til rustrøde Rande og som Regel store, lyse Randpletter af samme Farve, gaaende over i flødehvidt, særlig paa den skjulte Del af Fjerene. Paa *de længste Skulderfjer samt paa de længste Vingedækfjer* danner Randpletterne en mere eller mindre ufuldstændig Tværstribning, ligesom den rustrøde Farve ikke er saa dominerende. *Overhaledækfjerene* er nærmest rustrødlig brune med saa store, lyse Randpletter, at der dannes mørke, ufuldstændige Tværstriber. *Forbrystets Fjer* er mørkebrune med lyse, brungule til hvidgule Rande og Randpletter; de sidste er ofte meget store, saaledes at de løber sammen eller næsten løber sammen paa Fjerenes Midter. Fjerene paa *den øvrige Del af Brystet, Bugen og Undergumpen* er gulbrune til flødehvide med mørkebrune Tværbaand; det yderste Tværbaand paa hver Fjer løber i en Spids ud mod Fjerspidsen. Paa *Kropsiderne* og *„Bukserne“* er Fjerene nærmest rødligt mørkebrune med rustgule til rustrøde

Rande og store, lyse Randpletter, som paa „Bukserne“ er af samme Farve som Randene; paa Kropsidefjerene nærmere flødehvide. *Undergumpens Fjer* er hvidlig gulbrune med smalle, spidse, graabrune Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er graalig mørkebrune, mørkest og med Purpurglans paa Inderfanernes yderste, smalle Dele. Yderfanerne er mere graa, den inderste brede Del af hver Inderfane er for Størstedelen flødehvid, lidt brunspættet og med mørkebrune, afbrudte Tværbaand; Tværbaandene skimtes ogsaa paa Yderfanerne. *Armsvingfjerene* er ligeledes graalig mørkebrune med mørkere Tværbaand og en hel Del hvidt paa Inderfanerne; alle Svingfjerene har lyse, flødehvide Rande omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er graabrune med smalle, mørke og lysere Tværbaand med mere eller mindre, ofte slet intet, rustrødt Anstrøg, særlig i de lyse Partier eller som rustrøde Rande omkring de mørke Tværbaand. Alle Styrefjerene har omkring Spidserne en bred, flødehvid til graabrun eller rustrød Rand.

Der synes i Fjerdragten ikke at være nogen Forskel paa den unge Han og Hun, og de samme Variationer fra lidt mørkere til lidt lysere Dragt forekommer hos begge Køn. Derimod findes en tilsvarende Størrelsesforskel mellem Han og Hun som hos Buteo buteo buteo, idet Gennemsnitsmaalene, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, for 12 unge Hunner er følgende: Vinge 371,8 mm, Næb 22,2 mm og Mellemfod 71,8 mm, og for 13 unge Hanner: Vinge 354,2 mm, Næb 20,2 mm og Mellemfod 71,8 mm, men da de enkelte Maal gaar over i hinanden, er denne Forskel ikke altid et sikkert Skelnemærke.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Benzon $^{22}/_{4}$ 1915	378 mm	23 mm	78 mm
Kongelunden $^{10}/_{9}$ 1907	378 „	21,5 „	73,5 „
Amager $^{26}/_{9}$ 1907	375 „	22 „	75 „
Bøtø $^{23}/_{9}$ 1896 † [1]	375 „	23 „	70 „
Boller $^{6}/_{5}$ 1916 †	373 „	22 „	71,5 „
Kjellerup $^{2}/_{5}$ 1917	372 „	22,5 „	76 „
Herlufsholm $^{26}/_{9}$ 1918	372 „	22 „	70 „
Amager $^{15}/_{10}$ 1907 †	372 „	21 „	74 „
Frijsenborg $^{4}/_{6}$ 1916	370 „	23 „	65 „
Visborggaard $^{11}/_{9}$ 1916	368 „	22 „	72 „
Frijsenborg $^{10}/_{6}$ 1916	366 „	22 „	66 „
Benzon $^{1}/_{6}$ 1916	363 „	22 „	70 „
12 unge Hunner i Gennemsnit:	371,8 mm	22,2 mm	71,8 mm
Største Maal:	378 „	23 „	78 „
Mindste „ :	363 „	21 „	65 „

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Frijsenborg $^{1}/_{6}$ 1915	365 mm	22 mm	75 mm
Benzon $^{15}/_{5}$ 1915 †	363 „	20 „	78 „
Kongelunden $^{10}/_{9}$ 1907 †	363 „	20 „	75 „
Boller $^{10}/_{4}$ 1917 †	362 „	21 „	72 „
Sjælland $^{13}/_{10}$ 1917	358 „	19 „	72 „
Holstebro $^{12}/_{5}$ 1916	358 „	21 „	76 „
Kongelunden $^{10}/_{9}$ 1907	357 „	20 „	69 „
Herlufsholm $^{26}/_{9}$ 1918	353 „	20 „	69 „
Kongelunden $^{8}/_{10}$ 1905	350 „	20 „	69 „
Bøtø $^{13}/_{9}$ 1896	347 „	20 „	70 „
Frijsenborg $^{9}/_{5}$ 1915	347 „	20 „	69 „
Lille Skjensved $^{6}/_{10}$ 1917	343 „	19 „	71 „
Frijsenborg $^{8}/_{5}$ 1916	339 „	20 „	68,5 „
13 unge Hanner i Gennemsnit:	354,2 mm	20,2 mm	71,8 mm
Største Maal:	365 „	22 „	78 „
Mindste „ :	339 „	19 „	68,5 „

Fældningen fra denne Dragt til den voksne Fugls Dragt foregaar paa samme Tid, som det er Tilfældet for Buteo buteo buteo's Vedkommende. Flere fældende Eksemplarer, som findes i Lehn Schiølers

[1] † betegner de med Hensyn til Fjerdragten mest buteo-prægede Individer.

Samling, viser, at de først frembrydende Fjer af den nye Dragt kommer frem i Slutningen af April og i Begyndelsen af Maj Maaned, og at Fældningen som Regel er tilendebragt i September-Oktober Maaned.

Denne den voksne Fugls udfarvede Dragt adskiller sig fra Ungfuglens Dragt ved den mere fuldstændige og smallere Tværstribning paa Undersiden og ved, at Halen som oftest bliver rødere, eller at de lyse Tværbaand er lysere graa, ofte helt askegraa, paa de inderste Dele af Fjerene gaaende over i flødehvidt.

En sandsynligvis et Aar gammel Han er afbildet paa Tavle XXXIV øverst; den er skudt ved Frijsenborg $^{8}/_{5}$ 1916. Dens Dragt svarer nærmest til den foran beskrevne Ungfugledragt, men er i falmet Tilstand; den røde Farve er mere fremtrædende paa Brystet, og „Bukserne" er ogsaa mere røde. Halen er rustrød, og de brune Tværbaand er afbrudt paa de midterste Styrefjer.

En gammel Hun, sandsynligvis mindst ca. 28—29 Maaneder gammel, skudt i Kongelunden paa Amager $^{12}/_{9}$ 1904, ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er mørkebrun, hver Fjer med ret brede, rustgullige eller rustbrunlige Kanter. *Ørefjerene* og Fjerene hen over Øjet er nærmest rustbrune med lysere, gullige Kanter; en ret smal, lidt mørkere Skægstribe findes. *Strubens Fjer* er lyst brungule med ret lyse, graabrune Skaftpletter. *Baghalsens Fjer* og Fjerene paa *den forreste Del af Ryggen* er kraftigt mørkebrune til sortebrune med gulbrune til rustrøde Kanter. Paa *Skulderpartiet og Vingernes Overside* findes en Mængde slidte, graabrune Fjer; de nye, frembrydende Fjer er kraftigt mørkebrune med Purpurskær og rustrøde Rande og Randpletter; disse sidste er dog paa den yderste Del af hver Fjer nærmest graa, omkranset med rustrødt, paa den inderste Del næsten rent flødehvide; de længste Vingedækfjer og de længste Skulderfjer har mørke Tværbaand og meget lidt eller slet intet rustrødt. Den *bageste Del af Ryggen og Overgumpen* er ensfarvet mørkebrune. *Overhaledækfjerene* har brede, mørkebrune Tværstriber, adskilt af lysere, rustrøde, paa den inderste Del flødehvide, ufuldstændige Tværbaand. Paa *Forhalsen og Forbrystet* har Fjerene saa store, lyse, gulbrune til flødehvide Randpletter, at der næsten dannes mørkebrune Tværstriber, men da den yderste Del af hver Fjer har et bredt, mørkebrunt Parti, syner Forbrystet nærmest mørkebrunt med lysere, rustbrunlige Fjerkanter. *Den øvrige Del af Brystet, Bugen, Kropsiderne og Undergumpen* er hvidlig brungule, hver Fjer med 3—6 mørkebrune Tværbaand. *Paa Skinnebenenes Fjer* er Tegningen den samme, men Bundfarven er rødlig rustbrun. *Underhaledækfjerene* er noget lysere, mere hvidlig gulbrune end Bugens Fjer, og de mørke Tværbaand er noget smallere. *Undervingedækfjerene* er hvidlig gulbrune til rustrøde med mørkebrune Tværbaand. Baade *Haandsvingfjer og Armsvingfjer* er farvede og tegnede som hos den foran beskrevne unge Fugl, hvorimod *Halens Styrefjer* nærmest maa kaldes askegraa med mørkebrune, smalle Tværbaand, som særlig i Spidsen af hver Fjer er kantet med rustrødt; den yderste Rand omkring Fjerspidsen er nærmest flødehvide.

De her beskrevne Dragter af saavel unge som gamle Fugle stemmer paa det nærmeste overens med tidligere Forfatteres Beskrivelser og maa vel siges at være den „typiske" Dragt for B. b. intermedius. Af Fugle i disse særprægede Dragter findes i Lehn Schiølers Samling 24—25 Stykker; disse varierer umaadelig lidt; kun en 3—4 Stykker har den for Buteo buteo buteo mere karakteristiske sortebrune Farvetone, hvorimod alle de andre har den for B. buteo intermedius karakteristiske varmere, mere rødligt mørkebrune Tone. De øvrige 16—17 Eksemplarer, som til Dels paa Grund af deres Fjerdragt, men dog nærmest paa Grund af deres lave Maal, i denne Oversigt er henregnet til Racen intermedius, varierer ikke saa lidt mere, idet der iblandt dem findes baade den mørkere og lysere Type, som man særlig træffer hos Buteo buteo buteo; flere af dem er aabenbart intermediære Former.

En gammel Hun, dansk Ynglefugl (?), som paa Grund af sine lave Maal her er blevet henregnet til B. b. intermedius, er dog saa mørk brun baade paa Over- og Underside og har saa lidt af de rustgule eller rustrøde Fjerkanter, at den nærmest minder om mørke Eksemplarer af Buteo buteo buteo; den er saaledes ikke noget fuldgyldigt Bevis for, at Buteo buteo intermedius yngler her i Landet; nogle yngre Hanner og Hunner, skudt her i Juni Maaned, kunde, saafremt de er vendt tilbage til deres Hjemsted, tyde paa, at Racen intermedius maaske endogsaa af og til vil kunne træffes ynglende her. Men muligt er det ogsaa, at Forekomsten af disse yngre Fugle paa den nævnte Tid kan udlægges saaledes, at særlig de store, jydske Skovstrækninger, hvor Fuglene er skudt, er Sommeropholdssted for nogle endnu ikke kønsmodne Fugle af denne østligere Race.

Ligesom det var Tilfældet for de unge Fugles Vedkommende, varierer de gamle Fugles Dragt aabenbart heller ikke saa meget fra lysere til mørkere, som det er Tilfældet hos Buteo buteo buteo; dog ses Tværstribningen paa Bugen at variere noget, idet nogle Eksemplarer har smallere, andre bredere, mere ufuldstændig Tværstribning. Om dette skyldes forskellig Alder eller Køn, eller muligvis individuelle Anlæg, kan kun afgøres af et langt større Materiale end det foreliggende, hvor ingen Forskel i Fjerdragten hos gamle Hanner og Hunner har kunnet paavises med Bestemthed.

Størrelsesforskellen er ligesom hos de unge Fugle heller ikke noget sikkert Skelnemærke, da de enkelte Maal, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, gaar over i hinanden. Gennemsnitsmaalene viser en lidt ringere Størrelsesforskel paa Vingelængden mellem Han og Hun end hos de unge Fugle, men svarer ellers paa det nærmeste til disses Gennemsnitsmaal. 7 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vinge 370,4 mm, Næb 22 mm, Mellemfod 72,4 mm; 7 gamle Hanner har følgende Maal: 361 mm, 20,7 mm og 72,5 mm.

Vingelængden hos baade unge og gamle Fugle svinger saaledes for Hanners Vedkommende mellem 339 mm og 371 mm, for Hunners Vedkommende mellem 363 mm og 380 mm. E. Stresemann giver (l. c.) følgende Grænser for Hanner og Hunner: 340—380 mm og 360—395 mm.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Grenaa 15/6 1902 †	380 mm	22 mm	70 mm
Benzon 30/4 1915 †	373 „	23,5 „	75,5 „
Herlufsholm 26/9 1918	372 „	22 „	75 „
Frijsenborg 17/8 1916	370 „	22,5 „	73,5 „
Herlufsholm 26/9 1918	368 „	22 „	72 „
Kongelunden 12/9 1904	366 „	22 „	71 „
Havndal 24/3 1912 †	364 „	20 „	70 „
7 gamle Hunner i Gennemsnit:	370,4 mm	22 mm	72,4 mm
Største Maal:	380 „	23,5 „	75,5 „
Mindste „ :	364 „	20 „	70 „
Gamle Hanner			
Falster 12/9 1913	371 mm	21 mm	—
Meilgaard 14/9 1920	369 „	21 „	71 mm
Herlufsholm 26/9 1918	363 „	20 „	73 „
Frijsenborg 8/5 1916	359 „	—	72 „
Södermanland, Sverige 20/4 1919 †	357 „	20 „	—
Benzon 22/9 1916	355 „	21 „	—
Herlufsholm 26/9 1918	353 „	21 „	74 „
7 gamle Hanner i Gennemsnit:	361 mm	20,7 mm	72,5 mm
Største Maal:	371 „	21 „	74 „
Mindste „ :	353 „	20 „	71 „

To Fugle fra det sene Efteraar, der paa Grund af deres Maal maa henregnes til denne Form, men som i Dragt slutter sig nær til Buteo b. buteo, har følgende Maal: En ung Han, Brahetrolleborg 24/10 1910: Vinge 359, Næb 22, Mellemfod ? (lys Varietet). En gammel Hun, S. Öland, Sverige 7/11 1921: Vinge 371, Næb 23, Mellemfod ? (mørk Varietet). Disse to Fugles Maal er ikke opført i de ovenstaaende Tabeller.

I det foregaaende er iøvrigt de mest buteo-prægede Individer i Listerne mærket †. Disse *kan* altsaa eventuelt være Bastarder mellem Individer af de to Former. Endnu har man dog ikke noget Kendskab til, hvad Krydsning af udprægede Individer af de to Racer kan føre til; indgaaende Populationsanalyser maa endvidere udføres for at faa et Overblik over de rene Racers Variationsevne.

Iris er graabrun. Næbbet mørkt hornfarvet, lysere ved Roden. Vokshuden og Fødderne gule, og Kløerne blaalig til brunligt hornfarvede.

Følgende Brystben- og Bækkenmaal viser den samme lille Størrelsesforskel mellem Hanner og Hunner som de foran nævnte Maal.

Unge Hunner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Kongelunden 26/9 1907	66 mm	36 mm	43 mm	37 mm
Frijsenborg 10/6 1916	61 „	31,5 „	45 „	35 „
Boller 6/5 1916	65 „	38 „	44 „	40 „
Benzon 22/4 1915	69 „	36 „	47 „	38 „
Kjellerup 2/5 1917	67 „	35 „	43,5 „	39 „
Visborggaard 11/9 1916	61 „	33,5 „	40 „	37 „
Kongelunden 15/10 1907	64 „	33 „	42 „	38 „
Benzon 1/6 1916	64 „	35 „	43 „	35 „
Frijsenborg 4/6 1916	63 „	35 „	42 „	36 „
Gennemsnitlig:	64,4 mm	34,8 mm	43,3 mm	37,2 mm
Største Maal:	69 „	38 „	47 „	40 „
Mindste „ :	61 „	31,5 „	40 „	35 „

Unge Hanner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Benzon 15/5 1915	—	36 mm	44 mm	—
Frijsenborg 1/6 1915	65 mm	32 „	41 „	—
Sjælland 13/10 1917	—	33 „	—	34 mm
Kongelunden 8/10 1905	60 „	30 „	39 „	—
Boller 10/4 1917	63 „	33 „	43 „	38 „
Kongelunden 10/9 1907	61 „	30,5 „	37 „	34 „
Lille Skjensved 6/10 1917	58 „	30,5 „	35 „	35 „
Kongelunden 10/9 1907	61,5 „	32 „	42 „	35 „
Holstebro 12/5 1916	63 „	35 „	43 „	38 „
Frijsenborg 8/5 1916	59 „	33 „	39 „	35 „
Herlufsholm 26/9 1918	—	33 „	40 „	—
Gennemsnitlig:	61,3 mm	32,5 mm	40,3 mm	35,6 mm
Største Maal:	65 „	36 „	44 „	38 „
Mindste „ :	58 „	30 „	35 „	34 „

Gamle Hunner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Benzon 30/4 1915	67,5 mm	34 mm	41 mm	38,5 mm
Kongelunden 12/9 1904	65 „	34 „	46 „	—
Herlufsholm 26/9 1918	67 „	35 „	43 „	—
Frijsenborg 17/8 1916	63 „	35 „	40,5 „	37 „
Herlufsholm 26/9 1918	62 „	35 „	41,5 „	36 „
Gennemsnitlig:	64,9 mm	34,6 mm	42,4 mm	37,2 mm
Største Maal:	67,5 „	35 „	46 „	38,5 „
Mindste „ :	62 „	34 „	40,5 „	36 „

Gamle Hanner

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Herlufsholm 26/9 1918	66 mm	35 mm	45 mm	38 mm
„ 26/9 1918	65 „	34 „	42 „	35 „
Meilgaard 14/9 1920	62,5 „	33,5 „	39,5 „	35,5 „
Frijsenborg 8/5 1916	61 „	33 „	41 „	37 „
Benzon 22/9 1916	63 „	33 „	40 „	36 „
Gennemsnitlig:	63,5 mm	33,7 mm	41,5 mm	36,3 mm
Største Maal:	66 „	35 „	45 „	38 „
Mindste „ :	61 „	33 „	39,5 „	35 „

Efterfølgende Sammenstilling af *Gennemsnitsmaalene* for Buteo buteo buteo og Buteo buteo intermedius giver et Billede af Størrelsesforholdet mellem de to Former; i alle Gennemsnitsmaal er den Østlige Musevaage den mindste af de to.

	Buteo buteo buteo	Buteo buteo intermedius
Vingemaal for		
unge Hunner	392,6 mm	371,8 mm
„ Hanner	377,9 „	354,2 „
gamle Hunner	399,8 „	370,4 „
„ Hanner	385,1 „	361 „
Næbmaal for		
unge Hunner	23 mm	22,2 mm
„ Hanner	21,1 „	20,2 „
gamle Hunner	23,9 „	22 „
„ Hanner	22 „	20,7 „
Mellemfodens Maal for		
unge Hunner	74,5 mm	71,8 mm
„ Hanner	75,4 „	71,8 „
gamle Hunner	76,2 „	72,4 „
„ Hanner	74,6 „	72,5 „

		Buteo buteo buteo	Buteo buteo intermedius
Brystbenmaal for unge Hunner	Lngd.	67,7 mm	64,4 mm
	Br. f.	36,0 „	34,8 „
	Br. b.	44,2 „	43,3 „
Brystbenmaal for unge Hanner	Lngd.	64,8 mm	61,3 mm
	Br. f.	34,3 „	32,5 „
	Br. b.	43,3 „	40,3 „
gamle Hunner	Lngd.	69,3 mm	64,9 mm
	Br. f.	36,1 „	34,6 „
	Br. b.	45,7 „	42,4 „
„ Hanner	Lngd.	64,3 mm	63,5 mm
	Br. f.	34,9 „	33,7 „
	Br. b.	44,2 „	41,5 „
Bækkenmaal for unge Hunner	St. Br.	38,7 mm	37,2 mm
„ Hanner	St. Br.	37,3 mm	35,6 mm
gamle Hunner	St. Br.	39 mm	37,2 mm
„ Hanner	St. Br.	38 mm	36,3 mm

Den Østlige Musevaage eller Falkevaagen er udbredt over Nord-Sverige og Finland, det nordlige Rusland (mod Nord til Archangelsk, men længere mod Øst knapt saa nordligt), Østersøprovinserne, Mellem-Rusland, det sydvestlige Rusland og ind i Rumænien og Bulgarien samt Øst for Sortehavet. Mod Øst erstattes den i Orenburg og det sydøstlige Rusland af Steppevaagen, *Buteo buteo vulpinus* Gloger, der fra Ural og det sydøstlige Rusland findes ind gennem Vest-Sibirien til Altai og Turkestan, ind i Lilleasien, Palæstina og Ægypten samt antagelig ogsaa i Arabien (Sokotra?) og Nord-Persien.

I Omraadet, der ligger omkring en Linie trukket fra Nord-Sverige til Konstantinopel, findes et Blandingsomraade for den Østlige og den almindelige Musevaage. Forekomsterne af de to Racer i dette Omraade m. m. er nærmere behandlet bl. a. af E. Stresemann, hvis Fremstilling vi i det følgende hovedsagelig gengiver, suppleret med nyere Meddelelser (Journal f. Ornith., 1925, Side 303 flg.); men endnu er Forholdene saa lidet kendte, at det ikke lønner sig nærmere at komme ind herpaa som allerede nævnt under den almindelige Musevaage. Nogle enkelte Punkter skal vi dog nævne. I *Sverige* gaar den Østlige Musevaage længere mod Syd, end man oprindelig antog, og antagelig ligger Grænsen omkring 60° n. Br. eller lidt sydligere; hvor langt den almindelige Musevaage her gaar mod Nord som den hyppigste af de to Former, er endnu ikke kendt. Sandsynligvis gaar den ikke over Fjældkæden ind i Norge; Racen synes i hvert Fald ikke nævnt herfra. Over *Finland* findes den ynglende op til 65° n. Br., og enkelte ynglende Par er fundet endnu nordligere, f. Eks. ved Pudasjärvi, Kemi og Kuusamo; endvidere er den set længere mod Nord, f. Eks. ved Kuolajärvi og endogsaa saa langt mod Nord som ved Utsjoki i det nordligste Finland. I *Østersøprovinserne* yngler Racen ved Siden af den almindelige Musevaage; iflg. Baron Loudon yngler den almindelige Musevaage kun i Kurland, langs Vestsiden af Livland og Estland samt særlig paa Dagö og Ösel, medens den Østlige Musevaage dominerer i det Indre af Livland og Estland. Enkelte formodes at yngle i Øst-Preussen.

Lignende Blandingsforhold findes videre mod Syd langs den nævnte Linie, men vi skal dog nævne, at den almindelige Musevaage i Omraadet Nord for Sortehavet breder sig længere ind over den Østlige Musevaages Omraade mod Kiev og ind i Guvernementet Jekaterinoslav, medens den Østlige Musevaage breder sig ind over Musevaagens Omraade i Rumænien og Bulgarien. I denne Del af Blan-

dingsomraadet gaar den Østlige Musevaage i hvert Fald mod Vest til Omraadet omkring Belgrad. I det vestlige Lilleasien yngler Musevaagen, medens den Østlige Musevaages Forekomst her ikke er nøjere kendt.

Stresemann gør opmærksom paa, at den Østlige Musevaage ikke kan siges at erstatte Musevaagen mod Øst, idet de to Formers forskellige Biologi, bl. a. først og fremmest deres forskellige Ankomsttid til Ynglepladserne om Foraaret, gør, at de kan trænge langt ind over hinandens Udbredningsomraader, uden at en generel Blanding finder Sted. I den sidste Del af Musevaagens Ynglesæson og i Tilfælde, hvor denne mister sin Mage et Stykke hen i Yngletiden, kan selvfølgelig en Krydsning af de to Former forekomme; i hvor vid Udstrækning Bastardering finder Sted kendes dog ikke nøjere, men maa dog stedvis antages at være ret hyppig. Den ejendommelige Udbredelse af de to Former sammen med deres forskellige Biologi har, trods deres ringe morfologiske Forskelligheder, bevirket, at flere Forfattere som E. Stresemann, Kirke Swann, Grev O. von Zedlitz, E. Lönnberg og Domaniewski har opfattet dem som forskellige Arter og har benævnt den Østlige Musevaage *Buteo vulpinus intermedius* Menzb. eller *Buteo intermedius* Menzb.; andre (O. Kleinschmidt, E. Hartert, H. Sachtleben og L. A. Jägerskiöld) har derimod opfattet den Østlige Musevaage, Steppevaagen med flere som hørende til Formkredsen buteo. Antagelig foreligger der her et Grænsetilfælde mellem Art og Race; vi har valgt at opføre den Østlige Musevaage som tilhørende Formkredsen buteo, da i Almindelighed Betoningen i Racespørgsmaal er lagt paa det morfologiske. Langt mere omfattende Populationsanalyser, end der hidtil foreligger, er dog nødvendige for at naa til mere Klarhed med Hensyn til den Østlige Musevaages Stilling.

Paa Trækket er den Østlige Musevaage truffet flere Steder i Vest-Europa, f. Eks. foruden i *Tyskland* ogsaa i *England,* i *Holland* og i *Frankrig.*

I *Danmark* er den Østlige Musevaage endnu kun paavist med Sikkerhed *paa Trækket* om Foraaret og Efteraaret, selvom enkelte synes at kunne være her endnu hen i Juni Maaned; og maaske vil den kunne findes ynglende her. I Modsætning til Musevaagen i visse Dele af dennes Udbredningsomraade er den *Østlige Musevaage en Trækfugl,* hvis Vinteropholdssted hovedsagelig er Øst-Afrika, Sudan, maaske Arabien, Persien og det vestlige Indien. Den forlader øjensynlig helt det europæiske Rusland og vore Nabolande mod Nordøst om Vinteren.

E. Stresemann (l. c. Side 308) fremhæver paa Grundlag af de af ham anstillede Undersøgelser, at denne Musevaages *Træk* over Vest-Europa foregaar fra Slutningen af Marts til Midten af Maj om Foraaret, samt fra Begyndelsen af September til Midten af Oktober om Efteraaret. Hermed stemmer i det allervæsentligste Forekomsten af Individer her fra Landet, idet de ca. 40 undersøgte Individer fordeler sig som vist nedenfor paa Maanederne Marts til Oktober. I Tiden fra 16. Oktober til 24. Marts foreligger ingen Individer af denne Race i E. Lehn Schiølers Samling.

Fra den 24. Marts 1912 foreligger der fra Omegnen af Mariager en gammel Hun, som dog ikke hører til de typiske iblandt Stykkerne. Fra April foreligger 3 her fra Landet og fra 2. til 15. Maj 7. Fra Juni Maaned er der fire Stykker: en mindre udpræget, gammel Hun fra Grenaaegnen, (der vist har Rugeplet, og som derfor svagt antyder, at Racen maaske kunde findes ynglende i Jylland), samt tre unge Fugle, der sandsynligvis har villet oversomre her i Landet i Stedet for at tilbringe Sommeren i Sverige, hvor maaske deres Fødested har været. Der foreligger derefter ingen Eksemplarer af den Østlige Musevaage før sidst i August (17. August), da en typisk gammel Fugl er skudt. Fra 10. September og Maaneden ud foreligger godt 15 Eksemplarer og i første Halvdel af Oktober endvidere 5 Stykker. Man vil heraf se, at Racen aabenbart, som ogsaa nævnt af andre Forfattere, har et lidt senere Foraars- og et lidt tidligere Efteraarstræk end den almindelige Musevaage. Stresemann gør opmærksom paa, at den Mulighed foreligger, at Bastarder mellem de to Musevaager kan have bibeholdt intermedius-Udseendet, men desuagtet have den almindelige Musevaages mindre Tilbøjelighed til at trække langt mod Syd om Vinteren; et Eksemplar af denne Kategori synes i Virkeligheden at foreligge fra Europa, idet en øjensynlig typisk Østlig Musevaage er skudt den 28. *December* 1900 i Pless i Schlesien; saafremt dette Eksemplar ikke er en Bastard, *kan den Østlige Musevaage* altsaa i sjældne Tilfælde *overvintre* ret langt mod Nord i Europa.

Denne Fugl, der i Nord-Sverige er indvandret fra Øst, har ved Ringmærkningsforsøg vist sig fra dette sidst indvundne Landomraade af dens Udbredningsomraade at foretage sin Trækvandring ikke

ret Syd eller Sydøst, som man maaske kunde have ventet, men mod Sydvest, og altsaa ad samme Veje som *Buteo buteo buteo;* men den udstrækker som nævnt sin Vandring endnu længere mod Sydvest fra Danmark og Sverige end Racen *buteo*; de, ganske vist faa, Ringmærkninger, der er foretaget i Sverige, bekræfter dette. Riksmuseet i Stockholm har faaet udført Mærkninger af denne Race i Nord-Sverige. I Norrbottens Len mærkedes nogle Stykker, og af disse blev een skudt ca. 300 km Sydvest for Mærkningsstedet Dagen efter sin Afrejse fra Mærkepladsen, een ved Falsterbo og endelig een i Departementet Hérault nær Frankrigs Middelhavskyst; denne sidste blev skudt den 7. Oktober Aaret efter Mærkningen og har saaledes øjensynligt været paa Vandring mod Afrika. Mærkningerne har som ovenfor omtalt givet det interessante Resultat, at Racen yngler saa langt mod Syd som i Närke i Mellem-Sverige. Ikke færre end 4 af 9 mærkede af denne Race er blevet genmeldt (*E. Lönnberg:* Till kännedomen om de svenska dagrovfåglarnas flyttning, 1928). En af Hortling mærket Østlig Musevaage i Finland blev efter to Aars Forløb atter genfanget her.

I Fyrberetningen 1893 (Vid. Medd. 1894, Side 69) nævner *Herluf Winge* et Par Østlige Musevaager her fra Landet (Kongelunden $^{20}/_{9}$ 1893 og Stevns $^{7}/_{9}$ 1889) og slog hermed dens Forekomst i Danmark fast, selv om han ansaa den for en tilfældig Gæst og ikke dengang kunde vide, at en Del af dens Træk fra Nordøst gaar her over Landet. I 1906 (D. O. F. T., I, Side 15) anfører Winge paa Grundlag af sine senere Erfaringer, at Buteo vulgaris var. desertorum (med zimmermannæ) „synes at være ikke helt sjelden paa Gennemrejse fra Øst, fra Rusland“. Først senere har man fundet, at den Østlige Musevaage, hvorom der her er Tale, er en ret almindelig Ynglefugl Nordøst for os.

Ligesom sine nære Frænder, Musevaagen og Steppevaagen (hvis Navn er yderst uheldigt valgt), er den Østlige Musevaage en Skovfugl, som bebor tættere eller mere aabne Skove, men dog kan træffes paa Træk og Strejf ud over det aabne Land. Angaaende dens Kendetegn i Naturen (ligesom disse paa nylig dræbte Stykker) skal vi anføre følgende. Typiske Stykker af den Østlige Musevaage skal, før de lægges i Skind, være meget let kendelige, idet det almindelige Indtryk af dem er ganske forskelligt fra Musevaagens. Vægten er mindre; saaledes vejede 4 unge, danske Hanner kun mellem 564 og 714 gr, og en ung, dansk Hun kun 753 gr, endvidere vejede en finsk Fugl 735 gr (Hortling), medens den almindelige Musevaages Vægt oftest har sin nedre Grænse ved 750 gr og sin øvre ved, selv om eksceptionelt, 1500 gr. Desuden er Fuglen i det Hele taget slankere end Musevaagen; det ser ud til, at Fødderne er slankere bygget, Mellemfoden ser længere ud og synes ogsaa i de fleste Tilfælde at have den nedre Fjergrænse lidt højere oppe end den almindelige Musevaage og herved gennemsnitlig at have et Par flere af de brede Pladerækker synlige paa Mellemfodens Forside.

Den angives af alle, som har haft Lejlighed til at iagttage den paa Steder, hvor Forveksling med den almindelige Musevaage er udelukket, at være langt hurtigere og elegantere i Bevægelserne end denne samt mere temperamentsfuld; Forveksling i Flugten skal endogsaa efter nogles Angivelser være umulig for den kyndige. At den er mere temperamentsfuld skal særlig komme frem ved dens Angreb paa Shuhu'en ved en Kragehytte; den skal ligesom Vintermusevaagen slaa ned mod denne i det yderste Raseri, og dens Hurtighed skal gøre den vanskelig at skyde. Dens Stemme skal ofte høres; den ligner den almindelige Musevaages, men er mere gennemtrængende og grov end dennes Stemme; endnu oftere skal den lade et trilrende kriii-kriii høre, som minder om Taarnfalkens Stemme, men grovere og heftigere.

Om den Østlige Musevaages *Skrig og Optræden ved Reden* fortæller Ivar Hortling følgende fra Finland (1929, l. c. Side 429): „Förf. har studerat denna vråk vid boet och erfarit följande. Vid uppflog från marken lät den ena (A) höra utdragna huīk kuīk kuīk, ett skärande rovfågelsläte; kretsande över boet klagade den kjōu, lika ynkligt som tofsvipan, stundom med en svag dallring liksom spoven, en kromatisk vissling e>c, d>c, f>c, f>d; silhuetten med jämnbreda, i spetsen spärrande vingar och stjärten solfjädersformigt utbredd; vingens undersida lyser vit; sittande i trädtopp lät A höra en kromatisk tonräcka med samma ynkliga röst: ki-i-y-ī-ö. Den andra föräldern (B) syntes mörkare på ryggen, de gulröda undre stjärttäckarna skymtade fram; lätet detsamma, dock ansattes det lägre (h>a), dallringen hördes inte, lätet något grövre; stjärten höll han inte utbredd, båda sträckte fram klorna i flykten; vid särskild iver stegrades A:s läte till kivivivhi; då modern styckar födan, kvida dunungarna kiä-ä. Ungfågelns läte är ynkligt mjää, decrescendo, med tydligt tryck på början; den flygga ungen ropar i flykten två till tre, stundom fyra eller t. o. m. fem gånger mjä-mjä-mjä (stigande

c<d<diss), bedjande, bönfallande (hunger). Blir i fångenskap tam som ett husdjur; skurrar ned från höjden i 45^0 vinkel med hoppfällda vingar, rätt försiktigt. En gång såg förf. ansatser till ryttling. — De roströda undre vingtäckarna närmast vingens övre kant hos fullväxta fåglar verka i flykten som ett mörkt band; den vita delen vitast nära den svarta spetsen (verkar vit fläck på mörk botten), tvärbandningen (då sådan ses tydligt) överst rödbrun, därnäst gråare liksom armpennorna, det bredaste tvärbandet i armpennornas spetsar svart (verkar mörkt band längs vingens bakkant); dock varierar intrycket av vingens undersida, beroende av allmänna färgen, om mörkare eller ljusare exemplar, om vitt synes tydligt längs vingens mitt o. s. v.“

Kun faa Oplysninger foreligger om den Østlige Musevaages *Rede og Yngleforhold;* fra Sverige, hvor den er fundet ynglende flere Steder i de nordligere Dele i de senere Aar, efter at man er blevet opmærksom paa denne Forms Udbredelse, foreligger der nogle Oplysninger, hvoraf vi vil gengive følgende (R. Hollander: Fauna och Flora, 17, 1922, Side 220). Findestedet var Bjästa Sydvest for Örnsköldsvik, og „Boet var beläget i nordöstra sluttningen af en skogbeväxt bergås i en vid brösthöjd c:a 22 cm. grof, knotig björk c:a 6 m. från marken. Det var f. ö. väl doldt genom omgifvande tät barrblandskog. Bobyggnadsmaterialet utgjordes af tämligen fina, torra tall- och björkkvistar ej öfverstigande 1 cms groflek. Boet var täml. cirkelrundt c:a 70 cm. bredt och 40 cm. djupt, själfva redet nästan plant“. 14. Juli 1922 indeholdt Reden 3 halvvoksne Unger og et raaddent Æg. „En vecka senare påträffade jag ännu ett bo, hvarvid jag öfverraskade en af föräldrarne i färd med att mata de 3 ungarne. Vid den äldres hastiga flykt tappade den från boet en c:a $^1/_2$ m. lång svart huggorm, som hade hufvudet blodigt och krossadt. Detta senare bo företedde ett analogt utseende med det förra; doch förlagdt i en medelålders tall på samma låga höjd från marken. Det synes vara ett uttmärkande drag för arten denna låga byggnadshöjd. Förutom huggormen påträffades några aflånga „uppkastningsbollar“ innehållande hårrester, antagligen från mindre gnagare. Den totala frånvaron af fjäder och dun omkring bona tyder säkerligen på, att denna vråk ej afsevärdt förgriper sig på fjädervildtet. Ett tredje undersökt bo gaf samma negativa resultat beträffande födoämnesrester“. Ungerne blev mærket, og to af dem blev senere skudt; disse viste en sydvestlig Kurs og fastslog, at de omtalte Fugle var B. b. intermedius.

En Rede fundet i Västerbotten Len (Degerfoss Sogn) er endvidere omtalt af Bo Witt-Strömer (Fauna och Flora, 1911, Side 198); den indeholdt 2. Juni 1911 3 Æg og var bygget ca. 4 Meter oppe i en Gran, der stod i fugtigt, tætbevokset Terrain. Reden var 90 cm i Diameter, Redeskaalen 22 cm bred og 10 cm dyb; Redeskaalen „utgjordes af något fjäder, nyss afbitna skott af tall- och gran samt cladonia som underlag“. Æggenes Størrelse var 55×43, 54×44 og 55×43 mm med en Vægt af 4,60, 4,60 og 4,54 gr. „Det längst rufvade ägget hade blågrå grundfärg samt stora, bruna och violettgrå fläckar, synnerligast kring smalare änden. Det andra ägget med mindre markerade, svagt ljusgula och bruna fläckar lika fördelade öfver hele ägget. Det tredje och minst rufvade ägget gråhvitt och ofläckadt“. Fuglen forlod ganske stille Reden, og man hørte derefter intet til den. I det vestlige Rusland fandt O. von Zedlitz særlig denne Forms Rede i sumpede Skove eller dog i Udkanten af disse, medens Musevaagens Rede særlig var anbragt i tørre Granskove.

Ivar Hortling beskriver Æggene fra Finland saaledes (l. c. 1929, Side 430): „Äggen 2—3 eller 4, vita med enstaka bruna prickar i tunnänden, stundom mer brockiga av jämnare fördelade fläckar; invändigt lyse de grönaktiga. Mått av finska ägg (30 ägg i förf. saml.) 50,4—58,7×40,9—45 medeltal 55,3×43,2, detta medeltal nära Pousars medeltal av 250 ägg: 54,93×43,09[1]) varemot Kreugers medeltal av 36 ägg i 15 kullar är mindre: 54,05×42,82 (48,7—58,7×39,4—47,1); vikt av 12 ägg enl. Lindfors 413—523 cg. De läggas i början av maj eller senare, undantagsvis i april med 2—3 dagars pauser (ungarna i boet olika stora).“ Som man vil bemærke ved Sammenligning med Maalingerne af Æg af Racen buteo her fra Landet, er den Østlige Musevaages Æg noget mindre, hvilket man da ogsaa maatte vente.

Den Østlige Musevaages *Føde* bestaar sikkert for en stor Del af de samme Emner som Musevaagens; nogle Angivelser synes at tyde paa, at Føden især er smaa Gnavere, Krybdyr, Orme, Insekter o. l., i meget ringe Grad Fugle, selv i Yngletiden; Hortling har dog i Finland ogsaa i denne Forms Rede fundet Rester af Fugle. Her i Landet nyder den Østlige Musevaage samme Beskyttelse ifølge Loven som Musevaagen; paa Grund af dens Træktider skulde der derfor kun falde nogle for Skydevaaben paa Efteraarstrækket efter 15. September.

---

1) største 63×42 og 60×47,5, mindste 48×41 og 51×39,8 mm.

ØRNEVAAGE, Buteo ferox ferox (Gm.).

Accipiter ferox. Gmelin: Novi Commentarii Acad. Petropol. XV, 1770 (1771), Side 442. — Falco ferox Gmelin: Syst. Nat., ed. XIII, Side 260. — Buteo ferox (Gm.). Sharpe i Catalogue of Birds Brit. Museum I, 1874, Side 176. — Buteo ferox Gmelin. Baagøe m. fl. Næstvedegnens Fugle, Viborg 1893, Side 55. — Buteo ferox (Gmel.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, V, ny Udg. 1905, Side 194. — Buteo ferox. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T. I, 1906—07, Side 15. — Buteo ferox ferox (Gm.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1115. — Buteo ferox ferox (S. G. Gmel.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 74.

Danske Navne: Ørnevaage, Hvidhalet Vaage.
Svenske „ : Örnvråk.
Tyske „ : Adlerbussard, Weissschwänziger Bussard.
Hollandske „ : Arendbuizerd.
Franske „ : Buse féroce.

Artskendetegn: Større end Buteo buteo buteo. Vingelængden opgiver Hartert l. c. til mellem 420 mm og 490 mm. Næbbet kraftigt og krumt. Mellemfoden ret lang. Hoved, Hals og Forbryst meget lyst farvet, nærmest hvidlig gulbrunt til rustrødt. Oversiden ellers mørkebrun eller graabrun med brede, rustrøde til hvidligt brungule Fjerrande. Undersiden lysere, hos ældre Fugle mere eller mindre tværstribet.

Forekomst i Danmark: Meget sjælden Gæst fra Sydøst; kun skudt een Gang.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: *Dunungen* er ifølge Hartert l. c. smudsig flødehvid.

Det eneste danske Eksemplar, som er skudt i Lønnede Skov ved Næstved $^{8}/_{12}$ 1892, findes paa Zool. Museum i København og er afbildet paa Tavle XXXIV. Fuglen, der efter Maalene og Dragten at dømme sandsynligvis er en ca. 1 $^{1}/_{2}$ Aar gammel Han, ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* er lyst rustrødligt brune med smalle, mørkebrune til rustbrune Skaftstriber; ved Næbroden, over Øjet og paa *Nakken og Baghalsen* er Fjerene mere hvidlige, særlig paa deres inderste Del. Midt paa *Nakken* har nogle enkelte af Fjerene saa brede, sortebrune Skaftstriber, at der dannes *en lille mørk Plet.* De korte, dunagtige Fjer foran Øjet er hvide med forlængede, sorte, børsteagtige Fjerskafter. *Ørefjerene* er lidt lysere rustrødlige end Fjerene paa Hovedets Overside og har ikke mørkebrune Skaftstriber. Fjerene fra *Mundvigen* og nedefter samt paa *Halssiderne* har samme lyse, rustrøde Farve som paa Hovedets Overside og har ganske smalle, mørke Skaftstriber, nærmest kun mørke Skafter. Fjerene paa *den forreste Del af Ryggen*, *Skulderpartiet og Vingernes Overside* har saa brede, mørkebrune Skaftstriber, at de næsten maa kaldes mørkebrune med Purpurskær, men med meget brede, rustrøde til rustgule Rande. Mange meget slidte, smudsig graabrune Fjer ses imellem de nye, særlig blandt de længste Vingedækfjer, hvor de nye Fjer er i Mindretal. *De længste Vingedækfjer* er mørkebrune med flødehvid til rustrødlig eller rustgullig Marmorering, særlig paa Inderfanerne. *De længste Skulderfjer* er paa deres yderste Del kraftigt mørkebrune med Purpurskær, paa deres inderste Del mere graalige, gaaende over i flødehvidt med mørke, ufuldstændige Tværbaand eller Marmorering. Paa *den bageste Del af Ryggen og paa Overgumpen* er Fjerene næsten ensfarvet mørkebrune; kun nogle af dem har lidt rustrødt paa Randene og særlig i Spidserne. *Overhaledækfjerene* er af samme Farve, men med mere rustrødt og med store, lyse, rustrøde til flødehvide Randpletter; de længste er nærmest helt rustrøde med mørke Fjerskafter og mørkebrune, uregelmæssige Tværbaand og Stænk. *Hele Undersiden* er lys rustgullig til rustrødlig, lysest paa Struben og Forbrystet, mørkest rustrød paa Bugen og Kropsiderne, hver Fjer med mørkt rustrødt til mørkebrunt Fjerskaft eller ganske smal Skaftstribe. Paa Bugen har flere, særlig af de nye frembrydende Fjer, mere eller mindre fuldstændige, mørke Tværbaand. *Skinnebenenes Fjer* er mørkere rustrødligbrune med mørkt graabrunt Midterparti.

Underhaledækfjerene er lyst rustrødlige til rustgullighvide med lyse Fjerskafter. *Undervingedækfjerene* er af samme Farve som den øvrige Underside, ligeledes med mørke Fjerskafter og enkelte af Fjerene med mørk Marmorering; de længste er nærmest sortegraa med saa store, lysegraa til hvide sammenflydende Randpletter, at der dannes mørke Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er graalig mørkebrune, mørkest paa Inderfanernes yderste, smalle Del, lysest graa paa Yderfanerne. Inderfanernes brede Dele er fortrinsvis flødehvide med mørkebrune, paa de yderste Haandsvingfjer ret ufuldstændige, Tværbaand; Fjerskafterne er hvide. *Armsvingfjerene* har samme graaligt mørkebrune Farve som Haandsvingfjerene, ligeledes med delvis hvide Inderfaner og mørke, ufuldstændige Tværbaand eller maaske snarest Marmorering. *Halens Styrefjer* er flødehvide med kraftigt, smudsig rustrødligt til rustgulligbrunt Anstrøg, særlig paa Yderfanerne og paa den yderste Del af Fjerene samt omkring de afbrudte, ufuldstændige Tilløb til smalle, mørkebrune Tværbaand, som findes paa alle Fjerene undtagen de to midterste, hvor der kun findes et Par smaa, brune Pletter.

Unge og gamle Fugle ligner ifølge Hartert meget hinanden, men de gamle Fugle har mere Tværstribning paa Undersiden.

En Hun fra Vladikaukas $^{12}/_{10}$ 1912 findes i Lehn Schiølers Samling. Fuglen ser saaledes ud: Fjerene paa Oversiden af Hovedet er graalig rustbrune, mørkest paa Midten, lysest til flødehvide i Randen. Ved Næbroden og over Øjet er de nærmest flødehvide med smalle, mørke Skaftstriber. Nakkens Fjer er ligeledes nærmest flødehvide med ganske smalle, mørke Skaftstriber; nogle Fjer midt paa Nakken er helt mørkebrune paa deres yderste Halvdel, paa deres inderste Del er de hvide. Baghalsens Fjer er paa deres inderste Del hvide, paa deres yderste Del lyst rustrøde med brede, graalig mørkebrune, draabeformede Skaftstriber. Fjerene paa Ryggen og Overgumpen er graabrune med lyse, rustrøde til graagullige Rande, som er særlig brede paa den forreste Del af Ryggen. Skulderfjerene har samme Farve, men med store, hvide Randpletter paa den skjulte Del af Fjerene; de længste Skulderfjer er paa deres yderste Del noget mørkere graabrune. Vingens Dækfjer er ligeledes graabrune med rustrøde til gullige Rande, de største med hvidlige Randpletter paa deres skjulte Dele; de mindste Dækfjer op mod Forvingens Overkant er meget lyst rustrødlige med smalle, mørkebrune Skaftstriber. Overhaledækfjerene er graabrune med lyse rustrøde til smudsiggule Rande; de længste er lyst graabrune til smudsigt rustrøde med lysere Randpletter og næsten flødehvide Spidser. Strubens og Forhalsens Fjer er lyst rustgullige med smalle, mørke, rustbrunlige Skaftstriber. Paa Forbrystet er Skaftstriberne mere udflydende, saaledes at den yderste Del af Fjerene er lyst brunlig rustrød. Paa den øvrige Del af Brystet samt paa Bugen er de mørke Skaftstriber kraftigere, mere mørkebrune; paa Bugen er de saa brede, at der dannes store, lyse, rustgullige Randpletter. Paa Kropsiderne er Fjerene nærmest graabrune, gaaende over i lysere, mere rustbrune Rande. Paa Undergumpens Fjer dannes Tilløb til Tværstribning. Underhaledækfjerene er nærmest gullighvide, flere af dem med svagt Tilløb til mørkere Tværstribning. Undervingedækfjerene er nærmest lyst rustrøde med smalle, graabrune Skaftstriber; de længste Dækfjer er graabrune. Haandsvingfjerene er graalig mørkebrune med nærmest lysegraa Yderfaner; de inderste Dele af Inderfanerne er hvide med mørkebrune Tværbaand, undtagen paa de 4—5 yderste Haandsvingfjer, hvor der saa at sige ikke findes Tværbaand; alle Fjerene har lysere, flødehvide Rande omkring Spidserne. Armsvingfjerene er ligeledes graalig mørkebrune med lysere, rustrødlige til hvide Inderfaner og mørkebrune Tværbaand og Stænk. Halens Styrefjer er graalig rustgule med rustrødligt Anstrøg og med 8—10 mørke, graabrune Tværbaand; Inderfanerne er lysest og gaar over i hvidt.

En Han fra Vladikaukas $^{10}/_{2}$ 1912, som ligeledes findes i Lehn Schiølers Samling, ser ud til at have haft nøjagtig samme Dragt som den foran beskrevne Hun, men har paa Grund af de paa denne Aarstid afslidte Fjerrande en mørkere Overside, medens Hovedet, Halsen og Forbrystet paa Grund af Afblegningen gør et meget lysere Indtryk. De her beskrevne tre Fugles Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Køn? Lønnede Skov, Næstved $^{8}/_{12}$ 1892[1])	432 mm	27 mm	91 mm
Hun, Vladikaukas $^{12}/_{10}$ 1912	445 „	27 „	91 „
Han, „ $^{10}/_{2}$ 1912	435 „	30 „	92 „

[1]) Eksemplaret, der i „Næstvedegnens Fugle“ 1893 sandsynligvis fejlagtigt anføres som en Hun efter Sammenligning med nogle andre Stykker, angives at have følgende Maal: Vinge (fra Haandled til Spids): 430 mm, Halens Længde: 235 mm, Næbbets Totallængde og Højde: 42 og 22 mm, Undernæbbets Længde fra Mundvig til Spids: 45 mm, Tarsens Længde, Forsidens nøgne Del: 60 mm, Bagsidens nøgne Del: 95 mm, Mellemtaaen uden Klo: 38 mm, Kloens Længde: 15 mm, Bagtaaen uden Klo: 21 mm, Kloens Længde: 20 mm.

Iris er brun til brungul. Vokshud og Fødder gule. Næbbet er sortagtig hornfarvet. Mellemfoden er ret lang og fjerklædt paa den øverste Trediedel; paa den øverste, skælklædte Del findes Tværskæl, paa den nederste Del og paa Tæernes inderste Led findes smaa, mangekantede Skæl, paa Tæernes yderste Led 3—4 Tværskæl. Kløerne paa 1ste og 2den Taa er kraftigst, næsten lige lange; paa 4de Taa er Kloen mindst. I Vingen er 3die og 4de Haandsvingfjer længst, saa at sige lige lange; 5te kun lidt kortere. 1ste til 4de med kraftig Indskæring paa Inderfanen, 2den til 5te med Indskæring paa Yderfanen.

Af Ørnevaagen findes tre Racer, *Buteo ferox ferox* (Gmel.), den mindre *Buteo ferox cirtensis* (Levaill.)., der forekommer i Nordvest-Afrika, nemlig i Marokko, Algier og Tunis, samt den større *Buteo ferox hemilasius* Temm. & Schleg. i Central- og Øst-Asien.

Ørnevaagen er ifølge Hartert l. c. Side 1116—1117 særlig udbredt i Stepperne gennemfuret af Kløfter mellem Ural og Tian-Schan, men dens Yngleomraade omfatter dog ogsaa Ægypten, hvor den er sjælden som Ynglefugl, Palæstina, Grækenland, Lilleasien, Syd-Rusland, Kirgisersteppeme, Turkestan og det vestligste Mongoli, nordpaa gaar den til Irkutsk, sydpaa ind i det vestlige Himalaya og enkeltvis til det nordlige Punjab. Dens Vandringer fører den til Rumænien og Tyrkiet, Lilleasien, Arabien og Nordøst-Afrika, hvor den overvintrer ved Nilen; mange overvintrer i det nordvestlige Indien. Enkeltvis er den truffet i Ungarn, sjældnere i Østrig og Böhmen, i Schweiz, i Italien, i Sydøst-Frankrig, hist og her i Tunis og det algierske Sahara; to Gange er den truffet i *Tyskland* (1893 ved Hackenbroich (Neuss) og 1895 i Øst-Preusen) og endelig een Gang i *Danmark,* nemlig 8. December 1892 i Lønnede Skov i Sydsjælland; forøvrigt er den ikke truffet i Nordvest-Europa. Apoteker J. Baagøe fortæller om den mærkeligt isolerede Forekomst i Danmark i „Næstvedegnens Fugle“ 1893, Side 57, følgende: „Den 8de December 1892 gik Fasanjæger Hirsch i Lønnede Skov under Baroniet Gaunø, Sydsjælland, med Doubletten over Skulderen, og kommen i Nærheden af en Skrænt mod Stranden, blev han af en Skovarbejder gjort opmærksom paa en „Musevaage“, der sad i en nærstaaende stor Bøg. Hirsch tog den paa Kornet, men idet Fuglen faldt saa nær, at han kunde iagttage Fjerklædningen nøje, troede han, at det var en Glente. Da han nu fik Fuglen i Haanden kunde han se, at det var ingen af Delene eller begge Dele, og mente da, at det maatte være en Bastard af en Musevaage og en Glente, et Antagende, der laa nær, da den har Musevaagens Skikkelse, men Glentens Farve. Fuglen blev udstoppet i Næstved og af Hirsch foræret den unge Baron Otto Reedtz-Thott, der senere overlod mig den. Jeg sendte den til Zoologisk Museum i Kjøbenbavn, hvor Hr. Viceinspektør Winge efter nøje Undersøgelse kom til det Resultat, at det var en *Buteo ferox* Gmelin.“ Fuglen er nu i Københavns Zoologiske Museum; den er som nævnt afbildet Tavle XXXIV.

Denne Art er i Modsætning til Musevaagerne hovedsagelig knyttet til det aabne Land uden Skovvækst, Stepper, vide Floddale og skovfattige Bjærgegne. Alex. Koenig, der har haft Lejlighed til at iagttage Arten i Ægypten, hvor den var en sky og forsigtig Fugl, som dog om Foraaret skulde være lettere at komme i Nærheden af, fortæller, at de gamle kredsende Fugle var let kendelige paa det blændende hvide Hoved og lyse Bryst, naar de kredsede højt oppe i det stærke Sollys; de saas undertiden i Klippeegne ved Nilen, eller de kunde ses staa paa Bredderne af flade Sandøer i Vand til „Bukserne“, ivrigt optaget af at bade sig og drikke.

Reden anbringes paa Klippehylder, paa Floddalenes Sider eller lige paa Jorden; det angives dog ogsaa, at Reden er fundet i Træer; den bygges af Grene, og Græs, Uld samt lignende Emner danner Udforingen. De 3—4, sjældent 2 Æg, lægges i Marts eller i Begyndelsen af April og ligner Musevaagens Æg, men er større, og Skallens Porer er tydeligere og større end paa Musevaageægget; Gennemsnitsstørrelsen angives hos Hartert at være 59,65×46,94 mm, største 63,4×49 og 58,3×50,1, mindste 55,6×46,6 og 57×44,4 mm. Denne kraftige Fugl kan tage større Bytte end den mindre Musevaage; men Føden er som Musevaagens meget varieret: Steppe-Egern (Spermophilus), Springmus (Dipus), forskellige Arter Mus (Muridae) og andre Smaapattedyr, Slanger, Firben, Padder og Insekter; Fjerkræ nævnes ogsaa blandt dens Bytte.

VINTERMUSEVAAGE, Buteo lagopus lagopus (Brünn.).

Falco Lagopus. Brünnich: Ornith. Borealis, 1764, Side 4. — Archibuteo planiceps. Brehm: Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 40. — Archibuteo alticeps. Brehm: Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 41. — Falco lagopus Brünn. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 17. — Buteo lagopus (Brünn.). Kjærbølling: Skand. Fugle ved Collin, 1875—77, Side 27. — Archibuteo lagopus (Brünn.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, (Ny Udg.), 1905, V, Side 197. — Buteo lagopus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D.O.F.T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Buteo lagopus lagopus (Brünn.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1128. — Archibuteo lagopus Brünn. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 148. — Triorchis lagopus lagopus (Brünn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, I, 1921—22. — Buteo lagopus lagopus (Brünn.). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 138. — Archibuteo lagopus (Brünn.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 180. — Buteo lagopus Brünn. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 97. — Buteo lagopus l. Brünn. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 198. — Buteo l. lagopus (Brünn.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 418.

Danske Navne: Vintermusevaage, Laaddenbenet Musevaage.
Svenske „ : Fjällvråk, Skenvråk, Fjösbent Vråk.
Norske „ : Fjellvaak, Graafalk, Sjövaak.
Finske „ : Piekanahaukka.
Tyske „ : Rauhfussbussard, Schneeaar, „Nebelgeier“.
Hollandske „ : Ruigpootbuizerd.
Engelske „ : Rough-legged Buzzard.
Franske „ : Buse pattue, Buse gantée.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl, noget større end Buteo buteo buteo. Vingelængden hos Hannen mellem 400 mm og 430 mm, hos Hunnen mellem 423 mm og 447 mm. Næbbet kraftigt og krumt. *Mellemfoden fjerklædt helt ned til Tæerne,* kun en Stribe paa Bagsiden af Mellemfoden er skælklædt. Tæerne er forholdsvis korte, med kraftige, krumme Kløer. Forbindelseshud findes mellem Ydertaa og Mellemtaa. Vingerne er store og brede; paa den sammenfoldede Vinge er Haandsvingfjerene ca. 110 til 120 mm længere end Armsvingfjerene. 2den til 5te Haandsvingfjer har tydelig Indskæring paa Yderfanen; 1ste til 4de har kraftig Indskæring paa Inderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er temmelig kort og omtrent lige afskaaret. Fjerdragten er baade hos gamle og unge Fugle paa Oversiden fortrinsvis mørkebrun med lyse Fjerrande eller Randpletter, lysere paa Undersiden; for yngre Fugles Vedkommende med et bredt, mørkebrunt Baand over Bugen. Fjerdragten kun lidt varierende.

Forekomst i Danmark: Ikke ynglende; men almindelig paa Træk og til Tider som Vintergæst.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: *Dunungen* ligner ganske den almindelige Musevaages Dununge, men Dundragten er ofte lidt lysere graa paa Oversiden. Mellemfodens Sider og Forparti har Dun helt ned til Tæerne. *Den unge Fugl* i første Fjerdragt har Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* hvidgule med meget brede, mørkebrune Skaftstriber; ved Næbroden og over Øjet er Skaftstriberne meget smalle eller mangler helt. Paa nogle Eksemplarer er Skaftstriberne paa Oversiden af Hovedet saa brede, at Fjerene nærmest er mørkebrune med gullighvide til lyst brungule Rande. *Ørefjerene* er ligeledes hvidgule, men med ganske smalle eller slet ingen mørke Skaftstriber. Paa Fjerene fra Mundvigen og nedefter er Skaftstriberne atter meget brede, saaledes at der dannes Tilløb til en smal Skægstribe. Paa *Nakken og Baghalsen* har Fjerene samme hvidgule til lyst brungule Farve med mørkebrune Skaftstriber, men disse er dog som oftest saa brede, særlig paa Baghalsen, at Fjerene nærmest er mørkebrune med lyse Rande. Fjerene paa *Ryggen, Skulderpartiet, Vingernes Overside og Over-*

gumpen er mørkebrune med bredere eller smallere hvidgule til brungule, ja endog rustrødlige Rande, som ofte paa de skjulte Dele af nogle af Fjerene, særlig paa Skulderpartiet og Vingernes Overside, danner lyse Randpletter. Paa Forvingen er Fjerrandene saa at sige altid rødlige, dog ikke paa selve Vingeranden, hvor de tidt er næsten flødehvide; paa *den nederste Del af Ryggen og paa Overgumpen* mangler de lyse Rande som oftest helt, saaledes at Fjerene er ensfarvet mørkebrune. Kun de midterste og korteste af *Overhaledækfjerene* er mørkebrune, de yderste og de længste er meget lyst brungullige, næsten flødehvide med bredere eller smallere, mørkebrune Skaftstriber, der som Regel i Spidsen af hver Fjer danner en stor, bred, tilspidset, mørkebrun Plet. Paa *Struben, Forhalsen og Forbrystet* er Fjerene lyst brungule, lysest, næsten flødehvide paa Struben nærmest Næbbet; alle Fjerene har mørkebrune Skaftstriber, der særlig paa Forhalsen er meget brede, saaledes at Spidserne af Fjerene tidt er helt mørkebrune. Paa *den nederste Del af Brystet og paa Bugen* er Fjerene brungule til flødehvide paa deres inderste Del, mørkebrune paa deres yderste Del, med ganske smalle, lyse Rande, særlig omkring Spidserne, saaledes at der dannes et bredt mørkebrunt Baand eller Skjold hen over den ellers fortrinsvis lyse Underside. Paa *Undergumpens Fjer* er som Regel den lyse Farve mere dominerende, saaledes at hver Fjer i Grunden kun har et mørkebrunt Baand ud imod Spidsen; dette er ogsaa i Reglen Tilfældet med Fjerene midt paa Bugen, saaledes at Bugskjoldet eller Baandet er kraftigst og tættest mørkebrunt paa Kropsiderne. *Underhaledækfjerene* er ensfarvet lyst brungule til gullighvide; paa enkelte Fugle har nogle af Fjerene en ganske lille, mørkebrun, spids Plet. *Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer* er som Regel hvidlig til rødlig brungule, de længste af „Buksernes“ Fjer lysest med bredere eller smallere Skaftstriber, som er mere eller mindre draabeformede i Spidserne; paa de lyseste Fugle mangler de mørke Pletter paa mange af Fjerene, paa de mørkeste Eksemplarer kan Fjerene være helt mørkebrune, kun med brungule Rande og Randpletter. Mellemfoden er fjerklædt helt ud til Tæerne, kun skælklædt paa Bagsiden. *Haandsvingfjerene* er graalig mørkebrune, mørkest, nærmest sortebrune, paa de smalle Dele af de yderste Haandsvingfjers Inderfaner; Yderfanerne er lysere, næsten graa, paa deres inderste Dele gaaende over i flødehvidt. Den inderste, brede Del af Inderfanerne er nærmest flødehvid, spættet med brunt; alle Haandsvingfjerene, undtagen de yderste, har paa Yder- og særlig Inderfanerne mørkebrune Tværbaand eller Tilløb til saadanne. *Armsvingfjerene* har samme Farve og Tegning. Alle Svingfjerene har smalle, lyse, flødehvide Rande. *Halens Styrefjer* er mørkebrune paa deres yderste Trediedel, oftest med 2—3 mere eller mindre udflydende eller afbrudte, lidt mørkere Tværbaand og brede, flødehvide Rande omkring Spidserne; de to inderste Trediedele af Fjerene er flødehvide med mere eller mindre lyst brungult Anstrøg. Paa Grænsen mellem den flødehvide Del og den yderste, mørkebrune Del har hver Fjer som Regel en rustgullig til rustrødlig Tone.

En ung Hun og en ung Han er afbildet paa Tavle XXXVI. Paa den afbildede, unge Han ses det mørkebrune Bugskjold ikke paa Grund af Stillingen.

Denne Dragt varierer kun lidt, fra mørkere til lysere; nogle Eksemplarer har mere rustrødlige, andre mere hvidlige Fjerrande paa Oversiden, ligesom Undersidens lyse Farve er varmere brungul hos nogle, mere hvidlig hos andre, og det mørke Bugskjold er større eller mindre, mere eller mindre sammenhængende. „Buksernes“ og Mellemfodens Fjer varierer, som nævnt, fra helt hvidlig brungule med ganske smalle Skaftstriber til helt mørkebrune med kun lyse Rande og Randpletter, men i Hovedtrækkene er Dragten meget konstant, varierer saaledes paa ingen Maade i samme Grad som hos Buteo buteo buteo. — Der er ingen væsentlig Forskel at se paa de unge Hanner og Hunner, som har foreligget til Undersøgelse, idet de samme Variationer fra lysere til mørkere træffes hos begge Køn. Enkelte unge Hanner viser mere Tendens til den i den efterfølgende voksne Dragt forekommende Tværstribning paa Undersiden, idet Skaftstriberne, særlig paa „Bukserne“ og i mindre Grad paa Forbrystet, har en saadan Form, at der dannes udflydende Randpletter eller ufuldstændig Tværstribning. Størrelsesforskellen er derimod, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, et bedre Skelnemærke, idet Hunnen er noget større end Hannen; for Vingens Vedkommende saaledes ca. 30 mm. — 6 unge Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængden 433,2 mm, Næblængden 22 mm og Mellemfodens Længde 70,8 mm, hvorimod 5 unge Hanner har Maalene: 403,8 mm, 21,2 mm og 69,4 mm.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Bøtø, Falster 26/10 1906	442 mm	19 mm	74 mm
" " " "	440 "	20,5 "	72 "
" " " "	435 "	22,5 "	70 "
Svenstrup 18/11 1915	435 "	24 "	70 "
Bøtø, Falster 26/10 1906	424 "	23 "	69,5 "
Faxe 30/10 1918	423 "	23 "	69 "
6 unge Hunner i Gennemsnit:	433,2 mm	22 mm	70,8 mm
Største Maal:	442 "	24 "	74 "
Mindste " :	423 "	19 "	69 "

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Jyderup 20/10 1918	405 mm	20 mm	65,5 mm
Bøtø, Falster 26/10 1906	405 "	21,5 "	69 "
" " " "	405 "	22 "	70 "
" " " "	404 "	21,5 "	73 "
Sødringholm 18/4 1912	400 "	21 "	—
5 unge Hanner i Gennemsnit:	403,8 mm	21,2 mm	69,4 mm
Største Maal:	405 "	22 "	73 "
Mindste " :	400 "	20 "	65,5 "

Denne Dragt bliver paa Grund af Slid og Falmning i Løbet af Fuglens første Leveaar mere graalig brun paa de mørkebrune Partier og mere smudsigt flødehvid paa de lyse, gulbrune Partier og Fjerrande; kun paa Forvingens Dækfjer og den til Dels skjulte Part af Fjerene bevares den brungule til rustrødlige Tone i nogen Grad. En ung Han, skudt 18/4 1912 ved Sødringholm, Havndal, er i denne slidte og falmede Dragt, uden en eneste ny Fjer. Hvornaar Fældningen til den voksne Fugls udfarvede Dragt foregaar, kan tildels ses af det foreliggende Materiale og finder efter dette Sted i Løbet af Fuglens anden Levesommer og Efteraar. En Hun, skudt 9/11 1912 ved Hadsund, har faaet sin voksne Dragt; den har kun ganske faa af den ungdommelige Dragts Fjer tilbage blandt Overvingedækfjerene og Svingfjerene, saa formodentlig er den voksne Dragt opnaaet, naar Fuglen er ca. 18—19 Maaneder gammel.

Denne den voksne Fugls udfarvede Dragt ser for Hunnens Vedkommende saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* er mørkebrune med meget brede, flødehvide Rande. *Ørefjerene og Fjerene* ved *Næbroden og over Øjet* er nærmest flødehvide med ganske smalle, mørkebrune Skaftstriber; det samme er Tilfældet med Fjerene midt i Nakken. *Baghalsens Fjer* er kraftigt sortebrune med meget brede, flødehvide til hvidlig brungule Rande. Fjerene paa *den forreste Del af Ryggen og paa Skuldrene* er mørkebrune til sortebrune med bredere eller smallere, flødehvide til rustgule Rande og, særlig for Skulderfjerenes Vedkommende, med store, flødehvide Randpletter; de længste *Skulderfjer* er mørkebrune paa deres yderste Del, paa den inderste, skjulte Del af Fjerene er de flødehvide med brede, mere eller mindre fuldstændige, mørkebrune Tværbaand. Fjerene paa *Vingernes Overside* er mørkebrune, næsten sortebrune, paa Forvingen med ret brede, rustrøde til rustgule Rande, som paa Vingerandene gaar over i flødehvidt; mange af de længste Vingedækfjer er flødehvide paa deres inderste Del med ufuldstændige, mørkebrune Tværbaand. Fjerene paa *den nederste Del af Ryggen* samt paa *Overgumpen* og de inderste, korteste Overhaledækfjer er nærmest ensfarvet sortebrune; kun de sidste har en lille Smule rustgult i Randene. *De længste Overhaledækfjer* er flødehvide med et svagt gulbrunligt Anstrøg og har i Spidsen en stor, mørkebrun Plet, som danner et Tværbaand; desuden har de oftest et Par mindre Pletter af samme Farve eller Tilløb til endnu et Tværbaand. Paa *Struben, Forhalsen og Forbrystet* er Fjerene mørkebrune med ret brede, flødehvide til hvidlig brungule Rande. Paa den øvrige *Del af Brystet og den midterste Del af Bugen samt paa Undergumpen* er Fjerene nærmest flødehvide, oftest med et brungulligt Anstrøg paa deres yderste Dele; mod Spidsen af Fjerene findes en eller flere mørkebrune Pletter, som danner Tilløb til Tværbaand. Paa *Kropsiderne* er Fjerene næsten ensfarvet sortebrune paa deres yderste Dele, flødehvide paa deres inderste Dele, som Regel med en lys, flødehvid Plet i Spidsen af hver Fjer. *Underhaledækfjerene* er flødehvide, ofte med et brungulligt Anstrøg og en ganske lille, smal Skaftstribe eller Plet. *„Buksernes“* Fjer og Fjerene paa *Skinnebenenes Inderside*



Vintermusevaage, Buteo lagopus lagopus (Brünn.).

Gammel Hun, ♀ ad. 20/4 1916.
Svenstrup ved Borup.

Ung Hun, ♀ juv. 26/10 1906.
Bøtø, Falster.

Ung Han, ♂ juv. 20/10 1918.
Jyderup, Sjælland.



samt paa *Mellemfoden,* som er fjerklædt helt ned til Tæerne ligesom hos de unge Fugle, er brungule, paa enkelte Eksemplarer gaaende over i flødehvidt med ret brede, mere eller mindre fuldstændige, mørkebrune Tværbaand, paa Mellemfodens Fjer dog oftest kun med mørkebrune Skaftstriber. *Undervingedækfjerene* er brungule med smalle, mørkebrune til rustbrune Skaftstriber, som bliver bredere mod Spidserne, hvor de ofte danner en bred Plet paa hver Fjer; nogle af de længste Dækfjer er graasorte eller mørkebrune paa deres yderste Dele, flødehvide paa deres inderste Dele. *Haandsvingfjerene* er graalig mørkebrune, alle med smalle, lysere, smudsighvide Rande omkring Spidserne; de yderste Haandsvingfjer er sorte paa de smalle, yderste Dele af Inderfanerne; Yderfanerne er nærmest mørkegraa. Paa Inderfanernes inderste, brede Dele findes et stort, flødehvidt Parti. Alle Fjerene, undtagen de 3—5 yderste, har ret brede, mørkebrune Tværbaand. *Armsvingfjerene* har samme Farve, ligeledes med et stort, hvidt Parti paa Inderfanerne, mørkebrune Tværbaand og lyse, smudsighvide Rande omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er gulbrune og graabrune paa deres yderste Trediedele med et bredt, sortebrunt Baand over Spidserne, ofte med Tilløb til endnu et Par mørkebrune eller sortebrune Tværbaand og med brede, graabrune til flødehvide Rande omkring deres yderste Spidser; de to inderste Trediedele af Fjerene er flødehvide.

Den paa Tavle XXXVI afbildede gamle Hun, som er skudt $^{20}/_{4}$ 1916 ved Svenstrup, Borup, bærer den her beskrevne Dragt, der maa siges at være den typiske Dragt for den gamle, udfarvede Hun, at dømme efter det ganske vist ringe Materiale, som har foreligget til Undersøgelse. Formodentlig svarer den for første Gang udfarvede, voksne Hans Dragt paa det nærmeste til denne Beskrivelse af Hunnen, men kun to gamle Hanner har foreligget til Undersøgelse, og da disse sandsynligvis er endnu ældre Fugle, kan der ikke siges noget bestemt om dette Forhold.

Forskellen paa den unge og gamle Hun er saaledes nærmest den, at de unge Fugle har en varmere, mere brungul Underside og et mere sammenhængende, mørkt Bugskjold, medens de gamle Fugle har en lysere, mere hvidlig Underside og Bugskjoldet delt paa Bugens Midte af lyse Fjer med mørk, ofte ufuldstændig Tværstribning. Desuden er Skinnebenenes Fjer, som foran beskrevet, forsynet med mørkebrune Tværstriber hos de gamle Fugle, medens de hos de unge som Regel har Skaftstriber. Paa Oversiden er desuden Fjerrandene hos den gamle Fugl mere hvide end hos den unge, og den mørkebrune Farve er kraftigere, mere sortebrun.

De to omtalte, udfarvede, sandsynligvis meget *gamle Hanner,* som har foreligget til Undersøgelse, afviger fra den udfarvede Huns Dragt paa flere Punkter, særlig gælder dette det ene Eksemplar, der stammer fra Lule Lapmark $^{8}/_{8}$ 1915, og som aabenbart er det ældste Individ: Fjerene paa *den forreste Del af Ryggen, Skuldrene* og til Dels *Vingernes Overside* har saaledes meget store, lyse, graalige til rustgullige, paa den inderste Del af Fjerene flødehvide, Randpletter eller Tværbaand, saaledes at hele Fuglens Overside faar et meget uroligere, ja endog ganske tværstribet Udseende. *Undersiden* er ligeledes mere tværstribet; paa Eksemplaret fra Lule Lapmark er endog den sidste Rest af Brystskjoldet forsvundet. Fjerene paa *Kroppens Sider* har saaledes kun brede, mørke Tværbaand. Paa *Halens Styrefjer* strækker de mørke Tværbaand, som kun var antydet hos Hunnen, sig meget højere op paa Fjerene, idet der paa det ene Eksemplar findes 4 saa at sige fuldstændige og et ufuldstændigt, mørkt Tværbaand paa de to midterste Styrefjer. Disse Tværbaand naar helt op til Overhaledækfjerenes Tværbaand, saaledes at den sammenfoldede Hale ser ud til at være fuldstændig mørkt tværbaandet. Desuden har de to Hanner en nærmest sort, bred Skægstribe, og Tværbaandene, særlig paa Armsvingfjerenes Yderfaner, er mere dominerende.

Af det foreliggende Materiale, som ganske vist ikke er tilstrækkeligt til at afgøre Spørgsmaalet, ser det ud til, at den voksne Fugls første Dragt i de følgende Dragtskifter bliver mere tværstribet paa saavel Over- som Underside, og at det mørke Bugskjold, i hvert Tilfælde hos Hannen, forsvinder helt, saaledes at man sandsynligvis paa en større Serie vil kunne skelne mellem toaarige og ældre Individer.

Gennemsnitsmaalene for de gamle Fugle viser en mindre Størrelsesforskel end hos de unge Fugle, men vil dog vist i de fleste Tilfælde kunne bruges som Skelnemærke mellem Kønnene, selv om det mindste Maal for Hun og det største Maal for Han, som det vil ses af efterfølgende Maalelister, nærmer sig hinanden. Sammenlignes Maalene med de tilsvarende for unge Fugle, ser det ud til, at Vingelængden bliver større med Alderen. — 4 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde

440,5 mm, Næblængde 23,6 mm og Mellemfodens Længde 69,7 mm. De to gamle Hanner har Maalene: 419 mm, 22 mm og 64,5 mm.

Vingelængden hos baade unge og gamle Fugle svinger saaledes for Hunners Vedkommende mellem 423 mm og 447 mm, for Hanners Vedkommende mellem 400 mm og 430 mm.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gamle Hunner			
Lule Lapmark 24/6 1915	447 mm	25 mm	71 mm
Svenstrup 20/4 1916	441 „	23,5 „	70 „
Kjerteminde 22/11 1912	441 „	23 „	68 „
Hadsund 9/11 1912	433 „	23 „	—
4 gamle Hunner i Gennemsnit:	440,5 mm	23,6 mm	69,7 mm
Største Maal:	447 „	25 „	71 „
Mindste „ :	433 „	23 „	68 „
Gamle Hanner			
Bøtø, Falster, 26/10 1906	430 mm	22 mm	62 mm
Lule Lapmark 8/8 1915	408 „	22 „	67 „
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	419 mm	22 mm	64,5 mm
Største Maal:	430 „	22 „	67 „
Mindste „ :	408 „	22 „	62 „

Iris er brun; Næbbet mørkt hornfarvet, blaaligt paa den inderste Del. Vokshuden og Fødderne er gule; Kløerne er hornsorte. Mellemfoden er dobbelt saa lang som Mellemtaaen uden Klo; den er fjerklædt helt ned til Tæerne paa Forsiden og Siderne, kun paa Bagsiden er den beklædt med smaa, mangekantede Skæl. Tæernes Overside er beklædt med smaa, mangekantede Skæl, kun paa den yderste Del med 4—6 rektangulære Skæl. Mellem Ydertaa og Mellemtaa findes Forbindelseshud. 1ste, 2den og 4de Taa er omtrent lige lange, 3die er længst. Kløerne er ret store og krumme, 1ste og 2den Taas størst, 4de Taas mindst. Næbbet er kraftigt. Næseborene er runde eller ovale. Vingerne er ret store og brede; paa den sammenfoldede Vinge er Haandsvingfjerene omkring 110—120 mm længere end de længste Armsvingfjer. 4de Haandsvingfjer er længst, 5te og 3die omtrent lige saa lange, kun ganske lidt kortere, 2den er en hel Del kortere, ligger i Længde mellem 5te og 6te; 1ste meget kortere. 2den til 5te har tydelig Indskæring paa Yderfanen. 1ste til 4de har kraftig Indskæring paa Inderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er temmelig kort og omtrent lige afskaaren.

Vedføjede Brystben- og Bækkenmaal viser ligesom de ydre Maal en lille Størrelsesforskel mellem Hanner og Hunner.

	Brystben			Bækken
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Unge Hunner				
Bøtø, Falster, 26/10 1906	70 mm	40 mm	47 mm	41 mm
„ „ „	75 „	40 „	48 „	43 „
„ „ „	80 „	39 „	46 „	43 „
„ „ „	77 „	40 „	45 „	42 „
4 unge Hunner i Gennemsnit:	75,5 mm	39,8 mm	46,5 mm	42,3 mm
Unge Hanner				
Bøtø, Falster, 26/10 1906	67 mm	38 mm	46 mm	39 mm
„ „ „	69 „	37 „	46 „	39 „
„ „ „	70 „	36 „	46 „	40 „
3 unge Hanner i Gennemsnit:	68,7 mm	37 mm	46 mm	39,3 mm
Gamle Hunner				
Hadsund 9/11 1912	75 mm	39 mm	49 mm	—
Kjerteminde 22/11 1912	73 „	38 „	48 „	42 mm
Svenstrup 20/4 1916	72 „	39 „	47 „	42 „
3 gamle Hunner i Gennemsnit:	73,3 mm	38,7 mm	48 mm	42 mm

Vintermusevaagerne er af flere Forfattere udskilt af Slægten Buteo som en særlig Gruppe paa Grund af den fjerklædte Mellemfod, hvilken Karakter jo indeholdes i det andet gængse, danske Navn for vor Repræsentant af Gruppen: Laaddenbenet Musevaage. Gruppen har været benævnt *Archibuteo* af Brehm (1828) og *Triorchis* af Kaup (1829) og omfatter kun to Arter, *lagopus* og *ferrugineus,* der begge hører til den nordlige Halvkugles nordligste Egne, som de forlader om Vinteren. *Buteo lagopus* er spaltet i tre Racer, nemlig *B. l. lagopus* (Brünn.) i Nord-Europa og Nord-Asien, *B. l. pallidus* (Menzb.) i Sibirien Øst for Ob, i Kamtschatka og Ussuri, samt *B. l. sancti-johannis* (Gmelin) i Nord-Amerika. *Buteo ferrugineus* (Licht.) findes i det vestlige Nord-Amerika, sydpaa til Californien (Kirke Swann l. c., Side 87—88).

Vintermusevaagen er som nævnt en arktisk-højboreal Art og har i Europa sin Vestgrænse i Norge, idet den ikke er truffet paa Færøerne og paa Island, og paa de britiske Øer kun er en Vintergæst, der sjældent naar over til Irland, hvorfra kun ca. sytten Forekomster er kendt. I *Norge* ruger den paa passende Lokaliteter over hele Landet, dog sjældent i Lavlandet mod Syd, hvor den findes i Fjældene ovenfor Trægrænsen. Talrigst er den i Tromsø Stift, hvor den træffes ynglende ogsaa ned i Dalene og paa Øerne; mindre talrig er den omkring Trondhjemsfjorden, men bliver saa atter „hyppig paa Dovres og Langfjeldenes forgreninger ned paa Valders- og Telemarksfjeldene". Den er truffet ynglende saa langt mod Syd som paa 59 ° n. Br. (Hyllestad). I Lavlandet mod Øst er den kun truffet ynglende tilfældigt (Aremark ca. 1885). Paa Vestlandet synes den ligesom Kongeørnen at undgaa Havets Nærhed og findes her kun, mindre almindelig, i Fjældene imellem og indenfor de store Fjorde (Collett ved Ørjan Olsen 1921, Side 266). I *Sverige* er den som i Norge almindelig i de nordlige Dele af Landet, men dens Sydgrænse er ikke sikkert fastslaaet; den yngler i Jämtland og er ligeledes paavist i Härjedalen og i Dalarne, f. Eks. ved Njupaskärs Vandfald og i Havlingskläppen i Idre samt ved Städjan. Rent tilfældig er den truffet ynglende i det sydlige Sverige Nord for Växjö (Jägerskiöld och Kolthoff, 1926 og Sven Ekman: Djurvärld. Utbredningshistoria på Skandinaviska Halvön, 1922). I *Finland* er dens Udbredelse nordlig og østlig; i Lapland og Nord-Finland findes den særlig i Birkeregionen samt den tilgrænsende Del af Naaletræsbæltet, men gaar dog ogsaa ovenfor Trægrænsen i Fjældet; ogsaa sydligere findes den, men sparsomt; Kuohatti i Karelen er den sydligst kendte Yngleplads (Hortling, 1929). Mod Syd i Finland afløses den af den Østlige Musevaage og Hvepsevaagen. Øst for Finland forekommer den ind gennem Nord-Rusland.

Den har været angivet som Ynglefugl baade for Danmark og Tyskland (Schlesien og Pommern), men antagelig beror disse Angivelser paa Forvekslinger med Musevaagen, idet ingen bevislige Fund foreligger. De danske Fund skal iflg. Kjærbølling og Collin være gjort i Restrup og Haraldslunds Skove, i Omegnen af Viborg og ved Flensborg samt, paa Øerne, ved Sorø; men der foreligger ingen Beviser for Rigtigheden af disse Angivelser. Allerede Fr. Faber (1824) bemærkede, at denne Art ikke ynglede her i Landet (imod Teilmanns Angivelse).

Vintermusevaagen er en haardfør Trækfugl, der kommer tidligt paa Aaret til sine Ynglepladser. Om *Foraaret* kommer den til Norge, Oslo-Egnen, i Begyndelsen af April eller undertiden de sidste Dage af Marts, men Trækket slutter først her de første Dage af Maj; nordligt levende Individer indfinder sig nemlig først omkring Polarkredsen i Slutningen af April og i Finmarken paa denne Tid eller først i Maj. I Sydvaranger skal den imidlertid et enkelt Aar være set første Gang 25. Marts (1903) og er endogsaa iagttaget overvintrende her. I Aar rige paa Smaagnavere skal den oftest komme tidligere end ellers. Om Efteraaret finder Trækket Sted fra Slutningen af September gennem Oktober Maaned, og endnu i November kan enkelte nu og da ses. En sjælden Gang kan et enkelt Individ overvintre, endogsaa helt op i Finmarken m. v. Trækket til som fra Ynglepladserne skal foregaa hurtigt; om Foraaret synes den at flyve højt, om Efteraaret oftest lavere.

I *Sverige* angives Trækket at finde Sted paa lignende Tidspunkter som i Norge, alt efter Breddegraden; om Efteraaret kan der i rige Museaar ske en stærk Ophobning af Fugle i den sydlige Del af Landet, hvor overvintrende Vintermusevaager kan træffes, f. Eks. ved Tåkern og i Skaane. Til *Finland* kommer den i Marts til Maj (9. Marts til 10. Maj er angivet som Yderpunkter for forskellige Aar og forskellige Breddegrader); Efteraarstrækket skal finde Sted fra sidst i August til først i November. De *britiske Øer* gæstes fra Oktober (sjældent tidligere) til Marts og April (endogsaa til Maj og een Gang i Juni); det er særlig Østkysten af Skotland og England, der faar Besøg, periodevis endogsaa talrigt

Besøg (1875—76, 1880—81, 1891—92, 1903—04 og 1915—16). I *Holland*, hvor Iagttagelser over dens Forekomst foreligger fra sidste Halvdel af September til Slutningen af April, er den (i vekslende Antal) en lidet almindelig Vintergæst (een Gang iagttaget oversomrende, først i Juni 1896). I *Tyskland* er den ligeledes Vintergæst fra Oktober til April, med Hovedtrækket omkring November og Marts, men sjælden i Vest-Tyskland. Vintermusevaagen overvintrer særlig i Mellem-Europa, nogle gaar dog sydligere (Iagttagelser fra Pyrenæerne, Middelhavslandene, Kaspiske Hav og Sortehavet).

Til *Danmark* kommer Vintermusevaagen paa Trækket og overvintrer her ofte. Den har været talrigere paa Trækket tidligere end nu, hvilket ikke kan undre efter den intense Forfølgelse, den baade paa Ynglepladserne og under Trækket har været udsat for. Præmiebetalingen for Rovfugle i Norge har saaledes, skønt Vintermusevaagerne slet ikke var blandt de proscriberede Arter, medført en uhyre Afgang af disse; Professor H. Rasch, der var Fader til Systemet, antager saaledes, at af ca. 48.000 Ørnepræmier betalt i 1846—60 var de ca. 40.000 urigtigt udbetalt, og en meget stor Del netop betalt for Vintermusevaager, og paa lignende Vis er der fortsat senere (H. Rasch 1862, Sigurd Johnson 1929).

Kjærbølling siger om denne Art, „at den vides skudt paa mange Steder i Danmark, hyppigst i Søndermarken ved Frederiksberg", hvorfra vi har en sikker Angivelse fra 1849 med ikke mindre end 30 skudte Vintermusevaager (D. O. F. T., VII, Side 75). De Dage er dog forbi, da Vintermusevaagen kunde vise sig saa talrig selv nær en større By, men endnu gaar dens Træk over Danmark, og endnu kan man træffe den i Skove og ude over store Engstrækninger, hvor den fra en Hegnspæl eller lignende holder Udkig efter Mus og andet spiseligt, som maatte vise sig.

Dens Ankomst her til Danmark finder sjældent Sted i September, og man kan endogsaa sige, at vi først kan vente det rigtige Træk efter ca. 10. Oktober; de fleste iagttages paa Trækket i 20erne af Oktober og i November; af ca. 90 skudte Fugle her fra Landet var de ca. 70 skudt fra 15. Oktober til 15. December, Resten særlig i December, men derefter spredt over de følgende Maaneder med de to sidste den 11. og 16. Maj. Paa Foraarstrækket ser vi meget lidt til Vintermusevaagerne, enten det nu er, fordi Tilbagetrækket mod Nord følger andre Veje end Efteraarstrækket, eller fordi Trækket som angivet foregaar hurtigt og højere oppe end om Efteraaret. Paa Efteraarstrækket vandrer de mest enkeltvis eller faa Stykker sammen, men paa gode Trækdage kan der dog f. Eks. ved Shuhu ses ikke faa i Flok. Det har sin Interesse at bemærke, at om Efteraaret falder Trækket af vore fire Rovfuglearter, som i Flugten saa let kan forveksles paa Afstand, med Hensyn til Tid i det store og Hele i den Rækkefølge, hvori vi her nævner Arterne: Hvepsevaage, Østlig Musevaage, Musevaage og Vintermusevaage. Mængden af trækkende Vintermusevaager veksler meget fra Aar til Aar; desværre foreligger der ikke nøjere Iagttagelser herover fra Danmark; det vilde nemlig være af Interesse at sammenligne Vekslingerne heri med Vekslingerne i Muse- og Lemmingaar paa den skandinaviske Halvø.

Professor *L. A. Jägerskiöld* har givet et overordentlig vigtigt Bidrag til Klarlæggelsen af Vintermusevaagens Efteraarstræk paa Basis af Ringmærkninger foretaget ved Kiruna i det nordligste Sverige. Her mærkede Konservator *G. Kihlén* i Aarene 1911 og 1912 ialt 154 Unger af denne Art; Aar 1912 var dog paa Grund af faa Lemminger og andre Smaagnavere et ret uheldigt Aar, da mange Unger af Vintermusevaagen døde i Rederne. Resultaterne er fremstillet af L. A. Jägerskiöld i Journal für Ornithologie, April 1913, Side 380 flg. og 1914, Side 268 flg. samt i st samlet Arbejde i „Ymer" 1922, Side 291 flg. og i Nordens Fåglar 1922, Side 182. Af de mærkede 154 Fugle blev der anmeldt Genfangst af 22 indtil 1914, efter hvilket Aar ingen af de mærkede er blevet skudt eller fanget, muligvis, som Forfatteren formoder, fordi Vintermusevaagerne paa en eller anden Maade befries for Ringene. I Sverige er der gjort 3 Fund af Vintermusevaager, hvoraf et Par ved Sveriges Østkyst, 7 stammer fra Nord- og Mellem-Tyskland samt tilgrænsende Dele af Polen og 9 fra Østrig og Ungarn, hvor det sydligste Fund er beliggende ved Bizovaç, Jugoslavien (Slavonien); desuden er der to Fund fra Österbotten (noget Syd for Uleåborg) og eet i Nærheden af Moskva. Hovedmængden af de mærkede Vintermusevaager viser saaledes en udpræget *sydlig Vandringsretning* gennem det østlige Sverige til Mellem-Europa og lidt sydligere, men de østlige Fund kunde tyde paa, at en Del vandrer denne Vej, muligvis med Egnene Nord for Sortehavet som Maal, idet Vintermusevaagen her skal overvintre i stort Antal; Jägerskiöld gør opmærksom paa, at man fra de østlige, mindre kultiverede Egne ikke kan vente at faa saa mange Indsendelser af Ringe som fra Mellem-Europa, hvorfor det er muligt, at den østligere Trækretning er mere benyttet, end de faa Fund kunde tyde paa. Et Bidrag til Vintermusevaagens Træk

var tidligere givet af *J. Thienemann* (Verh. V. Internat. Ornith. Kongresses, 1911, Side 209), der i Rossitten 1907 mærkede nogle faa, gamle, trækkende Fugle af denne Art; til Dels er Genfangsterne sammenfaldende med nogle af de af Jägerskiöld omtalte; men flere ligger vestligere med det vestligste Fund noget Øst for Hannover, og viser saaledes en sydvestlig Trækretning for nogle af de Fugle, der trækker over Kurische Nehrung. Endnu er der dog meget, der skal klares med Hensyn til Vintermusevaagens Træk fra Skandinavien, hvilket blandt andet et nylig gjort Fund af en ringet Fugl genfanget i Skotland viser; dette Fund er omtalt af Professor *E. Lönnberg* i Fauna och Flora, 1927, Side 121, og viser, at en Vintermusevaage fra Jämtland, mærket som Unge i Juli 1926, blev fanget i det centrale Nord-Skotland i Marts 1927; herved er maaske en *sydvestlig Kurs* for Trækket af Vintermusevaager fra sydligere Ynglepladser end Kiruna-Egnen i Sverige antydet. Paa de britiske Øer angives Vintermusevaagen som nævnt at være en uregelmæssig Vintergæst; men hvorfra paa den skandinaviske Halvø disse og vore Vintermusevaager stammer, er der først nu med dette nye Fund begyndt at komme lidt Klaring i. Det kan tilføjes, at en Fugl, mærket paa Træk i Øst-Preussen, to Aar efter blev truffet paa samme Vandrevej, og en anden mærket i Øst-Preussen blev skudt kun 7 km fra Mærkestedet ikke mindre end fem Aar senere (Fr. v. Lucanus 1929); Fuglene synes saaledes at have haft deres ganske bestemte individuelle Vandreveje og Overvintringssteder.

Vintermusevaagen ligner en Musevaage, naar den i Svæveflugt glider over Skoven paa brede Vinger, maaske skrigende som Musevaagen, men med lidt dybere og mere ensformig Stemme, men den er dog ret let kendelig fra denne paa sin lysere Underside (oftest med et mørkt „Skjold“) og særlig derved, at Halen er hvid eller meget lys med et tydeligt, bredt, sortagtigt Baand over Spidsen. Undertiden kan der være 4—5 (hos ældre maaske 6—7) mørke Baand over Halespidsen, hvoraf det yderste dog er bredt, medens de indenfor liggende er svage og udflydende. Musevaagen har derimod 8—12 smalle Baand over Halen, og selv de lyseste Musevaager, som kan have næsten hvid Bagryg og Overhaledækfjer og derfor kan foranledige Forveksling, kan i passende Belysning kendes bl. a. herpaa fra Vintermusevaagen. Dens Vingefang er noget større end Musevaagens, ca. 132—160 cm (mod 117—137 cm), og dens Vægt ligger oftest mellem 800 og 1200 gr (4 unge Hanner 790—892; 5 unge Hunner 922—1145 gr). Vingerne skal syne smallere end Musevaagens Vinger og skal under Vingeslaget føres noget højere op. Paa Trækket her over Landet er mange aarlig blevet skudt f. Eks. for Shuhu, som den angriber med indædt Raseri; naar den kommer sejlende paa Trækket og bliver Shuhu'en vaer, slaar den ned mod den i susende Fart med fremstrakte Fangere, idet den i Bue fejer tæt hen over sin Fjende. Den har derfor altid været et yndet Skydeobjekt for Kragehytteskytter. Paa Ynglepladsen skal den ogsaa angribe Mennesker paa denne Maade, medens den her i Landet iøvrigt maa anses for at være forsigtig og sky, ligesom den under Trækket er en ret tavs Fugl. Her i Landet ser man den ofte ude over Engstrækninger hænge paa flaksende Vinger under dens Jagt efter Mus.

Carl Finnilä har i Fauna och Flora, XI, Side 165 flg. givet flere interessante Oplysninger om Vintermusevaagen (Studier öfver fjällvråken (Archibuteo lagopus) i finska Lappland). Arten er karakteristisk for Fjældomraadet og er talrigst i Birkeregionen og i Egnene lige Nord for den polare Trægrænse; mere eller mindre almindelig forekommer den dog ogsaa ynglende i Laplands Naaletræsregion; Finnilä paapeger, at den i den finske Lapmark i Modsætning til andre Steder i dens Yngleomraade, er ret sjælden i den arktiske Zone.

Vintermusevaagen ankommer i Almindelighed til den nævnte Del af sit Yngleomraade i Begyndelsen af Maj Maaned og drager bort i Slutningen af September eller noget senere. I Sydvaranger kan enkelte Individer dog til Tider overvintre som nævnt foran. Æglægningen finder Sted i sidste Halvdel af Maj. En Ejendommelighed, som oftere er fremhævet for disse nordlige Egne, finder Sted ikke alene for denne Arts Vedkommende, men for en hel Række Arter af Dag- og Natrovfugle; det har nemlig vist sig, at den i Aar, som er fattige paa Smaapattedyr, kan mangle totalt i Egne, hvor den Aaret forud fandtes i stort Antal. Af sine Iagttagelser i et godt Aar (1915) uddrager Finnilä følgende Oversigt over Forholdene. 12 af 21 undersøgte Reder fandtes i Birkeregionen, 9 i Naaletræsregionen. 14 Reder var anlagt paa stejle Fjældvægge; 3 var anlagt paa den jævne Mark eller paa store Sten (i et enkelt Tilfælde laa Stenen paa en sneklædt Fjældskraaning); endvidere var 4 i Birketræer og Fyrretræer (Pinus sylvestris). Æggenes Antal varierede mellem 2 og 5; 2 i 4 Reder, 3 i 8, 4 i 8 og 5 i een Rede. Redens

Størrelse fandtes at variere ganske betydeligt, idet den største var 110 cm, den mindste kun 48 cm i Diameter; og Redeskaalens Diameter varierede fra 16 til 31 cm, samt Dybden fra 3 til 7,2 cm. Som en almindelig Regel gjaldt, at Rederne i Træer var mindre end de, der var anlagt paa Sten eller Klippeafsatser. Flere Reder var aabenbart benyttet en Del Aar i Træk og var herved vokset til 70—80 cm i Højden; andre Steder laa gamle, nedfaldne Reder lige ved nye og viste herved, at Pladsen benyttedes Aar efter Aar. Rederne var bygget af Grene af Fyr og Birk; den perifere Del af tykkere, nedblæste Grene, som Fuglen havde flettet sammen paa kunstfærdig Maade, medens den centrale Del af Reden dannedes af tyndere Kviste, smaa Tørvestykker og Kviste af Fjældets lave Smaabuske; selve Redeskaalen bestod af fjorgammelt Græsstraa, hvorimellem ofte saas nogle enkelte Fjer. Nu og da fandtes Tøjstumper og lignende i Reden, og der fandtes ogsaa i en enkelt Rede en Mængde Rype- og Høgeuglefjer, hvis Ejermænd efter at være blevet fortæret maatte tjene til at skaffe Vintermusevaagens Unger Lunhed.

Reden er i Almindelighed let at finde, da den vagthavende Fugl, oftest Hannen, skrigende flyver Fredsforstyrreren i Møde, og Hunnen forlader derpaa snart Reden; begge Fugle kredser nu rundt, og en nøje Iagttagelse af dem vil hurtigt vise, hvor Reden ligger, idet Fuglene Gang paa Gang under Kredsningen sænker sig lidt ned mod det Sted, hvor den er, eller sætter sig paa en Klippe eller et Træ i dens Nærhed. Er der Unger i Reden, slaar Fuglene hidsigt skrigende med rasende Fart og fremstrakte Fangere ned mod Fredsforstyrrerens Hoved, saa man næsten mærker Vingernes Slag i Ansigtet. Det er navnlig Hannen, der saaledes er stærkt paagaaende. Føden er særlig Smaagnavere (Paludicola oeconomus, Hypudaeus rufocanus, Lemmus lemmus etc.), men Rester af Fugle eller Fugleunger er ogsaa fundet som dens Føde.

Reden anbringes som nævnt paa vidt forskellig Maade, ofte paa Klipper eller endogsaa paa den jævne Jord; i visse Egne, især i de sydligere Dele af dens Udbredningsomraade, endogsaa særlig i høje Træer (Kiruna-Egnen). Ægantallet kan variere fra 1 til 7 (sidste meget sjældent); de høje Antal findes i Aar, der er særlig rige paa Smaagnavere (Lemming). I saadanne Aar synes den endogsaa at kunne frembringe to Kuld, idet f. Eks. Reder med friske Æg er fundet paa Filefjæld saa sent som 6.—9. September under Lemmingvandringen 1871 (Collett). Der foreligger mangfoldige Maalinger af Æg fra skandinaviske Ynglepladser, og der er ikke megen Variation i Gennemsnitsmaalene. 110 Æg (Pract. Handb. Brit. Birds 1921) viser 54,9×43,5 mm (største 62×49,5, mindste 48×41 og 57,5×40,5 mm). 36 Æg fra Lapland og Finmarken undersøgt af os viser 54,8×43,7 mm som Gennemsnit (største 58,2×43,8 og 53,1×46,3 mm, mindste 51,3×43,4 og 53,2×41,1 mm). Disse Kuld var fra 29. Maj til 21. Juni og bestod af 3 Æg i eet Kuld, 4 i to og 5 i fem Kuld. Æggene ligner Musevaagens, og Forveksling er nærliggende; ligesom disse kan de variere meget med Hensyn til Farvetegningen, ogsaa i samme Kuld. Ægget er hvidligt-grønhvidt, plettet med smaa eller store, brune, rødligbrune eller gulbrune Pletter, der kan optræde som Streger; Pletterne synes oftest at være større og lysere end paa Musevaageæg, men meget mørkt brune Pletter findes ogsaa paa enkelte af de undersøgte Æg. Æggene kan være meget tæt plettede, men som blandt Musevaageæg kan der ogsaa findes næsten uplettede; de sparsomme Pletter er da af svag gullig eller graabrunlig Farve. *Incubationsperioden* er ikke kendt nøjagtigt; Hunnen synes især at ruge. Ungernes Størrelse kan i samme Rede være meget forskellig; i gode Yngleaar kan i hvert Fald 5 Unger blive flyvefærdige fra samme Rede; i slette Aar kan det hænde, at de stærkeste æder de svagere i Reden (Sten Bergman, Fauna och Flora 1917).

Vintermusevaagens fornemste *Føde* er Smaagnavere. *Johs. Ferdinand* har indsamlet Oplysninger om Maveindholdet hos 63 Vintermusevaager her fra Landet, skudt under deres Efteraarstræk og Vinterophold her (særlig i Tiden fra sidst i Oktober til hen paa Vinteren). Denne Rovfugl viser sig at leve næsten udelukkende af smaa Gnavere og Insektædere; af de undersøgte Fugle indeholdt 77 % af Antallet *Mus,* 37 % indeholdt smaa *Insektædere,* 8 % indeholdt Fugle, 9 % Frøer og Tudser, 3% Leddyr og kun 5 % indeholdt Fjerkræ og Vildt, som antagelig for en Del er fundet dødt. Professor G. Roerig fandt, at af 386 undersøgte Fugle af denne Art havde de 92 % taget Mus, og kun hos 4 % fandtes Rester af Jagtvildt (Hare, Kanin, Agerhøne, Fasan), og medens man kan være sikker paa, at Musene er taget levende, er dette ikke ganske sikkert for Jagtvildtets Vedkommende, som en Jæger maaske først har „præpareret“, saa det blev Bytte for Vaagen. Et tilsvarende Resultat med Hensyn til Fødeemner har E. Greschik faaet paa sydligere Vinteropholdssted (Aquila, XVII, 1910). E. Lehn

Schiøler har fundet Rester af en anden Vintermusevaage i Maveindholdet af et skudt Individ; dette Bytte er selvfølgelig fundet dødt af Kameraten. Følgende Dyr er iøvrigt iagttaget som Føde taget af Vintermusevaagen (maaske i visse Tilfælde som dødt): Hermelin, Muldvarp, Spidsmus, Markmus, Skovmus, Lemming og andre Smaagnavere, Snehare, Rotte, Vandrotte, Egern, Taarnfalk, Høgeugle, Due, Rype, Ringdue, Høne, Vipstjert, Snespurv, Bogfinke, Vindrossel, Solsort, Frøer, Tudser, Aborre og Insekter. Vintermusevaagen er, naar det gælder, en uforfærdet og modig Fugl paa sin Jagt; der er ikke saa lidt ved den, som minder om Kongeørnen. I Fangenskab har man iagttaget, at den end ikke gaar af Vejen for at binde an med en kraftig Duehøg, endogsaa med det Resultat, at Duehøgen blev ædt (Floericke). Ligesom Taarnfalken og Musevaagen er denne Rovfugl her i Landet saa nyttig, at det er en Forbrydelse at løfte Bøssen mod den, hvis Formaalet kun er at dræbe. I Danmark nyder Vintermusevaagen samme Beskyttelse som Musevaagen, hvilket altsaa paa Grund af dens Træktid gennem Landet praktisk talt vil sige ingen Beskyttelse.



ØRNE, Aquila Brisson.

Store og meget store Rovfugle. Næbbet kraftigt, hos de store Former endogsaa meget svært, baade højt og bredt. Overnæbbet med omtrent lige Siderande, uden Takker i Kanterne; dets Spids rager langt ned over Undernæbbet, ofte atter lidt indbøjet mod Spidsen. Mundvigen naar hen under Øjet. Næseborene fritliggende, uden Dækfjer, aflange og skraatstillede eller runde, liggende nær ved Vokshudens Forkant. Hovedets og Nakkens Fjer mere eller mindre lancetformede. Vingerne lange og brede, naar sammenlagte snart udenfor snart indenfor Halespidsen. Af Haandsvingfjerene er 1ste ret kort, 3die, 4de og 5te længst og omtrent lige lange. De yderste Haandsvingfjer (som Regel 1ste til 5te eller 6te) med dyb Indskæring i Inderfanerne; en lavere Indskæring findes som oftest i 2den til 6te, hos nogle ogsaa i 7de Haandsvingfjers Yderfane. Halen bred, i Spidsen lige eller svagt afrundet; Halestyrerne med brede Spidser. Mellemfoden helt ned til Tæerne tæt fjerklædt, ogsaa paa Bagsiden. Tæerne meget kraftige og svære, dækkede af ret smaa Skæl, nærmest Kløerne blot 3—4 store, brede, skinneformede Tværskæl. Ydertaaen omtrent af samme Længde som Indertaaen. En tydelig Bindehud findes mellem 3die og 4de Taas Grundled. Kløerne stærkt krummede, meget kraftige og store, flade paa Undersiden, med tydelige Sidekanter. Bagtaaens og Indertaaens Kløer stedse de største og omtrent af samme Størrelse. Mellemtaaens Klo med en skarp Køl paa Indersiden.



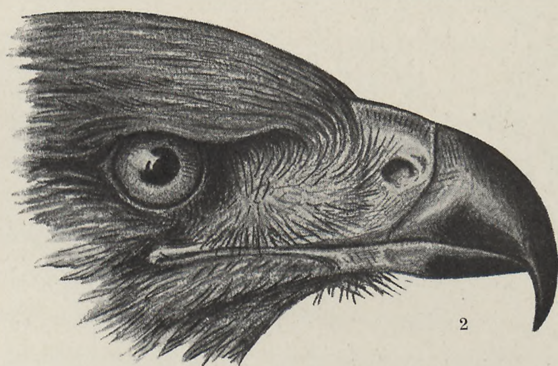




Fig. 20. Hoveder af
1. Kongeørn, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.). ♀ ad. April 1912. Lapland.
2. Stor Skrigørn, Aquila clanga Pall. November 1857. Møen.
3. Lille Skrigørn, Aquila pomarina pomarina Br. ♀ juv. 26/6 1921. Torup, Skaane.

Vomer meget lille og spinkelt. Overkæbens Ganefremspring lange og ret sammentrykte og naar ikke Forbindelse med hinanden. Processus ethmoidalis kort, men bred, rettet omtrent lige ud til Siden, og naar langt fra Forbindelse med lacrymales nedadrettede Gren, saaledes at der dannes en stor Aabning i Skelettet mellem Øje- og Næsehule. Forreste og bageste Næsehule kun delvis adskilte ved en lav Benvæg. Mellem Øjehulerne er Panden bred og flad. Lacrymales skraat bagudrettede, vandrette Del bred og stor med et stort, fladt superciliare. Lacrymales nedadrettede Gren kraftig, bredere og tykkere i sin nederste Del, hvor den naar Forbindelse i Spidsen med Kindbuen. Processus postorbitalis bred og kraftig. Sternum bredt og kraftigt, ret stærkt hvælvet, lidt smallere i sin forreste Del, ellers med omtrent parallelle Siderande; Bagranden svagt indbuet; et lille, rundagtigt Vindue kan findes paa hver Side

nær Bagranden, men det lukker sig meget ofte helt; Kammen kraftig, men ret lav med tilbageskraanende Forkant. 7 Par Ribben er fæstede til Brystbenets Sider (Tavle II). Ravnenæbsbenenes Basaldele krydser hinanden lidt paa sternums Forkant. Skulderbladene brede, men meget smallere ud mod deres Spids. Bækkenet ret smalt, men meget kraftigt; ilium langt, pubis' Dele ikke sammenvoksede. Pygostylus ikke særlig stor. Fibula sammenvokset med tibia i sin nederste Del, der dog langt fra naar til Hælen.

Slægten *Aquila* er vidt udbredt i Europa, Asien, Afrika og Nord-Amerika; i Australien lever en meget nærstaaende Slægt med kileformet Hale, udskilt fra Ørneslægten under Navnet *Uroaetus* Kaup. Ialt kendes 7 Arter med 9 eller 10 Racer. Den overvejende sorte *A. verreauxi* Less. lever i Syd- og Nordøst-Afrika, den typiske *A. chrysaëtos* i Europa og Nord-Asien med den større Race *A. ch. daphanea* Hodg. i Central-Asien og Himalaya og den mere rødlige *A. ch. canadensis* (L.) i Nord-Amerika.



Fig. 21. Spidserne af 7. Haandsvingfjer af Stor Skrigørn (øverst) og af Lille Skrigørn (nederst). × 9/10. (Eksemplarer i henholdsvis Odense og Viborg Museum).

Den typiske *A. heliaca* Savigny lever fra Sydøst-Europa helt ud til Kina, medens Racen *A. h. adalberti* Brehm findes i Spanien og Nordvest-Afrika. I Central-Asien, Nordvest-Indien og Øst-Sibirien findes den typiske *A. nipalensis* Hodgs., medens Racen *A. n. orientalis* Cab. lever i Sydøst-Europas og Vest-Asiens Stepper. I Afrika, Central-Asien og Nordvest-Indien lever den typiske *A. rapax* (Temm.), medens Racen *A. r. albicans* Rüpp. findes i Nordøst-Afrika og Arabien, Racen *A. r. vindhiana* Frankl. i Indien og Himalaya og *A. r. belisarius* (Levaill. jun.) i Algier. Endelig træffer man den mindre *A. clanga* Pall. fra Øst- og Sydøst-Europa ind i Turkestan, Syd-Sibirien, Nord-Indien og Kina og den endnu mindre, typiske *A. pomarina* Brehm i Mellem-Europa; en Race af denne, *A. p. hastata* (Less.), lever i Indien.

Bestemmelsesnøgle til Ørne.

1. *Mindre.* Vingelængden under 500 mm. 7de Haandsvingfjer har ingen eller kun en meget svagt antydet Indskæring paa sin Yderfane (se Fig. 21). Næseborene runde (se Fig. 20). Næblængde ca. 28—32 mm .... Lille Skrigørn, *Aquila pomarina* Br. Side 172
2. *Mellemstor.* Vingelængden 500—550 mm. 7de Haandsvingfjer har en tydelig Indskæring paa sin Yderfane (se Fig. 21). Næseborene runde (se Fig. 22). Næblængde ca. 32,5—39 mm .... Stor Skrigørn, *Aquila clanga* Pall. Side 178
3. *Meget stor.* Vingelængden over 560 mm. 7de Haandsvingfjer har ingen Indskæring paa sin Yderfane. Næseborene tydeligt aflange (se Fig. 20) .... Kongeørn, *Aquila chrysaëtos* (L.) Side 182

LILLE SKRIGØRN, Aquila pomarina pomarina Brehm.

Aquila Pomarina. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 27. — Aquila pomarina, C. L. Brehm. Naumann: Vögel Mitteleuropas, 1905, V, Side 230. — Aquila pomarina pomarina Brehm. Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1104. — Aquila pomarina Brehm. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 147. — Aquila pomarina pomarina Brehm. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 111. — Aquila pomarina (Brehm). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 185. — Aquila pomarina Brehm. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 219. — Aquila p. pomarina Brehm. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 415.

Danske Navne: Lille Skrigørn.
Svenske „ : Mindre Skrikörn, Skrikörn, Smaörn, Fläckig örn.
Finske „ : Pikku kiljukotka.
Tyske „ : Kleiner Schreiadler, Schreiadler.
Hollandske „ : Schreeuwarend.
Engelske „ : Lesser Spotted Eagle.
Franske „ : Petit Aigle criard.

Artskendetegn: En lille Ørn. Vingen opgiver Hartert l. c. til mellem 460 og 490 mm. *Næbbet slankt, ikke særlig højt eller kraftigt.* Næseborene runde. *Syvende Haandsvingfjers Yderfane med meget lille eller slet ingen Indskæring.* Fjerdragten er overvejende brun, lysere end hos den Store Skrigørn, og hos unge Fugle med kun faa og ikke saa store, lyse, draabeformede Længdepletter.

Forekomst i Danmark: Tilfældig, sjælden Gæst fra Sydøst og Syd.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten: Dunungen er — Hartert l. c. Side 1106 — smudsig brunlighvid; paa Halsen gaaende over i Hovedets lyse, brune Farve.

En ung Han, skudt 25. Maj 1915 ved Sparkjær, Viborg, er afbildet paa Tavle XXXVII. *Hovedets og Baghalsens Fjer* er brune med lyse Pletter i Spidserne; den øvrige Del af Halsen og Struben er lyst gulbrune. *Ryggen og Overgumpen* er mørkebrune, *Overhaledækfjerene* ligeledes, men med brede, hvide Pletter i Fjerenes Spidser; de mindste, forlængede er lyst gulbrune med hvide Pletter. *Skulderfjerene og Vingedækfjerene* er gulbrune, de lyse Fjerspidser er afslidte, kun ganske lidt hvidt ses endnu tilbage i Fjerenes Spidser. *Brystet* er gulbrunt, *Bugen* ligeledes, hver Fjer med en stor flødehvid, draabeformet Plet i Spidsen. Et Parti af flødefarvede Fjer ses paa Brystets øverste Del. *„Buksernes“* Fjer er ligeledes gulbrune med en stor, flødehvid, draabeformet Plet i Spidsen af hver Fjer. Mellemfodens Fjer er dels gulbrune, dels hvide. *Underhaledækfjerene* er lyst gulligbrune eller flødefarvede; *Haandsvingfjerene* er fortrinsvis sortebrune, lysest paa deres inderste Del; *Armsvingfjerene* er mørkebrune, Inderfanerne spættede med graalighvidt og med mørke Tværbaand. *Halens Styrefjer* er mørkebrune med lyse Spidser og utydelige Tværbaand; de to midterste Styrefjer har ingen Tværbaand.

En ung Fugl, skudt i Slutningen af Juni 1906, Øst for Hallerup, Nykøbing paa Falster, findes paa Zool. Museum; den er meget lys paa Undersiden, idet de lyse Pletter er meget dominerende, de breder sig over Størstedelen af Fjerene; paa Forbrystet findes et Parti af saa at sige helt lyse Fjer, saa Fuglen minder meget om de unge Fugle af Aquila clanga.

En Hun i meget slidt Dragt, skudt 26. Juni 1921 ved Torup ved Bara i Skaane, er afbildet øverst til højre paa Tavle XXXVII. Den ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* og Hovedets Sider er lyst gulbrune. Fjerene er mørkest paa deres inderste Del. *Baghalsens* Fjer er noget mørkere brune med lyse,

gullige, afslidte Rande. *Ryggens og Overgumpens* Fjer er mørkebrune, de førstnævnte lysere gullige paa de slidte Rande, nogle af de sidstnævnte har en stor, gullighvid, draabeformet Plet i Spidsen. *Skulderfjerene* er ligeledes mørkebrune, lysest i Randene; de længste er mørkest brune, næsten sortebrune. *Vingens Dækfjer* er lyst gullig- eller hvidligbrune, mørkest paa Fjerenes Midte, de slidte Rande er nærmest smudsighvide; de længste Dækfjer er mørkebrune med lysere Rande, særlig om Spidserne. *Overhaledækfjerene* er meget stærkt afslidte og afblegede, Farven er nærmest graalig eller gulligbrun til smudsighvid. Struben og Forhalsen er gulbrune. *Brystet og Bugen* mørkere brune, enkelte Fjer paa Forbrystet bærer endnu en slidt, flødehvid, draabeformet Plet i Spidsen. „Bukserne“s og Undergumpens Fjer er lysere brune med slidte, flødehvide, draabeformede Pletter i Spidserne. Fjerene paa Skinnebenenes Inderside er mørkere brune, ikke saa afblegede; Mellemfodens Fjer er smudsig graabrune. *Underhaledækfjerene* brunligt flødefarvede, enkelte med Rester af en draabeformet, mere hvid Plet. *Undervingedækfjerene* er gulligbrune med store, flødehvide eller gullige Partier, eller med en stor, draabeformet Plet i Spidsen af Fjerene; de længste er mere graasorte. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, lysest graabrune paa deres inderste Del, de inderste med lyse, flødehvide Rande omkring Spidserne. Fjerskafterne er sorte paa deres yderste Del, gaaende over til hvidt paa deres inderste Del. *Armsvingfjerene* er graalig mørkebrune med smalle, mørkere Tværbaand paa Inderfanerne. Halens Styrefjer er graaligt mørkebrune med utydelige, mørkere Tværbaand paa Inderfanerne og flødehvide, slidte Rande omkring Spidserne.

De tre her beskrevne Fugle bærer alle slidte, ungdommelige Dragter. Hvorlænge den Lille Skrigørn er om at opnaa sin udfarvede, voksne Dragt kan ikke ses af det foreliggende Materiale. Hartert skriver l. c.: „Dieses Kleid geht durch mehrere allmähliche Mausern im Verlaufe von mehreren Jahren in das Alterskleid über“.

En Hun fra Høgsvig, 7/7 1912, er i Fældning fra en meget slidt, brun Dragt uden lyse Pletter til en glinsende mørkebrun: Hele Fuglen er saa at sige matbrun, lysest paa Hovedet og Forvingerne; mellem Skulderfjerene ses nogle Fjer af den nye Dragt, disse er glinsende mørkebrune. Mellem Undergumpens Fjer ses en frisk Fjer, denne er gullighvid med Tilløb til mørke Tværbaand. Alle Halens Styrefjer er ensfarvet mørkebrune med afslidte Spidser og uden Antydning af Tværbaand. — Dette Eksemplar er aabenbart ved at gaa ind i den udfarvede, gamle Fugls Dragt.

Ifølge Hartert l. c. er denne *den voksne Fugls Dragt* glinsende jordbrun, mørkere paa Skulderfjerene, Vingerne og Styrefjerene. Den er lidt lysere paa de smaa Overvingedækfjer og paa Hovedet. Underhaledækfjerene med lyse Rande. Styrefjerene mørkebrune med lysere Spidser, af og til ganske ensfarvede, men mest med mere eller mindre utydelige, uregelmæssige Tværbaand paa de yderste Fjer.

Saa vidt vides, er der ingen Forskel paa Hanner og Hunner i Fjerdragten, og at dømme efter de her vedføjede Maal synes der heller ikke at være nogen synderlig Størrelsesforskel mellem Kønnene, men de maalte Fugles Antal er for ringe til at afgøre dette Spørgsmaal, især da ingen fuldt udfarvede Fugle har foreliggede til Undersøgelse.

Maalene for de undersøgte Fugle er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Yngre Hun			
Torup ved Bara, Skaane 26/6 1921	468 mm	31 mm	96 mm
Yngre Han			
Sparkjær, Viborg 25/5 1915	465 „	30 „	101 „
Ældre Hun			
Høgsvig, Sønder Felding 7/7 1912	476 „	31 „	94 „

2 ikke kønsbestemte, unge Fugle, som findes paa Zool. Museum, har følgende Maal:

	Vinge	Næb	Mellemfod
„Tveden“, Hallerup, Nykøbing F., Juni 1906	472 mm	28,5 mm	—
Frijsenborg 26/5 1898	465 „	30 „	95 mm

Iris er hos gamle Fugle mørkegul med smaa, brune Punkter, hos unge Fugle brungraa. Næbbet er blaasort. Vokshuden og Tæerne gule. Mellemfoden er ret lang og fjerklædt helt ned til Tæerne; disse er beklædt med smaa, mangekantede Skæl, undtagen paa det yderste Led, hvor der findes 3—4 Tværskæl. Kløerne er kraftige og spidse, næsten alle af samme Størrelse med Undtagelse af Ydertaaens

Klo, som er en Del mindre. — I Vingen er 3die, 4de, 5te og 6te Haandsvingfjer næsten lige lange, 4de eller 5te dog som Regel længst; 1ste til 5te har kraftig Indskæring paa Inderfanen, 6te har ikke saa stærk Indskæring. 2den til 6te har kraftig Indskæring paa Yderfanen.

Brystben og Bækken af to Hunner har følgende Maal:

	Brystben			Bækken
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Torup ved Bara, Skaane $^{26}/_{6}$ 1921	89 mm	45 mm	49 mm	45 mm
Katholm $^{11}/_{6}$ 1921	88 „	46 „	52 „	46 „

Den *Lille Skrigørn* har et meget begrænset Udbredningsomraade, der strækker sig fra Mellem- og Øst-Tyskland gennem de tidligere Østersøprovinser og Polen ind gennem Rusland til Kaukasus og formodentlig Lilleasien, endvidere gennem Böhmen, Østrig og Ungarn mod Syd til Balkanstaterne og Grækenland. E. Hartert angiver endvidere for Mellem-Europas Vedkommende, at den forekommer som Ynglefugl i Øst- og Vest-Preussen, i Pommern, Mecklenburg, Mark-Brandenburg, Slesvig-Holsten og i Schlesien, samt maaske endnu i Brunsvig og, som det synes, sikkert i Hannover; usikkert er det derimod endnu, om den har ynglet ved Wesel. Det maa tilføjes her, at der kun er to Racer af denne Skrigørn, den her omtalte samt *Aquila pomarina hastata* (Less.), hvis Udbredningsomraade ligeledes er af ringe Udstrækning, idet det kun omfatter Indien og Birma (H. Kirke Swann 1922). Muligvis forekommer dog en lidet kendt Race i persisk Belutschistan (E. Hartert: Die Vögel der paläarktischen Fauna 1912—21, Side 1108).

Den Lille Skrigørn er sjælden i Vest-Europa, allerede i Vest-Tyskland er dette Tilfældet, og endnu mere gælder dette i Schweiz, Frankrig og Italien; Trækket gaar saaledes ikke mod Sydvest. Den trækker derimod talrig gennem Rumænien. Overvintrende er den at træffe almindelig i Ægypten, ligeledes i Grækenland og det sydøstlige Rusland, og sandsynligvis overvintrer den ogsaa i Lilleasien. Arten er i Tyskland som overalt i Mellem-Europa aftaget stærkt, og i de øvrige nordeuropæiske Lande forekommer den kun tilfældigt.

I *Finland* skal den kun være iagttaget tre Gange, sjældnere end den Store Skrigørn, idet den er skudt ved Porkala 15. Juni 1899, i det sydlige Tavastland 15. Juni 1902 og Sydøst for Vasa 17. Juni 1915. Muligvis er det her som andetsteds, at nogle af denne Art er opført som Store Skrigørne (Hortling 1929). I *Sverige* er den ligeledes iagttaget sjældnere end den Store Skrigørn, idet den kun er skudt i det sydligste af Landet (Skaane m. v.) og kun ca. 5 Gange i Tiden fra sidst i August til Oktober, samt en enkelt Gang i Juni (Torup ved Bara i Skaane 26. Juni 1921, se Tavle XXXVII). I *Norge* er den aldrig iagttaget; det samme synes at gælde for *England,* hvor imidlertid Kendskabet til de nedlagte Skrigørne ikke er saa sikkert, at der ikke kan findes Eksemplarer af denne Art mellem dem, der er opført under Navnet *Aquila clanga.* I *Holland* er der kun skudt ca. 8 Eksemplarer, spredt over Maanederne Marts, Maj, Juni, Juli og November. Fra *Belgien* foreligger der kun et Par usikre Angivelser om Forekomst af denne Art (G. van Havre, Gerfaut XI, 1921).

Der foreligger intet om, at man indenfor *Danmarks* nuværende Grænser har fundet Skrigørnen ynglende; ganske vist skriver *H. I. Elwes,* der i 1880 sammen med Apoteker A. Benzon berejste Jylland, i „The Ibis“ 1880, Side 390, at Arten ikke regulært besøger Danmark „but it is said to have bred more than once on the island of Laaland“, men Oprindelsen til denne Udtalelse stammer antagelig fra mundtlige Meddelelser af Apoteker Benzon; hvorvidt Individer var iagttaget under Forhold, som tydede paa, at de ynglede, vides ikke mere. Vi ved derimod, at *„Falco nævius“,* vel sikkert altid *Aquila pomarina,* har ynglet ret regelmæssigt i den sydlige Del af Sønderjylland, mellem Flensborg og Slesvig (*Mecklenburg;* ifølge *H. B. Melchiors* haandskrevne Notitser fandtes den endnu ynglende her i 1828), og ved Husum i hvert Fald 1876 og 1877 *(J. Rohweder);* endvidere at den har ynglet i Holsten *(Wøldike),* og at den helt op til den nyeste Tid er fundet ynglende i de Egne af det tyske Rige, som ligger Syd herfor, selv om meget sjældent (f. Eks. 1910 ved Celle i Hannover, ifølge *Fr. Dietrich:* Hamburgs Vogelwelt, 1928). Fra det nuværende danske Omraade har vi ca. 16 Angivelser om, at Skrigørne er skudt; desværre har det kun været muligt at faa en Del sikkert artsbestemt, idet forskellige Eksemplarer er havnet i Privatsamlinger, og om en Del af disse har vi ikke kunnet indhente nærmere Oplysninger. Vi skal derfor her give en Fortegnelse over alle Eksemplarer, omfattende



Lille Skrigørn, Aquila pomarina pomarina Brehm.

Ung Han, ♂ juv. 25/5 1915. Sparkjær ved Viborg.
Tilhører Viborg Museum.

Ung Hun, ♀ juv. 26/6 1921. Torup, Bara, Skaane.



begge Arter under eet. Om et enkelt Eksemplar ved vi ikke, hvornaar det er skudt, nemlig det Eksemplar, som *E. Rostrup* har faaet fra Als (se D. O. F. T., V, 1910—11, Side 140); for de øvrige kender vi saa nogenlunde de forskellige Data. Vi nævner dem her i Rækkefølge efter de Aar, hvori de er skudt, samt med en Angivelse af den Samling, hvori de findes eller i hvert Tilfælde har været at finde, og tillige enkelte andre Oplysninger.

Møen, November 1855, ungt Individ. Eksemplaret blev af Konservator Chr. Fr. Scheel udstoppet til Kong Frederik d. VII; det er uden Tvivl dette Eksemplar, der nu findes i Fyens Stiftsmuseum i Odense (Tavle XXXIX), idet denne Samling, ifølge Hr. Chr. M. K. Petersen, Fyens Stiftsmuseum, har købt Frederik d. VII's Fuglesamling fra Jægerspris og ikke har faaet Ørnen før 1885; i 1868 havde Odense Museum ingen zoologisk Samling, hvorfor der næppe er Mulighed for, at en Forveksling kan have fundet Sted med nedennævnte Eksemplar, skudt ved Fjeldsted 1868, saa meget mindre som Stiftsmuseets Eksemplar er opstillet paa et Fodstykke af den Slags, som afdøde Konservator Scheel anvendte (ifølge Kunstmaler Henning Scheel). — *Aquila clanga.*

Bindesbøl (Fjeldsted Sogn), Fyen, *i Slutningen af Oktober 1868.* Eksemplaret har været i Apoteker J. Baagøes Samling i Næstved. — *Species?*

Ulfshale, Møen, *10. Juni 1870.* Eksemplaret har været i Partikulier Ladhoffs Samling i Vordingborg. — *Species?*

Aalebæk ved Stege, Møen, *1. Juli 1873.* Eksemplaret kom i Grev Raben-Levetzaus Samling paa Aalholm, hvor det endnu findes, og ifølge Maal etc. er det den Lille Skrigørn (meddelt af Inspektør E. Marcher ved Lensgreve F. C. O. Raben-Levetzaus velvillige Mellemkomst). — *Aquila pomarina.*

Maribo, Lolland, *1881,* Hun. Eksemplaret kom i den zoologiske Have i København, hvor det døde $^{12}/_{9}$ 1881, og Skindet kom i Apoteker A. Benzons Samling. — *Species?*

Fuglsang, Lolland, *9. Juni 1881,* ung Hun. Eksemplaret har været i Apoteker A. Benzons Samling, nu paa Zoolog. Museum i København. (Tavle XXXIX). — *Aquila clanga.*

Glorup, Fyen, *25. Oktober 1885.* Meddelelse herom er tilstillet Jonas Collin af Dyrlæge Larsen. — *Species?*

Ourupgaard, Falster, i Begyndelsen af *Juli 1896.* Eksemplaret kom i Baron H. Rosenkrantz' Samling. (Dansk Jagttidende 1896—97, Side 76; det er antagelig ogsaa dette Eksemplar, som nævnes af Professor O. G. Petersen i D. O. F. T., IV, 1909—10, Side 131). Ifølge Brev fra afdøde Baron H. Rosenkrantz af $^{24}/_{2}$ 1929 er Eksemplaret ret godt bevaret, og Maal etc. viser, at Arten er den Lille Skrigørn. — *Aquila pomarina.*

Gammel Dyrehave ved *Frijsenborg,* Jylland, *26. Maj 1898.* Eksemplaret, en ung Fugl, findes paa Zoologisk Museum i København. — *Aquila pomarina.*

Søbo ved *Vesterhæsinge,* Fyen, *7. Maj 1898.* (Dansk Jagttidende 1898—99, Side 62). — *Species?*

Bøtø, Falster, i Begyndelsen af *September 1905.* Eksemplaret, en ung Fugl, der var meget ødelagt, reddedes af afdøde Plantør N. Andersen fra fuldstændig Tilintetgørelse og findes nu paa Zoologisk Museum i København, skænket hertil af E. Lehn Schiøler. — *Aquila pomarina.*

„Tveden", *Hallerup* (Nykøbing, Falster), i Slutningen af *Juni 1906.* Eksemplaret, en ung Fugl, kom i Skovrider Petersens Samling paa Ourupgaard (Dansk Jagttidende 1906—07, Side 177), og det er ved Baron H. Rosenkrantz' velvillige Mellemkomst erhvervet til Zoologisk Museum, København. — *Aquila pomarina.*

Høgsvig ved Sønder Felding (Troldhede). Voksen Hun. *7. Juli 1912.* Eksemplaret findes paa Zoologisk Museum i København. Fuglen havde i ca. 14 Dage opholdt sig i et Egekrat ved en Eng. — *Aquila pomarina.*

Sparkjær, Jylland, ung Han. *25. Maj 1915.* Eksemplaret kom fra Stiftsfysikus P. Hei- bergs Samling til Viborg Museum (Tavle XXXVII). *Aquila pomarina.*

Ravnholt, Fyen, *21. Juli 1915.* Skelettet findes i E. Lehn Schiølers Samling. *Aquila pomarina.*

Katholm, Grenaa, ung Hun, *11. Juni 1921.* Eksemplaret findes i Plantør C. Olsens Samling, Gerrild; Skelettet i E. Lehn Schiølers Samling. *Aquila pomarina.*

Et Par Steder i dansk faunistisk Litteratur angives det, at en Skrigørn er iagttaget, men disse Meddelelser er selvfølgelig, hvor det gælder en saa sjælden Fugl, der tilmed er vanskelig at identificere, ikke af meget Værd i faunistisk Henseende (Lønnede Skov ved Gaunø, 9. Januar 1893, „Næstvedegnens Fugle" 1893, Side 8, og Kirkebjerg i Sydsjælland, Oktober 1915, G. Scholten: „Fuglelivet i Vordingborgegnen etc." 1916, Side 13).

I sit Yngleomraade holder den Lille Skrigørn navnlig til i Egne, hvor Skove veksler med aabent Land, og særlig ynder den Egne, hvor Søer og større Vandløb med omgivende lavt Land, Enge og Sumpe, byder den gode Jagtmarker; den kan dog findes i Udkanten af store, sammenhængende Skovstrækninger, men det angives, at den aldrig træffes dybt inde i tætte Skove, med mindre der her findes Søer eller lignende Afbrydelser af Skovene; paa Vinteropholdsstedet i Ægypten angiver *Alex. Koenig,* at den særlig holder til i Kroner af Palmer, der ved Oversvømmelser staar ude i Vandet. Som sin større Slægtning har denne Rovfugl Ørnens Udseende, Holdning og „Ørneblik", men i sin Jagtmaade og sit Væsen staar den Musevaagen langt nærmere. Over Ynglepladsen kredser den ofte i Timevis, og dens Størrelse medfører, at den sikkert tidt forveksles med Musevaagen, som den dog ifølge E. Hartert tydeligt skelnes fra derved, at Vingespidserne under Flugten er bøjet nedad, ikke opad som hos Musevaagen. Dens Flugt er ikke nær saa kraftfuld som Kongeørnens, men dog stærkere og mere energisk end Musevaagens. Dens Skrig skal under dens Kredsen over Ynglepladsen høres nu og da og er ifølge Hartert en miauende Lyd, som snart er trukket langt ud, snart er kort; ved Reden høres ogsaa dens Raab jef-jef-jef, der skal ligge højere end den Store Skrigørns lignende Skrig. Imidlertid maa det bemærkes, at Kendskabet til denne Arts forskellige Skrig aabenbart er ret mangelfuldt, og tidligere Tiders Forfattere giver modstridende Oplysninger herom, ligesom nogle hævder, at der er stor Forskel paa de to Arters Skrig, medens andre finder megen eller dog nogen Lighed; Aarsagen hertil ligger selvfølgelig deri, at det for det første ikke er meget længe siden, at man blev klar over Artsforskellighederne mellem de to Former, og for det andet maa det være overordentlig vanskeligt at skelne de to Former i Naturen, for ikke at sige, at det i de fleste Tilfælde er umuligt.

I Tyskland og Rusland er den fortrinsvis Trækfugl, i Sydvest-Rusland og Grækenland delvis Standfugl (E. Hartert). Ringmærkning af denne Art er kun foretaget i mindre Udstrækning, men en enkelt Iagttagelse foreligger, som viser, at Trækket gaar lige mod Syd, idet en Lille Skrigørn, der var mærket i Kurland, er blevet skudt i det sydlige Bulgarien (Fr. v. Lucanus: Die Rätsel des Vogelzuges, 1929). Trækket skal om Foraaret finde Sted i Mellem-Europa i April Maaned, om Efteraaret i Oktober Maaned; de her i Landet skudte Individer er, som det vil ses af det foregaaende, fra Maj—Juli Maaned med 7. Maj som den tidligste Dato, og tillige fra September—November Maaned, og Flertallet er tydeligt nok omstrejfende, ikke yngledygtige Individer. De fleste er fra Møen, Falster, Lolland og Fyen, og dette viser klart, at vi har med mellemeuropæiske Eksemplarer at gøre, der strejfer længere mod Nord, end deres egentlige Yngleomraades Grænser gaar.

Reden anlægges vist altid i Træer, selvom ældre Angivelser, muligvis fejlagtigt, ogsaa nævner Klipper, og den kan enten være bygget fra ny af eller anlagt med en gammel Rede som Grundlag. I Tyskland er Reden fundet i Bøg, Eg, Birk, Gran, El og Asp, oftest anbragt tæt ved Stammen, men dog ogsaa ude paa Sidegrene; Højden, hvori Reden anbringes, skal være meget forskellig, i Almindelighed ikke særlig stor; denne, ligesom foregaaende Art, belægger tidt eller altid Reden med grønne Grene. Reden kan, hvis den bruges mange Aar i Træk, naa ret store Dimensioner, men selve Redeskaalen er altid flad. Æggene lægges i Maj, men kan dog ogsaa, selv om sjældent, findes i Slutningen af April. I Øst-Preussen finder Æglægningen ifølge Naumann (Ny Udg.) Sted særlig omkring 6. til 10. Maj, i Slesvig-Holsten ifølge J. Rohweder mellem 2. og 18. Maj, og i Livland ifølge O. von Löwis sidst i Maj. Antallet af Æg er 1—2, og det er tvivlsomt, om Fuglen nogen Sinde lægger flere Æg,

selv om dette har været angivet. Æggene har en ret grovkornet Overflade ligesom den Store Skrigørns Æg, Porerne er tydelige, fine, runde og flade; Skallen har kun svag Glans, og ved den stumpe Ende kan findes nogle Smaaknuder. Skallens Grundfarve er hvid, plettet med rødviolette Skalpletter samt større og mindre, mørkt rødbrune Dækpletter. Ligesom Størrelse, Form og Vægt er ret variabel, saaledes er Mængden af Farvepletter ogsaa varierende indenfor samme som i forskellige Kuld. Farvetegningen kan saaledes være meget kraftfuld og dække f. Eks. den ene Halvdel af Ægget, men den kan ogsaa være trukket tilbage til en Krans om den ene Ende af Ægget; dette regnes for at være et af de smukkeste Ørneæg, der findes. Gennemsnitsstørrelsen af 100 Æg fra Nord-Tyskland er 62,94×50,65 mm; største 69×54,2 og 66,2×56 mm, mindste 57×49 og 60,3×46,6 mm. Største Vægt 9,35 Gram, mindste 6,27 Gram (efter E. Hartert).

Hannen skal deltage i Rugningen, og det angives, at saa længe Æggene kun er svagt rugede, er Fuglene meget ømfindtlige overfor Forstyrrelser og forlader da meget let Reden for stedse. Den Lille Skrigørn skal i det Hele taget være en frygtsom og sky Fugl og betegnes i Almindelighed som fejg; i Fangenskab bliver den let tam.

Man finder ifølge de troværdigste Udsagn aldrig mere end een flyvefærdig Unge i Reden. Med Hensyn til Incubationstid og den Tid, Ungen tilbringer i Reden, foreligger kun usikre Angivelser; Ungen skal blive flyvefærdig allersidst i Juli eller i Begyndelsen af August.

Skrigørnen driver sin Jagt meget paa Musevaagens Manér, idet den sidder lurende stille paa en nøgen Gren, en Sten, en Hegnspæl eller Jordknold; men ofte jager den til Fods som andre Rovfugle, der driver en lignende Jagt. Dens Bytte skal særlig bestaa af Frøer, som den opsøger i Enge og Sumpe, ved Bredden af Søer og langs Vandløb, hvor den især ynder at færdes, og hvor den gerne bader; men Firben, Mus og forskellige andre Smaapattedyr ligesom Fugleunger, og hvad den ellers kan støde paa af spiseligt, forsmaar den ikke; blandt dens Fødeemner nævnes saaledes ogsaa Regnorme, Snegle, Biller, Fisk, der er skyllet paa Land, og i Nød og Trang endog Aadsler. Store Dyr bliver kun undtagelsesvis dens Bytte, men man har dog forskellige Angivelser om, at den har taget Egern, Pindsvin, unge Harer og andet Bytte af lignende Størrelse. Ældre Angivelser om, at den kan slaa selv større Fugle i Flugten, er antagelig fejlagtige, idet den ikke besidder den Kraft og Hurtighed, som udkræves til saadan Jagt. O. von Löwis angiver at have set den tage en voksen Stær.

Denne her i Landet sjældne lille Ørneart er nu ligesom alle andre Ørne fredet.

STOR SKRIGØRN, Aquila clanga Pall.

Aquila Clanga. Pallas: Zoogr. Rosso-Asiat., I, 1827, Side 351. — Aquila bifasciata. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 25. — Falco nævius, Gmel. Kjærbølling: Danmarks Fugle 1852, Side 8. — Aquila nævia (I. F. Gmelin). Yarrel: Hist. Brit. Birds. I, 1871, Side 20. — Aquila nævia (Gm.). Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Jonas Collin, 1875—77, Side 11. — Aquila maculata (Gm.). Naumann: Vög. Mitteleuropas, 1905, Side 225. — Aquila nævia. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Aquila maculata (Gm.). Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1101. — Aquila maculata Gmelin. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 147. — Aquila clanga Pall. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 111. — Aquila clanga Pall. Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 135. — Aquila maculata (Gml.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 184. — Aquila maculata (Gm.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 217. — Aquila clanga Pall., Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 412.

Danske Navne: Stor Skrigørn.
Svenske „ : Större Skrikörn.
Finske „ : Iso-kiljukotka.
Tyske „ : Grosser Schreiadler, Schelladler.
Hollandske „ : Bastaardarend.
Engelske „ : Spotted Eagle.
Franske „ : Grand Aigle criard, Aigle Tacheté.

Artskendetegn: En middelstor Ørn. Vingen opgiver Hartert l. c. til mellem 500 og 550 mm. *Næbbet kraftigt,* Næseborene runde. *Syvende Haandsvingfjer med tydelig Indskæring paa Yderfanen.* Fjerdragten overvejende brun; hos unge Fugle med større eller mindre draabeformede, hvide Pletter og ofte meget lys Underside.

Forekomst i Danmark: Sjælden Gæst fra Sydøst.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. Dunungen er ifølge Hartert l. c. Side 1103 smudsighvid.

En ung Fugl i ren ungdommelig, meget lys, første Fjerdragt er afbildet paa Tavle XXXIX. Fuglen findes i Odense Museum; hvornaar den er skudt, vides ikke med Sikkerhed, men antagelig i November 1855 (Møen). *Hovedets Fjer* er mørkebrune med Purpurskær, Baghalsen ligeledes, dog med et stort, lyst, gulbrunt Parti i Spidsen af hver Fjer. *Partiet mellem Skuldrene* er mørkebrunt med stærk Purpurglans og hver Fjer med lyst, smudsiggraagult Midtparti; de øvrige Rygfjer er lyst gulbrune med ganske smalle, mørkebrune Kanter. *Overhaledækfjerene* er flødefarvede. *Skulderfjerene* mørkebrune med Purpurskær, hver Fjer med en stor, hvidgul eller graagul, draabeformet Plet; de længste Skulderfjer er ensfarvet brune med Purpurskær og med en kun ganske lille, lys Plet i Spidsen af hver Fjer. *De smaa Vingedækfjer* er mørkebrune med Purpurskær og med smaa, hvidgule Pletter; de store Vingedækfjer er af samme Farve, men Pletterne er meget større. *Struben* er gullighvid. *Forbrystet* varmt gulbrunt, gaaende over i den lysere gullighvide Bug. *Underhaledækfjerene* er gullighvide, ligeledes *„Bukserne";* enkelte af disse Fjer har smalle, brune Rande. *Mellemfodens Fjer* er ligeledes svagt gullighvide med bredere, mørkebrune Rande. *Haandsvingfjerene* er sortebrune med lysere brune Inderfaner. *Armsvingfjerene* er mørkebrune med lyse Spidser; Inderfanerne er lysere brune. *Halens Styrefjer* er graaligt mørkebrune med lyse Spidser og med utydelige, mørke Tværbaand paa Undersiden.

En ung Hun, som findes paa Zool. Museum i København, er afbildet paa samme Tavle; den er skudt ved Fuglsang 9. Juni 1881 og er saaledes sandsynligvis ca. 13 Maaneder gammel. Dens Dragt har sikkert i frisk Tilstand paa det nærmeste svaret til den ovenfor beskrevne ungdommelige Dragt, maaske



Stor Skrigørn, Aquila clanga Pall.
Han, ♂ Oktober 1912. Sarpasteppe.

Slangeørn, Circaëtus gallicus (Gm.).
Gammel Han, ♂ ad. 10/7 1859. Hanneved Skov ved Flensborg.
Tilhører Odense Stiftsmuseum.





Stor Skrigørn, Aquila clanga Pall.

Ung Fugl, juv. Antagelig skudt i November 1855. Møen.
Tilhører Odense Stiftsmuseum.

Hun, ♀ 9/6 1881. Fuglsang.
Tilhører Zool. Museum, København.



har Pletterne været lidt mindre og Undersiden ikke slet saa lys, men nogen større Forskel har der sandsynligvis ikke været. Det mere ensfarvede, matbrune Udseende, den nu har, skyldes Falmning og Slid; Dragten har jo været baaret et Aar; alle de store, lyse Pletter er stærkt afslidte, Purpurglansen er forsvundet, og den varme, mørkebrune Farve er afbleget til mat smudsigbrun.

En Han (?) fra Sarpasteppe, Oktober 1912, findes afbildet øverst til venstre paa Tavle XXXVIII: *Hovedet* og *Baghalsen* er mørkebrune, hver Fjer dog mere gulligbrun paa Midten og med en endnu lysere, lille, gulbrun yderste Spids. Fjerene paa den nederste Del af *Baghalsen* og paa den forreste Del af *Ryggen* er kraftigere mørkebrune med en gulbrun, aflang, draabeformet Plet i Spidsen af Fjerene. Fjerene paa den øvrige Del af *Ryggen* samt paa *Overgumpen* har en smudsig gulbrun eller graalig Farve med mørkebrune Stænk eller Rande; enkelte af Fjerene er helt mørkebrune, kun med en graalig eller gulligbrun, større eller mindre Draabeplet i Spidsen. *Overhaledækfjerene* er nærmest gullighvide eller brungule med mere eller mindre mørkebrune Rande og brune Stænk; de længste Overhaledækfjer er dog næsten flødehvide. *Skulderfjerene* er mørkebrune, nogle af dem med en lille, gulbrun eller hvidgul Plet i Spidsen; de større Skulderfjer er nærmest smudsighvidlige eller graalig gulbrune med brede, mørkebrune Rande, som ikke naar sammen i Spidserne af Fjerene; de længste Skulderfjer er brunligt mørkegraa med Tilløb til mørkere Tværbaand. *Vingens smaa Dækfjer* er næsten ensfarvet mørkebrune, enkelte af dem dog med en gulbrun eller flødehvid Draabeplet i Spidsen; de større Vingedækfjer er af samme Farve, hver Fjer med en stor, smudsigt flødehvid Plet, som strækker sig fra Spidsen langt op omkring Fjerskaftet. Struben er mørkebrun. *Forhalsen* og *Forbrystets* Fjer er ligeledes mørkebrune, men med mere eller mindre gulbrune Midterpartier og Spidser; nogle af Forbrystets Fjer er næsten helt gulbrune. Fjerene paa den øvrige Del af Brystet samt paa *Bugen* er meget varmt mørkebrune med Purpurskær og store, graalig gulbrune, draabeformede Længdepletter. *„Bukserne“s* Fjer er ligeledes varmt mørkebrune, men Pletterne er lysere, næsten flødefarvede. Undergumpens Fjer er nærmest smudsigt gulbrune med mørkebrune Stænk eller Rande. *Underhaledækfjerene* er gullighvide, ligeledes Fjerene paa den allernederste Del af Mellemfoden. Paa den øvrige Del af *Mellemfoden* og paa *Skinnebenenes Inderside* er Fjerene varmt mørkebrune. *Undervingedækfjerene* er kraftigt mørkebrune, enkelte af dem med en lille, lys Draabeplet i Spidsen. De 7 første *Haandsvingfjer* er graasorte; Inderfanerne er lysere med Tilløb til smalle, mørke Tværbaand eller blot med brunlige Stænk. De øvrige Haandsvingfjer er lysere graa med et svagt blaaligt eller brunligt Anstrøg og lysere til flødehvide Rande. *Armsvingfjerene* er graaligt mørkebrune, lysere til flødehvide i Spidserne og med smalle, mørke Tværbaand paa Inderfanerne. *Halens Styrefjer* er graabrune til mørkegraa med utydelige, smalle, mørke Tværbaand, særlig paa Inderfanerne; Fjerspidserne er lysere, næsten flødehvide.

Denne Fugl er i stærk Fældning, sandsynligvis fra første ungdommelige Dragt til anden Dragt; der findes saaledes meget afslidte, ungdommelige Fjer, hvor hele det lyse Parti er slidt bort. Paa den frembrudte nye Dragt er de lyse Partier eller Draabepletter mindre end i første ungdommelige Dragt, ja mangler endog helt, særlig paa Forvingernes Fjer. Fuglen maa saaledes mindst være 17 Maaneder gammel, maaske er den endnu ældre.

Den Store Skrigørns Fjerdragt varierer ifølge Hartert l. c. umaadelig meget fra mørkere til lysere, særlig i de ungdommelige Dragter. Hvorlænge Fuglen er om at blive udfarvet, kan ikke siges af det foreliggende Materiale, men den *udfarvede Fugl* ser ifølge Hartert saaledes ud: I den friskfældede Dragt dyb mørkebrun, næsten sort, i slidt Dragt brunligere og mattere; *Hoved og Hals* noget lysere, særlig paa Fjerspidserne. *Overhaledækfjerene* ligeledes mørkebrune, eller mørkebrune blandet med hvidt. *Haandsvingfjerene* graa paa Inderfanernes inderste Dele. Men denne Dragt kan dog ogsaa variere noget, saaledes nævner Hartert en gammel Fugl fra Sarepta, paa hvilken de forreste Skulderfjer var snehvide, saa at de dannede en hvid Skulderplet. Vingemaalet opgiver Hartert til mellem 500 og 550 mm. De her undersøgte, beskrevne og afbildede tre Fugle har følgende Maal:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Ung Fugl. Møen, Nov. 1855?	522 mm	35 mm	112 mm
Ung Hun. Fuglsang 9/6 1881	527 „	38 „	109 „
Han (?). Sarpasteppe, Okt. 1912	515 „	34,5 „	109 „

Formodentlig er Hannen noget mindre end Hunnen.

Iris er brun. Næbbet hornsort; ind mod Vokshuden er det blaaligt. Vokshuden og Tæerne er gule. Mellemfoden er ret lang og fjerklædt helt ned til Tæerne; disse er beklædt med smaa, mangekantede Skæl, undtagen paa det yderste Led, hvor der findes 3—4 brede Tværskæl. Kløerne er kraftige og spidse, alle af samme Størrelse med Undtagelse af Ydertaaens Klo, som er lidt mindre. I Vingen er 4de Haandsvingfjer som Regel længst, 5te og 6te omtrent lige lange, 3die almindeligvis noget kortere og 2den kortere end 3die. 1ste til 5te med kraftig Indskæring paa Inderfanen, 6te med ikke slet saa stærk Indskæring, 2den til 7ende med kraftig Indskæring paa Yderfanen.

Den Store Skrigørns Yngleomraade strækker sig fra Polen og Ungarn i Vest ind gennem Asien til Landet omkring Amurfloden i Øst og Nord-Indien i Syd. Hartert angiver følgende om dens Udbredelse (l. c. Side 1103). Den yngler i ringe Antal i Livland, Galizien, Polen, Ungarn, ret almindelig i Siebenbürgen, Kroatien, Makedonien og i Donaus Lavland (men er dog ikke hyppig her); i Grækenland har den maaske tidligere ynglet, og i Schlesien skal den ligeledes have ynglet; tillige anser Hartert det ikke for udelukket, at den ogsaa tilfældigt har ynglet i Øst- og Vest-Preussen. I Rusland er den nordpaa truffet tilfældigt indtil Onega-Søen og i Ural op til 60° n. Br.; sydpaa i Rusland gaar den saa langt mod Syd som Skovgrænsen; men dens Sydgrænse i dette Land er ikke særlig godt kendt; den skal især være almindelig i de østlige Skove, fra Floden Oxa til Uralbjærgene *(M. Menzbier:* On the geographical Distribution of Birds in European Russia north of the Caucasus. Ibis 1884, Side 305). Hartert angiver endvidere, at den i Asien findes gennem Turkestan og Syd-Sibirien til Daurien og Amurlandet; i Kina er den hovedsagelig Vintergæst, men dog ogsaa ynglende; tillige findes den ynglende i det nordlige Indien, selv om den ikke er talrig her; endelig forekommer den i Nord-Persien og maaske i Lilleasien samt i Palæstina (iflg. Tristam).

Den Store Skrigørn er i visse Dele af sit Udbredningsomraade Trækfugl, og Trækket skal i Europa foregaa i Oktober og Marts; i ret stort Antal skal den trække gennem Donaulavlandet, Kaukasus, Kirgiserstepperne, Sinai og Mongoliet for at overvintre i Ægypten, Indien, Birma, Cochinkina og Kina; tillige skal den spredt ogsaa overvintre allerede i Sydøst-Europa. Paa Trækket og under dens Omstrejfen kommer den i Europa undertiden vestligere og er derfor truffet tilfældigt spredt over det meste af Vest-Europa og Syd-Europa (Skandinavien, England, Tyskland, Schweiz, Holland, Belgien, Frankrig og Italien).

I *Finland* har den i Slutningen af forrige Aarhundrede været paavist ynglende nogle (6) Gange, og 1916 er den fundet ynglende ved Eurajoki Riihijärvi, hvor den endnu fandtes 1919 (Hortling 1929); det er særlig omkring Vasa og Björneborg, at Arten er truffet i Finland. I *Sverige* er den skudt en halv Snes Gange, et Par Gange i den mellemste, Resten i den sydlige Del af Landet, særlig i Skaane; i Sverige er Eksemplarerne skudt fra sidst i August til sidst i Oktober, naar undtages en enkelt ung Fugl, der blev skudt i Juni (Jägerskiöld och Kolthoff 1926). I den vestlige Del af *Tyskland* er den kun en meget sjælden Gæst, og fra det Omraade, der særlig interesserer os som Nabo, Slesvig-Holsten, angives den kun at være kendt fra tre Tilfælde, et fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede (Bennicken), og to fra Tiden omkring sidste Aarhundredskifte (August 1899 og 2. Maj 1900; ifølge *H. Krohn:* Die Vogelwelt Schleswig-Holsteins, 1924). I *England* er den iagttaget en halv Snes Gange, alle i Oktober-December, naar undtages en enkelt fra April Maaned; i *Irland* er to Eksemplarer paavist i Januar (Cork); imidlertid maa der hertil bemærkes, at de nævnte britiske Fund muligvis kan omfatte ogsaa Eksemplarer af den Lille Skrigørn (Pract. Handbook of British Birds, 1921). I *Holland* er den ogsaa kendt gennem en halv Snes Forekomster, hovedsagelig fra Oktober og November Maaned, men dog en enkelt fra Maj og Juni samt fra Slutningen af August (G. J. van Oordt en Jan Verwey, 1925). I *Belgien* er den truffet med Sikkerhed $^{24}/_{11}$ 1907 og $^{20}/_{6}$ 1920, muligvis en enkelt Gang tidligere (G. van Havre, Gerfaut XI, 1921). De nævnte Lande faar saaledes fortrinsvis Besøg af Skrigørne om Efteraaret, Sverige i September-Oktober, England, Holland og Belgien i Oktober-December; det er interessant i Sammenligning hermed at bemærke, at Besøg i *Danmark* af denne Art og af den Lille Skrigørn særlig falder paa en anden Aarstid, nemlig fra sidst i Maj, i Juni og i Juli Maaned, medens færre af de to Former taget under eet er iagttaget i September-November (se Side 175).

Af den Store Skrigørn vides følgende Eksemplarer med Sikkerhed skudt her i Landet:

Møen, November 1855? — ungt Individ (Tavle XXXIX).

Fuglsang, Lolland, 9. Juni 1881, ung Hun (Tavle XXXIX).

Disse Eksemplarer er nærmere omtalt under den Lille Skrigørn, hvor alle Eksemplarer af Skrigørne, der vides skudt her i Landet, er sammenstillet. Blandt de 5 Eksemplarer af Skrigørne, som det ikke har været muligt at faa nøjere Oplysninger om, er der muligvis ogsaa Stykker tilhørende denne Art, hvorfor det vilde være ønskeligt at faa disse nøjere undersøgt, hvis de endnu eksisterer.

Denne store Fugl minder i Flugten en Del om den noget mindre Musevaage, men skal i Naturen kunne skelnes fra denne derved, at Vingespidserne under Flugten er bøjet svagt nedad, ikke opad som hos Musevaagen, naar den glider rundt i store Kredse over Landskabet, ofte stigende til store Højder. De to Arter Skrigørne kan kun med Sikkerhed skelnes fra hinanden, naar man har Fuglene i Haanden og kan foretage Maalinger og Undersøgelser af Svingfjer etc. paa dem. Den Store Skrigørns Vingefang skal være ca. 161—172 cm. Siddende har den Ørnens Udseende, opret, vaagen. Men den er dog langtfra den dristige, hurtige Jæger som Kongeørnen, tværtimod har den langt mere tilfælles med f. Eks. Musevaagen, selv om den ifølge visse Forfattere undertiden kan vise en Del af Ørnens Egenskaber, naar den f. Eks. slaar ned paa Fugle, der holder til ved Søbredder og lignende Steder. Dens Stemme angives at lyde som en lille Hunds Halsen; Naumann bogstaverer den som et jef, jef, jef.

Den Store Skrigørn angives at foretrække Skovegne i vide Floddale eller ved Søer, ved hvilke den da særlig driver sin Jagt, enten den nu kredser rundt for oppe fra at udspejde et Bytte, eller den sidder paa Lur paa Sten, Træstød, Pæle og lignende nær Bredden af Flod eller Sø eller i aabent Land; men den angives dog ogsaa at forekomme i tørre Egne, i Sletteland eller Bjærgland; den er i Yngletiden knyttet til Egne med Løv- eller Naaleskove. Dens Rede anbringes i Træer; i Kirgisersteppen skal Reden ogsaa være truffet paa Saksaulbuske (Haloxylon), hvis der ikke i de angivne Tilfælde har fundet en Forveksling Sted med Reder af Steppeørnen, *Aquila nipalensis orientalis* Cab., som paapeget af E. Hartert (l. c. Side 1104); der findes tillige Angivelser om, at Reden er fundet direkte paa Jorden i Steppeegne, hvilket trænger til nærmere Undersøgelse, men det er med Kendskabet til Rovfuglenes Redeanbringelse, hvor de finder Fred, højst trolig. Som Underlag for Reden anvendes ofte en gammel Rede af en anden Rovfugl; men Kendskabet til denne Arts Yngleforhold synes ringe og er stærkt præget af, at Arten tidligere i mangfoldige Tilfælde er forvekslet med og sammenblandet med den Lille Skrigørn. Bladbærende Skud, f. Eks. af Birk, findes anvendt i denne Arts Rede paa samme Vis som hos flere andre Rovfugle. *Æglægningen* skal finde Sted i sidste Halvdel af April og først i Maj Maaned. Antallet af Æg er ifølge Hartert 1—3, som ikke altid er større end den Lille Skrigørns Æg, men i Almindelighed er noget mere langagtige og oftest noget mindre kraftigt tegnede end denne Ørns Æg; yderst sjældent skal man af denne Art finde saa smukt og stærkt farvede Æg, som kan træffes af den Lille Skrigørn. Skallens Overflade er ret ujævn med ringe Glans og tydelige Porer, der er grove, rundagtige og flade; ofte forefindes Smaaknuder ved Polerne, ligesaa Længderiller. Skallen er, set indvendig fra, lys grønlig som hos alle Ørneæg; Overfladen er hvid med matte, graaviolette Skalpletter og rødbrune Dækpletter, som dog tidt mangler og i Almindelighed er lidet udbredte; helt hvide Æg er sjældne. I Samlinger maa man være forberedt paa, at Æg, der angives at tilhøre den Store Skrigørn, kan hidrøre fra Steppeørnen. Størrelsen af 56 Æg, vistnok „ægte“, af den Store Skrigørn, er følgende: Gennemsnit: 68,23×54,15 mm; største 74,6×55,6 og 74,4×58; mindste 64,4×52,8 og 67,2×51,2 mm. Vægten angives at være 11,27—13,33 Gram (Rey). Dunungen skal være smudsighvid, men lidet vides om denne, ligesom hverken Incubationstiden eller Længden af den Tid, Ungen opholder sig i Reden, er kendt.

Medens man i ældre Litteraturangivelser oftere finder den Store Skrigørn tildelt Jagtiver som Kongeørnen, og Jagtbytte af Størrelse og Hurtighed som Kongeørnens Bytte, saa er man efterhaanden blevet klar over, at mange af disse Angivelser maa bero paa Forvekslinger af denne og andre Ørnearter i Naturen, og man mener nu paa Grundlag af nøjagtigere Undersøgelser, at den Store Skrigørn ikke er hurtig og kraftig nok til at jage større Dyr eller flyvende Fugle; derimod kan den nok tage Fugle, som søger at undgaa den ved at dykke, ligesom den selvfølgelig ikke forsmaar saarede Fugle eller Fugle, som den paa sin Jagt tilfældigt overrasker; men den langt overvejende Del af dens Fødeemner er dog smaa Pattedyr (Smaagnavere o. l.), Firben, Snoge, Frøer og Fisk, som den fanger ved Søbredder, i Slettelandet og lignende Steder, og som ikke kræver de store Ørnes Hastighed, Kraft og Sikkerhed for at blive dens Bytte, men kun Musevaagens opmærksomme Luren og taalmodige Venten. Her i Landet er denne Ørn, ligesom andre Ørne, fredet.

KONGEØRN, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.).

Falco Chrysaëtos. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 88. — Aquila chrysaëtos Br. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 21. — Falco fulvus L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 6. — Aquila chrysaëtus (Linnæus). Yarrel: Hist. Brit. Birds, I, 1871, Side 11. — Aquila Chrysaëtos Lin. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 47. — Aquila fulva (L.). Kjærbølling: Skand. Fugle, 2den Udg. ved Collin, 1875—77, Side 9. Aquila chrysaëtus (Linn.) Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas, 1905, V, Side 202. — Aquila fulva. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T. Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1089. — Aquila chrysaëtos Linn. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, Fåglarna, 1915, Side 146. — Aquila chrysaëtus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 272. — Aquila chrysaëtos chrysaëtos (Linn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 108. — Aquila chrysaëtus chrysaëtus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 131. — Aquila chrysaëtus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 183. — Aquila chrysaëtos L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 101. — Aquila chrysaëtos chr. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 204. — Aquila ch. chrysaëtus (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 406.

Danske Navne: Kongeørn, Stenørn, Landørn.
Svenske „ : Kungsörn, Landtörn, Gullörn.
Norske „ : Kongeørn, Landørn, Fjeldørn, Slagørn.
Finske „ : Kotka, Kokko.
Tyske „ : Goldadler, Steinadler.
Hollandske „ : Steenarend.
Engelske „ : Golden Eagle.
Franske „ : Aigle fauve, Aigle doré.

Artskendetegn: En meget stor Rovfugl; Vingelængden hos Hannen mellem 565 og 615 mm, hos Hunnen mellem 625 og 662 mm. Næbbet kraftigt og krumt, Næseborene er aflange. Kløerne er store og krumme, 1ste og 2den Taas meget større og kraftigere end 3die og særlig 4de Taas. Armsvingfjerene meget kortere end Haandsvingfjerene, naar Vingen er sammenfoldet. 3die til 5te Haandsvingfjer næsten lige lange, 4de eller 5te længst; 2den til 6te med Indskæring paa Yderfanen. 1ste til 6te med Indskæring paa Inderfanen. Fjerene paa Hovedets Overside og Baghalsen gyldenbrune, hos unge Fugle hvidgule. Hele Fuglens Over- og Underside fortrinsvis mørkebrune; hos gamle Fugle blandet med gyldenbrunt. Halen, der har 12 Styrefjer, er svagt afrundet. Farven er graasort med mørkere og lysere Tværbaand, hos unge Fugle hvid med et bredt, sortebrunt Baand over den yderste Del af Fjerene.

Forekomst i Danmark: Faatallig Vintergæst. Har maaske tidligere ynglet her i Landet.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er ifølge Hartert l. c. Side 1090, hvid, Oversiden med gulbrunt Anstrøg.

Den unge Fugl i første Fjerdragt har *Oversiden af Hovedet, Nakken og Baghalsen* dækket af lange, smalle, spidse Fjer, som paa deres skjulte Del er hvide, derefter mørkebrune, gaaende over i gulbrunt; de yderste Dele af Fjerene er helt hvidgule. For den nederste Del af Baghalsens Fjers Vedkommende er det kun de yderste Spidser, der er hvidgule; Issen og Nakken syner derimod helt hvidgule. Fjerene nærmest Næbroden er noget mørkere med sorte Fjerskafter, omgivet af smalle, mørke Skaftstriber. Ørefjerene er af samme Farve som Nakkens Fjer. Fjerene paa *Ryggen, Skuldrene, Overgumpen og Vingernes* Overside er mørkebrune med Purpurskær, de inderste, skjulte Dele af Fjerene er hvide; de længste Skulderfjer er mørkest med ganske smalle, lyse Rande; de længste af Vingens Dækfjer

er lidt lysere mørkebrune. Dækfjerene paa Vingeranden har ganske smaa, flødehvide Spidser. *Overhaledækfjerene* er lidt lysere brune, og det hvide Parti strækker sig længere ud imod Fjerspidserne. *Strubens, Forhalsens, Brystets og Bugens Fjer* samt „*Bukserne*" er ligeledes varmt mørkebrune, og de inderste Dele af Fjerene hvide. Fjerene paa Forbrystet og Bugen samt „Bukserne" har som Regel ganske lidt flødehvidt i Spidserne; af og til er de flødehvide Fjerspidser meget dominerende paa „Bukserne". *Paa Undergumpens Fjer* strækker det inderste, hvide Parti sig længere ud imod Spidserne, og da deres yderste Spidser desuden er hvide, bliver der paa de fleste af Fjerene kun et forholdsvis smalt, mørkebrunt Bælte; mange af dem er endog helt hvide. *Underhaledækfjerene* er tegnede paa samme Maade, men det brune Bælte er mere gulligbrunt. Fjerene paa *Skinnebenenes indvendige Sider* samt *Mellemfodens Fjer* er rent hvide, dog findes paa nogle Eksemplarer enkelte gulbrune Fjer blandet mellem de hvide, særlig paa den øverste Del af Skinnebenenes Indersider. *Undervingedækfjerene* er dels gulbrune eller mørkebrune, dels graa med flødehvide Spidser. *Haandsvingfjerene* er nærmest sorte, dog mere graabrune paa den inderste Del af baade Yder- og Inderfanerne; særlig de inderste Haandsvingfjer har desuden et stort, hvidt Parti paa den inderste Del af Fjerene og flødehvide Spidser. *Armsvingfjerene* er kraftigt mørkebrune, nærmest sortebrune, med hvide Stænk paa den inderste Del af Inderfanerne og ganske smalle, flødehvide Rande omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er hvide med et graaligt Anstrøg, særlig paa Yderfanerne af de yderste Styrefjer. Tværs over Spidsen af Halen strækker sig et bredt, sortebrunt Baand; de yderste Fjerspidser er flødehvide. En ung Han er afbildet paa Tavle XL.

Denne Dragt bæres i godt et Aar og afbleges en Del, særlig i Løbet af Foraaret og de første Sommermaaneder af Fuglens andet Leveaar. De mørkebrune Fjer paa Oversiden bliver saaledes lysere og mattere brune, særlig i Randene. Fældningen til den anden ungdommelige Fjerdragt begynder antagelig i Juli—August Maaned, men Tidspunktet kan ikke angives aldeles nøjagtigt efter det foreliggende Materiale, men en Fugl fra 1ste Juni har endnu ikke begyndt Fældningen, og den første Fugl fra Efteraarsmaanederne, som findes i Lehn Schiølers Samling, skudt 16. November, er i stærk Fældning til andet Aars Dragt, saa Tidspunktet maa ligge her imellem. Dragten er til Dels opnaaet i Slutningen af December og Januar Maaned, men nogle af de gamle, slidte Fjer ses dog endnu, særlig paa Vingernes Overside. Denne *anden ungdommelige Dragt* ser saaledes ud: *Fjerene i Panden* nærmest Næbroden er helt mørkebrune med lysere, brungule til flødehvide Rande. Paa *Hovedets øvrige Overside, Nakken og Baghalsen* er Fjerene mere rustbrune med lysere, hvidgule Spidser, og har saaledes en varmere rustfarvet Tone end i første ungdommelige Dragt. *Ørefjerene* har ligeledes denne rustbrune Tone, men er ikke saa lyse i Spidserne. Fjerene paa *Ryggen, Skuldrene, Vingernes Overside* og *Overgumpen* har saa at sige samme Farve som i første Dragt, er saaledes kraftigt mørkebrune; paa Forvingerne har mange af Dækfjerene dog betydeligt lysere Rande. Mange af *Overhaledækfjerene* har en mere rustbrun Tone paa det mørke Parti ud imod Fjerenes lyse Spidser, men er ellers ligeledes hvide paa Halvdelen eller de tre inderste Fjerdedele af Fjeren. *Strubens, Forhalsens, Brystets og Bugens Fjer* er lysere brune end i første Dragt; paa Brystet og Bugen har de desuden brede, rustbrune Rande og ofte ret store, hvide Spidser. Paa Struben og Forhalsen ses flere eller færre lyse, rustbrune Fjer med flødehvide Spidser blandet mellem de mørkebrune. *Undergumpens Fjer og Underhaledækfjerene* er lysere rustbrune i det mørke Parti paa Fjerenes yderste Del, men er ellers ligeledes hvide. „*Bukserne*" er ogsaa som Regel lysere, mere rustbrune og med en stor, flødehvid, ofte draabeformet Plet i Spidsen af hver Fjer. Fjerene paa den indvendige Side af *Skinnebenene samt Mellemfodens Fjer* har en Del mere rustbrunt blandet ind i deres hvide Farve. *Undervingedækfjerene* svarer paa det nærmeste til første Dragts Fjer, men den rustbrune eller rustgule Farve er mere fremtrædende. *Haandsvingfjerene* er sorte som i første Dragt, men særlig paa de inderste Fjer bliver baade Inder- og Yderfaner spættede med mere hvidt og graat, ligesom der findes Begyndelse til mørke Tværbaand. *Armsvingfjerene* er mere graabrune end i første Dragt og med en begyndende ufuldstændig, mørkere Tværstribning eller Marmorering. *Halens Styrefjer* er ikke saa rent hvide som i første Dragt, men mere blandet med graat, og det brede Baand over Spidsen af Fjerene er ikke saa regelmæssigt, men viser Begyndelse til den sorte og graa Marmorering eller Tværstribning, som er karakteristisk for den udfarvede Fugls Dragt. En Han, skudt i Skaane $^{2}/_{12}$ 1917, er afbildet paa Tavle XL; den er i stærk Fældning til anden ungdommelige Dragt.

I disse to ungdommelige Dragter er der ingen Forskel paa Hanner og Hunner i Fjerdragten, og den eneste Variation, som kan ses paa de foreliggende Eksemplarer i første Fjerdragt, er den mere eller mindre fremherskende rustbrune Tone paa en Del af „Buksernes“ Fjer, ligesom de flødehvide Spidser varierer noget i Størrelse og derfor dominerer mere eller mindre. I den anden ungdommelige Dragt træffer man derimod lidt mere Variation i Brystets og Bugens Farve, idet nogle Individer har mere, andre mindre rustbrunt i Randen af Fjerene, ligesom den samme Variation med Hensyn til „Buksernes“ større eller mindre Pletter ogsaa her gør sig gældende; tillige er Mellemfodens Fjer mere eller mindre rustfarvede eller hvide, men alle disse smaa Variationer synes dog at være ret uafhængige af Kønnet, selvom det paa de foreliggende Eksemplarer synes at være fortrinsvis Hannerne, der er de varmest farvede.

Størrelsesforskellen er derimod et godt Skelnemærke, idet Hunnen altid er en Del større end Hannen, hvilket fremgaar af vedføjede Maalelister. 8 unge Hunner i første Aar har saaledes følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 644 mm, Næblængde 43,3 mm og Mellemfodens Længde 109,1 mm, hvorimod 15 unge Hanner, ligeledes i første Aar, har de tilsvarende Maal: 601 mm, 39,7 mm og 102 mm. — 6 unge Hunner i andet Aar har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 647,2 mm, Næblængde 44,6 mm og Mellemfodens Længde 101,4 mm; tilsvarende Maal for 7 Hanner i andet Aar er: 594,4 mm, 40,4 mm og 100,9 mm. — Der synes saaledes ikke at være synderlig Forskel paa eetaarige og toaarige Fugles Maal.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Unge Hunner i første Aar			
Torup, Sverige $^{2}/_{3}$ 1922	655 mm	43 mm	110 mm
Øksendalen Juni 1914	652 „	47 „	102 „
Halland, Sverige $^{27}/_{11}$ 1921	650 „	44 „	—
Björnstorp, Sverige $^{1}/_{11}$ 1916	649 „	43 „	112 „
„ „ $^{13}/_{12}$ 1916	641 „	41 „	113 „
Grib Skov $^{24}/_{2}$ 1926	640 „	43 „	109 „
Höganäs, Sverige $^{9}/_{3}$ 1911	640 „	44 „	109 „
Häckeberg, Sverige $^{28}/_{3}$ 1915	625 „	41 „	109 „
8 unge Hunner i Gennemsnit:	644 mm	43,3 mm	109,1 mm
Største Maal:	655 „	47 „	113 „
Mindste „ :	625 „	41 „	102 „
Unge Hanner i første Aar			
Häckeberg, Sverige $^{26}/_{11}$ 1917	615 mm	40 mm	110 mm
„ „ $^{10}/_{12}$ 1915	612 „	39 „	94 „
Halland, Sverige $^{17}/_{2}$ 1921	610 „	40,5 „	94 „
Bøtø, Falster $^{27}/_{10}$ 1895	609 „	40 „	102 „
Torne Lapmark, Sverige $^{28}/_{11}$ 1919	608 „	38 „	98 „
Vallø $^{20}/_{12}$ 1904	607 „	40 „	—
Torup, Sverige $^{5}/_{1}$ 1921	607 „	42 „	111 „
Björnstorp, Sverige $^{30}/_{10}$ 1917	607 „	40 „	99 „
Höganäs, Sverige $^{9}/_{3}$ 1911	605 „	39,5 „	—
Häckeberg, Sverige $^{28}/_{12}$ 1916	598 „	39 „	105 „
Torup, Sverige $^{11}/_{4}$ 1921	598 „	41 „	108 „
„ „ $^{1}/_{12}$ 1920	597 „	39 „	98 „
Höganäs, Sverige $^{9}/_{3}$ 1911	595 „	41 „	96 „
Björnstorp, Sverige $^{4}/_{12}$ 1916	576 „	37 „	107 „
„ „ $^{14}/_{11}$ 1917	572 „	40 „	104 „
15 unge Hanner i Gennemsnit:	601 mm	39,7 mm	102 mm
Største Maal:	615 „	42 „	111 „
Mindste „ :	572 „	37 „	94 „
Unge Hunner i andet Aar			
Lapland, April 1912	658 mm	42 mm	—
Torup, Sverige $^{7}/_{3}$ 1922	656 „	45,5 „	106 mm
Halmstad, Sverige $^{30}/_{12}$ 1889	650 „	47 „	98 „
„ „ $^{5}/_{1}$ 1914	646 „	45 „	97 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Häckeberg, Sverige 8/2 1915	645 mm	43 mm	101 mm
Öland, Sverige 25/11 1921	628 „	45 „	105 „
6 toaarige Hunner i Gennemsnit:	647,2 mm	44,6 mm	101,4 mm
Største Maal:	658 „	47 „	106 „
Mindste „ :	628 „	42 „	97 „
Unge Hanner i andet Aar			
Öland, Sverige 25/12 1915	615 mm	42 mm	100 mm
Skaane 29/1 1917	598 „	40 „	95 „
Torup, Sverige 16/11 1921	595 „	40 „	108 „
Häckeberg, Sverige 2/12 1917	594 „	40 „	96 „
Björnstorp, Sverige 20/12 1916	589 „	40 „	104 „
Hemberg, Sverige 15/2 1915	585 „	40 „	98 „
Öland 11/12 1915	585 „	41 „	105 „
7 toaarige Hanner i Gennemsnit:	594,4 mm	40,4 mm	100,9 mm
Største Maal:	615 „	42 „	108 „
Mindste „ :	585 „	40 „	95 „

Denne Dragt bliver med Alderen endnu varmere, kraftigere og smukkere i Farverne. — Hvornaar Fuglen er i helt udfarvet Dragt kan ikke siges med Bestemthed af det foreliggende Materiale, men i hvert Tilfælde kan man ikke skelne mere end tre forskellige Dragter, nemlig: de to allerede beskrevne, ungdommelige Dragter og den voksne Fugls fuldt udfarvede Dragt, der formodentlig er anlagt, naar Fuglen er 3 Aar gammel, og som ikke varierer meget, udover at den graa Farve paa Svingfjer og Styrefjer bliver renere, og Tværbaandene eller Marmoreringen paa disse bliver kraftigere.

En sikkert meget gammel Hun fra Västerbotten i Sverige, skudt 20/3 1920, er afbildet paa Tavle XLI. Den ser saaledes ud: *Panden* er sortebrun, nogle af Fjerene med et rustbrunt Anstrøg i Randene. Fjerene paa *Hovedets øvrige Overside, Nakken samt Baghalsen* er varmt lyst rustbrune eller rustgule, lysest, næsten flødehvide i Spidserne. *Ryggens, Skuldrenes og Overgumpens Fjer* er glinsende mørkebrune eller sortebrune. *Vingedækfjerene* er nærmest mørkt gulbrune, de længste dog næsten af samme Farve som Ryggens Fjer. *Overhaledækfjerene* er lyst graalige og gulligbrune med Purpurskær og hvid Marmorering paa de inderste Dele af Fjerene. *Strubens, Forhalsens, Bugens og Undergumpens Fjer* er glinsende sortebrune; mange af Forhalsens, men særlig Forbrystets, Fjer har et varmt rødlig rustgult Parti paa den næsten skjulte Del af Fjerene. *Underhaledækfjerene* er smudsig rustgule. *„Bukserne“* sortebrune, blandet med lidt rustgult. Fjerene paa den forreste og inderste Del af *Skinnebenene* er varmt rustgule, næsten sortebrune; denne Farve strækker sig ned over *Mellemfodens Fjer,* som dog er noget lysere, mere hvidlige. *Undervingedækfjerene* er dels sortebrune, dels rustbrune eller rustgule med bredere eller smallere, mørke Skaftstriber. *Haandsvingfjerene* er sorte paa deres yderste, smalle Del, graa eller graabrune paa deres inderste Del. De inderste Haandsvingfjer har brede, mørke Tværbaand baade paa Inder- og Yderfanerne. De første Haandsvingfjer har ingen Tværbaand, kun enkelte lyse Stænk. *Armsvingfjerene* er ligeledes næsten sorte paa deres yderste Del, graa paa deres inderste Del med mørke Tværbaand eller Marmorering. *Halens Styrefjer* er glinsende sorte, særlig paa deres yderste Del; paa deres inderste Del er de lysere graa, med lysere eller mørkere Tværbaand eller Marmorering. Paa Inderfanerne er der en hel Del hvidt i den lyse Marmorering.

En gammel Han, som ligeledes findes i Lehn Schiølers Samling, er afbildet paa samme Tavle; den svarer ganske til den her beskrevne Hun, er maaske blot lidt lysere paa Forbrystet. Der er saaledes ingen særlig Forskel i Fjerdragten hos Han og Hun, at dømme efter de foreliggende Eksemplarer, men Størrelsesforskellen er ligesom hos de unge Fugle et ubedrageligt Skelnemærke.

Den beskrevne og afbildede, gamle Hun har følgende Maal: Vingelængden 662 mm, Næblængden 45 mm (Mellemfodens Længde?), medens de tilsvarende Maal for to gamle Hanner er følgende i Gennemsnit: Vingelængde 572,5 mm, Næblængde 40,5 mm og Mellemfodens Længde 102 mm.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gammel Hun			
Västerbotten 20/3 1920	662 mm	45 mm	— mm

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Torup, Sverige 15/12 1921	580 mm	41 mm	109 mm
Norrbotten, Sverige 5/1 1920	565 „	40 „	95 „
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	572,5 „	40,5 „	102 „

Vingelængden for baade gamle og unge Fugle svinger saaledes for Hunners Vedkommende mellem 625 mm og 662 mm; for Hanners Vedkommende mellem 565 mm og 615 mm.

Ialt har 39 Eksemplarer foreligget til Undersøgelse, deraf var 8 unge Hunner i første Aar, 15 unge Hanner i første Aar, 6 unge Hunner i andet Aar, 7 unge Hanner i andet Aar, 1 gammel, udfarvet Hun og 2 gamle, udfarvede Hanner.

Iris varierer noget i Farve, fra gulligbrun til mørkere brun. Næbbet er hornfarvet blaasort, Vokshud og Fødder gule. Kløerne er hornsorte. Mellemfoden, der er ret lang, er fjerklædt helt ned til Tæerne; disse er beklædt med smaa, mangekantede Skæl, undtagen paa deres yderste Led, hvor der findes 2—4 brede Tværskæl. 1ste, 2den og 4de Taa er omtrent lige lange, men 4de Taa er noget svagere; 3die Taa er noget længere end de øvrige. Kløerne er meget store, kraftige og krumme. 1ste og 2den Taas er størst, 3die Taas noget mindre og 4de Taas Klo paafaldende mindre og svagere end de øvrige Kløer. Næbbet er kraftigt og krumt. Næseborene er aflange. Vingerne er meget store. Paa den sammenfoldede Vinge er Armsvingfjerene 130—150 mm kortere end Haandsvingfjerene, af hvilke 4de eller 5te er længst, 3die er næsten lige saa lang, 2den og 6te noget kortere. 2den til 6te med Indskæring paa Yderfanen. Halen, der har 12 Styrefjer, er svagt afrundet og forholdsvis kort.

Vedføjede Brystben- og Bækkenmaal af unge og gamle Fugle viser, ligesom Maal af Vinge, Næb og Mellemfod, en ret væsentlig Størrelsesforskel mellem Kønnene, idet Hunnernes Gennemsnitsmaal stedse er de største.

		Brystben		Bækken
Unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Jægerspris 20/10 1925	132 mm	62 mm	72 mm	61 mm
Björnstorp 13/12 1916	125 „	63 „	72 „	57 „
Höganäs 9/3 1911	138 „	68 „	80 „	64 „
Häckeberg 10/2 1916	127 „	65 „	80 „	56 „
Björnstorp 1/11 1916	129 „	68 „	73 „	59 „
Grib Skov 24/2 1926	117 „	62 „	75 „	60 „
Häckeberg 28/3 1915	124 „	65 „	73 „	55 „
Øksendalen 1/6 1914	133 „	62 „	78 „	67 „
8 Hunner i første Aar Gennemsnit:	128,1 mm	64,4 mm	75,4 mm	59,9 mm
Unge Hanner				
Björnstorp 4/12 1916	116 mm	59 mm	71 mm	59 mm
Grenaa 4/5 1919	116 „	59 „	67 „	55 „
Häckeberg 26/11 1917	118 „	57 „	72 „	56 „
Torup, Sverige 1/12 1920	116 „	58 „	69 „	58 „
Häckeberg 28/12 1916	118 „	59 „	70 „	58 „
Björnstorp 30/10 1917	111 „	59 „	66 „	59 „
„ 14/11 1917	114 „	60 „	70 „	56 „
Basnæs, Novbr. 1908	117 „	64 „	73 „	58 „
Samsø, Novbr. 1904	113 „	—	73 „	60 „
Häckeberg 10/12 1915	118 „	61 „	72 „	58 „
Sperlingholm 17/2 1921	114 „	67 „	74 „	—
Höganäs 9/3 1911	125 „	65 „	79 „	58 „
12 Hanner i første Aar Gennemsnit:	116,3 mm	60,7 mm	71,3 mm	57,7 mm
2-aarige Hunner				
Snogeholm, Oktbr. 1917	133 mm	69 mm	75 mm	65 mm
Bøtø, Falster 16/7 1895	135 „	68 „	75 „	61 „
Halmstad 5/1 1914	123 „	62 „	72 „	60 „
Häckeberg 8/2 1915	133 „	66 „	80 „	66 „
4 Hunner i andet Aar Gennemsnit:	131 mm	66,3 mm	75,5 mm	63 mm



Kongeørn, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.).

Han, ♂ 2/12 1917. Skaane.
Ca. 19 Mdr. gl.

Ung Han, ♂ juv. 30/10 1917. Skaane.
Ca. 6 Mdr. gl.





Kongeørn, Aquila chrysaëtos chrysaëtos (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 20/3 1920.
Västerbotten, Sverige.

Gammel Han, ♂ ad. 5/1 1920.
Norrbotten, Sverige.





Kongeørn, Aquila chrysaëtos (L.) subsp. nov.?

Ung Han, ♂ juv. 16/11 1921.
Sperlingholm, Halland, Sverige.

Gammel Hun, ♀ ad. 23/9 1913.
Lensviken, Norge.



2-aarige Hanner	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Torup $^{16}/_{11}$ 1921	120 mm	65 mm	70 mm	54 mm
Häckeberg $^{2}/_{12}$ 1917	119 „	66 „	71 „	60 „
Björnstorp $^{20}/_{12}$ 1916	118 „	66 „	74 „	61 „
Hemberg $^{15}/_{2}$ 1915	114 „	—	72 „	58 „
Öland $^{25}/_{12}$ 1915	120 „	61 „	69 „	—
„ $^{11}/_{12}$ 1915	116 „	59 „	71 „	—
6 Hanner i andet Aar Gennemsnit:	117,8 mm	63,4 mm	71,2 mm	58,3 mm
Gammel Hun				
Västerbotten $^{20}/_{3}$ 1920	128 mm	66 mm	72 mm	—
Gamle Hanner				
Norrbotten $^{5}/_{1}$ 1920	117 mm	64 mm	69 mm	—
Torup $^{15}/_{12}$ 1921	117 „	62 „	69 „	59 mm
2 gamle Hanner Gennemsnit:	117 mm	63 mm	69 mm	59 mm

Foruden de foran omtalte 39 Eksemplarer har 7 Stykker, som i Fjerdragt og til Dels i Maal afviger en Del fra disse, foreligget til Undersøgelse. Disse 7 Fugle kunde muligvis udskilles som en særlig nordskandinavisk Race; E. Lehn Schiøler var allerede opmærksom herpaa, men Materialet er ganske utilstrækkeligt til en sikker Afgørelse heraf. De fire Eksemplarer stammer fra Norge, de tre fra Sverige.

Paa Tavle XLII er afbildet en ung Han, skudt $^{16}/_{11}$ 1921 ved Sperlingholm i Halland, samt en gammel Hun, skudt $^{23}/_{9}$ 1913 i Lensviken, Norge. — De unge Fugle adskiller sig i Fjerdragten kun ved den mørkere og tættere sortebrune Farve paa Undersiden, hvor ingen af Fjerene har flødehvide Spidser. — De gamle Fugle adskiller sig fra de øvrige undersøgte gamle Fugle ligeledes ved, at Undersidens mørkebrune Farve er tættere og mørkere, ikke iblandet saa meget rødlig rustgult, som det synes at være almindeligt for de typiske Eksemplarers Vedkommende. Desuden er Fjerene paa Oversiden af Hovedet, Hovedets Sider samt Nakken, Halssiderne og Baghalsen mørkere og kraftigere farvede; dèt samme gælder i nogen Grad for Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer. Lidt tydeligere Forskel fremtræder dog ved en Sammenstilling af Maalene. Maalene er for de typiske Eksemplarers Vedkommende Gennemsnitsmaal; for de afvigende nordskandinaviske Ørnes Vedkommende har der kun af unge Hunner i første Aar foreligget 2, af de øvrige kun eet Eksemplar (Lokaliteterne findes nedenfor).

	Aquila chrysaëtos chrysaëtos			Aquila chrysaëtos subsp. nov.?		
	Vinge	Næb	Mellemfod	Vinge	Næb	Mellemfod
1-aarige Hunner	644 mm	43,3 mm	109,1 mm	660 mm	45,7 mm	110 mm
1-aarige Hanner	601 „	39,7 „	102 „	620 „	42 „	107 „
2-aarige Hunner	647,2 „	44,6 „	101,4 „	645 „	47 „	108 „
2-aarige Hanner	594,4 „	40,4 „	100,9 „	612 „	41 „	105 „
Gamle Hunner	662 „	45 „	—	655 „	48 „	108 „
Gamle Hanner	572,5 „	40,5 „	102 „	602 „	41 „	105 „

Brystben	Aquila chrysaëtos chrysaëtos	Aquila chrysaëtos subsp. nov.?
1-aarige Hunner		
Længde	128,1 mm	129 mm
Bredde fortil	64,4 „	70,5 „
„ bagtil	75,4 „	78 „
1-aarige Hanner		
Længde	116,3 „	—
Bredde fortil	60,7 „	—
„ bagtil	71,3 „	—

Brystben	Aquila chrysaëtos chrysaëtos	Aquila chrysaëtos subsp. nov.?
2-aarige Hunner		
Længde	131 mm	126 mm
Bredde fortil	66,3 „	66 „
„ bagtil	75,5 „	81 „
2-aarige Hanner		
Længde	117,8 „	127 „
Bredde fortil	63,4 „	66 „
„ bagtil	71,2 „	75 „

Brystben	Aquila chrysaëtos chrysaëtos	Aquila chrysaëtos subsp. nov.?
Gamle Hunner		
Længde	128 mm	135 mm
Bredde fortil	66 „	73 „
„ bagtil	72 „	77 „
Gamle Hanner		
Længde	117 mm	117 mm
Bredde fortil	63 „	58 „
„ bagtil	69 „	70 „

Bækken	Aquila chrysaëtos chrysaëtos Største Bredde	Aquila chrysaëtos subsp. nov.? Største Bredde
1-aarige Hunner	59,8 mm	64,5 mm
1-aarige Hanner	57,7 „	—
2-aarige Hunner	65 „	63 „
2-aarige Hanner	58,2 „	61 „
Gamle Hunner	—	66 „
Gamle Hanner	59 „	—

Det anførte synes saaledes at tyde paa, at de mørkeste, aabenbart fra Norge og eventuelt fra det nordligste Sverige stammende Stykker, er en Del større end den typiske Kongeørn; særlig er Næbbet en hel Del kraftigere. Det næststørste Vingemaal, der er fundet i hele Materialet, findes dog hos en gammel Hun, som paa Grund af sin Fjerdragt er henregnet til A. chrysaëtos chrysaëtos; Fuglen stammer, som det vil ses, fra det nordligste Sverige, paa en Tid, hvor den sikkert har skullet til at yngle. Ligeledes er en ung Hun fra Øksendalen i Norge, Juni 1914, paa Grund af sin Fjerdragt henregnet til A. chrysaëtos chrysaëtos, men dens Maal: Vinge 652 mm, Næb 47 mm og Mellemfod 102 mm, viser, at den maaske hører til den eventuelle nordskandinaviske Race; særlig dens Næb er kraftigt. Fjerdragten er saaledes aabenbart ikke noget fuldstændig sikkert Kendetegn, idet enkelte Overgange og Undtagelser findes; Næbmaalet synes næsten at være det bedste Skelnemærke.

Lokalitet, Køn og Maal for de syv omtalte Fugle er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Unge Hunner i første Aar*)			
Trondhjem, Norge Decbr. 1918	652 mm	46 mm	110 mm
Lensviken, Norge $^{16}/_{9}$ 1913	668 „	45,5 „	110 „
Ung Han i første Aar			
Halland, Sverige $^{16}/_{11}$ 1921	620 mm	42 mm	107 mm
Ung Hun i andet Aar			
Häckeberg, Sverige $^{28}/_{11}$ 1915	645 mm	47 mm	108 mm
Ung Han i andet Aar			
Trondhjem, Norge $^{6}/_{11}$ 1913	612 mm	41 mm	105 mm
Gammel Hun			
Lensviken, Norge $^{23}/_{9}$ 1913	655 mm	48 mm	108 mm
Gammel Han			
Västerbotten, Sverige $^{12}/_{2}$ 1921	602 mm	41 mm	105 mm

Kongeørnene bebor Europa og det nordvestlige Afrika, tillige Asien mod Syd til og med Himalaya samt Nord-Amerika til Mexiko. Arten deles sædvanlig nu i fire Racer: *A. chrysaëtos chrysaëtos* (L), der er udbredt i Europa fra det nordligste Skandinavien, Nord-Rusland, vestlige Asien og Sibirien til Kaukasus, Lilleasien, Middelhavsøerne og Pyrenæerne; muligvis bør den nordskandinaviske Kongeørn altsaa, som omtalt ovenfor, udskilles som en særlig Race; *A. chrysaëtos occidentalis* Olphe-Galliard i Spanien, Marokko, Algier og Tunis; *A. chrysaëtos daphanea* Menzb., der ifølge Hartert bebor Asiens Højlande, nemlig Himalaya, Tibet, Kinas Højland indtil Tsinling-Bjærgene, Tienschan, Turkestan, Altai og Mongoliets Bjærge; *A. chrysaëtos canadensis* (L.), der tilhører Nord-Amerika fra det arktiske Omraade mod Syd til Californien, Mexiko og Alleghany-Bjærgene i Nord-Carolina. Den amerikanske Race udskilles dog ikke af alle Forfattere fra den typiske Kongeørn.

Overalt i Kulturlande har Kongeørnens Aftagen været overordentlig stor, saa stor, at man f. Eks. de fleste Steder i Nord-Europa nærmer sig det Tidspunkt, da man har Rede paa, hvor mange Par der findes ynglende; at nedlægge den stolte Ørn har desværre været alle Jægeres Drøm, og da Kongeørnen endvidere som de fleste Rovfugle let fortrænges af Forstyrrelser (Borttagen af dens Æg etc.),

*) Disse to unge Hunners Brystben- og Bækkenmaal er, henholdsvis for Eksemplaret fra Trondhjem og fra Lensviken, for Brystben 128, 75 og 78 mm samt 130, 66 og 78 mm, for Bækken 64 og 65 mm (se iøvrigt Tabellerne Side 187—188).

er Resultatet blevet, som det fremgaar af følgende Oversigt fra vore Nabolande. Kongeørnen har oprindelig ikke udelukkende været en Bjærgfugl, men er efterhaanden af Mennesket trængt tilbage fra Lavlandets Skove til Bjærgenes Ensomhed og Fred.

I *Sverige* yngler Kongeørnen nu kun i de nordlige Fjældegne, men her saa langt Landet strækker sig. Dens Ynglepladser findes spredt i Fjeldegnenes øverste Skove, endogsaa i Birkeskovsregionen, men ikke i selve Fjældheden, hvor den dog træffes paa sine vidtstrakte Jagtudflugter, særlig hen paa Sommeren og Efteraaret. Den angives tidligere at have ynglet i Värmland, i Östergötland, paa Gotland, og sandsynligvis har dens Udbredelse, før Mennesket brød ind i dens Fred, strakt sig ogsaa længere mod Syd. Nu angives den i nyere Tid kun at være fundet ynglende et enkelt Sted Syd for Norrland og Väster-Dalarne, nemlig paa Gotska Sandö Nord for Gotland, hvor den i hvert Fald ynglede i 1922. Dens Aftagen har i Sverige som andetsteds i Europa været rivende hurtig de sidste Aartier, og der menes nu kun i hele Sverige at yngle ca. 40 Par (E. Lönnberg: Fauna och Flora, 1922, Side 112 flg.). Angivelserne fra Sverige som fra andre Egne af Kongeørnens Udbredningsomraade er desværre ofte præget af, at denne Art tidt af mindre kyndige forveksles med Havørnen. I *Finland* ynglede den til omkring Midten af forrige Aarhundrede fra de sydligere Dele og nordpaa, men er nu aftaget meget stærkt, saa der ogsaa her kun er faa ynglende Par; i den finske Lapmark har Renejerne udsat Præmie paa dens Udryddelse (den er ikke fredet i Uleåborgs Len, ellers fredet i Finland). I den russiske Lapmark og paa Kolahalvøen menes den at yngle flere Steder endnu (Jägerskiöld och Kolthoff; Hortling). I *Norge* findes den i Bjærgegnene over hele Landet, men er temmelig sjælden; sparsomt og spredt findes den i Kristiansands og Hamars Stifter; den træffes dog ogsaa hist og her rugende vestpaa, dog næppe ud mod Kysten; Nord for Dovre findes den ligeledes hist og her indtil op i Øst-Finmarken, saavel paa Øerne som paa Fastlandet; den sydligste Yngleplads skal være fundet ved Austad i Sætersdalen (59° n. Br.). Tidligere har den ynglet indtil 3—4 Mil fra Oslo (Collett ved Ø. Olsen, 1921; Schaanning, 1916).

Kongeørnens og Havørnens Nedskyden har i Norge været præmieret lige siden 1846, og Resultatet er da ogsaa efterhaanden blevet en mægtig Nedgang for begge Arters Vedkommende. I de første mange Aar blev alle mulige Rovfuglefødder og Rovfugleunger udgivet for at være af Ørne, der var særlig højt præmierede, og Præmier blev kritikløst udbetalt for dem; saaledes betaltes i Aarene 1846—1860 ikke mindre end 48,453 Ørnepræmier, hvoraf Professor *H. Rasch* (1862) dog antager, at ca. 40,000 var urigtigt præmierede! Senere blev Præmieringen forandret saaledes, at Statistikken bliver noget rimeligere, men Fejlpræmieringen er aabenbart stadig saa almindelig, at man ikke har noget sikkert Skøn over Ørnebestandens Størrelse i Norge, endsige denne delt i Hav-, Konge- og Fiskeørne (Angivelserne for præmierede „Ørne" ligger for 1911—1926 mellem 623 og 327 Stykker om Aaret). Præmieringskurverne viser dog en stadig Nedgang, og særlig er denne Aftagen hurtigere efter 1910; *Sigurd Johnsen,* der i Bergens Museums Årbok 1929 (Rovdyr- og rovfuglestatistiken i Norge) har givet indgaaende og meget interessante Oplysninger om Ørnenes Udryddelse i Norge, slutter med at udtale, at Kongeørnen allerede nu er naaet meget lavt ned i Antal, da skudte Individer gerne nævnes i Dagspressen. I Norge findes imidlertid endnu den største Bestand af Kongeørne i Vest- og Nord-Europa, men dens Udryddelse her som andetsteds er desværre kun et Tidsspørgsmaal. I *Tyskland* har den tidligere været en udbredt Ynglefugl, hvorom *Naumann* angav, at den intetsteds var en sjælden Fugl, men om Sommeren trak sig tilbage til ensomme Skove og Bjærge. Sikkert er det, at Kongeørnen først af Mennesket er trængt tilbage til vildere Bjærge og lignende Steder i Mellem-Europa, men hvor udbredt den engang har været, har vi nu ingen Holdepunkter for; dens stadige Aftagen har imidlertid trods alle Fredningsbestræbelser ikke kunnet standses i Mellem-Europa. Indtil 1890 ynglede den i Øst-Preussen, noget senere var den endnu at træffe som Ynglefugl i de bayerske Alper; det sidste Par ynglede i Allgäu, hvor det søgtes beskyttet paa alle Maader, men da en af Fuglene blev skudt paa den anden Side Landets Grænse, ophørte Kongeørnen saa vidt vides at være Ynglefugl i Tyskland; i hvert Fald var der ingen ynglende Par i de tyske Alper i 1925—26 (Engelmann, Heinroth m. fl.). I *Holland* er den en meget sjælden Vintergæst, kun iagttaget nogle faa Gange. Paa *de britiske Øer* er den i England og Wales udryddet for hundrede Aar siden; paa Irland ynglede den kort før Aarhundredskiftet ikke sjældent i Donegal, Clare, Mayo og Kerry; men Udryddelsen skred hurtigt frem, og det angives, at det særlig er Giften, der her ombragte Ørnene; man mente omkring

1920, at Arten var helt udryddet, men Angivelser i „British Birds“ i 1926 lader formode, at et enkelt eller maaske flere Par endnu findes i det vestlige Irland. I Skotland yngler den flere Steder i Højlandet og paa de indre og ydre Hebrider; tidligere har den ogsaa ynglet paa Orkneyøerne, men er ukendt fra Shetlandsøerne som Ynglefugl; i Skotlands sydvestlige Lavland har den ogsaa tidligere ynglet (Pract. Handbook of British Birds, 1921, Side 134).

Denne Ørn antages almindeligvis at være blandt de Rovfugle, som er blevet udryddet her i *Danmark* i de sidste hundrede Aar; men det er meget usikkert, om den nogen Sinde andet end rent tilfældigt har ynglet her i flere hundrede Aar, idet Naturforholdene næppe passer den mere. Allerede *Charles Teilmann* angiver i 1823, at „denne Ørn sees om Vinteren her i Landet“; selvom denne Forfatter har forskellige urigtige Angivelser paa sin Samvittighed, saa er det sikkert i Hovedsagen rigtigt, at Kongeørnen allerede dengang kun var Vintergæst i Danmark. *Kjærbølling* (1852) angiver, at dens egentlige Hjemegn er Bjærgegne, hvorfor den hører til Sjældenhederne i Danmark, og han fortsætter: „om Vinteren, da den strejfer, forekommer den oftere end om Sommeren, og næsten altid kun i Skovegne“. Senere følger hos Kjærbølling en andenhaands Angivelse om, at den yngler i Hals Skov ved Limfjorden; men denne Angivelse har sandsynligvis som andre Tilfælde været foraarsaget ved Forveksling med Havørnen. I *Collins* Udgave af Kjærbølling (1875—77) gentages denne Angivelse, og fra senere Tider foreligger følgende Bemærkninger om Kongeørnen som ynglende her i Landet: ifølge Collins Ornithologiske Bidrag til Danmarks Fauna, 1877, Side 5, skal Kongeørnen have ynglet i *Silkeborg-Skovene,* hvor vi ogsaa har haft Havørnen ynglende; Meddelelsen skyldes Apoteker *I. Baagøe,* som siger: „I Silkeborg-Skove har den tidligere været almindeligere end nu; i Aaret 1850 ynglede den der i Nærheden af Byen; de to Gamle bleve skudte, de to Unger toges af Reden, bleve opfødte, men senere dræbte og udstoppede“. Desværre lader denne Meddelelse sig næppe mere verificere. Professor O. G. Petersen har gjort opmærksom paa, at *E. Rostrup* i Videnskabelige Meddelelser fra Naturhistorisk Forening 1864, Side 57, skriver, at „Aaleholt“ i Nærheden af Maribo „udmærker sig ved meget höje Böge, i hvis Kroner 2 Par Örne (Kongeörn og Havörn) have anbragt deres Reder“. Selvom Rostrup var en meget interesseret Fugleven, er denne *en passant* Angivelse i en botanisk Afhandling dog næppe Bevis nok for, at vi virkelig har haft Kongeørnen ynglende paa Lolland. Imidlertid foreligger der en Angivelse, som til Dels synes at bekræfte Rostrups Notits. *Nicolai Holten* har i 1884 nedskrevet 50 Aars Erfaringer vedrørende Faunaens Forandringer i det Tidsrum, som han mindes (D. O. F. T., XIX), og giver heri nogle Oplysninger ogsaa om Kongeørnen, hvori det hedder: „Paa Lolland har jeg endnu i 1843 kjendt to Reder, hvor Kongeørnen byggede, nemlig i *Vestre Roder* under Grevskabet Knuthenborg og i Aaleholt ved Maribo Søes sydlige Side; men de ere for lang Tid siden forladte“. Om Havørnen siger Holten, at han kun kender et Sted paa de danske Øer, hvor denne Art har ynglet, nemlig Sommerspiret paa Møen. Da Rostrup nævner baade Konge- og Havørn fra Aaleholt, er der altsaa en Uoverensstemmelse heri, hvis Aarsag ikke mere kan findes, men muligvis ligger den i, at Optegnelsen for begges Vedkommende til Dels stammer fra andenhaands Viden, og de fleste kender nu engang ikke Forskel paa Havørn og Kongeørn. Fra *Roden Skov* paa Sydøst-Lolland foreligger ogsaa en ganske usikker Angivelse om den som ynglende. Det kan her ogsaa tilføjes, at C. Govertz Jensen (D. O. F. T., I, 1906—07, Side 117) nævner at have faaet meddelt, at Arten „for nogle faa Aar siden“ ynglede i „en Skov i Jylland“ — antagelig foreligger her ogsaa en Forveksling med Havørnen. Der synes i hvert Fald kun at kendes de nævnte faa usikre Ynglepladser for Kongeørnen, og noget fuldgyldigt Bevis for dens Ynglen her i Landet foreligger altsaa, saa vidt vi véd, overhovedet ikke mere.

Stadig har vi, som nærmere omtalt nedenfor, Kongeørnen som Vintergæst fra Sverige og maaske Norge, men hvorvidt den altsaa nogen Sinde virkelig har boet som Ynglefugl i de danske Skove, vil næppe mere være til at bevise; Fund af den i den yngre Stenalder og i Jernalderen (H. Winge) beviser jo ikke noget, da disse Fugle kan have været tiltrækkende Individer, og selv om det er meget rimeligt, at den en sjælden Gang har haft Hjem her i Danmark, maa det dog angives som noget, der ikke er tilstrækkelig bevist.

Kongeørnen, der som gammel kun vandrer lidt, men er Strejf- eller Standfugl i sit Udbredningsomraade, træffes her i Landet i Efteraars- og Vintermaanederne; det er hovedsagelig yngre, svenske

Ørne, som aflægger os Besøg — og meget ofte maa den unge Ørn bøde med Livet, fordi den viste sin smukke, kraftfulde Silhouet over de danske Skove. Gamle Kongeørne synes sjældent at vise sig her i Landet, men i strenge Vintre trækker de dog noget sydpaa fra de nordlige Dele af Udbredningsomraadet. Allerede til Syd-Sverige er det sjældent, at de gamle Kongeørne kommer; men det sker dog f. Eks. i Småland. Dansk faunistisk og Jagt-Litteratur gennem de sidste ca. halvthundrede Aar viser, hvor haardt der er faret frem mod Fuglenes Konge under dens Vinterbesøg her, og dog har ikke nær alle de faldne Ørne faaet deres Nekrolog skrevet i Litteraturen. En Del af det paa denne Maade ophobede Materiale vil vi benytte i de følgende Linier. Med Hensyn til Tiden for Kongeørnens Ophold her i Landet viser de indsamlede Data, at af ca. hundrede skudte Kongeørne er omkring de tre Fjerdedele faldet fra ca. 15. Oktober til ca. 1. Februar, flest i Maanederne November—December. Kun ca. en Fjerdedel af de undersøgte, fældede Kongeørne er skudt i de øvrige Maaneder, og ingen af disse ca. 100 Kongeørne er skudt fra 8. Maj til 14. September. Det maa endogsaa fremhæves, at fra omkring Midten af Marts til omkring første Oktober, altsaa paa den Tid, da de gamle Fugle kredser over deres Hjemlands Gran- og Fyrreskove, er det overhovedet meget sjældent at træffe Kongeørnen i Danmark; der kan dog som nævnt nu og da træffes ganske enkelte her i Landet først og sidst i dette Tidsrum, men oftest er det i saa Tilfælde unge, ikke kønsmodne Fugle, som f. Eks. en ung Han med smaa, uudviklede Testes, der den 4. Maj 1919 blev skudt paa Benzon; i sidste Halvdel af September og i den første Del af Oktober er der iagttaget Kongeørne lidt oftere end i de foregaaende fem Maaneder; Trækket fra Norge-Sverige begynder altsaa svagt paa denne Tid, men de fleste Fugle naar dog først hertil i den sidste Uge af Oktober og de følgende Uger. De Gæster, vi har paa Vinterbesøg, begynder allerede omkring Februar at trække tilbage mod Hjemlandet, idet der fra Februar til Midten af April kun er skudt ret faa Kongeørne i Danmark.

Det er særlig Sjælland, Lolland-Falster, Fyen og de omliggende Øer, der her i Danmark besøges af Kongeørnen; men ogsaa i Østjyllands Skove, paa Samsø etc. viser den sig, dog mindre talrig end paa Øerne ifølge de Data, som foreligger i jagtlig og faunistisk Litteratur. Meget sjældent viser den sig selvfølgelig i Landets skovfattige Egne; de gamle Plantager i Jylland synes dog i nyere Tid ogsaa en sjælden Gang at virke tiltrækkende paa Ørnen. I Slutningen af forrige Aarhundrede kunde der endnu paa større Godser skydes op til en halv Snes eller flere Ørne (Konge- og Havørne) om Aaret; saaledes kan det f. Eks. nævnes, at F. Saurbrey meddeler, at i 1884—85 blev 9 Kongeørne og 12 Havørne skudt paa Grevskabet Christiansholm. Men Antallet faldt hurtigt i dette Aarhundrede, og Godsernes Skydelister viser i de forløbne Aar af Aarhundredet sjældent mere end 1 eller 2 skudte Ørne. Enkelte Angivelser anfører, at Kongeørnen nu og da i den nyeste Tid er iagttaget oversomrende (f. Eks. i Knuthenborg Park, Dansk Jagttidende, XXXIX, 1922—23, Side 12), i saa Tilfælde har det da sikkert været unge, ikke kønsmodne Individer; men man maa, som flere Gange nævnt, være opmærksom paa, at en Forveksling med Havørn i visse Tilfælde *kan* have fundet Sted.

De nordskandinaviske Ørne bør maaske, som nærmere omtalt foran, opfattes som en særlig udformet Race; da de unge Individer fra dette Omraade muligvis om Vinteren naar sydpaa til Sverige og til Danmark, medens de gamle angives som praktisk talt stationære helt op til Finmarken (i Sydvaranger vandrer den dog bort om Vinteren, iflg. Schaanning 1916), kan der mellem de Ørne, der gæster Danmark, ogsaa være Eksemplarer af den eventuelle Race fra det nordlige Skandinavien.

Ser man bort fra Kongeørnens Størrelse, ligner den meget Musevaagen, naar den kredser rundt højt oppe over Landskabet; paa større Afstand er det jo ofte vanskeligt at skønne over Fuglenes Størrelse i Luften, hvorfor kun en nøjere Iagttagelse i Kikkert i visse Tilfælde kan afgøre, om man har Kongeørn eller Musevaage for sig. Kongeørnens Vingefang er ca. 180—200 cm, sjældent over 200 cm; Vingerne er brede, Svingfjerene er vidt spredt under Flugten, og Spidsen af dem er bøjet opad under Flugten; Ørnen kredser paa lignende Maade som Musevaagen, men er dog kraftigere i sine Bevægelser end denne. Paa kort Afstand ser man Tommelens Fjer skilt noget ud fra Vingens Forkant hos Kongeørnen. Ser man Ørnen nogenlunde godt belyst, og faar man et Glimt af Halens hvide Parti indenfor Spidsens sorte Bælte at se under de Drejninger, som den foretager, eller ser man den oppe fra en Bakketop glide hen over det lavere liggende Land, vil man af dette hvide Parti paa Halen kunne afgøre, om man har en ung eller gammel Fugl for sig. Paa Midten af Vingernes Overside har de unge Fugle endvidere et lyst Parti. I Flugten kendes Kongeørnen selv paa nogen Afstand fra Hav-

ørnen derpaa, at Halen er længere og praktisk talt lige afskaaret eller svagt afrundet, idet de midterste Styrefjer kun er lidt længere end de øvrige, medens de derimod hos Havørnen er betydeligt længere end de yderste Halefjer, saaledes at Halens Form bliver stump kileformig. Ser man en Ørn flyve op paa kort Afstand, kan det være en god Hjælp til at bestemme, om man har en Kongeørn eller en ung Havørn for sig, at lægge Mærke til, om Tarsen er fjerklædt eller ej; ligeledes kan Hovedets gyldne Parti paa nært Hold være et Hjælpemiddel ved Artsbestemmelsen. Som de fleste Rovfugle ynder Ørnen ikke at flyve fra sit Nattekvarter i høje Træer eller Klipper efter Mørkets Frembrud; dens Orienteringsevne synes da betydelig nedsat; dette Forhold har medført, at mangfoldige Ørne er blevet nedskudt.

Kongeørnens *Stemme* er sammenlignet med en Hunds Glammen og Hylen fra en ung Hund, men synes dog oftest at minde om Musevaagens Skrig, blot kraftigere; det lyder som et klart hi-a, hi-a eller gi-ja, hvilket kan gaa over i en glammende Halsen; et ejendommeligt sitrende Skrig kan ogsaa høres fra den. Naar den jager og griber sit Bytte, skal den lade et hurtigt kek-kek-kek høre (Hortling l. c., Side 408, angiver en Del mere om Kongeørnens Stemme). *Kønsmodenhed* angives at indtræde i det 4.—5. Leveaar, maaske først i 5.—6.; Iagttagelser af fangne Fugle har vist, at de kan parre sig fire Aar gamle, medens Æg først blev lagt i Hunnens 5. Aar (Völkle). Den kan, som Eksemplarer i zoologiske Haver har vist, opnaa en meget høj Alder (over 50 Aar, Angivelser over 100 Aar foreligger ogsaa). Som andre Rovfugle udfører Kongeørnen pragtfulde Flyvepræstationer i Parringstiden og kan undertiden under disse praktisk talt vende helt rundt i Luften.

Kongeørnens *Rede*, der kan benyttes Aar efter Aar, anbringes oftest paa Klippehylder i ensomme Fjældes stejleste Bratninger, men den kan dog undertiden findes ret let tilgængelig paa Bjærgsider og i visse Egne altid i Træer, Fyr o. l.; en gammel Fiskeørnerede skal undtagelsesvis kunne benyttes som Underlag for Kongeørnens Nybygning. Ofte har det enkelte Ørnepar 2—3 Reder, som de veksler mellem fra Aar til Aar. Materialet til Reden er som hos andre nærstaaende Arter en Dynge af Grene og Kviste eller Lyng, som tidt i gamle Reder kan være til Stede i meget stor Mængde, saa Reden kan opnaa følgende Dimensioner: Højde 1—2 Meter, Bredde 2—3 Meter; men smaa uanselige Reder er ogsaa fundet. Redens Skaal, der f. Eks. kan være ca. 30 cm bred og ca. 8 cm dyb, er udforet med blødere Emner, som vissent Græs, Lyng, Mos og lignende (i Skotland skal der altid i Ørnereden findes Frytle, Luzula sylvatica). Friske Grene af Løvtræer og Naaletræer kan findes i Reder af denne Art som af flere andre Arter tilhørende Familien Aquilidae. Redemateriale bringes stadig til Reden, selv naar Ungerne er ret store.

Æglægningstiden falder paa de britiske Øer fra sidst i Marts til midt i April; i Norge-Sverige samt i Finland er Tiden ligeledes Marts-April, oftest først i April eller i Midten af denne Maaned. I Sydvaranger foregaar Æglægningen dog senere, normalt i den tredie Uge af April, og Reden er her altid anbragt i Fyrretræer, ude paa en Gren eller inde ved Stammen; altid midt i Træet og ikke i Toppen af det som Havørnens og Fiskeørnens Rede; paa Skogerø i Varangerfjord laa Reden dog oppe paa den stejle Fjældvæg (Schaanning, 1916). I Mellem-Europa skal Æglægningen begynde allerede først i Marts. Æggene lægges med et Tidsinterval af 2—3 Dage eller lidt mere og ruges fra første Æg af; saafremt første Kuld bliver ødelagt, kan det lægges om, men bestaar da af et lavere Antal Æg.

Antallet af Æg i Reden er 1—4, *normalt 2,* medens 3 og særlig 4 er meget sjældne Antal (4 er kun iagttaget en enkelt Gang). Ægget, der er kort ovalt og af hvidlig til grønlighvid Farve, kan være næsten helt uden Tegning, eller det kan være mere eller mindre svagt plettet med rødbrune eller graalige Pletter; i Farvetegning og i Variationen af denne kan det minde om Musevaagens Æg. Skallen er uden Glans og grovkornet, grønlig i gennemfaldende Lys. Ifølge Pract. Handbook of British Birds er Gennemsnitsstørrelsen af 100 skotske Æg 76,7 × 59,4 mm; største 88,9 × 66, mindste 70,1 × 57 og 77,6 × 51 mm. 45 Æg fra Lapland og Finland er *mindre*, nemlig med Gennemsnittet 74,6 × 58,2 mm (Jourdain). Vægten af Skallen er i Gennemsnit 14,4 gr (11,5—19,0 gr), men heriblandt findes dog ogsaa Æg fra Spanien. Vægten af det fyldte Æg angives til 133—160 gr.

Det synes først og fremmest at være Hunnen, der udfører Rugningen; Hannen kan, men mere flygtigt, indenfor visse Par deltage deri, medens den hos andre Par ikke deltager. *Incubationstiden* angives undertiden at være 30—35 Dage, men direkte Iagttagelser i Fangenskab har vist, at Tiden her var 44 Dage (Völkle). Ungerne opholder sig ca. 11 Uger i Reden; men dette Forhold ligesom Incubationstiden er dog ikke tilstrækkeligt oplyst.

De gamle Fugle er sky og forsigtige ved Reden, som de oftest synes at forlade ganske stille uden nogen Lyd, hvis et Menneske nærmer sig. De angriber øjensynligt ikke Fredsforstyrreren; det modsatte har dog ofte været fortalt, og muligvis er det rent individuelt, hvorledes Kongeørnene vil forholde sig med Hensyn hertil; antagelig medfører dog deres mangeaarige Kendskab til Menneskene, at de fleste efterhaanden har lært, at det aldrig er raadeligt at være i Nærheden af et Menneske, og derfor, til Trods for deres naturlige Trang til Forsvar af Reden, undlader at være nær ved den, naar et Menneske opholder sig derved.

Hannen skaffer Føde til Reden, naar der er Unger, men bringer maaske ikke Hunnen Føde som Indledning til Parringen, eller medens hun ruger Æggene. Byttet, der oftest bringes flaaet for Skind eller Fjer til Reden, uddeles til at begynde med af Hunnen til Ungerne, idet hun parterer Byttet og rækker det i Smaabidder til dem. Ofte findes en Del Bytte deponeret i Reden, raaddent og lugtende. Naar Ungerne bliver større, kan Hannen ifølge nogle Iagttagere ogsaa deltage i Fodringen af dem; men dette er dog vist ret individuelt forskelligt. Som hos visse andre Rovfugle, hænder det aabenbart ofte, at den stærkeste af Ungerne dræber den svagere. Völkle angiver, at Unger, der var udruget i Fangenskab, var blinde de første 14 Dage; dette Forhold er, hvis det iøvrigt blot delvist er normalt — altsaa ogsaa iagttaget i „vilde" Reder, hvilket dog ikke synes at være Tilfældet — enestaaende blandt Rovfuglene. H. B. Macpherson har i „The home life of the Golden Eagle" givet indgaaende Skildringer fra Kongeørnens Rede; ligeledes er der i England fremkommet flere Arbejder herom: H. A. Gilbert and A. Brook: The Secrets of the Eagle; Knight: The Golden Eagle; S. Gordon: Days with the Golden Eagle m. fl.

Kongeørnen tager sit Bytte paa Jorden, hvor alle Dyr af passende Størrelse da ogsaa er udsat for at falde i dens sikre og kraftfulde Klo som Bytte for den. Dens Bytte veksler selvfølgelig efter de Terrainer, i hvilke den driver sin Jagt: Højfjældets Skraaninger, Skovens aabne Dele, Mosernes tuede Flader, Søens buskklædte Bredder eller Klipperne ud mod Havet. Følgende Arter kan nævnes som Føde for den (levende eller døde): Hare, Kanin, Raalam, Pindsvin, Rotte, Vandrotte, Egern, Hermelin, Ræv, Fasan, Agerhøne, Rype, Grouse, Urfugl, Tjur, Ænder, Gæs, Ravn, Krage, Regnspove, Hjejle, Vibe; selv saa smaa Fugle som Engpibere kan tages af den. Endogsaa Insekter (Græshopper) kan Kongeørnen finde paa at gøre Jagt paa. Ogsaa tamt Fjerkræ, Katte, Smaahunde, Lam, Gedekid og lignende kan undertiden blive dens Bytte. Haren synes overalt at være dens kæreste Føde. Aadsler gaar den gerne paa, selv om næppe saa gerne som Havørnen, og dette burde man i langt højere Grad, end sket er, benytte sig af for at have den Fornøjelse at se Kongeørnen kredse over vore Skove; sørger man nemlig for, at den altid har Adgang til et Aadsel, anbragt paa et fredeligt Sted med godt Udsyn, vil Kongeørnen i Almindelighed gøre ringe Skade paa det Vildt, som man naturligvis nødigt ser forsvinde som Ørneføde. I mange Tilfælde, hvor man finder Rester af større Dyr i dens Ventrikel, er det mest sandsynligt, at den har fundet disse døde eller saarede og ikke selv har dræbt dem. En sjælden Gang er der fundet Fisk (f. Eks. Cyclopterus lumpus) ved dens Rede; disse har den dog afgjort fundet døde eller halvdøde i Stranden. *Johs. Ferdinand* har her fra Landet samlet Undersøgelser af Maveindholdet af 4 Kongeørne skudt i November—December; i disse paavistes en ung Hare, en Fasan og en Høne. Kongeørnen skiller sig af med ufordøjelige Dele ved Gylp (indtil ca. 10 cm lange); Ungerne producerer Gylp, fra de er et Par Uger gamle. Man ser undertiden Angivelser om, at Ørnen kan løfte Byrder flere Gange tungere end den selv; Kongeørnen vejer mellem 3,5 og 5 kg, maaske undertiden endog indtil omkring 7 kg, og det er kun under særlig heldige Terrainforhold, f. Eks. naar den har Lejlighed til fra en stejl Fjældside at kunne gaa udad mod Vinden, at den kan bære Byrder, der gaar op imod det dobbelte af dens egen Vægt, ellers kan den næppe i Almindelighed løfte Bytte, der er tungere end dens egen Vægt. Det er derfor kun undtagelsesvis, at Kongeørnen tager levende Smaalam, men det er dog, selv om uhyre sjældent, direkte iagttaget. Derimod bærer den nu og da selvdøde, nyfødte Lam ligesom andre Aadsler til sin Rede, og Fund af saadanne i dens Rede har desværre mange Steder (f. Eks. paa de britiske Øer) været Aarsag til den skaanselsløse Forfølgelse, den har været udsat for (H. Gilbert). Sit Bytte kan Kongeørnen ligesom andre Rovfugle bære i den ene eller i begge Fangere. Kongeørnen slaar sit Bytte med en Kraft og Hastighed som næppe nogen anden Rovfugl af Familien Aquilidae. Byttet gribes som nævnt paa Jorden, i hvert Fald oftest siddende eller løbende; det synes tvivlsomt, om den tager flyvende Vildt, dog angives det, at den i Flugten slaar

Fuglevildt til Jorden, f. Eks. idet det letter, for derpaa at dræbe og bære det bort. Det hænder undertiden, at Kongeørnen, plaget af Sult til den yderste Dristighed, slaar ned paa et Bytte, som den ikke magter at dræbe eller langt mindre at flyve bort med. Saaledes er det i Sverige sket, at den er slaaet ned paa en Ren og ikke i Tide kunde komme fri, men blev dræbt (Jägerskiöld och Kolthoff); i meget sjældne og specielle Tilfælde har den endogsaa forsøgt at slaa ned paa Mennesker, og helt til Fablernes Verden kan man ikke henvise alle Beretninger om dens Nedslag paa Børn, som den dog næppe vil kunne bære bort; men de nogenlunde sikre Tilfælde er ganske overordentlig sjældne, selv i de mest ørnerige Egne. Som Illustration til, hvor overordentlig kraftig en Fugl Ørnen er, skal vi her tilføje, at Ørnen saavel som de fleste andre Rovfugle har været og endnu bliver afrettet til Jagt paa ret stort Vildt; den blev saaledes, af Kirgisere f. Eks., anvendt til Jagt paa Harer, Antiloper, Ræve og selv Ulve; Ørnen gør Byttet værgeløst ved at gribe det om Snudepartiet med Fangerne; selv op til de seneste Tider er Ulve blevet fanget paa denne Maade.

I Danmark er Kongeørnen ligesom alle andre Ørne fredet fra 1927; ogsaa i andre Lande har man i nyere Tid fredet denne prægtige Fugl (f. Eks. i Tyskland), men det er et Spørgsmaal, om man tilstrækkelig tidligt har grebet ind, saa de sidste Rester af Stammen formaar at føre Arten levedygtigt videre i de fleste af de Egne i Nord-Europa, hvor den endnu findes.

KÆRHØGE, Circus Lacépède.

Næbbet ret kort og krumt lige fra Roden. Overnæbbets Rand har et lavt Fremspring. De horisontale, aflange Næsebor, hvis Overkanter er lige og parallelle med Næbryggen, sidder lige ved Vokshudens Forkant og er dækkede af fremad- og opadrettede Fjerbørster (Fig. 22).

En Krans af korte, ofte særligt tegnede, Fjer gaar fra Partiet bag Ørene hen under Hagen og danner et mere eller mindre fuldstændigt „Slør“ omkring Ansigtet, mindende om Uglernes. Fjerklædningen ret blød. Vingerne lange og spidse; Armsvingfjerene meget kortere end Haandsvingfjerene. 1ste Haandsvingfjer kort, den 3die som Regel længst. Halen lang, i Spidsen svagt afrundet eller ret lige afskaaret.

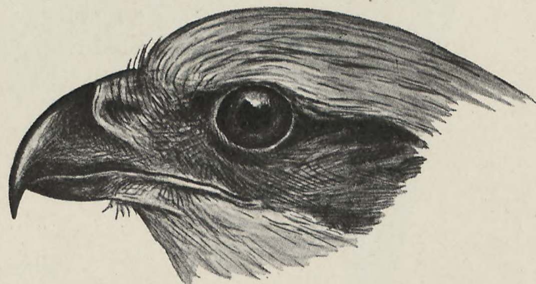


Fig. 22.
Hoved af Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).
Ung Hun, ♀ juv. 1/8 1928, Rødby.

Mellemfoden lang og ret spinkel; dens Forside er dækket af Tværskinner, iøvrigt er den dækket af mindre og smaa Skæl; dog kan Bagsiden ogsaa have Tværskinner (Fig. 23). Tæerne forholdsvis korte, med tydelig Bindehud mellem 3die og 4de Taa. Kløerne slanke, ret krumme og spidse, flade paa Undersiden.

Vomer smalt, meget sammentrykt og tyndt. Overkæbens Ganefremspring er meget spongiøse og naar ikke Forbindelse med hverandre. Processus ethmoidalis er bred, ret lang og spids, ligger omtrent parallelt med lacrymales nedadrettede Gren, med hvilken den altsaa langtfra naar Forbindelse, saaledes at der er en stor Aabning mellem Øje og Næsehule. Forreste og bageste Næsehule kun delvis adskilt ved en lav Benvæg. Panden mellem Øjehulerne smal. Lacrymales skraat bagudrettede, vandrette Del ret smal og lang med et stort superciliare; lacrymales nedadrettede Gren er slank, ret tynd og spids og naar helt ned til Kindbuen. Processus postorbitalis mod Spidsen stærkt afsmalnende, bred ved sin Basis. Sternum stærkt hvælvet, med høj Kam og omtrent parallelle Siderande; ved den ret stærkt indbuede Bagrand et ret stort Vindue paa hver Side; paa den forreste Halvdel af dets Siderande har 6 til 7 Par Ribben Ledforbindelser (se Tavle II). Ravnenæbsbenenes Basaldele krydser hinanden lidt paa sternums Forkant. Bækkenet med forholdsvis lang, ret smal ilium-Del, pubis' Dele ikke sammenvoksede. Pygostylus forholdsvis meget stor; 7 fri Halehvirvler. Fibula helt sammenvokset med tibia i hele dettes nederste Trediedel. Hypotarsal-Fremspringene store, men vidt adskilte; Ledfladen for Mellemtaaen smal, Ledfladerne for Inder- og Ydertæerne derimod brede.



Fig. 23.
Fod af Hedehøg, Circus pygargus (L.).
Hun, ♀ 25/5 1919, Ølgod.

Slægten er udbredt over næsten hele Jorden og bestaar af omkring 15 Arter med 7 Underarter. Af disse Former er 4 hjemmehørende i Europa-Asien-Afrika, 2 findes alene i Asien og 3 i Afrika, hvortil knytter sig een Form paa Madagaskar og een paa Réunion. Australien er Hjemstedet for 4 Former, New-Zealand for 1, ligesom Fiji-Øerne, Ny Hebriderne og Ny Guinea hver har sin Form. Endelig har Nord-Amerika 1 Kærhøgerace og Syd-Amerika 2 særlige Arter.

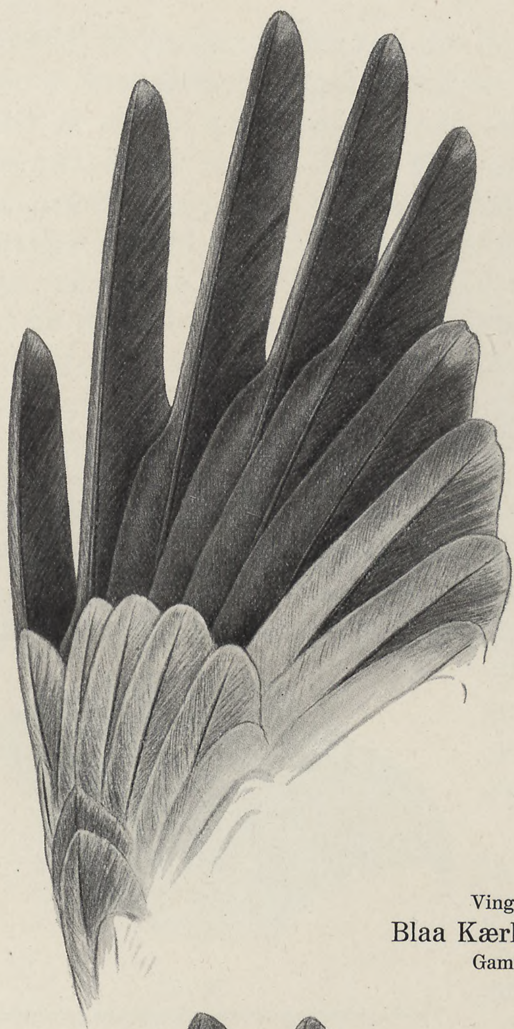



Fig. 24.
Vingespids, set fra Over- og Underside, af
Blaa Kærhøg, Circus cyaneus cyaneus (L.).
Gammel Han, ♂ ad. 7/2 1914, Torbenfeldt.

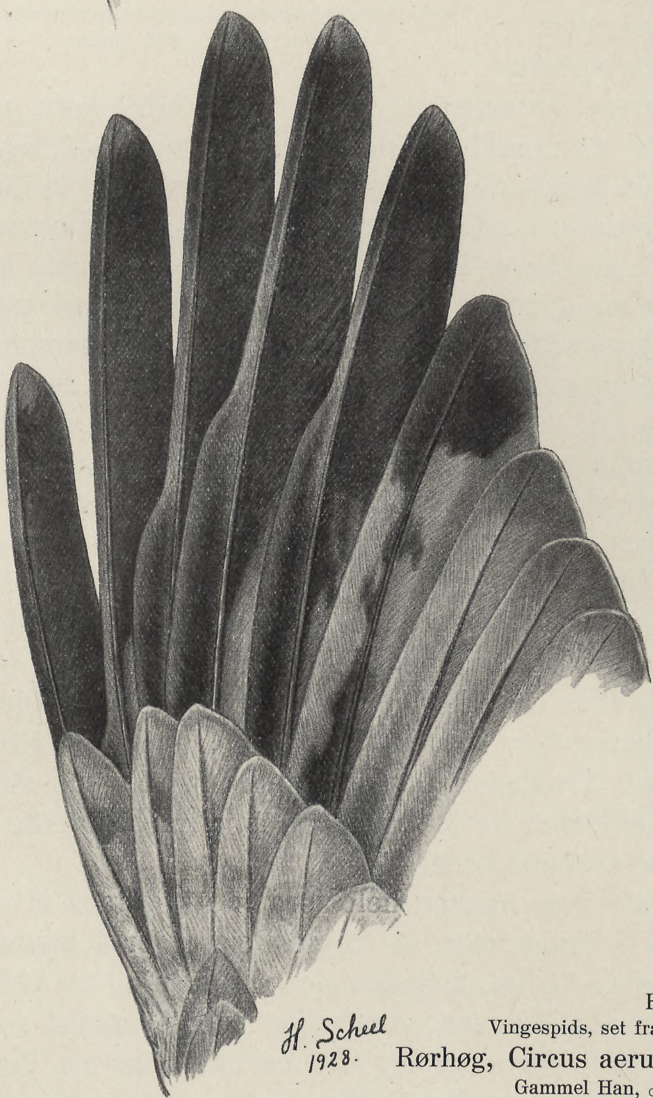
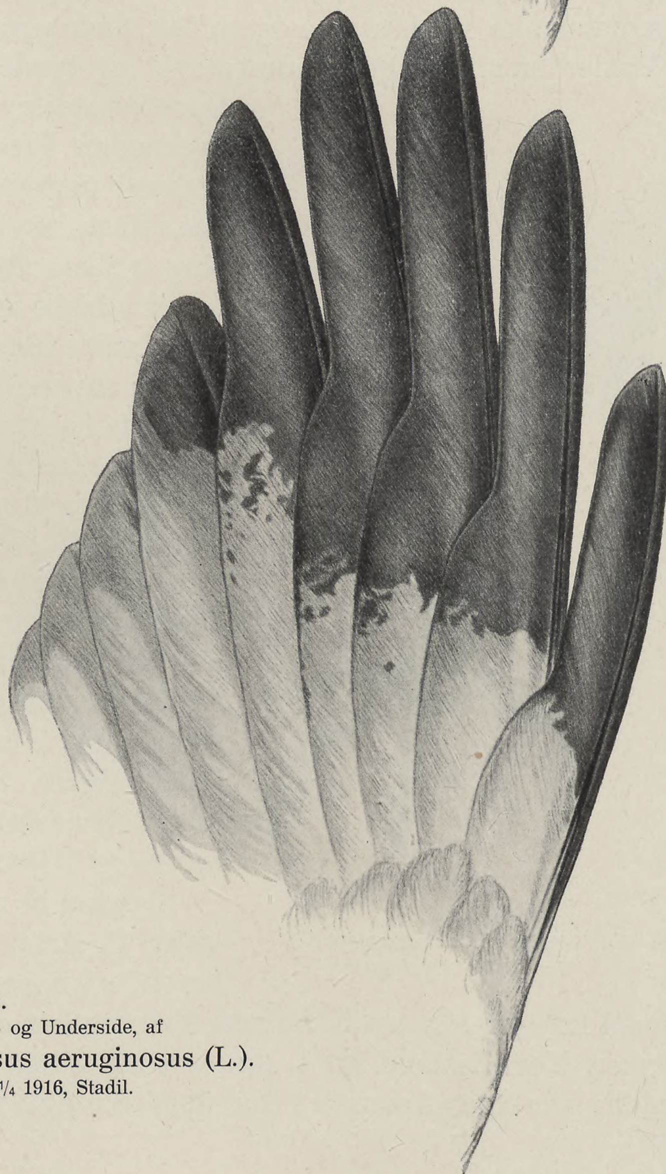



Fig. 25.
Vingespids, set fra Over- og Underside, af
Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).
Gammel Han, ♂ ad. 11/4 1916, Stadil.

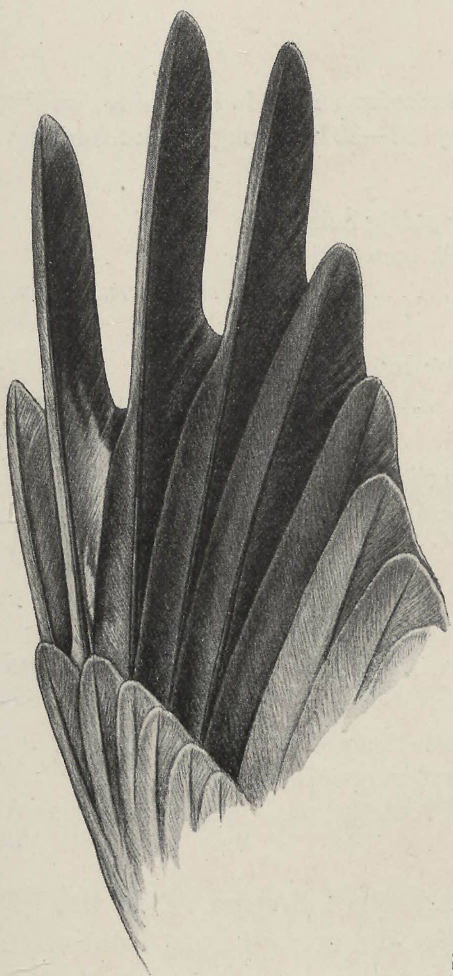




Fig. 26.
Vingespids, set fra Over- og Underside, af
Steppehøg, Circus macrourus (Gm.).
Gammel Han, ♂ ad. 13/5 1921, Ærø.





H. Scheel.
1928.

Fig. 27.
Vingespids, set fra Over- og Underside, af
Hedehøg, Circus pygargus (L.).
Gammel Han, ♂ ad. 9/5 1915, Varde Plantage.

Bestemmelsesnøgle til Kærhøge.

A. 5te Haandsvingfjers Yderfane med Indbugtning; 4de Haandsvingfjers Inderfane med Indbugtning, se Fig. 24 og 25, Side 196. De yderste Armsvingfjer er paa den sammenlagte Vinge 20—30 mm længere end Haandsvingfjerenes Dækfjer.

1. Sløret afbrudt fortil, ikke lukket under Hagen. Overgumpens Fjer aldrig helt hvide. Større. Næblængden, maalt fra Vokshud til Næbspids, saa godt som altid over 20 mm .... Rørhøg, *Circus aeruginosus* (L.)
Side 199

2. Sløret ikke afbrudt fortil, lukket under Hagen. Overgumpens Fjer hvide. Mindre. Næblængden, maalt fra Vokshud til Næbspids, under 20 mm .... Blaa Kærhøg, *Circus cyaneus* (L.)
Side 225

B. 5te Haandsvingfjers Yderfane uden tydelig Indbugtning; 4de Haandsvingfjers Inderfane uden tydelig Indbugtning, se Fig. 26—27, Side 197. De yderste Armsvingfjer er paa den sammenlagte Vinge af samme Længde eller kortere end Haandsvingfjerenes Dækfjer.

1. Sløret afbrudt fortil under Hagen. Spidsen af de yderste Haanddækfjer naar langt fra ud til Indbugtningen paa 1ste Haandsvingfjers Inderfane (Differencen ca. 2,5 cm), se Fig. 27, Side 197 .... Hedehøg, *Circus pygargus* (L.)
Side 212

2. Sløret ikke afbrudt fortil, lukket under Hagen. Spidsen af de yderste Haanddækfjer naar omtrent ud til Indbugtningen paa 1ste Haandsvingfjers Inderfane, se Fig. 26, Side 197 .... Steppehøg, *Circus macrourus* (Gm.)
Side 237

I følgende Oversigt er Maalene for alle de i dette Arbejde undersøgte Individer af de fire i Danmark trufne Arter sammenstillede. Medens Rørhøgen, Circus aeruginosus aeruginosus, i det store og Hele ogsaa i Maalene kan skilles ud fra de øvrige Arter, er de tre mindre Arter saa nær hverandre med Hensyn hertil, at Maalene kun i enkelte Tilfælde kan støtte Artsbestemmelsen.

		Vinge	Næb	Mellemfod
Rørhøg,	♀	392—424 mm	23—26 mm	87—93 mm
C. a. aeruginosus	♂	365—405 „	19—23 „	79—90 „
Blaa Kærhøg,	♀	358—380 mm	17—19 mm	73—80 mm
C. c. cyaneus	♂	320—350 „	15—16,5 „	64—73 „
Hedehøg,	♀	334—386 mm	15—18 mm	58—65 mm
C. pygargus	♂	323—389 „	14—17 „	57—62 „
Steppehøg,	♀	340—380 mm	17—19,5 mm	70—77 mm
C. macrourus	♂	323—348 „	15—17 mm	64—68 „



RØRHØG, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Falco aeruginosus. Linnaeus: Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 91. — Falco rufus. Gmelin. Syst. Nat. I, 1. 1788, Side 266. — Falco arundinaceus. Bechstein: Ornith. Taschenb. I, 1803, Side 23. — Falco rufus L. Kjærbølling: Danmarks Fugle 1852, Side 32. — Circus æruginosus Linn. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 82. — Circus aeruginosus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 267. — Circus aeruginosus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Circus aeruginosus aeruginosus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21 (1913), Side 1135. — Circus æruginosus æruginosus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 146. — Circus æruginosus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 198. — Circus aeruginosus aeruginosus (L.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 21. — Circus aeruginosus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 154. — Circus aeruginosus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 81. — Circus aeruginosus a. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 294. — Circus æ. æruginosus (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 434.

Danske Navne: Rørhøg, Rødbrun Kærhøg, Rørfalk, Fiskehøg, Dværgglente.
Svenske „ : Brun Kärrhök, Sumphök, Rostbrun Kärrhök, Rödbrun Kärrhök, Madhök.
Norske „ : Sumphøg, Brunhøg, Brun Sumphøg, Rustbrun Kjærhøg, Sivhøg, Brun Kjærhøg.
Finske „ : Ruskosuohaukka.
Tyske „ : Rohrweihe, Wasserweihe, Sumpfweihe, Rote Weihe, Schilfweihe, Moosweihe.
Hollandske „ : Bruine Kuikendief.
Engelske „ : Marsh-Harrier.
Franske „ : Busard harpaye, Busard ordinaire, Busard des marais.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 365 og 405 mm, hos Hunnen mellem 392 og 424 mm. *Den udfarvede Han* er lys rustgul eller gullighvid paa Hovedet, med smalle eller brede, mørke Skaftstriber. Hele Fuglens Overside er mørkebrun, ofte med gullighvide og rustgule, meget dominerende Fjerrande paa Forvingernes Forkant og den forreste Del af Ryggen. *Overhaledækfjerene er rustgullige eller rustbrunlige, ofte mere eller mindre hvide.* Kroppens Underside er rødbrun, dog er Forbryst og Hals som Regel mere eller mindre gulbrunligt hvide med mørke Skaftstriber. Halens Styrefjer og Vingerne mere eller mindre blaagraa. *Hunnen* ligner meget Hannen, men bliver dog aldrig saa smuk i Farverne, har saaledes mørkere Ørefjer og mere brune Vinger og Hale. *Et tydeligt Slør* er særlig fremtrædende paa Hovedets Sider, men strækker sig navnlig *paa gamle Hanner* helt ned mod Hagen. *De unge Fugle* er saa at sige helt mørkebrune, kun med en lys, rustbrun eller rustgul Kalot; ofte strækker den lyse Farve sig ned ad Baghalsen. Struben har samme Farve, og af og til har nogle af Fjerene paa Forbrystet ligeledes rustgule Rande. Enkelte Ungfugle er saa godt som helt mørkebrune, kun med en lille Smule rustbrunt i Nakken. *Sløret ses næsten ikke hos unge Fugle.* Fødderne er gule. Iris hos gamle Hanner gul, hos Hunner gulbrun, hos unge Fugle brun. *Indskæringen paa 2den Haandsvingfjers Yderfane ligger under Haanddækfjerenes Spidser. Indskæring findes paa 1ste, 2den, 3die og 4de Haandsvingfjers Inderfane.*

Forekomst i Danmark: Tidligere almindelig ynglende, nu meget faatallig; muligvis atter lidt tiltagende.
„ paa Færøerne: Har enkelte Gange vist sig paa Færøerne som tilfældig Gæst.
„ paa Island: Ingen.
„ i Grønland: Ingen.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er smudsighvid.

De unge Fugle i første Fjerdragt har som Regel *Oversiden af Hovedet* og hele *Struben* lysere eller mørkere rustbrun eller rustgul. *Ørefjerene* samt Fjerene hen under Øjet er mørkebrune. Ofte træffes nogle unge Fugle med flere eller færre Fjer med mørkebrune Skaftstriber paa Hovedets Overside; af og til kan hele Hovedet være næsten sortebrunt, men som Regel er dog Fjerene i Nakken paa saa-

danne Individer rustbrune med sortebrune Skaftstriber. *Baghalsen* er mørkebrun, men som oftest strækker den lyse, rustbrune Farve fra Hovedets Overside sig ned paa denne, ja endog helt ned paa Ryggen, idet flere eller færre af Fjerene har bredere eller smallere, lyse Rande. *Fjerene paa Ryggen, Vingernes Overside og Overgumpen* er mørkebrune eller sortebrune, ofte med lysere, smalle, rustbrune eller rustgullige Rande, særlig i Spidserne af Fjerene. *Fjerene paa Vingens Overside* har ligeledes oftest noget lysere, rustbrunlige Rande. Det samme er Tilfældet med *Overhaledækfjerene*, der ligeledes er mørkebrune eller sortebrune, for det meste med rustbrune eller rustgullige, bredere eller smallere Rande, særlig i Spidserne af Fjerene. *Hele Undersiden* er mørkebrun, ofte med et mørkt rustbrunt Anstrøg; de fleste af Fjerene har dog som Regel lidt lysere Rande omkring Spidserne, særlig Fjerene paa Bugen, Undergumpen samt Underhaledækfjerene. Ofte har nogle af Fjerene paa Forbrystet lyse, rustgule Rande, som af og til kan være ret fremtrædende. Fjerene paa Skinnebenene og den fjerklædte Del af Mellemfoden er undertiden noget mere rustbrune. *Undervingedækfjerene* er som Regel mørkebrune, de længste mere graabrune; af og til har flere af dem rustbrune Rande, særlig i Spidserne. Dækfjerene ud mod Vingeranden har næsten altid bredere, rustbrune Rande. *Haandsvingfjerene* er sortebrune, lysere graabrune ind mod deres Udspring, med smalle, rustgullige til flødehvide Rande omkring Spidsen af hver Fjer. *Armsvingfjerene* er mørkebrune, noget lysere paa den skjulte Del af Fjerene og ligeledes med flødehvide Rande omkring Spidserne. Halens Styrefjer er mørkebrune med rustbrunlige til flødehvide Spidser. (Tavle XLIII).

Denne Dragt bæres i godt et Aar og bliver, paa Grund af Slid og Falmning, i Løbet af Vinteren mere lys matbrun, ligesom den smukke, rustbrune Farve paa Hovedet nærmest bliver hvidgul.

Som bemærket varierer de unge Fugles Fjerdragt i væsentlig Grad, særlig paa Hovedet, en Variation, som forefindes hos baade Hanner og Hunner; men nogen Forskel i Fjerdragten hos de unge Fugle af forskelligt Køn har ikke kunnet paavises paa det foreliggende Materiale. Paa Størrelsen vil det derimod som Regel kunne lade sig gøre at skelne mellem Kønnene, idet Hunnen er en Del større end Hannen.

Ialt har 59 Eksemplarer foreligget til Undersøgelse, deraf var 19 Hanner og 24 Hunner. Resten var slet ikke eller usikkert kønsbestemt. En Han og 2 Hunner var fra Kaukasus. Af de 18 danske Hanner var 5 unge Fugle, eet Aar gamle eller derunder, og af de 22 Hunner var 12 ligeledes unge Fugle. 4 Eksemplarer var i saa stærk Fældning, at deres Vingelængde ikke kunde medregnes.

De maalte 11 unge Hunner viser ifølge vedføjede Maaleliste følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 402,3 mm, Næblængde 23,9 mm og Mellemfodens Længde 90,4 mm. Vingelængden svingende mellem 392 og 424 mm, hvorimod de maalte 5 unge Hanner har de tilsvarende Maal: 379,4 mm, 21,6 mm og 85,2 mm, med Vingelængden svingende mellem 365 og 391 mm.

Som det vil ses, er Hunnen som oftest en hel Del kraftigere, og Vingerne er i ethvert Tilfælde altid længere end hos Hannen.

Et Eksemplar fra *Færøerne*, der findes paa Zoologisk Museum, er nævnt nedenfor.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Kollefjord, Færøerne, September 1869	400 mm	23 mm	91 mm
Unge Hunner fra Danmark			
Saltbæk-Vig 7/9 1917	424 mm	24 mm	87 mm
Nymindegab 7/8 1921	408 „	24,5 „	92 „
Rødby 11/8 1909	406 „	24 „	92 „
„ 9/9 1909	405 „	23,5 „	87 „
Eiby St. 14/5 1908	405 „	24 „	91 „
Bøtø, Falster 11/8 1899	404 „	23 „	88 „
Staby ved Ulfborg 28/7 1919	396 „	24 „	88 „
Eiby St. 14/5 1908	396 „	24 „	93 „
Bøtø, Falster 11/4 1905	395 „	25 „	92 „
Ry Nørskov 2/5 1920	394 „	23 „	92 „
Maribo 15/8 1909	392 „	24 „	92 „
11 unge Hunner i Gennemsnit:	402,3 mm	23,9 mm	90,4 mm
Største Maal:	424 „	25 „	93 „
Mindste „ :	392 „	23 „	87 „

Unge Hanner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Marienborg, Stege $^{2}/_{6}$ 1909	391 mm	22 mm	85 mm
Fyen $^{23}/_{8}$ 1916	384 „	22 „	90 „
Rødby $^{19}/_{8}$ 1909	380 „	21 „	86 „
Møen $^{7}/_{8}$ 1916	377 „	22 „	86 „
„ Aug. 1917	365 „	21 „	79 „
5 unge Hanner i Gennemsnit:	379,4 mm	21,6 mm	85,2 mm
Største Maal:	391 „	22 „	90 „
Mindste „ :	365 „	21 „	79 „

I Løbet af Fuglens første Vinter og om Foraaret afbleges som nævnt denne smukke Ungfugledragt. Hos Hunnen, som ofte træffes ynglende i denne Dragt, faar den i Særdeleshed et meget slidt og falmet Udseende, inden den hen paa Sommeren, naar Yngletiden er overstaaet, bliver afløst af den første voksne Dragt, som for Hunnens Vedkommende ikke adskiller sig ret meget fra den ungdommelige Dragt, men dog bliver lidt lysere eller snarest mere rødligbrun, ligesom Fjerenes rustbrune og rustgule Rande ofte bliver mere fremtrædende; dette er saa at sige altid Tilfældet med Fjerene paa Forvingernes forreste Kant, hvor man nærmest maa kalde Fjerene rustgule med mørkebrune Skaftstriber; ligeledes bliver de lyse Rande mere fremherskende paa Forbrystets Fjer samt paa Undervingedækfjerene. Hovedets lyse, rustbrune eller rustgule Overside synes at faa flere og bredere, mørke Skaftstriber, og Halens Styrefjer, dog oftest kun de to yderste i hver Side, faar tidt en lysere, rustbrun, uregelmæssig Marmorering. En saaledes farvet, mindst 2-aarig Hun i slidt Dragt, er afbildet paa Tavle XLV og viser tydeligt den lyse Forkant paa Forvingen, som er det bedste, men ikke altid sikre, Skelnemærke mellem Ungfuglens og den voksne Fugls Dragter. De før omtalte mørke Individer — et saadant er afbildet øverst til venstre paa Tavle XLIV — bevarer nemlig det mørke Udseende i denne første voksen Dragt, ja maaske endnu længere. Det afbildede Individ, en 16—17 Maaneder gammel Hun, skudt $^{12}/_{10}$ 1916 ved Fiil Sø, viser tydeligt, at det lige har erhvervet sin første voksen Dragt, idet der endnu findes enkelte slidte Fjer fra Ungfugledragten tilbage. Ægledereren var ret, saa Fuglen havde ikke ynglet som eetaarig. Hele Fuglen er meget mørk brun, kun enkelte Fjer med smalle, lysere Rande. I Nakken har den dog et Parti af lysere, rustbrune Fjer med mørke Skaftstriber, men Forvingernes Overkant er helt mørkebrun som hos Ungfugle; en enkelt, næsten hvid Fjer findes paa Bugen.

Normalt bliver Hunnen dog stadig lysere med Alderen, men Forandringen foregaar langsommere, end det er Tilfældet hos Hannen, saaledes at først 3-aarige eller endog ældre Hunner paa det nærmeste kommer til at svare til 2-aarige Hanner.

En saaledes i hvert Tilfælde 3 Aar gammel, men sandsynligvis endnu ældre Hun, som er skudt $^{8}/_{4}$ 1902 ved Bøtø, Falster, er afbildet paa Tavle XLV. Fuglen er i slidt Dragt og ser ud som følger: *Oversiden af Hovedet* er lys hvidgul; den skjulte, ikke slet saa falmede Del af Fjerene mere rustgul, alle Fjerene med smalle, mørkebrune Skaftstriber. *Strubens Fjer*, samt Fjerene paa Underkæbens Sider, er af samme Farve, men kun med mørke Skaftstriber paa Fjerene midt paa Struben. *Ørefjerene* er mørkebrune med lysere, hvidgule eller rustbrune Kanter. Tilløb til Slørdannelse findes; Fjerene er saaledes noget kortere med brede, mørkebrune Skaftstriber og lyse, hvidgule Rande. *Fjerene paa Baghalsen* er mørkebrune, de fleste med saa brede, hvidgule Kanter, at de nærmest maa kaldes lyse med mørke Skaftstriber. De saaledes farvede Fjer strækker sig langt ned over den ellers mørkebrune Ryg. *Fjerene paa Overgumpen* er graaligt mørkebrune med brede, rustbrune Rande. *Overhaledækfjerene* er nærmest graalig rustbrune med lysere, rustgule Spidser. Fjerene paa *Vingernes Overside* er mørkebrune, lysere rustbrune i Randen. Et stort Parti af hvidgule og rustgullige Fjer med smalle, mørkebrune Skaftstriber findes paa Forvingernes Forkant og paa Overarmen. *Fjerene paa Forhalsen* er graaligt rødbrune med bredere og smallere, lyse, hvidgule Rande. Paa *Forhalsen* og *Brystet* er Fjerene næsten hvidgule med smalle, mørke Skaftstriber. *Bugens, Undergumpens* og *Skinnebenenes Fjer* samt *Underhaledækfjerene* er rødbrune med lysere, gullige Spidser; *Mellemfodens Fjer* er noget lysere. *Undervingedækfjerene* er rustbrune eller graaligbrune med meget brede, rustgule Rande eller Randpletter og Fjerspidser; nærmest Forkanten af Vingen er mange af Fjerene rustgule med mørkere Skaftstriber. *Haandsvingfjerene* er sortebrune med et svagt blaagraat Anstrøg og lysere, graaligt rustbrune Partier eller Stænk paa de inderste Dele af Inderfanerne. Alle Fjerene har lyse, flødehvide Rande.

Armsvingfjerene har samme Farve som Haandsvingfjerene, ligeledes med blaagraat Anstrøg og flødehvide Rande.

Halens Styrefjer er rustbrune med mørkere, graabrune Tværbaand og Stænk; de to midterste er mere ensfarvet graabrune. Alle Fjerene har brede, lyse Spidser og smalle, lyse Rande.

For Hannens Vedkommende er første voksen Dragt noget lysere end den tilsvarende Dragt hos Hunnen, idet Forhalsens og særlig Forbrystets Fjer samt Fjerene paa Forvingernes Forkant oftest i højere Grad har brede, rustbrunlige eller rustgullige Fjerrande, ligesom Fjerene paa Hovedets Sider bliver lysere. Bugens, Skinnebenenes og Undergumpens Fjer bliver mere rødligbrune. Overhaledækfjerene bliver ligeledes lysere, saaledes nærmest rustbrune eller graaligt rustbrune med lysere Spidser. Ogsaa Halens Styrefjer bliver mere graaligbrune eller rustbrunlige, ofte med ufuldstændige, mørkere Tværbaand.

Denne Dragt bliver med Alderen endnu lysere, idet de lyse Partier paa Hoved, Hals, Bryst og Forvinger breder sig; ligeledes dannes et tydeligt Slør af korte, lyse, rustgullige Fjer med mørke Skaftstriber. Overhaledækfjerene bliver isprængt mere og mere hvidt, og Halens Styrefjer bliver efterhaanden saa at sige rent blaagraa, paa den allerinderste Del næsten hvide. Ligeledes bliver Armsvingfjerene samt flere af de længste Dækfjer paa Forvingen med Alderen blaagraa. Haandsvingfjerene har derimod som Regel kun et graablaat Anstrøg, særlig paa Yderfanerne.

En sandsynligvis 3 Aar gammel Han i slidt Dragt, skudt $^{15}/_{5}$ 1920 ved Søholt, Bursø, ser saaledes ud: Fjerene paa *Hovedets Overside* er gullighvide med mørkebrune Skaftstriber, ligesaa *Strubens Fjer,* men Skaftstriberne er dog her saa smalle, at det nærmest kun er selve Skaftet, som er brunt. *Ørefjerene* er rustbrunlige med lysere Kanter. Et *tydeligt Slør* af korte, gullighvide Fjer med brede, mørke Skaftstriber findes. *Baghalsen* er brun, hver Fjer lysere og afslidt i Randen. Fjerene, særlig midt paa Baghalsen op imod Nakken, har saa brede, gullighvide Rande, at de næsten maa kaldes lyse med brune, draabeformede Spidspletter eller Skaftstriber. *Ryggen, Vingernes Overside og Overgumpen* er brune med rustbrunt og graaligt Anstrøg; særlig Fjerspidserne, som er stærkt afslidte, er graa. *Overhaledækfjerene* er lyst rustbrune, stærkt blandet med hvidt, særlig paa de inderste Dele af Fjerene. *Forhalsens og Forbrystets Fjer* er rustbrune med brede, lyse, rustgule Rande; særlig paa Forhalsens Fjer er den lyse Farve saa fremtrædende, at Fjerene nærmest maa kaldes lyst rustgule eller hvidgule med rustbrune Skaftstriber. *Bugens, Undergumpens og Skinnebenenes Fjer* samt *Underhaledækfjerene* er smukt rustbrune eller næsten rødbrune. *Undervingedækfjerene* er rustgule med mørkere, ganske smalle Skaftstriber; paa et Par af de længste Dækfjer er der Tilløb til mørkegraa Tværbaand. *De 5 første Haandsvingfjer* er graaligt sortebrune, de øvrige nærmest blaaliggraa, dog mørkere brunlige ud mod Spidserne. Alle Haandsvingfjerene har større eller mindre lyse, hvidlige eller rustgullige Partier paa Inderfanerne samt ganske smalle, flødehvide Rande særlig omkring Spidserne. *Armsvingfjerene* er lyst blaagraa med et smudsigbrunt Anstrøg, enkelte med et mørkt, graabrunt Parti ud imod Spidsen af Fjerene eller paa Yderfanerne. *Halens Styrefjer* er smudsig graablaa med et brunt Anstrøg, særlig i Kanten.

Denne den gamle Hans udfarvede Dragt varierer meget, idet Artens Tendens, allerede i den ungdommelige Dragt, til individuel Variation spiller en betydelig Rolle. Blandt de undersøgte Eksemplarer af gamle, mindst 3-aarige Hanner findes saaledes nogle med helt hvidgult Hoved, Hals og Forbryst; Fjerene kun med ganske smalle, mørkebrune Skaftstriber. Paa den øvrige Underside er Fjerene nærmest lyst rustbrune med mørkere Skaftstriber, paa enkelte Eksemplarer næsten ensfarvet rødbrune. Vingens Underdækfjer er ofte helt flødehvide. Andre, aabenbart lige saa gamle Individer, har meget bredere, mørkebrune Skaftstriber paa Hovedets, Halsens og Forbrystets Fjer. Et saadant, paa Forparten mørkere Eksemplar, som findes paa Zoologisk Museum, har derimod meget lyse, blaagraa Vinger og Hale samt meget hvide Overhaledækfjer.

En sandsynligvis 2-aarig Han er afbildet nederst paa Tavle XLIII og en Han i mindst 3-aarig Dragt nederst paa Tavle XLIV. En mørkere Han, som er ved at faa sine blaagraa Styrefjer, findes øverst til højre paa sidstnævnte Tavle.

At skelne mellem gamle Hanner og Hunner efter Fjerdragtens Udseende vil, som det vil ses af den givne Beskrivelse og de afbildede Eksemplarer, som Regel kunne lade sig gøre. Som nævnt kan dog en Forveksling mellem 2-aarige Hanner og 3-aarige eller ældre Hunner nemt finde Sted, men i saa-



Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Ung Han, ♂ juv. 13/8 1916. Stadilfjord.
Tilhører Aarhus Museum.

Ung Han, ♂ juv. 7/8 1916. Møen.

Gammel Han, ♂ ad. 1/6 1907. Wedellsborg.





Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Yngre Hun, ♀ med. 12/10 1916. Fiil Sø.
Ca. 16 Mdr. gl. Ret Leder.

Yngre Han, ♂ med. 21/8 1916. Stadilfjord.
Tilhører Aarhus Museum.

Gammel Han, ♂ ad. 2/8 1912. Fiil Sø.





Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Voksen Hun, ♀ ad. 5/7 1915. Nordfeld, Møen.
Nedsunken Ægleder. Mindst 2 Aar gl.

Gammel Han, ♂ ad. 27/6 1914. Stadilfjord.
Tilhører Aarhus Museum.
Gammel Hun, ♀ ad. 8/4 1902. Bøtø, Falster.
Mindst ca. 3 Aar gl.







H. Weis fot.

Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Øverst: Rede, hvori Rugningen næsten er tilendebragt. Nederst: Unger, der er ca. 15—18 Dage gamle. (Vest-Jylland).







H. Weis fot.

Rørhøg, Circus aeruginosus aeruginosus (L.).

Eetaarig Hun (øverst) og udfarvet Han (nederst) ved Reden. Ungerne paa det øverste Billede er 12—17 Dage gamle. (Vest-Jylland)



danne Tvivlstilfælde vil Størrelsesforskellen som oftest kunne virke afgørende, idet Hannen i Reglen først som 3-aarig eller ældre opnaar de samme Vingemaal som Hunnen.

De maalte 8 gamle Hunner har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængden 405,5 mm, Næblængden 24,3 mm og Mellemfodens Længde 90 mm; Vingelængden svingende mellem 392 og 418 mm; hvorimod de maalte 13 gamle Hanner har de tilsvarende Maal: 389,8 mm, 21,9 mm og 84,9 mm. Vingelængden svingende mellem 377 og 405 mm.

Det ses heraf, at Hunnen som Regel er den største. Dersom man sammenligner Maalene af jævnaldrende Eksemplarer, vil dette sikkert altid være Tilfældet. Det største Individ blandt Hannerne, der havde en Vingelængde paa 405 mm, var efter Fjerdragten at dømme ogsaa det ældste af samtlige undersøgte Eksemplarer.

Sammenlignes Maalene med de tilsvarende for Ungfugle i første Fjerdragt, ses det ligeledes, at særlig Vingens Gennemsnitsmaal er en Del større hos Fugle i voksen Dragt.

Vingemaalet hos gamle og unge Hunner ligger mellem 392 og 424 mm og hos gamle og unge Hanner mellem 365 og 405 mm.

Gamle Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Bøtø, Falster 8/4 1902	418 mm	26 mm	90 mm
Fiil Sø 12/10 1916	415 „	24 „	93 „
Bøtøgaard, Falster 18/4 1910	416 „	24 „	89 „
Nordfeld, Møen 5/7 1915	405 „	23 „	—
Køng Mose 3/5 1913	403 „	24 „	91 „
Møen 17/7 1917	398 „	25 „	87 „
Ringkøbing 1/5 1909	397 „	23,5 „	89 „
„ 11/5 1909	392 „	25 „	91 „
8 gamle Hunner i Gennemsnit:	405,5 mm	24,3 mm	90 mm
Største Maal:	418 „	26 „	93 „
Mindste „ :	392 „	23 „	87 „
Gamle Hanner fra Danmark			
Stadil 11/4 1916, Herning Mus.	405 mm	23 mm	88 mm
Wedellsborg 5/6 1902	397 „	23 „	89 „
Hørby ved Nakskov 16/8 1909	394 „	23 „	84 „
Nordfeld, Møen 6/8 1909	393 „	22 „	85 „
Fyen 16/5 1880	392 „	23 „	86 „
Wedellsborg 21/5 1907	390 „	21 „	87 „
Lundby 27/4 1907	390 „	22 „	86 „
Fiil Sø 2/8 1912	390 „	—	82 „
Søholt 15/5 1920	390 „	22 „	87 „
Als 28/6 1841	387 „	22 „	—
Oxbøl 18/7 1908	381 „	21 „	82 „
Wedellsborg 1/6 1907	381 „	19 „	81 „
Rødby 19/6 1908	377 „	22 „	81,5 „
13 gamle Hanner i Gennemsnit:	389,8 mm	21,9 mm	84,9 mm
Største Maal:	405 „	23 „	89 „
Mindste „ :	377 „	19 „	81 „

Iris er hos gamle Hanner gul, hos gamle Hunner gulbrun og hos unge Fugle brun. Næbbet blaasort, Vokshuden gul. Vingerne er lange. 1ste Haandsvingfjer er af omtrent samme Længde som 6te, men meget varierende, ofte ligger Længden mellem 5te og 6te eller endog mellem 6te og 7ende. 2den Haandsvingfjer er nærmest af samme Længde som 5te. 3die og 4de er længst, omtrent lige lange. 2den Haandsvingfjers Yderfane med en Indskæring, som ligger under Haanddækfjerene. Indskæring findes paa Inderfanen af 1ste, 2den, 3die og 4de Haandsvingfjer. Halen er ca. 230—260 mm lang. Fødderne er gule med sorte Kløer. Mellemfoden er fjerklædt paa omtrent den øverste Trediedel af Forsiden, nøgen paa Bagsiden. Forsiden er beklædt med Tværskinner. 3die Taa, uden Klo, saa lang som Halvdelen af Mellemfoden. 2den Taa, uden Klo, noget kortere end 4de; med Kløer er de nærmest lige lange, idet 2den Taas Klo er kraftigere end 4de Taas.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
2 unge Hunner				
Bøtø, Falster 11/4 1905	67 mm	37 mm	43 mm	—
Saltbækvig 7/9 1917	67 „	32 „	—	38 mm
Gennemsnit:	67 „	34,5 „	43 „	38 „
3 gamle Hunner				
Stege 5/7 1915	63 mm	35 mm	40 mm	36 mm
Fiil Sø 12/10 1916	61 „	34 „	42 „	37 „
Møen 17/7 1917	62 „	33 „	40 „	37 „
Gennemsnit:	62 „	34 „	40,7 „	36,7 „
2 unge Hanner				
Fyen 23/8 1916	61 mm	31 mm	38 mm	33,5mm
Møen 7/8 1916	59 „	30 „	—	33 „
Gennemsnit:	60 „	30,5 „	38 „	33,3 „
3 gamle Hanner				
Wedellsborg 21/5 1907	60 mm	35 mm	40 mm	34 mm
Fiil Sø 2/8 1912	60 „	34 „	39 „	33 „
Wedellsborg 1/6 1907	57 „	32 „	37 „	32,5 „
Gennemsnit:	59 „	33,7 „	38,7 „	33,2 „

Det vil heraf ses, at Maalene af Hunnernes Brystben og Bækken, i Lighed med hvad der var Tilfældet for de øvrige Maal, som Regel er lidt større end Hannernes.

Rørhøgen findes i Europa, Sibirien og i Nord-Afrika som Ynglefugl. Arten er udspaltet i de to Racer *Circus aeruginosus aeruginosus* (L.) og *C. a. harterti* Zedl., hvoraf den sidste, lidt mindre Form, har klarere og lysere Farvetegning (Hannen) og findes i Nord-Afrika samt det sydlige Spanien. Den i Nord-Europa forekommende Race findes ynglende i Syd-Sverige, i Danmark, paa de britiske Øer, gennem det øvrige Europa til Middelhavslandene (sjælden Syd for Alperne) og det nordlige Rusland, ind i Vest-Asien, øjensynligt til Turkestan, Jenissei og Kobdo; muligvis ogsaa som tilfældig Ynglefugl i Indien.

Paa Island og i Grønland er Rørhøgen ikke iagttaget; derimod er den skudt paa *Færøerne* et Par Gange, nemlig en ung Fugl i Kollefjord, Strømø, i September 1869 (H. Müller), og en ung Han i Solmundefjord, Østerø, Oktober 1890 (K. Andersen). Paa *de britiske Øer* nærmer Arten sig sin Udryddelse; tidligere var den spredt over hele Irland, til sidst kun enkeltvis i det vestlige og midterste af Landet; det sidste Par (i Queen's County) blev strængt fredet, men 1922 var der kun en enlig Fugl, og Arten er nu vist helt udryddet (Brit. Birds, XX, 1926, Side 107); i Skotland optræder den kun som tilfældig Gæst og i England nu kun ynglende i Norfolk (i hvert Fald 1915 og 1919), men er ellers kun en sjælden Efteraars- og Vintergæst (Ussher and Warren; Pract. Handbook of British Birds). I *Holland* er den en almindelig Ynglefugl, enkelte overvintrende. Den findes endvidere overalt Syd for Danmark paa passende Lokaliteter, men aftagende. Nord for Danmark, i *Norge,* er den kun en meget sjælden Gæst, kun skudt 1825 nær ved Oslo og 1839 nær ved Frederikstad. I *Sverige* findes den i Landets sydlige Del, men stærkt aftagende; har været Ynglefugl fra Skaane til det nordlige Uppland, særlig i de for den passende Lavlandsdele af dette Omraade; Ynglepladser har været paavist i Skaane, Västergötland, Östergötland, Öland, Närke, Södermanland, Uppland og Västmanland. Den er nu næsten udryddet i Skaane, men findes ved Tåkern, Kvismaren og paa en Del Steder i Södermanland og Uppland. I *Finland* er Arten meget sjælden, men dog paavist ynglende, første Gang sikkert ca. 1907, i Äyräpäänjärvi, hvor nu 5—6 Par findes, desuden i Enäjärvi ved Pihlava og maaske enkelte andre Steder; den er her iøvrigt paavist som tilfældigt forekommende, oftest i August—September, endogsaa op til det nordlige Savolaks (Hortling, 1929).

I *Danmark* har Rørhøgen øjensynligt været talrig Landet over, før Udtørringsarbejder o. l. endnu havde gjort den hjemløs mange Steder i det flade Land, hvor snart sagt hver Ejendom havde sine

Strækninger af sumpede Lavninger, der Aaret rundt havde stillestaaende Vand sivende i Bunden af Rørskovenes tætte Bevoksninger. Rørhøgen er ganske vist kun fra Fortiden paavist her i Landet „fra en uvis Fortid“ (Jægersborg Mose, H. Winge), men der er ingen Tvivl om, at den har været bosat her saa langt tilbage, som der er paavist Fund fra Menneskets Tilværelse. Kjærbølling skriver, at den fandtes ynglende mange Steder ved Søer, Mølledamme, Aabredder og i Moser, men nu er det længe siden, at man blandt dens Ynglepladser her i Landet som Kjærbølling ogsaa kunde nævne Lersøen ved København og Fæstningsgravene paa Amager, altsaa meget tæt ved Landets Hovedstad. Den stærkeste Tilbagegang i Rørhøgens Antal her i Landet har fundet Sted samtidig med de øvrige Rovfugles, altsaa omkring 1880—1910, og maa særlig tilskrives Forfølgelse; i nogle Aar har man ment, at der kun var ganske enkelte Par tilbage; men vi kan nu notere, at der dog i Øjeblikket synes at være ca. 30 ynglende Par indenfor Landets Grænser. Imidlertid er det ikke raadeligt paa Tryk at angive Ynglepladserne (Ægsamlere!), hvorfor vi i det følgende skal nævne en Del af de Steder, hvor Rørhøgen tidligere fandtes ynglende, og blandt disse vil dens nuværende (godt 10) Ynglesteder ogsaa være at finde:

Jylland: Vendsyssel: Øland, Lundergaard Mose; Hanherred: Vejlerne ved Limfjorden; Thy: Gyrup Sø, Tanderup Sø, Koldkjær Sø, Nors Sø; Øvrige Jylland: Viborgegnen (Rindsholm); Randersegnen (f. Eks. Tebbestrup Bredning) meget talrig omkring 1870, udryddet her før 1900; Astrup Dam ved Ryom, Skaføgaard paa Djursland, Mols, Skanderborg Sø, Silkeborg-Søerne, Nissum Fjord, Stadil Fjord, Ringkøbing Fjord, Fiil Sø, Nibs Aa, det vestlige Sønderjylland, Østergaard ved Fredericia, Als. Endnu findes der aabenbart over en Snes Par ynglende i hele Jylland.

Fyen: Brune Mose ved Margaard, ved Einsiedelsborg, ved Østrupgaard, Hasmark Mose, Dallunde Sø, Næsbyhoved Sø, Inddæmningen ved Odense Fjord ud til Næraa Strand, Grubbe Mølle, ved Wedellsborg og ved Faaborg. Allerede 1910 var alle Ynglepladserne forladt, og den findes, saa vidt vides, ikke mere ynglende paa Fyen. *Sjælland:* Arresø, Furesø, Lersøen ved København, ved Strandmøllen, Damhussøen, Søborg Mose ved København, Lyngby Sø, Fæstningsgravene paa Amager, nær Nordskoven (Hornsherred), Selsø Sø, ved Skjoldenæsholm, Gundsømagle Sø, Borup Sø, Sorø Sø, Tjustrup-Bavelse-Søerne, Gjerdrup ved Susaaen, ved Bregentved, Gaunø Fjord, Køng Mose, Sallerup Nor, Øager mellem Lundby og Sværdborg Moser, Barmose, Borreby Mose. Endnu findes nogle faa Par ynglende paa Sjælland.

Møen: Budsemark Sø, Borre Mose, ved Klosterskov, Røddinge Sø. *Falster:* Bøtø Nor. *Lolland:* Ved Rødby, Søholt, ved Maribo Sø og Vesterborg Sø. Her paa vore lave, sydlige Øer har der fra Arilds Tid været mange Ynglepladser, men de allerfleste er nu forladt, og kun nogle faa Par er tilbage, skønt der endnu 1910 var flere ynglende Par. *Paa Bornholm* har Rørhøgen aabenbart ikke været Ynglefugl. Selv om Forvekslinger mellem Rørhøgen og et Par af de øvrige Kærhøgearter ikke er særlig nærliggende, maa man dog være opmærksom paa, at Forvekslinger *kan* have fundet Sted i ovenstaaende Liste over Ynglepladser.

Alfr. Benzon angav i 1863 (Förh. Skand. Naturforskarnes nionde Möte. 1863. Stockholm 1865), at man i Danmark af Kærhøge kun med Sikkerhed kunde anføre Rørhøgen som ynglende; muligvis har dog dengang yderligere en anden af Kærhøgene været Ynglefugl her i Landet; men Forvekslinger er som nævnt meget nærliggende for disse Fugles Vedkommende.

Rørhøgene er *Trækfugle,* og nogle udstrækker Vandringen langt ned gennem Afrika, endogsaa til Transvaal og Syd Rhodesia; hvorfra disse Fugle stammer, vides dog ikke; Arten synes ikke paa Træk at være truffet i Vest-Afrika Nord for Angola. Enkelte kan øjensynligt træffes overvintrende i Vest-Europa, men Flertallet gaar dog sikkert længere; Trækket fra Sverige gaar mod Sydvest, men de forskellige Populationers Trækveje og Trækmaal kendes ikke. De unge Fugle strejfer til Dels planløst om før Afrejsen. Her i Landet er der ikke erhvervet Oplysninger om denne Fugls Træk ved Ringmærkningsforsøg; derimod er en tysk, ung Fugl, mærket ved Heringsdorf (Pommern), blevet skudt paa Sjælland om Vinteren (Rismose ved Ørslev Kohave 1. December 1915). I Sverige har man imidlertid opnaaet interessante Resultater, særlig ved Mærkninger i Tysslingen Sø (Mellem-Sverige), idet Fugle herfra er blevet skudt i Hannover (26. September), i Charente Inférieur, Vest-Frankrig (29. Oktober) og endelig ved Tarragona i Spanien (i November). Den sidstnævnte Rørhøg er skudt midt i November, saa det vides endnu ikke, hvor langt Trækket i Virkeligheden gaar mod Sydvest (E. Lönn-

berg, 1928). Vi maa antage, at de danske Fugle følger samme Trækrute som deres svenske Fæller. En Fugl paa Foraarstrækket, som blev mærket ved Rossitten $^{28}/_{3}$ 1916, blev skudt i Algier Vinteren 1923 og viser saaledes Vejen over Middelhavet. Rørhøgen vender aabenbart trofast tilbage til Hjemstedet Aar efter Aar, idet flere er skudt nær Hjemstedet, endogsaa indtil 9 Aar efter Mærkningen (Fr. v. Lucanus: Die Rätsel des Vogelzuges, 1929).

Til Danmark ankommer Rørhøgen (Hannen for det meste først) som nævnt nedenfor i første Halvdel af April (oftest efter d. ca. 7.), og Hunnen kan have store Æg i Ovarierne allerede 11. April. Ankomsten til Sverige angives at være først i April eller lidt tidligere (E. Rosenberg, Fauna och Flora, 1921), til Finland omkring Midten af April. I August strejfer Fuglene her i Danmark meget om, og Borttrækket finder saa Sted i Løbet af September, men helt ind i Oktober kan unge Fugle træffes (f. Eks. 12. Oktbr.), ja endogsaa senere (se foran om en mærket, tysk Fugl). Fra Finland sker Afrejsen i September (Hortling); fra Sverige angives medio September, men enkelte kan dog som i Danmark træffes i Begyndelsen af Oktober (E. Rosenberg).

Rørhøgen er paa nogenlunde nært Hold den lettest kendelige af de fire Arter, som kan træffes her i Landet; men det maa betones, at hvor det ikke gælder gamle Hanner, er det tidt selv for Specialisten en meget vanskelig Sag, for unge Fugles og Hunners Vedkommende af de smaa Arter oftest en umulig Sag, at identificere Kærhøge i Naturen. Rørhøgen er den største af alle fire Arter, med et Vingefang paa 116—143 cm (de øvrige Arter naar næppe meget over ca. 110 cm i Vingefang); Vægten af en yngre Hun var 803 gr, af to gamle Hanner 443 og 559 gr. Denne langvingede, slanke Rovfugl opholder sig altid i Enge og Moser og ved Søernes Rørskove, eller den strejfer ud over Marker, Strandenge og Heder; under sin Jagt flyver den lavt, slingrende, hen over Jorden, ofte langsomt glidende, paa sine brede, højt hævede Vinger, nu og da flaksende over Stedet, hvor Bytte ventes; slaar den ned, hæver den Vingerne højt over Kroppen. Kærhøgenes Flugt afviger tydeligt fra alle andre Rovfugles. Rørhøgens chokoladebrune Dragt, oftest meget lyse Hoved, ensartet mørke Svingfjer og Mangel paa hvidt over Halen, hvis Styrefjer er uden tydelige Tværbaand, gør den ret let kendelig; de gamle Hanners graa Hale og Armsvingfjer tjener yderligere til straks at identificere disse. Rørhøgene forfølges ofte, naar de viser sig, af Viber, Krager, Terner, Hættemaager, Stære o. s. v.

Henning Weis, der meget indgaaende havde studeret denne Arts Biologi i Vestjylland, giver i sit efterladte Værk „Kærhøge“ (1923) en Mængde interessante Oplysninger baseret paa Iagttagelser særlig foretaget i Stadilfjord-Omraadet; vi vil derfor lade Weis' Skildring (forkortet) fremtræde her, typisk som den er for vort Land.

Rørhøgen kommer i første Halvdel af April til sine vante Ynglepladser, hvor Oversvømmelser dækker største Parten af de vinterhærgede Rørskove; medens Hunnen sjældnere foretager Flyveøvelser højt over Rørskovene, ser man derimod ofte Hannen vise sin Flyvedygtighed i „Parringsflugt“. „Det kan næsten falde vanskeligt at forstaa, at den Rørhøg, man sidste Efteraar saa jage lavt hen over Markerne med lange, tunge Vingeslag, er den samme som den lille Fugl, der nu boltrer sig saa højt oppe under Skyerne, at Øjet næppe formaar at opfatte den. Man ser den stige til Vejrs i kraftige Sving for pludselig, med stærkt buede Vinger, at styrte sig hovedkulds dybt ned gennem Luften; saa drejer den brat opad igen og gentager Legen, udstødende et Skrig, der paa Afstand kan minde noget om Vibens, naar den en Efteraarsaften forstyrres i sin Søvn.“

Vi skal her tilføje, at Erik Rosenberg (Fauna och Flora, 1921) beskriver Hannens Parringsflugt meget illustrerende, idet han blandt andet fremhæver Rørhøgens Svæven højt oppe, dens hastige, elastisk hoppende Vingeslag, og dens Susen ned til Hunnen; Hannens Skrig herunder gengiver Rosenberg ret træffende ved *wäi,* og Hunnens som et *pii-iih.* Ved Reden sejler Hunnen højt oppe hen over Reden, advarende skrigende *ki-ki-ki-ke-ke.* Hartert og andre angiver, at Hannen under sine Flyvepræstationer kan vende sig helt rundt i Luften.

Fuglene vender oftest med stor Trofasthed tilbage til omtrent samme Rørholm for at anlægge deres Rede paa den gammelkendte Plads. Nye Pladser finder man ifølge Weis hyppigst beboet af unge eet- eller toaarige Fugle, og især gælder dette for de unge Hunner; men deres Vedhængen til Hjemstedet viser sig deri, at de søger saa nær deres gamle Hjem som muligt. „Rørhøgens Redebygning er, som hos de fleste andre Rovfugle, ganske simpel baade hvad Materialet og selve Redens Form angaar; fra

første Færd er Reden endog af en saa ringe Størrelse, at den, paa den Tid Æggene lægges, jævnlig helt bæres oppe af Rørene, saa at dens Bund end ikke naar Vandspejlet. Man kan, naar man holder sig paa tilstrækkelig stor Afstand til ikke at skræmme de overordentlig forsigtige Fugle, have megen Fornøjelse af at iagttage disse, medens de er travlt beskæftiget med at bygge; de kommer sejlende lavt hen over Rørene med lange Straa, Rør eller andre Plantestængler hængende ned fra Fangerne; det er ofte Materiale af meget betydelige Dimensioner, de medbringer til at udgøre Redens Fundament, og navnlig Hunnen kan, naar Vejret er tilpas tørt, være ret flittig.

Hannen tager knap saa alvorligt paa Arbejdet; han synes mere oplagt til at nyde Tilværelsen, saa længe Forsørgerbyrden ikke har lagt sit tyngende Kors paa hans Skuldre, og naar han en enkelt Gang kommer sejlende med et Rør, saa langt som en lille Fiskestang, eller med en gammel Træskovisk, en saare attraaet Vare, saa kan der være noget helt gemytligt over hans Adfærd og — man vil bemærke, at han slet ikke søger til samme Plet i Rørene som hans Mage. Sagen er den, at den Rede, Hannen bygger, udelukkende skal være et Jagtslot til eget Brug, et Tilflugtssted, hvor han kan ty hen — om Natten maaske — i Uvejr, eller hvor han kan nyde sit Bytte i Fred og Ro uden at blive forstyrret af Terner o. l.

Jeg har aldrig set Hannen bringe Materiale til Hunnens Rede — som de fleste Hanner overhovedet nødig sætter deres Ben i — og lige saa lidt har jeg truffet hende i Hanreden, skønt jeg nærmest er tilbøjelig til at tro, at hun engang imellem anvender den til Spisestue, naar hun paa Grund af Vejret ikke tør være for langt eller længe borte fra Æggene eller de spæde Unger. Hannen selv derimod gør navnlig i Begyndelsen flittigt Brug af sin lette Bolig; her sidder han saa rart uforstyrret og piller i den Vandrixe eller Mosegris (Vandrotte), han har hentet hjem, og er han ikke sulten nok til at æde op, saa kan det ligge der i Fred til senere.“ . . . . „Naar Regnen strømmer ned, eller Havtaagen lægger sig ind over Rørskovene, da søger den ogsaa straks Ly i sin Rede og sidder her taalmodigt ventende paa bedre Tider. Først naar Sommervarmen har tørlagt Bunden i Redens Nærhed, mister Hanreden mere og mere sin Betydning og skjules da lidt efter lidt af Rør, som vokser op igennem den.

Store Fordringer i Retning af Blødhed og Bekvemmelighed stilles der naturligvis ikke til en saadan Hanrede; den minder i sin Konstruktion nærmest om en Ringduerede i større Udgave og har aldrig et finere Dæklag, højst som nævnt en Træskovisk eller to; kun i Hunnens Rede finder man et finere Dæklag og endda ofte kun, hvor Fundamentet bestaar af særlig groft Materiale. Paa det Tidspunkt, da Æglægningen begynder, er der almindeligvis endnu slet ingen Forskel paa de to Slags Reder; den indre Udforing med et ubetydeligt Lag finere Materiale udfører Hunnen først under Rugningen, naar hun finder, at hendes Bolig er for luftig og trænger til at tættes lidt; hun foretager saa nu og da en lille, kort Udflugt og vender tilbage med lidt Rørblade eller kortere Straa og Rørstumper, som hun — i Modsætning til det grovere Materiale — ofte bærer i Næbbet. Der gøres ikke store Anstalter med Ordningen af Materialet i Reden, det lægges nærmest som en Slags Strøelse og ordner til Dels sig selv under Rugningen, og naar Æggene flyttes og vendes. Under hele Rugetiden, ja endog lige til Ungerne flyver af Reden, fortsættes Bygningen baade med groft og fint Materiale, saa at man i Juli Maaned kan træffe Reder af ca. en Alens Højde og endnu langt større Bredde.

Hvorvidt Rugningen paabegyndes, før Kuldet er fuldtalligt, har jeg aldrig iagttaget; et Par Gange har jeg fundet Reder med eet Æg, som endnu ikke blev ruget, men for ikke at skræmme Fuglene har jeg ikke villet besøge disse Reder, før Rugningen var stærkt fremskredet. Der kan dog næppe være Tvivl om, at Forholdet veksler individuelt, og navnlig er det lidet sandsynligt, at en Hun, der præsterer et Kuld paa 6, maaske endog 7 Æg, tør lade de første ligge en hel Uge udsat for Kragers og Maagers Efterstræbelser; snarere kunde det tænkes, at en yngre Fugl, der kun ulejliger sig med 4 Æg, vil lægge Kuldet fuldt, før den tager fat, især hvis Faren for Kragerne ikke er stor. Den Omstændighed, at Ungerne ikke kommer ud af Ægget paa samme Dag, men ofte to den første Dag og siden de andre med indtil tre Dages Mellemrum, kunde jo tyde paa, at to var det normale Antal ved Rugningens Begyndelse, men det være saa langt fra, at man kan drage nogen sikker Slutning heraf.“

Naar Rugningen er begyndt, bliver Fuglene endnu mere forsigtige end tidligere og vogter sig vel for at forraade, hvor deres Rede er beliggende. Hunnen ruger nu meget trofast, men Iagttagelser ved Reden viser, at hun følger alle Hændelser i Redens Nærhed med største Interesse og Opmærksomhed; særlig følges Hannens Tilsynekomst spændt, bl. a. fordi han maaske bringer Føde, som overleveres

den tililende Hun i Luften, efter at han med sin Kalden har betydet hende, at der er Fred og ingen Fare. Har Hannen ikke haft Føde med, følges de gerne paa Jagt ud over Rørskoven, og først efter at have sikret sig, at Omgivelserne er farefri, glider Hunnen hen over Rørtoppene og dumper pludselig ned paa Reden, hvor hun maaske ordner medbragt Redemateriale (undertiden bragt baade i Næb og Fangere), vender Æggene etc. og derpaa atter optager Rugningen.

„Det er desværre aldrig lykkedes mig at faa konstateret Rugetidens nøjagtige Varighed. Naar jeg har haft det Held at finde Reder med frisklagte Æg, er de stedse blevet plyndret af Ægsamlere, og jeg har derfor ikke andet at holde mig til, end at Rugningen sædvanlig begynder omkring 1. Maj for de ældre Fugles Vedkommende, og at disse almindeligvis har deres første Unger ruget ud ca. 1. Juni*). Jeg har fundet Reder, hvor første Æg blev lagt den 21. og 22. April, og en enkelt Rede, hvor Ungerne maa være kommet til Verden allerede omkring 25.—27. Maj, men det er næppe almindelige Tilfælde; det synes mig rimeligst at antage, at Rugetiden bliver omkring 30 Dage, altsaa noget lignende som hos Musevaagen.“

Ungerne kommer ikke ud af Æggene samtidig, men i Løbet af nogle Dage, og de er til at begynde med svage og spæde, men i Løbet af kort Tid vil to eller tre løbe forud for deres Søskende i Udvikling; i mange Tilfælde er det de ældste, som tager Têten, men ikke altid. „Allerede som ganske smaa kan der være stor Forskel paa dem, idet nogle er sløve og langsomme i Bevægelserne, naar det gælder om at redde noget af den Føde, Moderen deler ud; og naar et Menneske nærmer sig Reden, ligger de og ser ligegyldigt til, som var det noget ganske dagligdags, medens deres mere livlige Søskende sætter sig i den mest frygtindjagende Forsvarsstilling med udbredte Vinger, fremstrakte Fangere og Tungen hængende langt ud af det vidtopspærrede Gab. Det kan ikke nægtes, at Moderen ofte øger denne individuelle Forskel hos Ungerne ved først og fremmest at made de mest paatrængende og derved styrke dem, mens de andre af Naturen svagere Individer sakker agterud, bliver staaende paa et rent Babystadium, idet de kun nu og da faar en lille Bid, naar deres Søskende er saa mætte, at de ikke gider æde mere, og sluttelig maa de selv tjene de større til Føde, naar disse er blevet stærke nok til at kunne dræbe og partere dem, og naar det en Dag har været lidt smaat med Føden. Det er den naturlige Udvælgelse, der her viser sig i sin ubønhørligste Form; det svage Afkom, der sikkert vilde være Slægten til liden Gavn, kvæles saaledes saa at sige i Fødslen og kommer derved ikke til at være i Vejen for de kraftigere, der helst saa hurtig som muligt skal naa til den bedst mulige Udvikling.“

For Arten spiller det en stor Rolle, at Ungerne hurtigt bliver flyvedygtige og forsigtige Fugle, som kan undgaa de Farer, der truer dem, naar Andejagten gaar ind; dette gjaldt særlig paa den Tid, da Weis foretog sine Iagttagelser, idet Andejagten dengang begyndte allerede midt i Juli (nu 1. August). Weis har iagttaget, at i visse Reder blev der til sidst kun een Unge — et Pragteksemplar — tilbage, efter at den havde ædt alle sine Søskende, og han antyder, at muligvis er det oftest Hannerne blandt Ungerne, som klarer sig bedst; men den derved opstaaede Uligevægt i Talforholdet mellem Kønnene antages imidlertid udlignet derved, at *Hunnerne ret ofte yngler som eet Aar gamle Fugle,* medens Hannerne meget sjældent bliver forplantningsdygtige før i deres andet Aar (se Tavle XLVII).

Den første Tid efter sin Ankomst om Foraaret lever Rørhøgen hovedsagelig af Mus, Vandrotter og Smaafugle, som den kan liste sig bagpaa i Rørskovene, og den søger derfor paa denne Tid ogsaa en væsentlig Del af sin Føde inde over Marker og Enge. Kun yderst sjældent forsøger den at jage Fugle i Flugten. Senere paa Foraaret, naar Viber, Blishøns, Ænder o. s. v. befolker Engene og Rørskovene med deres Yngel, har Rørhøgen Spisekammeret fyldt lige ved sin Dør, men helst jager den ikke i sin egen Redes umiddelbare Nærhed, og dette gælder særlig Hannen; men for en væsentlig Del foregaar Jagten dog over Rørskovene. „De fleste Rørhøge har paa denne Aarstid et eller flere bestemte Revirer og bliver derved ofte Specialister i det, disse giver lettest Adgang til; man kan saaledes træffe adskillige Reder, hvor henved ni Tiendedele af, hvad der bringes hjem, er Blishønekyllinger. Dette kan maaske til Dels skyldes Blishønens Talrighed paa Rørhøgens Yndlingslokaliteter, men sikkert ogsaa den Omstændighed, at en Blishønefamilie i langt højere Grad end f. Eks. en Andemor med Ællinger gør sig bemærket ved sin støjende Optræden og ved saa ofte at ligge paa mere aabent Vand udenfor Rørkanten, medens en Andefamlie vil holde sig længere inde“.

*) Nylagte Kuld kan dog her i Landet findes endnu 22. Maj (1894, Kr. Barfod).

Som dygtige Jægere kender Rørhøgen sit Revir til Bunds og ved, hvor de forskellige Kuld Blishønekyllinger, Ællinger etc. er at finde. Den angriber dog aldrig aabenlyst, men lister og lurer sig bag paa sit Bytte. Særlig er det i Vestjylland Blishønekyllinger, som giver den Bytte i den Tid, da dens Unger kræver mest Føde, og Gang paa Gang kan den angribe en Flok Blishønekyllinger og faar oftest til sidst Udbytte deraf, trods den gamle Moderfugls modige Forsvar. Selv om Rørhøgen ikke i Graadighed naar op paa Siden af f. Eks. Spurvehøgen, gør den utvivlsomt de Steder, hvor den endnu findes, megen Nytte ved at holde Blishønsenes Antal indenfor rimelige Grænser. „Hvor Rørhøgen har fundet sig et godt Revir af passende Størrelse og i passende Afstand fra Reden, vil den i mange Tilfælde holde sig til det, saa længe der er nok af Blishønekyllinger o. l. Den er ikke en saadan Strejfernatur som Hedehøgen; kun naar Forholdene tvinger den til ikke altid at benytte det samme Revir, søger den videre ud. Saaledes maa den hen paa Sommeren, naar der ikke længere findes svage Fugleunger, falde tilbage paa det samme, den om Foraaret tog sin Tilflugt til; den strejfer da atter op over Markerne, hvor Musene igen bliver dens Hovednæring.

Medens Ungerne er smaa, passes de af Hunnen, der ruger dem, naar det er koldt, og ellers sidder paa Reden for at passe paa dem; det er Hannens Sag at skaffe i alt Fald Hovedparten af den Føde, de behøver, men det er altid Hunnen, der parterer og uddeler den. En enkelt Gang har jeg dog truffet en Familie, hvor Hunnen, efter at Ungerne havde naaet en Alder af en halv Snes Dage, maatte overtage næsten hele Forsørgelsesbyrden, medens Hannen altid sad paa en Bundgarnspæl et Par Hundrede Alen fra Reden. Der er for øvrigt en ikke ringe Forskel paa den Omhu, hvormed de forskellige Hunner varetager deres Arbejde; nogle synes mest oplagt til at nyde et frit og ubundet Jagtliv, saa snart Ungerne ikke længere behøver at varmes, og kommer kun af og til en lille Tur hjem for at fodre. Dette medfører, hvis Hannen overhovedet indlader sig paa at bringe Mad til selve Reden, at Ungerne tidligt lærer selv at tage for sig af det bragte Bytte, hvorved naturligvis de stærkeste favoriseres, og det er da navnlig i saadanne Reder, at Brodermord hyppigt vil forekomme".

Nogle Hanner synes aldrig at sætte deres Ben i Hunnens Rede, men skaffer kun Byttet til hende, og lader da hende om at bringe Ungerne det og partere det. Ofte har han det endogsaa besværligt med blot at faa Hunnen til dette; han maa søge længe efter hende, hvor hun nu har sat sig til Hvile, maa skrige for at faa hende frem etc. Byttet afleveres i Luften til Hunnen, efter at Hannen med et snurrende Kluk har faaet hende til at lette fra sin Hvileplads. Andre Hunner er imidlertid ganske anderledes trofaste i Redepligterne og viger næsten ikke fra Reden eller de allernærmeste Omgivelser. Først naar Ungerne har faaet de fleste af deres Fjer, og Pladsen bliver snæver i Reden for hende, idet alle Ungerne trænger paa for at faa det Bytte, som hun har bragt til Reden, lige modtaget af Hannen, ophører hun med Fordelingen af det og overlader Parteringen til Ungerne selv. Disse er nu, da Fjerdragten er anlagt, ikke saa umættelige som tidligere, da Fjerdragten brød frem. Ungernes graadigste Periode falder omkring en Alder af to Uger eller lidt mere. Weis fandt, at Ungerne i en Alder af to-tre Uger blev fodret ca. hver halve Time, og kun saa ofte i Reder, hvor det bragte Bytte bestod af smaa Emner, som Mus o. l. Weis henviser endvidere til, at A. L. W. Manniche ved Gundsømagle Sø iagttog en lige saa hyppig Fodringstid af udfløjne Unger („Naturen og Mennesket" 1894), og han mener, at denne Forskel maa søges deri, at Rørhøgene ved Gundsømagle Sø hovedsagelig var henvist til at fodre med smaa Emner som Mus og Lærkeunger, medens hans egne Iagttagelser stammer fra Egne, hvor de halvvoksne Blishønekyllinger fyldte bedre paa Spisesedlen.

Det kan hænde, at særlig kraftige Rørhøgeunger, mest enligt tilbageblevne Brodermordere, bliver flyvefærdige i en Alder af ca. 29 Dage; men oftest er de noget ældre, inden Reden forlades. „I næsten fem Uger sidder Ungerne i Reden; de er da fuldfjerede, Halen har naaet noget over sin halve Længde, og der er kommet Façon paa dem, kort sagt, de er begyndt at blive Rørhøge. Men hvor Rørene danner en høj og uigennemtrængelig Mur paa alle Sider af Reden, vil der ikke være nogen Mulighed for at komme bort, før Vingerne er stærke nok til at bære dem lodret til Vejrs ad den snævre Vej mod Lyset, der allerede længe har lokket dem som et uopnaaeligt Gode. Kun hvor de omgivende Rør er lave og Reden af betydelige Dimensioner, vil de unge Rørhøge, allerede førend Fjerene har skjult den lange, bløde Dundragt, kunne begynde at se sig om, foretage Smaature i Redens nærmeste Omegn og skue ind i det forjættede Land, de snart skal betræde. Der kan man saa træffe dem siddende paa nogle ombøjede Rør, som de omslutter med deres Kløer; og kun naar den gamle vender hjem med

Føde, faar de travlt med at komme tilbage til Reden for ikke at gaa Glip af deres Part af Livets Goder.

Saa oprinder endelig den Dag, da Reden helt forlades og kun, hvis Rørene ikke frembyder andre tørre Siddepladser, bliver benyttet til Nattekvarter. Man kan da se tre skumle Skikkelser sidde tavse og alvorlige paa Toppen af en Rørstak, en Bunke Flodvrag eller lignende, hvor de, stilfærdigt betragtende det Liv, der rører sig omkring dem, afventer deres Forældres Tilsynekomst. De sidder saa stille, at man kan være i Tvivl om, hvorvidt den sorte Klat paa Rørstakken virkelig er noget levende; men naar en Drejning af Hovedet bringer Vinden til at puste op i det rødgule Hoved, vil Nakkens lyse Bund paa langt Hold forraade, hvad man har for sig."

Ungerne fodres af Forældrene en Tid lang efter, at de har forladt Reden. Paa lang Afstand kan det ses, om den gamle Fugl jager eller bringer Føde; i første Tilfælde sejler den langsomt, lavt hen over Rørene, i sidste Tilfælde kommer den i hurtig, lige Flugt mod det Sted, hvor den ved, at Ungerne venter; disse vil da pibende forfølge den, og Byttet vil blive afgivet til den Unge, som først naar hen til den — til at begynde med gribes der ofte fejl, men efterhaanden lærer de at gribe Byttet i Luften. De uheldige Søskende vil søge at faa Del i Byttet, som den heldige forsvarer med hævede Vinger og arrige Skrig, indtil den ikke orker at æde mere, og en anden af Ungerne er tilstrækkelig paagaaende til at faa fat i det.

Rørhøgens Rede indeholder ikke nævneværdige Rester af Maaltiderne; kun i de Tilfælde, hvor Kuldene er store, og hvor Rørenes Højde og Tæthed gør Pladsen snæver, kan Reden fyldes med stinkende Rester af Maaltiderne, idet Hunnen her opholder sig saa lidt som muligt i Reden og derfor ikke efterhaanden fjerner, hvad Ungerne levner af Maaltiderne. Paa de udfløjne Ungers Ædeplads har man derimod Lejlighed til at faa et Indblik i, hvad Bytte der bringes, men selvfølgelig kun i, hvad der bringes af større Bytte (f. Eks. ogsaa til Tider Rester af en Harekilling), idet den Mængde af Mus o. l. mindre Bytte, som fortæres i stor Maalestok, oftest optages til sidste Knogle og Skindrest; en sjælden Gang kan der findes Rester af dette Bytte i de Gylp, som Ungerne efterlader paa Stedet, men i Almindelighed kan man ikke af Resterne paa Ædepladsen faa et alsidigt Billede af, hvad Rørhøgeungerne har sat til Livs. „Skønt Rørhøgen ikke er nogen ædel Rovfugl, men i langt overvejende Grad holder sig til lettere tilgængelig Føde, varer det dog endnu henved fire Uger (efter at Reden er forladt), inden dens Unger helt kan klare sig selv. I de første to Uger holder de sig som Regel meget nær til den hjemlige Rørholm; men efterhaanden strejfer de længere og længere ud for ogsaa selv at prøve Lykken, og man ser kun lidet til dem ved de sædvanlige Ynglepladser. Kun nu og da kan det hænde, at en enlig gammel Fugl kommer hastende forbi med Bytte til sine Unger; dens Dragt er falmet, og Fældningen har givet den et sørgeligt, laset Udseende; der er ikke den Elegance over den som i Foraarstiden. I mange Tilfælde vil Hunnen, hvis Fældning begynder allerede under Rugningen eller før, trække sig helt tilbage kort efter, at Ungerne er udfløjet, og lade den endnu nogenlunde velklædte Han være ene om at forsørge Afkommet.

Langsomt og gradvis opløses Familielivet. De i Begyndelsen ret nysgerrige Unger antager mere og mere den rigtige Rørhøgekarakter, og man ser dem sjældent gaa til Vejrs for at nyde Solskinnet, som de tidligere kunde være ret tilbøjelige til. Nu træffer man dem oftere jagende hen over Rørene i lav, svævende Flugt med langsomme, tunge Vingeslag, omtrent som man om Forsommeren kunde se de gamle; men den mørke Dragt og de endnu noget mere afrundede Vinger røber dog paa langt Hold deres Ungdom."

Rørhøgeungerne er nu blevet meget forsigtige overfor alle Former af Farer, og specielt overfor Mennesker. Deres Jagtrevir bliver større og større, strækker sig langt ud over Rørskovene og Engene, særlig til de vidtstrakte, flade Marker. Mod Aften søger de tilbage for at overnatte i Rørskoven, hvor Rørene ikke er for høje, og hvor Bunden er tør. Et Kvarters Tid efter, at de har sat sig til Hvile, kan man gaa dem ganske nær, inden de letter — de stoler paa deres Skjul i Rørene og ynder ikke at flyve om, naar de ikke kan se de eventuelle Farer, som truer dem.

Henimod Slutningen af August spredes Familien, og i September gaar Rejsen sydpaa, antagelig rejser de gamle Fugle først; man kan imidlertid endnu langt ind i Oktober af og til træffe en enlig, yngre Fugl her i Landet.

Æglægningstiden er i Syd-Europa i Begyndelsen af April, nu og da sidst i Marts. Her i Landet er

Tiden som nævnt sidst i April til godt ind i Maj. I Sverige er Tiden den anden Uge af Maj, stundom tidligere (E. Rosenberg). Rørhøgens Æg er ovale, hvide med et blaaligt Skær; i gennemfaldende Lys er de søgrønne; meget sjældent skal der kunne findes nogenlunde tydelige, brune, spredte Pletter paa dem (ikke set blandt de undersøgte, danske Æg). Antallet af Æg i Reden kan her i Landet være mellem 3 og 6 (7), oftest 4—6. Hartert angiver (iflg. Rey og Jourdain) følgende Størrelse af 106 Æg: Gennemsnit: 49,5×38,6 mm, største 54,6×39,1 og 51×42,1, mindste 45×37,3 og 46,3×35,6 mm. Danske Æg synes at være ganske lidt større end mellem-europæiske Æg.

61 *danske* Æg udviser følgende Størrelse:

Gennemsnit:	51,6×38,1 mm
Største:	54,0×38,0 og 53,0×41,0 mm
Mindste:	46,0×37,0 og 48,0×36,0 mm.

Blandt disse er ikke medregnet et Par Dværgæg, som har foreligget til Undersøgelse; disse var 36,0×29,5 mm og 36,4×28,6 mm; det sidste er fra Lersøen ved København ($^{12}/_{5}$ 1860). C. Grill har en Iagttagelse over et mærkeligt Tilfælde, i hvilket en Rørhøg vedblev at lægge Æg i en Rede, hvor der oprindelig var 4 Æg (Dallund Sø, 1869), men hvorfra der først borttoges 2 Æg og derpaa efterhaanden ialt 11; Fuglen beholdt til Slut 2 Æg, som blev udruget; de 11 Æg fik Alfr. Benzon (Th. Grill). Hvis her ikke foreligger en Fejltagelse, er Tilfældet sikkert enestaaende, da Rørhøgen ellers let bringes til at forlade sin Rede.

Ægget vejer fyldt ca. 37—45 gr (Heinroth); Skallens Vægt er ca. 3,4—3,9 gr. Den nyfødte Unge vejer ca. 25—28 gr (Heinroth). Weis angiver som nævnt *Incubationstiden* til omkring 30 Dage, andetsteds findes angivet over 5 Uger (Pract. Handb. of Brit. Birds).

Rørhøgens Føde er, som allerede tidligere berørt, særlig Mus, Frøer, Firben, Æg af Fugle og Fugleunger samt de Fugle, den kan liste sig over og magte i Mose, ved Sø og paa Mark; nævnes kan: Mus af forskellige Arter, Vandrotte, Brun Rotte, Muldvarp, Hermelin, Harekilling, Dobbelt Bekkasin, Krikand, Graaand (taget paa Reden?), Kobbersneppe, Rødben, Vibe-, Rørhøne-, Blishøneunger, Ællinger samt alle Smaafugles Unger og Smaafugle som Stær, Lærke, Rørspurv; Frø, Tudse, Snog, Fisk og Insekter. Sjældent gaar det ud over tamt Fjerkræ, og kun i Yngletiden gør Rørhøgen nogen Skade her i Landet; men som den kraftigste af Slægten kan den være farlig for selv ret store Sumpfugle, som den kan lure sig paa.

Af specielle Undersøgelser over Rørhøgens Føde kan vi omtale følgende. S. C. von Chernelháza (Aquila, XVI, 1909) nævner Mus, Fugleæg, Harekilling og Agerhøne. J. Bittera (ibid. XXI, 1914) nævner særlig Smaafugle, derefter Blishønekylling, Dværghejre, Grønbenet Rørhøne etc., Æg, Firben, Frøer og enkelte Insekter. G. Roerig, der har undersøgt 45 Eksemplarer m. H. t. Føden, nævner særlig Mus; desuden Harekillinger, Muldvarpe; Agerhøne og -kyllinger, Due, Blishøne, Ænder, Smaafugle, endvidere Frøer, Fisk og Insekter.

Her i Landet som andetsteds har Rørhøgen været skaanselsløst forfulgt, mest ved Skydevaaben, men ogsaa ved Sakse, bl. a. ved den raffineret modbydelige Maade at opstille Saksene i Reden. Præmieringen fra Dansk Jagtforening for skudte og fangne Fugle af denne som af andre Arter ophørte først i 1910. Resultatet af Forfølgelserne er blevet, som det vil være fremgaaet af det foranstaaende. Rørhøgen er nu helt fredet i Sverige; i Danmark maa den iflg. Jagtloven af 1922 skydes fra 1. August til 31. Januar. Antallet af ynglende Fugle er dog nu saa langt nede, at man uden Skade kunde følge vort Nabolands Eksempel og frede de faa tiloversblevne Rørhøge helt.

HEDEHØG, Circus pygargus (L.).

Circus Pygargus. Linnaeus: Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 89. — Falco cineraceus. Montagu. Orn. Dict. Under F. 1802. — Circus pratorum. Brehm: Handb. Naturg. Vögel. Deutschl., 1831, Side 95. — Falco cineraceus, Montagu. Kjærbølling: Danmarks Fugle 1852, Side 35. — Falco cineraceus, Montagu. Nilsson: Skandinavisk Fauna. Foglarna, I, 1858, Side 87. — Circus pygargus (L.). Skandin. Fugle. Anden Udg. ved Collin. 1875—77, Side 55. — Circus pygargus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) Bd. V, 1905, Side 279. — Circus cineraceus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T. Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Circus pygargus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1143. — Circus pygargus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds. ed. by Witherby, II, 1924, Side 150. — Circus pygargus (L.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 19. — Circus pygargus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 205. — Circus pygargus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar 1926, Side 159. — Circus pygargus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 82. — Circus pygargus (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 308.

Danske Navne: Hedehøg, Enghøg, Graa Kærhøg, Engfalk.
Svenske „ : Mindre Kärrhök, Ängshök, Grå Kärrhök, Mindre Stepphök.
Norske „ : Graahøg.
Tyske „ : Wiesenweihe, Kleine Weihe, Kleiner Kornvogel, Bandweihe, Blaurote Weihe.
Hollandske „ : Grauwe Kuikendief.
Engelske „ : Montagu's Harrier.
Franske „ : Busard cendré, Busard montagu.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl, Vingelængden hos Hannen mellem 323 mm og 389 mm, hos Hunnen mellem 334 og 386 mm. *Den udfarvede Han* er graa paa hele Oversiden, Hovedet, Forhalsen og Forbrystet, ofte med et kraftigt sodfarvet Anstrøg, særlig paa Spidsen af Issens, Ryggens og Forvingernes Fjer. *Overhaledækfjerene er hvide med graa Tværbaand.* Undersidens Fjer er hvide med bredere eller smallere, rustbrune Skaftstriber. *Vingerne med sorte Tværbaand. Hunnen* er mørkebrun paa Oversiden. Issens, Baghalsens og Forvingens Fjer med brede, lyse, gulbrune Kanter. Undersiden er lys gulbrun, næsten hvid, hver Fjer med bred, rustbrun eller mørkebrun Skaftstribe. *Unge Fugle* er sortebrune paa Oversiden, hver Fjer med rustbrun Kant. Paa Issen, Baghalsen og Forvingen er de rustbrune Kanter meget fremtrædende. Undersiden er nærmest ensfarvet, lysere eller mørkere varm rustbrun. En Krans af korte Fjer, som strækker sig i en Bue bag hvert Øje, danner et Slør; *men Sløret er ikke sammenhængende fortil under Hagen.* — Fødderne er gule. Iris hos gamle Fugle gul, hos unge brun. — *Indskæringen paa 2den Haandsvingfjers Yderfane ligger ca. 15—30 mm udenfor Spidsen af Haanddækfjerene. Indskæring findes paa 1ste, 2den og 3die Haandsvingfjers Inderfane.*

Forekomst i Danmark: Ret almindelig ynglende i Vest-Jylland og enkelte andre Steder; synes indvandret i nyere Tid.
„ paa Færøerne: Ingen.
„ paa Island: „
„ i Grønland: „

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er hvid med rødligt, flødefarvet Anstrøg paa Panden, Ryggen, Vingerne og omkring Halsen (Hartert).

Hos unge Fugle i første Fjerdragt er Fjerene *paa Oversiden af Hovedet* sortebrune med lyse, rustbrune Rande; Bredden af disse Rande varierer stærkt, fra meget brede til ganske smalle, saaledes at Issen henholdsvis maa kaldes nærmest rustbrun eller sortebrun. Baade over og under Øjet samt ved Næbroden er Fjerene lyst gulbrune eller rent hvide. Ørefjerene er sortebrune med mere eller mindre rustbrunt Anstrøg. *Hagen* er lys rustbrun til ren hvid, og Fjerene med eller uden smalle, sortebrune

Skaftstriber. Paa Hovedets Sider henimod Baghalsen dannes et fortil *ikke sammenhængende Slør* af rustbrune Fjer med smaa, kraftigere eller svagere, sortebrune Skaftstriber. *Baghalsen* er lige ved Nakken noget lysere end Oversiden af Hovedet, idet Fjerene her som Regel kun har smalle Skaftstriber, og den rustbrune Farve er ganske lys, ofte ren hvid. Ned mod Ryggen er Fjerene derimod af samme Farve som paa Hovedet eller ofte endnu mørkere. *Ryggens, Overgumpens og Skulderpartiets* Fjer er sortebrune med svag Bronzeglans og med lyse, rustbrune eller rustgule Rande om Spidsen af hver Fjer. *Vingernes Overside* er af samme Farve som Ryggen, men Fjerenes rustbrune Rande er bredere, og særlig paa Forvingen dominerer de saa meget, at Fjerene her ofte næsten maa kaldes rustbrune med sortebrune Skaftstriber. *Overhaledækfjerene* er hvide, som Regel kun lidt rustbrune i Spidsen og paa Fjerskafterne; kun hos meget mørke Individer er de lyst rustbrune med sortebrune Fjerskafter. *Hele Undersiden* er lysere eller mørkere ensfarvet rustbrun; baade Forhals, Bryst, Bug, Kropsider, Undergump og Underhaledækfjer samt Skinnebens- og Mellemfodsfjer har denne smukke, varme, rustbrune Farve; ofte findes dog smalle, mørke Skaftlinier eller Skaftstriber paa nogle af Fjerene, særlig paa Forhalsen, Forbrystet og Kropsiderne, men af og til, omend svagere, ogsaa paa Bugen. *Undervingedækfjerene* har samme rustbrune Farve som den øvrige Underside, oftest med mørkere rustbrune eller sortebrune Skaftstriber; de længste af Dækfjerene er nærmest graasorte, som oftest med lyse, hvidlige, ufuldstændige Tværstriber og rustbrunt Anstrøg, særlig paa Fjerrandene. *Haandsvingfjerene* er glinsende sortebrune ud mod Spidserne, lysere, graabrune eller rustbrune, til næsten rent hvide, paa den inderste Del af Inderfanerne, hvor de desuden som Regel er forsynede med 2—3 sortebrune Tværbaand eller Pletter eller med uregelmæssige Stænk. Yderfanerne har, særlig paa de 3—4 første Haandsvingfjer, et graat Anstrøg, ofte med enkelte mørkere Tværpletter. Alle Fjerene har flødehvide Rande omkring Spidserne. *Armsvingfjerene* er sortebrune, mørkest paa Yderfanerne, lysere brune paa Inderfanerne, og med lyse, rustbrune, yderst helt flødehvide Rande omkring Spidsen af Fjerene. *Halens Styrefjer* er sortebrune med 3—4 brede lyse, hvidlig rustbrune Tværbaand; paa de to midterste Fjer er disse Tværbaand mørkere graabrune, og paa den yderste Fjer i hver Side af Halen er de mørke Tværbaand som Regel, med Undtagelse af de to yderste Tværbaand, mørkt rustbrune, og de lyse er hvidlig rustbrune. Fjerenes Spidser er alle lyst rustbrune, yderst helt flødehvide.

De unge Fugle varierer meget fra lysere til mørkere Individer, men nogen Forskel paa Kønnenes Fjerdragt kan ikke paavises, idet den samme Variation fra lyse til mørke findes baade blandt unge Hanner og unge Hunner. En lys, ung Hun og en mørk, ung Han er afbildet paa Tavle XLVIII, men blandt de undersøgte Ungfugle fandtes Hunner, der var lige saa mørke som den afbildede Han, og Hanner lige saa lyse som den afbildede Hun, dette Forhold er altsaa intet Skelnemærke mellem Kønnene. Størrelsesforskellen kan heller ikke med Sikkerhed benyttes som Skelnemærke, hvilket ret tydeligt fremgaar af vedføjede Maalelister.

Ialt har 28 Hunner foreligget til Undersøgelse, deraf var en fra Frankrig, Resten, 27, fra Danmark. Af disse var 11 unge Fugle indtil ca. 12 Maaneder gamle, og 16 over et Aar gamle Hunner. 3 Eksemplarer var i saa stærk Fældning, at deres Vingemaal ikke kunde medregnes.

Ialt har 25 Hanner foreligget til Undersøgelse, deraf var 3 fra Frankrig, Resten, 22, fra Danmark. Af disse var 6 unge Fugle indtil ca. 12 Maaneder gamle, og 16 gamle, udfarvede Hanner. Et Eksemplar var i for stærk Fældning til, at dets Vingemaal kunde medregnes. Desuden har nogle ikke kønsbestemte Eksemplarer foreligget til Undersøgelse.

De maalte 8 unge Hunner viser ifølge vedføjede Maaleliste følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 341,9 mm, Næblængde 15,7 mm og Mellemfodens Længde 60 mm. Vingelængden svingende mellem 334 mm og 355 mm. De maalte 6 unge Hanner viser følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængden 336,3 mm, Næblængde 14,7 mm og Mellemfodens Længde 59,5 mm. Vingelængden svingende mellem 323 mm og 355 mm.

Som det vil ses, er der en lille Størrelsesforskel mellem unge Hanner og Hunner, men da Forskellen er meget ringe, og de største Maal for Hanner er større end de mindste Maal for Hunner (eet Maal svarer endog til det største for Hunner), kan man som oftest ikke af Størrelsen afgøre Kønnet hos det enkelte Individ.

Unge Hunner fra Danmark.	Vinge	Næb	Mellemfod
Langebjerg Plantage 17/8 1892	355 mm	16 mm	58 mm
Henne, Nord for Varde 30/8 1909	346 „	16 „	61 „
Herning 2/8 1926	345 „	15 „	60 „
Birkebæk 24/7 1914	340 „	15 „	60 „
Nymindegab 23/8 1929	340 „	15 „	58 „
Birkebæk 10/8 1908	340 „	16 „	62 „
„ 28/7 1914	335 „	15,5 „	63 „
Blaavand 11/8 1924	334 „	17 „	58 „
8 unge Hunner i Gennemsnit:	341,9 mm	15,7 mm	60 mm
Største Maal:	355 „	17 „	63 „
Mindste „ :	334 „	15 „	58 „
Unge Hanner fra Danmark.			
Bøtø, Falster 14/8 1902	355 mm	15 mm	59 mm
Ikast 17/8 1919	337 „	14 „	60 „
Nymindegab 2/9 1918	336 „	16 „	59 „
Grindsted 1/8 1918	335 „	14,5 „	60 „
Birkebæk 28/7 1914	332 „	14 „	61 „
Nymindegab 16/8 1919	323 „	14,5 „	58 „
6 unge Hanner i Gennemsnit:	336,3 mm	14,7 mm	59,5 mm
Største Maal:	355 „	16 „	61 „
Mindste „ :	323 „	14 „	58 „

I Løbet af Fuglens første Levevinter afbleges denne smukke, rustbrune Ungfugledragt i en meget betydelig Grad, særlig hos Hunnen, som beholder den længst og af og til træffes ynglende i denne Dragt. — En Hun, skudt 25. Maj 1919 ved Ølgod i Jylland, bærer saaledes slidt Ungfugledragt i sin tolvte Levemaaned. Alle de smukke, rustbrune og flødehvide Fjerrande paa Fuglens Overside er afslidte eller afblegede, og Fjerenes varme, sortebrune, metalglinsende Farve er afbleget til en jævn, matbrun Farve, ligesom hele Undersiden har mistet sin varme, rustbrune Tone; tilbage er blot et smudsigt, rustgult eller graaligt Skær over de meget lysere, afslidte Fjer. — At Fuglen er en Ynglefugl, kan der ingen Tvivl være om, da den havde nedsunken Ægleder og tydelige Calices i Ægstokken; desuden kan det endnu ses, at den har haft Rugeplet.

I Løbet af Sommeren, altsaa naar Fuglen er eet Aar gammel, fælder Hunnen den slidte Ungfugledragt og gaar ind i sin første voksen Dragt. To Eksemplarer i Lehn Schiølers Samling, det ene, som er afbildet paa Tavle XLVIII, er skudt 19. Juli 1916 ved Fiil Sø, det andet skudt 15. August ved Vorbasse, er ligeledes i stærk Fældning til første voksen Dragt. Tre Eksemplarer i Zool. Museum viser ganske det samme. Den første voksen Dragt er saaledes formodentlig opnaaet i Løbet af September eller i ethvert Tilfælde i Oktober—November Maaned.

En sandsynligvis toaarig Hun, skudt 17. Maj 1920 ved Fiil Sø, ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* har brede, sortebrune Skaftstriber og rødlige, gulbrune Rande; ved Næbroden er Fjerene lysere, hvidlige med sorte Skafter; baade over og under Øjet er de nærmest rent hvide. Ørefjerene er mørkt rødbrune, næsten sortebrune. Slørets Fjer har smaa, sortebrune Skaftstriber og lyse, gulbrune Kanter. *Baghalsens* Fjer har brede, sortebrune Skaftstriber og lyse, gulbrune eller, særlig i Nakken, nærmest hvide Kanter. *Ryggens og Skulderpartiets Fjer* er sortebrune med lidt lysere Rande; paa den nederste Del af Ryggen og paa Overgumpen har Fjerene rustbrune Rande omkring Spidserne. *Overhaledækfjerene* er hvide med mørke Fjerskafter og en pilformet, rustbrun Plet i Spidsen af hver Fjer. *Paa Vingernes Overside* har Fjerene paa Forvingen brede, sortebrune Skaftstriber omgivet af brede, lyse, gulbrune Rande; de store Dækfjer nærmest Armsvingfjerene er ensfarvet graalig mørkebrune med ganske, smalle, lidt lysere Rande. *Fjerene paa hele Undersiden,* baade Struben og Forhalsen, Brystet, Bugen, Kropsiderne, Undergumpen, Underhaledækfjerene og „Bukserne", er lyst gulbrune til hvidgule med ret brede, rustbrune eller, særlig paa Kroen og Struben, mere mørkebrune Skaftstriber. Fjerene paa *Skinnebenenes Inderside og Forside* og paa den fjerklædte Del af Mellemfoden har ingen mørke Skaftstriber, men er ensfarvet gulbrune. *Undervingedækfjerene* har samme Farve som den øvrige Underside, men Skaftstriberne er bredere, saaledes at der dannes udflydende Randpletter,



Hedehøg, Circus pygargus (L.).

Yngre Hun, ♀ med. 19/7 1916. Fiil Sø.
Nedsunken Ægleder. I Fældning til første voksen Dragt.

Ung Hun, ♀ juv. 28/7 1914. Birkebæk. Ca. 1½ Md. gl.
Tilhører Aarhus Museum.

Ung Han, ♂ juv. 28/7 1914. Birkebæk. Ca. 1½ Md. gl.
Tilhører Aarhus Museum.


BIBLIOTHEK



Hedehøg, Circus pygargus (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 12/7 1915. Birkebæk Plantage.
Tilhører Aarhus Museum.

Gammel Han, ♂ ad. 24/5 1915. Birkebæk Plantage.
Tilhører Aarhus Museum.

Gammel Han, ♂ ad. 29/4 1916. Birkebæk Plantage.
Tilhører Aarhus Museum.







H. Weis fot.

Hedehøg, Circus pygargus (L.).

Rede med Æg samt Rede med Dununger (Grankultur, Jylland).







H. Weis fot.

Hedehøg, Circus pygargus (L.).

Hun (øverst) og Han (nederst) bringer Føde til Ungerne (Grankultur, Jylland).



hvilket ogsaa kan være Tilfældet paa de længste af Kropsidernes Fjer. *Haandsvingfjerene* er graabrune, Yderfanerne lysere graa. Et stort lyst, oftest gulbrunt Parti findes paa deres Inderfaner, og 3—5 smalle, sortebrune, næsten sorte Tværbaand findes paa baade Yder- og Inderfanerne. Det yderste Parti mod Spidsen af hver Fjer er sortebrunt med en smal, lysere, smudsighvid Rand omkring den yderste Spids. *Armsvingfjerene* er ligeledes graabrune, men med 3 brede, sortebrune, lidt udflydende Tværbaand; store Dele af Inderfanerne er gulbrune, og omkring Spidsen af hver Fjer findes en smal, flødehvid Rand. *Halens Styrefjer* har sortebrune eller, særlig paa de yderste Fjer i hver Side, rustbrune Tværbaand, adskilt af 4—5 lyse, hvidlige, graalige eller rustbrune Partier; kun de to midterste Styrefjer er nærmest mørkegraa med 5—6 smallere, sortebrune Tværbaand. Alle Fjerene har lyse, hvidlige, graalige eller rustbrune Spidser.

At skelne mellem 2-aarige og ældre Hunner lader sig næppe gøre med fuld Sikkerhed; dog synes det, som om ældre Hunner har lysere, mere hvidlig Underside, eller rettere, at alle de rustbrune eller gulbrune Farver bliver lysere, mere hvide med Alderen; men Slid og Afblegning af de 2-aarige Fugles Dragt kan gøre, at disse nemt forveksles med ældre, frisk fældede Individer.

En gammel Hun i slidt, sandsynligvis 3-aarig Dragt, skudt 15. Juli 1908 i Tanderupkær, findes i Lehn Schiølers Samling. Dens mørke *Rygside* er meget afbleget, største Parten af de lyse Fjerrande paa Hoved, Hals og Forvinger er afslidt, og Resterne er nærmest gullighvide. *Overhaledækfjerene* er næsten helt hvide, kun et Par af dem har en lille, svagt graa Plet. Paa *Undersiden* er de brede Skaftstriber noget afblegede, nogle af dem er mere draabeformede end hos den foran beskrevne Hun fra Fiil Sø, og Fjerrandene er nærmest helt hvide, kun med et gulbrunt Anstrøg paa den inderste Del af Fjerene. De lyse Partier paa *Haandsvingfjerenes* Inderfaner og de lyse Tværbaand paa *Halens Styrefjer* er smudsighvide, næsten uden noget gulbrunt Anstrøg. Hele Fuglen gør saaledes et *hvidere* Indtryk end den beskrevne 2-aarige Hun fra Fiil Sø, skudt $^{17}/_{5}$ 1920. En gammel Hun er afbildet paa Tavle XLIX.

Den unge Han svarer, som foran beskrevet, saa at sige fuldstændig til den unge Hun i dens første Fjerdragt, og Fældningen til første voksen Dragt foregaar sandsynligvis omkring samme Tidspunkt eller maaske nogen Tid tidligere end hos Hunnen, ligesom det er Tilfældet for Circus cyaneus cyaneus' Vedkommende; men paa Grund af for faa Eksemplarer fra disse Maaneder kan Tidspunktet ikke opgives nøjagtigere af det foreliggende Materiale.

En Han i første voksen Dragt, skudt $^{22}/_{5}$ 1923 ved Hallundbæk, og som saaledes er ca. 23 Maaneder gammel, ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er mørkt blaagraa, hver Fjer med smalle, rustgule Kanter, særlig paa de skjulte Dele af Fjerene; ved Næbroden samt over og under Øjet er Fjerene hvidgraa. Ørefjerene er graablaa; *Slørets Fjer* har sortegraa Skaftstriber og lyse, rustgule Kanter. *Struben* er lys blaagraa; *Baghalsen* mørkere sortegraa med et brunligt Anstrøg, særlig paa de skjulte Dele af Fjerene. *Fjerene i Nakken* har brede, sortegraa, udflydende Skaftstriber og smalle, rustgule Kanter. *Ryggen, Overgumpen og Vingernes Overside* er blaagraa med et brunligt Anstrøg, særlig paa de skjulte Dele af Fjerene. Fjerene paa den forreste Del af Ryggen samt mange af de smaa Dækfjer paa Forvingerne har et mørkt, sodfarvet Anstrøg, særlig i Spidserne af Fjerene, saaledes at de staar mørkere mod de lysere Skulderfjer og Dækfjer. *Overhaledækfjerene* er hvide med et bredt, blaaliggraat Parti, navnlig paa de yderste Dele af Fjerene, samt Tilløb til et graat eller graabrunligt Tværbaand; den yderste Spids er hvid. Fjerene paa Forhalsen er for største Delen lyst graablaa, dog er mange af dem nærmest graaligt rustgule, mørkest graabrunlige paa Midten med lyse, hvidgule Kanter. Fjerene paa den øvrige Underside, *Brystet, Bugen, Undergumpen, „Bukserne" samt Underhaledækfjerene* er hvide med bredere eller smallere, smukt rustbrune Skaftstriber, som er bredest paa Kropsiderne og paa Underhaledækfjerene, hvor der ofte kan dannes Tilløb til Randpletter eller Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er sortegraa, de 5—6 første nærmest sorte med noget lysere, graalig Yderfane. Fjerskafterne er sorte, og de yderste Rande, særlig omkring Spidserne af Fjerene, er lysere hvidlige. *Armsvingfjerene* er lyst graablaa med lysere, rustgullige eller hvidlige Inderfaner samt to brede, sortebrune Tværbaand, hvoraf særlig det ene er dominerende paa den udbredte Vinge, men ses dog ogsaa paa Vingen, naar den er sammenfoldet. Af *Halens Styrefjer* er de to midterste ensfarvet blaagraa; de øvrige har 4—5, dels sortebrune, dels rustbrune Tværbaand, adskilt af lyse, graa eller rent hvide Partier; Yderfanerne er nærmest blaagraa; den yderste Fjer i hver Side af Halen er lysest, saaledes nærmest hvid med rustgule Tværbaand. Spidserne af Fjerene er lyse.

Først i 3die Leveaar er Fuglen udfarvet. Denne fuldt udfarvede voksne Dragt, som er opnaaet, naar Fuglen er ca. 27—28 Maaneder gammel, adskiller sig fra den foran beskrevne 2-aarige Dragt paa følgende Punkter: *Hele Hovedet,* undtagen Fjerene omkring Øjet, er nu graablaat med et meget svagt sodfarvet Anstrøg paa Slørets, Issens og Nakkens Fjer, men de rustgule Fjerkanter, som fandtes hos den 2-aarige Fugl, er fuldstændig forsvundet; det samme er Tilfældet med Fjerene paa Forhalsen, der nu er smukt ensfarvet lyst graablaa. *Ryggen og Vingernes Overside* er ligeledes blevet lysere blaagraa, og det sodfarvede Anstrøg paa den øverste Del af Ryggen er svagere, og paa Forvingerne er det saa at sige helt forsvundet. *Brystets, Bugens, Undergumpens og Skinnebenenes Fjer samt Underhaledækfjerene* har meget smallere, rustbrune Skaftstriber, ofte næsten graablaa, særlig paa Brystet. Den graablaa Farve, som findes paa Forhalsen, strækker sig desuden med Alderen længere og længere ned over Brystet. *Armsvingfjerene* er meget lysere graablaa, og det lyse Parti paa Inderfanen er saa at sige rent hvidt. Halen er ligeledes blevet noget lysere, men har ellers fuldstændig samme Tegning.

To gamle Hanner, den ene sikkert et Aar ældre end den anden, er afbildet paa Tavle XLIX, og en flyvende Han, som viser det sorte Baand paa Vingen, er afbildet paa Tavle LII.

De maalte 11 gamle Hunner viser følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 373,2 mm, Næblængde 17 mm og Mellemfodens Længde 62,5 mm; Vingelængden svingende mellem 361 og 386 mm. — De maalte 15 gamle Hanner viser følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 362,3 mm, Næblængde 15,7 mm og Mellemfodens Længde 59,5 mm, med Vingelængden svingende mellem 350 og 389 mm; det er dog kun eet Eksemplar med usædvanlig lange Vinger, der har Vingen 389 mm, ellers svinger Maalene mellem 350 og 369 mm.

Som det vil ses, er Hunnen som Regel størst, men Forskellen er jo meget ringe, og ofte er Hannen lige saa stor eller endog større. — Om Størrelsen hos udfarvede Fugle afhænger af Alderen, kan ikke med Sikkerhed siges af det foreliggende Materiale, derimod fremgaar det meget tydeligt, at udfarvede Fugle, baade Hanner og Hunner, har meget længere Vinger og kraftigere Næb end unge Fugle i første Fjerdragt. Vingemaalet hos gamle og unge Hunner ligger mellem 334 og 386 mm og hos gamle og unge Hanner mellem 323 og 389 mm.

Gamle Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Tanderupkjær 15/7 1908	386 mm	16 mm	64 mm
Holsted 4/7 1899	381 „	18 „	—
Holt Plantage, Herning 18/5 1909	380 „	16 „	62 „
Nymindegab 14/8 1919	379 „	16,5 „	63 „
Vorbasse 15/8 1922	379 „	17 „	63 „
Birkebæk, Herning 7/5 1909	378 „	18 „	63 „
Varde 26/9 1898	370 „	16,5 „	60 „
Feldborg Plantage 5/6 1920	365 „	17 „	62 „
Birkebæk, Herning 7/5 1909	364 „	17,5 „	62 „
„ „ 18/5 1909	362 „	18 „	60,5 „
Fiil Sø 17/5 1920	361 „	17 „	65 „
11 gamle Hunner i Gennemsnit:	373,2 mm	17 mm	62,5 mm
Største Maal:	386 „	18 „	65 „
Mindste „ :	361 „	16 „	60 „

Gamle Hanner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Ikast 9/8 1915	389 mm	16 mm	61 mm
Klelund, Holsted 1/5 1902	369 „	15 „	59 „
„ „ 23/4 1902	367 „	15,5 „	60 „
„ „ 9/5 1901	366 „	15,5 „	60 „
Assing, Kibæk 2/6 1909	365 „	16 „	57 „
Varde 9/5 1915	365 „	15 „	62 „
Nymindegab 17/8 1929	363 „	15,5 „	58 „
Jylland 27/8 1906	360 „	15 „	61 „
Varde 21/8 1901	360 „	15,5 „	59 „
Rudkøbing 14/5 1893	359 „	14,5 „	—
Hallundbæk 22/5 1923	359 „	16 „	60 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Nymindegab 21/8 1922	356 mm	17 mm	59 mm
Klelund Plantage 9/5 1901	356 „	16 „	60 „
Holsted 17/8 1909	351 „	16 „	60 „
Sevel i Vinderup 1/8 1912	350 „	17 „	57 „
15 gamle Hanner i Gennemsnit:	362,3 mm	15,7 mm	59,5 mm
Største Maal:	389 „	17 „	62 „
Mindste „ :	350 „	14,5 „	57 „

Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge brun eller brungraa. Næbbet er sort, Undernæbbet ved Roden lysere, grønligt. Vokshuden gul. Vingerne er meget lange og spidse. 1ste Haandsvingfjer er af samme Længde eller lidt længere end 6te; 2den betydelig længere end 5te og kun lidt kortere end 4de; *3die er længst.* — 2den Haandsvingfjer med Indskæring paa Yderfanen ca. 15-30 mm fra Spidsen af Haanddækfjerene, 3die og 4de med Indskæring omtrent paa Midten af Yderfanen. Indskæring findes paa Inderfanen af 1ste, 2den og 3die Haandsvingfjer. — Halen er ca. 214-240 mm lang og afrundet. Fødderne gule med sorte Kløer. Mellemfoden fjerklædt paa den øverste Trediedel af Forsiden, nøgen paa Bagsiden. Forsiden beklædt med Tværskinner. — Tæerne er ret korte i Forhold til den lange Mellemfod. 2den Taa uden Klo noget kortere end 4de; med Kløer er de nærmest lige lange, idet 2den Taas Klo er kraftigere end 4de Taas.

Gamle, danske Ynglefugle har følgende Maal af Brystben og Bækken, hvoraf det ses, at Hunnen maaske oftest er en ubetydelig Smule større end Hannen.

	Brystben			Bækken
Gamle Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Fiil Sø 19/7 1916	48 mm	27 mm	31 mm	27,5 mm
„ „ 17/5 1920	47 „	27 „	32 „	28 „
Gamle Hanner				
Ikast 9/8 1915	46 mm	25 mm	30 mm	28 „
Varde 9/5 1915	47 „	25 „	31 „	27 „

Hedehøgen er udbredt fra Europa, Nord-Afrika og ind gennem Asien. Den findes i Europa fra omkring 57° n. Br. sydpaa til Middelhavslandene, desuden i det nordlige Marokko og det nordlige Algier; mod Øst forekommer den i Asien til Turkestan, Altai og det nordvestlige Mongoliet (Hartert). Tilfældigt er den truffet paa Canarerne. Hedehøgen er ikke udskilt i flere Racer; dog har Floericke (Orn. Monatsber. 1896, Side 155) udskilt en Form, *C. p. abdullae,* som aabenbart er talrigere mod Øst end mod Vest, men dog næppe er andet end en melanistisk Varietet.

I vore Nabolande er Hedehøgens Forekomst følgende: Paa de britiske Øer findes den i *England,* hvor den er aftaget, ynglende nogle Steder; derimod er det tvivlsomt, om den yngler eller har ynglet i *Irland,* hvor ca. 13 Forekomster er opnoteret, særlig mod Øst (Wicklow), og i *Skotland* forekommer kun tilstrejfende Individer udenfor Yngletiden; dog er der Mulighed for, at et Eksemplar, truffet 15. Juni 1881, har været Ynglefugl her (Solway).

I *Holland* er den en sjælden Ynglefugl i Hede, Klitter og Rørskove; i Texel ynglede dog i 1920 ca. 20—25 Par; den er ogsaa her i Aftagen (G. J. van Oordt en Jan Verwey, 1925). I *Frankrig* er den Ynglefugl og kan findes i „Kolonier". Ind gennem *Tyskland* findes den ynglende adskillige Steder, særlig i det nordtyske Lavland, og den findes saavel i Hannover som Holsten og længere nordpaa; den har i hvert Tilfælde til 1921 ynglet paa Föhr, desuden paa Pellworn m. v. Vor Bestand af Hedehøge, som synes indvandret i nyere Tid, stammer sikkert fra disse Egne.

I *Norge* er denne Art kun truffet een Gang, nemlig en ung Hun den 16. September 1918 ved Bru paa Jæderen, ca. 58° 30' n. Br. (Schaanning, Stavanger Museum). I *Sverige* var den tidligere kun truffet nogle faa Gange i Skaane (ved Lund, Sept. 1839, Hjularöd 20/8 1841 og ved Kristianstad i Efteraaret 1852), men den er nu ogsaa paavist som Ynglefugl, idet E. Rosenberg 25/6 1923 fandt den ynglende i Kvismaren (Fauna och Flora, 18, 1923, Side 193 flg.). Fra *Finland* foreligger en gammel Angivelse fra Helsingforsegnen (10/5 1847), men da Hortling 1929 nævner, at Arten ikke er truffet i Finland, maa denne Angivelse vel bortfalde.

I *Danmark* er Hedehøgen øjensynligt en i nyere Tid indvandret Art. Ganske vist foreligger der enkelte gamle Angivelser om denne Arts Forekomst her i Landet, men de er ganske usikre. F. Eks. nævner Melchior den som skudt i September 1823 ved Gisselfeldt, hvilket Eksemplar dog ikke mere findes i Herlufsholms zoologiske Samling, hvor det skulde være havnet; et Eksemplar fra Grenaaegnen (cand. jur. Bonnez) blev allerede for længe siden af J. C. H. Fischer paavist at være en Steppehøg. Alfr. Benzon mente ikke, at den ynglede her i Landet paa hans Tid. Saafremt ingen Dokumentation af tidligere Fund skulde fremkomme, er Paavisningen af Arten som forekommende her i Landet sikkert først sket i 1892 som fremhævet af H. Weis (1923). I 1892 saa Skovrider W. Fabricius to den 9. August, 5 den 15. August, og en ung Hun blev skudt den 16. August af Forstassistent E. H. Wøldike i Langebjerg Plantage under Palsgaard Skovdistrikt (Dansk Jagttidende IX, 1892—93, Side 93). „Fuglene holdt sig stadig samme Sted, en med 2—15 Fod høje Graner bevokset Del af Plantagen, og da denne er beliggende umiddelbart op til en større Sø, er der en Mulighed for, at det var et dersteds udlagt Kuld, men nogen Sikkerhed haves ikke i saa Henseende“ skriver E. H. Wøldike, uden dengang at ane, at Hedehøgen her i Landet netop skulde faa sine Ynglepladser i lave Grankulturer som den nævnte. Det er dog i denne Forbindelse værd at nævne, idet man maa være opmærksom paa, at Forvekslinger af denne Art med andre er meget nærliggende, at Kjærbølling, 1852, Side 34, om den Blaa Kærhøg skriver: „Hr. Forstraad Brüel paa Gjøddinggaard pr. Veile har sagt mig, at den yngler hist og her i Lyngen paa de jydske Heder, hvilket bekræftes ved, at jeg før Træktiden har erholdt flere unge Individer derfra“. Da vi intet sikkert Bevis har for, at den Blaa Kærhøg har ynglet her i Landet, er en Forveksling mulig (unge Fugle, *før* Træktiden), og Hedehøgen har da længe været en Beboer af vort Land.

Sikkert er det imidlertid, at Eksemplarer er skudt, som nævnt, i 1892, $^{26}/_{9}$ 1898 ved Varde og 1902 i Kompedal Plantage samt 1903 i Skæve Mose ved Holstebro (jfr. bl. a. Weis 1923), men først lidt senere er den taget til i en saadan Grad, at den, som paavist af Weis, kan anses for at være en af Hedens Karakterfugle. Den findes nu op gennem hele Vest- og Midt-Jylland, i Vendsyssel*) og er endogsaa naaet til Læsø. Derimod synes den ikke med Sikkerhed at være fundet paa Øerne, der forbinder Jylland med Sverige, hvortil den dog ogsaa er naaet, maaske ad anden Vej. Paa Øerne er den dog nu og da skudt.

Aarsagen til dens Tiltagen er antagelig rigtig forstaaet af H. Weis, naar han fremhæver, at først hen i 1880erne har den jydske Hede antaget en for Hedehøgen fordelagtig Karakter med unge, lyngtilgroede Gran- og Fyrrekulturer omgivne af tarvelige, dyrkede Marker; paa dens Yndlingspladser finder desuden Jagt først Sted i nogen Udstrækning, efter at Ungerne er blevet dygtige Flyvere og har lært Forsigtighed, hvorfor den ikke i samme Grad som Rørhøgen har været Genstand for Forfølgelse.

Hedehøgen er en typisk *Trækfugl.* Her i *Danmark* ankommer den først i Maj, sjældent tidligere (en gammel Han foreligger dog fra den 23. April), og dens Afrejse sker tidligt, i Løbet af August og først i September. Weis mener, at fortrinsvis de gamle Hunner allerede omkring Midten af August er gaaet paa Vandring sydover; medens Hanner og unge Fugle forlader Landet efter Hunnerne. Af 40 Fugle, skudt her i Landet i August, er kun 6 skudt efter den 20. August, Resten i Løbet af Maanedens første 20 Dage; kun to Eksemplarer haves fra September Maaned, nemlig fra den $^{2}/_{9}$ 1918, Nymindegab (ung Han) og $^{26}/_{9}$ 1898, Varde (gammel Hun). Ialt har 72 skudte Fugle foreligget her fra Landet.

Rambusch angiver (Dansk Jagttidende, XI, 1894—95, Side 156) at have skudt en gammel Hun af denne Art ved Dollerup den 5. Oktober 1894 og set en endnu den 7. Oktober; saafremt Angivelsen er rigtig, er dette en af de senest kendte Data for dens Forekomst her i Landet. En endnu senere Dato er dog opgivet (Collin 1888, Side 19 iflg. N. Larsen; 20. Oktober 1885, Eistrup, gammel Han), men denne og lignende Angivelser trænger i højeste Grad til fornyet Undersøgelse.

I *England* kommer Hedehøgen i April og vandrer bort i Oktober, men enkelte er dog truffet i November, et Tidspunkt, paa hvilket vor Bestand af Hedehøge for længe siden har forladt Danmark. Til *Holland* kommer den i sidste Halvdel af April og i Begyndelsen af Maj; om Efteraaret er den som i England iagttaget indtil November. For *Tyskland* angives Træktiden at være Marts—April og September (Reichenow, 1902). Trækket foregaar til Dels i Smaaflokke.

Denne Kærhøg vandrer langt, idet den overvintrer i det tropiske Afrika og endogsaa træffes til

*) Se nedenfor Side 223 (Th. Grill).

det sydligste af denne Verdensdel i vor Vinter (W. L. Sclater, 1905); hvorfra disse Fugle stammer, ved man dog endnu intet om. Til Øst-Afrika kommer denne Kærhøg allerede omkring Oktober og gaar nordpaa i Marts (V. G. L. van Someren, Journal East Africa and Uganda Nat. Hist. Soc. 1918), men antagelig er disse Fugle af østligere Oprindelse end vore. De asiatiske Fugle angives at vandre til Indien, indtil Assam og Birma, og enkelte skal vise sig i Kina.

H. Weis mærkede ca. 40 Unger af denne Art i Jylland, men af disse er der kun kommet Meddelelse om en eneste, der var skudt i Ynglepladsens Nærhed (H. Weis: Kærhøge, 1923, Side 72); P. Skovgaard angiver (Danske Fugle 1926 og 1930) at have mærket 20 Hedehøge; en enkelt er blevet skudt ved Eiderstedt i Slesvig paa Efteraarstrækket i August i selve Mærkningsaaret, men ellers kender vi endnu ikke noget nærmere i Detailler til denne Arts Trækveje, idet ogsaa kun Udlandet har enkelte Genfangster at melde, f. Eks. en ung Fugl, der i Vestpreussen kun kom 110 km bort i sydvestlig Retning fra Hjemstedet (Fr. v. Lucanus, 1929). I Sverige er enkelte af denne hertil for nylig indvandrede Art blevet mærket af E. Rosenberg; et Individ blev skudt paa Tilbagevejen mod Sverige, nemlig den 17. Maj 1925 i Vorarlberg i det vestlige Østrig; paa Tilbagevejen er Retningen altsaa næsten direkte Syd til Nord. Individet var udfarvet og var kun to Aar gammelt. Hedehøgen holder trofast til ved sit gamle Hjemsted, hvilket blandt andet er vist ved Mærkninger i Jylland. En Fugl mærket 1921 ved Høstemark, Mou, blev skudt her igen 5 Aar senere, 27. Juli 1926; og een, mærket ved Bramminge 1918, blev skudt ved Kjærbjerge, Agerskov 3. August 1923.

Hedehøgen hører hjemme dels i Lavlandets Siv- og Rørskove, sumpede Hedemoser, Enge og lignende Steder, dels i Hedeegne eller tilsvarende Egne, bevokset med lav, sygnende Gran- og Fyrretræsvækst eller lavt Egekrat o. l. Den ynder ikke i saa høj Grad som Rørhøgen de meget fugtige Siv- og Rørskove, hvilket bl. a. fremgaar af, at den kan findes ynglende i Kornmarker. Den har langt større sociable Tendenser end nogen anden af Kærhøgene og kan forekomme næsten i „Kolonier".

Hedehøgen er en lille Kærhøg, hvis Vingefang kun er ca. 110 cm, og hvis Vægt oftest ligger godt under Rørhøgens og ogsaa under den Blaa Kærhøgs Vægt, idet den er omkring 290—380 Gram. Den gamle Han er let kendelig paa Afstand fra alle vore andre Kærhøge paa de mørke Baand over Vingens Armsvingfjer (se bl. a. Tavle LII); den har (ligesom ogsaa Hunnen) lys Overgump, men ikke saa klart fremtrædende hvid Overgump som den Blaa Kærhøg. De unge Fugle og Hunnerne kan kun med fuldkommen Sikkerhed identificeres, hvis man har dem i Haanden; det kan dog bemærkes, at 3. Svingfjers største Længde hos denne Art (3.—4. hos den Blaa Kærhøg) kan ses paa kortere Afstand; Vingen syner herved spidsere end hos den Blaa Kærhøg.

Hedehøgen er en overordentlig slank og letbygget Fugl, lettere og raskere i sin Flugt end Rørhøgen, yndefuld i sin slingrende Kærhøgeflugt hen over Hede og Rørskov. Man kan tidt et Øjeblik være i Tvivl om, hvorvidt det er denne Arts gamle Han eller en Terne eller en af de smaa Maagearter, man ser flyve forbi langt ude over Eng eller Mose.

Dens Stemme er ret svag, men høres jævnlig i Foraarstiden under Parringsflugten. E. Rosenberg giver forskellige Oplysninger herom (Fauna och Flora, 18, 1923). Fra Hannen, og som Svar fra Hunnen, kan høres et tjack, tjack, tjack (meget lig Egernets). Undertiden udstøder Hannen, naar den stiger højt, et særligt Skrig, kepp, som Hunnen besvarer med et waj. Advarselsskriget for begge Køn er et sitrende tjitt-itt-itt-itt; Hannen kan ogsaa hvæse et peech efter andre Fugle. Ungerne (og Hunnen) tigger om Føde med et pibende enstavelses pii; forskrækkede skriger de hurtigt pi-pi-pi-pe-pe.

Weis har i sit værdifulde, efterladte Værk om Danmarks ynglende Kærhøge, 1923, givet en indgaaende Skildring af denne Arts Liv i de Omraader af Jylland, som den aabenbart i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede har føjet til sit tidligere Udbredningsomraade. Det fremhæves, at den er en typisk Hedefugl, knyttet til de Dele af Heden, hvor en lav Kultur af Bjærgfyr og Gran fører en ofte kummerlig Tilværelse, men den findes dog ogsaa i Jylland i ikke for fugtige Rørskove. Dens Jagtomraade maa være stort i disse øde Egne, og derfor ser man denne skønne Flyver strejfe langt ud over Hedefladerne, ofte milevidt fra Ynglestedet. Weis har tidt fundet 5—7 Par rugende tæt ved hverandre, undertiden med ikke mere end godt en Snes Meter imellem de nærmeste Reder; det er aabenbart for en Del Selskabstrang, der faar dem til saaledes at bo i Kolonier, men til Dels kan denne mellem Rovfugle sjældne Byggemaade ogsaa forklares derved, at der indenfor denne Art med

saa stort et Jagtrevir ikke er den Næringskonkurrence, som aabenbart er Drivfjederen til andre Rovfugles Haandhæven af deres territoriale Rettigheder overfor Individer af samme Art. Selv ved Vestjyllands rørbevoksede Søer og Fjorde, hvor den som nævnt ogsaa findes, er Kolonisystemet bevaret, og Hedehøgen vandrer ogsaa her langt omkring efter Føde.

Hannerne synes at komme først om Foraaret, og de vandrer aabenbart i Selskab, idet man pludselig en Dag sidst i April eller i Begyndelsen af Maj kan se en Flok gamle Hanner kredse i Solen over Ynglepladsen; Hunnerne kommer dog meget snart efter, og de gamle Fugle finder hurtigt den tidligere Yngleplads, medens de yngre Fugle tager lidt længere Tid om at finde sig et passende Sted, som ikke altid er nær de tidligere benyttede Ynglepladser, og derved kan de unge Fugle bidrage til Artens Spredning. I yngre Hedeplantager, helst med høj Lyng og Bevoksninger af Naaletræer, der staar i Stampe, anbringes Reden; men denne er dog ogsaa fundet i mandshøje Bjærgfyrkulturer med smaa beskedne græs- og lyngbevoksede Lysninger, i ren Callunahede, i Porsmose, i højt Græs med spredte Rør og i Rørskove paa sumpet Grund. Weis fortæller følgende om denne smukke, lille Rovfugls biologiske Forhold ved Reden:

„Ved Livet paa Heden, hvor ingen Jagt bringer Forstyrrelse før længe efter, at Hedehøgens Unger er udfløjet, har den udviklet sig til at blive en af en Kærhøg at være usædvanlig blid og troskyldig Fugl, men den er meget ømfindtlig overfor Ufred og vænner sig hurtigt til at udvise den største Agtpaagivenhed mod alle mistænkelige Personer; ej heller vil den som Rørhøgen holde fast ved den en Gang valgte Yngleplads, hvis den mærker, at den er udsat for Efterstræbelser.

I den første Tid efter Ankomsten ses jævnlig alle Fuglene i Luften i Ynglepladsens Nærhed, og de er adskillig mere tilbøjelige til at gaa til Vejrs end f. Eks. Rørhøgen. Men ogsaa Hedehøgen vil til en vis Grad skifte Karakter, naar Rugningen indtræder, og der vil da komme en Tid, hvor man ser lidet eller intet til den, naar man betræder dens Enemærker.

Selve Redebygningen tager ikke lang Tid; thi Redens Konstruktion er simpel, og Materialet, der som Regel bestaar af Lyng, Græsstraa eller hvad der ellers er anvendeligt, hentes fra Redestedets Nærhed. Det er Hunnen alene, der bygger, og nogen „Hanrede“ har jeg aldrig iagttaget; men den maa jo ogsaa siges at være ganske uden Betydning, da Bunden overalt er tør nok til, at han kan sidde der; kun kan man nu og da i Redens Nærhed finde en Tue, der bærer Mærker af i særlig Grad at være benyttet til Siddeplads; men det er maaske snarere Hunnen, der her har indtaget sine Maaltider.

Selve Reden, der nærmest er at betragte som tyndt Underlag for Æggene, findes jævnlig særdeles godt gemt, hvor høj Lyng, Bjærgfyr eller Grangrene hvælver sig over den og kun levner Hunnen en snæver Aabning, hvorigennem hun kan slippe op og ned. Til andre Tider kan man træffe den saa paafaldende aabent anbragt, at man paa tre-fire Skridts Afstand kan se den rugende Fugl, hvis man da er saa heldig at opdage den. Det er en Ejendommelighed ved denne som ved saa mange andre af de Fugle, der ruger paa Jorden, at den holder paa Reden, til man omtrent træder paa den, og den har sikkert derved mange Gange reddet sin Rede; thi brun, som Hunnen er, bliver hun overordentlig vanskelig at faa Øje paa, naar Lyngen hvælver sig hen over hende; langt oftere vil hun derimod forraades af et Par hvide fældede Dun i Lyngtoppen over Reden.

Det er de gamle Hunner, der først tager Ynglepladsen i Besiddelse, og allerede omkring 18.—25. Maj vil vel de fleste af disse have begyndt at lægge Æg. De ikke helt faa etaarige Hunner, der hos denne Art kan træffes ynglende, vil derimod sjældent paabegynde Æglægningen saa tidligt, og ofte varer det en hel Uge ind i Juni, før de faar gjort Alvor af det. De er paa denne Tid sjældent vanskelige at skelne fra de gamle, idet de almindeligvis er stærkt i Gang med at afkaste deres Ungedragt, medens de ældre endnu ikke i nævneværdig Grad er begyndt at fælde.

Æggenes Antal udgør som Regel 3—5, undtagelsesvis 6 (efter Meddelelse af P. Skovgaard) og ikke helt sjældent 2, naturligvis saaledes, at de ældre Fugle særlig præsterer de større Kuld og de unge efter mine Erfaringer ikke over 3. Men Antallet 2 har jeg fundet baade hos unge og gamle Hunner og for sidstnævntes Vedkommende lagt paa et saa tidligt Tidspunkt, at det ikke kan have været et andet Kuld efter et ødelagt første. Der er imidlertid en anden Forklaring mulig paa dette usædvanlig lille Tal, og det er, at Skovskaderne kan have været der og toldet af Redens Indhold. Ganske vist paabegynder Hunnen Rugningen, saa snart første Æg er lagt, eller opholder sig i Redens umiddelbare Nærhed for ikke at udsætte sine Æg for Fare, og det vil næppe lykkes hverken Krager eller Rørhøge

at komme uset til Reden; de bliver altid jaget bort med megen Energi, især naar Hannen er hjemme. Men Skovskaderne er lumske; de ved rigtig god Besked med, hvor Hedehøgens smaa, hvide Æg ligger, og de er heller ikke uvidende om, hvorledes de skal faa fat paa dem.

Hedehøge-Hunnen underholdes under hele Rugningen af sin Mage; og hun nyder helst det Bytte, han bringer hende, i nogen Afstand fra Reden, formodentlig for ikke at forraade denne. Det hændte engang, da jeg iagttog et saadant Hedehøgepar, medens Hunnen sad og aad en Mus ved Siden af sin Mage, at jeg pludselig fik Øje paa en Skovskade, der ganske forsigtigt hoppede fra Gran til Gran for sluttelig at forsvinde ind i den tætte Gruppe Smaagraner, der omgav Reden, fra hvilken jeg lige havde set Hunnen lette, og som jeg vidste indeholdt et nydeligt Kuld paa fem Æg. Der var noget saa stilfærdigt, troskyldigt over Skadens Færd, at jeg egentlig ikke skænkede den en Tanke, før jeg noget efter saa Hedehøgen vende tilbage og i Stedet for at gaa paa Reden flyve pibende rundt over denne. Af alle de fem Æg var da kun nogle tomme Skaller tilbage, som med Mærkerne af Skovskadens Næb vidnede om det skete.

I mange Tilfælde vil det ovenfor omtalte Forhold, at Hannen forsørger sin Mage, allerede tage sin Begyndelse nogen Tid, før Rugningen indtræder, idet Hunnen efter at have udsøgt sig sin Redeplads nødig forlader denne. Hun plejer da at sidde paa et eller andet ophøjet Stade, en Enebærbusk, en Bjærgfyr eller i Toppen af en lille, udgaaet Gran, og venter her stilfærdigt, medens Hannen jager langt ude i det fjerne. Af og til ses hun dog ogsaa jagende i Ynglepladsens Nærhed; og naar Hannen drager ud, vil hun ofte følge ham et kort Stykke. Men naar Rugningen er begyndt, er det forbi med den Slags Udflugter, og med en rørende Energi passer hun denne Beskæftigelse uden nogen anden Afbrydelse end den, Fodringen giver.

Imens færdes hendes Mage langt udenfor Plantagen, over Marker, Enge og Kær, hvor han jager, hvad Tilfældet vil byde: Mus, Lærker og Fugleunger, ja undertiden endog Smaafugleæg, som sluges hele. I lange Sving krydser han lavt hen over Jorden, vuggende sig paa de hævede, stærkt buede Vinger. Da ser man ham standse et Øjeblik for nærmere at undersøge et eller andet, og i et rask Kast styrter han sig over sit Bytte; kun Spidserne af de højt hævede Vinger ser man stadig rage op over Vegetationen; saa letter han, gaar lidt til Vejrs og sætter atter Kursen mod Hjemmet, men i mere lige, rolig Flugt.

Det er som Regel paa Flugten, man lettest ser, om en forbiflyvende Hedehøg befinder sig for ud- eller hjemgaaende, et Spørgsmaal, der er af ikke ringe Interesse for den, der søger Fuglens Rede; thi Byttet, som hos de fleste andre Rovfugle allerede paa lang Afstand falder let i Øjnene, som det hænger i Fangerne, det ser man næsten intet til hos denne. Lidet som det i Reglen er af Størrelse, forsvinder det oftest ganske mellem Halens underste Dækfjer, idet det trykkes tæt op mod disse under Flugten; og man skal have gode Øjne for at faa Øje paa den svage Pukkel paa Halens underste Kontur, der fortæller en, at det er en Familiefader, der vender hjem fra Jagten.

Skønt Hedehøgen, som allerede nævnt, ikke nær kommer paa Højde med Rørhøgen, hvad Forsigtighed med eget Ve og Vel angaar, saa maa man dog lade den, at den kan være snedig nok, naar det gælder om ikke at forraade sin Rede; og det vil sjældent falde Hannen ind at komme denne nær uden at have set sig grundigt for, om noget mistænkeligt skulde have indfundet sig under dens Fraværelse. Først naar en Rundtur over det omgivende Terrain har skaffet Sikkerhed for, at alting er i Orden, ser man ham i en Bue dale ned over det Sted, hvor Hunnen ruger, og hvorfra hun allerede længe har spejdet efter hans Hjemkomst. Hun vover aldrig at lette paa eget Initiativ, og har hun opdaget, at noget mistænkeligt har taget Ophold i Redens Nærhed, underretter hun Hannen derom ved en sagte Piben, saa snart hun ser ham komme hjem med Føde, og han forsvinder straks, som havde han intet der at gøre.

Undertiden, naar Hannen vender hjem med Mad og med et sagte Kluk tilkendegiver sin Mage, at ingen Fare er paa Færde, kan det hænde, at hun slet ikke føler sig sulten, men bliver liggende paa Reden og blot med Hovedet paa Sned tager Ægtemagen i Øjesyn, medens han langsomt glider forbi. Det passer ham slet ikke; han har som Regel selv ædt det, han behøver, og at flyve længe rundt med den lille, døde Klump har han aabenbart heller ikke Lyst til. Man ser ham da Gang efter Gang sænke sig ganske lavt ned over Reden, holdende sin Mus demonstrativt frem i en af Fangerne, for at den skal se rigtig indbydende ud. Han klukker stadig med mere og mere Energi, og særlig længe varer

det da ikke, før hun maa give Køb; saa letter hun og glider først et Stykke lavt hen mellem Bjærgfyrrenes Toppe for ikke at forraade, hvorfra hun kom; først et Stykke borte stiger hun pludselig til Vejrs og forfølger pibende sin Mage, der synes at ville undfly. Dog varer det kun, til hun er kommet ham tilstrækkelig nær; saa kaster han den lille Klump, der i næste Nu gribes af hendes udstrakte Fangere, hvorpaa begge søger ned til Jorden, hun for i Ro og Mag at fortære sit Bytte, medens han søger Hvile for en kortere Stund eller sidder paa Vagt i Toppen af en lille Bjærgfyr. Efter endt Maaltid vender Hunnen tilbage til Reden paa samme Maade, som hun forlod den, sejlende saa lavt som muligt over Jorden; men endnu længe kan man se Hannen sidde og nyde de rolige Stunder. Saa letter ogsaa han til Slut, flyver en Tur hen over Reden for at se, om alt er i Orden, og stiger derpaa langsomt til Vejrs for i vide Kredse at svæve ud over Heden.“

Ifølge Weis' Iagttagelser er *Incubationstiden* 27—28 Dage; derimod angives denne f. Eks. i Practical Handbook of British Birds til at være ca. 30 Dage; Hunnen begynder at ruge, naar første eller andet Æg er lagt. I Rugetiden forlader Hunnen kun Reden, naar Hannen bringer hende Føde; og først naar Ungerne er nogle Dage gamle, og Vejret iøvrigt tillader hende det, forlader hun Reden, for selv at drive Jagt i Omegnen. Hunnens Jagtmaade er mere planløs end Hannens, og Weis har iagttaget, at for visse Pars Vedkommende er det udelukkende Hannen, som bringer Føde til Boet; Hunnen foretager Sønderdelingen af Byttet ved Reden. Det er sjældent, at Hannen overhovedet gaar ned paa selve Reden; hvis Hunnen ikke er hjemme, naar han kommer med Bytte, flyver han længe rundt og kalder først klukkende paa hende, efterhaanden gaar han over til arrige Skrig, og kommer hun alligevel ikke, gaar han med blidere Kluk ned paa Reden med Føden, som han dog aldrig selv parterer til Ungerne. Hunnen fodrer Ungerne meget ligeligt, saa det er ikke sjældent, at alle Unger kommer paa Vingerne, og dette kan endogsaa finde Sted omtrent samtidig; disse Forhold staar i skarp Modsætning til Forholdene hos Rørhøgen, hvor Weis iagttog en forbitret Konkurrence mellem Ungerne inden for samme Kuld. En stor Fordel har Hedehøgen fremfor den nævnte Kærhøg derved, at Jagt paa dens Ynglepladser i den jydske Hede etc. kun i ringe Udstrækning finder Sted før efter Midten af August; af de ca. 40 Unger, der som nævnt mærkedes af Weis (1917—18), blev saaledes kun en enkelt skudt nær Ynglepladsen, og ingen andre af disse blev skudt her eller i Udlandet.

„Hedehøgens Unger sidder knap saa længe i Reden som Rørhøgens; allerede naar de er ca. fire Uger gamle, vil Fjerklædningen ofte helt have skjult den dunede Dragt, og det beror da nærmest paa den enkelte Unges Temperament, hvornaar den vil prøve sine Vingers Kraft.[1] Længe forinden vil som Regel alle Ungerne have begyndt at vandre ud til mere aabne Pletter i Lyngen, hvor de rigtig ugenert kan røre Lemmerne, lade Solen bage de udbredte Vinger og se noget mere af Verden, end Redens trange Omgivelser tillader. Kun om Aftenen søger de tilbage, hvis de da ikke befinder sig saa godt et andet Sted, at de foretrækker at blive der. Det kan ligefrem være nødvendigt, naar man vil fotografere Hedehøgen, mens den har store Unger, at sætte Hegn om de Smaagraner, der omgiver Reden, da Ungerne ellers alt for ofte vil løbe ud og blive fodret andetsteds.

Ofte vil man, naar man noget hen i Juli søger Hedehøgens Rede, kunne finde den tom, medens talrige Dun i Lyngen viser de Veje, dens Indvaanere plejer at følge paa deres Strejfture; det synes altid at være en bestemt Hovedretning, de særlig søger, og man træffer ved at følge den Vej, Dunene angiver, paa adskillige nedtrampede Pletter, helt hvide af Dun, hvor de vandrende Ynglinge har holdt Siesta. Sluttelig er man maaske saa heldig at komme bag paa dem, hvor de ligger og soler sig i Lyngen, hvis man da ikke selv er blevet opdaget i Tide; thi da vil de som oftest have gjort sig usynlige under en lav Gran eller Bjærgfyr, hvor ingen Djævel kan opdage dem. Hvis det er en af de gamle, der har faaet Øje paa den sig nærmende Fare, vil dens advarende Skrig øjeblikkelig faa alle Hedehøgeungerne i Nabolaget til at søge i Skjul, og her bliver de liggende aldeles roligt, lige til man er ved at træde paa dem. I Modsætning til Rørhøgens Unger, der altid forsvarer sig med alle til Raadighed staaende Midler, træffer man ofte Hedehøgeunger, der, selv om de er fuldt fjerklædte og godt kunde flyve, dog ligger stille og fredeligt, naar et Menneske nærmer sig, saa at man kan tage dem op i Haanden, uden at de i mindste Maade sætter sig til Modværge, medens andre derimod gør meget energisk Brug af deres skarpe Kløer. Og dette er jo i Virkeligheden det samme Forhold, man træffer hos de smaa Rørhøgeunger, kun med den Forskel, at en spagfærdig Rørhøgeunge aldrig naar at blive

[1]) Saunders angiver, at Ungerne forlader Reden efter ca. 32 Dages Forløb. Unger er her i Landet endnu fundet i Reden indtil en Uge ind i August. Udg.

mere end et Par Uger gammel, medens Hedehøgeungen kommer til Udvikling uden Hensyn til, hvor livlig eller sløv den er.

I den første Tid, efter at Ungerne er begyndt at flyve, plejer de ligesom Rørhøgeungerne at opsøge sig bestemte Siddepladser og foretrækker naturligvis særlig saadanne, som frembyder den bedste Udsigt over Terrainet, da det jo gælder om saa tidlig som muligt at opdage de gamle, naar de vender hjem med Mad. Hvor der i Ynglepladsens Nærhed findes nogle fritstaaende Enebærbuske, vil man i Reglen kunne træffe dem alle besat med unge Hedehøge, naar man en Dag i Begyndelsen af August kommer der forbi; men hvis saadanne Siddepladser mangler, vil Ungerne lade sig nøje med den bare Jord, en Vej eller Brandlinie eller en af Statsskovenes gamle Afdelingspæle, da de ikke gerne som Forældrene giver sig af med at sidde i Træer".

Den sidste Tid, før Ungerne er flyvefærdige, hjælper Hunnen mere med til at skaffe dem Føde end i den første Tid; men naar Ungerne først er flyvefærdige, synes Hunnerne, ifølge Weis' Iagttagelser, at overlade dette Arbejde mere og mere til Hannerne og selv søge andre Egne, maaske endogsaa begynde Trækket sydpaa før den øvrige Familie; i hvert Fald traf Weis efter Midten af August kun sjældent gamle Hunner, medens Ungerne nu paa denne Tid strejfede videre og videre bort fra Ynglepladsen, særlig paa Jagt efter Firben; de enkelte Kuld holdt til at begynde med sammen, men efterhaanden opløstes Forbindelsen mellem Kuldets Søskende, som nu kun mødtes om Aftenen for i Omegnen af deres gamle Hjem at gaa til Ro. I visse Egne, hvor større Plantager har huset flere „Kolonier", kan disses Medlemmer nu benytte et fælles Nattekvarter, men ofte er det saaledes, at man ser næsten udelukkende gamle, blaa Hanner samles et Sted, de unge et andet Sted. Inden Fuglene gaar til Ro, ser man dem gerne kredse nogen Tid rundt over Samlingsstedet. Om Natten sidder de i Lyngen, helst under en lille Gran eller Fyr, der kan skærme dem mod Regnen, og herfra hører man nu og da til langt hen paa Aftenen Hannernes sagte Klukken. Paa samme Pladser kan man senere paa Aaret træffe Blaa Kærhøge overnattende. Efter første September er det sjældent, at man træffer Hedehøgene i deres sædvanlige Revir; allerede paa dette Tidspunkt er Danmarks Hedehøge begyndt Vandringen mod Syd.

Æggenes Antal er oftest 3—5; som nævnt kan 2—6 findes; 6 Æg er dog baade her i Landet og andetsteds fundet meget sjældent; fra Feldborg Plantage ($^{6}/_{6}$ 1920) foreligger et saadant Kuld paa 6 (Th. Grill).

Hedehøgens Æg er som andre Kærhøgeæg ovale og oftest ganske uplettede (hvilket gælder de af os undersøgte, danske Æg); de er hvide med blaaligt Skær, næsten uden Glans eller med svag Glans, og søgrønne i gennemfaldende Lys. Saafremt Æggene har Pletter, skal disse være meget svage, spredte, smaa eller større og af en bleg, brunrød Farve. De her fra Landet undersøgte Kuld er taget mellem $^{29}/_{5}$ og $^{20}/_{6}$. Første Æg lagt i en Rede er fundet f. Eks. 17. Maj (Fiil Sø, 1920). I Syd-Europa falder Æglægningstiden 2—3 Uger tidligere.

Hartert angiver iflg. Jourdain og Rey følgende Maal for denne Arts Æg (100 Stykker): Gennemsnit 41,54 × 32,67 mm, største 46,5 × 32,5 og 42,5 × 35,7 mm, mindste 36 × 31,8 og 41,5 × 29,6 mm; dog er det ikke helt sikkert, at alle Æg har været af denne Art; nogle stammer fra Syd-Europa (Syd-Spanien). 21 *danske* Æg tilhørende denne Art udviser følgende Maal:

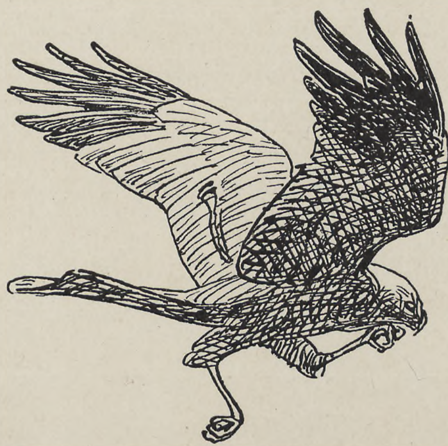
Gennemsnit:	42,3 × 33,0 mm.
Største:	46,0 × 35,6 og 44,0 × 36,0 mm.
Mindste:	37,0 × 30,0 mm.

Sammenlignet med de af Hartert nævnte Æg fra sydligere Egne, hvoriblandt som nævnt ogsaa fandtes Æg fra Syd-Spanien, er de danske Æg altsaa lidt større, et Forhold, som vi oftere finder udtrykt i Maalene af Rovfugleæg her fra Landet. Æggets Vægt skal være omkring 2,02 gr.

Læge Th. Grill besidder et Kuld Kærhøgeæg, taget i Lundergaard Mose i Vendsyssel $^{5}/_{6}$ 1892; det er angivet at tilhøre den Blaa Kærhøg; imidlertid ligger Maalene indenfor Hedehøgeæggets Variationsgrænser (de er nemlig 42—45 mm og 34—35 mm), hvorfor vi her antagelig har med et Kuld af Hedehøgen at gøre. Forvekslinger af smaa Æg af den ene og store af den anden er dog nærliggende.

Muligvis vil en nøjere Undersøgelse af Farvetegningen af Gabet og Tungen hos de forskellige Kærhøgearters smaa Unger kunne give værdifulde Bidrag til Identificeringen af disse (Heinroths og Rosenbergs Notitser herom synes at pege i denne Retning).

Hedehøgens *Føde* er allerede foran omtalt i Forbigaaende og bestaar fortrinsvis af smaa Pattedyr, Smaafugle, Fugleæg, Krybdyr og Insekter. Et Par Hedehøge her fra Landet (fra August Maaned) indeholdt Rester af Lærke, en lille Spurvefugl og af Græshopper (Johs. Ferdinand). Forskellige andre Eksemplarer her fra Landet havde ædt Mus, Lærker, Hvid Vipstjert og andre Smaafugle samt Firben, og disse sidste undertiden i stort Antal. Schaanning fandt Rester af Anthus og vist Tringa i det i Norge skudte Eksemplar. Som Fødeemner kan iøvrigt nævnes følgende (ifølge Undersøgelser af Chernelháza, Bittera m. fl.): Mus, Hamster, Agerhøne, Sanglærke, Toplærke, Engpiber, Drossel, Æg af forskellige Fugle, Firben, Hugorm, Frøer, Tudser, Græshopper, Biller og andre Insekter, Orme. Der er intet, der tyder paa, at Hedehøgen under sit Ophold her i Landet i nogen blot nævneværdig Grad kommer Menneskets Interesser paa tværs, hvorfor den under hele sit Ophold her burde have Lovens fulde Beskyttelse. Denne smukke Rovfugl er en saadan Fryd for Øjet i Hedeegnenes brune og mørkgrønne, dystre Farver, at man maa haabe, at den kan bevares og maaske vinde yderligere Terrain her i Danmark, hvor ellers alle andre af dens Familie mere og mere taber Fodfæste.



BLAA KÆRHØG, Circus cyaneus cyaneus (L.).

Falco cyaneus. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. XII, I, 1766, Side 126. — Falco griseus. Gmelin. Syst. Nat. I, 1, 1788, Side 275. — Circus cinereus. Brehm: Handb. Naturg. Vög. Deutschl., 1831, Side 94. — Falco cyaneus, L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 33. — Circus strigiceps. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 90. — Circus cyaneus (L.) Skand. Fugle. Anden Udg. ved Collin, 1875—77, Side 52. — Circus cyaneus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 274. — Circus cyaneus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Circus cyaneus cyaneus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21 (1913), Side 1139. — Circus cyaneus cyaneus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby 1924, Side 154. — Circus cyaneus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 193. — Circus cyaneus cyaneus (L.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 18. — Circus cyaneus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar 1926, Side 156. — Circus cyaneus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 84. — Circus cyaneus c. (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas 1928, Side 302. — Circus c. cyaneus (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 438.

Danske Navne: Blaa Kærhøg, Kornfalk, Blaafalk, Uglehøg, Hedefalk.
Svenske „ : Blå Kärrhök, Kärrhök med halskrage, Blåhök, Hedhök.
Norske „ : Blaahøg, Blaa Kjærhøg, Sumphøg, Myrhøg.
Finske „ : Sinihaukka.
Tyske „ : Kornweihe, Blaue Weihe, Blaufalke, Ringelfalke, Weisse Weihe, Mehlvogel, Kornvogel.
Hollandske „ : Blauwe Kuikendief.
Engelske „ : Hen-Harrier.
Franske „ : Busard Saint-Martin.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl; Vingelængden hos Hannen mellem 320 og 350 mm; hos Hunnen mellem 358 og 380 mm. *Den udfarvede Han* er askegraa paa Hovedet, Forhalsen og hele Oversiden, kun med et mørkere brunligt Anstrøg paa Skulderfjerene og i Nakken med en Rest af ungdommeligt farvede, brungulligt hvide Fjer med brede, mørke Skaftstriber. Meget gamle Hanner er saa at sige helt askegraa paa Oversiden. *Overhaledækfjerene er rent hvide.* Undersiden er hvid, ofte med enkelte smaa, graa eller brunlige Stænk paa Brystet. *Vingen uden Tværbaand. Hunnen* er glinsende sortebrun paa Oversiden. Fjerene paa Issen og Baghalsen med brede, lyse, rustgule Kanter; Fjerene paa Forvingerne og Skuldrene med lyse Randpletter. Undersiden er hvidlig gulbrun, hver Fjer med bred, mørkebrun Skaftstribe eller Plet. *Unge Hanner* ligner meget de gamle Hunner; *unge Hunner* er derimod som Regel varmere rustgule paa Undersiden. En Krans af korte Fjer, som strækker sig i en Bue bag hvert Øje, danner hos baade unge og gamle Fugle *et tydeligt og under Hagen sammenhængende „Slør“.* — Fødderne gule. Iris hos gamle Fugle gul, hos unge brun. — *Indskæringen paa 2den Haandsvingfjers Yderfane ligger under Haanddækfjerenes Spidser. Indskæring findes paa 1ste, 2den, 3die og 4de Haandsvingfjers Inderfane.*

Forekomst i Danmark: Ret almindelig paa Trækket; nogle overvintrende; kendes ikke med Sikkerhed som ynglende.
„ paa Færøerne: Har et Par Gange vist sig paa Færøerne som tilfældig Gæst.
„ paa Island: Ingen.
„ i Grønland: „

Beskrivelse af Fjerdragten: Dunungen er hvid; paa Hals, Ryg og særlig paa Vingerne med svagt rødligt, flødefarvet Anstrøg (Hartert).

Den unge Hun i første Fjerdragt ser saaledes ud: Fjerene paa *Oversiden af Hovedet* er sortebrune med lyse, rustbrune Fjerkanter. Fjerene omkring og bag Øjet er nærmest sorte; Øjenbrynstriben samt et Parti under Øjet flødefarvede. Ørefjerenes bageste Del mørkt chokoladebrune. De korte Fjer i det under Hagen helt sammenhængende Slør er hvidligt rustgule med skarpttegnede, brunsorte Skaftstriber. *Strubens Fjer* er lysere (gule), næsten flødehvide med mørke, smalle Skaftstriber. Baghalsens

Fjer sortebrune med brede, rustgule Kanter, som er lysest, nærmest gullighvide ved Nakken. *Ryggens og Overgumpens Fjer* er glinsende sortebrune, flere af Fjerene paa Skulderpartiet har store, rustgule Randpletter. Fjerene paa *Vingernes Overside* er ligeledes glinsende sortebrune med meget svag, grønlig Metalglans. Paa Forvingen har de fleste af Fjerene store, rustgule Randpletter eller Kanter. *Overhaledækfjerene* er hvide, hos mange Individer med større eller mindre mørkebrune eller gulbrune, draabeformede eller spidse Skaftpletter. *Forhalsens, Brystets, Bugens og Undergumpens Fjer samt Underhaledækfjerene* har en varm, lysere eller mørkere, rustgul Farve med lange, mørkebrune eller rødbrune Skaftstriber; disse er bredest paa Halsen, Forbrystet og Kropsiderne, ganske smalle paa Undergumpen og Underhaledækfjerene. *Skinnebenenes og Mellemfodens* Fjer er ensfarvet rustgule, undtagen de lange Skinnebensfjer, „Bukserne", som har lange, smalle, brune eller rødbrune Skaftstriber. *Undervingedækfjerene* har samme Farve som den øvrige Underside; de længste af dem er dog hvide med brede, mørke Tværbaand eller ofte helt mørke med hvide Randpletter og Kanter. *Haandsvingfjerene* er sortebrune; Størsteparten af de brede Dele af Inderfanerne er gullighvid med 4—5 mørke Tværbaand. Yderfanerne, særlig paa de første 5 Haandsvingfjer, har et graaligt Anstrøg. Alle Fjerene har, navnlig omkring Spidserne, smalle, flødehvide Rande. *Armsvingfjerene* er ligeledes sortebrune med Bronzeglans, lidt lysere graabrune paa Inderfanerne; Undersiderne med 3—4 hvidlige Tværbaand og flødehvide Rande om Spidsen af hver Fjer. *Halens Styrefjer* er sortebrune med 3—4 brede, rustgule Tværbaand, der paa den inderste Del af Fjerene næsten gaar over i rent hvidt. Paa de to midterste Fjer er Tværbaandene mere utydelige, idet de er mørkere, nærmest brune eller graabrune. Spidserne af Fjerene er smudsigt rustgule, deres allerydersté Kanter er næsten flødehvide.

Denne Dragt afbleges stærkt i Løbet af Fuglens første Vinter, særlig den smukke, varme, rustgule Tone paa Undersidens Fjer er det følgende Foraar saa afbleget, at disse nærmest maa kaldes gullighvide, og Oversidens varme, sortebrune, glinsende Farve er afbleget til en mat, graaligbrun Tone. I denne Dragt kan Hunnen af og til træffes ynglende.

Naar Fuglen er ca. 15—16 Maaneder gammel (for de Fugles Vedkommende, som har ynglet som eetaarige, falder Tidspunktet dog sikkert lidt senere), fælder den denne slidte, ungdommelige Dragt og gaar i Løbet af Efteraarsmaanederne og de første Vintermaaneder over i den voksne Fugls udfarvede Dragt, der da som Regel maa siges at være opnaaet, naar Fuglen er ca. 18—19 Maaneder gammel.

Denne, den udfarvede gamle Huns Dragt, ser saaledes ud: *Fjerene paa Oversiden af Hovedet* er sortebrune med rustbrune Kanter. Fjerene under og bag Øjet er hvidgule. Øjenbrynstriben og den forreste Del af Ørefjerene flødefarvede. Ørefjerene iøvrigt rustbrune med udflydende, mørkebrune Skaftstriber. *Slørets Fjer* er hvidlig rustgule paa Hovedets Sider, hvidgule under Hagen, med skarpttegnede, sortebrune Skaftstriber. *Baghalsens Fjer* sortebrune med brede, lyse, rustgule Kanter. *Ryggens og Overgumpens Fjer* er glinsende sortebrune, de sidste med rustrøde Spidser. Fjerene paa *Vingernes Overside* er mørkebrune; særlig de længste Dækfjer har lyse, rustgule Randpletter. Paa Forvingens Fjer er Randpletterne og Fjerrandene mere rustfarvede. *Overhaledækfjerene* er rent hvide, dog har de hos mange Individer mørkebrune eller lysere gulbrune, spidse, ofte draabeformede Skaftpletter. *Forhalsens, Brystets, Bugens og Undergumpens Fjer* samt *Underhaledækfjerene* er lyst gulbrunligt hvide, mørkest paa Forhalsen og Forbrystet, med brede, mørkebrune, paa Brystet og Bugen draabeformede Skaftstriber. Paa den nederste Del af Bugen samt paa Undergumpen er Pletterne mere rustbrune, ligeledes paa Underhaledækfjerene, hvor de desuden er større, oftest meget brede. Paa Kropsiderne er Skaftstriberne saa dominerende, at der dannes store, lyse Randpletter. *Undervingedækfjerene* er gullighvide, paa de længste med saa brede, graabrune Skaftstriber, at Fjerene nærmest er graabrune med lysere Kanter eller Randpletter. *Haandsvingfjerene* er sortebrune; Størsteparten af den brede Del af Inderfanerne er gullighvid med 4—5 sortebrune Tværbaand. Yderfanerne, særlig paa de 5 første Haandsvingfjer, har et graaligt Anstrøg. Alle Fjerene er mørkest ud mod Spidserne, som er omgivet af smalle, flødehvide Rande. Paa Undersiden af Vingen ses de mørke Tværbaand endnu tydeligere, idet Inderfanerne og Størstedelen af Yderfanerne her er næsten hvide. *Armsvingfjerene* er ligeledes sortebrune, lidt lysere graabrune paa Inderfanerne, med 3—4 lyse, rustbrunligt hvide Tværbaand og smalle, flødehvide Rande omkring Spidserne af Fjerene. *Halens Styrefjer* er sortebrune med 3—4 brede, rustgule Tværbaand; de inderste Dele af Fjerene gaar over i næsten rent hvidt. Paa de to midterste Fjer er Tværbaandene mere utydelige, idet de nærmest er graabrune, som Regel

mere graalige end hos unge Fugle. Spidserne af Fjerene er smudsigt rustgule, deres allerydersté Rande nærmest flødehvide.

Om denne, den gamle Huns Dragt, undergaar væsentlige Forandringer ved næste eller følgende Fjerskifter, kan ikke med Bestemthed siges af det foreliggende Materiale, men det synes ikke saa.

En ung Hun er afbildet paa Tavle LII, og en udfarvet Hun paa Tavle LIII.

Ialt har 42 Hunner foreligget til Undersøgelse, deraf de 40 stammende fra Danmark. Af disse var 30 unge Fugle indtil 15 Maaneder gamle, og 10 gamle, udfarvede Hunner. To Eksemplarer var i saa stærk Fældning, at deres Vingemaal ikke kunde medregnes. De 29 unge Hunner viser ifølge vedføjede Maaleliste følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 370,2 mm, Næblængde 17,8 mm og Mellemfodens Længde 76 mm. Vingelængden svingende mellem 358 mm og 380 mm. De 9 udfarvede Hunner viser følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 371,2 mm, Næblængde 18,2 mm og Mellemfodens Længde 76,4 mm. Vingelængden svingende mellem 360 mm og 378 mm. — Gamle Fugle synes saaledes efter Gennemsnitsmaalene at være ubetydeligt større end unge, men Vingelængden kan dog hos gamle og unge Hunner siges at være paa det nærmeste ens, svingende mellem *358 og 380 mm.*

En ung Hun, der findes paa Zool. Museum, og som er skudt paa Nolsø, Færøerne, den 15. Oktober 1895, har ganske tilsvarende Maal, nemlig: Vingelængde 362 mm, Næblængde 17,5 mm og Mellemfodens Længde 76 mm.

Unge Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Svenstrup v. Borup, Septbr. 1895	380 mm	19 mm	74 mm
Gundsømagle 11/10 1916	379 „	18 „	80 „
Varde 1/11 1897	379 „	17,5 „	76 „
Gaunø, Næstved 21/11 1908	378 „	18 „	75 „
Amager 6/10 1920	378 „	18 „	76 „
Søborghus Mose 18/10 1906	377 „	18 „	77 „
Amager 27/1 1895	376 „	17,5 „	78 „
Taarnborg, Korsør 29/10 1908	375 „	17,5 „	75 „
Vallø 19/10 1906	375 „	18 „	75 „
Torbenfeldt 25/10 1914	375 „	18,5 „	—
Ørsted v. Aarup 16/10 1918	372 „	18 „	77 „
Gaunø, Næstved 18/4 1908	372 „	17 „	78 „
Djursland 20/10 1920	372 „	19 „	75 „
Svenstrup 2/1 1917	372 „	17,5 „	75 „
Nymindegab 20/12 1914	371 „	17,5 „	76 „
Stege 24/10 1909	370 „	18 „	77 „
Bøtø, Falster 17/10 1899	370 „	17,5 „	78 „
Søborghus Mose 18/10 1906	370 „	18 „	75 „
Amager 10/11 1895	369 „	18 „	75 „
Tølløse 12/9 1897	369 „	17 „	74 „
Hardenberg, Lolland, Okt. 1898	368 „	17,5 „	75 „
Saltholm 24/1 1929	366 „	—	78 „
Hørby Skov, Maarsø, med. Novbr. 1907	365 „	17 „	75 „
Basnæs, Skelskør 15/11 1909	362 „	17 „	77 „
Wedellsborg 22/9 1905	361 „	17 „	76 „
Grenaa 13/9 1922	360 „	17 „	75 „
Nymindegab 27/1 1914	360 „	18 „	76 „
Gaunø, Næstved 18/11 1909	358 „	18,5 „	75 „
Rødby 10/3 1908	358 „	18 „	76 „
29 unge Hunner i Gennemsnit:	370,2 mm	17,8 mm	76 mm
Største Maal:	380 „	19 „	80 „
Mindste „ :	358 „	17 „	74 „
Gamle Hunner fra Danmark			
Bur 3/1 1920	378 mm	19 mm	—
Skelskør 12/1 1916	377 „	18 „	80 mm
Gundsømagle 28/9 1919	377 „	18 „	76 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Lammefjord 20/11 1911	375 mm	17,5 mm	77 mm
Lindenborg 8/10 1922	374 „	19 „	77 „
Hedehusene 30/9 1911	370 „	19 „	78 „
Varde Omegn 10/11 1898	366 „	18 „	75 „
Tranekær, Langeland 20/6 1908	364 „	17,5 „	73 „
Gaunø, Næstved 9/11 1908	360 „	18 „	75 „
9 gamle Hunner i Gennemsnit:	371,2 mm	18,2 mm	76,4 mm
Største Maal:	378 „	19 „	80 „
Mindste „ :	360 „	17,5 „	73 „

Den unge Han ligner ikke helt den unge Hun paa Fjerdragten; ganske vist er Oversiden saa at sige som hos Hunnen, men Fjerene paa hele Undersiden er lyst hvidgule, i Reglen med meget mindre af den varme, rustgule Tone, som er saa fremtrædende hos den unge Hun; kun „Buksernes“ Fjer og Underhaledækfjerene har den samme varme, rustgule Tone som hos Hunnen, men de mørke Skaftstriber er her oftest meget større, og særlig paa Underhaledækfjerene danner de tidt store, draabeformede Pletter, men kan dog ogsaa hos enkelte Individer svare ganske til Hunnens Fjer. De to midterste af Halens Styrefjer er oftest noget mere graalige end hos unge Hunner. Saaledes ligner de unge Hanner i første Fjerdragt næsten de gamle, udfarvede Hunner og lader sig med Sikkerhed ofte kun skelne fra disse paa Størrelsen, idet de, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, er en hel Del mindre.

Denne Dragt afbleges paa lignende Maade som hos Hunnen, men fældes dog mindst et Par Maaneder tidligere end dennes, idet den voksne Dragts blaa Fjer bryder frem i hvert Tilfælde i Juni og Juli Maaned.

Et Eksemplar paa Zool. Museum, skudt ved Videbæk 28/7 1908, samt to Eksemplarer i Lehn Schiølers Samling, det ene skudt 4/7, det andet 15/7 1923 i Frankrig, er saaledes i meget stærk Fældning til første voksen Dragt.

Et Eksemplar, som ligeledes findes i Lehn Schiølers Samling, skudt 26/8 1917 paa Gundsømagle Holme, er næsten færdigfældet til den voksne Fugls første Dragt, men har dog endnu enkelte af den slidte Ungfugledragts Fjer tilbage, særlig paa Ryggen, Baghalsen og Hovedet. Et lignende Eksemplar findes paa Zool. Museum; det er skudt saa sent som 28/9 1921, Sejrup ved Thyregod.

Denne den voksne Fugls første Dragt, som saaledes i hvert Tilfælde er opnaaet, naar Fuglen er ca. 17—18 Maaneder gammel, ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er blaaligt askegraa med et svagt, brunligt Anstrøg paa den forreste Del af Panden, hver Fjer med sortebrunt Skaft. Øjenbrynstriben samt et Parti under Øjet er mere hvidgraat. Ørefjerene er ensfarvet blaalig askegraa. *Slørets Fjer* er lidt lysere graa, og Hagen er næsten hvid. *Baghalsens* Fjer er graablaa med mørkere Skafter og et svagt brunligt Anstrøg, særlig mod Spidserne af Fjerene. I Nakken findes et Parti af ungdommeligt farvede Fjer; disse er saaledes gulbrunligt hvide med brede, mørkebrune Skaftstriber; *Ryggens Fjer* er smudsigbrungraa, særlig de yderste Dele af Fjerene, som nærmest er graabrune. *Fjerene paa den nederste Del af Ryggen* og paa *Overgumpen* er blaaligt askegraa. *Overhaledækfjerene* er rent hvide. *Vingernes Overside* er askegraa med et svagt brunligt Anstrøg, særlig paa de længste Dækfjer. *Fjerene paa Forhalsen* er lyst graablaa. *Hele den øvrige Underside* er hvid, kun med enkelte smaa, graa Stænk paa Forbrystets Fjer, samt af og til enkelte smaa Pletter paa Underhaledækfjerene. Hos enkelte Individer er Pletterne paa Forbrystet og paa Underhaledækfjerene noget mere dominerende, saaledes at de f. Eks. paa Forbrystet kan danne et, ganske vist meget svagt, Tilløb til Tværstribning. *Undervingedækfjerene* er rent hvide. De første 5—6 af *Haandsvingfjerene* er nærmest sorte, de øvrige lyst graablaa, alle med et større eller mindre hvidt Parti paa Inderfanen samt lysere, næsten flødehvide Rande i Spidserne af Fjerene. Oftest har Yderfanen paa de 5 første ellers sorte Fjer et graaligt Anstrøg. *Armsvingfjerene* er graablaa med et hvidt Parti paa de yderste Dele af Inderfanerne samt Tilløb til 3—4 smalle, graasorte Tværbaand. Den yderste Del af hver Fjer er graasort, omgivet af en smal, lys, graa, næsten flødehvid Rand omkring Spidsen. Af Halens Styrefjer er de yderste renest hvide, de 4—6 midterste mere smudsigt graablaa, de to midterste er næsten rent graablaa, alle, undtagen de to midterste, med brede, ufuldstændige, mørkere Tværbaand. Alle Styrefjerene har deres yderste Spidser næsten flødehvide.

Denne Dragt undergaar visse Forandringer i de følgende aarlige Fjerskifter; Farverne bliver saaledes renere og klarere, blaaligt askegraa paa Oversiden, og Bugen bliver renere hvid uden graa Stænk. Af de undersøgte 22 gamle Hanner, som findes i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger, viser i hvert Tilfælde tre Eksemplarer, at endog de ungdommeligt farvede Fjer, som findes i Nakken, forsvinder helt hos gamle, fuldt udfarvede Fugle.

Et Eksemplar i Lehn Schiølers Samling, skudt 8/5 1912 i Engelholms Omegn i Sverige, er saaledes i denne fuldt udfarvede Dragt. *Hele Fuglens Overside og Forhalsen* er smukt graablaa med kun ganske lidt brunligt Anstrøg paa enkelte af Nakkens og Ryggens Fjer. *Overhaledækfjerene* er rent hvide, og hele Undersiden saa at sige ogsaa rent hvid, kun med enkelte ganske smaa og utydelige Stænk paa nogle af Forbrystets og Kropsidernes Fjer.

En ung Han er afbildet paa Tavle LII og to gamle Hanner paa Tavle LIII.

Ialt har 55 Hanner foreligget til Undersøgelse, deraf 50 fra Danmark. 27 Eksemplarer var unge Fugle i ungdommelig, brun Dragt og 21 gamle, udfarvede Fugle i blaa Dragt, altsaa over 16—17 Maaneder gamle. To Eksemplarer var i saa stærk Fældning, at deres Vingemaal ikke kunde medregnes. De 27 unge Fugles Gennemsnitsmaal er ifølge vedføjede Maaleliste følgende: Vingelængde 331,8 mm, Næblængde 15,4 mm og Mellemfodens Længde 68,4 mm. Vingelængden svingende mellem 320 mm og 342 mm. 21 gamle Fugle fra Danmark samt et Eksemplar fra Sverige har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 336,7 mm, Næblængde 15,5 mm og Mellemfodens Længde 69,2 mm. Vingelængden svingende mellem 330 mm og 350 mm. Størrelsesforskellen paa gamle og unge Hanner synes saaledes at være noget mere udtalt, end det er Tilfældet for gamle og unge Hunners Vedkommende, men særlig betydelig kan den ikke siges at være. Vingemaalet hos gamle og unge Hanner svinger altsaa mellem 320 og 350 mm, hvilket er ca. 30—35 mm under Hunnernes Vingemaal, saaledes at Vingelængden afgiver et brugeligt Skelnemærke mellem Kønnene, hvad der særlig kan være af Betydning, hvor det drejer sig om at skelne mellem de unge Fugle eller mellem unge Hanner og gamle Hunner.

Unge Hanner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Høgild ved Herning 18/10 1917	342 mm	16,5 mm	70 mm
Bøtø, Falster 5/10 1898	340 „	15,5 „	69 „
Nymindegab 2/1 1928	339 „	15,5 „	68 „
Oxbøl 28/9 1915	338 „	16 „	69 „
Amager 29/9 1918	338 „	15,5 „	70 „
Nymindegab 23/10 1920	337 „	16,5 „	68 „
Bønnerup Mark, Grenaa 6/11 1907	336 „	16,5 „	70 „
Thy 12/10 1898	336 „	15 „	73 „
Sjælland 10/11 1899	335 „	15 „	68 „
Danmark	334 „	15 „	—
Hagested, Holbæk 25/9 1897	333 „	—	70 „
Holsteinborg, Skjelskør 28/10 1897	332 „	15,5 „	66 „
Gaunø, Næstved 15/11 1909	332 „	15,5 „	70 „
„ „ 24/11 1909	332 „	15 „	64 „
Amager 12/10 1920	331 „	15 „	69 „
Hedehusene 1/10 1911	330 „	15,5 „	70 „
Holte Mark 14/9 1880	330 „	15 „	70 „
Ravnebjerg ved Tranekær 1/3 1910	329 „	15 „	66 „
Nymindegab 8/12 1915	329 „	15 „	—
Gaunø, Næstved 14/10 1909	329 „	16 „	69 „
Lerchesminde 7/1 1900	329 „	15,5 „	67 „
Amager 4/12 1918	327 „	15 „	65 „
Kongens Enghave 16/9 1922	326 „	16 „	69 „
Djursland 18/3 1922	325 „	15,5 „	68 „
Marienborg, Møen 27/2 1908	325 „	15 „	67 „
Bøtø, Falster 28/2 1901	324 „	15 „	69 „
Torbenfeldt 11/11 1916	320 „	15 „	67 „
27 unge Hanner i Gennemsnit:	331,8 mm	15,4 mm	68,4 mm
Største Maal:	342 „	16,5 „	73 „
Mindste „ :	320 „	15 „	64 „

Gamle Hanner fra Danmark (eet Eksemplar fra Sverige)	Vinge	Næb	Mellemfod
Grenaa 1/11 1922	350 mm	15,5 mm	70 mm
Tølløse 11/12 1899	349 „	15,5 „	68 „
Ribe Omegn 4/1 1928	342 „	15 „	70 „
Grenaa 25/1 1906	340 „	15 „	71 „
Torbenfeldt 14/11 1912	340 „	15 „	71 „
„ 7/2 1914	340 „	15,5 „	70 „
Præstø 31/10 1915	340 „	15,5 „	—
Vildbjerg 24/11 1918	339 „	16 „	71 „
Saltø ved Næstved 1/12 1887	339 „	15 „	70 „
Engelholm, Sverige 8/5 1912	335 „	16,5 „	70 „
Lerchenborg 20/3 1916	335 „	16 „	72 „
Holbæk 8/10 1920	335 „	15 „	70 „
Beder 25/3 1921	335 „	16 „	68 „
Nymindegab 13/12 1915	335 „	15,5 „	66 „
Langeland 28/2 1895	334 „	15 „	67 „
Gaunø, Næstved 9/11 1908	333 „	15 „	67 „
Paabøl Plantage, Tarm, Febr. 1892	333 „	15 „	68 „
Eskildstrup, Korsør 17/10 1918	332 „	15,5 „	68 „
Martofte ved Dalby 24/4 1909	331 „	15,5 „	71 „
Gundsømagle Holme 26/8 1917	331 „	16 „	69 „
Hillerød 1856	330 „	16 „	69 „
Gaunø, Næstved 26/11 1909	330 „	15 „	69 „
22 gamle Hanner i Gennemsnit:	336,7 mm	15,5 mm	69,2 mm
Største Maal:	350 „	16,5 „	72 „
Mindste „ :	330 „	15 „	66 „

Iris er gul hos gamle Fugle, brun hos unge. Næbbet er sort; Vokshuden gul. Vingerne er lange. 1ste Haandsvingfjer kortere end 6te; 2den nærmest lige saa lang som 5te; 3die og 4de længst, nærmest lige lange. 2den med Indskæring paa Yderfanen under Haanddækfjerenes Spidser. 3die, 4de og 5te med en stærk Indskæring omtrent paa Midten af Yderfanerne. Indskæring findes paa Inderfanen af 1ste, 2den, 3die og 4de Haandsvingfjer. Halen ca. 230—275 mm lang og afrundet. Fødderne gule med sorte Kløer. Mellemfoden fjerklædt paa den øverste Trediedel af Forsiden, nøgen paa Bagsiden. Forsiden beklædt med Tværskinner. Tæerne er ret korte i Forhold til den lange Mellemfod. 2den Taa, uden Klo, noget kortere end 4de; med Kløer er de nærmest lige lange, idet 2den Taas Klo er kraftigere end 4de Taas.

		Brystben		Bækken
8 unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Wedellsborg 22/9 1905	54 mm	31 mm	36 mm	33 mm
Søborghus Mose 18/10 1906	59 „	31 „	37 „	33 „
Torbenfeldt 25/10 1914	56 „	31 „	37 „	33 „
Svenstrup 2/1 1917	55 „	31 „	36 „	35 „
Søborghus Mose 18/10 1906	54 „	30 „	34 „	32 „
Djursland 20/10 1920	56 „	30 „	37 „	—
Amager 6/10 1920	56 „	29 „	35 „	35 „
Vallø 19/10 1906	56 „	28 „	35 „	32 „
Gennemsnit:	55,8 „	30,1 „	35,9 „	33,3 „
5 gamle Hunner				
Skelskør 12/1 1916	57 mm	33 mm	38 mm	33,5 mm
Hedehusene 30/9 1911	59 „	32 „	36 „	35 „
Lammefjorden 20/11 1911	59 „	31 „	39 „	35 „
Torbenfeldt, ult. September 1912	59 „	31 „	35 „	35 „
Gundsømagle 28/9 1919	56 „	31 „	36 „	35 „
Gennemsnit:	58 „	31,6 „	36,8 „	34,7 „



Hedehøg, Circus pygargus (L.).

Gammel Han, ♂ ad. 9/5 1915. Varde Plantage. (Flyvende).

Blaa Kærhøg, Circus cyaneus cyaneus (L.).

Ung Hun, ♀ juv. 18/10 1906. Søborghus Mose. Ung Han, ♂ juv. 1/10 1911. Hedehusene.

(Øverst til venstre en flyvende, gammel Han).





Blaa Kærhøg, Circus cyaneus cyaneus (L.).

Gammel Han, ♂ ad. 25/1 1906. Grenaa.

Gammel Hun, ♀ ad. 28/9 1919. Gundsømagle.

Gammel Han, ♂ ad. 31/10 1915. Præstø.



4 unge Hanner	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Torbenfeldt 11/11 1916	50 mm	29 mm	35 mm	30 mm
Amager 12/10 1920	51 „	28 „	33 „	31,5 „
Bøtø, Falster 5/10 1898	51 „	28 „	32 „	—
Hedehusene 1/10 1911	49 „	26 „	32 „	31 „
Gennemsnit:	50,3 „	27,8 „	33 „	30,8 „
1 gammel Han				
Lerchenborg 20/3 1916	53 mm	29 mm	35 mm	32 mm

Det ses heraf, at de voksne Fugles Brystben og Bækken synes at være lidt større end de unge Fugles og ligeledes, at Hunnens Brystben og Bækken er større end Hannens.

Den Blaa Kærhøgs eurasiske Race, *Circus cyaneus cyaneus* (L.), er udbredt over Europa og Sibirien, hvorfra den paa Trækket vandrer til Nordøst-Afrika, Indien, Kina og Japan. I Nord-Amerika findes den nærstaaende Race *C. cyaneus hudsonius* (L.).

Den Blaa Kærhøg findes udbredt som Ynglefugl til alle Sider for Danmark, idet den mod Nord findes til ca. 69° n. Br., mod Syd til Nord-Spanien og Nord-Italien, og mod Øst ind gennem Central- og Nord-Asien, Syd for Tundra-Omraadet.

Arten har ikke vist sig i Grønland eller paa Island, hvorimod den et Par Gange er truffet paa *Færøerne* som Gæst; herfra angives en Hun skudt paa Nolsø 15. Oktober 1895 (Vidensk. Meddel. 1896, Side 117), og et Eksemplar i brun Dragt fandtes ilanddrevet 13/1 1900 i Nolsøvig (K. Andersen; Skelet paa Zoologisk Museum). Eksemplarerne trufne paa Færøerne er antagelig kommet dertil fra Orkneyøerne, hvor den endnu er Ynglefugl.

Paa de *britiske Øer* findes den som Ynglefugl paa Orkneyøerne, de ydre Hebrider og i nogle af Irlands Bjergegne; i England og Wales findes den ynglende nogle Steder, f. Eks. endnu 1923 to Par i Shropshire; som Vintergæst og gennemtrækkende i Foraar og Efteraar træffes den ogsaa. I *Holland* er den aftaget stærkt som Ynglefugl, og kun enkelte Par synes endnu at forekomme. Ind gennem *Tyskland* er den talrigere end Rørhøgen, selv om den ikke er nogen talrig Ynglefugl; den er her som andre Steder i Europa i Tilbagegang. Den er kendt ynglende op til nyeste Tid ikke langt fra vor sydlige Grænse, f. Eks. Juist (Østfrisiske Øer, O. Leege), og flere Steder i Hannover bl. a. ved Soltau (1921). Det er derfor mærkeligt, at den endnu ikke med Sikkerhed er paavist ynglende her i Danmark, saa meget mere, som den tillige er en ikke helt sjælden Ynglefugl Nord og Nordøst for os, særlig i Sverige og Finland.

I *Norge* viser den sig paa Sørlandet kun paa Træk og er paa Vestlandet kun observeret en enkelt Gang, hvorimod den i Østlandet, Trøndelag og Nord-Norge er Ynglefugl, om end ret sjælden; ogsaa i Syd-Varanger er den nu truffet ynglende, 8/6 1927 (Schaanning). I *Sverige* findes den særlig i Norrlands Myrlandskaber, og den kendes som Ynglefugl saa langt mod Nord som ved Karesuando, Muonioniska og Kiruna; Sydgrænsen i Sverige synes ikke sikkert kendt, men i hvert Fald har den i nyeste Tid ynglet ved Kvismaren i Närke. I *Finland* er den udbredt hovedsagelig i den nordlige Del.

I *Danmark* har den Blaa Kærhøg muligvis ynglet enkelte Steder, men der foreligger dog intet sikkert Bevis herfor. Kjærbølling (1852) angiver, at den ankommer i April og trækker bort i Oktober og November, men anfører som Ynglesteder kun „den jydske Hede", iflg. Brüel (se Omtalen heraf under Hedehøgen, Side 218). Collin er ligesaa usikker i sin Omtale af den som Ynglefugl, men nævner bl. a., at Mechlenburg har set den „jevnligt om Sommeren i Omegnen af Flensborg", og at Collett skal have set den 2 Gange i Sommeren 1862 ved den udtørrede Sø ved Aalykkegaard ved Odense. Den angives af den brave Jæger Justesen at have ynglet i 1880 ved Von Aa og Stadilfjord ved Ringkøbing (Collin 1888, Side 18), men her kan foreligge en Forveksling med en anden af vore i disse Egne ynglende Kærhøgearter. Den anføres endvidere, uden nærmere Bevis, at have ynglet i Bøtø Nor (Svend Teilmann, Dansk Jagttidende, 43, 1926—27, Side 128). Endelig forefindes et Kuld Æg af en Kærhøg taget i Lundergaard Mose i Vendsyssel 5/6 1892 (Th. Grill), der henføres til denne Art, men se herom under Hedehøgen Side 223.

Den Blaa Kærhøg besøger særlig Danmark om Efteraaret efter ca. 10. September, men en Del overvintrer her til Tider, saa den er at træffe gennem alle Vintermaanederne indtil April. Selv om den

er en aarlig Gæst, er den dog kun visse Aar at betegne som talrig. Af 124 skudte, sikkert bestemte Eksemplarer, falder følgende Antal paa de respektive Maaneder[1]: August: 1, September: 18, Oktober: 41, November: 26, December: 9, Januar: 7, Februar: 6, Marts: 8, April: 6, Maj: 1, Juni: 1, Juli: 0. I September er der aabenbart flere gamle end unge Fugle, i Oktober langt flere unge end gamle, hvorefter begge Aldersklasser synes ret ligeligt fordelt, og baade gamle og unge Fugle kan træffes overvintrende, dog flest gamle. I April er der kun truffet 2 Fugle efter den 15. April, en ung Hun ($^{18}/_{4}$ 1908, Gaunø) og en gammel Hun ($^{24}/_{4}$ 1909, Martofte paa Hindsholm); i Maj er kun en gammel Hun truffet ($^{28}/_{5}$ 1905, Svogerslev Sø ved Roskilde), og ligeledes er der i Juni kun truffet en enkelt gammel Fugl, en Hun ($^{20}/_{6}$ 1908, Tranekær, Langeland); der foreligger dog intet Bevis for, at disse gamle Hunner har været Ynglefugle her i Landet. I August er der skudt en gammel Han ($^{26}/_{8}$ 1917, Gundsømagle Holme); fra Begyndelsen af September foreligger der et Par Fugle (hvoraf een ung), men før efter ca. 10. September kan man aabenbart ikke normalt vente at træffe Fugle paa Træk nordfra. Den Blaa Kærhøg angives af nogle at være set om Sommeren, men Forvekslinger er her selvfølgelig meget nærliggende.

A. L. V. Manniche har givet en interessant Oversigt over denne Arts Vinterbesøg her i Landet en Vinter, hvor Besøget var særlig talrigt (Flora og Fauna, II, 1900, Side 41 flg.). Iagttagelserne er fra Roskildeegnen; medens der i 1897 og 1898 kun saas nogle enkelte Blaa Kærhøge, var der i 1899 en større Invasion end sædvanlig. De første iagttoges 17. September, men Besøget af trækkende Fugle fandt dog særlig Sted fra 13. Oktober og gennem November Maaned, med enkelte overvintrende i December og Januar. En enkelt Dag saas 5 Eksemplarer ($^{18}/_{10}$), hvilket var det største Antal set paa een Dag. (Senere har Manniche endogsaa paa en enkelt Dag ($^{2}/_{10}$ 1915) set ikke mindre end 22 Blaa Kærhøge her i Landet. Danmarks Fugleliv, Side 288). Under Opholdet her var Markmus deres væsentligste Føde, tillige Smaafugle. Det Terrain, der særlig blev foretrukket, var: „flade, frugtbare Marker, rige paa mindre Kær og Moser med Tuer bevoksede med højt Græs og omgivne af Engstrækninger, helst med talrige Muldskud.“ Nattekvarteret søgtes efter Solnedgang paa Tuer bevoksede med højt Græs og omgivet af Vand. De unge Fugle var mere selskabeligt anlagt end de gamle, der enkeltvis drev deres Jagt og overnattede i Ensomhed.

Den Blaa Kærhøg trækker bort fra Landene Nord for os i September og Oktober, samt i November. I det sydlige Sverige kan dog overvintrende Individer træffes, endogsaa saa langt oppe som ved Hornborgasjön (Fauna och Flora, XIII, 1918). Selv i Norge synes overvintrende Individer at kunne træffes (f. Eks. Listerland $^{24}/_{2}$ 1891, en gammel Han). Fra Finland trækker den helt bort, i August til Oktober; den vender tilbage dertil i April Maaned.

Allerede i Marts kan den komme til Västergötland, naar Sneen er smeltet bort; men Ankomsten falder dog særlig i April; ligeledes er enkelte iagttaget i Norge i Marts, medens Ankomsten ellers her først falder i Slutningen af April og ind i Maj Maaned. Over Helgoland kommer denne Art sjældent; Gätke nævner kun seks Eksemplarer herfra.

Ringmærkningsforsøg i Sverige (Närke) gør det sandsynligt, at største Delen af de svenske Fugle af denne Art lægger Trækket hen over Danmark, og formodentlig er en Del af vore Vinterfugle af denne Art svenske Fugle; imidlertid strækker Vinterkvarteret sig betydeligt længere mod Syd, idet Fugle fra de svenske Ynglepladser i Närke er skudt i selve Mærkningsaaret omkring Midten af November ved den franske Vestkyst (Pornic og La Rochelle). Fra Mellem- og Syd-Sverige sydvestover er der iflg. E. Lönnberg (1928) efterhaanden en hel Række Fund gennem Slesvig, Holsten og det vestlige Tyskland, Belgien og Nord- samt Vest-Frankrig; hvorfra de Fugle af denne Art, som angives at overvintre i Syd-Spanien og Nord-Afrika, stammer, ved vi imidlertid endnu ikke. En enkelt ung Blaa Kærhøg fra Närke havde oversomret i Frankrig (Nord for Orléans i Loiret, 6. Juli), og en anden ung 1-aarig Blaa Kærhøg havde enten været saa tidligt paa Trækket sydover, at den allerede var naaet til Nord-Frankrig (Maubeuge) den 2. September, altsaa paa et Tidspunkt da vi endnu sjældent ser den Blaa Kærhøg her i Landet, eller den havde, ligesom den nys nævnte, oversomret i Nord-Frankrig; hvilket vel er mest sandsynligt. En Fugl fra Närke var den 15. September naaet til Engelholm, en anden til Kristianstad den 6. Oktober; og den 22. Oktober var et Eksemplar naaet til Schaumburg i Cassel.

[1]) Et lignende Antal findes opført i Litteraturen, men er, paa Grund af den Usikkerhed, som ofte maa behæfte disse Artsbestemmelser, ikke medtaget her; de fordeler sig dog praktisk talt paa samme Maade paa Aarets forskellige Maaneder.

Fugle truffet i Holsten i December og i Slesvig i Februar har antagelig været overvintrende her. Som man vil se, falder disse Oplysninger, som svenske Fugle har givet, ganske i Traad med det foran fremførte om Trækket her gennem Landet. Paa Tilbagevejen synes til Tider en anden Trækvej at kunne benyttes, idet en Blaa Kærhøg, mærket i Närke 1924, blev skudt lidt Syd for Riga om Foraaret 1925 (E. Lönnberg, Fauna och Flora, 1928, Side 215). Det kan tilføjes her, at en anden Närkefugl i sin 3die Sommer blev truffet langt mod Nord (Bygdeå i Västerbotten); saa det er altsaa ikke altid, at Hjemstedet udvælges som Yngleplads. Ialt er der af svenske, mærkede Blaa Kærhøge skudt ca. 30 %. Flertallet er selvfølgelig unge Fugle, der ikke er saa paapasselige som de gamle, forsigtige og frygtsomme Fugle.

Den gamle Han af den Blaa Kærhøg er paa passende Afstand ikke til at forveksle med nogen anden af Kærhøgene: blaa uden plettet Bug, med rent hvid Overgump og sorte Vingespidser, men ingen mørke Baand over Vingernes Armsvingfjer. Ogsaa denne Arts Hun er kendelig paa den rent hvide Overgump; desuden har Hunnen ret tydelige Tværbaand paa Styrefjerene. De unge Fugle er næppe i Naturen til at skelne fra Hunnerne. De sammenlagte Vinger naar hos denne Art ikke til Halespidsen, medens de hos Hedehøgen naar længere end til Halespidsen. Paa Størrelsen kan denne Kærhøg ikke skelnes fra de andre mindre Kærhøge, idet dens Vingefang er ca. 100—110 cm. Den er dog ikke saa slank som Hedehøgen, og dens Vægt ligger gennemgaaende over dennes; 6 Fugle, skudt her i Landet, havde en Vægt fra 385 til 570 Gram (en ung Han vejede 385 gr, 4 unge Hunner 445—570 gr og en gammel Han 407 gr).

Den Blaa Kærhøg er som de andre Kærhøge knyttet til Moser, Enge og Marker, Hede- og Sumpegne; dens Flugt er ligesom de andre Arters slingrende, maage- eller ternelignende, naar den krydsende frem og tilbage afsøger et Terrain. I Flugt, Levevis m. m. er der iøvrigt meget hos Kærhøgen, som minder om Sumphornuglen. Den Blaa Kærhøg skal i visse Egne kunne benytte Mosernes lave Birketræer og lignende til at sætte sig paa; Kærhøge ses ellers ikke normalt at opholde sig i Træer.

Fra Ynglepladserne for de Blaa Kærhøge, der paa Trækket vandrer over vort Land, har *Erik Rosenberg* (Fauna och Flora, 1921, Side 50 flg.) givet en udmærket, kort Beskrivelse af Livet gennem Foraars- og Sommermaanederne for denne smukke, lille Høg. „Den blå kärrhöken är särskildt om våren ej ovanlig på Örebroslätterna. Äfven om hösten, i september-oktober är den ganska allmän. Denna kärrhök anländer om våren ungefär samtidigt med den bruna, d. v. s. i första veckan af april. Båda könen anlända samtidigt. Blåhöken torda kunna anses för en typfågel för de gamla Hjälmarängarna. Alltjämt trifves han dock på de nu mestadels odlade ängsmarkerne och häckar flerstädes.

För sin trefnad fordrar blå kärrhöken stora slätter och ängsmarker med mader och vassruggar att häcka i. Sådana marker finnas särskildt vid Kvismaren-Sjöarna. Där är också blå kärrhöken rätt vanlig, och tre a fyra par häcka där årligen. De flesta blå kärrhökar, man ser på våren, äro gamla fåglar.

Då det blå kärrhökparret anländt på våren, för det ett ganska regelbundet lefnadssätt. Ungefär en half timme före soluppgången lyfter hannen ur vassen och flyger ut åt fälten. En stund senare flyger honan upp på samma ställe, gör några lofvar ömsom seglande, ömsom slående med täta, nästan vinglande vingslag. Snart sätter hon sig i toppen af en videbuske eller asp. Där sitter hon stilla och vrider oupphörligt på hufvudet. Vid soluppgången svingar hon sig plötsligt ut i luften och skriker ett utdraget visslande „pie pie pie pee“. I det samma hör man också hannens läte „käpp-äpp-äpp-äpp-äpp“ eller „tjuek-uek-uek-uek-uek“ på afstånd. Och strax derpå ser man den vackra, blåhvita fågeln på spända, skarpt bågböjda vingar komma åter samma väg, han farit, nu med ett litet föremål, troligen en åkersork i de bakåtsträckta fötterna. Honan flyger upp mot hannen och skriker oupphörligt. Hannen sänker sina fötter och låter bytet falla. Det blir ögonblickligen gripet af honan, som sakta sänker sig ned i vassen. Blåhök-hannen gör ett par svängar kring platsen, men sätter sig snart på någon buske eller tufva och börjar plocka med sina fjädrar. Då honan är klar med sin måltid, flyger hon omkring, följd af hannen öfver vassen och letar efter en lämplig plats för boet. Hela tiden hör man deras „pie pie pee pee“.

Fram på förmiddagen flyger honan utåt slätten. Hannen följer efter och uppför den egendomliga parningsdansen. Han flyger ej som vanligt med „grunda“, nästan fladdrande vingslag, utan med en

hoppande, tärnlik flygt. Ständigt höjer han sig upp i luften, för att, då han nått en viss höjd, störta på hufvudet rakt ned. I fallet vrider han sig som en propeller. Då han nästan nått marken, vänder han rakt upp igen. Ibland gör honan försök till några liknande svängar. När paret kommit en bit utåt Kvismaren-maderna, sluter sig kanske en annan blåhökshanne till, och så täfla de båda hannarna att dansa kring honan, så länge man kan skönja dem. Fram mot aftonen infinner sig paret åter på den för boet bestämda platsen och ses där skrikande flyga fram och åter. I skymningen bruker hannen flyga tyst öfver vassen på spaning efter öfvernattande ärlor och starar. Natten tillbringar blå kärrhöken såväl i vassen som i träd och videbuskar.

I början af maj börjar bosättningen. Boet lägges vanligen på marken eller på vassflak i någon tät vass, oftast i närheten af videbuskar. Stundom är det beläget bland videbuskar, såsom vid Örebro 1919 eller på en i vassen belägen starrtufva. Mestadels undviker blåhöken att bygga i närheten af den bruna kärrhökens bo, men i Kvismaren, där en viss trängsel är rådande i vassen, har jag sett ett bo, beläget knappt 50 meter från ett af vanlig kärrhök. I ett annat fall var afståndet omkr. 150 meter. Boet mäter i genomskärning ungefär $^{3}/_{4}$ meter. Underst består det af gammal vass och kvistar, innerst af starr- eller ängshö. Rundt om själfva balen finns i regeln en krans af fint björkris. Ett bo i Kvismaren som låg öfver en km. från stranden, var byggdt af vass med balen fodrad med rörvippor.

Om fjolårsvassen kring boet är tät och upprätt, läggas äggen tidigare, än om den är nedliggande. Vanligen brukar man finna ägg i boet omkr. den 20. maj. De äro alltid sex till antalet, rundade och smutsigt gråhvita. I ett fall voro äggen i en kull i Kvismaren försedda med stora lefverbruna fläckar. Äggen pläga läggas med två dagars mellanrum, och rufningen varar i omkring tre veckor. Blåhökhonan börjar rufningen i likhet med alla andra roffåglar, så snart första ägget er lagdt.

Blå kärrhökhonan lämnar aldrig boet ur sikte. På sin höjd vågar hon aflägsna sig ett par hundra meter. Får man därför se en hona under tiden maj-juni, kan man vara ganska viss om att finna boet. Det är emellertid ej så lätt att få syn på honan, då hon endast för några minuter lämner äggen för att mottaga föda af hannen. Kommer man i närheten af den plats, där blå kärrhöken har bo, mötes man genast af hannen, som, då han ej är ute på fångst, håller vakt vid boet. Ju närmare man kommer det, desto djärfvare blir hannen. Han flyger oupphörligt skrikande sitt skrockande „käpp-äpp-äpp-äpp-äpp“ och faller då och då med indragna vingar i en mjuk båge öfver ens hufvud. Flera gångar har det händt, att han snuddat vid mitt hufvud. Är vassen kring boet hög, blir man ofta besvärad af vasstråna, som piska ens ansikte på grund af luftdraget, som uppstår vid blåhökens svängar. Trots att man af hannens beteende kan sluta sig till, hvar boet är beläget, brukar man dock få gå ganska länge på platsen, då honan ligger mycket fast på äggen. Ofta har jag på två meters afstånd kunnat se henne trycka sig alldeles platt i boet. Märker hon sig då upptäckt, flaxar hon upp med hängande ben och skrikande sitt „kick-ick-ick-eck-eck-eck“. Ibland sparkar hon vid uppfloget till ett af äggen, så att det rullar af boet. Då hannen ser, att boet är upptäckt, blir han ännu argare än förut. Honan är däremot ej fullt så närgången och sätter sig ofta skrikande i en trädtop. Skulle det inträffa, att hannen ej är tillstädes vid boet, är dock honan nästan like närgången. Kommer hannen med fångst, under det att man besöker boet, händer det ofta, att han kastar ifrån sig bytet. Då man aflägsnar sig från boet, följes man hela tiden af hannen. Sätter man sig exempelvis på en tufva några hundra meter från boet, sätter sig också blåhöken en 30—40 meter från fridstöraren. Då och då med regelbundna mellanrum låter han höra sitt gnäggande läte. Sitter man alldeles stilla, lugnar han sig så småningom, men gör man den ringaste rörelse, börjar han genast protestera. Däremot bryr blåhöken sig aldrig om slätterfolk, som ofta uppehåller sig i närheten af boet.

Större fåglar såsom bruna kärrhöker, fiskgjusar, rördrommar, tranor, hägrar och t. o. m. kråkor och gräsänder bli, om de komma för nära boet, genast bortdrifna. Isynnerhet om våren pläga kråkor besvära blåhöken.

Omkring midten af juni kläckas äggen. Endast i ett fall har jag sett alla sex äggen gå till. I tre fall ha tre ungar kläckts, i ett fyra och i ett fem. På grund af att rufningen börjar med första ägget, äro ungarna mycket olikstora. Till färgen äro ungarna i början rödgrå, senare ljusgrå. De äro betydligt spakare än bruna kärrhökungar. Visserligen bruka de spänna ut vingarna och sparka med klorna, men då de se, att man ej vill dem illa, lugna de sig snart. Smeker man dem, bruka de kvittra „pitt-itt-

itt-itt“ helt svagt. Då man nalkas boet, och de ej tro sig upptäckta, trycka de ofta i boet. Om de äro fullvuxna, men ännu ej flygfärdiga, kila de som små rottor åt alla håll i vassen.

Då alla ungarna utkläckts, plägar honan sitta på ett bestämdt ställe, vanligen i toppen af någon asp eller videbuske, där hon väntar på hannen. Denne stryker lågt öfver fälten och spanar efter sorkar, lärkor o. d. Nästan aldrig ser man hannen jaga i närheten af boet. En gång har jag sett en hanne öfver en mil från boet. Då blå kärrhökarna häckade vid Örebro, brukade hannen flyga öfver fjärden hvarje gång han skulle ut på fångst, oaktadt de största fälten lågo bredvid boet. Upptäcker höken något i gräset, gör han en tvärvändning och störtar kvickt ned. Slår han miste på t. ex. en lärka, ser han noga efter, hvar hon sätter sig, och söker göra om försöket, hvilket dock vanligen misslyckas.

Några gånger har jag vid boet funnit lämningar efter rapphöns, men däremot aldrig efter änder eller andungar. Troligen tar blå kärrhöken aldrig något på vattnet. Af vattenfåglar har jag nämligen endast sett honom en gång taga en sorthönsunge på en kanalbank. Fiskaren *Berggren* vid Örebro, som brukat ha blåhökarna till grannar, öfverraskade en morgon hannen med en nyss slagen höna. Sådanna bravader måste dock betracktas som sällsynta undantagsfall, och i regel nöjer sig blå kärrhöken med åker- och vattensorkar, lärkor, buskskvättor, säfsparfvar, fågelungar samt om hösten beckasiner. I boet finner man vanligen blott en och annan fjäder, då honan noga undanskaffar lämningarna efter måltiderna.

Först då ungarna blifva vuxna och kräva mera föda, börjar honan mer regelbundet hjälpa till att jaga. Hon håller sig dock vanligen öfver kärren kring boet för att vara till hands, när hannen kommer. Då ungarna i midten af juli äro flygfärdiga, ser man honan stryka af och an öfver vassen, följd af några skrikande ungar. Redan innan de ännu kunna flyga, lämna blåhökungarna ofta boet, som alltid vimlar af ohyra, och sitta i vassen.

I början af augusti försvinner hannen från häckplatsen, och honan får själf en tid förse afkomman med föda. Ungfåglarna uppehålla sig nästan alltid öfver maderna och vassen, där de slå efter beckasiner, säfsparvar, rörsängare o. d. Ungfåglarna börja samtidigt att stryka omkring. Redan den 14. augusti i år (1920) såg jag sträckande exemplar vid Örebrofjärden. Vanligen flytta de bort i slutet af september och början af oktober. Senaste datum, jag sett blåhök, är 13. november 1918.“

Paa den nævnte Yngleplads fandt E. Rosenberg, at den Blaa Kærhøgs Unger i en af Rederne allerede kunde være flyvefærdige den 3. Juli 1925 (Fauna och Flora, 1925, Side 286).

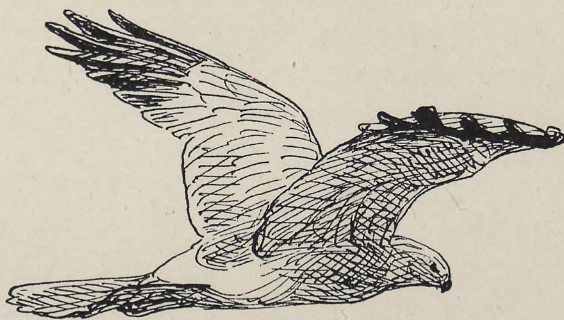
Paa Orkneyøerne falder Yngletiden for denne Art i Almindelighed fra Midten af Maj, i Mellem-Europa fra April—Maj og paa den Skandinaviske Halvø i Juni. Den kan som andre Kærhøge yngle i delvis Ungfugledragt (Collett ved Ø. Olsen, 1921, Side 197, nævner, at en *Han,* der ikke var udfarvet, blev truffet ved Fokstumyren $^{5}/_{7}$ 1884).

Reden, der ligner de andre Kærhøgearters Rede, kan findes anbragt som til Dels foran berørt i Siv- og Rørskove, Moser, Heder, Kornmarker o. lign. Steder. Den Blaa Kærhøgs *Æg* ligner til Forveksling de andre Arters, men er f. Eks. i Sammenligning med Hedehøgens dog oftest større. 90 Æg fra Skotland, Hebriderne m. v. er i Gennemsnit 45,98 × 36,17 mm; største 52,1 × 38 og 49,5 × 40, mindste 40 × 32 mm; da ingen andre Kærhøgearter yngler i det nævnte Omraade, er Æggene rigtigt bestemte (Hartert). Æggenes Antal er 4—6 (8); de er hvide med blaaligt Skær, oftest uplettede eller tegnede med rødbrune, rustrøde eller rødliggraa Pletter, der i Almindelighed er svage i Farven, men dog ogsaa kan være stærkere. Nogle Kuld, vi har haft Lejlighed til at se fra Mark Brandenburg, er uplettede, det ene med mat, det andet med mere blank Skal. Æggets Vægt er ca. 2,2 — 2,8 gr; det fyldte Æg vejer 30 gr og den nyfødte Unge 19—21 gr (Heinroth). *Incubationstiden* er ikke nøjagtig kendt, men angives fra 3 Uger til ca. 30 Dage og er antagelig som hos de foran nævnte Arter; Rugningen begynder vist oftest straks med første eller andet Æg og udføres af Hunnen. Der kan være meget stor Forskel i Ungernes Størrelse i deres første Leveuger; Heinroth nævner saaledes, at 3 Unger, der var ca. 11 Dage gamle, vejede 128, 228, 340 gr. 5—6 Uger gamle er Ungerne flyvedygtige. Det er meget vanskeligt at faa denne som andre Kærhøge til at trives i Fangenskab; men Aarsagen hertil er ukendt.

Den Blaa Kærhøgs Føde bestaar først og fremmest af Mus, Frøer og Smaafugle. Dens Føde er undersøgt under dens Ophold her i Landet bl. a. af Johs. Ferdinand, der har undersøgt og samlet Oplysninger om Maveindholdet af 21 Blaa Kærhøge, skudt mellem 31. August og 16. April, hovedsagelig i Tiden fra Oktober til December. Af disse indeholdt 13 Mus (40 Stkr. ialt, særlig Markmus), 1 Rotte,

1 Spidsmus (3 Stkr.) og 13 Fugle (1 Agerhøne samt forskellige Smaafugle, ialt 20 Stkr. af følgende Arter: Sangdrossel, Lærke, Rødhals, Graaspurv, Skovspurv, Grønirisk, Gulspurv m. m.). Syd for os er der foretaget mange Undersøgelser (af G. Roerig, Uttendörfer, Chernelháza, Bittera, Eckstein, Leizewitz m. fl.), og alle har først og fremmest fundet Mus som dens Føde, dernæst Smaafugle; men hvad den iøvrigt kan komme over og magte at tage falder som Bytte for den; Byttet tager den altid paa Jorden. Følgende Emner er iflg. de forskellige Undersøgelser fundet som Føde for den: Mus, Lemming, Vandrotte, Rotte, Hamster, Jordegern, Harekilling, Kaninunge, Spidsmus, Muldvarp; Grouse, Agerhøne og -kyllinger, Rypekyllinger, Due, Ællinger, Hjejle, Vibeunge, Ryle, Bekkasin, Drossel, Solsort, Lærke, Engpiber, Tornirisk, Rørværling, Kornværling, Snespurv; Firben, Frøer, Insekter (Græshopper m. m.). Paa sine Togter lavt hen over Jorden plyndrer den gerne Fuglereder for Æg og Yngel, ligesom de rugende Fugle da lettest falder som Bytte for den. Den driver ofte sin Jagt i det svindende Dagslys.

Den Blaa Kærhøg er her i Danmark praktisk talt fredløs, idet den deler Fredningstid med en Del andre af vore Rovfugle fra 1. Marts til 1. August, altsaa paa en Tid, hvor den som oftest ikke er her i Landet. I Sverige er den fredet hele Aaret. Da den under sit Ophold i Danmark ikke kan gøre nogen nævneværdig Skade, idet Hønsefuglenes, Ændernes og Vadefuglenes Yngel forlængst er flyvedygtige ved dens Ankomst, og da den tværtimod gør overordentlig Nytte ved under sit Besøg at „muse“ ud over Marker og Enge, burde den her i Landet nyde fuld Beskyttelse.



STEPPEHØG, Circus macrourus (Gmelin).

Accipiter macrourus. Gmelin. Nov. Comm. Acad. Petropol, XV, 1770, Side 439. — Circus Swainsonii. Smith, S. African Quarterly Journal, 1830, Side 384. — Circus pallidus. Sykes, Proc. Committee Zool. Soc. London, II. 1832, Side 80. — Circus pallidus. J. C. H. Fischer, Naturhistorisk Tidsskrift, 1862, Side 340; ibid. 1869, Side 112. — Circus macrurus (Gm.). Skand. Fugle. Anden Udg. ved Collin, 1875—77, Side 58. — Circus macrourus (Gm.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 284. — Circus pallidus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D.O.F.T., Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Circus macrourus (Gm.). Hartert: Vögel. d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21 (1913), Side 1142. — Circus macrourus (Gm.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 19. — Circus macrourus (Gmel.). Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 201. — Circus macrourus (Gmel.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 158. — Circus macrourus (Gm.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 309. — Circus macrourus (Gm.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 443.

Danske Navne: Steppehøg,
Svenske „ : Blek Kärrhök, Stäpphök, Grå Myrhök.
Norske „ : Steppehøg.
Finske „ : Vaalea suohaukka.
Tyske „ : Steppenweihe, Blasse Weihe, Blassgraue Weihe, Mittelweihe.
Hollandske „ : Steppenkuikendief.
Engelske „ : Pale Harrier.
Franske „ : Busard blafard, Busard de Swainson.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 323 mm og 360 mm; hos Hunnen mellem 340 mm og 380 mm. *Den udfarvede Han* er meget lys blaagraa paa hele Oversiden; Hovedet endnu lysere hvidligt. Hos første Gang udfarvede Fugle har Skulderfjerene et brunligt Anstrøg, og Rester af ungdommelige Fjer findes endnu i Nakken. *Overhaledækfjerene er hvide med graa Tværbaand.* Undersiden er næsten helt hvid, kun med svagt blaagraat Anstrøg paa Forhalsen. *Vingen uden mørke Tværbaand. Hunnen* er mørkebrun paa Oversiden; Fjerene paa Issen og Baghalsen med lyse, rustbrune eller rustgule Kanter og paa Forvingerne og Skuldrene med lyse Randpletter eller Kanter. Undersiden er gullighvid, hver Fjer med mørkere brun eller rustbrun Skaftstribe. *Unge Fugle* er mørkebrune paa Oversiden, hver Fjer med rustgul Kant. Paa Issen, Baghalsen og Forvingen er de rustbrune, rustgule eller, særlig i Nakken, hvidlige Kanter meget dominerende. Undersiden er nærmest ensfarvet lys rustbrun. En Krans af korte Fjer, som strækker sig i en Bue bag hvert Øje, danner *et under Hagen sammenhængende Slør;* Fødderne er gule. Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge brun. — *Indskæringen paa anden Haandsvingfjers Yderfane ligger under Haanddækfjerene. Indskæring findes paa 1ste, 2den og 3die Haandsvingfjers Inderfane.*

Forekomst i Danmark: Meget sjælden, tilfældig Gæst, særlig i April—Maj og i August.
„ paa Færøerne: Ingen.
„ paa Island: „
„ i Grønland: „

Beskrivelse af Fjerdragten. De unge Fugle i første Fjerdragt minder meget om de unge Fugle i samme Dragt af Circus pygargus. — *Oversiden af Hovedet* er sortebrun, hver Fjer med bred, lys, rustgul Rand. Fjerene ved Næbroden og et Parti under og over Øjet er nærmest hvide; Ørefjerene og en Stribe hen til Underkæben er sortebrune med ganske lidt rustgult Anstrøg i Spidserne af Fjerene. Slørets Fjer er rustgule, nogle enkelte af dem, særlig op imod Nakken, med mørkebrune Skaftstriber; under den lyst rustgule Strube er de lysest og ensfarvede. *Baghalsens Fjer* er sortebrune med lysere, rustgule Rande, som i Nakken er saa brede og lyse, at Fjerene nærmest er hvidgule med mørkere sortebrune eller rustbrune, smalle Skaftstriber. *Ryggens og Overgumpens Fjer* samt Fjerene paa *Vinger-*

nes Overside er glinsende mørkebrune med svag Bronzeglans, hver Fjer med lys, rustgul Rand, særlig omkring Spidsen. Mange af Fjerene paa Forvingen er nærmest lyst rustbrune eller rustgule med sortebrune udflydende Fjermidter. *Overhaledækfjerene* er omtrent rent hvide, kun med et svagt, rustgult Anstrøg paa Spidserne af Fjerene; hos enkelte Individer findes desuden smalle, mørke Skaftstriber. Paa hele Undersiden er *Forhalsens, Brystets, Bugens, Undergumpens, Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer samt Underhaledækfjerene* ensfarvet lyst rustbrune; paa de undersøgte Eksemplarer svinger Farven noget i Styrke fra lysere til mørkere, men som Regel er Undersiden altid lysere end hos Circus pygargus. *Undervingedækfjerene* er en Del lysere end den øvrige Underside, flere af Fjerene med mørke, udflydende Skaftstriber; de længste af Dækfjerene er mere hvide med saa brede, mørkebrune Skaftstriber, at de ofte danner brede, udflydende Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune med et stort, lyst, rustgult eller hvidgult Parti paa Inderfanerne, samt 4—5 mørkebrune Tværbaand. Yderfanerne paa de fire første Haandsvingfjer er graalige paa deres smalleste Stykke, og alle Fjerene har lyse, flødehvide Rande, særlig omkring Spidserne. Armsvingfjerene er nærmest ensfarvet mørkebrune med flødehvide Rande om Spidserne. *Halens Styrefjer* er mørkebrune med 3—4 brede, lyse, rustgule eller rustbrunlige Tværbaand; paa de to midterste Fjer, af og til paa de 4—6 midterste, er Tværbaandene brunligt graa. Paa den yderste Fjer i hver Side er de mørke Partier mellem de lyse Tværbaand ofte rustbrune eller stærkt blandede med rustbrunt; alle Fjerene har brede, lyse, rustbrunlige eller rustgullige Spidser, gaaende over i flødehvidt.

Denne ungdommelige Dragt skelnes altsaa nærmest fra den tilsvarende Dragt hos Circus pygargus ved at være lysere baade paa Over- og Underside, men ligner den ellers saa paafaldende, at man let vil kunne forveksle Arterne, dersom ikke Sløret, som tidligere nævnt, hos C. pygargus er indskrænket til en Halvring paa hver Side af Hovedet, bag Ørefjerene, hvorimod det hos C. macrourus er helt sammenhængende hen under Hagen.

De unge Hanner og Hunner af C. macrourus kan saa at sige ikke skelnes fra hinanden paa Fjerdragten. Derimod synes Størrelsesforskellen at kunne bruges som Skelnemærke, idet de maalte unge Hunner er en Del større end de unge Hanner; men Antallet af maalte Eksemplarer er dog for ringe til at afgøre Forholdet med fuld Sikkerhed. — En ung Hun, skudt paa Gundsømagle Holme den 15. Juni 1924, er afbildet paa Tavle LIV. Den viser en meget slidt, ungdommelig Dragt, som er ved at blive afløst af den første voksne Dragt, hvoraf enkelte Fjer allerede er brudt frem paa Forhalsen. — En ung Han, ligeledes i slidt Dragt, men endnu ikke begyndt Fældningen til første voksen Dragt, findes paa samme Tavle. Den er skudt den 1. Maj 1915 ved Svaneke paa Bornholm.

Ialt har 8 Hunner foreligget til Undersøgelse, deraf var 2 unge og 2 gamle Hunner fra Danmark, og 3 unge og 1 gammel Hun fra Udlandet. Af Hanner har foreligget 7 Eksemplarer til Undersøgelse, deraf var 3 unge og 1 gammel Fugl fra Danmark og 3 gamle Fugle fra Udlandet.

De 2 maalte, unge Hunner fra Danmark har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 345 mm, Næblængde 17,8 mm og Mellemfodens Længde 70,5 mm. De to unge Hanner har Gennemsnitsmaalene 325,5 mm, 16 mm og 68 mm. Regnes de tre unge Hunner fra Udlandet med, bliver Gennemsnitsmaalene for unge Hunner følgende: Vingelængde 349,2 mm, Næblængde 17,9 mm og Mellemfodens Længde 71,4 mm. Vingelængden svingende mellem 340 mm og 357 mm.

Som det vil ses, synes Hunnen at være noget større end Hannen.

Unge Hunner fra Danmark	Vinge	Næb	Mellemfod
Dronninglund 16/8 1858[1]	350 mm	17 mm	71 mm
Gundsømagle 15/6 1924	340 „	18,5 „	70 „
Unge Hanner fra Danmark			
Svaneke 1/5 1915	326 mm	16 mm	68 mm
Livø 28/4 1909	325 „	16 „	— „
En Han i omtrent første voksne, blaagraa Dragt, men endnu med slidt, ungdommelig Vinge			
Skjærbæk, Sønderjylland 19/4 1924	323 mm	15 mm	64 mm

[1]) Dette Eksemplar er af J. C. H. Fischer anført som en ung Han; det er anbragt her paa Grund af dets Maal.



Steppehøg, Circus macrourus (Gm.).

Ung Han, ♂ juv. 1/5 1915. Svaneke, Bornholm.
Afbleget Ungfugledragt.

Ung Hun, ♀ juv. 15/6 1924. Gundsømagle Holme.
Afbleget Ungfugledragt. Fældende til første voksen Dragt.





Steppehøg, Circus macrourus (Gm.).

Gammel Hun, ♀ ad. 18/4 1898. Katholm, Grenaa.
Gammel Han, ♂ ad. 13/5 1921. Ærø.


BIBLIOTHEK

Unge Hunner fra Udlandet	Vinge	Næb	Mellemfod
Livland 20/8 1895	357 mm	18 mm	73 mm
Bolgoddé Lake, Ceylon 19/5 1893	353 „	18 „	70 „
Livland 22/8 1901	346 „	18 „	73 „

Denne Dragt afbleges meget stærkt i Løbet af Vinteren og det følgende Foraar, saaledes at Oversiden bliver mere mat graabrun, og Undersiden falmer til hvidlig rustbrun; desuden er de lyse, rustgule Rande paa Oversidens Fjer næsten helt afslidte. — De to tidligere omtalte og paa Tavle LIV afbildede unge Fugle viser, at Fældningen til første voksen Dragt begynder omkring det Tidspunkt, da Fuglen er et Aar gammel. Dragten er formodentlig opnaaet i Løbet af Sommer- og Efteraarsmaanederne, ligesom det er Tilfældet for Circus pygargus' Vedkommende, men det foreliggende Materiale er for ringe til at afgøre Spørgsmaalet nøjagtigt.

Den gamle, udfarvede Hun har *Oversiden af Hovedet* mørkebrun med lysere, rustbrune Fjerrande. Fjerene over, under og bag Øjet er nærmest flødehvide. Ørefjerene har samme mørkebrune Farve som Hovedets Overside, ligeledes med lysere, rustbrune Rande. *Sløreta Fjer* er lysere, nærmest rustgule med mørkebrune Skaftstriber. Struben er gullighvid. *Baghalsens Fjer* har brede, mørkebrune Skaftstriber og lyse, rustbrune Rande, som særlig paa Fjerene op mod Nakken er lysere hvidlige. *Ryggens og Overgumpens Fjer* samt Fjerene paa *Vingernes Overside* er glinsende mørkebrune med lyse, rustgule Randpletter. Paa den forreste Del af Forvingen er Pletterne saa store, at de næsten maa kaldes brede, lyse Rande. *Overhaledækfjerene* er hvide, hver med en mørkebrun eller rustbrun Spidsplet. Fjerene paa hele *Undersiden* samt paa Forhalsen er gullig eller rustgullig hvide med forholdsvis smalle, mørke Skaftstriber; disse er særlig paa Forhalsen og Brystet mørkebrune, paa Bugen, Kropsiderne, Skinnebenene og Undergumpen nærmere rustbrune, ligeledes paa Underhaledækfjerene, hvor de desuden er ret brede og mere udflydende. Paa nogle af Fjerene paa Kroppens Sider er de ligeledes meget brede, saaledes at de danner store, lyse Randpletter. *Undervingedækfjerene* er af samme Farve som den øvrige Underside, men med bredere, rustbrune Skaftstriber; paa de længste af Fjerene med brede, udflydende, graaligbrune Tværbaand. *Haandsvingfjerene* er mørkebrune med store, lyse, smudsighvide eller gullige Partier paa den bredeste Del af Inderfanerne, samt 3—4 mørkebrune Tværbaand. Den smalleste Del af Yderfanerne paa de 4 første af Haandsvingfjerene er graalig. Alle Fjerene har flødehvide Rande, særlig omkring Spidserne. *Armsvingfjerene* er ligeledes mørkebrune, men kun med lidt lysere, nærmest graaligbrune Partier, paa Inderfanerne med 3—4 svage, udviskede Tværbaand. Alle Fjerene har ligeledes smalle, nærmest flødehvide Rande omkring Spidserne. De to yderste af *Halens Styrefjer* er lyst rustbrune med Tilløb til 2—3 mørkere Tværbaand; de øvrige Styrefjer er nærmest mørkebrune med 3—4 lyse, hvidligt rustgule eller graaligt rustbrune Tværbaand. Paa de to midterste er de lyse Tværbaand mere udflydende, saaledes at Fjerene gør et mere ensfarvet, graabrunt Indtryk. Alle Styrefjerene har lyse rustgullige, til helt flødehvide Spidser. En gammel Hun er afbildet paa Tavle LV.

Den gamle Han er paa hele *Hovedets Overside, Ørefjerene* samt *Baghalsen* blaaliggraa. Sløreta Fjer er noget lysere. I Nakken findes et Parti af ungdommeligt farvede Fjer; disse er saaledes mere brunlige. Fjerene omkring Næbroden og Øjet samt paa Struben er meget lyse, nærmest hvidlige. *Hele Ryggen, Vingernes Overside* samt *Overgumpen* er blaagraa med et brunligt Skær, særlig paa Skulderpartiets Fjer og de længste af Vingens Dækfjer. *Overhaledækfjerene* er hvide med 4 blaagraa Tværbaand. Fjerene paa *Forhalsen* og lidt ned over den forreste Del af Brystet er ganske lyst askegraa; hele *den øvrige Underside* nærmest rent hvid, kun af og til med enkelte graalige Stænk paa Kropsidernes Fjer samt paa Underhaledækfjerene. *Undervingedækfjerene* er hvide. 1ste Haandsvingfjer er blaaliggraa; den brede Del af Inderfanen hvid. *2den Haandsvingfjer* har blaagraa Yderfane; Inderfanen er paa den yderste Del sortebrun, paa den inderste, bredere Del hvid med enkelte mørkebrune Stænk. *3die, 4de og 5te Haandsvingfjer* har mørkebrune Yderfaner og mørkere, nærmest sortebrune Inderfaner, kun paa den allerinderste Del af Fjerene med hvide Stænk. *6te Haandsvingfjer* er nærmest graabrun, lysest graa paa Inderfanen. De øvrige Haandsvingfjer er lyst blaagraa med svagt brunligt Anstrøg paa Inderfanerne, hvor der særlig i Kanten af Fjerene findes hvide Stænk. Alle Fjerene har lysere, smalle, flødehvide Rande, særlig om Spidserne og Inderfanerne. *Armsvingfjerene* er blaagraa; største Delen af Inderfanerne er hvide med lidt graabrune Stænk. Alle Fjerene har flødehvide Rande

omkring Spidserne. *Halens Styrefjer* er blaaliggraa med svagt brunligt Anstrøg; alle Fjerene med lysere, graa Tværbaand. Paa de tre—fire yderste i hver Side er Tværbaandene nærmest hvide, særlig paa de to yderste Fjer, hvor de tillige er saa brede og dominerende, at Fjerene nærmest maa betegnes som hvide med smalle, oftest graaligt rustbrune Tværbaand. Paa de to midterste Fjer er Tværbaandene tidt saa utydelige, at Fjerene næsten kan kaldes ensfarvet blaagraa.

Denne Dragt bliver med Alderen endnu lysere, saaledes bliver Farven paa Oversiden mere lys blaagraa og paa Undersiden renere hvid, hvorved det blaagraa Skær paa Forhalsen næsten forsvinder. Yderfanerne paa alle Svingfjerene bliver mere blaagraa, og de ungdommeligt farvede Fjer i Nakken forsvinder helt. Disse den gamle Hans Dragter minder meget om de tilsvarende Dragter hos Circus cyaneus cyaneus, men hele Fuglen gør dog et mere graahvidt Indtryk end den mere blaalige cyaneus.

En gammel Han er afbildet paa Tavle LV. De maalte to gamle Hunner fra Danmark og en lignende fra Kaukasus har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 372,3 mm, Næblængde 19,3 mm og Mellemfodens Længde 73,5 mm. — De maalte 4 gamle Hanner fra Danmark og Udlandet har de tilsvarende Maal: 340,3 mm, 16,1 mm og 66,2 mm. Vingelængden hos Hunnen svinger mellem 360 og 380 mm, hos Hannen mellem 328 og 348 mm. Som det vil ses, er Hunnen noget større og kraftigere end Hannen.

Vingemaalet hos gamle og unge Hunner ligger mellem 340 og 380 mm, og hos gamle og unge Hanner mellem 323 og 348 mm.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gamle Hunner fra Danmark			
Katholm, Grenaa 18/4 1898	360 mm	19,5 mm	70 mm
Kjærgaard, Oxbøl 14/8 1909 *)	380 „	19,5 „	77 „
Gammel Hun fra Udlandet			
Kaukasus 13/6 1913 (?)	377 „	19 „	73,5 „
Gammel Han fra Danmark			
Ærø 13/5 1921	348 „	17 „	68 „
Gamle Hanner (?) fra Udlandet			
Foggia, Italien, April 1909	345 „	15 „	66 „
Larnigeh, Cashar 26/1 1894	340 „	16,5 „	66 „
Rumænien 2/5 1913	328 „	16 „	65 „

Iris er hos gamle Fugle gul, hos unge brun. Næbbet er skifersort, blaaligt ved Roden. Vokshuden er gul. Vingerne er lange. 1ste Haandsvingfjer af samme Længde som 6te, 2den betydeligt længere end 5te, 3die i Reglen længst, lidt længere end 4de; denne kan dog af og til være af samme Længde som 3die. 2den Haandsvingfjer er kortere end 4de, medens disse to Svingfjer hos Hedehøgen er omtrent lige lange. — 2den Haandsvingfjer har en Indskæring paa Yderfanen under Haanddækfjerenes Spidser, 3die og 4de med Indskæring omtrent paa Midten af Yderfanen. — Indskæring findes paa Inderfanen af 1ste, 2den og 3die Haandsvingfjer. Halen er ca. 214—240 mm lang og afrundet. — Fødderne er gule med sorte Kløer; Mellemfoden fjerklædt paa den øverste Trediedel af Forsiden, nøgen paa Bagsiden. Forsiden beklædt med Tværskinner. Tæerne er ret korte i Forhold til den lange Mellemfod. 2den Taa uden Klo noget kortere end 4de; med Kløer er de nærmest lige lange, idet 2den Taas Klo er kraftigere end 4de Taas.

Skeletdele har ikke foreligget til Undersøgelse.

Man har ikke udskilt nogen Racer af *Steppehøgen,* der findes udbredt som regelmæssig Ynglefugl fra Rumænien, Sydøst-Europa, i Syd- og Mellem-Rusland, gennem Steppeegnene langt ind i Central-Asien.

Den er paavist som uregelmæssig Ynglefugl i Østersøprovinserne, hvorfra den øjensynlig i nyeste Tid har gjort Fremstød mod Sverige. Ogsaa i Tyskland er den truffet ynglende, og allerede R. Blasius paaviste den i Brunsvig og B. Altum i Westfalen; den har endvidere formodentlig ynglet i Schlesien, Italien og Ægypten. Paa Strejftogter naar den derimod som visse andre Steppefugle aabenbart

*) Har endnu ikke ynglet.

oftere ud over det vestligere Europa, ligesom til Skandinavien, i visse Aar i større Antal. Vanskelighederne ved at skelne denne Art har dog sikkert i mangfoldige Tilfælde medført, at den er blevet overset eller selv i Samlinger er blevet klassificeret som Blaa Kærhøg eller Hedehøg; sikkert vil den ogsaa som Ynglefugl kunne findes i flere af de Egne, hvorfra dog nu en Del Eksemplarer foreligger. Vi skal i det følgende give en kort Oversigt over Forekomsterne i vore nærmeste Omgivelser, idet vi dog maa betone, at Fejlbestemmelser ikke er udelukket i visse Tilfælde.

Paa de britiske Øer er den ikke bemærket; derimod foreligger der fra *Holland* 4 Forekomster: $^{23}/_{4}$ 1866, $^{30}/_{7}$ 1902, $^{24}/_{7}$ 1906, $^{10}/_{8}$ 1910. I *Frankrig* har den ogsaa tilfældigt vist sig.

Fra *Tyskland* kendes adskillige Forekomster. R. Blasius skrev for ca. 50 Aar siden: „Ich habe in den letzten Jahren kaum irgend eine Privat- oder Vereinssammlung gesehen, die nicht an Ort und Stelle erlegte Exemplare der Steppenweihe enthielte.“ Ogsaa som Ynglefugl skal den som nævnt være paavist her. Flest er naturligvis kendt fra de østlige Egne; men selv i vor umiddelbare Nærhed, i Hannover og omliggende Egne, skal den være fundet. I visse Aar har der været særlig stor Indvandring; Schalow nævner fra nyere Tid 1890, 1892—93, 1897 og 1901, da der skal have været særlig mange. H. Gätke nævner den kun som meget sjælden fra Helgoland; en ung Fugl blev skudt $^{12}/_{8}$ 1858 ud af en Flok paa 7 Stkr. 1858 har aabenbart været et rigt Invasionsaar, eftersom det ikke blot var i dette Aar, at Fischer som omtalt nedenfor paaviste den med Sikkerhed her fra Landet og mente at have set Flokke af den, men ogsaa paa Borkum med flere Steder blev den i August 1858 nedlagt (se f. Eks. Fr. Dietrich: Hamburgs Vogelwelt. 1928).

I *Norge* er den paavist 10 Gange, alle i de sydlige Dele af Landet (Nordgrænsen ca. 60° 20' n. Br.): $^{6}/_{5}$ 1884, $^{12}/_{5}$ 1884, $^{2}/_{10}$ 1888, $^{9}/_{5}$ 1892, $^{27}/_{4}$ 1895, $^{8}/_{5}$ 1896, $^{3}/_{5}$ 1905, $^{6}/_{5}$ 1909, — 1911, $^{15}/_{5}$ 1924 (Collett ved Ø. Olsen; Schaanning in litt.).

I *Sverige,* hvor den først blev sikkert paavist af A. W. Malm, er den paavist ca. 14 Gange: $^{9}/_{5}$ 1834, — 1834, — 1844, $^{3}/_{6}$ 1853, $^{16}/_{4}$ 1863, $^{8}/_{5}$ 1863, $^{15}/_{5}$ 1873, $^{4}/_{4}$ 1883, Aug. 1895, $^{1}/_{6}$ 1902, — 1914, — 1917, — 1917 og endelig $^{8}/_{5}$ 1923, da en Hun med Rugepletter blev skudt ved Mörkön, Södermanland, og saaledes maa anses for at bevise, at Arten endogsaa yngler her (E. Lönnberg, Fauna och Flora, 19, 1924, Side 25 flg.).

I *Finland* er den truffet 12 Gange: $^{5}/_{5}$ 1842, Maj 1847, $^{7}/_{5}$ 1858, $^{5}/_{10}$ 1890 (?), $^{1}/_{8}$ 1894, $^{13}/_{8}$ 1895, $^{20}/_{5}$ 1898, $^{20}/_{9}$ 1920, $^{29}/_{4}$ 1921, Maj 1923, $^{16}/_{5}$ 1925, $^{27}/_{5}$ 1926 (Hortling). Flertallet er her som i de øvrige af vore Nabolande unge Fugle, men gamle Fugle forekommer dog ogsaa; Forholdet af gamle Fugle til unge Fugle er en Del, men ikke betydeligt, lavere end kendt fra Samlinger af de andre Kærhøgearter, af hvilke som bekendt de unge Fugle ogsaa lettest nedlægges.

Fra *Danmark* kendes ialt 9 sikre og nogle faa usikre Forekomster. Vi skal her nævne disse samt tilføje, hvor Eksemplarerne er skudt og nu opbevares. Man maa nu, da Arten kan anses for at være truffet ynglende i Sverige og flere Gange i Tyskland, have Opmærksomheden henvendt paa, at den maaske ogsaa i Danmark kunde træffes ynglende.

Sommer ca. 1850 (?), en ung Fugl, Grenaaegnen (Cand. jur. Bonnez (iflg. Kjærbølling); Fischer henførte dette Eksemplar til denne Art og ikke til Hedehøgen).

$^{16}/_{8}$ 1858, ung Hun, Dronninglund (J. C. H. Fischer; Zoologisk Museum).

? 1862, ung Fugl, Sjælland (Kjærbølling ved J. Collin 1875—77).

ca. $^{3}/_{11}$ 1884, Han, Birkendegaard (Collin 1888; Kropskelet opbevares paa Zoologisk Museum; Artsbestemmelsen er usikker).

$^{18}/_{4}$ 1898, gammel Hun, Katholm ved Grenaa (Zoologisk Museum).

$^{28}/_{4}$ 1909, ung Han, Livø (Zoologisk Museum).

$^{14}/_{8}$ 1909, yngre Hun, Kjærgaard ved Oxbøl (E. Lehn Schiølers Samling).

$^{1}/_{5}$ 1915, ung Han, Svaneke, Bornholm (H. Weis; Aarhus Museum).

$^{13}/_{5}$ 1921, gammel Han, Ærø (Zoologisk Museum).

$^{19}/_{4}$ 1924, yngre Han, Skjærbæk, Sønderjylland (Zoologisk Museum).

$^{26}/_{5}$ 1924, ung Han, Pandebjerg, Falster (Herlufsholm).

$^{15}/_{6}$ 1924, ung Hun, Gundsømagle (Zoologisk Museum).

Den første, der paaviste denne Art med Sikkerhed for Danmark, var *J. C. H. Fischer,* som i Naturhistorisk Tidsskrift 1862, Side 340—41, fortæller følgende om denne Fugl: „Den 16de Aug. 1858 skjød Kammerherre Skeel paa en Bekkasinjagt i Nærheden af Dronninglund en Kjærhøg, der fløi ganske tæt forbi ham. Den hørte til en adspredt Flok, der drog hen over Egnen. Jeg udstoppede den og har havt den i min Samling siden den Tid, uden at være istand til at bestemme den, hvorfor det har været min Hensigt, her ganske at lade den uomtalt. Jeg havde nemlig bestandig forudsat, at den maatte være en af de tre blandt de fire europæiske Arter, om hvilke det hidtil har været antaget, at de forekomme i Danmark, navnlig har jeg vaklet mellem den blaae og den graae Kjærhøg, uden dog afgjørende at turde henføre min Fugl til den ene eller den anden af disse Arter. Heldigviis er jeg da bleven gjort opmærksom paa en Afhandling af Blasius, der findes i Naumannia for 1857, i hvilken han efter omfattende Undersøgelser og Sammenligninger har givet en klar Fremstilling af de fire europæiske Arters plastiske Forhold og forskjellige Dragter. Herefter tilhører min hidtil for mig ubestemmelige Kjærhøg aldeles utvivlsomt den fjerde europæiske Art (C. pallidus), hvis Forekomst hos os Ingen, mig vitterligt, har formodet. Mit Exemplar er en ung Han. Hovedets eiendommelige Tegning (de hvide Pletter under Øiet, omgivne af de mørkebrune Fjerkrandse, der fra begge Sider nedentil begrændse den hvidgule Hage, og udenom disse igjen en rustrød Fjerkrands) gjør den, i Forbindelse med den uplettede smukke rustrøde eller rustgule Underside og de rustgule Fjerrande paa den brune Overside, til en af vore skjønneste Fugle, der er en sand Prydelse for en Samling.

Blasius gjør i sin nylig nævnte Afhandling opmærksom paa, at denne Fugl efter hans Iagttagelser forekommer langt hyppigere i Tydskland, end det tidligere har været antaget, ja selv i den nordlige Deel, og anfører blandt Andet, at Zander har fundet den i Meklenborg. . . . . Jeg skal tilføie, at et Par Timer efterat hiin Fugl var skudt, saae man en ganske lignende flyve saa nær forbi Vinduerne af Dronninglunds Hovedbygning, at den kunde have være naaet derfra med en Stok. Det er derfor ikke aldeles usandsynligt, at denne Fugl forekommer oftere i Jylland, og maaskee hidrøre flere af de ældre Efterretninger om, at enten C. cyaneus eller cineraceus er skudt hos os, fra en Forvexling med C. pallidus. . . . .“

I samme Tidsskrift (1869, Side 112—113) paapeger Fischer, at i hvert Fald et andet af ham undersøgt Eksemplar her fra Danmark var en Steppehøg: „Da det var beviist ved det af mig forhen omtalte Exemplar, der er skudt ved Dronninglund, at denne Kjærhøg forekommer hos os, hvad man ikke tidligere havde formodet, maatte det Spørgsmaal opstaae, om det er med Rette, at den graae Kjærhøg (Circus cineraceus) er opført som dansk Fugl af Kjærbølling. Da dette, saavidt jeg skjønner, udelukkende er skeet paa en Angivelse af Hr. Bonnez, at den forekommer om Sommeren i Grenaaegnen, har jeg tilskrevet Hr. B., udbedt mig Oplysning om, hvormange Exemplarer han maatte være i Besiddelse af i sin Samling, og anmodet ham om at sende mig dem til Betragtning. Da han svarede mig, at han kun besad eet Exemplar og det en ung Fugl, som det ikke kunde interessere mig at see, har jeg efter ny Anmodning velvilligt faaet dennes Vingeforhold opgivne; men af disse fremgaaer det, at den formeentlige Circus cineraceus er en C. pallidus. — I afdøde Apotheker Steenbergs Samling fandtes en Kjærhøg med Paaskrift, at den er skudt ved Ringkjøbing den 3die Septbr. 1863, og bestemt som C. cyaneus, hvorved man sikkert ikke har støttet sig til Andet end den nu engang udbredte Mening om denne Arts Forekomst i Jylland. Denne Bestemmelse er nu afgjort urigtig; men Fuglen (en Han i Overgangsdragt) er iøvrigt saa stærkt i Fældning og saa slemt mishandlet, at det er vanskeligt at have en afgørende Mening om den; imidlertid troer jeg, at ogsaa denne er en C. pallidus.

Indtil videre maa der da være Formodning for, at de mindre Kjærhøge, der iagttages i Jylland, og som deels have været ansete for Circus cyaneus, deels for Circus cineraceus, tilhøre C. pallidus. At der stundom findes ikke faa saadanne, havde jeg Leilighed til at iagttage ved Dronninglund i 1866. I første Halvdeel af September fandtes de nemlig i alle større Heder eller disses Omgivelser. Som oftest fulgtes to ad i nogen Afstand fra hinanden, og hyppigt holdt de stille under Flugten og rystede med Vingerne som Taarnfalken. En Dag saae jeg een af dem jagende en mindre Fugl, vistnok en graa Digesmutte. Høgen indhentede den flere Gange med Lethed, men formaaede ikke at gribe den, og opgav Jagten efter et Qvarteers frugtesløse Anstrengelser. Jeg gjorde mig megen Umage for at komme til at skyde een af disse Høge, men de vare saa skye og forsigtige, at ogsaa mine Anstrengelser bleve frugtesløse“. Hvorvidt virkelig Steppehøgen har været saa talrig, som det synes at fremgaa af Fischers

Optegnelser, kan nu ikke afgøres; man kunde fristes til den Formodning, at Hedehøgen trods alt alligevel tidligere har været en ikke helt sjælden Fugl i visse Egne af Landet, og at det har været tillige denne, som Fischer har set i ikke ringe Antal, selv om Steppehøgen jo bevisligt ogsaa har været der.

Som man vil se af det foregaaende, falder de allerfleste Forekomster fra Norge, Sverige, Finland og Danmark i Maj Maaneds første Halvdel, dernæst i Aprils sidste Halvdel og enkelte i Juni; derpaa atter nogle i August og endelig enkelte i September og Oktober. Den tidligste Forekomst er 4. April (Norrköping, en ung Hun), de seneste 2. Oktober (Lister) og den usikre Angivelse fra Finland, 5. Oktober 1890. Fra Tyskland er der Angivelser endogsaa fra November—December, men man fristes til her at tro, at en Forveksling med den Blaa Kærhøg har fundet Sted. Her i Danmark ligger Forekomsterne mellem $^{18}/_{4}$ og $^{16}/_{8}$. Aarene 1858, 1863, 1884, 1895, 1898, 1909, 1917, 1921, 1923 og 1924 synes at have været de Aar, hvor flest har vist sig i Skandinavien og Finland. Muligvis er Arten dog en mere stadig Gæst end de foreliggende Angivelser lader formode.

Arten er en typisk *Trækfugl,* der vandrer langt mod Syd om Vinteren; de østlige gaar til Indien, de vestlige til Afrika, helt til Kaplandet, og er talrige i Øst-Afrika. Hvor Nordgrænsen er for overvintrende Fugle kendes ikke nøjere, men det kan nævnes, at Menzbier angiver, at der ved Astrakan kan findes nogle Aaret rundt; ligeledes skal den ifølge Dombrowski ogsaa enkeltvis kunne overvintre i Dobrudscha.

Steppehøgen er en ægte Kærhøg med denne Gruppes særegne Levemaade og Optræden, og den er især i visse Dragter overordentlig vanskelig at kende fra f. Eks. den Blaa Kærhøg. I Naturen er det praktisk talt umuligt for andre end Specialister at identificere den med Sikkerhed; kun med Hensyn til den gamle, udfarvede Han skal det være muligt i god Belysning at se, at det lyse paa Vingens Underside løber helt ud til Spidsen af første Svingfjer og meget langt ud paa anden Svingfjer (omtrent til Indbugtningen paa Inderfanen), medens dette lyse paa Vingen hos den Blaa Kærhøg er halvmaaneformet afgrænset ud mod Svingfjerspidserne (sml. Figurerne 24 og 26, Side 196 og 197). Steppehøgens Han har endvidere ikke Hedehøgens plettede Underside og mørke Baand paa Vingerne. Unge Fugle af Hedehøg, Blaa Kærhøg og Steppehøg har allesammen Tværbaand paa Vingerne og har ikke Svingfjerene ret ensartet mørke som Rørhøgen. Overgumpen er hvid hos den Blaa Kærhøg, men plettet paa mindre ren lys Bund hos de to andre. Selv med den døde Fugl i Haanden kan det i visse Fældningsstadier være svært at identificere Arten, hvorfor antagelig forskellige Privatsamlinger ligger inde med urigtigt bestemte Steppehøge. Dens Vingefang er ca. 100 cm eller lidt derover, og den er slankere end den Blaa Kærhøg. Dens Skrig og Flyveøvelser i Parringstiden, der iøvrigt ikke er omtalt nærmere i Litteraturen, skal minde om Hedehøgens; som denne angives den bl. a. af Dombrowski at kunne frembringe en særlig Lyd med Vingerne, idet den kaster sig lodret nedad; denne Lyd sammenlignes med den, som Horsegøgen frembringer.

Reden anbringes i Steppeegne i Græs og anden Vegetation, og Æggene, hvis Antal angives at være 3—5, lægges i Maj Maaned. Æggene ligner de øvrige Kærhøges Æg og kan være uden Pletter, men er oftest forsynet med disse; et saadant plettet Kuld, henført til denne Art (fra Syd-Rusland $^{20}/_{5}$ 1895, Zoologisk Museum), har store, spredte, brungule Pletter paa den matte Skal. Maalene af 69 usikkert bestemte Æg er i Gennemsnit 44,6 og 34,7 mm, største 50×37, mindste 40,1×35 og 43,2×32,6 mm (Hartert).

Steppehøgens *Føde* angives at være ganske tilsvarende Hedehøgens; Undersøgelse af dens Føde er bl. a. foretaget af J. Bittera (Aquila, XXI, 1914), der angiver Smaagnavere som dens væsentligste Fødeemne; om Foraaret og Sommeren skal det dog ogsaa være Smaafugle og Ægrøverier, der bidrager til dens Underhold; G. Roerig omtaler særlig dette. Insekter udgør desuden en stor Del af dens Føde.

Steppehøgen har her i Landet samme Fredningstid som de øvrige Kærhøgearter.

SPURVEHØGE, Accipiter Brisson.

Smaa og ret smaa Rovfugle, allerhøjst ca. 400 mm lange. Næbbet kort, krumt og sylspidst; Overnæbbets Siderand, omtrent under Næseborene, med et tydeligt, bredt, men ret lavt, nedbuet, knivskarpt Fremspring, se Tavle VI, Fig. 7. De vandret stillede, elliptiske Næsebor, der mangler Midttuberkel, sidder lige i Vokshudens Underrand og er delvis dækkede af fremadrettede Fjerbørster. Vingerne forholdsvis korte; 1ste Haandsvingfjer ret kort, 2den en Del kortere end 3die og 6te, medens 4de og 5te stedse er længst. Halen meget lang, omtrent lige afskaaret i Spidsen. Mellemfoden lang og slank, kun fjerklædt paa sin øverste Del. Forsiden klædt med Tværskinner, der hos de voksne Fugle smelter delvis eller helt sammen, dog er de 3-4 Tværskinner nærmest Tæerne altid frie og adskilte (Fig. 28); Bagsiden med mindre, mangesidede Skæl, der dog ogsaa hos gamle Individer kan smelte sammen til een Skinne, saaledes at Mellemfoden hovedsagelig er dækket af een lang Forskinne og een lang Bagskinne, blot adskilte ved nogle Rækker af Smaaskæl. Tæerne meget lange og slanke, med stærkt fremstaaende Trædepuder under Taaledene og med Tværskæl paa deres Oversider; Mellemtaaen meget længere end de andre Tæer; 2den Taa (uden Klo) kun omtrent af samme Længde som Mellemtaaens Grundled og kun lidt længere end Bagtaaen. Kløerne lange, ret slanke og krumme, men sylspidse. Indertaaens og Bagtaaens Kløer størst, omtrent lige store, Ydertaaens betydeligt mindre og svagere end Mellemtaaens. Mellem 3die og 4de Taa en ret stor Bindehud.

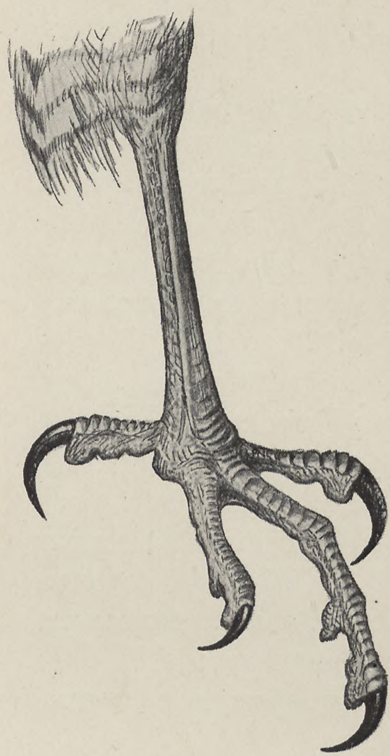


Fig. 28.
Fod af Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.). Gammel Hun, ♀ ad. 29/1 1928. Vejle.

Vomer spinkelt og smalt, næsten papirtyndt. Forreste Næserum ved en ret høj Benvæg adskilt fra det bageste. Processus palatini maxillae naar fortil sammen, men er bagtil i Ganen adskilt ved et betydeligt Mellemrum. Processus ethmoidalis bred, nærmest nedadrettet og lægger sig helt op ad lacrymalis' nedadrettede Gren. Lacrymalis' vandrette Del lang, smal og stærkt udadrettet, saaledes at den sammen med et lille superciliare danner en god Støtte for de meget fremtrædende Øjenbryn. Panden mellem Øjehulerne ret smal, lavere i Midtlinien. Lacrymalis' nedadrettede Gren, der er ret kraftig, har paa Siden en lav udadrettet processus og naar Forbindelse med Kindbuen. Brystbenet er stærkt hvælvet, betydelig smallere fortil end bagtil, med en meget høj crista, der naar lige fra sternums Forende til dets Bagende, og fortil har en fremadrettet Spids; nær Brystbenets Bagrand findes paa hver Side et aflangt Vindue; 7 Par Ribben har Tilhæftning til Brystbenets Sider. Ravnenæbsbenenes Basaldele synes kun i ringe Grad at krydse hverandre paa sternums Forrand. Bækkenet kort og ret bredt, med kraftige Muskelkamme. Halens 6—7 frie Hvirvler store og brede, pygostylus derimod ikke paafaldende stor. Pubis' lille forreste og større, kraftigere bageste Del er ikke sammenvoksede. Fibula er sammenvokset med tibia i dettes nederste Trediedel. Tarso-metatarsus' Hypotarsal-Fremspring omtrent lige lange, men vidt adskilte og dens Siderande meget fremstaaende, saaledes at der paa Mellemfodens Bagside dannes en dyb, beskyttende Rende for Senerne. Ledfladerne for Yder- og Indertaa brede, medens Mellemtaaens derimod er ret smal.

Spurvehøgene danner en stor og formrig Slægt, udbredt saa godt som over hele Jorden, blot de arktiske Egne undtagne; den er udspaltet i ca. 53 Arter og Underarter. I Europa træffes 2 Former, i Afrika 14, i Asien 7 og i Australien og Ny Guinea 3, medens de malayiske Øer huser ca. 8 Former; endelig findes i Amerika ikke mindre end 20 Arter og Racer.

SPURVEHØG, Accipiter nisus nisus (L.).

Falco Nisus. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 92. — Nisus elegans, fringillarum & peregrinus. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 86—88. — Falco nisus L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 31. — Falco Nisus L. Nilsson: Skand. Fauna. Foglarna, I, 1858, Side 43. — Accipiter nisus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) V, 1905, Side 252. — Accipiter nisus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Accipiter nisus nisus (L.). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1151. — Accipiter nisus L. E. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur, II, Fåglarna, 1915, Side 157. — Accipiter nisus (L.). Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 243. — Accipiter nisus nisus (L.). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 162. — Accipiter nisus nisus (Linn.). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921, Side 50. — Accipiter nisus nisus (L.). Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 275. — Accipiter n. nisus (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 454.

Danske Navne: Spurvehøg, Finkehøg.
Svenske „ : Sparvhök, Speckhök, Spärring, Lärkspänn.
Norske „ : Spurvehøg, Spurvhøk, Sporvehauk, Mushøg.
Finske „ : Varpushaukka.
Tyske „ : Sperber, Finkenhabicht.
Hollandske „ : Sperwer.
Engelske „ : Sparrow-Hawk.
Franske „ : Épervier ordinaire, Épervier commun.

Artskendetegn: Ret lille Rovfugl. Vingelængden hos Hannen 185—208 mm, hos Hunnen 220—243 mm. Oversiden mørkebrun, mørk skifergraa eller blaagraa, med eller uden lysere Fjerkanter; oftest en hvid Plet i Nakken. Undersiden hvid eller rustrødlig hvid med *regelmæssige, smalle, mørkebrune eller rustbrune Tværbaand,* der næsten eller helt mangler paa Underhaledækfjerene, og paa Strube og Forhals erstattes af smalle, mørke Skaftstriber. Sving- og Styrefjer med mørke Tværbaand; Undervingedækfjer farvet og tegnet som Brystet. Næbbet blaagraat, sortagtigt mod Spidsen, med en lysere Plet paa hver Side. Iris gul eller orangegul. Fødderne gule; Mellemfoden lang og slank, meget længere end Mellemtaaen med Klo.

Forekomst i Danmark: Endnu ret almindelig som ynglende; fortrinsvis Standfugl. Talrig paa Gennemrejse.
„ paa Færøerne: Kun truffet een Gang.
„ „ Island: Ingen.
„ i Grønland: „

Beskrivelse af Fjerdragten: *Dunungen* er fuldkommen hvid, blot med meget svagt gulbrunt Anstrøg paa Kroppens Overside.

Unge Hunner, der er indtil 14 Maaneder gamle, har følgende Ydre: *Hovedets Overside* sortebrun med rustbrune Fjerkanter, der i Panden er lidt bredere og mere hvidlige. En lys Øjenbrynstribe findes som Regel, i alt Fald bred og hvidlig bag Øjet. Fjerene i *Nakken* og paa det øverste Stykke af *Baghalsen* har hvide Basaldele, men sortebrune Spidser, der i forskellig Grad dækker det hvide, der dog som Regel danner et hvidligbroget Bælte om Nakken, paa Siderne staaende i Forbindelse med den hvidlige Øjenbrynstribe. *Baghalsen* iøvrigt brunsort med brede, lyst rustbrune Fjerkanter, der snart er mere, snart mindre fremtrædende. Partiet mellem Næb og Øje samt Kinderne graaligt hvide med mørke Fjerskafter; Ørefjerene er i deres bageste Del overvejende mørkebrune. *Kroppens og Vingernes Overside* mørkebrune med rustbrune Fjerrande, der snart er brede og fremtrædende, snart ret smalle og mindre fremtrædende, altid dog tydeligst paa de smaa Vingedækfjer; hen paa Vinteren bliver disse lyse Fjerbræmmer tillige smallere ved Bræmfældning. Hele *Fuglens Underside* graalighvid, hos mange

unge Fugle med svagere eller stærkere rustgulligt Anstrøg. *Hage* og *Forhals* med smalle, brunsorte Skaftstriber; paa *Bryst, Bug, Kropsider* og *„Bukser“* har hver Fjer 3—5 brunsorte Tværstriber, af hvilke de yderste nærmest er bredt pilformede eller hjerteformede (Tavle LVI, nederst til venstre, og LVII, øverst til venstre) som Regel brune, kantede med brunsort og gennemsat af en smal, skarptegnet, brunsort Skaftstribe; Individer med stærkt rustgulligt Anstrøg har ofte rustbrune Tværstriber (Tavle LVI, nederst til højre). *Underhaledækfjerene* med smalle, spredt siddende, mørke Tværbaand, der snart kun er antydede, snart mangler helt, saaledes at disse Fjer er renhvide. *Haandsvingfjerene,* der har brune Skafter, er brune med 6—7 svagt fremtrædende, mørkebrune Tværbaand og Fjerspidser; Inderfanernes basale Dele hvidlige eller flødefarvede, og de mørke Tværbaand er derfor her tydelige og skarpt tegnede. *Armsvingfjerene* falder lidt mere i det graalige; navnlig er de inderste lysere, med graalige eller rustgraa Spidsbræmmer, og det hvide strækker sig længere ud mod Spidserne, ogsaa paa Yderfanerne. *Undervingedækfjerene* tegnede og farvede som Brystets Fjer; Svingfjerenes Underside overvejende lysegraa, tegnet som paa Oversiden. *Halens Styrere* graaligt brune med graa Spidser; Inderfanerne hvidlige langs Fjerrandene; over hele Halen tydelige, sortebrune Tværbaand, hvis Tal er en Del varierende; snart findes kun 4, oftest 5—6, sjeldnere 7; de er lidt eller meget smallere end de mellemliggende lysere Partier, der hos mange Individer er rustbrunt kantede, særlig paa de yderste Styrere. Styrernes Skafter lysebrune. Fældningen foregaar gerne i April; i Juli og herefter ligner de meget de gamle Fugle.

Unge Hunner har, som det fremgaar af nedenanførte Maaling af 87 danske Individer en Vingelængde paa gennemsnitlig 233,7 mm, altsaa ca. 2 mm kortere end hos de gamle, men Ydergrænserne er noget lignende som hos disse, nemlig Maximum 242 mm og Minimum 220 mm. Næbbets Længde er gennemsnitlig 13,7 mm med Maximum 15 mm og Minimum 13 mm. Mellemfodens gennemsnitlige Længde er 58,9 mm, den længste 62 mm og den korteste 55 mm. I det Hele er saaledes herefter de unge Hunner lidt mindre end de gamle (sml. disse).

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Kalvebodstrand, Novbr. 1916	242 mm	14 mm	59 mm	Atlanterhavet 1925	236 mm	—	58 mm
Amager $^{5}/_{10}$ 1897	242 „	—	60 „	Raunsholte ved Hvalsø $^{2}/_{8}$ 1910	236 „	—	59 „
Avedøre $^{16}/_{9}$ 1910	240 „	14 „	59 „	Sprogø $^{26}/_{9}$ 1925	236 „	—	58 „
Glippinggaard, Søvind $^{25}/_{7}$ 1920	240 „	—	61 „	Torbenfeldt $^{27}/_{7}$ 1919	235 „	13 mm	58 „
Borup $^{14}/_{11}$ 1903	240 „	—	58 „	Svinkløv $^{12}/_{8}$ 1913	235 „	—	58 „
Raunsholte ved Hvalsø $^{2}/_{8}$ 1910	240 „	—	61 „	Søborg Mose $^{21}/_{8}$ 1913	235 „	14 „	60 „
Liselund, Møen $^{26}/_{9}$ 1921	240 „	—	60 „	Visborggaard $^{3}/_{9}$ 1916	235 „	14 „	57 „
Boller $^{25}/_{8}$ 1916	239 „	14 „	58 „	Vallø $^{5}/_{11}$ 1903	235 „	13 „	57 „
Amager $^{26}/_{8}$ 1906	239 „	13,5 „	60 „	Kjellerup $^{13}/_{1}$ 1919	235 „	15 „	60 „
Ravnholt, Fyen $^{29}/_{11}$ 1923	239 „	—	61 „	Emmedsbro $^{26}/_{4}$ 1914	235 „	14 „	60 „
Herlufsholm $^{25}/_{11}$ 1921	239 „	—	60 „	Nymindegab $^{20}/_{12}$ 1913	235 „	—	59 „
Palsgaard, Nørre Snede $^{3}/_{8}$ 1919	239 „	—	61 „	Amager $^{7}/_{11}$ 1918	235 „	—	61 „
Allinge $^{22}/_{11}$ 1922	238 „	—	57 „	Nymindegab $^{19}/_{11}$ 1917	235 „	—	60 „
Københavns Omegn $^{5}/_{9}$ 1868	238 „	—	61 „	Amager $^{2}/_{10}$ 1927	235 „	—	60 „
Nymindegab $^{21}/_{10}$ 1915	238 „	—	60 „	Vedbæk $^{15}/_{9}$ 1910	235 „	—	59 „
Nymindegab $^{30}/_{8}$ 1905	237 „	14 „	60 „	Wedellsborg $^{30}/_{9}$ 1906	234 „	14 „	60 „
Saltbæk Vig $^{9}/_{9}$ 1918	237 „	15 „	59 „	Saltbæk Vig $^{21}/_{10}$ 1916	234 „	14 „	—
Svenstrup $^{31}/_{10}$ 1913	237 „	14 „	60 „	Nymindegab $^{25}/_{9}$ 1923	234 „	—	59 „
Torbenfeldt $^{21}/_{11}$ 1916	237 „	14 „	58 „	Vyl Fyrskib $^{18}/_{5}$ 1924	234 „	—	61 „
„ $^{20}/_{11}$ 1914	237 „	14 „	59 „	Amager $^{9}/_{9}$ 1923	234 „	—	59 „
Københavns Omegn $^{8}/_{9}$ 1926	237 „	—	61 „	„ $^{13}/_{9}$ 1904	233 „	13 „	59 „
Amager $^{21}/_{11}$ 1897	237 „	—	57 „	Næsbyholm, Sorø $^{2}/_{8}$ 1919	233 „	—	60 „
Sundby Overdrev, Amager				Amager $^{12}/_{10}$ 1927	233 „	—	60 „
$^{21}/_{10}$ 1914	237 „	—	60 „	Benzon $^{23}/_{7}$ 1914	232 „	13 „	56 „
Fanø $^{25}/_{10}$ 1895	237 „	—	60 „	Bøtø $^{1}/_{10}$ 1899	232 „	14 „	59 „
Amager $^{7}/_{10}$ 1907	236 „	13 „	60 „	Kalsmærsk Hede $^{3}/_{3}$ 1918	232 „	14 „	60 „
Benzon $^{11}/_{10}$ 1915	236 „	14 „	58 „	Amager $^{22}/_{9}$ 1918	232 „	—	61 „
Frijsenborg $^{25}/_{10}$ 1915	236 „	14 „	60 „	Kollund $^{11}/_{8}$ 1919	232 „	—	59 „
Amager $^{27}/_{11}$ 1917	236 „	—	59 „	Benzon $^{20}/_{9}$ 1914	231 „	—	57 „
Herlufsholm $^{1}/_{11}$ 1891	236 „	—	61 „	Amager $^{21}/_{8}$ 1904	231 „	13 „	57 „

	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Kjerteminde 24/8 1920	231 mm	—	60 mm	Benzon 27/7 1914	228 mm	13 mm	59 mm
Boller 2/9 1916	231 »	—	58 »	Skjoldemose, Fyen 9/8 1912	228 »	13 »	56 »
Amager 13/9 1904	231 »	13 mm	62 »	Wedellsborg 11/10 1905	228 »	13,5 »	60 »
Avedøre 18/9 1910	231 »	14 »	58 »	Nymindegab 22/8 1921	228 »	14 »	60 »
Brahetrolleborg 7/10 1909	230 »	13 »	58 »	Amager 12/10 1927	228 »	—	57 »
Frijsenborg 19/8 1916	230 »	13,5 »	58 »	Amager 19/9 1918	228 »	—	58 »
Bøtø 4/8 1899	230 »	13 »	58 »	Benzon 27/7 1914	226 »	13,5 »	57 »
Tisvilde 4/8 1915	230 »	13 »	58 »	Charlottenlund, Oktbr. 1899	226 »	13 »	57 »
Søborghus Mose 19/8 1907	230 »	13 »	57 »	Svenstrup 10/11 1913	226 »	14 »	59 »
Kalvebodstrand 28/12 1908	230 »	13 »	59 »	Amager 21/10 1898	224 »	—	58 »
Stensmark 3/4 1907	230 »	14 »	58 »	Svenstrup 25/4 1915	—	14 »	59 »
Høbjerg Hegn 3/8 1912	230 »	15 »	59 »	Nymindegab 28/10 1926	220 »	—	55 »
Visborggaard 31/8 1916	230 »	13 »	57 »	87 unge Hunner			
Glibbinggaard, Søvind 25/7 1920	230 »	—	58 »	i Gennemsnit:	233,7 mm	13,7 mm	58,9 mm
Amager 8/10 1918	230 »	—	58 »	Største Maal:	242 »	15 »	62 »
Frijsenborg 24/11 1915	229 »	14 »	58 »	Mindste » :	220 »	13 »	55 »

Unge Hanner ligner i alt væsentligt de unge Hunner, og det rustrøde paa Fuglens Underside er ikke synderlig mere fremtrædende end hos disse (se Tavle LVI, øverst til venstre); paa Forryggen og Baghalsen har Fjerene dog gennemgaaende bredere, mere rustbrune Fjerrande; men atter her gør Størrelsesforskellen dem lette at skelne. Paa Tavle LVI, de to Figurer øverst til højre, er afbildet et Par unge Hanner, der er noget afvigende tegnet og farvet; de er nemlig paafaldende stærkt rustrøde, og Forbrystet har ingen eller faa Tværstriber, men derimod brede, tydelige Skaftstriber; Tværstriberne paa Bugen er navnlig hos den ene opløst i hjerte- eller pilformede Pletter.

61 maalte unge, danske Hanner, indtil 14 Maaneder gamle, har en gennemsnitlig Vingelængde paa 196,7 mm, svingende mellem 208 mm og 185 mm. Næblængden gennemsnitlig 11 mm, svingende mellem 10 og 12 mm. Mellemfoden gennemsnitlig 52,7 mm, svingende mellem 56 og 48 mm. Unge Hanners Størrelse er altsaa næsten ganske som de gamles (sml. disse).

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Benzon 12/9 1921	208 mm	12 mm	55 mm	Eilby 21/10 1901	197 mm	11 mm	54 mm
Vyl Fyrskib 5/10 1912	207 »	—	52 »	Snejbjerg 23/9 1925	197 »	10 »	51 »
Næsbyholm, Sorø 5/8 1919	206 »	—	54 »	Benzon 9/5 1915	197 »	12 »	50 »
Utterslev 7/9 1893	204 »	—	52 »	Næsbyholm, Sorø 2/8 1919	196 »	—	50 »
Nymindegab 20/9 1921	204 »	—	50 »	Nymindegab 4/10 1917	196 »	—	50 »
Gundsømagle 24/8 1915	203 »	10 »	52 »	Benzon 6/5 1915	196 »	11 »	51 »
Torbenfeldt 27/7 1919	202 »	11 »	54 »	» 9/5 1915	196 »	11 »	—
Amager 1/4 1906	200 »	12 »	52 »	Vallø 8/4 1912	195 »	11 »	53 »
Eilby ved Jullerup 12/8 1902	200 »	11 »	52 »	Sorø, December 1912	195 »	11 »	53 »
Kongelunden 12/8 1906	200 »	11 »	53 »	Torbenfeldt 14/2 1914	195 »	11 »	52 »
Boller 11/9 1916	200 »	11 »	51 »	Frijsenborg 11/1 1916	195 »	10 »	54 »
Frijsenborg 8/10 1915	200 »	11 »	51 »	Amager 9/12 1900	195 »	11 »	53 »
Raunsholte ved Hvalsø 24/1 1916	200 »	—	51 »	Frijsenborg 11/11 1915	195 »	11 »	50 »
Amager 12/10 1926	200 »	—	50 »	Bøtø 1/10 1899	195 »	10,5 »	51 »
Gedser Rev Fyrskib 17/10 1907	200 »	—	51 »	Benzon 6/5 1915	195 »	12 »	53 »
Holing ved Herning 25/8 1918	199 »	—	50 »	Bøtø 20/10 1898	195 »	11 »	52 »
Benzon 22/8 1914	199 »	11 »	51 »	Næstved, Septbr. 1891	195 »	—	50 »
Frijsenborg 5/10 1915	199 »	11,5 »	53 »	Næsbyholm, Sorø 2/8 1919	194 »	—	52 »
» 8/10 1915	199 »	11 »	51 »	Boller 2/9 1916	194 »	11 »	52 »
Faxe 19/10 1918	199 »	11 »	51 »	Nakkebølle 24/9 1918	194 »	11 »	52 »
Brahetrolleborg 15/12 1915	199 »	11 »	53 »	Grib Skov 29/11 1914	193 »	11 »	55 »
Amager 9/10 1927	198 »	—	53 »	Amager 15/10 1924	192 »	—	51 »
Stendalgaard 25/5 1917	198 »	11 »	56 »	Thisted 10/2 1925	192 »	—	51 »
Jylland 1/10 1918	198 »	11 »	54 »	Benzon 20/8 1914	192 »	11 »	55 »
Kalvebodstrand 14/10 1918	198 »	—	50 »	Wedellsborg 18/10 1920	192 »	11 »	53 »
Frijsenborg 6/5 1916	198 »	11 »	51 »	Frijsenborg 6/5 1916	192 »	11 »	51 »
Nymindegab 26/9 1914	197 »	—	52 »	» 15/5 1916	191 »	11 »	50 »
Glorup 20/9 1899	197 »	11 »	52,5 »	Benzon 6/5 1915	191 »	11 »	51 »

	Vinge	Næb	Mellemfod
Skelskør 8/3 1921	190 mm	11 mm	52 mm
Lyngsbækgaard 20/9 1919	190 „	11 „	50 „
Amager 13/9 1904	189 „	11 „	52 „
Møgeltønder 9/8 1924	189 „	—	48 „
Amager 26/9 1907	185 „	10 „	52 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
61 unge Hanner i Gennemsnit:	196,7 mm	11 mm	52,7 mm
Største Maal:	208 „	12 „	56 „
Mindste „ :	185 „	10 „	48 „

Voksen Hun: Hovedets og *Halsens Overside* samt *Forryggen* sortebrune; en mere eller mindre tydelig hvidlig Øjenbrynstribe findes stedse, bredest bag Øjet; Fjerenes Basaldele hvide; paa Baghalsen naar dette hvide saa langt ud, at der fremkommer en hvid Tværplet, oftest med svagt antydede Forbindelseslinier med Øjenbrynstriberne. *Kroppens og Vingernes Overside* iøvrigt ensfarvet mørkebrune med mere eller mindre tydeligt graaligt Anstrøg; hos nogle ses smalle, lidt utydelige askegraa Fjerrande, hos andre er Rygsiden mere mørk skifergraa, se Tavle LVIII, nederst i Midten; Fjerskafterne stedse mørkere, brunsorte. *Bagryggen og Overhaledækfjerene* er altid noget lysere og mere graalige. *Skulderfjerene* med et Par store, hvide Midtpletter, der jævnlig delvis er lidt synlige. De forreste smaa Vingedækfjer oftest med lidt lysere Fjerkanter. *Pandens Sider* og Partiet mellem Øje og Næb graalige med mørke Skaftstriber. De øverste *Ørefjer* mørkebrune, hos enkelte Fugle rustbrune, de nederste oftest lysere med sorte Skaftstriber. Hele *Fuglens Underside* graalighvid, hos mange Individer med mere eller mindre tydeligt rustbrunt Anstrøg; *Strube og Forhals* med smalle, brunsorte Skaftstriber; paa Bryst, Bug, Kropsider og Skinneben har hver Fjer 3—5 brunsorte, skarpttegnede Tværstriber, der danner smalle Tværbaand over hele Undersiden. Der er en Del Variation i Tværstribernes Bredde; som Regel sidder de tættest paa Forbrystet og med større Afstand paa Bagbryst og Bug. Forbrystet, til Dels ogsaa Kropsidernes Fjer, med skarpe, smalle, brunsorte Skaftstriber; paa Bryst og Bug er disse Skaftstriber antydede som nedløbende Spidser paa Tværbaandene. Hos Individer med rustbrunlig Bundfarve er Tværstriberne mere brune eller med rustbrunligt Anstrøg. Paa *Underhaledækfjerene* sidder de smalle Tværbaand meget spredt; mange Individer har dem kun antydet eller mangler dem helt, saaledes at disse Fjer er renhvide. 2den til 6te Svingfjers Yderfaner og 1ste til 5te Svingfjers Inderfaner er efter et tydeligt afsat Hak smallere i deres yderste Del. Af Haandsvingfjerene er 4de og 5te længst, 3die længere end 6te, og 1ste meget kortere end 2den, der altid er en Del kortere end 3die. *Haandsvingfjerene,* der har lysebrune Skafter, er brune med 6—7, ofte ikke synderligt skarpttegnede, mørkebrune Tværbaand og Fjerspidser; Inderfanernes basale Halvdele hvide, og Tværbaandene ses her tydeligt og skarpt tegnede. *Armsvingfjerene* falder lidt mere i det graalige, navnlig de inderste er gerne lysere, med graa Spidsbræmmer, og det hvide strækker sig længere ud mod Spidserne, ogsaa paa Yderfanerne. *Undervingedækfjerene* tegnede og farvede som Brystets Fjer; Svingfjerenes Underside overvejende lysegraa, tegnet som paa deres Overside. *Halens Styrefjer* mørkt graaligt brune med graa Rande i Spidserne, der er svagt rundede; Inderfanerne hvidlige langs Fjerrandene; over hele Halen tydelige, sortebrune Tværbaand, lidt eller meget smallere end de mellemliggende lysere Partier; deres Tal er en Del varierende; snart findes kun 4, oftest 5—6, sjældnere 7.

Som det ses af ovenstaaende, er Farverne en Del varierende, saaledes at Fuglen falder i 2 Typer, den ene (se Tavle LIX, næstøverst til højre) med hvid og brunsort Underside, den anden (se samme Tavle, øverst) med mere rustbrunt anløbne Farver; men alle Overgange mellem disse 2 Typer findes. Ogsaa Hunfuglenes Overside er hos mange mørkebrun uden synderligt indblandet graat, hos andre falder Farverne mere i det graalige, uden dog nogen Sinde at naa Hannens mørkt skifergraa eller blaagraa Farver; mulig er de sidstnævnte meget gamle, de førstnævnte noget yngre Fugle; de har i alt Fald mere Tendens til at have utydelige, smalle, lysere Fjerbræmmer, saaledes som disse, om end langt tydeligere, findes hos 1-aarige Fugle.

Gamle Hunner, der mindst er i deres andet Aar, har, som det fremgaar af nedenanførte 49 danske Individer, en Vingelængde paa gennemsnitlig 235,9 mm; længste maalte Vinge er 243 mm, den korteste 228 mm. Næbbets Længde er gennemsnitlig 14,4 mm, længste Maal 16 mm, korteste 13 mm. Mellemfodens gennemsnitlige Længde er 59,4 mm, med et Maksimum paa 62 mm og et Minimum paa 57 mm.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Lille Skjensved, Septbr. 1908	243 mm	—	59 mm
Amager $^{21}/_{9}$ 1912	242 „	—	61 „
Hirtsholm $^{24}/_{4}$ 1908	242 „	—	58 „
Frijsenborg $^{23}/_{12}$ 1915	242 „	15 mm	61 „
Bøtø $^{23}/_{8}$ 1901	241 „	16 „	59 „
Frijsenborg $^{19}/_{5}$ 1916	241 „	15 „	60 „
Ravnholt, Fyen ca. $^{1}/_{11}$ 1923	241 „	—	57 „
Amager $^{30}/_{4}$ 1917	241 „	—	59 „
Kragerup ved Naarup $^{5}/_{7}$ 1919	240 „	—	58 „
Københavns Omegn $^{24}/_{11}$ 1866	240 „	—	57 „
Tisvilde $^{2}/_{2}$ 1913	240 „	14 „	59 „
Boller $^{16}/_{7}$ 1916	239 „	15 „	60 „
Benzon $^{7}/_{10}$ 1914	239 „	14 „	61 „
Christiansø $^{1}/_{4}$ 1926	239 „	15 „	61 „
Danmark ca. $^{1}/_{10}$ 1916	239 „	—	60 „
Vallø $^{10}/_{11}$ 1913	238 „	14 „	60 „
Vemmetofte $^{20}/_{12}$ 1915	238 „	15 „	58 „
Eilby ved Jullerup $^{20}/_{4}$ 1897	238 „	15 „	60 „
Benzon $^{28}/_{4}$ 1916	238 „	14 „	59 „
Frijsenborg $^{20}/_{7}$ 1915	237 „	14 „	58 „
Svenstrup $^{3}/_{11}$ 1913	237 „	15 „	61 „
Christiansø $^{1}/_{4}$ 1926	237 „	15 „	60 „
Frijsenborg $^{22}/_{7}$ 1915	236 „	15 „	61 „
Gundsømagle $^{9}/_{9}$ 1917	236 „	15 „	59 „
Vallø $^{15}/_{11}$ 1903	236 „	15 „	60 „
Vemmetofte $^{1}/_{11}$ 1912	236 „	—	60 „
Birkebæk ved Herning $^{27}/_{6}$ 1919	236 „	—	59 „
Gundsømagle $^{21}/_{9}$ 1915	235 „	13 „	61 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gundsømagle $^{21}/_{9}$ 1916	235 mm	14 mm	60 mm
Follerupgaard $^{16}/_{5}$ 1894	235 „	—	61 „
Visborggaard $^{30}/_{6}$ 1916	234 „	13 „	61 „
Frijsenborg $^{9}/_{8}$ 1915	234 „	14 „	58 „
Nordfelt $^{8}/_{2}$ 1916	234 „	14 „	59 „
Baggesvogn, Sindal $^{16}/_{5}$ 1920	233 „	14 „	62 „
Kløvermarken, Amager $^{1}/_{1}$ 1898	233 „	—	60 „
Amager $^{7}/_{11}$ 1903	232 „	14 „	59 „
Torbenfeldt $^{2}/_{5}$ 1916	232 „	14 „	58 „
Benzon $^{2}/_{5}$ 1914	232 „	14 „	60 „
Frederiksberg $^{24}/_{4}$ 1897	232 „	14 „	59 „
Nymindegab $^{20}/_{11}$ 1917	232 „	—	58 „
Ledøje Plantage $^{13}/_{11}$ 1927	232 „	—	58 „
Hirtsholm $^{24}/_{4}$ 1908	232 „	—	60 „
Sundby Overdrev, Amager $^{19}/_{2}$ 1915	232 „	—	60 „
Rønnede $^{24}/_{6}$ 1920	231 „	—	60 „
Bryrup $^{11}/_{7}$ 1918	231 „	—	58 „
Hirtsholmene $^{25}/_{1}$ 1914	230 „	—	58 „
Benzon $^{27}/_{6}$ 1914	230 „	15 „	60 „
Ramløse $^{4}/_{7}$ 1911	230 „	14 „	58 „
Avedøre Holme $^{2}/_{9}$ 1914	228 „	15 „	59 „
49 gamle Hunner i Gennemsnit:	235,9 mm	14,4 mm	59,4 mm
Største Maal:	243 „	16 „	62 „
Mindste „ :	228 „	13 „	57 „

Gamle Hanner i mindst 2det Aar: Hovedets og Kroppens Overside samt Vingedækfjer og Armsvingfjer ensfarvet mørk skifergraa eller blaagraa, mere askegraa paa Overgump, Overhaledækfjer og Armsvingfjer, alle Fjerene med mørkere Skafter; hos mange, mulig lidt yngre Fugle, falder Oversidens Fjer lidt mere i det brunlige. Nakkens og Baghalsens Fjer med hvide Basaldele, der paa Baghalsen danner en uregelmæssig, mere eller mindre tydelig, hvid Plet. Skulderfjerene med 2—3 store, hvide Pletter paa deres basale Dele; af og til er lidt af disse synlige. De forreste Pandefjer, en antydet Øjenbrynstribe, men navnlig Fjerene mellem Næb og Øje graabrune med mørke Skaftstriber. Ørefjerene som Regel overvejende rustbrune med fine, smalle, mørke Skaftstriber, de øvre derimod mere af Rygsidens Farve. Hage og Strube hvide, ofte dog med svagere eller stærkere rustbrunt Anstrøg, stedse med brunsorte Skaftlinier. *Forhalsens og Forbrystets Sider* rustrøde, rustbrune eller graaligt rustbrune, med mørke Skaftlinier. Hele Fuglens Underside ellers hvid eller hvid med rustrødligt Anstrøg, alle Fjerene med brune, rustbrune eller rustrøde Tværbaand, bredest og tættest siddende, *ofte næsten sammenflydende*, paa Forbrystet og Kropsiderne (se Tavle LVIII, øverst til venstre, og Tavle LIX, næstøverst til venstre); paa Bugen er de smallere og sidder med større Afstand. Underhaledækfjerene hvide, uden Tværbaand eller blot med Antydning af saadanne. Armsvingfjerene farvede og tegnede som hos Hunnen, ligeledes Undervingedækfjerene. *Styrefjerene* mørkebrune, de ydre med graalige Yderfaner, de mellemste mørkt askegraa som Bagryggen, oftest alle med hvide Spidsbremmær, smallest eller manglende paa de ydre, bredest paa de mellemste; 4—6 mørke Tværbaand, som Regel flere paa de yderste end paa de mellemste Styrere.

Fra Hunner skelnes de gamle Hanner ved første Øjekast paa deres langt ringere Størrelse, men som Regel gælder det ogsaa, at den rustrøde Farve er langt mere dominerende paa Undersiden. Medens de fleste voksne Hunner her er renhvide med rent brunsorte Tværbaand, findes dette næppe hos nogen voksen Han; en Del af disse har højst mørkebrune Tværbaand med rustbrunt Anstrøg, men hos de fleste er Tværbaandene overvejende rustrøde eller rent rustrøde, særlig stærkt paa Brystet og Kropsiderne, og enkelte smukke Hanner er her overvejende rustrøde uden synderlig hvidt. Rygsidens blaaligaskegraa Farve gør ogsaa den gamle Han let kendelig.

Gamle Hanner, der mindst er i deres andet Aar, har, som det ses af nedenanførte Maal af 55 danske Individer, en gennemsnitlig Vingelængde paa 198,9 mm, altsaa næsten 37 mm kortere end hos Hunnerne; største Maal er 206 mm, mindste 190 mm. Næblængden er gennemsnitlig 11,4 mm, svingende mellem 10 og 12 mm. Mellemfodens Længde gennemsnitlig 51,7 mm, svingende mellem 55 og 49 mm.

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
København $^{20}/_{4}$ 1901	206 mm	12 mm	53 mm	Holte $^{16}/_{9}$ 1894	199 mm	—	52 mm
Kongelunden $^{26}/_{4}$ 1908	205 „	—	52 „	Nolsø, Færøerne $^{4}/_{5}$ 1918	199 „	—	51 „
Syd-Sjælland $^{20}/_{11}$ 1926	205 „	—	50 „	Torbenfeldt $^{20}/_{11}$ 1914	199 „	11 mm	52 „
Svenstrup $^{22}/_{12}$ 1917	205 „	11 „	52 „	Kile ved Bogense $^{6}/_{12}$ 1903	199 „	11 „	53 „
Danmark $^{28}/_{9}$ 1861	203 „	—	51 „	Basnæs ved Skelskør $^{9}/_{11}$ 1927	198 „	—	50 „
Gundsømagle $^{28}/_{9}$ 1915	203 „	12 „	51 „	Bøtø $^{22}/_{11}$ 1896	198 „	12 „	55 „
Helsingør $^{1}/_{4}$ 1917	202 „	11 „	52 „	Torbenfeldt $^{26}/_{4}$ 1917	198 „	11 „	51 „
Vallø $^{8}/_{4}$ 1912	202	11 „	52 „	Boller $^{17}/_{5}$ 1916	198 „	11 „	52 „
Boller $^{10}/_{4}$ 1917	202 „	11 „	52 „	Torbenfeldt $^{8}/_{3}$ 1914	198 „	11 „	52 „
Svenstrup $^{24}/_{11}$ 1915	202 „	11 „	51 „	Boller $^{23}/_{10}$ 1916	197 „	—	53 „
Skjoldemose $^{9}/_{8}$ 1912	202 „	12 „	54 „	Benzon $^{6}/_{8}$ 1918	197 „	12 „	50 „
Zoologisk Have $^{15}/_{6}$ 1928	202 „	—	50 „	Vordingborg $^{5}/_{10}$ 1924	196 „	—	49 „
Karlslunde $^{16}/_{10}$ 1907	202 „	—	51 „	Holte $^{9}/_{2}$ 1916	196 „	12 „	51 „
Skelskør $^{11}/_{4}$ 1925	202 „	—	52 „	Kongelunden $^{1}/_{10}$ 1907	195 „	12 „	—
Amager $^{15}/_{10}$ 1924	202 „	—	52 „	Amager $^{28}/_{10}$ 1919	195 „	11 „	54 „
Hesselø $^{5}/_{4}$ 1920	202 „	—	53 „	Frijsenborg $^{20}/_{12}$ 1914	195 „	12 „	52 „
Hirtsholm $^{24}/_{4}$ 1908	201 „	—	51 „	Benzon $^{25}/_{3}$ 1915	195 „	10 „	53 „
Gribskov $^{19}/_{3}$ 1916	201 „	11 „	51 „	Nordfelt $^{1}/_{4}$ 1916	195 „	11 „	51 „
Brahetrolleborg $^{5}/_{11}$ 1910	200 „	11 „	50 „	Frijsenborg $^{10}/_{5}$ 1916	195 „	12 „	52 „
Sødringholm $^{13}/_{6}$ 1912	200 „	12 „	53 „	Baggesvogn, Sindal $^{9}/_{6}$ 1920	194 „	11 „	51 „
Benzon $^{5}/_{5}$ 1915	200 „	12 „	51 „	Frijsenborg $^{6}/_{5}$ 1916	192 „	11 „	52 „
Eilby ved Jullerup $^{10}/_{4}$ 1900	200 „	11 „	51 „	Skanderborg $^{23}/_{4}$ 1905	192 „	11 „	52 „
Frijsenborg $^{2}/_{11}$ 1915	200 „	11 „	52 „	Benzon $^{10}/_{4}$ 1917	191 „	11 „	51 „
Vallø Dyrehave $^{19}/_{10}$ 1906	200 „	12 „	50 „	Havndal $^{25}/_{1}$ 1912	190 „	12 „	52 „
Bøtø $^{1}/_{10}$ 1899	200 „	12 „	53 „	Astrup ved Jyderup $^{5}/_{7}$ 1920	190 „	11 „	51,5 „
Eiby $^{27}/_{8}$ 1899	200 „	12 „	53 „				
Bøtø $^{10}/_{10}$ 1900	200 „	12 „	52 „	55 gamle Hanner			
Basnæs ved Skelskør $^{9}/_{11}$ 1927	200 „	—	51 „	i Gennemsnit:	198,9 mm	11,4 mm	51,7 mm
Danmark, Novbr. 1917	199 „	—	53 „	Største Maal:	206 „	12 „	55 „
Juellinge, Karise $^{8}/_{4}$ 1910	199 „	—	52 „	Mindste „ :	190 „	10 „	49 „

Næbbet er horngraat eller sortegraat, mørkere mod Spidsen; paa hver Næbside en lysere gulgraalig Plet. Vokshuden gullig. Iris er hos de gamle Fugle mørkegul eller orangegul, hos de unge mere bleggul eller citrongul. Næseborene, der er delvis dækkede af fremadrettede Børstefjer, er ovale uden Midttuberkel og sidder nær Vokshudens Underkant. Fødderne gule med sorte Kløer. Mellemfoden fjerklædt paa det øverste ca. 20—25 mm lange Stykke; Forsiden klædt med Tværskinner, som hos de voksne Fugle oftest næsten eller helt smelter sammen; Bagsiden med mangesidede, mindre Skæl, der dog hos gamle Individer kan smelte sammen og fortykkes til een lang Skinne, saaledes at Mellemfoden hovedsagelig er dækket af een lang Forskinne og een lang Bagskinne. Mellemtaaen er meget lang og slank, meget længere end de andre Tæer, idet 2den Taa (uden Klo) blot naar ud til Enden af 3die Taas Grundled, 4de Taa til lidt indenfor Spidsen af 3dies andet Led. Kløerne lange, slanke, spidse og ret krumme. Kun mellem 3die og 4de Taa en stor, tydelig indskaaret Bindehud, der naar langt ud ad de to Tæers Basalled. Bagtaaen lidt kortere end 2den Taa.

Angaaende Brystbenets og Bækkenets Størrelse kan anføres følgende:

	Brystben			Bækken
	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
25 unge Hunner:	53—58 mm	20—23 mm	29—33 mm	27—29 mm
Gennemsnit:	55 mm	21,8 mm	30 mm	28,6 mm
17 gamle Hunner:	55—59 mm	21—24 mm	30—35 mm	28—30 mm
Gennemsnit:	56,4 mm	22,9 mm	32,5 mm	29 mm



Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.).

Ung Han, ♂ juv. 20/10 1898. Bøtø, Falster. Ung Han, ♂ juv. 8/3 1921. Skelskør. Ung Han, ♂ juv. 20/9 1899. Glorup, Fyen.
Ung Hun, ♀ juv. 20/9 1914. Benzon, Grenaa. Ung Hun, ♀ juv. 7/10 1909. Brahetrolleborg, Korinth.


BIBLIOTHEK



Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.).

Ung Hun, ♀ juv. 19/8 1916. Frijsenborg.
Ung Hun, ♀ juv. 23/7 1914. Benzon, Grenaa.
Ung Han, ♂ juv. 27/7 1919. Torbenfeldt, Mørkøv.
Ung Han, ♂ juv. 25/5 1917. Stendalgaard, Kjellerup.
Ung Han, ♂ juv. 6/5 1915. Benzon, Grenaa.





Spurvehøg, Accipiter nisus nisus (L.).

Gammel Han, ♂ ad. 10/10 1900. Bøtø, Falster. Gammel Hun, ♀ ad. 2/9 1914. Avedøre Holme, København.

Gammel Han, ♂ ad. 20/11 1914. Torbenfeldt, Mørkøv. Udfarvet Hun, ♀ ad. 21/9 1915. Gundsømagle. Ret Leder. Gammel Han, ♂ ad. 28/9 1915. Gundsømagle.





Spurvehøg, *Accipiter nisus nisus* (L.).

Gammel Hun, ♀ ad. 30/6 1916. Visborggaard.

Gammel Han, ♂ ad. 9/6 1920. Baggesvogn, Sindal.

Gammel Hun, ♀ ad. 27/6 1914. Benzon, Grenaa.

Gammel Hun, ♀ ad. 16/5 1920. Baggesvogn, Sindal.

Gammel Han, ♂ ad. 5/7 1920. Astrup ved Jyderup.



	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
23 unge Hanner:	44—48 mm	17—19 mm	23—27 mm	22—25 mm
Gennemsnit:	45,5 mm	18 mm	26 mm	23,4 mm
20 gamle Hanner:	45—48 mm	18—20 mm	25—27 mm	22—25 mm
Gennemsnit:	46 mm	18,8 mm	26 mm	23,8 mm

Heraf ses det, at de gamle Fugle er lidt større end de unge, og ligeledes viser Størrelsesforskellen paa Kønnene sig tydeligt. For at vise Størrelsesforholdet hos sikre danske Ynglefugle anføres følgende Maal:

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Gamle Hunner				
Boller 16/7 1916	59 mm	23 mm	32 mm	29 mm
Visborggaard 30/6 1916	55 „	23 „	31 „	28 „
„ 10/5 1916	55 „	22 „	35 „	28 „
Torbenfeldt 2/5 1916	56 „	24 „	32 „	29 „
Frijsenborg 7/6 1915	58 „	23 „	33 „	30 „
Gennemsnit:	56,6 mm	23 mm	32,6 mm	28,8 mm
Gamle Hanner				
Frijsenborg 6/5 1916	46 mm	19 mm	27 mm	24 mm
Boller 16/7 1916	46 „	19 „	26 „	24 „

Medens de danske Spurvehøge saaledes sikkert maa henføres til den typiske Form *Accipiter nisus nisus* (L.), der er den eneste her i Landet rugende Race, besidder Museet et enkelt Skind, som muligvis kunde henføres til en anden Race. I Foraaret 1923 modtoges nemlig en ung, hunlig Spurvehøg, skudt paa Amager 18/4 1923; hvad der straks er paafaldende, er dens usædvanlig lyse Rygside, som er ret ensfarvet lyst, graaligbrun; da Rygsidens Fjer, der utvivlsomt hører til Fuglens første voksen Dragt, hvad bl. a. de bredt lystbræmmede Vingedækfjer tydeligt viser, imidlertid er stærkt bræmfældede, mangler de næsten helt de lyse Fjerrande, og Ryggen har derved megen Lighed med en gammel Fugls; da den er skudt midt i April, kan den lyse Farve dog nogenlunde forklares som et Blegningsfænomen. Fuglens Underside er meget lys og bleg, og Brystet har ikke udprægede tydelige, brede Tværstriber, idet disse er ret smalle og spredte, og Fjerenes yderste Tværbaand er nærmest brede Pilpletter med brune Konturer og lyst gulbrune Midter, saaledes som det nu og da ses hos unge Spurvehøge, skudte i Danmark. Hvad der imidlertid, i Forbindelse med ovenanførte Forhold, er særlig paafaldende, er Fuglens Størrelse, idet Vingen, trods Bræmfældningen, er 249 mm lang, medens kun et Par af de største ellers maalte unge Hunner fra Danmark naaede op til en Vingelængde paa 242 mm.

Nærmest ligger det at antage, at det muligt kunde være en nordasiatisk Spurvehøg, hørende til Racen *A. nisus nisosimilis* (Tickell), der ruger i Nord-Asien fra Turkestan til det okotske og japanske Hav, Korea, Japan og Nordkina. Hartert (l. c. Side 1155) anfører, at Vingemaalet af denne Races Hunner ligger mellem 240 og 258 mm; heri vilde ovennævnte Stykke falde godt ind med sin Vingelængde paa 249 mm (bræmfældet); yderligere anfører han, at Undersiden er smallere og mere brunligt tværbaandet, og at Rygsiden er noget blegere, hvilket dog kun skal kunne ses ved Sammenligning af Serier. Som det ses, kan den ovennævnte Spurvehøg fra Amager let indordnes ogsaa under disse Karakterer, men en længere Serie til Sammenligning vilde være i høj Grad ønskelig.

Kleinschmidt har i 1921 i „Anhang C“ til H. Grote: Aus der ornithologischen Literatur Ruslands, Side 56, opstillet en ny Spurvehøgerace *A. nisus peregrinoides* paa en enkelt Hun, skudt paa Gennemrejse ved Rossitten den 20. Oktober. Den skulde have brede, hvide Øjenbrynstriber, svagtplettede Undervingedækfjer, Bug og Skinnebensfjer, af hvilke de sidste er uplettede hvide i deres nederste Del; Oversiden er lys, Undersiden meget rent hvid med brunlige Hjertepletter og Tværbaand. Vingelængden er kun 238 mm. Ved et Besøg af Kleinschmidt forelagde vi ham det omtalte Skind fra Amager, og han erklærede det for ganske utvivlsomt hørende til Racen A. nisus peregrinoides.

Rent bortset fra det uheldige i at opstille en Race paa et enkelt Individ med ukendt Fødested vil det ses, at de nævnte Karakterer alle helt eller delvis kan træffes hos mange af vore Spurvehøge, der just i disse Forhold er meget variable; her har man sikkert endnu ikke fast Grund under Fødderne; vi vilde hellere i og for sig paa Grund af Størrelsen henføre dette afvigende Skind til Racen A. nisus

nisosimilis (Tickell) end til den meget problematiske Race A. nisus peregrinoides Kleinschmidt, der i alt Fald skulde være en Del mindre.

De danske Spurvehøge maa sikkert saa godt som alle henføres til den typiske Form *Accipiter nisus nisus* (L.), der er den eneste her i Landet ynglende Race. Blandt andre geografiske Racer kan nævnes den mindre, tættere tværstribede *woltersdorffi* Kleinschmidt fra Sardinien, den mere blaalige *punicus* Erlanger fra Tunis og den større og blegere *nisosimilis* Tickell fra Indien, Afghanistan og Turkestan samt vistnok Nord-Asien; endvidere den lysere *palleus* Stejneger fra Japan og Kamtschatka, uden Haletværbaand, *teneriffæ* Laubmann fra Teneriffa og *melanoschistus* Hume fra Himalaya.

Spurvehøgen (Accipiter nisus nisus L.) er udbredt over Europa og det vestlige Asien fra Skovgrænsen indtil Middelhavet.

Fra *Grønland* og *Island* kendes Arten ikke; derimod er en Han skudt paa *Færøerne:* Nolsø 4. Maj 1918 (P. F. Petersen; Eksemplaret i Zoologisk Museum, København). I vore Nabolande er Spurvehøgen derimod ligesom her i Danmark en af de almindeligste Rovfugle. I *Sverige* gaar den saa langt mod Nord, som Granskoven findes, men kun som Undtagelse gaar den op i Birkeskovomraadet, der sandsynligvis ikke byder den passende Redesteder. De nordligste Ynglepladser i Sverige angives hos Sv. Ekman (Djurvärldens Utbredningshistoria på Skandinaviska Halvön, 1922) at være Muonioalusta, Vackajärvi, sydlige Pajala, i Nærheden af Lappbergs Station samt ved Kvickjock. I *Norge* findes den saavel paa Fastlandet som paa Øerne, og Collett (ved Ørjan Olsen, 1921) angiver, at den der i Fjældene ofte gaar op i Birkeskovbæltet. Den gaar mod Nord til 69° 30' n. Br.; ynglende er den truffet i Øst-Finmarkens Granskovomraade; dette Omraade maa iflg. Ekman anses som en umiddelbar Fortsættelse af dens nordligste Yngleomraade i Finland; sydligere i Norge er den meget almindelig fra Trøndelagen af; muligvis findes den ikke ynglende fra Saltdalen lidt Nord for Polarcirklen og nordefter til Ynglepladsen i Øst-Finmarken; i Syd-Varanger angiver H. Tho. L. Schaanning kun at have truffet den tilfældigt. I *Finland* er den almindelig i det sydlige og det mellemste af Landet, mindre almindelig i det nordlige Österbotten og Lapland, hvor den optræder sporadisk i Lemmingaar (Hortling, 1929). Paa de *britiske Øer* er den almindeligt udbredt overalt, hvor der er Skov; den er dog sjælden paa Orkneyøerne og i det nordligste og nordvestligste af Skotland. Igennem *Holland* og *Tyskland* hører Spurvehøgen ligeledes til de almindeligste Rovfugle.

I *Danmark* hører Spurvehøgen, der er paavist tilbage til den ældre Stenalder (H. Winge), sammen med Taarnfalken og Musevaagen til de almindeligste Rovfugle; Kjærbølling og Collin (1852 og 1875—77) angiver, at den er den almindeligste Dagrovfugl næst efter Musevaagen; dette gælder dog ikke udelukkende Spurvehøgen som Ynglefugl, idet de tilføjer, at den især er hyppig om Efteraaret og Vinteren paa Grund af Gennem- og Tilvandring.

Den stærke Aftagen gennem de sidste Aartier af Musevaagen, der som en af vore største, almindelige Rovfugle har lidt mest ved Forfølgelsen, har dog maaske forrykket dette Forhold noget; man maa betænke, at der i Almindelighed lægges mere Mærke til Musevaagen end til Spurvehøgen paa Grund af Forskellen i de to Arters Levevis. Begge har dog i Antal vundet noget Terrain paa Grund af Plantagernes Opvækst i Vest-Jylland. I visse Egne — oftest ret sporadisk — er Spurvehøgen i hvert Fald i Yngletiden dog at betegne som en sjælden Ynglefugl. Arten er i visse Dele af sit Udbredningsomraade *Trækfugl,* i andre Dele *Standfugl,* med Overgange mellem disse to Kategorier. Saaledes er det nordlige Ruslands Spurvehøge Trækfugle, Mellem-Ruslands til Dels Træk- til Dels Standfugle, idet nogle overvintrer her, medens Spurvehøgen i Syd-Rusland, f. Eks. paa Krim, er Standfugl, men i det Hele taget her ikke er talrig i Yngletiden, hvorimod Trækket fører mange over denne Del af Landet, der til Dels er Vinterkvarter (M. Menzbier, Ibis 1884). I visse Egne af Finland skal den, endogsaa op til Simo, kunne træffes overvintrende; i Sverige og Norge trækker de fleste bort, men enkelte, mest gamle Fugle, bliver tilbage i nogle Egne, og langs Sveriges Vestkyst og i Skaane overvintrer den regelmæssigt (Jägerskiöld och Kolthoff, 1925); i Norges Kystegne overvintrer den enkeltvis. I det øvrige Europa er Spurvehøgens Trækforhold i nyeste Tid undersøgt ved Ringmærkningsforsøg, som underbygger de Iagttagelser, der tidligere er gjort ved Trækstudier i Marken, hvorved man har kunnet paavise, at Spurvehøgen kan træffes overvintrende i Nord-Afrika, Arabien, Kordofan og Abessinien, men hvorfra Fugle, der naar saa langt mod Syd, stammer, vides ikke.

Paa Trækket faar Danmark Besøg af en stor Mængde nord- og nordøstlige Spurvehøge; og udelukket er det ikke, at der blandt disse ogsaa er russiske og sibiriske Fugle, idet saadanne angives at være skudt i Øst-Preussen og endogsaa i Holland (G. J. van Oordt en J. Verwey, 1925); Greve O. von Zedlitz (Fauna och Flora, 1925, Side 159) nævner forskellige Eksemplarer af denne lysere Race som skudt i Sverige.

Som andre Rovfugle trækker denne Art om Dagen, spredt ud over Landskabet, og kun ganske enkelte Spurvehøge er derfor iagttaget som faldne ved danske Fyr, og kun om Efteraaret ($^{26}/_{8}$, $^{2}/_{9}$, $^{5}/_{10}$). *Heinrich Gätke* fortæller i Die Vogelwarte Helgoland, 1891, hvorledes denne lille Høg undertiden sent paa Eftermiddagen, særlig i Oktober, kunde komme i Mængde til Helgoland, idet de fra stor Højde, hvori de trak, slog ned over Øen og straks gjorde Jagt paa Smaafuglene, som ligeledes havde slaaet sig ned paa Helgoland som Rastplads under Trækket. Thienemann har vist, at et mægtigt Træk af denne Art gaar over Kurische Nehrung, hvorover store Mængder af de Bestande, der lever Nordøst herfor, maa passere paa Vandringen.

Ringmærkningsforsøg med *Spurvehøge* har givet særdeles gode Resultater, idet mange af disse Fugle falder for Skydevaaben Aaret igennem. I England angives saaledes i British Birds, Bd. XIX, 1926, 17,5 $^0/_0$ at være meldt igen (af 120 mærkede Fugle), og P. Skovgaard meddeler i Danske Fugle VIII, 1926, at han har faaet ikke mindre end 26,7 $^0/_0$ af 172 mærkede Fugle. H. Chr. C. Mortensen mærkede nogle faa Spurvehøge, men fik kun en enkelt meldt tilbage igen, her fra Landet (D. O. F. T., VI, Side 120). I Danske Fugle har P. Skovgaard givet en interessant Oversigt over sine Resultater angaaende denne Fugls Træk. Mærkningen af Ungerne er hovedsagelig foretaget i Jylland, og alle de sikre Meddelelser om Genfangst er ligeledes herfra, idet 27 Fugle i deres første Aar og 15 gamle Fugle er genmeldt herfra fra alle Aarets Maaneder. Spurvehøgen synes saaledes efter dette, i hvert Fald indenfor den Periode, i hvilken Mærkningen er foretaget i Jylland, at være en udpræget Standfugl, som i det højeste strejfer noget omkring, maaske med en østgaaende Tendens, hvilket vel har sin Aarsag i, at den i det østlige Jylland finder bedre Livsbetingelser. Resultatet er særdeles oplysende, sammenholdt med Resultaterne fra de omliggende Lande. Hvorledes Arten forholder sig paa de danske Øer, vides endnu ikke. Nyere Mærkninger ved Skovgaard (Danske Fugle III, 1930, Side 29) har dog vist, at Spurvehøgen i enkelte Tilfælde kan vandre bort her fra Landet. En ung Spurvehøg, mærket i Sommeren 1928 ved Frederiksdal, blev saaledes skudt 21. November samme Aar ved Ostrum, Limburg i Holland. At Spurvehøgen i Aarevis kan træffes i ikke stor Afstand fra dens oprindelige Hjemsted, viser bl. a. en Fugl, mærket 1915 i Feldborgdal og skudt 8 Aar senere (30. September 1923) i Ørum ved Viborg. Det er en kendt Sag, at Danmark paa Trækket faar Besøg af Fugle øst- og nordfra, og man har hidtil ment, at vore egne Fugle indgik i dette Træk; saaledes angiver Herluf Winge i Dansk ornithologisk Forenings Tidsskrift, I, 1906-07, Side 16, at Spurvehøgen nærmest er Trækfugl, men at dog ikke faa findes overvintrende. De gennemtrækkende Fugle mærkes øjensynligt mest her i Landet om Foraaret i April og om Efteraaret i September-Oktober. Af Betydning er det i denne Forbindelse at se paa Forholdene i vore Nabolande. I Norge er den i det store og Hele Trækfugl, men enkeltvis overvintrer den i Kystegnene; i de sydlige Dele af Landet ankommer den i Marts eller Begyndelsen af April, i September begynder Trækket sydpaa, og i Løbet af Oktober forlader de fleste Landet (Schaanning, 1916, Collet ved Ø. Olsen, 1921). I Sverige ligner Forholdene med Hensyn til Træktiden de norske, og nogle faa, mest ældre Fugle, bliver ogsaa tilbage her; paa Sveriges Vestkyst og i Skaane overvintrer dog mange, ogsaa unge Fugle (Jägerskiöld och Kolthoff, 1925). Ringmærkning har nu vist, hvilke Veje de svenske Spurvehøge tager, idet E. Lönnberg i Fauna och Flora, 1927, Side 119, meddeler, at af et Kuld Spurvehøgeunger, der blev mærket i Smaaland, blev en fundet død i Skaane og en anden skudt 11. November 1926 i Departementet Nord i det nordligste Frankrig. Endvidere er to Spurvehøge, der blev mærket i det nordligste Sverige, ogsaa skudt i Frankrig, den ene ved Pas de Calais, den anden i Midt-Frankrig (Departementet Cher) — E. Lönnberg: Till Kännedomen om de svenska Dagrovfåglarnas Flyttning, 1928.

Ogsaa fra Finland tager denne Høg den sydvestlige Trækvej, der bl. a. gaar over Öland, Blekinge og Skaane mod Sydvest; Fugle fra Ålandsøerne er vandret til Danmark, Magdeburg og Frankrig. Fr. v. Lucanus, 1929, nævner fra forskellige Kilder Eksempler, som viser, at en Del af Tysklands og Mellem-Europas Fugle af denne Art ogsaa følger den sydvestlige Trækretning: fra Pommern til Westfalen,

Rhône og Provence, fra Schweiz og Rhinlandet til Portugal, fra Mecklenburg til Spanien; andre ringmærkede Fugle godtgjorde, at Spurvehøgen ofte træffes 3—4 Aar efter om Vinteren eller i Yngletiden i Nærheden af sit Fødested, hvilket viser, at den hænger ved sit Hjemsted, idet den enten som Standfugl forbliver der eller som Trækfugl finder tilbage dertil i Yngletiden.

Paa de britiske Øer er de indfødte Spurvehøge praktisk talt Standfugle; paa Shetlandsøerne og Fair Isle forekommer de sjældent paa Træk, men ved Storbritanniens Østkyst iagttages ofte trækkende Fugle om Efteraaret (Pract. Handbook of British Birds, 1921, Side 165).

Selv om enkelte jydske Spurvehøge endnu har Tendens til at trække bort, saa er det dog allerede nu klart, at denne Fugl med Hensyn til den vigtige Funktion, som Trækket er, slutter sig nær til Englands Bestand af disse Fugle og saaledes i denne biologiske Henseende staar fjernere fra den skandinaviske Bestand, endogsaa fra Mellem-Europas.

Spurvehøgen holder til i Egne med Skove, Krat, Plantager, store Haver o. l.; her jager den sit Bytte i hurtig, glidende Flugt, tæt over Jorden eller tæt ind til Udkanten af Bevoksninger og langs levende Hegn, hvor den snapper Byttet, der gerne overraskes intetanende. Flyver Spurvehøgen hen over Plantager, over Lyngbakker, langs Gærder og Hegn, er Flugten en lav, hurtig Sejlen, afbrudt af en Række hastige Vingeslag; lange Strækninger kan man dog ogsaa se den tilbagelægge uden mange Slag med Vingerne; dens Flugt er overhovedet ofte meget ujævn i Hastighed og Retning. Spurvehøgen er blandt de smaa Rovfugle let kendelig; dens lange Hale og korte, afrundede Vinger adskiller den straks fra Smaafalkene, der heller ikke er saa slanke som Spurvehøgen. Dens tværstribede Underside ses tillige tydeligt paa ikke for lang Afstand. Dens Flugt og Jagtmaade er desuden meget forskellig fra Falkenes; naar den sidder og lurer efter Bytte, ser man den ikke som Falkene sidde i Toppen af et Træ, men skjult i en Busk eller inde i et Træs Krone. Spurvehøgens Skrig er et klagende, gennemtrængende ki-ki-ki; i Frygt udstøder den som andre Høge et vibrerende, hvislende Skrig. Ungernes Tiggen sammenlignes med Hornugleungernes og kan gengives ved ih-ih. Dens Vingefang er kun 60—80 cm, og dens Vægt mellem 133 og 310 gr (11 Hunner her fra Landet vejede mellem 226 og 310 gr, 9 Hanner mellem 133 og 168 gr). Af 252 undersøgte Fugle er kun ca. 46 % Hanner; Hunnerne nævnes som de talrigste ogsaa af Jägerskiöld og Kolthoff.

Allerede tidligt om Foraaret kan Spurvehøgen begynde paa Redebygningen, i Almindelighed i April, men endogsaa saa tidligt som den 9. Marts er Reden fundet færdig (P. Skovgaard). Dens Yngletid falder dog i det store og Hele saa sent, at den, naar Ungerne er udrugede, har rigelig Adgang til Føde for dem, nemlig særlig andre Fugles Unger og unge Fugle.

Som *Redetræ* ynder Spurvehøgen Naaletræer (Rødgran, Hvidgran, Lærketræ), sjældent findes den i Løvtræer her i Landet, f. Eks. fandt C. Grill kun een Gang Reden i Løvtræ; P. Skovgaard fandt den 2 Gange i Bøg, 1 Gang i Birk samt ca. 50 Gange i Naaletræer. Reden anbringes til Tider ret højt til Vejrs, f. Eks. 8—10 Meter oppe, men finder Fuglen en passende Redeplads lavere, anlægger den Reden nærmere ved Jorden; den er saaledes fundet 2—3 Meter oppe i Gran eller Fyr, ja, man har endogsaa i enkelte Tilfælde fundet dens Rede liggende helt nede paa Jorden i Skovegne, hvor man skulde synes, at Reden var sikrere anbragt i Træer; bl. a. er dette iagttaget i Sverige, og det angives, at Redetræet stod paa dette Sted Aaret forud, men var blevet fældet. Redetræet findes sjældent inde i tætte Granbevoksninger, idet Spurvehøgen ynder at være nær en Lysning i Granskoven, nær en Brandlinie, en Vej eller lignende; ofte finder man Reden i en Gruppe Graner i en Løvskov. Inde i tætte, store Skove er den ikke almindelig som Ynglefugl. I Graner er Reden gerne anbragt paa Grænsen mellem de udgaaede og endnu friske Grene, og den kan ligge inde ved Stammen eller lidt ude fra denne, dog oftest det første.

Spurvehøgen benytter sjældent den samme Rede flere Aar i Træk, men skifter i Almindelighed Redetræ, uden at den dog fjerner sig ret langt fra sin een Gang valgte Plads; den bygger undertiden sin Rede oven i en gammel Rede, som kan hidrøre fra en anden Art, Skovdue f. Eks.; af ca. 50 Reder, undersøgt af P. Skovgaard, var dog kun 2 bygget paa gamle Reder. Reden er bred, bygget af tynde Kviste, indvendig udforet med ganske fine Kviste eller Rodtrævler af forskellige Planter; ofte findes smaa Barkstykker eller Blade anvendt til Bygningen; en Redeskaal er til at begynde med tydelig, men Redens Overside bliver snart flad og senere af Ungerne helt udtraadt. Man finder undertiden gamle

Reder fra tidligere Aar i Nærheden af Spurvehøgens beboede Rede; men mangen Rede falder ned i den Tid, da Ungerne samles paa den efter at være udfløjet eller under Efteraars- og Vinterstormene. Naar Fuglen har ruget en Tid, sidder der en Del fine Dun paa Redens Kviste og paa de omgivende Grene.

Her i Landet lægger Spurvehøgen i Almindelighed sine Æg i *Maj Maaned,* og man finder som Regel de fuldlagte Kuld fra en Uge hen i Maaneden til Maanedens Slutning, men forsinkede Kuld kan findes betydeligt senere, og tvinges Fuglen til at lægge et nyt Kuld, kan det hænde, at Rugningen først tager sin Begyndelse et godt Stykke hen i Juni Maaned. Æggene lægges oftest med et Mellemrum af ca. 2 Døgn, men baade kortere og længere Interval er iagttaget. Rugningen tager ikke sin Begyndelse, før ca. Halvdelen af Kuldet er lagt, men kan dog begynde tidligere eller senere, og Rugningen angives oftest at udføres alene af Hunnen, men P. Skovgaard angiver i Danske Fugle VI, 1925, Side 2, at baade Han og Hun ruger. Det er ikke altid Tilfældet, at det først lagte Æg klækkes først; man har saaledes iagttaget, at det kan hænde, at det først lagte Æg klækkes sidst (Brit. Birds XIX, 1925, Side 153), eller alle klækkes paa samme Dag. Det almindelige *Antal Æg* i Spurvehøgens Rede er 3—6, oftest 5; Fordelingen var i 47 Reder, undersøgt af Skovgaard i Jylland, 6 Æg i 6 Reder, 5 i 25, 4 i 8 og 3 i 8 Reder; Fordelingen i 35 Reder, særlig fra Sjælland, viste: 6 Æg i 6 Reder, 5 i 15, 4 i 13 og 3 i 1 Rede. Undertiden er højere Antal fundet, 7 og 8 og endnu flere (9—10), men disse sidste meget store „Kuld“ hidrører da sikkert fra to Spurvehøgehunner, der har lagt Æg i samme Rede, hvilket Forhold kendes fra snart en hel Række Fugle. N. Christiansen har flere Gange forsøgt, hvorledes Fuglene forholder sig, naar første Kuld tages fra dem. Høgen benyttede meget sjældent samme Rede igen, hvilket dog f. Eks. skete med et Par i Fortunens Indelukke, Jægersborg, som $^{8}/_{5}$ 1904 havde 4 Æg og atter havde 4 Æg i samme Rede $^{29}/_{5}$; i Almindelighed flyttede de fra Reden, men ofte kun kort derfra, f. Eks. 20—30 Meter, til et passende Redetræ, og i de fleste Tilfælde lagde de i andet Kuld 1—2 færre end i det første; det nye Kuld var da gerne forsinket 3—4 Uger. Spurvehøgen er vanskelig at fordrive fra et een Gang valgt Terrain, ligesom den rugende Fugl tidt først forlader Reden i sidste Øjeblik, naar Fredsforstyrreren er lige oppe ved Reden; den bortjagede Fugl sætter sig ofte i Grene af samme Træ eller et Nabotræ, eller flyver urolig omkring i Nærheden under lydelige, skingrende Skrig.

Æggene er blaaligt hvide, undertiden faldende i det graalige, i gennemfaldende Lys grønne indvendig; de er tegnede med større eller mindre chokolade- eller leverbrune Pletter og enkelte Linier og Snirkler. Pletterne er særlig samlet om den butte Ende af Ægget; undertiden falder Pletternes Farve i det rødbrune, og Æggene kan i det Hele taget variere meget, idet de kan være næsten helt fri for Pletter, ligesom de kan være meget stærkt plettede, og Pletterne kan være samlede, ikke alene ved den butte, men ogsaa ved den spidse Ende, eller være ens fordelt over hele Ægget; undertiden er Pletterne udtværede, saa Bundfarven næppe ses. 104 Æg her fra Landet er undersøgt.

Gennemsnit:	39,7×33,4 mm
Største:	46,0×35,0 mm
Mindste:	36,0×31,5 og 37,0×29,5 mm

31 Æg fra Sjælland gav Gennemsnittet 40,6×32,6 mm og 22 fra Jylland 38,5×32,3 mm. Skovgaard fandt for 72 Æg Middelstørrelsen 39,9×33,0, største 43,5×35,0, mindste 35,7×31,5 og 41,0×29,0 mm. Æggets Vægt er ca. 1,78 gr (Rey); ca. 1,5 og 2,0 gr synes at være Ydergrænserne. Det fyldte Æg vejer ca. 19 gr og den nyklækkede Unge 13,5—14 gr (Heinroth). *Incubationstiden* er, som nedenfor nævnt, i Almindelighed 34—35 Dage, og Ungerne opholder sig 28—29 Dage i Reden. Ungernes Øjne er til at begynde med brune, derefter graagrønne og først henimod det Tidspunkt, da de flyver ud af Reden, kommer den gule Farve frem, som efterhaanden breder sig, saa Ungens Iris faar de gamle Fugles gule Farve. Heinroth angiver følgende Vægtforøgelse af en Han under Udviklingen: 1. Dag 15,5 gr, 7. Dag 54 gr, 14. Dag 120 gr og 21. Dag 150 gr; den daglige Vægtforøgelse var ca. 11—12 gr, hvortil der medgik ca. 40 gr Føde.

J. H. Owen har i England gennem en lang Række Aar foretaget omhyggelige Iagttagelser over Spurvehøgens Biologi, særlig dens Forhold i Yngletiden, og da disse Iagttagelser er mere indgaaende end nogen andens, skal vi her give en Oversigt over Resultaterne (British Birds, 1916—26). Det fremhæves stærkt, at Spurvehøgene, hvad der forøvrigt gælder alle Fugle, der er undersøgt indgaaende,

viser store individuelle Forskelligheder, og dette gælder praktisk talt for alle deres Livsytringer. Allerede i December—Januar kan man i England iagttage, at Spurvehøge bygger Platforme af nogle faa Grene paa forskellige Steder; disse flade, letbyggede Reder, som man fra Jorden kan se op igennem, er dog kun Reder i uegentlig Forstand, idet Fuglene benytter dem som Spisesteder og til at lægge Bytte paa, som de senere vender tilbage til, og maaske er der ogsaa anden Hensigt med dem, men denne er ikke nærmere kendt. Først naar Fuglene, efter at Vandrings- og Strejfforskydninger i Bestanden har fundet Sted i Februar—Marts, parvis har udvalgt sig hver sit Territorium, som fra Aar til Aar oftest er det samme, finder de sig et passende Redetræ, som ikke sjældent i England er en gammel Eg, men ogsaa kan findes blandt ganske unge Træer, og det kan foruden Løv- ogsaa være et Naaletræ, hvilket her i Landet, som nævnt, er det almindeligste; de begynder straks i Marts eller endogsaa i Februar at bygge paa Reden, der som Regel anlægges i en Grenvinkel fra et Par til adskillige Meter fra Jorden. Oftest bygger Hunnen alene, men Hannen kan dog hjælpe til og er aabenbart medbestemmende i Udvælgelsen af Redetræet. Reden anlægges i Almindelighed fra ny af hvert Aar, f. Eks. var 17 af 26 helt nye; men gamle Reder, ogsaa af andre Fugle, kan benyttes som Underlag. Hvis første Kuld forstyrres, tages for det meste en gammel Rede i Brug, vel for at spare Tid; men en helt ny Rede kan ogsaa i dette Tilfælde bygges. Midt i Marts og derefter endogsaa helt hen til midt i Maj kan man om Morgenen og om Aftenen iagttage Spurvehøgens Parrings- eller Foraarsleg. Medens Spurvehøgen jo i Almindelighed flyver lavt, gerne med god Fart og sjældent stiger videre til Vejrs, saa foretages disse Flyveøvelser langsomt og ofte højt oppe i horizontal Linie, f. Eks. over Redetræet, men til og fra dette; snart er den ene, snart den anden af Fuglene foran, og naar de indhenter hinanden, synes de at næbbes, og Farten stiger et kort Stykke; nu og da stiger de højere op i Luften, for pludselig at kaste sig ned mod Træerne og igen optage de mærkelige Flyveøvelser. Man hører dem nu og da udstøde en hvislende Piben. Owen angiver, at han ogsaa sent paa Sommeren eller først paa Efteraaret har iagttaget enlige Fugle foretage lignende Flyveøvelser. Naar Æglægningen nærmer sig, er det kun Hannen, som viser disse Flyvninger; to—tre Gange i Træk slaar den med rasende Fart ned mod Hunnen og optager da igen Legen; umiddelbart før Parringen flyver Hannen paa samme Maade for pludselig med stor Fart at slaa ned til Hunnen paa en Gren eller vel undertiden ogsaa paa Reden, hvorpaa selve Parringen straks følger.

Reden bygges som nævnt af større og mindre Grene og Kviste, udfores med finere Kviste, smaa Barkstykker etc., og friske Kviste anbringes ikke sjældent langs Kanten. Redens Størrelse varierer meget, f. Eks. fra ca. 25 til 50 cm i Diameter med en Dybde af ca. 15—35 cm, hvori der er en tydelig Skaal af ca. 15—25 cm i Diameter med en Dybde af ca. 6 cm. Redemateriale, selv ret store Grene, bringes til Reden, efter at den er færdigbygget, endogsaa efter at Ungerne er udrugede; muligvis bringes dette Materiale til Reden for at dække Urenheder i den, og det medfører, at Redeskaalen efterhaanden til Dels helt udfyldes. Ogsaa Hannen bringer dette Redemateriale, men kun sjældent, naar først Ungerne er ude af Æggene.

De første fuldlagte Kuld Æg findes omkring 1. Maj i England, og de fleste Kuld synes der at være færdiglagte før ca. 10. Maj. Æggene lægges gerne om Morgenen eller i hvert Fald før Middag, og i Almindelighed er der 2 Døgn mellem to paa hinanden følgende Æg; imidlertid kan der gaa 3 Døgn mellem to Æg, men meget sjældent mere; er det store Kuld paa f. Eks. 6, er det ikke ualmindeligt, at der er tre Døgn mellem nogle af Æggene. Hunnen opholder sig i Nærheden af Reden i Æglægningsperioden, thi der er altid Fare for, at en Skovskade eller anden Æggetyv kan finde den; Hannen bringer i denne Periode, som ogsaa under Rugningen, Bytte til Hunnen. Mest almindeligt synes Hunnen at paabegynde den stadige Rugning, naar Halvdelen af Kuldet er lagt, men den kan ogsaa begynde at ruge allerede med første Æg eller afvente hele Kuldets Lægning, før Rugningen begynder; hvis første Kuld ødelægges, paabegynder Fuglen Rugningen af det andet Kuld noget tidligere, end den gjorde ved det første Kuld. Ifølge Owens Iagttagelser er det kun Hunnen, der ruger, og han mener, at Iagttagelser, som har givet andet Resultat, ikke har været gennemført tilstrækkelig kritisk.

Det førstlagte Æg er ofte, særlig af unge, ikke udfarvede Fugle, mindre smukt tegnet end de følgende, iflg. Owen; det samme kan gælde sidste Æg, som tidt er ganske anderledes tegnet end de øvrige, og endogsaa kan fremtræde næsten eller helt uden Pletter. Efterhaanden som Spurvehøgehunnen bliver ældre, aftager Antallet af Æg i Kuldet, og Tegningen af Æggene bliver mindre kraftfuld. En

Aftagen i Æggets Størrelse kan i Almindelighed frembringes derved, at Fuglen tvinges til at lægge flere Kuld; som Eksempel kan nævnes Gennemsnitsstørrelsen af tre paa hinanden følgende Kuld af samme Fugl: 40,33 × 32,22 mm (6 Æg), 38,46 × 31,48 mm (5 Æg), 37,33 × 30,20 mm (3 Æg). Kuld, der lægges efter, at det første Kuld Æg er mislykket, paabegyndes f. Eks. 10 Dage efter Ulykken. Kraftige Fugle kan dog frembringe et andet Kuld af samme Størrelse som første Kuld; saaledes er der Eksempel paa, at et Kuld paa 6 atter er blevet efterfulgt af et Kuld af samme Størrelse; men i Almindelighed er en større Procentmængde af Æggene i andet Kuld end i første ubefrugtede. De meget lave Antal Æg i Kuld kan altsaa hidrøre fra, at de er andet eller tredie Kuld lagt af en enkelt Hun i een Sæson, men smaa Kuld paa 2 eller 3 kan ogsaa hidrøre fra meget gamle Fugle. Æggene er oftest mere spidse i den ene Ende end i den anden, men man kan dog ogsaa finde Æg, som er butte i begge Ender. Indersiden af det friske Æg er som nævnt smukt dybgrøn, men denne Farve aftager, efterhaanden som Ægget ruges. Skallens Farvetegning kan variere meget, idet de chokoladebrune Pletter kan variere fra næsten sort til blegt lysebrunt, og selv indenfor samme Kuld kan Tegningen af Æggene variere meget, idet Pletterne kan være samlede i en Hætte i den ene Ende af Ægget, ligge i en Zone omkring Midten af Ægget eller være spredt overalt paa den hvide Bund, der ofte har blaaligt Skær. Meget sjældent findes Kuld, som er helt mørke og saaledes i Farvetegning nærmest minder om Taarnfalkens Æg. Farvetegningen hos efterlagte Kuld er i Almindelighed betydeligt svagere og ikke saa smuk som hos første Kuld. Undertiden forekommer der Skalpletter af meget lysere Farve end selve Overfladepletterne; og undertiden kan et enkelt Æg i Kuldet vise den Særegenhed, at Pletterne er aflejret i Skrueform, hvilket sker ved, at Ægget roterer under Pigmentaflejringen.

Rugetiden varer ca. 5 Uger, i Almindelighed 34—35 Dage, men Tiden er iagttaget at kunne variere fra 32 til 38 Dage, hvilket først og fremmest har sin Aarsag i, at nogle Unger kommer hurtigt ud af Ægget, efter at dette er spraaet, f. Eks. paa et Døgn, medens andre tager indtil 4 Døgn.

Efterhaanden som Rugningen skrider frem, forlader Hunnen mere og mere ugerne sine Æg. Bliver den jaget af Reden, forholder den sig i Almindelighed ret stille, selv om den bliver lige ved Reden; men ogsaa heri viser der sig meget stor Forskel mellem de forskellige Fugle, idet nogle med Skrigen slaar ned mod Fredsforstyrreren, medens andre uden en Lyd sætter sig i et Træ tæt ved; ligeledes sidder nogle Fugle meget let paa Reden, andre derimod meget fast. Hannen bringer trofast Bytte til den rugende Hun, idet Hunnen selv meget sjældent jager under Rugningen. Naar Hannen kommer i Nærheden af Redetræet med Bytte, kalder han, og Hunnen flyver da hen til ham og modtager Byttet, vist oftest idet begge Fugle er paa Vingerne; Byttet, som særlig hen i Rugetiden serveres hende plukket, fortæres paa en Gren i Nærheden, i denne Tid sjældent paa selve Reden, til hvilken Hunnen først vender tilbage, naar hun hastigt har soigneret sig efter Maaltidet; højst en god halv Snes Minutter tillader Hunnen sig at være borte fra Reden. Har Hunnen ingen Madlyst, lader hun Hannen kalde, maaske en Snes Minutter, og til sidst taber han da Taalmodigheden og delikaterer sig selv med Byttet.

Naar Ungerne har faaet sig befriet fra Æggeskallen, hvormed Hunnen undertiden assisterer dem lidt, fjernes Æggeskallen fra Reden, og det synes at være almindeligt, at Hunnen ligefrem æder Skallen, men den kan ogsaa bæres bort fra Reden. De hvide, dunklædte Unger kan straks udstøde ganske svage Pip, men først naar de er nogle Dage gamle, lyder det rigtige Kald paa Føde. Ca. 4 Dage gamle kan de hæve sig lidt og tage Føde fra Moderens Næb. Allerede nu kan Ungerne give Gylp fra sig. I de første tretten-fjorten Dage ruger Moderen konstant paa Ungerne, men allerede naar disse er en halv Snes Dage gamle, sætter de ikke altid Pris derpaa.

Spurvehøgehunnen er overordentlig omhyggelig for sit Afkom; kommer der Regn, medens hun en kort Tid er borte fra Reden, haster hun straks tilbage for at ruge Ungerne; hvis Solen paa Reden bliver for stærk, staar Hunnen i Timevis i en ubekvem Stilling over de gispende Unger. Ogsaa under Fodringen ser man, at Hunnen omhyggeligt fodrer efter Tur og særlig er paapasselig med at give de mindste deres Part af Føden; i de første Dage er Stykkerne, som rives ud til Ungerne, ganske smaa, og Hunnen giver dem sjældent Stykker af Indvoldene i den første Ugestid. Fodringen finder i de første Uger kun nu og da Sted midt paa Dagen, da hele Familien hviler. I den første Tid efter, at Ungerne er kommet frem, er det næsten udelukkende Hannen, som bringer Føden; naar han nærmer sig til Reden, kalder han, og Hunnen flyver da ud til ham for at modtage Byttet; hvis hun ikke kommer, nærmer han sig Reden, kaster Føden paa Redekanten og fortsætter straks ud paa Jagt igen;

det synes tydeligt, at Hunnen ikke i denne Tid bryder sig om, at Hannen kommer til Reden; maaske ynder han ikke selv at være i Reden blandt alt det urolige Smaakravl dér.

Ungerne kan først selv partere og æde Byttet, naar de er 21—23 Dage gamle, indtil det Tidspunkt skal hver Stump Kød rækkes dem af Moderfuglen, og man ser dem først ved en Alder af ca. 17 Dage gøre de første Forsøg paa at flænse i det plukkede Bytte. Har Hunnen modtaget Bytte af Hannen og flyver til Reden, kalder hun paa Ungerne, som straks svarer; hun bærer oftest Byttet i en af Fangerne, men kan ogsaa bringe det i Næbbet. Naar Hunnen parterer Byttet og deler Stykkerne ud til Ungerne, som ivrigt skrigende flokkes om hende, holder hun Byttet ned mod Underlaget mellem begge Fødders inderste Kløer og river da med Næbbet passende Stykker ud; i Løbet af faa Minutter er en lille Spurvefugl plukket og parteret. Nogle Dun og Fjer æder Hunnen selv, men hun giver, som det ogsaa er paavist hos mange andre Fugle, tillige Ungerne nogle af dem. Naar Ungerne er godt 14 Dage gamle, er Hunnen ikke mere saa omhyggelig med at fjerne Rester af Maaltiderne fra Reden som før denne Tid, og der findes nu jævnligt Fødder, Vingespidser o. l. af det hjembragte Bytte i Reden. Medens Hunnen i Reglen ikke, naar Ungerne først er nogle faa Dage gamle, med Kaldelyd opfordrer Hannen til at bringe Føde til selve Reden, saa gør hun dette i Tilfælde af stadig Regn; Hannen jager da trods Regnvejret og bringer Byttet direkte til Reden, hvor Hunnen da parterer det.

Ungerne vokser hurtigt; Owen angiver, at allerede naar de er 10 Dage gamle, viser Kønsforskellen sig i den forskellige Størrelse af Ungerne. Naar Ungerne er 10 til 11 Dage gamle, viser de første Fjer sig, og 12—14 Dage gamle er Hale- og Svingfjerene ca. 2 $^1/_2$ cm lange. Besøger man en Rede, hvori Ungerne er ca. 12—14 Dage gamle, er de nu saa kraftige, at de stiller sig i den for Rovfugleunger saa karakteristiske Forsvarsstilling eller prøver paa at flygte for Fredsforstyrreren til Redens fjerneste Del; de kan nu ogsaa udstøde Advarselsskriget. Paa denne Tid er det, at Hunnen ophører med ret konstant at ruge Ungerne. Ungerne faar nu travlt med at pille sig, hvilket de dog allerede tidligere har begyndt paa; efterhaanden tiltager deres Virksomhed paa dette Omraade; de trækker som de gamle Fugle Sving- og Halefjer gennem Næbbet, renser Fødderne, forsøger at klø sig med Foden i Hovedet, men taber ofte Balancen under denne vanskelige Manøvre, de aabner Vingerne, spiler Svingfjerene ud paa det omstændeligste, flakser i Dans rundt i Reden, strækker saa den ene, saa den anden Fod frem for sig for at spile Tæerne. Det Bytte, som Hannen eller Hunnen bringer den ene eller den anden af dem efter Tur, forsvares nu mod de andre Unger med aabne Vinger og gabende Næb. Ungerne plages i Reden overordentlig meget af Fluer og Lusfluer (Ornithomyia avicularia L.), og de gør ivrig Jagt paa disse plagsomme Gæster.

Særlig efter ca. 3 Ugers Alderen, altsaa paa den Tid, da Ungerne er kraftige nok til selv at begynde Parteringen af Byttet, skyder selve Kropfjerene ud, og Udviklingen skrider nu hurtigt frem, idet Ungerne i en Alder af 28—29 Dage kan forlade Reden, Hannerne gerne 28, Hunnerne 29 Dage gamle; men endnu sidder der en Del hvide Dun tilbage i Dragten, og først ca. 3 Uger efter Udflyvningen er disse Dun borte, og dette Tidspunkt falder omtrent sammen med, at Ungerne nu ikke mere benytter Reden som Spisebord. Naar Ungerne nærmer sig Tiden for Udflyvningen, ser man ligesom i Begyndelsen af Rugetiden hvide Dun sidde paa Grenene i og omkring Reden, men disse Dun stammer nu fra Ungerne og ikke fra Hunnen. Har Ungerne først forladt Reden, er de meget sky; 31 Dage gamle flyver de helt godt, men de kommer i de første ca. 3 Uger stadig tilbage til Reden, hvortil Hannen bringer Bytte; men ogsaa andre gamle Reder kan benyttes som Spisebord. Det er nu mest Hannen, som sørger for dem; Hunnen tager de første Dage, efter at Ungerne er fløjet af Reden, sin Part af det Bytte, som Hannen bringer, men sørger snart for sig selv og samler Kræfter efter de mange Ugers Optagethed ved Reden. Nogen Jagt udfører hun imidlertid for Ungerne; men er der gaaet ca. 3 Uger efter Udflyvningen, hører aabenbart de gamle Fugle op med at jage for Ungerne; det er paa denne Tid, altsaa i August, at de unge Spurvehøgehunner gør mest Skade, og ofte angriber de nu Bytte, som overgaar dem selv i Størrelse. De unge Hanner er derimod ikke slet saa voldsomme i deres Jagt. Paa denne Tid spredes Familien og søger sig Jagtrevirer ud over Landet, ofte paa Steder, hvor man ellers ikke om Sommeren ser Spurvehøge. Byttet fortæres nu gerne paa Stedet eller bringes til en Træstub, en gammel Skovduerede eller lignende, for dér at nydes i Fred og Ro. Spurvehøgen er en rastløs lille Jæger, som under sin Jagt ofte glemmer al Forsigtighed; de fleste har saaledes sikkert oplevet at se dens Jagt paa Spurve, Stære o. l. lige ved Menneskeboliger, ofte endogsaa inde i Byer,

og velkendt er det, at den undertiden paa sin Jagt efter Fugle ved Huse forfølger disse ind i Boliger, at den slaar efter Burfugle i aabentstaaende Vinduer, og at den under den hidsige Jagt slaar efter Smaafugle paa en saadan Maade, at den gaar lige igennem Vinduesruder. Spurvehøgens Jagtmaade er for øvrigt som sagt mest almindeligt den, at den i Skjul af Træer, Hække, Diger o. l. i lydløs og hurtig Flugt kommer sit intetanende Bytte ganske tæt ind paa Livet og er over det, inden Flugt er mulig; oftest tager den Byttet siddende, men kan ogsaa tage ikke altfor hurtige Smaafugle i Flugten; idet den slaar Byttet, foretager den oftest en Drejning, saa den kan gribe til fra Siden eller fra neden; men ogsaa fra oven griber den Byttet. Hannen, der jo er mindre end Hunnen, kan ikke hamle op med saa stort et Bytte som denne sidste.

Undersøgelser over Spurvehøgens *Føde* er efterhaanden foretaget i adskillige Lande, saaledes at der foreligger et nogenlunde godt Kendskab til denne lille, ihærdige Røvers Bytte. Vi skal her nævne et Par Undersøgelser.

J. v. Bittera har undersøgt 134 Spurvehøges Maveindhold i Ungarn og giver i Aquila, XXII, 1915, Side 217 følgende procentiske Sammensætning mellem nyttige og skadelige Dyr set fra Menneskets Synspunkt: af nyttige Dyr 35 %, af skadelige 60 % og af ligegyldige 5 %. Derimod fandt Eckstein, Roerig med flere følgende i 613 undersøgte Tilfælde: nyttige 79 %, skadelige 18 %, ligegyldige 3 %. v. Bittera gør opmærksom paa, at i hans Undersøgelser er Materialet særlig fra Vintertiden, da Spurvehøgen jager f. Eks. smaa Spurvefugle, der lever i Flok, Mus o. l., hvorfor de nyttige Dyr kun udgør ca. $^1/_3$ af Føden, medens i Sommertiden denne Del er større. Særlig fandtes Smaafugle (Spurve og Spurvefugle), men ogsaa Mus i Maveindholdet. Johs. Ferdinand har undersøgt 15 Fugles Maveindhold her fra Landet og heri fundet Fugle i 14 og Mus i 1; Fuglene var Graaspurv, Gulspurv, Lærke, Rødstjert, Rødhals etc. samt Rester af en Due. Andre Opgivelser viser følgende Arter: Stær, Finker, Mejser, Pibere, Lærker, Sangere, Drosler, Brunelle, Isfugl, Skovskade, Gøg, Spætter, Krikand, Skovdue, Rørhøne, Vibe, Agerhøne, Fasankylling o. l., Mus, Muldvarp, Frøer, derimod sjældnere Insekter som Biller og Græshopper. W. E. Collinge anser Spurvehøgen som en skadelig Fugl, for hvilken han ikke i England kan foreslaa Beskyttelse; indgaaende Undersøgelser paa volumetrisk Basis gennem hele Aaret i England viser, at dens Føde bestaar af 47 % nyttige, 45 % skadelige og 8 % indifferente Emner.

Spurvehøgen er som nævnt ikke bange for at binde an med Bytte af samme Størrelse eller større end den selv, særlig gælder dette Hunnen, hvorfor den i Asien anvendes en Del til Jagt. Der foreligger Iagttagelser over, at den med Held har jaget Fugle som Ringdue, Skovsneppe og Jærpe.

Bortskydes den gamle Hun fra Spurvehøgereden, er det ofte iagttaget, at Hannen vel bringer Føde til Ungerne, men som mange andre Rovfugles Hanner forstaar den ikke at partere dette, saa det bliver tilgængeligt for Ungerne; Hannen bliver da ved at bringe Bytte til de klynkende Unger, og Antallet af Smaafugle kan da stige til det utrolige i en saadan Rede; saaledes findes et Eksempel paa, at man i en Rede, hvorfra Hunnen var bortskudt, har talt indtil 38 Smaafugle, bragt til Reden af Hannen paa een Dag, og i en anden Rede var der paa et Døgn bragt 21 Smaafugle og 5 Mus til Reden (Blaamejse, Munk, Rødhals, Bogfinke, unge Sangdrosler, Mark- og Skovmus). I normale Reder kan man, selv hvor Ungerne endnu ikke er helt befjerede, vel finde en Del Føde, men aldrig disse store Mængder; f. Eks. kan det nævnes, at C. Grill $^{29}/_6$ 1873 i en Rede med fire, ikke befjerede Unger fandt en Solsort, en Rødhals, en Havesanger, en Blaamejse og en Bynkefugl henlagt til Ungerne, og dette Bytte var friskfanget den nævnte Dag.

Spurvehøgen jager som andre Rovfugle hovedsagelig det Bytte, der talrigst byder sig til i dens Hjemegn, hvorfor den mange Steder er en virksom Fjende overfor de smaa, skadelige Spurvefugle, medens den lokalt og individuelt kan krydse Menneskets Interesser paa følelig Maade. Jagtlovgivningen i alle Lande vender sig derfor imod denne lille, elegante Røver, hvis Betydning som regulerende Faktor overfor visse Spurvefugles høje Forplantningsratio, og hvis Betydning for Udryddelsen af svagere Individer af visse Arter ikke lader sig bestride; dette bør man huske, hvor den ikke lokalt eller individuelt har slaaet sig paa et Bytte, der er Mennesket værdifuldt, og som man ikke mener at kunne ofre for Bevarelsen af Spurvehøgebestanden. Endelig bør man erindre, at det ofte for visse af Smaafuglenes Vedkommende er meget vanskeligt med det Grundlag, vi endnu besidder, at afgøre, om det er i Menneskets Interesse, at Bestanden af dem bevares eller jages af f. Eks. Spurvehøgen; mange Smaafugle lever jo nemlig af Insekter, og blandt Insekterne er jo netop mange nyttige i Land-

brugets og Forstvæsenets Tjeneste, hvorfor en Decimering af deres Fjender kan være til Nytte.

Lovgivningen vender sig som sagt overalt mod Spurvehøgen, og gennem mange Aar har der næsten overalt været udbetalt Præmier for Udryddelsen af den, saaledes ogsaa tidligere her i Landet. Skydevaaben, Høgebure og Rovfuglesakse har formindsket Bestanden, særlig gennem de sidste halvhundrede Aar, og ved Kragehytter er den vel især faldet talrig. Desværre foreligger der ingen tilforladelig Statistik over de Mængder, for hvilke der aarligt er betalt Præmier i de nordiske Lande, idet Jægerne enten ikke kan eller ikke vil skelne denne Art fra Smaafalkene, hvorfor mange af disse figurerer som Spurvehøge i Statistikken. Men man kan dog faa et nogenlunde Billede af de Mængder, som falder aarlig, ved fra den norske Statistik at nævne, at der i de 10 Aar 1907—1916 betaltes Præmie for gennemsnitlig 10 591 Spurvehøge om Aaret, hvori dog antagelig en Del Taarnfalke og Dværgfalke er indbefattet; og man faar et levende Indtryk af, at ogsaa i Norge gaar Antallet af denne Fugl tilbage, naar man tilføjer, at i de følgende 10 Aar, 1917—1926, blev der kun betalt Præmie for gennemsnitlig 5 237 om Aaret, altsaa kun Halvdelen af det tidligere Antal (Sigurd Johnsen: Rovdyr- og rovfuglestatistikken i Norge, 1928). I Danmark haves ingen officiel Statistik, og Skydelisterne i „Dansk Jagttidende“ giver desværre kun meget mangelfulde Oplysninger om Arterne, men flere Godser viser gennem en Aarrække hver 100—400 Stkr. „Høge og Falke“ aarlig, hvoraf Spurvehøgen selvsagt udgør en stor Part, selv om mange af vore absolut nyttige Rovfugle desværre udgør deres ikke ringe Mængde deraf. Udover Mennesket har Spurvehøgen ikke mange Fjender; enkelte kan dog falde i Kløerne paa større Falke.

DUEHØGE, Astur Lacépède.

Ret store Rovfugle, meget nær beslægtede med de meget mindre Spurvehøge, til hvilke der findes en jævn Overgang, saaledes at der vanskeligt lader sig paavise en bestemt Grænse. Næbbet kraftigt, med lang, nedadbøjet, men ikke atter indkrummet Spids. Overnæbbets Siderande med et lavt, men jævnt og svagt nedbuet Fremspring, der danner en skarp Æg. Næseborene vandret ovale, uden Midttuberkel, sidder nær Vokshudens Forkant og er delvis dækket af fremadrettede Fjerbørster. Mundvigene naar kun ind i Højde med Øjnenes Forkant. Fuglenes hele Underside mørkt længdeplettet hos de unge Fugle, hos de voksne med smalle, mørke Tværbaand. Vingerne naar halvvejs ud over Halestyrerne. 1ste Haandsvingfjer ret kort, 2den betydeligt længere, men dog meget kortere end 3die, 4de og 5te, der omtrent er lige lange, 3die som Regel blot en Ubetydelighed kortere. Halen lang, en Del afrundet i Spidsen. Halestyrerne med afrundede Spidser. Mellemfoden ret kort og kraftig, fjerdækket paa den øverste Halvdels Forside; den nøgne Del af Mellemfoden er paa Forsiden og den nederste Del af Bagsiden klædt med Tværskinner, iøvrigt dækket af Smaaskæl. „Bukserne" lange og fyldige. Tæerne ret lange, men meget kraftige (sml. Fig. 29); paa Oversiderne er de dækket med meget smaa Skæl paa deres Basaldele, medens deres ydre Led er dækket med Tværskæl. Mellem Yder- og Indertæernes Basalled findes en tydelig Bindehud; under de ydre Taaled sidder stærkt fremstaaende Trædepuder. Kløerne meget lange, kraftige, spidse og ret krumme, indbuede paa deres Undersider og med skarpe Siderande. Bagtaaens og Indertaaens Kløer er langt de største (af samme Længde som de respektive Tæer) og af indbyrdes samme Længde.



Fig. 29.
Fod af Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).
Han, ♂ 26/2 1928. Sjælland.

Vomer smalt, yderst spinkelt og papirtyndt. Overkæbens Ganefremspring meget spongiøse og gennembrudte, bagtil med ringe Afstand fra hverandre. Processus ethmoidalis tresidet, ret spids og naar ikke Forbindelse med lacrymales nedadrettede Gren. Forreste og bageste Næsehule delvis adskilte ved en Benvæg. Panden, mellem Øjehulerne, ret bred og omtrent flad. Lacrymales vandrette Gren bred, tyk og veludviklet, saaledes at den sammen med et ret stort superciliare danner en god Støtte for de særdeles veludviklede Øjenbryn. Lacrymales nedadrettede Gren, der naar Forbindelse med Kindbuen, er svær, men spids og med en lav Udvækst paa Yderkanten. Processus postorbitalis veludviklet, ret lang og spids. Sternum stærkt hvælvet, bredt og kraftigt; Siderandene er som Regel omtrent parallelle i deres bageste Halvdel, medens de i deres forreste Halvdel, der bærer Ledflader for 7 Ribben, løber lidt sammen; Bagranden omtrent lige; nær ved denne findes paa hver Side et stort, ovalt „Vindue". Brystbenskammen høj og buet, fortil med en fremstaaende Spids. Ravnenæbsbenenes Basaldele krydser hinanden paa sternums Forkant. Gaffelbenets Sidedele brede og flade. Skulderbladene brede i deres bageste Del, løbende ud i en Spids. Bækkenet kraftigt, med meget fremstaaende Kamme; pubis' forreste, tynde Del sammenvokser aldrig med den sværere, bageste Del. Fibula kraftig, sammenvokser helt med tibia i dettes nederste Trediedel. Tarso-metatarsus meget kraftig, bred oventil, smallere nedadtil, Bagsiden dybt rendeformet, idet Siderandene er stærkt fremtrædende. Hypotarsalfremspringene vidt adskilte,

den indre meget større end den ydre; af Tæernes Ledflader er den mellemste smallest, Indertaaens lidt kraftigere og lidt bredere end Ydertaaens.

Slægten er vidt udbredt over Europa, Asien, Nord-Afrika og Nord-Amerika og omfatter ca. 36 Arter og ca. 47 Underarter, saaledes er alene vor Duehøgeart (Astur gentilis) udspaltet i ikke mindre end 13 Underarter; der dog maaske ikke alle er lige vel afgrænsede; omkring 6 Former hører hjemme i Amerika, ca. 12 i Asien, 16 i Afrika, medens ikke mindre end ca. 34 findes i det indiske og australske Ørige og ca. 8 i Australien.

SVENSK DUEHØG, Astur gentilis gentilis (L.).

Falco gentilis. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 89 (Ung Fugl). — Falco palumbarius. Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 91 (Gammel Fugl). — Astur palumbarius Br. (L.). Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschlands, 1831, Side 84. — Falco palumbarius L. (partim). Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 29. — Astur palumbarius L. Nilsson: Skandinavisk Fauna. Foglarna I, 1858, Side 39. — Astur palumbarius (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) Bd. V, 1905, Side 261. — Astur palumbarius. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T. Aarg. I, 1906—07, Side 16. — Astur palumbarius L. Schiøler: Om Forskellen mellem den danske Duehøg og den typiske Astur palumbarius L., D. O. F. T., 1913—14, Side 93. — Astur gentilis Lin. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur II, Fåglarna, 1915, Side 155. — Accipiter gentilis gentilis (L.) (partim). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1146. — Accipiter gentilis gentilis (L.) (partim). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 158. — Astur palumbarius (L). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 237. — Astur palumbarius (L.). Jägerskiöld & Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 171. — Astur gentilis gentilis (Linné). Sushkin: Notes on systematics and distribution of certain palaearctic birds: Second Contrib. Proc. Boston Soc. of Nat. Hist. Vol. 39, No. 1, 1928, Side 2. — Accipiter g. gentilis (L.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 447.

Danske Navne: Nordisk Duehøg, Svensk Duehøg.
Svenske „ : Dufhök, Hönshök, Slaghök, Fåglhök, Rypspänning.
Norske „ : Hønshøg, Duehøg, Hauk.
Finske „ : Kanahaukka.

Arts- og Racekendetegn: Ret stor Rovfugl, Vingelængden hos Hannen mellem 310 og 332 mm, hos Hunnen mellem 342 og 375 mm. Rygsidens Fjer ensfarvet graabrune, blot med hvidplettede Fjer i Nakken og paa Baghalsen. Undersiden hvid eller svagt gulligt hvid, hver Fjer med 4—7 brunsorte Tværbaand, der mangler paa Underhaledækfjerene. Sving- og Styrefjer med mere eller mindre tydelige, mørke, svagt lyskantede Tværbaand. Mellemfodens øvre Halvdel fjerklædt, Fødderne citrongule. Iris rødgul. *Eetaarige Fugle* helt anderledes tegnede og farvede: Rygsiden graaligbrun med lyse Fjerkanter, Baghalsen rustbrunlig flødefarvet, hver Fjer med brunsort Midtplet. Hele Undersiden flødefarvet, jævnlig med rustrødligt Anstrøg, hver Fjer med brunsort Skaftstribe, der bagtil breder sig ud til en stor, draabeformet Plet; Fjerene paa „Buksernes“ Inderside mørkplettede. Halens Styrere og Svingfjerene med tydelige, mørke, lyskantede Tværbaand.

Forekomst i Danmark: Kun een Gang truffet som ynglende; Træk- eller Strejffugl fra Nord og Nordøst; træffes som saadan ikke ualmindeligt i Efteraar og Vinter.
Fra Færøerne, Island og Grønland kendes den ikke.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er paa *Rygsiden* graalighvid, lysest paa Issen, mørkest paa Ryg og Vinger; hele *Undersiden* ensfarvet hvid med et svagt graaligt flødefarvet Anstrøg.

Unge Fugle bærer i lidt over et Aar følgende Dragt, vidt forskellig fra de voksnes: *Hovedets Overside* brunsort, Fjerene med brede, lyst rustrødlige Fjerrande. En hvidlig Øjenbrynstribe kendelig, bredest og tydeligst over og bag Øjet. *Baghalsen* meget lysere end Issen, idet Fjerene overvejende er flødefarvede med stærkt rødbrunt Anstrøg, blot med en bred, brunsort Midtstribe, Midt- eller Spidsplet; paa den øverste Del af Baghalsen, lige bag Nakken, har Fjerene smallere, mørke Midtstriber, og Grundfarven er mere hvidlig, dannende en Slags antydet lys Nakkering. *Ryggen* og *Vingernes Overside* mørkt graabrune med flødefarvede eller lyst rustbrune Fjerkanter, der snart er ret brede, snart smallere eller næsten manglende, hvilket delvis kan skyldes Bræmfældning; tydeligst er de stedse paa *Vingedækfjerene* og *Skulderfjerene*; disse har altid et eller flere brede, rustfarvede, udflydende Tværbaand eller Tværpletter, der dog kun træder lidet frem i Dagen, idet de som Regel er

skjult under de mørke Fjerspidser; lignende flødefarvede Tværbaand findes ogsaa paa de store Vingedækfjer, tydeligst paa disses Inderfaner, og de danner her nogle uregelmæssige, flødefarvede Pletter, der dog ogsaa kan mangle helt. Paa *Bagryg, Overgump* og *Overhaledækfjer* har Fjerene flere skjulte, lyse, udflydende Tværbaand, næsten altid med mere eller mindre vinrøde Fjerkanter. *Hovedets Sider* flødefarvede, hver Fjer med brunsort, ret bred Skaftstribe; *Ørefjerene* mere mørkebrunlige mod Spidserne. Hele *Undersiden* som Regel hvidligt flødefarvet, jævnlig dog med svagt rustrødt Anstrøg; hver Fjer med brunsort Skaftstribe, der navnlig paa Bryst og Bug ender i en draabeformet, spydbladformet eller lancetformet Plet; paa *Kropsiderne* er disse Pletter bredere, næsten hjerteformede, og disse Fjer har som oftest yderligere et brunsort Tværbaand. Paa *Underhaledækfjerene* er de mørke Skaftstriber tidt meget smalle, næsten linieformede. *Skinnebenenes* Fjer farvede som Bugen, men som Regel med en lidt varmere, mere rustrødlig Tone; paa Ydersiden har Skinnebenets Fjer skarpt tegnede, smalle, brunsorte Skaftstriber; paa Indersidens Fjer samt paa *Mellemfodens Fjer* ses stedse tydelige, brunsorte Skaftstriber, hos mange Individer endende i en mørk Draabeplet; blandt disse indre Skinnebensfjer viser de første frembrydende tværstribede Fjer sig, hørende til den voksne Fugls tværstribede Dragt, men den tydelige Tværstribning gør dem let kendelige fra Ungfuglens skaft- eller draabeplettede Fjer. Svingfjerene med brune Skafter; *Haandsvingfjerene* mørkt graabrune; paa deres basale Halvdel, hovedsagelig paa Inderfanerne, flødehvide med rustrødt Anstrøg, altid uregelmæssigt vatret med mørkebrunt; stedse findes 6—8 brunsorte Tværbaand, lidt smallere end deres Mellemrum og lidet fremtrædende paa den yderste og smalle Del af Fjerene, bredere, tydeligere og ofte lysere kantet paa Fjerenes basale Halvdele; lyse Spidsbræmmer findes som Regel, men kan dog mangle, særlig paa de yderste Fjer. *Armsvingfjerene* tegnede og farvede paa lignende Maade, blot er de mørke Tværbaand meget smallere end de lyse Mellemrum; Armsvingfjerenes Yderfaner synes ret ensfarvede og har i Reglen ingen Vatring, højst blot spredte Spor af en saadan lige i Fanernes Kanter. *Svingfjerenes Underside* hvidgraa, og de mørke Tværbaand og den mørke Vatring træder meget tydeligere frem. *Halens Styrefjer*, der har brune Skafter, er graabrune eller brunliggraa, oftest lidt groft og udflydende vatrede, med 5—7 brunsorte, helt gennemførte, lyskantede Tværbaand; disse er oftest af omtrent samme Bredde som Mellemrummene, men jævnligt smallere eller bredere end disse; de mørke Tværbaands flødefarvede Kanter kan være meget tydelige og fremtrædende eller næsten mangle helt; det yderste mørke Tværbaand, lige før den hvidgraa Halespids, er altid bredest. (Tavle LXI).

Unge Hanner og unge Hunner er ens i Fjerdragt, men skelnes som Regel let paa deres Størrelse, idet Hunnen er betydeligt større end Hannen. Som det fremgaar af nedenanførte Maal, havde 13 unge Hunner en Vingelængde mellem 342 og 375 mm, medens 28 unge Hanner viste Tallene 310 og 332.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Værran, Trondhjem, Norge $^{18}/_{10}$ 1913	375 mm	26 mm	83 mm
Trondhjem, Norge $^{9}/_{1}$ 1914	369 „	28 „	80 „
Vinskoven, Torbenfeldt $^{12}/_{11}$ 1925	362 „	25 „	82 „
Kongelunden, Amager $^{12}/_{12}$ 1861	360 „	25 „	82 „
Björnstorp, Sverige $^{30}/_{10}$ 1916	356 „	26 „	79 „
Öxared ved Tostared, Sverige $^{5}/_{9}$ 1921	356 „	24 „	79 „
Häckeberg, Skaane, Sverige $^{28}/_{11}$ 1915	355 „	27 „	82 „
Amager $^{10}/_{3}$ 1903	354 „	26 „	83 „
Bohuslän, Sverige $^{4}/_{8}$ 1916	354 „	25 „	82 „
„ „ $^{2}/_{8}$ 1916	352 „	24 „	81 „
Varberg, Sverige $^{14}/_{11}$ 1917	352 „	25,5 „	81 „
Kompedal ved Moselund, Dec. 1909 (Redeunge i Viskum Skov $^{25}/_{6}$ 1909)	352 „	26 „	82 „
Frijsenborg, Jylland $^{3}/_{12}$ 1917	342 „	25 „	82 „
13 unge Hunner i Gennemsnit:	356,8 mm	25,6 mm	81,4 mm
Største Maal:	375 „	28 „	83 „
Mindste „ :	342 „	24 „	79 „
Unge Hanner			
Gryde Mølle ved Svebølle $^{21}/_{3}$ 1908	332 mm	22 mm	75 mm
Halland, Sverige $^{11}/_{8}$ 1915	328 „	21 „	73 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Räppa, Småland, Sverige 11/3 1920	326 mm	24 mm	72 mm
Bohuslän, Sverige 9/10 1916	325 „	22 „	73 „
Baggesvogn, Sindal 4/9 1920	325 „	22,5 „	72 „
Öxared ved Tostared, Sverige 11/11 1921	325 „	23 „	78 „
Gryde Mølle ved Svebølle 29/9 1909	325 „	22 „	71 „
Sjælland, Decbr. 1894	324 „	22 „	75 „
Snogeholm, Sverige 3/11 1915	322 „	22 „	70 „
Öxared ved Tostared, Sverige 30/11 1920	321 „	23 „	75 „
Hjernap, Skåne, Sverige 4/10 1917	321 „	24 „	72 „
Asserbo Plantage 3/12 1892	321 „	21 „	74 „
Österslöf, Blekinge, Sverige 1/8 1920	320 „	22 „	70 „
Jordalsgrenden, Norge, ca. 1/3 1914	320 „	23 „	—
Kalmar, Småland, Sverige 19/11 1917	320 „	22 „	—
Kongelunden, Amager 19/9 1861	320 „	23 „	72 „
Kullaberg, Sverige 21/10 1917	319 „	21 „	—
Torbenfeldt, Mørkøv 16/10 1923	318 „	22 „	75 „
Linkjöbing, Östre Götland, Sverige 20/11 1917	317 „	21 „	—
Halland, Sverige 3/8 1916	316 „	22 „	73 „
Aafjorden, Trondhjem, Norge 23/11 1913	316 „	21,5 „	73 „
Hallandsås, Sverige 20/11 1917	316 „	21 „	71 „
Öxared ved Tostared, Sverige 22/10 1921	316 „	22 „	72 „
Göteborg Omegn, Sverige 10/11 1914	315 „	22 „	73 „
„ „ „ 10/11 1914	315 „	22 „	70 „
Laholm, Sverige 14/10 1917	315 „	21 „	—
Boller 1/5 1916	310 „	20,5 „	69 „
Häckeberg, Sverige 8/2 1916	310 „	22 „	71 „
28 unge Hanner i Gennemsnit:	319,9 mm	22 mm	72,6 mm
Største Maal:	332 „	24 „	78 „
Mindste „ :	310 „	20,5 „	69 „

Den ovenfor beskrevne Dragt bæres i mindst et Aar, men i Løbet af den anden Levesommer overgaar Fuglen ved gradvis Fældning i sin første voksen Dragt. Som Regel synes Ungerne, der lige har forladt Reden, at have et mere rødbrunt Anstrøg paa deres flødefarvede Underside, men dette falmer efterhaanden.

Disse Ungfugle af den typiske nordiske Duehøg, Astur gentilis gentilis, skelnes fra de andre Racer ved baade at have tydeligt plettede Fjer paa Skinnebenets Inderside (den Sydlige Duehøg, Astur gentilis dubius er her uplettet) og ved at mangle tydelig og fremtrædende Vatring paa Armsvingfjerenes Yderfaner og talrige store, flødehvide Pletter paa Skulder- og Vingedækfjer, saaledes som det findes hos den Russiske Duehøg, Astur gentilis buteoides, og hos Overgangsformerne til denne.

Hos Duehøgen viser Raceforskellighederne sig mærkelig nok tydeligst eller næsten udelukkende hos de unge Fugle, medens de voksne synes at være saa godt som ens. Det er da gennem Tiden mest de unge Fugle, der har fanget Interessen, og Schiølers Udredelse i 1914 (l. c.) af Muligheden for at skelne mellem en nordlig og sydlig Race var saaledes just baseret paa de unge Fugles forskellige Tegning og Farve; han foreslog da at benævne den sydlige Form med Brehms Navn (l. c.) for den tyske Duehøg, A. palumb. gallinarum, medens hans nordlige Form, der bl. a. hørte hjemme i Sverige, beholdt Linnés Navn for den typiske Duehøg, A. p. gentilis; Linné havde nemlig i 1758 (l. c.) beskrevet den unge Duehøg som Falco gentilis og den gamle som Falco palumbarius, men da F. gentilis er den i hans X. Udgave af Systema naturae først nævnte, maatte dette Navn efter de gældende Nomenklaturregler blive at anvende for Arten i Stedet for det gennem mange Aar brugte palumbarius. I 1922 viste Lönnberg (l. c.), at den unge Russiske Duehøg var let at skelne fra den svenske, og han benævnede den russiske Form Astur gentilis poecilopterus; tillige paaviste han, at Sparrmans Navn fra 1787 (l. c.) Falco dubius havde Prioritet fremfor Brehms A. gallinarum og derfor maatte være at anvende. I 1923 viser Kleinschmidt, at Navnet poecilopterus skulde være synonymt med Menzbiers A. palumbarius buteoides fra 1882, og støttes heri af Hartert (Ibis, 1923). Endelig mener Sushkin i 1928 (l. c.), ligesom

Kleinschmidt, at Brehms Navn gallinarum maa være at foretrække for Sparrmans dubius, men naar Sparrmans Figur baade har uplettede „Inderbukser“ og rustrød Underside, maa det dog anses for givet, at han har haft den sydlige Form for sig, saaledes at dubius stadig maa være det rette Navn for den tyske Duehøg. Herefter skulde de tre Racer, der viser sig i Danmark, bedst benævnes A. gentilis dubius, A. g. gentilis og A. g. buteoides.

Skind af 102 unge Duehøge har foreligget til Undersøgelse som hørende til de 3 i Danmark forekommende Racer; efter de Skelnemærker, Schiøler i 1914 (l. c.) opstillede som de bedste mellem gentilis og dubius (= gallinarum), navnlig uplettet Inderside af „Bukserne“ og rustrødlig Underside, og de Skelnemærker, som Lönnberg (l. c.) i 1923 anførte mellem A. g. gentilis og A. g. buteoides, navnlig de brogede Skulder- og Vingedækfjer og i det Hele lysere Farver, har vi søgt at dele Materialet i 3 Grupper, omfattende de respektive Racer. Lokaliteterne, hvor Fuglene er dræbt, kan man som Regel næppe tillægge alt for stor Betydning; den unge Duehøg strejfer aabenbart viden om til alle Sider, saaledes at det er ret tilfældigt, hvor den skydes; at Individer, født i Rusland og Nord-Skandinavien, strejfer til vestligere og sydligere Egne, og dermed til Danmark, er givet; derimod synes Individer, der maa henføres til A. g. dubius og sandsynligvis er født i Danmark og Syd-Sverige, kun sjældnere at vise sig i det nordlige Skandinavien.

Af de ovennævnte 102 unge Duehøge maatte 41 henføres til den typiske A. g. gentilis, saaledes som den er beskreven ovenfor; de kunde, uden at det var nødvendigt at indskyde en Gruppe Overgangsformer, skelnes fra de 26 Individer, der maatte henføres til Gruppen A. g. dubius. Naar Schiøler (l. c.) mente, at der ogsaa kunde konstateres en lille Størrelsesforskel mellem disse to Racer paa gennemsnitlig 12 mm i Vingelængden, saa har denne Størrelsesforskel ikke kunnet lade sig eftervise paa det nu foreliggende, langt større Materiale.

Unge Fugle i 2det Aar har en Dragt vidt forskellig fra den 1-aarige Fugls; denne Dragt begynder at bryde frem i Maj Maaned, naar Fuglen er ca. 1 Aar gammel; i Begyndelsen af Juli er Dragterne blandede, saaledes som det ses paa Figuren Tavle LX af en ung Fugl fra Wedellsborg den 4. Juli; et 3die undersøgt Individ har faaet hele sin anden Dragt den 2. August, saaledes at blot ganske enkelte Fjer af den første Dragt er tilbage.

Anden Dragt ses paa Tavle LXIII, nederst. *Issen* mere eller mindre farvet og tegnet som hos den 1-aarige Fugl, men de lyse, rustgule Fjerbræmmer er oftest smallere og mindre fremtrædende, og Fjerene er i det Hele meget mørkere, næsten sortebrune; Resterne af den første Dragts lyse Fjerbræmmer paa Issen er blandt de bedste Kendemærker paa Fuglen i det andet Aar, da Fuglen jo tillige har tværstribet Underside; men imod Slutningen af Aaret er de lysebrune Fjerbræmmer næsten mistede, og Issen næsten brunsort. *Baghovedets* og *Nakkens Fjer* hvide med sortebrune Skaftstriber og Spidspletter, der ikke formaar helt at dække de hvide Basaldele, saaledes at der fremkommer en utydelig, hvid Nakkering, der paa Siderne staar i Forbindelse med de lyse Øjenbrynstriber, hvis hvide Fjer har mørke Skaftstriber. *Baghalsen* stedse lysere end Nakken, ensfarvet mørkebrun med sorte Fjerskafter, men ganske uden den 1-aarige Fugls brede, rustgule Fjerkanter; enkelte Individer kan have lyst tværstribede Fjer paa Baghalsen. *Ryggen* og *Fuglens hele Overside* iøvrigt ensfarvet mørkt chokoladebrun med svagt mørkere Fjerrande og mørkere Skaftstriber. *Svingfjerene* i det væsentligste tegnede og farvede som hos den 1-aarige, men Fjerene mangler de lyse Spidsbræmmer, og Fjerenes Tværbaand er lidt mindre fremtrædende. *Halens Styrere* med Tværbaand som hos den 1-aarige, men Tværbaandene er, navnlig paa de midterste Styrere, ikke saa tydelige og i de fleste Tilfælde uden lys Indfatning og derved mere udflydende. *Hovedets Sider* hvidgraa med smalle, brunsorte Skaftstriber og sorte Børster paa Partiet foran Øjnene. *Ørefjerene* fortil graa med brunsorte Skaftstriber, bagtil ensfarvet brunsorte. Hele *Fuglens Underside* med hvid Grundfarve, jævnlig dog med flødefarvet Anstrøg, og sortebrune eller mørkebrune Tværbaand og Skaftstriber. Paa *Hagen* og *Struben* er Skaftstriberne tydelige og Tværbaandene kun lidet fremtrædende eller manglende. Paa *Forbrystet* er Tværbaandene, oftest 3 eller 4 paa hver Fjer, brede, gerne 5—7 mm, ofte omtrent af samme Bredde som de hvide Mellemrum; Skaftstriberne er meget tydelige, skarpt og kraftigt tegnede og danner sammen med Fjerenes yderste Tværbaand, der er de bredeste, bredt pilformede Tværpletter indenfor Fjerenes hvide Spidser; disse brede, pilformede Tværpletter er karakteristiske for Fuglen i det andet Aar, den Dragt, der normalt synes at bæres af første Gang rugende Fugle; ogsaa 1-aarige Fugle i længdeplettet Dragt

har man undtagelsesvis iagttaget rugende. Paa *Bryst* og *Bug* er de mørke Tværstriber smallere og langtfra saa brede som de hvide Mellemrum. *Benenes* Fjerklædning hvid med endnu smallere, mørke Tværstriber. *„Buksernes“* Indersider stedse tydeligt tværstribede. *Underhaledækfjerene* renhvide, blot de forreste og største af og til med spredt og svagt antydet Tværstribning. *Undervingedækfjerene* farvede og tegnede som Brystet; ogsaa her viser Fjerenes yderste Tværstriber Tendens til at blive pilformede; jævnligt er især Undervingedækfjerene ved Vingens Kant og Rand mere eller mindre rustfarvede som hos de 1-aarige Fugle, vist hos Individer, der nylig har faaet denne Dragt; senere synes disse Fjer at afbleges.

Hannen ligner i denne Dragt Hunnen, men denne er altid let kendelig paa sin meget betydeligere Størrelse; tillige er Hunnens Rygside betydeligt lysere chokoladebrun end Hannens.

De voksne Fugle i 3die og følgende Aar, der ses afbildet paa Tavle LXIII, ligner de 2-aarige en Del, men skelnes ved følgende: *Hovedets Overside* ensfarvet brunligt sort eller næsten helt sort, uden lyse eller rustfarvede Fjerkanter. Pandens forreste Del langs Næbbet samt i Forbindelse hermed en tydelig bred Øjenbrynstribe, bredest bag Øjet, hvide med brunsorte Skaftstriber. *De hvide Nakkepletter* tydelige og fremtrædende, men af en anden Karakter end hos de yngre Fugle; de er ikke saa smalt længdestribede, idet Nakkefjerene er renhvide, men uden Skaftstriber, blot med brede, sorte Spidser, der ikke helt kan dække det hvide. *Baghalsen* samt *Ryggens* og *Vingernes Overside* lysere end Issen, meget mørkebrune med tydeligt stærkere eller svagere askegraat Anstrøg; den askegraa Tone ses stærkest med Lyset og er ofte mest fremtrædende paa Baghalsen. *Rygsidens Fjer* iøvrigt med smalle, mørke Fjerbræmmer og sorte Fjerskafter. Det synes, som om det askegraa bliver mere og mere fremtrædende med Alderen, ligesom Issen bliver renere sort, ofte med askegraat Anstrøg; sammenlign saaledes paa Tavle LXIII, øverst, en Fugl i 3die Aar med en, der formentlig er ældre, mindst 47 Mdr.; set med Lyset kan saadanne Fugles Rygside nærmest være brunligt askegraa. Hele *Undersidens* Grundfarve hvid, uden flødefarvet Anstrøg; Tværstribningen adskiller sig fra de 2-aarige Fugles derved, at de mørke Tværbaand paa *Forbrystet* er betydeligt smallere, og Fjerenes yderste Tværbaand er stedse de smalleste, saaledes at der ikke fremkommer bredt pilformede Spidstværbaand, men derimod smalle, regelmæssige Tværbaand over hele Undersiden; Forbrystets Skaftstriber er tillige smallere og mindre fremtrædende. *Undervingedækfjerene* farvede og tegnede nærmest som Brystet, uden Pilpletter og uden rustfarvede eller flødefarvede Fjer. Nogen Variation i Tværstribningen viser sig stadig; nogle Individer har lidt brede Tværstriber, andre smallere eller endog meget smalle; disse sidste synes derved meget lysere, idet Tværstribningen paa Forbrystet blot er ca. 1 til 2 mm, medens de bredest maalte ellers er ca. 3 mm paa samme Sted. *Halens* Grundfarve som Ryggens, mørkebrun med askegraat Anstrøg; som Regel er Tværstriberne meget lidt fremtrædende, navnlig paa de mellemste Styrere, hvor de oftest er indskrænkede til at være utydelige, udflydende, mørkere Pletter ved Fjerskaftet, eller kan endog mangle helt; det synes, som om de svinder bort med den tiltagende Alder. Styrerne har brede, hvide Spidser.

Hunnerne ligner som udfarvede Hannerne, men deres Farver og Tegning er i Reglen mindre rene og klare; saaledes er Hunnens Rygside lysere brunlig, mere chokoladebrunlig, med meget ringere eller intet askegraat Anstrøg. Ørefjerene er som oftest ikke saa ensfarvet brunsorte, men mere brune eller med indblandet graabrunt. De mørke Halssider er som Regel mere lyst vatrede end hos Hannen, ligesom Fjerene her viser Tendens til at blive graat og brunt tværstribede.

I den udfarvede Dragt ligner Duehøge af Racerne A. g. gentilis og A. g. dubius aabenbart hinanden saa meget, at de næppe kan skelnes. Hvis man gaar ud fra, at de gamle Fugle i det væsentlige er Standfugle, saaledes at de maa formodes at være hjemmehørende der, hvor de er skudt, synes det efter de foreliggende Skind, at Individer fra Norge og Nordsverige noget oftere har lidt smallere Tværstriber paa Undersiden og derved synes lysere; men saadanne „lyse“ Individer kendes iøvrigt ogsaa fra Danmark, ligesom mere bredstribede træffes i Skandinaviens nordligere Dele. Det foreliggende Materiale kan dog med Sikkerhed intet oplyse herom.

I nedenanførte Skemaer findes Maalene paa de foreliggende Skind af Fugle i 2det, 3die og følgende Aar, aabenbart hørende baade til A. g. gentilis og A. g. dubius. Samtlige tværstribede Hunner, blot med Undtagelse af de to franske Individer, viser en Vingelængde liggende mellem 345 og 370 mm. Hannernes tilsvarende Maal ligger mellem 311 og 340 mm. Sammenlignet med de maalte 21 1-aarige Hun-

ner af A. g. gentilis og A. g. dubius med Vingemaalene 342—375 og tilsvarende Hanner 307—332, viser det sig altsaa, at Vingelængden ikke bliver nævneværdigt større med Alderen; heller ikke 2-aarige Fugle viser i denne Henseende nogen Forskel.

Hvis de tværstribede Hunner deles efter Lokaliteterne, hvor de er dræbt, viser danske Fugle en Vingelængde mellem 357 og 362 mm, svenske (÷ Skaane) 357—370 og norske 365 og 366 mm, medens et Par Skind fra Frankrig, altsaa vel sikkert A. g. dubius, kun er 333 og 346 mm. De danske, voksne Fugle synes altsaa herefter en Kende mindre end de nordiske. En lignende, men rigtignok ringe, Tendens viser de tværstribede Hanner; danske Hanner har Vingelængden 311—333 mm, de nordiske 313—340 mm. Til en virkelig Fastsættelse af en Størrelsesforskel, navnlig mellem Hunnerne, udfordres et større Materiale, end vi har raadet over, men navnlig de to svenske Hunners betydelige Størrelse er jo paafaldende.

Astur gentilis gentilis og A. g. dubius.

Gamle Hunner i 2det Aar	Vinge	Næb	Mellemfod
Jämtland, Sverige 28/1 1915	370 mm	25 mm	— mm
Västerbotten, Sverige 25/5 1916	370 „	28 „	— „
Livland 5/6 1900 (Zool. Mus., Berlin)	360 „	26 „	82 „
„ 13/11 1914 „ „ „	359 „	26 „	81 „
Öxared ved Tostared, Sverige 28/8 1921	358 „	25 „	80 „
Wennerberg, Enköping 21/6 1913	357 „	26 „	86 „
Gennemsnit:	362,3 mm	26 mm	82,3 mm
Svendstrup ved Borup 9/8 1926	362 mm	26 mm	82 mm
Harager Hegn, Nordsjælland 11/5 1903	361 „	27 „	82 „
Ourupgaard ved Nykøbing F. 21/11 1908	360 „	24,5 „	79 „
Wedellsborg, Fyen 1/12 1908	358 „	27 „	83 „
Klelund ved Holsted 18/2 1909	357 „	25,5 „	80 „
Gennemsnit:	359,6 mm	26 mm	81,2 mm

Gamle Hunner i mindst 3die Aar	Vinge	Næb	Mellemfod
Strinden, Trondhjem Omegn, Norge 13/7 1914	366 mm	28 mm	83 mm
Værran, Norge 7/3 1914	365 „	26 „	80 „
Gennemsnit:	365,5 mm	27 mm	81,5 mm
Norsjö, Västerbotten, Sverige 18/1 1920	365 mm	26 mm	83 mm
Kongelunden, Amager 12/12 1861	360 „	27 „	83 „
Torbenfeldt, Mørkøv 6/9 1924	357 „	26 „	80 „
Kjærstrup, Høvængeskov, Møen 1/6 1873	345 „	26 „	— „
Gennemsnit:	356,8 mm	26,3 mm	82,0 mm

Astur gentilis dubius.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Riaillé (Loire-Inf.), Frankrig 2/2 1925	346 mm	24 mm	79 mm
La Coubre par le garte Wattay 12/5 1923	333 „	24 „	75 „

Astur gentilis gentilis og A. g. dubius.

Gamle Hanner i 2det Aar	Vinge	Næb	Mellemfod
Hindrum, Trondhjem, Norge 1/7 1914	330 mm	21 mm	— mm
„ „ „ 10/11 1913	326 „	23 „	72 „
Gennemsnit:	328 mm	22 mm	72 mm
Gardvik, Västerbotten, Sverige 25/2 1921	335 mm	23 mm	78 mm
Räppa, Småland, Sverige 10/9 1920	330 „	24 „	— „
Västergötland, Sverige 26/5 1915	313 „	21 „	— „
Gennemsnit:	326 mm	22,7 mm	78 mm

Gamle Hanner i 2det Aar	Vinge	Næb	Mellemfod
Snogeholm, Skaane, Sverige 23/1 1916	330 mm	22 mm	73 mm
„ „ „ 28/10 1915	330 „	23 „	77 „
Gisselfeldt, Haslev 20/3 1909	328 „	22,5 „	— „
Asserbo Plantage 28/10 1892	327 „	22,5 „	— „
Egebæksvang v. Espergærde 28/11 1893	325 „	23 „	76 „
Snogeholm, Skaane, Sverige 17/12 1915	320 „	23 „	73 „
Palsgaard 17/8 1919	ca. 320 „	22 „	71 „
Lystrup, Sjælland 1/12 1920	319 „	23 „	73 „
Wedellsborg 28/8 1906	317 „	23 „	76 „
Møen, April 1854	315 „	21 „	69 „
Randers 15/2 1909	312 „	23,5 „	73 „
Sjælland, Oktober 1861	312 „	22 „	75 „
Svenstrup ved Borup 2/8 1921	311 „	23 „	74 „
Gennemsnit:	320,5 mm	22,6 mm	73,6 mm

Astur gentilis gentilis og A. g. dubius.

Gamle Hanner i mindst 3die Aar	Vinge	Næb	Mellemfod
Torne Lapmark 23/2 1616	340 mm	24 mm	77 mm
Øvre Pasvik, Finmarken 12/6 1906	336 „	22,5 „	77 „
Budalen, Trondhjem, Norge 26/10 1913	332 „	23 „	77 „
Gennemsnit:	336 mm	23,2 mm	77 mm
Värmland, Sverige 15/10 1920	330 mm	22 mm	73 mm
Bohuslän, Sverige 23/12 1915	330 „	23 „	—
Hult, Markaryd, Sverige 23/1 1904	330 „	23 „	76 „
Livland 14/12 1904 (Zool. Mus., Berlin)	326 „	22 „	70 „
Västerbotten, Sverige 25/5 1916	323 „	24 „	76 „
N. Halland, Sverige 29/1 1915	323 „	23 „	76 „
Räppa, Småland, Sverige 7/7 1920	321 „	23 „	73 „
Gennemsnit:	326,1 mm	22,9 mm	74 mm
Bregentved, Novbr. 1896	333 mm	22 mm	73 mm
Hørby Skov ved Maarsø, med. Novbr. 1907	329 „	21,5 „	76 „
Bregentved ved Haslev, Oktbr. 1896	321 „	21,5 „	77 „
Lilliendal ved Mern 8/2 1909	321 „	20 „	71 „
Fakkegrav ved Vejlefjord 9/3 1909	318 „	21,5 „	75 „
Stenderup, Kolding 26/4 1887	315 „	21 „	74 „
Nørre Snede 17/8 1919	312 „	23 „	70 „
Knuthenborg, Bandholm, med. Marts 1908	312 „	22,5 „	73 „
Gennemsnit:	320,1 mm	21,6 mm	73,6 mm

Iris orangerød; Næbbet blaaligsort, lysere ved Roden. Vokshuden grønliggul. I Vingen er 4de Haandsvingfjer længst, 3die lidt kortere end 5te, 2den kortere end 6te, 1ste meget kortere end 2den; 1ste Haandsvingfjers Yderfane uden Indskæring; en saadan findes paa alle de følgende til og med 6te. Paa de 5 første Haandsvingfjers Inderfane findes en tydelig Indskæring, saaledes at den ydre Del af Fjerenes Faner er smallere. Mellemfoden fjerklædt paa sin øverste Halvdel; den nederste Halvdel med Tværskinner paa For- og Bagside; hos gamle Fugle smelter de næsten sammen, navnlig paa Mellemfodens Bagside. Mellemfoden længere end Mellemtaaen med Klo. Tæerne ret korte og meget kraftige, med forholdsvis meget store, kraftige og krumme Kløer; 2den Taa kortere end 4de (uden Klo) og af samme Længde som 1ste; 1ste og 2den Taas Kløer er meget større end de andre, omtrent af samme Størrelse, og naar en Længde paa næsten 35 mm hos gamle Hunner. Føddernes Hud citrongul.

Maal af Brystben og Bækken af unge Fugle, der utvivlsomt maa henføres til Racen A. g. gentilis, er anført næste Side; 10 unge Hanner har et Længdemaal af Brystben mellem 77 og 83 mm, medens 7 unge Hunner har de tilsvarende Maal liggende mellem 85 og 93 mm.

Unge Hunner	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Trondhjem, Norge 9/1 1914	93 mm	41 mm	54 mm	43 mm
Björntorp, Sverige 30/10 1916	91 „	41 „	56 „	44 „
Torbenfeldt 12/11 1925	88 „	40 „	48 „	41 „
Frijsenborg 3/12 1917	87 „	38 „	51 „	42 „
Bohuslän, Sverige 4/8 1916	—	38 „	—	—
Häckeberg, „ 28/11 1915	89 „	40 „	48 „	43 „
Bohuslän, „ 2/8 1916	85 „	38 „	—	—
Gennemsnit:	88,8 mm	39,4 mm	51,4 mm	42,6 mm
Unge Hanner				
Bohuslän, Sverige 9/10 1916	83 mm	35 mm	46 mm	—
Göteborg 24/11 1914	79 „	36 „	47 „	38 mm
Halland 11/8 1915	82 „	35 „	47 „	—
Göteborg 10/11 1914	77 „	33 „	45 „	—
Räppa, Småland 11/3 1920	83 „	36 „	46 „	—
Baggesvogn 4/9 1920	80 „	35 „	48 „	39 „
Boller 1/5 1916	80 „	37 „	45 „	37 „
Snogeholm, Sverige 3/11 1915	82 „	38 „	48 „	38 „
Jordansdalen, Norge 1/3 1904	82 „	37 „	49 „	40 „
Öxared, Tostared, Sverige 30/11 1920	78 „	36 „	42 „	37 „
Gennemsnit:	80,6 mm	35,8 mm	46,3 mm	38,2 mm

Vidt udbredt som Duehøgen er, er det let forstaaeligt, at den har udspaltet sig i mange geografiske Racer. Sushkin anfører (l. c.) i 1928 følgende Racer i den gamle Verden: *Astur gentilis gentilis* (L.) fra Skandinavien, Livland og Vest-Rusland. *A. g. gallinarum* (Brehm) = *dubius* Sparrman fra Danmark, Mellem- og Vest-Europa, Østgrænsen ved Provinserne Grodno og Poltava. *A. g. marginatus* (Piller & Mitterpacher) træffes i Slavonien, Bosnien, Herzegovina, Montenegro og det nordlige Albanien. *A. g. moscoviae* Sushkin skal findes i de centrale og nordvestlige Dele af Rusland. *A. g. buteoides* Menzbier er udbredt i det nordøstlige Rusland og Vest-Sibirien, mulig ogsaa paa Kola-Halvøen og i Svensk Lapland. *A. g. albidus* Menzbier, der forekommer som en mørk og en lys Form, uafhængig af Lokaliteten, lever i det nordøstlige Sibirien, ogsaa paa Kamtschatka, op til omkring 70 °. *A. g. arrigonii* Kleinschmidt lever paa Sardinien og muligvis paa Korsika. *A. g. caucasicus* (Kleinschmidt) har sit Hjemsted i Kaukasus og Transkaukasien samt paa Krim og muligt i det nordvestlige Persien. *A. g. schvedowi* Menzbier er udbredt i Sibiriens sydligste Dele fra Altai til Amur. Den noget tvivlsomme Form *A. g. khamensis* Bianchi skal findes i Tibet; i Japan og paa Sakhalin er *A. g. fujiyamae* Swann & Hartert hjemmehørende. Den nordamerikanske Duehøg regnes snart for en egen Art, snart som en Underart, da kaldet *A. g. atricapillus* (Wilson); den i det vestlige Nord-Amerikas boreale Zone forekommende Duehøg udskilles ofte atter som *A. g. striatulus* (Ridgway). (Paa Madagaskar findes den meget sjældne *A. henstii* Schlegel, som ifølge Hartert meget ligner den nordeuropæiske Duehøg).

Hartert delte (l. c. Side 1146 flg.) de palæarktiske Duehøge i følgende Former: *Accipiter gentilis gentilis* (L.), *A. g. arrigonii* (Kleinschmidt), *A. g. schvedowi* (Menzb.), *A. g. albidus* (Menzb.) og *A. g. atricapillus* (Wilson), og den førstnævnte Form, den europæiske Duehøg, omfattede flere af de ovenfor nævnte Racer, som paa det Tidspunkt, da Harterts Oversigt fremkom, endnu ikke eller kun meget ufuldstændigt var udskilt. Der er endnu meget langt tilbage, inden et blot nogenlunde tilfredsstillende Grundlag for Udbredelsen af de mange Racer foreligger, hvorfor vi her maa betone, at vi i det følgende kun ganske løseligt kan give et Begreb om, hvorledes Udbredelsen af de tre Racer fra det her behandlede Omraade er.

Den Svenske Duehøg, Astur gentilis gentilis (L.), er den almindeligt ynglende Duehøg paa den skandinaviske Halvø og i Finland; den er endvidere truffet ynglende een Gang i Danmark, idet en Unge af et Kuld, mærket af H. Chr. C. Mortensen i Viskum Skov 25. Juni 1909 og skudt i Kompedal Plantage (Moselund) den 1. December samme Aar, viste sig at tilhøre denne Race. Muligvis vil de jydske

Skove og Hedeplantager vise sig at have virket tiltrækkende paa nogle af de besøgende, svenske Duehøge, saa de har fundet passende Yngleforhold her; men endnu kender vi intet hertil udover det nævnte Tilfælde.

I *Norge* er den Ynglefugl i alle Landets Skovegne og gaar i Fjældene i sjældne Tilfælde op i Birkeregionen; den foretrækker Skovene inde i Landet, selv om den ogsaa findes i Kystomraadet; nordpaa er den sparsomst Nord for Polarkredsen. Fra de østlige Dele af Landet søger den om Vinteren ud mod Kysten eller bort fra Landet; men den findes som Standfugl i Kystlandet og delvis længere inde i Landet og dette gælder helt op til Finmarken. I *Sverige* er den Ynglefugl fra det nordlige Götaland til Norrland; her som andetsteds er den øvre Naaletræsgrænse i Fjældene dens naturlige Grænse, selv om den i meget sjældne Tilfælde er truffet i Birkeregionen; den er altsaa paa den skandinaviske Halvø en typisk Naaleskovsart (Sven Ekman: Djurvärldens Utbredninghistoria paa Skandinaviska Halvön, 1922). I Sverige trækker ogsaa en hel Del Individer bort fra visse Egne om Vinteren. Mod Syd i Sverige mødes og blandes den i Mellem-Sverige med Racen A. g. dubius. I *Finland* er den Ynglefugl op til Lapmarksgrænsen, sjælden i Lapland (Hortling, 1929). Hvorledes dens Udbredelse iøvrigt er i Detailler mod Øst, er lidet kendt; som ovenfor nævnt angives den fra Livland og Vest-Rusland.

Paa Trækket vandrer denne Race, der i Modsætning til Racen A. g. dubius har nogen Træktilbøjelighed, særlig hvad de unge Individer angaar, mod Syd og Sydvest, til Danmark og til Tyskland, hvorfra Stresemann (Orn. Monatsber., 34, 1924, Side 128 flg.) angiver den som en almindelig Vintergæst. Mod Vest naar den dog ikke til Holland. Til England, hvor man dog maa formode, at det har været Racen A. g. dubius, der i de fjerne, fordums Dage har været Ynglefugl, kommer Duehøgen som en sjælden Gæst; det er dog mest unge Fugle, som er iagttaget, i Skotland og paa Englands Østkyst; hvilken Race det er, der i nyere Tid har forsøgt at yngle et Par Gange (f. Eks. 1864 og 1893), fremgaar ikke af Litteraturen, som dog paapeger, at det muligvis drejer sig om Fugle, der er undsluppet Fangenskab (Duehøgen er en yndet Fugl til Jagt paa Kaniner og Harer).

I *Danmark* optræder denne Race af Duehøgen ikke ualmindeligt fra September til Marts paa Vinterbesøg. Da de gamle Fugle næppe kan skelnes fra den hos os ynglende Race, kan vi intet sige med Sikkerhed om de gamle Fugles eventuelle Besøg her; og efter at det har vist sig, at Racen — selv om i sjældne Tilfælde — *kan* yngle her, gøres Sagen ogsaa vanskelig med Hensyn til, om de unge Fugle, der iagttages her om Vinteren, er tiltrækkende eller stationære; at det i de fleste Tilfælde er tiltrækkende Individer er dog givet. I det foreliggende Materiale findes en ung Han fra 4. September (Vendsyssel), et Par unge Fugle i sidste Halvdel af September, og derpaa findes unge Fugle spredt over de følgende Maaneder til 21. Marts; endnu 1. Maj er en ung Han skudt (Boller 1916), men denne *kan* altsaa være en her i Landet udruget Fugl, selv om det jo er meget tænkeligt, at unge, ikke yngledygtige, svenske Fugle bliver her som oversomrende.

Vi skal iøvrigt ikke her komme ind paa denne Races Yngleforhold, Føde og andre biologiske Forhold, idet Undersøgelserne af biologiske Forskelligheder mellem de her behandlede Racer af Duehøgen ikke foreligger, hvorfor vi maa henvise til det under Racen A. g. dubius anførte.

Det maa dog bemærkes, at Yngletiden i de nordlige Egne falder lidt senere end i Danmark; i Norge finder Æglægningen saaledes Sted i Slutningen af April, i Øst-Finmarken i den anden Uge af Maj; Ungerne forlader derfor Reden tilsvarende senere end her. Æggene synes, som venteligt, at falde lidt større ud end de danske Æg (se f. Eks. Hortling l. c., 1929, Side 450).

Duehøgen har paa den skandinaviske Halvø, hvor den er en almindelig Ynglefugl i de vidtstrakte Naaleskove, paa Grund af den Skade, den gør paa det madnyttige Vildt, været udsat for en overordentlig intens Forfølgelse. I Norge har der saaledes været betalt Præmie for den lige siden 1846, og Antallet af aarligt betalte Præmier ligger siden ca. 1870 oftest mellem ca. 3000 og ca. 5500; nogle af Præmierne er sikkert fejlagtigt udbetalt, men Antallet af skudte Duehøge i Norge er dog meget højt (Sig. Johnson, 1929). Denne Race finder, som iøvrigt alle Duehøge, ingen Beskyttelse i de Lande, hvor den forekommer enten som ynglende eller paa Træk.

SYDLIG DUEHØG, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Falco dubius. Sparrman. Museum Carlsonianum, Fasc. II, No. 26, 1787. — Astur gallinarum Brehm. Brehm: Handbuch Naturg. Vögel Deutschl. 1831, Side 83. — Falco palumbarius L. (partim). Kjærbølling: Danmarks Fugle 1852, Side 29. — Astur palumbarius (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) Bd. V, 1905, Side 261. — Astur palumbarius gallinarum Brehm. Schiøler: Om Forskellen mellem den danske Duehøg og den typiske Astur palumbarius L. D. O. F. T., VIII, 1913—14, Side 110. — Accipiter gentilis gentilis (L.) (partim). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna II, 1913, Side 1146. — Accipiter gentilis gentilis (L.) (partim). Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 158. — Astur gentilis dubius Sparrman. Lönnberg: Till kännedomen om dufhökraserna i den palearktiska regionen. Fauna och Flora, 1922, Side 225. — Astur gentilis dubius (Sparrman). Lönnberg: Some Remarks on Palaearctic Goshawks, Ibis, 1923, Side 211. — Astur gentilis gallinarum (Brehm). Sushkin: Notes on systematic and distribution of certain palaearctic birds: Second Contrib. Proc. of the Boston Soc. of Nat. Hist. Vol. 39, No. 1. 1928, Side 5.

Danske Navne: Duehøg, Hønsehøg, Sydlig Duehøg.
Tyske „ : Hühnerhabicht, Habicht, Gänsehabicht, Taubenhabicht, Doppelsperber.
Hollandske„ : Havik.
Engelske „ : Goshawk.
Franske „ : Épervier autour, Autour des Palombes.

Racekendetegn: Gamle Fugle synes at ligne de typiske A. g. gentilis og lader sig vanskeligt skelne fra disse. Eetaarige Fugle skelnes fra A. g. gentilis først og fremmest ved at have „Buksernes“ Inderside helt eller saa godt som uplettet; dernæst er hele Undersiden som Regel mere eller mindre rustrødlig. Størrelsen er omtrent den samme. Skulder- og Vingedækfjer ensfarvede eller med ganske faa lyse Pletter, aldrig i større Omfang brogede.

Forekomst i Danmark: I Nutiden en faatallig Ynglefugl; synes i de seneste Aar lidt tiltagende i Antal; Standfugl. Fra Færøerne, Island og Grønland kendes den ikke.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er saa vidt vides ganske som Ungen af A, g. gentilis.

Unge Fugle af den Sydlige Duehøg ligner i Tegning og alt væsentligt den typiske A. g. gentilis, men kan som Regel skelnes ved følgende: Grundfarven paa hele *Kroppens* og paa *Vingernes Underside* er lys rustrødlig eller flødefarvet, med stærkt rustrødt Anstrøg; ligeledes er de lysere Kanter og Kantpletter paa *Issens, Nakkens* og *Baghalsens Fjer* stærkt og varmt rustrøde. Fjerene paa *Skinnebenets* og *Mellemfodens Indersider* er ensfarvet lyst rustrøde, i Reglen ganske uden mørke Skaftpletter eller Draabepletter; *„Buksernes“ Yderside* som oftest kun med meget smalle, næsten linieformede Skaftstriber, uden Draabepletter. Om end ogsaa rustrødligt Anstrøg kan findes hos A. g. gentilis, er den dominerende rustrøde Farve ganske umiskendelig, naar man lægger Skindene paa Række efter en Inddeling, baseret paa plettede og uplettede „Inderbukser“. *Skulderfjerene* som Regel ganske uden synlige, lyse Pletter, der oftest ogsaa ganske mangler paa de store Vingedækfjer, men paa disse ses dog jævnligt 1 til 3 lyse Pletter, nu og da endog flere, men Vingerne bliver aldrig tydeligt brogede.

Størrelsesforholdene vil fremgaa af efterfølgende Tabel; 8 unge Hunner havde en Vingelængde mellem 347 og 366 mm, med en Gennemsnitslængde paa 357,3 mm, medens de tilsvarende Maal paa unge Hunner af A. g. gentilis var 342 og 375 mm med et ganske lignende Gennemsnit; Maksimumsstørrelsen ligger for A. g. dubius' Vedkommende altsaa blot 9 mm under A. g. gentilis'. 18 unge Hanner har Vingelængden 307—326 mm med Gennemsnit 316,1 mm, medens de tilsvarende Tal hos A. g. gen-

tilis er 310—332 mm med Gennemsnit 320 mm; som man ser, er Størrelsesforskellen altsaa særdeles ringe, men de nordlige Duehøge viser altsaa dog en Tendens til at blive større end de sydlige.

Astur gentilis dubius

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Svenstrup ved Borup $^{7}/_{9}$ 1919	366 mm	25 mm	84 mm
Kongelunden, Amager $^{25}/_{8}$ 1904	364 „	25 „	86 „
Baggesvogn, Sindal $^{2}/_{11}$ 1920	364 „	25 „	84 „
Halland, Sverige $^{3}/_{8}$ 1916	360 „	—	77 „
Konradsminde ved Arden $^{13}/_{8}$ 1909	354 „	25 „	82 „
Wedellsborg, Fyen $^{2}/_{9}$ 1899	352 „	25 „	84 „
Sjælland (Zool. Have), Sept. 1923	351 „	24,5 „	82 „
Wedellsborg, Fyen $^{11}/_{8}$ 1904	347 „	25,5 „	83 „
8 unge Hunner i Gennemsnit:	357,3 mm	25 mm	82,8 mm
Største Maal:	366 „	25 „	86 „
Mindste „ :	347 „	24,5 „	77 „
Unge Hanner			
Svenstrup $^{10}/_{10}$ 1912	326 mm	21,5 mm	76 mm
Gryde Mølle ved Svebølle $^{14}/_{5}$ 1909	325 „	23 „	73 „
Snogeholm, Skaane, Sverige $^{8}/_{3}$ 1916	325 „	22,5 „	—
Lule Lapmark, Sverige $^{12}/_{9}$ 1915	321 „	23 „	73 „
Gryde Mølle ved Svebølle, ca. $^{29}/_{10}$ 1908	321 „	23 „	75 „
Brahetrolleborg $^{30}/_{8}$ 1910	320 „	21 „	73 „
Vestergötland, Sverige $^{10}/_{9}$ 1916	320 „	22 „	74 „
Løvenborg, Holbæk $^{12}/_{8}$ 1900	319 „	20,5 „	73 „
Livland (Zool. Mus., Berlin) $^{2}/_{10}$ 1896	318 „	22 „	75 „
Snogeholm, Skaane, Sverige $^{21}/_{11}$ 1915	315 „	21,5 „	73 „
Wedellsborg $^{20}/_{1}$ 1906	315 „	20,5 „	71 „
Frijsenborg, Jylland $^{31}/_{8}$ 1916	312 „	22 „	72 „
Knuthenborg Park $^{14}/_{9}$ 1909	310 „	20 „	74 „
Öxared ved Tostared, Sverige $^{13}/_{9}$ 1921	310 „	21,5 „	72 „
Knuthenborg, Decbr. 1895	309 „	22 „	73 „
„ $^{14}/_{4}$ 1908	309 „	21,5 „	73 „
Arden $^{15}/_{3}$ 1910	308 „	22 „	74 „
Boller $^{25}/_{8}$ 1916	307 „	21 „	70 „
Wedellsborg $^{4}/_{7}$ 1907	—	22 „	70 „
19 unge Hanner i Gennemsnit:	316,1 mm	21,7 mm	73,0 mm
Største Maal:	326 „	23 „	76 „
Mindste „ :	307 „	20 „	70 „

Schiøler fandt (l. c.) ved at sammenligne Brystben af aldeles udprægede danske Fugle af Racen A. g. dubius med Brystben af Individer, der var skudt i Norge, og som maa henføres til A. g. gentilis, at denne Knogle viste en betydelig Størrelsesforskel, idet den var baade bredere og længere hos de norske Fugle, saaledes som det tydeligt fremgaar af hans Figurer. Nedenanførte Maal af Brystben af sikre A. g. dubius (unge Fugle) viser for Hannernes Vedkommende, at denne Knogle er kendelig større hos A. g. gentilis end hos A. g. dubius, idet Bredden fortil hos de førstnævnte i Gennemsnit er 35,8 mm, hos sidstnævnte derimod kun 34 mm; de tilsvarende Tal for Brystbenets Bredde bagtil 46,3 mod 44,4 mm og for Brystbenets Længde 80,6 mod 75,2 mm. For de unge Hunners Vedkommende er Forskellen paa de maalte Individers Brystben lidet tydelig eller ingen, men de maalte Fugles Antal er jo ogsaa for lille.

Unge Hunner	Længde	Brystben Bredde fortil	Brystben Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Kongelunden 28/5 1904	88 mm	44 mm	51 mm	—
Svenstrup 7/9 1919	89 „	39 „	50 „	42 mm
Wedellsborg 11/8 1904	87 „	38 „	47 „	—
Halland, Sverige 3/8 1916	90 „	39 „	48 „	—
Wedellsborg 2/9 1899	88 „	38 „	47 „	—
Gennemsnit:	88,4 mm	39,6 mm	48,6 mm	42 mm
Unge Hanner				
Västergötland, Sverige 10/9 1916	—	35 mm	46 mm	—
Brahetrolleborg 30/8 1910	73 mm	33 „	42 „	36 mm
Frijsenborg 31/8 1916	78 „	33 „	44 „	37 „
Wedellsborg 20/1 1906	76 „	35 „	44 „	37 „
Snogeholm, Sverige 21/11 1915	74 „	34 „	46 „	40 „
Gennemsnit:	75,2 mm	34 mm	44,4 mm	37,5 mm

Udfarvede Fugle, saavel i 2det Aar som ældre, lader sig, som nævnt, næppe skelne fra den typiske A. g. gentilis.

En Gruppe mindre udprægede, unge, sydlige Duehøge, hvoraf der har foreligget 11 Stykker, maa henføres til Racen *A. g. dubius*, idet de har ganske, eller saa godt som uplettede Fjer paa „Buksernes“ Inderside, men deres Undersider er hvidligt flødefarvede med mere eller mindre fremtrædende rustrødt Anstrøg, der dog stadig findes tydeligst paa „Bukserne“; fra udprægede *A. g. dubius* afviger de dog hovedsagelig ved den ret brogede Skulder og Vinge, der dels er meget hvidplettet, dels har ret stærkt vatrede Yderfaner paa Armsvingfjerene; denne Gruppe, hvis Størrelsesforhold ses af nedenanførte Maal, har Vingemaal som A. g. dubius, men tenderer efter sin Tegning ikke over mod A. g. gentilis, men snarere mod den russisk-sibiriske Underart *A. g. buteoides,* uden dog med Rette at kunne henføres til denne. Skindene stammer dels fra Danmark, dels fra Sverige, men ingen af dem fra en Aarstid, som kan tyde paa, at de stammer fra Ynglepladsen. Muligt kunde disse 11 unge Individer henføres til Sushkins (l. c.) i 1928 opstillede ny Underart *Astur gentilis moscoviae,* der efter hans Mening navnlig danner en Overgangsform mellem A. g. gentilis og A. g. buteoides, men ogsaa muligt mellem A. g. dubius og A. g. buteoides. Da Sushkin i det hele lægger mindre Vægt paa „Buksernes“ Inderpletter som systematisk Skelnetegn og ogsaa henregner Individer med uplettede Fjer paa „Buksernes“ Inderside til Underarten A. g. gentilis, er det sandsynligt, at ovenomtalte 11 afvigende Skind nærmest kunde finde deres Plads her, selv om Sushkin udtrykkelig anfører, at „Buksernes“ Inderside er plettet hos A. g. moscoviae; stemmende med A. g. moscoviae er de talrigere og mere fremtrædende Skulderpletter og de delvis vatrede Yderfaner paa Armsvingfjerene. Det har ikke været os muligt med Sikkerhed at afgøre dette Spørgsmaal, dels paa Grund af den store individuelle Variation, dels paa Grund af de meget vage og udflydende Farvekarakterer, der skulde kendeliggøre denne indskudte Mellemform mellem de allerede opstillede skandinavisk-europæiske og sibiriske Underarter.

Mellemform mellem Astur gentilis buteoides og A. g. dubius.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Lule Lapmark, Sverige 21/2 1916	365 mm	27 „	—
Bohuslän, Sverige 1/10 1916	352 „	26 „	81 mm
Unge Hanner			
Løvenborg ved Regstrup 21/11 1908	330 mm	21,5 mm	75 mm
Göteborg Omegn, Sverige 24/11 1914	327 „	22 „	74 „
„ „ „ „ „	320 „	22 „	72 „
Ourupgaard ved Nykøbing F. 22/3 1898	320 „	21,5 „	73 „
Göteborg Omegn, Sverige ca. 10/11 1914	320 „	22 „	73 „
Thureby 21/11 1895	314 „	22,5 „	72 „
Snogeholm, Skaane, Sverige 23/1 1916	313 „	22 „	71 „
Gardvik, Småland, Sverige 5/3 1920	305 „	22 „	71 „
Wedellsborg 2/6 1907	302 „	21 „	71 „



Sydlig Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Ung Hun, ♀ juv. 11/8 1904. Wedellsborg, Fyen.
Ca. 3 Mdr. gl.

Ung Hun, ♀ juv. 1/11 1916. Frijsenborg.
I begyndende Fældning til første voksen Dragt.
Tilhører Aarhus Museum.

Yngre Han, ♂ med. 4/7 1907. Wedellsborg, Fyen. Ca. 14 Mdr. gl.
I Fældning. Første voksen Dragts brede Tværstribning ved at bryde frem.





Russisk Duehøg, Astur gentilis buteoides Menzbier.

Ung Han, ♂ juv. 3/12 1916. Frijsenborg. Ca. 6 Mdr. gl.
Buksernes indadvendende Side plettet.

Svensk Duehøg, Astur gentilis gentilis (L.).

Ung Hun, ♀ juv. 4/8 1916. Bohuslän, Sverige. Ca. 3 Mdr. gl.
Undersiden brunlig, Bukserne plettede.

Russisk Duehøg, Astur gentilis buteoides Menzbier.

Ung Hun, ♀ juv. 26/8 1916. Vindeln, Norrland, Sverige.
Ca. 3 Mdr. gl. Lys Underside, Bukserne plettede.





Russisk Duehøg, Astur gentilis buteoides Menzbier.

Ung Hun, ♀ juv. 26/8 1916. Vindeln, Norrland, Sverige.
(Samme Fugl som nederst Tavle LXI).

Ung Han, ♂ juv. November 1928. Maribo.
Tilhører Professor C. M. Steenberg.


BIBLIOTHEK



Sydlig Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Udfarvet Han, ♂ ad. 17/8 1919.
Palsgaard, Jylland.

Udfarvet Han, ♂ ad. 26/4 1887.
Stenderup, Kolding. Mindst ca. 47 Mdr. gl.

Yngre Hun i første voksen Dragt, ♀ med. 11/5 1903.
Harager Hegn, Nordsjælland. Skudt fra Reden med 3 Unger. Ca. 24 Mdr. gl.
(Disse Fugle henføres til Racen dubius ifølge Lokalitet og Tid).



Svensk Duehøg, Astur gentilis gentilis (L.).

Udfarvet Hun, ♀ ad. 18/1 1920.
Norrsjö, Västerbotten, Sverige. Mindst 3. Aar.

Udfarvet Han, ♂ ad. 23/2 1916.
Torne Lappmark. Mindst 3. Aar.

Yngre Hun, ♀ med. 21/6 1913. Wennerberg, Enköping, Sverige.
I første voksen Dragt. Skudt fra Reden med 4 Unger. Godt 2 Aar gl.
(Disse Fugle henføres til Racen gentilis ifølge Lokalitet og Tid).





H. Weis fot.

Sydlig Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Øverst ses Fuglen gaa paa Reden, nederst ligger Fuglen en hed Dag med udbredte Vinger. Danmark.
(Efter Lokaliteten henføres Fuglene paa Tavlerne LXV—LXVII til Racen dubius).







H. Weis fot.

Sydlig Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Øverst ses en eetaarig Hun ved sin Rede, nederst den ældre Han. H. Weis har hermed ført Bevis for, at den unge eetaarige Fugl i visse Tilfælde kan yngle. (Jylland).







H. Weis fot.

Sydlig Duehøg, Astur gentilis dubius (Sparrman).

Øverst ses den eetaarige Hun ved sin Rede, nederst ruger den ældre Han. Se Tekst til Tavle LXVI. (Jylland).



Den Sydlige Duehøg har i Danmark sin *Nordvestgrænse;* dens Udbredelse strækker sig iøvrigt Syd for Danmark gennem Tyskland til Syd-Europa. I Sydøst-Europa (Balkanomraadet) udgør Bestanden som foran nævnt en særlig Race (se E. Lönnberg, Journ. f. Ornith., 73, 1925). I *Holland*, hvor den tidligere ikke har været saa sjælden, er den nu en meget sjælden Ynglefugl, som dog endnu i ganske enkelte Par vides at have ynglet (1913, 1916, 1919 og 1925). I *Tyskland* er Duehøgen i meget stærk Aftagen, men findes dog vist i alle større Skovstrækninger.

Øst for Danmark forekommer denne Race i *Syd-Sverige,* hvor ifølge Lehn Schiølers og Lönnbergs Undersøgelser et Blandingsomraade for denne og Racen A. g. gentilis maa findes nordpaa. Den Sydlige Duehøg findes antagelig op til Mellem-Sverige (Lönnberg); den angives i hvert Fald at forekomme i det sydlige Götaland (O. von Zedlitz, Fauna och Flora, 1925, Side 158). I *Norge,* hvor den ynglende Race af Duehøgen er A. g. gentilis, vides den Sydlige Duehøg ikke at være truffet; derimod kommer Racen A. g. buteoides ikke helt faatallig paa Træk østfra til Norge (Schaanning in litt.).

Først og fremmest i Statsskovene her i *Danmark* har Duehøgen kunnet finde nogen Fred, og Bestanden staar forhaabentlig i Øjeblikket ikke i Fare for total Udryddelse, da Duehøgens Forsigtighed og Snuhed bringer den frelst gennem mange Farer; men dens Aftagen er overordentlig stor. Duehøgen er paavist i Fund fra Bronze- og Jernalderen her i Landet (H. Winge); Rester af den er saaledes fundet i Troldmandens Grav paa Hvidegaard ved Ermelunden.

Et godt Udtryk for Artens tidligere Talrighed her i Landet, har vi i J. C. H. Fischers Angivelser (1862) fra Vendsyssel; han skriver, „at der forekommer dobbelt saa mange Hønsehøge i Vendsyssel som Glenter, og fem Gange saa mange Musevaager som Hønsehøge“, og om Musevaagen siger han, at den forekommer særdeles hyppigt; Duehøgen fandtes her saavel i de større som i de mindre Skove; paa ca. 5 Aar blev der ved Fischer taget 80 Æg af Rederne, og adskillige Fugle blev skudt, men nogen Formindskelse af Antallet kunde ikke spores. Det kan her bemærkes, at vi fra Vendsyssel nu kun med Sikkerhed kender 2 ynglende Par, men maaske er der flere; dog kan dette muligvis tages som en Maalestok for dens Aftagen her i Landet.

Det vilde føre altfor vidt at nævne alle de Steder, hvorfra Duehøgen har været er angivet som ynglende; de fleste større og mange mindre Skove maatte nævnes. I *Jylland* har det særlig været Østkystens og Midt-Jyllands Skove, som har huset Duehøgen, men i nyere Tid har den i de gamle Plantager i Vest-Jylland ogsaa fundet et Tilholdssted. Allerede 1890 angiver J. D. Christiansen, at den var aftaget stærkt i Viborgegnen, og noget lignende gælder andre Dele af Jylland. I Sønderjylland synes der dog endnu at være en Del tilbage af den gamle Stamme. Fra *Fyen* kender vi ingen Ynglesteder i nyere Tid, og den synes her ogsaa tidligere at have været sjælden. Paa *Sjælland* er der derimod fra tidligere Tid mange Angivelser; Ornithologerne har her altid været talrige, og ivrige Ægsamlere har skaffet en Del Oplysninger herfra til den faunistiske Litteratur; den er dog ogsaa her aftaget særdeles meget, men vi kan dog fra Nord- og Midt-Sjælland notere, at vi har Oplysninger om godt 10 ynglende Par fra den sidste halve Snes Aar. Desværre er den paa enkelte af Lokaliteterne stærkt plaget af Ægsamlere. I Syd-Sjælland er det derimod tvivlsomt, om den stadig har kunnet klare sig; i hvert Fald har vi ingen nyere, sikre Oplysninger herfra; der foreligger herfra kun en Formodning om, at den har ynglet i de seneste Aar; heller ikke fra *Møen* har vi nyere Oplysninger. Paa *Falster* og *Lolland* har den i de sidste ca. 25 Aar kun været paavist ynglende som en stor Sjældenhed; fra de senere Aar kendes ingen ynglende Par herfra. Paa *Bornholm* synes Arten aldrig at have ynglet.

Winge anfører Duehøgen som „nærmest Standfugl“; ved Ringmærkningseksperimenter er det nu godtgjort, at den er *Standfugl her i Danmark.* Ringmærkningsforsøg med Duehøgen udført af H. Chr. C. Mortensen blev paabegyndt i 1906, og i de følgende Aar blev der ialt mærket 13 Stykker, hvoraf 10 blev meldt igen, hvilket vil sige en Afgang paa ca. 77 %. Alle de genmeldte Fugle er skudt eller paa anden Maade omkommet her i Landet og ikke langt fra Hjemstedet (indtil ca. 50 km borte); en enkelt havde levet 3 Aar efter Mærkningen (D.O.F.T., I, Side 150; III, Side 87; IV, Side 42 og VI, Side 120). P. Skovgaard (Danske Fugle, 1926, Side 76 flg.) har senere mærket 23 Duehøge, hvoraf 16 eller 69,4 % er meldt igen, næsten alle skudt eller fanget i Saks. Alle er truffet i Danmark; som unge Fugle er de særlig faldet i deres første Efteraar og Vinter, som ældre Fugle, hvoraf dog kun 5 er meldt igen, særlig om Vinteren og ikke i Yngletiden, da denne Fugls store Forsigtighed sikkert er den en god Beskyttelse. De fleste af Fuglene har opholdt sig nær deres Hjemsted, enkelte har strejfet noget

længere omkring. Alle Ringmærkningsforsøgene viser saaledes, at de danske Duehøge er Standfugle; dette har ogsaa Ringmærkningsforsøg udført i Tyskland udvist. Som omtalt faar Danmark jævnligt Besøg af svenske og østligere Duehøge, men disse Formers Træk er endnu meget lidt belyst ved Ringmærkningsforsøg. Det vides heller ikke, hvorvidt den i det sydlige Sverige levende Population af denne Race trækker bort, eller om den ligesom vore Duehøge er stationær.

Duehøgen er en typisk Skovfugl, som sjældent forlader sit naturlige Milieu, hvis den ikke hurtigt kan skaffe sig Dækning paa anden Vis. I Eftersommeren strejfer de unge Fugle dog noget om og vover sig da oftere frem til Steder, hvor en gammel Fugl næppe vilde risikere at vise sig. Man har i Almindelighed i Naturen ikke megen Lejlighed eller Tid til at identificere Duehøgen, hvis man faar Øje paa den; med rette er det blevet sagt om den, at den kommer som en Tyv og forsvinder som en ond Aand. Dens Flugtbillede ligner Spurvehøgens i stor Udgave og er karakteristisk ved den lange, smalle Hale og de relativt korte, afrundede Vinger. Man ser den sjældent svæve og da kun over kortere Strækninger. Ejendommeligt for Duehøgen er det, at den jævnlig foretager vippende Bevægelser med Halen. Duehøgens Vingefang er betydeligt større end Spurvehøgens, nemlig ca. 100—120 cm (mod Spurvehøgens ca. 60—80 cm). Dens Vægt skal kunne variere mellem ca. 580 og 1300 gr (Engelmann); en ung Hun af Racen A. g. dubius i nærværende Materiale vejede 1071 gr, to gamle Hanner 705 og 787,5 gr; en gammel Hun (enten tilhørende Racen A. g. dubius eller A. g. gentilis) vejede 1062 gr. Gennemgaaende kan man regne med, at Hannens Vægt ligger omkring 7—800, Hunnens omkring 1100 gr.

Duehøgens Skrig høres ikke meget, fortrinsvis i Parringstiden i Marts og i April Maaneds Begyndelse samt ved Reden. Skriget minder en Del om Musevaagens, men er kort, ikke saa langtrukkent som dennes hi-æ. Dens Advarselsskrig kan maaske bedst gengives ved gip-gip-gip, men veksler noget i Tonehøjde efter Sindsstemning og synes hos Hunnen gennemgaaende at ligge noget lavere end hos den mindre Han. Skriget kan gaa over i et vildt, skingrende Skrig. I Parringstiden, da Fuglene ofte følger efter hinanden i hurtig, lige, stille, næsten lydløs Flugt mellem Træstammer og langs Lysningers Udkant, lokker de ad hinanden eller udstøder Høgenes sitrende Toner. Særlig Hannen kan ogsaa i denne Tid forlægge sine Flyvepræstationer op over Træernes Kroner. Naar Duehøgen fanges eller paa anden Maade er i yderste Nød, udstøder den et Skrig, som kan sammenlignes med Natuglens huit-huit-huit (Engelmann).

Spørgsmaalet om, hvorvidt Duehøgen kan *yngle som eetaarig,* har længe beskæftiget Iagttagere af denne Fugl. H. B. Melchior, der i 1820erne aabenbart iflg. sine efterladte Notitser beskæftigede sig en Del med denne Art og i Fangenskab holdt en ung Høg, der først i Slutningen af sit andet Leveaar i Begyndelsen af Marts fik Tværstriber, bemærker, da han havde skudt en udfarvet Fugl ved Reden: „mon den yngler, før den saaledes har naaet sin Fuldkommenhed?“ J. C. H. Fischer, der havde saa rig Lejlighed til at studere denne Fugl i Vendsyssel, angiver (l. c. Side 339), at han traf ynglende unge Hunner, og at han altid traf disse unge Fugle rugende paa et lavere Antal Æg end de gamle (1—3). Jägerskiöld og Kolthoff nævner (l. c. Side 172), at de har faaet Hunner i Ungfugledragt med store, tydelige Rugepletter. Hartert (l. c. Side 248) anfører ligeledes, at den kan yngle i Ungfuglens Dragt. Det lykkedes H. Weis, som det fremgaar af Tavlerne LXVI—LXVII, at fotografere en saadan ung Hun ved dens Rede og dermed levere et sikkert Bevis for, at Duehøgens Hun kan yngle i denne Dragt. Jägerskiöld og Kolthoff formoder, at Hunnerne er talrigere end Hannerne, hvilket vilde stemme daarligt med, at unge Hunner og kun disse er iagttaget som Parthavere af en Rede. En Betragtning af det store Materiale af Duehøge, der har foreligget til Behandling her, viser da ogsaa det modsatte Forhold, endogsaa særdeles udpræget, idet kun 27,4 % (46) af 168 Duehøge af alle tre Racer er Hunner. Racerne A. g. gentilis og A. g. dubius udviser 42 Hunner mod 92 Hanner, A. g. buteoides kun 4 Hunner mod 20 Hanner. Da noget bevidst Udvalg af det ene Køn ved Erhvervelsen af Eksemplarerne ikke kan have fundet Sted, har vi muligvis i denne forskellige talmæssige Repræsentation af de to Køn Aarsagen til, at selv den unge Hun kan tvinges til Forplantning, før den har „naaet sin Fuldkommenhed“. Om den dybere Aarsag til Forskellen er arvemæssigt begrundet, eller om den er kunstigt fremkaldt derved, at Bortskyden af Hunner ved Rederne særlig finder Sted, skal vi lade usagt; men Forholdet hos den østlige, sikkert ikke meget forfulgte Race, lader dog formode, at Talforholdet er naturligt for Arten, selv om Forskellighed i Træktilbøjelighed af denne sidstnævnte Races to Køn ogsaa kan tænkes at spille med ind.

Parringen synes i mange Tilfælde at finde Sted paa selve Reden, hvor den liggende Hun modtager Hannen med udbredte Vinger, og Parringen foregaar under Vingebasken, idet sitrende Skrig lyder fra dem; Hannen forlader Reden umiddelbart efter Parringen, idet den kaster sig ud over Redekanten.

Duehøgens *Rede* anbringes her i Danmark oftest ca. 10—15 m over Jorden, men kan ogsaa findes anlagt betydeligt lavere, f. Eks. i en Højde af 7 Meter over Jorden; den ligger aldrig helt oppe i Toppen af Redetræet, men altid et større eller mindre Stykke nede i Kronen. Den findes i Bøge- og Egetræer samt Naaletræer, der i Reglen er grenløse ned mod Jorden. G. Schiermann har i Mark Brandenburg fundet Reden i en Højde af 6—22 Meter (Journ. für Ornithologie, LXXIII, 1915).

Reden sidder oftest inde ved Stammen, hvor en eller to Grene udgaar fra denne; den bliver derved tidt spids nedadtil. Den benyttes ofte afvekslende med andre store Rovfugle, f. Eks. med Musevaagen. Nu findes Reden af Duehøgen her i Landet kun i større Skove, hvor Fuglen paa de mest ensomme og stille Steder finder Fred for sine Efterstræbere. Den samme Rede kan benyttes flere Aar i Træk, men i andre Tilfælde skifter Høgen mellem 2—3 Reder, og endelig er det iagttaget, at det samme Par hvert Aar kan bygge en ny Rede et nyt Sted indenfor den Skovstrækning, hvor det holder til. Eksempelvis kan anføres, at Duehøgen i en Skov ikke langt fra København har benyttet den samme, efterhaanden store Rede i mindst 17 Aar; her havde den i 1925 3, 1926 1 og 1927 2 Unger (C. Michaelsen). Endelig maa vi tilføje, at ogsaa Duehøgen kan lempe sig meget efter Forholdene, idet dens Rede i ganske enkelte Tilfælde er fundet selv paa Jorden, f. Eks. i Norge (Norsk Ornith. Tidsskrift, 1922, Side 85).

Reden er oftest en stor Bygning af Kviste og større Grene, som er lagt godt til Rette. Diameteren kan f. Eks. være 90—140 cm, Redens Højde 60—120 cm; Højden kan gaa helt ned til ca. 30 cm. Reden bruges som nævnt tidt flere Aar i Træk og kan da blive meget stor, idet der stadig til den gamle Rede tilføjes nyt Materiale, enten Reden nu oprindelig er bygget af Duehøgen selv eller f. Eks. er en gammel Musevaagerede. Ofte er det et tykt Lag paa f. Eks. 15 cm af Bøgegrene med paasiddende, grønne Blade, der er føjet til efterhaanden, men Gran- og Fyrrekviste kan ogsaa anvendes. I Redeskaalen kan der være anvendt finere Emner som Mos, Lav fra Træer o. l. Reden belægges som i saa mange andre Rovfugles Reder stadig med friske Grene af Naaletræer, Bøg el. l., der kan være mere eller mindre sammenflettede. Schiermann angiver, at dette kun finder Sted, til Ungerne kommer ud af Ægget.

Som hos Spurvehøgen sidder der oftest Dun af den rugende Fugl spredt paa Redens Kviste. Gennemgaaende er Duehøgens Rede holdt ret renlig, men er Ungerne udrugede, kan Rester af Bytte dog tidt findes i Reden, og hyppigere findes disse Rester, efterhaanden som Ungerne vokser til.

Allerede i Marts begynder Duehøgen at udbedre en af sine gamle Reder, eller den bygger sig en ny Rede. Det er dog særlig i Begyndelsen af April, at man her i Danmark ser den ved Redebygningen. De *færdiglagte* Kuld findes her i Landet i de sidste tre Uger af April, altsaa paa omtrent samme Tid som Musevaagens; af ca. 30 Kuld, hvorom vi har Oplysninger, er de tidligste (paa 4, 4 og 3 Æg) fra den 7. April (Palsgaard 1878, Nordsjælland 1907) og den 8. April (Tirsbæk Skov ved Vejle 1889); de næste fuldlagte Kuld (2) er fra den 13. April (begge Kuld paa 4), hvorefter næsten alle Data Maaneden ud har fuldlagte Kuld at opvise, flest dog efter den 18. April. Nogle faa Kuld forekommer fra Maj Maaned, men i hvert Fald eet af disse vides med Sikkerhed at være et omlagt Kuld. Da det er af Interesse at vide, hvor snart efter første borttagne Kuld Duehøgen atter har Æg, skal vi om dette anføre, at fhv. kgl. Portner N. Christiansen $^{20}/_{4}$ 1913 fandt Reden med 4 Æg i en Eg, og den $^{18}/_{5}$ havde Parret atter Rede med 2 Æg, denne Gang i en El. Saafremt første Kuld bliver frataget Duehøgen, endnu inden det er stærkt ruget, lægger den et nyt Kuld i en af de andre Reder, som den plejer at skifte imellem. Schiermann angiver dog, at Kuld sjældent lægges om; N. Christiansen anfører her fra Landet, at det i Almindelighed finder Sted, hvis Rugningen af første Kuld ikke er vidt fremskreden.

Allerede sidst i April er Æggene til Tider mere eller mindre rugede, hvilket bl. a. vilde være bleven Tilfældet for flere af de nævnte fuldlagte Kuld. Fischer anfører, at han allerede den 2. Maj (1859) i Stagsted Skov fandt en Rede med fire udrugede Unger; endvidere skal vi tilføje, at i det tilgængelige Materiale foreligger en gammel Hun fra $^{11}/_{5}$ 1903 (Harager Hegn), der blev skudt fra Rede med 3 Unger; saafremt Incubationstiden sættes til ca. 37 Dage, vil man se, at Rugningen af disse Kuld maa være paabegyndt sidst i Marts eller de allerførste Dage af April, og altsaa har Kuldet været færdiglagt før det tidligste ovennævnte. Ogsaa ret tidligt, men dog indenfor det Tidsrum, som ovennævnte

Kuld her fra Landet afgrænser, maa et Kuld være lagt, som H. Chr. C. Mortensen fandt $^{19}/_{5}$ 1907 i Hald Skov; Ungerne hørtes pippe *meget* stærkt i disse og vilde bryde ud deraf en af de nærmeste Dage. I Tyskland findes fuldlagte Kuld paa omtrent samme Tid som her i Landet, maaske lidt tidligere; G. Schiermann angiver fra Mark Brandenburg den 28. Marts og 26. April som første og sidste Dato for Fund af friske Kuld. I Sverige synes Yngletiden at falde ubetydeligt senere end her i Landet (sidst i April); men nogen sikker Adskillelse mellem denne og foregaaende Race synes dog ikke at ligge til Grund for Iagttagelserne.

Duehøgen er stille og forsigtig ved Reden; naar den forlader denne, kaster den sig ofte først nedad i Bue, for derpaa med Behændighed at forsvinde mellem Skovens Træstammer; man kan dog tidt høre de bortjagede Fugles gip-gip-gip i Redens Omegn. Er Æggene stærkt rugede, forlader Fuglene i mange Tilfælde først Reden efter, at der længe er banket paa Træet, eller den besøgende er kommet højt op i Træet. Meget sjældent gaar Duehøgen angrebsvis til Værks, men Schiermann fortæller dog (l. c. Side 282), at han een Gang (af 30 Besøg ved forskellige Duehøgereder) blev angrebet med det yderste Raseri af begge Fugle.

Ægget er ovalt, af Størrelse omtrent som et Hønseæg. De undersøgte danske Æg er alle hvide med svagt blaalig Tone og kan have særdeles svage og smaa, spredte gul- eller brungraa Pletter. I sjældne Tilfælde kan Ægget være mere eller mindre gulligt, og meget sjældent er Pletterne tydeligt rødbrune (ingen af os undersøgte havde saadanne Pletter). Fischer har i Vendsyssel fundet Æg med smaa, mørkebrune Pletter, et Par med røde Pletter og eet „med mange lysebrune Snirkler paa den butte Ende“. Ægget ligger som nævnt nedenfor i Størrelse nær Musevaagens Æg, men selv næsten uplettede Musevaageæg er i alle de undersøgte Tilfælde langt mere hvidlige end Duehøgens Æg, der falder mere i det blaalige.

Antallet af Æg angives i Almindelighed at være 4, ofte 3, medens 2 og 5 er sjældne. Af 29 Kuld her fra Danmark, som vi har Oplysninger om, fandtes 1 Kuld med 5 Æg, 19 med 4, 7 med 3 og 2 med 2 Æg; af de sidste var dog det ene et omlagt Kuld, og det vides ikke, om det andet var fuldlagt; altsaa ogsaa her i Landet er Kuld paa 4 absolut de talrigste, medens 3 dog ogsaa forekommer ret almindeligt.

Størrelsen af 57 *danske* Æg, der utvivlsomt tilhører denne Race, er følgende:

Gennemsnit: 57,6×45,7 mm.
Største : 61,0×48,0 og 60,0×49,0 mm.
Mindste : 55,0×42,0 mm.

Størrelsen af Ægget ligger saaledes meget nær Størrelsen af Musevaagens Æg, hvis Skalvægt dog oftest er noget lavere (se iøvrigt Side 144). Æg fra sydligere Egne synes lidt mindre end danske Æg. Vægten af Ægget er ca. 6,1 gr (Rey); det fyldte Æg vejer ca. 60 gr, og den nyfødte Unge vejer 36—38 gr (Heinroth).

Incubationstiden har indtil for nylig ikke været kendt nøjagtigt, men der foreligger nu et Par Iagttagelser herover, som ret nøje fastslaar Tiden. E. Welander har (Fauna och Flora, 1924, Side 185) givet en interessant Oplysning om Duehøgens Incubationstid, som hidtil i Litteraturen enten er angivet alt for lavt (ca. 3 Uger), eller som i bedste Fald har været angivet som ukendt. Welander fandt en Rede, hvori der den 1. Maj var 2 nylagte Æg; af disse klækkedes det ene 4. Juni, og det andet fandtes klækket den 6. Juni, hvilket giver en Incubationstid af omkring 37 Dage. R. Kuhk har (Ornith. Monatsberichte, 32, 1924, Side 156) yderligere meddelt, at han den $^{18}/_{4}$ (1924) fandt en Rede med 3 Æg, hvori der blev lagt eet Æg til ($^{20}/_{4}$?); den $^{25}/_{5}$ var der to Unger ude af Æggene, og 1 Æg var spraaet, hvilket giver en Rugetid paa mindst 35 Dage. Kuhk nævner her tillige, at Rugetiden kan forlænges betydeligt ved at lade denne Art ligesom ogsaa Spurvehøgen ruge paa kunstige Æg; en Spurvehøg blev f. Eks. paa denne Maade narret til at ruge i ti Uger. Selvom Welanders Iagttagelse sandsynligvis gælder Racen A. g. gentilis, er der dog ved disse Iagttagelser erhvervet en positiv Viden om Duehøgens Incubationstid. G. Schiermann angiver ogsaa Tiden til at være 36 Dage (l. c. Side 281).

Æggene ruges mest af Hunnen, og det har været angivet, at alene Hunnen ruger; som saa mange andre Foreteelser i Fuglenes Liv er dette individuelt forskelligt for de forskellige Par, og Weis har paa Tavle LXVI—LXVII vist, at ogsaa Hannen deltager i Rugningen. Den rugende Han ligger lettere paa

Reden end Hunnen. Jages Duehøgehunnen af Reden, naar den er langt henne i Rugningen, flyver den tungt af med hængende Ben, ligesom iøvrigt andre store Rovfugle, der har ruget længe.

Den nyfødte Unges Dundragt er hvid; den har ikke de lange, haarformige Dun paa Hovedet som Musevaage, Glente og Hvepsevaage har, men den har dog lidt flere af disse lange Dun end Spurvehøgen; godt 14 Dage gammel er den anden Dundragt, der er graa, udviklet, og Ungen kan nu staa op. Fire Uger gammel er Fjerdragten halvt udviklet, og Dundragten mistes nu efterhaanden; ca. 6 Uger gammel har Ungen sin Flyveevne. Heinroth anfører følgende Vækst af en Unge (Hun), hvis Vækst fulgtes fra Dag til Dag: 1. Dag 38 gr; 7.: 115 gr; 14.: 410 gr; 21.: 760 gr; 28.: 985 gr; 31.: 1040 gr, hvilken Vægt Fuglen derpaa omtrent beholdt. Ca. 2 Uger gammel fordrede den daglig 160 gr Kød, hvoraf $^1/_3$ omsattes til Væksten.

I Reder med smaa Unger findes der ofte henlagt Mus; muligvis passer disse bedst for de spæde Unger. Ungerne kan snart være stille og rolige ved Besøg af Mennesker, snart — maaske sjældnest — vilde og truende med Næb og Kløer. De skelnes let fra Musevaageunger ved de lange Tæer og den lange Mellemfod; desuden er Dundragten hos de smaa Unger mere hvid end Musevaageungernes. I visse Tilfælde har Duehøgen i Nærheden af Reden en Plads udvalgt, hvor Byttet altid tilberedes, før det bringes til Reden. En affladet Del af den store Rede udenfor Redeskaalen anvender Ungerne, efterhaanden som de bliver større, som Siddeplads; og her kan der undertiden være henlagt en Del Bytte af Forældrene. Ungerne kan allerede tidligt skrige gip-gip-gip, omtrent som de gamle Fugle; men ogsaa andre Lyde kan høres fra dem, f. Eks. en kort Trilren. Her i Landet, hvor Duehøgen oftest er iagttaget at faa 3—4 Unger paa Vingerne, forlader disse Reden de sidste Dage af Juni Maaned og i Juli Maaned.

Duehøgen er en beundringsværdig Jæger, baade med Hensyn til Kunsten at jage og med Hensyn til det jagede Bytte. Den tager let Fugle i Flugten, naar den kan komme over dem uden at blive opdaget for tidligt, thi Fugle i hastig Flugt indlader den sig ikke paa, som Falken, at flyve ind. Den flyvende Fugl gribes hyppigst fra Siden eller næsten nedenfra. Oftest er dens Jagtmetode det pludselige, lynsnare Overfald, som dog, hvis det ikke straks lykkes, kan fortsættes med yderste Hidsighed og utrolig Dristighed gennem Krat og Underskov, ja selv ind i Bondens Hønsegaard. Intet Dyr, vinget eller firføddet, som Duehøgen kan magte, kan vide sig sikker for den; Dyr fra Harens Størrelse til Musens, fra Gaasens til Graaspurvens, ja selv Insekter er inkluderet i dens Spiseseddel. Overalt vækker dens Tilsynekomst da ogsaa berettiget Panik og Rædsel. Som den letteste og derfor vel mest behændige af de to Køn, skal Hannen være den dygtigste til at slaa hurtige Fugle i Flugten. Bliver Duehøgen jaget bort fra sit dræbte Bytte, vender den ofte tilbage til det senere. Det er iagttaget, at Duehøgen har taget en af sine egne Unger, som var faldet ud af Reden, plukket den og derpaa bragt den som Bytte til sin Rede (Fauna och Flora, 20, 1925). Knogler af Smaafugle fordøjes helt, saa Duehøgens Fordøjelse maa være ret kraftig.

En hel Del Undersøgelser foreligger over Duehøgens Føde, og set fra Menneskets Nyttestandpunkt er alle enige om, at Duehøgens Skade opvejer dens Nytte. J. V. Bittera undersøgte 51 Fugle og fik følgende Resultat: 62,3 % af dens Føde var for Mennesket nyttige Dyr, 33,3 % skadelige og 3,7 % ligegyldige Dyr; 229 undersøgt af Roerig, Rey, Rzehak, Chernel og Eckstein viste tilsvarende 68 %, 18 % og 14 %. Johs. Ferdinand har her fra Landet indsamlet Oplysninger om Maveindholdet af 7 Duehøge skudt i Oktober til December Maaned; de indeholdt Rester af følgende bestemmelige Fugle: Ringdue, Fasan og Høne, samt Rester af en Hermelin.

Dens Fødeemner her i Landet er sikkert i Yngletiden fortrinsvis Skovduer, Skovskader, Krager og deres Unger samt iflg. R. Cridland baade gamle og unge Natugler. Da den nu oftest her i Landet holder til i indre Dele af større Skove, gør den kun mere undtagelsesvis Skade paa tamt Fjerkræ. Da man sjældent, særlig fra Jægerkredse, hører noget godt fremhævet om Duehøgen, skal det her bemærkes, at den gør en utvivlsom Nytte ved at tage Krager, Skovskader og Egern; det sidste har her i Landet, efter at Maaren næsten er udryddet, ingen Fjender, og som den arge Redeplyndrer, det er, er det kun af det gode, at Egernet holdes indenfor visse Grænser. I Duehøgens Favør maa, naar dens Regnebrædt skal gøres op, ogsaa det tælle, at den særlig tager de syge og svage Individer, hvilket er et uomtvisteligt Gode for Vildtarternes Sanering.

Fra ældgammel Tid af har Duehøgen sammen med Vandre- og Jagtfalken været Falkejægerens mest anvendte Rovfuglearter. Duehøgen er bleven anvendt først og fremmest paa Grund af dens Alsidig-

hed, dens Kraft og Evne til at give Jægeren Bytte i Tasken. Den anvendes endnu ikke blot ind gennem Rusland og Asien, men har i de senere Aar opnaaet en Renaissance ogsaa i europæiske Kulturlande.

I Danmark har Duehøgen som i alle andre Kulturlande været forfulgt skaanselsløst — med Skydevaaben, Pælesakse, Snarer i Rederne, Høgekurve, Net o. s. v. I ingen Lande er den eller har den været fredet, og dog har dens Forsigtighed medført, at den ikke er bleven helt udryddet. Udryddelsen har ogsaa her i Landet været opmuntret med Præmier. Mange Godser kunde endnu i 90erne og Begyndelsen af dette Aarhundrede opvise 10-20 eller langt flere Duehøge paa de aarlige Skydelister. Efter ca. 1910 er Antallet faldet overordentlig stærkt. En stor Del af de nedlagte Fugle har selvfølgelig været Trækfugle fra den skandinaviske Halvø eller fra østligere Egne.

Duehøgen er nu bleven saa sjælden, at den i hvert Fald i Yngletiden, maaske i visse kortere eller længere Perioder af Aar, burde have Fred her i Danmark, først og fremmest i Statens større Skove; den i Danmark levende Race har her sin Nordvestgrænse, og da den mod Syd ligeledes er bleven sjælden, er der ingen Fare for en stærk Tiltagen af den. Har man først decimeret en Dyreart til det Punkt, da der næsten intet er tilbage, saa er Fredningsbestræbelser omsonst; der maa være noget tilbage at frede, for at der skal være Mening i overhovedet at frede. Da Duehøgen i fordums Dage var en værdifuld Fugl for Falkejagtens Udøvere, var den beskyttet strængt; det maa haabes, at den inden længe maa faa blot saa megen Beskyttelse, at den ikke totalt forsvinder som Ynglefugl af den danske Fauna.



RUSSISK DUEHØG, Astur gentilis buteoides Menzbier.

Astur palumbarius buteoides. Menzbier: Orn. Geogr. Eur. Rusl. i Mém. sc. Univers. Imp. Moscou. Hist. Nat., 1882, Side 439—444. — Accipiter gentilis schvedowi (Menz.) (partim). Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, 1913. Side 1149. — Astur gentilis poecilopterus subsp. nov. Lönnberg: Til kännedomen om dufhökraserna i den palearktiska region. Fauna och Flora, 17. Årg. 1922, Side 225. — Astur gentilis poecilopterus subsp. nov. Lönnberg: Some Remarks on Palæarctic Goshawks. The Ibis, Vol. V. 1923, Side 215. — Falco palumbarius buteoides (Menzbier). Kleinschmidt: Berajah. 1923. — Astur gentilis buteoides Menzbier. Hartert: Remarks on Prof. Lönnbergs Article on Palæarctic Goshawks. The Ibis, Vol. V. 1923, Side 529. — Astur gentilis poecilopterus Lönnberg. Schaanning: Norske trekkfugl-undersøkelser, III. Norsk Ornith. Tidsskrift, 4, 1923, Side 218. — Astur gentilis buteoides Menzbier. Sushkin: Notes on systematics and distribution of certain palaearctic birds: Second Contrib. 1925. Proc. of the Boston Soc. of Nat. Hist., Vol. 39, No. 1, 1928, Side 11. — Accipiter gentilis buteoides (Menzb.). Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 452.

Danske Navne: Russisk Duehøg.
Svenske „ : Rysk Duvhök.
Norske „ : Nord-Russisk Hønshøg.
Finske „ : Idän Kanahaukka.

Racekendetegn: Ligner den typiske A. g. gentilis, men Oversiden er lysere og mere blaalig. Issen forholdsvis lys, Øjenbrynstriben hvid og bred; Undersidens Tværbaand blege; *„Buksernes“ Inderside som Regel uden Tværbaand.* Eetaarige Fugle som gentilis, men *Ryggen og Vingernes Overside meget brogede,* idet Fjerenes lyse Basaldele træder tydeligt frem. Armsvingfjerenes Yderfaner stærkt lyst vatrede.

Forekomst i Danmark: Viser sig i Træktiderne og om Vinteren, men faatallig; kun eetaarige Fugle iagttaget. Fra Færøerne, Island og Grønland kendes den ikke.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* kendes ikke beskrevet, men ligner vel Ungen af A. g. gentilis.

Unge Fugle, indtil 1 Aar, skelnes lettest fra de andre Duehøgeracer ved følgende Karakterer, der bedst og tydeligst er skildret af Lönnberg (l. c.): Farverne er i det hele blegere og lysere, og rustrødt Anstrøg findes kun i meget ringe Grad eller mangler helt; saaledes er de lyse, brede Fjerkanter paa *Baghalsen* aldrig rustrøde, men nærmest gulbrunt flødefarvede. Lönnberg (l. c.) anfører, at de lyse Fjerkanter paa *Hovedets Overside* og i *Nakken* er bredere end hos A. g. gentilis, og Sushkin (l. c.) angiver, at de danner omtrent det halve af Fjerens Bredde, men dette har ikke været fremtrædende paa alle de foreliggende Skind, der maatte henføres til denne Gruppe; adskillige stemte i denne Henseende overens med A. g. gentilis. *Fuglens Overside* har et mere eller mindre broget Udseende, idet Fjerenes lyse, flødefarvede Basaldele og Tværpletter i stort Omfang træder frem i Dagen, særlig paa Skulderfjerene og de store Vingedækfjer samt paa de inderste Armsvingfjer; Fjerspidserne er bredere, hvidkantede; de øvrige Armsvingfjers Yderfaner er tydeligt lyst vatrede mod deres ydre Kanter, og Fjerenes mørke Tværbaand er mere eller mindre lyst kantede, saaledes at *Armsvingfjerene,* særlig paa den sammenlagte Vinge, faar et ret broget Udseende. Paa *Haandsvingfjerenes* smalle Yderfaner er Mellemrummene mellem de mørke Tværbaand oftest mere eller mindre lyst vatrede. *Fuglens Underside* er lyst rustgul eller flødefarvet, og Længdepletterne er efter Lönnberg (l. c.) ikke brunsorte som hos de typiske Duehøge, men mere brunlige og lysere, saaledes at den smalle, sorte Skaftstribe træder tydeligere frem; dette ses dog ogsaa hos Fugle, der maa henføres til Gruppen A. g. gentilis, og de foreliggende Skind af utvivlsomme A. g. buteoides viser det langtfra alle. *„Buksernes“ Inderside* er som Regel mørkt plettet, men Pletterne kan være mindre tydelige og kan endog efter Lönnberg (l. c.) mangle helt. *Halens Styrefjer* synes oftere at være blegere farvede og lysere, med tydeligere lyse Kanter paa de

mørke Tværbaand; Haledækfjerene er langt mere lystbrogede med brede, lyse Tværbaand, der fremtræder tydeligt i Dagen; enkelte Individer har disse Fjer overvejende lyse.

Som naturligt er, naar Talen er om en geografisk Race, maa man vente at finde mange Overgangsformer, og de 24 Skind, der har foreligget, har da ogsaa i høj Grad vist dette. Efter Omfanget af det brogede paa Fuglens Overside er Skindene delt i 2 Grupper, hvoraf den ene omfatter 13 Fugle, der uden Tvivl er udprægede A. g. buteoides, og som stemmer ganske overens med Lönnbergs Beskrivelse af A. g. poecilopterus og hans Fotografier af denne. Hunnerne har en Vingelængde mellem 355 og 370 mm, medens Hannerne maaler 311—329 mm; de stemmer i Størrelse altsaa ganske med A. g. gentilis; 5 af de unge Hanner er skudt i Danmark, de øvrige stammer, som det fremgaar af Skemaerne, dels fra Syd-Sverige dels fra det øvrige Skandinavien; de i Danmark skudte stammer mest fra November og December Maaned, som altsaa synes at være de Tider, da denne Underrace besøger os. De i Listen opførte 11 Skind omfatter mindre udprægede Individer, der viser Overgange til A. g. gentilis, idet de lysere Pletter paa Skulder- og Vingedækfjer ikke er saa meget fremtrædende som hos A. g. buteoides; fra A. g. gentilis skiller de sig ved at have betydelig Vatring paa Armsvingfjerenes Yderfaner. Vi ser os ikke i Stand til at afgøre, om disse 11 Fugle muligt henhører til den Gruppe, som Sushkin (l. c.) har opstillet som en særlig Underart under Navnet A. g. moscoviae, der nærmest skulde repræsentere en Mellemform mellem A. g. gentilis og A. g. buteoides; denne indskudte Mellemforms Karakterer forekommer os saa vage og utydelige, at den ikke kan identificeres.

Astur gentilis buteoides

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Vindeln, V. Norrland, Sverige 26/8 1916	370 mm	23 mm	82 mm
Engelholm, Sverige, April 1917	365 „	27 „	84 „
Öxared ved Tostared, Sverige 30/11 1920	355 „	25 „	84 „
3 unge Hunner i Gennemsnit:	363,3 mm	25 mm	83,3 mm
Største Maal:	370 „	27 „	84 „
Mindste „ :	355 „	23 „	82 „
Unge Hanner			
Frijsenborg, Jylland 3/12 1916	329 mm	22 mm	73 mm
Aare ved Kristiansand, Norge 12/2 1914	327 „	23 „	73 „
Småland, Sverige 21/10 1917	323 „	22 „	—
Gisselfeld 14/11 1912	323 „	22,5 „	74 „
Torbenfeldt 4/11 1915	322 „	22 „	73 „
Göteborg Omegn, Sverige 10/11 1914	321 „	23 „	74 „
Skjoldnæsholm 1/3 1923 (Zool. Have)	320 „	21,5 „	74 „
Trondhjem, Novbr. 1911	320 „	22 „	73 „
Göteborg Omegn, Sverige 10/11 1914	316 „	22 „	72 „
Maribo, Novbr. 1928	311 „	22 „	73 „
10 unge Hanner i Gennemsnit:	321,2 mm	22,2 mm	73,2 mm
Største Maal:	329 „	23 „	74 „
Mindste „ :	311 „	21,5 „	72 „

Mellemform mellem Astur gentilis gentilis og A. g. buteoides

Ung Hun	Vinge	Næb	Mellemfod
Lule Lapmark, Sverige 26/2 1916	370 mm	27 mm	—
Unge Hanner			
Snogeholm, Skaane, Sverige 3/11 1918	330 mm	23 mm	76 mm
„ „ „ 7/2 1916	322 „	22 „	72 „
Dragør ca. 1876	321 „	23 „	73 „
Trondhjem, Norge 18/3 1914	320 „	22 „	76 „
Björnstorp, Skaane, Sverige 4/12 1916	320 „	22 „	74 „
Göteborg Omegn, Sverige ca. 10/11 1914	320 „	23 „	73 „
Öxared ved Tostared, Sverige 22/10 1921	318 „	23 „	74 „
„ „ „ 11/10 1921	316 „	23 „	73 „
Lystrup, Sjælland 1/12 1920	316 „	22 „	72 „
Snogeholm, Skaane, Sverige 3/12 1915	299 „	21 „	71 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
10 unge Hanner i Gennemsnit:	318,2 mm	22,4 mm	73,4 mm
Største Maal:	330 „	23 „	76 „
Mindste „ :	299 „	21 „	71 „

Toaarige og fleraarige Fugle, altsaa tværstribede paa Undersiden, hørende til denne Race, forekommer næppe i Danmark, og intet Materiale har derfor foreligget til Sammenligning. Efter Sushkin (l. c.), der har haft et stort Materiale til sin Raadighed, skal den helt udfarvede Fugl have følgende Udseende: Betydeligt lysere (end A. g. gentilis) paa *den bageste Del af Ryggen* og paa *Overhaledækfjerene;* tillige mere blaalig end A. g. gentilis. *Issen* forholdsvis lys med utydeligt mørkere Fjermidter. Den hvide *Øjenbrynstribe* meget stærkt udviklet, over Ørefjerene 10 mm bred. Panden hvidlig. De hvide Grunddele af Nakkefjerene ses tydeligt. Tværstribningen strækker sig op paa Halsens Sider. *De forreste Rygfjer* og *Overhaledækfjerene* oftest med smalle, hvide Spidser. *Skulder- og Overhaledækfjerene* med ret veludviklede, hvide Basalpletter, der af og til er delvis dækkede. De mørke Tværbaand paa *Styrefjerene* bagtil kantede med hvidt. Undersidens Tværbaand blegere, hos gamle Fugle smallere, tilsyneladende mere spredte end hos A. g. gentilis. *Struben* næsten uden Tværpletter. *Den gamle Hans Overside* „between neutral gray and dark gull gray“. *Forryggen* mørkere (noget lysere end „deep neutral gray“), *hele Ryggen* med stærkt blaaligt Anstrøg, *Issen* „of an uneven deep neutral gray“, *Ørefjerene* „dark neutral gray, almost black“, Øjenbrynstriben ikke stribet over det hele. *Undersidens* Tværbaand lyse, 1-3 mm brede, næsten manglende paa Skinnebenets Inderside og Bugens Midte. De mørke Tværbaand paa de midterste *Styrefjer* blot hjerteformede Pletter. Den gamle Hun er lysere og mere blaalig end Mellemformen A. g. moscoviae, med hvidlig Pande, med smallere og blegere Tværbaand paa Undersiden og uden Tværbaand paa Skinnebenets Inderside.

Som man ser, er de lyse Farver, de blegere og smallere Tværbaand, der næsten mangler paa Bugen, og navnlig de manglende, eller saa godt som manglende, Tværbaand paa *Skinnebenets Inderside* de bedste og tydeligste Skelnemærker. Da ingen af de danske, udfarvede Eksemplarer viser disse Karakterer, idet de navnlig alle har stærkt stribede „Bukser“, kan ingen af dem henføres til denne Race; man maa heraf slutte, at de gamle russiske Duehøge i højere Grad end de unge er Standfugle, saaledes som det jo i alt væsentligt gælder for hele Arten.

Mindre tydeligt skulde Forskellighederne vise sig hos Fuglene i 2det Aar, med bredere Tværstriber paa Undersiden; hos Hunnen er disse Tværbaand indtil 8 mm brede, men mindre stærkt farvede. Om Hunnerne anfører Sushkin (l. c.), at *Skinnebenenes Inderside* „is mostly barred“; den skulde da kunne kendes i denne Dragt paa *Undersidens* blegere Tværbaand, paa at *Struben* næsten ikke har Tværstriber, paa Tværpletter paa *Halsens Sider,* paa hvide, uregelmæssige Basalpletter paa *Skulder- og Overhaledækfjerene* og endelig paa de oftest tilstedeværende hvidlige Kanter paa *Styrefjerene*s Tværbaand. Om de tværstribede Hanner i 2det Aar anføres intet.

Ingen af de foreliggende Skind fra Skandinavien viser hverken i Tegning eller Farver Forhold, der kunde berettige til at henføre dem til denne Race; navnlig har de alle stor og tydelig Tværstribning paa Inderskinnebenenes Fjer og ret tydelig Tværstribning paa Struben. Kun eet Eksemplar fra Klelund i Jylland mangler Tværbaand paa Struben, men dets endnu rustrødlige Undervingedækfjer viser tydeligt dets Tilslutning til A. g. dubius (eller gentilis).

I det nordøstlige Rusland og i Vest-Sibirien, mulig ogsaa paa Kola-Halvøen, optræder denne Race i en meget lysere, hvidlig Form, med lysere Kløer; den er vel adskilt fra den typiske A. g. buteoides, men er tilsyneladende meget faatalligere end denne (Sushkin l. c.).

Vingemaalene af udprægede A. g. buteoides findes i ovennævnte Skema. De falder ganske indenfor Rammerne af Vingemaal paa A. g. gentilis; heller ikke de anførte Vingemaal af Mellemformer mellem A. g. gentilis og A. g. buteoides viser nogen nævneværdig Størrelsesforskel.

Endelig er i nedennævnte Skema anført Maal af Brystben og Bækken af udprægede A. g. buteoides fra Danmark.

		Brystben		Bækken
Unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Engelholm, Sverige 30/11 1920	92 mm	41 mm	55 mm	42 mm
V. Norrland, Vindeln, Sverige 26/8 1916	87 „	40 „	50 „	—
Gennemsnit:	89,5 mm	40,5 mm	52,5 mm	42 mm

Unge Hanner	Længde	Brystben Bredde fortil	Brystben Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Torbenfeldt 4/11 1915	83 mm	37 mm	48 mm	41 mm
Gisselfeld 14/11 1912	87 „	35 „	46 „	39 „
Frijsenborg 3/12 1916	—	39 „	48 „	40 „
Aare ved Christiansund 12/2 1914	81 „	34 „	47 „	40 „
Göteborg Omegn 10/11 1914	81 „	34 „	42 „	37 „
„ „	84 „	37 „	48 „	41 „
Gennemsnit:	83,2 mm	36 mm	46,5 mm	39,7 mm

Man har først i de senere Aar faaet Øjet op for, at denne nordrussiske og nordvestsibiriske Race af Duehøgen er en ikke ganske ualmindelig Vintergæst paa den skandinaviske Halvø, i Danmark og i Landene omkring den østlige Østersø.

I *Finland* forekommer den gennemtrækkende og muligvis ynglende i Landets østlige og nordlige Dele (Hortling, 1929). I *Sverige* optræder den ogsaa paa Trækket, fra Oktober Maaned (Lönnberg). Til *Norge* kommer denne Race ikke helt faatallig som Vintergæst; en stor Del af de Duehøge, der om Vinteren skydes paa Sørlandet, tilhører denne Race (Schaanning *in litt.*). I *Tyskland* er den en sjælden Vintergæst, undtaget er dog øjensynligt som venteligt Øst-Preussen (E. Stresemann). Til *Danmark* kommer denne Race aabenbart regelmæssigt, men faatallig paa Trækket. De foreliggende Eksemplarer af unge Fugle stammer som nævnt hovedsagelig fra November og December, men endnu indtil Begyndelsen af Marts kan de træffes her i Landet. Antagelig vil et nærmere Eftersyn af Duehøge i Samlinger her i Landet kunne give langt fyldigere Oplysninger om dens Forekomst, end vi her kan give paa Grundlag af det relativt lille Materiale, som foreligger af den til Undersøgelse. Det vilde bl. a. være interessant at faa undersøgt, om det udelukkende er unge Fugle, der kommer hertil paa Trækket, og ligeledes at faa at vide, om Hannerne virkelig under Vinterbesøget vestpaa er saa dominerende i Antal, som det ovenstaaende, nærmere omtalte Materiale tyder paa.

Om denne Races biologiske Forhold foreligger der ikke meget, men det maa antages, at den slutter sig nær i Levevis til de foran omtalte to Racer af Duehøge. Det kan bemærkes, at denne Duehøg fra gammel Tid har været en højt estimeret Fugl blandt Falkejægere i østligere Lande, og bl. a. til Harejagt skulde den være særlig fortrinlig.

FALCONIDAE

FALKE, Falco Linnaeus.

Næbbet kort, bredt og kraftigt, stærkt nedadbøjet lige fra Roden, men ikke med atter indadbøjet Spids. Paa hver Næbsides Kant lidt bag Næbspidsen en kraftig, skarpt afsat Tak, svarende til et Indsnit i Undernæbbets Rand (sml. Fig. 30). Næseborene cirkelrunde (eller en Smule aflange), hvert med en meget tydelig Midttuberkel og næsten altid fuldstændig udækkede af Fjerbørster. Vokshuden ret lille, ofte afvigende farvet. En smallere eller bredere Ring om Øjet oftest nøgen, jævnlig stærkt farvet. Iris mørk. Partiet mellem Næb og Øje delvis børsteklædt. Falkene er fortrinlige Flyvere, der mellem Rovfuglene har naaet til den største Hurtighed og Manøvreringsdygtighed; Vingerne er, i Samklang hermed, meget lange og særdeles spidse. 2den Svingfjer er længst (af og til dog 2den og 3die); 1ste Haandsvingfjer er usædvanlig lang, men snart en Del kortere, snart lige saa lang eller endog betydeligt længere end 3die. Paa 1ste Haandsvingfjers Inderfane findes et godt Stykke indenfor Spidsen et skarpt Indhak i Fjerranden (hos Dværgfalken o. a. ogsaa paa 2den Svingfjer). Halens 12 Styrere er snart meget lange, snart kortere; hos nogle Arter er Halen afrundet, hos andre omtrent lige afskaaret. Mellemfoden, der altid er meget kortere end Skinnebenet, er fortil paa sin øverste Del mere eller mindre fjerklædt, paa hele den nøgne Del klædt med 5-6-kantede, mindre Skæl, uden Tværskinner; saadanne kan dog findes antydet lige over Mellemtaaen (sml. Fig. 31 og tillige Tavle IX); som Regel er Skællene paa Mellemfodens Forside større, derimod ganske smaa paa Bagsiden, der er nøgen helt op til Hælen, omend dækket af Forsidens lange Fjer. Tæerne er kraftige, snart længere, snart kortere, med tydelig Bindehud mellem 3die og 4de Taas Grundled; paa Oversiden er de dækket ved Tværskæl. Kløerne ikke særlig kraftige eller lange og forholdsvis lidt krumme; paa deres Undersider er de flade. Kønsforskellen som Regel tydelig, navnlig er Hannen som Regel betydeligt mindre end Hunnen, og hos flere Arter er Hannen smukkere og renere farvet.



Fig. 30.
Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. ♂ juv. 26/8 1928. Sjælland.



Fig. 31.
Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. Ung Hun, ♀ juv. 6/4 1929. Sjælland. × 9/10.



Fig. 32.
Jagtfalk, Falco rusticolus L. Hun, ♀. Sukkertoppen, Grønland. × 9/10.

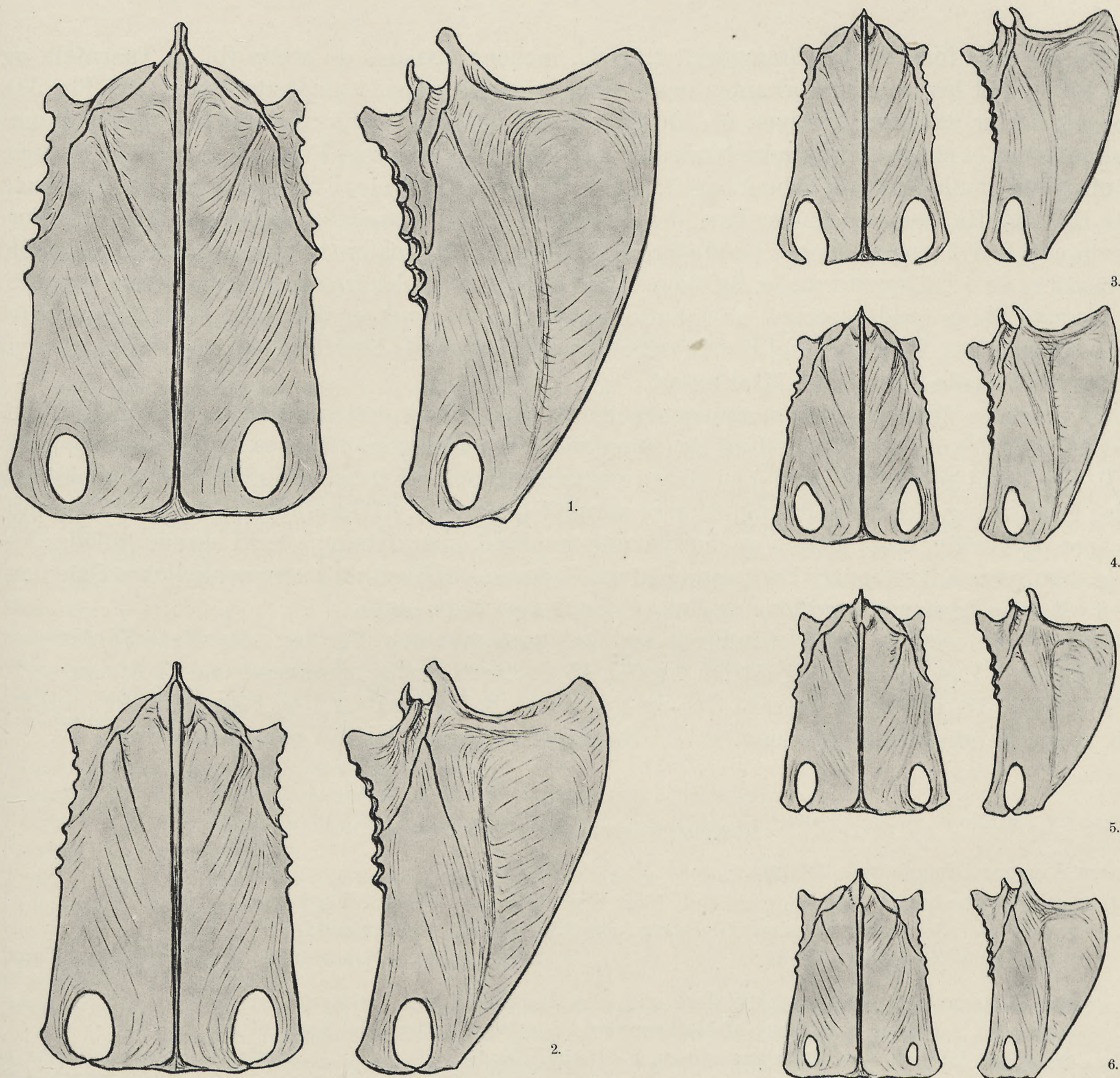


Fig. 33. Brystben af Falke. × $^{9}/_{10}$.

1. *Skand. Jagtfalk*, Falco rusticolus rusticolus L. Gammel Hun, ♀ ad. $^{20}/_{1}$ 1913, Stenkjær, Norge.
2. *Vandrefalk*, Falco peregrinus peregrinus Tunst. Hun, ♀ $^{25}/_{2}$ 1922, Skovhus ved Faxe.
3. *Lærkefalk*, Falco subbuteo subbuteo L. Gammel Hun, ♀ ad. $^{30}/_{3}$ 1916, Visborggaard.
4. *Dværgfalk*, Falco columbarius aesalon Tunst. Gammel Hun, ♀ ad. $^{20}/_{4}$ 1917, Saltbækvig.
5. *Rødfodfalk*, Falco vespertinus vespertinus L. Hun, ♀ $^{4}/_{5}$ 1926, Gurre.
6. *Taarnfalk*, Falco tinnunculus tinnunculus L. Gammel Hun, ♀ ad. $^{20}/_{9}$ 1914, Horsens Omegn.

Vomer ret kraftigt, nærmest stavformet, tykkere fortil, kløftet og mere sammentrykt bagtil. Overkæbernes Ganefremspring korte og brede, men yderst spongiøse og luftfyldte, vidt adskilte bagtil. Paa Mellemkæbens Underside en stærkt fremspringende Længdekøl. Processus ethmoidalis meget stor og bred, omtrent firsidet og lukker næsten hele orbitas Forvæg, idet den med hele sin brede Spids lægger sig helt op til og sammenvokser med lacrymales brede, tykke, nedadgaaende Gren, hvis brede Spids lægger sig op ad Kindbuen. Benvæggen mellem forreste og bageste Næsehule er meget stærkt udviklet, saaledes at Rummene er helt adskilte, uden Aabning i Skillevæggen mellem de to forreste Næsehuler. Næbbets Knogler meget kraftige og inderligt sammenvoksede; de ydre Næseborsaabninger paafaldende smaa og omtrent cirkelrunde. Panden mellem Øjenhulerne meget bred og kraftig, som Regel med en svag Lavning ned ad Midtlinien. Lacrymale sammenvokser tidligere og fuldkomnere med Kraniet end hos andre Rovfugle; lacrymales vandrette Gren er kraftig og meget lang, smal og spids, uden et særligt superciliare, men danner ikke en særlig fremtrædende Støtte for Øjenbrynene. Processus postorbitalis er forholdsvis lille, men smal og spids. Sternum er ret kort, men kraftigt og bredt med høj Kam, der strækker sig lige fra Knoglens Forkant til dens Bagkant; hos de egentlige Ædelfalke (hvortil hos os kan henregnes Vandrefalk, Jagtfalk, Lærkefalk og Dværgfalk) er Kammen

særlig høj og gaar fortil ud i en fremadrettet Spids, medens den hos de andre (bl. a. Taarnfalk og Rødfodfalk) er lidt lavere med Forkanten mere tilbagevigende, uden fremadrettet Spids (sml. Fig. 33). Brystbenet, der er særdeles hvælvet, er lidt eller en Del bredere bagtil, med omtrent lige Bagrand; nær denne findes et større eller mindre hindedækket Vindue, der hos unge Fugle tit er større; hos unge er det ofte, hos gamle sjældent aabent bagtil; 7 Par Ribben er hæftede til Sidekanterne paa sternums forreste Halvdel. Ravnenæbsbenenes Basaldele krydser hverandre særdeles meget paa sternums Forkant, hvilket tydeligt ses paa dennes Ledflader. Gaffelbenet kraftigt og bredt. Skulderbladene ret smalle fortil; bagtil er de bredt spydformede. Bækkenet kraftigt med særdeles fremspringende Muskelkamme; pubis' forreste Del er tyndt, spinkelt og splintformet og sammenvokser ikke med den tykkere, stavformede bageste Del. Til Oplysning om Brystbenets og Bækkenets Størrelse hos vore Falkearter vil man under de enkelte Arter finde Maal anført.

Fibula særdeles kraftigt og er sammenvokset med tibia i hele dettes nederste Trediedel. Tarsometatarsus meget kraftig; midt ned ad Bagsiden har den en mægtig, i Tværsnit T-formet Køl (sml. Tavle V, nederst til højre), der opad gaar over i det indre Hypotarsalfremspring, der er vidt adskilt fra det ydre Fremspring, der er mindre og af mere normalt Udseende. Af Tæernes Ledflader er den midterste bred og kraftig, den inderste og den yderste smallere, men dybere, stærkt skraat stillede. Angaaende yderligere Enkeltheder i Benbygningen maa henvises til Sushkin's sammenlignende Osteologi hos de to Rovfuglegrupper Aquilidae og Falconidae, anført Side 14-16.

Falkens store, formrige Slægt er udbredt saa godt som over hele Verden, udspaltet i 35 Arter og 73 Underarter; i Europa-Asien og Afrika træffes 15 Former; særlig hjemmehørende i Afrika er 29 Former, i Asien 18, paa de malayiske Øer og Ny Guinea 3, i Australien 7 og i Amerika ikke mindre end 16. Alene Vandrefalken er, udspaltet i 11 Racer, udbredt praktisk talt over hele Verden.

Bestemmelsesnøgle til Falke.

A. *Større.* Vingens Længde over 285 mm.

I. 1ste Haandsvingfjer lidt længere end 3die. Fjerklædningen dækker højst den øverste Halvdel af Mellemfoden. Ydertaaen (uden Klo) tydeligt længere end Indertaaen (uden Klo); sml. Fig. 31 .... Vandrefalke, *Falco peregrinus* Tunst.
Side 384 og 399

II. 1ste Haandsvingfjer betydeligt kortere end 3die. Fjerklædningen dækker langt mere end den øverste Halvdel af Mellemfoden. Ydertaaen (uden Klo) omtrent af samme Længde som Indertaaen (uden Klo); sml. Fig. 32 .... Jagtfalke, *Falco rusticolus* L.
Side 341, 348, 357, 361 og 367

B. *Mindre.* Vingens Længde mindre end 285 mm.

I. 1ste Haandsvingfjer omtrent lige saa lang eller betydeligt længere end 3die.

a) Issen brunsort. Fødderne gule eller grønliggule. Kløerne sorte. ...... Lærkefalk, *Falco subbuteo* L.
Side 314

b) Issen graablaa, rustrød eller hvidligt flødefarvet med brunsorte Skaftstriber. Fødderne mønjerøde eller orangerøde. Kløerne gule. .... Rødfodfalk, *Falco vespertinus* L.
Side 307

II. 1ste Haandsvingfjer meget kortere end 3die.

a) Ryggens Grundfarve rødbrun med sorte Pletter eller Tværstriber. Tydelig Skægstribe. Afstanden mellem Armsvingfjerenes og Haandsvingfjerenes Spidser paa den sammenlagte Vinge meget længere end den halve Halelængde. Halen stærkt afrundet. Intet, eller højst et svagt antydet Indhak i 2den Haandsvingfjers Inderfane.

○ Større. Vingens Længde over 220 mm. .... Taarnfalk, *Falco tinnunculus* L.
Side 289

○○ Mindre. Vingens Længde under 220 mm. .... Amerikansk Taarnfalk, *Falco sparverius* L.
Side 304

b) Ryggens Grundfarve blaaligt askegraa eller overvejende brunsort. Meget utydelig eller ingen Skægstribe. Afstanden mellem Armsvingfjerenes og Haandsvingfjerenes Spidser, paa den sammenlagte Vinge, omtrent af Halens halve Længde. Halen omtrent lige afskaaret (kun den yderste Styrefjer lidt kortere end de øvrige). Et tydeligt Indhak i 2den Haandsvingfjers Inderfane.
Dværgfalke, *Falco columbarius* Tunst.
Side 325 og 336

TAARNFALK, Falco tinnunculus tinnunculus L.

Falco tinnunculus. Linnaeus: Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 90. — Falco architinnunculus Brehm: Ornis III, 1827, Side 10. — Cerchneis murum, media. Brehm: Handb. Naturg. Vög. Deutschlands, 1831, Side 70, 72. — Falco tinnunculus L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 26. — Falco Tinnunculus Lin. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 34. — Tinnunculus alaudarius (Briss.). Skand. Fugle. Anden Udg. ved Collin, 1875—77, Side 40. — Tinnunculus tinnunculus (L.). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 116. — Falco tinnunculus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T. Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Falco tinnunculus tinnunculus L. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1082. — Falco tinnunculus tinnunculus L. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 119. — Cerchneis tinnunculus tinnunculus L. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 214. — Cerchneis tinnunculus (L.). Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 228. — Cerchneis tinnunculus (L.). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 169. — Falco tinnunculus L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1928, Side 105. — Falco tinnunculus tinnunculus L. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 336. — Falco t. tinnunculus L. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 393.

Danske Navne: Taarnfalk, Kirkefalk, Musefalk.
Svenske „ : Tornfalk, Väderpulare, Värknullare, Spärring, Kyrkio-falk.
Norske „ : Taarnfalk, Veirstiller, Vindhauk, Vindhest, Vindjubb, Værhellar, Værleik, Vindfiks, Vindstirr.
Finske „ : Tuulihaukka.
Tyske „ : Turmfalke, Mauerfalke, Kirchfalke, Mäusefalke, Rüttelfalke.
Hollandske „ : Torenvalk.
Engelske „ : Kestrel, Windhover.
Franske „ : Faucon crécerelle, Cresserelle, Criblette.

Artskendetegn: Ret lille Rovfugl, Vingelængden hos Hannen mellem 228 og 260 mm, hos Hunnen mellem 238 og 271 mm. Hannen oftest med blaagraa, jævnligt med gulbrun Isse og Baghals. Ryg, Skuldre og Vingernes Overside smukt vinrødligbrune eller teglstensrøde, hver Fjer med en trekantet, sort Spidsplet. Hage og Strube uplettet hvidlige; den øvrige Underside flødefarvet med gulbrunt Anstrøg. Forbrystet med brunsorte Skaftstriber, Brystet med Draabepletter. Fødderne orangegule. Iris mørkebrun. Hunnen har altid gulligt rødbrun Isse med smalle, sorte Skaftstriber; øvrige Rygside rødbrun, indtil 4 brede, brunsorte Tværbaand paa hver Fjer; det yderste danner gerne en tresidet Plet. Halen graa med rødbrunt Anstrøg, hver Styrefjer med ca. 12 oftest regelmæssige, smalle, sorte Tværbaand og et bredt, sort Tværbaand foran de hvidlige Fjerspidser. Gamle Hunner kan komme til at ligne Hannerne en Del, men har aldrig askegraa Isse, og deres Hale har stedse tydelige, sorte Tværbaand.

Forekomst i Danmark: Ret almindelig som ynglende; til Dels overvintrende. Talrig paa Gennemrejse.
„ paa Færøerne: Enkelte har vist sig her som tilfældige Gæster.
„ „ Island: Den har vist sig enkelte Gange som tilfældig Gæst.
„ i Grønland: Ingen.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er hvidligt flødefarvet; de større Dununger har vinrødligt Anstrøg paa hele Oversiden, baade paa Hoved, Krop og Vinger.

Unge Hanner (se Tavle LXVIII) bærer i op mod 4 Maaneder, i sjældne Tilfælde i ca. 10 Maaneder, følgende Dragt: *Forpanden,* som et Baand lige over Næbbet, flødefarvet hvid med indblandede brunsorte Fjerbørster. *Hele Hovedets Overside* samt *Nakken* rødbrun eller gulligt rødbrun med sorte Skaftstriber, ca. 1 mm brede; *Baghalsen* som Regel lidt lysere med meget bredere, mere udflydende Skaftstriber. Hele *Ryggen* samt *Skuldrene* rødbrune, hver Fjer med oftest 4 brunsorte Tværbaand; det yderste af disse er bredest og noget nedløbende i en Spids ved det mørke Fjerskaft, saaledes at de synlige Tværbaand oftest ligner brede Trekanter; Fjerenes Spidser med snart brede, snart noget

smallere, flødefarvede, hvidlige Bræmmer. *Overhaledækfjerene* med lysere, ofte askegraalig, Grundfarve og brede, lyse Fjerspidser. *Partiet mellem Næbbet* og det af en nøgen Ring omgivne Øje flødefarvet. Under Øjet en sort Plet, bestaaende af sorte Fjerbørster; denne Plet staar i Forbindelse med en ret smal, sortebrun *Skægstribe*. *Over Øjet* en smal, flødehvid, nedadtil sortkantet Øjenbrynstribe. *Ørefjerene* flødefarvede, mere eller mindre graalige, bagtil med brunlige Spidser. *Hage* og *Strube* ensfarvede, gulligt flødefarvede. Hele *den øvrige Underside* flødefarvet med svagt gulbrunligt Anstrøg; *Forbrystet* og *Brystets Fjer* med sortebrune eller mørkebrune Skaftstriber, oftest meget bredere mod Fjerspidserne, særlig paa Forbrystet; hos en Del Individer kan de være ret udflydende. *Bugen og Underhaledækfjerene* uplettede, dog kan fine, smalle Skaftstriber findes hist og her paa de sidstnævnte. *„Bukserne“* flødefarvede med spredte, smalle, lancetformede, brunsorte Skaftstriber. Paa *Brystets Sider* er Længdepletterne bredere, og paa *Kropsiderne* har de flødefarvede Fjer stærkere rødbrunligt Anstrøg og uregelmæssige, udflydende Tværbaand og Længdepletter. *Vingedækfjerene* og de indre og inderste *Armsvingfjer* farvede og tegnede som Ryggen, de sidstnævnte med brede, flødefarvede Spidser. De smaa Vingedækfjer har ofte ikke Tværpletter, men blot pilformede Pletter. *Undervingedækfjerene* hvide med flødefarvet Anstrøg og spredte, brunsorte Pilpletter samt bredt pilformede Tværpletter. *Haandsvingfjerene* brunsorte med meget smalle, lyse Bræmmer paa Yderfanerne og rustrødlige, hvidkantede Fjerspidser; deres Inderfaner har brede, hvide, trekantede Randpletter, rustrøde ind mod Fjerskaftet; Pletterne nærmest Fjerspidserne naar ikke ud til Fjerranden, medens Pletterne mod Fjerenes Basis er sammenflydende ved Fjerranden. *De ydre Armsvingfjer* er overvejende mørkebrune, blot med spredte, uregelmæssige, rødbrune Tværbaand og lyse Fjerspidser. *Halens Styrefjer* rødbrune med 10—12 regelmæssige, sorte Tværbaand, gerne ca. 3—5 mm brede, blot det yderste foran de brede, smudsigt brunlighvide Fjerspidser er meget bredere. De ydre Styrere er mere eller mindre gulbrunlige, ofte næsten brunlighvide, med lysere Fjerrande. Hos nogle af disse unge, hanlige Taarnfalke har den rødbrune Hale et ejendommeligt askegraat Skær; hos ganske enkelte er Styrefjerenes Grundfarve delvis eller endogsaa helt askegraa, saaledes som Afbildningen paa Tavle LXX af en 2 $^1/_2$—3 Maaneder gammel Han fra Glorup, skudt den 15. August 1899, viser det i særlig udpræget Grad; Halens Tværstriber er da smalle og ufuldstændige, blot den yderste er meget bred som hos de voksne Hanner; det synes, som disse Individer viser Tendens til, for Halens Vedkommende, at springe Ungfuglenes Stadium over og straks at erholde en Hale, der ligner den voksne Hans en Del.

Denne ovenfor beskrevne Dragt, der altsaa er Fuglens første Fjerdragt, erholder den i Juli Maaned og bærer den ren og ublandet langt ind i Oktober Maaned. I Fuglens første Levemaaneder er Grundfarven paa Rygsiden gerne dybere og varmere rødbrun og Undersiden med stærkere rødbrunt Anstrøg, men en Afblegning synes da hurtigt at indtræde.

Den unge Hans 2den Fjerdragt. I November begynder de unge Taarnfalkehanner gradvis at fælde Hovedets, Halsens og Kroppens Fjer, og denne Fældning kan næsten være tilendebragt ved Aarets Udgang, men endnu i Begyndelsen af Maj kan man undtagelsesvis træffe Fugle, der bærer Blandingsdragt; ja et Individ fra Boller, skudt den 25. April 1915, bærer endog endnu sin rene, første Fjerdragt. Denne Fældning berører ikke Vingens og Halens Fjer, der beholdes i Fuglens første ca. 14 Levemaaneder.

I denne *Hannens 2den Fjerdragt,* sml. Tavle LXIX, er Fjerene paa hele *Hovedets Overside* samt *Baghalsen* askegraa med rødbrunt Anstrøg, rødbrune med askegraat Anstrøg, rødbrune eller gulbrune — alle disse Overgangsformer synes at forekomme; hver Fjer bærer en ganske smal Skaftlinie, højest ca. 0,3 mm bred. *Ryggen og Skulderfjerene* er smukt vinrødligbrune, hver Fjer blot med en sort, trekantet Plet lidt foran Spidsen, men ellers uden Tværbaand; hen paa Sommeren bleges den vinrødlige Farve, og Ryggen bliver mere gulligt rødbrun. *Overhaledækfjer* og *Overgump* ensfarvede askegraa med sorte Spolelinier. Ørefjerene mere askegraalige. *Undersidens* Grundfarve lysere og renere end i 1ste Fjerdragt, med svagt vinrødligt brunt Skær. *Forbrystets* mørke Længdepletter smallere og mere skarpttegnede. Brystets Pletter tydeligt draabeformede eller lancetformede med sorte Skaftlinier. *Bug, Undergump* og *Underhaledækfjer* rent flødefarvede, uden Pletter. *„Bukserne“* ofte med lidt rødbrunligt Anstrøg og som Regel uden Pletter. Som ovenfor nævnt, fældes Hale- og Vingefjer ikke, men Vingedækfjerene bræmfældes blot stærkt; mistes tilfældigt en eller flere af *Halens Styrefjer,* erholder Fuglen Erstatningsfjer, der i Farve og Tegning ligner den helt udfarvede Hans i 3die Dragt; saaledes har en ung

Han fra Boller den 28. April 1916, 5 askegraa „voksne“ Fjer paa Halens venstre Side. Hen i Maj og Juni træffes jævnligt Individer med enkelte, nylig erholdte graa Styrere, farvede som hos de voksne; da de ofte er symmetrisk fældede, er det muligt at opfatte som en tidligt begyndende Fældning af Styrefjerene, en Fældning, der normalt først foregaar i Juli og August og er tilendebragt først i September; denne Fældning er iøvrigt fuldkommen og omfatter altsaa ogsaa Vinge- og Halefjer.

I Begyndelsen af September træffer man stedse de unge ca. 15 Maaneder gamle Hanner frisk fældede og rent udfarvede i deres 3die Fjerdragt. Medens Naumann (l. c.) i det væsentlige har samme Anskuelse angaaende den unge Hans første Dragtskifter, som udviklet ovenfor, anfører Hartert baade i Die Vögel d. paläarkt. Fauna, Side 1084, og delvis i Pract. Handb. Brit. Birds, II, Side 121, at den unge Han i første Efteraar og Vinter skulde fælde over i en Dragt, der ganske ligner den gamle Huns; fra denne Dragt skulde den da „formodentlig i 3die Leveaar“ gaa over i den graahovede og graahalede voksne Dragt. Vi kan ikke se rettere, end at de unge Taarnfalkehanner altid er udfarvede i den voksne Dragt allerede ca. 15 Maaneder gamle, og vi har ikke kunnet finde Individer i 2den Levesommer med en Dragt, der ligner Hunnens.

Hanner i 3die Fjerdragt, sml. Tavle LXIX, ligner Hanner i 2den Fjerdragt, men kendes let paa, at *Halens Styrefjer* nu er udfarvede, lyst askegraa med et 2-3 cm bredt, sort Tværbaand foran den brede, brunlighvide Spids; de ydre Styrefjer har blot Spor af spredte, sorte Tværbaand paa deres Inderfaner; Yderfanerne er stedse ganske uden Tværbaand. *Vingens Dækfjer* er nu fældede, og disse Fjer er nu alle uden Tværbaand, blot med trekantede, sorte Spidspletter. *Haandsvingfjerene* lyse; de trekantede Randpletter paa Inderfanerne er næsten altid helt renhvide, uden rustrødt ind mod Fjerskafterne.

De følgende Fjerdragter, der erholdes ved Totalfældning om Efteraaret, lader sig næppe med Sikkerhed skelne fra 3die Fjerdragt. Ogsaa i disse Dragter er *Oversiden af Hovedet* meget varierende farvet, svingende mellem graat og gulbrunt, men gennemgaaende har disse ældre Fugle renere og mere askegraa Isser end Fugle i 2den Fjerdragt. Muligt er det, at Individer med rent askegraa Isse og Nakke, saa godt som uden Skaftlinier paa disse, er særlig gamle Fugle; dette bestyrkes derved, at deres *Rygsider* er varmere og renere farvede og derved, at deres sorte Rygpletter baade er færre og mindre.

En helt udfarvet, sandsynligvis meget gammel Han fra Boller ved Horsens, skudt den 3. April 1915, er afbildet paa Tavle LXIX og har følgende Udseende: Et smalt Baand paa *Forpanden,* lige over Næbbet, samt en ganske smal *Øjenbrynstribe,* blot lige over Øjet, flødefarvede. *Issen, Nakken* og *det øverste af Baghalsen* ensfarvede blaaligt askegraa, med ganske smalle og lidet fremtrædende Skaftlinier. *Kinderne* og *de øverste Ørefjer* hvidgraalige; et Parti under Øjet samt en mørk *Skægstribe* graasorte. *Den nederste Del af Baghalsen, Ryggen samt Vingernes Overside* vinrødligbrune; Baghalsen uplettet, hver Fjer paa Oversiden ellers med en ret lille, brunsort, trekantet Plet lidt foran Spidsen; de *inderste Armsvingfjer* samt *Haandens Vingedækfjer* med større, mørke Pletter, de førstnævnte med smudsigt hvidlige Spidsbræmmer. *Overgump og Overhaledækfjer* ensfarvede blaalig askegraa (som Issen), med mørke Fjerskafter. *Hage og Strube* gulbrunligt hvide, uden Pletter. Hele *Fuglens Underside* lyst gulbrunligt flødefarvet, med svagt vinrødligt Anstrøg, særlig paa Brystet og dettes Sider. *Paa Forhalsen* har hver Fjer en smal, brunsort Skaftstribe, paa Brystet derimod en lille, lancet- eller draabeformet Spidsplet, større *paa Brystets* Sider, der tillige har tydelige Skaftstriber. *Bugen* og de lidt lysere *Underhaledækfjer* er helt uplettede. *„Bukserne“* lidt mere rødbrunlige end Bugen, iøvrigt ganske uplettede. *Undervingedækfjerene* hvide med brunsorte Pilpletter. *Haandsvingfjerene* brunsorte med lyse Spidsbræmmer; Fjerenes bredere Del med renhvide, til Dels sammenflydende, trekantede Tvær- eller Kantpletter. Halens Styrefjer blaaligt askegraa med sorte Fjerskafter; en Del af de ydre Styrere har spredte Spor af mørke Tværbaand paa Inderfanerne, og alle Styrerne har foran de bredt hvidlige Spidser et 3—3,5 cm bredt, sort Tværbaand; ved Bræmfældningen er de hvide Spidser mistede paa de to midterste Styrere.

Ialt har 111 Hanner foreligget til Undersøgelse, alle stammende fra Danmark, deraf 61 unge Fugle, indtil ca. 15 Maaneder gamle, med Ungfugledragtens Svingfjer og Halestyrere, og 50 gamle, udfarvede Hanner, altsaa over ca. 15 Maaneder gamle, med fældede Førstedragts Hale- og Styrefjer. De 61 unge Hanner viste et Vingemaal, der svingede mellem 231 og 255 mm, med et Gennemsnit paa det nærmeste 243 mm. De 50 udfarvede Hanner (se Listerne) havde et Vingemaal mellem 228 og 260 mm; det

sidst anførte Maal, 260 mm, indehavdes dog blot af et Kæmpeindivid; Maximum laa ellers ved 254 mm. Gennemsnittet var paa det nærmeste 242 mm. Vingelængden hos gamle og unge Hanner er altsaa paa det nærmeste ens, svingende mellem *228 og 260 mm.*

Unge Hanner (indtil ca. 15 Maaneder gamle)	Vinge	Næb	Mellemfod
Gundsømagle 24/8 1917	255 mm	14 mm	40 mm
Boller 9/5 1915	252 „	14 „	41 „
Frijsenborg 17/5 1916	251 „	14 „	40 „
Glorup 15/8 1899	250 „	14 „	41 „
Benzon 11/5 1917	250 „	14 „	42 „
Boller 19/5 1916	250 „	14 „	40 „
„ 25/9 1914	249 „	14 „	40 „
„ 2/10 1914	249 „	14 „	43 „
Nymindegab 1/9 1919	249 „	14 „	38 „
Bregentved 4/9 1919	249 „	13,5 „	41 „
Boller 7/11 1914	249 „	14 „	39 „
Benzon 19/5 1916	248 „	14 „	39 „
Nymindegab 4/3 1929	248 „	14 „	40 „
Amager 22/8 1904	247 „	14 „	44 „
Benzon 10/10 1914	247 „	14 „	40 „
Frijsenborg 10/5 1915	247 „	14 „	42 „
Benzon 5/5 1915	246 „	14 „	41 „
„ 1/5 1915	245 „	13 „	41 „
Boller 28/4 1916	245 „	14 „	39 „
Benzon 20/5 1917	245 „	14 „	41 „
Kalundborg 3/12 1876	245 „	14 „	40 „
Herlufsholm 2/9 1919	245 „	13 „	42 „
Wedellsborg, Fyen 26/6 1907	245 „	14 „	42 „
Benzon 30/9 1914	244 „	14 „	41 „
Boller 25/9 1914	244 „	14 „	38 „
Herlufsholm 17/9 1919	243 „	13,5 „	39 „
Visborggaard 3/9 1916	243 „	15 „	41 „
Boller 25/4 1915	243 „	12 „	40 „
Fiil Sø 8/9 1912	242 „	13 „	38 „
Horsens 20/9 1914	242 „	13 „	42 „
Benzon 10/10 1914	242 „	13 „	42 „
Amager 23/9 1917	242 „	13 „	39 „
Graadyb Fyrskib 5/10 1915	242 „	15 „	40 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Glorup 19/8 1899	241 mm	14 mm	40 mm
Soderup 16/9 1914	241 „	13 „	38 „
Boller 3/4 1915	241 „	13 „	41 „
Frijsenborg 21/4 1915	241 „	13 „	40 „
Boller 15/8 1916	241 „	13 „	40 „
Torbenfeldt 17/5 1917	241 „	13 „	39 „
Benzon 20/5 1917	240 „	13 „	39 „
Visborggaard 3/9 1916	240 „	14 „	40 „
Boller 1/6 1916	240 „	14 „	42 „
„ 29/5 1916	240 „	14 „	40 „
Frijsenborg 17/5 1916	240 „	14 „	41 „
Gisselfeld 7/8 1911	240 „	13 „	41 „
Boller 1/5 1916	240 „	14 „	40 „
Asserbo Overdrev 30/8 1896	240 „	13 „	40 „
Kløvermarken, Amager 3/2 1897	240 „	14 „	39 „
Benzon 17/6 1915	240 „	14 „	43 „
Frijsenborg 7/5 1916	239 „	14 „	41 „
„ 30/4 1916	239 „	14 „	40 „
Benzon 15/5 1916	239 „	13 „	42 „
Frijsenborg 1/6 1915	238 „	15 „	41 „
Glorup 2/9 1899	237 „	13 „	40 „
Benzon 19/5 1916	237 „	14 „	40 „
„ 22/4 1915	236 „	13 „	40 „
„ 7/5 1915	236 „	14 „	40 „
Boller 28/4 1916	236 „	14 „	41 „
Frijsenborg 4/5 1916	234 „	14 „	40 „
Folehave, Nordsjæll. 19/9 1873	234 „	15 „	39 „
Herlufsholm 17/9 1919	231 „	14,5 „	40 „
61 unge Hanner i Gennemsnit:	242,9mm	13,7mm	40,4mm
Største Maal:	255 „	15 „	44 „
Mindste „ :	231 „	12 „	38 „

Gamle Hanner (over 15 Maaneder gamle)	Vinge	Næb	Mellemfod
Holbæk 11/5 1920	260 mm	15 mm	42 mm
Frijsenborg 23/10 1916	254 „	14 „	43 „
„ 30/4 1916	251 „	14 „	43 „
Holte 5/4 1911	250 „	14 „	39 „
Havndal 12/3 1912	250 „	14 „	43 „
Nymindegab 12/2 1922	250 „	13 „	40 „
Vemmetofte 23/3 1914	249 „	14 „	40 „
Boller 29/5 1916	249 „	—	41 „
„ 25/9 1914	248 „	14 „	40 „
„ 25/4 1915	248 „	13 „	42 „
Frijsenborg 21/4 1915	247 „	16 „	41 „
Vallø 11/1 1916	247 „	14 „	42 „
Boller 16/10 1914	246 „	14 „	42 „
Kjærhave Granskov 30/3 1893	245 „	14 „	40 „
Torbenfeldt 7/5 1916	245 „	14 „	40 „
Frijsenborg 8/5 1916	245 „	15 „	39 „
Blaavandshuk Fyr 25/12 1896	244 „	14,5 „	40 „
Lodbjerg Fyr 16/1 1922	244 „	13 „	39 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Benzon 4/10 1914	243 mm	14 mm	41 mm
Boller 3/4 1915	243 „	14 „	42 „
„ 9/5 1917	243 „	13 „	38 „
Kløvermarken, Amager 19/12 1897	243 „	14 „	41 „
Nymindegab 2/2 1917	242 „	14 „	41 „
Boller 29/5 1916	242 „	14 „	42 „
„ 18/5 1917	242 „	13 „	42 „
Slangerup 29/9 1904	242 „	13 „	43 „
Brahetrolleborg 7/10 1909	242 „	14 „	39 „
Bogense 3/2 1904	241 „	14 „	40 „
Frijsenborg 7/5 1916	241 „	14 „	40 „
Torbenfeldt 15/5 1916	241 „	14 „	41 „
Graadyb 20/10 1915	241 „	15 „	40 „
Nymindegab 5/1 1916	240 „	14 „	40 „
Frijsenborg 30/4 1916	240 „	14 „	40 „
Boller 18/5 1916	240 „	15 „	43 „
„ „ „	240 „	14 „	42 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Frijsenborg 1/6 1916	240 mm	14 mm	39 mm
Svenstrup 3/6 1915	238 „	14 „	41 „
Nykøbing 2/9 1898	238 „	15 „	42 „
Bregentved 6/5 1896	238 „	—	—
Nymindegab 3/1 1916	238 „	13 „	38 „
Benzon 12/5 1917	236 „	14 „	39 „
„ 24/5 1917	236 „	13 „	38 „
Myggenæs, Færøerne 2/5 1903	234 „	15 „	40 „
Kløvermarken, Amager 27/10 1895	233 „	14 „	40 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Wedellsborg 3/9 1899	230 mm	14 mm	41 mm
„ „ „	230 „	13 „	40 „
Harbølle Pynt, Møen 20/10 1923	230 „	13 „	39 „
Lyngvig Fyr 24/2 1929	230 „	13 „	38 „
Visborggaard 1/5 1916	230 „	14 „	41 „
Wedellsborg 3/9 1899	228 „	15 „	42 „
50 gamle Hanner i Gennemsnit:	241,7mm	13,9mm	40,6mm
Største Maal:	260 „	16 „	43 „
Mindste „ :	228 „	13 „	38 „

Unge Hunner bærer i de første 6 til 10, undtagelsesvis 13, Maaneder en Dragt, der i saa høj Grad ligner de unge Hanners første Fjerdragt, at de vanskeligt eller i mange Tilfælde slet ikke kan skelnes. Oversiden af Krop og Vinger er dog som oftest lidt mindre rødlige end hos Hannen, men de yderste Tværbaand er hos de fleste Hunner bredere og viser mindre Tendens til at blive trekantede Pletter; Hunnernes Rygside har derfor som Regel bredere, mere dækkende Tværbaand end hos Hannerne, men alle Overgange findes. Halestyrerne er altid rødbrune hos Hunnerne, uden graalige Nuancer, og Halestyrernes Tværbaand er næsten altid bredere end hos Hannerne; hos Hunnen er disse sortebrune Tværbaand saaledes omtrent af samme Bredde som Mellemrummene, hos Hannen er de meget smallere, men Undtagelser er ikke helt ualmindelige. Endelig er hos den unge Hun de mørke Længdepletter paa Forbrystet ofte mere udflydende end hos den unge Han, men heller ikke dette Forhold er konstant. Med Sikkerhed kan de to Køn i disse Dragter ikke skelnes fra hinanden, blot Størrelsen kan i visse Tilfælde være et paalideligt Skelnemærke.

Hele det første Efteraar, i alt Fald helt til Nytaar, bæres som Regel denne Dragt uforandret, men endogsaa i Slutningen af April kan man endnu træffe Individer, hvor blot enkelte Fjer paa Baghals og Ryg er fældede; men som oftest vil man allerede i Begyndelsen af April træffe unge Taarnfalkehunner, der bærer store Dele af 2den Dragt. Først og tydeligst fældes da Issens og Baghalsens Fjer, og de nye Issefjer er da let kendelige paa deres meget smallere og skarpere tegnede brunsorte Skaftstriber, der som Regel er under 1 mm brede. Ryggens Fjer fældes efterhaanden mere eller mindre, og de nye Fjer, der er varmere farvede, har smallere, mere trekantede yderste Tværbaand; tillige er de nu frembrydende Overhaledækfjer mere eller mindre, eller endog helt askegraa, med meget udflydende Tværbaand og skarpe, brunsorte Skaftstriber. Undersidens Fjer fældes ligeledes og har meget smallere, mere skarpttegnede, brunsorte Skaftpletter, der paa Brystet bliver mere og mere formede som Draabepletter. Svingfjer og Halestyrere fældes ikke i denne ufuldstændige Dragt, der i det hele taget ikke synes at være synderlig konstant, saaledes som det er Tilfældet hos de unge Hanner; mange unge Hunner faar den kun meget ufuldkomment, andre omtrent slet ikke, og man kan træffe Individer i Begyndelsen af Juli, som har ynglet første Gang, der saa godt som ganske er i en ren, meget afslidt 1ste Dragt, der altsaa er ca. 13 Maaneder gammel.

I Juli og August Maaned begynder Fældningen af de første Sving- og Styrefjer, idet de inderste Haandsvingfjer og de mellemste Halestyrere først skiftes. Fra Begyndelsen af September, altsaa naar Fuglen er ca. 15 Maaneder gammel, træffes Hunnerne i deres første voksne Dragt, sml. Tavle LXX, med helt ny Fjerklædning, i hvilken de fornemmelig skelnes fra de unge Hunner ved deres graalige Halestyrere, rødere, mere trekantet og mere spredt plettede Rygside og ved Undersidens skarpere tegnede og smallere Skaftstriber samt ved de tydelige Draabepletter paa Brystet. Deres Udseende er da følgende:

Voksne, udfarvede Hunner. Forpanden flødefarvet med indblandede sorte Fjerbørster. *Issen* rødbrun eller sjældnere gulbrun (uden graat) med smalle, sorte Skaftstriber; *Baghalsen* af samme Farve, men med bredere, mere udflydende Skaftstriber. *Ryggen, Skuldrene og Vingernes Overside* rødbrune, hver Fjer med indtil 4 brunsorte Tværbaand, hvoraf det yderste er mere eller mindre formet som en Trekant. Nogle, muligt ældre Individer, har blot 3 eller 2 Tværbaand, idet de inderste paa Fjerene forsvinder, og enkelte Fugle, der muligt repræsenterer de ældste Aargange, har paa mange af Rygsidens Fjer ingen Tværbaand, men blot ret smaa, tresidede Spidspletter, meget mindende om de gamle Han-

ners. Rygsidens Fjer iøvrigt med brede, lysere Spidsbræmmer. *Overhaledækfjerene* askegraa, med mere eller mindre rødbrunt Anstrøg, og med udflydende mørke Tværbaand, af hvilke det yderste danner en sort Pilplet. En lys Øjenbrynstribe mangler saa godt som ganske. En mørk Plet under Øjet staar i Forbindelse med den lidt udflydende sortebrune *Skægstribe*. *Ørefjerene* brunligt flødefarvede, bagtil brune. *Hage* og *Strube* uplettet brunligt flødefarvede. *Forbrystet* med mere vinrødligt eller rødbrunligt Anstrøg; hele den *øvrige Underside* lysere med let vinrødligt eller rødbrunligt Anstrøg. *Forbrystet* med skarpttegnede, brunsorte, Skaftpletter; Brystet med draabeformede, brunsorte Pletter, der bliver mindre ned mod Bugen, hvor de næsten mangler helt. *Undergumpen* og *Underhaledækfjerene* helt uplettede, paa de længste af de sidstnævnte kan dog findes Spor af fine, smalle Spolestriber. *„Bukserne“* farvede som Bugen, kun paa Ydersiden med enkelte smaa, brunsorte Pilpletter. *Kropsiderne* med brunsorte Tværbaand og Pilpletter. *Undervingedækfjerene* hvide med brunsorte Pilpletter. *Svingfjerene* farvet og tegnet som hos de unge Hanner, blot har *Haandsvingfjerene* smalle, hvidlige Bræmmer. *Halens Styrere* askegraa med mere eller mindre stærkt rødbrunt Anstrøg og med brunsorte Tværbaand; disse er stedse smallere end deres Mellemrum og oftest helt regelmæssige, men af og til er de ufuldstændige og naar ikke ind til Skaftet; hos enkelte Individer er de endog blot repræsenterede af mørke Pletter paa Yderfanerne, sml. Tavle LXX. De yderste brunsorte Tværbaand, lige foran de brede, hvidlige Fjerspidser, er meget bredere, indtil ca. 2,5 cm brede.

Forskellige Alderstrin indenfor den voksne Dragt kan næppe med Sikkerhed skelnes, men som nævnt, er det rimeligt, at Individer med smaa, sorte Pilstriber paa Ryggen, saa godt som uden Tværbaand, er særlig gamle Fugle; de kan da i Ydre ligne gamle Hanner en Del, men den tværstribede Hale er i alt Fald altid et godt Skelnemærke.

Ialt har 80 Hunner foreligget til Undersøgelse, deraf 48 unge Fugle, indtil 15 Maaneder gamle, og 32 udfarvede Individer; sml. Skemaerne nedenfor. De 48 unge Fugle havde et Vingemaal svingende mellem 238 og 260 mm, med et Gennemsnit paa 250,6 mm; de 32 gamle Fugle viste et noget større Vingemaal, svingende mellem 240 og 271 mm, med et Gennemsnit paa 254,6 mm. I det hele har Hunnerne altsaa et gennemgaaende ca. 10 cm større Vingemaal end Hannerne, men da Differencen mellem de største og mindste Individer indenfor hvert Køn er 32 til 33 mm, afgiver Vingelængden altsaa kun i Ydertilfældene et brugeligt Kønsmærke.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Bregentved 21/3 1915	260 mm	15 mm	40 mm
Gaunø 1/10 1920	259 „	15 „	40 „
Gisselfeld 7/8 1911	259 „	15 „	41 „
Svenstrup 11/7 1916	259 „	15 „	40 „
Benzon 24/5 1917	258 „	16 „	43 „
Benzon 22/4 1916	258 „	16 „	40 „
Wedellsborg 3/9 1899	257 „	14 „	43 „
Svenstrup 10/9 1913	257 „	16 „	—
Benzon 4/10 1914	256 „	15 „	43 „
„ 25/3 1915	256 „	14 „	40 „
„ 19/5 1916	256 „	16 „	41 „
Frijsenborg 17/5 1916	255 „	16 „	45 „
Boller 3/7 1916	255 „	16 „	—
Benzon 10/4 1917	255 „	14 „	40 „
Frijsenborg 30/4 1916	255 „	16 „	43 „
Boller 11/9 1916	255 „	15 „	43 „
„ 11/9 1916	255 „	15 „	—
Bregentved 4/9 1919	255 „	15 „	40 „
„ 4/9 1919	254 „	14,5 „	41 „
Vyl Fyrskib 31/7 1923	254 „	15,5 „	38 „
Mølgaard ved Aars ca. 20/9 1894	254 „	15 „	41 „
Wedellsborg 3/9 1899	254 „	14 „	—
Torbenfeldt 15/5 1916	254 „	15 „	42 „
Rubjerg Knude ca. 19/12 1918	253 „	14 „	39 „
Boller 21/11 1914	252 „	14 „	41 „
Benzon 29/4 1915	252 „	15 „	—
Herlufsholm 11/9 1919	251 mm	14 mm	41 mm
Lodbjerg Fyr 26/9 1909	250 „	14 „	39 „
Amager 11/4 1898	250 „	16 „	41 „
Frijsenborg 5/5 1916	250 „	15 „	42 „
Visborggaard 8/5 1916	249 „	15 „	44 „
Bregentved 4/9 1919	247 „	14 „	41 „
Vyl Fyrskib 1/9 1913	246 „	15 „	39 „
Boller 25/9 1914	246 „	15 „	40 „
Bøtø 9/8 1896	245 „	14 „	42 „
Gisselfeld 7/8 1911	245 „	15 „	39 „
Kjels Nor Fyr 22/10 1917	244 „	13,5 „	40 „
Horns Rev Fyrskib 26/9 1909	243 „	14 „	41 „
Bistrup Hegn 17/8 1892	243 „	14 „	38 „
Boller 11/9 1916	243 „	14 „	40 „
Benzon 4/9 1914	242 „	14 „	39 „
Ejdet, Nolsø 14/9 1895	242 „	14,5 „	38 „
Frijsenborg 17/5 1916	242 „	15 „	43 „
Amager 24/7 1898	241 „	14 „	41 „
Amager Sydkyst 15/9 1912	241 „	14,5 „	38 „
Gaunø 24/9 1920	241 „	14 „	40 „
Lyngvig Fyr 27/9 1909	241 „	14 „	40 „
Frederiksværk, Maj 1897	238 „	15 „	41 „
48 unge Hunner i Gennemsnit:	250,6mm	14,8mm	40,7mm
Største Maal:	260 „	16 „	45 „
Mindste „ :	238 „	13,5 „	38 „



Taarnfalk, Falco tinnunculus tinnunculus L.

Ung Hun, ♀ juv. 4/8 1904. Wedellsborg.
Ca. 2½ Md. gl.
(Fuglen set forfra og fra Ryggen).

Ung Han, ♂ juv. 10/10 1914. Benzon, Grenaa.
Ca. 4½ Md. gl.
(Fuglen set forfra og fra Siden).





Taarnfalk, Falco tinnunculus tinnunculus L.

Gammel Han, ♂ ad. 23/3 1914. Vemmetofte.
Mindst ca. 20 Mdr. gl.

Gammel Han, ♂ ad. 3/4 1915. Boller.
Vist over 3 Aar gl.

Ung Han, ♂ juv. 19/5 1916. Benzon, Grenaa.
Ca. 12 Mdr. gl. (Yderst til højre).

Ung Han, ♂ juv. 10/5 1915. Frijsenborg.
Ca. 12 Mdr. gl. (Set fra Ryggen).

Gammel Han, ♂ ad. 7/5 1916. Torbenfeldt.
Mindst ca. 24 Mdr. gl.





Taarnfalk, Falco tinnunculus tinnunculus L.

Gammel Hun, ♀ ad. 8/10 1914. Benzon, Grenaa. Nedsunken Ægleder. Mindst ca. 17 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 9/4 1916. Tisvilde Hegn. Ved Redested. Mindst ca. 23 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 14/10 1914. Frijsenborg. Nedsunken Ægleder. Mindst ca. 17 Mdr. gl.

Ung Han, ♂ juv. 15/8 1899. Glorup, Fyen. Ungfuglens Dragt, dog mod Sædvane med graa tværstribet Hale. Ca. 2½ til 3 Mdr. gl.



Gamle Hunner (over ca. 15 Maaneder gamle)	Vinge	Næb	Mellemfod
Boller 7/11 1914	271 mm	15 mm	43 mm
Frijsenborg 14/10 1914	269 „	16 „	41 „
Torbenfeldt 25/3 1914	265 „	15 „	43 „
Frijsenborg 23/10 1916	264 „	15 „	41 „
Benzon 8/10 1914	262 „	17 „	42 „
Vemmetofte 16/2 1916	261 „	17 „	41 „
Benzon 9/5 1915	260 „	16 „	42 „
„ 9/6 1915	260 „	16 „	42 „
„ 7/10 1914	258 „	15 „	41 „
Brahetrolleborg 7/10 1909	257 „	16 „	41 „
Boller 1/5 1916	257 „	15 „	44 „
Saltbækvig 17/5 1917	257 „	15 „	44 „
Kløvermarken, Amager 11/11 1896	256 „	15 „	42 „
Benzon 23/6 1915	256 „	16 „	—
København, ult. Januar 1900	255 „	14 „	43 „
Boller 7/5 1916	254 „	15 „	40 „
„ 15/8 1916	254 „	15 „	42 „
Benzon 6/5 1916	253 „	15 „	—

	Vinge	Næb	Mellemfod
Graadyb Fyrskib 4/12 1912	252 mm	14 mm	40 mm
Nymindegab 1/3 1929	252 „	15 „	40 „
Skanderborg 26/4 1910	252 „	14 „	42 „
Nymindegab 1/3 1929	251 „	13 „	41 „
„ 4/3 1929	250 „	16 „	39 „
Boller 6/5 1916	250 „	16 „	46 „
Benzon 17/5 1916	250 „	—	41 „
Tisvilde 9/4 1916	249 „	15 „	41 „
Benzon 28/10 1914	248 „	16 „	42 „
Taarnborg, Sjælland 25/9 1868	248 „	15 „	38 „
Kløvermarken, Amager 22/11 1896	248 „	15 „	40 „
Benzon 11/10 1914	247 „	15 „	42 „
Frijsenborg 5/5 1916	242 „	15 „	41 „
Frederiksværk, Maj 1897	240 „	14 „	38 „
32 gamle Hunner i Gennemsnit:	254,6mm	15,2mm	41,4mm
Største Maal:	271 „	17 „	46 „
Mindste „ :	240 „	13 „	38 „

Iris mørkebrun, den nøgne Ring omkring Øjet gul. Næbbet blaaligt horngraat med sortagtig Spids, gulagtigt ved Roden; Vokshuden gul. De sammenlagte Vinger naar til ca. 4 cm fra Halespidsen; Vingerne lange og spidse; 2den Haandsvingfjer den længste, dog kun lidet længere end 3die; 1ste gerne 2—2,5 cm kortere end 2den Haandsvingfjer; de inderste, længste Armsvingfjer gerne ca. 9 cm kortere end Vingespidsen. 1ste Haandsvingfjer uden, 2den med tydelig, 3die med mindre tydelig Indskæring, 4de uden en saadan. Halen, der gerne er omkring 16,5—18 cm lang, er stærkt afrundet, idet de yderste Styrere er ca. 4 cm kortere end de mellemste. Fødderne orangerøde med sorte Kløer. Mellemfoden befjeret paa Forsiden, omtrent i sin halve Længde, nøgen paa Bagsiden. Forsiden klædt med sekssidede Skæl, nederst ved Tæerne blot med 3 Tværskinner. Tæerne ret korte og kraftige, 2den og 4de omtrent af samme Længde.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
12 unge Hunner:	38—43 mm	21—24 mm	29—32 mm	25—27 mm
Gennemsnit:	39,5 mm	22,4 mm	30,6 mm	25,7 mm
26 gamle Hunner:	39—43 mm	20—24 mm	29—34 mm	25—28 mm
Gennemsnit:	40,4 mm	22,2 mm	31,5 mm	26,1 mm
30 unge Hanner:	36—40 mm	19—22 mm	27—33 mm	23—25 mm
Gennemsnit:	37,5 mm	20,5 mm	29,0 mm	24,2 mm
23 gamle Hanner:	37—40 mm	19—23 mm	27—35 mm	24—26 mm
Gennemsnit:	38,6 mm	21 mm	29,9 mm	24,7 mm

Det ses heraf, at de voksne Fugles Brystben og Bækken synes at være en Smule større end de unge Fugles. Da det muligt kunde være af Interesse at have Maal af Brystben paa nogle i Danmark ynglende Taarnfalke, nemlig af gamle Fugle, skudt i Maj, Juni og Juli, dels skudte ved Reden, dels med Rugepletter, anføres følgende:

Gamle Hunner	Længde	Brystben Bredde fortil	Brystben Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Benzon 9/6 1915	43 mm	22 mm	33 mm	28 mm
„ 23/6 1915	41 „	22 „	31 „	26 „
Boller 1/5 1916	41 „	22,5 „	33 „	26 „
„ „ „	41 „	23 „	33 „	26 „
Frijsenborg 5/5 1916	40 „	22 „	32 „	25 „
Torbenfeldt 15/5 1916	41 „	22 „	32 „	—
Frijsenborg 17/5 1916	42 „	22 „	31 „	27 „
„ „ „	40 „	22 „	30 „	26 „
Benzon 17/5 1916	39 „	20 „	29 „	27 „
„ 24/5 1917	—	22 „	32 „	—
Boller 3/7 1916	—	23 „	—	—
Gennemsnit:	40,9 mm	22 mm	31,6 mm	26,4 mm
Største Maal:	43 „	23 „	33 „	28 „
Mindste „ :	39 „	20 „	29 „	25 „

Gamle Hanner	Længde	Brystben Bredde fortil	Brystben Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Wedellsborg 26/6 1907	39 mm	21 mm	29 mm	24 mm
Svenstrup 3/6 1915	40 „	21,5 „	30 „	25 „
Benzon 17/6 1915	37 „	22 „	28 „	—
Frijsenborg 7/5 1916	37 „	20 „	28 „	25 „
Visborggaard 1/5 1916	38 „	19 „	29 „	24 „
Boller 18/5 1916	40 „	22 „	32 „	25 „
„ 18/5 1916	38 „	—	28,5 „	24 „
„ 29/5 1916	38 „	21 „	—	25 „
„ „ „	38 „	22 „	31 „	24 „
Torbenfeldt 7/5 1916	—	20 „	28 „	25 „
Benzon 24/5 1917	—	20 „	28 „	24 „
Gennemsnit:	38,3 mm	20,9 mm	29,2 mm	24,5 mm
Største Maal:	40 „	22 „	32 „	25 „
Mindste „ :	37 „	19 „	28 „	24 „

De i Danmark forekommende Taarnfalke[1] maa sikkert alle sammen henføres til den typiske Form *Falco tinnunculus tinnunculus* L., der efter Hartert skal findes i Skandinavien op til 68°, i Rusland til 61°, iøvrigt udbredt over hele Europa til Middelhavet samt i Nord-Afrika til det nordlige Sahara. Vidt udbredt, som denne Falk er i den gamle Verden, har den udformet sig til mange geografiske Racer. I Sibirien og Mongoliet findes den tvivlsomme *F. t. doerriesi* Swann, medens *F. t. saturatus* (Blyth) træffes i Indiens Bjærglande og i en Del af Kina. I Syd-Indien optræder Racen *F. t. objurgatus* Baker. I Indien og Kina træffes Racen *F. t. interstinctus* (Mc Clelland) og i Japan *F. t. japonicus* Temm. & Schl. I Nubien og Ægypten træffes *F. t. rupicolaeformis* Brehm, medens Taarnfalkene i tropisk Afrika fra Abyssinien, den Blaa Nil og Somali-Landet til Victoria Nyanza, Tanganyika og Kiwu-Søen samt fra Syd-Arabien henføres til *F. t. carlo* (Hart. & Naum,). I Syd-Afrika (Natal, Kap-Kolonien og Damaraland) findes *F. t. rupicola* Daud. Paa de vestlige Canariske Øer samt paa Madeira findes *F. t. canariensis* Koenig, paa de østlige Canariske Øer derimod *F. t. dacotiae* Hartert. Endelig hører *F. t. neglectus* Schlegel hjemme paa de Capverdiske Øer.

I *Grønland* har Taarnfalken aldrig vist sig. Fra *Island* kendes derimod et enkelt sikkert Tilfælde, idet et Eksemplar opholdt sig nogle Dage i Oktober 1903 ved Gaarden Oseyrarnes i Nærheden af Eyrarbakki; Falken blev den 21. Oktober fundet død i et Udhus, sandsynligvis død af Sult; Skindet blev af Faktor P. Nielsen sendt til Museet i Reykjavik. Ben. Gröndal nævner i Íslenzkt fuglatal i 1895, Side 34, at Lægen Þorvarður Kjerúlf havde meddelt ham, at han mente at have set denne lille Falk paa Island. Ogsaa Bj. Sæmundsson omtaler i Skýrsla 1903—05, hvor ovennævnte sikre Fund berettes, Side 22, at Taarnfalken muligvis tidligere er truffet østpaa.

Paa *Færøerne* er Taarnfalken truffet som tilfældig Gæst nogle Gange, hvoraf følgende skal nævnes: Sysselmand H. C. Müller nævner allerede 1862 (i Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening i Kjøbenhavn 1862, Side 4), at han har sendt et Eksemplar fra Færøerne til Universitetsmuseet i 1848. Desuden nævnes den fra følgende af Øerne: Østerø: 24. Marts 1887 (H. C. Müller). Nolsø: 14. September 1895 (juv.), 6. December 1895, 6. September 1897, 12. September 1901 (P. F. Petersen iflg. Knud Andersens Meddelelser om Færøernes Fugle i Videnskabelige Meddelelser 1898 til 1905). Paa Vaagø er den erhvervet 1895, og en gammel Han paa Myggenæs den 2. Maj 1903.

Paa de *britiske Øer* er den almindelig udbredt overalt; den forlader Shetlandsøerne om Vinteren og er i det nordlige Skotland og i det nordlige og østlige Irland sjælden paa denne Aarstid, medens den samtidig bliver talrig paa Grund af Immigration i det øvrige af Landet.

---

1) Lille Taarnfalk, *Falco naumanni naumanni* Fleisch., er angivet som skudt her i Landet paa Gram, Juli 1861 (Collin 1895); en Undersøgelse, elskværdigt udført af Greve Ad. Brockenhuus Schack, Gram, har hverken kunnet bekræfte eller afkræfte, at denne Art kan være skudt paa Gram. Arten kendes fra den almindelige Taarnfalk derpaa, at første Svingfjer er meget længere end fjerde, medens disse to Svingfjer hos den almindelige Taarnfalk er lige lange. Den gamle Hans Overside er uden Pletter, ensfarvet rød; Hunnen ligner meget den alm. Taarnfalks Hun. Arten er mindre end den alm. Taarnfalk: Vinge 224—248 mm, Næb 12—14 mm, Mellemfod 30—34,5 mm. Kløerne er hvidgule eller brunlige, meget sjældent sorte som hos den alm. Taarnfalk. Mediterran Form, som er en sjælden Gæst mod Nord i Tyskland, England m. v.

I *Norge,* hvor den er paavist tilbage til Stenalderens Kulturlag, er den almindelig Ynglefugl i det meste af Landet; særlig talrig er den mod Syd, sjældnere er den i Nord-Norge, Nord for Polarkredsen, idet den efterhaanden aftager i Antal fra Egnen Nord for Trondhjemsfjord op mod Tromsø; men den optræder igen ved Varangerfjord, hvor den er truffet rugende; i Lemming- og Museaar er den talrigere her i de nordlige Egne end ellers. I Fjældene gaar den ovenfor Naaleskovene og er endog almindelig i Birketræsbæltet (H. Tho. L. Schaanning, R. Collett ved Ørjan Olsen).

I *Sverige* er den som andre Steder i Norden en af de almindeligste Rovfugle og findes her fra Skaane langt op i Norrland, endog i Torne Lapmark. Ligeledes er den udbredt som aarligt optrædende Ynglefugl i *Finland* op til Polarkredsen i Österbotten; den synes ikke i disse nordlige Egne nogen Sinde at være iagttaget ynglende Nord for 68—68 $^1/_2$ ° n. Br.; fra Kolahalvøen kendes kun en enkelt Forekomst (L. A. Jägerskiöld och Gustav Kolthoff). Den har dog tidligere ikke været udbredt længere mod Nord end til 65 ° n. Br. og har saaledes forskudt sit Yngleomraade mod Nord i Løbet af det sidste halve Aarhundrede (Ivar Hortling, 1929). Ved Arkangelsk er den kun en tilfældig Gæst, og ind gennem Rusland ligger dens Nordgrænse som nævnt omkring ca. 61 ° n. Br.

I de nordlige Egne af Artens Udbredningsomraade er dens Optræden som allerede omtalt præget af stærke Svingninger i Overensstemmelse med de indtræffende Lemming- og Museaar; den pludselige Tiltagen fremtræder f. Eks. særdeles tydeligt i J. Alb. Sandmans Oplysninger i „Fågelfaunan paa Karlö“ (Nordlige Österbotten) 1892, Side 221, som viser, at en mægtig Invasion i Aaret 1888 fandt Sted af denne ellers paa Øen sjældne Art.

Syd for os er den almindelig Ynglefugl gennem Tyskland, Holland o. s. v., hvor den overalt synes at være i Aftagende ligesom andre Rovfugle.

I *Danmark* er Taarnfalken en ret almindelig Ynglefugl, og den træffes saavel i skovløse som skovrige Egne, fra Skagen til Gedser, som fra Bornholm til Vestkysten. Teilmann omtaler den som ynglende meget almindelig i Kirkerne her i Landet (1823). N. Kjærbølling skriver 1852, at den er „hos os vel ikke sjelden, men dog heller ingenlunde hyppig“, og hertil føjer Collin ca. 25 Aar senere, „at den — ialfald paa Øerne — nu er mindre almindelig end tidligere“. Endnu hører den dog til de faa almindeligere Rovfugle og er særlig talrig i den Tid, da Gennemrejsen nordfra finder Sted; det er da især unge Fugle, som gæster os.

Som ovenfor omtalt mærkes der i denne lille Falks Optræden stærke Fluktuationer, og dette gælder ogsaa til en vis Grad her i Landet. Da den nu har bedre Kaar end gennem de sidste Decennier, er det at haabe, at den snart kan komme op paa anseligere Tal som Ynglefugl end i Øjeblikket. J. C. H. Fischer iagttog allerede i Tredserne Svingninger i dens Antal, idet den før denne Tid havde været faatallig; medens den saaledes af Faber i Aarhundredets Begyndelse var bemærket som almindelig Ynglefugl ved Kirkerne i København, havde den senere længe været savnet her, men fra 1863 optraadte den igen, ved Christiansborg Slot og ved Nikolai Kirketaarn. Ogsaa i Vendsyssel bemærkedes paa denne Tid en tydelig Tiltagen (Naturhistorisk Tidsskrift 1862, Side 334 og 1869, Side 119). H. F. Hage omtaler den, ligeledes fra Tredserne, som mere almindelig end ellers ved Møens Klint (D. O. F. T., IX, Side 237). Jægermester Carl Gram nævner Taarnfalken som ynglende i København „paa flere af Taarnene og paa Holmen“ omkring Midten af forrige Aarhundrede (D. O. F. T., III, Side 31). I København ynglede den endnu 1880 paa Frue Kirke, Rundetaarn, Kancellibygningen og sandsynligvis ogsaa paa Petri Kirketaarn (A. H. Faber), men den forsvandt herfra. Omkring 1908 fandtes den meget sjældent ynglende i Storkøbenhavn; kun et enkelt Par vides dette Aar at have ynglet paa Vestre Kirkegaard (A. Koefoed), medens den vel nu er forsvundet ganske fra selve Byen. Saaledes som det i tidligere Tid var i Hovedstaden, var det praktisk talt overalt det meste af Landet over, hvor Kirketaarne o. l. bød den Redeplads. Men i enkelte Egne har den dog været sjælden eller næsten manglet ogsaa i hine Dage. Saaledes angiver F. V. Galschiøt 1888, at han i de sidste Decennier ikke personlig havde truffet den om Sommeren paa Lolland, og F. Chr. Fencker angiver 1873, at den ikke af ham var set paa Randersegnen i flere Aar og noterer som en Raritet, at han i 1871 i Februar fik to Hanner tilsendt. Men her bredte den sig senere, saa Niels Hedin i 1905 kunde omtale den som ynglende i alle Skove og Plantager omkring Randers. Kr. Barfod (1892) traf den ikke ynglende omkring Vordingborg trods de mange gode Lokaliteter, der fandtes her; og heller ikke paa Næstvedegnen var den hyppigt ynglende (1893).

I den nordlige Del af Udbredningsomraadet er Arten Trækfugl, længere mod Syd ikke; under Trækket viser den sig sydpaa i Nordvest- og Nordøst-Afrika og sydligere i Øst-Afrika under Æquator, i Indien m. v.; hvor disse Fugle har deres Rugepladser er endnu ikke nøjere kendt, men intet tyder paa, at vore Taarnfalke kommer saa langt som til Syd-Europa, endsige til Afrika under Trækket; i Øst-Afrika træffes endnu Taarnfalke i April, og disse er muligvis nordasiatiske Fugle, som først sent kan drage til deres nordlige Rugepladser.

Som allerede berørt foran, er Taarnfalken paa den nordligste Del af de britiske Øer Trækfugl, og ogsaa i Leinster og Ulster i Irland bliver den faatalligere om Vinteren, medens den Syd for Skotland tager til i Antal om Vinteren paa Grund af Tilvandring og Træk igennem Landet; særlig mærkes dette langs Øst- og Sydøstkysten og over de nordlige Øer fra midt i Marts til midt i Maj, og rent undtagelsesvis i Juni, desuden om Efteraaret fra Begyndelsen af August til Slutningen af November. Paa den skandinaviske Halvø er den i Norge praktisk talt Trækfugl, som kommer sidst i Marts, endogsaa nu og da først i Marts, samt i Begyndelsen af April i det sydlige Norge; nordpaa kommer den efterhaanden senere og senere, saaledes i Finmarken først omkring Midten af Maj; den trækker sydpaa i September og første Halvdel af Oktober; i de sydlige og vestlige Dele overvintrer dog undertiden færre eller flere (Jæderen, Oslo-Egnen m. v.). I Sverige er Ankomsttiden ligeledes omkring 1. April og Afrejsen i Oktober, men ogsaa her kan nogle overvintre i milde Vintre; endogsaa saa langt mod Nord som ved Uppsala er den truffet overvintrende. Undtagelsesvis er den ogsaa i Finland truffet overvintrende.

Her i Danmark mærkes Foraarstrækket overensstemmende med ovenstaaende allerede i sidste Trediedel af Marts eller noget tidligere og varer ved gennem April (særlig i sidste Trediedel af April) for i Løbet af Maj efterhaanden at tabe sig. Hen i Juni begynder de unge Fugle at vise sig rundt omkring, og disse unge Fugle viser sig nu paa Steder, hvor de ellers ikke optræder i Juli—August, men dette er til Dels danske Fugle; imidlertid skal unge Fugle paa Træk allerede midt i August vise sig f. Eks. paa Helgoland (H. Gätke), saa Trækket maa kunne begynde i denne Maaned for nordligere Fugle. Især i September og i Oktober, i det mindste til omkring 20. Oktober, er Landet besøgt af de nord- og nordøstfra kommende Fugle, og de *unge* Fugle er dominerende i Antal. Paa Trækket kan de stærke Fluktuationer i dens Mængde nordpaa vise sig meget tydeligt derved, at større Mængder optræder i visse Aar. Taarnfalken er den af vore Rovfugle, som oftest er faldet ved *de danske Fyr;* det drejer sig dog kun om op mod en Snes Fald og hovedsagelig af unge Fugle i Maanederne Juli—Oktober; spredt er der faldet enkelte i December, Januar og i April. Paa Trækket i September er der undertiden, men sjældent, set flere — indtil en halv Snes — trække sydover samtidig, og dette kan foregaa ret højt oppe. Med Hensyn til vore egne ynglende Taarnfalke har Ringmærkningsforsøg i nyeste Tid givet gode Oplysninger.

Ringmærkning af Taarnfalken er her i Landet udført af P. Skovgaard i stor Udstrækning, idet ikke mindre end 234 af denne lille Falk er blevet mærket i Jylland; den forfølges aabenbart ikke slet saa skaanselsløst som vore store Rovfugle, idet kun 34 er blevet meldt igen, hvilket dog udgør 14,5 % af de mærkede Fugle. Genfangsterne giver et ret klart Billede af denne Falks Forhold her i Landet, idet de praktisk talt alle er truffet overvintrende fra Ejderen til Skagen gennem de Aar, i hvilke Undersøgelserne er foretaget; der er dog en tydelig Tendens dels til at gaa lidt mod Syd, dels til at overvintre i Jyllands Kystegne; det er særlig en Del af de unge, der paa Høsttrækket naar ned i Sønderjylland og Holsten; et Par Stykker har indenfor Landets Grænser ikke fulgt Reglerne, idet en ung Fugl har strejfet tværs over Jylland fra Tarm til Djursland, og en anden, ældre Fugl, er fra Bramminge gaaet til Sjælland (Uggerløse). Ganske enkelte har dog aabenbart endnu i sig Minder om den Gang, da de var nødt til at søge længere mod Syd om Vinteren, idet en enkelt Fugl, der var mærket i Lynderup ved Hjarbæk Fjord 1921, den 15. Oktober 1922 blev skudt ikke langt fra Paris. Af nyere Mærkninger af Taarnfalken her i Landet (P. Skovgaard: Danske Fugle, 1930, Side 27) kan fremhæves, at en ung Taarnfalk i Oktober samme Aar, den blev mærket, er skudt i Sydtyrol (Italien), og at een, mærket i Thisted Kirke 1925, i Maj 1927 er fundet *ynglende* i Giethorn i Holland, hvilket altsaa viser, at Hjemstavnsfølelsen hos Taarnfalken som hos en hel Række andre Fugle ikke altid er lige stærk. H. Pedersen, Frederikssund, har i de senere Aar mærket 13 Taarnfalke, hvoraf ikke mindre end 6 er faldet og tilbagemeldt (D. O. F. T., XXII, 1928, Side 27). Taarnfalkene er mærket i Nord-Sjælland og viser ligesom Skovgaards Forsøg, at nogle vandrer bort mod Sydvest, idet een erhvervedes Aaret

efter Mærkningen i Hessen og een i Østfrisland i selve Mærkningsaaret, begge i December og henholdsvis 560 og 425 km Sydvest for Mærkningsstedet. Af tidligere Tiders Oplysninger her fra Landet fremgaar det dog, at Taarnfalken næppe har været saa stationær, som Ringmærkningsforsøgene fra de sidste Aaringer viser, og sikkert vil Arten i Perioder med strengere Vintre atter vise mere udprægede Træktilbøjeligheder mod Sydvest. Vi kan tilføje, at under den stærke Frostperiode i Begyndelsen af 1929 frøs øjensynligt mange af de overvintrende Taarnfalke ihjel. Skovgaard gør i sit Arbejde over de nævnte Ringmærkningsforsøg (Danske Fugle, 1926) opmærksom paa, at Indmeldelserne om de skudte Fugle udviser den sorteste Vankundighed blandt Menigmand med Hensyn til vore Rovfugle, idet denne lille Falk af Indsenderne af de skudte Fugle kaldes bl. a. Duehøg, Jagtfalk, Vandrefalk, Spurvehøg, Lille Ørn, Kirkeugle o. s. v. Lovbestemmelserne, hvori der er skelnet mellem vore forskellige Rovfugle, vil saaledes næppe trods al god Vilje blive fulgt af de Jægere, der kan nedlægge denne nyttige, lille Falk i den Tro, at de har en vildtfarlig Fjende for sig.

Nogle Mærkninger er ogsaa foretaget i Sverige, og af disse kan følgende fremhæves. En, der blev mærket nær ved Jönköping, blev samme Aar, den 29. September, skudt i Nærheden af Rochefort i belgisk Luxemburg og er altsaa vandret samme Vej som enkelte danske Taarnfalke (E. Lönnberg: Till kännedomen om de svenska dagrovfåglarnas flyttning, 1928). Af de trækkende svenske Taarnfalke faar vi aabenbart Besøg, idet en Taarnfalk, der i Sommeren 1926 blev mærket i Bohuslän, i Begyndelsen af Oktober samme Aar blev skudt i Nærheden af Grenaa (L. A. Jägerskiöld in litt.). I Mellem-Europa og i det sydlige Rusland har Mærkningsforsøg vist, at Taarnfalken fortrinsvis er Standfugl eller Strejffugl og ikke fjerner sig langt fra Hjemstedet; sjældent synes Vandringerne at strække sig over mere end 400 km, hvilken Afstand blev tilbagelagt af to unge Fugle fra Askania Nova. Et Eksemplar mærket i Oldenburg (1924) er blevet taget i Belgien samme Aar under Trækket i September. Fr. v. Lucanus (Die Rätsel des Vogelzuges, 1929) nævner et Eksempel paa, at en Taarnfalk i fire Aar har opholdt sig nøjagtigt samme Sted Sommer og Vinter (iflg. 2. Jahresbericht der Ornithologischen Station in Salzburg).

Taarnfalkens Flugtbillede adskiller sig tydeligt fra Lærkefalkens og den mindre Dværgfalks ved den længere Hale og derved, at Vingerne hos de sidstnævnte to Arter er smallere og længere end hos Taarnfalken. Fra Spurvehøgen, som den desværre ofte forveksles med (og derfor altfor ofte bliver et Bytte for Jægeren uden tilstrækkeligt Kendskab til de forskellige Arter), kendes den paa de smallere Vinger og paa, at Halespidsen er afrundet, ikke næsten lige afskaaret som hos Spurvehøgen; selvfølgelig ses dette kun, naar Halefjerene spredes. Flugten er i sig selv meget forskellig fra de nævnte Arters Flugt, idet Taarnfalken i Almindelighed flyver ret langsomt; den tager nogle Vingeslag, glider da et Stykke, tager igen nogle Vingeslag og fortsætter saadan, idet den ofte skifter Flugtretning, enten ved blødere Slag ud til Siden, eller ved at den hæver eller sænker sig; desuden standser den stadig over et eller andet, som tiltrækker dens Opmærksomhed, og hænger da paa flaksende Vinger og med spredte Halefjer over Stedet, hvor den maaske slaar sig ned, men den standser dog ofte halvvejs i Nedslaget og hænger atter paa flaksende Vinger. Spurvehøgens Flugt er langt mere retlinet og fremadstormende. Taarnfalkens Vingefang er ca. 68—77 cm; dens Hale er lang, ca. 16—19,5 cm. Dens Vægt ligger omkring Lærkefalkens, idet den kan variere fra 178—294 gr; Vægten af tre Hanner var 197—222 gr, af fem Hunner 210—294 gr.

Taarnfalken er ikke specielt indstillet paa at leve i bestemte Omgivelser, dens Fordringer er snart tilfredsstillede, blot den har Fred. Den ynder dog mere det aabne Land end udstrakte Skovegne, hvor den dog kan findes; i dens Udbredningsomraade forekommer den saaledes i Skovegne, aabent Sletteland med Bebyggelse, Bjærgegne o. s. v. Her i Landet er den da ogsaa den mest udbredte Rovfugl, idet den træffes saavel i de helt skovløse Egne som i mere trærige; den træffes f. Eks. i Jylland i Egne, hvor der ikke findes eller fandtes Skov eller Plantage.

Dens vide Udbredelse hænger selvfølgelig dels sammen med de Fødeemner, den lever af, dels sammen med, at den med Hensyn til Redeplads ikke har større Fordringer, end snart sagt enhver Egn kan byde den. *Reden* kan findes i Klipper, paa Lerskrænter, i gamle Murværker, Kirketaarne, i ensomme Vogterhuse, i Træer og Buskvækst i gamle Reder af andre Rovfugle, Krager, Skader, Egern, i hule Træer, ja endog paa den jævne Jord er den funden.

Af mere eller mindre ejendommelige Redepladser her i Landet kan nævnes, at P. V. Heiberg i 1886 nævner den som aarligt ynglende paa Skarreklit i Vesterhavet udfor Bulbjærg, og ved Vildsund i de stejle Molerbrinker; den har ynglet i Lønstrup Klint 1917 (Zool. Museum); i Nærheden af Løgstør fandt A. T. Hagerup den i en Fordybning paa en Mur kun 6 Fod over Jorden; N. Hedin fandt dens Rede i 1905 i et Hul i en Skrænt paa Vejrø ved Samsø, i samme Skrænt ynglede Stær, Tejst og Gravand (D.O.F.T., I, Side 88); dette Sted var dog allerede fundet af Læge Th. Grill som Yngleplads i 1900. Pastor Kr. Barfod har fundet dens Æg i en Skaderede, hvori den gamle Beboers Æg endnu fandtes til at begynde med.



Fig. 34. Taarnfalk ved Rede med Dununger. H. Weis fot.

Paa Bornholm ynglede den paa J. C. H. Fischers Tid i Klipperne f. Eks. i Ekkodalen og ved Rø; den findes stadig her flere Steder. De fleste Taarnfalkereder finder vi dog her i Landet enten i Kirketaarne eller i gamle Krage- og Raagereder og gamle Reder af andre Rovfugle — særlig er det dog gamle Kragereder, der benyttes. Det synes ifølge de fleste Angivelser tvivlsomt, om Taarnfalken nogen Sinde selv laver noget alvorligt ud af Redebygningen; i Kirketaarnene er Æggene anbragt paa gammelt Murværk, hvor løs Kalk o. l. er skrabt til Side; gamle Reder af andre Fugle er øjensynligt brugt ganske som Taarnfalken forefandt dem. Redestederne kan findes i Løv- eller almindeligst i Naaletræer, der staar mere eller mindre tætte, endogsaa ganske enlige Træer benyttes gerne — lige meget, blot der er Fred. Nogen Forkærlighed for Reder i en bestemt Højde har den ikke; den benyttede Rede kan findes højt oppe, f. Eks. i 20 Meters Højde, eller lavt nede, i lave Bjærgfyr eller endog i fritstaaende, tætte Vidjebuske; i en saadan fandt f. Eks. Kunstmaler Johs. Larsen en Rede ved Fiil Sø, ikke højere oppe, end at man kunde kigge ned i den; dette Par havde boet i Henne Kirketaarn, men var, som det desværre mange Steder er Tilfældet, lukket ude herfra, da Glughuller etc. blev spærret for Fuglenes fri Passage; men Parret vilde nu engang bo der paa Egnen og slog sig saa ned i en gammel Kragerede i de lave Vidjebuske. Paa nævnte Maade er Taarnfalken mange Steder, hvor den tidligere byggede i Kirketaarne, tvunget til at finde Redepladser i Skovene o. l. Steder; imidlertid synes ifølge Iagttagelser flere

Steder denne Overgang ogsaa at være sket frivilligt, saa den i visse Egne udelukkende har sin Rede i Træer; men endnu findes den i mange Kirker Landet over, og Plantagerne har desuden givet nogen Forøgelse af ynglende Fugle i Jylland, selv om Antallet andre Steder i Landet er gaaet stærkt ned.

Taarnfalken yngler i Almindelighed, naar den er henved et Aar gammel; i April træffer man den da ved Ynglepladsen, hvis den ikke praktisk talt har været lige i Nærheden deraf hele Vinteren, dersom denne har været mild; dette gælder dog kun for de gamle Fugle. Ofte naar Taarnfalken kommer til sin gamle Redeplads, er denne optaget af Allikerne, der nu, da de her i Landet har ganske Fred, breder sig mere og mere og bliver en Fare ikke alene for Taarnfalken, men ogsaa for andre Fugle, nemlig alle de, der f. Eks. yngler i hule Træer o. l. Undertiden lykkes det Taarnfalken at faa sin Redeplads erobret igen, men de mange Alliker kan dog gøre den Tilværelsen saa broget, at den søger sig anden Redeplads; muligvis er ogsaa dette en af Aarsagerne til, at Taarnfalken nu oftere findes ynglende i Træer. Taarnfalken er i og for sig en selskabelig Fugl, og man har flere Steder truffet baade 10 og 20 Par rugende ganske nær ved hverandre; dog er dette vist aldrig iagttaget her i Landet.

Naar Redepladsen er udvalgt og Parringstiden inde, ser man ofte om Foraaret Taarnfalken udføre Flyveøvelser; den kan da skrue sig højt op over Kirketaarnet, og herfra lyder dens hurtige Skrig: kli-kli-kli-kli klart ud over Landskabet; Skriget minder om Lærkefalkens, men er ikke saa hurtigt og knapt saa rent i Lyden. Man kan ogsaa høre andre Lyde fra denne lille Falk, f. Eks. et svagt sik-sik-sik, naar Magerne mødes ved Reden.

I Slutningen af April begynder *Æglægningen* almindeligvis her i Landet, men de fleste Kuld er dog først fuldlagte i Maj. 51 fuldlagte Kuld, for hvilke vi har Tidspunkterne for Fundet, fordeler sig paa følgende Maade: 4 Kuld er fundet sidst i April, 14 Kuld er fra den første Trediedel af Maj, 15 Kuld er fra den anden og 10 fra den sidste Trediedel af Maj; derpaa aftager Antallene stærkt i Juni, idet kun 5 Kuld er fra første Trediedel af Juni og kun 3 Kuld foreligger fra Tiden mellem 11. og 16. Juni. Fra senere Tidspunkter har vi ingen Data, men efterlagte Kuld kan dog træffes senere, f. Eks. kan det nævnes, at en Rede med 3 Unger, der kun skal have været faa Dage gamle, er fundet endogsaa saa sent som den 31. August (1884) i Nørre Omme Kirke (Dansk Jagttidende, 1884—85, Side 39), men dette er dog ganske eksceptionelt sent. De allerførste Kuld kan her i Landet være lagt endnu tidligere end nævnt ovenfor; saaledes har Niels Hedin i Randersegnen fundet Kuld paa 4 Æg saa tidligt som den 10. og 13. April, henholdsvis i 1904 og 1903 (Flora og Fauna, 1905, Side 23). Æggene lægges, som iagttaget hos andre mindre Rovfugle, gerne med et Interval af ca. 2 Døgn.

Antallet af Æg maa for Danmarks Vedkommende sættes til 5—6 som det almindeligste, medens i England 4—5 skal være det hyppigste; derfra angives dog ogsaa i meget sjældne Tilfælde endog 8 og 9 at være fundet (af to Hunner?). 61 Kuld her fra Landet bestod af følgende Antal Æg: *3* Æg fandtes i 3 Reder, *4* i 9 Reder, *5* i 23 Reder, *6* i 21 Reder og *7* i 5 Reder. H. Weis har i Sjørup Plantage (Juni 1917) fundet et Kuld paa 7 Unger og et raaddent Æg, sikkert det største Kuld, der er kendt her fra Danmark. Taarnfalken kan ofte bringes til i samme Rede at lægge et stort Antal Æg, hvis Kuldene efterhaanden borttages; saaledes tvang P. V. Heiberg en Fugl til ialt at lægge 18 Æg i samme Rede (Thylands Fugle, 1886, Side 12), og N. Hedin opnaaede paa samme Vis 17 Æg (l. c., Side 23). I Modsætning til mange andre Rovfugle er Taarnfalken saaledes ikke let at forjage fra sit valgte Redested. De efterlagte Kuld er i Almindelighed af samme Størrelse som det første, undertiden 1 Æg mindre. Æggene hører til de smukkeste blandt vore Rovfugles Æg; de ovale eller undertiden næsten kuglerunde Æg er rødgullige eller lyst rødlige af Bundfarve og er tæt bestrøet med mørkt rustrøde Punkter, som undertiden kan gaa over i det mere graaviolette eller mere sorte; Tegningen kan ogsaa være formet som et tæt Lag af lysere eller mørkere Punkter og Pletter; Pletter og Punkter kan være særlig tæt samlet om den ene Ende, og Bundfarven kan være helt dækket af Pletterne; Æggene ligner i visse Tilfælde meget Lærkefalkens Æg, men disse er i Almindelighed lysere, har mat Skal og er gennemgaaende lidt større; vanskeligere kan det i mange Tilfælde være at skelne Ægget fra Dværgfalkens; men her i Landet er der ikke nogen Sandsynlighed for at træffe den sidste paa de Steder, hvor Taarnfalken holder til. Ganske undtagelsesvis er et enkelt af Æggene næsten eller helt hvidt, uhyre sjældent hele Kuldet (Brit. Birds, 1923, XVII, Side 62).

Størrelsen af 175 *danske* Æg er følgende:

Gennemsnit:	39,1×31,7 mm
Største:	44,0×34,0 mm
Mindste:	33,7×28,2 mm.

De tilsvarende Maal for 100 Æg fra England (Pract. Handbook of Brit. Birds, 1921) er 39,7×31,7 mm; største: 43,7×33,5 mm og 41,6×34,2 mm; mindste: 35,4×29,7 mm og 34,4×29,7 mm. Vægten skal ifølge Rey være gennemsnitlig 1,555 gr. Det fyldte Æg vejer ca. 20 gr, den nyfødte Unge ca. 16,5 gr (Heinroth). Æggene er gennemsnitlig større end tyske Taarnfalkes Æg; dette er overensstemmende med Forholdet hos flere Arter. Æggene ruges af begge de gamle Fugle, dog er Hunnen den, der tilbringer mest Tid paa Reden. Rugningen angives at begynde med det første Æg og skal iflg. forskellige Iagttagelser vare 27—28 Dage; desværre foreligger der her fra Landet som for mange andre af vore Rovfugle ikke nøjagtige Iagttagelser herover. De gamle Fugle har en individuelt meget forskelligt indstillet Opførsel ved Reden; nogle er stille og yderst forsigtige og stryger straks bort, hvis de forstyrres, andre er tværtimod meget urolige og støder endogsaa efter Fredsforstyrreren.

De korte, kridhvide Dun, som Ungen er beklædt med, naar den kommer ud af Ægget, erstattes efterhaanden efter en Uges Forløb af de længere og grovere, nu noget graaligere Dun. Lidt senere begynder Sving- og Halefjerene at bryde frem, men „Skeden“ om disse Fjer brister dog først, naar Ungen er 10—14 Dage gammel. To Uger gammel kan Ungen staa op. Henimod 18—20 Dage gammel viser Fjerene sig paa Siderne, paa Laar og Bryst samt paa Hovedets Overside, og ganske kort før dette Tidspunkt er Ungerne nu saa kraftige, at de kan bruge Fødderne til at holde fast paa det Bytte, som bydes dem. Tre Uger gamle gylpes de første smaa „Boller“ op, bestaaende af Musehaar, Fjer o. l., og nu bliver Redens Bund efterhaanden ganske dækket af disse nedtraadte og opløste Gylp; særlig er det Musehaar, man lægger Mærke til. 25 Dage gammel er Ungen nogenlunde fjerklædt, men de mange endnu tilstedeværende Dun tabes først et Par Dage senere, og da i Løbet af faa Timer (Heinroth). Efterhaanden er Sønderdelingen af Byttet blevet ganske overladt til Ungernes eget Initiativ, og deres Vækst skrider hurtigt fremad; som hos andre Rovfugleunger anvendes den meste Tid til at døse og pille sig, men mere og mere Tid gaar med til at øve Vinger og Ben, og naar Ungerne er godt 27 Dage gamle, kan Vingerne begynde at bære dem nogle faa Meter. Og nu forlader de snart selve Reden, men holder sig dog stadig endnu lang Tid i Nærheden; ofte er dog en eller flere af Ungerne forulykket, og det synes at være almindeligere for denne Art end for andre Rovfugle, at Ungerne, særlig i Kirketaarne og lignende Steder, styrter ned fra Reden. Paa den Tid, da Ungerne forlader Reden, har de endnu nogle enkelte Dun siddende tilbage mellem Fjerene, og enkelte Dun kan træffes paa Hovedet endnu senere. Som hos andre Rovfugle er Væksten af Sving- og Halefjer meget stærk lige efter, at Ungerne har forladt Reden. Væksten af to Hunner var iflg. Heinroth følgende: nyfødt vejede de 16,5 gr, 8 Dage gamle 90 gr, 14 Dage gamle 200 gr, 17 Dage gamle 230, 20 Dage gamle 250 gr, hvorefter de tabte ganske lidt i Vægt. 2. Svingfjer var paa den 9 Dage gamle Unge 1 mm, 17. Dag 42 mm lang. Den yderste Halefjer 7 mm den 11. Dag, 32 mm den 17. Dag.

Længe holder Familien sig samlet, og man kan langt hen paa Sommeren træffe dens Medlemmer paa Jagt tæt ved hverandre; man møder nu de unge og gamle Taarnfalke overalt ude over Landet, og enhver kender da Synet af den smukke, lille, brune Falk, der hænger paa flaksende Vinger med sænket Hoved og spredte Halefjer ude over den nyslaaede Eng, over Stubmarken med Korntraverne, langs Engenes Diger og Grøfter, og stadig er det først og fremmest Musene, der smutter fra Hul til Hul, eller som piler rundt i Nærheden af Korntraverne, som den er paa Jagt efter. Nu og da hæver den lille Falk sig med hastige Vingeslag og glider da frem et Stykke for atter at flakse over et interessant Musehul, atter hæve sig lidt og glide videre; utrættelig arbejder den, til den faar et Bytte, som fortæres paa Jorden, paa et Kornneg eller lignende Steder. Hen i Mørkningen vender Taarnfalken hjem til sit Hvilested, maaske er det Kirketaarnet, hvor den saa Dagens Lys, maaske en gammel Kragerede i et af Plantagens Fyrretræer.

Medens Mus og Insekter udgør Hovedmængden af Taarnfalkens Næring, indgaar dog selvfølgelig ogsaa andre smaa varmblodede Hvirveldyr paa dens Spiseseddel, ligesom Firben o. l. heller ikke foragtes. Taarnfalken tager næppe Smaafugle i Flugten; dens bløde, løse Fjerdragt viser tydeligt, at den

ikke er nogen eminent Jæger paa dette Felt, og derpaa tyder ogsaa Fangernes korte, bløde Tæer. Men man kan dog se den jage Tornirisk, Lærke o. s. v. og endogsaa prøve, om den kan maale sig i Flugt med sin Nabo fra Kirketaarnet, Mursejleren — vist praktisk talt altid med negativt Resultat. Naar man i enkelte Tilfælde har truffet Taarnfalken i Færd med at æde af en Agerhøne el. lign., saa drejer det sig i disse Tilfælde sikkert altid om Fugle, der f. Eks. har været skamskudte. Og mange Angivelser om, at Taarnfalken er set tage saa denne saa hin Fugl, maa betragtes med stor Skepsis, idet Forveksling af denne Art med Lærkefalk og Dværgfalk sikkert er meget almindelig blandt Lægfolk. Derimod kan det ikke undgaas, at enkelte Taarnfalke under deres Jagen hen over Markerne, langs Digerne o. s. v. træffer paa Smaafuglereder med Æg eller Unger, en trykkende Lærke eller anden Smaafugl, et Kuld smaa Agerhønekyllinger, og at den da tager sin lille Part deraf, maa man tilgive denne lille, nyttige Musejæger, som ogsaa ved at tage et Utal af Insekter, f. Eks. skadelige som Oldenborrer o. l., gør overmaade megen Nytte. F. Eks. i Ægypten gør Taarnfalken sammen med Rødfodfalk, Lille Taarnfalk og andre Fugle overordentlig stor Nytte ved at tilintetgøre Vandregræshopper i stor Mængde. Insekter fanges i Flugten med Fangerne og fortæres ofte, medens Fuglen stadig flyver. Man har iagttaget, at et Spurvepar har haft Rede i Underdelen af en gammel Kragerede, hvor et Par Taarnfalke havde Unger; dette tyder ikke meget paa noget større Fjendskab mellem Taarnfalk og Smaafugle, som da heller ikke ved Synet af den bliver grebet af den Angst, som kommer over dem, hvis en Spurvehøg viser sig.

Johs. Ferdinand, der elskværdigt har stillet sine Undersøgelser til Raadighed, har samlet Oplysninger om Taarnfalkens Føde her i Landet, dels ved Maveanalyser, dels ved Undersøgelser af Gylp, samlet af Kunstmaler P. Skovgaard. Disse Undersøgelser slaar uomstødeligt fast, at en nyttigere Fugl end Taarnfalken i Kampen mod Museplagen næppe findes. De undersøgte Fugle stammer hovedsagelig fra Eftersommer, Efteraar og Vinter med Hensyn til Maveundersøgelserne, fra Foraaret med Hensyn til Gylpundersøgelserne. Det samlede Resultat for 60 Maveundersøgelser er følgende: Mus fandtes hos 45, Spidsmus hos 5, Firben hos 2, Smaafugle hos 6 (Grønsisken, Musvit, Hvid Vipstjert etc.), og Insekter hos 32; de 58 af Falkene indeholdt Rester af mindst 88 Mus. Gylpundersøgelserne fra Foraaret viser 122 Mus, 27 Spidsmus og 12 Smaafugle samt talrige Insekter paa 215 Gylp. Disse Undersøgelser stemmer ganske i Hovedsagen med tyske Undersøgelser, udført af Professor G. Roerig (1909), der fra 516 undersøgte Taarnfalke angiver 642 Stykker Mus, 3 Spidsmus, 20 Smaafugle og 1 Harekilling; i 9 Falke fandtes Firben, og i 125 Falke fandtes Insekter. Ligeledes viser engelske Undersøgelser det samme (W. E. Collinge, 1924—27); Collinge angiver, at efter Volumen er 64,5 % af Føden Mus af forskellige Arter, 8,5 % Spurve, Solsorter etc., 16,5 % er skadelige Insekter og 6 % er til Dels nyttige Dyr; Resten er indifferente Emner.

Medens Føden saaledes i Almindelighed bestaar af smaa Pattedyr, hovedsagelig af smaa Gnavere, Smaafugle af Størrelse fra Engpiberens til Solsortens samt Insekter (Skarnbasser, Løbebiller, Græshopper, Sommerfuglelarver etc.), Frøer, Firben, Orme o. s. v., saa er der, men sjældent, ogsaa fundet andre Retter paa dens Spiseseddel, som f. Eks. Rotte, Muldvarp, Harekilling, Vibeunge, Skovdue, Krage, Fasan- og Agerhønekylling, endogsaa Flagermus og Mursejler er iagttaget at kunne blive dens Bytte (Pract. Handbook of British Birds, 1921), men adskillige af disse Dyr er sandsynligvis fundet halvdøde.

Udover Mennesket har Taarnfalken kun faa Fjender, men det er dog iagttaget, at baade Vandrefalk og Duehøg har bemægtiget sig den lille Falk som Bytte, og i Taarne o. l. Steder har Maar og Ilder undertiden gjort den til Bytte. Taarnfalken er som alle smaa Falke nu fredet her i Landet.

AMERIKANSK TAARNFALK, Falco sparverius sparverius L.

Falco sparverius. Linnaeus: Systema Naturae I. 1758. Side 90. — Falco sparverius Linn. Coues: Birds of the Nordwest. 1874. Side 349. — Falco sparverius. Fisher: The Hawks and Owls of the United States. 1893. Side 115. — Falco sparverius, Linn. John & James Macoun: Catalogue des oiseaux du Canada. 1915. Side 335. — Falco sparverius. L. Taverner: Birds of Eastern Canada. 1919. Side 127. — Cerchneis sparverius sparverius (Linn.) Kirke Swann: A Synopsis of the Accipitres. 1922. Side 222. — Cerchneis sparverius L. Taverner: Birds of Western Canada. 1926. Side 210.

Danske Navne: Amerikansk Taarnfalk.
Engelske „ : American Sparrow Hawk, Sparrow Hawk, Rusty-crowned Falcon, American Kestrel.
Franske „ : Faucon épervier.

Artskendetegn: Ganske lille Falk, Vingelængden 190—203 mm; *Hannen* har graa, i Midten ofte rødbrun Isse: Ryggen teglstensrød med flere eller færre sorte Tværpletter; Vingedækfjerene askegraa, ofte med sorte Pletter; hele Undersiden flødefarvet med stærkt rødbrunt Anstrøg. *Hunnen* ligner Hannen, men Ryggen og Halestyrerne er rødbrune med regelmæssige, tætte, mørke Tværbaand og Farverne i det hele mattere.

Forekomst i Danmark: Tilfældig Gæst; kun truffet een Gang.
Paa Færøerne, Island og i Grønland er den ikke truffet.

Beskrivelse af Fjerdragten. *De unge Fugle* angives ganske at ligne de gamle Hunner, men Hovedets Farver er ofte mindre rene og Tegningerne noget mere udflydende; det samme skal gælde Undersidens mørke Skaftstriber; se Tavle LXXI, øverst til højre, hvor en ung Han er afbildet.

Den voksne Hun har følgende Udseende (se Tavle LXXI, nederst til venstre): Den største Del af *Issen* er rødbrun, rundt om kantet med en bred, graablaa Ring; Fjerene med sorte Skafter. Hele *Ryggsiden og Vingernes Overside* (der er farvet og tegnet ganske som hos vor unge Taarnfalk) er rustfarvet gulbrune, alle Fjerene *med mindst 3 brede, regelmæssige, graaligt brunsorte Tværbaand.* En Ring om Øjet, en lang, smal Skægstribe, en lang Stribe bag de hvidlige Ørefjer og atter en kortere Stribe bag denne urent sorte. *Hagen og Struben* uplettet flødefarvet. *Hele Undersiden, Kropsiderne og Undervingedækfjerene* urent flødefarvede, med mere eller mindre rødbrunt Anstrøg, paa Forbryst, Bryst og Kropsider med *ret brede, mørkt rødligbrune, ofte lidt udflydende Skaftstriber*, med mørkere Skafter; paa Kropsiderne og Undervingedækfjerene antydede Tværbaand. *Bug, „Bukser“, Undergump og Underhaledækfjer* uplettede, Skaftlinier kan dog findes antydede paa „Bukserne.“ *Haandsvingfjerene mørkebrune,* Inderfanerne med meget store, *hvidligt rødbrune Tværpletter*, næsten sammenstødende i Fjerrandene, hvor de er mere hvidlige. *Armsvingfjerene er farvede og tegnede ganske som Ryggens Fjer.* Halen gullig rødbrun, *over det hele med regelmæssige, sorte Tværbaand*, smallere end Mellemrummene mellem disse; deres Antal er gerne 9 til 12, af hvilke det yderste, foran de hvidlige Spidser, er omtrent af den dobbelte Bredde; de yderste Styrere lysere.

Den udfarvede voksne Han (se Tavle LXXI, øverst til venstre) har følgende Udseende: *Issen* og den øverste Del af Baghalsen er blaaliggraa med sorte Skafter, men Issens Midte er helt eller delvis rustrød; dog kan man træffe Hanner af denne Race med helt graablaa Isse, saaledes som det er almindeligt for sydligere Racer. Panden lidt hvidlig. *Hele Ryggen, Skulderfjerene og Overhaledækfjerene smukt og varmt rødbrune;* paa Forryg og Skuldre har de fleste Fjer som Regel en sort, subterminal Plet eller et sort, subterminalt Tværbaand. *Vingedækfjerene blaagraa*, hver Fjer som Regel med en sort Plet. *Hele Undersiden samt Undervingedækfjerene* flødehvide, Forbrystet med stærkere eller svagere

rustbrunligt Anstrøg; paa Brystet og navnlig paa Kropsiderne har de fleste Fjer en *rundagtig, skarptegnet, sort Draabeplet.* Bug, „Bukser", Undergump og Underhaledækfjer uplettet flødehvide. *Ørefjerene* hvide. Partiet om Øjet, en lang, smal Skægstribe, en lang og bred Stribe bag Ørefjerene og en kortere Stribe bag denne rensorte. *Haandsvingfjerene* sorte med lyse Bræmmer, der er bredere i Fjerspidserne, Inderfanerne med *graalighvide,* tværstillede Pletter, der naar helt ud til Fjerrandene, hvor de næsten er renhvide. *Armsvingfjerenes yderste Del blaagraa*, iøvrigt er de sorte med hvide Tværpletter og hvidlige Spidser. *Halens Styrere* smukt rødbrune som Ryggen, snart uden Tværbaand, snart med stærkere eller svagere *antydede* sorte Tværpletter; foran de hvide Fjerspidser er stedse et *meget bredt,* sort Tværbaand; de yderste Styrere har hvidlige Yderfaner.

Næbbet blaagraat; Vokshuden, en smal, nøgen Ring om Øjet samt Fødderne er gule. Hunnen er lidt større end Hannen; Vingelængden skal hos Racen Falco s. sparverius efter Kirke Swann ligge mellem 190 og 203 mm; Halen er 127—152 mm lang.

Arten er udbredt i Nord-Amerika og Mellem-Amerika med Antillerne. Kirke Swann skelner i Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 222, mellem syv Racer. Af disse findes *Falco sparverius sparverius* L. i Staterne og det sydlige Canada Øst for Rocky Mountains, medens *sparverius phalaena* Lesson er knyttet til det vestlige Nord-Amerika, *sparverius peninsularis* Mearns til det sydlige Californien, *sparverius paulus* Howe & King til Florida, *sparverius carribbaearum* Gmelin til de smaa Antiller og Porto Rico, *sparverius dominicensis* Gmelin til San Domingo og Cuba og endelig *sparverius guatemalensis* (Swann) til Mellem-Amerika. Ejendommeligt nok findes Arten ikke paa Jamaica (Newton: Dictionary of Birds, 1896, Side 480). Af andre nærstaaende Taarnfalke findes desuden i den nye Verden en Art paa Cuba og to Arter (med ialt syv Racer) i Syd-Amerika.

Denne smukke, livligt farvede og meget lille Falk, der sine Steder i Nord-Amerika er den almindeligste af Smaarovfuglene, findes ynglende fra øvre Yukon, nordvestlige Mackenzie, sydlige Keewatin og New-Foundland, sydpaa til Texas, hvor, som nævnt, en anden Race erstatter den; den overvintrer fra Kansas, Indiana, Ohio og Massachusetts sydpaa gennem det østlige Mexico til Costa Rica.

Artens Ret til at nævnes i den danske Liste over tilfældigt forekommende Fugle hidrører fra, at en ung Han er blevet skudt i Efteraaret 1901 ved *Birkendegaard ved Kalundborg* og findes i Lensgreve, Hofjægermester C. Lerches Samling paa Lerchenborg; Eksemplaret, der er afbildet paa Tavle LXXI, er udstoppet af Apoteker Pirtzel og nævnes første Gang i Dansk Jagttidende, XVIII, Aargang 1901—1902, Side 148 (Fuglen angives her fejlagtigt at være en Hun); det bemærkes, at der blev skudt forbi til et andet Eksemplar samme Dag og Sted; Maveindholdet angaves at bestaa hovedsagelig af Græshopper. Det nævnes, at intet ved Fuglen tydede paa, at den havde været i Fangenskab; imidlertid kan Eksemplaret jo have haft en længere Frihedsperiode her til at restituere sig i. Eksemplaret er ogsaa omtalt af Kunstmaler Henning Scheel i Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift, 1925, Side 29. Arten er iøvrigt ikke truffet i Europa.

I Amerika gaar den nordpaa til Trægrænsen og er saaledes kun truffet sjældent i det sydlige Labrador, medens den ikke er sjælden paa New Foundland, hvorfra man nærmest maa tænke sig, at det enlige, danske Eksemplar er forfløjet.

Dens Levevis skal i meget ligne vor almindelige Taarnfalks, tillige er dens Flugt meget lig dennes, og naar den jager ud over Enge, Marker og Rydninger i Skove, hænger den som Taarnfalken paa flaksende Vinger i Luften over det Sted, hvor den mener at se et Bytte; naar den sætter sig, vipper den med Halen op og ned. Med Forkærlighed udvælger den høje, udgaaede Træer som Vagtposter, hvorfra den kan overse sit Jagtterrain. Dens kæreste Føde er Græshopper o. l. og herom fortæller A. K. Fischer i The Hawks and Owls of the United States 1893, Side 116: „The Sparrow Hawk is almost exclusively insectivorous except when insect food is difficult to obtain. In localities where grasshoppers and crickets are abundant these hawks congregate, often in moderate-sized flocks, and gorge themselves continuously. Rarely do they touch any other form of food until, either by the advancing season or other natural causes, the grasshopper crop is so lessened that their hunger can not be appeased without undue exertion. Then other kinds of insects and other forms of life contribute to their fare; and beetles, spiders, mice, shrews, small snakes, lizards, or even birds may be required to bring up the balance. In some places in the West and South telegraph lines pass for miles through treeless plains and savannas. For lack of better perches the Sparrow Hawks often use these poles for

resting places, from which they make short trips to pick up a grasshopper or mouse which they carry back to their perch. At times, when grasshoppers are abundant, such a line of poles is pretty well occupied by these hawks."

Dens Evne til at finde Græshopper og lignende Føde er meget udviklet, og man har i Januar og den kolde Periode fundet disse Dyr, som paa denne Tid ligger halvsovende, mere eller mindre skjult i Græs, Jordsprækker o.l., ret talrig i Maver af skudte Falke; i den kolde Tid bliver den da ofte, som nævnt, nødt til at søge sin Føde særlig blandt Mus, men ogsaa blandt Smaafugle. Ligesom for andre Rovfugles Vedkommende vender den sig i Yngleperioden ofte mod andet end dens daglige Kost, Græshopper o. l., og da skal Smaafugle oftere blive bragt til dens Rede. I Nord-Amerika har denne lille Falk som Speciale slaaet sig paa at anlægge sin Rede i Spætternes Redehuller, hvorfra Spætterne undertiden jages bort; men man finder den ogsaa i Kirketaarne, i Huller i Sandstensklipper og i Brinker, men derimod sjældent i gamle Fuglereder, saaledes som vor Taarnfalks Rede ofte findes. Sjældent træffes Reden lavt, ofte højt oppe, indtil 20—25 Meter fra Jorden. Nogen egentlig Rede bygger den ikke selv. Antallet af Æg skal være 4—6, undertiden 7; de er gullige eller blegt gulbrune med mørkebrune Pletter overalt, dog især samlet ved den butte Ende af Ægget; de varierer fra meget lyse til mørkere. Æggets Størrelse angives af E. Coues (1903) at være ca. 33 × 28 mm.

I den sydlige Del af dens Udbredningsomraade skal den allerede yngle ved Begyndelsen af Marts, nordpaa falder Yngletiden efterhaanden senere og senere, indtil sidst i Maj eller endog i Begyndelsen af Juni.



Amerikansk Taarnfalk, Falco sparverius sparverius L.

Gammel Han, ♂ ad. 5/5 1907.
Wayne County, Michigan.

Gammel Hun, ♀ ad. 25/4 1905.
Ann Arbor, Michigan.

Ung Han, ♂ juv. Efteraar 1901. Birkendegaard, Kalundborg.

Rødfodfalk, Falco vespertinus vespertinus L.

Gammel Hun, ♀ ad. 4/5 1926. Gurre Slotsruin.





Rødfodfalk, Falco vespertinus vespertinus L.

Gammel Han, ♂ ad. 1907. Vinskoven, Torbenfeldt, Mørkøv.
Tilhører Godsejer Christian Treschow.

Voksen Hun, ♀ ad. 16/5 1906. Stensmark, Grenaa. Vist første voksen Dragt. Ægleder ved at gaa i Brug. Formodentlig ca. 11 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 19/5 1917. Hamborg, 2½ Mil Nord for Thisted.
Vist fuldt udfarvet. Vel mindst ca. 23 Mdr. gl.

Ung Han, ♂ juv. 6/9 1872. Stege Omegn.
Ladhoffs Samling.

RØDFODFALK, Falco vespertinus vespertinus L.

Falco vespertinus. Linnaeus: System. Nat. Ed. XII, I, 1766, Side 129. — Falco rufus. Scopoli. Del. Faunae et Flor. Insubr., II, 1786, Side 36. — Erythropus vespertinus. Brehm: Handb. d. Naturg. Vögel Deutschl. 1831, Side 76. — Falco rufipes, Besecke. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 28. — Falco vespertinus. L. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 32. — Tinnunculus vespertinus (L.). Skandinaviens Fugle, Anden Udg. ved Collin, 1875—77, Side 42. — Tinnunculus vespertinus (L.). Naumann: Naturg. d. Vögel Mitteleuropas, V, (Ny Udg.) 1905, Side 128. — Falco vespertinus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle, D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Falco vespertinus vespertinus L. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1078. — Falco (Cerchneis) vespertinus Lin. Lönnberg: Sveriges Ryggradsdjur. II. Fåglarna, 1915, Side 145. — Cerchneis vespertinus, (L.). Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 234. — Falco vespertinus vespertinus L. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 127. — Falco vespertinus vespertinus Linn. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 197. — Falco vespertinus v. L. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 361. — Falco v. vespertinus L. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 402.

Danske Navne: Rødfodfalk, Aftenfalk.
Svenske „ : Aftonfalk, Rödbent falk.
Norske „ : Aftenfalk.
Finske „ : Punajalkahaukka.
Tyske „ : Abendfalke, Rotfussfalke.
Hollandske „ : Roodpootvalk.
Engelske „ : Red-footed Falcon.
Franske „ : Faucon à pieds rouges.

Artskendetegn: Lille Rovfugl. Vingelængden hos Hannen 242—262 mm, hos Hunnen 246—253 mm. Stor Kønsforskel; *Hannen ret ensfarvet mørk blaaliggraa*, lidt lysere paa Undersiden; Halen mørkere, næsten sort; Haandsvingfjerene mørkt askegraa, uden hvide Pletter. Bugen, „Bukserne“ og Underhaledækfjerene rustrøde. *Vokshud og Fødder orangerøde. Hunnen* har lyst *kastaniebrun Isse og Baghals*, den øvrige Overside er brunliggraa med sorte Tværbaand. En sort Plet om Øjet. Strube og Halssider flødehvide, den øvrige Underside lyst rødbrun, paa Bryst og Kropsider ofte med fine, lancetformede Skaftlinier. Halestyrerne askegraa, med 7—9 smalle, sorte Tværbaand og et bredt, sort Tværbaand lidt over Fjerspidserne. *Unge Fugle* har hvidlig Pande og Isse, hele Oversiden iøvrigt mørkebrun med flødehvide Fjerrande. Undersiden flødefarvet, paa Bryst og Kropsider med rødbrunt Anstrøg, og *brede, brunsorte Skaftstriber.* Halestyrerne hvidligt rustrøde, med askegraat Anstrøg og ca. 10 regelmæssige, brede, sorte Tværbaand.

Forekomst i Danmark: En ret sjælden Gæst, der har vist sig ca. 25 Gange fra April til Oktober, men hyppigst i Maj Maaned. Antagelig nu og da ynglende.
Fra Færøerne, Island og Grønland kendes den ikke.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er som lille renhvid, men bliver senere smudsigt graagullighvid (Hartert). *Unge Fugle* synes for Hannernes og Hunnernes Vedkommende at være ret ens. Der har til Undersøgelse kun foreligget eet Eksemplar, nemlig en ung Hun, skudt i Vildbjerg ved Herning $^{3}/_{10}$ 1909 (Zoologisk Museums Samling). Den har følgende Udseende: *Panden* flødehvid med spredte, ganske fine, sorte Skaftbørster. *Issen* hvidlig rødbrun, med brede, til Dels udflydende Skaftstriber. *Baghalsen* brunsort, paa hver Side et flødehvidligt, plettet Parti, der fremkommer ved, at Fjerenes lyse Basaldele træder i Dagen. En smal Stribe under Øjenbrynet, et stort Parti omkring, bag og under den nøgne Øjering rent brunsorte, staaende i Forbindelse med en kort, men tydelig Skægstribe af samme Farve. *Ørefjerene,* et Parti bag den mørke Kind, Hagen og Struben uplettede, rent flødehvide. *Ryggen* samt *Skulder- og Vingedækfjerene* sortebrune med brede, rustbrunligt flødehvide Spidsrande;

de lange Skulderfjer samt Vingedækfjerene med tydeligt graaligt Anstrøg og brunsorte Skaftlinier. *Bagryg, Overgump og Overhaledækfjerene* graaligt mørkebrune med graaligt flødehvide Tværbaand og Spidsrande samt mørke Skaftlinier. *Brystet samt Kroppens Sider* flødehvide med ret stærkt rustgulligt Anstrøg og brede, mørkebrune Skaftstriber, bredest og næsten sammenflydende paa Forbrystets Sider. *Bugen* flødefarvet med mørke, ret smalle Skaftstriber. *Undergumpen, Skinnebensfjerene, „Bukserne" og Underhaledækfjerene* ensfarvet flødehvide, uden mørke Pletter eller Striber. *Haandsvingfjerene* brunligsorte med sorte Skafter; Yderfanerne med tydeligt graaligt Anstrøg, Inderfanerne paa deres brede Dele med en Række hvide, svagt rustbrunt kantede, skarpttegnede, ovale, tværstillede Pletter, der kun paa de indre Haandsvingfjers ydre Dele er delvis sammenflydende. Haandsvingfjerene iøvrigt fint, hvidligt bræmmede, med ret brede, hvide Spidskanter. *Armsvingfjerene* farvede omtrent som Haandsvingfjerene, men med mattere Farver og udflydende, lidet fremtrædende Pletter paa Inderfanerne. *Undervingedækfjerene og Armhulefjerene* hvidlige med rustbrune Tværstriber og Skaftstriber. *Halens Styrefjer* lyst rustbrunlige med ca. 10 brunsorte Tværbaand, der er bredere end de lyse Mellemrum, og med brunsorte, hvidligkantede Spidser. Yderfanerne og navnlig de to mellemste Halestyrere med stærkt askegraaligt Anstrøg, de sidstnævnte med lidt mere udflydende, mørke Tværbaand. Ifølge Hartert skal Issen hos Hannerne kunne være mere rustrød, men ellers synes der, som nævnt, ikke at være kendelig Forskel paa Kønnene i deres Ungfugledragt. Maalene paa den ovenfor beskrevne unge Hun er følgende:

Ung Hun	Vinge	Næb	Mellemfod
Vildbjerg ved Herning $^{3}/_{10}$ 1909	240 mm	13 mm	ca. 26 mm

Denne Dragt bæres den første Vinter og fældes sandsynligvis om Foraaret, saaledes at Hovedets og hele Kroppens Fjerklædning er helt skiftet i Maj Maaned, fra hvilket Tidspunkt der har foreligget tre 11 Maaneders Hunner; blot disses ufældede Halestyrere eller Vingefjer røber, at det er Fugle i deres første voksne Dragt.

Den unge Hun i sin første voksen Dragt ser da saaledes ud (se Tavle LXXII, øverst til højre): Hele *Hovedets Overside* samt *hele Baghalsen* gulligt kastaniebrun, lysere i Panden, varmere rødlig paa Baghalsen, her nærmest kanelfarvet, som Regel med fine, sortebrune Skaftlinier. En Ring om det nøgne Øjeparti, bredere foran, under og bag Øjet, brunsort, staaende i Forbindelse med Skægstriben, der snart er delvis sortagtig, snart af Issens Farve. *Ørefjerene, Halsens Sider, Hagen og Struben* ensfarvet flødehvide. Ryggen, Skulder- og Vingedækfjer brunligt askegraa, op mod Baghalsen med rødbrunt Anstrøg, hver Fjer med 3—5 brede, mørkebrune Tværbaand, af hvilke det yderste delvis danner en bred Pilspids med sort Skaftstribe. *Overgump og Overhaledækfjer* mere rent askegraa, med lignende brunsorte Tværbaand. *Forbrystet og hele den øvrige Underside* flødefarvet med stærkere eller svagere kastaniebrunt Anstrøg, der gerne er mindst fremtrædende paa Undergump og Underhaledækfjer, men stærkest paa Forbryst og Kropsider, hvor hver Fjer ofte har sortebrune Skaftlinier, nedadtil endende i en lancetformet Plet. Saadanne Pletter og Striber mangler helt paa Bugen, „Bukserne", Undergumpen og Underhaledækfjerene. *Halestyrerne* rent askegraa, med 7—8 brunsorte, regelmæssige Tværbaand, der er smallere end de mellemliggende askegraa Partier; det yderste Tværbaand, foran de graa Fjerspidser, er meget bredere end de øvrige.

Til Undersøgelse har foreligget Skind af 3 yngre Hunner i denne første voksne Dragt, alle skudte i Maj Maaned; deres Maal anføres nedenfor. I Maj er aabenbart den første virkelige Fældning af Kroppens og Hovedets Fjer tilendebragt. Der er en Del Variation i Undersidens mørke Skaftliniers Størrelse og Udbredning; hos det afbildede Eksemplar fra Stensmark ved Grenaa, $^{16}/_{5}$ 1906, mangler de næsten helt midt ned ad hele Undersiden, medens en yngre Hun fra Bøtø, $^{17}/_{5}$ 1901, har Bryst og Kropsider helt plettede; sikkert er det, at denne sidstnævnte Fugl for første Gang har erholdt den voksne Dragt, idet hele Halen og mange af Vingefjerene er meget stærkt slidte og tydeligt hører til Ungfugledragten. Jævnaldrende med denne er det nævnte Eksemplar fra Grenaa, men dette Individ har allerede fældet samtlige Halestyrere og største Parten af Vingens Fjer, undtagen Armsvingfjerene; paafaldende ved denne Fugl er, at den paa Bugens højre Side er delvis blaagraa (som hos Hannerne), medens den venstre Side er normal.

Hunner i 2den Fjerdragt	Vinge	Næb	Mellemfod
Bøtø 17/5 1901	238 mm	12,5 mm	27 mm
Stensmark ved Grenaa 16/5 1906	233 „	13,5 „	28 „
Sarpa-Steppen, Maj 1910	232 „	12,5 „	27 „

Den fuldt udfarvede Hun, der vel erholder denne Dragt som 2-aarig, ligner i alt væsentligt den eetaarige Hun, men skiller sig fra denne i følgende Forhold (se Tavle LXXI, nederst til højre, og Tavle LXXII, i Midten): *Issen* kan helt mangle de fine, mørke Skaftlinier; *Skægstriben* kan helt mangle brunsort Farve og være ensfarvet rustbrun med fine, sortebrune Skaftlinier. Det sorte Parti bag Øjet er meget lidt udbredt eller mangler, saaledes at den sorte Plet om Øjet er betydelig mindre. *Rygsidens* Grundfarve er renere askegraa, med mindre rustbrunligt Anstrøg. *Bryst og Kropsider* har varmere rustrødligt Anstrøg og mangler saa godt som ganske lancetformede Skaftstriber; kun smalle Antydninger kan findes paa Kropsidernes nederste forlængede Fjer. De mørke Tværbaand paa *Halens Styrefjer* kan være meget smalle og utydelige, nærmest blot antydede; det yderste Tværbaand dog stedse bredt og tydeligt.

Af fuldt udfarvede, gamle Fugle har kun to foreligget til Undersøgelse; deres Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Hamborg, 2½ Mil N. for Thisted 19/5 1917	242 mm	12 mm	28 mm
Bornholm, August 1898	—	13 „	26 „

Af *unge Hanner* har intet Skind foreligget til Undersøgelse, men de ligner aabenbart de unge Hunner (Pract. Handb. Brit. Birds., Side 128); Hartert anfører, som nævnt, at Hovedets Overside hos Hannerne skal kunne være rustrødt, hvilket i og for sig lyder usandsynligt, eftersom rustrødt her er specifikt for Hunnerne og ikke for Hannerne hos de voksne Fugle.

Hannens første voksen Dragt erholdes ved en Fældning, der hovedsagelig skal falde i Tidsrummet Februar—Maj. Zool. Museum besidder en enkelt Fugl i denne Dragt; den er skudt paa Læsø 23/5 1850[1]); dens Svingfjer, store Vingedækfjer og Armhulefjer tilhører Ungdomsdragten, medens hele den øvrige Fjerdragt samt Halestyrerne er fældede. Iøvrigt er Hovedet, Halsen, hele Kroppen og Vingernes Overside ensfarvet, brunlig mørkt skiferfarvet, noget lysere paa Overhaledækfjerene, og renere, mindre brunlig paa Issen, alle Fjerene med svagt mørkere Skafter. En smal Ring om Øjet samt et Parti under dette lidt mørkere, næsten sorte. Fuglens Underside brunligt skifergraa, men lidt lysere end Rygsiden, med sortagtige Skafter, men spredt paa Forbrystet sidder indblandede Fjer med rustrødt Anstrøg eller overvejende rustbrune. Bugen, „Bukserne“, Undergumpen og Underhaledækfjerene kraftigt rustrøde. Halens Styrere næsten sorte med en Smule lysere Spidser, der paa Undersiden nærmest er graa. Disse yngre Hanner skal paa deres Halestyrere kunne have et svagere eller tydeligere subterminalt Tværbaand og Antydninger af de øvrige smallere Tværbaand.

Efter Pract. Hand. Brit. Birds kommer disse yngre Hanner i deres anden Vinter ganske til at ligne de gamle, helt udfarvede Fugle, idet Resterne af den ungdommelige Dragt samt Fjerene, de erholdt i det første Foraar, fældes i Tidsrummet fra Juni til ind i Oktober, saaledes at de altsaa er fuldt udfarvede ca. 17 Maaneder gamle.

De *fuldt udfarvede, gamle Fugle,* af hvilke Zoologisk Museum kun besidder et op mod 5 Aar gammelt Individ, fanget som Ungfugl ca. 1/8 1920 ved Bornholm og død i Zoologisk Have 10/3 1925, har da følgende Udseende. *Hele Fuglen smukt og varmt blaaliggraa* med mørke Fjerskafter; hele Hovedet og Rygsiden er noget mørkere blaagraa end Forbryst, Bryst og Kropsider, der er tydeligt lysere. Partiet om Øjet synligt mørkere, næsten sortagtigt; Overhaledækfjerene næsten sorte. *„Bukserne“, Bugen, Undergumpen og Underhaledækfjerene smukt ensfarvet rustrøde.* Haandsvingfjerene nærmest sølvgraa, særlig paa deres Yderfaner. Undervingedækfjerene nærmest sorte. Fuglens Maal er følgende:

Vinge	Næb	Mellemfod
231 mm	15 mm	28 mm

De maalte 7 Rødfodfalke viste, at de 2 Hanners Vingelængde var 226 og 231 mm, medens de 5 Hunners laa mellem 232 og 242 mm; den heraf antydede Forskel i Størrelsen mellem Hanner og Hunner

[1]) Maalene paa denne unge Han er følgende: Vinge 226 mm, Næb 13 mm og Mellemfod 30 mm.

holder imidlertid næppe Stik, idet en lang Række hos Hartert o. a. viser, at Hannernes Vingemaal svinger mellem 230 og 262 mm og Hunnernes mellem 230 og 253 mm, saaledes at disse sidste snarest skulde være de mindste.

Iris sortebrun. Næbbet orangerødt hos Hannen, gult hos Hunnen og Ungerne, men stedse med blaagraa Spids. Den nøgne Øjekreds og Vokshuden kraftigt orangerøde. Fødderne mønjerøde hos Hannerne, orangerøde hos Hunnen og Ungerne. 1ste Haandsvingfjer med et tydeligt Indhak i Inderfanen, ca. 32 mm fra Spidsen. Vingerne meget lange og spidse. 1ste og 3die Haandsvingfjer lige lange, kun ca. 11 mm kortere end 2den; 4de ca. 20 mm kortere, 5te og følgende stadig 15—20 mm kortere. Mellemfodens øverste Trediedel fjerklædt, dens nøgne Del fortil klædt med store fem-sekskantede Skæl, blot nederst med 3—4 Tværskæl. Stor Bindehud mellem 3die og 4de Taa. *Kløerne lyse,* blot lidt mørkere i Spidserne, forholdsvis smaa og spinkle.

Kun to Skeletter foreligger af denne Art; deres Maal er følgende:

Hunner	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Stensmark ved Grenaa $^{16}/_{5}$ 1906	35 mm	18 mm	—	23 mm
Hamborg ved Thisted $^{19}/_{5}$ 1917	35 „	20 „	27 mm	23 „

Af Rødfodfalke findes kun to Former[1], en vestlig, *Falco vespertinus vespertinus* L., og en østlig, *F. v. amurensis* Radde, som findes i Sibirien, Øst for Baikalsøen til Mantschuriet i Nord-Kina.

Den vestlige Form, der interesserer os her som den, der har søgt at vinde Fodfæste her i Landet, yngler iflg. E. Hartert i Øst-Europa og Vest-Sibirien, hvor den findes til Jenissei og Baikal samt til Lenas nedre Løb; i Rusland findes den mod Nord til Archangelsk, gaar mod Vest til Østersøprovinserne og Polen og er hyppig i Sydøst-Rumænien samt i Ungarns Lavland; i Øst-Preussen og i Schlesien formoder man, at Arten har ynglet, og den viser sig i hvert Fald nogle Aar ikke sjældent her samt har, længere mod Vest i Tyskland, nu og da vist sig som tilfældig Gæst. H. Gätke opfører den som iagttaget fem Gange paa Helgoland i Maj—Juni. Betragter man dens Forekomst i vore Nabolande, viser det sig, at den Gang paa Gang forekommer her, ikke alene paa Efteraarstrækket, men særlig paa Foraarstrækket og om Sommeren, og da under Omstændigheder, som kunde tyde paa, at den har ynglet eller har villet yngle.

I *Sverige* er Rødfodfalken (Jägerskiöld och Kolthoff, 1926, Side 168) paavist nogle og tyve Gange, og der er Mulighed for, at den har ynglet i Landet, skønt dens Rede endnu ikke er fundet. Det er særlig i det østlige Sverige, at den har vist sig, men der er dog ogsaa nogle Angivelser fra Steder langt mod Nord (ved Bodsjö i Södra Jämtland, ved Backe i Ångermanland og ved Luleå). Forekomsterne falder fra Begyndelsen af Maj til Oktober og ikke senere end 7. Oktober. De Fugle, der har vist sig i det nordlige Sverige, maa antages at være kommet over *Finland,* hvor den er paavist spredt overalt og endogsaa er fundet ynglende et Par Gange i den nordlige og nordøstlige Del af Landet. I Finland er de $^{2}/_{3}$ af de iagttagne Fugle fra Foraaret, hvilket formodes at tyde paa, at Arten søger at udvide sit Udbredningsomraade. Det kan her i denne Sammenhæng bemærkes, at M. Menzbier i The Ibis 1884, Side 291, gjorde opmærksom paa, at Rødfodfalken øjensynligt bredte sig i de nordlige Dele af sit Omraade, efterhaanden som Skovene gav Plads for mere aabent Land.

I *Norge* er den (ifølge Collett ved Ø. Olsen og H. Tho. L. Schaanning) skudt fire Gange i den sydlige Del af Landet, nemlig en ung Han, 2 gamle Hanner og en gammel Hun (Melingen ved Bergen $^{19}/_{9}$ 1897, Nes ved Tvedestrand $^{15}/_{8}$ 1905, Søndre From, Gudbrandsdalen $^{17}/_{5}$ 1909 og ved Lersund i Romerike $^{14}/_{5}$ 1918).

Den kommer endogsaa talrigt paa Trækket længere mod Vest end til Danmark, idet den i *England* er truffet henved fyrretyve Gange (Pract. Handbook of British Birds, 1921, Side 130); i England er det særlig i det sydlige og østlige, at den har vist sig, men ogsaa enkelte Gange i Wales, Skotland og Irland. Ligesom andre Steder i Nordvest-Europa er det især om Foraaret og om Sommeren, at den er truffet, enkelte Gange om Efteraaret, rent eksceptionelt angivet fra Vinteren. I *Holland* er den derimod kun truffet een Gang ($^{20}/_{5}$ 1901, iflg. van Oordt en Jan Verwey, 1925); ogsaa til *Frankrig, Spanien*

[1] Den vestsibiriske, mørkere Form er blevet udskilt som en særlig Race, *F. v. obscurus,* Tschusi.

og *Nordvest-Afrika* er den naaet paa sine Vandringer mod Sydvest. Paa Trækket gaar den blandt andet over Italien og overvintrer i Afrika, sydpaa til Damaraland og Namaqua; ved Djelfa i Algier var der endogsaa midt i forrige Aarhundrede en Koloni af ynglende Fugle (E. Hartert). Ringmærkninger af denne Art er bl. a. i Ungarn foretaget paa et Par Hundrede Fugle. Det har vist sig, at denne typiske Trækfugl er meget stedbunden, idet een blev truffet igen ved Mærkningsstedet Aaret efter, en anden to Aar efter, ogsaa ved Mærkningsstedet.

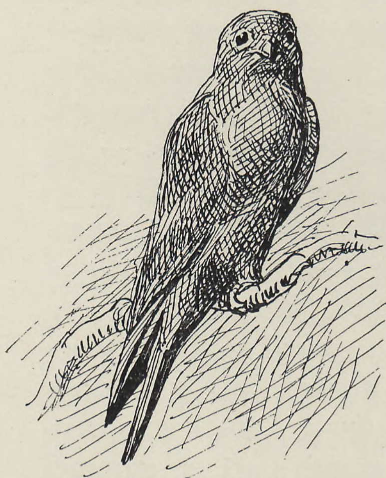
I *Danmark* er Rødfodfalken paavist ca. 25 Gange og er altsaa, selv om ikke helt sjælden, dog at regne blandt vore sjældnere Gæster, som vi paa Grund af dens Tendens til at udbrede sig mod Vest kan vente at faa som stadig, men sjælden Ynglefugl. Tidspunktet for dens Besøg her i Landet er *især Maj Maaned,* men den er dog paavist spredt i alle andre Maaneder *mellem 24. April og 26. Oktober.* I Sverige er den iagttaget noget oftere i Juni end her i Landet, men forøvrigt falder Forekomsterne der dog nogenlunde i Traad med dem her fra Landet. Vi skal her nævne de Forekomster, som er kommet til vort Kendskab her fra Landet:

26. Juni 1834, Benzon, Djursland. — 23. Maj 1850, Han med., Læsø. — 1851, Hun ad., Veggerløse (Falster). — 14. Maj 1856, Han ad., Toftegaards Have (Store Vildmose). — 24. April 1865, Hun ad., Frenderup, Møen. — 24. Maj og følgende Tid 1866 et Par gamle Fugle i Jægersborg Dyrehave. — 6. September 1872, 4 juv. set, een skudt Stege Omegn (afbildet paa Tavle LXXII). — Foraar 1878, Han ad., Varming By (Ribe). — August 1898, Hun ad., Bornholm. — 17. Maj 1901, Hun med., Bøtø. — 26. Oktober 1903, Hun ad., Guldborgsund. — 16. Maj 1906, Hun med., Stensmark ved Grenaa (Tavle LXXII). — 15. Maj 1907, Han ad., Stenstrup ved Svendborg. — 1907, Han ad., Vinskoven, Torbenfeldt ved Mørkøv (afbildet paa Tavle LXXII). — 10. Maj 1909, Han juv., Torbenfeldt ved Mørkøv. — 29. Maj 1909, Han ad., Basnæs ved Skjelskør. — 2. Oktober 1909, Hun juv., Vildbjerg ved Herning. — 19. Maj 1917, Hun ad., Hamborg, Nord for Thisted (Tavle LXXII). — 22. Maj 1917, Hun, Grenaa. — Ca. 1. August 1920, Han juv., Østersøen ved Bornholm. — 5. September 1920, Hun juv., Ølgod ved Tarm. — 6. September 1920, Hun juv., Vallund ved Ølgod. — 3. Oktober 1920, Hun juv., Vildbjerg ved Herning. — 4. Maj 1926, Hun ad., Gurre Slotsruin (afbildet paa Tavle LXXI). Hertil maa som mere eller mindre sikre Iagttagelser føjes, at N. Kjærbølling (1852) anfører den fra Rosenholm, og at Jonas Collin (1875—77) angiver, at den aarligt saas ved Bøtø paa Falster; desuden angiver Apoteker A. Benzon at have haft dens Æg fra Bornholm (men denne Art?); C. Lund angiver at have set en gammel Han 30. Maj 1905 i Rude Skov (Flora og Fauna, 1906, Side 271), og endelig angiver A. Pedersen den som ret hyppigt set i Sydsjælland, som omtalt nedenfor. B. Simonsen iagttog den i Efteraaret 1910 paa Søgaard Gods Nord for Flensborg (D. O. F. T., VI, 1911—1912, Side 136); se endvidere nedenfor.

Enkelte af de anførte Fund bør omtales lidt mere indgaaende, da de bestemt tyder paa, at Arten har ynglet her i Landet. *N. Kjærbølling* antager, da han saa en Hun Dagen efter at have skudt en gammel Han paa Læsø, at Arten ynglede eller vilde yngle paa dette Sted, saa meget mere som den skudte Hans Testes var veludviklede. *J. C. H. Fischer* meddeler følgende om Iagttagelsen af Rødfodfalken i Jægersborg Dyrehave (Naturhistorisk Tidsskrift, 1869, Side 109): „Ved den vestligste af de to Smaamoser, der ligger Vest for Dyrehavsbakken, iagttoge de Hrr. Justitsraad Erichsen og Pastor Theobald en Eftermiddag sidst i Mai (iflg. Jonas Collin den 24. Maj) 1866 et Par af denne Falk, der fløi hen over Mosen, fangende Insekter og fortsatte denne Jagt endnu i Aftenskumringen. Falkene kom ofte ganske nær og bleve saa længe betragtede, at Iagttagerne bleve fuldkommen sikkre paa Identiteten. Denne bekræftedes ogsaa ved senere Besøg i Dyrehaven; men hen i Juni forsvandt Hunnen, udenfor al Tvivl fordi den rugede; i smukt Veir kunde man derimod være sikker paa at faae Hannen at see henimod Aftenskumringen. Den 22de Juni var ogsaa jeg med at iagttage den. Overfor den ved Mosen udspringende Kilde var den i stadig Bevægelse imellem Trætoppene. Dens Udseende under Flugten minder ikke lidt om Taarnfalken, men den svinger sig ikke i Kredse paa Taarnfalkens Maade. Et Par Gange steg den, som for at forlyste sig, i Veiret fra en Trætop; Vingebevægelsen lignede da en Dues kaade Vingeslag. Lidt efter dalede den ned med en tilbagebøiet Stilling af Vingerne og vidt spredt Hale, hvorved den ogsaa mindede om en Due under lignende Forhold. Dens Flugt havde ingenlunde den Lethed, man kunde være tilbøielig til at slutte af dens lange Vinger. Senere besøgtes Dyrehaven oftere for om muligt at faae Ungerne at see, men det lykkedes ikke. Ligesaa lidt har i 1867 og 1868 nogen Fugl været at iagttage."

Angaaende Eksemplaret fra Stensmark, der blev skudt af Forpagter J. Christiani, skriver *E. Lehn Schiøler* i D. O. F. T., I, 1906—1907, Side 66, at Æglederen var „meget bred med Tragten lige under Æggestokkens distale Ende; Æggene i samme betydeligt forstørrede. Det er saaledes ikke usandsynligt, at Fuglen vilde have ynglet i Omegnen, og Godsejer Lichtenberg til Hessel har desuden meddelt Hr. Christiani, at han for 7—8 Aar siden har iagttaget Fuglen ved en gammel Kragerede i en lille Birkeskov i sin Eng. Reden blev desværre forstyrret af Drenge."

A. Pedersen fortæller i sine Optegnelser fra Sydsjælland (D. O. F. T., XI, 1916—17, Side 151), at han 5. Juli 1917 iagttog den ved Bøgesø Sø; desuden vil han stundom have set den i Hammer Enghave 1890—1903, i Taarup og Køng Moser bl. a. 5. Maj 1908 og 7. Juli 1916. Han mener aabenbart, at Falken har ynglet der paa Egnen gennem flere Aar. Arten er for ganske nylig angivet som ynglende her i Landet (paa Als) af Leo Moesgaard (Danske Fugle, 1929, Side 287), der fortæller følgende om dette Fund, hvoraf Artsbestemmelsens Rigtighed dog ikke fremgaar: „2. August 1929 saa jeg om Aftenen lige efter Solnedgang to gamle Aftenfalke, ♂ og ♀, paa ivrig Insektfangst over et Par sivbevoksede Tørvegrave i den store Fjordmose i Nørreskoven. Hver Gang en af Fuglene havde faaet et større Bytte i Kløerne, mest Guldsmede, fløj den over til et bestemt Parti i Skovbrynet, hvorfra jeg hørte en underlig, dæmpet Skrigen. Ved at gaa efter Lyden opdagede jeg snart fire store, knap flyvefærdige Unger, som hoppede omkring i Trætoppene, hvor de blev madet af Forældrene. Reden, som utvivlsomt maatte være i Nærheden, lykkedes det mig ikke at finde. 14. August besøgte jeg atter Stedet uden at kunne opdage det mindste til Fuglene, men næste Aften iagttog jeg hele Familien paa Jagt over nogle smukke granklædte Skrænter ved Stranden mellem Taksensand og Troldhøj."



I de Eksemplarer her fra Landet, der er blevet undersøgt, har Maveindholdet stedse og *kun* været Insekter: Hvepse, Aadselgravere, Vandkalve, Løbebiller etc. Forøvrigt er der i den faunistiske Litteratur her fra Landet selvfølgelig meget faa Iagttagelser udover de ovennævnte angaaende Rødfodfalkens Optræden under sine Besøg her. Af Fundene vil man for øvrigt lægge Mærke til, at der i Aarene 1909 og 1920 tydeligt nok var flere besøgende Fugle end ellers.

Rødfodfalken bebor det mere aabne Land og undgaar de store, tætte Skovstrækninger. Den er, ligesom iagttaget for Taarnfalkens Vedkommende, en selskabelig Fugl, der ofte yngler kolonivis og undertiden viser sig i Selskab med Taarnfalke eller andre smaa Rovfugle. Den bærer Navnet Aftenfalk paa Grund af, at den i Skumringen med stor Iver driver sin Jagt paa de Insekter, der paa denne Tid af Døgnet har deres Flyvetid. Den sidder ofte paa tørre, visne Grene, paa Sten eller lignende, hvorfra den slaar ud efter Insekter, der strejfer forbi; heri ligner dens Optræden altsaa Taarnfalkens og Tornskadens. Ligesom Taarnfalken hænger den tidt, men ikke længe ad Gangen, paa vibrerende Vinger over Stedet, hvor den har Udsigt til at gøre Bytte, f. Eks. over Buske eller Træer, hvor Oldenborrer holder til, men ifølge Beskrivelserne bevæger den ikke Vingerne saa hurtigt som Taarnfalken, naar den saaledes hænger med flaksende Vingeslag over et bestemt Sted; det er, som om den formaar at holde sig over Stedet med mindre Anstrengelse end Taarnfalken, og Fritz Engelmann angiver i Die Raubvögel Europas, 1928, at den ved sin Maade at hænge paa vibrerende Vinger indtager en Mellemstilling mellem Taarnfalk og Lærkefalk. Ofte glider den paa sin Jagt hen over Trætoppene i let, glidende Flugt, der af flere Forfattere betegnes som svømmende. Naar den jager om Aftenen, er Flugtbilledet anderledes, end naar den om Dagen driver sin Jagt paa Bytte, der fortrinsvis holder sig nær eller paa Jorden, paa Buske o. s. v. Man skal da kunne se flere jage sammen ud over aabne Smaamoser og lignende Steder, og Jagten foregaar hurtigt, næsten paa Svalemanér, paa de spidse, lange Vinger og med sammenfoldede Halefjer. Først sent paa Aftenen gaar den lille, utrættelige Insektjæger til Ro i Udkanten af Skov eller Krat.

I Størrelse og Flugtsilhuet ligner den en hel Del Taarnfalken, dens Hale er dog tydeligt kortere og Bygningen i det hele taget finere. Dens Vingefang er ca. 70—72 cm, dens Vægt ca. 150—180 gr (Engelmann). Hannen er let kendelig paa sin mørke Farve. Ser man de gamle Fugle tæt ved, viser de orangerøde Farver af de nøgne Dele sig meget skarpt. Dens Skrig sammenlignes med Taarnfalkens

eller med Lærkefalkens hørt paa Afstand, men skal endnu mere ligne Skriget af den Lille Flagspætte *(Dryobates minor)*; Lyden gengives af E. Hartert som et klart ki, ki, ki, ki, kij.

Sin Redeplads udvælger den i Smaaskove, som støder op til aabne Enge og Moser, ved Indsøer eller Vandløb, hvor der findes gode Jagtgrunde. Oftest erobrer den paa ægte Falkevis en Kragerede, Raagerede, Skaderede eller Allikens Rede i et hult Træ eller et lignende Sted for der at lægge sine Æg; men det har dog ogsaa været paastaaet, at den selv forfærdiger sin Rede. Meget almindeligt har flere deres Reder nær hverandre, endogsaa i samme Træ. Yngletiden angives for det europæiske Omraade at være Slutningen af Maj og Begyndelsen af Juni (f. Eks. Ungarn). Æggene, hvoraf den lægger 4—5 (sjældent 3 eller 6), ligner Taarnfalkens, men er mindre og skal i Almindelighed være mørkere i Farve, ikke saa rødlige og maaske ogsaa oftere med grovere Pletter. Gennemsnitsstørrelsen af 100 Æg var 36,8×29,22 mm; største 41,5×30,5 og 40×32, mindste 33,8×29,4 og 36,5×27,3 mm. Vægten angives at være 1,321 gr (E. Hartert efter Jourdain og Rey). Hannen deltager i Rugningen og har ogsaa Rugeplet; hvor længe Æggene ruges er ikke nøjagtigt kendt. En Del nærmere Oplysninger om Rødfodfalkens Yngleforhold er samlet af Jakob Schenk i „Aquila“, 18, 1911, Side 243-312.

Rødfodfalken er praktisk talt udelukkende insektædende og maa ligesom Gøgen betragtes som en af de bedste Insektfangere blandt Fuglene; kun i koldt Vejr, naar Insektjagten slaar fejl, eller ved andre tilfældige Lejligheder, kan den tage Mus, Frøer, Firben og enkelte Smaafugle. Som Insektæder gør den sine Steder overordentlig Nytte ved at fortære Græshopper, og da den f. Eks. i Træktiden ofte optræder i Flokke sammen med Rosenstær og andre Fugle for at kaste sig over Græshopper, er den i de Egne, som brandskattes af disse Skadedyr, en velset Fugl. Af andre Insekter, som den fortærer, kan nævnes Biller, Guldsmede, aarevingede Insekter etc. Det er ikke smaa Mængder, en enkelt Fugl kan sætte til Livs af Insekter, f. Eks. nævner E. Csiki (Aquila, XI, 1904), der har undersøgt en Del af disse Falke i Ungarn, at en enkelt indeholdt 32 Oldenborrer, 35 Faarekyllinger samt 29 andre Insekter. Den er en elegant og hurtig Insektjæger; A. L. V. Manniche (Danmarks Fugleliv, 1928, I, Side 312) fortæller saaledes, hvordan han engang ved en Mose paa Sjælland har haft Lejlighed til en Sommeraften at se Rødfodfalken jage Guldsmede, som den med stor Behændighed greb med Fangerne, førte til Næbbet og fortærede under Flugten.

Denne særdeles nyttige lille Falk er fredet her i Landet som i mange andre Lande.



LÆRKEFALK, Falco subbuteo subbuteo L.

Falco Subbuteo. Linnaeus: Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 89. — Falco subbuteo og Falco hirundinum. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschlands, 1831, Side 64 og 65. — Falco subbuteo L. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 24. — Falco subbuteo Lin. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 25. — Falco subbuteo L. Skand. Fugle, 2. Udg. ved Collin, 1875—77, Side 36. — Falco subbuteo Linn. Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 102. — Falco subbuteo. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Falco subbuteo subbuteo L. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna II, 1913, Side 1071. — Falco subbuteo subbuteo L. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 113. — Falco subbuteo L. Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 224. — Falco subbuteo subbuteo L. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 186. — Falco subbuteo L. Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 166. — Falco subbuteo L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 113. — Falco subbuteo s. L. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 367. — Falco s. subbuteo L. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 385.

Danske Navne: Lærkefalk, Blaafalk.
Svenske „ : Lärkfalk.
Norske „ : Lerkefalk.
Finske „ : Nuolihaukka.
Tyske „ : Baumfalke, Lerchenfalke, Weissbäckchen, Stösser, Schmerl, Lerchenstösser, Kleiner Wanderfalke, Schwarzbäckchen, Lerchenhacht.
Hollandske „ : Boomvalk.
Engelske „ : Hobby.
Franske „ : Faucon hobereau, Hobereau.

Artskendetegn: En ret lille Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 242 mm og 257 mm; hos Hunnen mellem 252 mm og 286 mm. Han og Hun saa godt som ens i Fjerdragten: Isse, Ørefjer, Skægstribe og Baghals brunsorte. Ryggen, Skuldrene og Vingernes Overside mørkt skiferfarvede. Strube, Forhals og Halssider gullighvide. Bryst, Bug og Kropsider ligeledes gullighvide, men hver Fjer med bred, sortebrun Skaftstribe, som tilsammen danner sammenhængende Længdestriber ned over Bryst og Bug. Undergump, Underhaledækfjer og Skinnebensfjer rustrøde, hos Hannen som Regel uplettede, hos Hunnen med mørke Skaftstriber. Halens 12 Styrefjer har samme skifergraa Farve som Ryggen; hver Fjer, undtagen de 2 midterste, med 10—12 lyse, rødlige eller graalige Tværpletter. Fødderne gule; Vokshuden og Øjeringen er gule, Næbbet blaaligt hornfarvet, mørkest i Spidsen. Iris mørkebrun. *Unge Fugle* har mere sortebrun Overside, hver Fjer med ret bred, gyldenbrun eller hvidlig Rand. Undersiden mere gyldenbrun, og Undergumpen, Underhaledækfjerene og Skinnebenenes Fjer er af samme Farve som Bryst og Bug, ikke rustrøde som hos de gamle Fugle. Fødderne grønlige; Vokshuden og Øjeringen blaa.

Forekomst i Danmark: Ikke helt sjælden Ynglefugl, lidt hyppigere paa Gennemrejse.
Kendes ikke fra Færøerne, Island og Grønland.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er nærmest hvid, nogle har et svagt gyldenbrunligt Skær, særlig paa Oversiden af baade Hoved, Krop og Vinger.

De unge Fugle bærer i de første ca. 4—10 Maaneder en Dragt, der ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er kraftigt brunlig eller graalig sort, hver Fjer med bredere eller smallere gyldenbrune Kanter. *Baghalsen* ligeledes kraftigt sort med to, som Regel store, hvidgule eller lyst gyldenbrune Pletter. *Hele Ryggen og Vingernes Overside* er brunlig eller graalig sort, hver Fjer med gyldenbrune eller hvidgule Kanter, som er bredest paa de længste Skulderfjer, hvilke desuden er forsynede med store Rand- eller Tværpletter, som dog skjules af de overliggende Fjer. *Overgumpens Fjer og Overhaledækfjerene* har samme brunlig- eller graaligsorte Farve som Ryggens Fjer, men med bredere gyldenbrune Kanter i

Spidsen af hver Fjer. *Paa Hovedets Sider* findes en meget kraftig, lang, sort Skægstribe. Partiet hen under det af en nøgen Hudring omgivne Øje samt Ørefjerene er glinsende sorte. *Struben og Forhalsen* er gullighvide. Partierne mellem Skægstriben og Ørefjerene samt mellem Ørefjerene og den sorte Baghals er ligeledes gullighvide, ofte med en smuk, varm gyldenbrun Tone. *Undersiden,* baade *Brystet, Bugen og Kropsiderne* har samme lyse, gullighvide Farve som Forhalsen, hver Fjer med en bred, brunsort Skaftstribe, som er bredest og ofte noget udflydende paa Forbrystet og Kropsiderne; det sidste Sted har Skaftstriberne af og til en saadan Form, at der dannes lyse Randpletter. *Undergumpens Fjer* og *Underhaledækfjerene* har en noget mørkere og varmere gyldenbrun Farve end den øvrige Underside, og Skaftstriberne er smallere og utydeligere og mangler meget ofte helt, særlig hos Hannerne. *Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer* har samme eller noget mørkere gyldenbrune Farve med bredere eller smallere, ofte draabeformede, sortebrune Skaftstriber, særlig paa „Bukserne". *Haandsvingfjerene* er sorte med lidt brunligt Anstrøg, særlig paa Inderfanerne og med smalle, flødehvide Rande om Spidsen af Fjerene. Inderfanerne er forsynede med store, lyse, rødligbrune Tværpletter, der dog aldrig er sammenløbende ved Randen. *Armsvingfjerene* er ikke saa sorte som Haandsvingfjerene, men mere brunlige eller graalige med flødehvide Rande og store, lyse, rødligbrune Tværpletter paa Inderfanerne. *Undervingedækfjerene* har samme eller noget varmere, hvidgule Farve som Brystets Fjer, men med sortebrune Tværbaand. *Halens Styrefjer* er graasorte, med brede, rødlig- eller hvidliggule Spidser og lyst rødbrune Tværpletter, der ofte er saa store, at de danner Tværbaand; de to midterste Styrefjer har dog aldrig hverken Pletter eller Baand, kun en ganske svag Schattering i den graasorte Farve kan af og til ligesom give en Antydning af Tværbaand.

Nogen Forskel i Fjerdragten hos de unge Hanner og Hunner kan ikke paavises, hvorimod det ofte vil kunne lade sig gøre at skelne Han og Hun fra hinanden paa Størrelsen, idet Hunnen er lidt større end Hannen. 9 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger har følgende Gennemsnitsmaal: Vinge 248,1 mm, Næb 13,5 mm og Mellemfod 34,7 mm, hvorimod 5 unge Hanner har Maalene: 231,8 mm, 11,8 mm og 33,3 mm. En ung Hun ca. 6 Uger gammel er afbildet øverst paa Tavle LXXIII.

Kun to af de 17 undersøgte unge Fugle afviger lidt fra den her givne Beskrivelse af Ungfuglens Fjerdragt, idet de er noget sortere paa hele Oversiden, særlig paa Issen, Baghalsen og Forryggen, og Fjerenes lyse Rande er smallere. Paa Brystet og Bugen har den ene af dem meget kraftige, sorte Skaftstriber, som paa Forbrystet er meget brede og udflydende; men da begge Fugle er døde sent paa Efteraaret: Almindingen, Bornholm, 8/10 1924 og Sejrø Fyr 18/9 1914, skyldes denne Afvigelse fra den ovenfor beskrevne Dragt, som bæres af de unge Fugle i August Maaned og ind i September, sikkert kun Slid af Fjerenes lyse Rande.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Sejrø Fyr 18/9 1914	265 mm	14 mm	35 mm
Gjerrild 21/8 1920	254 „	14 „	35 „
Kongelunden, Amager 20/9 1903	250 „	13 „	33,5 „
Bistrup Hegn 28/8 1893	250 „	13 „	34,5 „
Kongelunden, Amager 20/9 1903	249 „	—	34 „
Almindingen, Bornholm 8/10 1924	248 „	14 „	34 „
Kompedal Plantage, Kjellerup 12/8 1917	244 „	13 „	35 „
Gjerrild 10/8 1921	239 „	14 „	36 „
Rudeskov, Holte, Aug. 1889	234 „	13 „	35 „
9 unge Hunner i Gennemsnit:	248,1 mm	13,5 mm	34,7 mm
Største Maal:	265 „	14 „	36 „
Mindste „ :	234 „	13 „	33,5 „
Unge Hanner			
Kongelunden, Amager 20/9 1903	245 mm	12 mm	35 mm
Taarnborg, Sjælland 22/9 1868	237 „	12 „	32 „
Bistrup Hegn 18/8 1893	228 „	12 „	32 „
Rudeskov, Holte, Aug. 1889	227 „	12 „	33,5 „
Bistrup Hegn 16/8 1893	222 „	11 „	34 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
5 unge Hanner i Gennemsnit:	231,8 mm	11,8 mm	33,3 mm
Største Maal:	245 „	12 „	35 „
Mindste „ :	222 „	11 „	32 „

Disse Maal er, som det vil ses, fortrinsvis taget paa unge Fugle fra August og September Maaned, paa hvilken Tid Svingfjerene ikke altid er helt udviklede, hvorfor Forskellen paa største og mindste Maal er uforholdsmæssig stor. De virkelige Maal af Ungfuglens fuldt udvoksede Vinger ligger sikkert for Hunners Vedkommende mellem 252 mm og 264 mm, og for Hanners Vedkommende mellem 242 mm og 255 mm, at dømme efter nogle Eksemplarer af eetaarige Fugle, der er ved at faa den voksne Dragt for første Gang, men som endnu ikke har fældet de længste Svingfjer af Ungedragten.

Da der hverken i Lehn Schiølers eller Zool. Museums Samlinger findes Eksemplarer fra Maanederne November, December, Januar, Februar og Marts, kan det ikke af det foreliggende Materiale nøjagtigt fastslaas, hvornaar den første voksne Dragt begynder at bryde frem, men Sandsynligheden taler for, at dette sker paa omtrent samme Tid som hos de andre Falkearter, i ethvert Tilfælde viser nogle, omkring eet Aar gamle, Eksemplarer fra Maanederne Juni, Juli og August, at Fældningen da er paa samme Stadium som f. Eks. hos Taarnfalken, Falco tinnunculus tinnunculus; det vil saaledes med Sikkerhed kunne siges, at Fuglen, naar den er eet Aar gammel, er i stærk Fældning til første voksen Dragt. En Han, skudt 5. Juni 1920 ved Baggesvogn ved Sindal, har saaledes faaet mange af de nye Fjer paa baade Bryst og Ryg; særlig tydeligt viser Fældningen sig dog paa Over- og Undergump, hvor der saa at sige er lige mange nye som ungdommelige Fjer. En Han, skudt 25. Juli 1906 ved Bøtø, Falster, er noget længere fremme med Fældningen; den har saaledes faaet helt skiferblaa Ryg og rustrød Undergump. Først hen i August Maaned har de unge Hanner fældet alle Fjerene paa Hoved, Ryg og Underside, saaledes at der af den ungdommelige Dragt kun endnu findes Haand- og Armsvingfjerene, Styrefjerene og de fleste af Dækfjerene paa Forvingen tilbage. En Han, skudt 20. August 1911 i Københavns Omegn, er saaledes i denne blandede Dragt; den viser tillige, at Fældningen af Svingfjerene begynder paa dette Tidspunkt, idet den har faaet tre nye Armsvingfjer og er ved at faa to nye Haandsvingfjer. Hvornaar Fældningen af disse Rester af den ungdommelige Dragt er helt tilendebragt kan ikke nøjere siges efter det foreliggende Materiale, men maa ligeledes formodes at være omkring samme Tidspunkt, som det f. Eks. er Tilfældet hos Taarnfalken, nemlig September—Oktober Maaned, naar Fuglen altsaa er ca. 15—16 Maaneder gammel, da de Stadier, der lader sig kontrollere, passer saa nøje. For Hunnens Vedkommende forløber Fældningen paa samme Maade som for Hannens, men synes som Regel at foregaa ca. en god Maanedstid senere.

Naar Fuglen det følgende Foraar atter ankommer her til Danmark og saaledes paa det nærmeste er to Aar gammel, er den i fuldt udfarvet voksen Dragt. *Gamle Hanner* (en saadan er afbildet paa Tavle LXXIII) ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er brunlig sort, hver Fjer med sort Skaft. Omkring Næbbet er Fjerene lysere gullighvide, ligeledes over Øjet, hvor de danner en ganske smal, lys Øjenbrynstribe. *Baghalsen* er kraftigere sort end Hovedets Overside, men med to store, ofte næsten sammenhængende, lyse, hvidgule eller gyldenbrune Pletter. Fjerene paa *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* er mørkt skiferfarvede, hver Fjer med sort Skaft og et brunt Anstrøg, særlig paa den skjulte Del af Fjeren. Paa *Hovedets Sider* findes en meget kraftig, lang, sort Skægstribe. Partierne foran og under det af en nøgen Hudring omgivne Øje samt Ørefjerene er glinsende sorte. *Struben, Forhalsen,* Partiet mellem Skægstriben og Ørefjerene samt mellem Ørefjerene og den sorte Baghals er mere eller mindre gulligt hvide, eftersom Fjerene er slidte. Fjerene paa *Forhalsen, Brystet, Bugen og Kropsiderne* er ligeledes gullighvide, men med brede, brunsorte Skaftstriber, der af og til paa Kroppens Sider kan have en saadan Form, at der dannes Tilløb til Tværstribning. *Undergumpens Fjer og Underhaledækfjerene* er rustrøde. Samme eller en endnu smukkere, kraftig, rustrød Farve har Fjerene paa Skinnebenene og den fjerklædte Del af Mellemfoden. *Haandsvingfjerene* er sortebrune med meget smalle, lyse Rande. Inderfanerne er forsynede med store, meget lyst rødlige eller brungule Tværpletter, der dog aldrig er sammenløbende ved Randen og kun yderst sjældent udviskede eller isprængt mørkebrune Stænk. *Armsvingfjerene* har samme eller lidt lysere, sortebrune Farve som Haandsvingfjerene, ligeledes med smalle, lyse Rande, der dog ofte er flødefarvede. *Undervingedækfjerene* har samme hvidgule Farve som Brystets Fjer, men med sortebrune Tværbaand,

der ofte er sammenhængende paa Fjerenes Midte, saaledes at der dannes store, lyse Randpletter. *Halens Styrefjer* er lidt lysere skifergraa end Ryggens Fjer, alle, undtagen de to midterste, med ca. 10—12 lyse, rødbrunlige eller graalige Tværbaand.

Nogen særlig stor Forskel i Fjerdragten hos toaarige og ældre Fugle kan ikke paavises. Dragten hos baade Hanner og Hunner bliver blot renere og smukkere i Farven, og de mørke Skaftstriber paa Undersidens Fjer bliver smallere med Alderen.

Den udfarvede Hun er som Regel lidt mere brunlig paa hele Oversiden end Hannen i samme Alder og har ofte lidt bredere, mørke Skaftstriber paa Brystets og Bugens Fjer, men disse Afvigelser er ikke paalidelige nok til at skelne mellem Kønnene, da 2-aarige Hanner, som altsaa for første Gang bærer voksen Dragt, vil kunne forveksles med 3-aarige eller ældre Hunner, der, som ovenfor bemærket, har opnaaet renere og klarere Farver og smallere Skaftstriber. Bedre skelnes Kønnene paa den rustrøde Undergumps Fjer, Underhaledækfjer og Skinnebensfjer, særlig disse sidste, „Bukserne“, har nemlig altid hos Hunner ret kraftige, sortebrune Skaftstriber paa de fleste af Fjerene, medens de hos Hanner er ensfarvet rustrøde; kun i ganske enkelte Tilfælde kan Rester af eller Tilløb til Skaftstriber træffes hos Hanner.

En udfarvet Hun, skudt ved Redested i Almindingen paa Bornholm den 13. Juni 1904, er afbildet paa Tavle LXXIII.

12 gamle Hunner i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger viser følgende Gennemsnitsmaal: Vinge 268,7 mm, Næb 14 mm og Mellemfod 34,8 mm, medens 7 gamle Hanner har de tilsvarende Maal: 251,3 mm, 13,1 mm og 33,6 mm. Heraf vil det ses, at Hunnen i Reglen er større end Hannen, men da de største Maal for Hanner, som det fremgaar af de efterfølgende Lister, overstiger de mindste Maal for Hunner, er Størrelsen ikke altid et paalideligt Skelnemærke mellem Kønnene, men vil dog sammenholdt med Forskellighederne i Fjerdragten som Regel kunne virke afgørende i Tvivlstilfælde.

Sammenlignes Maalene for gamle Fugle med de tilsvarende for unge Fugle, vil det ses, at Næb og Vinge bliver større med Alderen, hvorimod Mellemfoden synes ret uforandret.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Esrom 11/8 1901	286 mm	13,5 mm	36 mm
Gisselfeld 7/8 1911	275 „	14,5 „	—
Boller, Horsens 3/7 1916	274 „	14,5 „	36 „
Raunsholte ved Hvalsø 17/7 1895	272 „	14 „	—
Visborggaard, Randers 30/6 1916	270 „	15 „	35 „
Lindholm, August 1892	269 „	14 „	34 „
Stendal Plantage, Kjellerup 20/8 1917	267 „	15,5 „	35 „
Almindingen, Bornholm 13/6 1904	266 „	14 „	34 „
Helsingør Omegn 25/5 1915	265 „	13 „	34 „
Geel Skov, Holte 20/5 1879	265 „	13,5 „	—
Nyborg 15/6 1880	260 „	14 „	36 „
Holckenhavn 3/9 1919	255 „	13 „	33 „
12 gamle Hunner i Gennemsnit:	268,7 mm	14 mm	34,8 mm
Største Maal:	286 „	15,5 „	36 „
Mindste „ :	255 „	13 „	33 „
Gamle Hanner			
Bøtø, Falster 2/6 1901	257 mm	13 mm	34 mm
Eilby, Fyen 1/6 1902	253 „	13 „	35 „
Ravnebjerg, Tranekjær, Juni 1900	252 „	13 „	34 „
Faxe Omegn 19/8 1921	252 „	14 „	33 „
Almindingen, Bornholm 3/8 1902	250 „	12 „	33 „
Helsinge 20/6 1912	248 „	13,5 „	33,5 „
Rudeskov, Holte 11/7 1895	247 „	13 „	33 „
7 gamle Hanner i Gennemsnit:	251,3 mm	13,1 mm	33,6 mm
Største Maal:	257 „	14 „	35 „
Mindste „ :	247 „	12 „	33 „

Iris mørkebrun; den nøgne Ring omkring Øjet er gul hos udfarvede Fugle, blaa hos unge Fugle. Næbbet blaaligt hornfarvet, mørkest i Spidsen. Vokshuden gul hos udfarvede Fugle, blaa hos unge Fugle. Vingerne meget lange og spidse, 2den Haandsvingfjer længst, ca. 1 cm længere end 1ste; 1ste ca. $^1/_4$—1 cm længere end 3die, i enkelte Tilfælde lige lange; de inderste, længste Armsvingfjer gerne ca. 11—12 cm kortere end Vingespidsen, naar Vingen er foldet sammen. 1ste Haandsvingfjer har en meget kraftig Indskæring paa Inderfanen; 2den har en udflydende Indskæring paa Yderfanen. Halen, der gerne er ca. 14—15,5 cm lang, er lige afskaaret med Undtagelse af de to midterste Styrefjer, som oftest er ca. $^1/_2$—$^3/_4$ cm længere end de øvrige. Fødderne er gule hos udfarvede Fugle, grønlige hos unge Fugle. Kløerne sorte. Mellemfoden er fjerklædt omtrent i sin halve Længde paa Forsiden, nøgen paa Bagsiden. Forsiden beklædt med sekskantede Skæl, nederst ved Tæerne med nogle smaa Tværskinner. Tæerne ret lange og kraftige, 2den kortere end 4de, 3die uden Klo saa lang som Mellemfoden.

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
4 unge Hunner				
Kompedal Plantage $^{12}/_8$ 1917	—	23 mm	—	25 mm
Gjerrild $^{10}/_8$ 1921	45 mm	24 „	30 mm	28 „
Gjerrild $^{21}/_8$ 1920	47 „	23 „	—	—
Boller $^{29}/_8$ 1915	46 „	23 „	30 „	—
Gennemsnit:	46 mm	23,3 mm	30 mm	26,5 mm
4 gamle Hunner				
Gisselfeld $^7/_8$ 1911	47 mm	24 mm	30 mm	26 mm
Helsingør Omegn $^{25}/_5$ 1915	46 „	24 „	31 „	27 „
Visborggaard $^{30}/_6$ 1916	45 „	24 „	—	—
Almindingen $^{13}/_6$ 1904	44 „	23 „	32 „	—
Gennemsnit:	45,5 mm	23,8 mm	31 mm	26,5mm
2 eetaarige Hanner				
Katrinebjerg $^{20}/_8$ 1911	45 mm	22 mm	28 mm	27 mm
Bøtø, Falster $^{25}/_7$ 1906	43 „	22 „	29 „	26 „
Gennemsnit:	44 mm	22 mm	28,5 mm	25,5 mm
2 gamle Hanner				
Faxe Omegn $^{19}/_8$ 1921	46 mm	22 mm	31 mm	25,5 mm
Rudeskov, Holte $^{11}/_7$ 1895	45 „	21,5 „	31 „	—
Gennemsnit:	45,5 mm	21,8 mm	31 mm	25,5 mm

Maalingernes Antal er desværre for ringe til at give et sikkert Indtryk af Størrelsesforholdet mellem unge og gamle Fugle; Hannernes Maal er kun lidet mindre end Hunnernes.

Følgende andre Racer findes, men ingen af dem er truffet her: *Falco subbuteo jugurtha* Hart. & Neum. NV.-Afrika, lidt større, lidt blegere paa Ryggen, smallere Striber. *Falco subbuteo centralasiae* (Buturl.) Kina, Turkestan, Assam, lidt blegere og lidt større. *Falco subbuteo jakutensis* (Buturl.) NØ.-Sibirien, mørkere, lidt større. *Falco subbuteo streichi* Hart. & Neum. S.-Kina, mindre, ellers lig den typiske. Ingen af Racerne er dog stærkt særprægede.

Lærkefalkens europæiske Race, Falco subbuteo subbuteo L. [1], er udbredt fra Vest-Europa, med Skandinavien og Middelhavslandene som den nordligste og sydligste Del af Omraadet, ind gennem Rusland til Vest-Asien og maaske til Altai. Den skal aftage i Antal østefter. Trækket fører den til Afrika og det nordvestlige Indien.

Paa de *britiske Øer* findes den, selv om faatallig, ynglende ret regelmæssigt i den sydlige Del af England, kun tilfældigt i de indre Dele af Landet og rent exceptionelt i de nordlige Provinser. I Skotland er den kun iagttaget ynglende 1 Gang (1887), men kan dog paa Strejf naa til Fair Isle og Shetlandsøerne. I Wales og Irland blot tilfældigt; i Irland er den saaledes kun iagttaget ti Gange,

[1]) Navnet er uheldigt valgt, da der mellem Musevaage (Buteo) og Lærkefalk hverken i Udseende eller Levevis findes nogen Lighed.



Lærkefalk, Falco subbuteo subbuteo L.

Ung Hun, ♀ juv. 12/8 1917. Kompedal Plantage.
Ungfuglens Dragt. Ca. 6 Uger gl.

Gammel Han, ♂ ad. 1/6 1902. Eilby, Jullerup, Fyen.
Vist mindst ca. 23 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 13/6 1904. Almindingen, Bornholm.
Ved Redested. Vist ca. 24 Mdr. gl.



navnlig i den sydøstlige Del af Landet og især i Maj-Juni (Practical Handbook of Brit. Birds; Ussher and Warren).

I *Norge* menes Lærkefalken at yngle sporadisk i Landets sydøstligste Del, Syd for Dovre; men dens Rede vides ikke med Sikkerhed paavist efter ca. 1870, og nedlagte Eksemplarer er meget sjældne. Den menes tidligere at have været noget talrigere. Paa Vestlandet synes den uhyre sjælden; Collett (ved Ø. Olsen) nævner to Eksemplarer fra Jæderen (det ene fra September 1869) og eet fra Stavanger-egnen ($^{8}/_{5}$ 1900); et Eksemplar (en gammel Han) blev skudt paa Vestlandet saa tidligt paa Aaret som $^{5}/_{4}$ 1900 (Schaanning, Stavanger, *in litt.*).

I *Sverige,* hvor den især mod Vest er aftaget stærkt i Antal, har den været ret almindelig fra Skaane til Uppland og Värmland. Nordpaa bliver den meget sparsom i sin Forekomst, men angives dog fra spredte Findesteder langt mod Nord, f. Eks. Piteå og endogsaa saa langt mod Nord som Pajala (Jägerskiöld och Kolthoff).

I *Finland* forekommer den ret almindelig mod Nord til 65°, ogsaa i den skovklædte Skærgaard; længere mod Nord nævnes den som ynglende i Pudasjärvi, Kuusamo, Suomussalmi, Kemi, Kittilä og Sodankylä (Hortling, 1929).

Syd for Danmark findes den udbredt overalt, men ikke talrigt og er overalt aftaget, saaledes at man i Nord-Tyskland nu har fredet den.

I *Danmark* er Lærkefalken vel endnu en ikke helt sjælden Ynglefugl, men den er dog tydeligt aftaget paa flere af de Lokaliteter, hvor den tidligere kunde betegnes som en almindelig Ynglefugl; dog anses den aabenbart for at være sjældnere, end den virkelig er. Denne smukke, lille Falk nyder mere ubevidst Beskyttelse end de fleste af vore andre smaa Rovfugle, idet dens sene Ankomst og dens Æglægning, efter at Skovens Træer er fuldt udsprungne, gør den mindre udsat for Efterstræbelser. Kjærbølling anfører den som temmelig almindelig her i Danmark og angiver, at han hyppigt fandt dens Rede i høje Ege i Udkanten af bakkede Smaaskove. Af J. C. H. Fischers Udtalelser ser man da ogsaa, at Lærkefalken i de af ham omtalte Egne ikke har været ualmindelig, men aabenbart vekslende i Antal gennem Aarene. Det maa dog bemærkes, at ligesom om den sent ankommende Hvepsevaage er der relativt faa direkte Oplysninger om denne Falks Rugepladser her i Landet; f. Eks. nævner J. D. Christiansen den ikke fra Viborgegnen; P. Herschend omtaler den ikke fra Horsens-Aarhus-Egnen o. s. v. Weis kunde i nyere Tid paavise dens Indvandring i Jyllands Plantager, hvor han f. Eks. i Stendalgaards Plantager i Juli 1917 traf fire ynglende Par, og i nyeste Tid er der nogle Angivelser om ynglende Par ogsaa i Øst-Jyllands Skove. Fra Fyen kendes meget lidt til denne Arts Optræden; C. Grill fandt den i Nord-Fyen kun ynglende et Par Gange; men den fandtes dog endnu ynglende her i Begyndelsen af Aarhundredet (Th. Grill). Flest Ynglepladser er som for saa mange Fugle angivet fra Sjælland, og specielt Nord-Sjælland. Desværre kan man nu ikke mere som for godt halvtreds Aar siden nøjes med at gaa en Tur i Frederiksberg Have eller Kongens Enghave for at faa denne yndefulde lille Falk at se.

Et sikkert godt Indtryk af dens Hyppighed i Nord-Sjælland faar man af V. Weibülls Angivelser om, at han næsten altid fandt den paa de Lokaliteter, hvor man kunde vente den; saaledes traf han i Juni 1910 ikke mindre end 7 ynglende Par (D. O. F. T., V, 1910—11, Side 130), og i Brev meddeler Hr. Weilbüll, at han i 1908—17 har fundet den 15 Gange ynglende i Nord-Sjælland. C. Michaelsen angiver, at den i sidste Del af forrige Aarhundrede (efter 1870) kunde betegnes som Horns-Herreds almindeligste Rovfugl; den var da en sikker Beboer af denne Landsdels Smaaskove; nu er den dog aftaget stærkt her. Fra Syd-Sjælland kendes nogle Ynglelokaliteter; men den er dog her i vor Tid en faatallig, lokal Ynglefugl. Om dens Udbredelse nu og i tidligere Tid paa Lolland-Falster kender vi intet. Paa Bornholm traf Fischer i 1862 to Par med Rede i høje Graner i Almindingen, og i Begyndelsen af Aarhundredet fandtes den i hvert Fald her endnu (L. Jensen-Tusch).

Lærkefalken hører til vore mest *typiske Trækfugle,* som helt forlader Landet, ja selv Europa, for at tilbringe Vinteren i Afrika, hvor den er at træffe endogsaa saa langt mod Syd, som denne Verdensdel rækker, Kap-Kolonien, Natal, Rhodesia m. v. (W. L. Sclater). Angivelser om, at den er set her i Landet om Vinteren [1] har intet Holdepunkt i de faktiske Forhold, idet Arten, naar muligvis undtages f. Eks. en enkelt Paavisning af den i Makedonien, næppe er truffet i Europa midtvinters (se E. Stese-

[1]) D. O. F. T., IV, 1909—10, Side 7, angiver Arten skudt $^{19}/_{2}$ 1885 (Stevns, H. Arctander); desværre har denne Angivelse ikke kunnet undersøges nærmere.

mann, Ornith. Monatsber., 34, 1926, Side 52). Lærkefalken forholder sig med Hensyn til Trækkets Udstrækning til Dels som Rødfodfalken og som Hvepsevaagen.

Naar Lærkefalken angives at komme til den skandinaviske Halvø i Begyndelsen eller Midten af Maj, kan dette næppe gælde for Hovedmængden af de ankommende Fugle eller for Ankomsten i Almindelighed; overensstemmende med Trækket her i Danmark vilde dette ikke være, som det vil ses af det følgende. Til *Danmark* kommer Lærkefalken sent om Foraaret, i Almindelighed midt i Maj og lidt senere. Weis angiver, at han næppe nogen Sinde har set den eller faaet den skudt før ca. 20. Maj; hans Iagttagelser herom stammer dels fra Nord-Sjælland, dels fra Øst-Jylland og endelig fra Plantager paa den jydske Hede, hvor han, som nævnt, kunde paavise den som Ynglefugl. Enkelte tidligere Angivelser her fra Landet forekommer dog, saaledes $^{1}/_{5}$ 1827, da H. B. Melchior iagttog Fuglene ved Redested; da Melchior iflg. andre Notitser var godt kendt med Arten, er Iagttagelsen sikkert rigtig. Paa Zoologisk Museum findes en Hun skudt $^{5}/_{5}$ 1867 (Vallø) og en gammel Han skudt $^{10}/_{5}$ 1880 (Jægersborg Hegn), men Flertallet af Fugle kommer dog senere. O. Winge iagttog den $^{6}/_{5}$ 1885 ved København. Efter Midten af April angiver Fischer at have iagttaget Fuglene i Frederiksberg Have (se nedenfor). Ganske enkelte andre Iagttagelser over Lærkefalkens Optræden i April Maaned foreligger, men da det i disse Tilfælde kun, ligesom i de sidstnævnte Tilfælde, drejer sig om Fugle, der er set, maa man selvfølgelig være meget varsom med at lægge for stor Vægt paa dem, da Forveksling med Dværgfalk ikke kan udelukkes. Sikkert er det, at vi ikke har kunnet faa Oplysninger om Lærkefalke skudt i April Maaned her i Landet (om Norge, se Side 319). Fra England haves en overordentlig tidlig Angivelse for dens Ankomst, nemlig 3. Marts (1866). Fra Holland, hvortil Ynglefuglene almindeligvis først ankommer sidst i April og i Maj, haves ligeledes en enkelt meget tidlig Ankomstdag, $^{4}/_{3}$ 1900; heraf ses, at tidlig Ankomst om Foraaret altsaa *kan* finde Sted paa nordlige Breddegrader.

Allerede omkring Midten af August viser der sig Trækbevægelser af Lærkefalkene her i Landet, og i Almindelighed kan man sige, at Borttrækket hovedsagelig finder Sted mellem ca. 20. August og 20. September; muligvis er en Del af de Lærkefalke, som ses her i Landet hen i September, nordiske Fugle, medens vore egne allerede i Begyndelsen af September er gaaet sydpaa. Enkelte *kan*, men sjældent, træffes her i Landet i Begyndelsen af Oktober; de sidste, hvorom vi har Oplysninger, er skudt 8. og 9. Oktober (henholdsvis 1924 i Almindingen (en ung Hun) og 1899 i Kjærehave ved Ringsted). I England er den en enkelt Gang iagttaget saa sent som i November.

Ringmærkningsresultater af denne Art vilde være meget interessante, men endnu foreligger der kun meget faa. En enkelt, der blev mærket i Chemnitz (Sachsen) viser Vejen mod Afrika, idet den blev rapporteret fra Modena i Italien. Her i Landet er nogle faa Stykker mærket af P. Skovgaard, men noget Resultat er ikke opnaaet endnu.

I Danmark ser man mest til Lærkefalken den første Tid efter dens Ankomst om Foraaret, og naar Ungerne er udruget, samt endelig naar Familierne før Afrejsen mod Syd spredes mere ud over Landet; i Juni Maaned, Æglægnings- og Rugetiden, bemærkes den derimod betydeligt mindre, selv paa Ynglepladsen.

Lærkefalken er ret let kendelig paa sine lange, smalle Vinger, der naar til eller ud over Halespidsen; dens Farvetegning med den mørke Overside og lyse, tydeligt mørkt længdestribede Underside, den sorte „Skægstribe“ og de gamle Fugles rustrøde „Bukser“ gør den let kendelig paa kortere Afstand. Dens Flugtbillede med de lange, smalle Vinger og korte Hale kan minde ikke lidt om Mursejlerens, men Bevægelsen og Bøjningen af Vingerne er dog tydeligt forskellig fra denne Fugls, ligesom Vinklen i Haandledet er spidsere end hos Mursejleren. Forveksling med den mindre Dværgfalk og paa Afstand med Vandrefalken synes ikke at være ualmindelig. Med Taarnfalken forveksles den vanskelig, dels paa Grund af dens korte Hale og dels, fordi den ikke hænger flaksende i Luften som Taarnfalken; desuden er dens Vingeslag langt hurtigere. Lærkefalkens Vingefang er omkring 75—80 cm, og det ligger saaledes lidt over de øvrige tre Smaafalkes Vingefang, men svarer omtrent til Spurvehøgehunnens Vingefang. Hannens Vægt angives af Engelmann at være 170—210 gr, Hunnens 220—260 gr; en ung Han i nærværende Materiale vejede 146 gr, en eetaarig Han 205 gr og en gammel Hun 276 gr. Hortling angiver endogsaa Vægten af en Hun fra Finland til 342 gr.

Naar Lærkefalken jager i aabent Terrain, slaar den sig ofte ned paa en Sten, en Jordknold eller lignende for at hvile eller for at spejde efter et nyt Bytte. Den anses nok for en udpræget Skovfugl, men

ynder dog Udkanten af eller aabne Strækninger i Skovene, meget ofte Smaaskove, og driver en stor Del af sin Jagt udenfor Skovene, bl. a. paa sit Favoritemne blandt Fuglene, Lærken. Under dens Søgen efter Bytte har den en sjælden Evne til ubemærket at benytte sig af enhver Dækning; men ogsaa den aabenlyse Jagt højt oppe i Lufthavet forstaar denne lille Jæger til Fuldkommenhed. Det er vanskeligt at sige, hvilken af de to Falke, Vandre- eller Lærkefalken, man skal anse for den mest fuldendte Flyver; begge staar i Spidsen for vor Klodes dygtigste Flyvere. Vandrefalken har større Kraft og Fart i Slaget, medens Lærkefalken er imponerende i sine hastige Drejninger og Kast op og ned; dens Hvirvlen rundt et Hundrede Meter oppe i Luften med Svaler, Stære el. l. er et overordentligt fængslende Skuespil, og er det begge Magerne, der jager i Forstaaelse med hinanden, skal Jagten herved vinde i Spænding for Iagttageren og i ringe Chance for et heldigt Resultat for den jagede Fugl. Fejlslag er det hyppigt at se, oftest selvfølgelig blandt de unge Fugle; er det Svaler eller Mursejlere, Lærkefalken jager, da er den ved Ydergrænsen af sine Præstationer som Flyver, og det er aabenbart rent individuelt, hvorledes Udbyttet bliver for de forskellige Lærkefalke under denne Jagt.

Lærkefalkens Advarselsskrig er et hastigt og skarpt kik-kik-kik eller grik-grik-grik; de gamle Fugles Skrig kan under forskellige Forhold variere en Del, og det kan bemærkes, at forskellige Forfattere bogstaverer dens Skrig paa særdeles forskellig Maade.

Lærkefalken ynder *Ynglepladser,* hvor f. Eks. høje, slanke Bøge eller andre Træer staar spredt over en tæt Underskov, saaledes at den har god Udsigt over sit Jagtterrain, aabne Pladser i bakket Skovterrain, Engdrag, aabent Land eller Kyst. Undertiden træffes den i ganske smaa, lyse Skove, i Parker eller selv i spredte, enligtstaaende Træer[1]. I de jydske Plantager ynder den ligeledes aabne Partier mellem spredte, større Graner eller Fyrre eller i hvert Fald Udkanten af Plantningerne. I Løvskove er Reden meget vanskelig at finde, da Lærkefalken, som nævnt, først indfinder sig ved Redestedet, naar Træerne er fuldløvede; dette er en virksom Beskyttelse for den imod Efterstræbelser. Man finder lettest Reden ved tidligt paa Aaret at mærke sig gamle Kragereder i Træer, som vilde kunne passe Lærkefalken, og da i Juni undersøge alle disse Reder.

Reden, der oftest ligger 10—20 Meter oppe, bygges ikke af Lærkefalken selv; som andre Falke anvender den gamle Reder af større Fugle som Krage, Musevaage, Hejre, Skade, Raage o. s. v. og tillige af Egern til Anbringelse af sine Æg; kræsen i sit Valg er den ikke. Nogen egentlig Redebygning udfører den ligesom andre Falke ikke. Undertiden hænger spredte, fældede Fjer af Lærkefalken fast paa Redens Kviste, men dette er tilfældigt, og Fjerene bruges ikke som Redemateriale. Lærkefalkens sene Æglægningstid gør det ikke vanskeligt for den at finde en passende, gammel Rede, som den kan benytte; ofte er det iagttaget, at den af Lærkefalken benyttede Rede tidligere paa Aaret har været Hjem for et Kuld Krageunger.

For denne sent ankommende lille Falk finder *Æglægningen* selvfølgelig først Sted ret langt hen paa Forsommeren. De fleste Kuld findes her i Danmark i første Halvdel af Juni Maaned; af 18, antagelig fuldlagte, Kuld, hvorom vi har Oplysninger, er 11 fra 2.—15. Juni, 6 fra 18.—28. Juni og eet fra 1. Juli. Der findes dog et Par Angivelser om, at Æg er fundet i Maj, og helt usandsynligt er dette selvfølgelig ikke, naar Hensyn tages til, at Arten *kan* vise sig først i Maj eller tidligere. A. H. Faber (1898) anfører saaledes, at Th. Jørgensen fandt Lærkefalkens Rede med 3 Æg i Bygholm Skov ved Horsens $^{16}/_{5}$ 1892, og C. Michaelsen meddeler at have fundet Reden med 4 Æg $^{14}/_{5}$ 1885 paa Tjørnebakkerne ved Selsø; endelig angives et Kuld paa 2 Æg at være fundet $^{21}/_{5}$ 1876 i en Skaderede i Kongens Enghave ved København (A. H. Faber, ved Collin 1888). Det kan bemærkes, at Fugle undersøgt sidst i Juni oftest har lagt alle deres Æg, og Æglederen er da ved at træde i Hvile igen; en Fugl skudt 13. Juni havde derimod Æg af Størrelse som Valnødder ved at træde ud i Æglederen. Tages Æggene fra Lærkefalken, kan den ret snart igen have fuldlagte Kuld, saafremt de første ikke var stærkt rugede. Et første Kuld, borttaget 17. Juni, var allerede den 4. Juli erstattet af et nyt Kuld, ligeledes paa 3 Æg, men i en ny, nærliggende Rede (British Birds, XI, 1917, Side 50; Meares). Æggene angives i Norge at blive lagt i den 3. Uge af Juni, i Sverige omkring 15.—20. Juni; i England er Tiden oftest den 2. Uge af Juni, dog ogsaa senere.

Æggene er ovale og ligner Taarnfalkens Æg meget, i visse Tilfælde indtil Forveksling; de er dog gennemgaaende svagt større; danske Æg har næsten altid et relativt større Breddemaal end tilsva-

[1]) Dette sidste kendes saaledes fra England.

rende Taarnfalkeæg. Farvetegningen minder om visse Former af Taarnfalkens Æg, men dog i Karakteren mere om Dværgfalkens. Paa gulhvid Bund er Ægget mere eller mindre (oftest mindre) stærkt prikket med smaa, brungule, rødbrune eller mere rødlige Prikker, som dækker Skallen tæt; større sammenhængende Pletter er sjældnere; Farvetegningen kan være noget samlet om een af Polerne. Æggene er gennemgaaende ret blege i Sammenligning med f. Eks. den almindeligste Type af Dværgfalkens og Taarnfalkens Æg. Æggene kan variere en Del; af de undersøgte Kuld var saaledes eet meget mørkt, tætprikket, et andet lyst, fint smaaprikket med større, spredte Pletter, et tredie meget lyst med smaa, gulbrune Pletter o. s. v. Ægget skal i visse, sjældne Tilfælde kunne være næsten blodrødt. Set i gennemfaldende Lys er Skallen indvendig gullig.

Antallet af Æg i Lærkefalkens Rede skal kunne variere fra 2—5, men 4 og særlig 5 skal være yderst sjældne. Af 33 Kuld her fra Danmark og Flensborgs Omegn, hvorom vi har Oplysninger, var der 2 Æg i 5, 3 Æg i 26 og 4 i 2 Tilfælde (af disse sidste var det ene Kuld Æg fra Flensborgs Omegn ($^{12}/_{6}$ 1894), det andet et Kuld Unger fra Haurdal ved Kjellerup ($^{7}/_{7}$ 1907); begge findes nu paa Zoologisk Museum). 3 Æg er altsaa det absolut almindeligste her i Landet. Det skal tilføjes, at der her fra Landet er angivet et Kuld paa 5, nemlig fra $^{8}/_{6}$ 1901, Horns-Herred (C. Michaelsen). Fra de britiske Øer angives ligeledes 3 som det normale, undertiden kun 2; men 4 findes dog ogsaa noteret der i eet Kuld af ca. 30 (British Birds, XV, 1921, Side 63).

49 *danske* Æg af Lærkefalken viser følgende Størrelse:

Gennemsnit:	41,4×32,7 mm
Største:	46,0×34,0 og 45,0×35,0 mm
Mindste:	37,0×30,0 mm

Gennemsnitsmaal af 50 Æg fra England er nøjagtig det samme (Pract. Handbook of Brit. Birds). Gennemsnitsvægten af Ægget er ca. 1,77 gr. Æggets Vægt er 22—26 gr fyldt, og Dunungen vejer 15—18 gr ved Fødslen (Engelmann; Heinroth).

Incubationstiden er, som hos andre Falke, ca. 28 Dage, men flere Iagttagelser herover end de foreliggende er endnu ønskelige. Det er særlig Hunnen, der ruger, men Hannen kan dog tage Del deri.

Dunungen er hvid og ligner Taarnfalkens Unge. Efter en Uges Forløb begynder den anden Dundragts Dun at vise sig, og man lægger nu Mærke til, at Tæerne er lange, hvilket er karakteristisk for Lærkefalken i Modsætning til Taarnfalken. Godt 14 Dage gammel kan Ungen staa, og 3 Uger gammel stikker Sving- og Halefjer langt ud af Dundragten; i 4. Leveuge vokser Svingfjerene ca. 6 mm daglig, Halefjerene ca. $3\frac{1}{2}$ mm daglig; i den 5. Leveuge falder Dunene efterhaanden af Fjerspidserne; og ca. 5 Uger gammel eller lidt før kan Ungen flyve helt godt. Heinroth anfører endvidere følgende Vækst under Udviklingen: Ungen (en Hun) vejede nyfødt 17 gr, 7. Dag 71 gr, 14. Dag 155 gr, 21. Dag 212 gr, 28. Dag 230 gr, 35. Dag 230 gr, 49. Dag 220 gr. I Fangenskab er Lærkefalken rolig og ikke frygtsom, kun i Træktiden bliver den som andre typiske Trækfugle grebet af Uro.

De gamle Fugles Opførsel under Rugningen kan være individuelt meget forskellig; nogle forlader Reden ganske stille, næsten uden et Skrig, andre, vel de fleste, skriger heftigt om Reden og slaar endogsaa undertiden hidsigt ned mod Fredsforstyrreren. Mest urolige synes Fuglene at være, hvis Æggene er stærkt rugede, eller hvis der er Unger i Reden; men ogsaa længe før Æggene er lagt, taaler Lærkefalkene tidt ingen Forstyrrelse paa deres udvalgte Territorium. Større Fugle, som tilfældigt kommer nær Reden, jages med Hidsighed bort af de gamle Fugle, dog kan f. Eks. Skovduer findes ynglende i umiddelbar Nærhed af Falkenes Rede, endogsaa i samme Træ. Fuglen, der er jaget af Reden, kan ofte vende ganske stille og ubemærket tilbage til den, selv om Iagttageren synes at have holdt nøje Udkig efter den; Træernes tætte Løv paa denne Aarstid gør dette muligt for den lille Falk. Lærkefalken forlader Reden ved at kaste sig noget nedad og derpaa stige; undertiden tumler den ud paa lignende Maade som Vandrefalken, styrter saa at sige næsten ned mod Jorden for derpaa i en Bue at hæve sig bort over Træerne; dette er dog vist kun Tilfældet, naar den skræmmes stærkt.

J. C. H. Fischer giver i sine forskellige Notitser om Fugleverdenen bl. a. en hel Række Iagttagelser over Lærkefalken, som han aabenbart med Forkærlighed har studeret. Saaledes fortæller han i „Nogle Iagttagelser over Danmarks Fugle, med særligt Hensyn til Vendsyssel“ i Naturhistorisk Tidsskrift 1862, Side 333, følgende om Lærkefalken, som „yngler hist og her og vistnok ikke saa ganske sjeldent i Vendsyssel. Jeg har dens Æg fra Rævdals Kjær og Havens Skov. Den indfinder sig omtrent midt i

Maj, og noget efter den Tid kan man iagttage Parret ved den udsete Yngleplads....... Den 31. Juli besøgte jeg igjen Reden og fandt i den to Unger, hvis forskjellige Størrelse tydelig nok viste, at de vare Han og Hun; den sidste er nemlig, som bekjendt, meget større end den første. Ungerne havde lige begyndt at faae Slagfjer. De er smukke i Duundragten: ovenpaa blaagraae, nedenunder hvidgule. Under de Gamles høie Skrig tog jeg Hunnen ud af Reden for at benytte den til min Samling, medens den samme ovennævnte Ledsager atter skjød feil til den ene af de Gamle, som derefter hurtigt forføiede sig bort. Omtrent otte Dage derefter besøgte jeg atter Reden, og forbavsedes nu over den Masse af Lærker, de Gamle havde opdynget i den. Lærkerne vare alle pillede og laae med Brystet iveiret; de fyldte Reden saa fuldstændigt, at Ungen kun tilnød fandt en Plads ved Kanten. En Tælling viste, at der var henved et halvt Hundrede, for største Delen aldeles urørte og tildeels stærkt forraadnede. De Gamle fløi høit over Reden, men da en Mand steg op til den, og Ungen begyndte at skrige, skjød Hannen med stor Hurtighed i en Bue ned ad Reden til og i en hastig Zigzagflugt tæt forbi Mandens Hoved. Denne Færd gjentog den mange Gange, og gav mig derved rig Leilighed til at beundre dens overordentlige Flyvefærdighed. Især tog det sig herligt ud, naar den, efter at være passeret forbi Reden, hævede sig næsten lodret iveiret til en anselig Høide, og derpaa vendte, for atter at kaste sig piilsnart ned imod Reden.“ I sine senere Notitser (ibid. 1869) skriver Fischer videre: „For at træffe den behøver man ikke at gaae længere bort fra Kjøbenhavn end til Frederiksberg Have; her har et Par ynglet i de sidste 5-6 Aar, i Regelen paa den lille Ø overfor Kilden; i 1868 maaskee tillige et Par i Søndermarken. Jeg har i Almindelighed iagttaget dem i Haven strax efter Midten af April....... Den vælger om Foraaret et af Havens Asketræer til Siddeplads; sin Rede har den i et Naaletræ. I Charlottenlund findes aarlig et til to Par; i Dyrehaven sees den ligeledes paa flere Steder, især i de høie Graner, dog ogsaa i andre Træer. Lidt Vest for Hellerup Station ligger en Lund med nogle høie Træer. Da jeg den 25de August 1866 vandrede der i Nærheden, hørte jeg Falkens Toner i nogen Afstand, vendte mig lidt overrasket og saae den derpaa ilende hid fra en Udflugt paa Marken. Dens Toner besvaredes fra Lunden, hvorfra i det samme tre Unger kom flyvende hen imod Faderen. Denne mødtes i Flugten, Bryst mod Bryst, med hver enkelt af Ungerne og har ganske vist madet dem paa denne Maade. Den Gamle vendte strax tilbage til Marken, og Ungerne til deres Siddeplads i Lunden...... Naar Lærkefalken om Foraaret kommer til Frederiksberg Have, hører man stadig i dens Nærhed Guulspurvens bekjendte fine klagende Tone, der er et sikkert Vidnesbyrd om, at en Rovfugl er i Nærheden, og man sporer en dermed sympathiserende Uro hos de andre Smaafugle. Men efterhaanden forstumme hine Toner, og Fuglelivet bevarer uforstyrret sit muntre Foraarspræg, selv om Falken flyver tæt forbi..... Aldrig har jeg seet den jage nogen af Havens Smaafugle; den synes at lade dem i fuldkommen Ro og udelukkende at søge sin Føde paa Marken.“

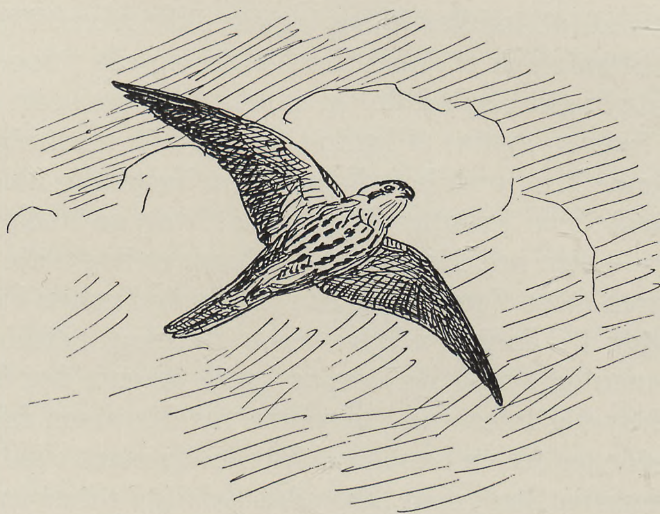
Kr. Barfod (1892) giver følgende Beskrivelse af et Besøg ved en Rede af denne smukke, lille Falk. „Ikke langt fra Vordingborg ligger en lille Skov (c. 50 Tdr. Land), der paa Grund af sin afsides Beliggenhed, sine mange Buske og tætte Plantninger er et Eldorado i ornithologisk Henseende. Da jeg $^1/_6$ 86 første Gang besøgte den, saa jeg i nogen Afstand fra den et Par mindre Rovfugle kredse over Trætoppene. Ved Hjælp af Kikkert blev jeg snart overbevist om, at det maatte være 2 Lærkefalke. Da jeg var kommen ind i Skoven, forsvandt de imidlertid, og jeg saa ikke mere til dem den Dag. $^9/_6$ gik jeg atter derud, og efter at have taget Plads paa et skjult Sted hørte jeg efter nogen Tids Forløb et Skrig, som kun kunde hidrøre fra nævnte Fugle. Jeg fik da ogsaa snart Øje paa den ene, der kredsende omkring en stor Bøg omtrent midt i Skoven syntes at holde skarpt Udkig med mig. Ad en Omvej nærmede jeg mig forsigtigt det paagjældende Træ (over hvis Top Falken bestandig holdt sig svævende), i det sikre Haab at faa Kig paa dens Rede, som jeg efter den Maade, hvorpaa Falken teede sig, havde Grund til at antage maatte findes der — men nej. Noget skuffet herover begyndte jeg med min Stok at banke paa Træets Stamme, og til min store Forundring saa jeg da den anden Falk smutte ud mellem 2 store Grene, der i c. 13 Alens Højde fra Jorden udgik i skraa Retning, parallelle med hinanden. Den fløj lodret ned langs med Stammen og svang sig derpaa op til Magen, der fra sit ophøjede Stade fulgte Begivenhedernes Gang med synlig Interesse. Desværre var Stammen fuldstændig grenløs lige op til det mistænkelige Sted, hvorfor jeg fra en Landsby i Nærheden maatte lade en Brandstige transportere derud. Opstigningen fandt derefter Sted, men ikke uden lydelig Protest fra Falkenes Side, der uafladelig sloge ned omkring mig, udstødende deres ejendommelige Skrig (et hurtigt paa hinanden følgende

hi-hi-hi!), ja, indlode sig endogsaa paa Korporligheder, idet de adskillige Gange baskede mig temmelig ublidt i Ansigtet og opnaaede ved de tildelte „Vinger“ at berøve mig den midlertidige Brug af Hat og Næseklemmer. Under disse Gjenvordigheder lykkedes det mig endelig at naa op til de omtalte Grene og i den Kløft, som disse dannede, at finde Reden, om man kan kalde den saaledes; den var nemlig yderst primitiv, idet dens Bund dannedes af selve Kløften uden andet Underlag end enkelte Olden og visne Blade samt de sørgelige Rester af en Bogfinkehan. Den indeholdt 3 smukt farvede Æg.“

Lærkefalkens *Føde* bestaar af Insekter og Smaafugle; allerede 1864 henledte Otto Herman Opmærksomheden paa, at Insekter for Lærkefalken udgjorde en meget stor Del, hvis ikke Størstedelen, af dens Føde. Det kan være interessant i denne Forbindelse at paapege, at H. B. Melchior i nogle efterladte Notitser fra 1820'erne har opnoteret Maveundersøgelser af 4 Individer, skudt her i Danmark i Maj-August, som alle hovedsagelig var fyldt med Insektrester, medens kun de 2 ogsaa havde Rester af en lille Spurvefugl i Maven. Dens Fangst af Insekter kræver en overordentlig Dygtighed som Flyver, men selv de hurtigste Guldsmede griber den let med Fangerne, hvorpaa Byttet føres til Næbbet og fortæres under Flugten; den snapper undertiden Insekter, som sidder paa Buskenes Blade i Solen, idet den stryger ganske tæt forbi og griber dem i Forbifarten. Insekter jages ofte af Lærkefalken i Skumringen, og de udgør for mange Hovedmængden af den til Reden bragte Føde. Johs. Ferdinand har samlet Oplysninger om Maveindholdet hos 7 Lærkefalke her fra Landet, skudt fra 17. August til 8. Oktober samt en enkelt skudt i Maj; i 6 af Falkene fandtes Insekter (Vandkalve, Skarnbasser, Guldsmede, Græshopper og Rester af ubestemmelige Insekter). I de 3 af de 7 Falke fandtes Smaafuglerester (Engpiber, Digesvale og en lille Spurvefugl).

Af Fødeemner kan iøvrigt foruden de ovennævnte og mange andre Insekter, ogsaa Sommerfugle, endvidere nævnes Flagermus, Smaafugle fra de mindste Mejser til Engpibere, samt Lærke, Sangdrossel, Solsort, Stær o. s. v. Selv Mursejlerne, især unge Fugle, har i Lærkefalken en Fjende, og dens Jagt paa disse, der er dens Lige i hurtig Flugt og uforudsete Sving og Drejninger, skal være et overordentligt interessant Skue. Af Svalerne undgaar Forstuesvalerne lettere end de to andre Svalearter Lærkefalkens Efterstræbelser; men unge Svaler af alle 3 Arter er den dog tributpligtige. Under Svalernes Flugt for Lærkefalken stiger de ofte i Flok himmelhøjt, og Falken ses da tidt Gang paa Gang slaa forgæves efter dem; som nævnt er Fejlslag hyppigst blandt de unge Fugle. Dens Jagt paa Smaafugle finder vel nok i størst Udstrækning Sted i Maanederne August-September. Undertiden kan ogsaa denne lille Falk med ejendommelig Dumdristighed optræde midt inde i Byen; saaledes iagttog Prof. O. G. Petersen $^{8}/_{10}$ 1875 en Lærkefalk i Botanisk Have, hvor den paa et Par Skridts Afstand roligt lod Iagttageren se paa, at den fortærede sit Bytte (D. O. F. T., III, 1908-09, Side 130).

Lærkefalkens Skade jagtmæssigt set er praktisk talt lig Nul, og nogen Begrundelse for dens Bortskyden her i Landet i Anledning af de Smaafugle, den tager, foreligger slet ikke; desværre har den maattet lide meget under Forfølgelse ligesom vore andre Smaafalke; men den er nu som alle disse helt fredet. Forhaabentlig vil dette medføre, at vi ad Aare atter har denne pragtfulde Flyver paa flere af dens nu forladte Ynglepladser.



DVÆRGFALK, Falco columbarius aesalon Tunstall.

Falco aesalon. Tunstall: Ornith. Brit. 1771, Side 1. — Falco regulus. Pallas: Reise d. versch. Prov. d. Russ. Reichs, II, 1773, Anhang Side 707. — Falco Lithofalco. Gmelin: Syst. Nat. 1788, Side 278. — Falco lithofalco Gmel. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 25. — Falco Lithofalco Gmel. Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna, I, 1858, Side 28. — Falco aesalon L. Skand. Fugle, 2. Udg. ved Collin, 1875—77, Side 38. — Falco aesalon Tunst. Naumann: Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 111. — Falco æsalon. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T. Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Falco columbarius regulus Pall. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1074. — Falco columbarius æsalon Tunstall. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 115. — Falco aesalon Tunst. Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 219. — Falco columbarius aesalon Tunst. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1921—22, Side 195. — Falco merillus (Gerini). Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 167. — Falco columbarius L. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 116. — Falco columbarius regulus Pallas. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 353. — Falco columbarius æsalon Tunstall. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 389.

Danske Navne: Dværgfalk, Stenfalk, Blaafalk, Lille Spurvehøg.
Svenske „ : Dvärgfalk, Stenfalk, Sparvhök.
Norske „ : Dvergfalk, Stenfalk.
Finske „ : Ampuhaukka.
Tyske „ : Zwergfalke, Zwerghabicht, Blaufalke, Steinfalke, Steinhabicht, Merlin, Schmerl, Schmierlein, Sprinz.
Hollandske „ : Schmelleken.
Engelske „ : Merlin, Stone-falcon.
Franske „ : Émerillon, Faucon émerillon.

Arts- og Racekendetegn: Lille Rovfugl; Vingelængden hos Hannen 193—202 mm, hos Hunnen 199—222 mm. Iris mørkebrun. *Hannens* Isse og Rygside blaagraa med sorte Skaftstriber; et tydeligt Nakkebaand rustrødt. Halen blaagraa med bredt, sort Baand foran den hvide Spids. Undersiden hvidlig flødefarvet med rustrødt Anstrøg og brunsorte Draabepletter. *Hunnens* Isse og Rygside graaligt mørkebrun med sorte Skaftstriber; rustrødlige Tværbaand og Spidser paa Rygsidens Fjer. Halen brunsort med graaligt lysebrune, smalle Tværbaand. Undersiden hvidlig med brunsorte Draabepletter.

Forekomst i Danmark: Viser sig regelmæssigt paa Gennemrejse Foraar og Efteraar, overvintrer ret almindeligt; yngler ikke her i Landet.
„ paa Færøerne: Her findes som ynglende en Mellemform mellem denne og den følgende islandske Race.
„ „ Island: Denne Race kendes ikke herfra, men Racen F. c. subaesalon Br. forekommer her.
„ i Grønland: Den sidstnævnte Race er paavist her som en tilfældig Gæst.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er som lille rent flødefarvet; efter Hartert (l. c.) bliver den, naar Fjerene begynder at skyde frem, lysegraa eller smudsigt brunliggraa paa *Oversiden,* medens den er hvidligere paa *Hovedet* og hele *Undersiden.* Næbbet (paa Skind) farvet som Dunene, flødefarvet.

Unge Hanner bærer efter Dunklædningen i ca. 10 Maaneder eller længere følgende Dragt (se Tavle LXXIV, øv. th.): *Forpanden* gullighvid med sorte Skaftlinier. *Issen* chocoladebrun med ret brede, skarpttegnede, sorte Skaftstriber; inderst langs den sorte Skaftstribe har Fjerene ofte et blaaligt Anstrøg. Den tydelige, gulbrunlighvide Øjenbrynstribe er nedadtil sortkantet. Det nøgne Øjefelt er, undtagen bagtil, sortkantet. Kinder og Ørefjer lyst gulbrune, bagtil rødbrunlige med sorte eller mørkebrune Skaftstriber. En mere eller mindre tydelig mørk Skaftstribe findes stedse. *Nakken, Baghalsen* og *Halsens Sider* meget lysere end Issen, idet Fjerene er hvidligt flødefarvede med svagere eller (navnlig bagtil) stærkere, rustbrunt Anstrøg og med store, trekantede, brunsorte Spidspletter; der

fremkommer herved et lyst Nakkebaand, som ofte staar i Forbindelse med Øjenbrynstriberne. *Forryggen*, *Skuldrene* og *Vingernes Overside* sortebrune, jævnligt med stærkere eller svagere blaagraaligt Anstrøg; hver Fjer med et Par udflydende, rustrødlige Tværbaand, der oftest dog kun er lidet synlige, brede, rustrødlige Fjerkanter og tydelige, smalle, sorte Skaftstriber. Det graablaalige Anstrøg og de sorte Skaftstriber træder som Regel tydeligst frem paa Vingedækfjerene, mindre paa Forryggen. *Bagryggen* og *Overgumpen* er lysere, næsten uden Tværbaand, nærmest askegraalige, med rustrøde Spidsbræmmer og skarpe, mørke Skaftlinier. *Overhaledækfjerene* med tydelige og fremtrædende flødefarvede Tværbaand og Spidser. *Hage* og *Strube* ensfarvede, flødefarvet hvide, nu og da med spredte, yderst tynde Skaftlinier. Hele *den øvrige Undersides* Grundfarve flødefarvet med gulbrunt Anstrøg, stærkest paa Forbrystet og paa „Bukserne". *Forbrystet* og *Brystet* med 2—2,5 mm brede, mørkebrune eller svagt rødligt mørkebrune Længdestriber, omtrent af samme Bredde i hele deres Længde og ofte liggende hovedsagelig paa den ene Fjerfane. *Bugen, Undergumpen* og *Underhaledækfjerene* kun med enkelte, meget smalle, mørke Skaftlinier. *Kropsidernes* største Fjer med oftest 3 sortebrune Tværbaand, der blot lader lyse, rundagtige Pletter tilbage af Grundfarven; paa lignende Maade er *Undervingedækfjerene* farvede og tegnede, dog har Vingernes Kant og Rand mere gulbrunlig Grundfarve. *Haandsvingfjerene* brunsorte, med Skafter af samme Farve, særlig de indre med hvidlige Spidsbræmmer, og alle Fjerene har rustrødlige, til Dels hvidlige, uregelmæssige Tværbaand, regelmæssigst paa de yderste Svingfjer, paa de indre derimod opløst i Pletter og ikke naaende helt ind til Skaftet; paa alle Haandsvingfjerene fortsætter Tværbaandene sig ud paa Yderfanerne som runde Pletter. *Halens Styrere* sortebrune med 5—7 regelmæssige, hvidligt gulbrune eller rødbrunlige Tværbaand og 5—7 mm brede hvide Fjerspidser; paa de mellemste Styrere er Tværbaandene nærmest Halens Basis ofte mere eller mindre urent askegraa.

Denne Dragt, der altsaa er Fuglenes første Fjerdragt, bærer de ved deres Ankomst til Danmark midt i August, og de træffes da i denne rene Ungfugledragt til lidt ind i Marts Maaned det følgende Aar, saaledes som en ung Han fra Vemmetofte, skudt $^{8}/_{3}$ 1916, viser det; paa dette Tidspunkt er Fjerdragten naturligvis noget afbleget og bræmfældet og ligesom mere graalig paa Rygsiden. I Maj Maaned træffer man de unge Hanner i Fjerskifte til følgende Dragt, med indblandede rent blaagraa Fjer paa Ryggen, oftest med helt omfældet Isse og Underside, men med Ungfuglens Vinge og Halefjer (se Figuren øverst i Midten paa Tavle LXXIV); først i Juni kan Individer endnu træffes (Torne Lapmark $^{1}/_{6}$ 1910) blot med en Del blaagraa Fjer paa Ryggen og en Del nye Fjer paa Forbrystet, men ellers endnu i 1ste Dragt. Fra Begyndelsen af September ser man de unge Hanner i deres fuldt udfældede smukke 2den Dragt, men endnu i Begyndelsen af Oktober, da Fuglen altsaa er ca. 16 Maaneder gammel, kan man undtagelsesvis træffe Individer, der endnu har enkelte store og smaa Vingedækfjer, hørende til 1ste Dragt, siddende i den ellers helt fornyede Fjerdragt.

Hannen i 2den Dragt er allerede helt udfarvet og voksen og har da følgende Udseende (se Tavle LXXIV—LXXV): *Panden* hvidlig flødefarvet med sorte Skaftstriber. *Issen* mørk blaagraa med sorte Skaftstriber. En smal Øjenbrynstribe er hvidlig med stærkere eller svagere rustrødt Anstrøg, nedadtil afgrænset af en smal, sort Stribe. Det nøgne, gule Øjefelt er kantet med en sort Stribe, blot manglende bag Øjet. Under Øjet en sort Plet, staaende i Forbindelse med en ret tydelig, mørkt rødbrun Skægstribe med ret brede, sorte Skaftstriber. *Ørefjerene* snavset flødefarvede, med sorte Skaftstriber, de bageste overvejende brunsorte. Et Baand om *Baghalsen* rustrødt med sorte Skaftpletter; disse Fjers Basaldele er hvidlige. *Hele Rygsiden samt Vingernes Overside* ensfarvet smukt blaaliggraa med tydelige, skarpttegnede, sorte Skaftstriber; *Forryggen* og de smaa *Vingedækfjer* mørkere blaagraa, *Bagryggen, Overgumpen* og *Overhaledækfjerene* lysere, nærmest blaaligt askegraa. *Hage, Strube* og *Forhals* renhvide eller renhvide med flødefarvet Anstrøg, enten ganske uden Skaftpletter eller, navnlig paa Forhalsen, med spredte, ganske smalle, fine, sorte Skaftlinier. *Den øvrige Underside* flødefarvet med stærkt, ofte meget stærkt, livligt rødbrunt Anstrøg, særlig paa Forbrystet, Kropsiderne og navnlig paa „*Bukserne*", der nærmest er rustrøde, hver Fjer med brunsort Skaftstribe, der paa Brystet er ret smal, indtil 2 mm, paa Bugen meget smallere, bagtil endende i en spydbladformet Plet; paa Kropsiderne og „Buksernes" Ydersider er de spydformede Pletter meget større; „*Buksernes" Inderside* uplettede. *Undergumpen* ligeledes uplettet. *Underhaledækfjerene* snavset gulliggraa med skarpttegnede, sorte Skaftlinier. *Haandsvingfjerene* brunsorte, de indre med smalle, hvidlige Spidsbræmmer; paa Inderfanernes bredere Del



Dværgfalk, Falco columbarius aesalon Tunst.

Gammel Han, ♂ ad. 18/4 1907. Kjerteminde. Udfarvet. Vist over 3 Aar gl.

Ung Han, ♂ juv. 19/5 1916. Boller. Ungfuglens Dragt til Dels erstattet af den voksne. Ca. 11 Mdr. gl.

Ung Han, ♂ juv. 7/10 1909. Brahetrolleborg. Ca. 3½ Md. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. 28/4 1917. Saltholm. Udfarvet; bred Ægleder. Mindst ca. 22½ Md. gl.

Ung Hun, ♀ juv. 9/9 1910. Amager. Ungfuglens Dragt, temmelig mørk. Ret Ægleder. Ca. 2½ Md. gl.







Dværgfalk, Falco columbarius aesalon Tunst.

Gammel Han, ♂ ad. 18/4 1907. Kjerteminde.
(Malet efter friskskudt Eksemplar).



let graavatrede (ikke rustbrunlige), hvide Tværbaand, der paa de indre Haandsvingfjer er mindre regelmæssige og ikke naar ind til de brunsorte Fjerskafter; 1ste Svingfjers Yderfane med en regelmæssig, hvidlig Kantbræmme, der delvis kan spores paa 2den Svingfjers ydre, smalle Del; Yderfanerne ellers uden Tværbaandspletter. *Armsvingfjerene* farvede som Ryggen; Inderfanerne med antydede lysere og mørkere Tværbaand. *Undervingedækfjerene* flødefarvede med brunsorte eller rustrødligt bræmmede, brunsorte Skaftstriber og Tværbaand. *Halens Styrefjer* blaagraa som Ryggen med sorte Skafter og gerne 4 ret smalle, sorte Tværbaand samt et ca. 3 cm bredt, sort Tværbaand lige over de hvide Fjerspidser; Inderfanerne er hvidligt vatrede, og Fjerenes hvide Spidser delt af en sort, spids Skaftplet, nedløbende fra det brede, sorte Tværbaand. Halestyrernes smalle, sorte Tværbaand kan være meget tydelige og regelmæssige over alle Styrerne, men oftest er de mere eller mindre utydelige og kan endog mangle helt. Sandsynligvis er Mangel af de smalle, sorte Haletværbaand et Tegn paa fremskreden Alder; de forsvinder først paa de mellemste Styrere og de øvrige Styreres Yderfaner.

42 Skind af Dværgfalke-Hanner fra Danmark og den skandinaviske Halvø har foreligget til Undersøgelse, deraf 25 unge Fugle i første Dragt samt 17 udfarvede Hanner; deres Maal findes anført nedenfor; som det ses, er der ingen nævneværdig Forskel i Vingelængden mellem Hanner i 1ste og i de senere Dragter, idet dette Maal viser sig at svinge mellem 193 mm og 202 mm.

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Vemmetofte $^{8}/_{3}$ 1916	202 mm	12 mm	39 mm
Herning $^{13}/_{10}$ 1917	201 „	11,5 „	34 „
Bøtø ved Gedser $^{18}/_{9}$ 1900	200 „	11 „	36 „
„ „ $^{17}/_{9}$ 1900	200 „	12 „	35 „
Boller $^{26}/_{9}$ 1916	199 „	—	—
Maglemose $^{9}/_{9}$ 1913	198 „	12 „	36 „
København $^{9}/_{12}$ 1904	198 „	12 „	36 „
Brahetrolleborg $^{7}/_{10}$ 1909	198 „	13 „	35 „
Hals $^{20}/_{9}$ 1919	197 „	11,5 „	37 „
Graadyb Fyrskib $^{19}/_{10}$ 1921	196 „	11 „	37 „
Bedsted $^{13}/_{5}$ 1922	196 „	13 „	35 „
Kjerteminde $^{10}/_{2}$ 1922	196 „	12 „	36 „
Gjorslev $^{25}/_{9}$ 1907	196 „	12 „	37 „
Bøtø ved Gedser $^{18}/_{9}$ 1899	195 „	13 „	38 „
Boller $^{19}/_{5}$ 1916	195 „	12 „	35 „
Halvrimmen $^{9}/_{10}$ 1920	195 „	12 „	37 „
Amager $^{16}/_{9}$ 1923	194 „	11,5 „	34 „
Torne Lapmark $^{6}/_{8}$ 1906	194 „	12 „	36 „
„ „ $^{1}/_{6}$ 1910	194 „	12 „	37 „
Vemmetofte $^{8}/_{12}$ 1914	194 „	12 „	—
Wedellsborg $^{10}/_{9}$ 1904	194 „	12 „	38 „
Frijsenborg $^{10}/_{9}$ 1904	194 „	12 „	38 „
„ $^{13}/_{8}$ 1915	194 „	12 „	35 „
Tømmerup Overdrev, Amager $^{18}/_{9}$ 1923	193 „	12 „	35 „
Nymindegab $^{20}/_{10}$ 1920	—	12 „	37 „
25 unge Hanner i Gennemsnit;	196,4 mm	12,0 mm	36,2 mm
Største Maal:	202 „	13 „	39 „
Mindste „ :	193 „	11 „	34 „

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Aulum $^{19}/_{4}$ 1907	202 mm	12 mm	38 mm
Kjerteminde $^{18}/_{4}$ 1907	202 „	12 „	37 „
Raageleje $^{2}/_{5}$ 1918	201 „	13 „	37 „
Gardvik $^{21}/_{5}$ 1921	200 „	13 „	36 „
Engelholm Marts 1912	199 „	14 „	37 „
Tostared $^{5}/_{10}$ 1920	198 „	12 „	38 „
Avedøre $^{4}/_{10}$ 1914	198 „	12 „	—
Lillebælt $^{1}/_{10}$ 1920	197 „	12 „	36 „
„ $^{5}/_{10}$ 1920	197 „	12 „	38 „
Lule Lapmark $^{2}/_{8}$ 1915	197 „	13 „	38 „
Katballegaard $^{28}/_{4}$ 1875	197 „	12 „	—
Øvre Pasvik $^{17}/_{6}$ 1904	196 „	12 „	36 „
Tostared $^{8}/_{10}$ 1921	196 „	13 „	38 „
Västergötland $^{7}/_{5}$ 1914	195 „	12 „	35 „
Frederikshavn, Vinter 1890	195 „	12 „	36 „
Lule Lappmark $^{17}/_{7}$ 1911	194 „	13 „	36,5 „
Kongens Enghave $^{11}/_{9}$ 1870	—	13 „	—
17 gamle Hanner i Gennemsnit:	197,8 mm	12,5 mm	36,9 mm
Største Maal:	202 „	14 „	38 „
Mindste „ :	194 „	12 „	35 „

Den unge Hun i sin første Fjerdragt ligner i høj Grad den unge Han, men kan altid skelnes paa sin betydeligere Størrelse. Næsten altid har dog de unge Hunner bredere, mere sammenflydende, mørke Længdestriber paa Brystet; tillige er de unge Hunner mindre graa paa Overgumpen, og endelig mangler de unge Hunner stedse den graa Farve paa de mellemste Halestyreres 2—3 inderste, lyse Tværbaand, idet disse altid er rent hvidligt gulbrune; endelig viser Halestyrernes lyse Tværbaand jævnlig Tendens til at blive smallere, uregelmæssigere og ufuldstændigere hos de unge Hunner, medens dette ikke ses hos de unge Hanner. I Løbet af 2den Levesommer fældes denne Dragt efterhaanden,

men synes dog jævnlig at bæres, naar Fuglen yngler første Gang. Om Efteraaret ses de da i deres 2den Dragt, der nok ligner første Fjerdragt en Del, men man kan dog som Regel skelne dem ved følgende (se Tavle LXXIV, nederst):

Den voksne Hun har paa sin *Isse* og *Rygside* langt stærkere askegraat eller blaagraat Anstrøg; ofte er denne sidste, mulig hos gamle Hunner, endog urent blaaligt askegraa med brede, varmt rustbrune Tværbaand, der træder tydeligere frem i Dagen; tillige har *Rygsiden* brede, fremtrædende, rustbrune Fjerkanter. Hele Rygsiden faar herved et meget mere broget Udseende end hos Hunnen i 1ste Dragt, tillige da de sorte Skaftstriber er bredere og tydeligere og træder skarpere frem paa den lysere, graaligere Grundfarve. *Overgumpen* mere askegraalig end i 1ste Dragt, og navnlig er *Halestyrernes* lyse Tværbaand, særlig paa de 2—3 mellemste Par, ikke rent lyst gulbrune, men derimod mere eller mindre urent gulligt graalige, jævnlig nærmest askegraa. *Undersidens* mørkt rødligbrune Længdepletter er i denne Dragt ikke lige brede i hele deres Længde, men derimod navnlig paa Brystet tydeligt draabeformede eller spydbladformede med sortagtige Skaftlinier, saaledes at den lyse, flødefarvet hvide Grundfarve bliver mere fremtrædende. Jævnlig træffer man Individer, hvis Pletter paa Undersiden er lysere, mere rødligbrune, og de brunsorte Skaftlinier træder derved tydeligere frem. Fraset disse nævnte Forhold er Ligheden i Farve og Tegning mellem Hunner i 1ste og 2den Dragt meget betydelig.

Til Undersøgelse har foreligget 51 Skind af Dværgfalke-Hunner, hvis Maal anføres nedenfor. Det fremgaar heraf, at Hunnernes Vingemaal svinger mellem 203 og 222 mm, men et usædvanligt lille Eksemplar maalte 199 mm. Praktisk talt kan man gennem Vingemaalet stedse skelne Hunnerne fra Hannerne, idet disses Vingemaal, som ovenfor nævnt, svingede mellem 193 og 202 mm.

Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Bjerringbro 17/9 1905 ad.[1]	222 mm	15 mm	39 mm
Kongelunden 22/11 1904 juv.	220 „	14 „	38 „
Bøtø, Falster 3/11 1899	220 „	15 „	38 „
Havndal 15/4 1912 ad.	220 „	14 „	38 „
Helsinge 27/10 1910 juv.	220 „	15 „	38 „
Amager 9/9 1910 juv.	220 „	13 „	38 „
Saltholm 24/9 1863	220 „	14 „	37 „
Grindsted 24/9 1918 ad.	219 „	13 „	38 „
Frijsenborg 3/9 1916 ad.	219 „	15 „	39 „
Bøtø, Falster 9/11 1901 juv.	219 „	13 „	38 „
Bøtø, Falster 11/9 1898 juv.	218 „	15 „	38 „
Saltholm 28/4 1917 ad.	218 „	14 „	40 „
Amager 11/12 1917 ad.	218 „	14 „	38 „
Jellinge 5/10 1918 ad.	217 „	14 „	38 „
Amager 10/10 1912 juv.	217 „	14,5 „	38 „
Boller 16/5 1917	216 „	14 „	—
Soderup Mose 16/7 1916	216 „	13 „	38 „
Roskilde Mark 31/10 1905	216 „	14 „	39 „
Lind ved Herning 29/9 1917	215 „	14 „	38 „
Nymindegab 30/9 1909 juv.	215 „	14,5 „	38,5 „
Amager 16/8 1928 ad.	215 „	15 „	—
ØvrePasvikFinmarken 11/8 1905	215 „	13,5 „	38 „
Bøtø, Falster 8/1 1901 juv.	215 „	—	38 „
Amager 2/9 1888 juv.	215 „	14 „	37 „
Västerbotten 19/5 1919 ad.	214 „	13 „	—
Kalvebodstr. 14/10 1918 juv.	214 „	13 „	38 „
Tømmerup Overdrev, Amager 1/8 1923	214 „	14 „	37 „
Nymindegab 21/9 1914 juv.	214 „	14 „	38 „
Amager 10/9 1914 juv.	213 „	13 „	36 „
Halland 10/8 1915 ad.	213 „	14 „	38 „
Bøtø, Falster 22/9 1897 juv.	213 mm	14 mm	38 mm
Saltbæk Vig 20/4 1917 ad.	212 „	13,5 „	37 „
Torne Lapmark 8/7 1906 ad.	212 „	13 „	38 „
Lynderupgaard ved Viborg 18/4 1898	212 „	14 „	36 „
Sundby Overdrev, Amager 17/9 1914 juv.	212 „	13 „	38 „
Amager 12/9 1897	212 „	13 „	36 „
Danmark, Septbr. 1894	211 „	13 „	40 „
Nymindegab 10/10 1913 juv.	210 „	13 „	39 „
Aalborg, Oktober 1862	210 „	13 „	—
Frijsenborg 15/5 1916 ad.	210 „	15 „	38 „
Eilby 8/3 1903	210 „	13 „	36 „
Gundsømagle 7/9 1913 juv.	210 „	13,5 „	37 „
Øvre Pasvik, Finmarken 28/5 1904 ad.	210 „	13 „	38 „
Emdrup ved København 29/9 1914 juv.	209 „	13 „	38 „
Abiskojaure, Torne Lapmark 26/7 1906	209 „	13 „	38 „
Amagers Vestkyst 8/10 1895	208 „	14 „	38 „
Amager 1/11 1918 juv.	207 „	12,5 „	36 „
Laimolatni, Torne Träsk 30/7 1909	206 „	15 „	38 „
Finland 4/9 1907 juv.	204 „	13,5 „	36 „
Nørre Nebel 7/10 1921 juv.	203 „	14 „	38 „
Bøtø, Falster 6/1 1902 juv.	199 „	14 „	38 „
51 gamle og unge Hunner i Gennemsnit:	213,6 mm	13,8 mm	37,8 mm
Største Maal:	222 „	15 „	40 „
Mindste „ :	199 „	12,5 „	36 „

1) ad. og juv. tilføjet ved de sikre Eksemplarer.

Iris mørkebrun; det nøgne Felt om Øjet gult, hos unge Fugle noget grønligt. Næbbet hornblaat med mørkere Spids; Undernæbbet gult ved Roden; Vokshuden gul, hos unge Fugle lidt grønlig. Fødderne gule med sorte Kløer, hos unge Fugle grøngule, i Overgangsaldrene smudsigt citrongule. Mellemfodens øverste Halvdel er befjeret paa Forsiden; Mellemfodens nøgne Del er paa Forsiden beklædt med store, paa Bagsiden med smaa Skæl; Forsiden har blot nederst ved Tæerne 3—4 Tværskinner. Tæerne ret lange og slanke, særlig Mellemtaaen, der med sin Klo er en Del længere end Mellemfoden; 2den Taa lidt kortere end 4de, der uden Klo naar til 3die Taas næstyderste Led. 1ste Svingfjer i Længde intermediær mellem 4de og 5te; 2den og 3die længst, 3die kun ca. 1 mm længere end 2den. 1ste og 2den Haandsvingfjer med dybt og skarpt Indsnit i Inderfanen, ca. 3—3,5 cm fra Fjerspidsen; blot 2den og 3die Haandsvingfjer har tydeligt Indsnit paa Yderfanen. Halen afrundet, de yderste Styrere ca. 1 cm kortere end de mellemste; Halens Længde hos Hannen 12—12,5 cm, hos Hunnen 13—13,5 cm.

Brystben og Bækken af Falco columbarius aesalon viser følgende Maal:

	Brystben			Bækken
5 unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Soderup Mose 16/7 1916	43 mm	21 mm	31 mm	—
Gundsømagle 7/9 1913	44 „	22 „	30 „	25 mm
Bøtø, Falster 11/9 1898	42 „	22 „	30 „	— „
Amager 9/9 1910	42 „	22 „	30 „	25 „
Nystad Omegn, Finland 4/9 1907	43 „	22 „	31 „	25 „
Gennemsnit:	42,8 mm	21,8 mm	30,4 mm	25 mm
Største Maal:	44 „	22 „	31 „	25 „
Mindste „ :	42 „	21 „	30 „	25 „
4 gamle Hunner				
Frijsenborg 15/5 1916	43 mm	22 mm	—	—
Bjerringbro 17/9 1905	43 „	22 „	31 mm	25 mm
Saltholm 28/4 1917	44 „	22 „	32 „	25 „
Frijsenborg 3/9 1916	45 „	21 „	32 „	25 „
Gennemsnit:	43,8 mm	21,8 mm	31,7 mm	25 mm
Største Maal:	45 „	22 „	32 „	25 „
Mindste „ :	43 „	21 „	31 „	25 „
4 unge Hanner				
Boller 19/5 1916	40 mm	21 mm	30 mm	23 mm
Brahetrolleborg 7/10 1909	39 „	19 „	27 „	22 „
Maglemose 9/9 1913	38 „	19 „	26 „	23 „
Vemmetofte 8/3 1916	41 „	21 „	30 „	23 „
Gennemsnit:	39,5 mm	20 mm	28,3 mm	22,8 mm
Største Maal:	41 „	21 „	30 „	23 „
Mindste „ :	38 „	19 „	26 „	22 „
1 gammel Han				
Kjerteminde 18/4 1907	39 mm	20 mm	28 mm	24 mm

Dværgfalken er udbredt baade i den gamle og i den nye Verdens nordlige Dele, hovedsagelig Nord for 40 ° n. Br. H. Kirke Swann opfører (l. c. Side 193) ni Racer tilhørende Formkredsen; til disse er senere blevet føjet endnu een. Af de ti Racer tilhører fire Nord-Amerika: *F. c. columbarius* L. i det østlige, *F. c. richardsoni* Ridgw. i det centrale, *F. c. suckleyi* Ridgw. i det nordvestlige samt *F. c. bendirei* Swann paa Vestkysten Syd for den foregaaende Race. I Eurasien forekommer *F. c. aesalon* Tunstall i Nord-Europa, Rusland og Vest-Sibirien, nær til denne slutter sig den islandske Dværgfalk, der som en mørkere Form i 1917 er udskilt som en særlig Race, *F. c. alfred-edmundi* Kleinschmidt, der dog som nærmere omtalt allerede er beskrevet af Brehm under Navnet *subaesalon;* i Gouvernementet Pskov findes efter Fediusin (1922) *F. c. alaunicus;* i Kaukasus og i Kirgisersteppeme træffes *F. c. christiani-ludovici* [1]) Kleinschmidt; ind gennem Asien, fra Turkestan til Kina, Japan og Ussuri-

[1]) som E. Hartert dog opfører under Navnet F. c. pallidus (Sushkin), idet han ikke opfatter Navnet som præoccuperet.

land findes Formen *F. c. insignis* (Clark); endelig forekommer i Altaibjergene og muligvis over større Strækninger af Øst-Asien *F. c. lymani* Bangs. Det maa dog bemærkes, at flere af de nævnte Racers Udbredelse er yderst mangelfuldt kendt.

Den europæiske Dværgfalk findes, men kun i ringe Antal, i *Irland* udbredt i Landets Bjergegne og tillige nogle Steder i Lavlandets Hede- og Mosestrækninger (R. Ussher and R. Warren, 1900). Den findes i *England* ynglende mange Steder i Wales, i de penninske Bjerge, i Yorkshire og Cheviot og desuden i *Skotland*. Den skal tidligere have ynglet ogsaa Syd for Bristol Kanalen (Exmoor, Somerset), men overalt paa de britiske Øer skal den nu være i Aftagen (Pract. Handbook of British Birds).

Paa den skandinaviske Halvø regner Sven Ekman i Djurvärldens Utbredningshistoria på Skandinaviska Halvön, 1922, Side 169, Arten til de typisk højboreale Fugle, som ogsaa er udbredt i de nedre Dele af det højboreale Omraade. Den bygger ikke Rede paa den skandinaviske Halvø ovenfor Trægrænsen, men er særlig talrig i hele Birkeskovsregionen og i den øvre Naaleskovsregion, og den er Skandinaviens almindeligste Rovfugl. I *Norge* findes den lige fra Varangerfjorden til Oslo-Egnen, men yngler dog mindre talrig paa Sør- og Vestlandet end i Landets øvrige Dele; i Lavlandet forekommer den normalt kun i Træktiden, men er dog fundet rugende i de fleste Kyststrækninger, f. Eks. paa Jæderen (H. Tho. L. Schaanning, 1916; R. Collett ved Ø. Olsen, 1921). I *Sverige* strækker Udbredelsen sig ligeledes fra de nordligste Egne mod Syd til 3 Mil Syd for Stockholm, til Vestgöta-Sletten, Göteborg-Egnen, ned til Halland, til Öland og Gottland, men Arten er dog faatallig i de sidstnævnte sydlige Dele af Udbredningsomraadet. Den yngler i Lapland, paa Kolahalvøen og i hele *Nord-Finland*, regelmæssigt sydpaa indtil 62° n. Br., men den er dog ogsaa fundet ynglende i Nyland og paa Ålandsøerne (Ivar Hortling, 1929). Fra Finland strækker Udbredningsomraadet sig ind gennem *Rusland*, hvor den ruger regelmæssigt i de nordlige og spredt i de centrale Dele af Landet; fra Petrograd ind i de baltiske Provinser er den sjælden, og kun tilfældigt yngler den i Grodno, Chernigov, Smolensk og den nordlige Del af Tula (M. Menzbier, Ibis, 1884, Side 290-291). Syd for Nordsøen og Østersøen foreligger ældre Angivelser fra Holland, Belgien, Bayern, Schlesien m. fl. Steder, men disse Angivelser er ubeviste og sikkert fejlagtige eller opstaaede paa Grund af, at enkelte Fugle har oversomret der uden dog at yngle. I Riesengebirge formodes den dog at yngle sparsomt.

I *Danmark* er Dværgfalken ikke med Sikkerhed fundet ynglende; men Udbredelsen i Norge og Sverige gør det muligt, at den før eller senere vil kunne findes her; f. Eks. synes man, at Egne som den nordlige Del af Læsø o. l. kunde passe for Arten. Netop fra Læsø foreligger en Angivelse i Skandinaviens Fugle ved Jonas Collin, 1875—77, Side 40, om, at Arten har ynglet: „I 1851 fik Forf. fra Birkedommer Gad tilsendt baade Fugl og Æg fra Læsø, hvor Reden var fundet den 28de Maj." Dette Fund er dog ligesom de ældre Angivelser f. Eks. fra Tyskland usikkert. Enkelte Gange er den truffet her om Sommeren, f. Eks paa Næstvedegnen 11. Juli 1881 (Næstvedegnens Fugle, 1893) og 16. Juli 1916 i Soderup Mose. Men i hvert Fald om det sidste Eksemplar vides det, at det var en ung Hun med ret Ægleder, som saaledes ikke har ynglet dette Aar, men har foretrukket at oversomre her i Landet (E. Lehn Schiøler).

Dværgfalken er i de nordlige Dele af dens Udbredningsomraade *Trækfugl*, medens den i de sydlige Dele er delvis Standfugl. Paa de britiske Øer, baade i Irland, Skotland og England, breder den sig saaledes fra August ud over Lavlandet og træffes nu ret almindeligt udbredt her hele Efteraaret og om Vinteren indtil Foraaret; men nogen Tilgang af vandrende, kontinentale Fugle finder dog samtidig Sted, hvilket særlig mærkes ved Træk af Dværgfalke fra Midten af August til Midten af November langs Englands og Skotlands Østkyst samt paa Øerne Nord og Vest for Skotland; Foraarstrækket mærkes ikke saa tydeligt paa de britiske Øer, tydeligst paa de nordlige Øer; det finder Sted fra Begyndelsen af April til Slutningen af Maj (Practical Handbook of British Birds, 1921). Der er dog ikke Tvivl om, at nogle af de tilvandrende Fugle ogsaa kommer fra Nordvest, nemlig fra Island.

Paa den skandinaviske Halvø er Arten Trækfugl, men enkelte, særlig unge Fugle, er dog truffet overvintrende i de sydlige Dele, baade i Norge og Sverige (Jæderen, Asker, Hamar, Fredrikstad, Västergötland, Uppland og Bohuslän). Trækket finder hovedsagelig Sted i April og i Oktober; Efteraarstrækket strækker sig dog nu og da ind i November og December, og i de nordlige Dele af Landet finder Foraarstrækket Sted senere end længere sydpaa; saaledes angiver H. Tho. L. Schaanning (Øst-

finmarkens fuglefauna, 1907, Side 52), at i Aarene 1901—1906 kom Dværgfalken til Syd-Varanger mellem den 2. og 15. Maj; H. Zetterberg angiver 3. Maj som Middeldatum for Ankomsten i Aarene 1906—19 i Syd-Lapland (Fauna och Flora, 1921, Side 120). Det er i denne Forbindelse interessant at bemærke, at Schaanning paa Novaja Semlja iagttog, at Dværgfalken her kom saa sent som den 8. Juni i 1903 og trak bort i sidste Halvdel af September (1902). Mærkninger af Dværgfalke er kun foretaget i ringe Udstrækning i Skandinavien; en Falk, mærket paa Ålandsøerne, er vandret mod Sydvest til Västmanland; og det kan her tilføjes, at unge Fugle af denne som af andre Arter i deres første Trækperiode synes at kunne strejfe helt regelløst omkring; en Dværgfalk, mærket i Sverige paa Lidingön 9. Juli 1928, blev saaledes skudt 29. September samme Aar 380 km Nordnordvest for Mærkningsstedet ved Sätersby i Västernorrlandslän (E. Lönnberg, Fauna och Flora, 1928, Side 215).

I Tyskland-Holland er Arten vel kendt som Trækfugl, og den er hyppigst paa Trækket i Marts—April og ind i Maj samt om Efteraaret i September til November, men ogsaa overvintrende findes den her i ringe Antal. Overvintringen af en stor Del af Nord-Europas Dværgfalke synes at finde Sted i Syd-Europa, i Atlasbjærgene og i Ægypten, men ogsaa i Tyskland og andre Dele af Mellem-Europa kan den, vel oftest i milde Vintre, træffes overvintrende. Som nævnt overvintrer den paa de britiske Øer og Færøerne, blandt andet har Ringmærkning vist dette i England; flere Gange er den om Vinteren skudt paa sit Hjemsted 2—3 Aar efter Mærkningen.

Her i *Danmark* er denne lille, pilsnare Falk ret jævnlig at se paa Trækket, særlig om Efteraaret er den hyppigst. Enkelte kan som nævnt træffes oversomrende, men dette er usædvanligt; selv om enkelte kan vise sig paa Trækket i August — saaledes er den f. Eks. skudt baade den 1ste, 7ende og 13de August — saa kommer det store Træk dog først i September. I September er den skudt og set lige fra de første Dage af Maaneden, men er dog talrigst noget hen i Maaneden samt i Oktober; i alle Vintermaanederne er den derpaa at træffe enkeltvis, aldrig i Antal som paa Gennemtrækket; baade unge og gamle Fugle er truffet om Vinteren her i Landet. Ved danske Fyr er den kun faldet et Par Gange ($^{6}/_{10}$, $^{19}/_{10}$). Hovedsagelig fra Midten af April til sidst i Maj foregaar Foraarstrækket hen over Landet, og Henning Weis har ved at nedlægge Fugle i Jylland, f. Eks. paa Benzon, hen i Maj paavist, at Kønsorganerne paa denne Tid er ved at træde i Funktion.

Under sit Ophold her i Landet jager denne lille, dumdristige Falk ivrigt Smaafugle overalt paa Marker, i Enge, Heder, langs Stranden og ogsaa, selv om vel knapt saa hyppigt, i Skove, idet den stryger tæt hen over Jorden og slaar de Smaafugle, som den støder op, idet den med lynsnare Vingeslag stiger næsten lodret op over dem for derpaa at slaa. Saafremt den jagede Fugl ikke hurtigt formaar at skjule sig i Lyng eller Græs, er den næsten altid denne lille, meget ihærdige Falks sikre Bytte. Byttet fortæres i Reglen paa aabne Steder, paa en Sten, en Jordknold eller lignende, hvorfra den har Udsigt over Omgivelserne. Natten tilbringer den her i Landet gerne i Graner og lignende Steder.

Dværgfalken forveksles undertiden med Lærkefalken, fra hvilken den først og fremmest adskiller sig i Størrelsen; paa nært Hold kan man let adskille de to Arter paa Dragten bl. a., idet Dværgfalken ikke har „Skægstriben" saa tydeligt fremtrædende som Lærkefalken. Flugtsilhuetten er den typiske Falkesilhuet med lange, spidse Vinger, der under Flugten danner en spids Vinkel med Kroppen, og med ret lang Hale, som kun foldes stærkt sammen, naar Falken med Vingerne tæt ind til Kroppen gaar nedad i stærk Fart. Dværgfalken er vor mindste Falk, idet dens Vingefang kun er ca. 60—65 cm; dens Hale er som nævnt ret lang, 12,5—14,5 cm (Lærkefalkens ca. 14—15 cm). Dens Vægt ligger mellem ca. 150 og 210 gr; en ung Han vejede 162 gr, en gammel Han 151 gr; Hunnens Vægt ligger omkring 200 gr.

Da vi under den følgende Race af Dværgfalken nærmere kommer til at omtale dens Æg etc., skal vi her kun fremkomme med et Par Bemærkninger om dens Ynglepladser paa den skandinaviske Halvø. Disse er ret forskellige i de forskellige Egne af Udbredningsomraadet, idet Reden snart lægges i Lyng, snart paa Klipper, snart i Træer, hvor gamle Reder af andre Fugle tidt benyttes. Paa den skandinaviske Halvø findes Reden iflg. Jägerskiöld og Kolthoff saavel paa Jorden, i Klipperne som i Birke- og Naaleskovens Træer; Anbringelsen af den veksler noget i de forskellige Egne, men selv i Birke- og Naaleskove har G. Kihlén fundet den paa Jorden. Reden kan her være bygget af Kviste og Stumper af Tørv, men ofte findes gamle Reder af Krage, Vintermusevaage, Fiskeørn eller endogsaa af Ørn anvendt, eller Æggene kan lægges i Klipperne uden noget egentligt Redeunderlag.

I Torne Lapmark har Sten Bergman endogsaa fundet dens Unger i en velbevaret Skaderede (Fauna och Flora, 1917, Side 203).

Iagttagelser over *Dværgfalkenes Yngleforhold* er specielt studeret paa Ynglepladser i Stor-Britannien, medens faa Iagttagelser foreligger andetsteds fra. Vi skal af denne Grund, og da de engelske Ynglepladser minder en Del om de færø-islandske, her give en Oversigt særlig over W. Rowan's Iagttagelser i England (British Birds, 1921—22), samt tilføje nogle Iagttagelser fra andre Forfattere. Studier over denne Art har vist, hvor individuelt forskellige de enkelte Fugle er, og det er derfor angaaende den Optræden, som de forskellige Fugle udviser, ofte vanskeligt at udtrække det almengyldige. Dværgfalken ankommer til Ynglepladserne i England i Midten af April, men i visse Aar er den dog iagttaget betydeligt tidligere, men Arten er dog sikkert som nævnt for Hovedpartens Vedkommende Standfugl i England. Fuglene udvælger hurtigt deres bestemte Territorium, og meget sjældent er det at træffe to Par ynglende saa nær som et Par Kilometer fra hinanden. Rowan har bemærket, at en velegnet Yngleplads bliver benyttet Aar efter Aar, selv om Fuglene stadig bortskydes eller tages i Saks, hvilket er meget let, da en Saks anbragt i Reden eller paa den lille Falks Yndlingsplads uvægerligt giver den som Bytte. En udvalgt Yngleplads maa besidde noget ganske specielt, som Arten foretrækker, og som gør, at nye Par indtager de udryddede Pars Plads; men det er besynderligt, hvorfra den stadige, friske Tilgang af Fugle kommer trods al Forfølgelse. Hedeegne foretrækkes som Ynglepladser, men Yngle- steder er ogsaa fundet paa Faaregræsgange, i Klipper ved Søen og i Klitter. I Hedeegne foretrækkes gammel, høj Lyng, men Reden anbringes gerne faa Fod fra Udkanten af den høje Lyng eller i visne Bregner, der vokser op, efter at Reden er anlagt, og som aabenbart har erstattet gammel, afbrændt Lyng, der tidligere har huset en Redeplads. Falken ynder et Sted oppe paa en Dalside, hvorfra der er vid Udsigt ned gennem Dalen, idet Reden gerne ligger i den øvre Ende af Dalen; desuden ynder Falken en Sti, et Hegn eller Stengærde i Nærheden af Reden, og den har oftest over Redens Niveau en eller flere Kampesten, hvis „kalkede" Top og Sider tydeligt viser, at dette er Hvilested og Udkigsstade; paa den modsatte Side af Dalen, men under Redens Niveau, har den ogsaa Kampesten i Brug; undertiden kan en lille Jordhøj eller lignende gøre det ud for en Sten. Dalens Forløb med Hensyn til Verdenshjørnerne synes uden Betydning, og Redepladsen er valgt uden Hensyn til Solens Stilling i Forhold hertil.

Udtrykket „Rede" er egentlig ikke rigtigt, idet denne Falk som andre af Slægten kun undtagelsesvis danner et Bo, som kan kaldes en Rede. Reden er alleroftest kun en lille Fordybning i Jorden, randet af faa Lyngstilke eller Bregnerester, som muligvis laa paa Stedet, hvor Reden anbringes. Under den første Tids Rugning ser man Fuglene lægge Smaakviste af Lyng o. l. i eller om Redeskaalen, men det synes kun, som om dette alene gøres som en Art Tidsfordriv, idet kun Emner lige ved Reden benyttes, og de er til Stede i meget ringe Mængde. I enkelte Tilfælde benyttes gamle Kragereder i Træer eller Klipper, f. Eks. er en saadan Dværgfalkerede fundet 25 Fod oppe i en Bøg. Reden kan ogsaa findes i Klitter, hvor de tørre Straa af de fattige Græsarter i Klitterne da er benyttet til at danne en virkelig Rede med.

Fra det Tidspunkt, da Parret begynder at søge Redeplads, indtil Ungerne flyver ud, driver Hunnen selv meget lidt Jagt; det er nu i Almindelighed Hannen, som udfører al Jagt. Byttet bringer han til det Sted, der er udset til at være Rede, og kalder her paa Hunnen, hvis hun ikke er der ved hans Ankomst. Ofte finder Parring i denne Tid Sted umiddelbart efter, at Hunnen har nydt Byttet, og muligvis er denne Fodring af Hunnen et Led i Hannens Kurtisering; specielle Flyveøvelser i denne Tid, der kunde udlægges som en Slags Indledning til Parring, har Rowan ikke iagttaget.

Antallet af Æg er ifølge Rowan i England oftest 4, sjældent 3 eller 5, og kun faa Eksempler paa 6 Æg er kendt; de lægges aabenbart hveranden Dag, men Rugningen synes først at tage sin Begyndelse, naar Kuldet er fuldlagt. Begge Fuglene ruger, men Hunnen længst, idet denne gerne ruger et Par Timer for saa at erstattes af Hannen 1 til 2 Timer; ved en Rede iagttoges dog, at Hannen rugede hele Natten, men det var maaske en af de oftere iagttagne, individuelle Undtagelser. Fuglene bytter Plads paa Reden, naar Hannen kommer ind med Bytte; medens han da gaar paa Reden, æder Hunnen Byttet paa en Plads paa jævn Jord, soignerer og piller sig samt døser paa sin Yndlingssten. Noget Signal mellem Fuglene, som angiver, at de skal skifte paa Reden, høres ikke; Hannen gaar af Reden efter Behag, og Hunnen, som altid er i Nærheden, gaar derefter paa Reden. Naar Fuglene kommer til

Reden, høres et yderst svagt „tik“, som næppe vilde kunne opfattes af det menneskelige Øre ret mange Meter fra Reden.

Hunnen modtager undertiden Byttet i Flugten, men andre Iagttagere (G. C. S. Ingram og H. M. Salmon) har altid set Hannen bringe Byttet til bestemte Foderpladser, hvor han maaske plukker Byttet for Hunnen eller overlader dette til hende selv efter at have kaldt paa hende.

Medens Hunnen altid sidder Vagt i Nærheden, naar Hannen ruger, saa er Hannen, paa Grund af sine Jagtpligter, sjældent i Nærheden af Reden, naar Hunnen ruger. Fuglene ruger meget fast, og er det Hunnen, der ruger, naar man kommer til Reden, flyver hun, som mange jordrugende Fugle, ikke op, før man næsten træder paa hende. Man vil dog ved at afvente Hannens Hjemkomst fra dens lange Jagttur, hvilket gerne sker inden et Par Timers Forløb, kunne faa Lejlighed til at se Hunnen forlade Reden paa hans Kalden; derimod vil Hunnen altid, hvis det er Hannen, der ruger, straks vise Redens Nærhed ved at flyve skældende op fra sin Sten, og Hannen, der er mere urolig end Hunnen, vil da straks flyve op fra Reden; men denne er forøvrigt vanskelig at finde, da det i Almindelighed er nødvendigt at afsøge store Strækninger.

Ved Hjælp af Fødder og aabent Næb anbringes Æggene omhyggeligt i den ønskede Stilling, før Rugning begynder; Æggene bliver derfor efterhaanden ridsede af denne Behandling. Naar Fuglen ruger, ligger Æggene aabenbart over Fuglens Tæer, og dette kan medføre, at de triller ud af Reden, hvis Fuglen flyver hastigt op; den har da meget Besvær med at faa Ægget rullet tilbage i Reden igen. Æggene synes at blive ødelagt, hvis Fuglen er mere end en Timestid borte fra dem. Udrugningen tager 29 eller 30 Dage efter, at sidste Æg er lagt, og Rugningen er paabegyndt. Saafremt en af Fuglene bliver skudt i Rugetiden, er det forbavsende, saa hurtigt den anden Fugl skaffer sig en anden Mage; dette sker derimod ikke efter, at Ungerne er ude af Æggene, sandsynligvis fordi det nu er saa langt hen i Sæsonen, at alle Fugle er engageret. De kridhvide Unger kan, allerede naar de er faa Dage gamle, kravle lidt rundt, idet de bruger hele Tarsen som Fod; Øjnene er næsten sorte, Benene gule, og ved Basis af Vokshuden ses et svagt gulligt Skær; Tungen har en ejendommelig grønlig „Hætte“ paa Spidsen. Ungerne lægger sig allerede faa Dage gamle paa Ryggen og truer med spredte Kløer og aabent Næb ad Fredsforstyrreren; og det er nu en travl Tid for den lille Han, som jagter Dagen lang, fra Sol staar op til lidt før Solnedgang.

Byttet, der bringes ind, er hovedsagelig Engpibere, men ogsaa andre Smaafugle maa bidrage deres til Spisesedlen; følgende Arter er iagttaget foruden Engpiber: Solsort, Sangdrossel, Ringdrossel, Tornirisk, Svenske, Digesmutte, Graa Fluesnapper, Gærdesmutte, Lærke, Digesvale, Stær, Præstekrave, Rødben, Bekkasin, Dværgterne, Grousekyllinger og Kaninunger; men Emnerne retter sig iøvrigt selvfølgelig efter det paa Stedet tilgængelige Bytte af passende Størrelse. Hannen kommer ret sjældent til Reden, naar der er Unger, og fodrer vist sjældent, hvis ikke netop Hunnen er blevet bortskudt; og i saa Tilfælde overtager han kun Fodringen, saafremt Ungerne er over en Uge gamle; er de yngre, lader han dem dø Sultedøden. Men i Fuglenes Optræden under Fodringen viser der sig særlig store individuelle Variationer; saaledes angiver Paton, at hans Iagttagelser har vist, at Hannen ogsaa fodrer.

Fuglenes Advarselsskrig er et hurtigt gentaget kek-kek-kek, som er tydeligt forskelligt hos de to Køn, idet det hos Hannen er højere stemt end hos Hunnen. Naar Hannen bringer Føde, lyder dette kek-kek-kek oftest ogsaa, men højst en halv Snes Gange og hurtigere end det meget lignende Advarselsskrig; der maa imidlertid være en meget tydelig Forskel paa disse Skrig, idet Hunnen altid svarer med sit Fodringsskrig, naar Hannens hurtigere kek-kek-kek lyder, medens hun svarer med Advarselsskrig, hvis det langsommere kek-kek-kek lyder fra Hannen. Hunnens Fodringsskrig er et ofte, indtil 2—3 Minutter, gentaget ip-ip-ip, og de spæde Ungers Skrig er som Hunnens, men svagt og meget hurtigere; efterhaanden som de bliver større, bliver deres Skrig kraftigere og langsommere og ligner meget Hunnens.

Medens Rowan aldrig saa Hunnen ruge Ungerne, har andre (Ingram og Salmon) set, at Ungerne ruges, indtil de er 10 Dage gamle. Selv i stærk Regn har Rowan set, at Ungerne sidder eksponeret for denne, i en Klump med Brystet mod hverandre, og Regnen strømmende ned ad Ryg og Vinger. Om Natten klumper de sig ogsaa sammen, men er nu mere tilfældigt arrangerede. Hunnen er dog, selv i Tilfælde hvor hun ikke ruger Ungerne, en meget omhyggelig Moder, og hun har aldrig Reden ude af Syne, men sidder Vagt paa sin Sten f. Eks. 35 Meter eller mere borte for ved mindste Fare at lade sit

gennemtrængende kek-kek-kek lyde, som straks faar Ungerne til at stivne i Reden; derimod svarer de øjeblikkelig paa hendes ip-ip-ip og bliver urolige.

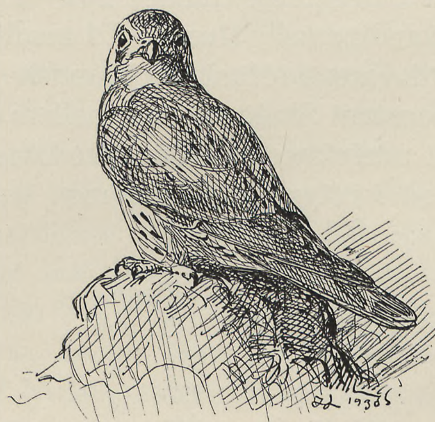
Hannen bragte i de Tilfælde, som Rowan iagttog, Bytte med ca. halvanden Times Mellemrum, men Tiden vekslede fra ti Minutter til tre Timer. Hunnen fløj paa Hannens Kalden til ham, og i lav Flugt over Jorden gaves Byttet over fra den ene til den anden Fugl; men om det toges af Hunnen direkte fra Hannens Fangere, eller om denne slap det, hvorpaa Hunnen greb det, var det Rowan umuligt at konstatere. Andre har som nævnt iagttaget, at Føden ikke leveredes over i Flugten, men overgaves til Hunnen paa bestemte Pladser, hvor det tilberedtes. I visse Tilfælde er det iagttaget, at Hannen plukker Byttet, men dette udføres ogsaa af Hunnen, som i Almindelighed bringer Byttet uden Hoved og Vinger til Reden, hvor det Bid paa Bid gives til Ungerne skiftevis. Medens Ungerne er smaa, sluger Hunnen Ben etc. efterhaanden, som de renses for Kødet, og dette udgør en Del af hendes Maaltid Dagen igennem. Fodringen af de smaa Unger tager sædvanlig et Kvarter, men senere bruges mindre Tid. Som andre Rovfugle holder Hunnen Byttet fast mod Jorden og river Stykker ud med Næbbet, idet hun oftest under dette brydsomme Arbejde støtter ogsaa paa Halen som et tredie Ben. Nu og da er der Fjer tilbage paa det Bytte, som bringes til Ungerne, og disse gives da i Mundfulde til alle Ungerne, idet Hunnen dog ogsaa tager noget deraf som for at vise Ungerne, at denne Medicin skal ned, hvor vanskeligt det end falder dem. Det første Bytte bringes ind om Morgenen lige efter Solopgang, og det sidste bringer Hannen, lidt før Sol gaar ned, hvorefter den tilbringer den sidste Del af Aftenen, til Mørket falder paa, med selv at æde, pille sig og døse paa sin Sten. Om Morgenen og Aftenen falder Hunnens eneste to regulære Maaltider, iøvrigt nøjes hun med Dele af det Bytte, der bringes Ungerne. Efterhaanden som Ungerne bliver større og større, bliver Byttet større Fugle og mindre omhyggeligt tilberedt, og til sidst smides det næsten helt ned til Ungerne, som da selv maa enes om at partere og dele det; Ungerne tumler da livligt rundt med Byttet, medens Hunnen kun et Øjeblik ser til for derpaa at hæve sig fra Reden og glide bort med et enkelt Vingeslag. Det hændte, at Hunnen tog nogle levnede Benrester med sig bort, eller at hun aad dem paa Stedet, men efterhaanden blev adskillige Rester liggende i og omkring Reden — Kranier, Vinger, Fødder, Ben etc. Nogle faa Dage før Ungerne kunde flyve af Reden, kunde man se Hunnen jage selv, for første Gang siden Forberedelserne til Æglægningen tog sin Begyndelse.

Ungernes Udvikling gaar ret hurtigt for sig. Naar de er ca. 10 Dage gamle, bryder Styre- og Svingfjer frem; ca. fire Dage senere ses der Fjer mellem Øje og Næb, og Ungerne kan nu begynde at rejse sig op paa Fødderne, hvilket herefter atter og atter gentages; men ofte tumler de om ved denne vanskelige Øvelse; Tiden gaar iøvrigt mellem Fodringsperioderne med at pille sig, døse og næbbes indbyrdes. Omkring 14 Dage gamle rykker de ud af Reden, hvilket sanitært er nødvendigt for dem, idet Reden efterhaanden er mindre proper, og paa denne Tid ser man dem give de første Gylp fra sig; med overordentligt Besvær foretages denne vanskelige Operation. Er Solen stærk, søger de Læ i Skyggen af Lyngbuskene, hvor de da ligger og stønner med aabent Næb, hvis ikke sværmende Fluer tiltrækker deres Opmærksomhed, saa de bliver optaget af Jagt paa disse Plageaander. De anvender nu ogsaa megen Tid til at kravle op i Lynggrenene, hvilket i Begyndelsen gerne ender med, at de tumler ned; men hurtigt lærer de dog at bruge Vingerne ved disse Balanceøvelser, og saa gaar det bedre. De begynder efterhaanden selv at partere Byttet, idet de benytter samme Fremgangsmaade, som de har set Moderen anvende. Der kan være ret stor Forskel i Størrelsen af Ungerne, men naar de er ca. 20 Dage gamle, er der dog mange Fjer brudt frem paa Ryggen, og Fjerene vokser hurtigt frem paa Hoved og Bryst. Deres Dygtighed til at færdes i Lynggrenene stiger hurtigt, og de ses stadig baske sig og sprede Vingerne samt spile de enkelte Fjer ud fra hverandre med Kløerne paa det ene Ben, medens de balancerer paa det andet Ben. De piller sig ustandseligt og mest i den Tid, da Fjerene bryder hurtigt frem; mange fældede Dun sluges, men Lyngen og de øvrige Omgivelser bliver dog efterhaanden hvide af fældede Dun. Ungerne vil stadig gerne fodres af Hunnen, men hun indlader sig ikke mere derpaa, og resigneret udfører de selv Parteringen; de binder nu efterhaanden an med at nedsvælge saa store Stumper som Kraniet af en Engpiber, selv om det volder dem uhyre Besvær og faar dem til at indtage de latterligste Stillinger. Deres Lyst til at se mere af Verden stiger, og de vandrer en hel Del rundt i Redens umiddelbare Omgivelser; de er nu saa selvstændige, at de tilbringer Natten sovende for sig selv.

Godt 3 Uger gamle er Dunene stærkt paa Retur, den mørke Fjerdragt paa Ryggen tager Overhaand, og Brystet bliver mørkt og lyst stribet. Iris er nu nøddebrun, og Vokshuden er bleven mere gul; Halefjerene stikker endnu med deres halve Længde i Fjerskederne, medens Svingfjerene kun er omsluttet af disse ved Basis — og saa sker det vidunderlige for dem: de kan flyve de første korte Stræk hen over Lyngtoppene, og snart er hele det store Rige af Lyngbakker og Dale deres. E. R. Paton angiver, at Ungerne er i Reden ca. 26 Dage og bliver i Redeomgivelserne indtil en god Maaneds Tid efter Udrugningen.

Dværgfalkens *Føde* er allerede omtalt lidt i det foregaaende. Her fra Danmark foreligger der kun følgende Undersøgelser over Dværgfalkens Føde. Johs. Ferdinand har samlet Undersøgelser om Maveindholdet af 16 Dværgfalke, skudt mellem 31. August og 10. Januar; som venteligt paavistes kun Smaafugle i Maveindholdet, nemlig: Graaspurv, Skovspurv, Grønsisken, Stillits, Gulspurv, Lærke, Rødstjert, Musvit og et Par andre ikke sikkert bestemmelige Smaafugle; Resterne i de enkelte Falkemaver stammede fra 1—4 Smaafugle. I enkelte Tilfælde kan der findes fint Grus i Dværgfalkens som i andre Rovfugles Maver, og dette stammer da antagelig fra de frøædende Smaafugles Kraaser. Andre Iagttagere har rent undtagelsesvis fundet Smaagnavere og Insekter (som Biller, Sommerfugle og Guldsmede) som Føde for Dværgfalken. Næsten alle Iagttagere er enige om, at Dværgfalken praktisk talt er uskadelig overfor jagtbart, voksent Fuglevildt, idet dens Bytte først og fremmest er Smaafugle, men blandt disse findes ogsaa alle Arter, den møder paa sin Vej, lige fra Fuglekonge til Drossel, Stær og Gøg samt Strandens Smaavadere, Ryler o. l. De største Fugle, man har set den tage, er: ung Grouse, Agerhøne, Rype, Skovsneppe, Rødben, Hjejle og Vibe. Clarke og Backhouse nævner i „The Ibis" 1885 et Eksempel paa Dværgfalkens totale Mangel paa Frygt for Mennesker, idet de paa Island oplevede, at en Dværgfalk slog ned og tog en And, næppe før denne endnu var faldet til Jorden for et Skud. W. Rowan har i de foran omtalte Iagttagelser skildret en morsom, lille Episode, som viser, at selv i Yngletiden er Dværgfalken slet ikke blodtørstig overfor lidt større Fugle. Rowan iagttog, at en Han-Dværgfalk i Nærheden af Reden havde en Sten, som den yndede at sidde paa for at holde Aftensiesta; imidlertid traf det sig, at en Grousehane ogsaa syntes om at se Verden fra denne Sten, og medens de to Fugle ellers i Almindelighed ganske ignorerede hinanden, kom det om denne herlige Siddeplads til Skændsmaal, og Rowan saa, hvorledes Grousen en Aften skubbede Falken ned af Stenen, hvorpaa den lille Jæger straks gjorde Gengæld — for dog kun et Øjeblik efter atter at maatte lide den Tort at se Grousehanen staa vigtigt kaglende paa Stenen; men derpaa slyngede Falken sig mod Grousen med al Kraft, hvorpaa denne højt skældende spankulerede sin Vej ud i Lyngen.

I Danmark er Dværgfalken gennem mange Aar faldet som skadelig for Vildtbestanden sammen med Taarnfalk og andre Smaa-Rovfugle, men det er nu at haabe, at Lovbestemmelserne, som fra 20. Juli 1926, i hvert Fald for 3 Aar ad Gangen, har fredet alle Smaafalke, maa medføre, at faa af denne Art, der paa visse Tider af Aaret bidrager til mere Liv i det danske Landskab, her skal slutte deres Bane.



ISLANDSK DVÆRGFALK, Falco columbarius subaesalon Brehm.

Falco subaesalon Brehm: Ornis III, 1827, Side 9. — Falco lithofalco Gm. Linn. Brehm: Handb. d. Naturg. Vögel Deutschlands 1831, Side 67. — Falco alfred-edmundi Kleinschmidt: Falco, XIII, 1917, Side 9. — Falco columbarius subaesalon Brehm. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, III, 1921, Side 2200. — Falco columbarius alfred-edmundi Kleinschmidt. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 196.

Danske Navne: Islandsk Dværgfalk.
Islandske „ : Smirill, Smirl, Dvergfálki.
Færøiske „ : Smyril, Smiril.

Racekendetegn: De unge Fugle er mørkere paa Brystet og betydeligt større end Racen F. c. aesalon, idet Vingelængden hos Hannen er 207—213 mm, hos Hunnen 222—235 mm. De voksne er næppe til at skelne fra F. c. aesalon paa andet end Størrelsen.

Forekomst i Danmark: Kendes ikke med Sikkerhed herfra.
„ paa Færøerne: Her findes som ynglende en Mellemform mellem F. c. subaesalon og F. c. aesalon.
„ paa Island: Almindelig Ynglefugl.
„ i Grønland: Skudt een Gang paa Østkysten.

Beskrivelse af Fjerdragten. *De unge Fugle* ligner i alle Enkeltheder fuldkomment Individer, stammende fra Skandinavien og skudte i Danmark, blot er, navnlig hos de unge Hunner, Undersidens Længdepletter som Regel af en mørkere, mere sortebrun Farve, uden den rødbrunlige Tone, der oftest ses hos de skandinaviske Fugle; tillige er disse Længdepletter som Regel bredere og mere dækkende, og disse nævnte Forhold giver Fuglens Underside et noget mørkere Udseende, naar Rækker af Skind fra begge Egne sammenlignes. Afvigende Undtagelser forekommer dog jævnligt, navnlig er ikke saa faa skandinaviske Skind lige saa mørke som islandske.

Udfarvede gamle Hanner fra Island har ikke foreligget til Undersøgelse, og af gamle Hunner kun 1 Stykke; dette er i sin Farve og Tegning ikke til at skelne fra skandinaviske Skind.

Det eneste Forhold, der egentlig afgørende berettiger til at udskille den Islandske Dværgfalk som en egen Race, er Størrelsen. Næb og Fødder er kraftigere, men klarest viser Størrelsesforskellen sig i Vingernes Længde.

Medens 40 maalte skandinaviske Hanner nemlig har en Vingelængde mellem 193 og 202 mm, er de tilsvarende Maal hos 7 islandske Dværgfalke-Hanner 207—213 mm. Hos Hunnerne træder Forholdet ogsaa tydeligt frem, idet de skandinaviske Hunner (51 maalte) har Vingelængden 203—222 mm (1 Stk. dog kun 199 mm), medens de tilsvarende Maal hos islandske (7 Stk.) er 222—235 mm. Størrelsen synes saaledes at være et godt og konstant Skelnemærke mellem islandske og skandinaviske Dværgfalke. Det kan selvfølgelig ikke helt udelukkes, at islandske Dværgfalke om Efteraaret og Vinteren kunde trække til Danmark og derved forstyrre Billedet, men de anførte Maal tyder jo ingenlunde herpaa.

Hunner fra Island	Vinge	Næb	Mellemfod
Midey i Austr. Landeyjar $^{11}/_{9}$ 1907 juv.	235 mm	13 mm	40 mm
Húsavík $^{31}/_{8}$ 1908 juv.	234 „	15 „	41 „
Víkingavatn $^{25}/_{4}$ 1911	230 „	15 „	40 „
Suðrnes ved Reykjavík $^{1}/_{10}$ 1907 juv.	229 „	14 „	40 „
Húsavík $^{19}/_{8}$ 1912	227 „	14 „	40 „
Selvogur, Árnessýsla $^{9}/_{11}$ 1907 juv.	225 „	14 „	40 „
Húsavík $^{20}/_{9}$ 1912	222 „	13 „	43 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
7 Hunner i Gennemsnit:	228,9 mm	14 mm	40,6 mm
Største Maal:	235 „	15 „	43 „
Mindste „ :	222 „	13 „	40 „
Ung Hun fra Grønland			
Angmagssaliks Omegn, Beg. af Juli 1914	228 mm	15 mm	38 mm
Unge Hanner fra Island			
Húsavík 21/8 1912	213 mm	12 mm	37 mm
Akureyri 1/9 1901	210 „	12 „	38 „
Húsavík 21/8 1910	210 „	12 „	38 „
Ingólfsfell, Árnessýsla 30/7 1908	210 „	13 „	38 „
Eyrarbakki 2/6 1907	209 „	12 „	38 „
Suðernes ved Reykjavík 24/9 1905	209 „	12 „	37 „
Egilstaður ved Lagarfljót 14/9 1906	207 „	12 „	37 „
7 unge Hanner i Gennemsnit:	209,7 mm	12 mm	37,6 mm
Største Maal:	213 „	13 „	38 „
Mindste „ :	207 „	12 „	37 „
Hunner fra Færøerne			
Nolsø, Novbr. 1893	228 mm	14 mm	39 mm
„ 20/1 1897	225 „	13 „	38 „
„ 7/9 1919 juv.	220 „	13 „	37 „
„ 28/8 1896	220 „	14 „	39 „
Færøerne 1865	220 „	14 „	39,5 „
Nolsø 10/9 1920 juv.	217 „	13 „	37 „
6 Hunner i Gennemsnit:	221,7 mm	13,5 mm	38,3 mm
Største Maal:	228 „	14 „	39,5 „
Mindste „ :	217 „	13 „	37 „
Unge Hanner fra Færøerne			
Nolsø 14/3 1916	204 mm	12 mm	36 mm
„ 30/8 1920	198 „	12,5 „	37 „
„ 7/10 1921	195 „	12 „	35 „
3 unge Hanner i Gennemsnit:	199 mm	12,2 mm	36 mm
Største Maal:	204 „	12,5 „	37 „
Mindste „ :	195 „	12 „	35 „
Gamle Hanner fra Færøerne			
Kollefjord, Strømø, Slutn. af April 1895	206 mm	13 mm	36 mm
Nolsø 11/2 1916	197 „	13 „	37 „
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	201,5 mm	13 mm	36,5 mm
Største Maal:	206 „	13 „	37 „
Mindste „ :	197 „	13 „	36 „

Medens de islandske Dværgfalke saaledes danner en paa Størrelsen kendelig geografisk Race, som Kleinschmidt med Rette har udskilt fra de skandinaviske, viser de færøiske Dværgfalke sig nærmest at være en Mellemform mellem de islandske og skandinaviske.

5 færøiske Hanner, se ovenfor, har nemlig Vingelængden 195, 197, 198, 204 og 206 mm og er saaledes betydeligt mindre end de ovenanførte 7 islandske (207—213 mm), men er dog paa den anden Side nogle Millimeter større end de skandinaviske Hanner af Racen F. c. aesalon (193—202 mm). 6 færøiske Hunner har Vingelængden 217—228 mm og er saaledes en Del mindre end de islandske (222—235 mm), men paa den anden Side er de betydeligt større end de skandinaviske (199—222 mm). Gennemsnittene af Vingemaalene af skandinaviske, færøiske og islandske Dværgfalke er da følgende:

	Skandinaviske	Færøiske	Islandske
Hanner	197,8 mm	200 mm	209,7 mm
Hunner	213,6 „	221,7 „	228,9 „

Medens de færøiske Hanner i Størrelse altsaa staar nærmest de skandinaviske Dværgfalke, viser Hunnerne mærkeligt nok nærmest det modsatte Forhold og staar nærmest de islandske; et større Materiale vilde vel nok udligne dette Misforhold, men Tallene viser dog, at den færøiske Dværgfalk er en Mellemform, hvilket jo ogsaa forud maatte anses for det sandsynligste. Brystets Længdestribning hos de unge Fugle minder nærmest om de islandskes. At skandinaviske Dværgfalke af og til strejfer til Færøerne er jo ikke helt usandsynligt, og det vil af Maaleskemaets Data ses, at næsten alle de maalte færøiske Dværgfalke er skudt udenfor den egentlige Yngletid, saaledes at man ikke kan være helt sikker paa, at der ikke er skandinaviske Individer imellem. En Række sikre færøiske Ynglefugle vil muligvis bringe mere Klarhed i dette Spørgsmaal.

Det eneste foreliggende Skind fra Grønland, en ung Hun, skudt i Angmagssaliks Omegn paa Østkysten i Begyndelsen af Juli 1914, har et Vingemaal paa 228 mm og maa derfor henføres til den islandske Race, tilmed da dens Bryststriber er meget brede. I og for sig kan den ogsaa være kommen fra Færøerne, hvor en Hun af samme Størrelse er skudt, men sikkert er det, at den ikke stammer fra Skandinavien eller fra Nord-Amerikas østlige Egne, hvor F. c. columbarius har meget kortere Vinger.

Den *Islandske Dværgfalk* har, som Navnet antyder, et meget begrænset Udbredningsomraade; da den paa Færøerne levende Form staar den nær, skal vi her behandle disse to Øformer under eet, idet vi dog henviser til Omtalen af den foregaaende Form, hvor flere ikke her omtalte Forhold er berørt.

Paa *Færøerne,* hvor den er tydeligt aftagende, findes den spredt næsten paa alle Øer (dog ikke paa Nolsø), men den er ikke talrig, f. Eks. yngler der paa Vaagø 6 til 12 Par (Lagtingsmand Mikkjal D. á Ryggi *in litt.*). Paa *Island* findes den der forekommende Race som en ikke helt sjælden Ynglefugl; den synes her at være næsten ligelig udbredt over hele Landet, maaske noget tættere i Nærheden af de lave Kratskove; den gaar i Fjældene næppe op over ca. 350 Meter, d. v. s. ikke i Almindelighed op paa Indlandsplateauet; den synes, da den ikke er efterstræbt, at holde sig omtrent i samme Antal i de sidste Aartier og formodes at være udbredt med ca. 1 Par paa hver 100 km^2 eller med ca. 1000 Par i hele Landet (Rektor Pálmi Hannesson *in litt.*). Det angivne Antal er dog efter vore Erfaringer fra Island antagelig noget for lavt. P. Nielsen anfører (D. O. F. T., XIII, 1918—19, Side 36), at den ikke er almindelig paa Østlandet, hvor den skal yngle enkelte Steder i Mula-Syslerne. Paa Grimsø ses den ofte om Sommeren, paa Vestmanø kun paa Trækket. *Niels Horrebow,* der i 1752 udgav sin „Tilforladelige Efterretninger om Island", var allerede klar over, at der kun fandtes tre Rovfugle paa Island: Ørnen, Falken og Dværgfalken, hvilken sidste han dog kalder for en Høg; Dværgfalkene er ganske uskadelige, siger han, idet de kun lever af „smaa Fugle, saa store som vore Spurrer, og om der kunde af en Hendelse falde en Kylling paa deres Vey".

I Grønland er Arten — og vel da oftest denne Race — kun en rent tilfældig Gæst. H. Winge samler i Grønlands Fugle, 1898, Side 246, de faa Oplysninger, som indtil da kendtes. Disse er: en ung Han, skudt ved Kap Farvel den 3. Maj 1875 (dette Eksemplar sendtes af Wiepken til Kumlien); Kolthoff opfører Arten fra Aulatsivik-Fjorden Syd for Christianshaab 1. Juli 1883, men denne Angivelse synes ikke helt sikker, da kun en Halefjer af en gammel Han blev fundet. Ude over Havet Syd for Grønland, paa 57° 41' n. Br. 35° 23' v. L., fangedes i Maj 1867 et Eksemplar af Whymper (meddelt af Newton). De to Eksemplarer angives at tilhøre den europæiske Race. Endelig er et Eksemplar, en eet Aar gammel Hun, skudt ved Angmagssalik paa Østkysten ca. 3. Juli 1914 og erhvervet af Kolonibestyrer Johan Petersen (O. Helms: The Birds of Angmagsalik, 1926, Side 255). Muligvis saas denne Art ogsaa 13. Juni 1908 sammesteds, men dette er dog usikkert. Den erhvervede Fugl fra Øst-Grønland tilhører, som nævnt, den islandske Race. Udelukket er det selvfølgelig ikke, at den amerikanske F. c. columbarius ogsaa naar til Grønland.

Medens Arten paa *Færøerne* angives at være Standfugl, saa er dette ikke i Almindelighed Tilfældet paa *Island.* Bernhard Hantzsch angiver saaledes i Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt Islands, 1905, at Dværgfalken kommer til Landet i Begyndelsen af April og vandrer bort i Slutningen af September og i Begyndelsen af Oktober. Dog er Træktiderne ikke godt kendt; Fr. Faber angiver f. Eks. Slutningen af Marts som Ankomsttiden og Begyndelsen af Oktober som Afrejsens Tid. Trækket er antagelig i Almindelighed forbi inden Midten af April; da vi nemlig i 1928 opholdt os paa Vestmanø fra 15.—28. April, saa vi ikke en eneste trækkende Dværgfalk her. Den 6. Oktober 1924 havde vi derimod

Lejlighed til at faa et Indtryk af Ruten om Efteraaret, idet der denne Dags Formiddag i Regn og Kuling af Øst kom en Dværgfalk, Hun, ombord i H.M.S. „Fylla“ paa 62° 13' n. Br. 13° 45' v. L., altsaa godt Vest for Færøerne paa Linien mellem Syd-Island og Hebriderne. Allerede Niels Horrebow havde hørt om, at disse smaa Falke langt til Søs kunde komme til Skibe paa Rejse til og fra Island, men han mener dog, at de vel lige saa godt kan være „fra Færøe, Hetland, Schotland eller et andet Sted“ som fra Island — hvilket jo kan være meget rigtigt for Skibe, der endnu ikke havde passeret Færøerne paa Vej mod Island.

Imidlertid træffes Dværgfalken ogsaa overvintrende paa Island. *Ben. Grøndal* nævner saaledes i Íslenzkt fuglatal, 1895, Side 34, at een blev skudt ved Kirkjusandr paa Sydvestlandet den 20. Januar 1895; og *P. Nielsen* skriver i D. O. F. T., XIII, 1918—19, Side 36: „I de sidste Dage af December 1877, da der herskede streng Vinter paa Sydlandet med 12—15° Frost, saas flere ved Eyrarbakki, hvor store Flokke Snespurve (Emberiza nivalis) samtidig opholdt sig“. Men i Almindelighed ser man paa Sydkysten den lille Falk komme til Kystegnene samtidig med Smaafuglene om Efteraaret og drage bort med disse. Det kan endvidere tilføjes, at 9. November 1907 er en ung Hun skudt ved Selvogur, Árnessýsla (Zoologisk Museum). Hvor den islandske Forms Vinterkvarter er, vides dog ikke nøjagtigt, men er antagelig de britiske Øer og Vest-Europa.

Paa *Færøerne* findes Reden i stejle Fjælde, og her er den oftest dannet af Lyng, og i Reglen findes Faareuld i den; undertiden benytter den her gamle Kragereder i Fjældene (Mikkjal D. á Ryggi *in litt.*). Paa *Island* findes Reden i utilgængelige Fjælde, i Lavamarkerne eller i Hedestrækninger paa Fjældsiderne. B. Hantzsch angiver, at Reden paa Island, enten det nu er en tidligere benyttet Rede eller en nybygget, dannes af træagtige Plantestængler eller Kviste og udfores med visne Straa. Imidlertid kan Æggene her som andre Steder findes anbragt uden noget egentligt Redeunderlag. Henry H. Slater (Manual of the Birds of Iceland, Side 33) angiver, at Reden kan være anbragt paa Jorden i Læ af en Pilebusk og bestaar af en Haandfuld Stængler af Vaccinium, men mener, at Aarsagen til, at Arten paa Island hyppigst findes paa utilgængelige Steder, er den, at de let tilgængelige Reder systematisk bliver plyndret for Æg, saaledes at kun de Par, som har lært Fordelen ved at lægge Reden paa utilgængelige Steder, faar Held med deres Kuld. Selv om man maa indrømme, at der tidligere er gaaet altfor mange Æg af Dværgfalken som af andre sjældnere islandske Fugle til europæiske Samlinger, saa er den nævnte Paastand noget søgt, da allerede Faber angiver, at dens Ynglepladser findes paa utilgængelige Steder.

Æggene angives paa Island at blive lagt i Slutningen af Maj og i Begyndelsen af Juni; B. Hantzsch fik fire Kuld i Tiden mellem 24. Maj og 15. Juni paa Nord-Island, det sidste Kuld var ruget; F. C. R. Jourdain erhvervede i Begyndelsen af Juni et Par Kuld, som var noget fremskreden i Rugningen (British Birds, VI, 1912—13, Side 234). Imidlertid stammer de af os undersøgte Kuld fra følgende Tider: $^{29}/_{4}$, $^{7}/_{5}$, $^{8}/_{5}$, $^{24}/_{5}$, $^{3}/_{6}$, $^{7}/_{6}$, $^{8}/_{6}$. Nogle af de tidligst lagte Kuld er fra Nord-Island, og det fremgaar saaledes heraf, at Dværgfalken i visse Tilfælde kan skride til at yngle selv paa Nord-Island indtil 2—3 Uger tidligere end almindeligt angivet. Saa sent som 11. Juli har H. og Ch. Pearson fundet næsten friske Æg af den paa Island (1894; Ibis, 1895). Æglægningen kan altsaa finde Sted paa Island fra Slutningen af April til i hvert Fald sidst i Juni. B. Hantzsch angiver *for Island*, at Kuldene indeholder 3—6 Æg, 4 er hyppigst, 5 ikke sjældent, 6 undtagelsesvis og 3 kun i Kuld, der er lagt om. Af 10 af os undersøgte Kuld i forskellige Samlinger var der 4 Æg i de 6, 5 i de 4 Kuld.

Dværgfalkens Æg kan til Forveksling ligne Taarnfalkens, men er oftest mørkere. Skallen er noget kornet, hvidlig eller svagt gul- til grønlighvid, eller undertiden rødgul; den er tæt dækket af brune eller rødbrune Pletter, der kan flyde mere eller mindre sammen, saa kun lidt af selve Skallens Farve bliver synlig; Pletterne kan være mere eller mindre samlede om Æggets butte Ende, og Farvetegningen kan i det hele taget variere ikke saa lidt.

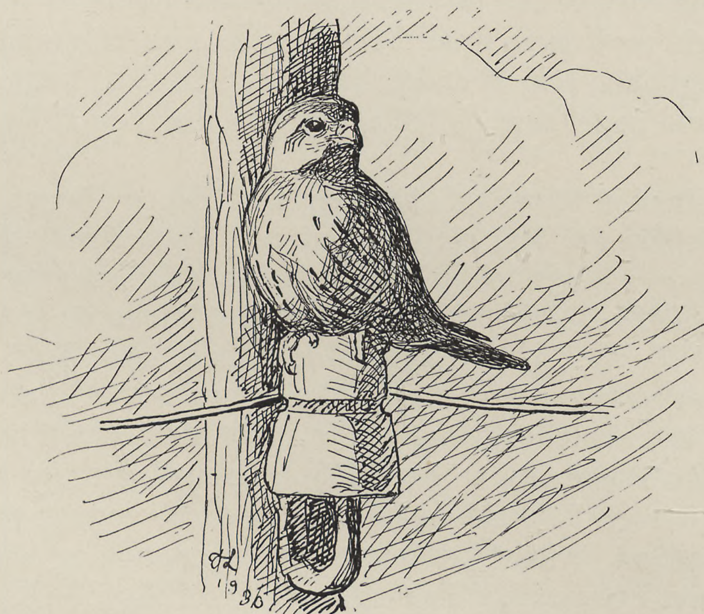
Størrelsen af 44 *islandske* Æg var følgende: Gennemsnit: 40,0 × 31,6 mm; største: 42,2 × 32,0 og 39,5 × 32,6 mm, mindste: 38,2 × 31,6 og 39,1 × 30,2 mm.

De største Æg maalte af B. Hantzsch var 42,8 × 31,1 og 40,6 × 31,3 mm, de mindste 38 × 30,2 og 39,6 × 30,0 mm, med Vægte fra 1,5—1,9 gr. Det fyldte Æg vejer ca. 21 gr. 100 britiske Æg (Pract. Handb. Brit. of Birds) viser følgende Gennemsnit: 39,9 × 31,2 mm, største 42,4 × 32 og 41,4 × 33,8 mm, mindste 37 × 29,1 mm og 40,3 × 29 mm. Der synes saaledes ikke at være nogen Størrelsesforskel mel-

lem Æg af de to Former i denne Del af Vest-Europa. Angaaende denne Forms Yngleforhold m. m. maa vi iøvrigt henvise til, hvad der er anført under den europæiske Form; antagelig er der ikke megen Forskel paa de to Formers Livsvaner.

Paa *Island* jager Arten særlig følgende Smaafugle: Graa Digesmutte, Snespurv, Engpiber, Hvid Vipstjert, noget sjældnere Graasisken og Vindrossel, som den særlig maa søge ved de lave, lidet udbredte Kratskove; endvidere anfører Hantzsch Odinshane, Hjejle, Rødben, Havterne og andre Strandfugle og tilføjer, at smaa Unger af Smaaspove, Rype og Ænder ogsaa kan falde som Bytte for den. Fr. Faber (Okens Isis, 1827, Side 72) har set den, dog uden Held, slaa efter Dunællinger af Bjergand og Toppet Skallesluger paa Vandet. Særlig i den Tid, da den har Unger, skal den være paagaaende selv overfor større Fugle, og den allestedsnærværende Æggerøver Ravnen bekæmper Dværgfalken hidsigt for at have sit Territorium i Fred for den.

Paa *Færøerne* ses den oftest jage Skærpiber og Stære nær beboede Steder. Stærene flyver da i Reglen op i Flok og stiger højt til Vejrs, og det lykkes nu kun Falken at gøre Bytte, hvis den faar Held med at jage en af Stærene ud fra Flokken. Skærpiberen er et eftertragtet Bytte, og skønt den ikke nær kan maale sig med sin Fjende i Hurtighed, varer Jagten ofte længe, idet Skærpiberen skal være overordentlig behændig til at vige ud af Falkens Bane, og lykkes det den at naa et Hul i et Stendige, taber Falken gerne Taalmodigheden og flyver bort efter en Tid at have siddet paa Lur ovenover. Paa Færøerne er Smiril den eneste nogenlunde almindelige Rovfugl, men trods dens ringe Størrelse og vel absolutte Ufarlighed for det tamme Fjerkræ, viser dette stor Frygt for den, saa selv her kan der blive stort Postyr i Hønsegaarden, hvis Falken viser sig i Nærheden (Mikkjal D. á Ryggi *in litt.)*. Under den foran omtalte Race af Dværgfalken vil man iøvrigt finde forskellige Oplysninger, som vi ikke her skal gentage.



SKANDINAVISK JAGTFALK, Falco rusticolus rusticolus L.

Falco rusticolus, Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 88. — Falco Gyrfalco, Linnaeus. Syst. Nat. Ed. X, I, 1758, Side 91. — Falco gyrfalco, Lin. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 21. — Falco gyrfalco, Lin. & Nilss. Nilsson: Skandinavisk Fauna. Foglarna I, 1858, Side 6. — Falco norwegicus, Tristram. Ibis, 1859, Side 24. — Falco gyrfalco norvegicus Schlegel, Mus. Pays-Bas. Falcones, 1862, Side 12. — Falco gyrfalco, Lin. Skandinaviens Fugle. Ny Udg. ved Collin, 1875, Side 32. — Falco gyrfalco L. Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), 1905, Side 81. — Falco gyrfalco. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T., 1907, Side 15. — Falco rusticolus rusticolus L. Hartert: Vögel der paläarktischen Fauna. II, 1913, Side 1068. — Falco gyrfalco, L. Schaanning: Norges Fuglefauna, 1916, Side 122. — Falco gyrfalco L. Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, 1921, Side 209. — Falco rusticolus rusticolus Linn. Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 207. — Falco rusticolus rusticolus L. Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1921, Side 101. — Falco gyrfalco, L. Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 162. — Falco rusticolus r. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 392. — Falco r. rusticolus L. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 373.

Danske Navne: Skandinavisk Jagtfalk.
Svenske „ : Jagtfalk, Blåfot.
Norske „ : Jagtfalk, Rypefalk.
Finske „ : Tunturihaukka.
Tyske „ : Kleiner Gerfalke, Europäischer od. skandinawischer od. norwegischer Gerfalke od. Jagdfalke.
Hollandske „ : Giervalk.
Engelske „ : Gyr-Falcon, Jer-Falcon, Norwegian Gyrfalcon.
Franske „ : Faucon gerfaut, Gerfaut de Norvège.

Arts- og Racekendetegn: *Vingelængden hos Hannen mellem 340 og 362 mm, hos Hunnen mellem 380 og 404 mm. Oversiden af Hovedet mørkt graablaa, mørkere end Ryggen. Tydelig Skægstribe findes,* men er dog ikke saa kraftig som hos Falco peregrinus. Paa Baghalsen henimod Siderne har den to lyse, udflydende Pletter. Ryggens og Vingernes Fjer graablaa med 4—7 mørkere, graasorte eller brunlige Tværbaand; Overhaledækfjerene mere blaalige, men ligeledes med Tværbaand. Halen graablaa med 11—13 mørke Tværbaand. Hele Undersiden hvid, paa den nederste Del af Struben med aflange, sorte Spidspletter og paa Forbrystet desuden nogle runde, sorte Pletter; Kroppens Sider og Undergumpen med Tværstriber. De øverste to Trediedele af Mellemfoden fjerklædt. Fødderne gule. Iris mørkebrun; Vokshuden gul. — Paa eetaarige Fugle er *Oversiden af Hovedet sortebrun eller graaligbrun; tydelig Skægstribe findes. Ryggen, Vingerne og Halen har samme Farve som Hovedet eller er lidt lysere,* nogle Individer med faa lyse Pletter paa Fjerrandene. Hele Undersiden lys, men med brede, sammenhængende, mørkebrune Længdepletter, som kan være saa brede, særlig paa Undergumpen, at den mørke Farve er mere dominerende end den lyse. Fødderne blaaliggraa; Vokshuden grøngullig. — *Underhaledækfjerene hos baade gamle og unge Fugle har altid Tværstriber eller Pletter.*

Forekomst i Danmark: En ret sjælden Gæst nordfra om Efteraaret og Vinteren, især i Maanederne Oktober—November.
Fra Færøerne, Island og Grønland kendes den ikke (se senere Side 374 flg.).

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen.* Hele Dundragten hvid, med ganske lidt flødefarvet Anstrøg, særlig paa Hovedet. Til Undersøgelse har foreligget 2 ret smaa Dununger fra Könkämädalen i Lapland $^{14}/_{6}$ 1916.

Unge Fugle bærer i deres første Leveaar og et Stykke ind i andet Aar følgende Dragt: *Oversiden af Hovedet* sortebrun eller graaligbrun, hver Fjer med smalle, lidt lysere Fjerrande; over Øjet er Fjerrandene gullighvide og brede, dannende en sammenhængende Øjenbrynstribe, der som oftest begynder midt over Øjet og bliver bredere henimod Nakken, hvor de to Striber tidt mødes, saaledes at Hove-

dets mørke Overside bliver ligesom indrammet. *Baghalsen* er ligeledes sortebrun, men med to ofte sammenløbende, lyse Pletter, dannet af de gullighvide eller rent hvide, brede Fjerkanter, som nogle af Fjerene er forsynet med. *Hele Ryggen*, *Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* har samme eller lidt lysere, sortebrune eller graaligbrune Farve som Hovedets Overside og Baghalsen, hver Fjer ligeledes med smalle, lidt lysere Rande, der af og til, særlig paa Vingens store Dækfjer, er flødehvide, ligesom hver Fjer ofte er forsynet med smaa, i Reglen lidet fremtrædende, lysebrune, næsten hvide Rand- eller Tværpletter; paa de Individer, der har disse, er de særligt fremtrædende paa Overhaledækfjerene; Fjerene paa *Hovedets Sider* er mørkebrune med lysere, ofte flødehvide Rande; en tydeligt mørkere Skægstribe, som sjældent flyder sammen med Ørefjerene, forefindes. *Hele Undersiden* er som Regel hvid eller gullighvid, hver Fjer med bred, mørkebrun Skaftstribe; paa Struben er Skaftstriberne smallere. Fjerene hos den levende Fugl ligger ordnede saaledes, at Skaftstriberne danner brede, sammenhængende Længdestriber ned over hele Brystet og Bugen; hos mange Individer er disse Skaftstriber mere dominerende end de hvide Fjerrande, saaledes at man nærmere maa betegne Undersidens Fjer som mørkebrune med lyse Fjerrande, paa Kropsiderne er dette altid Tilfældet, ligesom Skaftstriben her ofte har en saadan Form, at der dannes store, lyse Randpletter. Paa *Undergumpen* er Skaftstriberne ofte meget udflydende, og paa de omtalte mørkere Individer er Fjerene helt mørkebrune uden hvide Rande. Paa *Underhaledækfjerene* er Skaftstriberne indsnævrede saaledes, at der ofte dannes ligesom Tværbaand, og imod Spidsen af hver Fjer altid en aflang Draabeplet. Fjerene paa *Skinnebenene* har altid samme Farve og Tegning som paa Bugen og Kropsiderne saaledes, at „Buksernes" Sider har Skaftstriber svarende til Fjerene paa Kroppens Sider, og paa Forsiden af Skinnebenet svarende til Brystets Fjer; paa Indersidens og paa *Mellemfodens Fjer* er Skaftstriberne lysere og udflydende. *Svingfjerene* har graabrune Skafter, sorte ud mod Spidsen, og lysere, næsten hvide, ind imod deres Udspring. *Haandsvingfjerene* er graaligt sortebrune med smalle, lyse, flødehvide Fjerrande; paa Inderfanen har de store, lyse, ved Randen ofte sammenhængende, smudsighvide eller lyst brunlige Tværpletter, der som Regel er bredere end de adskillende mørke Tværbaand. *Armsvingfjerene* er lidt lysere end Haandsvingfjerene og har mindre Tværpletter paa Inderfanerne; hos de førnævnte mørke Individer mangler tidt de lyse Tværpletter paa flere af Armsvingfjerene. Ofte findes der ogsaa Tilløb til Tværpletter paa Yderfanerne, særligt paa første, anden og tredie Haandsvingfjer samt paa Armsvingfjerene. Oversidens mørke og lyse Tegning paa Svingfjerenes Inderfaner ses paa disses Undersider som gennem et hvidgraat Slør. *Undervingedækfjerene* er sortebrune med brede, flødehvide Fjerrande eller, særlig paa de længste, næsten cirkelrunde Randpletter. *Halens Styrefjer,* hvis Skafter er farvet ligesom Svingfjerenes, er sortebrune eller graaligbrune, af samme Farve som Ryggen med smalle, lyse Fjerrande og flødehvide Spidser; hver Fjer har bredere eller smallere, smudsiggule eller graalighvide Tværpletter. Hos de mørkere Individer er de meget lidt fremtrædende og mangler ganske paa de to midterste Styrefjer. — En lys og en mørk Ungfugletype er afbildet paa Tavle LXXVI, øverst og nederst til højre.

Der synes ikke at være nogen Forskel i Fjerdragten hos den unge Han og Hun; derimod vil disse altid let kunne skelnes paa Størrelsen. Som det fremgaar af vedføjede Maalelister, er Hunnen altid langt den største, idet 10 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger har en gennemsnitlig Vingelængde af 394 mm, Næblængde 25,9 mm og Mellemfodens Længde 62 mm, hvorimod de tilsvarende Maal for 2 unge Hanner er 351 mm, 23 mm og 59,5 mm.

Unge Hunner fra Skandinavien	Vinge	Næb	Mellemfod
Værran, Trondhjem, Norge $^{1}/_{10}$ 1913	404 mm	26 mm	60 mm
Kristiansund „ $^{4}/_{4}$ 1913	402 „	26 „	—
Västre Halland, Sverige $^{20}/_{10}$ 1915	398 „	26 „	63 „
Værran, Trondhjem, Norge $^{18}/_{10}$ 1913	397 „	26 „	—
Kirkeby Hede, Svendborg, Danm. $^{23}/_{9}$ 1885	397 „	25 „	64 „
Jordalsgrænden, Romsdalen, Norge $^{10}/_{2}$ 1914	393 „	28 „	61 „
Beian, Trondhjem, Norge $^{1}/_{10}$ 1913	389 „	26 „	62 „
Sejerslev, Mors, Danmark $^{2}/_{10}$ 1904	389 „	26,5 „	62 „
Aafjorden, Trondhjem, Norge $^{23}/_{11}$ 1913	386 „	24 „	—
Nordmøre, Trondhjem, Norge $^{15}/_{10}$ 1913	385 „	25,5 „	—

	Vinge	Næb	Mellemfod
10 unge Hunner i Gennemsnit:	394 mm	25,9 mm	62 mm
Største Maal:	404 „	28 „	64 „
Mindste „ :	385 „	24 „	60 „
Unge Hanner fra Skandinavien			
Lapmarken 8/9 1847	362 mm	23 mm	60 mm
Danmark	340 „	23 „	59 „
2 unge Hanner i Gennemsnit:	351 mm	23 mm	59,5 mm
Største Maal:	362 „	23 „	60 „
Mindste „ :	340 „	23 „	59 „
En ung Hun med meget stærkt plettet Ryg og ret lyst Hoved har følgende Maal:			
Røraas, Norge 10/9 1909	387 mm	27 mm	—

Den ovenfor beskrevne ungdommelige Dragt afløses i Løbet af Fuglens andet Leveaar af den voksne Fugls Dragt, idet man dog allerede saa tidligt som i Februar og Marts, altsaa inden Fuglen er fyldt eet Aar, kan se enkelte frembrydende Fjer af den nye Dragt, særlig paa Overgump og Ryg; men først hen paa Sommeren skrider Fældningen raskere frem. En Hun, skudt fra Reden i Könkämädalen, Lapland, den 14. Juni 1916, er afbildet paa Tavle LXXVII nederst; den fremtræder i en meget slidt og afbleget, ungdommelig Dragt, men overalt isprængt frembrydende, nye Fjer af den 2-aarige Fugls Dragt; den er saaledes ved at faa begge de midterste Styrefjer i Halen. Hen paa Efteraaret synes Fældningen til Dels at være overstaaet.

Den voksne Fugls Dragt, der saaledes normalt er opnaaet i ethvert Tilfælde, naar Fuglen er ca. 19—20 Maaneder gammel, adskiller sig væsentligt fra den ungdommelige Dragt. Den ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* mørkt graablaa, hver Fjer med sort Skaft og lidt lysere Rande; over Øjet, hvor Fjerrandene er flødehvide, dannes en svagere eller kraftigere lys Øjenbrynstribe. *Baghalsen* er af samme Farve som Hovedets Overside, men har to store, ofte sammenløbende, lyse Pletter, dannet af de hvide Fjerrande, i Lighed med hvad der er Tilfældet hos den unge Fugl. *Hele Ryggen og Vingernes Overside* er mørkt blaalig eller brunligt sortegraa, dog altid noget lysere end Hovedet; hver Fjer har sort Skaft og lysegraa eller hvidlige Rande i Spidsen, samt med Tværbaand af samme Farve eller med et lyst, graablaat Anstrøg; disse Tværbaand er dog altid smallere end de adskillende, mørke Partier; paa nogle Individer, fortrinsvis Hunner, indskrænker de sig, særligt paa den øverste Del af Ryggen og Forvingen, til at være store Randpletter, som ikke naar hinanden paa Fjerenes Midter. *Overgumpens Fjer og Overhaledækfjerene* er altid meget lysere og mere blaalige end Ryggens Fjer, ligesom Tværbaandene er mere blaagraa og utydelige; de sorte Skafter træder derimod tydeligt frem. *Hovedets Sider* er mørkt graablaa eller brunlige, særligt Ørefjerene; hen mod den mørkere, smalle Skægstribe har Fjerene lyse, ofte brede, flødehvide Rande, hvilket faar Skægstriben til at træde tydeligere frem. *Hele Undersiden* er hvid med et svagt, gulligt Anstrøg, hver Fjer med en stor, draabeformet, sort eller brunsort Plet; paa Struben er Pletterne ganske smalle eller mangler helt, og paa Undergumpen er de lysere, udflydende, tidt brunlige, og ofte danner de her Tværbaand; paa Kropsiderne har Fjerene 3—4 mørke, nærmest sorte Tværbaand. Underhaledækfjerene er af samme Farve som Brystets Fjer, hver med 4—5 mørke Tværbaand. *Fjerene paa Skinnebenene* har samme Farve som den øvrige Underside og er forsynede med mørke, graasorte Pletter paa Forsiden af Benet og Tværbaand af samme Farve paa Siderne af „Bukserne“. Paa *Mellemfodens Fjer* er Pletterne udflydende og mere brunlige. *Haandsvingfjerene* er graaligt sortebrune med smalle, flødehvide Rande; paa Inderfanerne har de store, lyse, ved Randen ofte sammenhængende, smudsighvide eller brunlige Tværpletter, ligesaa brede eller bredere end de adskillende mørke Partier; paa Yderfanerne har de næsten altid uregelmæssige, lyse Tværpletter. *Armsvingfjerene* er af samme Farve eller lidt lysere end Ryggens Fjer, med lyse Rande og Tværbaand som disse. *Undervingedækfjerene* er hvide med sorte Pletter og Tværbaand som paa Kropsidernes Fjer. *Halens Styrefjer* er lyst graablaa eller brunligt graablaa med mørke, sortegraa Tværbaand af samme Bredde eller lidt smallere end de adskillende lyse Partier; hos

Hannerne er Tværbaandene smallere end hos Hunnerne. En ca. 21 Maaneder gammel Hun fra Stenkjær i Norge, 20/1 1913, er afbildet øverst til højre paa Tavle LXXXI.

Først i Løbet af Fuglens tredie Levesommer opnaar den den endelige, udfarvede Dragt, som sandsynligvis ikke undergaar væsentlige Forandringer i de følgende Fældeperioder, udover at Farverne bliver renere og den mørke Tværstribning muligvis smallere.

Denne den 3-aarige eller ældre Fugls Dragt, som er afbildet paa Tavle LXXVI nederst til venstre, ligner meget den 2-aarige Fugls, men vil dog som Regel kunne skelnes fra denne paa følgende Punkter: *Hele Oversiden baade af Hovedet, Baghalsen, Ryggen, Vingerne, Overgumpen, Overhaledækfjerene og Halen* er renere blaalig, *de lysere Tværbaand paa Ryggens og Vingernes Fjer* er desuden bredere, paa mange af de største Fjer er de ligesaa brede eller endog bredere end de adskillende mørke Partier. *Overgumpens Fjer og Overhaledækfjerene* kan næsten kaldes lyseblaa, dog med mørkere Tværbaand; *de sortegraa Tværbaand paa Halens Styrefjer,* særlig paa de to midterste, er saa smalle, at de ofte kun er en Trediedel af de lyse Partiers Bredde, ja kan endog være endnu smallere og usammenhængende; som Regel er de hos Hanner ca. 2-4 mm brede, hos Hunner ca. 6 mm.

Hannen og Hunnen er ligesom i den foregaaende Dragt ret ens, men Hunnen er dog aldrig saa ren og klar i Farverne som Hannen, ligesom de lyse Tværstriber paa Ryg og Vinger er mindre blaalige og ikke saa brede og fuldstændige; desuden bliver de mørke Tværbaand paa Styrefjerene aldrig saa smalle som hos Hannen. Lettest skelnes Kønnene paa Størrelsesforskellen, der, som det fremgaar af vedføjede Maalelister, er ret betydelig. Gennemsnitsmaalene af 3 gamle Hunner i Lehn Schiølers Samling er saaledes: Vingelængden 388 mm, Næblængden 26 mm og Mellemfodens Længde 64 mm, medens de tilsvarende Maal for 2 gamle Hanners Vedkommende kun er 344,5 mm, 23 mm og 58 mm.

Sammenlignes disse Tal med de tilsvarende hos unge Fugle, vil det ses, at Vingen er paafaldende kortere hos gamle Fugle.

	Vinge	Næb	Mellemfod
Gamle Hunner fra Skandinavien			
Lule Lapmark 18/6 1915	394 mm	26 mm	—
Torne Lapmark 2/5 1915	390 „	26 „	64 mm
Stenkjær, Norge 20/1 1913	380 „	26 „	—
3 gamle Hunner i Gennemsnit:	388 mm	26 mm	64 mm
Største Maal:	394 „	26 „	64 „
Mindste „ :	380 „	26 „	64 „
Gamle Hanner fra Skandinavien			
Trondhjem Omegn, Norge 2/3 1914	349 mm	23 mm	58 mm
Jordalsgrænden, Nordmøre, Norge 5/3 1914	340 „	23 „	—
2 gamle Hanner i Gennemsnit:	344,5 mm	23 mm	58 mm
Største Maal:	349 „	23 „	58 „
Mindste „ :	340 „	23 „	58 „
Et Eksemplar i Lehn Schiølers Samling, en 2-aarig Han, skudt i Værran ved Trondhjem, Norge, minder i Fjerdragten meget om Racen F. rust. islandus (Tavle LXXXI); dens Maal er følgende:			
Værran, Trondhjem, Norge 20/3 1913	355 mm	22 mm	—

Iris er mørkebrun; Næbbet blaaligt hornfarvet, sort i Spidsen, lysere gulligt ved Roden; Vokshuden hos gamle Fugle gul, hos unge grøngullig. Fødderne ligeledes gule hos udfarvede Fugle, lyseblaalige eller graalige hos unge. Omtrent to Trediedele af Mellemfoden er fjerklædt, den nederste Trediedel og Bagsiden er beklædt med smaa Skæl, kun nogle faa, lidt større findes paa Forsiden, men næsten ingen Tværskinner. Mellemfoden er af samme Længde som Mellemtaaen. Tæerne er ret korte, men kraftige, med store, kraftige, krumme Kløer, første Taa kortest, anden Taa af samme Længde som fjerde. Første og anden Taas Kløer er størst og naar en Længde af 27—28 mm hos gamle Hunner. I Vingen er 2den Haandsvingfjer længst, 3die længere end 1ste og 1ste lidt længere end 4de. 1ste Haandsvingfjers Yderfane er uden Indskæring; en saadan findes kun paa 2den og 3die. En rigtig tydelig Indskæring

paa Inderfanen findes kun paa 1ste Haandsvingfjer; paa 2den findes som Regel kun en Antydning af en saadan, idet Fjeren er smallere ud mod Spidsen.

Brystben- og Bækkenmaal af unge og gamle Fugle fra Skandinavien er anført nedenfor og viser ligeledes Størrelsesforskellen mellem Hanner og Hunner.

		Brystben		Bækken
Unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Kristiansund, Norge 4/4 1913	89 mm	46 mm	60 mm	54 mm
Sejerslev, Mors, Danmark 2/10 1904	88 „	46 „	59 „	—
Jordalsgrænden, Norge 10/2 1914	87 „	46 „	60,5 „	51 „
Aafjorden, Trondhjem, Norge 23/11 1913	85 „	44 „	59 „	48 „
Nordmøre, Trondhjem, Norge 15/10 1913	85 „	43 „	53 „	49 „
Gennemsnit:	86,8 mm	45 mm	58,3 mm	50,5 mm
Største Maal:	89 „	46 „	60,5 „	54 „
Mindste „ :	85 „	43 „	53 „	48 „
Gammel Hun				
Stenkjær, Norge 20/1 1913	89 mm	—	57 mm	50 mm
Gamle Hanner				
Jordalsgrænden, Norge 5/3 1914	79 mm	40 mm	53 mm	45 mm
Trondhjem, Norge 21/3 1914	82 „	41 „	51,5 „	46 „
Gennemsnit:	80,5 mm	40,5 mm	52,3 mm	45,5 mm

Det foran omtalte Eksemplar fra Værran ved Trondhjem har følgende Maal.

		Brystben		Bækken
Gammel Han	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Værran, Trondhjem, Norge 20/3 1913	81 mm	42 mm	58 mm	46 mm

Den Skandinaviske Jagtfalk findes ynglende paa den skandinaviske Halvø, i det nordligste Finland og i Nord-Rusland; tilfældig paa Novaja Semlja.

I *Norge* yngler den i Fjældene over hele Landet, i det nordlige Norge ogsaa paa Øerne langs Kysten; i det store og Hele er den ret sjælden, men findes i Størstedelen af Landet, fortrinsvis i Finmarken fra Nordkap og Varangerfjorden, men sydpaa ogsaa i Nordland, Trondhjems Stift, paa Dovre og Langfjældene med disses Forgreninger helt ned paa Telemarksfjældene i Kristiansands Stift og i Rypeegnene ved de indre Dele af Vestlandets Fjorde; i Finmarken er den almindeligere i de indre, skovklædte Egne end ude ved Kysten, hvor den særligt viser sig under Trækket, hvilket tillige udelukkende gælder Lavlandet i Norge; det er især de unge Fugle, som viser sig her (Collett ved Ø. Olsen, 1921). I *Sverige* findes den kun i Fjældegnene; nordligst forekommer den i Fjældene paa den svenske Side af Kilpisjärvi, længere mod Syd er den kendt fra Vittanki, Naimakka, Siikavuopio, Kelottijärvi, Kätkesuvanto m. fl. Steder; sydpaa følger den Højfjældet til Jämtland; i rige Rypeaar er den skudt sydligere, men kun paa Trækket kommer den en sjælden Gang til Syd-Sverige (Jägerskiöld och Kolthoff, 1926). I *Nord-Finland* er den mere faatallig end ved Ishavskysten; mod Syd er den fundet ynglende i Enare, Nuortijärvi og muligvis Salla; tidligere mod Syd ogsaa i Kittilä og Sodankylä (Hortling, 1929). Angaaende dens Udbredelse i Fjældene skriver Ekmann (Djurvärld. Utbredningshist. Skand. Halvön, 1922, Side 216): „Centrum för utbredningen i vertikal riktning bildar björkregionen, men han häcker i Finmarken allmänet även bland de översta tallarna, i vilka han ofta bygger sitt bo. Även i de inre fjällen kan detta hända, och han häcker rätt ofta även i videregionen“.

Syd for det nævnte Udbredningsomraade optræder Jagtfalken kun tilfældigt, særligt er det i Efteraarstræktiden unge Fugle, der træffes. Den naar da til de britiske Øer som en meget sjælden Gæst (maaske fire Tilfælde), ligeledes faatalligt til Holland (ca. syv Gange), meget sjældent til Belgien og Nord-Frankrig, noget oftere til Tysklands Nordsø- og Østersøegne og kan nu og da vandre noget længere mod Syd (f. Eks. Hannover, Brunsvig, Schlesien); i Østersøprovinserne er den ligeledes paavist. Det maa dog fremhæves, at Kendskabet til Jagtfalkens Racer tidligere har været meget ringe og ligeledes, at det kun ved Hjælp af store Serier til en vis Grad er muligt at identificere de forskellige Racer; de

ovennævnte og sikkert mange andre Angivelser om Jagtfalke maa derfor tages med al Reservation, idet der er Mulighed for Indblanding ikke blot af østligere Fugle, men ogsaa af islandske og grønlandske. Selv om det er mest nærliggende, blandt andet paa Grund af de ret talrige Forekomster i Nord-Jylland, at det i Danmark er den Skandinaviske Jagtfalk, der kommer paa Besøg, tør vi ikke for nedennævnte Liste paastaa, at alle har været af skandinavisk Oprindelse, idet kun faa Eksemplarer har kunnet undersøges til dette Arbejde.

I *Danmark* har Jagtfalken især vist sig i *Oktober* og *November,* men spredt er den skudt her i Landet gennem Tiden fra 23. September til henimod 1. Marts (en enkelt isoleret Forekomst i April undtagen). Det er fortrinsvis unge Fugle, der er iagttaget, og kun ca. 25 Forekomster er opnoteret i de sidste ca. 60 Aar.

Disse er følgende: $^{5}/_{10}$ 1867, ung Han?, Ulvshale, Møen[1] — Februar 1868, gammel Hun, Thy — $^{21}/_{10}$ 1876, gammel Hun, Glæde Klitbakker, Thy — $^{17}/_{10}$ 1877, ung Han, Jægerspris — $^{2}/_{12}$ 1878, Hun, Kjølbygaard, Thy — $^{2}/_{10}$ 1885, Svenstrup, Borup — $^{29}/_{10}$ 1885, Hun, Vestervig, Thy — 1885, Sjørring Sø, Thy — $^{23}/_{9}$ 1885, ung Hun, Kirkeby Hede, Svendborg — primo November 1885, Hun, Jylland — $^{26}/_{11}$ 1890, ung Hun, Refsnæs — $^{11}/_{11}$ 1893, Hun, Lerchenborg — $^{3}/_{12}$ 1897, Hun, Kalvebodstrand — $^{16}/_{2}$ 1897, en ung Fugl, Løvenborg, Holbæk — $^{30}/_{11}$ 1900, en ung Fugl, Skagen — $^{24}/_{9}$ 1901, ung Han, Norup Mark, Nord-Fyen (Th. Grill[2]) — $^{2}/_{10}$ 1904, ung Hun, Sejerslev, Mors — $^{10}/_{10}$ 1904, ung Hun, Nørre Hede, Viborg — ult. September 1905, en ung Fugl, Fredericia — $^{30}/_{4}$ 1911, ung Han, Vresen (Storebælt) — $^{29}/_{9}$ 1912, Han, Klaaby Hede, Ribe — November 1912, gammel Hun, Raaby Hede, Ribe — $^{17}/_{10}$ 1917, ung Hun, Frijsenborg — $^{20}/_{2}$ 1918, en ung Fugl, Gl. Kjellerup — $^{21}/_{1}$ 1922, Borreby, Skjelskør (H. Scheel). Naar hertil føjes, at ganske enkelte er angivet som skudt eller set paa forskellige Godser iflg. Dansk Jagttidende m. v. uden nærmere Data, at Kjærbølling nævner den fra Lyngdals Hede ved Grenaa, at Fr. Faber omtaler den som hist og her skudt paa Sjælland og i Jylland (Aarhus), og at Collin (1875—77) nævner den fra Nykøbing, Mors, vides næppe meget mere om Jagtfalkens Forekomst her i Landet[3]. I 1885 synes flere at have besøgt Landet end i andre Aar.

Af det foregaaende vil man se, at det hovedsagelig er de unge Fugle, som i Efteraaret strejfer noget mod Syd og saaledes har svage Træktilbøjeligheder. De gamle Fugle vandrer sjældnere, og mange af dem er stationære i deres udvalgte Territorium i Fjældene mod Nord. Efteraarstrækket begynder i Norge i August.

Jagtfalken er en stor Falk, hvis Vingefang ligger omkring 120—135 cm, altsaa omtrent som Musevaagens og væsentligt over Vandrefalkens Vingefang; dens Hale er lang, ca. 21—24 cm (mod Vandrefalkens ca. 15—18 cm); dens Vægt angives af Engelmann at ligge mellem 1000 og 1375 gr; en ung Hun fra Danmark i nærværende Materiale vejede dog 1686 gr. Den eneste Falk, Jagtfalken kan forveksles med, er den mindre Vandrefalk; Jagtfalken er dog lysere og har ikke Vandrefalkens meget tydelige „Skægstribe"; Vingerne er hos Jagtfalken relativt kortere og Halen længere end hos Vandrefalken; Jagtfalken har desuden en fremstaaende Øjenbrynskam, medens Vandrefalkens Øje ligger frit. Jagtfalkens Flugt er tungere end Vandrefalkens; den kan f. Eks. næppe eller kun i Undtagelsestilfælde slaa Duer.

Dens *Skrig* ved Redestedet gengives som et piä-piä-piä-piä (Jägerskiöld). Udfløjne Unger frembringer en hvæsende og undertiden pibende Lyd, samt et udtrukkent gā-ga-gā, eller mere hvislende ā ā ā ā ā ā; dette Skrig skal minde om Vandrefalkens hæse krr(a), og Tilløb til et grrā-grrā-grrā kan høres (Hortling). Jagtfalken er iøvrigt udenfor Yngletiden en ret tavs Fugl.

Det er ikke i Almindelighed Tilfældet, at Jagtfalken bliver forplantningsdygtig allerede eet Aar gammel; dette kan imidlertid, som det vil fremgaa af Tavle LXXVII, finde Sted, idet den der afbildede eetaarige Hun fra Könkämädalen er skudt fra Reden. Jagtfalkens *Ynglepladser* er beliggende i Fjældene, og Reden anbringes oftest paa en Klippehylde i et Fjælds stejleste Bratning; den ynder at bygge i Nærheden af Havet eller en større Sø, hvor den har Adgang til Fuglevildt; undertiden er dens Rede fundet i et Naaletræ, hvor f. Eks. en Fiskeørns Rede er benyttet; i Reglen er de skovløse Fjælde dens Boplads. Ifølge nogle Angivelser skal Jagtfalken kunne bygge sig en Rede af Grene og Kviste, men

[1] Fischer (1869) omtaler dette Eksemplar (F. r. islandus?).
[2] Hvor intet er angivet, er Fundet tidligere meddelt i dansk faunistisk Litteratur eller i foranstaaende Lister.
[3] Teilmann, 1823, Side 15, angiver Træk af „Islandske Falke" i Vesterjylland i Slutningen af Februar; muligt har han virkelig set skandinaviske Falke vandre hjemad paa denne Tid.

muligvis har det i disse Tilfælde været Reder, der har været bygget af andre store Fugle, og kun anvendt af Jagtfalken; i hvert Fald turde det endnu være at undersøge, om Jagtfalken i Almindelighed selv bygger Rede, eller om den som de fleste Falke ikke gør meget ud af Redebygningen, men lægger sine Æg paa et sparsomt sammenbragt eller intet Underlag eller i en gammel Rede af Fiskeørn, Vintermusevaage, Ravn o. l.

Æglægningstiden angives af Jägerskiöld og Kolthoff som Regel at være den sidste Uge i April; af Hortling angives sidste Halvdel af April; Æglægning kan dog paa den skandinaviske Halvø finde Sted baade tidligere og senere. *Antallet af Æg* angives at være 3—4, undertiden 5, og *Incubationstiden* at være 28 Døgn. Æggene er lyst gulligtbrune med mørkere, rødbrune, graabrune og gulbrune Pletter; et Par undersøgte Kuld var ret jævnt lyst eller mørkt brune; Pletterne kan være samlet i en Zone om den butte Ægpol; nogle kan have den hvide Bundfarve mere gennemskinnende end andre; Skallen er i Reglen forsynet med karakteristiske Kalkknuder eller -vorter og mørke Porer. I gennemfaldende Lys er Skallen gullig. Gennemsnit af 100 Æg (iflg. Hartert) er 58,7×45,7 mm; største 62,2×46 og 57,3×48,5 mm, mindste 55×45,7 og 56×48 mm. 11 Æg fra Lapmarken undersøgt af os havde Gennemsnitsstørrelsen 59,3×46,3 mm; største 60,9×48,4 mm, mindste 57,7×45,3 og 58,1×43,0 mm. Vægten af Ægget skal være 5,13—7,31 gr (Lönnberg).

Jagtfalkens fornemste Bytte er Ryper samt Fuglefjældenes vingede Beboere. Den træffes derfor ofte ynglende i Fuglefjældenes nærmeste Omgivelser. Den tager sit Bytte fortrinsvis i Luften, men i Modsætning til Vandrefalken tages ogsaa en Del af det paa Jorden; under sin Jagt efter Ryper flyver den i ringe Højde hen over Jorden, undertiden skal den kunne hænge paa flaksende Vinger i Lighed med Taarnfalken. Ofte sidder den paa en Klippe el. l., med hvis Farve den er ganske sammenfaldende, og herfra slaar den da det Bytte, som maatte passere. Som *Fødeemner* kan nævnes: Ryper, Ænder, Gæs, Alke, Lomvier, Vadefugle (som f. Eks. Regnspover), Tjur, men ogsaa Smaafugle fra Drosselstørrelse til Engpiberstørrelse; unge Harer, Lemming, Egern o. l. kan ogsaa tages af Jagtfalken. Store Fugle som Gæs, Tjurer o. l. tages dog kun undtagelsesvis af Jagtfalken. Kommer den til beboede Steder, byder tamt Fjerkræ den et kærkomment og let Bytte; et Eksemplar skudt her i Landet ($^{24}/_{9}$ 1901) skal saaledes have taget 11 store Kyllinger, før det blev skudt (Th. Grill).

I Norge har der siden 1900 været betalt Præmie for dens Udryddelse; da denne og Vandrefalken er slaaet sammen i Statistiken, haves ingen Oversigt specielt over denne Arts Aftagen; for begge Falke er der tilsammen aarligt betalt Præmier for ca. 700—2000 Stykker, med de laveste Tal i de senere Aar (Sigurd Johnsen, 1929).

Denne Jagtfalk har som sine Slægtninge været højt estimeret af Falkejagtens Udøvere. Allerede tidligt hører vi om Falkene fra Skandinavien; saaledes skulde Hakon Jarl i Skat svare Harald Blaatand 100 Mark Guld og 60 Falke eller Høge; mange af de Falke, der særlig i Falkejagtens Blomstringstid fra omkring Aar 1200 til 1500 blev anvendt som værdifulde Gaver af den danske Konge til fremmede Fyrster, blev indfanget paa den skandinaviske Halvø.

ISLANDSK JAGTFALK, Falco rusticolus islandus Brünn.

Falco islandus. Brünnich. Ornithologia borealis, 1764, Side 2. — Falco candicans & islandicus Gmelin. Syst. Nat. I. 1. 1788, Side 275. — Falco Islandicus Brehm: Ornis III, 1827, Side 4. — Hierofalco Islandicus Br. Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschlands, 1831, Side 55. — Falco gyrfalco, Lin. (partim). Kjærbølling: Danmarks Fugle 1852, Side 21. — Falco Gyrfalco Lin. f. Nilss. (partim). Nilsson: Skandinavisk Fauna, Foglarna I, 1858, Side 6. — Hierofalco islandus. Sharpe: Catalogue of the Accipitres, Brit. Museum, 1874, Side 414. — Falco gyrfalco. Lin. (partim). Skandinaviens Fugle, Ny Udg. ved Collin, 1875, Side 32. — Falco gyrfalco islandus (Brünn.) (partim). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.), Bd. V, 1905, Side 83. — Hierofalco gyrfalco islandus (Brünn.) (partim). Hantzsch: Vogelwelt Islands, 1905, Side 279. — Falco rusticolus islandus Brünn. Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1066. — Falco gyrfalco islandus Gmel. Jägerskiöld & Kolthoff: Nordens Fåglar, 1926, Side 162. — Falco gyrfalco islandus Gmel. (partim) Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 213. — Falco rusticolus islandus Brünnich (partim). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres, 1922, Side 208. — Falco rusticolus islandus Brünn. Pract. Handb. Brit. Birds ed. by Witherby, II, 1924, Side 103. — Falco rusticolus islandus. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 396.

Danske Navne: Islandsk Jagtfalk, Islandsfalk.
Islandske „ : Fálki, Valur, Haukur, Veiðifálki.
Norske „ : Islands-Falk.
Svenske „ : Islandsfalk.
Tyske „ : Isländischer Jagdfalke, Grosser Gerfalke.
Engelske „ : Iceland Falcon.
Franske „ : Gerfaut d'Islande.

Racekendetegn: *Vingelængden hos Hannen mellem 356 og 372 mm, hos Hunnen mellem 387 og 419 mm. Den udfarvede Fugl* skelnes fra Falco rusticolus rusticolus først og fremmest ved at have *hvidt Hoved;* dette er saaledes *altid lysere end Ryggen;* hver Fjer med bredere eller smallere, graasort Skaftstribe. *Skægstriben er smallere og utydeligere* end hos F. rusticolus rusticolus og mangler ofte næsten helt. Den graablaa Tone paa Rygsidens lyse Tværbaand er svagere, ofte næsten hvid. Hele Undersiden har som Regel færre og tidt mindre Pletter end hos F. rusticolus rusticolus. *Eetaarige Fugle* har ligeledes *hvidt Hoved,* altid *lysere end Ryggen,* hver Fjer med mørk Skaftstribe. *Skægstriben er ligeledes utydeligere* end hos F. rusticolus rusticolus eller mangler næsten ganske. Fjerene paa Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen samt Overhaledækfjerene er sortebrune eller mørkebrune, samme Farve som hos F. rusticolus rusticolus, men ofte med ret brede, flødehvide Fjerrande; enkelte Individer kan ligesom hos F. rusticolus rusticolus have nogle faa lyse Pletter paa Fjerrandene. Hele Undersiden er lys, men med mørkebrune Længde- eller Draabepletter, *som oftest er saa brede og udflydende paa Undergumpen, at den mørke Farve er mere dominerende end den lyse.* Haandsvingfjerenes Yderfaner er af og til forsynede med flere lyse Tværpletter, end det er Tilfældet hos F. rusticolus rusticolus. *Underhaledækfjerene har baade hos gamle og unge Fugle altid Tværstriber eller Pletter.*

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: Viser sig nu og da som Gæst.
„ „ Island: Ret almindelig Ynglefugl, tidligere talrigere.
„ i Grønland: Sandsynligvis tilstrejfende fra Island.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen.* Ingen foreligger til Undersøgelse, men den maa antages at ligne Ungen af F. rusticolus rusticolus. *De unge Fugle* i det første Leveaar har *hele Hovedet* hvidt eller gullighvidt, hver Fjer med bredere eller smallere, mørkebrun Skaftstribe. *Baghalsens Fjer* har bredere Skaftstriber, men de hvide Fjerrande er altid saa dominerende, at Hovedet og Baghalsen staar ret skarpt afgrænset mod den mørkebrune Ryg. *Fjerene paa Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen* samt *Overhaledækfjerene er sortebrune eller mørkebrune med lyse, flødehvide Fjerrande,*

som ofte er ret brede og rent hvide og staar hos disse Individer meget skarpt mod Fjerenes ellers mørkebrune Farve. De lysebrune eller hvide Randpletter, som tidt findes hos Falco rusticolus rusticolus, træffes ogsaa hos denne Race, men er heller ikke her særligt dominerende undtagen paa Overhaledækfjerene. *Hovedets Sider* er hvide, hver Fjer med mørkebrun Skaftstribe, som er bredest paa Ørefjerene; desuden danner Skaftstriberne en smal og brudt Skægstribe. *Hele Undersiden* er gullighvid, hver Fjer med bred, mørkebrun Skaftstribe eller stor, draabeformet Plet; disse ligger hos den levende Fugl ordnede i Striber. Paa *Struben* er Skaftstriberne smallere og lysere; paa *Kropsiderne* er de bredere, saaledes at der ofte dannes lyse Randpletter. *Paa Undergumpens Fjer er Skaftstriberne lysere brune og saa udflydende, at Fjerene nærmest maa kaldes graabrune, lidt lysere i Randen.* Paa *Underhaledækfjerene* er Skaftstriberne lange og smalle, draabeformede mod Spidsen. *Skinnebenenes Fjer* har samme gullighvide Farve som Brystets Fjer og har ligeledes brede, mørke Skaftstriber paa „Bukserne“; Fjerene paa Indersiden og *Mellemfodens Fjer* har lyse, udflydende Skaftstriber. *Haandsvingfjerene* er graaligt sortebrune med smalle, i Spidsen bredere, flødehvide Fjerrande; paa Inderfanerne har de store lyse, ved Randen ofte sammenhængende, smudsighvide eller lyst brunlige Tværpletter, der som Regel er bredere end de adskillende mørke Tværbaand. Paa Yderfanerne findes tidt lyse, hvidlige eller brunlige Tværpletter; lyse Individer har disse paa de fleste eller alle Haandsvingfjerene, mørkere Fugle kun paa første eller de tre første Haandsvingfjer. *Armsvingfjerene* er som oftest lidt lysere end Haandsvingfjerene og har mindre Tværpletter paa Inderfanerne. Yderfanerne har som Regel Tværpletter, kun de mørkere Individer mangler disse. *Undervingedækfjerene* er af samme Farve som Brystets Fjer med brede, sortebrune Skaftstriber, der ofte paa de længste Fjer er saa brede, at der dannes næsten cirkelrunde, lyse Randpletter. Halens Styrefjer er sortebrune, af samme Farve som Ryggen, med smalle, lyse Fjerrande og flødehvide Spidser; hver Fjer har bredere eller smallere, smudsighvide eller lyst brunlige Tværpletter, der oftest næsten mødes paa Fjerens Midte, saaledes at der dannes Tværbaand; paa de to midterste Fjer er disse mindst fremtrædende.

Nogen væsentlig Forskel i Fjerdragten hos den unge Han og Hun kan ikke paavises, men Han og Hun kan ligesom hos Falco rusticolus rusticolus altid let skelnes paa Størrelsen. Som det fremgaar af nedennævnte Maal, er Hunnen langt den største. 9 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger har en gennemsnitlig Vingelængde af 404,6 mm, Næblængde 26,3 mm og Mellemfodslængde 64,8 mm, hvorimod de tilsvarende Maal for 12 unge Hanner kun er: 365,9 mm, 23,3 mm og 61,4 mm.

En ung ca. 5 Maaneder gammel Hun fra Húsavík $^{18}/_{10}$ 1912 er afbildet paa Tavle LXXIX, nederst til venstre.

Unge Hunner fra Island	Vinge	Næb	Mellemfod
Saltnes, Húsavík $^{18}/_{10}$ 1912	419 mm	26 mm	67 mm
Mývatn, Nord-Island $^{18}/_{9}$ 1912	412 „	26,5 „	63 „
Álftanes, Mýra-Sýsla $^{4}/_{9}$ 1905	412 „	26 „	64 „
Mývatn, Nord-Island $^{19}/_{9}$ 1906	408 „	26 „	65,5 „
Eyrarbakki, Island $^{9}/_{11}$ 1909	407 „	27 „	64 „
„ „	401 „	26 „	65 „
Suðurnes, Reykjavík $^{15}/_{10}$ 1907	398 „	26,5 „	65 „
Hvalfjörður, Island $^{19}/_{11}$ 1907	397 „	28 „	65,5 „
Reykjavík, Island $^{23}/_{12}$ 1879	387 „	25 „	64 „
9 unge Hunner i Gennemsnit:	404,6 mm	26,3 mm	64,8 mm
Største Maal:	419 „	28 „	67 „
Mindste „ :	387 „	25 „	63 „
Unge Hanner fra Island			
Víkingavatn	370 mm	24 mm	62 mm
Brekkur ved Þorshöfn $^{3}/_{9}$ 1906	370 „	23 „	62 „
Island $^{24}/_{9}$ 1879	370 „	22 „	62 „
Húsavík $^{23}/_{9}$ 1911	370 „	23,5 „	61 „
„ $^{28}/_{9}$ 1912	367 „	24 „	61 „
„ $^{6}/_{10}$ 1911	367 „	23 „	62 „
„ $^{25}/_{9}$ 1911	365 „	23 „	60 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Húsavík 19/9 1909	364 mm	23,5 mm	62 mm
Reykjavík 8/2 1919	363 „	24 „	61 „
Skálfandafljót, Island 4/8 1906	362 „	22,5 „	62 „
Island	362 „	23,5 „	61 „
Akureyri, Island, Vinter 1906—07	361 „	24 „	61 „
12 unge Hanner i Gennemsnit:	365,9 mm	23,3 mm	61,4 mm
Største Maal:	370 „	24 „	62 „
Mindste „ :	361 „	22 „	60 „

Den ovenfor beskrevne ungdommelige Dragt afløses i Løbet af Fuglens andet Leveaar af den voksne Fugls Dragt, idet man hos nogle Individer allerede i Februar Maaned, altsaa inden Fuglen er fyldt eet Aar, kan se enkelte frembrydende Fjer af den nye Dragt, særlig paa Overgump og Ryg, men først hen paa Foraaret og Sommeren skrider Fældningen hurtigere frem, saaledes at Fuglen til Dels er færdigfældet hen paa Efteraaret. Dog kan man endnu langt hen paa Vinteren træffe enkelte ungdommelige Fjer, særlig paa Forvingerne.

Den voksne Fugls Dragt ligner meget den tilsvarende Dragt hos Falco rusticolus rusticolus, men adskiller sig i det store Hele fra denne ved *det lysere Hoved, der altid er lysere end Ryggen, samt ved at Tværbaandene paa Fuglens øvrige Overside er mere hvidlige, hvorved hele Fuglen faar et mere broget Udseende. Oversiden af Hovedet* er som Regel svagt gullig eller graalighvid, hver Fjer med bredere eller smallere, graalig eller brunligsort Skaftstribe, der dog aldrig dominerer mere, end at *Hovedet syner mere hvid end Ryggen,* der ligesom *Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* er mørkt blaalige eller brunligt sortegraa, hver Fjer med sort Skaft og lyse, lidt graaligt eller gullighvide Fjerrande samt store Tværpletter af samme Farve. Disse Rand- eller Tværpletter er saa aflange og strækker sig saa langt ind mod Fjerens Midte, at de næsten naar hinanden, og saaledes særlig paa de største af Fjerene danner Tværbaand, hvilke dog ofte navnlig paa Hunnerne kun bliver fuldstændige paa Overhaledækfjerene; disse samt *Fjerene paa Overgumpen* har desuden et mere blaaligt Anstrøg end den øvrige Overside. *Hovedets Sider* er altid lysere end hos Falco rusticolus rusticolus; hver Fjer har kun en smal, sortebrun Skaftstribe, som er bredest og mere udflydende paa Ørefjerene, smallere paa Fjerene henimod *Skægstriben, der er meget smal og usammenhængende, ja endog mangler næsten helt hos de allerlyseste Individer. Hele Undersiden* er hvid, kun med et meget svagt gulligt Anstrøg; hver Fjer har en rund eller aflang, brunsort Draabeplet. *Fjerene paa Forhalsen har desuden som Regel brunlige Rande.* Struben er ofte næsten helt hvid eller kun svagt plettet. Paa *Undergumpen* er Pletterne lysere, mere udflydende, og paa *Underhaledækfjerene* danner de tidt Tværbaand. De længste af *Kropsidernes Fjer* er som Regel forsynede med næsten sorte Tværbaand. Fjerene paa *Skinnebenene* er hvide, enten med Draabepletter eller med Tværbaand; paa Indersiden af Skinnebenene og paa *Mellemfoden* er Fjerene af og til rent hvide, men har dog oftest lyse, udflydende Skaftstriber. *Haandsvingfjerene* er graaligt mørkebrune med bredere eller smallere, flødehvide Fjerrande; paa Inderfanerne har de ligesom hos Falco rusticolus rusticolus store, smudsighvide Tværpletter; disse er dog ofte større og mere sammenflydende ved Fjerrandene. Yderfanerne er tidt meget stærkt spættede med mere eller mindre uregelmæssige, hvide eller brunlighvide Tværpletter. *Armsvingfjerene* er som Regel lidt lysere end Ryggens Fjer, men har lyse Fjerrande og Tværpletter eller Tværbaand som disse. *Undervingedækfjerene* er hvide med aflange, sortebrune Draabepletter eller Skaftstriber og ofte med Tværbaand paa de længste af Fjerene. *Halens Styrefjer* er lyst blaaligt eller brunligt hvidgraa med mørke, sortegraa eller graabrune Tværbaand, der som Regel er af samme Bredde eller lidt bredere end de adskillende lyse Partier.

I Løbet af Fuglens tredie Leveaar opnaar den ligesom Falco rusticolus rusticolus sin endelige udfarvede Dragt, der i de fleste Tilfælde vil kunne skelnes fra den første voksne Dragt ved, at hele Fuglens Overside har en renere blaalig eller hvidlig Bundtone og ved, at de lyse Tværpletter paa de fleste af Rygsidens Fjer er større og naar hinanden paa Fjerenes Midte, saaledes at Tværstribningen er mere fuldkommen end hos den toaarige Fugl. De mørke Tværstriber paa Halens Styrefjer er ogsaa som Regel smallere; men det bedste Skelnemærke er dog nok Fuglens Underside, der altid er renere hvid med mindre, men kraftige sortebrune, draabeformede eller rundagtige, tilspidsede Pletter; desuden

findes der aldrig brune Kanter paa Forhalsens Fjer. Den øverst paa Tavle LXXIX afbildede, gamle Han fra Húsavíks Omegn $^{22}/_{11}$ 1910 er sikkert i udfarvet treaarig Dragt, men hører til den lyseste Type af Falco rusticolus islandus, som kan træffes paa Island.

Han og Hun er ligesom i den foregaaende Dragt ret ens; men Hunnen er dog aldrig saa ren og klar i Farverne som Hannen, ligesom de lyse Tværpletter eller Tværbaand paa Oversiden er mindre og mere ufuldstændige hos Hunnen end hos Hannen. I første voksen Dragt har Hunnen som Regel ogsaa kraftigere brune Kanter paa Kroens Fjer. Størrelsesforskellen er ligesom hos de unge Fugle det sikreste Skelnemærke. 4 gamle Hunner i Zoologisk Museums Samling har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 398,8 mm, Næblængde 28,3 mm og Mellemfodens Længde 65,7 mm, medens Maalene for 7 gamle Hanner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger er 363,4 mm, 23,7 og 60,2 mm.

Gamle Hunner fra Island	Vinge	Næb	Mellemfod
Island, Sommer 1895	404 mm	27 mm	66 mm
Vestara Land i Axarfjörður $^{5}/_{2}$ 1908	398 „	29 „	65 „
Eyrarbakki, Árnessýsla	397 „	27 „	66 „
Island (Kjærbølling)	396 „	30 „	—
4 gamle Hunner i Gennemsnit:	398,8 mm	28,3 mm	65,7 mm
Største Maal:	404 „	30 „	66 „
Mindste „ :	396 „	27 „	65 „
Gamle Hanner fra Island			
Laxárdalur, Húsavík, Island $^{22}/_{11}$ 1910	372 mm	24 mm	61 mm
Húnavatnsýsla, Island $^{8}/_{7}$ 1906	370 „	25 „	60 „
Jökulsá, Island $^{1}/_{5}$ 1910	369 „	22 „	60 „
Eyrarbakki, Island	361 „	23 „	—
Akureyri, Island, Sommer 1895	359 „	24 „	60 „
Neslönd ved Mývatn $^{3}/_{8}$ 1907	357 „	24 „	60 „
Eyrarbakki	356 „	—	60 „
7 gamle Hanner i Gennemsnit:	363,4 mm	23,7 mm	60,2 mm
Største Maal:	372 „	25 „	61 „
Mindste „ :	356 „	22 „	60 „

Iris er mørkebrun, Næbbet blaaligt hornfarvet, mørkere i Spidsen, lysere ved Roden. Vokshuden hos gamle Fugle gul, hos unge blaalig. Fødderne ligeledes gule hos udfarvede Fugle, lyst blaalige eller graalige hos unge.

Maal af Brystbenet af en ung Han fra Island er anført nedenfor; det viser sig at være lidt større end Brystben af to gamle Hanner af Falco rusticolus rusticolus fra Skandinavien; men Stoffet er jo altfor ringe til at give et sikkert Billede af Forholdet.

		Brystben	
Brystben af ung Han	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil
Reykjavík, Island $^{8}/_{2}$ 1919	83 mm	42,5 mm	55 mm

Blandt Individer af den her beskrevne Race, som er den typiske for Island, forekommer ofte nogle unge Fugle, der ligner Falco rusticolus rusticolus i meget høj Grad, men som Regel er deres Hoveder dog temmelig lyse, hvorimod Ryggen er fuldstændig som hos unge Falco rusticolus rusticolus. Disse unge Fugle er sandsynligvis intermediære Former; kun i enkelte Tilfælde er det muligvis Fugle fra Skandinavien.

Ialt findes i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger 9 saadanne Eksemplarer; et af disse fra Húsavík, Oktober 1913, er afbildet øverst til venstre paa Tavle LXXVIII og et andet fra Húsavík, $^{22}/_{8}$ 1912, nederst til højre paa Tavle LXXIX.

De vedføjede Maal for disse 9 unge Fugle viser, at de paa det nærmeste svarer til de øvrige Ungfugle fra Island. I ethvert Tilfælde ligger deres Gennemsnitsmaal langt over de tilsvarende Maal for unge Falco rusticolus rusticolus fra Skandinavien, hvorfor de nærmest maa henregnes til Racer F. rusticolus islandus.

Unge Hunner fra Island	Vinge	Næb	Mellemfod
Húsavík, Island 12/8 1912	413 mm	26 mm	65 mm
Laxá, Island 20/8 1912	410 „	26 „	64 „
Húsavík, Island 22/8 1912	406 „	27,5 „	66 „
Víkingavatn, Island 29/9 1909	400 „	27 „	64 „
Húsavík, Island 19/9 1908	399 „	26 „	64 „
Húsavík, Island, Oktober 1913	395 „	26 „	63 „
Húsavík, Island 1/11 1909	394 „	27 „	64 „
7 unge Hunner i Gennemsnit:	402,4 mm	26,5 mm	64,3 mm
Største Maal:	413 „	27,5 „	66 „
Mindste „ :	394 „	26 „	63 „
Unge Hanner fra Island			
Hafnarfjörður, Island 7/2 1908	366 mm	24 mm	63 mm
Húsavík, Island 10/9 1911	365 „	23,5 „	60 „
2 unge Hanner i Gennemsnit:	365,5 mm	23,8 mm	61,5 mm
Største Maal:	366 „	24 „	63 „
Mindste „ :	365 „	23,5 „	60 „

En ung Han fra *Færøerne* findes i Zoologisk Museums Samling; den svarer i Fjerdragten ganske til unge Hanner af Racen F. rusticolus islandus fra Island; dens Maal er følgende:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Færøerne (Geheimeraad Tillisch)	360 mm	23 mm	58 mm

Den Islandske Jagtfalk har et snævert begrænset Udbredningsomraade, saaledes som det vil være fremgaaet af den foregaaende og følgende Omtale af de forskellige Racer, blandt hvilke vi ikke i Materialet finder Eksemplarer, der nøjagtigt svarer til de islandske, selv om antageligt Individer nu og da finder Vej fra Island til Grønland. Foruden *Island,* Racens nuværende, øjensynligt eneste Hjemsted, er det muligt, at denne Race af Jagtfalken i fordums Tid tillige har haft Bopæl paa *Færøerne,* hvor den nu kun ses sjældent og næppe hvert Aar. De Falke, som i vore Dage besøger Færøerne, kendes kun nærmere fra nogle faa Eksemplarer, blandt hvilke forannævnte, unge Han af denne Race; et Eksemplar (en ung Hun) skudt paa Nolsø 6/2 1898 tilhører Racen F. r. candicans, og det synes som om denne Race, iflg. de af K. Andersen fra Færøerne erhvervede Optegnelser om Falke fra Aarene omkring 1900, maaske er den hyppigst forekommende Race som Gæst der. Dette vilde da ogsaa stemme godt med, at F. r. candicans vel nok er den hyppigst forekommende af de vestlige Racer langs Vest-Europas Kystegne; saaledes fremhæver Ussher og Warren (1900), at grønlandske Falke er iagttaget 19 Gange, medens den islandske kun er iagttaget 2 Gange i Irland. Det vilde nu, da muligvis nogle af de „islandske" vil kunne identificeres som hjemmehørende paa Grønland, være af Interesse at faa en Oversigt over, hvortil Flertallet af de Eksemplarer, som er bevaret fra Vest-Europa, racemæssigt maa henregnes. Til Vest-Europa kommer disse nordlige Fugle i Maanederne September-April, sjældent i andre Maaneder; ikke alene de britiske Øer, men ogsaa andre Dele af Vest-Europa faar Besøg af Jagtfalke; endnu er Kendskabet til disse besøgende Falkes Race dog altsaa for ringe til, at mere detaillerede Slutninger kan udledes deraf, men antagelig vil det vise sig, at den islandske Øform overensstemmende med Angivelser fra Island er ret stationær, medens de nordligere Fugle kan trække over betydelige Distancer. Vi kan her tilføje et Par Bemærkninger om, at forskellige af Jagtfalkeracerne er angivet som truffet langt fra de Omraader, som vi her i dette Arbejde maa afgrænse som deres Hjem. Vi ser her bort fra Fund, der ligger i Racernes naturlige Trækretninger; men det angives f. Eks., at den islandske Race skal være fundet død paa Spitsbergen (17/9 1910), hvor Racen ikke tidligere var paavist (L. Munsterhjelm, Fauna och Flora, 1911, Side 46), og at Labrador-Jagtfalken (F. r. obsoletus Gm.) for ikke længe siden er truffet ved Pentland Firth (Scot. Nat., Edinburgh, 1926, Side 137). Selv om det for denne kraftige Falk selvfølgelig er en let Sag at vandre til disse Steder, maa vi dog fremhæve, at saa længe man endnu ikke har større Kendskab til Variationsevnen af de enkelte Racer af Jagtfalken, end Tilfældet er, turde det, naar Hensyn ogsaa tages til, at de Van-

dringer, som de nævnte Falke maa have foretaget, ikke ligger i den naturlige Trækretning for dem, være forsigtigst ikke at bygge for meget paa disse Angivelser.

Den Islandske Falk har været en berømt Fugl lige siden de første Eksemplarer blev bragt til Vest-Europa til Jagtbrug, men selv om den har været jævnt udbredt over hele Øen, har den næppe de sidste Par Hundrede Aar været meget talrig, udover ganske lokalt; allerede Horrebow angiver (1752), at snart sagt hver Rede var kendt i Landet paa hans Tid. Forfølgelse paa Grund af den Skade, Falken uomtvistelig kunde gøre paa værdifuldere Fugle, Indsamling af Æg til europæiske Ægsamlere o. s. v. bragte Jagtfalken paa Island foruroligende langt ned i Antal i Begyndelsen af dette Aarhundrede; ifølge Lov af $^{10}/_{11}$ 1913 var den endnu fredløs, men takket være blandt andet Bestræbelser af P. Nielsen, Eyrarbakki, blev den fredet for en Aarrække (til 1930), og denne Fredning har ophjulpet Bestanden ganske betydeligt. Vi skal angaaende dens nuværende Udbredelse og Tiltagen paa Island anføre følgende: P. Nielsen fortæller (1927 *in litt.*) som Eksempel paa Jagtfalkens Tiltagen under Fredningen, at der i 1927 ynglede 3 Par i Nærheden af Gaarden Skriðufell; her havde i de senere Aar ingen ynglet, og tidligere højst 2 Par. Fra alle Steder, hvorfra Nielsen paa Island har Oplysninger, angives Falken nu at være i stærk Tiltagen. Rektor Pálmi Hannesson, Reykjavík, angiver ligeledes (1928), at Falken er i stadig Tiltagen. I 1919 (efter to haarde Vintre og Epidemi blandt Ryperne) var den blevet meget sjælden, og mangfoldige gamle Redepladser var forladt; det formodes, at der da maaske ikke var mere end 100 Par paa Island. Nu er den ligesaa almindelig eller almindeligere end Dværgfalken, de gamle Redepladser er taget i Brug og nye erhvervet; Rypen er i samme Tidsrum tiltaget stærkt paa Grund af Fredning og milde Vintre. Der formodes nu paa hver ca. 60—70 km^2 at være et rugende Falkepar, maaske stedvis flere; faa findes dog paa det sydligere Lavland, men til Gengæld flere paa Højslettens stærkt eroderede Rand, hvorimod den sjældent gaar op i Indlandet. Særlig i Nordvestlandet synes Falken talrig; og vi kan som Eksempel paa dens Talrighed her anføre, at man stadig paa visse Lundeøer og Ederfuglevarp har været nødsaget til at nedskyde Falke for at kunne skaffe Fuglene blot nogenlunde Fred; saaledes kender vi Eksempel paa, at der paa en enkelt Dag for et Par Aar siden blev nedskudt en halv Snes Falke et saadant Sted. Paa Grimsø yngler den ikke; derimod har den tidligere ynglet paa Vestmanøerne.

Paa Island findes af Falke kun Jagtfalken og Dværgfalken, hvorfor man ikke her kan tage fejl, naar en stor Falk ses; Vandrefalken er mærkeligt nok endnu aldrig paavist paa Island. Jagtfalken holder i Yngletiden til i Redestedets Nærhed i ensomme Egne, medens den udenfor denne kan træffes overalt, endogsaa ude i Kystbyerne og selv inde over Hovedstaden. Dens mørke Farve gør, at den praktisk talt ikke er til at faa Øje paa, naar den sidder rolig paa en graabrun Basaltklippe, og i Flugten forstaar den at anvende enhver Dækning, som Terrainet byder den. I Yngletiden glider denne Falk ofte frit rundt højt oppe over Redestedet, og Magerne jager da efter hinanden; herunder høres deres Skrig, som de iøvrigt sjældent lader høre udenfor Yngletiden; men det skal dog kunne høres, naar Falkene har gjort Bytte. Hantzsch gengiver dette Skrig som et gennemtrængende *kjak,* „das an gewisse Rufe des Wanderfalken und auch des Hühnerhabichts erinnert, seltner ein höheres Gik, das sich etliche Male zu einem jauchzenden Triller: Giii . . . verband“.

Dens *Rede* anbringes ofte paa meget utilgængelige, lodrette Klippesider, tidt i Nærheden af Fuglebjærge eller Lundeøer; den kan dog findes paa Bratninger, hvor man uden større Besvær kan gaa op til den, hvilket f. Eks. Sommeren 1930 var Tilfældet med en Rede ved Skjálfandi Bugt. Redestedet kan aabenbart anvendes gennem umindelige Tider og besættes af et nyt Par, hvis det gamle bortskydes; Pladserne maa derfor byde Fuglene særlige Fordele, som det for Mennesket næppe altid er let at se. Dette er allerede nævnt af Fr. Faber for Reder ved Látrabjarg og paa Vestmanøerne. Fr. Faber (Isis, XX, 1827) omtaler, at en Rede, som han 5. Juli 1821 fandt nær ved Krísuvíkr-Fuglebjerg paa en Afsats i en isoleret staaende Klippevæg i en Sandslette, var stor og flad som Ørnens Rede og af samme Materiale som denne; man fristes her til at tro, at det har været en gammel Ørnerede, der har været benyttet; Hantzsch (1905) siger, at Reden, der er bred og flad, bestaar af faa Grene og Plantestængler; vi har dog ogsaa paa Island hørt om Reder, som næppe bestod af mere, end hvad Falkene fandt paa selve Pladsen. Det vilde være af Interesse at faa undersøgt, om denne Falk i Modsætning til de fleste andre af sin Slægt i Almindelighed gør noget ud af Redebygningen. Ved Reden findes altid Knoglerester o. l. af Fugle. Redestedet kan ofte bemærkes paa lang Afstand paa Grund af de hvidkalkede Omgivelser.

Æggene lægges hovedsagelig i Slutningen af April og i Begyndelsen af Maj Maaned. Fra Mývatn haves Oplysning om, at det første Æg i en Rede var lagt 18. April (1900); øjensynligt fuldlagte Kuld haves fra $^{26}/_{4}$ (1896, 3 Æg), $^{2}/_{5}$ (1898, 5 Æg), $^{7}/_{5}$ (1904, 4 Æg) og $^{2}/_{6}$ (1908, 4 Æg). Hantzsch nævner 6 Kuld fra Nord-Island fra 3.—15. Maj, desuden et aabenbart ikke færdiglagt Kuld fra de sidste Dage i April. P. Nielsen angiver derimod, at Hunnen lægger sine Æg noget tidligere, nemlig i Midten af April (D. O. F. T., XIII, 1918—19, Side 35). Bliver Æggene taget, lægger den, saafremt de ikke er meget rugede, et nyt, oftest mindre, Kuld; ovennævnte fra Begyndelsen af Juni er antagelig et saadant omlagt Kuld. Antallet af Æg i de af os undersøgte Kuld var 3—5, 4 hyppigst; 6 Æg findes ogsaa angivet, men fire er dog det almindeligste. Æggenes Farvetegning m. m. er som hos den Skandinaviske Jagtfalk, men i Serier skal der gennemgaaende være flere lyse Æg blandt de Islandske end blandt Skandinaviske Jagtfalkes Æg. Pletterne kan være meget smaa og ligge tæt, men storplettede Æg findes ogsaa; et undersøgt Kuld (3) havde helt hvide og stærkt nubrede Æg. 20 Æg fra Island viste følgende Maal: Gennemsnit 59,4×47,1 mm; største 63,4×49,1, mindste 57,1×47,0 og 57,4×45,4 mm. Hartert (iflg. Jourdain) angiver for 100 Æg et lignende Gennemsnit, nemlig 59,09×46,38 mm, største 64×48,2 og 60,01×49,3, mindste 53,8×44,2 og 57,5×41,8; desuden nævnes et usædvanligt lille Æg paa kun 52,4×40,5 mm (Tring Museum). Hantzsch (1905) angiver Maal af 27 Æg fra Island, som i det væsentligste stemmer med de af os anførte Maal, kun er et enkelt lidt større (64,5×48) og et enkelt mindre (58,9×44,6). Nielsen (D. O. F. T., XIII, 1918—19, Side 35) nævner Maal, som ogsaa er lidt større og mindre end de anførte (Længde: 52,5—65,5, Bredde: 40—49 mm).

Æggene ruges fortrinsvis af Hunnen, men Hannen kan dog deltage deri (Faber). *Incubationstiden* er ikke nøjagtig kendt, men er antagelig ca. 28 Dage som hos andre nærstaaende Former. Hermed stemmer det, at Ungerne angives at komme ud af Æggene i Begyndelsen af Juni; de forlader Reden i den første Halvdel af Juli. I ovennævnte af Faber omtalte Rede fra 6. Juli havde 2 Unger forladt Reden, medens den tredie, næsten flyvefærdig, endnu var i Reden. Riemschneider (Orn. Monatsschr., 1896, Side 305) omtaler en Rede fra Mývatn fra 27. Juni, hvori Dunungerne havde fremspirende Fjer paa Oversiden; den 17. Juli havde de næsten den fuldstændige Fjerdragt, idet kun spredte Dun saas hist og her. Krüper fik den 29. Juni 2 flyvefærdige Unger, Preyer 2 næsten flyvefærdige Unger 2. Juli, og Hantzsch saa 3 flyvefærdige Unger 12. Juli. Besøger man en Rede med Unger, flyver de gamle Falke ofte ganske tæt forbi Fredsforstyrreren, udstødende deres Skrig. I August spredes Fuglene ud over Landet, og de træffes nu som nævnt mange Steder, hvor man Sommeren igennem ikke ser noget til Falkene.

Jagtfalkens vigtigste *Føde* paa Island er, som berørt foran, Rypen; og denne tages baade paa Vingerne og siddende paa Jorden. Naar Rypen i Vintertiden søger ned i Dalene og nærmere Kystlandet, følger Falkene med. Søfuglene udgør dernæst en stor Part af dens Bytte; men sin Føde søger den iøvrigt overalt, hvor passende Bytte, oftest Fugle fra Ridens til Ederfuglens Størrelse, byder sig for den. Hjejle, Smaaspove og andre Vadefugle, ligesom ogsaa, mere tilfældigt, Smaafugle falder som Bytte for den. Faber nævner, at ved en Rede nær et Fuglefjeld fandt han Rester af Alk, Lunde, Langnæbbet Lomvie, Tejst og Ride. Nielsen, Eyrarbakki, fortæller os i Brev, at han i længere Tid havde en Falk, som helst vilde have Ryper, men under stærk Sult dog kunde slaa sig til Taals med en skudt Ravn. Naar den rev Rypen op og kom til dens Hjerte, angiver Nielsen, at den, som tidligere omtalt af mange Forfattere, udstødte tilfredse Skrig.

Før Lunden (Fratercula) i Begyndelsen af Maj kommer til Redepladserne, er Ederfuglen paa den lille Ø Vigur paa Nordvestlandet, som vi besøgte i 1928, udsat for at falde i Kløerne paa Falken; denne slaar dem da oftest, naar de sidder og hviler paa Stenene nede i Strandkanten; men er først Lunden gaaet i Bjerg, da er d e n Falkens Favoritemne, og det er interessant at se, hvor hurtigt Ederfuglene lærer dette og føler sig sikre; der spores nu ikke megen Uro blandt de rugende Ederfugle, selv om Falkens graa Skygge glider lige hen over dem; men blandt Lundefolket vækker dens Tilsynekomst derimod nu vild Panik. Pludselig ser man Lunderne — som maaske i Aftenstilheden har siddet i store Skarer op over Grønsværet ved deres Huller, velbehageligt knurrende og snakkende — i ilsom, retlinet, svirrende Flugt gaa i Tusindvis ned mod Søen, hvor de kaster sig med Sprøjt, Plask og Kølvand for oftest straks at dykke i det frelsende Element; deres knurrende ar-r-r lyder ophidset, og man kan være sikker paa i samme Nu, som dette sker, da at se Falken komme strygende langs en Klippekant, udnyttende enhver Dækning, for, naar den er kommen op under et godt Lundested, med

et hastigt Slag at slaa skraat op over Grønsværet med de mange Lundehuller og med et lydeligt Klask slaa en forsinket, flyvende Lunde — en Vending, et Greb, og Falken glider videre paa stive Vinger, vuggende tæt hen over Terrainets Ujævnheder; og snart forsvinder den bag en Klippekam for der paa et fredeligt Sted at nyde sit Bytte. Beboerne fortæller, at Falken slaar Lunden med Vingen i Hovedet og derved bedøver den; vi har ikke været saa heldig at iagttage dette paa tilstrækkelig nært Hold — det gaar saa hurtigt for sig, at Øjet næppe med Vished kan afgøre det. Sikkert er det imidlertid, at Rype, Smaaspove o. s. v. meget ofte faar Hovedet skilt fra Kroppen ved Falkens Slag; men hvorledes dette foregaar, er, skønt det er en kendt Sag fra ældgammel Tid, ikke oplyst; man maa synes, at en Kollision i Luften under den Fart, der er i Slaget, for Falken selv maa være yderst farlig.

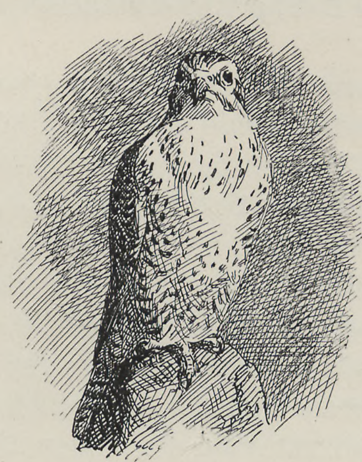
Ser man Falken komme strygende langs et af de store Fuglefjælde ud til Havet — og den ynder ofte at opholde sig i Nærheden af disse — da vil man se et lignende Syn som just skildret fra en Lundeø: Lomvier og Alke styrter sig hovedkulds i Havet, der bruser ved Fjældets Fod, og her ligger de da i Tusindevis, knurrende og snakkende, mens Falken glider videre, ofte med en af Kammeraterne dinglende i de kraftfulde Fangere. Mallemukken synes derimod roligt at blive liggende i Fjældet; sandsynligvis ynder Falken ikke denne Fugl, hvis bedre Mad byder sig. Det kan iøvrigt bemærkes, at Fejlslag fra Falkens Side er meget hyppige, baade naar den slaar Lunde, og naar den slaar Sortfugl; særlig gælder dette selvfølgelig Ungfuglene, naar disse i Sensommeren begynder paa den vanskelige Kunst at jage flyvende Fugle.

Niels Horrebow giver i „Tilforladelige Efterretninger om Island“ 1752, 147 flg. en hel Del Oplysninger om Falkene og Jagten paa Falke paa den Tid, da disse endnu var meget værdifulde for den danske Konge. Først oplyser Horrebow, at der kun findes een Slags Jagtfalke paa Island, hvis Hanner og Hunner er af forskellig Størrelse, og hvis Farvetegning desuden varierer en hel Del, endogsaa blandt Unger i samme Rede. Forfatteren gør opmærksom paa, at Jagten paa hans Tid blev drevet saa ihærdigt, at „snart hver Falke-Reede i Landet er bekiendt“, og han paapeger desuden, at grønlandske Falke kommer til Island, hvor de kaldes „Flyve-Falke“ i Modsætning til de stationære Falke, „Reede-Falkene“. Da Falkene kun lever af Ryper og giver Islænderne en god Indtægt, mener Forfatteren ikke, at man skal beklage, at der er Falke i Landet, og han skriver endogsaa andetsteds i sin Bog, at man maatte ønske, at der var Falke i stor Mængde paa Grund af de gode Indtægter, de giver. De islandske Falke var nemlig særlig eftertragtede, fordi de iflg. Horrebow kunde anvendes 12 Aar eller mere til Falkejagt, medens de norske eller andre Falke kun kunde anvendes et Par Aar og desuden, paa Grund af deres mindre Størrelse m. m., ikke var saa tjenlige til al Slags Jagt som de islandske. Kongen af Danmark sendte iflg. Horrebow hvert Aar en Rejse-Falkonér med een eller to Betjente til Bessested (Bessastaðir), hvor Kongens Falkehus fandtes, og hertil bragte de autoriserede, islandske Falkejægere da omkring St. Hansdag de indfangne Falke; Falkejægerens Karle transporterede Falkene til Hest, idet hver havde 10 til 12 Falke siddende paa en Tværstang, der holdtes som en Standard i højre Haand med Hvile paa højre Stigbøjle. Rejse-Falkonéren udvalgte de brugelige Falke og betalte paa Horrebows Tid 15 Rdlr. for en hvid, 10 for en halvhvid og 7 Rdlr. for en graa Falk, foruden eventuelt 2—4 Rdlr. i Ducør. Derpaa beskriver Horrebow, hvorledes Falkene indfanges, og dette gøres paa en interessant og levende Maade og giver desuden et Bidrag til Forstaaelse af Falkens Optræden, hvorfor vi skal gengive dette Stykke.

„Der slaaes 2 Pæle i Jorden, den eene lidt fra den anden; ved den eene bindes en Rype, Due, eller i deres Mangel en Hane eller Høne, med en Linie 3 eller 4 All. lang ved Foden, paa det at Rypen eller Duen kand have Rum at flagre lidt op i Væyret, og Falken des snarere kand faae ham at se; ved Foden af samme Rype bindes en anden lang Linie, til 80 Faunes Længde, hvilken Linie gaaer igiennem et Hul paa den anden Pæl, saa at Falkefængeren med denne Linie kand drage Rypen fra den første til den anden Pæl; ved denne Pæl er opstillet et Garn som en Fisker Ruse med et stort Tønde-Baand i en halv Circel af 3 Allens Diameter perpendiculair opstaaende, hvilket naar det slaaes ned, gaar over den anden Pæl; til hvilken Ende en lige saa lang Linie, som den første, er giort fast oven i denne Halv-Circel, og gaaer ned igiennem den første Pæl hen til Falkefængeren, med hvilken Linie han kand trække Garnet ned over Falken, ligesom han med den anden Linie kand trække Rypen fra den første Pæl til den anden. Dette anstille Falkefængerne, enten hvor de vide, at Falkene komme, og have deres Reede i Nærværelsen, eller naar de see nogle Flyve-Falke at ankomme, og, naar da Falken seer denne

Rype eller Due flagre neden ved Jorden, giør han nogle Sving i Luften over Stædet, og seer sig om, at der ikke maatte være nogen Fare derved; endelig slaaer han ned med fuld Force, gierne saaledes, at Hovedet gaaer saa glat af Rypen, som det var skaaret af med en Kniv; saasnart Falken har slaaet Fuglen, flyver han gierne op igien, (med mindre han er alt for sulten) for at see sig for, at han uden Fare kand fortære sin Steg; imidlertid, imedens han flyver op, trekker Falkefængerne med den eene Strikke Rypen hen til den anden Pæl tæt under Garnet, som da Falken ikke kand merke, og naar da Falken strax efter kommer ned igien for at tractere sig med sit Bytte, trekker Falkefængeren med den anden Linie Garnet over Falken, saa at han sidder, ligesom i et Buur, og saaledes giør sig ham til Bytte; hvorefter Falkefængeren strax gaaer hen og tager Falken meget forvarligt ud, efterdi ingen Fieder i hans Vinger eller Rumpe med rette bør brydes, og, ved Hielp af en anden Karl, sætter Kappen over hans Øyne. Imedens Fangsten varer, stiller Falkefængeren sig i Skiul, og holder sig stille, det beste han kand, bag nogle Steene, eller ligger flad paa Jorden, og er 50 til 80 Faune derfra, saa at Falken ikke giør sig nogen Tanke, om han end seer ham, at han har dermed at giøre, efterdi han er saa langt borte." Før Afrejsen fra Island lod den kongelige Rejse-Falkonér slagte et passende Antal Stude at tage med som Proviant til Falkene i de første fjorten Dage af Rejsen, og han tog desuden saa mange levende Stude eller Faar med sig, som der eventuelt kunde blive Brug for under Resten af den lange Rejse, der undertiden kunde vare syv Uger. De syge Falke fik Kødet blandet med Olie og Æg „for at vederkvæge dem"; de øvrige fik Kødet fugtet lidt med Mælk. Falkene havde stadig Hætte paa og var anbragt midtskibs paa Mellemdækket, hvor Stænger var anbragt i to Rækker i hver Side af Skibet til Falkene at sidde paa. Vi skal foruden det anførte tilføje, at Antallet af hvide Falke tilført fra Island, hvor Kongen havde Opkøbsret, aldrig var meget højt, men særdeles vekslende, hvilket maa anses for at staa i Forbindelse med Tilvandringen fra Grønland og af Falkonérerne angaves at være afhængig af, om der var meget Is ved Island eller lidet Is, da de hvide Falke i sidste Tilfælde var meget faatallige. I 1743 var Tilførselen 3 hvide, 149 graa Falke og 4 mellemfarvede; i 1751 derimod 42 hvide, 50 graa og 11 mellemfarvede (i 1751 skal der have været megen Drivis). I 1785 varierede Prisen paa Island fra 10 til 20 Rdl. for en Falk, det sidste for de hvide Falke. Interessen var allerede nu paa denne Tid ved at mindskes for Falkejagten; i 1766 maatte kun 100 Falke bringes til Danmark; i 1792 kom der kun 25 graa Falke, i 1793 2 hvide og 25 graa; derpaa sluttede Tilførslen fra Island; dog udskrev den danske Regering endnu 1803 Licitation angaaende Leje af et Skib til at afhente Falke paa Island; men Sagen opgaves paa Grund af de vanskelige Tider. Endnu 1807 var der dog 3 Falke paa Falkonérgaarden ved København, 1809 var der imidlertid kun een Falk, og Falkoneriet ophørte i 1810. Her i Landet er der ikke senere sket nogen Opblussen af Interessen for Falkejagten, hvilket derimod fandt Sted i England omkring 1850, efter ca. hundrede Aars Hvile, og i nyeste Tid bl. a. ogsaa i Tyskland.

Jagtfalken har paa Island ikke andre Fjender end Mennesket; ofte ses den dog i Strid med sin Arvefjende Ravnen, og meget morsomt er det herunder at se Ravnen vende sig helt om i Luften, naar Falken slaar ned efter den. Jagtfalken tronede tidligere fornem i Sagaøens Rigsvaaben, og i Landet er der endnu Vilje til at bevare denne smukke Fugl levende i det prægtige, vilde Fjældlandskab.



LABRADOR-JAGTFALK, Falco rusticolus obsoletus Gm.

Falco obsoletus. Gmelin. Syst. Nat. I, I, 1788, Side 268. — Falco labradora Audubon. B. Amer. 1831, Side 196. — Falco rusticolus obsoletus (Gmel.). Ridgway: Manual North. Amer. Birds, 1887, Side 246. — Falco gyrfalco L. typicus. Winge: Grønlands Fugle, 1898, Side 249. — Hierofalco gyrfalco obsoletus (Gm.). B. Hantzsch: Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt desnordöstl. Labradors. Journ. f. Ornith., 1908, Side 373. — Falco rusticolus obsoletus (Gmel.). John & James Macoun: Cataloque des oiseaux du Canada, 1915, Side 324. — Falco rusticolus sacer (nec Brisson) Forster (partim). Kirke Swann: A review of the Gyrfalcons. Verh. VI. Ornith.-Kongresses 1926, 1929, Side 573.

Danske Navne: Labrador-Jagtfalk, Labradorfalk.
Tyske „ : Labrador Jagdfalke.
Engelske „ : Labrador Gyrfalcon, Black Gyrfalcon.
Franske „ : Faucon noir.
Eskimoiske „ : Kigssaviarssuk kernertok (Vest-Grønland); Kigssavik (Labrador).

Racekendetegn: *Vingelængden hos Hannen mellem 352 mm og 372 mm, hos Hunnen mellem 388 mm og 424 mm. Oversiden af Hovedet mørkt graablaa, mørkere end Ryggen. Tydelig Skægstribe findes.* Paa Baghalsen henimod Siderne har den to lyse, udflydende Pletter. Ryggens og Vingernes Fjer graablaa med mørkere, graasorte eller brunlige Tværbaand; Overhaledækfjerene mere blaalige, men ligeledes med Tværbaand. Halen graablaa med mørke Tværbaand. Hele Undersiden hvid, paa den nederste Del af Struben med aflange, sorte Spidspletter og paa Forbrystet desuden runde Pletter; Kroppens Sider og Undergumpen med Tværstriber. Paa eetaarige Fugle er meget ofte *hele Hovedet sortebrunt eller graaligbrunt,* saaledes at *Skægstriben er sammensmeltet med Ørefjerene, og den lyse Øjenbrynstribe og de to lyse Pletter i Nakken, som findes hos F. rust. rusticolus, er næsten eller helt forsvundet.* Ryggen, Vingerne og Halen af samme Farve som Hovedet eller lidt lysere, nogle Individer med faa, lyse Pletter paa Fjerrandene. Hele Undersiden med saa brede, sammenhængende, mørkebrune Længdepletter paa Bryst, Bug og særlig Undergump, at den mørke Farve er mere dominerende end den lyse. — *Underhaledækfjerene hos baade gamle og unge Fugle har altid Tværstriber eller Pletter.*

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: Ingen.
„ „ Island: Een Gang skudt.
„ i Grønland: Ret sjælden.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dununger* har ikke foreligget til Undersøgelse.

Den unge, eetaarige Fugl af denne mørke Race, som af og til forekommer i Sydvest-Grønland, træffes i mange forskellige Typer fra meget mørke (se Tavle LXXVII, øverst til højre) med helt mørkt Hoved til lysere, mere F. rust. rusticolus- eller endog F. rust. holboelli-lignende Individer, maaske fordi Racen blander sig med den der almindeligt forekommende Falco rusticolus holboelli.

I sin mest udprægede Form har den *Oversiden af Hovedet sortebrun eller mørkebrun. Baghalsen* er ligeledes sortebrun, som oftest med en lille Rest af de to lyse Pletter, som er typiske for Falco rusticolus rusticolus. Hele *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* har samme, eller lidt lysere, sortebrune eller graaligbrune Farve som Hovedets Overside og Baghalsen, hver Fjer med lysere Rande og af og til med smaa, lyse Randpletter, særligt paa de længste af Rygsidens Fjer. *Fjerene paa Hovedets Sider er sortebrune eller mørkebrune, fuldstændig i Farve som den dog i nogle Tilfælde ganske lidt mørkere Skægstribe. Struben* er gullighvid, hver Fjer med smal, mørkebrun Skaftstribe; *den øvrige Underside* er ligeledes gullighvid, men hver Fjer har saa bred, mørkebrun Skaftstribe, at man i mange Tilfælde snarest maa kalde Fjerene mørkebrune med hvide Rande; dette er

altid Tilfældet med *Kropsidernes Fjer,* som desuden er forsynede med flødehvide Randpletter. Skaftstriberne paa *Undergumpens Fjer* er meget udflydende, ofte er Fjerene helt graabrune, men som Regel har de dog lysere Rande. *Underhaledækfjerene har altid mørke Tværbaand,* ofte meget brede. Fjerene paa Forsiden og Siderne af Skinnebenene har Skaftstriber svarende henholdsvis til Brystets og Kropsidernes Fjer; Fjerene paa Indersiden er smudsighvide, lysere end *Mellemfodens Fjer,* der nærmest er graabrune med lysere Rande. *Haandsvingfjerene* er graaligt sortebrune med smalle, lyse Rande, lidt bredere og flødehvide i Spidserne af Fjerene; paa Inderfanerne findes ofte ligesom hos de andre Racer smudsighvide eller lyst brunlige Tværpletter, men tidt er disse næsten forsvundet, saaledes at Inderfanerne kun er forsynet med smaa, smudsighvide Stænk. Yderfanerne er oftest uplettede, men kan af og til have ganske smaa, lyse Stænk. *Armsvingfjerene* er af samme Farve eller ganske lidt lysere end Haandsvingfjerene, ligeledes med lysere Rande og som Regel smaa, lyse Stænk paa Inderfanerne, men sjældent paa Yderfanerne. *Undervingedækfjerene* er sortebrune, de mindste med flødehvide Fjerrande, de største med næsten cirkelrunde Randpletter. *Halens Styrefjer* er sortebrune eller graaligbrune med smalle, lyse Fjerrande og flødehvide Spidser; som oftest har Fjerene smudsiggule eller graalighvide Tværpletter, men disse kan dog mangle helt, særlig paa de to midterste Fjer og paa Yderfanerne af de andre. En meget mørk Fugl, en Hun skudt 26. Januar 1902 ved Godthaab i Grønland, er afbildet paa Tavle LXXVII, øverst til højre.

Nogen væsentlig Forskel i Fjerdragten hos den unge Han og Hun kan ikke paavises, men Størrelsesforskellen er ligesom hos de andre Racer meget betydelig. 10 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 408,1 mm, Næblængde 25,8 mm og Mellemfodens Længde 64,9 mm, de tilsvarende Maal for 4 unge Hanner er: 366,8 mm, 22,3 mm og 59,7 mm.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab ?	424 mm	27 mm	65 mm
Sukkertoppen $^{12}/_{3}$ 1923	416 „	27 „	—
Godthaab $^{22}/_{9}$ 1896	413 „	25 „	64 „
„ $^{8}/_{12}$ 1916	410 „	24 „	—
„ $^{26}/_{1}$ 1902	408 „	27 „	64 „
„ $^{12}/_{11}$ 1911	407 „	26 „	—
Sukkertoppen, Novbr.—Decbr. 1920	404 „	26 „	65,5 „
Grønland	401 „	25 „	64 „
Godthaab $^{30}/_{3}$ 1901	400 „	26 „	66 „
Sukkertoppen $^{22}/_{6}$ 1922	398 „	25 „	66 „
10 unge Hunner i Gennemsnit:	408,1 mm	25,8 mm	64,9 mm
Største Maal:	424 „	27 „	66 „
Mindste „ :	398 „	24 „	64 „

En ung Hun, skudt paa *Island,* svarer baade i Fjerdragten og med Hensyn til Maalene ganske til disse 10 Hunner fra Grønland. Dens Lokalitet og Maal er følgende: Skeggjastaður, Bakkafjörður, Island $^{5}/_{9}$ 1906: Vinge 415 mm, Næb 26 mm, Mellemfod 66 mm.

3 noget *lysere, unge Hunner* fra Grønland har følgende Maal:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Sukkertoppen $^{1}/_{9}$ 1917	403 mm	26 mm	64 mm
Godthaab $^{26}/_{11}$ 1899	400 „	25 „	66 „
„ $^{19}/_{9}$ 1893	391 „	26 „	64 „
Gennemsnit:	398 mm	25,7 mm	64,7 mm
Unge Hanner (mørk Type)			
Godthaab $^{3}/_{9}$ 1905	372 mm	23 mm	—
Fiskenæsset $^{5}/_{2}$ 1917	369 „	23 „	61 mm
Godthaab $^{31}/_{5}$ 1896	364 „	21 „	59 „
„ $^{11}/_{3}$ 1906	362 „	22 „	59 „
4 unge Hanner i Gennemsnit:	366,8 mm	22,3 mm	59,7 mm
Største Maal:	372 „	23 „	61 „
Mindste „ :	362 „	21 „	59 „

3 noget *lysere, unge Hanner* fra Grønland har følgende Maal:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Fiskenæsset	370 mm	22 mm	59 mm
Ivigtut 1895	365 „	23 „	61 „
Julianehaab, Oktober 1906	361 „	22 „	60 „
Gennemsnit:	365,3 mm	22,3 mm	60 mm

I Februar og Marts Maaned, inden Fuglen er fyldt eet Aar, ses ofte de første frembrydende Fjer af den første voksne Dragt; men først hen paa Sommeren i Juni, Juli og August Maaned foregaar den egentlige Fældning, der da som Regel til Dels er overstaaet hen paa Efteraaret i September—Oktober; men ligesom hos de øvrige Racer træffes der næsten altid Rester af den ungdommelige Dragt, særlig paa Forvingerne, endnu langt hen paa Vinteren. I denne første voksne Dragt ligner Fuglen ganske den typiske Jagtfalk fra Skandinavien og vil egentlig kun med Sikkerhed kunne skelnes fra denne ved Størrelsesforskellen, der, som det fremgaar af de vedføjede Maalelister, er meget betydelig.

En ca. 19 Maaneder gammel Hun er afbildet paa Tavle LXXVIII, nederst, og svarer ganske til Fugle i samme Alder fra Skandinavien, idet *Oversiden af Hovedet* er mørkt graablaa med lys Øjenbrynstribe. *Baghalsen* har samme Farve med to store, lyse Pletter. Hele *Ryggen* og *Vingernes Overside* er mørk brunligt sortegraa, lidt lysere end Hovedet; hver Fjer med hvidlige Rande og smalle, ufuldstændige Tværbaand af samme Farve. Fjerene paa *Overgumpen og Overhaledækfjerene* er meget lysere og mere blaalige end Ryggens Fjer, og Tværstribningen er mere fuldstændig. *Hovedets Sider* er brunligt mørkegraa, Fjerene henimod den mørkere Skægstribe har hvide Rande. *Hele Undersiden* er gullighvid, hver Fjer med en stor, draabeformet, tilspidset, næsten sort Plet, paa *Kropsiderne og Underhaledækfjerene* med sorte Tværbaand, paa *Undergumpen* ligeledes med Tværbaand, men disse er lysere, mere udflydende. *Skinnebenenes Fjer* er farvede og tegnede som den øvrige Underside. *Haandsvingfjerene* er graaligt sortebrune med lyse Rande og store, smudsighvide Tværpletter paa Inderfanerne; paa Yderfanerne har de smaa, lyse Tværpletter eller nærmest kun Stænk. *Armsvingfjerene* er lidt lysere end Ryggens Fjer, men med lyse Rande og Tværbaand, eller snarere Tværpletter som disse. *Undervingedækfjerene* er hvide med sorte Pletter og Tværbaand. *Halens Styrefjer* er graablaa med mørke, sortegraa Tværbaand. Hannen er mere blaalig paa hele Oversiden end Hunnen, og de lyse Tværstriber er bredere og mere fuldstændige; desuden har Undersiden som oftest mindre Pletter.

Den 3-aarige eller ældre Fugls Dragt, som er afbildet paa Tavle LXXVII, øverst til venstre, og Tavle LXXVIII, øverst til højre, skelnes ret let fra den 2-aarige Fugls Dragt ved, at de lyse Tværbaand paa Ryggen og Vingernes Overside er bredere og fuldstændigere, saaledes at hele Ryggen syner ikke saa lidt lysere; det samme er Tilfældet med Halens Styrefjer, hvor de mørke Tværbaand er betydeligt smallere. Hele Undersiden er desuden mere hvid med meget mindre Pletter og smallere, sorte Tværstriber. Hunnen opnaar aldrig at blive saa ren og klar i Farverne, og de lyse Tværstriber paa Ryg og Vinger bliver aldrig saa brede og fuldstændige som hos Hannen, ligesom de mørke Tværbaand paa Halen heller ikke bliver saa smalle. Størrelsesforskellen er meget tydelig. 7 gamle Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger har i Gennemsnit følgende Maal: Vingelængde 406,3 mm, Næblængde 27,3 mm og Mellemfodens Længde 64,5 mm, medens de tilsvarende Maal for 9 gamle Hanner er: 365,6 mm, 23,3 mm og 59,7 mm.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab, Vinter 1912—13	414 mm	28 mm	66 mm
„ 24/1 1901	412 „	26 „	64 „
Syd-Grønland	411 „	25 „	—
Godthaab, Vinter 1906—07	410 „	27 „	65 „
„ 14/12 1907	407 „	28 „	63 „
„ 14/12 1891	402 „	28 „	65 „
Sukkertoppen 6/1 1920	388 „	29 „	64 „
7 gamle Hunner i Gennemsnit:	406,3 mm	27,3 mm	64,5 mm
Største Maal:	414 „	29 „	66 „
Mindste „ :	388 „	25 „	63 „

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Claushavn, Oktober 1880	372 mm	22 mm	61 mm
Godthaab 19/11 1894	372 „	23 „	60 „
„ 26/11 1897	370 „	24 „	61 „
Narssak 4/4 1897	369 „	23 „	58 „
Kornok 12/12 1904	368 „	24 „	61 „
Umanak 10/5 1914[1]	365 „	24 „	57 „
Holsteinsborg, September 1908	361 „	22 „	61 „
Godthaab 15/2 1915	361 „	23,5 „	59 „
„ 19/11 1895	352 „	24 „	59 „
9 gamle Hanner i Gennemsnit:	365,6 mm	23,3 mm	59,7 mm
Største Maal:	372 „	24 „	61 „
Mindste „ :	352 „	22 „	57 „

Iris er mørkebrun; Næbbet blaaligt hornfarvet, mørkere i Spidsen, lysere ved Roden. Vokshuden hos gamle Fugle gul, hos unge blaalig. Fødderne ligeledes gule hos gamle Fugle, blaagraa hos unge.

Denne mørke Race, som saaledes i sin voksne og udfarvede Dragt næsten ganske svarer til den typiske Jagtfalk, Falco rusticolus rusticolus, fra Skandinavien, maa anses for at være identisk med den paa Labrador forekommende Falk, F. rusticolus obsoletus Gmelin. De grønlandske Fugles Maal ligger saa langt over de skandinaviske Falkes, at de umuligt kan henregnes til disse, hvilket man oftest har været tilbøjelig til.

Lehn Schiøler har, inden det store Materiale i hans Samling var blevet gennemmaalt, ogsaa nærmest hældet til den Anskuelse, at disse mørke Falke ifølge Fjerdragten maatte henregnes til Falco rusticolus rusticolus; men at han dog har været opmærksom paa Forskellen og det usandsynlige i at træffe den skandinaviske Form paa Grønland, viser følgende Bemærkninger i et Brev fra 1926 til Dr. W. Koelz: “In the South of Greenland up to Godthaab a dark Falcon, very much like in fact, undistinguishable from Falco rusticolus rusticolus, is found, but it is extremely rare, but young birds like young rusticolus are also found; I have out of 800 falcons examined from Greenland not seen more than 10 old falcons of this type and a few more young ones. 3 times or may be 4 very dark young falcons of the race Falco rusticolus obsoletus have been found.

The old falcons of the rusticolus type, which I have seen from Greenland have the light spots and the hind neck more redish brown than greyish white, and I must confess that I have a suspicion that the so called rusticolus rusticolus from South Greenland is perhaps in fact obsoletus, but having never seen a description nor a skin of an old obsoletus from Labrador or for that matter a young one from the same place, I can say no more about this question.

Those young falcons, which we have referred to obsoletus have been very dark brown birds with a mustachcial stripe, which is so broad that the sides of the head are practically dark, ear coverts also, and some of them so dark on the underside, including undertail coverts that the feathers may be called dark with narrow light margins“.

Labrador-Jagtfalken har sit Hovedudbredningsomraade i det nordvestligste Amerika, Labrador. Ifølge Hantzsch (Journal für Ornith., 1908, Side 373) er den sjælden i den nordlige Del, men angives som noget talrigere inde i Landet og temmelig hyppig Syd for Ungava Bugten; den forekommer endvidere langs Labradorkysten. I Skovegnene skal den som den Skandinaviske Jagtfalk ogsaa træffes ynglende i Træer. Om Vinteren kan Labrador-Jagtfalken træffes sydpaa til Maine, det sydlige Canada og New York. I Grønland, hvortil den antagelig er kommet efter Istiden, er den ret sjælden; den synes særligt at træffes paa den mildere Del af Vestkysten, men Eksemplarer foreligger fra Julianehaab i Syd til Umanak i Nord. Antagelig er der en stadig Forbindelse mellem den grønlandske Bestand af disse Fugle og de amerikanske. Et enkelt Eksemplar foreligger fra Island. Iøvrigt maa vi henvise til, hvad vi senere skriver om de grønlandske Jagtfalke (Side 377 flg.).

---

[1]) Se: A. Bertelsen: Fuglene i Umánaq Distrikt. Meddel. om Grønland. LXII, 1921, Side 191.

HOLBØLL'S JAGTFALK, Falco rusticolus holboelli Sharpe.

Hierofalco Groenlandicus Br. (partim) Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl. 1831. Side 57. — Falco arcticus Holbœll (nec. Gml.) Zeitschr. Ges. Naturw. III. 1854. Side 426. — Hierofalco holbœlli Sharpe: Proc. Zool. Soc. London. 1873. Side 415. — Hierofalco holbœlli Sharpe: Catalogue of the Accipitres, British Museum. 1874. Side 415. — Falco gyrfalco islandicus Gmel. ex. Briss. Winge: Grønlands Fugle, 1898, Side 249. — Falco gyrfalco islandus (Brünn.) (partim). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas. V. (Ny Udg.) 1905, Side 83. — Falco rusticolus candicans Gm. (part.) Hartert: Vögel paläarkt. Fauna. II. 1913, Side 1064. — Falco rusticolus islandus Brünn. Lehn Schiøler: Danmarks Fugle, II, 1926, Side 45.

Danske Navne: Holbølls Jagtfalk.

Racekendetegn: *Vingelængden hos Hannen mellem 354 mm og 380 mm; hos Hunnen mellem 385 mm og 429 mm. Den gamle Fugl* skelnes fra Falco rusticolus rusticolus først og fremmest ved at have *lysere Hoved;* dette er saaledes *altid lysere end Ryggen,* ofte nærmest hvidt; hver Fjer med bredere eller smallere, graasort Skaftstribe. *Skægstriben er smallere og utydeligere* end hos F. rusticolus rusticolus og mangler ofte næsten helt. Den graablaa Tone paa Rygsidens lyse Tværbaand er svagere, ofte næsten hvid. Hele Undersiden har som Regel færre og ofte noget lysere Pletter end hos F. rusticolus rusticolus. — *Eetaarige Fugle* har ligeledes *nærmest hvidt Hoved, altid lysere end Ryggen,* hver Fjer med mørk Skaftstribe. Skægstriben er ligeledes utydeligere end hos F. rusticolus rusticolus eller mangler næsten ganske. *Randpletterne* paa Rygsidens Fjer, som vel af og til kan findes antydet hos F. rusticolus rusticolus og F. rusticolus islandus, er *som Regel større, lysere og talrigere hos denne Race,* saaledes at hele Fuglen faar et mere broget Udseende (se Tavle LXXX, øverst til højre). Paa Undersiden har Fjerene meget smallere Skaftstriber, oftest nærmest kun Draabepletter. *Alle Svingfjerenes Yderfaner er som Regel forsynet med flere og lysere Tværpletter end hos F. rusticolus rusticolus og F. r. islandus,* hvor disse som Regel kun træffes paa de tre første Haandsvingfjers samt paa Armsvingfjerenes Yderfaner. — *Underhaledækfjerene hos baade gamle og unge Fugle har altid Tværstriber eller Pletter,* men oftest ikke saa kraftige som hos F. rusticolus rusticolus.

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ i Grønland: Ret almindelig i Syd-Grønland, men kendes ogsaa fra Nord-Grønland.
Paa Island og Færøerne er denne Race ikke paavist.

Beskrivelse af Fjerdragten. Af *Dunungen* har ingen Skind foreligget til Undersøgelse.

De unge Fugle i deres første Leveaar har *hele Hovedet* hvidt eller gullighvidt, dog har hver Fjer en bredere eller smallere, mørkebrun Skaftstribe; men de lyse Fjerrande er altid saa dominerende, at Hovedet syner lysere end Ryggen. *Baghalsen* er lige saa lys som Hovedet, og hver Fjer med mørk Skaftstribe. Fjerene paa *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen* samt *Overhaledækfjerene* er sortebrune eller mørkebrune med hvidlige eller lyst gulligbrune Fjerrande samt som Regel med flere og større, lyse Randpletter end hos F. rusticolus rusticolus og F. r. islandus, hvad der giver hele Oversiden et mere broget Udseende; paa de allerlyseste Eksemplarer mødes Randpletterne næsten paa Fjerens Midte, saaledes at der paa mange af Fjerene dannes 3—4, dog ikke helt sammenhængende, Tværbaand. *Hovedets Sider* er i Reglen lysere end hos Falco rusticolus rusticolus, idet de lyse Fjerrande er mere dominerende, og *Skægstriben* er smal og brudt af de hvide Fjerrande, men forsvinder dog kun næsten helt hos de allerlyseste Individer. *Hele Undersiden* gør ligeledes som Regel et lysere Indtryk end hos Falco rusticolus rusticolus, idet de mørkebrune Skaftstriber er smallere og ofte kun fremtræder som store, aflange Draabepletter; dette Forhold gør sig ligeledes gældende paa *Skinnebenenes, Mellemfodens og Undergumpens Fjer.* Paa Underhaledækfjerene danner Skaftstriberne næsten altid bredere

eller smallere, aflange Draabepletter, dog ogsaa af og til Tilløb til Tværbaand; paa de allerlyseste Eksemplarer er næsten kun de mørke Fjerskafter tilbage. *Haandsvingfjerene og Armsvingfjerene* har som oftest samme sortebrune Farve som hos Falco rusticolus rusticolus, men altid med bredere, flødehvide Fjerrande. De flødehvide eller ofte lyst brunlige Tværpletter, som saa at sige altid findes baade paa Yderfane og Inderfane af alle Svingfjerene, er større og renere i Farven end hos F. rusticolus rusticolus og F. rusticolus islandus, hvor Pletter paa Yderfanen som foran beskrevet kun i Reglen træffes paa de tre yderste Haandsvingfjer og paa Armsvingfjerene, og ofte mangler de næsten helt. *Undervingedækfjerene* er farvede og tegnede som hos Falco rusticolus rusticolus, men gør tidt et lysere Indtryk paa Grund af større Randpletter. *Halens Styrefjer* har samme Farve som Ryggen, saaledes lysere eller mørkere sortebrune eller graaligbrune med kraftigt fremtrædende, flødehvide, lyst brunlige eller gullige Tværpletter, som ofte mødes paa Fjerens Midte, saaledes at der dannes 10—12 mørke Tværbaand. Fjerenes Spidser er altid lyse og Fjerskafterne graabrune, sorte ud mod Spidsen og lysere ind mod Haleroden.

Nogen væsentlig Forskel i Fjerdragten hos den unge Han og Hun kan ikke paavises, men Han og Hun vil altid let kunne skelnes ved Størrelsesforskellen, der ligesom hos Falco r. rusticolus, F. r. obsoletus og F. r. islandus er meget betydelig. Gennemsnitsmaalene for 61 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger er saaledes: Vingelængde 406,4 mm, Næblængde 25,9 mm og Mellemfodens Længde 64 mm, hvorimod de tilsvarende Maal for 45 unge Hanner er: Vinge 366,2 mm, Næb 23,0 mm, Mellemfod 60,5 mm.

En mørk, ung Han og en lys, ung Hun fra Grønland er afbildet paa Tavle LXXX, øverst til højre og øverst til venstre.

Unge Hunner fra Grønland	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab 20/11 1893	429 mm	27 mm	63 mm
Kangamiut 29/12 1916	423 „	25 „	63 „
Sukkertoppen 2/9 1917	421 „	26,5 „	64 „
Godthaab 29/9 1909	420 „	27 „	64 „
Sukkertoppen 8/11 1901	418 „	25,5 „	64 „
Holsteinsborg 24/9 1908	415 „	25 „	66 „
Narssalik 1901	415 „	27 „	64,5 „
Godthaab 19/10 1892	415 „	26,5 „	65 „
Sukkertoppen 11/11 1918	414 „	25,5 „	67 „
„ 11/10 1910	413 „	25 „	65 „
Godthaab 11/12 1900	412 „	25 „	65 „
Christianshaab, Septbr. 1880	412 „	26 „	65 „
Grønland	411 „	25 „	64 „
Frederikshaab 23/8 1916	410 „	26 „	63 „
Lichtenfels 23/11 1916	410 „	25 „	65 „
Sukkertoppen 15/10 1901	410 „	—	64 „
Godthaab, Efteraar 1893	410 „	26,5 „	65 „
„ 19/5 1902	410 „	25,5 „	64 „
Sukkertoppen 13/2 1902	409 „	26,5 „	63 „
„ 1/11 1901	409 „	27,5 „	65 „
Narssalik 1902	409 „	25 „	63 „
Godthaab 22/1 1902	409 „	27 „	64 „
Julianehaab, September 1902	409 „	26 „	63 „
„ ult. September 1903	408 „	25 „	64 „
Grønland	408 „	24 „	—
Fiskenæsset 9/10 1916	408 „	27 „	64 „
„ 4/12 1916	407 „	27 „	65 „
Sukkertoppen 28/9 1901	407 „	26 „	63,5 „
Godthaab 25/9 1899	407 „	25,5 „	65,5 „
„ 25/9 1892	407 „	26,5 „	64,5 „
„ 10/9 1901	406 „	25 „	63 „
Sukkertoppen 1/8 1901	405 „	26 „	66,5 „
„ 5/9 1917	405 „	26 „	64 „
Godthaab 15/8 1900	405 „	25 „	62 „
Sukkertoppen 16/1 1917	405 mm	26 mm	61 mm
Narssalik 28/8 1893	405 „	25 „	65 „
Fiskenæsset, Oktober 1890	404 „	25 „	—
Ivigtut, September 1893	404 „	25,5 „	—
Egedesminde 8/9 1911	404 „	26 „	—
Fiskenæsset 20/10 1917	404 „	27 „	64 „
Sukkertoppen 29/12 1901	403 „	26 „	65 „
Godthaab 18/2 1893	403 „	26 „	64 „
„ 22/12 1893	403 „	26 „	63 „
Christianshaab, Septbr. 1880	403 „	25 „	65 „
Grønland	402 „	26 „	—
Kangamiut 8/11 1917	402 „	26 „	63 „
Sukkertoppen 10/3 1917	401 „	27 „	65 „
„ Novbr.-Decbr. 1920	400 „	25,5 „	63 „
„ 1/11 1901	400 „	26 „	64,5 „
Godthaab 12/1 1895	400 „	24 „	62 „
Frederikshaab 6/9 1920	400 „	25 „	63,5 „
Godthaab 26/9 1892	400 „	26 „	64,5 „
„ 28/9 1897	400 „	25 „	65 „
„	400 „	24 „	63 „
Frederikshaab, Juni-Okt. 1895	400 „	26 „	64 „
Godthaab 28/9 1897	398 „	25 „	—
Grønland	398 „	26 „	63 „
Godthaab 25/1 1900	395 „	26 „	65 „
„ 5/10 1905	395 „	24,5 „	62,5 „
„ 12/3 1902	388 „	25 „	63 „
„ 31/10 1899	385 „	25 „	—
61 unge Hunner i Gennemsnit:	406,4 mm	25,9 mm	64 mm
Største Maal:	429 „	27,5 „	67 „
Mindste „ :	385 „	24 „	61 „
4 noget mørkere, unge Hunner Godhavns Omegn Vinter 1906—07	404 mm	26,5 mm	65 mm

	Vinge	Næb	Mellemfod
Fiskenæsset $^{23}/_{9}$ 1917	401 mm	26 mm	64 mm
Godthaab, September 1909	401 „	25,5 „	64 „
„ $^{17}/_{12}$ 1904	398 „	26 „	64 „

Unge Hanner fra Grønland

	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{12}/_{9}$ 1901	380 mm	24,5 mm	61 mm
„ $^{2}/_{2}$ 1900	375 „	22 „	61 „
Sukkertoppen $^{4}/_{11}$ 1918	375 „	22 „	61 „
Godthaab $^{22}/_{9}$ 1892	375 „	23 „	61 „
„ $^{19}/_{11}$ 1892	375 „	23 „	62,5 „
„ $^{9}/_{9}$ 1899	375 „	24 „	61 „
„ $^{22}/_{9}$ 1899	374 „	23,5 „	62 „
„ $^{18}/_{2}$ 1893	372 „	22,5 „	61 „
Fiskenæsset $^{14}/_{9}$ 1917	372 „	23 „	61 „
„ $^{19}/_{9}$ 1916	371 „	23 „	61 „
Sukkertoppen $^{23}/_{4}$ 1917	370 „	23 „	60,5 „
Godthaab $^{6}/_{8}$ 1895	370 „	23 „	61 „
Julianehaab, ult. Septbr. 1903	370 „	22 „	60 „
Narssalik 1901	370 „	24 „	60 „
Sukkertoppen $^{31}/_{8}$ 1901	369 „	24 „	61 „
Godthaab 1899	369 „	23,5 „	61 „
„ $^{1}/_{2}$ 1900	368 „	23 „	62 „
Sukkertoppen $^{17}/_{10}$ 1901	368 „	23,5 „	60 „
Nanortalik $^{17}/_{10}$ 1881	368 „	23 „	62 „
Fiskenæsset $^{25}/_{8}$ 1916	368 „	23 „	61 „
Julianehaab, ult. Septbr. 1903	367 „	23 „	61 „
„ $^{12}/_{11}$ 1909	367 „	23 „	58 „
Godthaab $^{23}/_{9}$ 1897	365 „	23 „	59 „
Sukkertoppen $^{26}/_{8}$ 1918	365 „	23 „	—

	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{6}/_{10}$ 1897	365 mm	22 mm	59 mm
Julianehaab $^{14}/_{8}$ 1916	365 „	23 „	59 „
Grønland	365 „	23 „	62 „
„	365 „	22 „	60 „
Sukkertoppen, Septbr. 1910	364 „	23 „	59 „
Holsteinsborg $^{14}/_{10}$ 1908	364 „	23 „	—
Godthaab $^{18}/_{12}$ 1892	363 „	22 „	59 „
„ $^{22}/_{10}$ 1899	363 „	23 „	61 „
„ $^{19}/_{11}$ 1902	363 „	23 „	61,5 „
Sukkertoppen $^{21}/_{9}$ 1910	362 „	22 „	60 „
„ $^{16}/_{3}$ 1902	362 „	23,5 „	59 „
Frederikshaab $^{17}/_{9}$ 1916	361 „	24 „	61 „
Nanortalik $^{14}/_{4}$ 1914	360 „	23 „	59 „
Godthaab $^{30}/_{9}$ 1900	360 „	23 „	60 „
Nanortalik?	359 „	24 „	60 „
„ $^{29}/_{10}$ 1882	359 „	23 „	61 „
Kagssimiut 1895	358 „	22,5 „	61 „
Godthaab 1899	358 „	23 „	62 „
Nanortalik $^{3}/_{11}$ 1909	357 „	22 „	—
Disko 1906—07	355 „	21,5 „	58 „
Grønland	354 „	23 „	62 „
45 unge Hanner i Gennemsnit:	366,2 mm	23,0 mm	60,5 mm
Største Maal:	380 „	24,5 „	62,5 „
Mindste „ :	354 „	21,5 „	58 „

2 noget mørkere, unge Hanner

	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{2}/_{11}$ 1895	370 mm	23,5 mm	60 mm
„ $^{3}/_{9}$ 1899	366 „	23,5 „	59 „

Den ovenfor beskrevne, ungdommelige Dragt afløses ligesom hos Falco rusticolus rusticolus af den voksne Fugls Dragt i Løbet af Fuglens andet Leveaar. De først frembrydende Fjer af den nye Dragt kan allerede træffes hos Hannerne i November samme Aar, Fuglen er født; men det almindelige er Februar og Marts Maaned; først hen paa Sommeren, i Juni, Juli og August, foregaar den egentlige Fældning, der da som Regel til Dels er overstaaet hen paa Efteraaret i September-Oktober Maaned; men paa Forvingen træffes endnu altid enkelte ungdommelige Fjer; disse bærer Fuglen ofte indtil langt hen paa Vinteren. Et Eksemplar i Lehn Schiølers Samling, en Han skudt 6. Januar 1895 ved Godthaab i Grønland, bærer saaledes endnu dette ungdommelige Tegn i sin 20. Levemaaned. Selv om Fuglen saaledes beholder enkelte ungdommelige Fjer ret længe, maa dog den voksne Dragt kunne siges at være opnaaet, naar Fuglen er ca. 19 Maaneder gammel, ligesom det er Tilfældet for Falco rusticolus rusticolus' Vedkommende.

Denne, *den voksne Fugls Dragt*, der er afbildet paa Tavle LXXX, nederst, ligner en Del den tilsvarende Dragt hos Falco rusticolus rusticolus, men adskiller sig i det store og Hele fra denne paa de samme Punkter som de ungdommelige Dragter: nemlig ved det lysere Hoved, som altid er lysere end Ryggen, samt ved at Fuglens øvrige Overside er lysere og gør et meget broget Indtryk. — *Oversiden af Hovedet* er saaledes som Regel gullig eller graalig hvid, hver Fjer med bredere eller smallere, graalige eller brunligsorte Skaftstriber, der kun paa nogle faa Eksemplarer, som har foreligget til Undersøgelse, var saa brede, at de fremhævede en lys Øjenbrynstribe og dominerede lige saa meget som de hvide Fjerrande; men selv paa disse Individer gør Hovedet et lysere Indtryk end *Ryggen,* der ligesom *Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* er mørkt blaalig eller brunligt sortegraa, hver Fjer med sort Skaft og graalige eller gullighvide Fjerrande samt brede Tværstriber af enten samme Farve eller mere blaalige; *disse lyse Partier er som Regel altid bredere og lysere end hos Falco rusticolus rusticolus, af og til endog næsten rent hvide. Overgumpens Fjer og Overhaledækfjerene* har et mere blaaligt Anstrøg end den øvrige Overside, men kan ogsaa være næsten hvide med brede, blaalige eller brunlige, mørke Tværbaand. *Hovedets Sider* er altid lysere end hos Falco rusticolus

rusticolus, hver Fjer med smal, sortebrun Skaftstribe, bredest og mere udflydende paa Ørefjerene, smallest, ofte helt manglende, paa Fjerene hen imod *Skægstriben; denne er meget smal og usammenhængende, ja mangler endog helt paa de allerlyseste Individer,* da Fjerenes brede, hvide Rande er mere dominerende end deres mørke Skaftstriber. *Hele Undersiden* er hvid, kun med et meget svagt gulligt Anstrøg, hver Fjer med en lille, brunsort Draabeplet; *Struben* er i Reglen rent hvid uden Pletter. Paa *Undergumpen* er Pletterne lysere, mere udflydende, og paa *Underhaledækfjerene* danner de af og til Tværbaand. *Kropsidernes Fjer* er som Regel forsynede med Tværbaand, der dog sjældent bliver saa brede eller sorte som hos Falco rusticolus rusticolus; det samme er iøvrigt Tilfældet med Tværbaandene paa Underhaledækfjerene. *Fjerene paa Skinnebenene* er hvide med mørke Draabepletter paa Forsiden af Benet og Tværbaand paa Siderne, „Bukserne“. *Fjerene paa Mellemfoden* er som oftest rent hvide, men har dog ogsaa af og til smalle eller udflydende, mørke Skaftstriber. *Haandsvingfjerene* er graaligt mørkebrune med bredere eller smallere, flødehvide Fjerrande; paa Inderfanerne har de ligesom hos Falco rusticolus rusticolus store, smudsighvide Tværpletter, men disse er som oftest større og mere sammenflydende end hos denne. *Yderfanerne er meget stærkere plettede med mere eller mindre uregelmæssige, hvide eller brunlighvide Tværpletter, end det er Tilfældet hos F. rusticolus rusticolus. Armsvingfjerene* er som Regel lidt lysere, mere brunlige end Ryggens Fjer, men har lyse Fjerrande og Tværbaand som disse. *Undervingedækfjerene* er hvide som den øvrige Underside med aflange, mørke Draabepletter eller Skaftstriber, som ofte danner Tværbaand. *Halens Styrefjer* er lyst blaaligt eller brunligt hvidgraa med mørke, sortegraa eller brune Tværbaand, næsten altid lidt smallere end de adskillende lyse Partier.

En Forskel paa denne 2-aarige Dragt og senere Dragter vil i mange Tilfælde kunne ses; men da den individuelle Variation er meget stor fra rent hvid til mørkere graablaa Bundtone paa Rygfjerenes lyse Tværbaand, og ligeledes Bredden paa disse og paa de mørke Tværbaand paa Halens Styrefjer varierer stærkt indenfor samme Aldersklasse, vil man meget ofte ikke kunne afgøre, om man har en 2-aarig eller ældre Fugl for sig. Følgende Regler synes dog at kunne slaas fast: at en mere graablaa Tone bliver den fremherskende paa hele Fuglens Overside i Modsætning til en mere brunlig hos de 2-aarige Fugle, samt at de mørke Tværbaand paa Halens Styrefjer i hvert Fald hos Hannerne bliver betydeligt smallere i tredie og senere Dragtskifter; 2-aarige Hanner har saaledes som Regel Tværbaand paa 4—6 mm Bredde paa de to midterste Styrefjer, medens de hos ældre kun er 2—3 mm brede og ofte usammenhængende. Hele Fuglens Underside faar desuden med Alderen mindre og færre Pletter; hele Forbrystet kan saaledes være ganske hvidt, saa at sige uden Pletter. En Han i mindst 3-aarig Dragt ses afbildet paa Tavle LXXXI.

De voksne udfarvede Hanner og Hunner er ligesom hos Falco rusticolus rusticolus ret ens og adskiller sig kun paa Tværstribningen, som er grovere hos Hunnerne, men ogsaa her spiller de individuelle Variationer noget ind, saaledes at egentlig kun Størrelsesforskellen bliver et fuldstændig sikkert Skelnemærke. 17 gamle Hunner i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger har følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 402 mm, Næblængde 26,6 mm og Mellemfodens Længde 63,9 mm, medens Maalene for 19 gamle Hanner er 364,4 mm, 23,4 mm og 59,6 mm.

En Sammenligning af disse Maal med de tilsvarende hos unge Fugle viser en større Vinge hos de unge, medens Næbbet synes at blive kraftigere hos de gamle Fugle.

Gamle Hunner fra Grønland	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab 10/2 1895	415 mm	—	67 mm
Julianehaab 4/2 1915	415 „	25 mm	65 „
Kangamiut 14/2 1920	413 „	27 „	65 „
Godthaab 13/11 1899	410 „	28 „	64 „
Sukkertoppen, September 1901	410 „	—	—
Godthaab 9/11 1894	406 „	26,5 „	64 „
Julianehaab 14/12 1901	403 „	27,5 „	63 „
„ 12/9 1909	402 „	27 „	62 „
Godthaab 26/1 1898	402 „	27 „	64 „
„ 11/12 1897	400 „	26 „	62 „
„ Vinter 1911—12	400 „	26 „	—
„ 12/3 1898	398 „	26 „	62 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Kangamiut 7/10 1918	395 mm	29 mm	—
Godthaab 31/3 1898	395 „	26 „	63 mm
Sukkertoppen 30/3 1903	392 „	27 „	64,5 „
Godthaab 5/4 1894	390 „	25 „	65 „
„ 5/1 1900	388 „	26 „	64 „
17 gamle Hunner i Gennemsnit:	402 mm	26,6 mm	63,9 mm
Største Maal:	415 „	29 „	67 „
Mindste „ :	388 „	25 „	62 „

Gamle Hanner fra Grønland	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{7}/_{3}$ 1906	372 mm	24 mm	60 mm	Julianehaab $^{21}/_{4}$ 1909	362 mm	23 mm	61 mm
Sukkertoppen $^{2}/_{9}$ 1901	371 „	24 „	59 „	Godthaab $^{8}/_{2}$ 1894	361 „	23 „	60 „
Godthaab, 1908—09	370 „	22,5 „	59 „	„ $^{27}/_{12}$ 1894	360 „	23 „	59 „
Grønland	370 „	24 „	59 „	Kagssimiut	360 „	23,5 „	59 „
Godthaab $^{25}/_{10}$ 1903	368 „	25 „	59 „	Godthaab $^{22}/_{11}$ 1894	360 „	23,5 „	59 „
Grønland	367 „	23 „	59 „	„ $^{21}/_{1}$ 1895	355 „	23 „	60 „
Godthaab $^{8}/_{2}$ 1897	367 „	23 „	59 „	Grønland	355 „	21,5 „	60 „
„ $^{6}/_{1}$ 1895	366 „	—	60 „				
„ $^{2}/_{12}$ 1901	366 „	25 „	60 „	19 gamle Hanner			
„ $^{20}/_{10}$ 1894	365 „	23 „	60 „	i Gennemsnit:	364,4 mm	23,4 mm	59,6 mm
„ $^{21}/_{2}$ 1898	365 „	24 „	59 „	Største Maal:	372 „	25 „	61 „
„ $^{23}/_{1}$ 1897	364 „	23 „	60 „	Mindste „ :	355 „	21,5 „	59 „

Fem Eksemplarer, som nærmest maa henregnes til denne Race, da Hovedet, set fra Siden, er lyst, og Skægstriben er meget utydelig, medens *Oversiden af Hovedet er temmelig mørk,* viser ganske tilsvarende Maal:

Gamle, mørke Hanner fra Grønland	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{22}/_{2}$ 1897	370 mm	23 mm	60 mm
„ $^{18}/_{11}$ 1895	367 „	24 „	60 „
„ $^{11}/_{12}$ 1894	366 „	23,5 „	60 „
„ $^{12}/_{12}$ 1895	365 „	23 „	60 „
Kangamiut $^{1}/_{2}$ 1920	360 „	23 „	59 „
Gennemsnit:	365,5 mm	23,3 mm	59,8 mm

Iris er mørkebrun; Næbbet blaaligt hornfarvet, mørkere i Spidsen, lysere gulligt ved Roden. Vokshuden hos gamle Fugle gul, hos unge, eetaarige blaalig. Fødderne ligeledes gule hos udfarvede Fugle, lyst blaalige eller graalige hos unge.

Nedenstaaende Maal af Brystben og Bækken af unge og gamle Fugle tilhørende Racen F. rusticolus holboelli viser sig at være lidt større end de tilsvarende Maal for Falco rusticolus rusticolus, men de maalte Brystbens Antal er noget for ringe til at give et helt sikkert Billede af Forholdet.

	Brystben			Bækken
Unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Lichtenfels $^{23}/_{11}$ 1916	93 mm	47 mm	61 mm	52,5 mm
Fiskenæsset $^{4}/_{12}$ 1916	92 „	45 „	62 „	51 „
„ $^{20}/_{10}$ 1917	92 „	45 „	59 „	52 „
„ $^{23}/_{9}$ 1917	90 „	45 „	60 „	52,5 „
„ $^{9}/_{10}$ 1916	90 „	47 „	58 „	52 „
Gennemsnit:	91,4 mm	45,8 mm	60 mm	52 mm
Unge Hanner				
Fiskenæsset $^{19}/_{9}$ 1916	85 mm	42 mm	52 mm	46 mm
„ $^{25}/_{8}$ 1916	85 „	42 „	52 „	48 „
„ $^{14}/_{9}$ 1917	83 „	41,5 „	49 „	46 „
Gennemsnit:	84,3 mm	41,8 mm	51 mm	46,7 mm
Gammel Han				
Lichtenfels $^{10}/_{4}$ 1918	84 mm	41 mm	54 mm	46 mm

Af og til forekommer der i Grønland unge Fugle, som hverken kan henføres til den foran beskrevne Falco rusticolus holboelli eller den mørkere Race F. rusticolus obsoletus, men som aabenbart er *intermediære Former.* 9 saadanne unge Fugle findes i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger; de 7 optræder i en Dragt med den for Falco rust. rusticolus eller F. rust. obsoletus særegne mørke, uplettede Ryg, men med for lyst Hoved til at kunne kaldes F. rust. rusticolus eller F. rust. obsoletus, dog heller ikke lyst nok til at kaldes F. rust. holboelli. Maalene for disse 7 Eksemplarer er følgende:

Unge Hunner fra Grønland	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab $^{19}/_{9}$ 1909	415 mm	26 mm	—
„ $^{21}/_{8}$ 1901	412 „	25,5 „	—
„ $^{19}/_{9}$ 1901	409 „	25 „	63 mm
„ $^{8}/_{11}$ 1899	404 „	27 „	64,5 „
„ $^{24}/_{10}$ 1894	396 „	25 „	63,5 „
Unge Hanner fra Grønland			
Godthaab $^{6}/_{10}$ 1899	375 mm	—	60 mm
„ $^{11}/_{2}$ 1892	367 „	23,5 mm	59 „

Een har Rygsiden og Haandsvingfjerenes Yderfaner plettede, som det almindeligst forekommer hos Falco rust. holboelli, men dens Hoved er ikke lyst nok. Dens Maal er følgende: Godthaab $^{21}/_{2}$ 1900: Vinge 369 mm, Næb 22 mm, Mellemfod 59 mm.

En anden viser en lys, plettet Ryg, og Haandsvingfjerenes Yderfaner er meget stærkt plettede som hos lyse F. rust. holboelli, men den har mørkt Hoved som F. rust. obsoletus. Dens Maal er: Godthaab $^{21}/_{10}$ 1905: Vinge: 399 mm, Næb: 25 mm, Mellemfod: ?

Foruden disse 9 unge Fugle findes der i Lehn Schiølers Samling 2 gamle Fugle, som ligeledes hverken kan henføres til Racen F. rust. holboelli eller F. rust. obsoletus, da deres Hoveder er for mørke til, at Stykkerne kan henregnes til den førstnævnte, og for lyse til at kunne henføres til den sidstnævnte.

Holbøll's Jagtfalk, der tidligere opfattedes som samhørende med den Islandske Jagtfalk, er muligvis opstaaet ved Mødet mellem Labrador-Jagtfalken og den Grønlandske Jagtfalk. Den tilhører Vest-Grønland, og af denne Del antagelig særlig den mildere Del, fra omkring Holsteinsborg i Nord og sydefter. Hvor langt mod Nord den gaar, vides ikke, men som det vil fremgaa af de foranstaaende Lister, er Racen i hvert Fald truffet mod Nord til Diskobugten. Om dens Træk og øvrige Livsvaner kan kun udtales, hvad vi i Almindelighed kan sige om Jagtfalkene i Grønland, og vi maa derfor henvise til Redegørelsen herfor i det følgende (Side 377 flg.).

GRØNLANDSK JAGTFALK, Falco rusticolus candicans Gm.

Falco candicans. Gmelin. Syst. Nat. I, 1788, Side 275. — Hierofalco Groenlandicus, Br. (partim). Brehm: Handb. Naturg. Vögel Deutschl., 1831, Side 57. — Falco islandicus candicans. Holböll. Zeitschr. Ges. Naturw., III, 1854, Side 426. — Hierofalco candicans. Sharpe: Catalogue of the Birds, Brit. Museum, I, 1874, Side 411. — Falco gyrfalco candicans Gmel. Winge: Grønlands Fugle, 1898, Side 249. — Falco gyrfalco islandus (Brünn.) (partim). Naumann: Naturg. Vögel Mitteleurop. V (Ny Udg.), 1905, Side 83. — Falco rusticolus candicans Gm. (partim). Hartert: Vögel paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1064. — Falco gyrfalco candicans, Gml. Collett: Norges Fugle, ved Ørjan Olsen. II. 1921. Side 214. — Falco rusticolus candicans Gml. (partim). Kirke Swann: Synopsis of the Accipitres. 1922, Side 209. — Falco rusticolus candicans Gml. (partim). Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby. 1924, Side 105. — Falco gyrfalco candicans, Gmel. Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar 1926, Side 162. — Falco rusticolus sacer (nec Brisson) Forster (partim). Kirke Swann: A review of the gyrfalcons. Verh. VI. Ornith.-Kongresses 1926. 1929, Side 573.

Danske Navne: Grønlandsk Jagtfalk.
Norske „ : Grønlandsfalk.
Svenske „ : Vitfalk.
Finske „ : Grönlannin tunturihaukka.
Tyske „ : Grönländischer Jagdfalke.
Hollandske „ : Witte Giervalk.
Engelske „ : Greenland Falcon.
Franske „ : Gerfaut blanc des Pays du Nord, Gerfaut de Groenland.
Eskimoiske „ : Kigssaviarssuk Kakortok, Kakortuinak (Vest-Grønland), Napalekitsek (Øst-Grønland).

Racekendetegn: *Vingelængden hos Hannen mellem 343 og 373 mm, hos Hunnen mellem 381 og 422 mm.* — Den gamle Fugl skelnes fra de foregaaende Racer ved at have helt *hvidt Hoved, samme Farve som Ryggen,* med kun faa og smalle, mørke Skaftstriber, som dog ofte mangler næsten helt. *Skægstribe findes ikke.* Rygsiden helt hvid med smalle, mørke Tværstriber eller hjerteformede Pletter. Hele Undersiden helt hvid med ganske faa smaa, mørke Pletter paa Kropsiderne. — Eetaarige Fugle har ligeledes *hvidt Hoved, samme Farve som Ryggen,* dog som oftest med flere og bredere, mørke Skaftstriber end gamle Fugle. *Skægstriben mangler saa at sige helt.* Rygsiden er altid hvidere end hos de andre Racer, idet de hvide Fjerrande og Pletter er mere dominerende end de mørke Partier; ofte er Rygsiden helt hvid, kun med mørke Længdepletter. Hele Undersiden er hvid, kun med mørke Draabepletter paa Bryst, Bug og Kropsider. — *Underhaledækfjerene hos baade gamle og unge Fugle er altid helt hvide uden Spor af Tværstriber eller Pletter.*

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: Viser sig som en sjælden Gæst.
„ „ Island: Viser sig nu og da som Gæst om Efteraaret og Vinteren.
„ i Grønland: Ret almindelig Ynglefugl i Øst-Grønland og særligt i Vest-Grønlands nordlige Dele, men er dog ogsaa truffet ynglende i Syd-Grønland, hvor den er talrigst som Vintergæst.

Beskrivelse af Fjerdragten. Ingen Skind har foreligget af Dununger.

De unge Fugle bærer i deres første Leveaar en Dragt, som for de fleste Individers Vedkommende minder meget om de lyseste, ungdommelige Dragter hos Falco rusticolus holboelli, men *de unge F. rust. candicans er dog lysere brune paa de mørke og renere hvide paa de lyse Partier, og en Mængde unge Fugle er saa at sige rent hvide med mørke Længdepletter og Haandsvingfjerspidser. En Gennemsnits-Ungfugl* af Racen F. rust. candicans er afbildet nederst paa Tavle LXXXII og ser saaledes ud: *Oversiden af Hovedet* er hvid, hver Fjer med smal, brun Skaftstribe; *Baghalsen, Vingernes Overside og Overgumpen* er lys graaligbrun; hver Fjer med bred, hvid Rand og store, hvide Randpletter, der næsten mødes paa Fjerens Midte. *Overhaledækfjerene* er hvide, hver Fjer med en meget smal, brun

Skaftstribe, enkelte med Rester af et bredere, brunt Parti med store, hvide Randpletter; denne Tegning findes paa de fleste af Overhaledækfjerene hos meget mørke Individer. *Hovedets Sider* er hvide, hver Fjer med en ganske smal, brun Skaftstribe, som er lidt kraftigere paa Ørefjerene og paa det Parti, hvor Skægstriben skulde findes. Paa de mørkeste Individer dannes en Antydning af Skægstribe, som det ses paa den paa Tavle LXXXII, øverst til højre, afbildede Fugl. *Hele Undersiden* er hvid med et meget svagt gulligt Skær. *Fjerene paa Brystet, Bugen og Kropsiderne* med en ret lille, aflang, draabeformet Skaftplet; *Struben, Undergumpen og Underhaledækfjerene* er helt hvide, ligeledes Skinnebenenes og Mellemfodens Fjer; kun de allermørkeste Eksemplarer kan have svage, mørke Skaftpletter paa Struben, Undergumpen og paa Fjerene paa Skinnebenenes Sider, men *Underhaledækfjerene er altid rent hvide. Haandsvingfjerene* er graabrune, *Armsvingfjerene* lysere brune, men begge med hvide Fjerrande og Spidser samt med store, hvide Randpletter paa baade Inder- og Yderfanerne; disse Pletter mødes næsten paa Fjerenes Midter, saaledes at det paa den sammenfoldede Vinge ser ud, som om denne var forsynet med brede, hvide Tværbaand. Paa de før omtalte mørkeste Individer har disse „Tværbaand" et lyst brunligt Anstrøg. *Undervingedækfjerene* er hvide med lange, meget smalle, brune Skaftstriber. *Halens Styrefjer* er flødehvide med meget lyse, brunlige Skafter, de to midterste Fjer med som Regel 10 ret smalle, lyst graabrune Tværbaand; paa de øvrige Styrefjer findes som oftest kun flere eller færre uregelmæssige, brune Pletter, men kun paa de allermørkeste Individer er alle Styrefjerene forsynede med Tværbaand.

Som sagt findes der en stor Del Ungfugle af en endnu lysere Type end den her beskrevne; to saadanne meget lyse Fugle er afbildet paa Tavlerne LXXXII, øverst til venstre, og LXXXIII, midterst. Hele Fuglen er saa at sige hvid, kun har hver Fjer paa *Hovedets Overside* og *Baghalsen* en ganske tynd, brun Skaftstribe, ligesom hver Fjer paa *Ryggen* og *Vingernes Overside* har en noget større, aflang, draabeformet, brun Skaftplet; paa andre lyse Individer danner denne mørke Plet en ejendommelig, ringformet Tegning, som følger Fjerenes hvide Rande; dette er især Tilfældet paa de længste af Rygsidens Fjer. *Overgumpens Fjer* har en ganske smal Skaftstribe. Paa Undersiden findes der kun nogle faa smaa bitte, brune Pletter paa nogle af Kropsidernes Fjer. *Haandsvingfjerene* er hvide med en mørkebrun Tegning ud mod Spidserne, dog altid omgivet af de brede, hvide Fjerrande. *Armsvingfjerene* ser paa den sammenfoldede Vinge ud til at være hvide, idet kun Rester af den brune Tegning med hvide Randpletter fortrinsvis er bevaret paa Inderfanerne af Fjerene. *Halens Styrefjer* er som oftest rent hvide kun med svagt lysebrunt Skaft paa de to midterste; af og til findes dog paa nogle af Fjerene svage Rester af mørke Tværbaand.

Han og Hun er ganske ens i Fjerdragten, og den samme Svingning fra mørkere til lysere Typer findes endda i samme Forhold blandt unge Hanner og unge Hunner; men Størrelsesforskellen er ligesom hos de andre Racer et ubedrageligt Skelnemærke. 100 unge Hunner i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger viser saaledes følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 401,3 mm, Næblængde 25,6 mm og Mellemfodens Længde 64 mm, hvorimod de tilsvarende Maal hos 87 unge Hanner er 362,4 mm, 22,6 mm og 59,9 mm.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Sukkertoppen 19/10 1902	422 mm	25,5 mm	66,5 mm
Narssalik 1901	422 „	24,5 „	64 „
Godthaab 6/11 1895	416 „	27 „	65 „
„ 16/12 1910	415 „	26 „	64 „
„	414 „	26,5 „	64 „
„ 31/10 1892	412 „	26 „	65 „
„ 30/11 1896	411 „	26 „	—
Narssak 2/4 1906	411 „	27 „	—
Godthaab 19/12 1901	410 „	25 „	64 „
„ 4/11 1894	410 „	27,5 „	66 „
Upernivik 28/9 1885	410 „	25 „	—
Narssalik 1901	409 „	25,5 „	65 „
Egedesminde 30/3 1862	409 „	27 „	64 „
Narssalik 1901	407 „	25 „	64 „
„ „	407 „	24,5 „	63 „
Godthaab 11/12 1892	407 „	26,5 „	—
Nanortalik 3/9 1882	406 mm	27 mm	63 mm
Godthaab 20/4 1904	406 „	26 „	63 „
„ 9/11 1892	405 „	26,5 „	—
Jakobshavn 15/9 1900	405 „	—	64 „
Syd-Grønland 9/5 1864	405 „	24 „	65 „
Narssalik 1901	405 „	25,5 „	65 „
Claushavn, September 1882	405 „	25,5 „	62 „
Narssalik 1901	405 „	26 „	65 „
Sukkertoppen 28/8 1901	405 „	26 „	67 „
Godthaab 24/10 1897	405 „	27 „	63 „
„ 7/11 1913	405 „	25 „	66 „
„ 14/11 1901	405 „	—	64 „
„ 4/12 1892	404 „	25 „	—
„ 12/11 1900	404 „	25 „	65 „
Arsuk	404 „	26 „	64 „
Narssalik 1901	404 „	25 „	63,5 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Sukkertoppen 25/11 1901	404 mm	26 mm	64 mm
Kangamiut 7/1 1918	404 „	27 „	65 „
Sukkertoppen 25/11 1916	403 „	25 „	65 „
Nord-Grønland 14/12 1863	403 „	26 „	64 „
Nanortalik	403 „	24,5 „	64 „
Godthaab 28/9 1914	402 „	25 „	62 „
Grædefjorden 2/10 1915	402 „	26,5 „	64 „
Godthaab 2/11 1913	402 „	26,5 „	66 „
Nanortalik 14/10 1884	402 „	26 „	64 „
Narssalik 1901	402 „	25 „	65 „
Kap Bismarck, Øst-Grønland 6/9 1906	402 „	25 „	63,5 „
Godthaab 9/4 1901	401 „	25 „	—
„ 8/1 1899	401 „	25,5 „	63 „
„ 12/11 1892	401 „	26 „	65 „
Narssalik 1901	401 „	25 „	63,5 „
Frederikshaab 29/7 1916	400 „	25,5 „	64 „
Sukkertoppen 22/9 1919	400 „	25,5 „	65 „
Nanortalik 6/3 1914	400 „	25 „	63 „
Fiskenæsset 26/5 1917	400 „	25 „	65 „
Godthaab 18/12 1900	400 „	25 „	—
„ 1/11 1894	400 „	25 „	64 „
„ 25/1 1900	400 „	26 „	64,5 „
„ 20/12 1900	400 „	25 „	63 „
„ 20/12 1900	400 „	26 „	64 „
Fiskenæsset 3/11 1896	400 „	24,5 „	63 „
Nanortalik 1/12 1914	400 „	26 „	63 „
Godthaab 16/10 1899	400 „	25,5 „	65 „
„ 18/9 1892	400 „	25,5 „	64 „
Kekertalik 5/6 1912	400 „	27 „	64 „
Angmagssalik, Øst-Grønland 25/10 1909	400 „	26 „	63 „
Narssalik 1901	400 „	25 „	63 „
Godthaab 21/1 1905	399 „	26 „	64 „
Sukkertoppen 9/11 1916	399 „	24,5 „	66 „
Godthaab 11/3 1900	399 „	25 „	65 „
„ 13/11 1861	399 „	26 „	63 „
Skibshavnen, Øst-Grønland 5/9 1906	399 „	25,5 „	63,5 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Narssalik 1901	399 mm	25 mm	63 mm
Grønland	399 „	26 „	64 „
Godthaab 5/1 1904	398 „	27,5 „	63 „
„ 22/9 1893	398 „	25,5 „	63 „
Angmagssalik, Øst-Grønland 25/10 1909	398 „	24,5 „	63 „
Skibshavnen, Øst-Grønland 2/9 1906	398 „	25,5 „	64 „
Grønland	398 „	25,5 „	63,5 „
Fiskenæsset 29/10 1917	397 „	25,5 „	65 „
Godthaab, Efteraar 1893	397 „	25 „	64 „
Godhavn, November	397 „	24,5 „	64 „
Angmagssalik, Øst-Grønl. 1916	397 „	—	65 „
Kangamiut 8/9 1916	396 „	25 „	—
Godthaab 1/12 1892	396 „	25 „	64 „
Julianehaab, ult. Sept. 1903	395 „	26 „	63 „
Kangamiut 21/3 1918	395 „	27 „	66 „
Godthaab 22/11 1899	395 „	24 „	63 „
„ 2/9 1899	395 „	26 „	64 „
Nanortalik?	395 „	25 „	64 „
Kangamiut 31/3 1917	394 „	26 „	—
Godthaab 24/2 1895	394 „	26 „	64 „
„ 18/11 1897	394 „	26 „	63 „
Nanortalik? 14/10 1884	394 „	25,5 „	63 „
Angmagssalik, Øst-Grønland 25/10 1909	393 „	26 „	63 „
Godthaab 5/12 1891	392 „	26 „	—
Julianehaab, ult. Sept. 1903	392 „	25 „	—
Godhavn 14/9 1906	392 „	24,5 „	64 „
Godthaab 26/11 1892	391 „	26 „	64 „
Julianehaab, ult. Sept. 1903	391 „	26 „	63 „
„ ult. Sept. 1903	391 „	26 „	63 „
Godthaab 14/12 1908	391 „	25 „	62,5 „
„ 17/1 1901	390 „	25 „	63 „
„ 2/1 1897	390 „	25 „	63 „
100 unge Hunner i Gennemsnit:	401,3 mm	25,6 mm	64 mm
Største Maal:	422 „	27,5 „	67 „
Mindste „ :	390 „	24 „	62 „

Et Eksemplar fra *Færøerne,* som er omtalt i Videnskabelige Meddelelser 1898, Side 349, benævnes der som Hun ad.; men Fuglen, der endnu findes paa Zool. Museum, er en ung Hun i ungdommelig Dragt. Dens Maal opgives til: Vinge 411, Hale 251, Tarse 63 mm. — Maalene er formodentlig taget paa den friske Fugl. Maalene er nu: Nolsø, Færøerne 6/2 1898: Vinge 407 mm, Næb 26 mm, Mellemfod 63 mm.

To unge Hunner fra *Island* har følgende Maal:

	Vinge	Næb	Mellemfod
Island 24/9 1879	396 mm	26 mm	61 mm
Island	395 „	26 „	—

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab 11/2 1908	373 mm	23 mm	57 mm
Arsuk 7/10 1893	372 „	23 „	60 „
Claushavn 10/10 1880	372 „	22,5 „	60,5 „
Godthaab 4/2 1897	372 „	23 „	61 „
„ 21/9 1892	372 „	22 „	60 „
Sukkertoppen 24/10 1901	371 „	24 „	60 „
Grønland	371 „	22 „	60 „
Godthaab 26/9 1900	370 „	23 „	60 „
Godthaab 13/9 1892	370 mm	24,5 mm	—
Jakobshavn	370 „	22,5 „	59 mm
Angmagssalik, Øst-Grønl.	370 „	22,5 „	62 „
Grønland	370 „	23 „	61 „
Godthaab 10/4 1897	370 „	23 „	—
„ 8/12 1894	369 „	23 „	60 „
Narssalik 1901	369 „	21,5 „	58 „
„ „	369 „	22 „	60 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Grønland	369 mm	22 mm	61 mm
Godthaab 20/12 1900	369 „	23 „	62 „
Sukkertoppen 1/4 1918	367 „	22,5 „	62 „
Godthaab 15/12 1899	367 „	22 „	60 „
Skibshavnen, Øst-Grønl. 17/9 1906	367 „	22,5 „	61,5 „
Godthaab 23/11 1894	367 „	23 „	60 „
Grønland	366 „	23 „	60,5 „
Godthaab 17/4 1902	366 „	23 „	60 „
„ 5/1 1900	366 „	22,5 „	61 „
Fiskenæsset 23/10 1915	366 „	21,5 „	60 „
Godthaab 9/10 1904	365 „	22,5 „	59 „
Hvalrosodde, Øst-Grønl. 26/8 1906	365 „	—	60 „
Arsuk, September 1890	365 „	22,5 „	60 „
Syd-Grønland	365 „	23 „	61 „
Godthaab 15/12 1892	365 „	23 „	60 „
„ 24/12 1891	365 „	23 „	61 „
Narssak 6/9 1914	364 „	23 „	59,5 „
Kangamiut 9/1 1918	364 „	23 „	62 „
Godthaab 9/10 1899	364 „	22,5 „	60 „
Thule, Kap York 29/9 1912	364 „	22 „	—
Angmagssalik, Øst-Grønl. 1916	364 „	22 „	60,5 „
Hvalrosodde, „ 26/8 1906	364 „	22 „	58 „
Narssalik 1901	364 „	23 „	61 „
Kaersut 17/5 1926	364 „	22 „	—
Godthaab 26/1 1896	363 „	23 „	59 „
Napassok 11/2 1902	362 „	23 „	60 „
Godthaab 20/9 1900	362 „	22 „	59 „
„ 13/11 1861	362 „	23,5 „	—
Nord-Grønland 14/12 1863	362 „	21 „	59 „
Angmagssalik, Øst-Grønl. 30/9 1923	362 „	22 „	60 „
Narssalik 1901	362 „	23 „	62 „
Egedesminde 19/8 1925	361 „	22 „	60 „
Godthaab 5/10 1897	361 „	23,5 „	60 „
„ 12/1 1900	361 „	24 „	60 „
„ 22/1 1902	361 „	23 „	60 „
Jakobshavn 22/10 1898	361 „	22 „	60 „
Godthaab	361 „	23 „	59 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Carlshavn, Øst-Grønl. 8/9 1921	360 mm	22 mm	59 mm
Godthaab 8/10 1903	360 „	23 „	60 „
Kangamiut 4/11 1917	360 „	22,5 „	62 „
„ 5/2 1918	360 „	23 „	60 „
Fiskenæsset 19/2 1917	360 „	23 „	59 „
Sukkertoppen 6/3 1917	360 „	22 „	—
„ 2/5 1902	360 „	23 „	59 „
Godthaab 21/12 1900	360 „	23,5 „	60 „
Grønland 1894	360 „	23 „	61 „
Narssalik 1901	360 „	22 „	58 „
Grønland, April 1900	360 „	22,5 „	61 „
Sukkertoppen 12/10 1916	359 „	—	60 „
Godhavn 11/12 1907	359 „	23 „	60 „
Arsuk, Februar 1891	359 „	22 „	61 „
Akugdlek, November 1880	359 „	23 „	60 „
Sukkertoppen 6/9 1910	358 „	24 „	59 „
Skibshavnen, Øst-Grønl. 10/9 1906	358 „	22,5 „	60 „
Godthaab 19/2 1905	358 „	21 „	60 „
Angmagssalik, Øst-Grønl. 1916	358 „	23 „	59 „
Grønland	358 „	22 „	—
Godthaab 12/1 1900	357 „	21,5 „	60 „
Hvalrosodde, Øst-Grønl. 26/8 1906	357 „	22 „	60 „
Angmagssalik	357 „	22 „	59 „
Sukkertoppen 23/10 1901	356 „	23 „	58 „
„ 26/11 1901	356 „	24 „	61,5 „
Godthaab 3/12 1897	356 „	22,5 „	60 „
Julianehaab	355 „	23 „	57 „
Angmagssalik, Øst-Grønl.	354 „	22 „	59 „
„ „	353 „	22,5 „	—
Kangamiut 7/4 1917	353 „	23 „	59 „
Godthaab 19/12 1900	353 „	22 „	59 „
Nanortalik 5/4 1914	350 „	23 „	59 „
Godhavn, August 1906	345 „	21 „	57 „
Godthaab 9/2 1909	343 „	22 „	58 „
87 unge Hanner i Gennemsnit:	362,4 mm	22,6 mm	59,9 mm
Største Maal:	373 „	24,5 „	62 „
Mindste „ :	343 „	21 „	57 „

Fældningen fra denne ungdommelige Dragt til den voksne Fugls Dragt synes at begynde lidt senere hos denne Race end hos de foregaaende, idet ikke et eneste af de foreliggende Eksemplarer fra Maanederne November og December viser en begyndende Fældning, saaledes som det er Tilfældet hos F. rust. rusticolus og F. rust. holboelli; først i Januar kan der findes en enkelt frembrydende ny Fjer. Et Eksemplar i Lehn Schiølers Samling, en ung Hun, skudt ved Fiskenæsset i Grønland den 26. Maj 1917, viser en begyndende Fældning af de inderste Haandsvingfjer, og et andet, en ung Han, skudt den 22. Juli 1918 ved Godthaab, er i fuld Gang med Fældningen, og har saaledes f. Eks. faaet nye Haandsvingfjer med Undtagelse af de 2 første i hver Vinge. Et tredie Eksemplar, en ung Hun, skudt den 9. September ved Narssak i Grønland, altsaa ca. 15 Maaneder gammel, er næsten færdigfældet, men har dog endnu enkelte ungdommelige Fjer tilbage paa Ryg og Vinger, saaledes endnu nogle af Armsvingfjerene. Til Trods for at Fældningen begynder lidt senere, er den dog normalt tilendebragt paa samme Tidspunkt som hos de foregaaende Racer, nemlig naar Fuglen er ca. 19 Maaneder gammel; men ogsaa hos F. rust. candicans bevares endnu langt hen paa Fuglens anden Levevinter enkelte af de ungdommelige Fjer paa Forvingerne.

I denne den voksne Fugls Dragt, som er afbildet paa Tavlerne LXXXIII og LXXXIV, er hele Fuglen saa at sige hvid med mørke, graasorte eller brunsorte Tværstriber eller Pletter paa Oversiden. En



Skandinavisk Jagtfalk, Falco rusticolus rusticolus L.

Ung Han, ♂ juv. 2/10 1904. Sejerslev, Mors.
Ungfuglens Dragt, lys. Ca. 4 Mdr. gl.

Gammel Han, ♂ ad. 5/3 1914. Norge.
Udfarvet. Vist ca. 3 Aar gl.

Ung Hun, ♀ juv. 1/10 1913. Trondhjem Omegn. Ungfuglens Dragt, mørk.
Ca. 4 Mdr. gl.





Jagtfalk, Falco rusticolus L.

Labrador-Jagtfalk, Falco rusticolus obsoletus Gm.
Gammel Hun, ♀ ad. Vinteren 1912—13.
Godthaab, Grønland. Udfarvet.

Labrador-Jagtfalk, Falco rusticolus obsoletus Gm.
Ung Hun, ♀ juv. 26/1 1902. Godthaab, Grønland. Meget mørk.

Skandinavisk Jagtfalk, Falco rusticolus rusticolus L.
Yngre Hun, ♀ med. 14/6 1916. Könkämädalen, Lapland. Skudt fra Reden;
i Fældning fra Ungedragt til første voksen Dragt. Ca. 1 Aar gl.





Jagtfalk, Falco rusticolus L.

Islandsk Jagtfalk, Falco rusticolus islandus Brünn.
Ung Hun, ♀ juv. Oktober 1913. Husavík, Nord-Island. Ca. 5 Mdr. gl.
Meget mørk; ikke typisk.

Labrador-Jagtfalk, Falco rusticolus obsoletus Gm.
Gammel Han, ♂ ad. 15/2 1915. Godthaab, Grønland.
Temmelig lys. Ca. 3 Aar eller ældre.

Labrador-Jagtfalk, Falco rusticolus obsoletus Gm.
Gammel Hun, ♀ ad. 14/12 1907. Godthaab, Grønland. Vel ca. 19 Mdr. gl.





Islandsk Jagtfalk, Falco rusticolus islandus Brünn.

Gammel Han, ♂ ad. $^{22}/_{11}$ 1910. Husavík Omegn, Nord-Island.
Lyseste Type. Ca. $2^{1}/_{2}$ Aar eller ældre.

Ung Hun, ♀ juv. $^{18}/_{10}$ 1912. Husavík Omegn.
Ca. 5 Mdr. gl.

Ung Hun, ♀ juv. $^{22}/_{8}$ 1912. Husavík Omegn. Meget mørk Fugl.
Ca. 3 Mdr. gl.





Holböll's Jagtfalk, Falco rusticolus holboelli Sharpe.

Ung Hun, ♀ juv. 9/10 1916. Fiskenæsset, Grønland.
Ca. 5 Mdr. gl.; lys; med plettede Underhaledækfjer.

Ung Han, ♂ juv. 25/8 1916. Fiskenæsset, Grønland.
Ca. 4 Mdr. gl.; mørk.

Gammel Han, ♂ ad. Vinteren 1908—09. Godthaab, Grønland.


BIBLIOTHEK



Jagtfalk, Falco rusticolus L.

Holböll's Jagtfalk, Falco rusticolus holboelli Sharpe,
Gammel Han, ♂ ad. 21/4 1909. Julianehaab, Grønland. Ret lys.
Mindst 2½ Aar gl. Stærkt plettede Underhaledækfjer.

Skandinavisk Jagtfalk, Falco rusticolus rusticolus L.
Gammel Hun, ♀ ad. 20/1 1913. Stenkjær, Norge. Typisk Fugl.
Vel ca. 21 Mdr. gl.

Skandinavisk Jagtfalk, Falco rusticolus rusticolus L. Yngre Han, ♂ med. 20/3 1913.
Trondhjem Omegn. Vel ca. 22 Mdr. gl.
Hovedet lysere end Ryggen ɔ: islandus-lignende.





Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm.

Ung Hun, ♀ juv. 2/4 1906. Narssak, Grønland.
Lys, ung F. r. candicans.

Ung Hun, ♀ juv. 21/1 1905. Godthaab, Grønland.
Ca. 8 Mdr. gl. Mørkeste F. r. candicans.

Ung Hun, ♀ juv. Godthaab, Grønland. Mellemlys F. r. candicans.





Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm.

Gammel Hun, ♀ ad. 22/2 1917.
Kangâmiut, Sukkertoppen, Grønland.
Lyseste Type af F. r. candicans.

Ung Han, ♂ juv. 11/2 1908.
Godthaab, Grønland. Vel ca. 7—8 Mdr. gl.

Gammel Han, ♂ ad. 24/1 1917.
Sukkertoppen, Grønland.
Lyseste Type af F. r. candicans.





Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm.

Gammel Hun, ♀ ad. 3/2 1915. Julianehaab, Grønland. Ret mørk F. r. candicans.

Gammel Hun, ♀ ad. 5/12 1909. Holsteinsborg, Grønland. Mørkeste F. r. candicans.

Gammel Hun, ♀ ad. Godthaab, Grønland. Ret lys F. r. candicans.

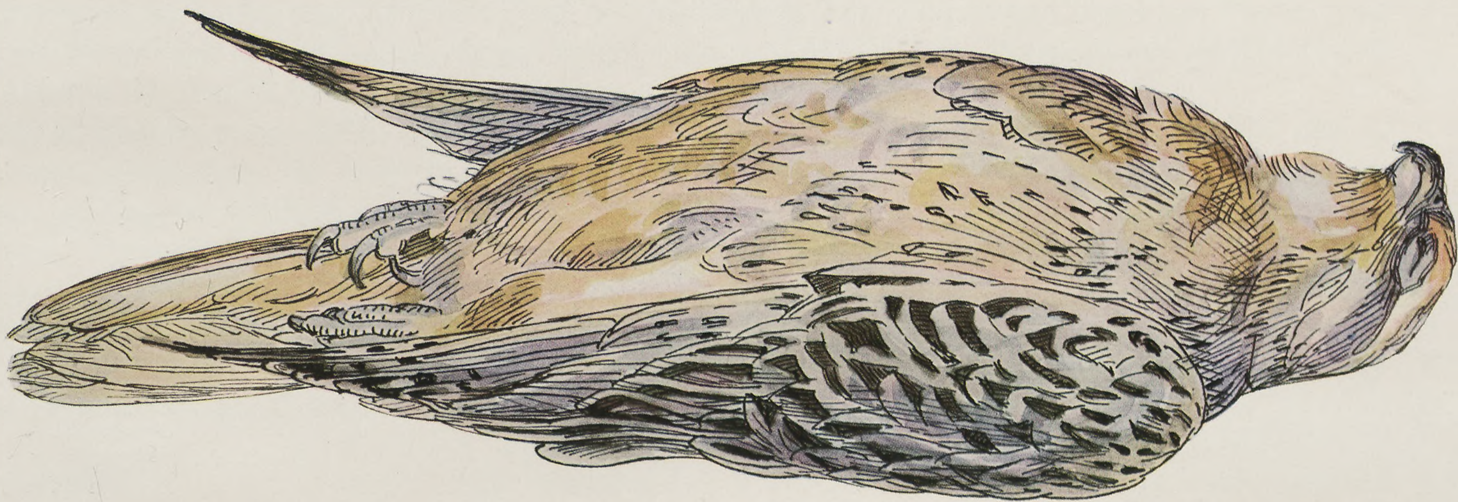
Gammel Hun, ♀ ad. Godthaab, Grønland. Mellemlys F. r. candicans.





FL.

Egedesminde 21 Aug
1925.



Grønlandsk Jagtfalk, Falco rusticolus candicans Gm.

Ung Han, ♂ juv. 19/8 1925. Egedesminde, Grønland.
(Malet efter friskskudt Eksemplar).



Gennemsnitstype ses nederst til højre paa Tavle LXXXIV. *Oversiden af Hovedet* er hvid, hver Fjer med en ganske smal, graasort Skaftstribe; hen mod Nakken bliver Skaftstriberne noget bredere, mere draabeformede; paa *Baghalsen,* der ogsaa er hvid, har den ret store, graaligt sortebrune Spidspletter. *Fjerene paa Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* er ligeledes hvide, men med 3-5 graaligt sortebrune Tværbaand, hvoraf de, der træder frem i Lyset, er de mørkeste; Tværbaandene paa Overhaledækfjerene er ret uregelmæssige og lidt udflydende. Paa *Hovedets Sider* har kun faa af Fjerene tynde, mørke Skaftstriber, paa Ørefjerene er de dog noget bredere og tydeligere. *Skægstriben* mangler ganske. Hele *Undersiden* er snehvid, kun paa Kropsidernes Fjer og paa enkelte af Fjerene paa Skinnebenenes Sider findes nogle faa ganske smaa, sortebrune, spidse Stænk. *Haandsvingfjerene* er hvide med enkelte graabrune Tværbaand og Tilløb til saadanne, særligt paa Yderfanerne; Størstedelen af Inderfanerne er helt hvide, hver Fjer har i Spidsen et 3-5 cm langt, graaligt mørkebrunt Parti; Fjerenes yderste Spidser er flødehvide; *Armsvingfjerene* er hvide med som Regel 6 til 8 smalle, mørkebrune Tværbaand, baade paa Inder- og Yderfaner. *Undervingedækfjerene* er hvide, nogle med lyst, brunt Skaft og smaa, brune Spidspletter; *Halens Styrefjer* er ligeledes hvide, de to midterste med som Regel 10-12 brudte og ufuldstændige, graabrune Tværbaand; Tilløb til saadanne findes ofte paa de øvrige, særligt de to yderste i hver Side; men kun de mindst hvide Eksemplarer har alle Styrefjerene tværstribede; Fjerkanterne er desuden ofte spættede med smudsigbrune Stænk.

Paa *de lysere Individer* er *Hovedet* saa at sige rent hvidt; paa *Baghalsen* findes endnu ganske smaa, smalle Skaftpletter, og Tværstriberne paa *Ryggen, Vingernes Overside, Overgumpen og Overhaledækfjerene* indskrænker sig til at være større eller mindre, hjerteformede Pletter. Paa Kropsiderne og „Bukserne“ findes kun nogle enkelte smaa, mørke Stænk tilbage. De mørke Partier paa *Haandsvingfjerene* er ogsaa svundet i Omfang; *Halens Styrefjer* er helt hvide med kun mørkt Skaft paa de to midterste. Den nederst til højre paa Tavle LXXXIII afbildede Falk, en gammel Han, skudt den 24. Januar 1917 ved Sukkertoppen i Grønland, er *det lyseste Eksemplar* i Lehn Schiølers Samling. — Den har kun ganske smaa Spidspletter paa *Ryggens, Vingernes* og *Overgumpens* Fjer samt paa enkelte af *Overhaledækfjerene. Arm- og Haandsvingfjerene* har graabrune Skafter og en smal, mørkebrun Tegning eller Plet mod Spidsen af hver Fjer; kun paa et Par af Haandsvingfjerene er der svagt Tilløb til et enkelt Tværbaand. De to midterste af *Halens Styrefjer* har lyse, graabrune Skafter.

At skelne mellem 2-aarige og ældre Fugle lader sig som Regel ikke gøre, da den individuelle Variation er saa stor. Selv om det paagældende Individ med Alderen bliver hvidere, hvad der maa siges at være Tilfældet, vil det være ganske forkert at regne de hvideste Fugle for de ældste, da der, som her beskrevet, baade i den ungdommelige og i den 2-aarige Dragt findes meget lyse Individer, hvidere end mange af de 3-aarige Fugle. — Paa Eksemplarer, hvor Rester af den foregaaende Dragt, som beskrevet, endnu findes paa Forvingen, kan det selvfølgelig med Bestemthed siges, om Fuglen gaar ind i sin første eller mindst anden voksne Dragt; men for fuldt fældede Eksemplarers Vedkommende kan Alderen ud over de to Aar ikke bestemmes.

Han og Hun lader sig heller ikke skelne paa Fjerdragten, da denne er saa at sige ganske ens, og de samme Svingninger fra mere til mindre tværstribet eller plettet Overside forefindes baade hos Hanner og Hunner; derimod er Størrelsesforskellen ogsaa hos de gamle Fugle meget betydelig, idet 43 gamle Hunner i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger viser følgende Gennemsnitsmaal: Vingelængde 398 mm, Næblængde 27,1 mm og Mellemfodens Længde 64,3 mm; medens de tilsvarende Maal for 18 Hanners Vedkommende kun er: 359,6 mm, 23,6 mm og 59,9 mm. En Sammenligning af disse Maal med de tilsvarende hos unge Fugle viser en ringere Vingelængde, men et kraftigere Næb hos de gamle Fugle.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Grønland	416 mm	29 mm	64 mm	Godthaab 5/11 1894	405 mm	28,5 mm	65 mm
Godthaab, Febr.—Marts 1912	415 „	27,5 „	64 „	„ 23/2 1894	404 „	25,5 „	64 „
„ 2/11 1897	409 „	28 „	63,5 „	Julianehaab 3/2 1915	404 „	26 „	63 „
Grønland 1894	406 „	28 „	65 „	Arsuk ? 1894	404 „	25 „	65 „
Syd-Grønland	405 „	26,5 „	65 „	Nordre Orienteringsø, Øst-			
Godhavn 22/12 1903	405 „	28 „	64 „	Grønland 22/6 1908	404 „	25 „	64 „
Ikerasak 6/10 1922	405 „	26 „	—	Grønland	403 „	—	—

	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab	403 mm	28 mm	65 mm	Godthaab $^{3}/_{11}$ 1897	394 mm	28 mm	64 mm
„ $^{12}/_{2}$ 1922	402 „	27 „	65 „	Egedesminde	394 „	27 „	65 „
Disko, Vinter 1906—07	402 „	27 „	65 „	Sukkertoppen $^{25}/_{10}$ 1901	392 „	27,5 „	65 „
Godthaab	402 „	26,5 „	64,5 „	Shannon Ø, Øst-Grønl. $^{16}/_{8}$ 1920	—	27 „	66 „
Grædefjorden $^{11}/_{12}$ 1916	401 „	28 „	64 „	Jakobshavn $^{30}/_{11}$ 1900	392 „	28 „	63 „
Godthaab $^{21}/_{1}$ 1898	401 „	27 „	65 „	Kangatsiak, April 1880	390 „	27 „	65 „
„	400 „	27 „	63 „	Kangamiut $^{1}/_{1}$ 1919	388 „	27 „	64 „
Arsuk ? 1894	—	27,5 „	65 „	Godthaab $^{17}/_{11}$ 1899	387 „	27 „	63 „
Godthaab	400 „	27 „	65 „	Ivigtut 1887	387 „	29 „	64 „
Narssak $^{19}/_{12}$ 1897	399 „	28 „	—	Holsteinsborg $^{5}/_{12}$ 1909	384 „	26 „	64 „
Fiskenæsset $^{30}/_{11}$ 1916	398 „	28 „	64 „	Sarfanguak $^{5}/_{10}$ 1912	382 „	27 „	64,5 „
Godthaab $^{7}/_{11}$ 1899	397 „	28 „	63,5 „	Godthaab $^{2}/_{11}$ 1894	382 „	27 „	64 „
Øst-Grønland 1892	396 „	25,5 „	65 „	Kangamiut $^{22}/_{2}$ 1917	381 „	27 „	65 „
Nordre Orienteringsø, Øst-Grønland $^{19}/_{5}$ 1907	396 „	27 „	63 „	43 gamle Hunner			
Godthaab $^{10}/_{11}$ 1894	395 „	27 „	64 „	i Gennemsnit:	398 mm	27,1 mm	64,3 mm
Kangamiut $^{15}/_{2}$ 1919	395 „	27 „	64 „	Største Maal:	416 „	29 „	66 „
„ $^{27}/_{12}$ 1916	394 „	27 „	64 „	Mindste „ :	381 „	25 „	63 „

En gammel Hun, skudt paa *Island* (Sommeren 1895), har følgende Maal: Vinge 389 mm, Næb 26 mm, Mellemfod ? mm.

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Kangatsiak, Oktober 1883	371 mm	24 mm	61 mm	Sukkertoppen $^{24}/_{1}$ 1917	357 mm	24 mm	61 mm
Kangamiut $^{22}/_{2}$ 1917	366 „	24 „	60 „	„ $^{15}/_{5}$ 1903	356 „	23 „	60 „
Sukkertoppen $^{8}/_{5}$ 1919	365 „	23 „	60 „	Godthaab $^{1}/_{12}$ 1897	355 „	24 „	60 „
Godthaab $^{6}/_{1}$ 1897	365 „	23 „	61 „	Godhavn $^{17}/_{9}$ 1860	355 „	25 „	58 „
Kangamiut $^{20}/_{3}$ 1918	365 „	25 „	60 „	Godthaab $^{20}/_{11}$ 1894	352 „	24 „	61 „
Narssalik 1901	364 „	24 „	—	„ $^{5}/_{12}$ 1892	352 „	23 „	—
Godthaab $^{30}/_{1}$ 1898	363 „	22,5 „	58 „	Kangamiut $^{4}/_{1}$ 1917	345 „	22,5 „	58 „
Grønland	362 „	24 „	61 „	18 gamle Hanner			
Godthaab $^{24}/_{12}$ 1896	361 „	24 „	61 „	i Gennemsnit:	359,6 mm	23,6 mm	59,9 mm
„ $^{12}/_{1}$ 1897	360 „	24 „	59 „	Største Maal:	371 „	25 „	61 „
Lichtenfels, December 1890	359 „	22 „	59 „	Mindste „ :	345 „	22 „	58 „

En gammel Han fra *Island* har følgende Maal: Vinge 363 mm, Næb 24 mm, Mellemfod 60 mm.

Det synes efter Maalelisterne som om *de unge, østgrønlandske Falco rusticolus candicans er lidt mindre end de vestgrønlandske;* men denne Forskel er dog, som det vil ses af følgende Gennemsnitsmaal, meget ringe:

	Vinge	Næb	Mellemfod
7 unge Hunner fra Øst-Grønland	398,1 mm	25,4 mm	63,6 mm
93 unge Hunner fra Vest-Grønland	401,5 „	25,6 „	64,0 „
13 unge Hanner fra Øst-Grønland	360,7 „	22,3 „	59,8 „
74 unge Hanner fra Vest-Grønland	362,8 „	22,6 „	59,9 „

Hvorledes Forholdet stiller sig for de gamle Fugles Vedkommende kan ikke siges, da der i Lehn Schiølers og Zool. Museums Samlinger kun ialt findes fire gamle Hunner og slet ingen Hanner fra Øst-Grønland. De fire gamle Hunner viser tilmed det modsatte Forhold, idet Gennemsnitsmaalene tager sig saaledes ud:

	Vinge	Næb	Mellemfod
4 gamle Hunner fra Øst-Grønland	398,7 mm	26,2 mm	64,5 mm
39 gamle Hunner fra Vest-Grønland	398,0 „	27,3 „	64,3 „

Iris er mørkebrun, Næbbet meget lyst hornfarvet, blaaligt, gulligt eller lysviolet med mørkere Spids. Vokshuden gul hos gamle Fugle, blaalig eller graalig hos unge. Fødderne ligeledes gule hos gamle Fugle og graalige eller blaalige hos unge. Kløerne er ofte lyse, brunlige eller blygraa.

Brystbenet og Bækkenet synes for unge Fugles Vedkommende at være lidt mindre end hos Falco rusticolus holboelli; men Materialet er for ringe til at afgøre Forholdet med Sikkerhed.

Unge Hunner	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Sukkertoppen, April 1926	90 mm	46 mm	60 mm	51 mm
Julianehaab, Foraar 1916	89 „	48 „	57 „	51,5 „
Grædefjorden 2/10 1915	93 „	46,5 „	56 „	52 „
Gennemsnit:	90,7 mm	46,8 mm	57,7 mm	51,5 „
Gamle Hunner				
Grædefjorden 11/12 1916	93 mm	47,5 mm	57 mm	52 mm
Sukkertoppen, April 1926	90 „	46 „	56 „	50 „
Gennemsnit:	91,5 mm	46,8 mm	56,5 mm	51,0 mm
Unge Hanner				
Fiskenæsset 19/2 1917	85 mm	42 mm	51 mm	47 mm
„ 28/9 1914	80 „	40 „	51 „	45 „
„ 17/3 1918	82 „	39 „	50 „	44 „
Gennemsnit:	82,3 mm	40,3 mm	50,7 mm	45,3 mm
Gammel Han				
Fiskenæsset 5/4 1918	85 mm	43 mm	58 mm	47 mm



De undersøgte Eksemplarer af Jagtfalkens forskellige Racer fordeler sig saaledes:

Falco	rusticolus	rusticolus	19	Eksemplarer
„	„	islandus	33	„
„	„	obsoletus	37	„
„	„	holboelli	158	„
„	„	candicans	253	„

9 Eksemplarer, som er omtalt nærmere under Falco rusticolus islandus, var for mørke til at kunne henregnes til denne Race. 11 Eksemplarer, som er omtalt nærmere under Falco rusticolus holboelli, var ligeledes for mørke til at kunne henregnes til F. r. candicans, og 8 Eksemplarer viser, som det vil fremgaa af det efterfølgende, en mere eller mindre abnorm Fjerdragt.

Et Eksemplar, en gammel Hun, som hverken kan henføres til Racen Falco rusticolus obsoletus eller F. rust. holboelli, har hvid Yderfane paa to Rygfjer og een Styrefjer. Maal og Lokalitet er følgende: Vinge 410 mm, Næb 27 mm og Mellemfod 66 mm (Godthaab, Grønland, 24/2 1897, Hun).

En ung Fugl af holboelli-Typen har en mærkelig usymmetrisk Fjerdragt, idet den paa den venstre

Vinge har nogle Fjer med meget brede, flødehvide Rande, som kunde tyde paa en Paavirkning af Racen F. rust. candicans; en 5-6 lignende Fjer findes paa Ryg og Overgump. Desuden har en Haandsvingfjer i højre Vinge et stort, smudsighvidt Parti paa Yderfanen. Maalene er følgende: Vinge 401 mm, Næb 25 mm og Mellemfod 63 mm (Grønland, Hun).

En ung Fugl, hos hvilken denne Blandingsdragt af F. rust. holboelli og F. rust. candicans er endnu tydeligere, har hele højre Forvinge, de store Dækfjer og næsten alle Armsvingfjer samt to Haandsvingfjer ganske svarende til de paagældende Fjer hos F. rust. candicans; desuden har den paa nogle af Fjerene paa Ryggen og venstre Forvinge brede, hvide Fjerrande. Paa alle andre Punkter svarer den ganske til F. rust. holboelli, har saaledes lyst Hoved og mørk Ryg. Dens Maal er følgende: Vinge 414 mm, Næb 27 mm og Mellemfod 66 mm (Inugsugssuak ved Godthaab, $^{15}/_{10}$ 1903, Hun).

En ung Hun bærer en endnu mere blandet Dragt, idet hele dens højre Vinge svarer ganske til Vingen hos en ung F. rust. candicans, den venstre Vinge svarer ogsaa nærmest til F. r. candicans, men har mørke Fjer ind imellem de hvide, saaledes er 4 Armsvingfjer og til Dels 3 Haandsvingfjer mørke. Hovedet er lyst som hos F. rust. holboelli; den øverste og midterste Del af Ryggen er mørk. I Halen er de 5 Fjer i venstre Side hvide som hos de lyseste F. rust candicans, og de 5 Fjer i højre Side har mørke Tværbaand som hos F. rust. holboelli; de 2 midterste Fjer er knækkede paa Midten, men det ses dog, at den ene har været hvid med mørke, uregelmæssige Tværbaand som hos F. rust. candicans, og den anden har svaret til Fjerene i højre Side. Bryst- og Bugfjerene er hvide med store, mørke, draabeformede Skaftpletter eller Striber, og Underhaledækfjerene har ligeledes Skaftstriber som hos F. rust. holboelli. Paa Overgumpen har den faaet to Fjer af første voksne Dragt, den ene svarer nærmest til lignende hos F. rust. holboelli, den anden er mørk paa den ene, hvid paa den anden Side af Skaftet. Fuglens Maal er følgende: Vinge 405 mm, Næb 26 mm og Mellemfod 64 mm (Godthaab, Grønland, $^{9}/_{1}$ 1902, Hun).

At lignende Blandingsdragter kan træffes hos gamle Fugle, tydede det før omtalte Eksemplar i Lehn Schiølers Samling paa. I Zool. Museum findes desuden to Eksemplarer, der endnu tydeligere viser dette. Det ene har næsten helt hvide Yderfaner paa 3 af Haandsvingfjerene, 2 i venstre og 1 i højre Vinge, men svarer ellers ganske til 3-aarige Hanner af Racen F. rust. holboelli. Dets Maal er: Vinge 370 mm, Næb 22,5 mm og Mellemfod 61 mm (Godthaab, Grønland, $^{2}/_{3}$ 1897, gammel Han). Det andet Eksemplar svarer nærmest til 2-aarige Hanner af F. rust. obsoletus, men har et stort, hvidt Parti paa venstre og et mindre paa højre Vinge. Fjerene i disse hvide Partier er ganske som de tilsvarende Fjer hos gamle F. rust. candicans; desuden har Fuglen en enkelt hvid, candicans-lignende Fjer paa Ryggen. Fuglens Maal er følgende: Vinge 366 mm, Næb 24 mm og Mellemfod 60 mm (Godthaab, Grønland, $^{25}/_{11}$ 1907, gammel Han).

To Eksemplarer med mærkelige, ufuldstændige, første voksne Dragter findes ligeledes paa Zool. Museum. Det ene, som nærmest maa henregnes til Racen F. rust. holboelli til Trods for den temmelig mørke Overside af Hovedet, har saaledes slet ikke faaet lysere Tværbaand og kun nogle ganske faa og smaa Randpletter paa Ryggens og Vingernes Fjer; disse har kun en mere blaagraa Tone end de gamle Fjer af den ungdommelige Dragt, hvoraf nogle endnu findes paa Forvingen. Kun Overhaledækfjerene og Styrefjerene har lyse Tværbaand som hos andre 2-aarige F. rust. holboelli. Undersiden er en Del mere plettet end almindeligt hos 2-aarige F. rust. holboelli og ikke saa rent hvid. Maalene er: Vinge 399 mm, Næb 27,5 mm og Mellemfod 65 mm (Godthaab, Grønland, $^{1}/_{11}$ 1894, gammel Hun). Det andet Eksemplar tilhører Racen F. rust. candicans, men de mørke Pletter paa Forvingens øverste Kant er saa store, og paa Baghalsen og Overgumpen saa aflange, at de minder mest om den ungdommelige Dragts Pletter. Fuglen svarer ellers ganske til lyse 2-aarige F. rust. candicans. Dens Maal er følgende: Vinge 364 mm, Næb ? mm og Mellemfod 63 mm (Godthaab, Grønland, $^{13}/_{2}$ 1898, gammel Han).

Tre af de til Racen F. rust. holboelli henførte Skind ligner i hele deres Fjerdragt nærmest de mørkeste Eksemplarer af Racen F. rust. candicans, men har mørke Fjerskafter eller Pletter paa Underhaledækfjerene og ligeledes findes et F. rust. holboelli-lignende Eksemplar henregnet til F. rust. candicans, da det har hvide Fjerskafter og ingen Pletter paa Underhaledækfjerene. Et Eksemplar, en gammel Hun, som er henregnet til F. rust. candicans, har en eneste mørk Plet paa en af Underhaledækfjerene, men svarer ellers ganske til endog ret lyse F. rust. candicans.

Jagtfalkenes Dragter og Dragtskifter har gennem Tiderne, lige fra Fabricius' Dage, voldt de største Vanskeligheder, baade fordi Farvetegningerne var saa stærkt varierende indenfor den samme Lokalitet, og fordi man ingenlunde var klar over Forskellighederne mellem de unge og de voksne Fugles Dragter og derfor henførte disse til forskellige Arter. Først da man klarede dette sidste Spørgsmaal, begyndte man at faa noget mere Overblik over Forholdene.

Meget rigtigt skriver da Winge i „Grønlands Fugle", 1898: „Efterhaanden er det klaret, at der blandt de nordiske Jagtfalke fra Skandinavien, Island og Grønland tilnød kan skjelnes tre Hoved-Racer: 1) en mørkfarvet, Falco gyrfalco typicus, der i Farvetegning, baade som ung og gammel, minder meget om forskjellige andre væsentlig mere sydlige Falke, som F. peregrinus, 2) en noget lysere, F. gyrfalco var. islandicus, og 3) en endnu lysere F. gyrfalco var. candicans . . . Blasius, Dresser, Hancock, Newton og Schlegel ere maaske de Mænd, der mest have bidraget til at klare Spørgsmaalene".

Senere har andre fordybet sig i Spørgsmaalet, særlig Kleinschmidt, Kirke Swann m. fl., men ikke mange har vel haft Lejlighed til at se saa mange Falke som Lehn Schiøler, der vel paa det nærmeste har undersøgt ca. 800 Eksemplarer fra Skandinavien, Island, Grønland og Amerika. Schiøler naaede ikke i Detailler at faa udarbejdet Resultaterne af disse Undersøgelser, men af Meddelelser til Ornithologer i flere Lande (Lönnberg, Jägerskiöld, Koelz) fremgaar det, at han paa det nærmeste inddelte Falkene, som Winge havde inddelt dem, selv om han dog havde visse Betænkeligheder ved at regne den i Grønland forekommende mørke Falk for identisk med den Skandinaviske Jagtfalk. Han udtrykker i det tidligere omtalte Brev til Dr. Koelz Forskellighederne mellem de skandinavisk-grønlandske Jagtfalkeracer paa følgende Maade:

1. *Falco rusticolus rusticolus:* Mørk Form. Hovedet altid lige saa mørkt eller mørkere end Ryggen; Underhaledækfjerene stærkt plettede.

2. *Falco rusticolus islandus:* Mellem-Form. Hovedet altid lysere end Ryggen; Underhaledækfjerene mere eller mindre stærkt plettede.

3. *Falco rusticolus candicans:* Lyseste Form. Hovedet altid hvidt, lige saa lyst eller lysere end Ryggen; Underhaledækfjerene altid ganske hvide og uplettede.

Ved vor fornyede Undersøgelse, Gennemmaaling og Tilrettelæggelse af det store Materiale, der findes her i Danmark, i Lehn Schiølers og Zoologisk Museums Samlinger, og som fortrinsvis er fremskaffet af Th. N. Krabbe, Lehn Schiøler, R. Hørring og O. Helms, viser det sig nu, at disse af Winge og Lehn Schiøler opstillede Skelnemærker *for Fjerdragtens Vedkommende* passer saa godt, at kun ret faa af de undersøgte 528 Eksemplarer afviger saa meget fra disse Regler, at de ikke kan henføres til een af Grupperne.

Maalene viser derimod tillige, at *der kan skelnes mellem den typiske Falco rusticolus rusticolus fra Skandinavien og de i Grønland forekommende mørke Jagtfalke* (der af Winge henførtes til Racen Falco rusticolus rusticolus), idet de grønlandske Individer, som det ses under Racebeskrivelserne, er betydeligt større. Sandsynligheden taler da ogsaa nærmest for, at det er Jagtfalke fra Labrador, hørende til den der forekommende F. rust. obsoletus, som kan forekomme i Grønland. Men man maa dog ogsaa have Opmærksomheden henvendt paa, at det eventuelt kan være de mørkeste Individer af den paa Grønland forekommende Race F. rust. holboelli; at flere af de trufne, ret mørke Individer er intermediære Former, synes der ikke at kunne være Tvivl om.

Ligeledes viser det sig, at der, foruden den i det foregaaende paaviste Forskel i Fjerdragten, ogsaa er *en Forskel paa Maalene mellem Falco rusticolus islandus fra Island og den Gruppe af Jagtfalke fra Grønland, som ligner disse,* idet de islandske har mindre Vinger, men større Næb og Mellemfod end de grønlandske. *Holbøll* var den første, der (1854 l. c.) for Alvor søgte at skelne mellem 2 Jagtfalkearter i Grønland, nemlig *Falco islandicus candicans* Schlegel og den af ham opstillede *Falco arcticus,* idet han anførte en Række Skelnemærker, navnlig hentede fra Mellemfodens og Mellemtaaens Størrelsesforhold og fra Halens Form. Disse Skelnemærker viste sig dog senere ikke at kunne holde helt Stik. Salvin & Brodrick har i 1855 (Falconry, Side 87) gjort opmærksom paa, at der i Grønland forekommer en lysere Varietet af den Islandske Jagtfalk, og Schlegel anser i 1862 (Schl. Mus. P.-B. Falcones, Side 13) den mørkere, grønlandske Falk for at være identisk med den Skandinaviske Jagtfalk. *Sharpe* er dog (1873 l. c.) den første, der klart udskiller den mørkere Grønlandsfalk som en egen Art, specifik for Grønland, idet han til Minde om Holbøll kalder den *Falco holboelli* og anser den nærmest for at være lig med Holbøll's Falco arcticus; dette Navn maatte dog som præoccuperet af Gmelin udgaa, idet

denne havde brugt det om en Falk, der iøvrigt menes nærmest at være en Vandrefalk. Sharpe afbilder paa en koloreret Tavle (Cat. of Birds, Brit. Museum, I, 1874) en lys og en mørk Fugl af sin nye Art, og sammenholdes denne Afbildning med hans detaillerede Beskrivelse, er der ingen Tvivl om, at hans Artsbeskrivelse just dækker den mørkere, grønlandske Jagtfalk, som vi under Racebeskrivelserne har søgt at udskille fra Falco rusticolus islandus, og som altsaa er en Form, der er mørkere end F. rust. candicans, men lysere end F. rust. obsoletus; hans Navn Falco holboelli maa altsaa bruges om denne Jagtfalkerace.

En *Sammenligning af Gennemsnitsmaalene af de undersøgte Eksemplarer* af Jagtfalke fra Skandinavien, Island og Grønland tager sig saaledes ud:

Unge Hunner	Antal	Vinge	Næb	Mellemfod
F. r. obsoletus	10	408,1 mm	25,8 mm	64,9 mm
„ „ holboelli	61	406,4 „	25,9 „	64,0 „
„ „ islandus	9	404,6 „	26,3 „	64,8 „
„ „ candicans	100	401,3 „	25,6 „	64,0 „
„ „ rusticolus	10	394,0 „	25,9 „	62,0 „
Gamle Hunner				
F. r. obsoletus	7	406,3 mm	27,3 mm	64,5 mm
„ „ holboelli	17	402,0 „	26,6 „	63,9 „
„ „ islandus	4	398,8 „	28,3 „	65,7 „
„ „ candicans	43	398,0 „	27,1 „	64,3 „
„ „ rusticolus	3	388,0 „	26,0 „	64,0 „

Unge Hanner	Antal	Vinge	Næb	Mellemfod
F. r. obsoletus	4	366,8 mm	22,3 mm	59,7 mm
„ „ holboelli	45	366,2 „	23,0 „	60,5 „
„ „ islandus	12	365,9 „	23,3 „	61,4 „
„ „ candicans	87	362,4 „	22,6 „	59,9 „
„ „ rusticolus	2	351,0 „	23,0 „	59,5 „
Gamle Hanner				
F. r. obsoletus	9	365,6 mm	23,3 mm	59,7 mm
„ „ holboelli	19	364,4 „	23,4 „	59,6 „
„ „ islandus	7	363,4 „	23,7 „	60,2 „
„ „ candicans	18	359,6 „	23,6 „	59,9 „
„ „ rusticolus	2	344,5 „	23,0 „	58,0 „

Størrelsesforskellen mellem F. rust. obsoletus fra Grønland og F. rust. rusticolus fra Skandinavien er, som det ses, saa betydelig, at der ingen Tvivl kan være om, at de to Former bør regnes for raceforskellige. Derimod er Størrelsesforskellen mellem F. rust. islandus og F. r. holboelli ikke slet saa udtalt. Men naar dertil kommer den i det forgaaende beskrevne Forskel i Fjerdragten, maa det siges, at der ogsaa er Grund til at regne disse to Former for vel adskilte Racer.

At Eksemplarer af den islandske Race i Træktiden af og til vil kunne træffes i Grønland, paa Færøerne eller maaske endog i det nordlige Skandinavien, og at Eksemplarer af de grønlandske Racer kan træffes paa Island og Færøerne eller endnu sydligere, ligeledes i Træktiden, er jo kun rimeligt at antage for disse kraftige Flyvere.

Betragter man *Maalene af de grønlandske Jagtfalke*, der ifølge deres Dragt er sorteret i de tre Former: F. rust. obsoletus, F. rust. holboelli og F. rust. candicans, vil det ses, at medens der ikke ses nogen Forskel mellem dem, hvad Næb- og Mellemfodslængde angaar, saa viser der sig en tydelig Forskel i Vingelængden. Og man vil bemærke, at *Vingelængden stedse er størst hos de mørkeste Fugle*, men derimod mindst hos de lyseste.

Indenfor det grønlandske Omraade maa det derfor paa Basis af Dragter og Maal — indtil man er trængt dybere ind i Falkenes Bastardering og i, hvad der er genotypisk, og hvad der er phænotypisk hos disse Falke — være forsvarligt at antage Forekomsten af *tre Racer tilhørende Formkredsen rusticolus*. Hvorledes disse Racer zoogeografisk er fordelt indenfor Omraadet, ved vi endnu kun meget lidt om. F. rust. candicans er dog tydeligt nok fortrinsvis de koldeste Regioners Falk, men med Hensyn til de øvrige ved vi meget lidt, idet næsten hele Materialet bestaar af Fugle, der er skudt i Vintertiden og derfor til Dels i Egne udenfor deres Ynglezone.

Saafremt man antager, at Racedannelsen oprindeligt er fremkaldt af de klimatiske Forhold, kompliceres den zoogeografiske Fordeling af Falkene aabenbart en Del ved disse Forholds Karakter i Grønland. Hvis man dømmer efter Forholdene i Norge og Island og den Kendsgerning, at F. rust. candicans særligt yngler i de koldere Egne, maa man antage, at den mørkeste Falk paa Grønlands Vestkyst skulde være at træffe i de varmeste (og fugtigste) Egne, hvilket da vil blive Omraadet omkring den vidt forgrenede og store Godthaabsfjord og Syd herfor. I Virkeligheden stammer næsten alle de gamle, mørke Falke herfra; vi forudsætter her, at de gamle Falke ikke i højere Grad trækker bort fra dette Omraade om Vinteren, idet der ikke synes at være nogen Grund til en Bortvandring fra dette for Falkene hele Aaret vildtrige Omraade; men Mærkningsforsøg kan alene afgøre dette. Et enkelt Eksemplar af en meget mørk Falk er dog i Yngletiden skudt helt oppe ved Umanak.

Hvorvidt de mørkeste Falke (F. rust. obsoletus) og Falke af den islandus-lignende Type (F. rust. holboelli) parrer sig med hinanden, ved vi intet om, derimod er det angivet, at F. rust. candicans kan parres med mørke Falke (subsp.?). Endelig ved vi med Hensyn til hele Falkespørgsmaalet i Grønland intet om Arvelighedsforholdene; den Mulighed kan nemlig *a priori* ikke afvises, at vi paa Grønlands Vestkyst har en Bestand af Jagtfalke, der vel artificielt lader sig klassificere i Racer, men som genetisk og biologisk set slet ikke er gode Racer.

Vi ser af forannævnte Vingemaal[1], at *F. rust. candicans er den mindste af Formerne* i Grønland; dette er et interessant Tilfælde, idet vi ifølge den almindeligt gældende Regel, nemlig at de Former, der lever i det koldeste Klima, er de største, skulde vente, at F. rust. candicans var den kraftigst udviklede Form. Imidlertid er Aarsagen til dette Forhold muligvis at søge i den mindre rigelige Adgang til Føde for denne Form. Af de ovenstaaende Tabeller vil man endelig se, at Vingen hos de gamle Fugle er lidt mindre end hos de unge, medens Mellemfodens Længde ikke synes at forandre sig med Alderen.

Lehn Schiøler udtaler sig i dette Værks Bd. II, Side 53, om Falkene paa Grønland og siger her bl. a.: „Maaske er da islandus Brünn. [altsaa F. rust. holboelli] Mellemformen mellem den oprindelige, nu helt lyse Grønlandsfalk og den over Grønlands Sydvestkyst [efter Istiden] indvandrede mørke Labradorfalk; . . .“ Lehn Schiøler har her muligvis formodet det rigtige, nemlig, at forandrede Naturforhold har bevirket, at en sydligere, mørk Form har kunnet trænge ind over den nordligere, lyse Forms Udbredningsomraade, og at vi saaledes i Øjeblikket i Vest-Grønland staar overfor Blandingen i et Grænseomraade af to tidligere ret skarpt adskilte Racer. Hvorledes Forbindelsen er mellem den mørkeste, grønlandske Jagtfalk og Jagtfalken i Labrador kan dog endnu ikke helt overses; det kan tænkes, at de ikke er nærmere genetisk forbundne med hinanden, men paa den anden Side er en tidligere og stadig Forbindelse over det lille Havomraade, som skiller de to Landsdele fra hinanden, jo meget naturlig og nærliggende, saa meget mere som Davisstrædet baade i Vest og Øst ofte er dækket med vide, sammenhængende Ismarker med indblandede Vaager, der byder Falkene Hvilepladser og Jagtfelter i stor Udstrækning. Kun et stort Materiale af ynglende Jagtfalke og Studier af disse Falkes hele Levevis vil kunne skaffe Lys i denne Sag. Det kan nævnes, at Ringmærkning i disse Egne ved Hjælp f. Eks. af Net, Høgekurve eller lignende og Duer som Lokkemiddel vilde være en relativt overkommelig Sag.

De grønlandske Racer af Jagtfalken maa vi med Hensyn til deres Biologi behandle under eet, idet det i de fleste Tilfælde er umuligt at henføre de Oplysninger, der foreligger, til de forskellige Racer, som desuden i biologisk Henseende i Hovedtrækkene maa formodes at forholde sig ens. Racernes Forhold til de øvrige cirkumpolare Jagtfalke er endnu saa lidet belyst, at vi ikke her skal gaa nærmere ind derpaa, men blot henvise til det i det foregaaende omtalte.

Vedrørende Udbredelsen kan først og fremmest fremhæves, at Jagtfalken træffes overalt i Grønland, hvor den kan finde Bytte, dernæst maa det betones, at de lyse Falke fortrinsvis er hjemmehørende i Nord- og Øst-Grønland, medens de mørke Falke særligt tilhører den Del af Grønlands Vestkyst, der som nævnt har det mildeste Klima, takket være de i Davisstrædet herskende hydrografiske Forhold; men under Forskydningerne i Vintertiden, og mere tilfældigt til andre Tider af Aaret, kan de hvide Falke ogsaa træffes langs de mildere Kyster af Grønland. Mængdefordelingen af Jagtfalke i Grønlands Randomraader er dog meget forskellig, hvilket vil fremgaa af følgende Oversigter.

Paa den Del af Grønland, som var kendt af O. Fabricius, var Jagtfalken en hyppig Fugl, og det synes at fremgaa af Fabricius' Omtale af de forskellige Falkeformer (1780), at det har staaet ham klart, at de mørkeste Falke var sjældne som Ynglefugle. Carl Holbøll (1846) omtaler Jagtfalken som lige hyppig baade i Nord- og i Syd-Grønland, og dette gælder vel endnu, selv om den i Nærheden af beboede Steder er aftaget stærkt. Det maa dog bemærkes, at der fra den sydlige Del af Vestkysten, Syd for Frederikshaab, kun findes opnoteret yderst faa Ynglepladser; i denne Del og en Del nordligere i Syd-Grønland er Jagtfalken hyppigst som overvintrende, idet øjensynligt faa helt forlader Grønland. Træk sydpaa begynder i Slutningen af August og fortsættes i de følgende Maaneder; ved Sukkertoppen saa

[1]) Materiale foreligger dog ikke til en Belysning af, om den relative Vingelængde (ɔ: Vingelængden som Procent af Fuglens Totallængde) er større eller mindre hos F. rust. candicans end hos de øvrige to Racer i Grønland; det har nemlig vist sig, at den relative Vingelængde hos nærstaaende Former er mindst i kolde, størst i varme Egne af Jorden (se B. Rensch: Princip geogr. Rassenkreise, 1929, Side 149).

vi saaledes den første trækkende Falk $^{22}/_{8}$ 1924, men først den 27.—29. var der flere paa Træk sydover. Øjensynligt er de hvide Falke talrigst i det sydligste i strenge Vintre, men baade graa og og hvide træffes, ogsaa i Selskab med hverandre (Winge 1899). A. T. Hagerup (1891) omtaler en graa Falk som ynglende ved Ivigtut, og ved Frederikshaab angives to *hvide* Falke skudt i Yngletiden; saaledes kan den hvide Falkerace øjensynligt ogsaa yngle i det sydlige Grønland. Fra Godthaabsfjord-Omraadet og nordefter findes adskillige Angivelser om Ynglepladser, og alle de Kuld Æg, vi har haft Lejlighed til at undersøge, stammer fra Godthaabsfjord eller fra nordligere Pladser. Holbøll havde i Godthaabsfjord set hvide og graa Falke i Par sammen. Nordpaa fra Syd-Grønland bliver Antallet af mørke Falke lavere, af hvide højere, men i hvert Fald endnu i Umanak-Distrikt kan ogsaa mørke Falke forekomme som Ynglefugle, dog er her F. rust. candicans langt den almindeligste (Fencker, A. Bertelsen).

I E. C. Fenckers efterladte Notitser findes følgende om denne Arts Forekomster i Nord-Grønland (D. O. F. T., 23, 1929, Side 44): „Den grønlandske Falk er Landets almindeligste Rovfugl og jævnt udbredt over hele Nordgrønland lige til Upernivik. Dog er der enkelte af Districterne, hvori den er hyppigere end i andre, saaledes i Umanaks og Godhavns District; navnlig i det sidste har jeg truffet den hyppigt. I Efteraarstrækketiden forekommer den hyppigt, eller nærmer sig i hvert Fald mere Colonierne, og skydes saaledes oftest paa denne Aarstid. I September begynder den at indfinde sig i større Mængde og sees da ved Godhavn, hvor vistnok Efteraarstrækket falder over, hver Dag i denne Maaned, hele Oktober og ca. 14 Dage ind i November, da man kan antage, at de, der ville trække sydefter, ere bortrejste. Nogle enkelte Par forbliver her hele Vinteren selv i den mørke Tid, i det mindste indtil paa Ritenbenks Bredde, hvor jeg selv har observeret den i Januar Maaned jagende Ryper; der var to i Følge. Naar den vender tilbage om Foraaret er vanskeligere at sige, da den da kommer mere enkeltvis og i Reglen først observeres ved Redestederne i Begyndelsen af Maj Maaned".

A. Bertelsen (1921) anfører Jagtfalken som ynglende 20-30 Steder (ca. 30 Par) i Umanak-Distrikt, som den næppe helt forlader om Vinteren, „om end dens Tal maaske nok er noget mindre i Vinterens Midte". Længere nordpaa, i Upernivik-Distrikt, yngler Falken ogsaa almindeligt, men herfra synes den dog at vandre mod Syd om Vinteren, i hvert Fald har vi ikke fundet Notitser om, at den er iagttaget her eller nordligere midtvinters. Ved Thule findes Falken (F. rust. candicans) endnu ynglende; her vender den om Foraaret tilbage omkring den første Maj (se nedenfor, P. Freuchen).

Ved *Grønlands Nordkyst* er Jagtfalken sjælden. Winge (1899) nævner fra de nordligste Egne Jagtfalken som iagttaget og skudt nogle faa Gange: Mc Cormick-Bugt, Peary 1891-92; Port Foulke, Begyndelsen af Juni 1861; Newman-Bugt, Oktober 1871; Thank-God-Harbour, $^{22}/_{5}$ 1872; Indlandsisen Syd for Sherard-Osborn-Fjord, medio Juni 1892 (Peary og Astrup). Oplysninger af nyere Data viser ligeledes, at Falken her er yderst sjælden, men at den dog stadig nu og da kan paavises. P. Freuchen giver i Scientific Work on the First Thule Expedition 1912, i Meddelelser om Grønland Bd. LI, 1915, Side 411, en kort Bemærkning om, at det eneste Spor, der paa denne Expedition i Nordøst-Grønland blev fundet af Jagtfalken, var en Falkefjer, som laa ved Siden af Rester af en Mallemuk (Fulmarus), der blev fundet ved Nyboes Bræ den 13. Juli 1912; han tilføjer ovennævnte om, at Peary og Astrup her saa mere til Jagtfalken. Lauge Koch har elskværdigst meddelt os følgende Oplysninger fra sine mange Rejser i disse Egne. Under 2den Thuleekspedition (1917) saa Koch den ikke; ligeledes saa han den ikke paa den nordlige Del af sin Rejse i 1922, da han kom op gennem Robeson Kanalen til Kap Brevoort (82° n. Br.). „Paa Jubilæumsekspeditionen i 1921 blev der skudt en Jagtfalk ved Nordspidsen af Grønland den 12. Maj. Eskimoerne spiste den, før jeg kom til Stede, saa jeg kan ingen Oplysninger give om, hvorledes den saa ud. Den 7. Juni samme Aar saa vi to Jagtfalke i det Indre af Independence Fjord; de var ved at bygge Rede". (Se Meddel. om Grønland LXX, 1927, Side 78 og 92; Lokaliteterne ligger paa ca. 83° 45' n. Br. og ca. 82° 15' n. Br.).

Paa Østkystens nordlige Del blev Jagtfalken endvidere iagttaget flere Gange fra „Germania" og „Hansa" 1869-70. A. L. V. Manniche angiver følgende (D. O. F. T., V, 1910 -11) om Jagtfalkens Udbredelse i det Omraade af *Nordøst-Grønland,* som „Danmarksekspeditionen" besøgte i Aarene 1906 -08; Iagttagelserne blev særligt foretagne i Egnen omkring Kap Bismarck (76° 46' n. Br.). „I de af Ekspeditionen besøgte Egne var Arten ingenlunde talrig som ynglende. Kun 5 Reder, af hvilke den ene end ikke med Sikkerhed kunde identificeres, blev fundne. Paa Efteraarstrækket 1906 var Jagtfalken derimod

overordentlig almindelig, hvad der særlig maa tilskrives dette Aars store Rigdom paa Lemminger. Fra 20. August til henimod Slutningen af September gik der ikke en Dag, uden at der blev set flere Falke dels i Egnen ved Skibshavnen og dels paa Koldewey Ø, Stormkap og Hvalrosodde. I den første Uge af September kulminerede Trækket.

Talrigst indfandt Falkene sig ved selve Skibet, hidlokket af Ekspeditionens Duer. Fra 3.—17. September blev der her skudt 17 Falke. Ofte saas 4—5 Stk. samtidig, enten kredsende omkring Mastetoppene, paa hvilke de undertiden satte sig, eller siddende omkring paa de nærliggende Isskodser eller Fjældblokke paa Lur efter Duerne. Saa snart disse joges til Vejrs, forfulgtes de paa det heftigste af en eller flere Falke, hvem det dog aldrig lykkedes at gribe en Due. Ofte saa jeg Falk og Due i længere Tid manøvrerende utrolig højt oppe i Luften, indtil Duen pilsnart skød lodret ned mod Skibet og ind i det paa Skibsdækket anbragte Slag efterfulgt af Falken, der med fremstrakte Kløer og arrige Skrig først opgav Jagten lige udenfor Flyvehullet. I Løbet af Efteraaret blev der i alt skudt 40 Falke, alle unge Fugle, og set mindst 5 Gange saa mange. I Maverne af Fugle fra dette Efteraar fandt jeg udelukkende Lemminger. Den 25. September var Trækket at betragte som endt. Rent tilfældig blev en Falk set 1. November (paa et Skær i Nærheden af Teufel Kap). I det følgende Efteraar blev forholdsvis kun faa Falke sete. Aarsagen til det ringe Træk maa sikkert sættes i Forbindelse med den paafaldende stærke Reduktion i Lemmingbestanden, Vinteren 1906—07 frembragte. Noget regelmæssigt Foraarstræk har jeg ikke kunnet spore. Tidligst blev Arten for de to Aars Vedkommende bemærket henholdsvis 1. Maj og 20. April; sidstnævnte Iagttagelse blev gjort ved Falkereden paa Nordre Orienteringsø. Nordligst blev Jagtfalken set i Independence Bay — ca. 82° n. Br. — 26. Maj 1907 af Bertelsen og Grønlænderen Tobias Gabrielsen".

Sydligere paa *Østkysten* er Falken talrigere end i de nordligste Egne. Den fandtes saaledes ret almindelig i 1891—92 i Scoresby-Sund Omraadet, hvor E. Bay fandt Reden paa Kap Stewart, og her baade i 1891 og 1892 saa hvide og graa Falke sammen i August Maaned. I Tiden fra $^{29}/_{9}$ 1891 til $^{1}/_{4}$ 1892 blev ingen Falke set; derpaa kom Trækket, og 8. April saas ikke færre end 6 sammen paa Danmarks Ø.

Lauge Koch meddeler os endvidere fra Omraadet om Kejser Franz Joseph Fjord og Scoresby Sund følgende: I Scoresby Sund er den ikke sjælden. Den ruger aarligt flere Steder omkring Kolonien. I Ugen om 1. Okt. 1926 saas den yderst almindeligt paa Træk, og omkring 12. Sept. 1929 saas Træk over Pakisen udfor Vega Sund. „Jeg har Indtryk af, at Trækket nordpaa igen foregaar i Begyndelsen af Maj, men at det ikke er koncentreret om nogle faa Dage, saaledes som Efteraarstrækket. I Fjor Foraar (1927) saa jeg den første Flok den 6. Maj i Kejser Franz Joseph Fjord". Fra Scoresby Sund Omraadet foreligger desuden meget tilsvarende Iagttagelser af Alwin Pedersen (Meddel. om Grønland, LXVIII, 1926, Side 243), der ligeledes særligt saa Falken paa Efteraarstrækket, men kun fandt en enkelt tilgængelig Rede paa Kap Stewart (Jamesonsland); denne Rede formodes at være paa samme Sted som den fundet af E. Bay 1891—92. I September 1924 saas enkelte rent hvide Falke inde i Landet paa Jamesonsland, men noget Træk bemærkedes ikke herinde paa denne Tid; derimod var der paa Liverpoollandet fra de første Dage af September stadig Træk af Jagtfalke, der gik enkelt- eller parvis mod Syd; sjældent saas flere sammen (indtil 8 Stykker). Hele Oktober igennem kom der nu og da enkelte trækkende, i November saas kun en enkelt ($^{5}/_{11}$), og i December ligeledes kun en enkelt ($^{30}/_{12}$), som afsøgte de snebare Fjældhøjder. Foraarstrækket blev ikke bemærket. I Begyndelsen af September 1925 begyndte Trækket ligesom det foregaaende Aar.

Endnu sydligere, i *Angmagssalik-Omraadet*, er Forholdene godt kendt gennem fhv. Kolonibestyrer Johan Petersens Iagttagelser paa denne Plads, lige siden Europæere har begyndt at færdes her, idet han tog Del i G. Holms Konebaadsekspedition hertil i 1883—85 (se Helms i Meddel. om Grønland, LVIII, 1926). Petersen angiver Jagtfalken som en sjælden Ynglefugl i Omraadet, og han anfører kun at have faaet Oplysninger om to Ynglepladser (Tasiusarsik, Nord for Angmagssalik, 1908, og Tasiusak i Angmagssalik-Fjord, 1917). Den ses her sjældent i Foraars- og Sommermaanederne (den er saaledes kun fra denne Tid nævnt to Gange som set i April—Maj, slet ikke i Juni—Juli og een Gang i August). Om Efteraaret og Vinteren optræder den derimod talrigt, særligt i Tiden fra September til December. Antallet af besøgende Falke om Efteraaret steg, da Petersen begyndte at holde Duer. Optræder Ryperne talrigt, er Falkene ogsaa talrige, selv midtvinters; saaledes December til Februar (1911—12), da Petersen skød ikke mindre end 27 og kunde have skudt flere. Men i andre Aar, hvor Ryperne ikke (lige-

som heller ikke Søfuglene) er iagttaget talrigt, kan Falkene dog være til Stede i stort Antal om Vinteren, saaledes December 1913 og Januar 1914, hvor dog Søfuglene indfandt sig i Slutningen af December og Ryperne fra Midten af Januar. Især hvide, men dog ogsaa graa Falke træffes her. Vi ser saaledes, at mange Jagtfalke overvintrer i Angmagssalik-Omraadet paa Østkysten, og disse stammer sikkert for langt Størstepartens Vedkommende fra de nordligere Egne af denne Del af Grønland. Paa den sydligste Del af Østkysten nævnes den af Winge (1899) fra Kekertak (60° 4' n. Br.), fra Auarket (61° 15' n. Br.) og fra Kangerdluluk-Fjord (61° 4' n. Br.).

Som allerede tidligere omtalt kommer grønlandske, hvide Falke til Island, til Færøerne, til de britiske Øer og endnu længere mod Syd og Øst i Nordvest-Europa (f. Eks. Sylt, Februar 1909, ad., Kiel Fjord, Januar 1908, juv.). Vi kan nævne, at endogsaa saa langt mod Syd som f. Eks. i Nærheden af Azorerne er en ung, hvid Falk kommet til et Skib (Engelmann, 1929, Side 408). Paa de britiske Øer er den iagttaget ikke helt sjældent om Vinteren og Foraaret (endogsaa indtil Maj Maaned); det er særligt Øerne Vest for Skotland samt Nord- og Vest-Irland, der faar Besøg af den. I Finland er en hvid Falk (F. rust. candicans) skudt een Gang ($^{10}/_{12}$ 1894, Hortling), i Norge og Sverige et Par Gange. Det er mest nærliggende at tænke sig disse, oftest unge, Fugles Hjemstavn som Øst-Grønland, men noget sikkert vides ikke derom; det maa antages, at Falke oftere fra Vest-Grønland krydser Davisstrædet og naar til Labrador samt endnu sydligere (til Nova Scotia og Maine).

Hvorvidt de grønlandske Falke nu og da skulde kunne yngle som eetaarige, vides ikke (sml. F. rust. rusticolus, Side 346); Fordelingen af de to Køn synes ikke i højere Grad at kunne tænkes at paavirke de grønlandske Fugle i denne Retning, idet der kun er lidt flere Hunner end Hanner iflg den Kønsinddeling, som er foretaget af det foreliggende Materiale (af 447 Falke fra Grønland var 55,7 % Hunner; af de skandinaviske 17 Falke var derimod kun 4 Hanner; af de islandske 42 Falke var 22 Hanner).

Jagtfalken indfinder sig paa Ynglepladserne i Slutningen af Marts eller i Løbet af April (paa Østkysten senere), hvis de ikke, som Tilfældet sikkert maa være flere Steder i Vest-Grønland, har opholdt sig i Nærheden deraf Vinteren igennem. *Ynglepladserne* ligger næsten altid, saavel i det beboede Vest-Grønland som i det ubeboede Øst-Grønland, paa utilgængelige, bratte Fjældvægge inde i Fjordene o. l. Steder; paa Østkysten fandt saaledes Manniche kun een Rede tilgængelig af de fem, der blev fundet. Den tilgængelige Rede laa kun ca. 10 Meter oppe paa en Fjældside, ud til Vandet. Falkens Rede er ofte synlig paa lang Afstand paa Grund af, at Fjældet under Reden er hvidkalket af Ekskrementer fra Fuglene og desuden ved de Ekskrementdynger, Gylp og Affald af Maaltiderne, der ligger om Reden og ofte vidner om, at Reden har været benyttet gennem umindelige Tider. „Reden" angives af Manniche kun at bestaa af Fuglens egne Ekskrementer (F. rust. candicans). Manniche paapeger, at Rederne i Nordøst-Grønland laa paa Fjældenes Nordside, antagelig for at udnytte Midnatssolens varmende Straaler paa den koldeste Tid af Døgnet. Paa Vestkysten har A. Bertelsen i Umanak-Distrikt undersøgt dette Forhold (Meddel. om Grønland, LXII, 1921) og fundet, at af 26 Reder vendte 12 mod Syd, 7 mod Vest, 5 mod Nord og 2 mod Øst og Sydøst. At Jagtfalke benytter de samme Ynglepladser gennem maaske Aarhundreder, tyder Grønlændernes Navne visse Steder, hvor Falke yngler, meget paa (A. Bertelsen). I en Del Tilfælde er Rederne anbragt i Nærheden af Fuglekolonier, men langt fra altid; saaledes fandt Bertelsen, at ved noget over Halvdelen af de af ham kendte Redepladser ynglede ingen andre Fugle; „undtagelsesvis kan man dog træffe den sammen med Tejster, Ravne, Hvidvinget Maage og Graamaage".

Om forskellige Ynglepladser i Nord-Grønland fortæller Fencker (l. c.) følgende: „Den bygger helst i Nærheden af Fuglefjælde, hvor den har nem Tilgang til Næring, men dog ogsaa paa andre Fjælde i nogen Afstand derfra. Reden er i de 9 af 10 Tilfælde utilgængelig, og Æggene ingenlunde saa lette at erholde. Jeg har truffet eller veed den med Bestemthed ynglende følgende Steder: Ved Umanak i Karajak Isfjorden, hvorfra jeg har seet Æg, samt paa Fastlandet lige over for Ikerasak; sidstnævnte Sted vare de ynglende Fugle af forskjellig Farve, den ene lys, den anden mørk; ligeledes ved samme Colonie ved Udstedet Niakornat i Hollænderbugten; fremdeles ved Fuglefjældet Sedlarsoak i Umanaksfjorden. Ved Ritenbenk yngler den lige over for Colonien paa Arveprindsens Ø. Redelocaliteten er her en lille fritstaaende Klippe eller Bjærgknude, ca. 90 Fod høj, i Nærheden af en lille Ferskesøe og ca. 2000 Skridt fra Havet. Denne Rede er let tilgængelig, og mange Æg ere tagne derfra; jeg selv eier Æg derfra. Reden har som en Følge af Æggenes Borttagen og den Omstændighed, at Hunnen engang

blev bortskudt, flere Gange været forladt og endog engang benyttet af Ravnene; men den er atter igjen bleven besat, og det synes, som om Falkene nære særlig Forkjærlighed for denne Plads. Den yngler endvidere ved Itivdlersuk i Torsukatak Isfjorden; herfra har jeg Æg. Ved Godhavn yngler den flere Steder, saaledes i 1874 ved Quannit ca. $^1/_2$ Miil fra Colonien; de gamle bleve imidlertid skudte, og 1 af Ungerne, der toges levende, sendtes af Assistent I. Fleischer til Zoologisk Have i Kjøbenhavn; dette var i August Maaned. Ved Pakitsok under Jakobshavn skal den yngle i flere Par paa et tilgængeligt Fjæld. Den skal ligeledes efter paalidelig Meddelelse yngle ved Nivak under Egedesminde. Ved Upernivik har jeg opholdt mig saa kort, at jeg ingen sikker Underretning har om dens Ynglepladser dersteds, men Fuglen selv er ingenlunde sjælden. Ved Christianshaab yngler ligeledes flere Par Falke, navnlig i Nærheden af Laxebugten i Tasiussak ved Clausholm."

Æglægningstiden falder i *Vest-Grønland* i sidste Halvdel af April og gennem Maj Maaned; de foreliggende Kuld udviser Data mellem 25. April og 2. Juni, flest i Maj Maaned; det tidligste af de foreliggende Kuld ($^{25}/_4$ 1892) er fra Ritenbenk, og saaledes synes Falkene i Nord-Grønland at kunne begynde Æglægning lige saa tidligt som sydligere; men om der i det store og Hele alligevel er en Tidsforskel, kan vi ikke afgøre. En endnu tidligere Datum end ovennævnte 25. April findes angivet, idet Hagerup (1891) omtaler at have faaet et Kuld Æg fra den 16. April ved Frederikshaab; Landet var endnu dækket af Sne.

Paa *Østkysten* falder Æglægningstiden aabenbart noget senere; Manniche fandt en Rede med eet Æg $^{19}/_5$ 1907 (Nordre Orienteringsø; Fuglen var dog øjensynligt syg); næste Foraar var Falken ved denne Rede 20. April, men Rugningen begyndte først den 26. Maj, og ved denne Rede kunde Manniche angive Incubationstiden til ca. 29 Døgn (Ungerne kom ud den 23.—24. Juni). En anden Rede blev fundet $^8/_6$ 1908 („Trekroner"), men den var utilgængelig, saa Æggenes Rugningsgrad kunde ikke fastslaas; det her boende Falkepar levede midt i en Koloni af Bramgæs (Branta leucopsis), og Forholdet mellem Fuglene syntes det bedste.

Antallet af Æg i Reder af Jagtfalke er oftest 3—4 (af 9 Kuld fra Vest-Grønland var der 3 Æg i 6, 4 Æg i 3 Kuld). Æggene er som de islandske Æg for de flestes Vedkommende lidt lysere end de skandinaviske Æg; men ogsaa mørke Æg kan forekomme, saaledes at Ægget kan variere fra meget lyst med hvid Bundfarve med smaa, fine, brune Pletter, til mørke Æg med tætte, smaa eller større Pletter, undertiden med graaviolet Anstrøg; Ægget kan endogsaa være meget jævnt mørkt farvet, saaledes at Pletterne næppe er til at skelne fra hverandre. Ogsaa paa lyse Æg kan Pletterne være ganske udviskede. Pletternes Farve kan variere fra lyst gulbrunt gennem mørkt brunt til rødbrunt. Smaa Kalkknopper er ogsaa karakteristiske for disse Jagtfalkes Æg; undertiden kan Skallen være ganske tæt nubret af disse Kalkdannelser med indtil 15—20 smaa Knopper pr. cm^2.

39 *Æg* fra Vest-Grønland viser følgende Størrelse: Gennemsnit: 58,3 × 45,6 mm; største 63,1 × 48,3 og 62,3 × 48,7 mm, mindste 54,1 × 43,7 og 58,8 × 42,2 mm. Ifølge Hartert (Jourdain og Hartert) maaler 82 grønlandske Æg i Gennemsnit 58,88 × 45,73 mm; største 63,8 × 47 og 60,7 × 49,5 mm, mindste 53,8 × 42,1 og 56,9 × 41,4 mm. Æggets Vægt ligger omkring 5,8—6,9 gr.

Æg fra Nord-Grønland er større end Æg fra Syd-Grønland. Af 9 Æg fra Pladser Nord for Diskobugten havde 7 Længdeaksen over 60 mm, 8 Breddeaksen over 46 mm; medens 20 Æg fra Pladser Syd for Diskobugten kun viste 1 med Længdeaksen over 60 mm og 2 med Breddeaksen over 46 mm (Gennemsnit henholdsvis 60,5 × 46,7 og 56,9 × 44,6 mm). Dette Forhold er bemærkelsesværdigt, da den nordlige Race, F. rust. candicans, er den mindste af de grønlandske Jagtfalkeracer. Fra Nordøst-Grønland (Nordre Orienteringsø) giver Manniche Maalet af et enkelt Æg fra $^{19}/_5$ 1917: 60 × 43 mm.

Rugningen udføres hovedsagelig af Hunnen, og *Incubationstiden* er ca. *29 Dage* (Manniche l. c.). Ved Redestedet er Falken, hvis Æggene er stærkt rugede, eller der er Unger, meget urolig, flyver skrigende om Fredsforstyrreren og slaar ned mod ham; dog kendes vist intet Eksempel paa, at den er gaaet angrebsvis til Værks.

I Scoresby Sund Omraadet er Ungerne iagttaget udfløjne $^{24}/_8$ 1924 (Alwin Pedersen l. c.). Enkelte Steder fra Vest-Grønland angives det, at Unger er truffet udfløjne i August.

Efterhaanden foreligger der fra Blandingsomraadet af de forskellige Racer af Jagtfalke i Vest-Grønland nogle faa Iagttagelser baade over Farvetegningen af Ungerne i Rederne som over de Dragter, de gamle Fugle ved Rederne bærer. Saaledes nævner Holbøll, at han flere Gange har set et Par af en

hvid og en graa Fugl, og at han engang fik fire Unger, hvoraf de 3 var lyse, den fjerde blaagraa. Fencker (l. c.) siger herom: „Det er udenfor al Tvivl, at lyse og mørke Falke yngle sammen; mangfoldige Par af forskellig Farve ere seete ved Redestederne saavel af mig selv i et Par Tilfælde som af andre. At mørke og lyse Unger findes sammen i 1 Rede synes sikkert“. Det maa dog stærkt fremhæves, at endnu foreligger der ikke fra Grønland nøjere Undersøgelser herover, saa man ved i Virkeligheden ikke, hvor almindeligt en Blanding af de omtalte Racer finder Sted; Undersøgelser over dette for hele Jagtfalkespørgsmaalet saare vigtige Punkt er derfor af største Interesse.

I det følgende skal vi lade forskellige Grønlandsfarere, som har fulgt Jagtfalkens Liv i dens eget Rige, fortælle forskelligt om dens Tilværelse i det høje Nord. Læge Th. N. Krabbe, der siden sit Ophold i Syd-Grønland (Godthaab) i 1890erne især har studeret denne Fugl og ved sine rige Indsamlinger af Falkeskind har bidraget overordentlig meget til at bringe Klarhed i Falkespørgsmaalet, fortæller følgende:

„Paa Sommerrejser langs den grønlandske Kyst ses ikke meget til Falke, idet disse nærmest kun træffes i Nærheden af deres Redesteder, som næsten altid er nær Fuglefjældene og hyppigst inde i Fjordene. I det hele taget ses der mest til Falke i Grønland ved Kolonierne eller andre Bosteder i Aarets sidste fem Maaneder, og langt den største Del af den store Række af Falkeskind, som huses dels i vort Zool. Museum, dels i E. Lehn Schiølers Samling, er tilvejebragt i Aarenes nysnævnte Tidsafsnit. Det vil tillige af det ovennævnte forstaas, at Mængden af Falke om Vinteren tiltager sydefter saaledes, at den er størst i Julianehaabs Distrikt.

Da de forskellige Racers Maade at optræde paa er baade tilsyneladende og saa godt som sikkert éns, og da det endvidere hyppigt er nærmest umuligt at skelne dem fra hverandre for de unge Fugles og for Overgangsformernes Vedkommende, naar man ikke har dem i Haanden, er de følgende korte Bemærkninger angaaende deres Levemaade at opfatte som gældende for dem alle.

I et Distrikt som Godthaabs saas Jagtfalken i de nævnte Efteraars- og Vintermaaneder omtrent daglig ved Kolonien og de enkelte Bosteder, hyppigst enkeltvis, af og til 2 ad Gangen. I Sommermaanederne Juni og Juli saas den saa at sige aldrig ved Kolonien, en naturlig Følge af, at Jagtfalken intet Redested havde i Koloniens Nærhed. — Noget egentligt dagligt Træk syntes aldrig at gøre sig gældende.

De af Europæerne holdte Duer havde i den Grad Falkenes Interesse, at man som Regel ved at jage Duerne til Vejrs kunde lokke en Falk tilbage, selv om denne mange Minutter forinden var fløjet over Kolonien. Man fik her saa ofte Prøve paa dens vidunderlige, skarpe Syn og Aarvaagenhed. Som Regel forfulgte Falken de sig oftest spredende Duer, den ene efter den anden, lige til Dueslagets Indgang. Ofte kunde den være saa lidt sky, at den, naar der var skudt forgæves paa den een Gang, uanfægtet optog Forfølgelsen af den næste Due med samme Glubskhed. Kun meget sjældent lykkedes det Falken at bemægtige sig en Due. Paa gamle og unge Falke var der Forskel i deres Væsen, idet de gamle gennemgaaende var mere forsigtige, mindre paagaaende, og derfor noget vanskeligere at nedlægge, hvorfor der maa advares mod at betragte Talforholdet mellem gamle og unge Fugle i Samlinger som et sikkert Udtryk for den relative Hyppighed af gamle og unge Fugle“.

Freuchen fortæller følgende om en Falkefamilies Kampe med en Ravnefamilie ved Thule i Nordvest-Grønland (D. O. F. T., XV, 1921, Side 102): „Vi har daglig Fornøjelsen af at se de to Familier slaas. Ingen af Fuglene er de stærkeste, men i de 8 Aar, jeg har boet her, har Kampen dog daglig staaet paa, idet Ravnene jager Falkene, naar de er to mod een og omvendt. Naar en af Parterne kommer hjem for nær over til den anden Side, kommer Modstanderen farende som en Trold af en Æske, og Slagsmaalet begynder. Senere hen har Ravnen Fordelen, da den er først færdig med sine Unger. Falkene respekterer disse, men Ravnen gør ikke Gengæld, men er meget ond ved Falkeungerne, medens de endnu, efter at kunne flyve, opholder sig ved Reden og fodres af de gamle. Hvorfor de bor her, over 25 km fra de nærmeste Fuglefjælde, vides ikke, da de begge lever af disses Beboere; men vist er det, at de ikke tillader andre at slaa sig ned i de samme Fjælde. Hvert Aar kommer der andre og ser paa Lejlighed ved Siden af, men bliver jaget væk af de først ankomne Par. Om det er de gamle, ved jeg ikke. Indtil Søkongerne *(Mergulus alle)* kommer, lever Falken af Malemukker *(Fulmarus glacialis)*, som kommer til Saunders Ø c. 25. April. Falken er her c. 1. Maj.“

Jagtfalkens *Føde* er i Grønland, eller i hvert Fald i visse Dele af Grønland, ikke i saa høj Grad som i de Omraader, hvor den Skandinaviske og Islandske Jagtfalk færdes, bestaaende af fortrinsvis

større, flyvende Vildt, idet f. Eks. de paa Øst-Grønland levende Falke for en stor Del ernærer sig af Lemminger; dette sidste kunde Manniche paavise ved talrige Maveundersøgelser foretagne paa Nordøst-Grønland (F. rust. candicans). Rype, Snespurve og Smaavadere var dog ogsaa her en Part af deres Føde; sjældent fandtes Rester af Snehare. Jagtfalken driver ikke alene sin Jagt i Grønlands Randomraade, men ogsaa ude over Drivisen, undertiden ret langt fra Kysten. Naar den flyvende søger Bytte, ses den ofte under Flugten standse paa flaksende Vinger for at undersøge Grunden nedenunder; ofte sidder den dog vagtsom paa fremspringende Punkter i Terrainet og afventer, at et passende Bytte kommer i dens Nærhed; som omtalt under den Islandske Jagtfalk søger Søfuglene Redning i deres rette Element, Havet; Ryperne søger derimod Dækning imellem Sten o. l., naar Falken viser sig. Det er en almindelig Tro overalt paa Grønland mellem Folket, at Falken slaar sit Bytte bedøvet ved i Flugten at støde mod det med sin Brystbenskam; hvor meget der er herom, lader sig øjensynligt vanskeligt afgøre.

Om dens Flugt, Jagtmaade og Bytte i Nord-Grønland udtaler Fencker (l. c.): „Den er i Almindelighed ikke meget sky, især de unge, og kan temmelig let bringes paa Skudvidde, ved at man opkaster i Luften en død Tatterat eller Rype eller vifter med en Maagevinge. Dens Flugt er, naar den flyver uden at jage, langt fra saa sirlig eller hurtig som Vandrefalkens, og man faar ved at se den ingenlunde Indtrykket af, at den er saa fortræffelig en Flyver; bliver den derimod jaget af Ternerne eller jager den selv, hvad man især kan iagttage om Efteraaret, naar *Larus tridactylus* strejfer omkring i store Flokke, som Falken jævnligt slaar ned i, da viser den sig som en fortræffelig og meget hurtig Flyver.

Falken lever her i Nord-Grønland mest af Vandfugle, saaledes Tejster, Tatteratter, unge Maager og Ederfugle samt Alker; om Vinteren udgjør Ryper dens fornemste Næring; det er et Spørgsmaal, om den tager Harer; jeg har aldrig hørt det. De mindre Fugle, saasom *Emberiza nivalis* og *lapponica,* ere ikke saameget udsatte for dens som for Vandrefalkens Efterstræbelser“.

Medens det i Almindelighed angives, at Jagtfalken ikke tager Fugle paa Vandet, havde Manniche paa Nordøst-Grønland Lejlighed til at se, hvorledes en Falk som en Pil slog ned og tog en Thorshane, der svømmede paa en lille Dam. Hvor Duer holdes i Grønland, kommer Jagtfalken som nævnt som en hyppig Gæst, men dens Flyvefærdighed slaar i de allerfleste Tilfælde ikke til overfor Duernes. R. Müller fortæller saaledes (Vildtet og Jagten i Sydgrønland, 1906), at han holdt mange Duer netop for Falkejagtens Skyld, og at han gennem 16 Aar kun mistede 3—4 gamle samt 5—6 unge Duer som Bytte for Jagtfalkene; kun gamle Falke synes nu og da at kunne have Held med sig overfor Duerne, men Falkene forfulgte ofte disse lige til Dueslagets Flyvebrædt. John Møller (Godthaab) har kun en enkelt Gang set den forsøge at tage en anskudt Ederfugl, som imidlertid blev bortsnappet fra den af en Havørn, da Falken forgæves havde forsøgt at løfte den op af Vandet, hvor den var faldet efter Falkens Slag. Som dens Fødeemner kan yderligere noteres: Søkonge, forskellige Ænder, Sortgraa Ryle, Stenvender, Præstekrave o. s. v. Falken angives daglig at fortære saa megen Føde, som der findes paa 2 Rider eller Tejster.

Foran har vi omtalt, at Ravn og Falk ofte ligger i Kamp med hinanden; der synes dog sjældent eller aldrig at falde en Ravn som Bytte for Falken. Paa Steder, hvor Falken færdes i Nærheden af Kjovernes Ynglepladser, ser man ofte disse, især naar de har store Unger, jage Falken, som altid hurtigst søger at fjærne sig fra disse nærgaaende og flyvedygtige Plageaander. Ogsaa for Vandrefalken har Jagtfalken stor Respekt,

Jagtfalken har paa Grønland som mange andre Steder i arktiske Omraader saa talrige Fristeder i øde Egne og utilgængelige Fjældpartier, at Arten her i uoverskuelige Tider fra Naturens Haand har en Fredning, som Mennesket vanskeligt vil kunne bryde helt.

VANDREFALK, Falco peregrinus peregrinus Tunst.

Falco peregrinus. Tunstall: Ornithologia britannica, 1771, Side 1. — Falco communis. Gmelin. Syst. Nat. I, 1788, Side 270. — Falco cornicum. Brehm: Handb. Naturg. Vög. Deutschlands, 1831, Side 62. — Falco peregrinus Lath. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852, Side 23. — Falco peregrinus Lin. Nilsson: Skandinavisk Fauna. Foglarna, I, 1858, Side 21. — Falco peregrinus britannicus. Erlanger: Journal f. Ornith. 1903, Side 296. — Falco peregrinus Tunst. Naumann: Naturg. Vögel Mitteleuropas (Ny Udg.) Bd. V, 1905, Side 95. — Falco peregrinus. Winge: Fortegnelse over Danmarks Fugle. D. O. F. T., Aarg. I, 1906—07, Side 15. — Falco peregrinus peregrinus Tunst. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1913, Side 1043. — Falco peregrinus Tunst. Collett: Norges Fugle ved Ørjan Olsen, II, 1921, Side 215. — Falco peregrinus peregrinus Tunst. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, II, 1921, Side 107. — Falco peregrinus Tunst. Jägerskiöld och Kolthoff: Nordens Fåglar 1926, Side 164. — Falco peregrinus Tunst. O. & M. Heinroth: Die Vögel Mitteleuropas, II, 1926, Side 108. — Falco peregrinus Tunst. Engelmann: Die Raubvögel Europas, 1928, Side 420. — Falco p. peregrinus Tunst. Hortling: Ornitologisk Handbok, 1929, Side 379.

Danske Navne: Vandrefalk, Vandringsfalk, Duefalk, Blaafalk, Pilgrimsfalk.
Svenske „ : Pilgrimsfalk, Vandringsfalk, Mindre jagtfalk, Vanlig jagtfalk, Slaghök, Valhök.
Norske „ : Vandrefalk, Pilgrimsfalk, Ferdafalk.
Finske „ : Muuttohaukka.
Tyske „ : Wanderfalke, Taubenfalke, Bergfalke, Waldfalke, Hühnerfalke, Edelfalke, Blaufalke, Beizfalke.
Hollandske „ : Slechtvalk.
Engelske „ : Peregrine, Peregrine Falcon, Passage-Hawk, Sleight-Falcon.
Franske „ : Faucon pèlerin, Faucon commun.

Artskendetegn: Ret stor Rovfugl. Vingelængden hos Hannen mellem 298 og 325 mm, hos Hunnen mellem 340 og 370 mm. *Hannen* har brunsort Isse og Baghals, den første med graaligt Anstrøg; Rygsiden sortebrun, hver Fjer med askegraalige Tværbaand og Spids; Overgump og Overhaledækfjer askegraa med skifersorte Tværbaand. Hovedets Sider samt en tydelig, bred Skægstribe brunsorte, et smallere Parti bag Skægstriben samt Hagen og Forhalsen rent flødehvide; den øvrige Underside flødefarvet med mere eller mindre rustbrunligt Anstrøg og med brunsorte Tværbaand, hjerteformede Pletter eller Draabepletter, tættest paa Bagbryst og Side. Vokshud og Fødder gule. Iris nøddebrun. *Hunnen* ligner Hannen, men har som Regel bredere og tættere Tværstriber og Pletter paa Undersiden, iøvrigt let at skelne fra Hannen paa sin betydeligere Størrelse. De *unge Fugle* er paa hele Rygsiden sortebrune, hver Fjer med lyst rustbrune Fjerkanter; et Tværbaand over Baghalsen lysere, med rustbrunlige, flødefarvede Pletter. Hage og Forhals uplettet flødehvide; den sortebrune Skægstribe tydelig, Partiet bag denne flødefarvet med mørke Skaftpletter. Den øvrige Underside flødefarvet med mere eller mindre tydelig, rustbrunt Anstrøg og tydelige, brede, mørkebrune Skaftstriber. Vokshud og Fødder grønligblaa eller grønligt gule.

Forekomst i Danmark: Sjælden og meget faatallig som Ynglefugl; Foraar og Efteraar ikke sjælden paa Gennemrejse; til Dels overvintrende.
„ paa Færøerne: En tilfældig og sjælden Gæst.
„ paa Island: Ingen.
„ i Grønland: Ingen; Racen F. p. anatum findes her som ynglende.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* er hvid med flødefarvet Anstrøg (Hartert).

Den unge Han i sin første Fjerdragt: *Hovedets Overside* brunsort med flødefarvede Fjerrande; disse er bredest paa Forpanden, som derved faar et lysere Udseende. *Baghalsen* flødehvid eller rustgullig hvid, med større og mindre brunsorte Midtstriber og Spidspletter, der mere eller mindre dækker Fjerenes lyse Basaldele; som Regel fremkommer et lysere Parti paa hver Side af Baghalsen. Ingen Øjenbrynstribe. *Ørefjerene og Partiet bag Skægstriben* flødehvide med smalle, brunsorte Skaftstriber;

dette lyse Parti naar oftest ikke op til Øjet, men er adskilt fra dette ved et indtil 1 cm bredt, brunsort Felt og er som Regel bredere end Skægstriben. *Hele Ryggen, Skuldrene og Vingernes Overside* brunsorte med regelmæssige, lyst rustbrune Fjerrande. *Halens Overdækfjer* brunsorte med 2—3 rustbrunligt hvide, flødefarvede eller askegraa Tværbaand og bredere Fjerspidser af samme Farve. *Hagen og Forhalsen* uplettede flødehvide, sidstnævnte dog med ganske fine, brunsorte Skaftlinier. *Forbrystet* og hele den øvrige Underside flødehvid, oftest med mere eller mindre fremtrædende rustbrunlig Tone; hver Fjer med smallere eller bredere brunsort Skaftstribe, altid bredest paa Bagbrystet. Meget mørke Individer kan forekomme, saaledes at Brystets Fjer nærmest er brunsorte med flødefarvede Fjerrande, ligesom alle Overgange hertil kan træffes. *Svingfjerene* brunsorte med Skafter af samme Farve. Yderfanerne med graaligt Anstrøg, baade Haand- og Armsvingfjerene med rustbrunligt hvide eller flødefarvede Spidsbræmmer og Fjerspidser. *Haandsvingfjerenes* Inderfaner med skarptegnede, rustbrunligt hvide Tværbaand, der ikke naar ind til Skafterne eller ud til Fjerkanterne; de mangler dog helt paa Fjerenes ydre, smalle Dele. *Armsvingfjerene* med lignende, dog mindre skarpt tegnede lyse Tværbaand. Paa *Armsvingfjerenes* og *Skulderfjerenes* Yderfaner findes Antydninger af svage graa Tværbaand. *Undervingedækfjerene* farvede og tegnede som Kropsidernes Fjer. *Halens Styrefjer* brunsorte med graalige Kanter og med ret brede, flødehvide Spidser og 8—11 rustbrunligt hvide Tværbaand, der paa de mellemste Styrere er mindre fuldstændige og oftest mere graalige. *Iris* nøddebrun eller mørkebrun. Vokshud, den nøgne Hud om Øjet og Fødderne gule; Næbbets Basis citrongul; længere udefter er Næbbet blaaligt, Spidsen skifersort. (Tavle LXXXVI).

Af unge hanlige Vandrefalke har foreligget 25 Skind, hvis Maal anføres nedenfor. Det fremgaar heraf, at Vingelængden er fra 300 til 325 mm med Gennemsnitsmaalet 309 mm.

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Wedellsborg $^{17}/_{9}$ 1907	325 mm	19,5mm	49 mm	Løgten $^{5}/_{5}$ 1921	304 mm	20 mm	47 mm
Nykøbing $^{24}/_{10}$ 1916	317 „	19 „	45 „	Svebølle $^{14}/_{9}$ 1909	304 „	19 „	48 „
Haslev, Febr. 1908	317 „	19 „	50 „	Oxholm $^{11}/_{5}$ 1898	303 „	20 „	50 „
Basnæs $^{24}/_{9}$ 1909	317 „	19 „	46 „	Hammel $^{18}/_{2}$ 1908	303 „	19,5 „	49 „
Torbenfeldt $^{27}/_{9}$ 1916	315 „	19,5 „	46 „	Göteborg, Sverige $^{6}/_{8}$ 1912	303 „	19 „	49 „
Nordfeld, Møen $^{8}/_{10}$ 1909	315 „	19,5 „	50 „	Nymindegab $^{12}/_{9}$ 1922	302 „	20 „	46 „
Ulvshale, Møen $^{8}/_{9}$ 1897	315 „	19 „	50 „	Møllerup $^{25}/_{8}$ 1893	300 „	19 „	47 „
Bøtø, Falster $^{18}/_{9}$ 1900	312 „	20,5 „	48 „	Bøtø, Falster $^{24}/_{8}$ 1901	300 „	20 „	48 „
Skabersjö, Sverige $^{23}/_{9}$ 1915	312 „	20 „	48 „	Slagelse Omegn $^{11}/_{7}$ 1904	—	21 „	48 „
Wedellsborg $^{8}/_{8}$ 1912	310 „	19 „	46 „	Søborg Mose, Juni 1922	—	19 „	49 „
Nørre Nebel $^{8}/_{8}$ 1912	310 „	20 „	50 „				
Wedellsborg $^{24}/_{8}$ 1922	306 „	—	49 „	25 unge Hanner			
Nymindegab $^{24}/_{8}$ 1922	306 „	18 „	47 „	i Gennemsnit:	309,0mm	19,5mm	47,9mm
Fanø $^{1}/_{11}$ 1895	305 „	20,5 „	46 „	Største Maal:	325 „	21 „	50 „
Æbelø $^{5}/_{5}$ 1899	305 „	18 „	46 „	Mindste „ :	300 „	18 „	45 „

Den unge Hun ligner i Farver og Tegninger i alt væsentligt den unge Han, men har mere urene, matte Farver og som Regel er Undersidens mørke Længdestriber bredere og mere dækkende end hos Hannen. Forhalsen i Reglen med lidt bredere og tydeligere Skaftstriber, og det lyse Parti bag Skægstriben har næsten altid tydelige, brunsorte Skaftlinier og er oftest smallere end hos den unge Han. Let kendelige er derimod Hunnerne paa deres meget betydeligere Størrelse; de nedenfor anførte Maal af 35 unge Hunner viser, at deres Vingelængde ligger mellem 343 og 370 mm (i Gennemsnit 356,2 mm), saaledes at de altsaa altid kan skelnes fra de unge Hanner paa deres meget betydeligere Størrelse.

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod		Vinge	Næb	Mellemfod
Vemmetofte $^{18}/_{10}$ 1912	370 mm	23 mm	56 mm	Wedellsborg $^{12}/_{2}$ 1906	364 mm	23 mm	54 mm
Førslevgaard $^{16}/_{1}$ 1895	368 „	22,5 „	54 „	Basnæs, Jan. 1908	363 „	21,5 „	57 „
Svebølle $^{13}/_{3}$ 1910	367 „	24 „	54 „	Børsmose, Oxbøl $^{30}/_{9}$ 1909	363 „	22,5 „	55 „
Hørby Skov, Maarsø $^{11}/_{11}$ 1909	365 „	24 „	57 „	Torbenfeldt $^{4}/_{10}$ 1916	360 „	24 „	52 „
Tisvilde Hegn $^{16}/_{10}$ 1893	365 „	22 „	53 „	„ $^{13}/_{12}$ 1916	360 „	23,5 „	52,5 „
Thisted $^{16}/_{9}$ 1915	364 „	24,5 „	55 „	Hørby Skov, Maarsø $^{20}/_{5}$ 1908	360 „	22,5 „	56 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Engelholm, Sverige 25/10 1912	360 mm	23 mm	56,5 mm
Vyl Fyrskib 30/10 1910	360 „	24 „	55 „
Mørkøv 6/1 1914	356 „	22,5 „	—
Tydalen, Norge 8/6 1913	355 „	22 „	53 „
Malmø 17/12 1911	355 „	23 „	—
Torup, Skaane 24/7 1922	355 „	24 „	56,5 „
Næsbyholm 17/10 1902	355 „	23 „	55 „
Wedellsborg 30/10 1908	355 „	23,5 „	56 „
Torbenfeldt 21/4 1914	355 „	23 „	54 „
„ 14/4 1914	354 „	24 „	56 „
Wedellsborg 22/4 1907	353 „	23 „	56 „
Gjeding 23/11 1918	352 „	24 „	—
Wedellsborg 16/12 1902	351 „	23,5 „	54 „
Amager 13/11 1912	351 „	21,5 „	54 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Ourupgaard, Falster 4/5 1898	351 mm	22,5 mm	—
Vilhelmsborg, Maarslet, Jan. 1908	350 „	24 „	55,5 mm
Halvrimmen, Jan. 1908	349 „	23 „	56 „
Wedellsborg 17/10 1905	349 „	23 „	56 „
Engelholm, Sverige 3/11 1912	349 „	21,5 „	54 „
Wedellsborg 15/10 1906	347 „	24 „	52 „
Kalvebod Strand 3/12 1897	347 „	23 „	—
Wedellsborg 29/2 1912	345 „	22 „	55 „
Stauby Skov 15/3 1910	343 „	23 „	53 „
35 unge Hunner i Gennemsnit:	356,2 mm	23,0 mm	54,8 mm
Største Maal:	370 „	24,5 „	57 „
Mindste „ :	343 „	21,5 „	52 „

Den ovenfor skildrede Dragt bærer de unge Hanner og Hunner den første Vinter, men hen paa Foraaret bleges den ret betydeligt. Oversiden bliver blegere og lysere, og Undersidens Fjer, hvis Grundfarve i Fuglens første Levemaaneder oftest har mere tydeligt rustbrunligt Anstrøg, bliver hen paa Foraaret mere flødefarvede. I April begynder de unge Fugle at fælde, og i denne Maaned kan man da træffe de ca. 11 Maaneder gamle Fugle med spredte, nye Fjer paa Ryg og Bryst; i Maj er Antallet af nye Fjer steget, men Sving- og Styrefjerene er endnu alle ufældede. Fældningen skrider langsomt og uregelmæssigt frem i Juni og Juli, men i denne sidstnævnte Maaned er Fældningen af Haandsvingfjerene begyndt, saaledes at gerne 4de til 7de er fornyede, ligesom det mellemste eller de to mellemste Par Styrere er fældede. Imod Slutningen af August kan man træffe Individer, hvis Ryg- og Brystfjer overvejende er fornyede, medens Vinge- og Halefjer ikke er kommet længere end til 3die til 8de Haandsvingfjer og 4 mellemste Styrere fældede. I September kan man træffe omtrent udfældede Individer, kun med enkelte Vingedækfjer, 1ste Haandsvingfjer og 1ste Armsvingfjer ufældede, ligesom nogle Styrere endnu tilhører Ungfugledragten. Endnu ind i Oktober og November kan man træffe Rester af Ungedragten bevaret i Vinge og Hale. De unge Fugle har da ca. 18 Maaneder gamle erholdt deres voksne Dragt. (Tavle LXXXVIII, nederst).

Voksne Hanner: Hovedets Overside brunsort, ofte med svagere eller tydeligere askegraat Anstrøg; i sidste Tilfælde har Issefjerene sorte Skaftstriber. *Forpanden* oftest lysere, nærmest Næbbet delvist flødefarvet. *Baghalsen* af omtrent samme Farve som Issen, men næsten uden askegraat og uden lyst rustbrunligt Tværbaand, som hos de unge Fugle; Antydning heraf kan dog findes paa Fjerenes Basaldele, men kommer ikke i Dagen. *Ryggen og Vingernes Overside* mørkt brunsorte med mat askegraa Fjerkanter og Tværbaand samt skarpt sorte Skaftlinier; mange Individer har bredere og lysere askegraa Fjerkanter og Tværbaand, saaledes at *Ryggen* og *Vingernes Overside* nærmest bliver askegraa med mørkere Tværbaand. Vingens smaa, forreste Dækfjer brunsorte uden lysere Tegning. *Bagryg, Overgump og Overhaledækfjer* lyst askegraa med mørkt skifergraa Tværbaand og sorte, afbrudte Skaftlinier. *Partiet om Øjet, Kinderne* og en bredere eller smallere *Skægstribe* sorte; *Skægstriben* er gennemgaaende bredere og kortere end hos de unge Hanner. *Partiet bag Skægstriben* flødefarvet, snart uplettet, snart med smalle, sorte Skaftlinier, som Regel smallere end Skægstriben og naar langtfra op til Øjet. *Hagen og Forhalsen* flødefarvede, uplettede. *Forbrystet* har samme flødehvide Grundfarve, dog ofte med et vinrødligt Anstrøg, særlig paa friske Fjer, og kan ganske undtagelsesvist være helt uplettet, men har som Regel smalle, sorte Skaftlinier eller endogsaa smaa, sorte Draabepletter. *Hele den øvrige Underside* graaligt flødefarvet, snart med stærkt askegraat, snart med lyst rustbrunligt Anstrøg, stedse med skifersorte, ret smalle Tværbaand, hjerteformede Pletter eller Draabepletter; disse skifersorte Tegninger er meget varierende, snart er de bredere og større og derved mere dækkende, snart er de omtrent manglende eller indskrænkede til mørke, smalle Skaftlinier med Pilpletter. Paa *Kropsiderne* er Tværbaandene stedse tydeligere og bredere. *„Bukserne“ og Underhaledækfjerene* farvede og tegnede som den øvrige Underside, snart med Tværbaand, snart med sorte Skaftlinier og Pilpletter. *Haandsvingfjerene* brunsorte med mørkebrune Skafter, Yderfanerne med graaligt anstrøgne Kanter, Inderfanerne med skarpt afgrænsede, graaligt hvide Tværbaand, der ind mod Skaf-

terne er mere eller mindre rustrødlige; disse Tværbaand naar hverken ind til Skafterne eller ud til Fjerrandene og mangler helt paa Fjerenes yderste smalle Dele. De indre Haandsvingfjer har flødehvide Bræmmer om Spidserne. *Armsvingfjerene* er farvede og tegnede som Ryggen og Skuldrene. Undervingedækfjer og Armhulefjer hvide med skarpttegnede, skifersorte Tværbaand og Fjerskafter. *Halens Styrefjer* skifersorte med flødehvide Spidser med 9-10 askegraa Tværbaand, der er lysere og mere rustbrunlige mod Inderfanernes Kanter. Iris graabrun. Vokshuden, den nøgne Hud om Øjet samt Fødderne blaagrønne eller gulgrønne; Næbbet lyseblaaligt.

Forholdsvis faa gamle Hanner har foreligget til Undersøgelse; Maalene paa 8 Individer anføres nedenfor; deres Vingemaal ligger mellem 298 og 308 mm (i Gennemsnit 304 mm), og det synes herefter, at de gamle Hanners Vinger er betydeligt kortere end de unge Hanners, hvis ovenfor anførte tilsvarende Maal jo ligger mellem 300 og 325 (i Gennemsnit 308,9 mm); udelukket er det naturligvis ikke, at Forskellen kan skyldes det ringe Antal (8 mod 25 Skind), men den er jo meget paafaldende.

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Svenstrup $^{7}/_{9}$ 1919	308 mm	21 mm	44 mm
Stevns $^{19}/_{2}$ 1920	308 „	—	45,5 „
Halvrimmen $^{5}/_{4}$ 1910	307 „	19,5 „	49 „
Hindrum, Norge, $^{25}/_{7}$ 1909	304 „	19 „	—
Wedellsborg $^{13}/_{1}$ 1905	303 „	20 „	48 „
Halvrimmen, Decbr. 1907	302 „	19,5 „	50 „
Bøtø $^{17}/_{9}$ 1900	302 „	19 „	47 „
Gilleleje $^{12}/_{1}$ 1914	298 „	18,5 „	46 „
8 gamle Hanner i Gennemsnit:	304 mm	19,5 mm	47 mm
Største Maal:	308 „	21 „	50 „
Mindste „	298 „	18,5 „	44 „

De *gamle Hunner* ligner i Farve og Tegning i alt væsentligt de gamle Hanner. Hunnerne har dog stedse tydeligere, ofte meget store Draabepletter paa Forbrystet, ligesom den øvrige Underside faar et i det hele mørkere Udseende. Det lyse Parti bag den sorte Skægstribe er næsten altid urenere med fremtrædende, sortebrune Skaftlinier og smaa Draabepletter. Paa Rygsiden er det askegraa mindre fremtrædende end hos Hannen, saaledes at gamle Hunner jævnligt har en iøjnefaldende mørkere Ryg, der endog kan have lidet fremtrædende graa Tværbaand eller endog helt mangle disse. Tværbaandene paa Haandsvingfjerenes Inderfaner er som Regel varmere lyst rustbrune, ikke som hos Hannerne hvidlige mod Inderfanernes Rand. (Tavlerne LXXXVII — LXXXIX viser en Række gamle Fugle).

Maalene paa 27 gamle Hunner viser, at Vingelængden ligger mellem 340 og 364 mm (i Gennemsnit 352,6 mm); ogsaa her viser det sig altsaa, at de gamle Hunner har lidt kortere Vinger end de unge Fugle, hvis Vingelængde ligger mellem 343 og 370 mm (i Gennemsnit 356,2 mm).

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Søholt Skov, Maribo $^{10}/_{1}$ 1894	364 mm	24 mm	54 mm
Holsteinborg, Sjælland, Marts 1899	363 „	23 „	53 „
Hvidovre Mark $^{11}/_{11}$ 1914	362 „	24 „	—
Torbenfeldt $^{21}/_{3}$ 1908	360 „	24 „	55 „
Wedellsborg $^{2}/_{9}$ 1899	360 „	24 „	52 „
Fanø, Jan. 1908	359 „	23 „	53,5 „
Oxholm, Halvrimmen $^{18}/_{11}$ 1928	359 „	24 „	53 „
Faxe $^{25}/_{2}$ 1922	357 „	22 „	53 „
Oxholm $^{18}/_{11}$ 1898	356 „	24 „	53,5 „
Halland $^{10}/_{2}$ 1913	354 „	24 „	52 „
Engelholm, Sverige $^{29}/_{3}$ 1911	354 „	24 „	52 „
Wedellsborg $^{15}/_{2}$ 1908	353 „	24 „	55 „
Kongelunden $^{30}/_{1}$ 1861	352 „	24 „	53 „
Fyen, Marts 1893	350 „	23 „	51 „
Stevns Klint $^{14}/_{4}$ 1902	350 „	24 „	—
Storehedinge $^{1}/_{6}$ 1909	348 „	23 „	49,5 „
Torbenfeldt $^{23}/_{10}$ 1902	345 „	24 „	51,5 „
Tyrmelsjö, Sverige $^{8}/_{5}$ 1919	344 mm	25 mm	54 mm
Næsbyholm $^{5}/_{3}$ 1901	344 „	22,5 „	54 „
Lekkende Skov, Præstø $^{27}/_{10}$ 1928	342 „	25 „	52 „
Engelholm, Sverige $^{25}/_{3}$ 1911	342 „	22 „	—
Skjelskør Omegn $^{26}/_{11}$ 1919	340 „	24 „	53,5 „
Torup, Skaane $^{22}/_{9}$ 1922	—	24 „	53 „
Als $^{28}/_{9}$ 1840	—	23 „	—
Hennetved, Rudkøbing $^{11}/_{11}$ 1909	—	24 „	52,5 „
Lundsgaard, Kjerteminde $^{9}/_{10}$ 1909	—	25 „	54 „
Torbenfeldt $^{24}/_{9}$ 1915	—	23 „	—
27 gamle Hunner i Gennemsnit:	352,6 mm	23,7 mm	52,9 mm
Største Maal:	364 „	25 „	55 „
Mindste „ :	340 „	22 „	49,5 „

De betydelige Forskelligheder i Undersidens Pletter, særlig hos de gamle Hunner, kunde lede Tanken hen paa, at dette Fænomen skyldes forskellige Alderstrin, saaledes at de mørkere, kraftigere plettede Fugle skulde være Fugle i deres første voksne Dragt, de mindre plettede, der hovedsagelig har Draabepletter, skulde være ældre Fugle; til denne Anskuelse hælder Engelmann (l. c. 433), der benævner denne formentligt første Dragt „Das Cornicumkleid“ efter den af Brehm (l. c.) opstillede Falco cornicum. Han anfører, at Hunnerne som Regel har denne Mellemdragt, medens Hannerne som oftest springer den over og gaar lige over i de ældste Fugles Dragt. Medens mange af de foreliggende Skind af yngre Fugle viser den tætte, dækkende Pletning (Mellemdragten), samtidig med enkelte tilbageblevne sidste Ungfuglefjer, viser 2 Skind med lys, lidet plettet Underside paa samme Maade, at unge Hunner ogsaa kan gaa lige over i denne Dragt. Storplettet og smaaplettet Bryst kan derfor lige saa godt antages at skyldes en individuel Variation og ikke højere Alder. Hos de foreliggende Skind af voksne Hanner er meget ringe Variation i den omtalte Retning at spore.

En anden nærliggende Mulighed maa imidlertid ikke lades ude af Betragtning nemlig, at disse og andre Forskelligheder kunde skyldes, at der her i Landet i Træktiderne forekom forskellige geografiske Racer. At de gennemvandrende Vandrefalke kommer fra Nord, Nordøst og Øst maa vel anses for utvivlsomt, og en kort Omtale af de der forekommende Racer vil derfor være paa sin Plads.



Fig. 35.
Hoved af Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst. Han, ♂ 28/9 1917. Stampenborg ved Præstø.

Den i Sibirien levende Vandrefalk er, og vist med Rette, udskilt som en særlig Race Falco peregrinus calidus Lath. (= leucogenys Brehm); den er udmærket ved en renere hvid Underside med mindre og smallere Pletter, og Tværbaandene paa Kropsiderne er lidet udbredt, smallere og ofte blaagraa i Stedet for sorte; Forbrystet er rent hvidt, uden eller med fine, mørke Skaftlinier. Kroppens Overside er lysere graa, men navnlig skal denne Race være kendelig paa, at det lyse Parti bag den sorte Skægstribe er meget bredt og lyst, bredere end Skægstriben, og naar nær op til Øjet og bag dette; samtidig er Skægstriben smallere og ofte længere end hos F. peregrinus peregrinus. Nogen væsentlig Størrelsesforskel skal der ikke kunne paavises, ligesom europæiske og sibiriske Vandrefalke skal kunne ligne hinanden ganske; heller ikke de unge Fugle skal med Sikkerhed kunne skelnes. Som man ser, er disse Skelnemærker hverken tydelige eller konstante. Desværre har der ikke foreligget Skind af sikre F. peregrinus calidus fra sibiriske Ynglepladser, saaledes at en Sammenligning ikke har kunnet afgøre, om der mellem de mange i Træktiderne i Danmark skudte Vandrefalke muligvis skulde være Individer, som med nogen Sandsynlighed kunde henføres til denne Race. Hos de foreliggende i Danmark skudte, gamle Vandrefalke er der med Hensyn til Skægstribens Bredde nogen Variation, snart er den smallere, snart bredere, alt i Forhold til det lysere, bagved liggende Parti; Fig. 35 viser saaledes Hovedet af en Han, skudt ved Præstø $^{28}/_{9}$ 1917, med en smal Skægstribe og usædvanligt bredt, lyst Parti bag denne, næsten naaende helt op til Øjet. Afgjort lysbrystede Individer med en Underside tegnet som hos F. p. calidus og med de andre for denne Race anførte Ejendommeligheder, navnlig med den uplettede, brede og udbredte Øreplet, har ikke kunnet paavises; navnlig viser den betydelige Række af gamle Hunner en god Overensstemmelse med den typiske Vandrefalk; ganske særligt gælder dette det eneste foreliggende Skind af en dansk Ynglefugl, en Hun med 3 Unger fra Stevns, der viser en meget mørk Kind, bred og kort Skægstribe og stærkt rustbrunlig anstrøgen Underside. Der synes saaledes ikke at være nogen Berettigelse til at henføre selv de lyseste Individer til den sibiriske Form. Mindre tydeligt er Forholdet hos Hannerne, der jo i det hele er lysere og som Regel har smallere Skægstribe og derved skulde nærme sig F. p. calidus; men da en Række foreliggende grønlandske Vandrefalke, utvivlsomt henhørende til den amerikanske Race F. p. anatum, viser ganske lignende Forhold sammenlignet med Hunnerne, er der vel næppe nogen Støtte for at antage sibiriske Vandrefalkes Forekomst i Danmark.

Det forekommer da, efter det anførte, sandsynligst, at de Vandrefalke, der viser sig i Danmark i Træktiderne, stammer fra skandinaviske eller muligt russiske Rugepladser. Kleinschmidt har (Berajah, 1916, Side 42 og 46) søgt at udskille den svenske Vandrefalk som en egen Race, Falco peregrinus scandinaviae, der i det hele skulde være lysere end den tyske Vandrefalk (bl. a. Falco peregrinus rhenanus fra Rhindalen); dens Overside skulde være lysere, Svingfjerenes lyse Tværbaand mere hvidlige end rødlige og Forbrystet mere uplettet; endelig skulde de gamle Hanner oftere have tydeligt graat Anstrøg paa Undersiden end de tyske Hanner. Som man ser, er disse Karakterer meget udflydende og varierende hos Vandrefalkene, og Racen F. peregrinus scandinaviae, der saaledes skulde være en Slags Mellemform mellem F. peregrinus peregrinus og F. peregrinus calidus, har da heller ikke vundet megen Tilslutning (Kirke Swann, 1922, Side 198) fra anden Side. I 1926 gør dog Jägerskiöld (l. c. Side 164, Fodnoten) opmærksom paa, at de i Syd- og Mellem-Sverige rugende Vandrefalke har brede Skægstriber og smalle, lyse Partier bag disse, medens de i det nordlige Skandinavien forekommende Vandrefalke i de nævnte Forhold nærmer sig Falco peregrinus calidus uden helt at naa denne og altsaa danner en Mellemform, der ogsaa (efter Palmén) forekommer i Finlands nordlige Dele; en ledsagende Figur viser en meget tydelig Forskel i Hovedets Tegning.

Naturligt er det da at antage, at den samme Variation, der skal findes hos de skandinaviske Vandrefalke, genfindes hos de Vandrefalke, der ses i Danmark om Vinteren og i Træktiderne, men at udskille disse Fugle til særlige Racer, blot efter deres Fjerdragt, vil i alt Fald indtil videre være uberettiget; først naar en lang Række Skind af Fugle, skudte paa Rugeplads, engang foreligger, vil disse Spørgsmaal kunne komme deres Løsning nærmere.

Vingerne er lange og spidse; 2den Haandsvingfjer længst, 1ste indtil ca. 15 cm kortere og som Regel af samme Længde som 3die. 1ste Haandsvingfjers Inderfane efter en dyb, skarp Indskæring, ca. 5 cm fra Spidsen, smallere i sin yderste Del; 2den Haandsvingfjers Yderfane efter en flad Indbugtning, ligeledes smallere i sin yderste Del. Halen forholdsvis kort, afrundet i Spidsen; de yderste Styrefjer 1,5—2,5 cm kortere end de mellemste. Næbbet er overordentligt kraftigt og bredt med tydeligt fremtrædende Næbtak; dets Længde fra Vokshud til Spids er hos Hannerne 18—21 mm, hos Hunnerne derimod 21,5—25 mm. Det omtrent cirkelrunde Næsebor sidder lidt over 2 mm fra Vokshudens Forkant og har i sin Midte en tydelig tuberculum, opadtil ved en smal Bro forbundet med Næbryggens Underside. Mellemfoden kort og kraftig, omtrent af samme Længde som Mellemtaaen uden Klo; hos Hannerne er den mellem 44 og 50 mm lang, hos Hunnerne 49,5 til 57 mm. Paa Mellemfodens Forside er den øverste Trediedel eller mere fjerklædt, den nedre Del derimod dækket med 5-sidede Skæl. Mellemfodens Bagside uden Fjerklædning, dækket af smaa, rundagtige Skæl. Tæerne, hvis Oversider er skinneklædte, er lange og kraftige, med stærke, krumme, spidse og sorte Kløer, der er flade paa Undersiden. Indertaaen betydeligt kortere end Ydertaaen, der atter er indtil 1,5 cm kortere end Mellemtaaen, alt regnet uden Kløerne.

Paa vedføjede Maal af Brystben og Bækken ses den samme ret betydelige Størrelsesforskel mellem Hanner og Hunner, som de udvendige Maal viste; derimod synes der ikke at være nogen synderlig Forskel mellem de unge og gamle Fugle.

		Brystben		Bækken
Unge Hunner	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Torbenfeldt $^{4}/_{10}$ 1916	78 mm	39 mm	50 mm	41 mm
Skaane $^{17}/_{12}$ 1911	76 „	40 „	48 „	43 „
Wedellsborg $^{29}/_{2}$ 1912	76 „	40 „	50 „	40 „
Bøtø $^{4}/_{11}$ 1898	75 „	40 „	54 „	—
Wedellsborg $^{17}/_{10}$ 1905	76 „	38 „	51 „	41 „
„ $^{30}/_{10}$ 1908	78 „	39 „	49 „	42 „
Torbenfeldt $^{13}/_{12}$ 1916	73 „	37 „	49 „	42 „
Wedellsborg $^{12}/_{2}$ 1906	78 „	40 „	50 „	43 „
Torbenfeldt $^{21}/_{4}$ 1914	—	—	—	40 „
Wedellsborg $^{30}/_{10}$ 1908	78 „	41 „	47 „	43 „
„ $^{15}/_{10}$ 1906	75 „	37 „	49 „	42 „
Torbenfeldt $^{14}/_{4}$ 1914	77 „	37 „	49 „	42 „
Wedellsborg $^{22}/_{4}$ 1907	78 „	39 „	47 „	42 „

	Længde	Brystben Bredde fortil	Bredde bagtil	Bækken Største Bredde
Gennemsnit:	76,5 mm	38,9 mm	49,4 mm	41,8 mm
Største Maal:	78 „	41 „	54 „	43 „
Mindste „ :	73 „	37 „	47 „	40 „
Gamle Hunner				
Basnæs 9/9 1907	82 mm	40 mm	49 mm	43 mm
Hvidovre 11/11 1914	78 „	40 „	51 „	42 „
Thisted 16/9 1915	75 „	39 „	46 „	43 „
Baggesvogn 20/2 1920	75 „	38 „	49 „	41 „
Wedellsborg 2/9 1899	77 „	38 „	48 „	—
„ 2/9 1905	78 „	37 „	48 „	43 „
„ 15/2 1908	80 „	39 „	49 „	—
Skjelskør 26/11 1919	77 „	38 „	49 „	43 „
Faxe 25/2 1922	74 „	39 „	47 „	41 „
Gennemsnit:	77,3 mm	38,7 mm	48,4 mm	42,3 mm
Største Maal:	82 „	40 „	51 „	43 „
Mindste „ :	74 „	37 „	46 „	41 „
Unge Hanner				
Torbenfeldt 27/9 1916	69 mm	34 mm	44 mm	36 mm
Wedellsborg 28/8 1906	67 „	33 „	40 „	37 „
„ 17/9 1907	71 „	34 „	45 „	38 „
„ 6/10 1905	67 „	33 „	42 „	36 „
Æbelø 13/9 1899	68 „	32 „	43 „	—
Wedellsborg 10/9 1906	66 „	34 „	41 „	36 „
Nørre Nebel 8/8 1912	69 „	33 „	41 „	38 „
Gennemsnit:	68,1 mm	33,3 mm	42,3 mm	36,8 mm
Største Maal:	71 „	34 „	45 „	38 „
Mindste „ :	66 „	32 „	40 „	36 „
Gamle Hanner				
Skaane 20/4 1915	68 mm	35 mm	44 mm	38 mm
Wedellsborg 13/1 1905	72 „	35 „	46 „	—
Præstø 26/9 1917	70 „	34 „	44 „	38 „
Stevns 19/2 1929	66 „	32 „	42 „	37 „
Gennemsnit:	69 mm	34 mm	44 mm	37,7 mm
Største Maal:	72 „	35 „	46 „	38 „
Mindste „ :	66 „	32 „	42 „	37 „

Vandrefalken er som en *ægte Kosmopolit* udbredt over næsten hele Verden; Island er et af de faa Steder, hvorfra den ikke kendes.

Den typiske *F. peregrinus peregrinus* Tunstall lever i hele Europa, Nord for Middelhavslandene; det har ikke manglet paa Forsøg paa at spalte den yderligere ud i Underarter, saaledes *F. p. scandinaviae* Kleinschmidt fra Skandinavien, *F. p. germanicus* (Erlanger), *F. p. brittanicus* Erlanger i England, *F. p. rhenanus* Kleinschmidt fra Rhindalen o. s. v. I Sibirien lever en lysere Form *F. p. calidus* Latham (= *leucogenys* Brehm). *F. p. brookei* Sharpe, der er mindre med livligere farvet Underside, lever i Middelhavslandene og Øerne i Middelhavet. I Afrika lever fra Kap til den Blaa Nil den lille *F. p. minor* Schlegel, medens den lille *F. p. pelegrinoides* Temminck, der ogsaa ofte regnes som en særlig Art, bebor Afrika Nord for Sahara. Madagaskars Vandrefalke er udskilte som hørende til Racen *F. p. radama* Hartlaub. I Asiens vestlige og sydligere Dele lever *F. p. babylonicus* Sclater, medens *F. p. arabicus* Erlanger findes i Arabien og Somaliland; disse to sidstnævnte regnes ofte som Racer af F. pelegrinoides. I Indien og østpaa til Syd-Kina træffer man *F. p. peregrinator* Sundevall; paa Sundaøerne, Philippinerne, Ny-Guinea, Ny-Hebriderne og paa Fidji-Øerne lever *F. p. ernesti* Sharpe. I Øst- og Vest-Australien, Tasmanien og Ny-Kaledonien findes *F. p. macropus* Swains. Ogsaa i Amerika er Vandrefalkene udspaltet i flere kendelige Racer; saaledes findes *F. p. anatum* i Nord-Amerika, undtagen i de vestlige Dele, hvor man langs Pacifikkysten træffer den større Form *F. p. pealei* Ridgway. Endelig lever i Syd-Amerika den mindre *F. p. cassini* Sharpe, vidt udbredt helt ned til Falklands Øerne og mod Nord op til Ecuador.



Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst.

Ung Han, ♂ juv. 27/9 1916. Torbenfeldt, Mørkøv.
Ca. 4 Mdr. gl. Lys, smalplettet Fugl.

Ung Hun, ♀ juv. 17/10 1905. Wedellsborg, Fyen. Ca. 5 Mdr. gl.
Mørk, tætplettet Fugl; ungdommelig Ægleder.

Ung Han, ♂ juv. 13/9 1899. Æbelø.
Ca. 4 Mdr. gl. Mørk, bredplettet Fugl.





Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst.

Gammel Hun, ♀ ad. $^{14}/_{4}$ 1902. Stevns Klint.
Skudt ved Redested. Vel mindst ca. 23 Mdr. gl.

Gammel Hun, ♀ ad. $^{26}/_{11}$ 1919. Skelskør Omegn.
Ægleder bred, nedsunken. Mindst ca. 19 Mdr. gl.


BIBLIOTHEK



Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst.

Gammel Hun, ♀ ad. 10/2 1913.
Halland, Sverige.

Gammel Han, ♂ ad. 13/1 1915.
Wedellsborg, Fyen.

Yngre Han, ♂ juv. 18/9 1900.
Bøtø, Falster. Ca. 16 Mdr. gl.


BIBLIOTHEK



Vandrefalk, Falco peregrinus peregrinus Tunst.

Gammel Han, ♂ ad. 5/4 1910.
Halvrimmen, Hanherred.

Gammel Han, ♂ ad. 17/9 1900.
Bøtø, Falster.

Gammel Hun, ♀ ad.
Danmark.



Vandrefalken, der mod Syd i Europa forekommer til Pyrenæerne, Alperne og Italien samt mod Øst ind gennem Rusland, findes talrigere i flere af de Lande, som omgiver Danmark, end her i Landet.

I Nordvest-Europa er Udbredelsen iøvrigt følgende: Paa *Island* har Vandrefalken som nævnt endnu aldrig vist sig; det er meget ejendommeligt, da denne kraftfulde Flyver iøvrigt er kendt næsten fra alle Verdens Egne. Paa *Færøerne* viser den sig derimod nu og da som en sjælden Gæst. Collin (1875-77) nævner den saaledes herfra; og den er senere skudt $^4/_{12}$ 1896 (Vaag), og antagelig er det denne Art, der er set nogle Gange paa Nolsø og Myggenæs (f. Eks Nolsø $^3/_1$ samt $^6/_5$ 1895 og Myggenæs $^9/_3$ 1902; K. Andersen); men noget Bevis for Artsbestemmelsens Rigtighed foreligger ikke, idet Forveksling kan være sket med Jagtfalke, der ogsaa oftere angives at være set paa Øerne.

Paa *de britiske Øer* forekommer den som Stand- og Trækfugl. I Syd-England findes den kun ynglende paa Klipper mod Syd og Sydvest, medens den i Wales, Nord-England, Skotland samt Irland er mere almindelig (Practical Handbook of British Birds); Jourdain angiver, at Vandrefalken i nyere Tid tiltager i England (Ornith. Monatsber., 34, 1926, Side 82). I *Holland* viser den sig kun paa Trækket; dog skal et enkelt Par have ynglet der for nogle faa Aar siden. I *Tyskland* var den paa Naumanns Tid ingen Steder sjælden, men er nu aftaget stærkt og søges beskyttet paa forskellig Maade. I Klippepartier i Harzen, Thüringerwald, Sachsisk Schweiz, visse Steder ved Rhinen, i Pfalz, enkelte Steder i Syd-Tyskland samt særlig i Nordøst-Tyskland findes dog endnu nogle (Engelmann); flest skal der forekomme i Mark Brandenburg, hvorfra Schiermann (Journ. f. Ornith., 73, 1925) angiver den som en ikke sjælden Ynglefugl. I *Norge* findes den spredt over hele Landet, talrigst i Kystegnene; den forekommer fra Oslo-Fjord til Varanger-Fjord, men bliver i de nordligste Egne mere faatallig end Jagtfalken (Collett ved Ø. Olsen; Schaanning, 1907); Statistiken over præmierede Falke synes at vise, at der her endnu maa være en ret stor Bestand (Sigurd Johnsen, 1929). I *Sverige* findes den ligeledes ynglende, lige fra Skaane til de nordligste Egne; endvidere findes den som Ynglefugl over hele *Finland* paa passende Lokaliteter: fra Ålandsøerne, Sydvest- og Sydkysten helt op til Ishavet (Fiskarhalvön); den synes dog at mangle i en Del af den finske og hele den russiske Lapmark. Den findes i disse nordlige Egne ynglende op i Birkeregionen, maaske endogsaa over denne. Hvorvidt det er denne eller den sibiriske Form, der findes paa Novaja Semlja, er ikke sikkert oplyst (Schaanning traf Arten ynglende her i 1903).

Vandrefalken har sikkert altid været en sjælden Ynglefugl i *Danmark*, men har dog øjensynligt trofast hængt ved de faa særligt egnede Ynglepladser, som findes. Kjærbølling (1852) angiver, at enkelte unge Individer kan ses her i Landet om Sommeren; desuden nævner han efter Fr. Faber, at een holdt til i København i lang Tid, men til sidst blev den skudt ved det gamle Slots Ruiner; der var her øjensynligt efter Kjærbøllings Mening ikke Tale om et ynglende Individ, og Kjærbølling vidste ikke, at Vandrefalken i Fr. Fabers skriftlige Notitser stod nævnt som ynglende her i Landet, endog som ynglende i selve Hovedstadens Hjerte; den havde dog sikkert allerede den Gang i umindelige Tider haft sin Rede paa de Kridtklinter, Klipper og lignende Steder, som indenfor Landets Grænser særligt egnede sig som Ynglepladser for den. Vandrefalken havde ifølge Meddelelse fra Apoteker Steenberg i Helsingør til Fr. Faber haft sit Bo i hvert Fald i 1809 og 1810 paa Christiansborg Slots Ruiner (Collin, 1877); det maa derfor undre, at den i vor Tid, hvor Duerne kredser i Sværme overalt i Hovedstaden, ikke finder Plads til sin Rede paa et eller andet Taarn her i Byen, saa meget mere som den endnu om Vinteren kan drive Jagt ved Søndermarken og lignende Steder (1929). C. Gram angiver fra ca. 1850, at Vandrefalken hvert Aar enkeltvis opholdt sig paa Kirketaarnene i København fra September til Marts; den levede udelukkende af tamme Duer. I Maj Maaned indfandt Hannen sig næsten daglig for at hente en Dueunge til sin rugende Mage (D. O. F. T., III, 1908-09, Side 31); man tør muligvis formode, at det har været Hannen fra Stevns Klint, der har benyttet Byen som Jagtplads.

Paa *Bornholm* fandtes de første sikkert paaviste Ynglepladser her i Landet. Ved det niende skandinaviske Naturforskermøde i 1863 meddelte Alf. Benzon følgende om Vandrefalken fra Bornholm: „I sidste Halvdel af April 1859 toges første Gang 2 Æg af dens Rede, som fandtes ved de steile Klipper ved Rø, og 2 Gange i 1860 toges samme Sted 3 Æg ad Gangen. Aaret efter toges ligeledes 3 Æg af den, men senere er den af Beboerne fordreven til mere utilgængelige Klipper. Den siges at yngle flere Steder paa Nord- og Øst-Kystens steile Klipper, og i Kodalen (eller Ekkodalen) ved Almindingen.“ Fischer (1863) besøgte Øen 20. Maj—3. Juni 1862 og iagttog da et Par i Ekkodalen, hvor de antoges

at have Rede eller dog agtede at bygge. Han nævner tillige Rø og Hammeren som Pladser, hvor Arten mentes at have Ynglepladser. 1869 skriver Fischer, at han siden 1862 hvert Aar har set Æg af denne Art fra Bornholm. Af megen Interesse og som Bevis for, hvorledes visse Pladser øjensynligt er foretrukne af Arten og derfor Gang paa Gang, selv med lang Tids Mellemrum, bliver anvendt af den, er Fundet af Vandrefalken som ynglende i Almindingen 1930 (D. O. F. T., 24, 1930). $^{19}/_{5}$ fandt Cand. med. Bernt Løppenthin Reden i Ekkodalen; „Reden“ var anbragt paa en Afsats paa den lodrette, ca. 30—40 Meter høje Klippevæg; nogen egentlig Rede var ikke bygget; men der laa Gylp, nogle Fjer og Knogler i den. Ungerne (der var 3 samt et Æg med et dødt Foster) var af Duestørrelse, beklædte med hvide Dun; Sving- og Styrefjer var hos 2 af dem lige brudt frem. Fischer mente, at den paa hans Tid vistnok ikke ynglede andre Steder i Landet, hvilket dog næppe har været Tilfældet, hvad Fischer selv kunde konstatere nogle Aar senere; Forstkandidat Münter meddelte ham nemlig, at han den 13. April 1870 havde fundet dens Rede med Æg paa den sydlige Side af Sommmerspirets lodrette Kridtvæg paa *Møens Klint*. Denne Yngleplads har siden og vel ogsaa længe før denne Tid stadig været benyttet, og den er endnu en af de faa Ynglepladser, som denne pragtfulde Jæger har her i Landet. Collin (1875-77) nævner Falken fra sin Tid som ofte set ved Christiansborg Slot og endogsaa indfanget ($^{16}/_{10}$ 1864) paa Nørregade i København; og han nævner den tillige som ynglende i Byens Nærhed, idet Apoteker Benzon i 1874 fik dens Æg fra *Saltholm*, hvor Reden fandtes i opskyllet Tang; dette er et af de mest typiske Eksempler paa, at Rovfuglene ikke altid er bundne til en særpræget Lokalitet som Yngleplads, men kan finde sig til Rette, næsten hvor det skal være, blot der er Fred og Føde. $^{19}/_{6}$ 1892 iagttoges Reden paa *Møens Klint* igen, lidt ovenfor „Klintekongens Hule“ (Dronningestolen); der var 3 flyvefærdige Unger i den (Collin, 1895). I mange Aar har denne Plads nu med Afbrydelser været beboet, og fra de sidste Aar har Godsejer S. Scavenius, Klintholm, givet følgende Oplysninger: „I 1925 menes den ikke at have ynglet her. I 1926 havde den en Rede i en Spalte i Kridtvæggen i Store Taler og havde formentlig tre Unger. Selve Reden kunde ikke ses fra Klintegangen, men saa snart Ungerne blev for store til at være i Reden, kunde man stadig se dem siddende udenfor Reden. 1927 var Reden ved Hyldedalsklint (2 Unger). 1928 atter ved Taleren (3 Unger).“ 1929 ynglede Vandrefalken her ogsaa, antagelig nær Taleren, men ikke paa selve denne (3 Unger). 1930 blev kun en enkelt af Fuglene set i Foraaret, men Falken ynglede ikke dette Aar, for første Gang i mange Aar. Ved Gennemgang af Listerne over skudte Vandrefalke her i Landet faar man et pinligt Indtryk af, at de faa Par, der ynglede paa Møen og ved Stevns, i Aarenes Løb aabenbart har maattet afgive en god Procentdel til Jægere i Omegnen. Hvornaar *Stevns Klint* først er paavist som Yngleplads, ved vi ikke, men H. Arctander skriver (D. O. F. T., IV, 1909-10, Side 7) om Vandrefalkeparret, der tidligere havde ynglet der, at det ikke havde været der en lang Række Aar; trods Fredning fra Godsets Side blev det stadig forfulgt, da det i Aarene før 1909 atter søgte at faa Fodfæste her. Imidlertid synes Parret paa Stevns iflg. nedennævnte Meddelelser fra Skovrider Poul Rosen dog aldrig helt at have tabt sit Fodfæste her, hvor det saa vidt muligt frededes tidligere. Skovrider Poul Rosen giver følgende interesssante Oplysninger ($^{7}/_{1}$ 1929): „Fra 1905 kan jeg, der har mit Barndomshjem umiddelbart ved Kanten af Stevns Klint ca. 200 Meter Nord for Stevns Fyr, erindre at have set Vandrefalke hvert Aar. Naar undtages 3 à 4 Aar, har jeg ved Selvsyn forvisset mig om, at Vandrefalken siden 1905 og til Dato ynglede her, med Undtagelse af et enkelt Aar, paa samme Sted paa Klinten ca. 500 Meter Nord for Fyret, ca. 300 Meter Nord for mit Hjem. Det ene Aar, hvor Fuglen ikke ynglede paa det sædvanlige Sted, havde den Rede ca. $^{1}/_{2}$ Mil nordligere paa Klinten. Reden har med Undtagelse af det ene Aar været anbragt paa samme Afsats paa Klinten, et Sted, der yder Fuglen fortræffelig Beskyttelse, idet Stedet er skjult for menneskelige Øjne, og dertil utilgængeligt og ydermere saa heldigt valgt, at det praktisk set er umuligt at skyde Fuglen, naar den gaar af Reden; kommer Faren oven fra, styrter Fuglen sig ned stadig i Skjul af Klinten og flyver bort i Sikkerhed, og kommer Faren fra neden, ser den Forfølgerne længe inden disse er paa Skudhold og kan flygte bort i Tide. Dette Forhold har sikker bevaret denne skønne Fugl fra de hensynsløse Nedskyderes Efterstræbelse, efter at Jagten, som tidligere hørte under Gjorslev Gods, nu er overgaaet til Bønderne. I Yngletiden er dens Føde ganske overvejende tamme Duer, hvilket er let at konstatere, idet den anvender samme Pynt paa Klinten til Plukningssted. En Tid kontrollerede jeg, hvad den plukkede, og fandt da, at den gennemsnitlig daglig tog 5 à 6 Duer, enkelte Gange konstaterede jeg en Sangfugl og ligeledes enkelte Gange en Agerhøne,

hvoraf der paa det Tidspunkt fandtes en Mængde. Til Trods for at Agerhønen nu næsten er fuldstændig udryddet paa den nærmeste Kvadratmil efter, at Jagten er overgaaet til Ejerne af Bøndergaardene, saa jeg dog i 1928, at Falken havde fortæret en Agerhøne, som formentlig er hentet fra Gjorslevs Marker ca. $^3/_4$ Mil derfra. Af Træk fra Falkens Liv og Færden kan jeg anføre følgende: Jeg har en Gang set Falken slaa efter en Flok Ederfugle Gang paa Gang, indtil det lykkedes den at skræmme en Fugl til Flugt. Straks slog den sig fast i Ryggen paa Ederfuglen, og begge Fugle fløj paa denne Maade samtidig, Falken meget hidsig. Falken dirigerede Retningen, og Flugten endte lige i Strandkanten, hvor den gjorde det af med Ederfuglen. Vandrefalken er saa at sige altid hjemme ved Reden eller i Nærheden deraf og foretager aabenbart kun Lynture efter Bytte. Der er rigeligt med Føde for Falkene, idet Fyret om Dagen trækker en Mængde Brevduer, der bruger det som Retningspunkt, ligesom Fyret i Trækketiden samler en Del andre Fugle, der ofte slaar til dels paa selve Klinten, dels i Nærheden af denne.

Ungerne bliver ved Reden til hen paa Efteraaret; undertiden holder en enkelt Unge til helt hen paa Vinteren; men forsvinder saa længere og længere bort fra Forældrene enten Nord paa eller Syd paa langs Klinten. Kun eet Aar ved jeg med Sikkerhed, at der har ynglet to Familier af Vandrefalken, og da var den nye Rede ca. $^3/_4$ Mil nordligere."

Muligvis kan der ogsaa træffes enkelte Par ynglende andre Steder i Landet. H. Weis iagttog den saaledes i Ulvedal Plantage (1917) og i Lindum Skov i Viborgegnen under Forhold, som kunde tyde paa, at der maaske ynglede et enkelt Par her (Danske Fugle, I, Side 191). Antagelig har Vandrefalken i jydske, gamle Plantager kunnet finde passende Ynglepladser. Sikkert er det i hvert Fald, at et Par i 1927 ynglede inde paa Sjælland i et af de højeste Bøgetræer i en Skov; en gammel Rede af en anden stor Fugl var benyttet som Underlag, og Parret fik Ungerne paa Vingerne; Ungernes Antal ikke nøjagtigt kendt (3?) (A. Koefoed). Med Sikkerhed vides saaledes *i de seneste Aar kun fire Par Vandrefalke at have ynglet her i Landet.* Paa den svenske Side af Sundet har Vandrefalken, i hvert Fald indtil for ikke længe siden, ynglet paa Kullen — altsaa paa en lignende Plads, som nogle af vore Vandrefalke ynder (Hugo Granvik, Fauna och Flora, 1915, Side 122 flg.).

De nordligst levende Populationer af Vandrefalken er *Trækfugle,* der, som Ringmærkning har vist, endogsaa trækker ret langt; sydpaa er den Standfugl, ligeledes mod Vest (i England). Undtagelsesvis naar den til Nord-Afrika. Fra Norge vandrer Falken bort i Efteraaret og ankommer dertil i første Halvdel af April; enkelte Fugle kan blive noget hen paa Efteraaret, som f. Eks. en ung Fugl skudt ved Lister ($^{24}/_{11}$ 1911) og en Hun skudt ved Frederiksstad ($^9/_{12}$). Til Midt-Sverige kommer den i April og forlader Landet i Oktober; ved Vestkysten og i Skaane, samt lejlighedsvis længere mod Nord, kan den nu og da overvintre. I Finland er den Trækfugl; den kommer til Ålandsøerne og Syd-Finland sidst i Marts og i April og rejser bort i September-Oktober (enkelte Gange er den set overvintrende, f. Eks. $^3/_2$ 1901, Helsingfors); en ringmærket Fugl var den 9. September allerede naaet til Tåkern i Sverige, een den 23. September til Frankrig (Hortling).

Trækkende Fugle træffes i *Danmark* om *Efteraaret* allerede sidst i August, men dog særligt hen i September og i Oktober; de aftager i Løbet af November; en Del (baade gamle og unge) overvintrer her i Landet, og særligt besøges Egne nær Kyster, hvor Ænder overvintrer; endnu de seneste Aar har der saaledes kunnet skydes indtil over 10 Vandrefalke paa Træk og Vinteropholdssted paa et enkelt Gods ved Limfjorden. Om *Foraaret* begynder Trækket aabenbart allerede i Februar og varer ved til hen i April (medio April). Falkens normale Vandreflugt er kun ca. 60 km i Timen; den trækker enkeltvis og om Dagen. Den er derfor som næsten alle andre Rovfugle sjældent faldet ved de danske Fyr paa Trækket, dog et Par Gange: $^{18}/_1$ 1901, $^{30}/_{10}$ 1910; begge Gange unge Fugle.

Ingen Vandrefalke er blevet ringmærket her i Danmark, saa vi ved ikke sikkert, hvorvidt vore faa Fugle bliver her i Landet eller vandrer sydover; men i Sverige er der blevet ringmærket flere (15) i Lapland, i Bohuslän og i Stockholms Skærgaard (Lönnberg, 1928). Af de mærkede Fugle har et Par vist, hvorhen de svenske Falke vandrer paa Trækket, idet een, der var mærket som Unge paa Ingarön i Stockholms Skærgaard er blevet skudt 30. Decbr. samme Aar i Hazebrouck i Nord-Frankrig, og en anden, der var mærket i Jukkasjärvi, er blevet skudt i Januar 1 $^1/_2$ Aar senere ved Suesa (Santander, Nord-Spanien); et Eksemplar mærket i Bohuslän blev endvidere næste Sommer i Juli skudt ved Kristiansand i Norge. Fra Finland er mærkede Fugle gaaet til Frankrig, Tscheckoslovakiet samt

Tåkern og Skaane i Sverige (Hortling). I Mellem-Europa er Arten nærmest at betegne som Strejffugl; men større Ringmærkningsforsøg er ikke foretaget. Fr. v. Lucanus nævner dog et Eksempel (i Die Rätsel des Vogelzuges, 1929), som specielt ogsaa af en anden Grund er af stor Værdi. I Liebenmühl i Øst-Preussen mærkedes en ung Hun af Vandrefalk i 1913, og næste Sommer blev den skudt paa Reden ca. 85 km borte fra sit Fødested; Eksemplet er af megen Interesse, da det slaar fast, at Vandrefalken allerede i sit andet Aar, altsaa inden den endnu har anlagt den gamle Fugls Dragt, *kan* skride til Forplantning. En anden østpreussisk Fugl blev skudt 4 Aar efter Mærkningen nær ved Mærkningsstedet; endnu en Fugl fra Øst-Preussen overvintrede i det sydvestlige Frankrig.

Vandrefalken, der i Yngletiden er bundet til Klippeegne, Klinter og ret aabne, gamle Skove (særligt Naaleskove), kan udenfor denne Tid træffes næsten overalt; den ynder dog særligt Kyster, der byder den Bytte som Ænder, Maager og forskellige Vadefugle, men træffes dog ogsaa f. Eks. paa Heder, i Moser og det aabne Land. I Heder f. Eks. har den en Sten, en Jordknold eller lignende som Tilholdssted, og her overnatter den aabenbart ogsaa. Dens lange Vinger, korte Hale, kraftfulde, undersætsige Bygning (Hartert kalder den „ein robuster Athlet“), sammen med dens Størrelse gør den let kendelig blandt de Falke, som træffes her i Landet. Ser man den saa tæt ved, at dens Fjerdragt kan skelnes i Detailler, vil en Forveksling med andre Rovfugle iøvrigt være udelukket (man ser blandt andet den skarpt tegnede, sorte „Skægstribe“, desuden, at den ikke har brunrøde „Bukser“ og Undergump som Lærkefalken). I Flugten, der er hurtig og retliniet, dog med knapt saa hastige Vingeslag som Lærkefalkens, kan ingen anden Fugl komme op paa Siden af denne pragtfulde Flyver i Kraft og Hastighed; ofte, efter nogle faa kraftige Vingeslag, glider den med betydelig Fart paa ubevægede Vinger; den flakser aldrig over et Sted som Taarnfalken, men kan dog i Øjeblikke staa helt stille i Luften paa spændte Vinger. Slaar den en Fugl, lægges Vingerne næsten helt ind til Kroppen, og Halen, der er svagt kileformet, foldes sammen, saa den bliver ganske smal. Farten kan i dette Øjeblik stige til langt over 200 km i Timen. Dens Evne til under Jagten at benytte enhver Terrainbeskyttelse, Skygge og Lys er næsten lige saa utrolig som den Fart, den kan præstere i Slaget.

Har man Vandrefalken i Haanden, vil en hel Række Karakterer som tidligere omtalt øjeblikkelig hjælpe med til at skelne den fra den anden store Falk, Jagtfalken; blandt disse Karakterer kan blandt andet fremhæves Vandrefalkens længere, smækre Ydertaa (se Fig. 31, Side 286). Vandrefalkens Vingefang er 86—114 cm (Han: 86—106 cm, Hun: 104—114 cm, Engelmann). Dens Hale er kort (14,5—18,5 cm), gennemgaaende endogsaa kortere end den meget mindre Taarnfalks Hale. 4 Hanner fra Danmark vejede 616—717 gr, og 8 Hunner vejede 900—1090 gr. Det fremgaar heraf, at det tyske Navn Terzel (eng. Tiercel) for Hannen er meget passende, naar man betragter Ordet dannet ud fra det Forhold, at Hannen vejer ca. $^1/_3$ mindre end Hunnen.

Vandrefalken er som andre Falke ret tavs udenfor Yngletiden; ved Reden kan den derimod ved Forstyrrelse skrige heftigt og til Tider være saa temmelig aggressiv. Dens Advarselsskrig er et skarpt, undertiden hæst, kort og mange Gange gentaget Skrig, som maaske bedst kan gengives ved hek-hek-hek eller kjak-kjak-kjak; Hunnens Skrig synes i hvert Fald i visse Tilfælde hurtigere og skarpere, men ikke saa højt som Hannens; iøvrigt kan Skriget variere en Del, fra et skarpere ki-ki-ki til et krr(a)-krr(a)-krr(a) eller ætch-ætch-ætch. Magens Skrig paa Føde er et langtrukkent, maagelignende way-i, der ligner de fuldvoksne Ungers Madskrig; kalder en af Magerne paa den anden fra Reden, lyder et bjæffende, pibende Skrig. Dunungerne piber tj-tíat-tíat eller langtrukkent jī, naar de er sultne (Heinroth); de lidt ældre Ungers Skrig skal ligne de gamle Fugles ki-ki-ki, men gaar efterhaanden over til et tiggende Skrig (gæk-gæk-gæk), der skal virke yderst trættende for det menneskelige Øre.

Vandrefalkens *Ynglepladser* er fortrinsvis utilgængelige Fjældskraaninger, men ogsaa gamle Skove, og Arten viser en sjælden Tilpasningsevne overalt, hvor den ikke efterstræbes; saaledes er den praktisk talt fundet ynglende under alle tænkelige Forhold, selv hvor Mennesker jævnligt færdes uden direkte at forstyrre den. Vi skal nævne nogle Eksempler herpaa. Sandmann (Fågelfaunan på Karlö, 1892, Side 220) traf den i store, aabne Kærstrækninger, hvor der var et rigt Fugleliv af Svømme- og Vadefugle, ynglende paa en større Tue i Hængedynd ($^5/_6$ 1886, 4 Æg; $^{15}/_5$ 1887, 3 Æg), og i denne Egn var dette Vandrefalkens almindelige Yngleplads, medens det var sjældent at finde den i Træer. Ind gennem Nord-Rusland og i Sibirien findes Reden ofte anbragt paa lignende Steder, og dette kan endogsaa gælde for Egne, hvor Falken har let Adgang til gamle Reder af andre Fugle i Træer. Et

Eksempel her fra Landet er det forannævnte fra Saltholm, hvor Falken havde sin Rede i opskyllet Tang! I England er Reden endvidere fundet i Lyng paa en lav Ø. Mange Steder, ogsaa som nævnt foran her i Landet, er den truffet ynglende paa Kirketaarne, Borgtaarne o. l. Steder. Fhv. kgl. Portner N. Christiansen nævner, at en Rede paa Ålandsøerne ($^8/_5$ 1902) var anbragt i Toppen af et Sømærke, som bestod af to Stykker krydset Tømmer, hvorfra der gik en lang Stang opad, i hvis Top der var anbragt en stor Jernkurv; den øverste Del af Jernkurven var trykket ind, og i denne Fordybning havde Falken Æg. Endvidere kan nævnes Ynglepladser paa Toppen af en Høstak, i en Rede af Sølvmaage m. m. (Jägerskiöld och Kolthoff).

Men som nævnt ynder Vandrefalken bratte Fjældskraaninger eller gamle Skove, hvor den anvender store Fugles Reder, idet den aldrig selv bygger Rede. Rede af Havørn, Sort Stork, Hejre o. s. v. er udmærkede Redesteder for den, men ogsaa mindre Reder, som af Musevaage, Glente, Duehøg og selv i Nødsfald af Krage kan anvendes; de mindre Reder ødelægges dog næsten ganske i Løbet af kort Tid af Vandrefalken, som blandt andet under Formningen af Redeskaalen er saa voldsom, at f. Eks. Kragens Rede let bliver ganske splittet af den kraftige Fugl; den synes ikke at være iagttaget som ynglende i Reder, der sidder lavere end 7 Meter fra Jorden, praktisk talt altid betydeligt højere (Schiermann). Ofte er det iagttaget, at Vandrefalken kan veksle som logerende i en Rede med Duehøg, Glente, Musevaage o. s. v. Den gør næppe noget ud af Redebygningen selv, men tager Pladsen som den er, enten det er den nøgne Klippehylde eller en anden Fugls Rede; kun dannes en ringe Fordybning, hvis en saadan ikke findes i Forvejen; Rester af Gylp, Knogler af Byttet o. l. kan dog danne et vist Underlag for dens Æg; Omgivelserne bliver ofte ganske hvidkalkede af Falkenes kalkholdige Ekskrementer.

Vandrefalken, der normalt bliver *yngledygtig* som toaarig, kan i sjældne Tilfælde blive yngledygtig som eetaarig Fugl, men hvor almindeligt dette er, synes kun meget mangelfuldt belyst (se ovenfor om en mærket Fugl). Af det foreliggende Materiale paa 95 Fugle fra Danmark og nærstaaende Egne samt 79 fra Grønland, fremgaar det, at Hunnerne af den europæiske Race er i langt Overtal (62 af 95, eller 65,3 $^0/_0$), medens den amerikanske viser lige mange af hvert Køn (41 Hanner og 38 Hunner). Man kunde fristes til at tro, at Forholdet i Grønland er det for Arten naturlige, medens det andet paa en eller anden Maade er artificielt, selv om det er vanskeligt at se, hvorledes det fremkommer (de større og kraftigere Hunner mere eftertragtet af Samlere?). Allerede i Marts kan Hunnen have store, veludviklede Æg i Ægstokken (f. Eks. $^{23}/_3$, Gyllingnæs). Saavidt os bekendt foreligger der ingen nærmere Iagttagelser over Tidspunkt m. m. for Parringen hos denne Art.

Allerede tidligt paa Aaret træffes Vandrefalkene paa Ynglepladsen; i mange Tilfælde har de opholdt sig i dens Nærhed hele Vinteren igennem. *Æglægningstiden* er forskellig alt efter Breddegraden. Schaanning omtaler, at han paa Novaja Semlja fik en nyklækket Unge 28. Juli 1903; disse Æg maa være lagt sidst i Juni; nogle andre sene Data for Fund af Æg fra nordlige Egne er nævnt foran. I Lapland og Finmarken er Tiden sidst i Maj og Begyndelsen af Juni. I Midt-Sverige og det sydøstlige Norge er Tiden sidst i April og først i Maj; i Väster-Götland er Æg endogsaa fundet sidst i Marts (Jägerskiöld och Kolthoff). I Finland begynder Æglægningen omkring 20. April. I England foregaar Æglægningen fra ca. 10. April til 1. Maj, men kan exceptionelt finde Sted i Slutningen af Marts. I Tyskland er Kuldene fuldlagt allerede i Begyndelsen af April (Engelmann); vi har Oplysninger om et Kuld fra Mark Brandenburg fra 23. April (1882, Th. Grill), og Schiermann angiver herfra som tidligste og seneste Datum for *friske* Æg den 17. Marts og 18. April. Fra Danmark haves kun faa Oplysninger om Fund af Kuld. Paa Bornholm er Æg fundet sidst i April (2 Æg haves fra $^{28}/_4$ 1859; 2 andre fra April 1863); Løppenthins Fund af en Rede $^{19}/_5$ 1930 med Unger, hvoraf de to ifølge Beskrivelsen antagelig var i hvert Fald 14 Dage gamle, tyder paa, at Æglægningen her har fundet Sted først i April. Ret store Unger er kendt fra Møens Klint og Stevns fra Begyndelsen af Juni, og flyvefærdige Unger $^{19}/_6$ (1892), saa vi maa af disse forskellige Oplysninger slutte, at *Æglægningen her i Landet finder Sted gennem det meste af April Maaned.* Æggene lægges med en Tidsafstand paa 48 Timer eller noget mere (Jourdain). *Antallet af Æg* angives hyppigst at være 3—4, meget sjældent 5 og 6. I de Kuld fra Nord-Europa, som vi har set, og som maa antages at være fuldlagte, var der 3—4 Æg, hyppigst 3; i den af Løppenthin omtalte Rede havde der været 4 Æg.

Vandrefalken hører til de Rovfugle, som er mest tilbøjelige til at lægge et ødelagt Kuld Æg om;

efter ca. 3 Ugers Forløb har den et nyt Kuld, oftest af samme Størrelse, saafremt de første Æg ikke var altfor stærkt fremskredne i Udvikling (Schiermann; Journ. für Ornith., 1925); hvorvidt et tredie Kuld, saaledes som angivet, skulde kunne præsteres i samme Sæson, er ikke tilstrækkeligt bevist.

Ægget, der er ovalt, er hvidgult af Bundfarve med tætte, rustgule, rustbrune, rødbrune, næsten røde eller sortebrune Pletter og fine Prikker, som oftest helt dækker Skallen; men i visse Tilfælde kan dog en hel Del af Bundfarven ses, og Ægget kan i det hele taget variere meget. I gennemfaldende Lys er Skallen, der er ret tynd, gullig. Vandrefalkens smukke Æg er blandt de mest eftertragtede Samlerobjekter, og dette har desværre været katastrofalt for mange Vandrefalkepar; i Samlinger findes nu saa store Mængder af disse Æg, at det er komplet meningsløst stadigt at samle ind. Fra Danmark har vi kun Oplysninger om to, ikke fuldtallige Kuld af denne sjældne Ynglefugl (Bornholm $^{28}/_{4}$ 1859 og April 1863). Disse Ægs Størrelse er følgende:

52,0×42,0 mm	50,7×41,6 mm
53,0×41,0 „	54,3×40,2 „

Gennemsnitsstørrelsen for dem er 52,5×41,2 mm. 223 Æg fra Irland (Ussher, ved Hartert) er 51,17×40,38 mm; største 58,9×44,7 mm, mindste 46,9×40,6 og 48×38 mm. 100 Æg fra Finland er svagt større: 52,1×40,8 mm (Wasenius, iflg. Hortling, 1929). Æggets Vægt er ca. 3,9 gr (Rey); det fyldte Æg vejer omkring 52 gr (Heinroth). En nyfødt Unge kan veje 36,5 gr eller 31,5 gr (sidste af et omlagt Kuld, Æggets Vægt 46 gr; Heinroth). *Incubationstiden* er 28—29 Døgn, men kan øjensynligt ogsaa vare flere Dage længere (iflg. Heatherleys nedennævnte Iagttagelser). Vandrefalken angives i Almindelighed at ruge fra det første Æg af. Hunnen udfører fortrinsvis Rugningen, hvori Hannen dog kan deltage; men øjensynligt er dette Forhold ikke lidet individuelt præget.

Ungerne er, naar de kommer ud af Ægget, kridhvide; allerede tidligt hører man iflg. Heinroth et svagt, falkeagtigt Skrig fra dem (se Side 394). Fem Dage gamle begynder de at forsøge paa at hugge Føden fra Kammeraterne; de kan allerede nu skille sig af med Ekskrementerne ud over Redekanten. Anden Dundragt begynder at vise sig hos Ungerne, naar de er ni Dage gamle; og denne mere graa Dragt er udviklet, naar Ungerne er to Uger gamle. Nogle Dage senere (ca. 17. Dag) kan de staa saa nogenlunde, og de har allerede flere Dage gjort Forsøg paa at lære det; paa denne Tid begynder Sving- og Styrefjer at vokse frem, og Ungerne basker nu meget med Vingerne. Som tre Uger gamle lader de det rigtige Vandrefalkeskrig høre, men er de sultne eller i Færd med at æde, skriger de langtrukkent. Fire Uger gamle er de nogenlunde vel fjerklædte og kan selv sønderdele Byttet; Dunene forsvinder nu efterhaanden helt; ca. fem Uger gamle kan de flyve ganske korte Strækninger, og faa Dage efter er de helt habile Flyvere. De skriger meget, ogsaa selv om de ikke er sultne, hvorfor Heinroth anfører dem som besværlige at have i Fangenskab. Første Gang Heinroth satte en Due for dem, var de straks bange for den, men da Duen fløj, flygtende for dem, var deres Jagtdrift straks vakt, og de forfulgte den. Ifølge de Angivelser, som findes i F. Heatherleys smukke Værk: The Peregrine Falcon at the Eyrie, 1913, er Heinroths Iagttagelser over Udviklingen af Unger i Fangenskab meget nær sammenfaldende med den, der iagttages hos vilde Fugle; maaske er dog Ungerne iflg. Heatherleys Iagttagelser et Par Dage længere fremme i Udvikling i de senere Stadier end de af Heinroth omtalte. Som andre Rovfugleunger piller Ungerne sig meget, naar først Fjerene begynder rigtig at vokse ud, og Dunene drysser da af dem; mange af dem ædes af Ungerne. Allerede Dunungerne kan skaffe sig af med ufordøjelige Føderester i Gylp. Væksten af Ungen angives af Heinroth for en Han at være følgende: den nyfødte Unge: 31 gr, 7. Dag: 121 gr, 14.: 355 gr, 21.: 530 gr, 27.: 625 gr, og denne Vægt var Fuglens endelige Vægt; for en Hun angives følgende tilsvarende Vægte: 2. Dag: 44 gr, 7.: 107 gr, 14.: 360 gr, 21.: 680 gr, 28.: 890 gr, 32.: 930 gr (dens endelige Vægt). Hunnen naar saaledes sin endelige Vægt noget senere end Hannen, som den dog følger i Vækst de første fjorten Dage.

Det synes, som om Vandrefalken, der ikke har vænnet sig til at se Mennesker i Nærheden af sin Rede, er meget sky ved Redestedet, som den forlader stille og ubemærket, hvilket sikkert i mange Tilfælde er den en god Beskyttelse; hertil bidrager i det hele taget denne Fugls store Forsigtighed — den regnes ikke for intet som sin Stammes klogeste, højest udviklede Medlem. I Almindelighed er det vel nok Hannen, som bringer Byttet til Reden, medens Hunnen sønderdeler det; iflg. Heatherleys Undersøgelser ved en Rede, var det dog her Hannen, som havde overtaget Hunnens Pligter med Sønderdeling og Madning af Ungerne. Den jagende Mage bringer Byttet snart plukket, snart helt, til den

anden Mage, som holder Vagt ved Reden og ruger Ungerne; Byttet synes oftest, og vist altid naar det er et tungt Bytte, at gives direkte over i Magens Fangere, medens Fuglene er paa Vingerne. Bytte kan dog ogsaa bringes direkte til Reden, endogsaa baaret i Næbbet. Heatherley iagttog, at følgende Emner blev bragt til en Rede med Dununger (ca. 6—19 Dage gamle): Alk, Lunde, Regnspove, Due, Raage, Kylling, Sangdrossel, Solsort, Skærpiber, Brunelle, Lærke og forskellige, ubestemmelige Spurvefugle.

Vandrefalkens *Føde* bestaar, som allerede omtalt, først og fremmest af flyvende, middelstore Fugle, og følgende Arter kan nævnes som dens Favoritbytte: Duer (tamme og vilde), mindre Ænder, Maager og andre Søfugle, Vadefugle, Alliker, Krager og Raager. Dens Føde varierer overmaade meget ifølge dens Standkvarter (Klippekyst, Skove ved Kyster eller Skove inde i Landet, Byer). Iøvrigt kan det fremhæves, at næppe nogen Fugl fra Engpiberens til Vildgaasens eller Tranens Størrelse kan vide sig fuldt sikker overfor denne eminente Jæger blandt Fuglene. I sjældnere Undtagelsestilfælde er det iagttaget, at Vandrefalken har taget Bytte paa Jorden (Kanin, Harekilling, Spidsmus og Mus, Rotte, Frøer, Tudser, Biller og andre Insekter). Svømmefugle som ogsaa Vadefugle søger at undgaa Vandrefalken ved som en Sten at kaste sig i Vandet og dykke; her i Landet ser man ofte Ænder af forskellig Slags, Hættemaager, Hvid- og Sortklirer søge at undgaa Vandrefalken paa denne Maade; oftest har de Held med sig, da Falken i Reglen opgiver yderligere Jagt paa dem, men det er dog iagttaget, at den har snappet Fugle paa Vandet, efter at de flere Gange er dykket for den. Selv Vandrefalkens Stammefrænder som Taarnfalk, Dværgfalk, Musevaage og Spurvehøg kan falde som Bytte for den — ja, endogsaa dens egen Artsfælle (Hannen, se bl. a. British Birds, XVI, 1922, Side 50). Johs. Ferdinand har her fra Landet samlet Undersøgelser over Maveindholdet af 10 Vandrefalke, hvoraf 8 var skudt i Tiden fra 14. August til 27. November, to i April-Maj. Følgende Fugle blev paavist: Krage, Stær, Sangdrossel, Gulspurv, Forstuesvale, Krikand, Høne og (Fjer af) Fasan, desuden var en enkelt fuldproppet med Græshopper (Maj). Roerig, Baer, Rey og Chernel har undersøgt 34 Falke og fundet, at de havde taget 77 % for Mennesket nyttige Fugle, 17 % skadelige og 6 % ligegyldige Emner. Det vilde næsten være nødvendigt at opføre hele den danske Fugleliste, hvis vi skulde nævne alle de Arter, der er iagttaget som Vandrefalkens Bytte; vi skal derfor ud over det allerede nævnte kun fremhæve, at foruden mange af de dygtigste Flyvere blandt Vadefuglene, kan den ogsaa tage Terner, ja selv Mursejlere, som dog vist kun den lettere Han kan klare som Bytte. Vandrefalken skiller sig af med de ufordøjelige Dele af Føden ved Gylp, og Undersøgelser af disse har kunnet give nogen Oplysninger om dens Føde, selv om man selvfølgelig ved disse Undersøgelser maa være opmærksom paa, at de fundne Emner i visse Tilfælde kan stamme fra Ventriklen af de Fugle, der er faldet som dens Bytte. Collinge angiver foruden Rester af Fugle at have fundet Mus, Insekter (Biller) o. l. i ca. 160 undersøgte Gylp af Vandrefalken. Bengt Berg, der har skildret Vandrefalkens Liv paa Ynglepladserne i Sverige, har omtalt, at Vandrefalken i Lemmingaar kan optræde almindeligt, hvor den ellers ikke i andre Aar viser sig; det er dog ikke Lemmingen, den jager, men de mange Mosehornugler, som samles paa gode Lemmingsteder; man kan her paa de Klippehylder, hvor Vandrefalken fortærer sit Bytte, finde disse helt garneret af plukkede Mosehornugler, ligesom Jagtfalken gør det med Ryper (Fauna och Flora, 1913, Side 218).

Vandrefalken er den højest udviklede blandt jagende Fugle; det er et prægtigt Syn i Eftersommer og Efteraar her i Landet at se den jage i Strandengene, hvor det snart er Graaand eller Krikand, der letsindigt letter fra deres Vandhul, snart Sortkliren, der paa Træk slaar sig ned i Lavvandet, snart Engpiberen, som flyver op fra sin Græstot, der efterstræbes af den. Men Dødsens alvorlig for den ene Part er den hvirvlende Dans, som man ser opført højt oppe i Lufthavet. Vandrefalken har maaske nærmet sig ved at følge Strandkantens opskyllede Tangbælte, glidende ganske lavt med hastige Vingeslag, benyttende enhver Dækning, enhver Nuance i Farve og Skygge; pludselig stiger den saa med fænomenal Hastighed op over sit Bytte, hvorefter Slag paa Slag følger nogle Gange; Redningen for Byttet ligger oftest i at søge Vandet eller Engens tætte Græs. Vandrefalkens Slag udtrætter den øjensynligt ret hurtigt, men Kraftpræstationen er da ogsaa enorm; en kort Hvile skaffer den hurtigt Kræfterne tilbage og Ro over de vibrerende Muskler og Nerver — den er atter rede til Jagten, hvis den ikke havde Held i første Omgang. Falken slaar sit Bytte fra oven og har i Slaget som nævnt sammenfoldede Vinger og Hale; enten rives Halsens eller Hovedets Bløddele op paa den jagede Fugl, og nu og da skilles

Hovedet helt fra Kroppen; hvordan dette gaar for sig er endnu ikke klart. Men tidt dræbes Byttet ved en simpel Dolkning fra Rygsiden; f. Eks. var en Toppet Lappedykker, som vi engang umiddelbart efter Drabet overraskede en Vandrefalk med, tydeligt nok dræbt paa denne Maade; en Dissektion viste, at det eneste dræbende maatte have været, at et Par af Kløerne som spidse Dolke var slaaet ind gennem Ryggen i Lungerne. Byttet gribes ofte i Slaget, men undertiden glider Falken videre efter Slaget, vender og griber Byttet i Luften, eller den slaar ned paa det, hvor det nu faldt paa Jorden; dette afhænger selvfølgelig ogsaa af, hvilket Bytte det er, Falken har med at gøre, eller af Stedet, hvor Falken slaar det. Mange Vandrefalke — som iøvrigt mange af dens Frænder — udvikler sig til rene Specialister med Hensyn til et eller andet bestemt Bytte (Duer, Viber, Alliker, Maager etc.).

Vandrefalken, der siden Hedenold vel har været den Falkeart, som rent sportsligt har haft flest Yndere blandt dem, der drev den ædle Falkesport, har sandsynligvis ogsaa her i Landet tidligt været afrettet til Jagt. Muligvis var det denne Falk, som Rolf Krake og hans Mænd skal have haft siddende paa deres Skuldre, da de besøgte Kongen i Uppsala; i hvert Fald spillede den næst efter Jagtfalken en ikke uvigtig Rolle i Middelalderen og langt senere. I Slutningen af 1700erne ophørte al Interesse for Falkesporten her i Landet; men nu og da hører man senere om, at Vandrefalke med Rem om Foden er blevet skudt her i Landet, vel som Gæster fra Syd eller Sydøst; nu, da særligt Vandrefalken blandt alle Rovfugle har en Renaissance i den ædle Falkesport, vil disse Besøg maaske blive hyppigere. Vandrefalken benyttes endnu i vore Dage ind gennem Asien overmaade meget til Jagt (se om Falkejagten: Engelmann, 1929).

Vandrefalken har næppe nogen betydende Fjende udover Mennesket, der i visse Egne helt har udryddet den; som Kosmopolit, levende fra den evige Snes Kulde til Tropernes Glød, vil Arten dog sikkert kunne taale megen Forfølgelse uden at udslettes. Den har antageligt sine bitreste Fjender blandt Dueopdrættere, maaske ikke uden Grund. Men Dueopdrættere synes oftest at glemme, at netop alene Vandrefalken er i Stand til at foretage et rensende Udvalg mellem Duerne, saaledes at de svagere, udygtige Individer fjernes; og dette kan kun være et Gode for Udviklingen af de Egenskaber, som Opdrætterne naturligvis maa søge at faa fremelsket; endelig kan de mange Duer jo ogsaa gøre betydelig Skade paa nysaaede Marker og modne Ærteagre og ønskes derfor decimeret af mangen Landbruger. For Vandrefalken som for andre Rovfugle gælder iøvrigt, at den fortrinsvis fjerner de svage og syge Individer, altsaa de Individer, der kun virker hæmmende for en Vildtbestands Sundhed. Ved at efterstræbe Kragefugle gør den meget stor Nytte, hvilket desværre oftest glemmes af Jægere.

Vandrefalken har overalt, ogsaa i Danmark, hørt til de fredløse Fugle — ikke i Yngletid, ikke udenfor denne har den været skaanet. Der synes dog nu at være en voksende Forstaaelse af, at denne Jordens pragtfuldeste Flyver ikke helt maa udryddes; en Fredning i Yngletiden her i Landet vilde da ogsaa være det mindste, man kunde give denne Ædelfalk, hvis Flyvepræstationer maa henrykke enhver, der har Sans for Kraft, Bevægelse og Handling i den levende Natur.

AMERIKANSK VANDREFALK, Falco peregrinus anatum Bp.

Falco anatum. Bonaparte: Geogr. and Comp. List 1838, Side 4. — Falco peregrinus anatum (Bonap.). Ridgway: Manual N. Americ. Birds, 1887, Side 247. — Falco peregrinus Tunst. var. anatum Bonap. Winge: Grønlands Fugle i Conspectus faunæ groenlandicæ, 1899, Side 246. — Falco peregrinus anatum Bp. Hartert: Vögel d. paläarkt. Fauna, II, 1912—21, Side 1047. — Falco peregrinus anatum Bp. Pract. Handb. Brit. Birds, ed. by Witherby, 1921, Side 111.

Danske Navne: Amerikansk Vandrefalk.
Engelske „ : North American Peregrine.
Eskimoiske „ : Kigssavik (Vest-Grønland), Napalekitsek (Øst-G.).

Racekendetegn: De *voksne Fugle,* der har væsentlig samme Størrelse som de typiske Vandrefalke, kan som Regel skelnes paa deres mindre plettede Underside. Hannerne har næsten altid *ganske uplettet, flødehvidt Forbryst;* hos Hunnerne er Forbrystet næsten helt uplettet eller har ganske smalle Skaftlinier eller højst spredte, smalle, draabeformede Skaftstriber, som Regel langt mindre fremtrædende end hos F. peregr. peregrinus. *Unge Fugle* skelnes fra de typiske ved deres *stærkt rustrødlige Underside.* Issen med brede, meget fremtrædende, lyst rustgullige Fjerkanter; Øjenbrynstriben og største Delen af Hovedet har samme Farve. Nakkefjerene mere rustfarvede, hele Fuglens Overside mørkere og med bredere rustrødlige Fjerkanter end hos F. peregr. peregrinus.

Forekomst i Danmark: Ingen.
„ paa Færøerne: „
„ „ Island: „
„ i Grønland: Ret talrigt ynglende paa Vestkysten; kendes ogsaa fra Østkysten. Trækfugl.

Beskrivelse af Fjerdragten. *Dunungen* flødefarvet hvid. *Den unge Han* i sin første Fjerdragt: *Hovedets Overside* er meget vekslende farvet. Grundfarven brunsort, men Fjerenes Kanter smallere eller bredere rustbrunligt hvide; man kan finde Individer, hvis Isse og Pande er overvejende lyst rustbrunlige eller næsten flødehvide, med stærkt rustgulligt Anstrøg; som Regel har Issen brede, rustbrunligt hvide Fjerkanter, der omtrent halvt dækker den mørke Grundfarve; enkelte Individer med omtrent rent brunsort Isse kan træffes. *I det hele er Issen langt mere rustfarvet end hos de europæiske Vandrefalke.* Dette gælder endnu tydeligere Hovedets Side; som Regel findes en *bred, lyst rustgul Øjenbrynstribe,* der strækker sig helt ud i Nakken; nedefter afgrænses denne Stribe af en smal, sort Ring om Øjet, bagtil fortsat i en bred, sort Stribe; under denne et bredt, uplettet, rustgult Parti, der snart naar næsten helt op til Øjet, snart, men sjældnere, slutter en cm nedenfor dette; derefter følger en ret smal, brunsort Skægstribe. I det hele har den Amerikanske Vandrefalk *meget lysere og mere rustgulbrune Hovedsider* end den europæiske, men mørke Individer, der ligner de europæiske, kan ogsaa træffes. De *lyse Partier paa Baghalsen er mere udbredte og langt mere rustfarvede* end hos de europæiske Fugle. Hele Ryggen, Skuldrene og Vingernes Overside tydeligt *mørkere brunsorte med bredere mere rødbrune Fjerrande* end hos den typiske Vandrefalk. Halens Overdækfjer brunsorte med 2—3 hvidligt rustbrune Tværbaand og *brede, gulligt rustrøde* Fjerspidser. Hagen og Forhalsen flødefarvede med stærkt rustgult Anstrøg, sidstnævnte kun sjældent med fine, brunsorte Skaftlinier. *Forbrystet* og hele den øvrige Underside flødefarvet *med stærkt rustbrunlig Tone,* hver Fjer med smallere eller bredere brunsort Skaftstribe, der stedse er *mørkere og mere sort* end hos den typiske Vandrefalk. Denne stærkt rustgule Underside gør stedse de unge Amerikanske Vandrefalke let kendelige. Ganske undtagelsesvis kan lysbugede Individer træffes, med en Underside ikke synderligt mere rustfarvet end en europæisk Vandrefalks; 2 saadanne Skind foreligger, men en tydelig Overensstemmelse i alle ovenanførte Karakterer gør det klart, at man ikke har med en Vandrefalk af europæisk Oprindelse at gøre. *Svingfjerene* mørkt brunsorte, med meget ringe graaligt Anstrøg paa Yderfanerne; de lyse Fjer-

spidser er flødefarvede med stærkere rustrødt Anstrøg. Armsvingfjerenes og Skulderfjerenes Yderfaner som Regel uden Antydninger af svage, graa Tværbaand. Undervingedækfjerene farvede og tegnede som Kropsidernes Fjer. *Halens Styrefjer* i alt væsentligt farvede og tegnede som hos F. p. peregrinus. (Tavle XC, øverst).

Af unge hanlige Amerikanske Vandrefalke har foreligget 22 Skind, hvis Maal anføres nedenfor; det fremgaar heraf, at deres Vingelængde er fra 304—324 mm; da de tilsvarende Maal paa typiske Vandrefalke er 300 til 325 mm, maa Størrelsen herefter i det væsentlige siges at være ens.

Unge Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Syd-Grønland	324 mm	19 mm	48 mm
Sukkertoppen $^{7}/_{11}$ 1904	322 „	18 „	48 „
„ $^{19}/_{9}$ 1901	320 „	18 „	47 „
Godthaab $^{1}/_{10}$ 1905	320 „	17 „	47,5 „
„ $^{1}/_{10}$ 1900	319 „	—	47 „
„ $^{21}/_{9}$ 1905	318 „	19 „	46 „
Grønland $^{18}/_{8}$ 1907	318 „	18,5 „	45 „
Godthaab $^{20}/_{9}$ 1905	318 „	18 „	46 „
Umanak 1927	317 „	18,5 „	45 „
Sukkertoppen 1911	316 „	18 „	46,5 „
Godhavn $^{19}/_{9}$ 1906	315 „	19 „	47 „
Lichtenfels $^{27}/_{8}$ 1904	315 „	18,5 „	45 „
Sukkertoppen $^{28}/_{9}$ 1903	314 „	18,5 „	47 „
Grønland	313 „	18,5 „	47 „
Grædefjorden $^{26}/_{9}$ 1915	313 „	18 „	46 „
Godthaab $^{5}/_{10}$ 1924	312 „	18 „	44 „
Holsteinsborg $^{7}/_{9}$ 1908	313 „	18 „	47 „
Julianehaab $^{11}/_{9}$ 1898	311 „	18,5 „	45 „
Godthaab $^{28}/_{9}$ 1900	308 „	19 „	46 „
„ $^{15}/_{10}$ 1918	308 „	17,5 „	47 „
Grønland (1898)	308 „	19 „	46,5 „
Holsteinsborg $^{2}/_{9}$ 1908	304 „	19 „	48 „
22 unge Hanner i Gennemsnit:	314,8 mm	18,3 mm	46,4 mm
Største Maal:	324 „	19 „	48 „
Mindste „ :	304 „	17 „	44 „

Den unge Hun ligner meget den unge Han i Farver og Tegning, men ligesom hos den typiske Form er Undersidens mørke Længdestriber som Regel lidt bredere og oftest af lidt mindre sort Farve end hos Hannerne; Forhalsen har meget oftere smalle Skaftlinier, og det lyse Parti bag Skægstriben har som Regel brunsorte Skaftpletter; Skægstriben er ligeledes som Regel bredere end hos Hannerne. Ogsaa den Amerikanske Vandrefalks unge Hun skelnes let fra Hannen paa sin Størrelse; 22 maalte Individer viser en Vingelængde mellem 335 og 370 mm, altsaa paa det nærmeste som hos den typiske Vandrefalk, hvor de tilsvarende Maal er 343—370 mm. (Tavle XC, i Midten).

Unge Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Godthaab	370 mm	22 mm	—
Grønland	370 „	21,5 „	53 mm
Sukkertoppen $^{6}/_{10}$ 1903	368 „	23 „	53 „
Ny Herrnhut $^{14}/_{9}$ 1893	367 „	22 „	51 „
Julianehaab 1892	365 „	20 „	51 „
Christianshaab $^{13}/_{9}$ 1895	362 „	23 „	52 „
Sukkertoppen $^{4}/_{7}$ 1907	362 „	23 „	54,5 „
„ $^{17}/_{10}$ 1916	361 „	21,5 „	—
Ivigtut 1897	360 „	22 „	—
Sukkertoppen $^{25}/_{9}$ 1903	357 „	21 „	52 „
Fiskenæsset $^{6}/_{10}$ 1916	357 „	23 „	53 „
Frederikshaab $^{21}/_{9}$ 1920	353 „	22 „	51 „
Sukkertoppen $^{30}/_{9}$ 1917	353 „	21 „	53,5 „
Christianshaab, Oktbr. 1898	352 „	23 „	52 „
Sukkertoppen $^{6}/_{10}$ 1903	350 „	21 „	55 „

	Vinge	Næb	Mellemfod
Disko Fjord, Aug. 1879	348 mm	21 mm	53 mm
Julianehaab, Septbr. 1903	347 „	21 „	52 „
Sardlok $^{29}/_{9}$ 1900	346 „	21 „	49 „
Christianshaab $^{4}/_{10}$ 1879	344 „	20 „	53 „
Kangamiut $^{13}/_{11}$ 1916	339 „	21 „	50 „
Sukkertoppen $^{1}/_{9}$ 1901	335 „	22,5 „	53 „
Kangamiut $^{15}/_{9}$ 1916	335 „	21 „	49 „
22 unge Hunner i Gennemsnit:	354,6 mm	21,6 mm	52,7 mm
Største Maal:	370 „	23 „	55 „
Mindste „ :	335 „	20 „	49 „

Af de unge Fugle var kun 3 i Overgangsdragter, ellers var de skudt i Efteraaret og i deres første Leveaar i rene Ungfugledragter. En Hun, skudt 1. September, en Han, skudt 24. September og en Han, skudt ca. 15. Oktober var halvvejs fældede; to havde af Haandsvingfjerene faaet 5—8 og een 4—9 fornyede og af Styrerne de 2 mellemste hos Hunnen, derimod de 4 mellemste og den ene (højre) Yderstyrer hos begge Hannerne.

Voksne Hanner ligner i det hele ganske europæiske Hanner, men medens hos disse et renhvidt, uplettet Forbryst er en Sjældenhed, er det en Regel hos de amerikanske; kun hos ganske enkelte grønlandske Vandrefalke kan ses nogle meget fine, lidet fremtrædende Skaftlinier, derimod aldrig Draabepletter eller virkelige Skaftstriber, saaledes at det kan siges, at det smukke, skinnende hvide eller svagt vinrødligt anstrøgne *Forbryst* afgiver et brugeligt Skelnemærke fra den typiske Vandrefalk; mellem de foreliggende skandinaviske Skind af voksne Hanner var kun eet ikke til at skelne fra Racen F. p. anatum. *Skægstriben* er lige saa vekslende i Form og Udstrækning som hos de skandinaviske Vandrefalke; snart kan det hvide Parti bag Skægstriben næsten mangle helt eller blot være antydet, snart naar det op til 1,5 cm fra Øjet, snart naar det næsten helt op til dette; dette viser i hvor ringe Grad, man i det hele taget kan lægge Vægt paa denne Karakter, naar Talen er om mulige geografiske Racer. Hele den øvrige Fjerdragt ligner ganske den skandinaviske Vandrefalks, saaledes som den findes beskrevet under denne. (Tavle XC og XCI).

Af voksne Amerikanske Vandrefalke har fra Grønland foreligget 19 udfarvede Skind. Deres Vinger viser Længdemaal liggende mellem 306 og 320 mm, altsaa betydeligt større end de skandinaviske 8 maalte Individer, der kun har en Længde mellem 298 og 308 mm; det maalte Antal er dog i alt Fald for de sidstes Vedkommende alt for ringe. Maalene af 19 Hanner er følgende:

Gamle Hanner	Vinge	Næb	Mellemfod
Fiskenæsset $^{9}/_{7}$ 1919	320 mm	19 mm	50 mm
Utorkarmiut $^{3}/_{6}$ 1894	319 „	19 „	47 „
Igaliko $^{17}/_{5}$ 1898	318 „	20 „	45 „
Grønland $^{30}/_{6}$ 1893	318 „	20 „	47 „
„	318 „	19 „	—
„ $^{25}/_{6}$ 1887	318 „	18 „	57 „
Ikerasak v. Ekaluit $^{20}/_{8}$ 1922	318 „	19 „	46 „
Maligiak $^{6}/_{8}$ 1925	317 „	20 „	47 „
Grønland $^{30}/_{6}$ 1893	317 „	19 „	47 „
„ (Holbøll)	316 „	19,5 „	45 „
Sukkertoppen $^{1}/_{9}$ 1908	315 „	19 „	44 „
Sardlok $^{3}/_{6}$ 1898	315 „	19,5 „	46 „
Grønland 1894	315 „	19 „	49 „
Sardlok $^{24}/_{9}$ 1905	313 „	18,5 „	46 „
Angmagssalik, Juli 1914	310 „	18 „	47 „
Fiskenæsset $^{10}/_{7}$ 1918	308 „	20 „	48,5 „
Jakobshavn, Septbr. 1890	307 „	17,5 „	—
Ikamiut $^{22}/_{8}$ 1896	307 „	19 „	46 „
Godthaab $^{16}/_{5}$ 1893	306 „	19 „	48 „
19 gamle Hanner i Gennemsnit:	314,5 mm	19,1 mm	47,3 mm
Største Maal:	320 „	20 „	57 „
Mindste „ :	306 „	17,5 „	44 „

Voksne Hunner ligner ligeledes meget de skandinaviske, men medens Forbrystet hos disse altid har tydelige, brunsorte Draabepletter, mangler disse jævnligt fuldstændig hos de grønlandske Hunner, der derved næppe er til at skelne fra Hannerne ved andet end Størrelsen. Af de foreliggende 17 Skind af voksne, grønlandske Hunner har 4 et saadant renhvidt *Forbryst*, der ikke genfindes hos skandinaviske Hunner og saaledes afgiver et brugeligt Skelnemærke; 8 Individer har ganske smalle, brunsorte Skaftlinier paa Forbrystet, smallere og langt mindre fremtrædende end paa nogen foreliggende skandinavisk, voksen Hun. Af de resterende 5 Skind har de 2 smalle, lancetformede, de 3 smalt draabeformede, spredte Forbryststriber, men kun de sidste viser Lighed i dette Punkt med de mindst plettede skandinaviske Hunner. I det hele taget kan de grønlandske Hunner altsaa som Regel skelnes fra de skandinaviske ved deres uplettede eller svagere plettede *Forbryst*. I deres øvrige Fjerdragt har det ikke været muligt at finde konstante Forskelligheder; i det hele er Undersiden dog mindre mørkplettet, og dette gælder mest Bug og Undergump, men ogsaa heri gør megen Variation sig gældende; det synes ligeledes, at de amerikanske Hunner oftere har udbredt vinrødt Anstrøg paa Brystet end de skandinaviske.

16 gamle Hunner fra Grønland har Vingelængden mellem 347 og 372 mm; de tilsvarende Maal hos skandinaviske Hunner er 340 og 364 mm, altsaa lidt mindre.

Gamle Hunner	Vinge	Næb	Mellemfod
Kangamiut 26/6 1919	372 mm	24 mm	52,5 mm
Strømfjorden 20/7 1918	365 „	22 „	54 „
Grønland	364 „	22 „	50,5 „
Strømfjorden 9/8 1919	363 „	22,5 „	55 „
Angmagssalik, Øst-Grønland, Sommer 1909	363 „	22,5 „	52 „
Godhavn 1859	362 „	22,5 „	52 „
Ivigtut 2/9 1896	362 „	24 „	54 „
Godthaab 12/7 1923	359 „	22 „	51 „
Kornok 20/5 1898	358 „	23 „	50 „
Grønland	357 „	22 „	53 „
Sukkertoppen 1/9 1908	357 „	23 „	52 „
Godthaabsfjord 2/8 1905	356 „	22 „	50 „
Lichtenfels 15/9 1916	356 „	23 „	53 „
Fiskenæsset 4/8 1891	355 „	23 „	52 „
Strømfjorden 10/8 1918	355 „	24 „	54 „
Fiskenæsset 18/7 1919	347 „	22,5 „	51 „
16 gamle Hunner			
Gennemsnit:	359,4 mm	22,4 mm	22,3 mm
Største Maal:	372 „	24 „	55 „
Mindste „ :	347 „	22 „	50 „

Alle de anførte Maal i de forskellige Grupper af Vandrefalke fra Grønland viser, at der øjensynligt ikke er Individer nok til at give paalidelige Maalegrænser. Den Formodning, som er fremsat af Hartert og andre, at den Amerikanske Vandrefalk skulde være større end den skandinaviske, har i alt Fald ikke faaet nogen Bekræftelse; snarere maa det antages, at Størrelsesforskellen er meget ringe eller muligvis slet ikke findes.

Vedføjede Maal af Brystben og Bækken af 3 Eksemplarer af denne Race viser ingen synderlig Afvigelse fra de tilsvarende Maal for Falco peregrinus peregrinus, men muligt er det, at der paa en større Serie vilde kunne ses en Forskel, eventuelt paa Brystbenets Længde.

	Brystben			Bækken
Han	Længde	Bredde fortil	Bredde bagtil	Største Bredde
Maligiak 6/8 1825	65 mm	32 mm	42 mm	37 mm
Ung Hun Fiskenæsset 6/10 1916	72 mm	37 mm	49 mm	42 mm
Gammel Hun Lichtenfels 15/9 1916	73 mm	39 mm	46 mm	42 mm



Amerikansk Vandrefalk, Falco peregrinus anatum Bp.

Ung Han, ♂ juv. 28/9 1900. Godthaab, Grønland.
Ca. 4 Mdr. gl.

Ung Hun, ♀ juv. 29/9 1900. Sârdlok, Godthaab, Grønland.
Ca. 4 Mdr. gl.

Gammel Han, ♂ ad. 3/6 1898.
Sârdlok, Julianehaab, Grønland.





Amerikansk Vandrefalk, Falco peregrinus anatum Bp.

Gammel Han, ♂ ad. Maligiak, Holsteinsborg, 6. August 1925. Skudt ved Rede med 3 Unger.
Malet efter friskskudt Eksemplar.



Den Amerikanske Vandrefalk er angivet at yngle i Nord-Amerika fra de arktiske Egne langt sydpaa i de Forenede Stater, helt til Arizona og Texas; fra den sydøstlige Del af Staterne angives den kun fra Syd-Carolinas Bjerge. Trækket fører den langt mod Syd, endogsaa til Syd-Amerika. Hartert gør imidlertid opmærksom paa, at Arten bør underkastes et nærmere Racestudium i Amerika. Fra Pacifik-kysten har vi foran nævnt Racen *F. p. pealei* Ridgway. Den Amerikanske Vandrefalk skal være naaet over til Europa, idet den er paavist to Gange som tilfældig Gæst i England (Leicester $^{31}/_{10}$ 1891 og Lincolnshire $^{28}/_{9}$ 1910). Ogsaa ved Jan Mayen skal Vandrefalken (vel denne Race) være set; ligeledes er den set ude over Havet omkring Grønland (Winge, 1899). Den yngler paa Vestsiden af Davisstrædet i hvert Fald til Cumberland Sund.

I *Vest-Grønland* er Vandrefalken kendt fra Sydspidsen (Julianehaab) helt op til ca. 74° 8' n. Br., og den findes spredt ynglende over hele denne Strækning, dog øjensynligt faatallig i Umanak og Upernivik Distrikter. I Upernivik er den iflg. A. Bertelsen (Medd. om Grønland, LXII, 1921) en „jævnlig, maaske aarlig forekommende Trækfugl, der vist som Regel yngler et Par Steder i Distriktets sydøstlige Hjørne". Bertelsen har kun en enkelt Gang modtaget et Eksemplar af denne Art ($^{20}/_{6}$ 1910). Winge (1899, Side 248) nævner den iflg. Fencker som almindeligt ynglende i Egnen om Upernivik; dette maa antageligt bero paa en Misforstaaelse, som det vil fremgaa af Fenckers nedennævnte Omtale af Arten.



Unge af Vandrefalk fra Grønland.

Sydpaa langs Vestkysten er den nævnt en Del Steder af Winge; desværre foreligger der fra nyere Tid meget faa Oplysninger til Sammenligning hermed og med Fenckers Omtale af Arten for ca. 50 Aar siden.

E. C. Fencker angiver følgende fra *Nord-Grønland* (D. O. F. T., 23, 1909, S. 47): „Vandrefalken er i Nordgrønland, uden dog at kunne kaldes sjælden, langtfra almindelig navnlig ved Nordcolonierne Umanak og Upernivik, hvor jeg ikke mindes selv at have observeret den; derimod sees den aarlig ved Colonierne omkring Diskobugten. Hyppigst har jeg truffet den ved Godhavn og Christianshaab; men den skal ogsaa være almindelig i Egedesmindes District. Den findes ynglende flere Steder i Nordgrønland, saaledes ved Godhavn i den saakaldte Engelskmands Havn; hvorfra jeg i 1877 i September fik begge de gamle Fugle, men Reden er ubestigelig; ved Christianshaab paa en steil Klippe ved Laxebugten, samt i Tasiussak ved Claushavn; ved Kangâtsiak i Egedesminde District, hvorfra Æggene toges i Foraaret 1880 og 1 af de gamle Fugle skjødes. Æggene kom til Apotheker Benzon i Kjøbenhavn.

Vandrefalken lever her i Nordgrønland fornemlig af mindre Svømmefugle, saasom Teister, Alker, Søpapegøier, Tatteratter, alle Slags mindre Vadere samt Ryper. Den er en Skræk for alle de mindre Fugle, Snespurve, Laplandsverlinger og Graasidskener, som den navnlig om Efteraaret i Trækketiden forfølger, idet den ledsager disse Fugles Træk Syd efter. Den seer flyvende langt elegantere og lettere ud end Jagtfalken . . . . .

Det nordligste Sted, hvorfra jeg har seet *Falco peregrinus*, er Nûgssuak[1], en ung ♂. Den var i 1877 i September og October forholdsviis usædvanlig hyppig ved Godhavn, hvor ca. 5 Stk. skjødes, og flere observeredes. I 1878 saa jeg dersteds 3 Stk., uden at nogen skjødes. Den findes ved Upernivik. Jeg har haft gammel ♀ fra Augpalârtok, og i 1885 fik jeg atter en gammel ♀, samt en ung ♂ fra Augpalârtok[2]."

Angaaende Vandrefalkens Forekomst, Træk m. m. paa den *sydligere Del af Vestkysten* fortæller Læge Th. N. Krabbe følgende:

„Vandrefalken, der som bekendt yngler langs hele Grønlands Vestkyst, og som saavel i Nord- som

[1]) Ca. 74° 8' n. Br. [2]) = Augpilagtok, 22 km NØ for Upernivik.

i Sydgrønland optræder som Trækfugl, har jeg personlig kun haft Lejlighed til at iagttage i Mellemgrønland d. v. s. Strækningen Frederikshaabs Distrikt til Holsteinsborg Distrikt incl., og ganske særligt i Godthaabs Distrikt. Her saas den hvert Efteraar, især i Tiden fra Midten af August til Slutningen af Oktober, dog i nogle Efteraar i langt mindre Antal end i andre. Paa Foraarstrækket mod Nord saas den ogsaa her nærmest hvert Aar i Maj, især i Maanedens sidste Halvdel, men gjorde sig langt mindre bemærket end paa Efteraarstrækket mod Syd. I Tiden fra Begyndelsen af Juni til Midten af August saas den kun rent undtagelsesvis ved Godthaab. I Maanederne November til April incl. har jeg hverken modtaget den fra Grønlænderne eller selv ment at se den. Flere end én ad Gangen har jeg aldrig med Sikkerhed selv set i Naturen.

Paa Sommerrejser langs Mellemgrønlands Kyst har jeg kun yderst sjældent set den eller faaet den tilbudt af de Indfødte. Hvad angaar at bestemme den paa Afstand, maa det dog erindres, at man særdeles ofte er ude af Stand til at skelne mellem den og en mørk og lille Jagtfalk (en Han).

Ligesom Jagtfalkene forfulgte ogsaa Vandrefalken med Iver de tamme Duer, og den sidste overgik øjensynligt de første, baade hvad Behændighed og Hastighed angaar. Med Sikkerhed véd jeg dog ingen af mine Duer tagne eller saarede af den, men Grunden hertil er at søge i, at det samlede Antal, som man ser i Grønland af Vandrefalke, er meget lille i Forhold til Antallet af Jagtfalke.

Dens Æg blev mig aldrig tilbudte. Jeg havde det Indtryk, at de var ret vanskelige at skaffe paa Grund af Redernes Utilgængelighed, og desuden ynglede den sikkert ikke i Kolonien Godthaabs nærmeste Omegn."

Ogsaa fra *Grønlands Østkyst* kendes denne Race som Ynglefugl, selv om den her er faatallig; den er i denne Del af Grønland truffet i Angmagssalik-Omraadet og desuden paa den allersydligste Del af Østkysten (Okt.-Nov. 1893, Petersen). Fhv. Kolonibestyrer Johan Petersen er den eneste, der fra Angmagssalik-Omraadet har givet Oplysninger om Vandrefalken (se Helms: The Birds of Angmagsalik, Medd. om Grønland, LVIII, 1926). Den nævnes følgende Gange: $^{7}/_{10}$ 1901 set; $^{26}/_{5}$ 1909 een skudt paa Rede med to friske Æg (Reden paa en Maageklippe ved Ignortalik, Sermilik Fjord); $^{11}/_{6}$ 1912 en Han skudt ved Reden (Tasiusak, Reden skal have været beboet i mange Aar); ca. $^{1}/_{7}$ 1924 2 friske Æg fra en Rede med fire Æg (begge Fugle var blevet skudt; Kekertulok, Syd for Sermilik), samtidig modtoges to andre Æg. Fuglen fra $^{26}/_{5}$ 1909 angives af Helms „to be a mature but not very old bird which, with its unspotted breast, closely resembled the American form, whereas the one shot in 1911 was more like the European form". Yngletiden falder saaledes ifølge disse sparsomme Notitser, fra sidst i Maj til ca. 1. Juli. Man lægger her desuden Mærke til en trækkende Fugl endnu 7. Oktober.

Fra Grønland trækker Vandrefalken bort om Vinteren. Læge Th. N. Krabbe har allerede foran omtalt Trækket, og vi skal derfor kun omtale det kort her. De unge Fugles Træk falder om Efteraaret særligt i September Maaned efter, at enkelte er begyndt Trækket sidst i August; derpaa vedvarer Trækket af unge Fugle ind i Oktober, til omkring 15.—17. Oktober og lidt senere; 7. og 13. November er der dog endnu skudt to unge Fugle. De gamle Fugle kommer til Landet midt i Maj (hvilket allerede er nævnt af Holbøll 1846), og deres Vandring mod Syd synes at falde noget tidligere end de unge Fugles, idet der efter 24. September ikke foreligger gamle Fugle skudt i Grønland.

I *Yngleforhold* ligner denne Race den europæiske, men er selvfølgelig i Grønland henvist til kun at bygge i Klipper; i Amerika findes denne Falks Rede dog ogsaa i Træer. Dens Ynglepladser findes i Grønland særlig inde i Fjordene, undertiden helt inde ved Indlandsisen. *Dens Æg*, oftest 3 (3—4, sjældent 5, er angivet i Litteraturen), *findes særlig i Juni Maaned;* vi har kun Oplysninger om to Kuld fra Maj ($^{9}/_{5}$ og $^{17}/_{5}$, hvoraf det første næppe var fuldtalligt med dets to Æg), men derimod om 11 Kuld fra Juni Maaned, lige indtil denne Maaneds Slutning. Der synes ikke at være Forskel paa Æglægningstiden for det sydlige og nordlige Grønland. Winge angiver, i nogen Uoverensstemmelse med det foregaaende, at „Æg skulle være fundne fra 13de April til 15de Juni" og anfører, efter Hagerup, Æg fra $^{21}/_{4}$ 1888 (Frederikshaab) og $^{1}/_{5}$ 1888 (smst.) samt en Fugl skudt ved Reden $^{16}/_{5}$ 1881 (Christianshaab; Fencker). Sydpaa i Amerika falder Yngletiden betydeligt tidligere, fra sidst i Marts sydligst til i April nordligere.

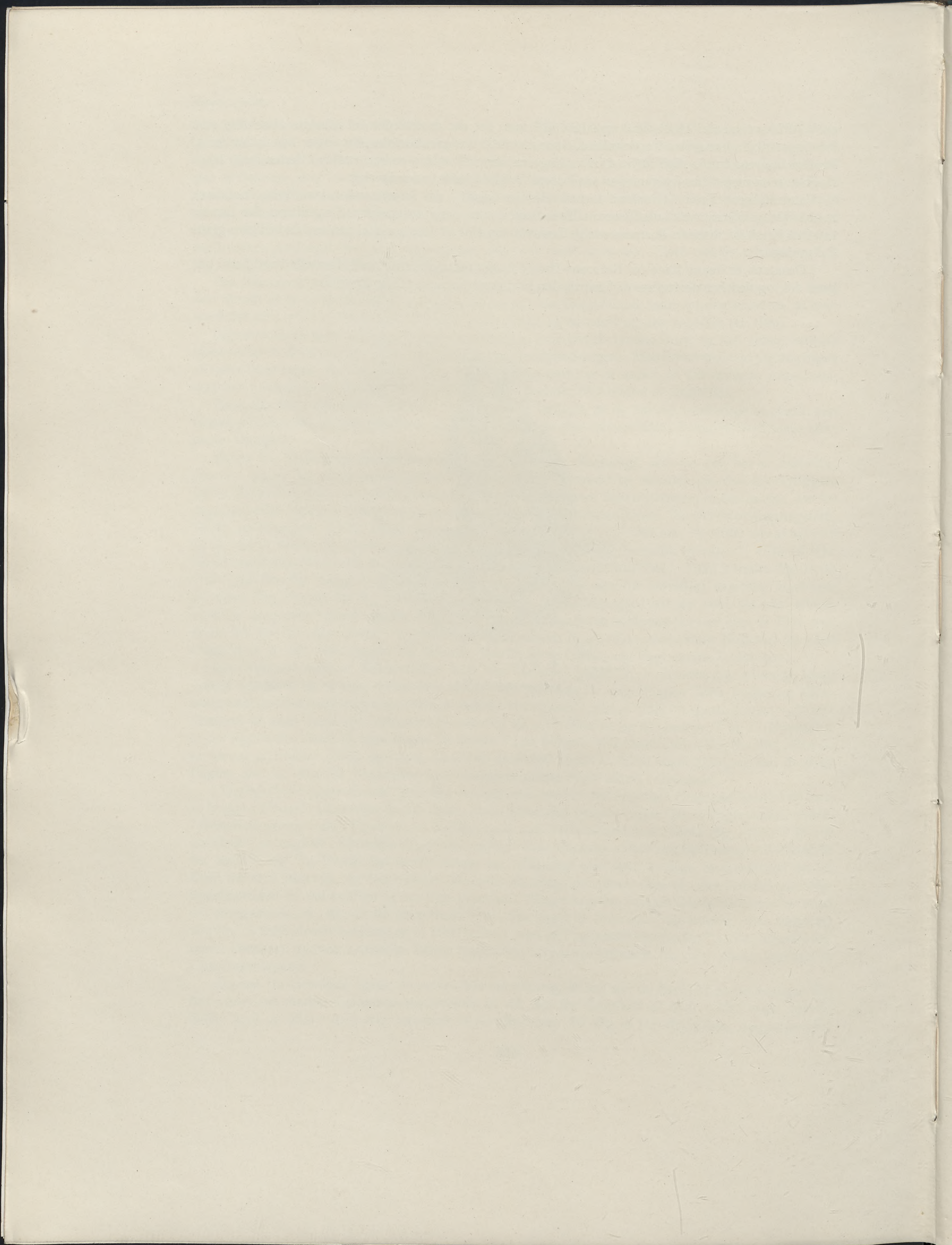
Æggene fra Grønland ligner de øvrige Vandrefalkeæg, vi har set; de fleste af de undersøgte Æg har været ret mørke. Gennemsnitsstørrelsen af 41 Æg fra Grønland er 50,9 × 39,9 mm; største 55,0 × 41,3 og 52,0 × 41,9 mm, mindste 46,8 × 36,3 mm. To Æg er fra Østkysten, Angmagssalik,

ca. $^1/_7$ 1924, og maaler 46,8 × 36,3 og 49,3 × 36,9 mm; det ene er saaledes det mindste af de Æg, som foreligger til Undersøgelse fra Grønland. Gennemsnittet for grønlandske Æg ligger lidt under det af Bendire opgivne for 61 Æg: 52,5 × 41 mm. Ungerne kan i Grønland endnu træffes i Reden langt hen i August, men meget faa Oplysninger om Racens Yngleforhold findes iøvrigt.

Vandrefalkens *Føde* i Grønland har vi allerede berørt i det foregaaende; dens Bytte er sikkert, med skyldigt Hensyn til Lokaliteten, i Hovedsagen som dens europæiske Slægtnings; der kendes intet til Forskel i disse to Formers øvrige Levevis, hvorfor vi ikke her skal gentage de tidligere givne Oplysninger.

I Grønland er denne Race fra Naturens Haand fredet mere effektivt, end Mennesket ved Love kan gøre det, og den har derfor her et Fristed, der er sikkert for meget lang Fremtid.

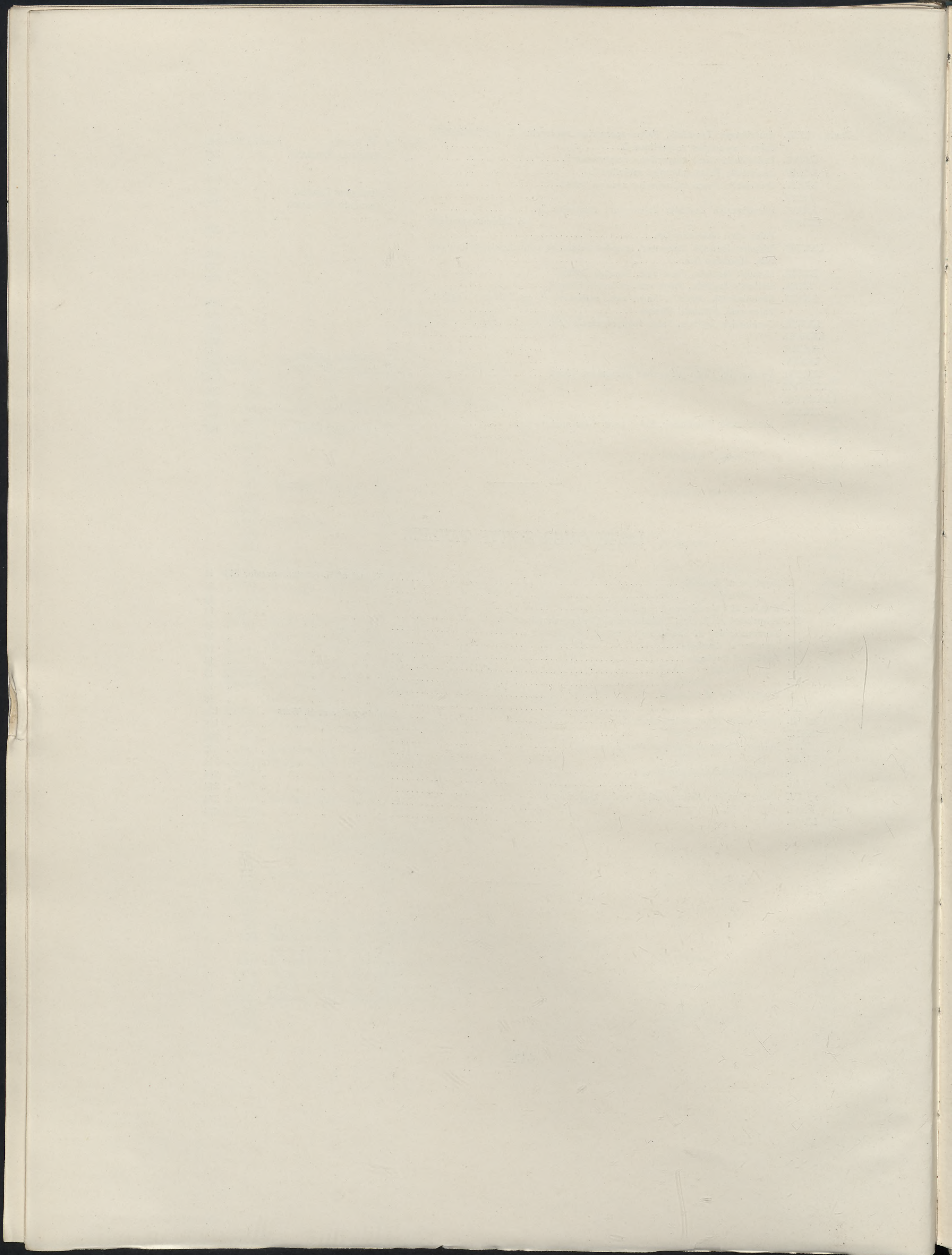




INDEX

LISTE OVER FARVETAVLER.

LISTE OVER SORTE TAVLER.



TILLÆG OG RETTELSER TIL BIND III

Side 22: L. 12 f. o. hudsonicus, læs: hudsonius.

Side 50: De nævnte Skeletter af *Fiskeørne* er fra følgende Lokaliteter: *Hunner* (i den Side 50 nævnte Rækkefølge): 1) Snogeholm, Skaane, 6/9 1917; 2) smst. 8/9 1918; 3) Tølløse 15/4 1917; 4) Snogeholm, Skaane, 8/9 1918; 5) Hansted 11/9 1914; 6) Nyborg 2/10 1917. *Hanner:* 1) Torbenfeldt 20/5 1918; 2) Gisselfeld 20/9 1914; 3) Bøtø 8/10 1901; 4) Solrød 8/9 1918.

Side 70: Paa Island har Fredningen af *Havørnen* i de seneste Aar bevirket en iøjnefaldende Stigning af de ynglende Par; P. Nielsen antager (D. O. F. T., 24, 1930, Side 123), at Antallet af Par nu er over 14.

Side 90: L. 15 f. o. et Menneskeliv, læs: en Menneskealder.

Side 113: L. 9 f. n. parasiticus, læs: parasitus.

Side 125: L. 15 f. o. ægyptius, læs: aegyptius.

Side 246: Det i Fortegnelsen nævnte Eksemplar af *Spurvehøgen* fra Atlanterhavet har ved senere Oplysninger fra Hr. Alwin Pedersen vist sig at være af speciel Interesse, idet Eksemplaret er taget 13/9 1925 ombord paa „Gustav Holm" paa ca. 65° n. Br., antagelig ca. 50 km Øst for Island; Arten har ikke været paavist paa Island.

Side 325: L. 19 f. o. Schmelleken, læs: Smelleken.

Tavle XXIII: 1916, læs: 1906.

Tavle XXXVIII: Circaëtus gallicus (Gm.), læs: Circaëtus gallicus gallicus (Gm.).

Tavle LXXX og LXXXI: Holböll's, læs: Holbøll's.

